Laro Bible (Bible)

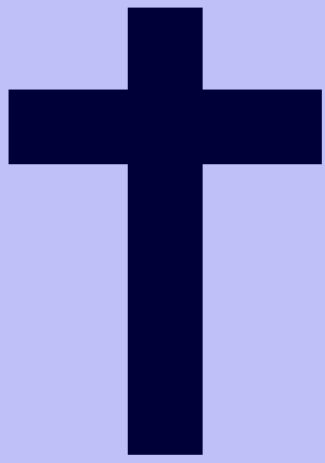

Laro NT

Laro Bible (Bible)
Laro NT

copyright © 2020 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: (Laro)

Contributor: ECS Diocese of Khartoum Translation Department

This text box needs to have content for PT9 to upload is to the DBL.
All rights reserved.

2020-11-18

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 25 Nov 2022 from source files dated 29 Jan 2022
80c639f7-4569-5ffa-a77d-5df4c223631f

Contents

Mätä 1
Murkuj 57
Luka 92
Yuwana 154
Yiiru 198
Rumiya 255
1 Küründüj 280
2 Küründüj 304
Galatiya 320
Abijuj 329
Bïlïpï 338
Külüjï 344
1 Täjlänükï 350
2 Täjlänükï 356
1 Timijawuj 359
2 Timijawuj 366
Tïtüj 371
Bïlïmün 375
Ngwïbrü 377
Yagub 397
1 Butruj 404
2 Butruj 411
1 Yuwana 416
2 Yuwana 423
3 Yuwana 425
Yäwüdä 427
'Täälü 430

Ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwullu je Mätä Änï kitabanu

Mätä gwati uti dulba anni urnidu Yicu ndi ari ngwugwuji. Aji a Yicu ge'te ngwuru doo'ra dükäjäär ngwoo'ranu ngwüngün ngwanni ngwükäjäär je ngwuru 'dï na rom (12). Mätä gwullu gitab nggee ngge enggaci Ngwüyäwüd ndi ari Yicu gwuru gwanni Gwubrutaar yelenya. Ngwullu 'to ndi ari Yicu gwondaca ngwo'ra ngwükäjäär je ngwüngün ndi ari aar ele aar ondaci ngwüjü giyen 'dar aar gwuji Yicung (Mätä 28.20).

Gwädälü ndi ulli gwüngün dï'rïny de didi ngwürïny ngwudi ngwügüürnä ngwanni ngwinggida gilinge ge gidi Yüjïb ganni gï'tüdï gu Yicu, ngwo're gïdïgüürnä diru deleny dani Däwüd na dïgüürnä dani Äbräyïm. Ngwuja'ri ngwanni ngwondaja je ngwïjïr ngwumbutu ndi elelle na enggaci gwanni gwenggaci Yicu ngwüjü. Mätä gwullu yomon yonyadu, “nunnu aar mbuti yidi Deleny yanni yondaja ye ngwïjïr.”

Mätä gwinggida Yicung ndi ari gwuru Deleny ngwuru 'to gwanni Gwubrutaar yelenya. Gwuru “Gïjï gidi Däwüd” (Mätä 1.1), ngwuru “Deleny didi Ngwüyäwüd” (Mätä 2.2), na ngwuru “deleny danni dadi ru doo'ra ngwombaji ngwüjü ngwüngün” (Mätä 2.6). Mätä gwinggida yomonanu yonyadu giyeleny yidi Ngwaalu yanni yima ji gito ndi Yicu (Mätä 4.17). Aar be ji 'to yani yeleny yidi Ngwaalu yanni ya'tina ju (Mätä 13.37–43). Anni ma Yicu ayi ngwü'dï'rä, ngwondaci ngwo'ra ngwüngün ngwuje ci, “Yeleny 'dar kerala na gïdïyängälü, yima aar nje ätädä” (Mätä 28.18).

Yajang yidi ngwuja'ri

1. Ngwügüürnä na lïngïnï gwudi Yicu Kirictu (1.1—2.23)
2. Yiiru yidi Yuwana Almamadan (3.1–12)
3. Nyïnyï na ïdäjï gwudi Yicu (3.13—4.11)
4. Yiiru yidi Yicu Jälïl (4.12—18.35)
5. A Yicu ele Jälïl ngwele Üräjälïm (19.1—20.34)
6. Pï gwudi yeleny na gwudi yi'rany yidi Yicu (21.1—27.66)
7. 'Dï'rï na 'tädälü gwudi Yicu (28.1–20)

Dimoo'ra didi ngwügüürnä ngwudi Yicu
(Luka 3.23–28)

1 Dimoo'ra didi ngwügüürnä
ngwudi Yicu Kirictu gïjï gidi
Däwüd gwuru gïjï gidi Äbräyïm.
2 Äbräyïm gwanni gwülïngïtï
Ijaaging
na Ijaag gwanni gwülïngïtï Yagubing
na Yagub gwanni gwülïngïtï
Yäwüdängä je ngwenggen
ngwe.
3 Na Yäwüdä gwanni gwülïngïtï
Parijing na Jera ndi nanni
gwani Tamar
na Parij gwanni gwülïngïtï
Ajiruning.
Na Ajirun gwanni gwülïngïtï
Raming
4 na Ram gwanni gwülïngïtï Aminadabing
na Aminadab gwanni gwülïngïtï
Najuning,
na Najun gwanni gwülïngïtï Jalimuning
5 na Jalimun gwanni gwülïngïtï
Buwajing nanni gwüngün
gwani Riyab
na Buwaj gwanni gwülïngïtï Obeding nanni gwüngün gwani
Räwüj
na Obed gwanni gwülïngïtï Yicing

6 na Yici gwanni gwülïngïtï
Däwüdïng gwuru deleny.
Na deleny dani Däwüd gwanni
gwülïngïtï Jilimaning nanni
gwüngün gwägïnä gwerre kur
gani Uriya.
7 Na Jiliman gwanni gwülïngïtï
Rabaaming
na Rabaam gwanni gwülïngïtï
Äbïyäng
na Äbïyä gwanni gwülïngïtï
Ajang.
8 Na Aja gwanni gwülïngïtï
Yüjäpädïng.
Na Yüjäpäd gwanni gwülïngïtï
Yuraming
na Yuram gwanni gwülïngïtï
Yüjïyäng
9 na Yüjïyä gwanni gwülïngïtï Yu-
jaming
na Yujam gwanni gwülïngïtï Aa-
jing
na Aaj gwanni gwülïngïtï
Äjäkïyäng.
10 Na Äjäkïyä gwanni gwülïngïtï
Manajing
na Manaji gwanni gwülïngïtï
Amuning
na Amun gwanni gwülïngïtï Yo-
jeyang.
11 Na Yojeya gwanni gwülïngïtï
Yukinayang gwenggen gwe
gaji ganni gima je ge güwän
gegen apada ken gani Babil.
12 Na anni ma aar ji ken gani
Babil,
a Yukinaya lengeta Jälätïlïng
na Jälätïl gwanni gwülïngïtï
Jirubabiling.
13 Na Jirubabil gwanni gwülïngïtï
Äbïyüdïng
na Äbïyüd gwanni gwülïngïtï
Aliyakiming
na Aliyakim gwülïngïtï Ajuring.
14 Na Ajur gwanni gwülïngïtï
Jädügïng
na Jädüg gwanni gwülïngïtï
Akiming
na Akim gwanni gwülïngïtï
Ïlïyüdïng.
15 Na Ïlïyüd gwanni gwülïngïtï
Aliyajiring
na Aliyajir gwanni gwülïngïtï
Mataning
na Matan gwanni gwülïngïtï
Yagubing.
16 Na Yagub gwanni gwülïngïtï
Yüjïbïng gwanni gwagu
Märïyämïng gwanni
gwuma gu Yicu lïngïnï
gwanni gwuma aar ci
Gwubrutaar yelenya.*
17 A kimaad 'dar 'tu'tu ndi
Äbräyïm 'di ngwobani ndi
Däwüd, gimaad giru 'dï na
kwo'rongo (14). Na ndi Däwüd
'di ngwobani kaji ganni gima
aar ge apada Ngwüyäwüd ken
gani Babil, gimaad giru 'dï na
kwo'rongo (14). Na gaji ganni
gima ge Ngwüyäwüd ji Babil 'di
ngwobani kaji gidi Yicu gwanni
Gwubrutaar yelenya, gimaad giru
'dï na kwo'rongo (14).

Lïngïnï gwudi Yicu Kirictu
(Luka 2.1–7)

18 A be lïngïnï gwudi Yicu
Kirictu gwuru no, gaji ganni
gïmïnä ge Yüjïb gaga ndi nanni
gwüngün gwani Märïyäm, a
Märïyäm mbüjïnï gwuma ji lari le
la'tina acidu. Lari lïndï Ligï'rïm
le lanni Liju'ru. 19 A be Yüjïb
gwuru dur düngün, gwuru dïjï
dïdünälü ngwu'ti jädï ndi 'täjï
Märïyämïngälü nda gu ngwüjï
lenge. Ngwuge'te yi'ral giligoranu
ndi ari ngwuge'te kay nyïm. 20 A
be anni mung ïrïyï yi'ral ngwäy
nono, a gï'rr gidi Ngwaalu 'täcälü
dilingidu ngwuci, “Gwani Yüjïb
gïjï gidi Däwüd, aa'ti yedeny ya
ang eny ndi ape Märïyämïng
gwuru daw dunga. Ndi ari gwuju
lari le lïndï Ligï'rïm le lanni
Liju'ru. 21 Gwadi lingeta gïjü

* **1:16** 1.16 Ngwürïny ngwani Kirictu Yïgïrïyängä, aar ani Micaya Yïbrïyängä 'dün ngwani gwanni Gwubrutaar yelenya.

ga ang ätädä ngwürïny ngwani Yicu, nunnu nginde gwuru gwadi gïlängïdïyï ngwüjü ngwüngün giyi'ral yegen yanni yiki."

22 Yi'ral giyee 'dar yiju nunnu a ngwuja'ri ngwudi Deleny diru Ngwaalu ätï ngwäyänü ngwanni ngwondaja ngwe dïjïr ndi ari,
23 "Gu'taar gaji ga ji lari le ga lingeta gïjü giru dur ga aar ätädä ngwürïny ngwani Ämänäwïl." Ngwani, "Ngwaalu ngwo aar le."

24 Anni ma Yüjïb 'dï'rälü giyar, ngwärrï yi'ral gwani ngwuja'ri ngwanni ngwuma ngwe gï'rr gidi Deleny diru Ngwaalu ci. Ngwape Märïyämïng nggwe ele 'dunu ngwuru daw düngün. 25 Aar 'ti be acidu 'di ngwulingeta gïjü giru dur ngwätädä ngwürïny ngwani Yicu.

2

Ila gwudi ngwoorta ngwudi yuurrum

1 Anni ma Yicu lïngïnï kündär gani Bidilam ngwaalu ngwani Yäwüdïyä, gaji ganni gïmätï ge deleny dani Yïrüdïj yelenya a ngwoorta ngwudi yuurrum anda gïtäny gwe aar ilada kündär gani Üräjälïm. 2 Aar otaci ngwüjälü ndi ari, "Gwanni gwuru Deleny didi Ngwüyäwüd nggwo gwülïngïnä ne gwe? Nyii länggädï guurrumu güngün gïtäny, nyii be ilada ndi kwucalu yirku ye."

3 Anni ma gu deleny dani Yïrüdïj 'dingini no, a yïn aw na ngwüjï 'dar kündär gani Üräjälïm.
4 Ngwurnida ngwur'dala 'dar ngwanni ngwuru ngweleny ngwudi ngwüjï na ngwoorta ngwudi yobo gwüpäng ngwuje otacalu, "Gwanni Gwubrutaar yelenya gwadi lïngïnï ne gwe?"

5 Aar ci, "Gwadi lïngïnï kündär gani Bidilam ngwaalu ngwani Yäwüdïyä, ndi ari ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu ngwanni ngwondaja je dïjïr ngwaru nu,

6 'A be nga gwani gündär gidi
Bidilaming gïdïyäng didi
Yäwüdä,
a gwuru gu'ru gooko ngwelenyanu ngwudi Yäwüdä
ndi ari deleny de'te dadi 'tüdä
'dunggunga
ngwuru doo'ra ngwombaji
ngwüjü ngwüny ngwudi
Yïjïräyïl.'"

7 A be Yïrüdïj urnidi ngworta ngwudi yurrum nyïm ngwuje otacalu gaji ge ganni giju ge gurrum ganni gï'tädälü. 8 Ngwuje dinga aar ele kündär gani Bidilam ngwuje cani, "Ïndär ngaa utalu mama gïjï ge manari gima aang mbuja ngaa be o'ra nyii ondaci nyi ele 'to nyi kwucalu yirku ye."

9 Anni ma aar 'dingini gideleny, aar 'dï'rï aar ele. A guurrum gele gänggädäär gïtäny, ngwuje mädïnïjï 'di ngwele ngwüdünä ngwaalu ngwanni ngwuju gu gïjï.
10 Anni ma aar enggada gurrumu, aar jayanu gwulleny.

11 Aar ele ngwu'dun aar engga gïjü nanni gwe gwüngün gwani Märïyäm. Aar jürbäjälü aar kwucalu yirku ye aar ïgïtädä ngwürädälü ngwudi yu'rin yegen aar angidaci dab na yilun na ngwuuwa. 12 A je be dilingid eny ngwuje girinya ndi ari aa'ti la o'raci delenya dani Yïrüdïj, aar be 'dï'rï ele gay ge gi'ter aar o're ken gegen.

Aar abra gïjï ge Mijir

13 Anni ma aar ele, a dilingid eny Yüjïbïng a gï'rr gidi Ngwaalu 'täcälü ngwuci, "'Dï'rü nga ape nanning je gïjï ge aang abri aang ele ken gani Mijir ngaa gu ji 'di ang ondaca. Ndi ari deleny dani Yïrüdïj dadi mïnï gïjälü ngwu'rinye."

2:6 2.6 Mika 5.2

14 No ngwü'dï'rï ngwape gïjü na
nanni gwüngün dilu de aar 'dï'rï
aar ele Mijir. 15 Nggu jalu ngenone
'di a Yïrüdïj ayi. Yiru gu no ndi ari
a ngwuja'ri ätï ngwäyänü ngwudi
Ngwaalu ngwanni ngwondaja je
dïjïr danni daru, “Äny gwurnida
gïjü güny ken gani Mijir.”
16 Anni ma Yïrüdïj lenge ndi
ari gwuma ngwoorta ngwudi yur-
rum nyortacanu, a güündä ape
ngwukanu gwulleny ngwü'tüyä
ngwuja'ri ndi ari aar 'rinye
yïjälü 'dar yanni yiru ngwur
kündär gani Bidilam na yündär
yanni yijacidaar ye. Yïjï yanni
yätï ngwüdläyü rom aar o'rada
gwodan anaku 'dingining gu
ngwoorta ngwudi yurrum. 17 No
a ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu
ngwanni ngwaru ngwe Ärmïyä
gwuru dïjïr aar ätï ngwäyänü ndi
ari,
18 “Dulu daru kündär gani Rama,
yal na runi gwupa,
daw dani Rayila därädï yïjü
yüngün
ngwu'donya ndi aar or'temaji
ndi ari yïjï yima ele.”

Aar o'ra kündär gani Najra

19 Anni ma Yïrüdïj ayi, a dilingid
ita Yüjïbïng ken gani Mijir a gï'rr
gidi Ngwaalu 'täcälü 20 ngwuci,
“'Dï'rü nga ape gïjü nanni gwe
gwüngün ngaa o're ken gidi
Yïjïräyïl, lele limïnä ndi 'rinye gïjü
lima ayi.”
21 No a Yüjïb 'dï'rï ngwape
gïjü nanni gwe gwüngün ngwo're
gïdïyäng didi Yïjïräyïl. 22 A be
anni mung gu 'dingini ndi ari
Arkalawuj gwuma ape yelenya
yidi papa gwüngün gwani Yïrüdïj
ngwaalu ngwani Yäwüdïyä, a
yedeny eny ndi ele ngenone.
A dilingid eny ngwugirinya
ngwü'dï'rï ngwele ngwaalu ng-
wani Jälïl. 23 Ngwuji kündär gani
Najra. Ndi ari a ngwuja'ri ngwudi
Ngwaalu ätï ngwäyänü anaku aru
gu ngwïjïr ndi ari, “Gwa aar ätädä
ngwürïny ngwani Dinajir.”

3

Yuwana Almamadan
(Murkuj 1.1–8; Luka 3.1–18; Yuwana 1.19–28)

1 Giyomon giyoo, a Yuwana
Almamadan ila ngwondaci
ngwüjü ngwuja'ri ngwudi Ng-
waalu poor gïtäny ngwaalu
ngwani Yäwüdïyä. 2 Ngwuje ci,
“Jo'renyanar, ndi ari yeleny yidi
gerala yima ja gito.” 3 Yuwana
gwuru nggwee gwanni gwaru gwe
dïjïr dani Ajaya ndi ari,
“Dulu durnidu poor gïtäny ng-
wari,
‘Gï'tïjär Delenya gay mama,
ngaa rä'tïjï gay ngwüdünälü.’ ”
4 Yuwana gwugenna ngwurna
ngwuru yotang yidi ngwamla
ngwürüjïnï lägü le liru dirna
gidirinyanu. Ngweny ngwama ng-
weny ngwaay ngwudi ngwüdäny.
5 A ngwüjï 'tüdä kündär gani
Üräjälïm, Yäwüdïyä 'dar na
ngwaalu 'dar ngwudi Ordoning
aar ilada 'dünggüngün. 6 Aar
jo'renyana aar 'täjï yi'ralalu yegen
yanni yiki ngwuje nyïnyï yaw ye
gidibirta didi yaw yidi Ordoning.
7 A be anni mung enggada
Ngwübärrïjï* na Ngwüjändügï†
ngwonyadu aar ilada ngwaalu ng-
wujung gu ndi nyïnyï ngwüjü,
ngwuje ci, “Ngaa gilee liru yïjï

2:15 2.15 Ujiya 11.1 **2:18** 2.18 Ärmïyä 31.15 **3:3** 3.3 Ajaya 40.3 * **3:7** 3.7 Ngwübärrïjï ngwuru gi'du ngwüjänü ngwudi Ngwüyäwüd ngwanni ngwati arngani yobo ye yidi Müjä aar ämnï Ngwaalu ndi ari ngwüjï ngwanni ngwayu ngwa 'dï'rï ngwa midi mana, aar ämnï Ngwaalu 'to gwani yï'rr na ngwügï'rïm. † **3:7** 3.7 Ngwüjändügï ngwuru gi'du ngwüjänü ngwudi Ngwüyäwüd ngwanni ngwati ämnï Ngwaalu 'dogo gwani yobo yidi Müjä aar 'ti be ämnä Ngwaalu gwani ngwügï'rïm, yï'rr na gwani ngwüjï ngwanni ngwayu ngwa ji ngwa 'dï'rä mana ngwa midi.

yidi ngwüüngä, yärü gwuma je arngada ndi abra gündä ganni nggo gïndï? 8 Ärrär be yi'ral yanni yijaw yadi inggidi ndi ari ngaa lima jo'renyana. 9 Aa'ti ngaa la ji ndi ïräjï ngwäyälü aang ari, ‘Nyii liru yïjï yidi Äbräyïm.’ Nggwa je ci, Ngwaalu ngwätï yiima ndi uti yo'rralu giyee ngwuje ruji yïjï yidi Äbräyïm. 10 Gwenene gu'ri nggo gïmï'ränä ngwuuwa ngwudi ngwa'ri, da'ri dere danni da'ti da 'ri'ri yuula yijaw, da aar ü'rïdälü da aar gatu gïlïgä.”

11 Ngwuje ci, “Äny gwa je nyïnyï yaw ye yani jo'renyani. A be gwanni nggwo ndi ila gwodan gwanni gwätänä yiima 'dünggüny, äny gwa'ti ädï ngwäyänü ngwüngün ndi äpïjï ngwüdänälü ngwüngün. Nginde gwa je nyïnyï Lïgï'rïm le lanni Liju'ru na lïgä. 12 Nginde gwapu ngwümülgügünä kuy güngün ngwadi ngwe ürnäjï yona, ngwubruti do'ralu ngwübäläjï yona külänü ngwube u'diyi ngwoga lïgä le lanni lati 'ti ayu.”

Aar nyïnyï Yicung
(Murkuj 1.9–11; Luka 3.21–22)

13 A Yicu 'dï'rä ngwaalu ngwanni Jälïl ngwila Ordon ngwilada ndi nyïnyïnï ndi Yuwana. 14 A be Yuwana 'donya ngwuci, “Äny gwunana ndi nyïnyïnï 'dunggunga, nga be ari ang nyïnyï awa?”

15 A Yicu ci, “Gäbïcä je aar gu ru gwenene, no ya gu jayi ndi ari nda medaji yi'ral 'dar yanni yïdünälü.” Yäy gu no, a be Yuwana ämnäcï.

16 Anni ma Yicu nyïnyïnä ngwü'tüdä giyaanu no, a gere ïgïtänï ngwengga Lïgï'rïmä lidi Ngwaalu lüllü kerala liru nono amaam ngwaw 'dünggüngünälä 17 a dulu üllä kerala ngwara, “Gïjï güny giru nggee, ganni gämnïny äny gwujayanu nginde gwe gwulleny.”

4

A dijego'rr ïdäjï Yicung
(Murkuj 1.12–13; Luka 4.1–13)

1 A be Lïgï'rïm ape Yicung nggwe ele poor gïtäny a dijego'rr* ele ndi ïdäjä. 2 Anni mung määtä ngwädä yomon küü'rï rom (40) lingen le na dilu de, a be ngwamu enyanu.

3 A dijego'rr 'donggaci ngwuci, “Manari nga gwuru Gïjï gidi Ngwaalu, ca yo'rra giyee aar rudini yon nga je eny.”

4 A Yicu ci, “Yüllïnä ndi ari, ‘Dïjï dümnä dati 'ti midu eny gwe 'dogo a be dati midi ngwuja'ri ngwe 'dar ngwanni ngwati 'tüdä ngwulemanu ngwudi Ngwaalu.’”

5 A dijego'rr ape nggwe ele kündär ganni giju'ru ngwape ngwalliji ngwüdünï ngwüjärmädï ngwudi gobo† korrala 6 ngwube ci, “Manari nga gwuru Gïjï gidi Ngwaalu, gätï ligo'ro lunga ngene 'di nga aalu gïdïyängälü. Ndi ari yüllïnä,

‘Nginde ngwa ondaca yï'rrä
yüngün ara gu etadi.
Aar ang mätädälä ngwuy
ngwe,
nunnu aa'ti nga gwa obalu gora ge
gunga ko'rr.’”

7 A Yicu ci, “Yüllïnä 'to ndi ari, ‘Aa'ti nga gwa ïdäjï Delenya diru Ngwaalu ngwunga.’”

8 O're a dijego'rr ape mana nggwe allu kenala golala gwulleny

* **4:1** 4.1 Dijego'rr diru deleny didi ngwü'rïllä dicaar Jitan gwuru gwe'te gïyï'rränü yidi gerala ngwuru ngwanni gwüdï yï'rrä aar nyortaci Ngwaalinganu a je be Ngwaalu linynya kerala.

4:4 4.4 Täjïnïyä 8.3 † **4:5** 4.5 Gobo na ngwu'dun ngwudi Ngwaalu, ngwuru 'dogo ngwe'te pu Üräjälïm ngwuju gu ngwaalu Ngwuju'rana ngwanni ngwati gu ngwur'dal änï 'dogo yïnï ye yidi mï'rïnï nono ndi gätïjï Ngwaalingalu aar düdänïjï ngwüjänü ndi ke gwegen. **4:6** 4.6 Mäjïmür 91.11–12 **4:7** 4.7 Täjïnïyä 6.16

ngwenggaci yelenyalu 'dar yidi dïdlä na näjï gwegen. 9 Ngwube ci,
“Ya je ätädä giyee 'dar manari nga
gwuma ämnï nyii jürbäcälü nyii
kwucalu yirku ye.”
10 A Yicu ci, “Dijego'rr ndee abru
kayanu! Yüllïnä ndi ari, ‘Jürbäcä
Ngwaalingalu ngwe'te pu nga je
kwucalu yirku ye nga je äpïjï yobo
jücü.’”
11 A dijego'rr gatani ngwele. A
yï'rr ila aar äpïjï yiiru.

A Yicu o're Jälïl
(Murkuj 1.14–15; Luka 4.14–15)

12 Anni ma Yicu 'dingini ndi
ari Yuwana gwuma aar määtä
gwuma aar giki, ngwü'dï'rï ng-
wele Jälïl. 13 Ngwugatani gündärä
gani Najra ngwele ngwuji kündär
gani Kaprnawum gijacidaar yaw
ye ngwaalu ngwani Jablun na
Nabitali. 14 Ndi ari a ngwuja'ri
ngwudi Ngwaalu ätï ngwäyänü
ngwanni ngwaru ngwe dïjïr dani
Ajaya ndi ari,
15 “Dïyäng didi Jablun na dïyäng
didi Nabitali,
gay gidi ele giyaw yidi Ordon-
ing,
Jälïl gwudi ngwüjï ngwuru
Garany.
16 Ngwüjï ngwanni ngwujalu
gïdïrïmänü
ngwuma engga buri gwupa.
Gïlä'dï liju gidil didi dïyäng didi
yi'rany
lima je buri o'rracalu.”
17 'Tu'tu gaji nggoo ngwelada
gweere, a Yicu 'dï'rï ndi eng-
gaci ngwüjü ngwuja'ri ngwuje ci,
“Jo'renyanar, ndi ari yeleny yidi
gerala yima ja gito.”

Ngwoo'ra ngwanni ngwurnida
je Yicu gwerre gwerre
(Murkuj 1.16–20; Luka 5.1–11)

18 Anni ma Yicu ji ndi ele
gïmämäng nono gidi yaw yidi
Jälïlïng, ngwengga ngwo'ra
yengga rom, Jamaan gwani Butruj
na gwenggen gwani Andrawuj,
liju ndi gatu ngwü'dïbä giyaw
ndi ari ngindenga liru ngwiina
ngwudi ngwuum. 19 A je
Yicu ci, “Gwujaniiny nggwa je
ruji ngwiina ngwudi ommada
ngwüjü giyeleny yidi Ngwaalu.”
20 Puprang no, aar 'dï'rï aar gatani
ngwü'dïbälü aar gwujani.
21 Ngwo're ngwu'dongga
ngenone ngwengga ngwo'ra
yengga rom mana ngwu'ter,
Yagub gïjï gidi Jäbädï na
gwenggen gwani Yuwana, liju
gïbälükänü papanga le gwegen
ndi gagiri ngwü'dïbänü ngwegen,
ngwuje urnidi. 22 Aar 'dï'rï
aar gatani bälükälü na papang
gwegen aar gwujani.

A Yicu u'riyi ngwüjü nono
ngwümä
(Luka 6.17–19)

23 A Yicu ele ngwulandalu
ngwaalu 'dar kündär gani Jälïl
ngwenggaci ngwüjü ngwuja'ri
ngwanni ngwujaw ngwämrä‡
ngwegen. Ngwuje ondaci ye-
lenya ye yidi Ngwaalu ngwu'riyi
ngwüjü dümdï nono ngwuje
äbräjï dimdi nono 'dar danni
dätäär. 24 A ngwüjï 'dinginalu
ngwuja'ri ngwe ngwüngün 'dar
ngwaalu ngwani Jürïyä. Aar äpïjä
ngwüjü 'dar ngwanni ngwümä
dümdï donyadanu na ngwanni
ngwati ji yi'rendeny eny nono
yonyadanu na ngwüjï ngwanni
ngwätïnä ngwü'rïllä nono na
ngwanni ngwati äyïnï na ngwanni
ngwuru ngwurga ngwuje u'riyi
nono. 25 A ngwüjï ngwudi Jälïlïng
ngwonyadu gwujani na ngwudi

4:10 4.10 Täjïnïyä 6.13 **4:16** 4.16 Ajaya 9.1–2 ‡ **4:23** 4.23 Ngwämrä ngwuru ngwaalu ngwati gu Ngwüyäwüd otaci Ngwaalingalu. Ngwüyäwüd ngwätï ngwämrä ngwonyadu gïyündär yegen ngwati aar gu o'rajidalu komon Kwo'ra tä'rïl aar gu äpïjï Ngwaalinga yobo aar gu uli ngwuja'ri ngwüngün.

Yündär yanni yiru 'dï (10) na ngwudi gündär gani Üräjälïm na Yäwüdïyä na ngwudi ngwaalu dambal Ordon.

5

Ngwuja'ri ngwondaja je Yicu kenala
(Luka 6.20–23)

1 Anni ma Yicu engga ngwüjü ngwonyadu, ngwü'dï'rï ngwallu milli ngwujalu. A ngwoo'ra ngwüngün 'donggaca,
2 ngwü'dï'rï ngwuje enggaci ngwari,
3 “Lonjacaar je lanni liru ngwuwayi gïlïgï'rïm
ndi ari yelenya yidi gerala yegen yiru.
4 Lonjacaar lanni gilo lirunu,
ndi ari la ji la aar je or'temaji.
5 Lonjacaar je lanni liru ngwumulu,
ndi ari la ji la ape yu'rina gïdïyäng.
6 Lonjacaar je lanni lïtï je ngwamu a je ngwäädä iyada ndi ape ngwuja'ri ngwanni ngwüdünälü,
ndi ari la ji eny la pe.
7 Lonjacaar je lanni liru ngwïnä,
ndi ari la ji la aar je ïnä.
8 Lonjacaar je lanni liju'ru yiguri,
ndi ari la ji lengga Ngwaalinga.
9 Lonjacaar je lanni lati ge'te ngwuja'ri aar adatalu,
ndi ari la ji la aar je urnidi yïjï yidi Ngwaalu.
10 Lonjacaar je lanni lübïnäär jälü gwani apepe gwegen gwani gwüdünälü,
ndi ari yeleny yidi gerala yegen yiru.”
11 Ngwuje ci, “Lonjaca je nga nga ma aar je lo aar je übïnälü aar je ü'rïdä yi'duru nono 'dar giyi'ral yanni yiki gwani äny. 12 Jayaranu ngaa opepala, ndi ari gu'ru galu ga aar je ätädä gipa gwulleny kerala. Yiru ye'te ye'te ndi ari lübïnä gu ngwïjïrälü no 'to ngwanni ngwuju gwerre.”

Ngwümündä na buri gïdïdlä
(Murkuj 9.50; Luka 14.34–35)

13 Ngwuje ci, “Ngaa liru ngwümündä ngwudi dïyäng. Ma be ari ngwümündä ngwuma ke ngwulem, ngwa aar je nyiriyi mana awa, ngwa'ti ba be ngwa jayi ndi aar ngwe ape yi'ral yere ngwa aar je ape 'dogo ngwa aar je bäläjälü mbüny a je ngwüjï ru'tanu yora ye.”
14 Ngwuje ci, “Ngaa liru buri gwudi dïdlä, gündär ganni giju kenala ga'ti ga 'rïnyänälü, 15 na ngwüjï ngwati 'ti muja lïgä aar be gwü'rübäjälü gimo ge a be lati aar alliji kudinala güngün ngwo'rraci ngwüjälü 'dar gïdrü. 16 No 'to, a gu buri gwalu or'raci ngwüjälü no, ndi ari aar engga yi'ral yalu yanni yijaw nunnu aar näjï Papang gwalu gwanni nggwo kerala.”

Yicu na yobo

17 Ngwuje ci, “Aa'ti ngaa la ge'taji ndi ari äny gwïndädï ndi äbräjï ngwuja'ralu mbüny ngwudi yobo na yïjïr. Äny gwa'ti ïndädï ndi nje äbräjälü mbüny, äny gwïndädï ndi nje medaji. 18 A be nggwa je ci 'didanu ndi ari manari a dïyäng na gere dudi, a be guuli gooko gi'ra na ngwuja'ri ngwüllïnä cïm lïnyü ngwudi yobo ngwa'ti ngwa dudi a'tur 'di aar ape yi'ral 'dar anaku raar gu. 19 Dïjï dere danni da kiyi ngwuja'ri ngwe'te gi'ra ngwooko ngwuja'ri ngwee, ngwenggaci ngwüjü aar je ärrï ye'te ye'te, nginde gwa ru gu'ru gooko giyelenyanu yidi gerala. A be gwanni gwa ape yiiru ngwuja'ri ngwe ngwuje enggaci ngwüjü, nginde gwa pe giyelenyanu yidi gwur'taling. 20 Ndi ari nggwa je ci, ma aang 'ti

dünïnänälü Ngwübärrïjï na ngwoorta ngwudi yobo, ngaa la'ti la änï giyelenyanu yidi gerala a'tur.”

Güündä
(Luka 12.57–59)

21 Ngwuje ci, “Ngaa li'dingina ndi ari lica ngwüjü gwerre, ‘Aa'ti ngaa la 'rinyidi, na gwanni gwa 'rinyidi gwa aar gwe obalu.’ 22 A be nggwa je ci, gwere gwanni gwa kïjï gwenggenanu, gwuru gwanni gwa aar gwe obalu. A mana gwere gwanni gwa ci gwenggen, ‘Wä gong nggee’ gwa ngweleny ngwudi ngwämrä otacalu. Na gwanni gwa ci gwenggen, ‘Wä de'rr ndee,’ gwa ji gito gïlïgä lidi yi'rendeny. 23 Yäy gu no, manari nga gwuma ru gwadi ele ndi gätïjï Ngwaalingalu gidagad nga be diwayina ngenone ndi ari gwanggalu gwümïnädängä gony nono gere, 24 gatana gätïjïng Ngwaalingalu gwunga gidagadalu. Nga kwodalu ngaa o'rajidi gwanggalu gwe gwerre gwerre, 'di nga be o're nga gätïjï Ngwaalingalu. 25 Ïndädï gwänü ang o'rajidi güwän ge gunga kay anni aa'ting na obanu ngwelenyanu, ndi ari ma aar ang güwän gunga ape, ga ang ätädä delenya a deleny da ang ätädä gwommaning a gwommani gwa ang ape gwa ang giki. 26 Nggwa ang ci 'didanu, nga gwa'ti gwa 'tüdä ngenone 'di nga ge'te dämjälü 'dar dunga.”

Mï'rï ngwäyänü

27 Ngwuje ci, “Ngaa li'dingina ndi ari lica ngwüjü gwerre, ‘Aa'ti ngaa la mï'rï ngwäyänü.’ 28 A be nggwa je ci, ndi ari gwere gwanni gwombaji dayu ngwäy ngwe ngwam'ranu, dimung de mï'rï ngwäyänü giligoranu lüngün. 29 Manari läy liru lidi gaama la ang gäbïcï nga ï'dï giyi'ral yanni yiki, gwällädälü ang gatu mbüny, yijayana ndi ang erne ngwangina ngwoko, ndi ari ang gätïnï ngwangina 'dar gïlïgä lidi yi'rendeny. 30 Na manari a guy giru gidi gaama gäbïcängä ang ärrï yi'ral yanni yiki, ü'rïdädälü ang gatu mbüny. Yijayana ndi änï giyelenyanu yidi Ngwaalu gwa'ti ngwangina ngwoko, ndi ari ang änï gïlïgänü lidi yi'rendeny ngwanginu ngwanu 'dar.”

Ge'te dayu kay
(Mätä 19.9; Murkuj 10.11–12; Luka 16.18)

31 Ngwuje ci, “Laru, ‘Ma dïjï dere ge'te dayu kay düngün, ngwube üllïjänï ngwuja'ri ngwanni ngwügï'tädïng gu kay.’ 32 A be nggwa je ci ndi ari dïjï dere danni da ge'te dayu düngün kay, giyi'ral yere yä'tüdï yidi mï'rï ngwäyänü, dading gäbïcï ngwümï'rï ngwäyänü. Na dïjï danni da agu dayu danni dïgï'tïnä kay, nginde gwa mï'rï ngwäyänü.”

Aa'ti nga la pï yi'rany a'tur

33 Ngwo're ngwuje ci, “Ngaa li'dingina lica ngwüjü gwerre, ‘Aa'ti nga gwa kiyi mï'rïng yi'rany yunga nga je be määtädä anaku pïcä je gu Delenya dunga.’ 34 A be nggwa je ci, Aa'ti a gwa pï yi'rany a'tur. Aa'ti ya je pï gere ge ndi ari didu'ri didi Ngwaalu diru. 35 Na aa'ti ya je pï dïyäng de ndi ari dige'teng gu yoralu yüngün. Na aa'ti ya je pï Üräjälïm gwe, ndi ari gwuru gündär gidi Deleny dipa. 36 Na aa'ti ya je pï gi'ra ge gunga ndi ari nga gwa'ti gwa gwürlï lä'rü lidi gi'ra gunga le'te pu ngwubidi na ngwümnï. 37 A ngwuja'ri ngwalu manari ngaa lima ari, ‘Yäy,’ aar ani, ‘Yäy,’ a manari ngaa lima ari, ‘Bärï,’ aar ani, ‘Bärï.’ Yere yanni ya gendani ngwuja'ri ngwee, yïndï gidijego'rr.”

5:21 5.21 Gwuruj 20.13; Täjïnïyä 5.17 **5:31** 5.31 Täjïnïyä 24.1

Gwalli yi'ra
(Luka 6.29–30)

38 Ngwuje ci, “Ngaa li'dingina
ndi ari laru, ‘Ma aar ang gwalla
läy, nga gwalli läy, na ma aar
ang gwalla lingad nga gwalli lin-
gad.’ 39 A be nggwa je ci, Aa'ti
ngaa la enati dïjï de diki. Ma-
nari dïjï dima ang mï'rï gidire-
lanu kaama, gwürläcä mana didi
gängïr. 40 Na manari dïjï dere
dima ang üpäcï ngwuja'ri ngwe-
leny dadi ang apada direda didi
ngwanginu, gäbïcä ngwape 'to
didi gennala. 41 Ma aar ang dïjï
dinga yiima ye ndi äpïjï gony, nga
de ele bränü gwe'te pu, ïndär de
bränü rom. 42 Ätädï dïjü ma aar
ang otacalu aa'ti a gwa gwä'rï dïjü
ngwuy ngwanu dïndädï ndi ape
gony 'dunggunga.”

Ämnä güwänü gunga
(Luka 6.27–28,32–36)

43 Ngwuje ci, “Ngaa li'dingina
ndi ari lica ngwüjü gwerre,
‘Ämnä gwanggalu aar ang be
güwän gunga ke ngwäy.’ 44 A
be Nggwa je ci, Ämnär güwänü
galu aang otaci Ngwaalingalu
gwani ngwüjï ngwanni ngwata je
übïnälü. 45 Nunnu ngaa ru yïjï
yidi Papa gwalu gwanni gwati
ji kerala. Nginde gwanni gwati
'tücä ngwüjü lingeno ngwanni
ngwuki na ngwanni ngwüdünälü.
Ngwugatu geralu ngwünïjï
ngwüjü ngwanni ngwüdünälü
na ngwanni ngwuki. 46 Manari
nga gwati ämnï ngwüjü ngwanni
ngwati ang ämnï, gu'ru giru ange
ganni gadi ang mbuji? Yati je
pa ngwudulba ärrï 'to. 47 Na
manari ati aganni ngwanggalu
'dogo, yiru ange yanni yärrä
je yijayana ngwüjï? Yati je pa
ngwüjï ngwanni ngwa'ti lïngïdï
Ngwaalinga ärrï 'to. 48 Yäy gu
no, mbutar ngaa ru nono Papang
gwalu kerala gwanni gwumbutu.”

6

Ndi ätä ngwüjü ngwuru ng-
wuwayi

1 “Arnganar ndi ari aa'ti ngaa la
ärrï yi'ral yidi dünälü ngwäyänü
ngwüjï ara je engga ndi ari ngaa
lïdünälü. Manari ngaa lima gu
arri no, ngaa la'ti la mbuji gu'ru
galu ndi Papa gwalu gwudi ger-
ala.”
2 Ngwuje ci, “Manari nga
gwuma ätädä dïjü diru diwayi,
aa'ti nga gwa mï'rï dula yi'ral
ye a gu ngwüjï lenge, nono ati
gu ngwumur'tuny arri ngwämrä
na ngwayalu nunnu a je ngwüjï
ortada. Nggwa je ci 'didanu,
ngindenga lima ape gu'ralu gegen
'dar. 3 A be manari nga gwuma
ätädä dïjü diru diwayi, aa'ti gwa
ang gäbïcï gwanni gwujicanga
kängïr ngwulenge yi'ral yanni
yärrïjä je ngindeng gwanni
gwujicanga kaama. 4 No, yi'ral
yanni yärrä je ya be ru yujimid
a be Papa gwunga gwanni gwati
engga yi'ral yanni yati ärrïnï
yujimida, gwa ang be ätädä gu'ru
gunga.”

Otaci Ngwaalingalu
(Luka 11.2–4)

5 Ngwuje ci, “Ma aang otaci Ng-
waalingalu, aa'ti ngaa la ru nono
ngwumur'tuny ndi ari lati jada
ndi dünädälä aar otaci Ngwaalin-
galu ngwämrä na ngwayalu a je
ngwüjï engga, nggwa je ci 'didanu
ngindenga lima ape gu'ru gegen.
6 A be nga, ma ang otaci Ngwaalin-
galu, ändï gïdrü 'dunggunga ang
längïtïnï, a be otaci Papangalu
gwanni gwati 'ti enggana. A be
Papa gwanni gwati engga yujim-
ida gwa ang be ätädä gu'ru. 7 Na
ma ang otaci Ngwaalingalu, aa'ti
nga gwa gwä'rï'täjï ngwuja'ranu

5:38 5.38 Gwuruj 21.24 **5:43** 5.43 Ngwullawi 19.18

nono ati gu ngwüjü arri ngwanni ngwa'ti lïngïdï Ngwaalinga. Ngindenga lati ge'taji ndi ari la aar je 'dingini ngwuja'ri ngwe ngwegen ngwanni ngwonyadu. 8 Aa'ti la je o'rani, ndi ari Ngwaalu ngwülïngïdï yi'ral yanni yibupa je gwerre gwerre ndi ang otacalu."

Otacalu gwanni gwaru gwe Deleny

9 Ngwuje ci, "Otacar Ngwaalingalu aang ari no,
'Papa gwärï gwanni nggwo kerala,
a ngwürïny ngwunga jü'rïnï,
10 ndi ari a yeleny yunga ru
na bupi gwunga ärrïnï ngene gïdïyängälü
anaku rung gu kerala.
11 Ätädï nje yona yidi eny gilingen.
12 Düdänïjï njänü ndi ke gwärï
nunnu nje düdänïjänü 'to lanni lati nje äpïjï gwuki.
13 Aa'ti nga gwunje oktada ndi ïdäjï,
nje be 'tüyï giyi'ralanu yidi dijego'rr.'

14 Ndi ari manari ngaa lima düdänïjï ngwüjänü ndi ke gwegen, Papa gwalu gwudi gerala gwa je düdänïjänü 'to ndi ke gwalu. 15 Ma be ari ngaa lima 'ti düdänïjä ngwüjänü ndi ke gwegen, Papa gwalu gwudi gerala gwa'ti gwa je düdänïjänü 'to ndi ke gwalu."

Määtä ngwädä

16 Ngwuje ci, "Ma aang määtä ngwädä, aa'ti ngaa la undi ngwäyänü nono ati gu ngwumur'tuny arri lanni lati ïrïngïnï, ndi ari lati gwurli ngwäyänü aar ru 'ter nunnu a je ngwüjï engga ndi ari lïmätï ngwädä. Nggwa je ci 'didanu ndi ari ngwüjï ngwanni ngwuru gu no, ngwuma ape gu'ru gegen. 17 A be nga ma ang määtä ngwädä, unu ngwäyänü nga brütïnä yila ye ki'ranu, 18 nunnu aa'ti ngwüjï ngwa lenge ndi ari nga gwümätï ngwädä, a be Papa gwunga ru gwe'te pu gwanni gwa'ti enggana, na Papa gwunga, gwanni gwati engga yujimida, gwa ang be ätädä gu'ru gunga."

Yu'rin kerala
(Luka 12.33–34)

19 Ngwuje ci, "Aa'ti ngaa la adaci yigo'ro yalu yu'rina ngene gïdïyängälü, ngwaalu ngwa je gu ngwudogo'rol 'digi'riyi aar dïbä'rï aar geradalu na ngwaalu ngwa je gu ngwu'ram kiyi aar je ape. 20 Ngaa be adaci yigo'ro yalu yu'rina kerala ngwaalu ngwanni ngwati je gu 'ti ngwudogo'rol 'digi'riya aar gu 'ti dïbä'rü aar geradalu a je gu 'ti ngwu'ram kiya aar ape. 21 Ngwaalu ngwanni ngwata gu ada yu'rina yunga, nga gwati gu ge'taji 'to ligor lunga."

Läy liru buri gwudi ngwanginu
(Luka 11.34–36)

22 Ngwuje ci, "Läy liru lamba lidi ngwanginu. Manari ngwäy ngwunga ngwujaw nono, ngwanginu ngwunga 'dar ngwa ru buri. 23 Ma be ari ngwäy ngwunga ngwuma 'ti jaw nono, a ngwanginu ngwunga 'dar ngwa ru dïrïm. Ma be ari buri gwanni nggwo 'dunggunga gwuru dïrïm, dïrïm da be ru danni dikalu gikidang."

Ru yigoranu rom
(Luka 16.13)

24 Ngwuje ci, "Dïjï dere da'ti danni dati ru dïnäd didi ngwoorta rom. Ndi ari ding obedalu de'te ding ämnï de'te. Ngaa la'ti la burni ndi ru ngwïnäd ngwudi Ngwaalu na ngwïnäd ngwudi ngwü'rïny."

Aa'ti yigor ya je pänü
(Luka 12.22–31)

25 Ngwuje ci, "Yäy gu no, nggwa je ci, aa'ti yigor ya je pänü gwani midi gwalu ndi ari ngaa ladi eny ange na ngaa ladi ïyï

ange, yaa gwani ngwanginu ngwalu ndi ari ngaa ladi genne ange. Ngaa la'ti lïngïdï ndi ari midi gwojemana ndi enye? Na ndi ari ngwanginu ngwojemana ngwurede? 26 Ombajar 'di yï'räyü yidi gerala, yati 'ti kwüdï yati 'ti unu na yati 'ti ütädï gïyïlänü, ati je be Papa gwalu gwudi gerala iye. A be ngaa la'ti pana gu'ru 'denggene? 27 Yärü 'danggalanu gwanni gwa ligor pänü gwa burni ndi gendaci miding gwüngün gaji ge'te pu ngwujalu gwumidu?

28 Na ngaa larra ati ara je be yigor pänü gwani genne? Ombajar 'di yibobo yidi ngwüdäny yati 'tü awa. Yati 'ti apu yiiru na aar ïrïyï. 29 Nggwa je ci 'di deleny dani Jiliman giyelenyanu yüngün 'dar, gwa'ti genna ngwureda ngwujaw yi'rura nono yibobo giyee. 30 Ma be ari Ngwaalu ngwati gu giki yanya no yidi ngwüdäny yanni yati ji gwene aar be undi bïgänü aar gätïnï gïlïgä, gwa'ti gwa je gikani nga nga lanni lätï ämnïnïng Ngwaalu gwooko? 31 No, aa'ti yigor ya je pänü ndi ari, ‘A ladi eny ange?’ na ‘A ladi ïyï ange?’ yaa ‘A ladi genne ange?’ 32 Ndi ari ngwüjï ngwanni ngwa'ti lïngïdï Ngwaalinga, ngwuru ngwati linynyi yi'ral giyee 'dar a be Papa gwalu gwudi gerala gwülïngïdï ndi ari yïmïnä je giyee 'dar. 33 A be utaralu yeleny ye yidi Ngwaalu gwerre gwerre na dünälü gwüngün, ya ara je be gendaca giyee 'dar 'to. 34 Yäy gu no, aa'ti yigor ya je pänü gwani bïgänü, ndi ari bïgänü gwati ligor pänü gwani ligo'ro lüngün. Yomon 'dar, gomon gati ligor pänü gwani ligo'ro lüngün.”

7

Aa'ti ngaa la obalu ngwüjü ngwe
(Luka 6.37–38,41–42)

1 Ngwuje ci, “Aa'ti ngaa la obalu ngwüjü ngwe nunnu aa'ti la ji la je le obalu 'to. 2 Ndi ari obalu gwanni gwata gwe obalu ngwüjü ngwe ngwu'ter, gwuru gwa ara gwe obalu 'to na giny ganni gata ge ätä dïjü di'ter, giru ga ara ge ätä 'to. 3 Nga gwarra ati ang be enggadada gwanggalu gamu'ru gïläy, nga 'ti be änggädï güü'rï gïläy lunga? 4 Na awa nga be ci gwanggalu, ‘Ila ang brota gamu'ru gïläy,’ a mine gü'rï ji gïläy lunga yomon 'dar? 5 Dimur'tuny ndee, gwällï güü'rï gïläy lunga gwerre gwerre a gwa be ombajidalu mama ndi brota gwanggalu gamu'ru gïläy. 6 Aa'ti ngaa lätädä yinyeno gony ganni giju'ru na aa'ti ngaa lägätïjï ngwüdrä gony ganni giru gu'ru gïdïyängälü. Ga aar ro'tanu yora ye, na yinyen ya je ye gwurlanu ya je eny.”

Gwati aar ätä gwanni gwati utalu
(Luka 11.9–13)

7 “Utaralu la je ätädä. Mïnär ngaa la mbuji. Pïdär dïmbürä, la je ïgïtäcälü. 8 Ndi ari gwanni gwati utalu, gwati ape. Na gwanni gwati mïnï gwati mbuji. Na gwanni gwati pï dïmbürä, gwati aar ïgïtäcälü. 9 Gwïndï ne gwere 'danggalanu gwanni gwati gïjï güngün ci, ätädïny gona ngwube ape go'rra ngwätädä? 10 Na mung ci, ätädïny duuma, ngwube ape düüngäyü ngwätädä? 11 Ma be ari nga nga lanni liki, lati lenge ndi ätädä yïjü yalu ätäng gwanni gwujaw, ya be ru'tana ndi Papa gwalu kerala ndi angidaci ngwüjü yi'ral yanni yijaw ngwanni ngwati otacalu! 12 Yäy gu no, ärrïjä ngwüjü yi'ral 'dar yanni yati ang jadanu ndi ara je ngwüjï ärrïjï, ndi ari yiru giyee yanni yondaja ye yobo na yïjïr.”

Längïr lanni lïmänü
(Luka 13.24)

13 “Ändär gïlängïr lanni lïmänü,
ndi ari längïr lanni longranu na
gay ganni gongranu, giru gay gidi
elada ndi dudi. A lonyadu lati gu
änï. 14 A be längïr lanni looko
lïmänü, liru gay gidi elada ndi
midi a looko 'dogo liru lanni lati
mbuji.”

Da'ri na yuula yüngün
(Luka 6.43–44)

15 Ngwuje ci, “Arnganar
ngwïjïrä ngwanni ngwuru
ngwu'du'ru. Ngwata je ïlïjä
ngwuru nono ngwangala poor,
aar be ru ngwümüd ngïnä'dänü
ngwuru ngwäärä. 16 Ngwa je
lenge yiiru ye yegen. Ngwüjï
ngwati aku yügïrï gidibeny na
aar aku yimnigora kï'rïbe? 17 No,
da'ri danni dijaw dati 'ri'ri yuula
yanni yijaw na da'ri danni diki,
dati 'ri'ri yuula yanni yiki. 18 Da'ri
danni dijaw dati 'ti 'ri'ru yuula
yiki na da'ri danni diki dati 'ti
'ri'ru yuula yijaw. 19 Da'ri danni
dati 'ti 'ri'ru yuula yijaw dati aar
ü'rïdälü aar gatu gïlïgä. 20 No
yuula ye yegen, la je lenge.”

Ya'ti ani ondaji aar be ani yiiru
(Luka 13.25–27)

21 Ngwuje ci, “Lä'tüdï 'dar lanni
latiny urnidi, ‘Deleny, Deleny,’
ladi änï giyelenyanu yidi gerala,
aar be ru 'dogo lanni lati ärrï
yi'ral yanni yïmïnä je Papa gwüny
ngwanni nggwo kerala. 22 Gomon
nggä'dï, lonyadu liny urnidi, ‘De-
leny, Deleny, nyii lä'tüde lanni
londaja yïjïrä ngwürïny ngwe ng-
wunga, na ngwürïny ngwe ng-
wunga nyii lï'tüyä ngwujego'ro na
ngwürïny ngwe ngwunga nyii ape
yiima yonyado?’ 23 Linje be onda-
calu kibeny, ‘Nggwa'ta je lïngïdï
a'tur abriiny kayanu gilee lati ape
yiiru yiki.’ ”

Ngwu'dun ngwodana ng-
wur'dalu
(Luka 6.47–49)

24 Ngwuje ci, “Yäy gu no, gwere
gwanni gwa 'dingini ngwuja'ri
ngwüny ngwungwe ape yiiru,
diny aniji nono guru gibebera
güdädï ngwu'duna ngwüngün ng-
wur'dalu. 25 Anni ma gere ni,
a däärä onyadi ngwubirta, a
dirun ari a dudu obe ngwu'duna
ngwo yaw ye aar 'ti ï'dü ndi
ari ngwodana giyidingo yiru ng-
wur'da. 26 A be gwere gwanni
gwa 'dingini ngwuja'ri ngwüny
ngwungwe 'ti be apu yiiru, gwa
ru nono guru giru de'rr güdädï
ngwu'duna gwüngün gïdïjïcïrälü.
27 Anni ma gere ni, a däärä onyadi
ngwubirta, a dirun ari a dudu obe
ngwu'duna yaw ye aar ï'dï ï'dïng
gwupa.”

28 Anni ma Yicu medaji ondajing
ngwuja'ri ngwee, a ngwüjï dibi
ngwuja'ri ngwee ngwüngün 29 ndi
ari gwondaja gwuru dïjï dätï ye-
lenya ya'ting je ondaja nono ng-
worta ngwegen ngwudi yobo.

8

A Yicu u'riyi daamu nono
(Murkuj 1.40–45; Luka 5.12–16)

1 Anni ma Yicu üllädälü milli, a
ngwüjï ngwonyadu gwujani. 2 A
gur ge'te gümä gïmätï yaamu ïlïjä
ngwüjürbäcälü ngwuci, “Gwani
Deleny, manari nga gwämnä, a
gwuny u'riyi nono.”

3 A Yicu dinga guy ngwakani
nono ngwuci, “Äny gwämnä u'ru
nono.” Kaji ge'te ge'te a gur
u'ri yaamu nono. 4 A Yicu ci,
“'Dingina! Aa'ti a gwa gu on-
daci dïjü dere, ïndï gidir'dal ang
enggaci ngwangina ngwunga, nga
gätïjï Ngwaalingalu anaku ondaja
gu yobo yidi Müjä, nunnu aar
ru yanni yadi inggidi ngwuja'ri
ngwani nga.”

A Yicu u'riyi dïnädä nono didi
kumndan
(Luka 7.1–10)

5 Anni ma Yicu änï kündär gani Kaprnawum, a gur giru gi'ra gidi gwu'tulunga küü'rï tudini (100) päcälü ngwuci gatajiny düwä. 6 Ngwuci, “Gwani Deleny, dïnäd düny dayu ngwangina dindru ngwümbür dïtï ngwanginu nono gwulleny.”

7 A Yicu ci, “Äny gwa ele nyi u'riya nono!”

8 A gur giru gi'ra gidi gwu'tulu ci, “Gwani Deleny, äny gwa'ti ädï ngwäyänü ngwunga ndi ang änï ngwu'dun ngwüny, 'dogo ondaja ngwuja'ri dïnäd düny da be u'ri nono. 9 Äny 'to gwuru deleny dätï yelenya ndi nyi ci dïjü ndee, ‘Ïndï,’ ngwele, na ndone, ‘Ila,’ ngwila. Nyi ci dïnädä düny, ‘Ärrü yi'ral giyee,’ ngwuje ärrï.”

10 Anni ma Yicu 'dingini ngwuja'ri ngwee, ngwudibi ngwuci ngwüjü ngwanni ngwuju ngwugwujana, “Nggwa je ci 'didanu, nggwa'ti mbuja ämnïng Ngwaalu gwere gwupa gu no ngene Gïyïjïräyïl. 11 Nggwa je ci lonyadu la ji lila gïtäny gwe na lila gi'ra gwe la jalu ngwaalu ngwegen Äbräyïmïngä le na Ijaag na Yagub gïyï'rïnyïnänü yidi yeleny yidi Ngwaalu. 12 A be yïjï yidi yeleny ya be gätïnï poor gïdïrïmänü ngenone ari gwa ji na ïyïnï ngwad gwa ji.”

13 A be Yicu ci guru gidi gwu'tulu, “Ïndï! Ya gu ru anaku ma gu ämnï ndi ari aar gu ru.” Kaji ge'te ge'te nggoo, a dïnäd düngün u'ri nono.

A Yicu u'riyi dünä nono didi Butruj
(Murkuj 1.29–34; Luka 4.38–41)

14 Anni ma Yicu ila ngwu'dun ngwudi Butruj, ngwumbuji nanning gwüngün gwuru düünä gwundru ngwümbür gwümä ngwübüdï nono. 15 Ngwakani nono guy ge güngün ngwüjïlädï ngwü'dï'rälü ngwuje äpïjï yiiru.

16 Anni ma ngwaalu ru digera, aar äpïjä ngwüjü ngwonyadu ngwümä ngwätïnä ngwü'rïllä nono a Yicu girinya ngwü'rïllä ngwuja'ri ngwe ngwuje 'tüyï ngwu'riyi ngwüjü nono 'dar ngwanni ngwümä. 17 Ndi ari a ngwuja'ri ätï ngwäyänü ngwanni ngwaru ngwe dïjïr dani Ajaya ndi ari,

“Nginde gwuma ape yi'rendenya yege
a gwuma üpïnï dümdï dege.”

Gu'ru giru ange ndi gwuji Yicung
(Luka 9.57–62)

18 Anni ma Yicu engga ngwüjü ngwonyadu ngwänänü, ngwuci ngwo'ra ngwüngün, ar ele ar ü'rü yaanu ar dambu dambal. 19 A doorta de'te didi yobo ïlïjä ngwuci, “Gwani doorta, nggwa ang gwujani ngwaalu ngwada gu ele.”

20 A Yicu ci, “Yar'tum yätï ngwubangu, a yï'rä yidi gere yätï ngwü'rü'tïlä, a be Gïjï gidi Dïjï dümnä ga'ti ätï ngwaalinga ngwere nding gu änïjï gi'ra güngün.”

21 O're a doo'ra di'ter ci, “Gwani Deleny, gäbïcïny nyi ele gwerre gwerre nyi gata papang gwüny.”

22 A Yicu ci, “Gatana ngwüjü ngwanni ngwayu* aar ele ndi gatu ngwüjü ngwegen ngwanni ngwayu gwujaniny.”

A Yicu dünïyï diruna
(Murkuj 4.35–41; Luka 8.22–25)

23 A Yicu ele ngwallu gïbälükänü a ngwoo'ra ngwüngün dï'rï aar gwujani. 24 A Yicu ji ndi ndri a dirun aralu gwulleny giyaanu ngwärï bälükälü 'di ngwuru gwadi ï'dätï. 25 A ngwoo'ra ngwüngün ele aar

8:17 8.17 Ajaya 53.4 * **8:22** 8.22 Ngindenga lanni lati 'ti 'dengenaja Ngwaalinga, liru nono ngwüjü ngwayu gïlïgï'rïm, gäbïcär aar ele ndi aar je gatu legen lanni lima ayi.

'ritiya aar ci, “Gwani Deleny, gätäjï nje diruna nyii la ï'dätï.”

26 A je Yicu ci, “Nga nga gilee looko ämnïng Ngwaalu, nga larra ara je be yedeny eny.” Ngwüdï'rälü ngwugirinya diruna na dudu a dirun adatalu jicom.

27 Aar dibi aar utalu aar ari, “Gur giru ange nggee? 'Di ati dirun na dudu 'dengenaci!”

A Yicu u'riyi ngwüjü nono ngwümätï je ngwü'rïllä
(Murkuj 5.1–20; Luka 8.26–39)

28 Anni ma Yicu ele giyaanu bälükä gwe 'di ngwobani dambal ngwaalu ngwani Jädïrïn aar mbudi ngwüjï ngwe rom (2) ngwuru ngwur ngwätïnä ngwü'rïllä nono ngwü'tüdï ngwumomanu. Ngwuki yärä gwulleny ati 'ti ngwüjï ïndï kayalu nggoo. 29 Aar ürrï dula aar ci Yicu nu, “A gwätï ange ngene 'dänggärï, gwuru Gïjï gidi Ngwaalu? Nga gwïndädï be ndi nje ängï'rïyï ngwäy gaji gärï gona ga'ti ïnde?”

30 Ngwaalu ngwolanu gwoko ngwaalu ngwoo, ngwüdr gi'du ngwuju gu ngwujaar je ndi iye. 31 A ngwü'rïllä päcï Yicungalu aar ci nu, “Manari nga gwadi nje linynyi, gäbïcï nje be nyii änï ngwüdränü.”

32 A je Yicu ci, “Ïndär.” Aar 'tü aar ele aar änï ngwüdränü, a ngwüdr üllä milli aar mi'ri'ti aar bälädï giyaw aar gu ayi. 33 A ngwoo'ra ngwanni ngwuju je ndi iye aar abri aar ele 'dunu aar gu ca ngwüjü aar je ondaci ngwuja'ri ngwudi ngwüjü ngwanni ngwätïnä ngwü'rïllä nono ngwuma u'ri nono. 34 A ngwüjï 'tüdälü 'dar ngwu'dunanu aar ila ndi Yicu. Anni ma aar engga, aar päcälü nu ngwü'tü ngwuje gätïjänïjï ngwaalinga ngwegen.

9

A Yicu u'riyi dirga nono
(Murkuj 2.1–12; Luka 5.17–26)

1 A Yicu änï gïbälükänü ngwü'rü yaanu ngwo're kündär güngün. 2 A ngwüjï ngwe'te äpïjä dïjü diru dirga ndralu kïlälälü. Anni ma Yicu engga ämnïng Ngwaalu gwegen, ngwube ci dirga ndoo, “Mätï liguri gwani gïjï güny, ke gwunga gwuma aar ang düdänïjänü.”

3 A ngwuja'ri ngwee gäbïcï ngworta ngwoko ngwudi yobo aar äbïngïnï giyigoranu yegen aar ari, “Gur nggee garu ngwulem!”

4 A je Yicu lenge yigor yegen, ngwuje be ci nu, “Ange gwuru ngaa be ätï ngwuja'ri ngwee ngwuki giyigoranu yalu? 5 Yiru ange yanni yojemana, ndi ari, ‘Ke gwunga gwuma aar ang düdänïjänü,’ na ndi ari, ‘'Dï'rü ang ele’? 6 A be nunnu ngaa lenge ndi ari Gïjï gidi Dïjï dümnä gätï yelenya ngene gïdïyängälü ndi düdänïjï ngwüjänü ndi ke gwegen.” No ngwuci dirga ndoo, “'Dï'rü ang ape gïlälälü gunga ang ele 'dunu.”

7 A gur 'dï'rï ngwele 'dunu. 8 Anni ma ngwüjï engga yi'ral giyoo, aar dibi aar ortada Ngwaalinga ätä gwe gwüngün ngwüjü ngwümnä yiima nono giyee.

A Yicu urnidi Mätäng
(Murkuj 2.13–17; Luka 5.27–32)

9 Anni ju Yicu ndi ele ngenone, ngwengga guru gani Mätä gijalu ngwaalu ngwudi uti dulba. Ngwuci, “Gwujaniny.” A Mätä 'dï'rälü ngwugwujani.

10 A ji a Mätä urnidi Yicung yïrnü 'dunu na ngwudulba ngwonyadu na lanni lati aar je ci liki ila aar le eny na ngwoo'ra ngwüngün. 11 Anni ma Ngwübärrïjï engga yi'ral aar je 'ti jädänü, aar otaci ngwo'ralu

ngwüngün, “Ange gwuru ati be doorta dalu emadi ngwudulba ngwe na lanni liki?”

12 Anni mung 'dingini no, ngwuje be ci, “Lä'tüdï lanni lu'ru nono lati ele gidima, aar be ru lanni lümä. 13 Ïndär ngaa lengeda ngwuja'ri ngwee ngwaru nu, ‘Äny gwubupa ïnäng nggwa'ti bupa mï'rïnïng nono.’ Ndi ari äny gwa'ti ïndädï ndi nje urnidi lanni lïdünälü, nyi be ilada ndi nje urnidi lanni liki.”

Utalu ngwuja'ri ngwe ngwani määtä ngwädä

(Murkuj 2.18–22; Luka 5.33–39)

14 A be ngwoo'ra ngwudi Yuwana ila aar otacalu, “Awa ndi ari änyängä na Ngwübärrïjï lati määtä ngwädä, aa'ti be ngwoo'ra ngwunga mätï ngwädä?”

15 A je be Yicu ci nu, “Awa a be ngwürnü ngwudi gur gidi agu runi aar le be ji! Gaji ga ji gila ma aar je apada guru nggo gadi agu, la be määtä ngwädä.

16 Dïjï da'ti dati ape direda diyang ngwugatada gidired diru du'rin, ndi ari dired danni diyang da ronyadi dokta diredanu ndoo du'rin da ke da ge'te gubu'ru gikana. 17 Na dïjï da'ti dati ape di'rica diyang ngwübäläjï gïdürädänü diru du'rin. Mung bäläjï, düräd da ubi, di'rica da bälädälü mbüny na düräd da geradalu, bärï, lati bäläjï di'rica diru diyang gïdürädänü diru diyang na 'dün ngwa jayi nono.”

Gera ganni gayu na daw danni dümä

(Murkuj 5.21–23; Luka 8.40–56)

18 Anni mung ji ndi ondaji ngwuja'ri ngwee a deleny de'te ila ngwüjürbäcälü yirku ye ngwuci, “Gera güny gima ayi gweneno. A be ila ang alliji guy nono, ga midi.” 19 A Yicu 'dï'rï aar gwe ele na ngwoo'ra ngwüngün ele 'to.

20 A no, a daw de'te dati bäläjï yïnälü dätï ngwüdläyü 'dï na rom (12), ngwila gilu'ranu lüngün ngwakani direl nono didi dired düngün 21 ngwari giligoranu, “Minyi akani direl nono didi dired düngün 'dogo, nggwa u'ri nono.”

22 A Yicu gwurlalu ngwengga. Ngwuci nu, “Mätï liguri, gwani gïjï güny. Ämnï gwunga Ngwaalu gwuma ang u'riyi nono.” A daw u'ri nono kaji nggoo ge'te ge'te.

23 Anni mung änï gïdrü ngwu'dun ngwudi deleny ndoo, ngwengga ngwüjü aar elnge gïmärä aar ürrï dula, 24 ngwuje ci nu, “Abarar kayanu. Gera ga'ti ayu a be gindru.” Aar be ärï ngwïmä yïdäpängä. 25 Anni ma aar 'täjï ngwüjü kay ge'te, ngwänï ngwümätä gïjü kuy, ngwü'dï'rïyälü. 26 A ngwuja'ri ngwee badalu pad ngwaalu ngwoo ku.

A Yicu u'riya ngwüjü nono ngwürïmü ngwäy

27 Ju gu Yicu ndi ele ngwaalu ngwoo, ngwüjï rom (2) ngwürïmü ngwäy gwujani aar urnidi dulala aar ci, “Aar ang ïnä gwani Gïjï gidi Däwüd!”*

28 Anni ma Yicu ele ngwu'dun, ngwüjï ngwoo ngwürïmü ngwäy ïlïjä ngwuje otacalu, “Ngaa lämnä ndi ari äny gwätï yiima ndi ärrï yi'ral giyee?”

Aar ci, “Yäy, gwani Deleny.”

29 Ngwuje be akani ngwäy nono ngwegen ngwuje ci, “Gwani ämnï gwalu Ngwaalu aar gu ru 'danggalu.” 30 A ngwäy ngwegen u'ri nono. A je Yicu girinya ndi ari, “Aa'ti dïjï dere da gu lenge a'tur.” 31 Aar be 'tü

* **9:27** 9.27 Ngwüyäwüd ngwülïngïdï ndi ari Kirictu gwadi ila kilinge gidi Däwüd.

aar bädïyï ngwuja'ralu ngwani nginde ngwaalu ngwoo 'dar.

A dä'räng ondaji

32 Anni ma aar ji ndi 'tü, aar apa guru gätïnä ngwü'rïllä nono ating 'ti ondaju aar äpïjä Yicung. 33 A anni ma aar gu 'tüyï ngwü'rïllä, a gur nggoo gigwugwundu ondaji. A yi'ral dibaji ngwüjälü aar ari, “Yere ya'ti nje änggädï yiru gu no Yïjïräyïl!”

34 A be Ngwübärrïjï ari, “Yiima yiru yidi deleny didi ngwujego'rr yating ye 'tüyï ngwujego'ro.”

Yon yonyadu kiruny a be ngwäänü ru ngwoko

35 A Yicu ele gïyündär na giyubanu, ndi enggaci ngwüjü ngwämrä ngwuje ondaci ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwani yeleny yidi Ngwaalu ngwu'riyi ngwüjü nono gidimdi na ümï. 36 Anni mung engga ngwüjü ngwonyadu, aar ïnä ndi ari ngwuju gïdïrbänü aar 'ti übïdï düwä de, aar ru nono ngwangala ngwanni ngwa'ti ätï do'ranu. 37 Ngwube ci ngwo'ra ngwüngün nu, “Yon yonyadu kiruny, a be ngwäänü ngwudi uni ru ngwoko. 38 Otacar Delenyalu didi giruny ndi ari ngwükäjä ngwäänä kiruny güngün aar uni yona.”

10

Ngwoo'ra ngwükäjäär je 'dï na rom

(Murkuj 3.13–19; Luka 6.12–16)

1 A Yicu urnidi ngwo'ra ngwüngün ngwoo 'dï na rom (12) 'dünggüngün ngwuje ätädä yelenya aar ye 'tüyï ngwü'rïllänü aar ye u'riyi ngwüjü nono.

2 Ngwürïny ngwuru ngwee ngwudi ngwoo'ra ngwükäjäär je ngwuru 'dï na rom (12), Jamaan gwanni gwani Butruj na gwenggen gwani Andrawuj, na Yagubinga gwenggen gwe gwani Yuwana yïjï yidi gur gani Jäbädï, 3 a Bïlïpüj na Bartumawuj, Tumaj na gur gidi dulba gani Mätä, Yagub gïjï gidi gur gani Albayu na Tadiyuj, 4 Jamaan gwanni gwati ligor enyanu gwani gen na Yäwüdä gwani Äjïgärïyütï gwanni gwuma ji ngwugwurlanu Yicu gwe.

Aar ükäjï ngwo'ra ngwoo 'dï na rom (12)

(Murkuj 6.7–13; Luka 9.1–6)

5 Ngwee 'dï na rom (12) ngwükäjä je Yicu ngwuje oladani ngwuja'ri ngwe ngwee, “Aa'ti ngaa la ele ngwüjï ngwuru Garany, aa'ti ngaa la länï kündär gere gidi ngwüjï ngwudi Jamirang. 6 Ngaa be ele ngwangal ngwududu ngwuru ngwüjï ngwudi Yïjïräyïl. 7 Ma be ari ngaa lima ele, ondacar ngwüjü ngaa je ci, ‘Yeleny yidi gerala yima ila gito.’ 8 Ngaa u'riyi ngwüjü nono ngwanni ngwümä, ngaa je 'dï'rïyälü ngwanni ngwayu, ngaa ga'ru ngwüjü yaamu nono, ngaa 'tüyï ngwü'rïllä ngwüjänü. Yätädäärä je yïmï'rä a'tur, ätädär je ngwüjü 'to yïmï'rä a'tur! 9 Aa'ti ngaa la apani dab, buta na bartad gwere ngwürädänü ngwalu. 10 Na aa'ti ngaa la apani ngwony ngwudi eny ngwüräd ngwe ngaa gendani direda na ngwüdän na guura, ndi ari gwanni gwati ape yiiru gwädï gu ndi aar ätä gu'ru güngün.

11 Gündär na ngwu'dunanu ngwere ngwa gu änï, mïnär gu dïjälü dere danni dijaw ngaa gu üllälü ngaa gu jalu 'di a gaji ila ngaa 'dï'rï ngaa ele. 12 Ma be ari ngaa lima änï ngwu'dun ngwere, agannar je 13 manari ngwu'dun ngwoo ngwädï gu, gäbïcär a gu adatalu gwalu ji. Ma be ari ngwu'dun ngwoo ngwa'ti gu ädï 'didanu, ara je adatalu gwalu o'raca. 14 Ma ara je 'ti gwä'rü ara je 'ti 'dengenaca

ngwuja'ri ngwalu, ngwu'dun na gündär ngeno, 'tüdär ngaa brotada dibu'ralu mbüny giyora yalu. 15 Nggwa je ci 'didanu, gomon gidi pï yelenya, ngwüjï ngwudi yündär yidi Jadumanga Gamura gwe, ngwa ïnädänï Ngwaalinga ngwüjï ngwudi gündär nggoo."

Übïnälü gwanni gwüdünïcä ngwoo'ra ngwudi Yicu
(Murkuj 13.9–13; Luka 21.12–17)

16 Ngwuje ci, "Äny gwa je ükäjï nono ngwangala ngwuju ngwümüdänü, ngaa be arngani mama, ngaa ru nono ngwüüngäyü ndi bebere na ngaa jayi drü nono amaam gwudi 'dunung. 17 Arnganar ngwüjü ngwa ji ngwa je apada ngwämrä ngwudi ngweleny, la je pï ngwacal ngwe ngwämrä ngwegen. 18 Na gwani äny la je dünäjï ngwäyänü ngwudi ngwartan na ngweleny ngaa ru ladi inggidi 'denggen na ngwüjï ngwuru Garany. 19 Ma be ari lima je ummi ara je ätädä ngwelenya, aa'ti be yigor ya je pänü gwani ngwuja'ri ngwanni ngwada je ondaji na ngwada ngwe ari. Kaji nggoo la je be ätädä ngwuja'ri ngwanni ngwada ngwe ari. 20 Ndi ari ngaa la'ti ba be rüdï lanni ladi ondaji, a be Lïgï'rïm ru lidi Papa gwalu lanni ladi ondaji 'danggalanu.

21 Na diwengga da gwurlanu gwenggen gwe gwa aar 'rinye na papa gwa gwurlanu gïjï güngün, a yïjï ya nyürtïjï papanga janu legen la aar le gwurlanu la aar je 'rinye. 22 Ngaa la ke ngwüjü ngwäy 'dar gwani ngwürïny ngwüny. A be gwanni gwa mätïnälü 'di aar medadi, gwa gïlängïdïnï. 23 Manari lima je übïnälü kündär gere, gatanar ngaa gu abra gi'ter. Nggwa je ci 'didanu, ngaa la'ti la medaji yündärä 'dar yidi Yïjïräyïl 'di a Gïjï gidi Dïjï dümnä o'ra."

24 Ngwuje ci, "Doo'ra dati 'ti pana gidoorta düngün na dïnäd dati 'ti pana gideleny düngün. 25 Yimbutu gu 'dogo ndi doo'ra ru nono dorta düngün na dïnäd ru nono delenya düngün. Manari gwucaar gwanni gwuru gi'ra gidi ngwu'dun Bäljäbül, a be ngwüjï ngwüngün gïdrü ngwa aar je be ca!"

Aa'ti yedeny ya je eny
(Luka 12.2–7)

26 "No aa'ti la je iyiyi yedenyo ndi ari yere ya'ti yanni yändälü ya'ti ya 'tädïnälü, na yere ya'ti yanni yändälü ya'ti ya aar je inggidi. 27 Yanni yada je enggaci nyïm, ondajar yalu kebeny gilingenalu na yanni yada je 'dingini giilang ge, urnidar yalu korrala gidi ngwu'dun. 28 Aa'ti yedeny ya je eny ngwüjï ngwanni ngwati 'rinye lingina aar 'ti be burna ndi 'rinye lïgï'rïmä. Ara je be yedeny eny gwani nginde gwanni gwätï yiima ndi dudiyi lïgï'rïmä na lingeno gïlïgänü lidi yi'rendeny. 29 Yï'rä rom (2) yati aar je ellang bartad gwe'te pu na gere gati 'ti ï'dü gïdïyängälü a gu 'ti be Papa gwalu lïngïdï. 30 A be 'danggalu ngwä'rü ngwalu 'dar giyi'ra ngwülingïdï je Ngwaalu 'dar ndi ari ngwuru ümïn. 31 Aa'ti be yedeny ya je eny, ndi ari ngaa lipana gu'ru gïyï'rä yonyadu."

Ndi ämnï na ndi 'donya Yicung
(Luka 12.8–9)

32 Ngwuje ci, "Gwanni gwuny 'täjälü ngwäyänü ngwüjï, äny 'to gwunyi 'täjälü ngwäyänü ngwudi Papa gwüny kerala. 33 Gwere gwanni gwunyi nyï'rïnï ngwäyänü ngwüjï, gwunyi nyï'rïnï 'to ngwäyänü ndi Papa gwüny kerala."

Yicu na ngwüjï ngwudi dïdlä
(Luka 12.51–53; 14.26–27)

34 Ngwuje ci, “Aa'ti ngaa la
ge'taji ndi ari äny gwïndädï
ndi ge'te adatingalu ngene
gïdïyängälü. Nyi be ilada ndi
ge'te giiri. 35 Ndi ari äny gwïndädï
ndi gäbïcï dïjü aar ü'ränü papa
gwe gwüngün, na gïjï ganni
giru gera aar ü'ränü nanni gwe
gwüngün, na gera giru düünä aar
ü'ränü nanni gwe gwuru düünä.
36 A güwän gidi dïjï ga ru ngwüjï
ngwüngün gïdrü.”
37 Ngwuje ci, “Gwanni
gwämnänï papang na nanning
gwüngün 'dünggüny, gwa'tiny
ädï ngwäy. Na gwanni gwämnänï
gïjü güngün ganni giru dur
na ganni giru gera 'dünggüny,
gwa'tiny ädï ngwäy. 38 Na gwanni
gwati 'ti apu güü'rï güngün
aar nyi gwujana, gwa'tiny ädï
ngwäy. 39 Gwanni gwati mbuji
miding gwüngün, gwung dudiyi
na gwanni gwa dudiyi miding
gwüngün gwani äny, gwung
mbuji.”
40 Ngwuje ci, “Gwanni gwa je
ämnï, gwuny ämnï, na gwanni
gwuny ämnï, gwämnï ngindeng
gwanni gwükäjïïny. 41 Gwanni
gwämnï dïjïrä dükäjäär ndi ari
diru dïjïr, nginde gwa mbuji gu'ru
gidi dïjïr. Na gwanni gwämnï
ngindeng gwanni gwüdünälü ndi
ari gwüdünälü, gwa mbuji gu'ru
gidi nginde gwanni gwüdünälü.
42 Na gwanni gwa ïcï 'dogo dïjü
de'te yaw ngwüjänü ngwee ng-
wokeya yigo'ro yegen ndi ari
nginde gwuru doo'ra düny, nggwa
je ci 'didanu ndi ari gu'ru güngün
ga'ti ga dudi a'tur.”

11

Yicu na Yuwana Almamadan (Luka 7.18–35)

1 Anni ma Yicu medaji olang
ngwo'ra ngwüngün ngwoo ng-
wuru 'dï (12) na rom, ngwü'dï'rï
ngwugatani ngwaalinga ngwoo
ngwele ndi enggaci ngwüjü
gïyündär yidi Jälïlïng.
2 Anni ma Yuwana 'dingini
gwuju korkon yi'ral ye yanni
yärrä je nginde gwanni Gwubru-
taar yelenya, ngwükäjï ngwo'ra
ngwüngün 3 aar otacalu ndi ari,
“Nga gwuru gwanni gwadi ila
Gwubrutaar yelenya gwalla nyii
dünïcï ngindeng gwu'ter?”
4 A je Yicu ci, “Ïndär aang
ondaci Yuwanang yi'ral ye yanni
yänggädä je ngaa je 'dingini 5 ndi
ari ngwüjï ngwanni ngwürïmü
ngwäy ngwuma ombajidalu,
na ngwurga ngwuma ele, na
ngwaamu ngwuma u'ri nono,
na ngwanni ngwürïmü ngwänï
ngwuma 'dingini, na ngwanni
ngwayu ngwuma 'dï'rälü ng-
wumidu, na ngwuja'ri ngwanni
ngwujaw ngwuma aar je on-
daci ngwüjü ngwanni ngwuru
ngwuwayi. 6 Gwa aar onjaci
gwanni gwa'ti gwa obalu ndi
ämnï 'dünggüny.”
7 Anni ma ngwoo'ra ngwudi
Yuwana ji ndi ele, a Yicu
ondaci ngwüjü ngwonyadu
gwani Yuwana ngwuje ci, “Giru
ange ganni gï'tüdädä gu ndi
ombaji poor gïtäny? Ngaa
lï'tüdädï ndi ombaji gipuru gapu
dirune? 8 Manari gä'tüdï, ngaa
lï'tüdädï ndi ombaji dïjü digenna
ngwureda ngwudi yelenye?
Ngwüjï ngwanni ngwati genne
ngwureda ngwudi yeleny ngwati
ji ngwu'dun ngwudi yeleny. 9 A be
ngaa lï'tüdädï ndi ombaji ange?
Ndi ombaji dïjïra? Yäy, nggwa
je ci na yipana gïdïjïr. 10 Nginde
gwuru nggwee gwanni gwaru gwe
ngwuja'ri ngwanni ngwüllïnä ndi
ari,

‘Äny gwadi ükäjä dïnädä düny
ngwumadinana gwerre gw-
erre 'dunggunga,

10:36 10.36 Mika 7.6 **11:10** 11.10 Malaki 3.1

aar ang ja'rimaci gay.’
11 Nggwa je ondaci 'didanu
ndi ari, gïyïjänü 'dar yanni
yïlïngïtï je ngwaw, gere ga'ti
gï'dï'rälü gipana gu'ru ndi
Yuwana Almamadan. A be
gwanni gwokana giyelenyanu yidi
gerala, gwuru gwanni gwupana
'dünggüngün. 12 'Tu'tu gaji ganni
gapu ge Yuwana Almamadan
yiiru yüngün, yeleny yidi gerala
giyo yïmïnä je ngwüjï ndi aar je
ape. 13 Ndi ari ngwïjïr 'dar na
yobo, yondajaar je 'di a gaji ila
ganni gima ge Yuwana ila. 14 A
manari ngaa lïjädï nda je ämnï,
Yuwana nggwee gwuru gwani
Ïlïyä gwanni gwüdünïcäär ndi
ila. 15 Gwanni gwätï ngwänï,
ngwu'dingini.”
16 A Yicu ari, “Gimaad nggee
gadi nyi übïdänü ange gwe? Giru
nono yïjü yanni yooko yiju ndi
aku ngwu'dera ngwaalu ngwudi
ngwiliny ati aar be urnidi ng-
wenggen aar je ci,
17 ‘Lïmï'rïcä je dümbärä ngaa
be 'donya ndi riti,
ara je elngaci delnga yiwaya
ngaa 'ti runu.’
18 Ndi ari Yuwana gwïndï
ngwu'ti ïtï ngwu'ti ïyü, araar,
gwätïnä dijego'ranu. 19 A Gïjï gidi
Dïjï dümnä ila ating eny ating ïyï,
araar, ‘Änggädär nggwee gwupa
ngwamanu gwati ïyï ngwürlälï,
aar ru ngwumaad ngwudulba
ngwe na ngwüjï ngwanni ngwati
aar je ci ngwuki.’ A be bebere
gwati linginni ndi ätï ngwäyänü
yiiru ye yüngün.”

Wäj bi gïyündär yanni ya'ti jo'renyana
(Luka 10.13–15)

20 A Yicu girinya yündärä
yanni yapung gu yiima yüngün
yonyadana aa'ti be ngwüjï
ngwegen jo'renyana ngwuje ci,
21 “Wäj bi gwani Kürüjïn, na
gwani Bid Jäyïdä! Adinari a
yiima giyee yäpïnä 'dunggunga
yäpïnä gïyündär yidi Jür na
Jäyïdä, ngwüjï ngwegen ngwadi
jo'renyana 'tu'tu gwerre ngwadi
genne gïmärä ngwadi jalu ng-
waaranu. 22 A be nggwa je ci ndi
ari gomon gidi pï yelenya, ngwüjï
ngwudi Jürïngä Jäyïdä gwe, ngwa
ïnädänï Ngwaalinga 'danggalu.
23 Na nga gwani Kaprnawum, nga
gwa ji nga gwallu 'di ang obani
kere? Bärï, nga gwï'dä a gwüllï
gidel didi yi'rany. Adinari yiima
giyee yäpïnä 'dunggunga, yäpïnä
ndi Jadum, yaadi jalu 'di gomon
gidi gweneng. 24 A be nggwa je,
ci gomon gidi pï yelenya, ngwüjï
ngwudi Jaduming, ngwa ïnädänï
Ngwaalinga 'danggalu.”

Ngwaalu ngwenggaca ngwüjü yujimida yüngün
(Luka 10.21–22)

25 Kaji nggoo a Yicu ari, “Ng-
gwa ang ortada gwani Papa De-
leny didi gerala na dïyäng, ndi
ari nga gwänïjä yujimidalu yunga
nda je ngwüjï lenge ngwanni ng-
wubebera nga je be enggaci yïjü
yunga yanni yooko. 26 Yäy gwani
Papa, yunga yiru giyee yanni
yïjädängänü.

27 Yi'ral 'dar yima aar nje Papa
gwüny ätädä. Gwere gwa'ti
gwanni gwülïngïdï Gïjü a be
Papa ru 'dogo na gwere gwa'ti
gwülïngïdï Papang a be Gïjï ru
'dogo na lanni lima je Gïjï utanu
ngwuje enggaci Papang.”

28 Ngwuje ci, “Iladar 'dünggüny
'dar lanni gilo lüpïnä gwünï lig-
akidu nggwa je gataji düwä.
29 Üpïnär yunggu yüny, nga je
enggaci nga lenge ndi ari äny
gwüjïlänü nyi okeye ligor lüny
ngaa la be gatu düwä gwani lin-
geno lalu. 30 Ndi ari yunggu yüny
yijalu ürgäny na üpïnï gwüny
gwängränü.”

12

Deleny didi gomon Kwo'ra tä'rïl
(Murkuj 2.23–28; Luka 6.1–5)

1 Gomon ge ganni giru Kwo'ra
tä'rïl,* a Yicu ele ngwü'rü ngwu-
runyanu. A ngwoo'ra ngwüngün
gila'ti yona aar je eny ndi ari
ngwïtï je ngwamanu. 2 A anni ma
je gu Ngwübärrïjï engga nu, aar ci
Yicung nu, “Ombaja 'da ngwo'ra
ngwunga ngwärrü yi'ral yiru drü
ndi ärrïnï komon Kwo'ra tä'rïl!”
3 A je Yicu ci, “Ngaa 'ti ulu
ngwuja'ri ngwanni ngwüllïnä
ndi ari yiru ange yanni yärrï
je Däwüdïngä ngwoo'ra ngwe
ngwüngün gaji ganni gïtï je
ge ngwamano? 4 Ndi ari
nginde gwändï ngwu'dun ngwudi
Ngwaalu ngwape yona yanni
yïgätïjäär je Ngwaalingalu yiru
drü, aar je eny ngwoo'ra ngwe
ngwüngün, ngwur'dal ngwuru
ngwati ji eny 'dogo. 5 Nda mine
'to ngaa lima 'ti ulu ngwuja'ri
kitabanu gidi Yobo ndi ari,
ngwur'dal ngwati kiyi yobanu
ape gwe yiiru kobanu komon
giru Kwo'ra tä'rïl aar je 'ti be
ï'räcä keng gwere? 6 Nggwa je
ci ndi ari nggwo ngene gwanni
gwupana kobo! 7 Adinari ngaa
lïlïngïdädï ngwuja'ri ngwe ngwee
yorta ye ngwaalinga ngwanni
ngwaru nu, ‘Äny gwubupa ïnäng
ngwa'ti bupa mï'rïnïng nono,’
ngaa la'ti ladi obalu ngwüjü ngwe
ngwanni ngwujaw nono. 8 Ndi ari
Gïjï gidi Dïjï dümnä, giru Deleny
didi gomon Kwo'ra tä'rïl.”

Ape yiima komon giru Kwo'ra
tä'rïl
(Murkuj 3.1–6; Luka 6.6–11)

9 A Yicu 'dï'rï ngenone ng-
wele ngwänï ngwämrä 'denggen.
10 Ngenone gur giju gu gudidu
guy. A Ngwübärrïjï mïnï gay
gadi aar gu määtïdädä Yicung ng-
wuja'ri ngwere, aar be otacalu aar
ci, “Yädï gu ndi u'riyi dïjü nono
komon giru Kwo'ra tä'rïle?”
11 A je Yicu ci, “Yärü
'danggalanu gwanni gwa ätï
dangala de'te pu, ngwube ï'dï
gidel komon giru Kwo'ra tä'rïl,
da'ti ding määtä ngwugwalla?
12 A be awa dïjï dümnä dipana
gu'ru gidangal! Yäy gu no yädï gu
ndi ärrï yi'ral yanni yijaw komon
giru Kwo'ra tä'rïl.”
13 Ngwube ci guru, “Gwällï
guyanu!” No a gur gwalli guyanu
a guy o'radi ngwujayi ngwuru
nono gwenggen.

Dïnäd danni däbrä Ngwaalu
14 A be Ngwübärrïjï 'tü aar
abingada ndi Yicu nunnu aar
'rinye. 15 Anni mung gu lenge,
ngwugatani ngwaalinga ngwoo,
a lonyadu gwujani ngwuje u'riyi
dümdï nono degen 'dar 16 ngwuje
girinya ndi ari aa'ti londaci dïjälü
dere nginde gwe. 17 Ndi ari a
ngwuja'ri ätï ngwäyänü ngwaru
ngwe dïjïr dani Ajaya ndi ari,

18 “Dïnäd düny ndo ngene danni
däbrïny,
gwanni gwämnïny a ligor
lüny jäyäjänü!
Gwunyi gu ge'te Lïgï'rïmä lüny
a gwa ondaci ngwüjü ngwuru
Garany gwani dünälü.
19 Gwa'ti gwa kadi na gwa'ti gwa
ürrï dula
gwa'ti gwa dïjï 'dingini gwon-
dajalu ngwayalu.
20 'Di gipuru gibu'ru† ga'ti ging
kiyi na gwa'ti gwa 'rinye
lïgä lullar kijaja
'di a yi'ral yani dünälü ji
aar dami. 21 Ngwüjï giyen

* **12:1** 12.1 Gomon Kwo'ra tä'rïl gati ge Ngwüyäwüd jalu aar obe düwä de aar gu äpïjï Ngwaalinga yobo aar otacalu. Ngwondaca je Ngwaalu ndi ari aar obe düwä de aa'ti ngwa ape yiiru komon Kwo'ra tä'rïl. **12:7** 12.7 Ujiya 6.6 † **12:20** 12.20 Yipuru yanni yiju 'rïbül yondaja ye Ajaya ndi ari ngwüjï ngwuru ngwanni ngwuwanu yaa ngwumulu nono. **12:21** 12.21 Ajaya 42.1–4

ngwa ge'taji ngwürïny ngwüngün.”

Yicu na Bäljäbül
(Murkuj 3.20–30; Luka 11.14–23)

22 Aar be äpïjä guru ge'te gätïnä dï'rïllä nono ngwürïmü ngwäy ngwuru dä'räng, a Yicu u'riyi nono 'di ngwombajidalu ngwabingi. 23 A yi'ral giyee obaji ngwüjälü 'dar aar ari, “Gïjï nggee gaadi ru gidi Däwüde?”

24 A be anni ma gu Ngwübärrïjï 'dingini ngwuja'ri ngwee aar ari, “Gur nggee gati 'tüyï ngwujego'ro 'dogo yiima ye yidi Bäljäbül gwuru deleny didi ngwujego'rr.”

25 A Yicu lenge ngwuja'ri ngwanni ngwuju giyi'ranu 'denggen ngwuje ci, “Yeleny yere yanni yü'rï'tïnänü, ya geradalu. Gündär na ngwu'dun ngwere ngwanni ngwadi ü'rï'tïdänü, ngwa'ti ngwa ätï yiima ndi dünälä. 26 Ma be ari dijego'rr dati 'tüyï dijego'ro, ya'ti be yinggidu ndi ari dijego'rr dima ü'rï'tïdänü giligo'ro lüngün a mine yiima yüngün ya mätïnälü awa mana? 27 A manari äny gwati 'tüyï ngwujego'ro yiima ye yidi deleny degen dani Bäljäbül, a mine yïjï yalu ngwati aar je 'tüyï yiima yidi yärü? Ngindenga liru be lanni lada je le obalu. 28 A be manari äny gwati 'tüyï ngwujego'ro Lïgï'rïm le lidi Ngwaalu, yeleny yidi Ngwaalu yima ji gu be obananu. 29 Na mana, awa a dïjï dere ändädä dïjü gïdrü dojema nono ngwapada ngwony ngwüngün manari dimung 'ti mätï gwerre gwerre ngwugekajalu? 'Di ngwube obe ngwony ngwüngün gïdrü.”

30 A je Yicu ci, “Gwanni gwa'ti nyii gwe, gwuru güwän güny na gwanni gwa'ti nyii gwe gwä'räjälü gi'du, gwuru gwanni gwati bädïyälü. 31 No nggwa je ci, yi'ral 'dar yanni yiki na lo Ngwaalinga, ya ara je düdänïjänü. A be lo Lïgï'rïmä lanni Liju'ru, la'ti la ang düdänïjänü. 32 Gwanni gwa lo Gïjü gidi Dïjï dümnä, gwa aar düdänïjänü a be gwanni gwa lo Lïgï'rïmä lanni Liju'ru, gwa'ti gwa aar düdänïjänü gïdïdlä ndee na gïdïdlä ndä'dï dïndï.”

Da'ri dati linginni yuula ye yüngün
(Luka 6.43–45)

33 Ngwuje ci, “Da'ri danni dijaw, dati 'ri'ri yuula yanni yijaw. Na da'ri danni diki, dati 'ri'ri yuula yanni yiki! Ndi ari da'ri dati linginni yuula ye yüngün. 34 Ngaa gilee ru yïjï yidi ngwüüngä, awa ngaa be ondaji ngwuja'ri ngwujaw liru ngwüjï ngwuki? Ndi ari ngwulem ngwati ondaji ngwuja'ri ngwanni ngwati ji ngwonyadu giligoranu. 35 Dïjï danni dijaw liguri dati 'tüyä ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwanni ngwügï'tïnä 'dünggüngünänü, na dïjï danni diki liguri dati 'tüyä ngwuja'ri ngwanni ngwuki ngwanni ngwügï'tïnä 'dünggüngünänü. 36 A be nggwa je ci ndi ari, ngwüjï ngwa ji ngwa aar je otacalu ngwuja'ri ngwe ngwegen 'dar ngwï'dädäär ngwänü komon nggä'dï gidi pï yelenya. 37 Ndi ari ngwuja'ri ngwe ngwunga a gwa 'tü gwujaw nono na ngwuja'ri ngwe ngwunga la gwe obalu.”

Ngwübärrïjï ngwubupa yi'remna yiru yiima
(Murkuj 8.11–12; Luka 11.29–32)

38 A be Ngwübärrïjï ngwoko na ngwoorta ngwudi yobo ondaci aar ci, “Gwani doorta, nyii lïjädï ndi nje enggaci yi'remna yere yiru yiima.”

39 A je Yicu ci, “Gimaad ganni giki gïmï'rïdï ngwäyänü gutalu yi'remna ye yiru yiima, gä'tüdï gadi ar enggaci yiima yere ar je

be enggaci 'dogo yidi dïjïr dani Yunan. 40 Ndi ari anaku ju gu Yunan gilaranu lidi duum dipa ngwape yomon tä'rïl (3) lingen le na dilu de, no 'to Gïjï gidi Dïjï dümnä gadi gu ji 'to no gïdïyängänü yomon tä'rïl lingen le na dilu de. 41 Gomon gidi pï yelenya ngwüjï ngwudi Nïnäwäng ngwa je ngwa aar dünätälä ngwüjï ngwe ngwudi gimaad nggee ngwa aar ngwe obalu. Ndi ari ngwujo'renyana gaji ganni gima je ge Yunan ondaci. A be gwenene, nggwo be ngene gwanni gwupana ndi Yunan. 42 Daw diru deleny didi gen kaama komon gidi pï yelenya, da 'dï'rä la dünälä ngwüjï ngwe ngwudi gimaad nggee, ngwungwe obalu. Ndi ari dïndï 'tu'tu ngwaalu ngwolanu nunnu ngwu'dingini bebereng gwudi Jiliman. A be gwenene nggwo be ngene gwanni gwupana ndi Jiliman.”

O'ra gwudi dï'rïllä
(Luka 11.24–26)

43 Ngwuje ci, “Manari dï'rïllä dima 'tü gïdïjänü, ngwele ngwulandalu gïtäny ngwümïnä ngwaalinga ngwanni ngwading gu obe düwä de. Ngwuje 'ti be mbuju. 44 Ngwube ari, ‘Äny gwa be kwoyalu ngwu'dun ngwanni ngwuminje gatana!’ Mung kwodalu ngwuje mbuji ngwübrütïnälü ngwujalu ngwundanu ngwujayalu ngwuja'rimana. 45 Ngwube ele ngwapana ngwü'rïllä kwo'ra tä'rïl ngwanni ngwukana 'dünggüngün, aar ila aar änï gïdïjänü ndoo, kaji nggoo gidi gwodaning ngwukani kaji gele gidi gwerreng. Ya gu ru 'to no kimaad nggee giki.”

Nanni gwudi Yicu na ngwenggen ngwudi Yicu
(Murkuj 3.31–35; Luka 8.19–21)

46 Anni mung ji ndi ondaci ngwüjü, a nanni gwüngün na ngwenggen ila aar dünälä poor aar mïnï ndi ondaci. 47 A dïjï de'te ngwüjänü ngwanni ngwuju ci, “Nanni gwunga na ngwanggalu gilo lïdünïcängä poor lïmïnü ladi ang ondaci.”

48 Ngwuci dïjü ndoo dondaca, “Yärü gwuru gwani nanni gwüny? Na yärüngä liru lani ngwänggärï?” 49 Ngwinggidi ngwo'ra ngwüngün guy ge ngwube ari, “Ngindenga gilee, liru lani nanni gwüny aar ru ngwänggärï. 50 Ndi ari gwere gwanni gwati ärrï buping gwudi Papa gwüny gwanni nggwo kerala, nanni gwüny gwuru a gwänggärï ru gwanni gwuru dur na gwanni gwuru gera.”

13

Dïjï dïkwüdï
(Murkuj 4.1–9; Luka 8.4–8)

1 Komon nggoo ge'te ge'te, a Yicu 'tüdä ngwu'dun ngwele ngwujalu kïmämü gidi yaw. 2 A ngwüjï ngwonyadu o'rada nono 'di ngwü'dï'rï ngwänï gïbälükänü nggu jalu a be ngwüjï 'dar dünä gïmämäng nono. 3 Ngwuje enggaci ngwuja'ri ngwonyadu ngwuje mï'rïcï ngwuja'ri ngwuje ci, “Dïjï dï'tüdï ngwele ndi kwoy yona yüngün. 4 A be anni mung ji ndi gida yona, a yoko mi'ri kayalu a yï'rä ila aar je utalu. 5 A yoko mi'ri ngwaalu ngwuru yo'rr aar 'ti mbuja dïyängü diju mirang, aar obedalu puprang ndi ari dïyäng da'ti olanu. 6 A be anni ma lingen anda, a je deja u'diyi aar undi ndi ari ya'ti üllü ngwuuwa ndi mätïnälü. 7 A yoko mi'ri ngwügänü aar 'tüdä a je ngwügï gwogwornyadi. 8 A yon yoko mi'ri ngwaalu ngwuru dïyäng danni dijaw, aar 'tüdä aar 'ri'ri yona küü'rï tudini (100) na yoko küü'rï tä'rïl (60) na yoko küü'rï na 'dï (30), aar onyadani

giyon yanni yïkwüdïnä. 9 Nginde gwanni gwätï ngwänï rom ngwudi 'dingini, ngwu'dingini.”

Yicu gwarra ngwube mï'rï ngwuja'ri
(Murkuj 4.10–12; Luka 8.9–10)

10 A ngwoo'ra ngwüngün ila aar otacalu aar ci, “A gwarra ata be mï'rïcï ngwüjü ngwuja'ri?”

11 Ngwuje ci, “Lenge yujimida yidi yeleny yidi gerala, gwuma ara je ätädä aar 'ti be ätädï ngindeng je. 12 Gwere gwanni gwätï, gwa aar gendaci ngwonje, a be gwanni gwa'ti ätï, ngwanni ngwätïng je ngwoko, ngwa aar je apada. 13 Yiru giyee yanni yïgäbïcïny ati nyi be mï'rïcï ngwüjü ngwuja'ri. Aar ni ari lombajidalu, aar ru nono ma aar 'ti ombajidalu, aar ni ari li'dingina, aar ru nono ma aar 'ti 'dingina na aar ru nono ma aar 'ti lïngïdï. 14 Ngindenga lima je gu ngwuja'ri mbuti nono ngwanni ngwaru ngwe dïjïr dani Ajaya ndi ari,

‘Ngaa la 'dingini a be ya'ti ya je lenge a'tur
na ngaa la ombajidalu a be ya'ti ya je engga a'tur.
15 Ndi ari ligor lidi ngwüjï ngwee lima ru go'rr,
na ngwänï ngwegen ngwuma rïmïnätï ndi 'dingini
na ngindenga lima ümmä ngwäyälä ndi ombajidalu.
Adinari aar mïnï ndi engga ngwäy ngwe ngwegen,
aar 'dingini ngwänï ngwe ngwegen,
aar lenge yigor ye yegen
aar o'ra, laadi nje u'riyi nono.’

16 A be lonjaca je gwani ngwäy ngwalu nunnu ngwänggädï na ngwänï ngwalu nunnu ngwu'dingina. 17 Ndi ari nggwa je ci 'didanu, ngwïjïr ngwonyadu a lanni lïdünälü lïjädï gu gwulleny ndi engga yi'ral yanni yänggädä je gweneno aar je be 'ti änggädï, na ndi ari aar je 'dingini yanni giyo yi'dingina je gweneno aar je 'ti be 'dingina.”

Inggidi ngwuja'ri ngwudi dïjï dïkwüdï
(Murkuj 4.13–20; Luka 8.11–15)

18 Ngwuje ci, “'Dinginar je be nga nga yani dïjï dïkwüdï. 19 Manari gwere gwuma 'dingini ngwuja'ri ngwudi yeleny yidi gerala ngwuje 'ti be lïngïdï, dijego'rr dati ila ngwapada ngwuja'ri ngwanni ngwuma aar je kwoy giligoranu lüngün. Yiru giyee yanni yani yon yanni yimi'ru kayalu. 20 A be yon yanni yimi'ru ngwaalu ngwuru yo'rr, dïjï diru danni dati 'dingini ngwuja'ri ngwuje ämnï puprang gwujayanu gwulleny. 21 A be anni ati ngwuja'ri mbuja ngwaalinga ngwadi aar gu ülläjï ngwuuwa, aar jalu 'dogo gwoko ma be ari yima ji yere yooko yani dïrbä na übïnälü gwani ngwuja'ri, a be dïjï ï'dï puprang. 22 A be yon yanni yimi'ru ngwügänü, dïjï diru danni dati 'dingini ngwuja'ri a be ligor pïcï midinganu ngene a nänü gwudi dïdlä ï'däjänü gwogwornyaji ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu aar 'ti ätï ngwäyänü.

23 A be yon yanni yima mi'ri gïdïyäng danni dijaw, yani dïjï danni dati 'dingini ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu ngwuje lenge mama. Ngwu'ri'ri küü'rï tudini (100) na ge'te ngwu'ri'ri küü'rï tä'rïl (60) na ge'te ngwu'ri'ri küü'rï na 'dï (30), aar onyadani giyon yanni yïkwüdäär je.”

Yon na ngworomol

24 Ngwo're ngwuje mï'rïcï ngwuja'ri ngwu'ter ngwuje ci, “Yeleny yidi gerala yiru nono dïjü danni dïkwüdï yona kiruny güngün yijayanu. 25 A be gaji

13:15 13.15 Ajaya 6.9–10

ganni gima ge ngwüjï ji ndi ndri,
a güwän güngün ila ngwukwoy
ngworomola giyonanu kirunyanu
ngwü'tü ngwele. 26 Anni ma yon
ge'ta yi'ra aar obedalu wiir, a
ngworomol obedalu 'to.
27 A ngwïnäd ngwudi gur gidi
giruny otacalu aar ci, ‘Gwani
doorta, nyii be ari nga gwükwüdï
yona kirunyanu yijayanu a mine
ngworomol ngwuma ila ne?’
28 Ngwuje be ci, ‘Güwän giru
gärrü yi'ral giyee.’
A ngwïnäd otacalu aar ci, ‘Nga
gwümïnï nje nyii ele nyii gwalla
ngworomolalu mbünye?’
29 Ngwuje ci, ‘Bärï, ngaa la gwal-
ladani yonalu 'to manari nga lima
gwalli ngworomola. 30 Gäbïcär je
aar pe gwüpäng 'di aji a gaji ila
gidi uni. Kaji gidi uni äny gwa ci
ngwäänä, ü'rï'tädär ngworomola
gwerre gwerre ngaa je giki yi'ra
aar u'di a be yon, ngaa je be una
ngaa je u'ri ngaa je apada kïlü
güny.’ ”

Mï'rï ngwuja'ri gïläy lidi do'ta
(Murkuj 4.30–32; Luka 13.18–19)

31 Ngwo're ngwuje mï'rïcï ng-
wuja'ri ngwu'ter ngwuje ci, “Ye-
leny yidi gerala yiru nono läy lidi
go'ta gapu dïjü ngwukwoy kirun-
yanu güngün. 32 Läy lidi go'ta
lokana giyuulanu yidi ngwa'ri
'dar, ma be ari gima 'tü 'di mung
pe ngwuru do'ta danni dipa, 'di ati
gu yï'rä kere ila ati aar gu ge'te
ngwü'rü'tïlä giyi'rinalu yüngün.”

Ngwü'rüd
(Luka 13.20–21)

33 O're a je Yicu mï'rïcï
ngwuja'ri ngwu'ter ngwuje ci,
“Yeleny yidi gerala yiru nono
ngwü'rüd ngwape je daw ng-
wuje lägäjänü ngwülä ngwänü
ngwübäkänü tä'rïl. Aar gwürlï
ngwülä 'dar aar uuli.”

34 Yi'ral giyee 'dar yondaca je
Yicu ngwüjü ngwuje mï'rïcï ng-
wuja'ri. Ngwuje 'ti ondacu ng-
wuja'ralu ngwere kibeny ngwuje
be ondaci ngwuje mï'rïcï ng-
wuja'ri. 35 Ndi ari a ngwuja'ri
ätï ngwäyänü ngwanni ngwon-
daja ngwe dïjïr lingla le lüngün
ndi ari,
“Äny gwadi ondaji nyi mï'rïcï
ngwüjü ngwuja'ri,
nunnu nyi 'täjï yi'ralalu yanni
yändälü 'tu'tu anaku ge'ta
gu Ngwaalu dïdläyü.”

Inggidi ngwuja'ri ngwani yon na ngworomol

36 A be Yicu gatani ngwüjü ngwo
ngwonyadu ngwele ngwänï gïdrü,
a ngwoo'ra ngwüngün elaci aar
ci, “Enggaci nje ngwuja'ri ngwani
ngworomol kirunyanu.”
37 Ngwuje ci, “Dïjï danni
dïkwüdï yona kirunyanu yijaw,
Gïjï gidi Dïjï dümnä giru. 38 A
giruny, dïdlä diru, na yon yanni
yijaw yiru yïjï yidi yeleny yidi
Ngwaalu. Na ngworomol ngwuru
yïjï yidi dijego'rr. 39 A be güwän
ganni gïkwüdï ngworomola,
dijego'rr diru. Na uni, gaji giru
ganni gadi ge dïdlä medadi. Na
ngwäänü, yï'rr yiru. 40 A anaku
gwälläär gu ngworomola aar u'di,
no yadi gwuru komon gadi ge
dïdlä medadi. 41 Gïjï gidi Dïjï
dümnä ga ükäjä yï'rrä yüngün
aar 'tüyï ngwüjü 'dar ngwanni
ngwuki giyelenyanu yüngün
yi'ralalu 'dar yanni yati apa keng
a ngwüjï 'dar ngwanni ngwati
ärrï gwanni gwuki. 42 Ngwa
aar je gatu kïdïl gidi lïgä lipa
gi'ranu, ngenone ari gwa ji na
ïyïnï ngwad gwa ji. 43 A be ngwüjï
ngwanni ngwüdünälü ngwa be
enyanu nono buri gwudi lingen
giyelenyanu yidi Papa gwegen.
Gwanni gwätï ngwänï ngwudi
'dingini, ngwu'dingini.”

13:35 13.35 Mäjïmür 78.2

Mï'rï ngwuja'ri ngwani yu'rin na yi'rigar yiru gu'ru

44 Ngwuje ci, “Yeleny yidi Ngwaalu yiru nono yu'rina yipa gu'ru yanni yänïjäär jälü giliburanu, a be gur ele ngwuje mbujalu ngwo're ngwuje ape ngwuje änïjälü. Ngwube jayanu gwulleny 'di ngwele ngwellang ngwonyalu 'dar ngwüngün ngwanni ngwätïng je ngwila ngwellang liburu giloo.”

45 Ngwo're ngwuje ci, “Yeleny yidi Ngwaalu yiru nono dïjü didi ngwiliny diju ndi mïnï yi'rigara yiru gu'ru nunnu ngwuje ellang. 46 Anni mung je mbuji ye'te yiru gu'ru, ngwo're ngwilla ngwonyalu 'dar ngwanni ngwätïng je ngwila ngwuje ellang.”

Mï'rï ngwuja'ri ngwani ngwü'dïbä ngwudi ngwuum

47 Ngwo're ngwuje ci, “Yeleny yidi Ngwaalu yiru nono, ngwü'dïbä ngwudi ngwuum ngwügätï je dïjï giyaw aar mätä ngwuuma ngwonyadanu. 48 Anni ma aar onyadala, a je be ngwiina 'täjï kïmämü aar be jalu, aar je utanu ngwanni ngwujaw aar je ürrä giyi'ramanu a be ngwanni ngwuki, aar je be gatu mbüny. 49 Yadi gu ru no 'to gomon gadi ge dïdlä medadi, ndi ari yï'rr ya ila ya ngengeda ngwüjänü ngwanni ngwuki ngwüjänü ngwanni ngwüdünälü 50 aar je gatu kïdïl gidi lïgä lipa gi'ranu ngenone ari gwa ji na ïyïnï ngwad gwa ji.”

51 Ngwuje ci, “Ngaa lima lenge ngwuja'ri ngwee 'dare?”

Aar ci, “Yäy.”

52 A je Yicu ci, “Yäy gu no, doorta dere didi yobo danni denggacaar yelenya yidi gerala diru nono dïjï didi ngwu'dun danni dati gwalla gïyïlänü yüngün yu'rina ngwuje lenge ndi ari yiru giyo ne yanni yiyang na yiru giyo ne yanni yu'rin.”

Dïjïr dati aar 'ti näjä kündär güngün

(Murkuj 6.1–6; Luka 4.16–30)

53 Anni ma Yicu medaji mï'rïcïng ngwüjü ngwuja'ri, ngwü'dï'rï ngwugatani ngwaalinga ngwoo. 54 Anni mung kwodalu kündär güngün, ngwenggaci ngwüjü ngwämrä ngwegen 'di aar dibi aar utalu aar ari, “Gur nggee gapu bebereng ne nggwee na yiima giyee 'dar? 55 Gä'tüdï gïjï gidi gur giru doo'ta didi yü'rï nanni gwüngün gwä'tüdï gwele gwani Märïyäma? Na ngwenggen ngwani Yagub na Yüjïb na Jamaan na Yäwüda? 56 Na ndi ari ngwenggen ngwanni ngwuru yera ngwo ar le? Ngwumine apa ngwuja'ri ne ngwee 'dar?” 57 A ngindenga obalu.

A je be Yicu ci, “Dïjïr dati aar 'ti näjä kündär güngün na 'dunu 'dünggüngün.”

58 Aa'ti Yicu apu yiima yonyadu ngenone gwani ami'rati gwegen ndi ämnï Ngwaalu.

14

Yi'rany yidi Yuwana Almamadan

(Murkuj 6.14–29; Luka 9.7–9)

1 Kaji nggoo a deleny dani Yïrüdïj 'dingini ngwuja'ri ngwudi Yicu. 2 Ngwuci ngwïnädä ngwüngün, “Yuwana Almamadan gwuru nggwä'dï gwuma 'dï'rälü giyi'ranyanu! Yiru yanni yïgäbïcä a be yiima äpïnï nginde gwe.”

3 Gwerre, Yïrüdïj gwümätï Yuwanang ngwugiki korkon gwani daw dani Yïrüdïyä didi gwenggen gwani Bïlïpüj. 4 Ndi ari gwati Yuwana ci, “Ya'ti gu jaw ngwäyänü Ngwaalu ndi ang agu.” 5 A be Yïrüdïj mïnï gay gading ge 'rinye Yuwanang, a be yedeny eny ngwüjï ndi ari ngwüjï ngwänggädï Yuwanang ngwäyänü 'denggen gwuru dïjïr.

6 A be gaji ge'te gomon gidi pï
käy gidi lïngïnï gwudi Yïrüdïj, a
je gera gidi Yïrüdïyä rïtïjï ngwärä.
Aar gäbïcï Yïrüdïjïng ngwujayanu
gwulleny. 7 Ngwümï'rïcï yi'rany
nding ätädä gony gere ganni ging
mïnï. 8 A gera ele ngwondaca nan-
ning gwüngün a nanni gwüngün
ïcäjä ngwuci delenya, “Äpïjïny
gi'ra gidi Yuwana Almamadan
ki'ramanu nggee.”

9 A Yïrüdïj ümï ligor, a be gwani
yi'rany yanni yiming je mï'rï
na gwani ngwïrnü gïyï'rïnyïnä
yüngün, ngwudinga ngwuja'ri
ndi ari aar ärrïjï gera yi'ral yanni
yïmïnïng je. 10 A ngwüjï ü'rïdädä
Yuwanang gi'ralu gwuju korkon.
11 Aar äpïjä gera gi'ra ki'ramanu
aar ätädä, ngwäpïjï nanning
gwüngün. 12 A ngwoo'ra ngwudi
Yuwana ila aar apalu aar gatu.
Aar ele aar ondaci Yicung.

*Yicu gwiya ngwüjü ngwüü'rï tu-
dini (5,000)*
*(Murkuj 6.30–44; Luka 9.10–17;
Yuwana 6.1–14)*

13 Anni ma gu Yicu 'dingini,
ngwele jücü ngwallu gïbälükälä
ngwugatani ngwaalinga ngwoo
ngwele ngwaalu poor. Anni
ma gu ngwüjï ngwoo ngwonyadu
'dingini, aar 'tüdä kündär aar
gwujani yora yalu. 14 Anni ma
Yicu üllädälü kïmämü, ngwengga
ngwüjü ngwonyadu, aar ïnädä ng-
wuje u'riyi dümdï nono degen.

15 Anni ma ngwaalu ru di-
gera, a ngwoo'ra ilaci aar ci,
“Ngwaalu ngwee poor, a lingen
lima ele. Gätï ngwüjälü aar ele
ngwu'dunanu aar illa ngwony ng-
were ngwudi eny.”

16 A je be Yicu ci, “Yere ya'ti yani
yadi je gäbïcï aar ele. Ätädär je
nga nga aar eny.”

17 Aar ci, “Änyängä lätï 'dogo
yona tudini na ngwuum rom.”

18 Ngwuje ci, “Äpïjï nje
ngene.” 19 Ngwuci ngwüjü jaralu
giyanyalu. Ngwape yona giyoo
tudini na ngwuum ngwoo rom,
ngwü'dï'rïyï ngwäy ngwombajidi
kerala ngwuci Ngwaalinga yäy
'tu ngwuje ü'ränü. Ngwuje be
ätädä ngwo'ra ngwüngün aar je
gegenaci ngwüjü.

20 A ngwüjï eny 'dar 'di aar pe.
A yanni yima jalu yü'rï'tïnänü,
aar je ürrä giyi'ramanu aar je ape
yi'ramanu 'dï na rom. 21 Ngwüjï
ngwanni ngwïtï, ngwuru ng-
wüü'rï tudini (5,000) ngwanni
ngwuru ngwur, aar 'ti be dü'rädï
ngwayu yïjï yänü.

Yicu gwïndï giyaala
*(Murkuj 6.45–52; Yuwana 6.15–
21)*

22 Puprang no, a Yicu dinga
ngwo'ra ngwüngün gïbälükänü
aar madini aar ü'rü yaanu aar
dambu kïmämü ngene gwe, ng-
wube ge'te ngwüjü kay 'dar aar
ele. 23 Anni mung je ge'te kay 'dar,
ngwube allu kenala jücü ndi otaci
Ngwaalingalu. Anni ma ngwaalu
ru digera, ngwuji ngenone jücü,
24 ngwoo'ra ngwüngün ngwuma
be ele bälükä gwe 'di aar obani
gidiliganu didi yaw. A be dudu
määtä bälükä ngwärälü ndi ari
bälükä gwügwümädï dirunanu.

25 Diligeny danu a je Yicu elaca
gwïndï giyaala. 26 Anni ma ng-
woo'ra ngwüngün engga gwïndï
giyaala, a je yedeny eny aar ari,
“Gibo'rr giru.” Aar ari yedenyo.

27 Kaji nggoo no, a je Yicu ci,
“Äny gwuru, ara je 'ti yedeny ïtï.”

28 A Butruj ci, “Gwani Deleny
manari nga gwuru, ondaciny nyi
ila giyaala ang elaca!”

29 A Yicu ci, “Ila.”

A Butruj üllädälü gïbälükälä ng-
wele giyaala ngwelada ndi Yicu.
30 A be anni mung engga diruna,
a yedeny eny ngwüllï gwadi ï'dätï,

ngwürrï dula ngwari, “Gwani Deleny gätäjïny yaw.”
31 Kaji nggoo no a Yicu dinga guy ngwümätä ngwuci, “Ämnï Ngwaalu gwunga gwooko, a gwuma arra ma ang ümïmänü?”
32 Anni ma aar allu gïbälükälä, a dirun adatalu. 33 A be gilo liju gïbälükänü aar kwucalu yirku ye aar ci, “'Didanu, nga gwuru Gïjï gidi Ngwaalu.”

A Yicu u'riyi ngwüjü nono Jenjerad
(Murkuj 6.53–56)

34 Anni ma aar ele aar dambu dambal, aar üllälü ngwaalu ngwani Jenjerad. 35 Anni ma ngwüjï ngwudi ngwaalu ngwoo lengeda ndi ari Yicu gwuru, aar ükäjïdï ngwüjï gïyündär yanni yijicidar yalu aar äpïjä ngwüjü 'dar ngwanni ngwümä 36 aar päcälü ndi ari ngwuje gäbïcï 'dogo aar akani direl nono didi dired düngün, na ngwüjï 'dar ngwanni ngwakana nono, aar u'ri nono.

15

Dïmürä didi Mbumbunga
(Murkuj 7.1–13)

1 A be Ngwübärrïjï ngwoko ngwoortanga le ngwudi yobo ngwïndï Üräjälïm aar ila ndi Yicu aar otacalu aar ci, 2 “Ange gwuru ati be ngwoo'ra ngwunga kiyi dïmüränü didi mbumbunga? Larra ati aar 'ti unu ngwuy nono gwerre gwerre anaku aru gu dïmürä aar be eny.”
3 A je be Yicu ci, “A mine nga larra ati aang kiyi ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu aang ape dïmürä dalu? 4 Ndi ari Ngwaalu ngwaru, ‘Dïnyädï papang na nanni’ na ngwari, ‘Dïjï dere danni da lo papang gwüngün na nanning gwüngün, da aar 'rinye.’ 5 Ngaa be enggaci ngwüjü ndi ari, ma dïjï ätï gony gadi ngge gataji papang gwüngün na nanning gwüngün düwä, ngwuje be ci, ‘Gong nggee gidi gätäjï Ngwaalingalu giru ga'ti ga je ge gataji düwä,’ 6 no ngaa 'ti ba be gäbïcä ndi ärrïjï papang gwüngün yaa nanning yi'ral yere. Yi'ral ye giyee ngaa lati ci ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu bärï dïmürä de dalu. 7 Ngaa gilee liru ngwumur'tuny! Dïjïr dani Ajaya dädï gu ndi ondajaji 'danggalu ngwari,
8 ‘Ngwüjï ngwee ngwati nyi denya
ngwulem ngwe ngwegen
a be yigor yegen 'tänü 'dünggüny.
9 Latiny äpïjï yobo 'tur
aar be enggaci ngwüjü yobo
yidi ngwüjï ngwümnä.’”

Yanni yïrngü na yanni yiju'ru
(Murkuj 7.14–23)

10 A Yicu urnidi ngwüjü ngwonyadu 'dünggün ngwuje ci, “Gerajar ngwänï ngaa lenge. 11 Yanni yati je dïjï eny, yä'tüdï yanni yati rngïyï dïjü ngwäyänü Ngwaalu, aar be ru yanni yati 'tüdä ngwulemanu ngwüngün yanni yati gäbïcï ngwürngï ngwäyänü Ngwaalu.”
12 A be ngwoo'ra ngwüngün ïlïjä aar otacalu aar ci, “Nga gwülïngïdï maani pu ndi ari Ngwübärrïjï ngwuma je yi'ral giyee kiyi yugri anni ma aar je 'dingine?”
13 Ngwuje gwä'räcänü ngwuje ci, “Da'ri danni da'ti Papa gwüny kerala kwüdï, da gwallanalu 'dirud. 14 Gäbïcär je, liru ngwüjï ngwürïmü ngwäy. Dïjï danni dïrïmü ngwäy mung okta dïjü dïrïmü ngwäy, 'dün la ï'dï gidel.”
15 A Butruj ci, “Enggaci nje mï'rïng gwudi ngwuja'ri ngwee.”
16 A je Yicu otacalu, “Ngaa gilona lïnü gu ya'ranya no? 17 Ngaa la'ti lïngïdï ndi ari

15:4 15.4 Gwuruj 20.12; Täjïnïyä 5.16 **15:4** 15.4 Gwuruj 21.17; Ngwullawi 20.9 **15:9** 15.9 Ajaya 29.13

yere yanni yati je dïjï eny yati üllï gilaranu aar be 'tüdä ngwanginu poore? 18 A be yi'ral yanni yati 'tüdä ngwulem, yati 'tüdä giligoranu, na yiru giyee yanni yati rngïyï dïjü ngwäyänü Ngwaalu. 19 Ndi ari giligoranu, yati 'tüdä giyee, ïrïyï ngwäyälü gwanni gwuki, 'rinyidi, mï'rï ngwäyänü, yïjïn, yu'ram, yi'duru na lo. 20 Yiru giyee yanni yati rngïyï dïjü ngwäyänü Ngwaalu. A be eny ngwuy ngwe ngwürngü, ngwati 'ti rngïyä dïjü ngwäyänü Ngwaalu."

Ämnï Ngwaalu gwudi daw diru Dikanaan
(Murkuj 7.24–30)

21 A Yicu gatani ngwaalinga ngwoo ngwele ngwaalu gïyündär yidi Jür na Jäyïdä. 22 A daw diru Dikanaan dati ji ngeno ngwïlïjä, daru ngwari, "Gwani Deleny, Gïjï gidi Däwüd, ang ïnä! Gera güny nggo gïdïrbänü dipa gätïnä dï'rïllä nono."

23 Aa'ti Yicu ca ngwuja'ri ngwere. No a ngwoo'ra ngwüngün ïlïjä aar päcälü, "Linynya ngwele diminje arada ngwänï."

24 Ngwuje ci, "Lükäjïny 'dogo ngwüjï ngwudi Yïjïräyïl ngwanni ngwududu."

25 A daw üllï ngwukwucalu yirku ye ngwuci, "Gatajiny düwä, gwani Deleny."

26 Ngwuci, "Ya'ti ädï ndi apada yïjü yona nga je gätïjï yinyeno."

27 Ngwuci, "Yäy yiru gu, gwani Deleny. A mine 'to yinyen yati pa uti ngwudagi'ralu ngwanni ngwati mi'ra'tadalu gïdïmbürälä didi doorta degen."

28 A be Yicu ci, "Gwani daw, nga gwätï ämnïng Ngwaalu gwupa! Yanni yïmïnä je yima ärrïnï." A gera güngün u'ri nono kaji nggoo ge'te ge'te.

A Yicu u'riyi ngwüjü nono ngwonyadu Jälïl

29 A Yicu gatani ngwaalinga ngwoo ngwü'dï'rï ngwelada kibirala gidi yaw yidi Jälïlïng. Ngwube ele ngwallu milli ngwujalu. 30 A ngwüjï ngwonyadu gwulleny ïlïjä, ngwapu ngwüjü ngwuru ngwumjo, ngwürïmü ngwäy, ngwurga na ngwä'räng na ngwu'ter ngwonyadu aar je ge'talu giyoranu yidi Yicu ngwuje u'riyi nono. 31 A ngwüjï dibi anni ma aar engga ngwä'rängü aar ondaji, a ngwurga jayi, a ngwumjo ele a lanni lïrïmü ngwäy aar ombajidalu. Aar ortada Ngwaalinga ngwudi Yïjïräyïl.

32 A Yicu urnida ngwo'ra ngwüngün 'dünggüngün ngwuje ci, "Ngwüjï ngwee ngwïnädïny ngwuma ji ngene 'dünggüny yomon tä'rïl (3) ngwa'ti ïtï ngwonyalu ngwere. Äny gwa'ti jädï ndi nje ge'te kay ngwamu ngwe, ngwa mi'ri yigor yegen kay ngwamu."

33 A ngwoo'ra ngwüngün ci, "Ngwadi ar je äpïjä yona ne aar je iye aar je mbuti ngwaalu ngwee poor?"

34 A je Yicu ci, "Ngaa lätï yona ümn?"

Aar ci, "Kwo'ra tä'rïl (7) na ngwuum cong ngwanni ngwooko ngwooko."

35 Ngwuci ngwüjü aar jalu gïdïyängälü. 36 Ngwube ape yona giyoo kwo'ra tä'rïl (7) na ngwuuma, anni mung ci Ngwaalinga yäy 'tu, ngwuje ü'ränü ngwuje ätädä ngwo'ra aar je gegenaci ngwüjü. 37 A ngwüjï 'dar eny aar pe. A je be ngwoo'ra utalu yanni yima ï'dälü aar je onje yi'ramala kwo'ra tä'rïl (7) yanni yü'rï'tïnänü. 38 Ngwüjï ngwanni ngwïtï ngwuru ngwüü'rï kwo'rongo (4,000) a be ngwaw ji 'ter yïjï yänü. 39 Anni ma Yicu ge'te ngwüjü kay aar ele,

ngwüdï'rï ngwänï gïbälükänü ngwelada giyumil yidi ngwaalu ngwani Majadan.

16

Ngwübärrïjï na Ngwüjändügï ngwümïnä gi'remna
(Murkuj 8.11–13; Luka 12.54–56)

1 A Ngwübärrïjï na Ngwüjändügï ila ndi Yicu nunnu aar ïdäjï. Aar be ci, “Enggaci nje gi'remna gere kerala.”
2 A je Yicu ci, “Manari lingen lima ru digera ngwaalu ngwati mï'rïnï duy de kerala aang ari, ‘Ngwaalu ngwadi jayi.’ 3 Ma dilu danu ru, ngaa ari, ‘Dirun dadi ari gwene ngwuniyi giranyu ndi ari gere gïgätïnälä.’ Ngaa lïlïngïdï ndi inggidi yi'ral ngwäy ngwe kere ngaa 'ti be lïngïdï ndi inggidi yi'remna yadi ye gaji gidi dïdlä medadi. 4 Gimaad gidi dïdlä ndee giki gïmï'rïdï ngwäyänü gïmïnü ndi engga gi'remna giru yiima kerala, gä'tüdï gadi ar je enggaci gi'remna gere ar be enggaci 'dogo gi'remna gidi dïjïr dani Yunan.” A be Yicu 'tü ngwuje gatani ngwele.

Ngwuja'ri ngwudi Ngwübärrïjï na Ngwüjändügï
(Murkuj 8.14–21)

5 Anni ma ngwoo'ra ngwudi Yicu dambu kïmämü ngenone gwe, aar dodani ndi apani yona yidi eny. 6 A je Yicu ci, “Arnganar mama ngaa arngani ngwü'rïdü ngwudi Ngwübärrïjï na Ngwüjändügï.”
7 Aar otajidalu ngwuja'ranu ngwee aar ari, “Yiru giyee ndi ari alanga lima 'ti apana yona yere.”
8 Anni ma Yicu lenge ngwuja'ri ngwee, ngwuje ci. “Ngaa gilee lätï ämnïng Ngwaalu gwooko, ngaa larra ngaa be ondajidi ndi ari ngaa la'ti apana yona yere. 9 Ngaa gilona lami'ratu ndi lenge ngwuja'ri ngwee? Ngaa lima dodani yona yanni yiru tudini (5) yïtï je ngwüjï ngwuru ngwüü'rï tudini (5,000) na yanni yima je utalu yonyadu yi'ramala ümne? 10 Na ngaa lima dodani yona yanni yiru kwo'ra tä'rïl (7) yïtï je ngwüjï ngwuru ngwüü'rï kwo'rongo (4,000) aar je pe na yanni yima je utalu yonyadu yi'ramala ümne? 11 Ange gwuru ngaa 'ti be lïngïdï ndi ari äny gwa'ti ondijaja gwani yon? A be arnganar gwani ngwü'rïd ngwudi Ngwübärrïjï na Ngwüjändügï.” 12 A ngwoo'ra ngwüngün lenge ngwuja'ri ndi ari la'ti je Yicu ondajaca gwani ngwü'rïd ngwanni ngwati aar ngwe ütädä ngwülä ngwudi yon, ngwuje be ondajaci gwani ngwuja'ri ngwudi Ngwübärrïjï na Ngwüjändügï ngwanni ngwati aar je enggaci ngwüjü.

Yicu gwuru Gïjï gidi Ngwaalu ngwumidu
(Murkuj 8.27–30; Luka 9.18–21)

13 Anni ma Yicu obani ngwaalu ngwani Gäyïjärïyä Bïlïpï, ngwotaci ngwo'ralu ngwüngün ngwuje ci, “Ngwüjï ngwati ari Gïjï gidi Dïjï dümnä gani yärü?”
14 Aar ci, “Loko lati ari Yuwana Almamadan na loko ari Ïlïyä na loko ari Ärmïyä na dïjïr de'te.”
15 Ngwuje be otacalu, “A be nga nga, lati ari äny gwuru gwani yärü?”
16 A Jamaan gwani Butruj ci, “Nga gwuru gwanni Gwubrutaar yelenya gwuru Gïjï gidi Ngwaalu ngwanni ngwumidu!”
17 A Yicu ci, “Lonjacanga gwani Jamaan gïjï gidi Yuna. Dïjï dere dä'tüdï dï'täcängä ngwuja'ralu ngwee a be Papa gwüny ru 'dogo gwanni nggwo kerala. 18 Na ng-gwa ang ci ndi ari nga gwuru gwani Butruj, na ngwur'da ng-wee äny gwa gu odada gi'donga güny na ga'ti ga ngwängïr ngwudi del didi yi'rany dami. 19 Nggwa

ang ätädä yiima yidi yeleny yidi gerala, ndi ari yanni yada je giki gïdïyängälü, ya gïkïnï kerala na yere yanni ya je gä'dälü ngene gïdïyängälü, ya gä'dänälü kerala.” 20 Ngwugirinya ngwo'ra ngwüngün nunnu aa'ti ngwa ondaci dïjü dere ndi ari nginde gwuru gwanni Gwubrutaar yelenya.

A Yicu ondaji yi'rany ye yüngün
(Murkuj 8.31—9.1; Luka 9.22–27)

21 'Tu'tu gaji nggoo ngwelada gweere, a Yicu 'dï'rï ndi enggaci ngwo'ra ngwüngün ndi ari gwadi ele Üräjälïm gwa yi'rendeny mbuji yonyadu ndi mbumbunga na ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny na ngwoorta ngwudi yobo gwa aar 'rinye gwa jalu yomon tä'rïl gwa Ngwaalu 'dï'rïyälü gwumidu.

22 A Butruj apada gay ge'te ngwugirinya ngwuci, “Gwani Deleny, yi'ral giyee ya'ti ya gu ru 'dunggunga a'tur.”

23 Yicu gwurlalu ngwuci Butrujing, “O'raciny gwodani dijego'rr! Nga gwuru gimle 'dünggüny, yi'ral yidi Ngwaalu ya'ti ki'ranu gunga aar be ru yidi ngwüjï ngwümnä.”

Dïjï mbuji ange mung geraji linginalu lüngün
(Murkuj 8.34–38; Murkuj 9.1; Luka 9.23–27)

24 A Yicu ci ngwo'ra ngwüngün, “Manari dïjï dere dima mïnï ndi aar nyi gwujani, ngwudodani ligo'ro lüngün ngwape güü'rï güngün ganni gimamindanu aar nyi gwujani. 25 Ndi ari gwere gwanni gwa mïnï ndi gïlängïdïyï ligo'ro lüngün, ling dudiyi, na gwanni gwa dudiyi ligo'ro lüngün gwani äny, ling midiyi. 26 Yiru ange yanni yijaw ya je dïjï mbuji manari dima bile dïdläyälü pipi'ri'ti, ngwube geraji linginalu lüngün? Na giru ange gadi ge dïjï ü'rä linginalu lüngün? 27 Ndi ari Gïjï gidi Dïjï dümnä, gadi ele ndi o'ra näjï gwe gwudi Papa gwüngün yï'rr ye yüngün ga be ätädä dïjï gu'ru gwani yiiru yüngün. 28 Nggwa je ci 'didanu ndi ari, loko gilo lïdünädälä ngene la'ti la ngille yi'rany 'di aar enggadani Gïjü gidi Dïjï dümnä gïndï giyelenyanu yüngün.”

17

Näjïnï gwudi Yicu
(Murkuj 9.2–13; Luka 9.28–36)

1 Anni ma aar jalu yomon nyärläl, a Yicu apani Butrujing na Yagub na Yuwana gwuru gwenggen ngwuje oktani aar le allu kenala golala jücü. 2 Ngenonala ngwugwurli ngwangina ngwüngün ngwuru ngwäyänü 'ter aar ru nono lingen, a ngwured ngwüngün gwurli aar enyanu nono buri. 3 No a Müjängä Ïlïyä gwe 'tädälü aar ondaji Yicunga le.

4 A Butruj ci Yicung nu, “Gwani Deleny, yijaw 'dengge ndi ar ji ngene. Manari nga gwämnä nyi pä yä'tä tä'rïl, ge'te gunga na ge'te gidi Müjä na ge'te gidi Ïlïyä.” 5 Anni mung ji ndi ondaji, a gïbä'rü ila gibidu ngwuje gwü'rübäjälü, a yal üllä gïbä'ränü aar ari, “Gïjï güny giru nggee ganni gämnïny ganni gïjädïnyänü gwulleny 'dengenacar!”

6 Anni ma ngwoo'ra 'dingini ngwuja'ri, aar ï'dï a je yedeny eny gwulleny. 7 A je Yicu 'donggaca ngwuje akani nono ngwuci, “'Dï'rärälü ara je 'ti yedeny ïtï.” 8 Anni ma aar 'dï'rïyï ngwäy aar ombajidalu, aar 'ti änggädï dïjü dere aar be engga Yicung 'dogo jücü.

9 Anni ma aar ji ndi üllä kenala, a je Yicu ondaci ngwuje ci, “Aa'ti ngaa londaci dïjü dere

yi'ral ye yanni yänggädä je 'di aji aar 'dï'rïyä Gïjälü gidi Dïjï dümnä giyi'ranyanu.”

10 A ngwoo'ra ngwüngün otacalu aar ci, “A be ngwoorta arra ngwudi yobo ati aar ari, Ïlïyä gwadi ila gwerre gwerre?”

11 Ngwuje be ci, “'Didanu, Ïlïyä gwadi ila gwerre ngwugege'te yi'ral 'dar mama. 12 A be nggwa je ci Ïlïyä gwuma ila, gwuma 'ti be ngwüjï lïngïdï, gwuma aar ärrï yi'ral 'dar yanni yiki yïmïnäär je. Yiru ye'te ye'te Kïjï gidi Dïjï dümnä, gima ji 'to gito ndi mbuji yi'rendenya ngwuy ngwegen.” 13 No, a ngwoo'ra ngwüngün lenge ndi ari londijaca je Yicu ndi Yuwana Almamadan.

U'riyi gïjü nono gätïnä dï'rïllä nono
(Murkuj 9.14–29; Luka 9.37–43)

14 Anni ma aar ila ngwüjï ngwoo ngwonyadu, a gur ge'te elaca Yicung ngwukwucalu giyoranu yüngün ngwuci, 15 “Gwani Deleny, aar ang gïjï güny ïnä gümä gati äyïnï, gïyü dïrbä gwulleny. Gomon ge'te gati ï'dï gïlïgä ngwï'dï giyaw 16 nyi be äpïjä ngwo'ra ngwunga, aar 'ti be burna ndi u'riyi nono.”

17 A be Yicu ci, “Gimaad nggee gïrlänü ga'ti ämnä Ngwaalu äny gwa je gu ji jadu? Nggwa je gu ji ndi mätïjï liguri jadu? Ilar ge!” 18 A Yicu girinya dï'rïllä dulu de, ngwü'tü kïjänü kaji nggoo.

19 A ngwoo'ra ngwüngün elaci jücü aar otacalu, “Nyängä larra nyii 'ti be burnu ndi 'tüyï dï'rïllä?”

20 A je Yicu ci, “Ndi ari ämnï Ngwaalu gwalu gwa'ti pa. Nggwa je ci 'didanu ndi ari, adinari ngaa ätï ämnïng Ngwaalu gwooko nono läy lidi go'ta, ngaa ladi ci geno nggee, ‘'Dï'rälü ngene ang ele ngenone’ a gaadi ele. Yere ya'ti ya je berajanu.”*

22 Anni ma aar o'rajidalu Jälïl ngwuje ci, “Gïjï gidi Dïjï dümnä ga aar ätädä ngwüjü. 23 Ga aar 'rinye na ga jalu yomon tä'rïl (3) ga 'dï'rälü gimidu.” A ngwuja'ri ngwee gäbïcï ngwo'ra aar runi gwulleny.

A Yicu ge'te dulba didi gobo

24 Anni ma Yicunga ngwoo'ra ngwe ngwüngün obana kündär gani Kaprnawum, a ngwudulba ngwati uti dulba didi gobo ila ndi Butruj aar ci, “Doorta dalu dati ge'te dulba didi gobo?”†

25 Ngwuje ci, “Yäy dating ge'te.” Anni ma aji a Butruj ila 'dunu, a Yicu madinani ngwotacalu gwerre gwerre ngwuci, “Nga gwaraa, gwani Jamaan? Ngweleny ngwudi dïdlä ngwati uti dulba ndi yärüngä? Dati aar uti gïyïjï yegen 'dunu gwalla dati aar uti ngwüjü ngwu'ter?”

26 A Butruj ci, “Dati aar uti ngwüjü ngwu'ter.”

A Yicu ci, “Manari yiru gu no, yïjï yati aar je 'ti otacalu. 27 Nunnu aa'ti la ar je kiyi yiguri, ïndï kïbüng gidi yaw ang gatu ngwü'dïbä giyaw. A be duum danni da ang mätä gwerre gwerre, ngïrälïdï ngwulemanu ngwüngün nga gwa mbuji bartad gwudi gu'ru dinar kwo'rongo, apa nga ge'te dulba düny na dunga.”

18

Gwïndï ne gwanni gwupana
(Murkuj 9.33–37; Luka 9.46–48)

1 Kaji nggoo a ngwoo'ra ngwudi Yicu ilaca aar otacalu ndi ari, “Gwïndï ne gwanni gwupana giyelenyanu yidi Ngwaalu?”

2 Ngwümäätä ngwurnidi gïjü gooko ngwüdünäjälä gidiliganu

* **17:20** 17.20 Yitab yoko yati ari, “A be giyee yidi dijego'rr, yati 'tüdï 'dogo määtä gwe ngwädä na otaci gwe Ngwaalingalu.” † **17:24** 17.24 Dulba didi gobo dïjï de'te pu dati ge'te dinar rom.

'denggen 3 ngwube ari, “Nggwa je ci 'didanu manari ngaa lima 'ti gwurlu ngaa ru nono yïjï yanni yooko, ngaa la'ti la änï giyelenyanu yidi Ngwaalu a'tur. 4 Yäy gu no, gwanni gwa okeye ligo'ro lüngün ngwuru nono gïjü nggee gooko, gwuru gwanni gwupana giyelenyanu yidi Ngwaalu.

5 Na gwanni gwa gwä'rï gïjü ganni gooko giru nono nggee ngwürïny ngwe ngwüny, nginde gwügwä'rïny. 6 A be gwanni gwa dudiyi gïjü gere gïyïjänü giyee yooko ganni gämnä 'dünggüny ngwügäbïcï ngwape gwuki, yaadi jayani 'dünggüngün ndi aar gekaci lille lipa giligo'ro lüngün aar gatu giyaw yolanu ngwï'dätï.”

7 Ngwuje ci, “Wäj bi gwani ngwüjï ngwudi dïdlä ngwanni ngwati gäbïcï ngwüjü aar ape gwanni gwuki! Yi'ral yanni yiki yadi ji, a be wäj bi gwani dïjï danni da diru guy gegen. 8 Manari a guy ru na gora ru gadi ang gäbïcï nga ape gwuki, ü'rïdädälü nga gatu mbüny. Ya jayani ndi ang änï ndi midi gwü'rü guy nga ru dimjo ndi ari ang üllï gïlïgänü lidi gwur'taling gwätï ngwuy rom na yora rom. 9 Na manari läy lunga liru la ang gäbïcï nga ape gwanni gwuki, gwällï nga gatu mbüny. Ya jayani ndi ang änï ndi midi gwubu läy le'te pu, ndi ari ang üllï gïlïgänü lidi yi'rendeny gwätï ngwäy rom.”

10 Ngwuje ci, “Arnganar be ndi ari aa'ti la je le anidanu gilee looko looko. Ndi ari nggwa je ci, yï'rr yegen kerala yati ji ngwäyänü ngwudi Papa gwüny kerala giyomon 'dar.”*

Mï'rï ngwuja'ri ngwani dangal danni dididu
(Luka 15.3–7)

12 Ngwuje ci, “Ngaa laraa manari gur ge'te gätï ngwangala küü'rï tudini (100) ngwube dudi de'te, ga'ti ga gatani ngwangalalu ngwoo ngwuru 'dï tudini kwo'rongo na tudini kwo'rongo (99) giyidotrala ngwele ndi mïnä ndoo dima dude? 13 Na manari diming mbuja, äny gwa je ci 'didanu, gwa jayananu dangal de ndoo dididu ngwangal ngwoo ngwuru 'dï tudini kwo'rongo na tudini kwo'rongo (99). 14 Na yiru gu ye'te ye'te no ndi Papa gwalu kerala, gwa'ti ämnä ndi ari gwere 'denggenanu gilee looko dudi.”

Gwanggalu gwanni gwati ang äpïjï gwuki
(Luka 17.3)

15 Ngwuje ci, “Manari gwanggalu gwuma ang äpïjï gwanni gwuki, ïndädï nga gwe jalu jücü ang enggaci keng gwüngün. Ma aar ang 'dengenaci, nga gwuma gwä'rï gwanggalu. 16 Ma be ari gwuma ang 'ti 'dengenaca, nga be apani dïjü de'te na ngwüjü rom nunnu ‘yi'ral 'dar a je ngwüjï rom na tä'rïl inggidi aar gu ru.’ 17 Ma be ari gwuma 'donya ndi ara je 'dengenaci, ondacar ngwïkïrïjïnä ki'doonga. Ma be ari gwuma 'donyaci gi'donga 'to, rujar be nono dïjü danni da'ti lïngïdï Ngwaalinga yaa dïjï dati uti dulba.”

18 Ngwuje ci, “Nggwa je ci 'didanu, yere yanni ya je gekajidi gïdïyängälü ya gïkïnï 'to kerala na yanni ya je gä'dälü gïdïyängälü ya gä'dänälü 'to kerala.”

19 Ngwuje ci, “Na 'didanu nggwa je ci 'to ndi ari, manari ngwüjï rom (2) ngwuma gekajidi ngwuja'ri ngwere ngene gïdïyängälü, yanni yïmïnäär je, ya aar je mbuji ndi Papa gwüny gwanni gwati ji kerala. 20 Ndi ari manari ngwüjï rom (2)

* **18:10** 18.10 Yitab yoko yati ari, “Ndi ari Gïjï gidi Dïjï dümnä gïndädï ndi gïlängïdïyï ngwüjü ngwanni ngwududu.” **18:16** 18.16 Täjïnïyä 19.15

na tä'rïl (3) ngwuma o'rajidalu ngwürïny ngwe ngwüny, äny gwa ji gidiliganu 'denggen.”

Düdänïjï dïjänü

21 A be Butruj ele ngwotacalu ngwuci, “Gwani Deleny manari gwänggärï gwuminy ärrïjï yi'ral yanni yiki, yomonanu ümn nyi be düdänïjänü? Manari gwuminy ärrïjï yi'ral yanni yiki yomonanu kwo'ra tä'rïle (7)?”

22 A be Yicu ci, “Nggwa je ci yä'tüdï yomonanu kwo'ra tä'rïl (7) aar ru yomonanu 'dï kwo'ra tä'rïl kwo'ra tä'rïl (77). 23 Yäy gu no, yeleny yidi gerala yiru nono deleny dibupa ndi otaci ngwïnädälü ngwong ngwe ngwanni ngwätädïng je. 24 Anni mung ji nding je otacalu, aar äpïjä dïnäd dïmïnädïng bartad nono gwuru ngwüü'rï 'dï (10,000).† 25 Anni mung 'ti ätï ndi gï'tïjï, a deleny düngün dinga ngwuja'ri ndi ari aar ellang ngindeng, dayu düngün, yïjü yüngün na ngwong ngwanni ngwätïng je 'dar ngwuge'te dämjä. 26 A dïnäd kwucalu yirku ye giyoranu ngwüpäcälü ngwuci, ‘Dünïcïny gwoko nggwa ang 'tücï dämjä dunga 'dar.’ 27 Ngwïnädä delenya düngün, ngwüdüdänïjï dämjänü düngün ngwügäbïcï ngwele.

28 A be dïnäd ndoo 'tü ngwumbuji dïnädä diru gimaad güngün dïmïnädïng dinar nono diru küü'rï tudini (100). Ngwümäätä ngwänïcï ngwuy gidullu ngwuru dading gwogwornyaji ngwuci, ‘Tücïny dämjä düny.’

29 A dïnäd diru gimaad güngün kwucalu yirku ye giyoranu ngwüpäcälü ngwuci, ‘Dünïcïny gwoko nggwa ang 'tücï dämjä dunga!’ 30 Ngwube 'donyalu 'tïbüny ngwape ngwätädä ngwüjü aar giki 'di ngwuge'te dämjä.

31 Anni ma gu ngwïnäd ngwuru ngwenggen engga ngwuja'ri ngwee, aar kanu gwulleny aar ele aar ondaci delenya degen ngwuja'ri ngwee 'dar ngwanni ngwärrïnä. 32 A doorta düngün urnidi gïdrü ngwuci, ‘Nga nggwee gwuru dïnäd diki äny gwäbräjängä dämjä dunga 'dar ndi ari nga gwüpäcïnyälü. 33 Gwanggalu gwa'ti gwadi ang ïnä 'to anaku ïnädïny go?’ 34 Güündä ge, a doorta düngün ape ngwätädä ngwüjü aar pï lacal le 'di ngwuge'te dämjälü 'dar danni dïmïnädäär nono.”

35 Ngwuje ci, “Yiru ye'te ye'te ndi ari Papa gwüny gwanni gwati ji kerala gwa je gu ärrï 'to no 'dogo manari nga gwuma düdänïjï gwanggalanu 'tu'tu giligoranu lunga.”

19

1 Anni ma Yicu medaji ondajing ngwuja'ri ngwee, ngwü'dï'rï ngwugatani Jälïlïng ngwele Yäwüdïyä ngenone dambal giyaw yidi Ordoning. 2 A ngwüjï ngwonyadu gwujani ngwuje u'riyi nono ngenone.

Ge'te dayu kay
(Murkuj 10.1–12)

3 A Ngwübärrïjï ngwoko elaca Yicung nunnu aar ïdäjï. Aar otacalu ndi ari, “Yädï gu ndi dur ge'te dayu düngün kay giyi'ral yere?”

4 Ngwuje ci, “Ngaa lima 'ti ulu ngwuja'ri kitabanu ndi ari 'tu'tu anaku gï'tïnä gu ngwong gïdïdlä, ‘lige'ta je Ngwaalu rom dur na daw.’ 5 Ngwari, ‘Yä'tüdï giyee yanni yati gäbïcï duru ngwugatani papang na nanning gwüngün aar acidi daw de düngün, aar ru ngwanginu ngwe'te po’? 6 No, ngindenga la'ta be rüdï rom lima be ru le'te pu.

† **18:24** 18.24 Bartad gwe'te pu gwätï dinaranu ngwüü'rï nyärläl (6,000). **19:4** 19.4 Täküwïn 1.27 **19:5** 19.5 Täküwïn 2.24

Yäy gu no, yanni yima je Ngwaalu gekajidi gwüpäng, aa'ti ya je dïjï dümnä ngedanu."

7 Aar be otacalu aar ci, "Amne Müjä arra mung ari ma dur ge'te dayu kay, ngwüllïjï ngwuja'ri ngwuje ätädä ngwuge'te kay?"

8 A je Yicu ci, "Müjä gwaru gu no ndi ari yigor yalu yundu, ara je be ämnäcï ndi ari aang ge'te ngwayu ngwalu kay. A be ya'ti gu rüdï no 'tu'tu gwerre. 9 Nggwa je ci ndi ari gwere gwanni gwa ge'te dayu düngün kay giyi'ral yere manari mï'rï ngwäyänü gwä'tüdï, ngwube agu di'ter, gwümï'rïdï ngwäyänü."

10 A ngwoo'ra ngwüngün ci, "Ma be ari ngwuja'ri ngwuru gu no ngwudi durnga daw de, ya jayani ndi dïjï jalu no ngwu'ti agu!"

11 A je Yicu ci, "Ngwuja'ri ngwee ngwa'ti ngwa je ngwüjï ämnï 'dar, ngwa je ngwüjï ämnï 'dogo ngwanni ngwangidacaar je. 12 Ndi ari ngwüjï ngwoko ngwülïngïnä ngwuru yül a ngwoko ngwugwallana na ngwoko ngwu'donya ndi agu gwani yeleny yidi gerala. Dïjï danni dadi ämnï ngwuja'ri ngwee, ngwuje mine ämnï."

A Yicu onjaci yïjü yanni yooko (Murkuj 10.13–16; Luka 18.15–17)

13 Aar äpïjä yïjü nunnu ngwuje gu gatu guy nono ngwuje ütäcïjï Ngwaalingalu ngwuje onjaci a be ngwoo'ra ngwudi Yicu girinya ngwüjü dulu de ngwanni ngwapa je. 14 A je be Yicu ci, "Gäbïcär yïjü aar ila 'dünggüny aa'ti ya je etaci, ndi ari yeleny yidi gerala yiru yidi ngindenga lanni liru nono yïjü giyee." 15 Anni mung je gatu guy nono ngwuje onjaci, ngwü'tü ngwugatani ngwaalinga ngwoo ngwele.

Damal dïnänü (Murkuj 10.17–31; Luka 18.18–30)

16 A damal de'te ila ndi Yicu ngwotacalu ngwuci, "Gwani doorta, yiru ange yanni yijaw ndi nje ärrï nunnu nyi mbuji miding gwudi gwur'taling?"

17 A Yicu ci, "A gwarra nyi be otacalu jayi gwe? Nggwo 'dogo gwe'te pu gwanni gwujaw. Ma be ari nga gwümïnä ndi ang mbuji miding gwudi gwur'taling, 'dengenaca ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu."

18 A damal otacalu ngwuci, "Ngwuja'ri ngwïndï ne?"

A Yicu ci, " 'Aa'ti nga gwa 'rinyidi, aa'ti nga gwa mï'rï ngwäyänü, aa'ti nga gwa eny yu'rimi, aa'ti nga gwü'rïdä dïjü yi'duru nono, 19 dïnyädï papanga je nanni gwe gwunga,' na 'ang ämnï gwanggalu nono anaku ata gu ämnï ligo'ro lunga.'"

20 A damal ci, "Ngwuja'ri ngwee 'dar ngwärrï nje, na yiru ange mana yanni yïrnïdï?"

21 A Yicu ci, "Manari nga gwümïnü ndi ang ru dïjï dimbutu, ïndï ang ellang gola gunga 'dar nga gegenaci ngwüjü ngwanni ngwuru ngwuwayi, nga gwa be ätï yu'rina kerala. Nga be ila nyi gwujani."

22 Anni ma damal 'dingini ngwuja'ri ngwee no, ngwü'tü ngwele dikanu ndi ari dätï gola gonyadu.

23 A Yicu ci ngwo'ra ngwüngün, "Nggwa je ci 'didanu ndi ari yojema gwulleny ndi dïjï dïnänü änï giyelenyanu yidi gerala. 24 Na 'to nggwa je ci, Yajanalu torneny ndi damla änï kïy gidi yïbrä, ndi ari a dïjï dïnänü änï giyelenyanu yidi gerala."

25 Anni ma ngwoo'ra ngwudi Yicu 'dingini ngwuja'ri ngwee, a je le ngwaalu elalu aar utalu

19:19 19.19 Gwuruj 20.12–16; Täjïnïyä 5.16–20 **19:19** 19.19 Ngwullawi 19.18

ndi ari, “Yärü gwuru mine gwa gïlängïdïnï?”
26 A je Yicu alliji ngwäy nono ngwuje ci, “Ngwäyänï ngwüjï, yi'ral giyee yojema gwulleny a be ngwäyänü Ngwaalu yi'ral 'dar ya'ti ojema.”
27 A Butruj ci, “Änyängä lima gatana ngwonyalu 'dar lima ang gwujani, gu'ru gärï gadi ru ange?”
28 A je Yicu ci, “Nggwa je ci 'didanu gaji ganni gadi ge yi'ral 'tädïnälü ma Gïjï gidi Dïjï dümnä jalu gididu'ralu didi yeleny gomon gidi näjï gwüngün, nga nga lanni ligwujani la jalu 'to ngwudu'rala 'dï na rom (12) ngaa pïcï ngwüjü ngwudi Yïjïräyïl yelenya ngwanni ngwuru gïïlü 'dï na rom (12). 29 Na gwere gwanni gwuma gatana ngwu'duna ngwüngün yaa ngwenggen ngwuru ngwur yaa yera na papa na nanni yaa yïjï yüngün yaa ngwuruny ngwüngün gwani ngwürïny ngwüny gwa mbujani yomonanu küü'rï tudini (100) gwonyadana na gwa mbuji miding gwudi gwur'taling. 30 A be lonyadu lanni limadina laji la ji gwodan na lonyadu lanni liju gwodan laji la madini.”

20

Ngwäänü gidaartanu didi yügïrï

1 A je Yicu ci, “Yeleny yidi Ngwaalu yiru nono gur gätï daarti didi yügïrï ngwube 'tü 'tu'tu dilu danu ndi mïnï ngwäänä aar ape yiiru gidaartanu didi yügïrï düngün. 2 Aar ngwe gekajidi ngwuja'ri ndi ari aar äpïjï yiiru ngwuje be ätädä dinar gilingen ngwuje dinga aar ele gidaartanu düngün didi yügïrï.
3 Anni ma aar ele, a gaji ele 'di ngwuru tudini kwo'rongo dilu danu ngwo're ngwü'tü ngwengga ngwüjü ngwu'ter mana ngwüdünädälä ngwaalu ngwudi ngwiliny ngwa'ti ätï yiiru. 4 Ngwuje ci, ‘Nga nga 'to, ïndär aang ape yiiru gidaartanu düny didi yügïrï nyi be aji nyi ila a je ätädä gu'ru galu.’ 5 No aar ele.
Ngwo're mana ngwü'tü lingen le lïdünälä na gaji ganni giru tä'rïl (3) digera de ngwumbuji ngwüjü ngwu'ter ngwo're ngwuje gu ci. 6 Ngwo're ngwü'tü mana gaji giru tudini digera de ngwuje mbuji ngwu'ter ngwüdünädälä. Ngwuje otacalu, ‘Ngaa larra ma aang ji ndi dünälä ngene gangin gangin la'ti apu yiiru yere?’
7 Aar be ci, ‘Dïjï dere da'ti dükäjï nje ndi äpïjï yiiru.’
Ngwuje ci, ‘Ïndär 'to ngaa ape yiiru gidaartanu düny did yügïrï.’
8 Anni ma ngwaalu ru digera, a gur ila gidi daarti didi yügïrï ngwurnidi guru giru gi'ra güngün ngwuci, ‘Urnidar ngwäänä ngaa je gegenaci gu'ru gegen, ngaa le aalu lanni lïndälü gä'tïgänü 'di ngaa gu obani lanni lübïnädï kay.’
9 Ngwäänü ngwanni ngwapu yiiru kaji giru tudini, aar ila ati aar ätä dïjü dinar. 10 A be anni ma ngwäänü ngwanni ngwübïnädï giyiiranu, aar ji ndi ari ladi aar je be ätädä gwonyadana. Ati aar be ätädä dïjü dinar. 11 Anni ma aar ape, aar äbïngïnädä guru gidi daarti giyinenanu. 12 Aar ari, ‘Ngwüjï ngwee ngwapu yiiralu gwodan gaji ge'te pu, nje le be übïdänü änyängä lanni lapu yiiru gangin gangin a nje deja eny nono gangin gangin.’
13 Ngwube ci de'te 'denggenanu, ‘Gwani dimaad, äny gwa'ta je ärräjü. A la'ti gekajidu ndi ari aang ape yiiru dinar de? 14 Apa gu'ru gunga ang ele. Äny gwümïnä ndi ätädä dïjü danni dïndälü gwodan gu'ru ge'te ge'te anaku ätädä gu. 15 Yüny yä'tüde ndi nje ärrï anaku mïnïny gu ngwong ngwe ngwünye? Nga gwuru

di'rinya ndi ari äny gwujaw ligure?’
16 Yäy gu no, lanni liju gwodan laji la ji gweere na lanni liju gweere, laji la ji gwodan.”

A Yicu pälü yi'rany ye yüngün
(Murkuj 10.32–34; Luka 18.31–34)

17 Anni ma Yicu ji ndi ele gwadi allu Üräjälïm, ngwapa ngwo'ra ngwüngün ngwuru 'dï na rom (12) kay 'ter ngwuje ci, 18 “A ladi allu Üräjälïm na la gwurlanu Gïjï ge gidi Dïjï dümnä ga aar ätädä ngwur'dala ngwanni ngwuru ngweleny na ngwoorta ngwudi yobo. Ga aar ge obalu giyi'rany 19 ga aar ätädä ngwüjü ngwuru Garany ga aar ärrï yïdäpängä, ga aar pï lacal le ga aar pädä kü'rï ga ayi. A be ga jalu yomon tä'rïl (3) ga aar 'dï'rïyälü gimidu!”

Bupi gwudi nanni gwudi Yagub na Yuwana
(Murkuj 10.35–45)

20 A nanni gwudi yïjï yidi Jäbädï apa yïjü yüngün ngwuye ila ndi Yicu, ngwukwucalu yirku ye ngwuci ngwujayi ngwäy. 21 A Yicu ci, “Yiru ange yïmïnä je?”
Ngwuci, “Aru ndi ari a yïjü yüny giyee, ge'te aar ang jicalu kaama na ge'te aar ang jicalu kängïr giyelenyanu yunga.”
22 A be Yicu ci, “Ngaa lutalu ngwuja'ri ngwe ngwa'ti aang ngwe lïngïdädï yorto ye ngwaalinga.” Ngwuje ci, “Ngaa la burni ndi ïyï dïrbä danni dadi nyi mbuje?”
Aar ci, “Nyängä la burni.”
23 A je Yicu ci, “Nga la burni ndi ïyï dïrbä düny 'didanu, a be ngwuja'ri ngwani jalu kaama na kängïr, ngwä'tüdï ngwüny ndi nje ätädä dïjü. Ngwaalu ngwee ngwuru ngwudi ngwüjï ngwanni ngwuma je Papa gwüny gï'tïjälü.”
24 Anni ma gu ngwoo'ra ngwudi Yicu ngwoo 'dï (10) 'dingini, aar kïjï yïjänü giyoo yengga rom. 25 A je Yicu urnidi gwüpäng ngwuje ci, “Ngaa lïlïngïdï ndi ari ngweleny ngwudi dïdlä ngwati ruyi ngwüjü yelenya yiima ye na lanni liru yi'ra yegen lati je gu pä yelenyala. 26 A be 'danggalu, ngaa lä'tüdï ladi gu ape yelenya no. A manni gwanni gwümïnä ndi pani 'danggalanu, ngwuru dïnäd dalu 27 na gwanni gwuma mïnï ndi ru gi'ra, ngwuru dïnäd dalu. 28 Nono ru gu Gïjï gidi Dïjï dümnä ndi ari ga'ti ïndädï ndi aar äpïjï yiiru, ngwube ilada ndi ape yiiru ngwududiyi ligo'ro lüngün lani ü'rä ngwüjälü ngwonyadu.”

U'riyi ngwüjï nono rom ngwürïmü ngwäy
(Murkuj 10.46–52; Luka 18.35–43)

29 Anni ma Yicunga ngwoo'ra ngwe ngwüngün ji ndi ele ladi gatani ngwaalinga ngwani Ariya, a je ngwüjï ngwonyadu gwujani. 30 A ngwüjï rom ngwürïmü ngwäy aar ji ndi jalu gay gïlänï, anni ma aar 'dingini ndi ari Yicu gwadi ila gay ge nggoo, aar ürrï dula aar ari, “Gwani Deleny, Gïjï gidi Däwüd, aar ang ïnä!”
31 A je ngwüjï girinya dulu de aar je ci gwugwundar, aar be mï'rïdänï dula aar ari, “Gïjï gidi Däwüd, aar ang ïnä.”
32 A Yicu dünï ngwuje urnidi ngwuje ci, “Nga nga lïmïnä nda je ärrïjï ange?”
33 Aar ci, “Gwani Deleny, nyängä lïmïnägä nje u'riyi ngwäy.”
34 Aar ïnä Yicung, ngwudinga guy ngwuje akani ngwäy nono ngwegen kaji nggoo, aar u'ri ngwäy aar 'dï'rï aar gwujani aar le ele.

21

A Yicu änï Üräjälïm
(Murkuj 11.1–11; Luka 19.28–38; Yuwana 12.12–19)

1 Anni ma Yicu ji gito gwadi
änï Üräjälïm, aar ele 'di aar
obani ngwaalu ngwani Bidbaji
Gidotrala gidi Ngwümïnïtï, a Yicu
ükäjï ngwo'ra rom (2) 2 ngwuje
ci, “Ïndär aang änï ngwu'dunanu
ki'ra gweere, ngaa la mbuji
gïndü'rï giru nanni gigekannalu
gijica gïndü'rälü giru damal, ngaa
je be gwä'dädälü nje äpïjä. 3 Ma
be ari dïjï dere dima je otacalu,
ngaa be ci, Deleny diru dïmïnä je
ying je be gwä'räjä puprang.”

4 Yi'ral giyee yiru gu nunnu
aar ätï ngwäyänü yidi dïjïr danni
daru,

5 “Car gera gidi Jäyünïng,
‘Ombaja, deleny dunga ndo
ndi ilada 'dunggunga,
dokeya ligo'ro dändï kïndü'rälä,
kïndü'rälä giru damal gïjï gidi
gïndü'rï.’ ”

6 A ngwoo'ra ngwo rom ele
aar ärrï yi'ral anaku ca je gu
Yicu. 7 Aar apa gïndü'rï giru
nanni na nggoo giru damal aar je
gu gillici ngwuredala ngwegen a
gu Yicu allala nggoo giru damal.
8 A ngwüjï ngwonyadu gillici ng-
wuredalu ngwegen kayalu a ng-
woko agirta ngwaa'ri aar je gilli-
calu kayalu. 9 Ngwüjï ngwanni
ngwuju ki'ra gweere na ngwanni
ngwuju gwodan, aar ürrï dula aar
opepala aar ari,

“A Gïjï gidi Däwüd näjïnï!
Gwonjacaar gwanni gwïndï
ngwürïny ngwe ngwudi
Deleny!
A näjï ji kerala!”

10 Anni ma Yicu änï Üräjälïm,
a ngwüjï 'dar kündär 'dï'rä aar
utalu aar ari, “Yärü gwuru ngg-
wee?”

11 A je ngwüjï ci, “Yicu gwuru
nggwee gwuru dïjïr dïndï Najra
ngwaalu ngwani Jälïl.”

*Yicu gwulinynya ngwüjü ndi il-
lidi kobanu*
*(Murkuj 11.15–19; Luka 19.45–
48; Yuwana 2.13–22)*

12 A Yicu änï kobanu ngwü'tüyä
ngwüjü ngwillidu na ng-
wanni ngwïndädï ngwiliny,
ngwuje bäbïläcï ngwonyalu
ngwügwü'rübäjï ngwümbürälü
ngwanni gwati aar gu ï'rä ng-
wilinyala na ngwudu'ri ngwanni
ngwati aar gu jalu ngwuje gagitu
mbüny na ngwudi ellang amaam.
13 Ngwuje ci, “Yüllïnä ndi ari,
‘Ngwu'dun ngwüny ngwuru
ngwaalu ati gu ngwüjï ilada ndi
otaci Ngwaalingalu’ ngwuma je be
ruji, ‘ngwubang ngwudi yu'ram.’”

14 A ngwüjï ngwanni ngwürïmü
ngwäy na ngwanni ngwuru ng-
wumjo, ilada ndi Yicu kobo ng-
wuje u'riyi nono. 15 A be anni ma
ngwur'dal ngwanni ngwuru ng-
weleny na ngwoorta ngwudi yobo
engga yi'ral yiru yiima yiming
je ärrï na yïjï kobanu aar ürrï
dula aar ari, “A Gïjï gidi Däwüd
näjïnï.” 16 Aar kanu aar otacalu
aar ci, “Nga nggwo gwu'dingina
ngwuja'ri ngwee ngwaru ngwe
yïje?”

A je Yicu ci, “Yäy.” Ngwuje be
ci, “Ngaa la'ti ulu ngwuja'ri a'tur
ngwanni ngwaru ngwe gitab ndi
ari,

‘Ngwulemanu ngwudi yïjï na yïjï
yanni yi'ru,
nga gwuge'ta gu ortango’?”

17 Ngwü'tü poor ngwuje gatani
ngwele kündär gani Bidaniya
nggu ndri ngenone.

Dimnigor danni da'ti 'ri'ru
(Murkuj 11.12–14,20–24)

18 A 'tu'tu dilu danu, anni mung
ji ndi o'ra gwadi ilada kündär, a
ngwamu enyanu. 19 Ngwengga
dimnigora kay gïläni nggu elada

21:5 21.5 Jäkärïyä 9.9 **21:9** 21.9 Mäjïmür 118.26 **21:13** 21.13 Ajaya 56.7 **21:13** 21.13 Ärmïyä 7.11 **21:16** 21.16 Mäjïmür 8.2

ndi ari gwadi mbuji yimnigora ngwuje 'ti be mbuju yere, ngwube ne ngwänï 'dogo ngwuci, “Nga gwa'ta be gwa 'ri'ri mana a'tur.” Puprang no, ngwayi nono ngwundi kirom.

20 Anni ma ngwoo'ra ngwüngün engga yi'ral giyee no, aar dibi aar ari, “Dimnigor dima gu undadanu puprang no awa?”

21 A je Yicu ci, “Nggwa je ondaci 'didanu ma aang ätï ämnïng Ngwaalu, ma aang 'ti ümïmänü, ngaa la'ti lärrï 'dogo yi'ral nono yanni yima ärrïnï gidimnigor, a be 'to ngaa la ci geno nggee, ‘'Dï'rü ang gätïnï giyaw,’ na ya gu ru. 22 Yi'ral yere yanni yadi ye utalu ndi otaci Ngwaalingalu ämnï gwe Ngwaalu, ya je mbuji.”

Yeleny yidi Yicu
(Murkuj 11.27–33; Luka 20.1–8)

23 Anni ma Yicu änï ngwämrä kobanu na anni mung ji ndi enggaci ngwüjü ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu, a ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny na mbumbunga otacalu aar ci, “A gwärrä yi'ral giyee yeleny ye yidi yärü? Yärü gwuru gwätädä je?”

24 A je Yicu ci, “A be äny ngwada je otacalu ngwuja'ri ngwe'te pu, miny ondaci, nggwa je be engaci 'to ndi ari yeleny yape nje ne giyee yärrïny ye yi'ral giyee. 25 Nyïnyïnï gwudi Yuwana gwïndï ne? Gwïndï kerala gwalla gwïndï ngwüjï ngwümnä?”

Aar ondajidi aar ari, “Manari a lima ari, ‘Gwïndï kerala,’ nginde gwunje ci, ‘Ngaa mine arra ma aang 'ti ämnä?’ 26 Na manari a lima ari, ‘Gwïndï ngwüjï ngwümnä,’ ngwüjï ngwunje 'dï'rädä nono, ndi ari Yuwana gwuru dïjïr ngwäyänü 'denggen.” 27 Aar ci, “Gwa'ti nyii gwe lïngïdï ngwaalinga.”

A je Yicu gwä'räcänü ngwuje ci, “A mine äny 'to gwa'ti gwa je enggaci ndi ari yeleny yidi yärü yiru giyee yärrï nyi ye yiima giyee.”

Mï'rï ngwuja'ri ngwudi yïjï rom

28 Ngwuje mï'rïcï ngwuja'ri ngwuje ci, “Ngaa laraa? Gur ge'te gätï yïjü rom. Ngwube urnidi Gaanning ngwuci, ‘Gwani gïjï güny, ïndï gwene ang apa yiiru gidaartanu didi yügïrï.’

29 Ngwube ci, ‘Nggwä'tüdï gwadi ele’ ngwube aji ngwïrïyï ngwäyälü ngwü'dï'rï ngwele.

30 A be papa ele ndi Gwoone ngwuci, ngwuja'ri ngwanni ngwuci ngwe Gaanning. A Gwoone ci, ‘Yäy äny gwele gwani mbumbu gwüny.’ Ngwu'ti be ïndï.

31 Yïjï giyee rom, gïndï ne ganni gima ärrï yi'ral yanni yïmïnï je mbumbu gwüngün?”

Aar ari, “Gaanni gwuru.”

A je Yicu ci, “Äny gwa je ci 'didanu ndi ari ngwudulba na ngwedr, ngwa ji ngwa je gatani ngwänï giyelenyanu yidi gerala. 32 Ndi ari Yuwana gwumadinu ndi ara je enggaci gay gidi dünälü ngaa 'ti be ämnäcä ngwuja'ri ngwüngün, a be ngwudulba na ngwedr ru ngwämnäcä. 'Di 'to anni ma aang engga yi'ral giyee, ngaa lima 'ti jo'renyana aang ämnï 'dünggün.”

Mï'rï ngwuja'ri ngwudi ngwäänü
(Murkuj 12.1–12; Luka 20.9–19)

33 Ngwuje ci, “'Dinginar ngwuja'ri ngwe'te ngwee mana. Gur gidi dïyäng gïkwüdï yügïrï gidaartanu, ngwuje be gwalaci ngwuluti dilo didi ündï yügïrï ngwodada gangida ngwube gätïjänï ngwäänä ngwü'dï'rï ngwele ngwaalu ngwolanu. 34 Anni ma ji a gaji ji gito gidi uni yügïrï, ngwükäjï ngwïnädä ngwüngün ndi ari aar ütïjä yügïrï yüngün.

35 A ngwäänü määtä ngwïnädä
ngwüngün, de'te aar pïdä na de'te
aar 'rinye na de'te aar aca yo'rr
ye. 36 O're ngwükäjä ngwïnädä
ngwu'ter ngwonyadana ngwïnäd
ngwele ngwudi gwerreng. O're
a je ngwäänü ärrä yïrïgïnä nono
ärräär je gu lele lidi gwerreng.
37 Gwodanalu ngwuje ükäcï gïjü
güngün ngwari, ‘La denya gïjü
güny.’

38 A be anni ma ngwäänü engga
gïjü güngün aar gu abingada aar
ari, ‘Giru be nggee gidi yu'rin. Ilar
ar 'rinye a yu'rin ru yege.’ 39 No
aar määtä, aar aar gatu kulu poor
gidaarti didi yügïrï aar 'rinye.”

40 Ngwuje ci, “Yäy gu no, ma ji
ma gur gidi daarti didi yügïrï ila,
gadi be ärrä ngwäänä ngwoo?”

41 Aar ci, “Gwa määtä ng-
wäänä ngwoo ngwuki ngwuje
'rinye yi'rany yanni yiki gwa
ape daarti ding ätädä ngwäänä
ngwu'ter ngwanni gwadi ape yi-
iru nggu mbuji gu'ru güngün ma
gaji ila gidi uni.”

42 A je be Yicu ci, “Ngaa la'ti ulu
ngwuja'ri kitabanu a'tur ndi ari,
‘Go'rr ganni gï'dünyïdädï
ngwüjälü ngwanni ngwati
oda,
giru ganni gima ru gidingo,
Deleny diru därrä yi'ral giyee
a yima ru yiima 'ter
ngwäyänü 'dengge’?”

43 Ngwuje ci, “Yäy gu no, ng-
gwa je ci 'didanu ndi ari yeleny
yidi Ngwaalu yaji ya aar je apada
ya aar je ätädä ngwüjü ngwanni
ngwadi 'ri'riyi yuula yüngün.
44 Gwanni gwa ï'dädä ko'rr nggee,
gwa ü'rï'tïnänü nyandil nyandil
na gwanni gwa go'rr nggee ï'dädä
nono gwa äcäjïnänü mimindeny.”

45 Anni ma ngwur'dal ng-
wanni ngwuru ngweleny na
Ngwübärrïjï 'dingini ngwuja'ri
ngwee ngwümï'rïdï je Yicu, aar
lenge ndi ari londijaja je Yicu
nono. 46 Aar mïnï gay gadi aar ge
määtä a je be yedeny eny ngwüjï
ndi ari ngwüjï ngwänggädï ndi
ari nginde gwuru dïjïr.

22

Yï'rïnyïnä yidi deleny
(Luka 14.15–24)

1 A je Yicu mï'rïcï ngwuja'ri
mana ngwari, 2 “Yeleny yidi
gerala yiru nono delenya dige'ta
yï'rïnyïnä yidi agidi gwudi
gïjï güngün. 3 Ngwube ükäjï
ngwïnädä ngwüngün ngwüjï
ngwanni ngwurnidaar je aar
je abingaca ndi ari aar ilada
gïyï'rïnyïnä, aar be 'donya ndi ila.
4 Ngwube o're ngwükäjï
ngwïnädä ngwu'ter mana ngwuje
ci, ‘Car ngwüjü ngwanni ng-
wurnidaar je, ndi ari äny gwuma
ge'te enying mama, yïndïrï na
yiim'ru yüny yanni yïcü nje yima
dügïnï, na yi'ral 'dar yima ji
mama. Iladar be gïyï'rïnyïnä!’

5 Aar be münä ngwuja'ranu
ngwü'tü nggwee ngwele gilibu-
ranu lüngün na nggwee ngwele
giyiiru yüngün. 6 A loko määtä
ngwïnädä ngwüngün aar je ärrï
yïrïgïnä aar je 'rinye. 7 A güündä
ape delenya ngwükäjï gwu'tulung
gwüngün aar ele aar 'rinye
ngwüjü ngwoo ngwu'rinyidu aar
je ü'dïyïjä gündärä gegen.

8 A be deleny ci ngwïnädä
ngwüngün nu, ‘Yï'rïnyïnä yima
ji mama, a be ngwüjï ngwanni
ngwurnidi nje ngwa'ti ädï ngwäy
ndi ila. 9 'Dï'rär aang ele ngway-
alu giyumil aang urnida ngwüjü
ngwanni ngwa je mbuja car je aar
ila gïyï'rïnyïnä yidi agidi.’ 10 No a
ngwïnäd 'tü aar ele ngwayalu, aar
urnida ngwüjälü 'dar ngwanni
ngwuma aar je mbuja, ngwanni
ngwuki na ngwanni ngwujaw, 'di
a ngwïrnü onyadi ngwaalinga.

21:42 21.42 Mäjïmür 118.22–23

11 A be anni ma deleny ändä
ngwengga ngwïrnü, ngwengga
guru ge'te ga'ti genna ngwureda
ngwudi yï'rïnyïnä. 12 Ngwuci,
‘Gwani dimaad, nga gwändï
ngene awa gwa'ti genna ng-
wureda ngwudi yï'rïnyïnä?’
Ngwu'ti ondaju.
13 A deleny ci ngwïnädä, ‘Geka-
jar ngwuyalu na yora aang ape
aang gatu poor gïdïrïmänü, ng-
waalu ngwudi yal na ïyïnï ngwad.’
14 Ndi ari lonyadu lurnidar je, aar
je be äbrï loko.”

Gï'tïjï delenya didi Rumang dulba
(Murkuj 12.13–17; Luka 20.20–26)

15 A be Ngwübärrïjï 'tü aar ele
aar ge'te ngwuja'ri ndi ari awa
aar määtä Yicung ngwuja'ri ngwe.
16 Aar ükäcä ngwo'ra ngwegen
ngwüjïngä le ngwudi gi'du gidi
Yïrüdïj, aar ci, “Gwani Doorta,
änyängä lïlïngïdï ndi ari nga gwu-
jaw, a gwati enggaci ngwüjü ng-
wuja'ri ngwudi gay gidi Ngwaalu
ganni giru 'didanu, na yedeny yati
ang 'ti ïtï gïdïjï dere ndi ari nga
gwati 'ti gätädi lingina giyelenya
yidi ngwüjï. 17 Ondaci nje 'di nga
gwaraa? Nyii gï'tïjï Delenya didi
ngwelenyinga Ruma dani Gayijar
dulba gwalla nyii 'ti gï'tïjä?”
18 A je be Yicu lenge yigor
yegen yanni yiki ngwuje ci, “Ng-
wumur'tuny ngwee, ngaa lïmïnä
ndiny ïdäjï kang? 19 Ätädïny
'di bartad gwanni gwati aang
ge'te dulba.” Aar ätädä di-
nar, 20 ngwuje otacalu ngwuje ci,
“Yi'remna na yuuli giyee yidi yärü
yiru?”
21 Aar ci, “Yidi Deleny didi ng-
welenya Ruma dani Gayijar yiru.”
Ngwuje be ci, “Ngwong ngwudi
Deleny didi Rumang, ätädär je
Delenya didi Rumang na ngwong
ngwudi Ngwaalu, ätädär je Ng-
waalinga.” 22 Anni ma aar 'dingini
ngwuja'ri ngwee, aar dibi aar
'dï'rï aar gatani aar ele.

'Dï'rï gwudi ngwüjï ngwayu
(Murkuj 12.18–27; Luka 20.27–40)

23 Gomon ge'te ge'te nggoo,
a Ngwüjändügï elaca ngwanni
ngwati ari 'dï'rï gwudi ngwüjï
ngwayu gwa'ti. 24 Aar otacalu aar
ci, “Gwani Doorta, Müjä gwaru
manari dur dima ayi ngwugatani
dayalu da'ti lïngïtï, a gwenggen
ape dedela ngwulengaci yïjü.
25 A be yïjü yiju kwo'ra tä'rïl
(7) yiru yengga 'dänggäränü a
Gaanni agu ngwayi gwa'ti ätï yïjü
ngwügätïjänï Gwenggen dedela
ngwombaji. 26 O're aar gu ru
ndi Gwoone na Gwallu 'di aar
ayi 'dar kwo'ra tä'rïl (7). 27 A be
gwodanalu a daw ayi. 28 A be ma
ji manari gomon gima ila ganni
gadi ge ngwüjï 'dï'rä giyi'ranyanu,
daw dadi be ru didi yärü gïyïjänü
giyoo yiru yengga kwo'ra tä'rïl (7),
anni agar ngindenga 'dar?”
29 A je be Yicu gwä'räcänü ng-
wuje ci, “Ngaa lidudu ngaa la'ti
lïngïdädï ngwuja'ri ngwe ngwudi
gitab na yiima yidi Ngwaalu yorto
ye ngwaalinga. 30 Gomon gidi
'dï'rï, ngwüjï ngwa'ti ngwa agu
ngwa'ti ngwa ägïnï ngwa ru nono
yï'rrä kerala. 31 A be ngwuja'ri ng-
wani 'dï'rï gwudi ngwüjï ngwanni
ngwayu, ngaa la'ti ulu ngwuja'ri
ngwanni ngwüllïnä ngwudi Ng-
waalu ngwaru ngwe lingla le
lüngün, 32 ndi ari, ‘Äny gwuru
Ngwaalu ngwudi Äbräyïm na
Ngwaalu ngwudi Ijaag na Ng-
waalu ngwudi Yagubo’? Nginde
gwä'tüdï Ngwaalu ngwudi ngwüjï
ngwayu ngwube ru Ngwaalu ng-
wudi ngwüjï ngwumidu.”
33 Anni ma gu ngwüjï ng-
wonyadu 'dingini ngwuja'ri

22:32 22.32 Gwuruj 3.6

ngwee no, aar dibi ngwuja'ri ngwüngün.

Ngwuja'ri ngwanni ngwupana
(Murkuj 12.28–34; Luka 10.25–28)

34 Anni ma Ngwübärrïjï engga ndi ari Yicu gwuma dami Ngwüjändügï, aar o'rajidalu gwüpäng. 35 A de'te 'denggenanu diru doorta didi yobo otacalu gwading ïdäjï ngwuci, 36 “Gwani Doorta, ngwuja'ri ngwïndï ne ngwanni ngwupana ngwuja'ranu ngwudi yobo?”

37 A Yicu ci, “ ‘Ämnä Delenya diru Ngwaalu ngwunga ligor le lunga ku na lingeno le lunga ku na ya'rany ye yunga ku.’ 38 Ngwuja'ri ngwuru ngwee ngwanni ngwuru gi'ra aar ru ngwanni ngwupana. 39 Na ngwanni ngwuru gi'ra rom, ngwuru gu ngwe'te ngwe'te ndi ari, ‘Ämnä gwanggalu nono ligo'ro lunga.’ 40 Ngwuja'ri ngwee rom ngwuru ngwanni ngwaru ngwe Yobo na Yïjïr.”

Gwanni Gwubrutaar yelenya na Däwüd
(Murkuj 12.35–37; Luka 20.41–44)

41 A gaji ganni gima ge Ngwübärrïjï ji ndi o'rajidalu, a je Yicu otacalu, 42 “Ngaa laraa gwani gwanni Gwubrutaar yelenya, gwuru gïjï gidi yärü?”

Aar ci, “Gwuru gïjï gidi Däwüd!”

43 Ngwuje ci, “A mine Däwüd arra mung ondaji Lïgï'rïm le lanni Liju'ru ngwuci ‘Deleny?’ Ndi ari gwaru nu,

44 ‘Deleny dica Delenya düny nu,
Jalu kaama güny
'di ang gï'tïjï güwänälü gunga giyoranu yunga.’

45 Ma be ari gwuca Däwüd, ‘Deleny,’ ngwube ru gïjï güngün awa?”

46 Aa'ti dïjï dere burna ndi ci ngwuja'ri ngwere. 'Tu'tu komon nggoo, aa'ti ba be dïjï dere ädïnä ndi otacalu ngwuja'ri ngwe ngwere.

23

Aa'ti ngaa la ru nono ngworta na Ngwübärrïjï
(Murkuj 12.38–40; Luka 11.37–52; 20.45–47)

1 A be Yicu ondaci ngwüjü na ngwoo'ra ngwüngün ngwuje ci, 2 “Ngwoorta ngwudi yobo na Ngwübärrïjï limandu ngwuja'ri ngwanni ngwätädï je Ngwaalu Müjäng ara je enggaci. 3 'Dengenajar je aang ärrï yi'ral 'dar yanni yadi ara je ye ci. Aa'ti be ngaa lärrï yi'ral yegen yanni yati aar je ärrï ndi ari lati 'ti ärrü yi'ral yanni yati aar je ondaci ngwüjü lingla le. 4 Ngindenga lati giki ngwony ngwünï aar je üpïyï ngwüjü ngwulli, aar 'ti be ätï yiima ndi alliji gomon aar je 'donggajalu.

5 Yi'ral 'dar yanni yati aar je ärrï, yati aar je ärrï nunnu a je ngwüjï engga. Ati aar genne ngwureda ngwongra ngwuyanu aar je oleyi jürtädä. 6 Ngindenga lati jada ndi jalu gweere ngwaalu ngwudi yï'rïnyïnä a je ngwüjï näjï aar jada ndi jalu ngwudu'ri ki'ra gweere ngwämrä. 7 Ati aar jada nda je ngwüjï aganni ngwaalu ngwudi ngwiliny aar je urnidi, ‘Ngwoorta.’ ”

8 A je be Yicu ci, “A be la'ti la je urnidi ngang je ‘Ngwoorta.’ Ndi ari ngaa lätï Dorta de'te pu na nga nga 'dar liru yengga. 9 Na aa'ti ngaa lurnidi dïjü dere ngene gïdïyängälü aang ci, ‘Papa,’ ndi ari ngaa lätï Papang gwe'te pu a ngwo kerala. 10 Na aa'ti ngaa lämnï ndi ara je urindi ara je ci, ‘Deleny,’ ndi ari gwätängää gwe'te pu

22:37 22.37 Täjïnïyä 6.5 **22:39** 22.39 Ngwullawi 19.18 **22:44** 22.44 Mäjïmür 110.1

gwuru Deleny gwanni Gwubrutaar yelenya. 11 Gwere gwanni gwupana 'danggalanu, ngwokeye ligo'ro lüngün ngwuru dïnäd dalu. 12 Ndi ari gwere gwanni gwadi oleye ligo'rala lüngün gwa aar ülläjälü, na gwanni gwadi üllïyï ligo'ranu lüngün, gwa aar oleyala.”

Yicu gwübïdälü Ngwübärrïjï ngwe na ngwoorta
(Murkuj 12.40; Luka 11.39–42,44,52; 20.47)

13 A je Yicu girinya ngwuje ci, “Wäjäj bi 'danggalu liru ngwoorta na Ngwübärrïjï, na nga nga gilee liru ngwumur'tuny! Ngaa lati längïtäcï ngwüjü yelenya yidi gerala ngwäy. Nga nga yigo'ro yalu la'ti gwanu na aang 'ti gäbïcä ngwüjü ngwanni ngwadi änï aar änï!*
15 Wäjäj bi 'danggalu gilee liru ngwoorta na Ngwübärrïjï na gilee liru ngwumur'tuny! Ngaa lati landalu ngwaalu 'dar ngaa ü'rü yaanu ndi ari aang mbuji dïjü de'te pu aang änïjï giyobo yalu, ma be ari dima aang mbuji, ngaa be gwürlï ngwuja'ri ngwe ngwalu ngwukani yomonanu rom ngwuru dïjï didi lïgä lidi yi'rendeny nono ngang je.
16 Wäjäj bi 'danggalu gilee lati okta ngwüjü lïrïmü ngwäy! Ngaa lati ari, ‘Ma dïjï pï yi'rany ngwürïny ngwe ngwudi gobo, yiru 'tur. Ma be ari gweere gwuma pï yi'rany ngwürïny ngwudi dab kobo, gwa aar üpïyï yi'rany giyee.’ 17 Wä nga nga gilee lïrïmü ngwäy! Yiru ange yanni yipana dïmürä, dab diru gwalla gobo giru, ganni gati ju'riyi dab? 18 A ngaa lati ari 'to, ‘Ma dïjï pï yi'rany ngwürïny ngwe ngwudi dagad, yiru 'tur. Ma be ari gwere gwuma pï yi'rany ngwürïny ngwe ngwudi ngwong ngwangidacaar je Ngwaalinga gidagad, gwa aar üpïyï yi'rany giyee.’ 19 Wä ngwüjï ngwee ngwürïmü ngwäy! Yiru ange yanni yipana, ngwong ngwangidacaar je Ngwaalinga gwalla dagad danni dati ju'riyi ngwony ngwanni ngwangidajaar je Ngwaalinga? 20 Yäy gu no, dïjï danni da pï yi'rany ngwürïny ngwe ngwudi dagad, dïpïdï yi'rany dagad de na ngwong 'dar gidagadalu. 21 Na dïjï danni da pï yi'rany ngwürïny ngwe ngwudi gobo, dïpïdï yi'rany gobo ge na nginde gwe gwanni gwati gu janu. 22 Na nginde gwanni gwa pï yi'rany ngwürïny ngwe ngwudi gere, gwüpïdï yi'rany didu'ri de didi yeleny didi Ngwaalu na nginde gwe gwanni gwati gu jala.
23 Wäjäj bi 'danggalu gilee liru ngwoorta na Ngwübärrïjï na gilee liru ngwumur'tuny! Ngaa lati gwällïjï Ngwaalinga yi'ra ngwong 'dï yidi ngwuuwa ngwuru nana na ngwüjïrtän na kämün, ngaa be ï'dädänü ngwuja'ri ngwe ngwudi yobo ngwanni ngwojemana ngwani übïdänü, ïnä na yigor ye'te pu. Yaada je ärrï giyee ngaa je 'ti dodana giyone. 24 Wä ngaa gilee lati okta ngwüjü lïrïmü ngwäy! Ngaa lati äbrï dïrü'tü giyaanu ngaa be ngadini damla.
25 Wäjäj bi 'danggalu ngaa gilee liru ngwoorta na Ngwübärrïjï na gilee liru ngwumur'tuny! Ngaa lati uyi gutra nono gidi ïyï na ginya nono poor gidi eny, a be ngïnä'dänü ngaa be onyadi ubinganu giyigoranu yalu na ami'ra gwudi yigo'ro yalu. 26 Wä Ngwübärrïjï ngwee ngwürïmü ngwäy! Gwerre gwerre, uyar yutranu yidi ïyï yaw na yiny yidi

* **23:13** 23.13 Yitab yoko yati ari, Wäjäj bi 'danggalu gilee liru ngwoorta na Ngwübärrïjï na gilee liru ngwumur'tuny! Ngaa lati 'dämï'rï ngwu'duna ngwudi ngwedel, yiru yata je gäbïcï aang oleye ngwuja'ranu ndi otaci Ngwaalingalu. Yäy gu no, ngaa laji la mbuji yi'rendenya yanni yikana.

eny yani yigor yalu ngïnä'dänü, ya be jayi nono 'to poor.

27 Wäjäj bi 'danggalu, gilee liru ngwoorta na Ngwübärrïjï, na gilee liru ngwumur'tuny! Ngaa liru nono ngwumomo ngwanni ngwübï'rïjüdäär je nono poor aar bidi, a be ngïnä'dänü aar be onyadi yuyanu yidi ngwüjï ngwayu na yi'ral 'dar yanni yïrngü! 28 Ngaa liru gu no 'to ngwüjï ngwata je engga poor lïdünälü ngaa be onyadi yimur'tunyanu na yijego'rr ngïnä'dänü.

29 Wäjäj bi 'danggalu, gilee liru ngwoorta na Ngwübärrïjï, na gilee liru ngwumur'tuny! Ngaa lati odaci ngwïjïrä ngwumomo ngaa üpï ngwumomo yi'rura ngwudi ngwüjï ngwanni ngwüdünälü. 30 Ata be ari, ‘Adinari a liju gaji gidi ngwügüürnä ngwege, la'ti laadi ar le acajidi ndi 'rinye ngwïjïrä.’ 31 Ngwuja'ri ngwee, nga linggida ndi ari ngaa liru 'didanu yïjï yidi ngwügüürnä ngwanni ngwü'rïnyïtï ngwïjïrä. 32 Onjajar je be yanni yiki yima je ngwügüürnä ngwalu ü'rïdïnänü kay ngaa je medaji.

33 Wä ngwüüngä ngwee! Ngaa gilee liru yïjï yidi ngwägïrïny! Ngaa ladi abri awa ndi aar je le obalu gïlïgä lidi yi'rendeny? 34 Yäy gu no, nggwa je be ükäcä ngwïjïrä na lanni libebera na ngwoorta, loko la je 'rinye la je pä gïyü'rï na loko la je pï ngwacal ngwe ngwämrä ngwalu la je linynyalu gïyündär gïyündär. 35 No, la je üpïyïnï yïnä yidi dïjï danni dïdünälü yanni yïrädälü ngene gïdïyängälü, 'tu'tu gïyïn yidi Äbïïl gwanni gwüdünälü, 'di aar obani gïyïn yidi Jäkärïyä gïjï gidi Birikiya, ganni gï'rïnyïtängää gidiliganu kobo na dagad. 36 Nggwa je ci 'didanu, yi'ral giyee 'dar ya mbuji ngwüjü ngwudi gimaad nggee.”

A Yicu rünïjï ngwüjü ngwudi Üräjälïmïng
(Luka 13.34–35)

37 “Wä ngwüjï ngwudi Üräjälïmïng! Wä ngwüjï ngwudi Üräjälïmïng! Ngaa lï'rïnyïtï ngwïjïrä ngaa je aci yo'rr ye lanni lükäjäär je 'danggalu, awa yomon yonyadu nggwümïnä ndi gwä'räjï yïjü yalu gi'du nono gwele ati gu dagru gwä'rï yïjälü yüngün ngwubung ngwe, ngaa be 'donya. 38 'Dinginar, ngwu'dun ngwalu ngwa ara je gätïjänï ngwüllü gi'ra ge! 39 Ndi ari nggwa je ci, ngaa la'ti ba be liny engga mana 'di a gomon ila nggä'dï ganni ga ge ari, ‘Gwonjacaar gwanni gwïndï ngwürïny ngwe ngwudi Deleny.’”

24

Yicu gwondaja geradalu gwee gwudi gobo
(Murkuj 13.1–2; Luka 21.5–6)

1 A Yicu 'tü ngwugatani gobo ngwuji ndi ele a ngwoo'ra ngwüngün ele 'dünggüngün aar ondaci gwani ngwu'dun ngwudi gobo. 2 Ngwuje ci, “Ngaa länggädï ngwony ngwee 'dare? Nggwa je ci 'didanu ndi ari go'rr gere ga 'ti ga aar gatani kwenggenala 'dar ya ï'dï ya gätïnï gïdïyängälü.”

Yi'remna yanni yadi inggidi medading gwudi dïdlä
(Murkuj 13.3–13; Luka 21.7–19)

3 Anni ma Yicu ji ndi jalu Gidotrala gidi Ngwümïnïtï, a ngwoo'ra ngwüngün ïlïjä ngwere ngwere aar ci, “Enggaci nje yi'ral giyee yadi ji jadu, na yi'remna yiru ange yanni yadi inggidi o'rang gwunga na gaji ganni gadi ge dïdlä medadi?”

4 A je Yicu ci, “Arnganar ndi ari aa'ti dïjï dere da je ï'däjänü. 5 Ndi

23:39 23.39 Mäjïmür 118.26

ari lonyadu la ji lila ngwürïny ngwe ngwüny la ari, ‘Äny gwuru gwanni Gwubrutaar yelenya,’ na la aar je ï'däjänü lonyadu. 6 Ngaa laji la 'dingini yäärä ye na yungun ye yani yäärä, aa'ti be ya je iyiyi yedenyo. Yi'ral yanni yiru gu no yadi ji a be medadi gwudi dïdlä gwa'tina gwa ji. 7 Ngwüjï ken ngwa 'dï'rä ngwüjü nono ken gi'ter, yelenya ken ya 'dï'rä yelenya nono ken gi'ter, ngwamu ngwa ji, dïyäng da lagadalu ngwaalu 'dar. 8 Yi'ral giyee 'dar aalu gwuru gwudi yajima yidi yi'rendeny.

9 La je be ummi la je ätädä ngwelenya la je übïnälü la je 'rinye, ngaa la ke ngwüjï ngwäy 'dar giyen gwani äny. 10 Kaji nggoo, lonyadu la o're kay ndi ämnï Ngwaalu na la gwurlajidanu la kajidi ngwäy. 11 Na kaji nggoo, ngwïjïr ngwonyadu ngwuru ngwu'duru ngwa 'tädälü ngwa ï'däjï ngwüjänü ngwonyadu. 12 Ndi ari ke gwudi ngwüjï gwa gendadi, gwa gäbïcï, ämnïng gwudi ngwüjï ngwonyadu gwa jïlï. 13 A be gwanni gwa mätïnälü 'di a gaji ila gidi mï'rä, gwuru gwanni gwa gïlängïdïnï. 14 Na ngwuja'ri ngwee ngwanni ngwujaw ngwudi yeleny yidi gerala ngwa aar ngwe ondaji gïdïdlä 'dar ndi ari aar inggidi ngwüjï giyen 'dar, a be dïdlä ila ngwümï'rä.”

Dïrbä danni dipa
(Murkuj 13.14–23; Luka 21.20–24)

15 A je Yicu ci, “Ma ji ma aang engga ‘yütä yidi geradalu’ yanni yaru ye dïjïr dani Daniyal ma aar ji ngwaalu ngwanni Ngwuju'ru, lanni lati uli aar be lenge ndi ari dïrbä diru be! 16 Yäy gu no, lanni gilo Yäwüdïyä, aar abrada giyenala. 17 Gäbïcär be gwanni gwujalu ngwu'dunala aa'ti gwüllädälü ndi 'tüyä gony gere gïdrü. 18 Gwanni gwa ji ndi gwürï giliburanu, aa'ti gwa kwoyalu ndi ape direda düngün! 19 Dïrbä da ji dipa kaji nggoo ngwaw ngwanni ngwuju ngwari ngwe na ndi nanninga lanni li'riya! 20 Otacar Ngwaalingalu ndi ari aa'ti abri gwalu ngwa ji digo de na gomon ganni giru Kwo'ra tä'rïl (7). 21 Ndi ari dïrbä da ji dipa komon nggoo da'ti gu ju diru gu no 'tu'tu anaku ge'taar gu dïdläyü, a da'ti da ji diru gu no mana a'tur. 22 Adinari aar 'ti ü'rïdi yomonanu giyoo, dïjï da'ti dadi midi. A be gwani ngwüjï ngwanni ngwäbräär je, yomon giyoo ya aar je ü'ränü. 23 Komon nggoo, manari dïjï dere dima je ci, ‘Gwanni Gwubrutaar yelenya nggwo ngene,’ na ‘Nggwo ngenone,’ aa'ti la je ämnäcï. 24 Ndi ari ngwu'duru ngwonyadu ngwani lanni librutaar je yelenya na ngwïjïr ngwonyadu ngwuru ngwu'duru ngwa ji ngwa 'tädälü ngwa ge'te yi'remna yipa na yiima ndi ï'däjï ngwüjänü 'di ngwüjï ngwanni ngwäbräär je ma gay ji. 25 Arnganar be ndi ari äny gwuma madinana nggwuma je ondacani gwerre gwerre gaji ga'tina ïndï.”

26 Ngwuje ci, “Yäy gu no, manari dïjï dere dima je ci, ‘Nginde nggwo poor gïtäny,’ aa'ti nga la ele. Na ma aar ari, ‘Nggwee ngene gïdüläng,’ aa'ti ya je ämnï. 27 Ndi ari anaku ati gu gere eny ngï'räm gïtäny ngwenggani gi'ra ge, yäy ya gu ru 'to no ndi o'ra gwudi Gïjï gidi Dïjï dümnä. 28 Ngwaalu ngwanni ngwati gu gong ayalu, ngwubiirta ngwati gu o'radi!”

O'ra gwudi Yicu mana
(Murkuj 13.24–27; Luka 21.25–28)

24:15 24.15 Daniyal 9.27; 11.31; 12.11

29 Ngwuje ci, “Puprang kaji nggoo ma dïrbä ji,
‘Lingen la ru dïrïm
na düüwä da'ti da enyalu
na yuurrum ya mi'ri'ta kerala,
na ngwong kerala ngwa lagadalu.’ ”
30 Ngwuje ci, “Komon nggoo, gi'remna gidi Gïjï gidi Dïjï dümnä ga be 'tädïnälü kerala na ngwüjï giyen 'dar gïdïyängälü ngwa runi, ngwa engga Gïjü gidi Dïjï dümnä güllü gïyïbä'rälä yiima ye na näjï gwe gwupa. 31 Na ga ükäjä yi'rrä yüngün ya mï'rï giil yal yipa ya gwä'räjä ngwüjälü ngwüngün ngwanni ngwäbrüng je giyumil 'dar kwo'rongo 'tu'tu ngwaalu ngwurmitu gu geralu gïtäny 'di aar obani ngwaalu ngwurmitu gu geralu gi'ra ge, aar je gwä'räjälü ngwaalu ngwe'te pu.”

Lïngïdär dimnigor de yi'ral
(Murkuj 13.28–30; Luka 21.29–33)

32 Ngwuje ci, “Lïngïdär dimnigor de yorto ye ngwaalinga. Ma ji ma engga yi'rina yüngün ma aar ïgïlï aar 'tüdïnä ngwänï, ngaa lenge ndi ari yirram yima ji gito. 33 Manari ngaa lima enggada yi'ral giyee 'dar, ngaa be lenge ndi ari yima ji gito gïlängïr. 34 Nggwa je ondaci 'didanu ndi ari ngwüjï ngwudi gimaad nggee ngwa'ti ngwa medadi 'di a yi'ral giyee 'dar ji. 35 Gere na dïyäng la dudi a be ngwuja'ri ngwüny ngwa'ti ngwa dudi a'tur.”

Gomon na gaji ya'ti linginna
(Murkuj 13.32–37; Luka 17.26–30,34–36)

36 Ngwuje ci, “Dïjï dere da'ti dïlïngïdï gomon ge na gaji ge nggä'dï yorto ye ngwaalinga 'di 'to yï'rr kerala na Gïjï, a be Papa ru jücü. 37 Nono raar gu gwerre ngwüjï gaji gidi Nuuwa, yadi gu ru 'to komon ganni gadi ge Gïjï gidi Dïjï dümnä o'ra. 38 Ndi ari kaji gidi Nuuwa gwerre gwerre däärü da'tina apu ngwüjü, ngwüjï ngwuju ndi eny aar ïyï aar agidi aar ägïnï 'di a je gu gomon obananu ganni gima ge Nuuwa änï gïbälükänü. 39 Aar 'ti lïngïdädï yi'ral ye yorto ye ngwaalinga ndi ari yiru ange yadi ele ndi ji 'di a je gu däärü ändänü ngwuje ape 'dar. Yadi gu aalu no komon gadi ge Gïjï Dïjï dümnä o'ra. 40 Ngwur rom ngwa ji gïtäny, da aar ape de'te da aar gatani de'te. 41 Ngwaw rom ngwa ji ndi ro gilille, da aar ape de'te da aar gatani de'te.”

42 Ngwuje ci, “Jar balu ngwäy ngwe, ndi ari ngaa la'ti lïngïdï gomon gïndï ne ganni gadi ge Deleny dalu o'ra. 43 A be lïngïdär ngwuja'ri ngwee yorto ye ngwaalinga ndi ari adinari ati dïjï didi ngwu'dun lenge ndi ari du'ram dadi ila jadu, dadi jalu ngwäy ngwe ngwetadi ngwu'dun ngwüngün nding gäbïcï du'ramu ngwuje kiyi ngwänï. 44 Yäy gu no, nga nga 'to jar mama ndi ari Gïjï gidi Dïjï dümnä ga ji ga o'ra gaji ge ganni ga'ti ga gu gï'tïjï ngindeng ngwäy.”

Dïnäd danni diru ligor le'te pu
(Luka 12.35–48)

45 Ngwuje ci, “Dïnäd dïndï ne danni diru ligor le'te pu dibebera dige'tana doorta düngün giyiiru ndi ätädä ngwïnädä ngwüngün 'dunu ngwony ngwudi eny kaji gicung ge. 46 Dïnäd ndoo da aar onjaci gwulleny manari doorta düngün dima o'ra ngwumbuji därrü yi'ral yanni yicung ye. 47 Nggwa je ci 'didanu, ding ruji gi'ra gidi ngwong ngwüngün 'dar. 48 A be manari dïnäd ndoo diki mung ci ligor lüngün, ‘Doorta düny dadi jana ndi o'ra.’ 49 Ngwube 'dï'rï ndi pï ngwenggen

24:29 24.29 Ajaya 13.10; 34.4

ngweny aar ïyï aar rlälï ngwüjï ngwe. 50 Doorta didi dïnäd ndoo da o'ra komon ganni ga'ti ge dïnäd gï'tïjä ngindeng ngwäy na gaji ganni ga'ti ngge arngana. 51 Da ape dïnädä ndoo ding pï ling je äcïdänü ngwumur'tuny ngwe ngwaalu ngwudi yal na ïyïnï ngwad!”

25

Yu'taar 'dï (10)

1 Ngwuje ci, “Gaji nggä'dï, yeleny yidi Ngwaalu yadi ru nono yu'taara yiru 'dï yapana ngwamba aar gwomada damalanu dadi agu. 2 Yu'taar tudini yibebera na tudini yiru ngwe'rr. 3 Yu'taar giyoo yiru ngwe'rr, yapana ngwamba aar 'ti be apana yila yere. 4 A be giyoo yibebera, aar be apani yila yijaja yanu. 5 A damal dadi agu jana gwur'tal 'di aar ïr'dätälä 'dar aar ndri.

6 Diligeny danu, a ngwüjï urra, ‘Damal dima obana 'tüdär ngaa gwomanu.’

7 A yu'taar 'dï'rälü 'dar aar onjaji ngwambala ngwengen. 8 A be yu'taar giyoo yiru ngwe'rr ci yu'taara giyoo yibebera, ‘Gätïjï nje yila yoko yalu nje bäläjï ngwambanu ngwärï ngwamba ngwärï ngwuma ayi.’

9 A je yu'taar giyoo yibebera ci, ‘Bärï ya'ti nje mbütïjï, ïndär ngwüjï ngwanni ngwati je ellang ngaa je illa yalu.’

10 A be anni ma aar ele giyoo yiru ngwe'rr ndi illa yila, a damal obana aar änï yu'taarnga le giyoo yibebera yijalu mama aar le änï gïyï'rïnyïnänü yidi gaga aar längïtä dïmbürä.

11 Anni ma yu'taar giyoo yiru ngwe'rr o'ra, aar urnidi aar ari, ‘Gwani Doorta! Gwani Doorta! Ïgïtäcï nje dïmbürälü!’

12 A je doorta ca, ‘Nggwa je ci 'didanu, nggwa'ta je lïngïdï.’

13 Yäy gu no, jar balu ngwäy ngwe ngaa arngani ndi ari ngaa la'ti lïngïdï gomon na gaji.”

Mï'rï ngwuja'ri ngwani ngwïnäd tä'rïl (3)
(Luka 19.11–27)

14 Ngwuje ci, “Mana yeleny yidi Ngwaalu yaji ya ru nono guru gï'dï'rü ngwele ngwaalu ngwolanu ngwube urnidi ngwïnädä ngwüngün ngwuje gätïjänïjï yu'rina yüngün 'dar. 15 De'te ngwügätïjänïjï bartad gwuru tudini* na de'te mana ngwügätïjänïjï bartad gwuru rom, na de'te mana ngwügätïjänïjï bartad gwe'te pu, ating ätädä dïjï gwani yiima yüngün ngwü'dï'rï ngwele. 16 A gur nggoo gima ape bartad tudini, gwodan ngwape gwüngün ngwuge'te giyiiru ngwubile ngwänïjï tudini ngwugendajala. 17 Na gur nggoo gätädäär bartad rom, ngwubile ngwänïjä rom ngwugendajala. 18 A be gur nggoo ätädäär bartad gwe'te pu ngwube ape bartad gwudi doorta düngün ngwele ngwügwürï gïdïyäng.

19 Anni ma doorta degen onja yomon ngwo'ra ngwuje urnida ngwuje otacalu yu'rin ye. 20 A gur nggoo gapu tudini ngwapana tudini gwanni gwuming bile gwodan ngwuci, ‘Doorta düny, nga gwätädïny bartad tudini, nggwee gwuminy bileda tudini.’

21 A doorta düngün ci, ‘Yijaw yanni yärrä je, nga gwuru dïnäd dijaw diru ligor le'te pu! Nga gwuru ligor le'te pu ngwong ngwooko, nggwa ang ruji gi'ra gidi ngwong ngwonyadu. Ändï ngaa jayanu doorta de dunga!’

22 Gur nggoo gapu rom ngwila 'to ngwuci, ‘Gwani doorta düny,

* **25:15** 25.15 Bartad gwe'te pu gwuru dinaranu ngwüü'rï nyärläl (6,000).

nga gwätädïny bartad rom, nggwee gwuminy bileda rom.’
23 A doorta düngün ci, ‘Yijaw yanni yärrä je, nga gwuru dïnäd dijaw diru ligor le'te pu! Nga gwuru ligor le'te pu ngwong ngwooko nggwa ang ruji gi'ra gidi ngwong ngwonyadu. Ändï ngaa jayanu doorta de dunga.’
24 A be gur ila 'to nggoo gapu gwe'te pu ngwuci, ‘Gwani doorta düny, nggwülïngïdï ndi ari nga gwuru dïjï dojema yi'ral nga gwati uni giruny ga'ti ang kwüdï nga gwä'räjï gi'du ngwaalu ngwa'ta gu gïdädï yona. 25 Aar nyi be yedeny eny nyi be ape bartad gwunga nyi gwürï gïdïyäng gwuru nggwee gwunga apa.’
26 A be doorta düngün ci, ‘Nga gwuru dïnäd diki diru dami'ri, ii nga gwülïngïdï ndi ari äny gwati uni ngwaalu gwati nyi gu kwüdï na nyi gwä'räjï gi'du ngwaalu ngwa'ti nyi gu gïdädï? 27 Nga mine arra ma ang 'ti ge'ta bartad gwüny giyerel? Nunnu miny o'ra nje mbuji gwuma lingadi.’
28 Ngwuci ngwïnädä ngwüngün, ‘Äpädär gwüngün nggwoo gwuru gwe'te pu ngaa ätädä ngindeng nggwoo gwätï 'dï. (10) 29 Ndi ari gwere gwanni gwätï gwonyadu, gwa aar gendaci gwonje na gwere gwanni gwa'ti ätï, gwere gwanni gwätïng gwooko gwa aar apada. 30 A apar dïnädä ndoo diru dami'ri aang gatu poor gïdïrïmänü, ngwaalu ngwa gu yal na ïyïnï ngwad ji.’ ”

Yicu gwadi obalu ngwüjü ngwe 'dar
(Luka 19.11–27)

31 A je Yicu ci, “Ma ji manari Gïjï gidi Dïjï dümnä gima o'ra näjï gwe gwüngün yï'rr ye yüngün, nginde gwa jalu gididu'ralu didi näjï gwüngün gwudi gerala. 32 Ngwüjï giyen 'dar ngwa aar je gwä'räjälü 'dünggüngün, ngwuje be ngedanu anaku gwele ati gu doo'ra ngeda ngwangala giyoo'ranu. 33 Gwa ge'taji ngwangala kaama na yoo'ra kängïr.

34 Deleny da be ci ngwüjü ngwanni ngwüjädï kaama güngün, ‘Ilar nga nga lanni lonjaca je Papa gwüny ang ape yu'rina yalu yanni yïgï'tïjärä je 'tu'tu anaku ge'taar gu dïdläyü. 35 Ndi ari nggwïndï gwïtï ngwamanu, nyii ätä nyi eny, aar nyi ngwäädä eny, nyii ätä nyi ïyï, nyi ila gwuru dïrnü, nyii gwä'rï gïdrü 'danggalu. 36 Nyi mïnï ngwureda, nyii giki, nyi ümï, nyii ombaji, nyi ji korkon nyii ilada ndi ombaji.’

37 Gwa be ngwüjï ngwoo ngwüdünälü gwä'räcänü gwa aar ci, ‘Jadu gwani Deleny, länggädängä gwïtï ngwamanu ar ang be ätä ang eny, a jadu ngwäädä ngwïtängä ar ang be ätä ang ïyï? 38 Jadu länggädängä gwïndï gwuru dïrnü ar ang be gwä'rï gïdrü 'dänggärï na jadu nga gwümïnü ngwureda ar ang be giki? 39 Na jadu länggädängä gwümä nga ji korkon ar ang be ilada ndi ombaji?’

40 La je be Deleny ci, ‘Nggwa je ci 'didanu yere yanni yärrïjä je gwere ngweengganu ngwüny ngwee ngwooko, lïngïdär ndi ari yärrïjï nje nyänyïng.’

41 Ngwuje be ci giloo lïjädï kängïr, ‘'Tüdäränü 'dünggüny gilee lï'täjäär je gu ngwünyü ladi ele gïlïgä lidi gwur'taling lanni lïgï'tïjäär dijego'rro na yï'rr yüngün. 42 Ndi ari nggwïndï gwïtï ngwamanu nyii 'ti ätädï nyi eny, a nyi ngwäädä eny, nyii 'ti ätädï nyi ïyï. 43 Nyi ila gwuru dïrnü, nyii 'ti gwä'rü gïdrü 'danggalu. Nyi mïnï ngwureda, nyii 'ti gika. Nyi ümï nyi ji korkon, nyii 'ti ïndädï ndi ombaji.’

44 Gwa aar be gwä'räcänü 'to aar ci, ‘Jadu gwani Deleny, länggädängä gwïtï ngwamanu aar ang ngwäädä eny, ang ila gwuru dïrnü, nga mïnï ngwureda, ang ümï nga ji korkon, ara gu be 'ti ge'taja ngwäyänü?’
45 La je be Deleny ci, ‘Nggwa je ci 'didanu, yere yanni ya'ta je ärrïjä ngwengga ngwüny ngwee ngwooko, lïngïdär ndi ari ya'ta je ärrïjä änyïng.’ ”
46 No, ngwuje be ci, “La aar je be dinga la ele ndi rerani gwudi gwur'taling a be ngwüjï ngwoo ngwüdünälü, ngwa aar je be dinga ngwa ele ngwaalu ngwudi midi gwudi gwur'taling.”

26

Aar ïnïjï Yicung gwadi aar 'rinye
(Murkuj 14.1,2; Luka 22.1,2; Yuwana 11.45–53)
1 Anni ma Yicu medaji ngwuja'ri ngwüngün ngwee 'dar ngwube ci ngwo'ra ngwüngün, 2 “Ngaa lïlïngïdï gu ndi ari yomon giyoo yijalu rom yidi Yï'rïnyïnä yidi Dambdani a Gïjï gidi Dïjï dümnä ga aar ge ji guy ge ga aar pä kü'rï.”
3 A ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny 'dar na mbumbunga o'rajidalu ngwu'dun ngwudi yeleny ngwudi dir'dal danni diru gi'ra dani Giyaba 4 aar gu gege'te yi'ral awa aar määtä Yicung nyïm aar 'rinye. 5 Aar be ari, “Aa'ti ya aar je ärrï giyomon giyee yidi yï'rïnyïnä ndi ari ngwüjï ngwa 'dï'rï güündä.”

Librutu Yicung Bidaniya
(Murkuj 14.3–9; Yuwana 12.1–8)
6 Gaji giju ge Yicu Bidaniya ngwu'dun ngwudi gur gani Jamaan gwanni gwuru Daamu gwerre, 7 a daw de'te ila dapana gïbüngä giru go'rr gidi yila yiru gi're'reny yonyadu ngwiliny ngwila ngwuje bäläjï Yicung ki'ranu gwundralu direl de gïdïmbür ndi eny.
8 Anni ma gu ngwoo'ra ngwüngün engga yi'ral giyee no, aar kanu aar ari, “Geradalu gwani ange gwudi yila giyee? 9 Yila giyee yaadi ïllïnï ngwilinya ngwonyadu aar je ätädä ngwuwaya.”
10 A gu Yicu lenge ngwuje ci, “Ngaa larra ngaa be äbïngïnï dayanu ndee? Diminy ärrïjï yi'ral yanni yijaw. 11 Ngaa la ji ngwuwayinga le giyomonalu 'dar a be äny, a la 'tüdï ladi ji giyomonalu 'dar. 12 Anni bäläjüng ngwangina ngwüny yila nono, yärrüng je ndi ari aar nyi ge'te mama gwani gatidi gwüny. 13 Nggwa je ci 'didanu, ma ngwüjï ondaji ngwuja'ri ngwe ngwanni ngwujaw gïdïdlä 'dar, ngwa'ti ngwa dodani yi'ral giyee yärrä je daw ndee.”

A Yäwüdä ämnä ndi gwurlanu Yicu gwe
(Murkuj 14.10–11; Luka 22.3–6)
14 A gur ge'te ngwoo'ranu ngwudi Yicu ngwoo 'dï na rom (12) gani Yäwüdä Äjïgärïyütï ele ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny 15 ngwuje ci, “Giru ange giny ätädä nunnu nga je mätäjä Yicung?” No aar ï'räcï bartad gwuru buta 'dï tä'rïl (30) aar ätädä. 16 'Tu'tu gaji nggoo, ati Yäwüdä iye gomon ganni gadi je ge mätïjï.

Eny gwudi yï'rïnyïnä yidi Dambdani
(Murkuj 14.12–21; Luka 22.7–13; Yuwana 13.21–30)
17 Gomon ganni giru gi'ra gidi Yï'rïnyïnä yidi Ligi'ra, a ngwoo'ra ngwudi Yicu ila aar otacalu, “Nga gwümïnä ne ar gu gï'tïjï ngwaalinga mama a gu ape Yï'rïnyïnä yidi Dambdani?”
18 A je Yicu ci, “Ändär kündär ngaa ele kur ge'te ngaa ci,

‘Doorta daru gaji güngün gima ji gito nyii ladi ape Yï'rïnyïnä yidi Dambdani ngwoo'ra ngwe ngwüny ngwu'dun ngwunga.’ ”
19 A ngwoo'ra ele aar ärrï yi'ral anaku ca je gu Yicu aar gege'ta yi'ral mama yidi yï'rïnyïnä yidi Dambdani.
20 Anni ma ngwaalu ru digera, aar ndralu yirel ye ndi eny ngwoo'ra ngwe ngwüngün ngwuru 'dï na rom (12). 21 Anni ma aar ji ndi eny, a Yicu ari, “Nggwa je ci 'didanu gwe'te nggwo 'danggalanu gwadiny gwe gwurlanu.”
22 Aar runi gwulleny aar 'dï'rä ndi otacalu lere lere, “Gwani Deleny, äny gwuro?”
23 A je Yicu ci, “Nginde gwanni gwuduwajiiny gwe yona kiny ge'te pu, gwuru gwanni gwadiny gwe gwurlanu. 24 Gïjï gidi Dïjï dümnä gadi ele anaku üllïnäär gu kitabanu a be wäj bi gïdïjï danni dadi gwurlanu Gïjï ge gidi Dïjï dümnä! Yaadi jayani adinari dima 'ti lïngïnä.”
25 A be Yäwüdä gwanni gwadi gwurlanu nginde gwe ci, “Gwani doorta, 'didanu aa'ti äny gwa ru?”
A Yicu ci, “Yäy nga gwuma gu ari ligo'ro le lunga.”

Eny gwudi Deleny
(Murkuj 14.22–26; Luka 22.14–23; 1 Küründüj 11.23–25)

26 Anni ma aar ji ndi eny, a Yicu ape gona ngwuci Ngwaalinga yäy 'tu ngwü'ränü ngwätädä ngwo'ra ngwüngün ngwuje ci, “Apar aang eny, ngwanginu ngwüny ngwuru ngwee.”
27 Ngwo're ngwape ginya ngwuci Ngwaalinga yäy 'tu ngwuje ätädä ngwuje ci, “Ïyär gu nga nga 'dar. 28 Yïn yüny yiru giyee yani gekajidi* yanni yïrädälü gwani ngwüjï ngwonyadu gwani düdänïnïjï ngwüjänü ndi ke gwegen. 29 Nggwa je ci nggwa 'ti a be gwa ïyï yügïrï a'tur 'tu'tu gomon gidi gweneng 'di a gaji ila ganni gadi ar je ge ïyï yanni yiyang gwüpäng giyelenyanu yidi Papa gwüny.”
30 Anni ma aar ge'te delnga, aar 'tü aar allu Kidotr gidi Ngwümïnïtï.

Yicu gwüpïdälü ndi ari gwa Butruj nyï'rïnï
(Murkuj 14.27–31; Luka 22.31–34; Yuwana 13.36–38)

31 A je be Yicu ci, “Dilunga didi gweneng, ngaa 'dar la o're kay ndiny gwujani ndi ari yüllïnä yaru nu,

‘Äny gwa mï'rï do'ra
na gi'du gidi ngwangal ngwa badalu.’

32 Ma be ari äny ngwuma 'dï'rï, äny gwa je be dalmacani nggwele Jälïl.”
33 A Butruj ci, “Manari la o're 'dar aar ang gatani, nggwa'ti gwa ang gatani.”
34 A Yicu ci, “'Didanu nggwa ang ci dilunga didi gweneng gwerre gwerre ndi gokto urri, a gwuny nyï'rïnï yomonanu tä'rïl.”
35 A be Butruj ari, “Manari aar ani yi'rany nda gwa ayi, nggwa 'ti gwa ang nyï'rïnï a'tur.” A gu ngwoo'ra 'dar ari 'to no.

Yicu gwotaca Ngwaalingalu gidaartanu dani Jujimani
(Murkuj 14.32–42; Luka 22.39–46)

36 A Yicu 'dï'rï aar ele ngwoo'ra ngwe ngwüngün aar ele ngwaalu gwani Jujimani ngwuje ci, “Jaralu ngene nyi ni 'donggalu ngenone nyi otaca Ngwaalingalu.”
37 Ngwapani Butrujing na yïjï rom yidi Jäbädï ngwuruni gwulleny a ligor pänü. 38 Ngwuje ci, “Lingeno

* **26:28** 26.28 Yitab yooko yati ari gwanni gwuyang. **26:31** 26.31 Jäkärïyä 13.7

lüny lirunu gwulleny lani yi'rany jaralu ngene ar jalu ngwäy ngwe.”
39 Ngwü'tänü 'denggen gwooko ngwüjürbälü ngwümï'rä gi'ra güngün gïdïyäng ngwotaci ngwaalingalu ngwari, “Papa gwüny, manari yädï gu, äbräjïny yi'rendenya giyee a be aa'ti yani nono anaku bupi nyi gu, aar be ru anaku bupa gu.”
40 Ngwube kwodalu ngwoo'ra ngwüngün ngwuje mbuji ngwundru. Ngwube ci Butrujing, “Nga nga la'ti burna ndi ar jalu ngwäy ngwe gaji ge'te pu 'dogo?” Ngwuje ci, 41 “Jaralu ngwäy ngwe ngaa otaci Ngwaalingalu ndi ari aa'ti dijego'rr da je ïdäjï. Lïgï'rïm lojema nono a be ngwanginu ngwami'ratu.”
42 A Yicu o're ngwü'tänü mana ndi otaca Ngwaalingalu ngwuje ci, “Gwani Papa gwüny, manari gay ga'ti ndi äbrï yi'rendenya giyee ndi ari yinje ïyï, gäbïcä je aar gu ru anaku bupa gu.”
43 Ngwukwodalu ngwoo'ra ngwüngün ngwuje mbuji ngwuma o're ngwuma ndri ndi ari ngwuma je yar apani ngwäy. 44 No ngwuje gatani ngwo're komon ganni giralu tä'rïl ndi otaci Ngwaalingalu ngwuja'ri ngwe'te ngwe'te. 45 Ngwo'raci ngwo'ra ngwüngün ngwuje ci, “Ngaa gilona ndi ndri ngaa gatu düwä? Ärär be gaji gima be ila gito ganni gadi aar ge gwurlanu Gïjï gidi Dïjï dümnä aar ätädä ngwüjü ngwanni ngwuki. 46 'Dï'rälü ar ele! Gwanni gwadiny gwe gwurlanu gwuma obana!”

Aar määtä Yicung
(Murkuj 14.43–50; Luka 22.47–53; Yuwana 18.1–12)

47 Anni mung jina ndi ondaji, a Yäwüdä ngwoo'ranu ngwükäjäär je ngwoo ngwuru 'dï na rom (12) obana ngwapana ngwüjï ngwe ngwonyadu ngwugwodananu yalal ye na yuura, ngwükäjä je ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny na mbumbunga. 48 A je be Yäwüdä gwanni gwadi gwurlanu Yicu gwe enggacana gi'remna ndi ari, “Gwanni gwadiny aganni giyinenanu, gur giru be ngaa be määtä.” 49 A gu Yäwüdä eladanu ndi Yicu ngwuci, “Nggwagannanga gwani Doorta!” Ngwaganni giyenenanu.
50 A Yicu ci, “Gwani dimaad, ärrï je yanni yïndädä gu.” A be ngwüjï 'donggada, aar ü'rü Yicungalu cï'düd aar määtä. 51 A gur ge'te ngwüjänü ngwanni ngwujaar Yicunga le gwalla galala nggee mï'rï dïnädä didi dir'dal danni diru gi'ra ngwü'rïdä länï lüngün.
52 A Yicu ci, “Gwä'räjä galala gunga käl güngün! Ndi ari 'dar lanni lati gwalli galala, ga aar ge ayi. 53 Nga gwaru nggwa 'ti burna ndi päcï Papangalu gwüny aar nyi ükäcä yï'rrä ngwüü'rï ngwonyado? 54 A be adinari aar gu ru no, a be ngwuja'ri ngwanni ngwüllïnä ngwa be ätä ngwäyänü awa giyi'ral yanni yaru aar gu ru no?”
55 Gaji nggoo a Yicu ondaci ngwüjü ngwuje ci, “Ngaa lï'tüdï yalal yanu na yuura ndiny määtä, ngaa laru nggwü'dï'rïyä yärä? A lati pa ji yomon 'dar ngwämrä ngwudi gobo nyi enggaci ngwüjü ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu nyii 'ti mätï! 56 A be yiru gu giyee no 'dar ndi ari aar ätï ngwäyänü yanni yüllïnä kitabanu gidi ngwïjïr!” A be ngwoo'ra ngwüngün abri 'dar aar badaji!

Aar otaci Yicungalu ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd
(Murkuj 14.53–65; Luka 22.54–55,63–71; Yuwana 18.13–14,19–24)

57 A be ngwüjï ngwoo ngwuma määtä Yicung, aar be ape aar gwe ele gidir'dal diru gi'ra dani Giyaba

a gu ngwoorta ngwudi yobo na mbumbunga o'rajidalu. 58 A be Butruj gwujani gwü'tüdänü 'di aar obani kubanu gidi dir'dal ndoo diru gi'ra. Ngwänï aar jalu ngwangidanga le nunnu ngwengga yi'ral yadi ru'taa.

59 A ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny na 'dar lidi ngwämrä aar mïnï ngwuja'ralu ngwadi aar je ü'rïdä Yicung nono yi'duru aar gu 'rinyida. 60 Aar je be 'ti mbuja yere ngwüjï ngwapaar je ngwonyadu nunnu aar ü'rïdä yi'duru nono. A be gwodanalu a ngwüjï ila rom 61 aar ari, “A'ri nggwee gwaru, ‘Äny gwa pä gobalu nggee gidi Ngwaalu giny odada mana yomon tä'rïl.’ ”

62 A be dir'dal danni diru gi'ra 'dï'rï ngwüdünälä ngwotaci Yicungalu ngwuci, “Nga gwä'tüdï gwadi ondaji ngwuja'ri ngwere ngwuja'ri ngwee ngwaraar ngwe 'dunggunga? Ngwuja'ri ngwuru ange ngwee ngwaru ngwe ngwüjï 'dunggunga?” 63 A be Yicu gwugwundi. A dir'dal danni diru gi'ra ci, “Äny gwümï'ridïyängä yi'rany Ngwaalu ngwe ngwanni ngwumidu, enggaci nje manari nga gwuru gwanni Gwubrutaar yelenya Gïjï gidi Ngwaalu.”

64 A Yicu ci, “Yäy yiru gu anaku ara gu! A be nggwa je ci 'dar ndi ari gweere, ngaa la engga Gïjü gidi Dïjï dümnä gijalu kaama gidi Ngwaalu ngwanni ngwuru yiima ga aang engga güllü gïyïbä'rälä kerala.”

65 A dir'dal ndoo diru gi'ra diriti ngwuredanu ngwüngün ngwondaji ngwari, “Nginde gwuma ondaji ngwuja'ri ngwanni ngwukiya ngwürïnyänü ngwudi Ngwaalu, a lïmïnä mana ngwüjü ngwonyadu ngwedang. Ngaa lima 'dingini long Ngwaalinga gwüngün nggwee gwaru nggwe. 66 Ngaa laraa?”

Aar ci, “Gwädï gu yi'rany nono!”

67 Aar be gwonynya ngwäyänü, aar pï yi'rundu ye yegen. A loko pï ngwurke ngwe. 68 Aar ari, “Allija yïjïrä nga gwanni Gwubrutaar yelenya nje enggaci yärü gwanni gwümï'rïdängä?”

A Butruj nyï'rïnï Yicung
(Murkuj 14.66–72; Luka 22.56–62; Yuwana 18.15–18,25–27)

69 Kaji nggoo a Butruj ji ndi jalu poor kubanu, a dïnäd diru gera ila ngwuci, “Ngaa liju 'to Yicunga le gwudi Jälïlïng.”

70 A je Butruj nyï'rïnädä 'dar ngwari, “Nggwa 'ti lïngïdï ngwuja'ri ngwee ngwondaja ngwe.”

71 Ngwü'tü gïlängïr poor a dïnäd de'te lenge mana ngwuci ngwüjü ngwanni ngwuju ngenone, “A'ri nggwee gwujaar Yicunga le gwudi Najrang!”

72 A Butruj o're ngwünyï'rïnï yomonanu rom ngwümï'rï yi'rany ngwari, “Äny gwa'ti lïngïdï guru nggee!”

73 Gwooko no a ngwüjï ngwanni ngwüdünädï ngeno, aar elada Butrujing aar ci, “'Didanu, nga gwuru gwanni gwujaar Yicunga le, ndi ari nga gwondaja lingla legen.”

74 A Butruj 'dï'rï ngwari aar nyi gu 'täjï ngwünyü ngwuje mï'rïcï yi'rany ngwari, “Äny gwa'ti lïngïdï guru nggee.” Kaji nggoo, a gokto urra. 75 A be Butruj diwayini ngwuja'ri ngwudi Yicu ngwanni ngwucung ngwe ndi ari, “Gwerre gwerre ndi gokto urri, nga gwuny nyï'rïnï yomonanu tä'rïl.” Ngwü'tü poor ngwari aring gwu'ralu jicir.

27

Aar ape Yicung aar ätädä Bilatijing
(Murkuj 15.1; Luka 23.1,2; Yuwana 18.28–32)

1 'Tu'tu dilu danu, a ngwur'dal
'dar ngwanni ngwuru ngweleny
na mbumbunga giki ngwuja'ri ndi
ari aar 'rinye Yicung. 2 Aar ape
aar giki aar okta aar gwe ele
aar ätädä Bilatijing gwanni gwuru
deleny.

A Yäwüdä gwogworenyani
(Yiiru 1.18–19)

3 Anni ma Yäwüdä gwanni
gwuma gwurlanu Yicu gwe engga
ndi ari lima obalu Yicu ye
gwadi aar 'rinye, ngwügwä'ränï
ngwäyänü ngwü'dï'rï ngwape
bartad nggwoo gwuru buta
'dï tä'rïl (30) ngwügwä'räcï
ngwur'dala ngwoo ngwuru ngwe-
leny na mbumbunga ngwuje ci,
4 “Äny gwuma ärrï yi'ral yiki äny
gwuma gwurlanu yïn ye yidi dïjï
dijaw nono.”

Aar ci, “Änyängä lätï mine ange
yunga yiru!”

5 No, ngwugatu bartadalu
kobanu ngwü'tü. Ngwube ele
ngwogworenyani.

6 A ngwur'dal ngwanni ng-
wuru ngweleny ape bartadalu ng-
gwoo aar ari, “Bartad nggwee
ngwudi yïn gwuru gwa'ti jaw
giyobo ndi ji ki'du gidi gobo.”
7 Aar gekajidi ngwuja'ri ndi ari
aar ngwe ellang dïyängü didi
gur gati ga'riji yimoya ati aar
gu gatu ngwüjü ngwuru Garany.
8 Ngwaalu ngwudi gatidi ngwoo
ngwuma aar je ätädä ngwürïny
ngwani Dïyäng didi Yïn ngwuma
gu ani gwur'tal 'di gomon gidi
gweneng. 9 No, ngwuja'ri ng-
wuma ätï ngwäyänü ngwanni ng-
wondaja ngwe dïjïr dani Ärmïyä
gwanni gwaru, “Lima ape bar-
tad gwuru buta 'dï tä'rïl (30)
gwanni gwüllï gwe ngwüjï ng-
wudi Yïjïräyïl ngindeng, 10 gwuma
aar ape gwuma aar gwe ellang
dïyängü didi gur gati ga'riji yi-
moya anaku car nyi gu Deleny.”

A Bilatij otaci Yicungalu
(Murkuj 15.2–5; Luka 23.3–5;
Yuwana 18.33–38)

11 A gaji nggoo, a Yicu dünäcï
Bilatijingalu gwuru deleny. A Bi-
latij otacalu ngwuci, “Nga gwuru
deleny didi Ngwüyäwüde?”

Ngwuci, “Yäy yiru gu anaku ara
gu!”

12 Anni ma ngwur'dal ngwanni
ngwuru ngweleny na mbum-
bunga ü'rïdä ngwuja'ri nono ng-
wuru yi'duru, ngwugwugwundi
ngwuje 'ti gwä'räcänü. 13 A
be Bilatij otacalu ngwuci, “Nga
gwa'ti 'dingina ngwuja'ri ngwee
ngwü'rïdädärä je nono?” 14 Aa'ti
Yicu gwä'räcänü ngwa'ti aru
'dang. A ngwaalu elalu deleny
de gwulleny.

Aar obalu Yicung gwe
(Murkuj 15.6–15; Luka 23.13–
25; Yuwana 18.39—19.16)

15 Ati be deleny äbräjï giyomon
yidi yï'rïnyïnä ndi gwä'däcï
ngwüjü dïjälü de'te pu diju
korkon danni dïmïnäär. 16 A
be gur ge'te ji gige'taar korkon
ndi ari gati äbïngïnï ngwüjänü
gani Barabaj. 17 Anni ma
ngwüjï ngwonyadu o'rajidalu,
a je Bilatij otacalu ngwuje ci,
“Ngaa lïmïnü nga je gwä'däcä
yärüngälü, Barabajingalu walla
Yicung gwanni Gwubrutaar
yelenya?” 18 Ndi ari Bilatij
gwülïngïdï ngindenga gwäpïjäär
Yicung yï'dünyü.

19 Anni ju Bilatij ndi jalu gi-
didu'rala didi pï yelenya, a daw
düngün ükäcä ngwuja'ri ngwuci,
“Aa'ti nga gwa akani dïjü nono
ndoo, diru dïjï dijaw nono dilingid
dïtïny diki da'ti nyi gäbïcä gwene
gwani nginde.”

27:10 27.10 Jäkärïyä 11.12–13; Ärmïyä 19.1–13; Ärmïyä 32.6–9

20 A be ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny na mbumbunga ïcäjï ngwüjü aar je gwürlï aar mïnï ndi aar je gwä'däcä Barabajingalu aar be 'rinye Yicung.
21 A je be Bilatij otacalu, “Ngaa lïmïnä yärüng ngwüjï ngwee rom nga je gwä'däcälü?”
Aar ci, “Barabaj.”
22 A je be Bilatij otacalu, “Nyi be ärrï Yicunga gwanni Gwubrutaar yelenya?”
A be ngindenga 'dar ari, “Pädï kü'rï!”
23 A je deleny otacalu, “Ange gwuru, yi'ral yiru ange yärrüng je yiki?”
Aar be ürrï dula gwulleny aar ari, “Pädï kü'rï!”
24 Anni ma deleny dani Bilatij engga ndi ari yi'ral giyee yä'tüdï yadi elada gweere yadi manni ele ndi gäbïcï ngwüjü aar 'dï'rï güündä, ngwü'dï'rï ngwape yaw ngwuni ngwuy nono ngwäyänü ngwüjï ngwari, “Äny gwujaw nono gïyïn yidi dïjï ndee, ombajar je yalu yiru!”
25 A ngwüjï ondaci 'dar aar ari, “Yïn yüngün aar ji giyigo'ro yärï na gïyïjï yärï!”
26 A je be Bilatij gwä'däcä Barabajingalu ngwube ape Yicung aar pï lacal le ngwätädä ngwüjü aar gwe ele ndi pä kü'rï.

A gwu'tulu ärrï Yicung yïdäpängä
(Murkuj 15.16–21; Yuwana 19.2–3)

27 A be gwu'tulu gwudi deleny dani Bilatij ape Yicung aar gwe ele ngwu'dun ngwudi yeleny aar gwä'rä gi'du gidi gwu'tulungalu 'dar aar gwä'räjï Yicung nono. 28 Aar gwallada ngwureda ngwüngün aar giki direda duri. 29 Aar 'räjï ngwügä dir'ta aar je üllächï ki'ra aar gï'tïjï guura gidi yeleny kuy gidi gaama aar üllïcänü yïdäpängä ati aar ari, “Agannar Delenya didi Ngwüyäwüd!” 30 Aar gwonynya nono aar apada guura ati aar ge pï ki'rala. 31 Anni ma aar gu ärrï yïdäpängä, aar gwallada direda danni digikaar aar gekaci ngwureda ngwüngün aar gwe ele ndi pä kü'rï.

Aar pä Yicung kü'rï
(Murkuj 15.22–32; Luka 23.26–43; Yuwana 19.17–27)

32 Anni ma aar ji ndi ele, aar mbudi gurnga le ge'te gidi ngwaalu ngwani Giruwan gani Jamaan, aar üpïyï güü'rï yiima ye. 33 Aar obani ngwaalu ngwani Jüljüjä (ngwani ngwaalu ngwudi guya gidi gi'ra gidi dïjï).* 34 Aar ätädä Yicung di'rica dïlägänänü ngwuji'rindi ngwe nunnu ngwïyï, anni mung je ngille, ngwu'donya ndi ïyï. 35 Anni ma aar pädä kü'rï, aar ape ngwureda ngwüngün aar gu gatada yu'ru aar je giginanu. 36 Aar jalu ngenone aar gu etadi. 37 Ki'rala kü'rï, ngwuja'ri ngwanni ngwugekajajaar gu ngwüllïnä ngwaru nu, YICU GWURU NGGWEE, GWURU DELENY DIDI NGWÜYÄWÜD. 38 Aar je pä ngwu'ram ngwe rom, de'te kaama na de'te kängïr. 39 Ngwüjï ngwanni ngwumillidu kayalu ngeno, aar lo ngwuja'ri ngwonyadu aar ci yi'ra yegen gwo'ro'dong gwo'ro'dong 40 aar ari, “Nga nggwee gwanni gwaru gwadi pädä gobalu nga 'dï'rïyälü yomon tä'rïl, gïlängïdïyä be ligo'ro lunga! Üllädälü kü'rälä, manari nga gwuru gwanni gwuru Gïjï gidi Ngwaalu!”
41 A ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny na ngwoorta ngwudi yobo na mbumbunga ärrï Yicung yïdäpängä 'to aar

* **27:33** 27.33 Ngwaalu ngwo ngwuru gidotr ngwuru nono guya gidi gi'ra gidi dïjï. **27:35** 27.35 Mäjïmür 22.18

ari, 42 “Nginde gwügïlängïdïyä ngwüjü ngwu'ter ngwu'ti be burna ndi gïlängïdïyï ligo'ro lüngün. Nginde gwaru gwuru Deleny didi Yïjïräyïl! Gäbïcä ngwüllädälü gwenene kü'rälä gwa ar gu be ämnädä Ngwaalu. 43 Nginde gwämnäcä Ngwaalinga, a be Ngwaalu gïlängïdïyï gweneno manari gwümïning, ndi ari nginde gwaru, ‘Äny gwuru Gïjï gidi Ngwaalu!’ ” 44 A gu ngwu'ram ngwoo ngwüpädäär je ngwe gïyü'rï lo 'to.

A lïgï'rïm 'tü ndi Yicu
(Murkuj 15.33–41; Luka 23.44–49; Yuwana 19.28–30)

45 'Tu'tu gilingen lïdünälä 'di a gaji ele ngwuru tä'rïl (3) a dïrïm elalu mogeny gïdïyängälü 'dar. 46 Gaji giru tä'rïl (3) a Yicu gatu dula gwulleny ngwari Yïbrïyängä, “Eloye, Eloye lama jabaktani?” Yani ndi ari, “Ngwaalu ngwüny, Ngwaalu ngwüny, nga gwuma arra miny gatani?”

47 Anni ma gu ngwüjï 'dingini ngwoko ngwanni ngwüdünädälä ngeno, aar ari, “Nginde gwurnida Ïlïyäng.” 48 Kaji nggoo no, a dïjï de'te 'denggegenanu, gwalajanu ngwapa lïbä ngwurtiyi giyaanu yula ngwugekaji gidirula ngwudingaci Yicung ngwïyï. 49 A be ngwüjï ngwoko ari, “Gäbïcär 'di aar engga manari Ïlïyä gwila gwung gïlängïdïyï.”

50 Anni ma Yicu gatu dulala gwulleny mana, a lïgï'rïm 'tü.

51 A gaji ge'te ge'te nggoo, a dired danni düllïyärälü gïdrü kobanu ngwüdïrïtïnänü 'tu'tu ki'rala 'di ngwobani koralu ngwuranu rom, a dïyäng lagadalu a yo'rr upanu tütrüd. 52 A ngwumomo ïgtänälü na ngwanginu ngwudi ngwüjï ngwonyadu ngwanni ngwuju'ru ngwayu gwerre, 'dï'rï'tälü ngwumidu. 53 Aar 'tüdä ngwumomanu, anni ma Yicu 'dï'rï, aar ele aar änï kündär ganni giju'ru a je ngwüjï ngwonyadu engga.

54 Anni ma kumndan gidi gwu'tulu gi'du küü'rï tudini (100) a lanni lijaar le ndi etadi ndi Yicung, engga dïyäng ngwulagadalu aar engga yi'ral 'dar giyee yima ji, a je yedeny eny gwulleny aar ari, “'Didanu nginde gwuru Gïjï gidi Ngwaalu!”

55 Ngwaw ngwonyadu ngwuju ngenone ndi ombajidi ngwüdünü ngwaalu ngwolanu. Ngwugwujana Yicung 'tu'tu Jälïl aar äpïjï yiiru. 56 'Denggenanu, Märïyäm gwani Mäjïdälïyä gwuju, na Märïyäm nanni gwudi Yagub na Yüjïb, na nanni gwudi yïjï yidi Jäbädï.

Gatidi gwudi Yicu
(Murkuj 15.42–47; Luka 23.50–56; Yuwana 19.38–42)

57 Anni ma ngwaalu ru digera, a gur ge'te gïnänü ila ngwaalu ngwani Rama gani Yüjïb, nginde gwuru 'to doo'ra didi Yicu. 58 Ngwelaci Bilatijing ngwotacalu ngwanginu ngwe ngwudi Yicu. A Bilatij dinga ngwuja'ri ndi ari aar je ätädä. 59 A Yüjïb ape ngwangina gwudi Yicu ngwuje pä direda nono dijaw nono diru lari. 60 Ngwape ngwuge'te gidimomanu düngün danni diyang dïpïdïng ko'rr ngwüdätï'rïyä go'rralu gipa ngwügwü'rübäjï kïyï gidi dimomo ngwele. 61 A Märïyäm gwani Mäjïdälïyä na Märïyäm mana gwu'ter, aar ji ndi jalu ngenone aar gwomajidanu dimomonga le.

Etadi gidimomo

27:46 27.46 Mäjïmür 22.1

62 Bïgänü nggwoo, anni ma
gomon gidi Ja'rimani ele, a ng-
wur'dal ngwanni ngwuru ngwe-
leny na Ngwübärrïjï o'rajidalu ndi
Bilatij aar ci, 63 “Gwani deleny,
änyängä lidiwayina ngwuja'ri ng-
wudi di'duru ndoo da'tina ayu ndi
ari gwaru, ‘Gwadi ayi ngwube jalu
yomon tä'rïl gwa aar be 'dï'rïyälü
gwumidu.’ 64 Yäy gu no, dïngädï
ngwuja'ri aar etadi gidimomo 'di
a yomon ru tä'rïl nunnu aa'ti ng-
woo'ra ngwüngün ngwila ngwape
ngwangina ngwüngün yu'rimi la
be ci ngwüjü nu gwuma 'dï'rï
giyi'ranyanu. Ï'däjänü nggwee
gwudi gwodaning gwa be kani ndi
ï'däjänü gwudi gwerreng.”

65 A je be Bilatij ci, “Apar ng-
wangida, ïndär ngaa etadi gidi-
momo anaku mïnä gu.” 66 No, aar
ele aar acaji dimomo mama aar
ngïdä aar ge'tani ngwangida ndi
aar gu etadi.

28

'Dï'rï gwudi Yicu
(Murkuj 16.1–8; Luka 24.1–12; Yuwana 20.1–10)

1 Anni ma gomon giru Kwo'ra
tä'rïl ele, dilu danu komon ganni
giru gi'ra giyomon Kwo'ra tä'rïl,
a Märïyäm gwani Mäjïdälïyä na
Märïyäm gwu'ter 'dï'rï aar ele ndi
ombaja dimomo.

2 A ngwaalu lagadalu gwulleny,
ndi ari gï'rr gidi Deleny güllü
kerala ngwele ngwäbrï go'rra
gïlängïr gidimomo nggu jala.
3 Giru ngwäyänü nono gwele
ma gere enyanu, a ngwured
ngwüngün bidi pupu'rul nono
guurrumu. 4 Anni ma ngwangida
engga, a je yedeny eny aar didi'ri
aar ru nono ngwüjü ngwayu.

5 A gï'rr ci ngwayu ngwoo rom
(2), “Ara je 'ti yedeny ïtï, ng-
gwülïngïdï ndi ari ngaa lïmïnä
Yicung gwanni gwüpädäär kü'rï.
6 Nginde gwa'ti ngene. Nginde
gwuma 'dï'rï anaku arung gu. Ilar
kuni ngaa ombaji ngwaalinga ng-
wanni ngwuge'taar gu. 7 Ïndädär
puprang ngaa ondaci ngwo'ra
ngwüngün ndi ari, ‘Gwuma 'dï'rï
a nginde gwa je dalmacani gwele
Jälïl, a gwa aang engga ngenone.’
Äny nggwee gwuma je ondaci
gwenene.”

8 A ngwaw 'dï'rä gidimomalu
aar gu iladanu, lïtï je yedeny aar
be jayanu gwulleny aar abrada
ndi ondaci ngwo'ra ngwüngün.
9 Aar dïrbänï Yicungalu ngwuje
ci, “Nggwaganna je.” Aar ila
'dünggüngün aar mätädä yoralu
yüngün aar kwucalu yirku ye.
10 A je Yicu ci, “A je 'ti yedeny
ïtï ïndär ngaa ondaci ngwänggärï
aar ele Jälïl liny engga ngenone.”

A ngwangida ape ngwuja'ri

11 Anni ma ngwaw ji ndi ele kay-
alu, a ngwangida ngwoko abri aar
änï kündär aar ondaci ngwur'dala
ngwanni ngwuru ngweleny yi'ral
ye 'dar yanni yima ji. 12 Anni ma
ngwur'dal ngwanni ngwuru ng-
weleny o'rajidalu mbumbunga le,
aar ombaji yi'ral ndi ari aar dinga
ngwangida ngwü'rïnyä nono ng-
wonyadu 13 aar je ci, “Arar, ‘Ng-
woo'ra ngwüngün ngwuma ila
dilu de gwuma aar ape yu'rimi
nyii lindru.’ 14 Manari ngwuja'ri
ngwee ngwuma obani gideleny,
diny gäbïcï da jayanu la je 'tüyï
gïdïrbänü.” 15 No a ngwangida
ape ngwü'rïnyä aar je ärrï anaku
ma aar je gu ci. A ngwuja'ri
ngwee badalu 'dar Ngwüyäwüd
'di gomon gidi gweneng.

Ge'te giyiiru yanni yipa
(Murkuj 16.14–18; Luka 24.36–49; Yuwana 20.19–23; Yiiru 1.6–8)

16 A be ngwoo'ra ngwoo 'dï na
gwe'te (11), 'dï'rï aar ele Jälïl aar
allu ken ganni genggaca je Yicu
ndi aar gu ele. 17 Anni ma aar
engga, aar kwucalu yirku ye a be

loko ümïmänü. 18 A je be Yicu ïlïjä
ngwuje ci, “Yelenya 'dar kerala na
gïdïyängälü, yima aar nje ätädä.
19 Yäy gu no, ïndär ngaa ondaci
ngwüjü giyen 'dar aar nyi gwuji
ngaa je nyïnyï ngwürïny ngwe ng-
wudi Papa na gwudi Gïjï na gwudi
Lïgï'rïm lanni Liju'ru. 20 Ngaa je
enggaci aar 'dengenaci ngwuja'ri
'dar ngwanni ngwenggaca je. A
'didanu a la ji giyomonalu 'dar 'di
a dïdlä medadi.”

28:19 28.19 Yiiru 8.16; 19.5; Rumiya 6.3; Galatiya 3.27

Ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwullu je Murkuj

Änï kitabanu

Murkuj gwullu ndi ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwani Kirictu Gïjï gidi Ngwaalu (Murkuj 1.1). Nginde gwinggida ngwuja'ri ngwonyadu ngwudi Ngwüyäwüd na dïmürä degen, no yiru nono gwüllïjä ngwüjü ngwanni ngwuru yi'ra ngwä'tüdï Ngwüyäwüd.

Murkuj gwullu ngwinggidi yi'ral yanni yärrü je Yicu ngwuje inggidi. Yicu gwondaca ngwüjü yeleny ye yidi Ngwaalu ndi ari yima ila. A ngwaalu elalu ngwüjï ngwe anni ma aar engga ndi ari gwätï yiima ngwü'rillälä. Gwu'riya ngwüjü nono ngwümä, ngwü'dï'rïyä geralu gayu ngwüdüdänïjï ngwüjänü ndi ke gwegen.

Yicu gwondaca ngwo'ra ngwüngün ndi ari gwïndädï ndi äpïjï ngwüjü yiiru ngwududiyi ligo'ro lüngün nunnu ngwuje gïlängïdïyï ndi ke gwegen. Ngwuje ci ndi ari gwere gwanni gwunana ndi ru doo'ra düngün ngwulenge 'to ndi ari gwa yi'rendeny mbuji gwayi. Anni ma Yicu ayi ngwü'dï'rä mana, ngwondaci ngwo'ra ngwüngün ndi ele ngwaalu 'dar aar ondaci ngwüjü 'dar gwani nginde.

Yajang yidi ngwuja'ri

1. Ngwuja'ri ngwudi Yuwana Almamadan (1.1–8)
2. Nyïnyïnï na ïdäjï gwudi Yicu (1.9–13)
3. Yiiru yidi Yicu Jälïl (1.14—9.50)
4. A Yicu ila Jälïl ngwele Üräjälïm (10.1–52)
5. Aar giki Yicung aar gwe obalu giyi'rany (11.1—15.47)
6. A Yicu 'dï'rä giyi'ranyanu (16.1–8)
7. A Yicu 'täcä ngwo'ralu ngwüngün (16.9–20)

A Yuwana Almamadan ja'rima gay
(Mätä 3.1–12; Luka 3.1–18; Yuwana 1.19–28)

1 Ngwuja'ri ngwuru ngwee ngwanni ngwujaw ngwani Yicu Kirictu gwuru Gïjï gidi Ngwaalu ngwädäälü no.

2 Anaku üllïnäär gu kitabanu ganni gullu dïjïr didi Ngwaalu dani Ajaya ngwari,

“Äny gwadi ükäjä dïnädä düny
ngwumadinana gwerre gwerre 'dunggunga,
danni da ang rä'tïjï gay ngwuge'te mama.”

3 “Dïjï durnidu dulala gïtäny daru nu,
‘Gï'tïjär Delenya gay mama,
gï'tïjär ngwüdünälü.’ ”

4 No, a Yuwana ila poor gïtäny ngwondaci ngwüjü ngenone ndi ari aar jo'renyana aar o'ralu giyi'ral yegen yanni yiki ngwuje nyïnyï yaw ye nunnu a je Ngwaalu düdänïjänü giyi'ral yegen yanni yiki. 5 A ngwüjï ngenone ngwaalu ngwani Yäwüdïyä na kündär gani Üräjälïm 'dar aar 'tädä 'dünggüngün aar 'täjï yi'ralalu yegen yanni yiki ngwuje nyïnyï gidibirta didi yaw yidi Ordoning. 6 Ati Yuwana genne ngwureda ngwuru yotang yidi ngwamla ngwürüjïnänü lägü le liru dirna gidirinyanu, ating eny ngwama na ngwaay ngwudi ngwüdäny. 7 Na ngwuja'ri ngwüngün ngwuru ngwee ngwanni ngwondacung ngwe ngwüjü, “Gwodan, nggwo gwïndï gwanni gwupana yelenya 'dünggüny gwanni gwa'ti nyi mbutu ngwäyänü ngwüngün

1:2 1.2 Malaki 3.1 **1:3** 1.3 Ajaya 40.3

ndi nyi üllïcänü nyi gwä'däcï ngwaralu ngwudi ngwüdän ngwüngün. 8 Äny gwünyïnyä je yaw ye, a be nginde gwa je nyïnyï Lïgï'rïm le lanni Liju'ru.”

A Yicu nyïnyïnï a dijego'rr ïdäjï
(Mätä 3.13—4.11; Luka 3.21–22; 4.1–13)

9 Kaji nggoo a Yicu ila kündär gani Najra ngwaalu ngwani Jälïl a Yuwana nyïnyï gidibirta didi yaw yidi Ordoning. 10 A gaji ganni giju ge Yicu ndi 'tüdä giyaanu, ngwengga gere ngwïgïtïnï a Lïgï'rïm üllä nono gwele amaam ngwaw nono. 11 A dulu üllä kerala ngwari, “Nga gwuru Gïjï güny ganni gämnïny. Äny gwujayanu gwulleny 'dunggunga!”

12 Kaji nggoo, a Lïgï'rïm ape ngwudinga poor gïtäny. 13 Ngwuji ngenone poor gïtäny yomon küü'rï rom (40) ati dijego'rr ïdïtäjï. Aar gu ji ngwäng gwe ngwudi pooring, a gu yï'rr äpïjï yiiru.

Ngwoo'ra ngwanni ngwurnidaar je gwerre gwerre
(Mätä 4.12–22; Luka 4.14–15; 5.1–11)

14 Anni ma aar määtä Yuwanang aar ge'te korkon, a Yicu ele ngwaalu ngwani Jälïl ngwurnidi ngwuja'ri ngwe ngwudi Ngwaalu ngwanni ngwujaw. 15 Ngwuje ci, “Gaji gima ila na yeleny yidi Ngwaalu yima ja gito. Jo'renyanar be ngaa gatana yi'ral yanni yiki, ngaa ämnï ngwuja'ri ngwanni ngwujaw!”

16 A Yicu ji ndi ele gïmämäng nono gidi yaw yidi Jälïlïng, ngwengga guru gani Jamaan gwenggen gwe gwani Andrawuj, liju ndi gï'rï ngwü'dïbä giyaanu ndi ummi ngwuuma ndi ari lati ummi ngwuuma. 17 A je Yicu ci nu, “Ilar nyii gwujani, nggwa je ruji ngwiina ngwudi ngwüjï ngwümnä.” 18 Kaji nggoo, aar gatani ngwü'dïbälü ngwegen aar gwujani.

19 Anni mung 'donggalu gweere gwooko ngenone, ngwengga guru gani Yagub gïjï gidi Jäbädï ngindenga gwenggen gwe gwani Yuwana gïbälükänü aar ji ndi gagiri ngwü'dïbänü ngwegen. 20 Ngwu'ti jana ngwuje urnidi, aar gatana papangalu gwegen gwani Jäbädï gïbälükänü ngwüjïngä le ngwanni ngwati je ümmïjï ngwuuma aar gwujani.

A Yicu 'tüyï dï'rïllä

21 Aar be 'dï'rï aar ele Kaprnawum. Anni ma gomon ila ganni giru Kwo'ra tä'rïl, a Yicu änï ngwämrä ngwenggaci ngwüjü ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu. 22 A ngwüjï dibi ngwuja'ri ngwüngün ndi ari ngwondajung je yeleny ye yiru 'ter yä'tüdï nono yeleny yanni yati ye ngwoorta ngwudi yobo ondaji. 23 Ngwämrä ngwegen, gur giju gu gätï dï'rïllänü ngwürrï dula ngwari, 24 “Nga gwümïnä ange 'dänggärï gwani Yicu gwudi Najrang? A gwïndädï ndi nje dudiye? Äny gwülïngïdängä nga gwani yärü, nga gwuru gwudi Ngwaalu gwanni Gwuju'ru!”

25 A Yicu girinya ngwuci, “Gwugwundu! 'Tüdï 'dünggüngünänü.” 26 A dï'rïllä didi'riyi guru gwulleny ngwürrï dula ngwü'tü 'dünggüngünänü ngwele. 27 A ngwüjï 'dar dibi yi'ral giyee, aar otajidalu ndi ari, “Yiru ange giyee? Ngwuja'ri ngwuru ange ngwee ngwuru ngwuyang ngwündäjïnä yeleny ye ndi ari 'di ngwugirinya ngwü'rïllä ati aar 'dengenaci.” 28 A ngwuja'ri ngwee ngwani Yicu, badalu puprang ngwüjï ngwaalu 'dar ngwani Jälïl.

A Yicu u'riyi ngwüjü nono ngwonyadu
(Mätä 8.14–17; Luka 4.38–41)

29 Anni ma aar 'tü aar gatani ngwämrä, aar ele aar änï ngwu'dun ngwudi Jamaaninga Andrawuj gwe, aar ele Yuwananga le na Yagub. 30 A be nanni gwuru düünä didi Jamaan ümï ngwundri ngwümbür, gwübüdü nono a no aar gwe ondaci Yicung. 31 A be Yicu 'donggaci ngwümäätä kuy ngwü'dï'rïyälü. A dümdï gäbïcälü ngwu'ri nono ngwü'dï'rälü ngwuje äpïjï yiiru.

32 A digera de ndoo anni ma lingen üllï, aar äpïjä Yicung ngwüjü 'dar ngwanni ngwümä na ngwanni ngwätï ngwü'rïllänü. 33 A ngwüjï kündär 'dar o'radalu gïlängïränü 34 a je Yicu u'riyi nono lonyadu lanni lätïnä dümdänü donyadu. Ngwuje gu 'tüyï ngwü'rïllä 'to ngwonyadu, ngwuje 'ti be gäbïcä ndi ondaji ndi ari gwülïngïdäär ndi ari gwani yärü.

A Yicu ondaci ngwüjü Jälïl
(Luka 4.42–44)

35 'Tu'tu dilu danu ngwaalingalu tümün tümün, a Yicu 'dï'rï ngwugatani ngwu'duna ngwele ngwü'tänü poor ngwaalu ngwüjïnälü ndi otaci Ngwaalingalu. 36 A Jamaan na ngwumaad ngwüngün 'dï'rï aar ele ndi mïnä. 37 Anni ma aar mbuji aar ci, “Ngwüjï 'dar ngwo ngwümïnängä!”

38 A je Yicu ci, “'Dï'rär ar ele ngwu'dunanu gito gito ngwu'ter nunnu nyi gu ondaci 'to ngwüjü. Yiru giyee yanni yïndädïny gu.” 39 No ngwü'dï'rï ngwele ngwaalu 'dar Jälïl ngwondaci ngwüjü ngwämrä ngwegen ngwuje gu 'tüyï ngwü'rïllänü.

A Yicu u'riyi daamu nono
(Mätä 8.1–4; Luka 5.12–16)

40 A gur ge'te ila giru daamu ngwukwuci Yicungalu yirku ye ngwüpäcälü ngwuci, “Manari nga gwubupa gu, nga gwätï yiima ndi nyi u'riyi nono.”

41 Ngwïnä Yicung gwulleny a Yicu ruyi guy ngwakani nono ngwuci, “Äny gwubupa, u'ru nono!” 42 Kaji nggoo a yaamu 'tü 'dünggüngün ngwu'ri nono.

43 A Yicu gwä'rï ngge rimetanalu gwulleny ngwuci, 44 “'Dingina, ïndï aa'ti nga gwondaci dïjälü dere yi'ral ye giyee. Ïndï 'dogo nga enggaci dir'dala ngwangina ngwunga nga ape gony gïgïlä nga ge mï'rïnï nono anaku aru gu Müjä ndi enggaci ngwüjü u'ring nono gwunga.” 45 Ngwube ele manni ngwugatu linginalu ngwubadalu ngwuja'ri ngwe pad. No aar gäbïcï Yicung ating 'ti ba be ïndälü kündär nggoo pi'red ndi ngwüjï engga ating be jalu poor ngenone jücü. Ati ngwüjï jina ndi elaca ngwaalu 'dar.

2

A Yicu u'riyi dimjo nono
(Mätä 9.1–8; Luka 5.17–26)

1 Aji a yomon ru cong a Yicu o'ra mana Kaprnawum. A gu ngwüjï 'dingini ndi ari gwuma o'ra 'dunu. 2 No, aar o'radalu ngwonyadu 'di aa'ti ngwaalu ju gïdrü na poor, a je Yicu ondaci ngwuja'ri. 3 A ngwüjï ngwe'te ila, aar äpïjä dïjü diru dimjo aar millajida kwo'rongo. 4 Anni ma aar 'ti mbuju gay gadi aar ge änïjï ndi Yicu gïdrü ndi ari ngwüjï ngwonyadu ngwaalinga, aar allu ngwu'dunala korrala aar je ngirita 'di aar ge'te gubu'ru aar dingada gïlälä ge ganni gating gu ndralu. 5 Anni ma je gu Yicu enggadada ämnïng Ngwaalu gwegen no, ngwuci dimjo ndoo nu, “Gïjï güny, ke gwunga gwuma aar ang düdänïjänü.”

6 Ngenone, ngwoorta ngwoko ngwudi yobo ngwuju gu ndi jalu, aar ïrïyï ngwäyälü giyigoranu

yegen, 7 “Ange gwuru a gu be a'ri nggwee ondaji no? Nginde gwaru ngwulem! Yärü gwanni gwa burni ndi düdänïjï ngwüjänü ndi ke gwegen, aar be ari Ngwaalu ngwuru jücü?”

8 No a Yicu lenge ngwuja'ri ngwanni ngwuju giyigoranu yegen lïgï'rïm le lüngün, ngwuje ci, “Nga nga larra ngaa be ïrïyäjï ngwäyälü giyi'ral giyee? 9 Yïndï ne yanni yijanalu ürgäny ndi ci dimjo, ‘Ke gwunga gwuma aar ang düdänïjänü’ na ‘'Dï'rälü ang ape gïlälälü gunga ang ele’? 10 A be nunnu ngaa lenge ndi ari Gïjï gidi Dïjï dümnä gätï yelenya ngene gïdïyängälü ndi düdänïjï ngwüjänü giyi'ral yegen yanni yiki.” Ngwuci dimjo ndoo, 11 “Nggwondacanga, 'dï'rälü ang ape gïlälälü gunga ang ele 'dunu.” 12 Ngwü'dï'rälü ngwape gïlälälü ngwele a ngwüjï 'dar engga. A yi'ral giyee dibiyi ngwüjü 'dar aar ortada Ngwaalinga aar ari, “Ya'ti ar je änggädï gomon gere a'tur yiru gu no!”

A Yicu urnidi Lawing

13 O're mana a Yicu 'tü ngwele poor gito gito gïmämäng nono gidibirta didi yaw yidi Jälïlïng, a ngwüjï ngwonyadu 'dï'rï aar gwoda ngwü'dï'rï ngwuje enggaci ngwuja'ri. 14 Anni mung ji ndi ele kayalu, ngwengga guru gidi dulba gani Lawi gïjï gidi Albayu ngwuji ndi jalu ngwaalu ngwudi uti dulba ngwuci, “Gwujaniny.” A Lawi 'dï'rälü ngwugwujani.

15 A Yicu ji gïyïrnü ngwu'dun ngwudi Lawi, a ngwudulba ngwonyadu na lanni liki, aar ila aar le ji ndi eny na ngwoo'ra ngwüngün, ndi ari ngwüjï ngwuju ngwonyadu ngwanni ngwugwujana. 16 A anni ma ngwoorta ngwudi yobo ngwuru Ngwübärrïjï, engga ndi ari nginde gwïtäär ngwüjï ngwe ngwanni ngwuki, na ngwudulba, aar otacalu ngwo'ralu ngwüngün aar je ci, “Gwarra aar be eny ngwudulba ngwe na ngwüjï ngwanni ngwuki?”

17 'Dingining gu no, ngwuje mï'rïcï ngwuja'ri ngwee, “Gwä'tüdï gwanni gwu'ru nono gwati ele gidima, ngwube ru gwanni gwümä. Nggwa'ti ïndädï ndi nje urnidi lanni lïdünälü, nyi be ilada ndi nje urnidi lanni liki nunnu aar jo'renyana.”

Aar otaci Yicungalu gwani määtä ngwädä

(Mätä 9.14–17; Luka 5.33–39)

18 Gaji nggoo, ngwoo'ra ngwudi Yuwana na ngwoo'ra ngwudi Ngwübärrïjï ngwati määtä ngwädä aar be ila ngwoko ndi Yicu aar otacalu, “Ngwoo'ra ngwudi Yuwana na ngwudi Ngwübärrïjï ngwati määtä ngwädä aar be arra ngwunga?”

19 A je be Yicu ci, “Garang ganni gadi gäbïcï ngwïrnü ngwudi gur gadi agu aar määtä ngwädä gijaar le? Anni jaar gurnga le gidi agu, la'ti la määtä ngwädä 20 a be gomon ga ji gila ma aar je apada guru gidi agu gidiliganu degen, gomon nggoo, la be määtä ngwädä.”

21 Ngwuje ci, “Dïjï dere da'ti dati ape direda diyang ngwugatada gidired diru du'rin. Mung og'ra, dired ndoo diyang da ronyadanu dokta diredanu ndoo diru du'rin da kani. 22 Na dïjï da'ti dati bäläjï di'rica danni diyang gïdürädänü du'rin. Mung bäläjï, dürädä da ubi a di'rica na düräd ngwa geradalu 'dün. Bärï, di'rica danni diyang dati aar bäläjï gïdürädänü danni diyang.”

Yicu gwuru Deleny didi gomon ganni giru Kwo'ra tä'rïl

(Mätä 12.1–8; Luka 6.1–5)

23 Gomon ge'te komon Kwo'ra
tä'rïl, a Yicu ele aar ü'rü ngwu-
runyanu ngwudi yon ngwoo'ra
ngwe ngwüngün. A ngwoo'ra
ngwüngün gila'ti yona. 24 A
Ngwübärrïjï ci nu, “Ombaja 'da
ngwo'ra ngwunga ngwarra aar
be ärrï yi'ral yiru drü ndi ärrïnï
komon Kwo'ra tä'rïl?”
25 A je Yicu gwä'räcänü ngwuje
ci, “Ngaa la'ti ulu ngwuja'ri ng-
wanni ngwüllïnä ndi ari Däwüd
gwärrü ange anni ma je ngwamu
enyanu aar mïnï ndi eny ngwoo'ra
ngwüngün? 26 Ngaa la'ti lïngïdï
ndi ari nginde gwändï ngwu'dun
ngwudi Ngwaalu kaji gidi dir'dal
diru gi'ra dani Abijar ngweny
yona yidi dïmürä yiru drü, ng-
wur'dal ngwuru ngwati je eny
'dogo, ngwuje ape yoko ngwuje
ätädä 'to ngwo'ra ngwüngün aar
je enye?”
27 Ngwuje be ci nu, “Gomon
giru Kwo'ra tä'rïl gïgï'tïjäär dïjü
dümnä. Dïjï dümnä da'ti aar
gï'tïjä gomon giru Kwo'ra tä'rïl.
28 No, Gïjï gidi Dïjï dümnä giru
'to Deleny didi gomon giru Kwo'ra
tä'rïl.”

3

U'ri nono gwudi gur gayu guy
(Mätä 12.9–14; Luka 6.6–11)

1 A gaji gi'ter a Yicu ele ngwänï
ngwämrä. Gur ge'te giju gu
gayu guy. 2 A ngwüjï ngwoko ji
ndi iye Yicung nunnu aar engga
gwadi u'riyi guru nono komon
nggoo giru Kwo'ra tä'rïl aar gu
määtïdädä. 3 A Yicu ci guru ng-
goo gayu guy, “'Dï'rü nga dünälä
gidiliganu!”
4 Ngwuje be otacalu, “Yiru ange
yanni yibupa je yobo ndi ar je ärrï
komon ganni giru Kwo'ra tä'rïl?
Ndi ärrï yi'ral yanni yijaw gwalla
ndi ärrï yi'ral yanni yiki, ndi
'rinyidi gwalla ndi gïlängïdïyï?”
Aar be gwugwundi.
5 A je Yicu ruyi ngwäy nono
gwapu güündä gwulleny na gwani
undi gwudi yigor yegen kiyi liguri,
ngwuci guru, “Gwällï guyanu.”
Ngwugwalli guyanu a guy güngün
o'radi ngwujayi. 6 A Ngwübärrïjï
'tü aar mïnï gay ngwüjïngä le
ngwudi Yïrüdïj awa aar 'rinye
Yicung.

A ngwüjï ngwonyadu gwuji Yi-
cung

7 A Yicunga ngwoo'ra ngwe
ngwüngün 'tü aar o'rada gidibirta
didi yaw yidi Jälïlïng, a je ngwüjï
ngwonyadu ngwudi Jälïlïng
gwujani. 8 Anni ma ngwüjï
'dingina yi'ral ye 'dar yanni
yärrüng je, aar 'dï'rä ngwonyadu
aar ila ndi Yicu. Ngwüjï ng-
wudi Yäwüdïyäng, Üräjälimïng,
Adumiyang na ngwudi ngwaalu
dambal Ordon na ngwudi yündär
yani Jür na Jäyïdä. 9 Nunnu
ngwüjï ngwonyadu, a Yicu ondaci
ngwo'ra ngwüngün aar gï'tïjï
bälükä gwe'te gwooko mama
nggu jalu aa'ti gwa ngwüjï romadi
nono. 10 Ndi ari gwu'riya ngwüjü
nono ngwonyadu, no a ngwüjï
ngwanni ngwümä mïnï ndi
obe ngwüjänü aar akani nono.
11 Manari gwuma ngwü'rïllä
engga, ati aar kwucalu yirku ye
aar mï'rï dula aar ci, “Nga gwuru
Gïjï gidi Ngwaalu.” 12 Ngwuje be
girinya ngwe rimalu gwulleny ndi
ari aa'ti gwa aar gwe ondajalu ndi
ari gwani yärü.

Ngwoo'ra ngwükäjäär je 'dï na
rom (12)
(Mätä 10.1–4; Luka 6.12–16)

13 A Yicu 'dï'rï ngwallu milli
ngwuje urnidi lanni linaning
je aar ila 'dünggüngün aar le
ji. 14 Ngwuje utanu 'dï na
rom (12) ngwuje ruji ngwoo'ra
ngwükäjäär je aar ngwe ji.
Nunnu ngwuje ükäjï aar ele
ndi ondaci ngwüjü 15 ngwuje
ätädä yiima ndi 'tüyï ngwü'rïllä

ngwüjänü. 16 Ngwürïny ngwegen ngwuru ngwee, Jamaan (gwanni gwuming ci Butruj), 17 Yagub gïjï gidi Jäbädï gwenggen gwe gwani Yuwana (lanni liming je ätädä ngwürïny ngwani Bunarij, ngwani yïjï yidi mï'rïnänü gwudi gere), 18 Andrawuj na Bïlïpüj, na Bartumawuj na Mätä na Tumaj na Yagub gïjï gidi Albayu, na Tadiyuj na Jamaan gwanni gwati ligor enyanu gwani gen. 19 A Yäwüdä Äjïgärïyütï* gwanni gwuma aji ngwugwurlanu Yicu gwe.

A ngwüjï ci Yicung Bäljäbül
(Mätä 12.22–32; Luka 11.14–23; 12.10)

20 A be Yicu 'dï'rï ngwänï gïdrü a ngwüjï o'radalu ngwonyadu 'di aar 'ti mbuju gay gadi aar ge eny ngwoo'ra ngwe ngwüngün. 21 Anni ma gu ngwüjï ngwudi Yicu 'dunu 'dingina ndi ari Yicu gwuma ila Kaprnawum, aar 'dï'rä 'dar aar elada Yicung nunnu aar 'tüyï ngwüjänü ndi ari laru, “Nginde gwuma ji gi'ralu mbüny.”

22 A ngwoorta ngwudi yobo ngwanni ngwïndï Üräjälïm aar ari, “Yicu gwuma Bäljäbül aw nono! Yiima ye yidi deleny didi ngwujego'rr, yiru yating ye 'tüyï ngwujego'ro.”

23 A je Yicu urnida ngwuje ondaci ngwuje mï'rïcï ngwuja'ri ngwuje otacalu ndi ari, “Dijego'rr dati 'tüyï dijego'ro awa? 24 Manari yeleny ken ge'te pu yima ü'rïdïdänü, yeleny giyoo ya'ti ya mätïnälü. 25 Manari ngwu'dun ngwe'te pu ngwuma ü'rïdïdänü, ngwüjï ngwüngün ngwa'ti ngwa ätï yiima ndi mätïnälü. 26 Manari dijego'rr dima o'rananu ligo'ro le lüngün ngwü'ränü, da'ti da mätïnälü, yiima yüngün yima ji gito ndi medadi. 27 Yiru gu 'didanu ndi ari gwere gwa'ti gwati änädädä dïjü dojema nono gïdrü ngwapada ngwony ngwüngün, manari diming 'ti mätï gwerre gwerre ngwugekajalu 'di ngwube obe ngwu'duna ngwüngün. 28 Yiru gu 'didanu nggwa je ci, yi'ral 'dar yanni yiki na ari ngwulem gwudi ngwüjï gwa aar je düdänïjänü. 29 A be gwanni gwa ari ngwulem Gïlïgï'rïm lanni Liju'ru, gwa'ti gwa aar düdänïjänü a'tur gwuma ke aw nono gwudi gwur'taling.”

30 Nginde gwaru gu ngwuja'ri ngwee ndi ari lari, “Nginde gwätïnä dï'rïllä nono.”

Ngwüjï gïdrü ngwudi Yicu
(Mätä 12.46–50; Luka 8.19–21)

31 A be nanni gwudi Yicu na ngwenggen 'dï'rä aar ila ndi Yicu aar dünä poor aar be ükäjïdï 'dünggüngün. 32 A ngwüjï ngwujalu ngwonyadu aar änänü aar ci, “Nanni gunga na ngwanggalu gilo poor lïmïnängä.”

33 A Yicu utalu ngwari, “Yärü gwuru nanni gwüny na ngwänggärï?”

34 Ngwube 'dï'rïyï ngwäy ngwombaji ngwüjü ngwanni ngwujicalu aar ü'rälü ci'düd ngwari, “Nanni gwüny gwuru nggwee a ngwänggärï ru ngwee! 35 Gwanni gwati ärrï buping gwudi Ngwaalu gwänggärï gwuru gwanni gwuru dur ngwuru gwanni gwuru gera a nanni gwüny ru.”

4

Mï'rï ngwuja'ri ngwudi gur gïkwüdï
(Mätä 13.1–9; Luka 8.4–8)

1 O're a Yicu ji ndi enggaci ngwüjü ngwuja'ri dibirta nono didi yaw yidi Jälïlïng, a ngwüjï ngwonyadu o'radi nono, 'di aa'ti gay ju, ngwü'dï'rï ngwänï gïbälükänü ngwujalu ating be ondaci ngwüjü

* **3:19** 3.19 Gwudi ngwaalu ngwani Äjïgärïyüd.

ating ji gïbälükä giyaala ati be ngwüjï ji gïmämäng nono. 2 A je Yicu ondaci ngwuja'ri ngwonyadu ngwuje mï'rïcï ngwuja'ri ngwe ngwüngün ngwari,

3 “Gerajar ngwänï ngaa 'dingini, gur gï'tüdï ngwele giliburanu ndi kwoy yona yüngün. 4 Na gaji ganni giming ge ji ndi gida, a yon yoko mi'radalu kayalu a yï'rä ila aar je utalu. 5 Na yoko mi'radalu ngwaalu ngwuru yo'rr, ngwa'ti gu dïyäng onyadu, aar 'tüdä puprang ndi ari dïyäng da'ti olanu. 6 A be anni ma lingen anda, ngwuje obe aar ayi nono aar undi ndi ari dïyäng da'ti ju danni dadi aar gu ülläjï ngwuuwa. 7 A yoko mi'radalu ngwügänü a be anni ma aar 'tüdä, a je ngwügï gatu aar gwogwornyadi aar 'ti lïngïtï. 8 A be yon yanni yima mi'radalu ngwaalu ngwanni ngwätï dïyängü dijaw aar 'tüdä aar pe 'di aar linge yuula ati yoko gendadi 'dï tä'rïl (30) na küü'rï tä'rïl (60) na yoko ätï küü'rï tudini (100).” 9 A Yicu ari, “Nginde gwanni gwätï ngwänï rom ngwudi 'dingini, ngwu'dingini.”

Bupi gwudi mï'rï ngwuja'ri
(Mätä 13.10–17; Luka 8.9–10)

10 Anni ma Yicu ji ndi jalu gwe'te pu, a ngwoo'ra ngwükäjäär je ngwüngün 'dï na rom (12) na ngwüjï ngwu'ter änänü aar otacalu ndi ari ngwuja'ri ngwuru ange ngwanni ngwümï'rïdïng je? 11 A je Yicu ci, “Yujimidi yidi ngwuja'ri ngwudi yeleny yidi Ngwaalu yima ara je ätädä. A be ngwüjï ngwanni ngwa'ti giyelenyanu, yi'ral 'dar ya aar je mï'rïcï ngwuja'ri ngwe 12 nunnu,

‘Aar engga enggang aar 'ti be
lïngïdï yi'ral yere a'tur
aar 'dingini 'dingining, aar 'ti
be bebera a'tur.
Ndi ari aadi aar gu ru, ladi
jo'renyana aar o'ralu
giyi'ral yegen yiki aar
je düdänïjänü ndi ke
gwegen.’”

A Yicu inggidi ngwuja'ri ngwani dïjï dïkwüdï
(Mätä 13.18–23; Luka 8.11–15)

13 A je Yicu ci, “Ngaa la'ti lïngïdï mï'rïcïng ngwudi ngwuja'ri nggwee ngwani ange? A mine ngwa je lenge ngwu'ter awa ngwonyadu? 14 Dïjï dïkwüdï ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu. 15 Ngwüjï ngwoko ngwuru nono yon yanni yï'dü kayalu, ngwüjï ngwati 'dingini ngwuja'ri aar 'ti be üllü giyigoranu yegen a be dijego'rr ila ngwuje apada ngwuja'ri ngwanni ngwükwüdïnä 'denggegenanu. 16 Na ngwüjï ngwoko ru nono yona yanni yï'dü ngwaalu ngwuru yo'rr, ngwati 'dingini ngwuja'ri aar je määtä puprang lijayanu. 17 A be anaku aa'ti aar gu dïngädï ngwuuwa gïdïyäng, aar 'ti ola gajanu. Manari dïrbä na übïnälü gwuma ila gwani ngwuja'ri ngwoo, aar ï'dï puprang. 18 A ngwüjï ngwoko ru nono yon yanni yi'dü ngwügänü. Ngwati 'dingini ngwuja'ri. 19 A je be yigor pänü gwani midi gwudi dïdlä ndee a je yeleny yiru 'tur ape a je ngwong ami'ra ngwudi dïdlä, aar je gwogwornyaci ngwuja'ri aar 'ti 'ri'ru aar ätï ngwäyänü. 20 A ngwüjï ngwoko ngwuru nono yon yanni yï'dü gïdïyäng danni dijaw, ngwati 'dingini ngwuja'ri aar je ämnï aar 'ri'ri aar ape ngwäy 'dï tä'rïl (30) na 'dï nyärläl (60) na ngwoko aar ape küü'rï tudini (100) aar onyadani giyon yanni yïkwüdäär je.”

Lamba kudinala
(Luka 8.16–18)

4:12 4.12 Ajaya 6.9–10

21 A je Yicu ci, “Ngaa lati ape lamba ngaa gwü'rübäjälü gimo ge ya ngaa änïjälü ngwombonyano? Lati aang 'ti manni ge'ta kudinala güngüne? 22 Ndi ari yere yanni yändälü ya aar je 'täjälü na yere yanni yïgwü'rübänälü ya aar je 'täjälü gilingenalu. 23 Manari gwere gwätï ngwänï rom ngwudi 'dingini, ngwu'dingini.”

24 Ngwuje ci, “Gerajar ngwänï mama ngwuja'ri ngwanni ngwa je 'dingini, ndi ari giny ganni gati ge ätä dïjü ga aar ge ätä aang gendani. 25 Na gwanni gwätï gwa aar gendaci, na gwanni gwa'ti ätï, yanni yätïng je yooko, ya aar je apada.”

Mï'rï ngwuja'ri ngwani yuula yanni yati 'tü aar pe

26 A Yicu ari, “Yeleny yidi Ngwaalu yiru nono gwele ma dïjï gatu yona gïdïyäng. 27 Mung ndri dilu de na lingen le manari dati ndri ngwü'dï'rälü, yuula yati 'tüdä aar pe, ngwuye 'ti lïngïdï yorto ye ngwaalinga. 28 Ndi ari yati je dïyäng 'tüyä gwu'ren, gwerre gwerre aar 'tüdä yipuru yïgïlä, aar ge'te dir'da a dir'da 'tü yona yonyadu. 29 Na manari yon yima ojeme no, ngwapa dabri didi uni ndi ari gaji gidi uni gima rä'täjï.”

Mï'rï ngwuja'ri ngwudi läy lidi go'ta
(Mätä 13.31–32; Luka 13.18–19)

30 A je Yicu ci, “Yeleny yidi Ngwaalu nggwadi ari yiru nono ange na yiru ange yanni yadi ar ye mï'rï ngwuja'ri ngwadi inggidi yelenya yidi Ngwaalu? 31 Garang ganni gadi nje ge übïdänü? Yinje übïdänü läy le looko lidi da'ri diru do'ta. Ndi ari lati ï'dï gïdïyäng lokana ngwäy ngwudi ngwa'ri 'dar. 32 Ma be ari lima aar kwoy mung 'tüdä, ngwü'tüdä daa'ri dipana ngwa'ri 'dar gidaarti ngwïrï yi'rina yipa yipa 'di a gu yï'rä yidi gere ila aar gu ge'te ngwü'rü'tïlä gidil degen.”

33 Mï'rïcï gwe ngwuja'ri gwe'te gwe'te nono nggwee gwonyadu, a gwe Yicu ondaci ngwüjü 'dar ngwuja'ri nunnu aar lenge yi'ral. 34 Ngwu'ti ondaca ngwüjü ngwuja'ri ngwere ngwa'ting je ngwe mï'rïcä. A be ma ji ma aar ji ngwoo'ra ngwe ngwüngün jücü, ngwuje be 'täcälü ngwuje enggaci yi'ralalu 'dar aar je lenge.

A Yicu dünäjï dudu
(Mätä 8.23–27; Luka 8.22–25)

35 Gomon nggoo anni ma ngwaalu ru digera, a Yicu ci ngwo'ra ngwüngün nu, “Ar ele ar dambu dambal.” 36 Aar gatani ngwüjü ngwonyadu gwodan, a ngwoo'ra ape Yicung anaku jung gu gïbälükänü gwanni gwondacing gu ngwüjü aar gwe ele. A ngwübälükä ngwoko ngwuju 'to ngwuju gu ngwüjänü aar le ele. 37 A dudu obe bälükä yaw ye 'di aar onyadi bälükä ngwuru gwadi ï'dätï. 38 A Yicu ji ndi ndri gïbälükänü gwodan ngwuge'te gi'ra gi'tugurala, a ngwoo'ra ngwüngün ele aar 'ritiya aar ci, “Gwani Doorta, a gwa'ti nje gu ge'taja ngwäyänü ndi ari nyii la ï'däte?”

39 Ngwü'dï'rälü ngwugirinya diruna ngwuci dudu, “Dünü! Ädäälü!” A'ti dirun dünï a ngwaalu aalu nyimod.

40 Ngwuci ngwo'ra ngwüngün, “Ngaa larra ara je gu be yedeny eny no? Ngaa gilona lami'ratu ämnïng 'dünggünye?” 41 A je yedeny eny aar otajidalu aar ari, “Yärü gwuru nggwee? 'Di a dirun na dudu 'dengenaci!”

5

A Yicu u'riyi guru nono gätïnä dï'rïllä nono
(Mätä 8.28–34; Luka 8.26–39)

1 A Yicunga ngwoo'ra ngwe
ngwüngün 'dï'rï aar ele giyaanu
'di aar 'tü dambal ngwaalu
ngwani Jädïrïn. 2 Anni ma
aar üllädälü gïbälükälä, a gur
ge'te gï'tüdï ngwumomanu gätïnä
dï'rïllä nono ila 'dünggüngün.
3 Gur nggee gati ji ngwumomanu
aar 'ti ba be burna ndi giki
'di yu'rung ye. 4 Ndi ari
gati aar gekaji ngwuyalu na
yora yu'rung ye, ating ü'rï'tïyï
yu'runganu ngwuy ngwukiyi
ngwaba giyora yüngün. A dïjï
erne danni dätï yiima ndi määtä
ngwugekajalu. 5 Ating ji ngenone
dilu de na lingen le ating elellalu
ngwumomanu na giyenala ating
ürrï dulalu ating ü'rï'tïnï nono
ngwaginya ngwe.

6 Anni mung engga Yicung 'tu'tu
ngwaalu ngwolanu ngwugwala-
janu 'di ngwadacalu yirku ye giy-
oranu yüngün. 7 Ngwürrï dula
gwulleny ngwuci, “Garang ganni
gïmïnängä 'dünggüny gwani Yicu
Gïjï gidi Ngwaalu ngwupa ngwudi
gerala? Nggwa ang pïcï yi'rany
Ngwaalu ngwe aa'ti a gwuny ïcï
dïrbä.” 8 Ndi ari gwuca Yicu nu,
“Dï'rïllä ndee 'tüdï gïdïjänü ndee.”

9 A be Yicu otacalu ngwuci,
“Ngwürïny ngwunga ngwani
yärü?”

Ngwuci, “Ngwürïny ngwüny
ngwani Gwu'tulunga ndi ari
änyängä lonyadu.” 10 Ngwüpäcï
Yicungalu kwo'to kwo'to nunnu
aa'ti ling je linynyi ngwaalu
ngwoo.

11 Gi'du gidi ngwüdr giju aar je
ji ndi iye geno nono gito gito. 12 A
ngwü'rïllä päcï Yicungalu aar ci,
“Gäbïcï nje nyii ele ngwüdr nyii
gu änänü.” 13 A je Yicu gäbïcï, a
ngwü'rïllä 'tüdä kuranu, aar ele
aar änï ngwüdränü. A gi'du gidi
ngwüdr ngwuru ngwüü'rï rom
(2000) abri 'dar geno nono aar
bälädï giyaw aar ï'dätï 'dar.

14 A ngwoo'ra ngwanni ng-
wiya ngwüdrä abri aar ondaca
ngwüjü kündär na ngwu'dunanu
yi'ral ye giyee a ngwüjï 'tüdä
aar ila ndi ombaji yi'ral yanni
yima ji. 15 Anni ma aar ila
ndi Yicu, aar mbuji guru ganni
gätïnä ngwü'rïllä nono gijalu gi-
genna ngwureda gu'ru ki'ranu, a
yedeny eny ngwüjü. 16 A ngwüjï
ngwanni ngwänggädï gwerre aar
ondaci ngwüjü ndi ari yiru ange
yanni yima mbuji 'di a ngwü'rïllä
'tü aar gatani aar je ondaci 'to
ngwüdr ngwe. 17 A'ti ngwüjï päcï
Yicungalu nunnu ngwugatani ng-
waalinga ngwegen ngwele.

18 Anni ma Yicu ji ndi änï
gïbälükänü, a gur nggoo gätïnä
dï'rïllä nono päcï Yicungalu ndi
aar gwe ele. 19 Aa'ti Yicu ämnäcä
ndi ari gwe ele ngwube ci, “Ïndï
'dunu ngwüjï ngwunga nga je
ondaci yi'ral yanni yima ara je
Ngwaalu ärrïjï ndi ari ngwïnädä
je.” 20 A gur 'dï'rï ngwele ngwon-
daci ngwüjü Gïyündär yanni yiru
'dï (10) ndi ari awa gwuma Yicu
apa yiima yipa, a ngwaalu elalu
ngwüjï ngwe 'dar giyi'ral giyee.

Gera ganni gayu na daw danni dümä
(Mätä 9.18–26; Luka 8.40–56)

21 Anni ma Yicu ü'rü yaanu
bälükä gwe ngwudambu dambal
gidibirta didi yaw, a ngwüjï ng-
wonyadu o'rada nono. 22 A be
deleny de'te didi ngwämrä dani
Yaruj ila ngenone, anni mung
engga Yicung, ngwadacalu giy-
oranu. 23 Ngwüpäcälü kwo'to
kwo'to ngwuci, “Gïjï güny giru
gera gadi ayi, ila nga alliji guy
nono nunnu ngwu'ri nono ngwu-
midi.” 24 A Yicu 'dï'rï aar gwe ele.

A ngwüjï ngwonyadu 'dï'rï aar
gwujani aar änänü. 25 A daw
de'te ji dümä dati 'derce yïnälü
ngwätï ngwüdläyü 'dï na rom.
26 Nginde dilandadu ngwuma 'dar

anaku rar gu nunnu daadi mbuji u'ring nono aar iye yi'rendenya yonyadu ngwumedaji ngwonyalu 'dar ngwüngün ngwu'ti mbuju u'ring nono ngwukani dümdï. 27 Anni mung 'dingina Yicu gwe, ngwila ngwele gilu'ranu lidi Yicu ngwüjänü 'di ngwakani direda nono didi Yicu. 28 Ndi ari daru giligoranu lüngün, “Minyi akani direda nono düngün 'dogo, nggwa u'ri nono.” 29 Puprang no, a yïn dünädä ngwuye ïcïnänü ndi ari dima jayi ngwangina ngwanni ngwati eny nono.

30 A Yicu ïcïnänü yiima ye yanni yima 'tü 'dünggüngün, ngwugwurlalu ngwüjänü ngwonyadu ngwutalu ndi ari, “Yärü gwuru gwanni gwakana direda nono düny?”

31 A ngwoo'ra ngwüngün ci, “Nga gwa'ti änggädï ngwüjü ngwuromadanga nono awa? Nga be ari, ‘Yärü gwakaniny nono?’ ”

32 A be Yicu ji ndi ombaji dïjälü danni dakana nono nunnu ngwulenge. 33 A be daw dïlïngïdï ndi ari yiru ange yanni yima ärrïnï ngwanginanu ngwüngün, ngwila didi'ru yedenyo ngwadaci Yicungalu giyoranu ngwari ngwenggaci yi'ralalu 'dar yanni yiju yätï ngwäyänü. 34 A Yicu ci dayu, “Gwani gera güny, ämnï Ngwaalu gwunga gwuma ang u'riyi nono, ïndï gwadatalu nga gatu linginalu gïdïrbä dunga.”

35 Anni ma Yicu jina ndi ondaci dayu, a ngwüjï ngwükäjäär je ngwïndï ngwu'dun ngwudi deleny didi ngwämrä dani Yaruj aar ila aar ci, “Gera gunga gima ayi ange gwuru nga be äbïngïnï dortanu mana?”

36 A Yicu ci aa'ti nga gwa ge'taji ngwuja'ri ngwudi ngwüjï ngwäyänü ngwuci delenya didi ngwämrä, “Aar ang 'ti yedeny ïtï ämnä Ngwaalu 'dogo.”

37 Ngwu'ti gäbïcä dïjü dere ndi aar de ele, a be Butruj ru 'dogo gwe'te pu gwanni gwugwujana na Yagub na Yuwana gwenggen gwudi Yagubinga. 38 Anni ma aar 'dï'rï aar ele ngwu'dun ngwudi deleny ndoo didi ngwämrä, aar mbuji ngwüjï ngwulagadanu brüny ndi ari aar ürrï dula. 39 Ngwele ngwänï gïdrü ngwuje ci, “Ngaa larra ma aang lagadanu brüny aang ürrï dula? Gera ga'ti ayu gindru 'dogo.”

40 A ngwüjï ärï Yicung ngwïmä a je Yicu 'tüyï 'dar poor, ngwube ape 'dogo papang gwudi gera na nanni gwüngün na ngwo'ra ngwüngün ngwanni ngwujaar ngwe, aar le äni ngwaalu ngwanni ngwuju gu gera gayu. 41 A Yicu määtä gïjü kuy ngwube ci, “Tälïtä kwum!” (Yärmïyängä ngwani, “Gera nggee gooko, nggwucanga, 'dï'rälü.”) 42 Puprang no a gera 'dï'rälü ngwüdünälä ngwelalu. (Gätï ngwüdläyü 'dï na rom). A yi'ral giyee gäbïcï ngwüjü aar dibi. 43 A Yicu ondaci ngwüjü ngwuje girinya gwulleny ndi ari aa'ti dïjü dere da gu lenge yi'ral giyee ngwuje ci ätädär ngwonyalu ngwere ngwuje eny.

6

A ngwüjï ngwudi Najrang 'donya Yicung
(Mätä 13.53–58; Luka 4.16–30)

1 A Yicu 'tüdä ngeno ngwila 'dunu kündär güngün gani Najra a ngwoo'ra ngwüngün gwujana. 2 Anni ma gomon ila ganni giru Kwo'ra tä'rïl, ngwü'dï'rï ndi enggaci ngwüjü ngwuja'ri ngwämrä na lonyadu anni ma aar 'dingini ngwuja'ri ngwüngün, aar dibi. A ngwüjï ari, “Gur nggee gapu yi'ral ne giyee! Bebere gwapung ne nggwee 'di ating ape yiima yiru 'ter! 3 Gur nggee gä'tüdï mene doo'ta didi yü're?

Gä'tüdï mene gïjï gidi Märïyäm, gwenggen gwudi Yagubinga Yüjïb gwe na Yäwüdängä Jamaan gwe? Ngwenggen ngwa'ti ar le ngene?” A ngindenga obalu aar 'donya ngwuja'ri ngwüngün.

4 A je Yicu ci, “Dïjïr dati aar 'ti dïnyädï kündär güngün kïïlü na ngwüjï ngwüngün gïdrü.” 5 Ngwu'ti apu yiima yiru 'ter yonyadu ngenone ngwube gatu ngwüjü ngwoko ngwanni ngwümä guy nono ngwuje u'riyi nono. 6 A gwe ngwaalu elalu gwani ami'rati gwudi ämnï Ngwaalu gwegen.

A Yicu ükäjï ngwo'ra ngwükäjäär je 'dï na rom
(Mätä 10.5–15; Luka 9.1–6)

A be Yicu ele ngwulandalu ngwenggaci ngwüjü ngwu'dunanu 'dar. 7 A Yicu urnida ngwo'ra ngwüngün ngwuru 'dï na rom 'dünggüngün ngwuje ükäjï rom rom ngwuje ätädä yiima yidi 'tüyï ngwü'rïllänü.

8 Ngwuje olada ngwuja'ri ngwe ngwee, “Aa'ti ngaa la apani gony gere gidi guy nga be apani guura 'dogo. Aa'ti ngaa la apani yona na düräd na yïbu yidi ngwü'rïny. 9 Gennar ngwüdänü aa'ti be ngaa la gendani direda. 10 Ngwu'dun ngwa gu änï, jar gwalu ngeno 'di ngaa 'dï'rï kündär nggoo. 11 Manari ngwüjï ngwuma je 'ti gwä'rä aar je 'ti 'dengenaca, brütädär dibu'ralu mbüny giyora yalu ndi inggidi ngwuja'ri ngwee giyigo'ro yegen ma je gatani.”

12 Aar 'tü aar ele aar ondaci ngwüjü ndi jo'renyana giyi'ral yanni yiki. 13 Aar 'tüyï ngwü'rïllänü ngwonyadu aar maji ngwüjü yila nono ngwonyadu ngwümä aar je u'riyi nono.

Aar ü'rïdä Yuwanang Almamadan gi'ralu
(Mätä 14.1–12; Luka 9.7–9)

14 A deleny dani Yïrüdïj 'dingina yi'ral ye giyee, ndi ari ngwürïny ngwudi Yicu ngwuma linginni ngwüjï. A loko ari, “Yuwana Almamadan gwuru gwuma 'dï'rä giyi'ranyanu, yiru yanni yïgäbïcä ngwube ape yiima giyee.”

15 A loko ari, “Ïlïyä gwuru.” Na mana loko ari, “Nginde gwuru dïjïr de'te ngwïjïränü ngwudi gwerreng.”

16 A be anni ma deleny dani Yïrüdïj 'dingini yi'ral giyee, ngwari, “Yuwana gwanni gwuminyi ü'rïdä gi'ralu, gwuru nggwee gwuma 'dï'rä giyi'ranyanu!”

17 Ndi ari nginde gwani Yïrüdïj gwerre gwükäjïdä ndi Yuwana aar määtä aar giki aar ge'te korkon. Ndi ari Yuwana gwügïrïnyädï delenya dani Yïrüdïj nunnu gwagu dayu dani Yïrüdïyä didi gwenggen gwani Bïlïpüj. 18 Ndi ari gwati Yuwana ondaci ngwuci, “Ya'ti gu ädï ndi agu dayu didi gwanggalu.” 19 A be Yïrüdïyä ïnïjï ngwuja'ri ngwee ngwubupi ndi 'rinye ngwu'ti be mbuja gay. 20 Ndi ari Yïrüdïj gwüdïnyädï Yuwanang nggu be etadi ngwulenge ndi ari Yuwana gwuru dïjï dïdünälü ngwuju'ri. Ati 'ti ngwuja'ri ngwudi Yuwana jädï Yïrüdïjïngänü ating be jada ndi 'dingini.

21 Gwodanalu a gaji ila a Yïrüdïyä mbuji gay. A Yïrüdïj ge'te yï'rïnyïnä yidi lïngïnï gwüngün ngwügï'tïjï ngwo'ra ngwudi yeleny yüngün na ngwoo'ra na ngwanni ngwuru yi'ra yidi yi'doonga yidi gwu'tulunga gwüngün na lanni liru yi'ra yidi ngwüjï Jälïl. 22 A be gera ändä gidi Yïrüdïyä ngwuje rïtïjï ngwärä aar jada Yïrüdïjïngänü na ngwïrnü ngwüngün.

A deleny dani Yïrüdïj ci, “Bupa gony gere ganni gïjädängänü ga ang ätädä.” 23 A nginde gwani

Yïrüdïj mï'rïcï yi'rany ngwuci, “Yere yanni yibupa je ya je ätädä 'di ma ru ndi ari ang ü'rïcï yelenyanu yüny.”

24 A gera 'tü ngwuci nanning gwüngün, “Nyi bupi ange?”

A nanni gwüngün ci, “Gi'ra gidi Yuwana Almamadan.”

25 A gera o'ra diti'rambal gideleny ngwuja'ri ngwe ngwuci, “Nggwunana gweneno no, nyi ätädä gi'ra gidi Yuwana Almamadan gi'ram ge.”

26 A ligor oda Yïrüdïjïng gwulleny a be anaku mï'rïdïng gu yi'rany na gwani ngwürnü ngwüngün ngwu'ti jädï ndi 'donyaci ngwuja'ri. 27 Puprang no, ngwükäjï guru gidi galal ndi ari ngwapa gi'ra gidi Yuwana. A gur gidi galal ele ngwü'rïdädä Yuwanang gi'ralu mbüny korkon, 28 ngwapa gi'ra gi'ram ge. Ngwape ngwätädä gera a gera ape ngwätädä nanning gwüngün. 29 Anni ma ngwoo'ra ngwudi Yuwana 'dingina, aar ila aar ape ngwangina ngwüngün aar je gwürï gidimomo.

A Yicu iye ngwüjü ngwüü'rï tudini (5000)
(Mätä 14.13–21; Luka 9.10–17; Yuwana 6.1–14)

30 A ngwoo'ra ngwükäjäär je o'rada Yicung nono aar ondaci yi'ral 'dar yanni yima aar je ärrä aar je enggaca ngwüjü. 31 A be anni ati ngwüjï ngwonyadu ji ndi ila aar ele, ngindenga aar 'ti mbuju gay gadi aar ge eny, ngwuje ci, “Ilar nga nga jücü ar ele ngwaalu ngwere ngwa'ti gu ngwüjï ngaa gu obe düwä de.”

32 No, aar ele jücü bälükä gwe ngwaalu ngwa'ti gu ngwüjï. 33 A be ngwüjï ngwonyadu ngwanni ngwänggädï je aar ele aar je lenge aar abri yora yalu gïyündär 'dar aar je dalmacani aar obani ngenone. 34 Anni ma Yicu üllädälü kïmämü, ngwengga ngwüjü ngwonyadu, aar ïnä ndi ari ngwuru nono ngwangal ngwududu ngwa'ti ätï do'ranu. Ngwuje enggaci yi'ral yonyadu.

35 Gaji ge nggoo, ngwaalu ngwuma be ru digera, no a ngwoo'ra ngwüngün ïlïjä aar ci, “Ngwaalu ngwee ngwuru dïdäny a lingen lima ele. 36 Bädïyä ngwüjü aar ele gïyündäränü giyubanu gito gito aar illa ngwony ngwere aar je eny.”

37 A je be Yicu ci, “Ätädär je nga nga ngwony ngwere aar je eny.”

Aar ci, “Ma yibupa ngwü'rïnyä ngwudi yiiru ngwüüwäyü 'dübä. Yani ndi ari nyii ele nje ïllïjä yona yidi ngwü'rïny ngwee 'dar aar enye?”

38 A je Yicu ci, “Ngaa lätï yona ümn? Ïndär ngaa je ombaja.”

Anni ma aar je ombaja, aar ci, “Yiru tudini na ngwuum rom.” 39 Ngwuje be ci aar ge'te ngwüjälü aar jalu ki'du ki'du giyanyalu yïgïnyä. 40 No ati aar jalu gi'du loko küü'rï tudini (100) na loko 'dï tudini (50). 41 Apeng gu yona giyoo tudini (5) na ngwuuma ngwoo rom (2) ngwü'dï'rïyï ngwäy ngwombajidi kerala, ngwuci Ngwaalinga yäy 'tu ngwü'rü yonanu. Ngwuje be ätädä ngwo'ra ngwüngün aar je gï'tïjï ngwüjälü. Ngwo're ngwuje gegenaci ngwuuma ngwoo rom 'dar. 42 Aar eny 'dar aar pe. 43 A ngwoo'ra uta yi'ramalu 'dï na rom (10) yonyadu yonala na ngwuum ngwanni ngwü'rï'tänü ngwï'dälü. 44 Ngwüjï ngwanni ngwïtï, ngwur ngwuru ngwüü'rï tudini (5000).

A Yicu ele giyaala
(Mätä 14.22–23; Yuwana 6.15–21)

45 Diti'rambal no, Yicu büdäjï ngwo'ra ngwüngün aar allu gïbälükälä aar madini aar ele aar dambu dambal kündär gani

Bid Jäyïdä aar gatani ngwuji ndi ge'te ngwüjü kay. 46 Anni mung je ge'te kay ngwele ngwallu milli ngwotaci Ngwaalingalu.

47 Anni ma ngwaalu ru digera, a bälükä ji giyaw gidiliganu a nginde ru gwe'te pu gwuju kïmämü. 48 Ngwengga ngwo'ra ngwüngün a je bälükä berajanu ndi ruyi ndi ari lïgwümädï je dirunanu. Anni ma gaji ru kwo'rongo (4) ngwaalu ngwadi u'ri, ngwuje ïlïjä yora yalu giyaala. Ngwuru lading je madinalu. 49 A be anni ma aar engga Yicung gwïndï yora yalu giyaala, aar ji ndi ari gibo'rr giru aar mï'rï dula, 50 ndi ari ngindenga 'dar gwänggädäär a je yedeny eny. Puprang no, ngwuje ondaca ngwuje ci, “Or'temajar! Äny gwuru. Ara je 'ti yedeny ïtï.” 51 Ngwümätïnï gïbälükä ngwallu a dirun adatalu. A je le ngwaalu elalu gwulleny, 52 ndi ari, ya'ti aar ye na lïngïdï yorto ye ngwaalinga yani yon yanni yätädïng je ndi ari yigor yegen yundu.

A Yicu u'riyi ngwüjü nono ngwonyadu Jenjerad
(Mätä 14.34–36)

53 Anni ma aar dambu dambal, aar üllälü ngwaalu ngwani Jenjerad aar gu gekaji bälükälü.

54 Anni ma aar 'tüdä gïbälükänü no, a ngwüjï lenge Yicung. 55 Aar abri aar badalu pad ngwaalu ngwoo 'dar aar üpïnä ngwüjü ngwümä yïlälä ye aar ngwe ila ngwaalu ngwanni ngwujung gu. 56 Mung änï ngwaalu ngwere ngwu'dunanu ngwere na gïyündär yere na ngwuburanu ngwere, ati aar äpïjä ngwüjü ngwümä aar je gï'tïjälü giyebedalu ngwaalu ngwudi ngwiliny. Aar päcälü ndi ari ngwuje gäbïcï 'dogo aar akani ngwurel nono ngwudi ngwured ngwüngün na 'dar lanni lima akani nono, aar u'ri nono.

7

Yi'ral yidi Ngwaalu yipana gu'ru gïdïmürä
(Mätä 15.1–20)

1 A Ngwübärrïjï na ngwoorta ngwudi yobo ngwanni ngwïndï Üräjälïm romadi Yicung nono. 2 Aar engga ngwo'ra ngwoko ngwüngün aar eny ngwuy ngwe ngwürngü aar je 'ti unu nono anaku ati gu dïmürä ari. 3 (Ngwübärrïjï na Ngwüyäwüd 'dar, ngwati 'ti ïtï 'di aar uni ngwuy nono anaku aru gu dïmürä didi mbumbunga legen. 4 Manari lima o'ra poor ngwaalu ngwudi ngwiliny, lati 'ti ïtï 'di aar uni ngwuy nono dïmürä. Lätï dïmürä donyadu di'ter dati aar ape, nono uying yinyanu yidi ïyï, yïbïrïg yidi yaw na ngwubarrad.)

5 No, a Ngwübärrïjï na ngwoorta ngwudi yobo otaci Yicungalu aar ci, “Ngwoo'ra ngwunga ngwarra ati aar 'ti be ärrü yi'ral nono aru gu dïmürä didi mbumbunga ati aar be eny ngwuy ngwe ngwürngü aar je 'ti unu nono anaku aru gu dïmürä?”

6 Ngwuje ci, “Dïjïr dani Ajaya dätïyä ngwuja'ri ngwäyänü anni ondajing giyimur'tuny yalu ngwari,

‘Ngwüjï ngwee ngwati nyi denya
'dogo ngwulem ngwe
a be yigor yegen 'tänü
'dünggüny.
7 Latiny äpïjï yobo 'tur
aar be enggaci ngwüjü yobo
yidi ngwüjï ngwümnä.’

8 Ngaa lima gatani ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu ngaa lima määtä dïmürä didi ngwüjï.” 9 A je Yicu ci, “'Didanu ngaa lima ge'taji ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu gay ge'te nunnu ngaa gwuji dïmürä didi

7:7 7.7 Ajaya 29.13

yigo'ro yalu. 10 Ndi ari Müjä gwaru, ‘Dïnyädï papang gwunga na nanni’ na ngwari, ‘Dïjï dere danni da lo papang gwüngün na nanning, da aar 'rinye.’ 11 Ngaa be enggaci ngwüjü ndi ari, ma dïjï ätï gony gadi ngge gataji papang gwüngün na nanning gwüngün düwä, ngwuje be ci, ‘Gong nggee gidi gätïjï Ngwaalingalu giru ga'ti ga je ge gataji düwä,’ 12 no ngaa 'ti ba be gäbïcä ndi ärrïjï papang gwüngün na nanning yi'ral yere. 13 Yi'ral ye giyee ngaa lati ci ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu bärï dïmürä de dalu dätädäärä je. Na yonyadu yiru gu no yati je ärrï.”

Yi'ral yanni yati rngïyï dïjü Ngwaalu
(Mätä 15.10–20)

14 O're a Yicu urnida ngwüjü ngwonyadu ngwuje ci, “Geraciiny ngwänï nga nga 'dar, ngaa lenge ngwuja'ri ngwee yorto ye ngwaalinga. 15 Yere ya'ti yanni yati ji poor gïdïjï yati rngïyï dïjü ngwäyänü Ngwaalu mung je eny, aar be ru manni yanni yati 'tüdä gïdïjänü yiru yanni yati gäbïcï dïjü ngwürngï ngwäyänü Ngwaalu.” 16 (Manari dïjï dätï ngwänï rom ngwudi 'dingini, ngwu'dingini.)

17 Anni mung gatani ngwüjü ngwoo ngwonyadu ngwänï ngwu'dun, a ngwoo'ra ngwüngün otacalu gwani mï'rï ngwuja'ri nggwee. 18 Ngwuje ci, “Ya'rany yalu yïnï gu no ndi lenge ngwuja'ri ngwee? Ngaa la'ti lïngïdï ndi ari ngwong ngwanni gwati ji poor gïdïjï, ma je dïjï eny gwati 'ti rngïya dïjü ngwäyänü Ngwaalo? 19 Ndi ari gwati 'ti ändï dïjü giligoranu gwati ele gilaranu aar 'tüdä ngwangina poor.” (Ngwuja'ri ngwe ngwee, a Yicu inggidi ndi ari ngwong ngwudi eny 'dar ngwujaw ngwati 'ti rngïyä dïjü ngwäyänü Ngwaalu.)

20 Ngwo're ngwondaji ngwari, “Yanni yati 'tüdä gïdïjänü yiru yanni yati rngïyï dïjü ngwäyänü Ngwaalu. 21 Ndi ari gïdïjï ngïnä'dänü giligoranu lüngün yati 'tüdä giyee yani, ïrïyï ngwäyälü gwanni gwuki, yïjïn, yu'ram, 'rinyidi, mï'rï ngwäyänü, 22 ubanu, yi'rinya, ï'däjänü, yidigany yï'düny, ari ngwulem, piyi ligo'ro na yämbärä. 23 Yi'ral giyee 'dar, yati 'tüdä ngïnä'dänü gïdïjï aar be rngïyï dïjü ngwäyänü Ngwaalu.”

Ämnï Ngwaalu gwudi daw diru Dikanaan
(Mätä 15.21–28)

24 A Yicu 'dï'rï ngwugatani gündärä nggoo ngwele giyumil ngwaalu ngwani Jür ngwänï ngwu'dun ngwe'te nunnu aa'ti dïjï dere da gu lenge. Aa'ti be gay ju nding änälü. 25 Daw de'te, gera güngün gätïnä dï'rïllä nono, anni mung 'dingina Yicu gwe, ngwü'dï'rä ngwila ngwadacalu giyoranu yüngün. 26 Daw diru Dikanaan dïlïngïnä Jürïyä Bunijiya. Ngwüpäcï Yicungalu ndi ari ngwü'tïyï dï'rïllä keranu güngün.

27 A be Yicu ci, “Dünü a yïjü eny gwerre gwerre aar pe, ya'ti gu ädï ndi apada yïjü yona aar je gätïjï yinyeno.”

28 A be daw ci, “Yäy, yunga yätï ngwäyänü gwani doorta! Amne yinyen yati pa uti ngwudagi'ralu ngwudi yïjï dïmbürä nono.”

29 Ngwube ci, “Ngwuja'ri ngwe ngwee ngwunga, ïndï dï'rïllä dima 'tü keranu gunga.”

30 Anni ma daw 'dï'rï ngwo're 'dunu ngwele ngwumbuji gera güngün gindralu gïdïmbürälü gima gu dï'rïllä 'tü.

7:10 7.10 Gwuruj 20.12; Täjïnïyä 5.16 **7:10** 7.10 Gwuruj 21.17; Ngwullawi 20.9

A Yicu u'riyi guru nono gïrïmü ngwäni ngwuru dä'räng

31 A Yicu 'dï'rï ngwo're ngwugatani ngwaalinga ngwani Jür ngwumillida gay ge gidi gündär gani Jäyïdä, ngwüllï ngwaalu gidibirta didi yaw yidi Jälïlïng na Yündär yanni yiru 'dï (10). 32 A be ngwüjï ngwoko äpïjä guru giru dä'räng gati 'ti ondaju aar päcälü nunnu ngwugatu guy nono güngün.

33 Ngwape ngge 'tänü gay ge'te ngwüjï, a Yicu ülläcï yomon yüngün ngwäni. Ngwube gwonynya nono ngwakani lingla nono lüngün. 34 Ngwü'dï'rïyï ngwäy ngwombajidi kerala, ngwugatu düwä, “Ibita!” (Yïbrïyängä yani, “Ïgïtä!”) 35 Kaji nggoo ge'te ge'te, ngwïgïtïnï ngwäni a lingla gätïnälü ngwondaji 're'dr.

36 Ngwuje ci aa'ti ngaa la gu ci dïjü dere. Mung je gu ci no, aar gwe ondajani. 37 A ngwaalu elalu ngwüjï ngwe aar dibi aar ari, “Nginde gwuma yärrï yi'ral 'dar yijaw, 'di ating gäbïcï dïjü danni dïrïmü ngwäni ngwu'dingini na danni diru dä'räng ngwondaji.”

8

A Yicu iye ngwüjü ngwüü'rï kwo'rongo (4,000)
(Mätä 15.32–39)

1 Giyomon giyoo, a ngwüjï ngwonyadu ngwu'ter o'rajidalu mana. A be anni ma aar 'ti mbuju ngwony ngwere ngwudi eny, a Yicu urnida ngwo'ra ngwüngün ngwuje ci, 2 “Ngwüjï ngwee ngwïnädïny ngwuma ji ngene 'dünggüny yomon giyee tä'rïl ngwa'ti ïtï ngwonyalu ngwere. 3 Manari ngwuminje gwä'rï 'dunu 'denggen ngwamu ngwe, ngwa mi'ri yigor kay, ndi ari ngwoko ngwo ngwïndï ngwaalu ngwolanu.”

4 A ngwoo'ra ngwüngün ci, “A be ngwadi ar je äpïjä yona ne aar je iye aar je mbuti ngwaalu ngwee ngwuru yilu'ri?”

5 A je Yicu otacalu, “Ngaa lätï yona ümïn?”

Aar ci, “Kwo'ra tä'rïl.”

6 Ngwondaci ngwüjü aar jalu gïdïyängälü ngwube ape yona giyoo yiru kwo'ra tä'rïl ngwuci Ngwaalinga yäy 'tu ngwuje be ü'rï'tänü ngwuje ätädä ngwo'ra ngwüngün aar je gï'tïjï ngwüjälü, aar je gu ärrï. 7 Aar ätädä 'to ngwuuma ngwooko'riny ngwanni ngwooko ngwuje ape 'to ngwuci Ngwaalinga yäy 'tu ngwuje be ätädä ngwo'ra ngwüngün aar je gegenaci ngwüjü. 8 A ngwüjï eny 'di aar pe a ngwoo'ra ngwudi Yicu uti yonalu na ngwuuma ngwanni ngwuma ï'dälü ngwü'rï'tïnänü 'di aar je onjaji yi'ramala kwo'ra tä'rïl (7). 9 Ngwüjï ngwanni ngwïtï ngwuru ngwüü'rï kwo'rongo (4,000). Anni mung je ge'te kay aar ele, 10 ngwü'dï'rï ngwallu gïbälükälä aar ele ngwoo'ra ngwe ngwüngün ngwaalu ngwani Dälmänütä.

Ngwübärrïjï ngwümïnä yiima yiralu 'ter
(Mätä 16.1–4)

11 A Ngwübärrïjï ila aar otaci Yicungalu nunnu aar ïdäjï aar otacalu ndi ari ngwuje enggaci gi'remna gere giru yiima 'ter gïndï kerala. 12 Ngwugatu düwä dipa ngwari, “Ngwüjï ngwudi gimaad nggee ngwarra aar be mïnï gi'remna giru yiimalu 'ter gïndï kerala? Nggwa je ondaci 'didanu ndi ari, yiima yere ya'ti ya ara je enggaci.” 13 Ngwube 'dï'rï ngwuje gatani ngwo're ngwallu gïbälükälä ngwele ngwudambu dambal.

Arngani ngwuja'ri ngwudi Ngwübärrïjï na Yïrüdïj
(Mätä 16.5–12)

14 A ngwoo'ra ngwudi Yicu
dudanu ndi apani yona a be
yon ru ye'te pu 'dogo yanni
yätäär gïbälükänü. 15 A Yicu
ci ngwo'ra ngwüngün, “Ge'tar
ngwäyälü ngaa arnganar, mama
ngwü'rïdü ngwudi Ngwübärrïjï
na ngwudi Yïrüdïj.”

16 Aar ondajidi aar ari, “Yiru gu
ndi ari a la'ti ätï yona.”

17 A Yicu lenge ngwuja'ri ng-
wanni ngwondajidaar je ngwuje
otacalu ngwuje ci, “Ngaa larra
ngaa be ondajidi ndi ari ngaa
la'ti ätï yona? Ngaa gilona la'ti
änggädï ngaa lenge? Yi'ra yalu
giyona yïne? 18 Ngaa lätï ngwäy
ngaa 'ti be ombajidalu ngaa ätï
ngwänï ngaa 'ti be 'dingina? Ngaa
lima 'ti diwayina? 19 Gaji ganni
giminyi ge ü'rï'tïji ngwüjü yonanu
yiru 'tudini a je ngwüjï eny
ngwuru ngwüü'rï tudini (5000)
yanni yima je utalu yü'rï'tïnänü,
yima je ape yi'ramanu ümn?”

Aar ci, “Yi'ramanu 'dï na rom
(12).”

20 Ngwuje ci, “Na anni
minyi ü'rï'tïji ngwüjü ngwüü'rï
kwo'rongo (4000) yonanu yiru
kwo'ra tä'rïl (7) yanni yü'rï'tïnänü
yima je utalu yima je ape
yi'ramanu ümn?”

Aar ci, “Kwo'ra tä'rïl.”

21 A je Yicu ci, “A be awa ngaa
gilona la'ti lïngïdï?”

*A Yicu u'riyi guru nono gïrïmü
ngwäy kündär gani Bid Jäyïdä*

22 Aar ila kündär gani Bid
Jäyïdä a ngwüjï apa guru
gïrïmü ngwäy aar päcï Yi-
cungalu nunnu ngwapa yiima.
23 A Yicu määtä kuy ngwokta
ngge 'tü poor ngwu'dunanu.
Anni mung gwonynya ngwäy,
ngwügwü'rübäjï ngwuy ngwäy
ngwuje äbrï ngwotacalu ngwuci,
“Ngaa gwänggädï gony gere?”

24 Ngwombajidalu ngwuci, “Äny
gwänggädï ngwüjü ngwuru nono
ma ngwa'ri ele.”

25 Ngwo're mana ngwügwü'rübäjï
ngwuy ngwäy a ngwäy ngwüngün
ïgïtïnï aar o'radi ngwengga
ngwonyalu wiir 'dar. 26 A Yicu
dinga ngwo're 'dunu ngwucani,
“Aa'ti nga gwa änï ngwu'dunanu.”

*A Butruj 'täjï Yicungalu
(Mätä 16.13–20; Luka 9.18–21)*

27 A Yicunga ngwoo'ra ngwe
ngwüngün 'dï'rï aar elada
ngwu'dunanu ngwaalu ngwani
Gäyïjärïyä Bïlïpï. Ngwotaci
ngwo'ralu ngwüngün kay ngwuje
ci, “Ngwüjï ngwati ari äny gwuru
gwani yärü?”

28 Aar ci, “Ngwüjï ngwoko ng-
wati ari nga gwuru gwani Yuwana
Almamadan, na loko ari, nga
gwuru gwani Ïlïyä na loko ari, nga
gwuru dïjïr de'te.”

29 Ngwuje be otacalu, “A be nga
nga laru äny gwani yärü?”

A Butruj ci, “Nga gwuru gwanni
Gwubrutaar yelenya.”

30 A je Yicu girinya ndi ari aa'ti
la gu ci dïjü dere.

*Yicu gwondaja yi'rany ye na
'dï'rï gwe gwüngün
(Mätä 16.21–28; Luka 9.22–27)*

31 Ngwuje be enggaci ndi ari Gïjï
gidi Dïjï dümnä gadi yi'rendeny
mbuji yonyadu ga mbumbunga
na ngwur'dal ngwanni ngwuru
ngweleny na ngwoorta ngwudi
yobo 'donya ga aar 'rinye,
ga jalu yomon tä'rïl ga 'dï'rä
mana. 32 A nginde ondajalu
gilingenalu, a Butruj odada gay
ge'te ngwugirinya. 33 A be anni
ma Yicu gwurlalu ngwombaji
ngwo'ra ngwüngün, ngwugirinya
Butrujing ngwuci, “O'raciny
gwodan gwuru dijego'rr ndi ari
nga gwa'ti ïrïjä ngwäy giyi'ral
yidi Ngwaalu nga gwïrïjä ngwäy
giyi'ral yidi ngwüjï ngwümnä.”

Üpïnä güü'rï nga gwuji Yicung
(Mätä 16.24–27; Luka 9.23–26)

34 A Yicu urnidi ngwüjü na ngwoo'ra ngwüngün ngwuje ci, “Manari dïjï dere dima nani ndi aar nyi gwujani, gäbïcär ngwudodani ligo'ro lüngün, ngwüpïnï güü'rï gimamindanu güngün aar nyi gwujana. 35 Na dïjï danni dima mïnï ndi gïlängïdïyï ligo'ro lüngün ngwududiyi. A be gwanni gwadi dudiyi ligo'ro lüngün gwani äny na gwani ngwuja'ri ngwanni ngwujaw, ling gïlängïdïyï. 36 Dïjï da'ti da mbuji gonyalu gere gijaw manari dima bile dïdläyälü pipi'ri'ti ngwube geraji linginalu lüngün. 37 Ya'ti yanni yadi ye dïjï ü'rä linginalu lüngün. 38 Manari yaaru yima ape dïjü dere gwani äny na gwani ngwuja'ri ngwüny kimaadanu nggee giki gïmï'rïdï ngwäyänü gidi dïdlä ndee, yaaru ya ape Gïjü gidi Dïjï dümnä gwani nginde ma ji ma aar ila yï'rr ye yanni yiju'ru ndi näjï gwudi Papa.”

9

1 A je Yicu ci, “Nggwa je ondaci 'didanu, loko lanni gilo gwenene lïdünü ngene la'ti la je yi'rany mbuji 'di aar enggadani yelenya yidi Ngwaalu yïndï yiima ye yipa.”

A ngwoo'ra ngwükäjäär je engga näjïnïng gwudi Yicu
(Mätä 17.1–13; Luka 9.28–36)

2 Anni ma aar jalu 'di aar ape yomon nyärläl (6), a Yicu 'dï'rï ngwapani Butrujing na Yagub na Yuwana aar le allu kenala golala aar gu ji ngenone jücü. A Yicu näjïnï ngwäyänü ngwegen. 3 A ngwured ngwüngün gwurli aar bidi pupu'rul aar bidani ku11 urrum gidi girany. 4 Ngenone a je Ïlïyängä Müjä gwe 'täcälü aar ondaji Yicunga le.

5 A Butruj 'dï'rï ngwuci Yicung nu, “Gwani doorta, yijaw ndi ar ji ngene. Ar pä yä'tälä tä'rïl, ge'te gunga na ge'te gidi Müjä na ge'te gidi Ïlïyä.” 6 (Nginde gwa'ti lïngïdï ngwadi araa, lïtï je yedeny gwulleny.)

7 A gïbä'rü ilala ngwuje gwü'rübäjälü a ngwuja'ri 'tüdä kïbä'ränü aar ara, “Gïjï güny giru nggee ganni gämnïny 'dengenacar.”

8 Puprang no anni ma aar ombajidalu aar 'ti ba be änggädï dïjü dere a be Yicu ru jücü.

9 Anni ma aar ji ndi üllä kenala, a je le Yicu rimetanalu ndi ari aa'ti la ondaci dïjü dere yi'ral giyee yanni yima aar je engga, 'di a Gïjï gidi Dïjï dümnä 'dï'rï giyi'ranyanu. 10 Aar änïjï ngwuja'ralu ngwee giyigoranu aar ondajidi aar ari, “Yiru ange yani 'dï'rï giyi'ranyanu?”

11 Aar be otacalu aar ci, “Ngwoorta ngwudi yobo ngwarra ati be ari Ïlïyä ngwadi ila gwerre gwerre?”

12 Ngwuje ci, “Yiru gu 'didanu ndi ari Ïlïyä gwadi ila gwerre gwerre ngwügwä'rï'tä yi'ral 'dar. A be yarra ma aar üllïnï kitabanu ndi ari Gïjï gidi Dïjï dümnä gadi yi'rendeny mbuji yonyadu aar obe gora ge? 13 A be nggwa je ci, Ïlïyä gwuma ila, a gwuma aar ärrï yi'ral 'dar yanni yïjädï jänü anaku üllïnäär gu gwani nginde kitabanu.”

A Yicu u'riyi damal nono
(Mätä 17.14–20; Luka 9.37–43)

14 Anni ma aar ila ngwoo'ra ngwu'ter, aar engga ngwüjü ngwonyadu ngwuromadi je nono na ngwoorta ngwudi yobo aar ngwe ji ndi garnati. 15 Puprang no anni ma ngwüjï engga Yicung, a je ngwe ngwaalu elalu 'dar aar gwalajanu aar aganni. 16 A je Yicu otacalu ngwuje ci, “Ngaa ligarnatadu kang ngindenga le?”

17 A gur ge'te ngwüjänü ca,
“Gwani doorta, äny gwäpïjängä
gïjü gätïnä dï'rïllä nono dima ruji
dä'räng. 18 Ma ji mung määtä,
ngwape ngge aalu ngwü'tüyï ng-
wabiny ngwulem ngweny ngwad
ngwundi gwu'did. Nyi be ci
ngwo'ra ngwunga aadi aar 'tüyï
dï'rïllänü aar 'ti be burna.”
19 A je be Yicu ci, “Äny gwada
je gu ji jadu liru ngwüjï ngwudi
gimaad nggee ga'ti ätï ämnïng
Ngwaalu a'tur. Nggwada je gu ji
ndi mätïjï ligor 'di a jadu ru? Ilar
gïjï ge ngene.” 20 No, aar äpïjä.
Anni ma dï'rïllä engga Yicung,
puprang no ngwobeda gïjälü
gïdïyängälü ngwüpïdïnälü ng-
wudati'ralu ngwü'tüyä ngwabiny
ngwulem.
21 A Yicu otaci papangalu gwudi
gïjï ndi ari, “Giru gu no 'tu'tu
jadu?”
Ngwuci, “Giru gu no 'tu'tu yogo
ye. 22 Gati dï'rïllä ape ngwugatu
gïlïgä ngwugatu giyaw nunnu
aading 'rinye. A be manari nga
gwa burni ndi ärrï yi'ral yere, ar
ang ïnä nje gataji düwä.”
23 A Yicu ci, “ ‘Manari nga
gwämnä Ngwaalu’ yi'ral 'dar ya
je dïjï mbuji danni dämnä Ng-
waalu.”
24 Puprang no a papa gwudi gïjï
'dï'rï ngwari dula ngwuci, “Äny
gwämnä Ngwaalu gatajiny düwä
nyi dami ümïmïngänü gwüny!”
25 Anni ma Yicu engga ndi
ari ngwüjï ngwo ndi gwalajanu
aar ila ngwaalu ngwoo, ngwu-
girinya dï'rïllä ngwuci, “Nga ng-
gwee gwürïmü ngwänï gwuru
dï'rïllä diru dä'räng nggwa ang ci
'tüdä 'dünggüngünänü aa'ti gwa
gu änänü mana a'tur.”
26 A dï'rïllä ari gwulleny
ngwüpälü gïjï ge gwulleny
ngwü'tü. A gïjï ru ngwangina
nono dïjü dayu ngwügäbïcï
ngwüjü aar ji ndi ari “Gima
ayi.” 27 A be Yicu 'dï'rïyälü
ngwüdünäjälä, ngwüdünälä.
28 Anni ma aar ele aar änï
ngwu'dun, a ngwoo'ra ngwüngün
otacalu jücü ndi ari, “Änyängä
larra minyii 'ti burna ndi 'tüyï
dï'rïllä?”
29 Ngwuje be ci, “Dï'rïllä danni
diru gu no, da aar 'tüyï 'dogo otaci
gwe Ngwaalingalu.*”

A Yicu pälü mana gwani yi'rany yüngün
(Mätä 17.22–23; Luka 9.43–45)

30 Aar 'tüdä ngeno aar millida
Jälïl gwe. Aa'ti Yicu bupa nda je le
dïjï dere lenge ngwaalinga, 31 ndi
ari gwuju ndi enggaci ngwo'ra
ngwüngün. Ngwuje ci, “Gïjï gidi
Dïjï dümnä gadi aar ge gwurlanu
aar ätädä ngwüjü. Ga aar 'rinye,
mung jalu yomon tä'rïl ga 'dï'rä.”
32 Aar 'ti be lïngïdï ngwuja'ri ng-
waru ngwe a je yedeny eny ndi
otacalu.

Pani gu'ru giyelenyanu
(Mätä 18.1–5; Luka 9.46–48)

33 Aar ila Kaprnawum anni ma
aar ji ngwu'dun gïdrü, a je Yicu
otacalu ngwuje ci, “Yiru ange
yanni yigarnata gu kay?” 34 Aar be
gwugwundi ndi ari ngindenga liju
ndi garnati yärü gwanni gwupana
gu'ru 'denggenanu.
35 Ngwujalu ngwube urnidi
ngwo'ra ngwükäjäär je ngwüngün
ngwoo ngwuru 'dï na rom
(12) ngwuje ci, “Manari gwere
gwümïnä ndi ru gi'ra, gäbïcär
ngwo're ngwuji gwodan ngwuru
dïnäd didi ngwüjï 'dar.”
36 Ngwape gïjü ganni
gooko'ring ngwüdünäjälä gidili-
ganu ngwümätänï nono ngwuje
be ci, 37 “Dïjï dere danni da gwä'rï
yïjü yanni yookoriny anaku
nggee ngwürïny ngwe ngwüny,
dïgwä'rïny, na gwere gwanni

* **9:29** 9.29 Yitab yoko yati ari otaci gwe Ngwaalingalu na määtä ngwädä.

gwunyi gwä'rï, gwa'ti gwä'rä änyïng, ngwube gwä'rï ngindeng gwanni gwükäjïny.”

Gwanni gwa'ti nje ïnïjä nggwo ar le
(Luka 9.49–50)

38 A Yuwana ci, “Gwani doorta, änyängä länggädï dïjü de'te ndi 'tüyï dijego'ro ngwürïny ngwe ngwunga nyii be etaci ndi ari dä'tüdï dege.”

39 A Yicu ari, “Aa'ti da ang etaci ndi ari dïjï dere da'ti danni dadi ape yiima ngwürïny ngwe ngwüny ngwube aji ngwo're aar nyi ngwe ondaji ngwuja'ri ngwanni ngwuki. 40 Ndi ari gwere gwanni gwa'ti nje ïnïjä, gwege gwuru. 41 Nggwa je ci 'didanu gwere gwanni gwa je ïcï yaw giny ge ngwürïny ngwe ngwüny nunnu ngaa liru lidi nginde gwanni Gwubrutaar yelenya, 'didanu gwa'ti gwa aar düdïjï gu'ru güngün.”

Ndi gäbïcï ngwüjü aar ke
(Mätä 18.6–9; Luka 17.1–2)

42 “Na gwere gwanni gwa dudiyi ngindeng gwere gïyïjänü giyee yooko'riny yämnä 'dünggüny ngwügäbïcï ngwärrï yi'ral yanni yiki, yaadi jayani aar gekaci lille lipa giligo'ro lüngün aar gatu giyaw. 43 Manari guy gima ru gadi ang gäbïcï nga ape gwuki, ü'rïdädälü mbüny. Yijayana ndi änï giyelenyanu yidi Ngwaalu gwü'rü guy ge'te pu ndi ari nga ele gïlïgä lidi yi'rendeny lanni lati 'ti ayu a'tur ngwuy ngwe rom 44 (Ngwaalu, ‘Ngwati gu 'ti ngwondem ayu, agu 'ti lïgä ayu.’) 45 Na manari a gora ru gunga ga ang gäbïcï nga ape gwuki, ü'rïdädälü mbüny. Yijayana ndi änï giyelenyanu yidi Ngwaalu gwü'rü gora ndi ari aar ang gatu gïlïgänü lidi yi'rendeny yora yanu rom. 46 (Ngwaalu, ‘Ngwati gu 'ti ngwondema ayu, agu 'ti lïgä ayu.’) 47 Na manari läy lima ru lunga lanni la ang gäbïcï nga ape gwuki, gwällädälü mbüny. Yijayana ndi änï giyelenyanu yidi Ngwaalu gwuru gabuluny, ndi ari aar ang gatu gïlïgä lidi yi'rendeny ngwäy ngwänü rom 48 ngwaalu,

‘Ngwati gu 'ti ngwondem ayu,
a gu 'ti lïgä ayu.’

49 Ndi ari dïjï de'te de'te, da yi'rendeny eny nono gwele ngwümündä.†

50 Ngwümündä ngwujaw, ma be ari ngwuma dudi nyirang gwüngün, ngwa aar je nyiriyi mana awa? Rüdär ngwümündä giyigo'ro yalu, ngaa jajidalu ladatalu.”

10

Ge'te dayu kay
(Mätä 19.1–12)

1 A be Yicu gatani ngwaalinga ngwoo ngwele ngwaalu ngwani Yäwüdïyä dambal Ordon. O're a ngwüjï ïlïjä ngwonyadu na anaku äbräjïng gu, ngwuje enggaci ngwuja'ri.

2 A Ngwübärrïjï ngwoko ila aar otacalu gwadi aar ïdäjï aar ci, “Yijaw a dur ge'te dayu düngün kaye?”

3 Ngwuje ci, “Müjä ngwara?”

4 Aar ci, “Müjä gwaru aar ulli ngwuja'ri aar ngwe ge'te kay.”

5 A je Yicu ci, “Müjä gwaru gu no ndi ari yigor yalu yundu, ara je be üllïjï ngwuja'ri ngwee ngwani ge'te dayu kay. 6 A be 'tu'tu anaku ge'ta gu Ngwaalu dïdläyü, ‘ngwuge'ta duru aar ge'te dayu.’ 7 ‘Yiru giyee yanni yati gäbïcï duru ngwube gatani papang gwüngün na nanning aar acidi daw de

9:48 9.48 Ajaya 66.24 † **9:49** 9.49 Ngwümündä ngwati je Ngwüyäwüd änïjï ngwony nono ngwudi mï'rïnï nono aar je u'diyi gïlïgä. **10:6** 10.6 Täküwïn 1.27 **10:8** 10.8 Täküwïn 2.24

düngün 8 na ngindenga 'dün aar
ru ngwangina ngwe'te pu.' No,
la'ti a be rüdï rom, aar be ru le'te
pu.
9 Yäy gu no, lanni lima je
Ngwaalu gekajidi, dïjï dere da'ti
danni da je gwä'dänü."
10 Anni ma aar ji 'dunu, a
ngwoo'ra ngwüngün otacalu ng-
wuja'ri ngwe ngwee 'to. 11 A je
Yicu ci, "Dïjï dere danni da ge'te
dayu düngün kay ngwagu di'ter,
da mï'rï ngwäyänü 'dünggüngün.
12 Na manari daw dima gatani
duru düngün ngwägïnï gidur
di'ter, dïmï'rïdï ngwäyänü."

A Yicu onjaci yïjü yanni
yooko'riny
(Mätä 19.13–15; Luka 18.15–17)
13 A ngwüjï äpïjä yïjü nunnu
ngwuje alliji guy nono a be
ngwoo'ra ngwüngün girinya
ngwüjü. 14 Anni ma Yicu engga
ngwuja'ri ngwee ngwukanu
ngwuje ci, "Gäbïcär yïjü aar ila
'dünggüny aa'ti ya je etaci ndi
ari yeleny yidi Ngwaalu yiru yidi
ngwüjï ngwanni ngwuru nono
yïjü giyee. 15 'Didanu nggwa je
ci ndi ari, dïjï danni da'ti da
ape yelenya yidi Ngwaalu nono
gïjü ganni gooko, ya'ti ying gu
änänü a'tur." 16 A nginde mätänï
yïjü nono ngwuje gatu guy nono
ngwuje onjaci.

Damal dïnänü
(Mätä 19.16–30; Luka 18.18–30)
17 Anni ma Yicu 'dï'rï gwadi ele,
a gur ge'te gwalajanu ngwada-
calu giyoranu yirku ye ngwuci,
"Gwani doorta danni dijaw, yiru
ange yanni yinje ärrï nunnu nyi
mbuji yu'rina yidi midi gwudi
gwur'taling?"
18 A Yicu ci, "Nga gwarra nyi
be ci, nggwujaw, dïjï dere da'ti
danni dijaw Ngwaalu ngwuru
'dogo jücü. 19 Nga gwülïngïdï ng-
wuja'ri ngwudi Ngwaalu ngwanni
ngwuru 'dï ngwaru nu, 'Aa'ti
nga gwa 'rinyidi, aa'ti nga gwa
mï'rï ngwäyänü, aa'ti nga gwa
ru du'ram, aa'ti nga gwa ü'rïdä
dïjü yi'duru nono, aa'ti nga gwa
ärräjï, dïnyädï papang gwunga na
nanni.' "
20 Ngwuci, "Gwani doorta, ng-
wuja'ri ngwee 'dar ngwümätï nje
'tu'tu 'dï'rïny gwälü yogo ye."
21 A Yicu alliji ngwäy nono ng-
wombaji ngwämnï ngwuci, "Ng-
wuja'ri ngwe'te pu ngwo ng-
wami'ratu. Ïndï nga je ellang
'dar yanni yätä je nga gege-
naci ngwüjü ngwanni ngwuru ng-
wuwayi nga gwa be ätï yu'rina
kerala, nga be ila nyi gwujani."
22 Yi'ral ye giyee a gur ï'dïyï
ngwäyänü kürüng. Ngwele
girunu ndi ari nginde gwünänü
gwulleny.
23 A Yicu gwurli ngwombajidalu
ngwuci ngwo'ra ngwüngün
nu, "Yojema ngwüjï ngwanni
ngwünänü ndi änï giyelenyanu
yidi Ngwaalu!"
24 A ngwaalu elalu ngwoo'ra
ngwüngün ngwuja'ri ngwüngün
a be Yicu gwä'räjänü ngwari,
"Gwani yïjï, yojema gwulleny ndi
änï giyelenyanu yidi Ngwaalu!
25 Yijanalu torneny ndi damla 'tü
kïïy gidi yïbrä ndi ari a dïjï danni
dïnänü änï giyelenyanu yidi Ng-
waalu."
26 O're a ngwaalu elanalu ng-
woo'ra ngwe aar ondajidi aar ari,
"Manari yi'ral yiru gu no, amne
yärü gwuru gwanni ngwa mbuji
gilanging?"
27 A je Yicu alliji ngwäy nono
ngwuje ci, "Yojema gïdïjï dümnä
a be Ngwaalu, ya'ti ojema. Yi'ral
'dar Ngwaalu ya'ti ojema."
28 A Butruj ci, "Änyängä lima
gatana ngwonyalu 'dar ar ang
gwujani!"

10:19 10.19 Gwuruj 20.12; Täjïnïyä 5.16–20

29 A Yicu gwä'räcänü ngwuci, "'Didanu nggwa je ci, gwere gwa'ti gwanni gwa gatani ngwu'duna na ngwenggen ngwuru ngwur na yera ngwugatani papang na nanni na yïjï na giruny güngün gwani äny na gwani ngwuja'ri ngwanni ngwujaw, 30 gwa ami'rati nding je ape yomonanu küü'rï tudini (100) yonyadana gïdïdlä ndee (gwani ngwu'dun, ngweengga ngwuru ngwur na yera, nanninga, yïjï na ngwuruny na übïnïngälü) gïdïdlä ndä'dï ndi ila, miding gwudi gwur'taling. 31 A be lonyadu lanni gilo liru yi'ra, laji la ji gwodan na lanni liju gwodan, laji la ru yi'ra."

A Yicu ondaji yi'rany ye yüngün mana
(Mätä 20.17–19; Luka 18.31–34)

32 A je Yicu oda kayalu ladi allu Üräjälïm a ngwaalu elalu ngwoo'ra ngwe ngwüngün a yedeny eny ngwüjü ngwanni ngwugwujana je. O're a Yicu apada ngwo'ra ngwükäjäär je ngwüngün ngwoo ngwuru 'dï na rom (12) gay ge'te ngwuje ondaci ndi ari yiru ange yanni yadi ele ndi ji 'dünggüngün. Ngwuje ci, 33 "Alanga ladi allu Üräjälïm, na Gïjï gidi Dïjï dümnä ga aar ge gwurlanu ga aar ätädä ngwur'dala ngwanni ngwuru ngweleny na ngwoorta ngwudi yobo ga aar ge obalu giyi'rany ga aar ätädä ngwüjü ngwuru Garany, 34 ga aar ärrï yïdäpängä ga aar gwonynya ngwäyänü ga aar pï lacal le ga aar 'rinye. Ga jalu gidimomanu yomon tä'rïl ga be 'dï'rï."

Bupi gwudi Yagub gwenggen gwe gwani Yuwana
(Mätä 20.20–28)

35 A yïjï yidi Jäbädï Yagubinga Yuwana gwe ila 'dünggüngün aar ci, "Gwani doorta, änyängä lïmïnä ndi nje ärrïjï yi'ral yere yanni yadi ar ye otacalu."

36 A je Yicu ci, "Yiru ange yinana je nda je ärrïjï?"

37 Aar ci, "Gäbïcï nje ar ang jicalu a gwe'te jalu kaama a gwe'te jalu kängïr ndi näjï gwunga."

38 A je be Yicu ci, "Nga nga la'ti lïngïdï yi'ral yorto ye ngwaalinga yara ye, ngaa la burni ndi ïyï ginya ganni gadi nyi ïyï nga nyïnyïnï nyïnyïnï gwe gwanni gwadi nyi gwe nyïnyïne?"

39 Aar ci, "Yäy nyängä la burni."

A je be Yicu ci, "Ngaa la ïyï ginya ganni gadi nyi ïyï na nyïnyïnï gwanni gwadi nyi gwe nyïnyïnï. 40 A be jalu kaama güny na kängïr güny, yüny yä'tüdï nda je ätädä. Yiru yidi ngwüjï ngwanni ngwügï'tïjäär je."

41 Anni ma gu ngwoo'ra ngwoo 'dï (10) 'dingini no, aar kanu ngwuja'ri ngwudi Yagubinga Yuwana gwe. 42 A je Yicu urnidi gwüpäng ngwuje ci, "Ngaa lïlïngïdï ndi ari lanni lati aar je engga liru ngweleny ngwudi dïdlä ngwati ruyi ngwüjü yelenya yiima ye, na lanni liru yi'ra yegen lati aar je gu pä yelenyala. 43 A be aa'ti yi'ral giyee ya ji 'danggalanu, manni gwanni gwa mïnï ndi ru dïjï dipa 'danggalanu, gäbïcär ngwuru dïnäd dalu. 44 Gwanni gwa mïnï ndi ru gi'ra, gäbïcär ngwuru dïnäd didi ngwüjï 'dar. 45 Ndi ari 'to Gïjï gidi Dïjï dümnä ga'ti ïndädï ndi aar äpïjï yiiru a be gïndädï ndi äpïjï ngwüjü yiiru na ndi dudiyi ligo'ro lüngün nunnu ngwü'rä ngwüjälü ngwonyadu."

A Yicu u'riyi Bartimawujing nono gwürïmü ngwäy
(Mätä 20.29–34; Luka 18.35–43)

46 Aar be ila ngwaalu ngwani Ariya. Anni ma Yicunga ngwoo'ra ngwe ngwüngün na ngwüjü ngwonyadu ji ndi 'tü aar gatani gündärä gani Ariya, a gur gïrïmü

ngwäy gani Bartimawuj (yani gïjï gidi Timawuj) gijalu kay gïlänï ndi geraci ngwüjü guy.

47 Anni mung 'dingini Yicu gwe gwudi Najrang ngwürrï dula ngwari, “Wä Yicu Gïjï gidi Däwüd, ang ïnä.”

48 A ngwüjï girinya nunnu ngwugwugindi ngwürränï dula gwulleny ngwari, “Gïjï gidi Däwüd, ïnädïny.”

49 A Yicu dünï ngwari, “Urnidar.” No, aar urnidi guru nggoo gïrïmü ngwäy aar ci, “Ju be 'däny nga 'dï'rälü nggwoone gwurnidanga.” 50 Ngwü'dï'rä ngwugatu direda düngün gay ge'te ngwü'dï'rä ngwila ndi Yicu.

51 A Yicu ci, “Yiru ange yinana je nga je ärrïjï?”

A gur nggoo gïrïmü ngwäy ci, “Gwani doorta, äny ngwunana ndi ombajidalu.”

52 A Yicu ci, “Ïndï, ämnï Ngwaalu gwunga gwuma ang u'riyi nono.” Puprang no, ngwu'ri ngwäy ngwü'dï'rï ngwugwoda Yicung kayalu.

11

A Yicu änï Üräjälïm yelenya
(Mätä 21.1–11; Luka 19.28–40; Yuwana 12.12–19)

1 Anni ma Yicunga ngwo'ra ngwe ngwüngün ji gito gito Üräjälïm, aar ila kündär gani Bidbaji na kündär gani Bidaniya Gidotr gidi Ngwümïnïtï, a Yicu ükäjï ngwo'ra ngwüngün rom 2 ngwuje ci, “Ïndär ngwu'dunanu ngwujica je gweere ma aang ji gito ladi änï, ngaa la mbuji gïndü'rï giru damal gigekannalu ga'ti gu dïjï ändälä a'tur ngaa gwä'dädälü ngaa ge ila ngene. 3 Manari dïjï dere dima je otacalu nu, ‘Ngaa larra ma aang ärrï yi'ral giyee?’ car, ‘Ginana Deleny ging be gwä'rä puprang.’ ”

4 Aar ele aar mbuji gïndü'rï giru damal gigekannalu gïlängïr poor anni ma aar ji ndi gwä'dälü, 5 a je ngwüjï otacalu ngwanni ngwuju ngwüdünü ngeno, “Ngaa larra ma aang gwä'dä gïndü'rälü?”

6 Aar je ondaci ngwuja'ri anaku ca gu Yicu, a je ngwüjï gäbïcï aar ele. 7 Aar ape gïndü'rï giru damal aar ge ila ndi Yicu aar gu gillici ngwuredala ngwudi gennala ngwegen a gu Yicu allala. 8 Na ngwüjï ngwonyadu 'dï'rï aar gilici ngwuredalu ngwegen kayalu a ngwüjï ngwoko ü'rï'tä ngwaa'ri ngwurunyanu aar je gïlicïjälü kayalu. 9 Ngwüjï ngwanni ngwumadina na ngwanni ngwïndï gwodan aar ürrï dula aar opepala aar ari,

“A Ngwaalu näjïnï!”*

“Gwonjacaar gwanni ngwïndï
ngwürïny ngwe ngwudi
Deleny!”

10 “Gwonjacaar gwanni gwïndï
yeleny ye yidi dïgüürnä dege
dani Däwüd!”

“A Ngwaalu näjïnï kerala!”

11 A Yicu änï Üräjälïm ngwele ngwänï ngwämrä ngwudi gobo. Anni mung ombajidalu 'dar, a be lingen lïndï be 'di ngwuru digera, ngwü'tü aar ele ngwoo'ra ngwe ngwükäjäär je ngwüngün ngwuru 'dï na rom (12) kündär gani Bidaniya.

Yicu na dimnigor
(Mätä 21.18–19)

12 A dilu danu anni mung ji ndi gatani gündärä gidi Bidaniyang, a ngwamu enyanu. 13 Ngwengga dimnigora ngwaalu ngwolanu dinna ngwänï ngwila gwaadi

* **11:9** 11.9 Ngwuja'ri ngwee Yïbrïyängä ngwari, “Awosanna” ngwani gïlängïdïyï nje. **11:9** 11.9 Mäjïmür 118.25–26

gu mbuji yimnigora, anni mung obani, ngwu'ti mbuju gony gere ngwube mbuji ngwänï 'dogo ndi ari gaji ga'tina rüdï gati ge yimnigor 'ri'ri.

14 A Yicu ci daa'ri, “A gwa'ti ba be gwa 'ri'ri a'tur ndi aar gu eny yimnigora.” A gu ngwoo'ra ngwüngün 'dingini nggu ari no.

A Yicu linynyi ngwüjü ngwämrä ngwudi gobo
(Mätä 21.12–17; Luka 19.45–48; Yuwana 2.13–22)

15 Obanar gu Üräjälïm, a Yicu änï ngwämrä ngwudi gobo ngwümätä ngwüjü ngwanni ngwati illidi ngenone ngwuje linynya ngwügwü'rübäjï ngwümbürälü ngwudi üpïyï ngwü'rïnyänü na yüü'rï yati gu ngwüjï jalu aar ellang amaam 16 ngwümïnïcï dïjü dere ndi ü'rü ngwämränü ngwudi gobo dapu ngwony ngwudi ngwiliny. 17 A anni mung ji ndi enggaci ngwüjü ngwuje ci, “Ya'ti üllïnä kitabanu ndi ari,

‘Ngwu'dun ngwüny ngwuru
ngwu'dun ngwudi otaci Ngwaalingalu ngwudi ngwüjï giyen 'dar’?

Ngwuma je be ruji, ‘ngwubang ngwudi yu'ram.’”

18 A gu ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny na ngwoorta 'dingini ngwuja'ri ngwee, aar mïnï gay gadi aar ge 'rinye a je be yedeny eny 'dünggüngün ndi ari ngwüjï 'dar ngwuma dibi ngwuja'ri ngwüngün.

19 Anni ma ngwaalu ru digera, aar 'tü aar gatani gündärä.

A dimnigor undi
(Mätä 21.20–22)

20 Dilu danu, aar ji ndi ele kayalu, aar engga dimnigora dima undi 'tu'tu ngwuuwalu. 21 A Butruj diwayini ngwuci, “Gwani Doorta, ombaja kuni dimnigora danni dï'täjä gu ngwünyü lungge dima undi!”

22 A je Yicu ci, “Ämnär Ngwaalu, 23 nggwa je ci 'didanu ndi ari, manari dïjï dere dima ci geno nggee, ‘'Dï'rü, gätïnä giyaw,’ ngwu'ti be ümïmänü giligoranu lüngün ngwube ämnï Ngwaalu ndi ari ngwuja'ri ngwanni ngwondajing je ngwa gu ru anaku arung gu, ngwa aar je ärrïjï.

24 Yäy gu no nggwa je ci ndi ari yere 'dar yanni yada ye otaci Ngwaalingalu, ämnä Ngwaalu ndi ari yima je mbuji na ya ru yunga. 25 Na manari nga gwuma dünälä ndi otaci Ngwaalingalu, manari nga gwümätïjä dïjü dere yi'ralalu yere giligoranu, düdänïjänü nunnu Papa gwunga kerala gwa ang düdänïjänü 'to giyi'ral yunga yanni yiki. 26 (Ma be ari ngaa lima 'ti düdänïjä ngwüjänü ndi ke gwegen 'danggalu, ara je mine Papa gwalu gwudi gerala düdänïjänü 'to awa ndi ke gwalu 'dünggüngün.”)

A Ngwüyäwüd utalu yeleny ye yidi Yicu
(Mätä 21.23–27; Luka 20.1–8)

27 O're aar obana Üräjälïm, anni ma Yicu ji ndi elellalu ngwämrä ngwudi gobo, a ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny na ngwoorta ngwudi yobo na mbumbunga aar ila 'dünggüngün. 28 Aar otacalu aar ci, “Yeleny yïndï ne yanni yata ye ape yi'ral giyee? Yärü gwanni gwätädä je 'di ngaa ye ape yiiru giyee?”

29 A je Yicu ci, “Nggwa je otacalu ngwuja'ri ngwe ngwe'te pu, enggaciny nje nggwa je be enggaci 'to ndi ari yeleny yape nje ne yärrïny ye yi'ral giyee. 30 Nyïnyïnï yaw ye gwudi Yuwana gwïndï Ngwaalu

11:17 11.17 Ajaya 56.7 **11:17** 11.17 Ärmïyä 7.11 **11:26** 11.26 Mätä 6.15

gwalla gwïndï ngwüjï ngwümnä? Ondaciny!”
31 Aar ondajidi aar ari, “Ma ar ari, ‘Gwïndï Ngwaalu,’ gwunje ci, ‘Ngaa mine arra ma aang 'ti ämnäcä?’ 32 Manari a lima ari, ‘Gwïndï ngwüjï ngwümnä’ ngwüjï ngwunje 'dï'rä nono.” (A je be yedeny eny ngwüjï, ndi ari ngwüjï 'dar ngwümätï ngwuja'ri ndi ari Yuwana gwuru dïjïr 'didanu.)
33 No, aar gwä'räcï Yicunganu aar ci, “Gwa'ti nyii gwe lïngïdï gwïndï ne.”
A je Yicu ci, “A mine äny 'to gwa'ti gwa je enggaci ndi ari nggwati ärrï yi'ral giyee yeleny ye yidi yärü.”

12

Mï'rï ngwuja'ri gwani ngwäänü
(Mätä 21.33–46; Luka 20.9–19)

1 A be Yicu 'dï'rï ndi ondaci ngwüjü ngwuje mï'rïcï ngwuja'ri ngwuje ci, “Gur ge'te gïkwüdï yügïrï gidaartanu ngwuje gwalaci ngwuge'te ngwaalinga ngwudi ündï yügïrï ngwuge'te gangida. Ngwube gätïjänï ngwäänä aar ombaci ngwü'dï'rï ngwele ngwaalu ngwolanu. 2 A gaji ila gidi uni ngwükäjï dïnädä düngün ngwäänü ndi ari aar äkïjä yügïrï gidaartanu. 3 Aar be määtä dïnädä aar pï aar linynya ngwuy ngwanu. 4 Ngwo're ngwükäjï dïnädä di'ter, o're aar mï'rïdä ki'rala aar ärrä yïrgïnä. 5 Ngwo're mana ngwükäjï dïnädä di'ter, ndoo, aar määtä aar 'rinye. Ngwo're ngwuje ükäjï ngwu'ter ngwonyadu ngwoko aar je pï, na ngwoko aar je 'rinye.
6 Ngwube diwayinalu gwe'te pu nding ükäjï, gïjjü güngün ganni gämnïng ngwükäjälü gwodan ngwari, ‘La je yedeny kïjï güny.’
7 A ngwäänü ondajidi kïjälä güngün aar ari, ‘Nginde gwuru be nggwee gwudi yu'rin. Ilar ar määtä ar 'rinye nunnu a yu'rin ru yege.’ 8 No, aar määtä aar 'rinye aar ape aar gatu kulu poor gidaarti didi yügïrï.

9 Gur gidi daarti didi yügïrï gadi be ärrï ange? Nginde gwila gwa 'rinye ngwäänä ngwoo gwa pe daarti didi yügïrï ding ätädä ngwäänä ngwu'ter.” 10 Ngwuje ci, “Ngaa la'ti ulu ngwuja'ri ngwudi gitab ngwanni ngwaru,

‘Go'rr ganni gï'dünyïdädï
ngwüjälü ngwanni ngwati oda,
giru ganni gima ru go'rr giru gidingo.

11 Deleny diru därrü yi'ral giyee,
a yima ru yiima 'ter ngwäyänü 'dengge’?”

12 Aar be mïnï gay gadi aar määtä ndi ari ngindenga lima lenge ndi ari Yicu gwäbïngädï 'denggegen. A je be yedeny eny ngwüjï ngwonyadu. No aar gatani aar ele.

Gï'tïjï delenya didi Rumang dulba
(Mätä 22.15–22; Luka 20.20–26)

13 Aji aar ele aar ükäcä Yicung Ngwübärrïjï na ngwüjï ngwudi Yïrüdïj ndi ari aar mätädä ngwuja'ri ngwere ngwulem ngwanni ngwuki. 14 Aar ila 'dünggüngün aar ci, “Gwani doorta, nyängä lïlïngïdï ndi ari nga gwuru dïjï dati ondaji ngwuja'ri ngwïndï kayalu, ndi ari nga gwati 'ti ge'taja ngwüjï ngwäyänü ndi ari ngwani yärüngä, ati ang be enggaci ngwüjü ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu ngwanni ngwïndï kayalu ngwuru 'didanu. Yijayi gu ndi nyii gï'tïjï Delenya didi Rumang dani Gayijar dulba gwalla ya'ti jaw? * 15 Nyii ge'te gwalla nyii 'ti ge'ta?”

12:11 12.11 Mäjïmür 118.22–23 * **12:14** 12.14 Deleny didi Rumang dati aar ci, “Gayijar.”

A Yicu lenge yimur'tunya yegen ngwuje ci, “Ngaa larra nyii be ïdäjï? Ätädïny 'di dinar nyi ombaji.” 16 Aar ätädä bartad. Ngwuje ci, “Gi'remna nggee gidi yärü giru? Na yuuli giyee yüllïnä?”

Aar ci, “Yidi Deleny didi Rumang dani Gayijar yiru.”

17 A je Yicu ci, “Ngwong ngwudi Deleny didi Rumang dani Gayijar, ätädär je Delenya didi Rumang na ngwong ngwudi Ngwaalu, ätädär je Ngwaalinga.” A je ngwe ngwaalu elalu ngwuja'ri ngwüngün.

'Dï'rï gwudi ngwüjï ngwayu
(Mätä 22.23–33; Luka 20.27–40)

18 A be Ngwüjändügï ngwanni ngwati ari 'dï'rï gwa'ti gwudi ngwüjï ngwayu ila ndi Yicu gwadi aar otacalu 19 aar ci, “Gwani doorta, Müjä gwullu ndi ari manari diweengga dima ayi ngwugatani dayalu düngün ngwu'ti ätï yïjü, a gwenggen ape dedela ngwulengaci gwenggen yïjü. 20 A be yïjï yiju yiru yengga kwo'ra tä'rïl (7) a be Gaanni agu ngwayi ngwu'ti lingetana yïjü. 21 A Gwoone ape. Ngwo're ngwayi ngwugatani da'ti lïngïtï, a Gwallu ape. Ngwo're ngwayi ngwugatani da'ti lïngïtï. 22 Aar gu ele 'di aar medadi 'dar kwo'ra tä'rïl (7) aar 'ti gatana gïjälü gere a be gwodanalu a daw ayi 'to. 23 A be gomon gidi 'dï'rï giyi'ranyanu, daw ndoo dadi be ru didi yärü gwe'te gwe'te 'dar kwo'ra tä'rïl (7)?”

24 A je Yicu ci, “Ngaa lidudu, ngaa la'ti lïngïdï ngwuja'ri ngwe ngwudi gitab na yiima yidi Ngwaalu yorto ye ngwaalinga.

25 Ma ji ma ngwüjï 'dï'rï ngwanni ngwayu, ngwa'ti ba be ngwagu aar ägïnï, ngwadi ru nono yï'rrä yidi gerala. 26 A be gwenene ngwuja'ri ngwani a ngwüjï 'dï'rï, ngaa la'ti ulu ngwuja'ri kitabanu gidi Müjä ngwudi da'ri danni du'du ndi ari Ngwaalu gwondaca Müjäng ngwuca? Gwuca Müjäng, ‘Äny gwuru Ngwaalu ngwudi Äbräyïm, Ngwaalu ngwudi Ijaag na Ngwaalu ngwudi Yagub.’ 27 Nginde gwä'tüdï Ngwaalu gwudi ngwüjï ngwanni ngwayu, ngwube ru Ngwaalu ngwudi ngwüjï ngwanni ngwumidu. Yäy gu no, ngaa lidudu gwulleny!”

Ngwuja'ri ngwanni ngwojemana gu'ru
(Mätä 22.34–40; Luka 10.25–28)

28 A doorta de'te didi yobo ila ngwuje 'dingini ndi aar garnati. Anni mung engga ndi ari lima je Yicu gatu ngwuja'ri ngwe ngwüngün ngwujaw, ngwotacalu ngwuci, “Ngwuja'ri ngwïndï ne ngwuja'ranu 'dar ngwanni ngwojemana gu'ru?”

29 A Yicu ci, “Ngwuja'ri ngwanni ngwojemana gu'ru ngwuja'ranu 'dar ngwuru ngwee ndi ari, ‘'Dinginar liru ngwüjï ngwudi Yïjïräyïl, Deleny diru Ngwaalu ngwege, diru Deleny de'te pu. 30 Ämnä Delenya diru Ngwaalu ngwunga ligor le lunga ku na lingeno le lunga ku na ya'rany ye yunga ku na yiima ye yunga ku.’ 31 Na ngwuja'ri ngwanni ngwugwujanalu mana ngwuru ngwee ndi ari, ‘Ämnä gwanggalu nono ata gu ämnï ligo'ro lunga.’ Ngwuja'ri ngwere ngwa'ti ngwanni ngwojemana gu'ru ngwuja'ri ngwee rom (2).”

32 A be doorta ndoo ci, “Nga gwätïyä ngwuja'ri ngwäyänü gwani Doorta, ndi ari Ngwaalu ngwuru Ngwaalu ngwe'te pu na ndi ari ngwa'ta be ngwere a be nginde ru. 33 Na ndi ämnï ngindeng ligor le lunga ku na bebere gwe gwunga ku na yiima ye yunga ku na ndi ämnï

12:26 12.26 Gwuruj 3.6 **12:30** 12.30 Täjïnïyä 6.4–5 **12:31** 12.31 Ngwullawi 19.18

gwanggalu nono ligo'ro lunga yiru yanni yojemana gu'ru ndi gï'tïjï Ngwaalinga de'renya na mï'rïnïng nono."

34 Anni ma Yicu engga ndi ari nginde gwuma gwä'räjänü ngwuja'ranu bebere gwe gwujaw, ngwuci, "Nga gwa'ti ola ngwaalinganu giyeleny yidi Ngwaalu." 'Tu'tu gaji nggoo, aa'ti ba be dïjï dere ädïnä ndi otacalu mana ngwuja'ri ngwe ngwere.

Gwanni Gwubrutaar yelenya na Däwüd
(Mätä 22.41–46; Luka 20.41–44)

35 Ju gu Yicu ndi enggaci ngwüjü ngwämrä gwudi gobo, ngwutalu ngwari, "Awa gu ati be ngwoorta ngwudi yobo ari gwanni Gwubrutaar yelenya gwuru gïjï gidi Däwüd? 36 A mine Däwüd ondaji ligo'ro le lüngün Lïgï'rïm le ngwari,

'Deleny dica Delenya düny,
Jalu kaama güny
'di nga gï'tïjï güwänälü gunga
giyoranu yunga.'

37 Däwüd nginde ligo'ro le lüngün, gwucung 'Deleny.' Ngwube ru gïjï güngün awa?"

A ngwüjï ngwonyadu geraji länï ngwujayanu.

Girinya gwani arngani ngworta ngwudi yobo
(Mätä 23.1–36; Luka 20.45–47)

38 Ngwuji ndi ondaci ngwüjü ngwuje ci, "Arnganar ngworta ngwudi yobo. Ngwati jada ndi elellalu ngwured ngwanu ngwola a je ngwüjï aganni ngwaalu ngwudi ngwiliny 39 a je ngwüjï ge'talu ngwudu'rala ki'ra ngwämrä a je ngwüjï denya ngwaalu ngwudi yï'rïnyïnä. 40 Ngwati ï'däjï ngwedelanu aar je apada ngwu'duna ngwegen ma aar otaci Ngwaalingalu, aar ïrïngïnï oleye gwe ngwuja'ranu. Ngwüjï ngwanni ngwuru gu no, ngwuru ngwanni ngwadi aar ngwe obalu gwulleny."

Dedel diru diwayi
(Luka 21.1–4)

41 A Yicu jalu aar gwomajidanu ngwaalinga ngwe ngwati gu ngwüjï ge'te ki'du. Ngwombaji ngwüjü ngwonyadu ngwanni ngwünänü aar ge'te gwegen gwonyadu. 42 A be dedel diru diwayi ila ngwugatu bartadalu ngwäy rom gwuru gu'ru gooko'riny 'dogo.

43 A Yicu urnidi ngwo'ra ngwüngün ngwuje ci, "Nggwa je ci 'didanu, dedel ndee diru diwayi, dima ge'te ki'du gwonyadana ngwüjï 'dar. 44 Ndi ari ngwüjï 'dar ngwuge'ta gwooko koola gegen gonyadu gätäär a be ndee, dige'ta giyiwayi yüngün 'dar gwanni gwätïng."

13

Yicu gwondaju geradalu gwe gwudi gobo
(Mätä 24.1–2; Luka 21.5–6)

1 Anni ma Yicu ji ndi gatani gobo, a doo'ra de'te ngwoo'ranu ngwüngün ci, "Ombaja kuni gwani Doorta, yo'rra giyee yipa yipa! Na ngwu'dun ngwee jayar gu yi'remna!"

2 A Yicu ci, "Nga gwänggädï ngwu'duna ngwee ngwupa, gaji ga ji gila, go'rr gere ga'ti ngene ga gätïnänï kwenggenala. 'Dar ya gätïnï gïdïyängälü.

Yi'remna yadi inggidi medading gwudi dïdlä
(Mätä 24.3–14; Luka 21.7–19)

3 Anni ma Yicu ji ndi jalu Gidotrala gidi Ngwümïnïtï aar gwomajidanu gobo ge, a Butruj na Yagub na Yuwana na Andrawuj otacalu jücü aar ci, 4 Enggaci nje, yi'ral giyee yadi ji jadu na yiru ange

12:36 12.36 Mäjïmür 110.1

yadi ru yi'remna yanni yadi inggidi ndi ari gaji gima be ila nunnu 'dar giyee yadi be ele ndi mbuti?”

5 A je Yicu ci, “Arnganar aa'ti dïjï dere da je ï'däjänü. 6 Lonyadu la ji lila ngwürïny ngwe ngwüny la ari, ‘Äny gwuru gwani nginde,’ na la aar je ï'däjänü lonyadu. 7 Ma ji ma aang 'dingini yäärä ye ngaa 'dingini yi'ral ye yani yäärä, aa'ti be ngaa lobadi yigoralu. Yi'ral yanni yiru gu no yadi ji a be medadi gwa'tina gito. 8 Ngwüjï ken ngwa 'dï'rä ngwüjü nono ken gi'ter na yeleny ken ya 'dï'rä yelenya nono ken gi'ter na ngwaalu ngwa lagadalu giyen mbüny mbüny na ngwamu ngwa ji. Yajima yiru giyee yanni yiru gi'ra.”

9 Ngwuje ci, “Ngaa be arngani. Ndi ari la je apada ngwämrä ngwudi pï yelenya la je pï ngwacal ngwe ngwämrä. Na gwani äny, ngaa la dünï ngwäyänü ngwudi ngwartan na ngweleny ngaa ru ladi inggidi 'denggen. 10 Na ngwuja'ri ngwujaw ngwa aar ngwe ondaci ngwüjü giyen 'dar gwerre gwerre. 11 Ma be ari lima je ummi ara je apada ngwelenyanu, aa'ti be yigor ya je pïdänänü ngwuja'ri ngwanni ngwada ngwe ari. Ngaa je be ondaji 'dogo ngwanni ngwadi aar je ätädä kaji nggoo ndi ari ngaa lä'tüdï ladi ondaji a be Lïgï'rïm liru lanni Liju'ru.”

12 Ngwuje ci, “A diweengga da gwurlanu gwenggen gwe gwa aar ape gwa aar 'rinye, na papa gwa gwurlanu gïjï ge güngün. Na yïjï ya nyortaci papanga janu legen la aar je 'rinye.

13 Na ngwüjï 'dar ngwa je ke ngwäy gwani äny, a be gwanni gwa mätïnälü 'dï'däny 'di aar medadi, gwa gïlängïdïnï.”

Yütä yanni yiru yedeny
(Mätä 24.15–28; Luka 21.20–24)

14 Ngwuje ci, “Ma ji manari ngaa lima enggada yütä yanni yati rngïyï ngwüjü aar je gäbïcï aar gatani ngwaalinga yanni yaru ye dïjïr dani Daniyal yima ji kobo ngwaalu ngwanni ngwa'ti ngwadi aar gu ji, gwanni gwati uli ngwulenge yi'ral yorto ye ngwaalinga. Gäbïcär je be lanni gilo Yäwüdïyä, aar abrada giyenala. 15 Gäbïcär be gwanni gwujalu ngwu'dunala aa'ti gwüllädälü na ngwänï gïdrü ndi 'tüyä gony gere. 16 Aa'ti dïjï danni da ji gïtäny, da kwodalu 'dunu ndi ape direda düngün.

17 Wäjï ngwani ngwaw ngwanni ngwuju ngwari ngwe na nanninga lanni li'riya giyomon giyoo! 18 Otacar Ngwaalingalu ndi ari aa'ti yi'ral giyee ya ji digo de, 19 ndi ari dïrbä da ji dipa giyomon giyoo, danni dikalu gikidang, dere da'ti gu ju diru gu no 'tu'tu ge'ta gu Ngwaalu dïdläyü ndee 'di gwenene na da'ti da ji dere diru gu no mana a'tur. 20 Adinari aa'ti Ngwaalu ü'rïdï yomonanu giyoo, dïjï dere da'ti daadi midi a be gwani ngwüjï ngwanni ngwäbrüng je ngwube ülläjï yomonalu aar ru yooko.

21 Kaji nggoo, manari dïjï dere dima je ci, ‘Ïlar, gwanni Gwubrutaar yelenya nggwo ngene!’ na ara je ci, ‘Ar ele nggwo ngenone,’ aa'ti la je ämnäcï. 22 Ndi ari ngwu'duru ngwonyadu ngwani lanni librutaar je yelenya na ngwïjïr ngwonyadu ngwa ji ngwa 'tädälü ngwa ärrï yi'ral yiru yi'remna 'ter ngwa ape yiima ndi ï'däjï ngwüjänü ngwanni ngwäbräär je ma gay ji. 23 No, arnganar be, äny gwuma madinana nggwuma je ondacani ngwuja'ri ngwee 'dar.”

13:14 13.14 Daniyal 9.27; Daniyal 11.31; Daniyal 12.11

Ila gwudi Gïjï gidi Dïjï dümnä
(Mätä 24.29–31; Luka 21.25–28)

24 Ngwuje ci, “A be giyomon
giyoo, yi'ral yanni yadi gwujana
dïrbä ndoo,
‘lingen la ru dïrïm
na buri gwudi düüwä gwa
erne.
25 Yuurrum ya mi'ri'ta kerala,
na ngwong 'dar kerala ngwa
lagadalu.’
26 Kaji nggoo, ngwüjï ngwa be
enggada Gïjü gidi Dïjï dümnä
güllü gïyïbä'rälä yiima ye yipa
na näjï. 27 Gwa be ükäjä yi'rrä
yüngün nunnu aar gwä'räjä
ngwüjälü ngwüngün ngwanni
ngwäbrïnä giyumil kwo'rongo
ngwaalu ngwurmitu gu dïyäng na
'di ngwaalu ngwurmitu geralu.”

Lïngïdär dimnigor de yorto ye ngwaalinga
(Mätä 24.32–35; Luka 21.29–33)

28 Ngwuje ci, “Gweneno,
lïngïdär dimnigor de yorto ye
ngwaalinga ndi ari, ma ji ma
yi'rina yüngün ïgïlï aar 'tüdïnä
ngwäni ngwüngün, nga lenge ndi
ari yirram yima ja gito. 29 Yäy
'to ma ji ma aang engga yi'ral
giyee ma aar ji, lïngïdär be ndi ari
yima ja gito, yima ja gito gïlängïr.
30 Nggwa je ci 'didanu ndi ari
gimaad nggee, ga'ti ga medadi
'di a yi'ral giyee 'dar ila aar ji.
31 Gere na dïyäng la ji la dudi a be
ngwuja'ri ngwüny ngwa'ti ngwa
dudi a'tur.”

Gomon na gaji ga'ti linginna
(Mätä 24.36–44)

32 Ngwuje ci, “Dïjï dere da'ti
dïlïngïdï gomon ge na gaji ge
nggä'dï yorto ye ngwaalinga.
'Di yï'rr 'to yidi gerala na Gïjï,
ya'ti aar ye lïngïdï yorto ye
ngwaalinga a be Papa ru gwe'te
pu gwülïngïdï. 33 Arnganar be
ngaa jalu ngwäy ngwe! Ndi ari
ngaa la'ti lïngïdï gaji ganni gadi
ge yi'ral giyee ji. 34 Yadi ru nono
dïjï dï'dï'rü ngwele ken golanu
ngwube gätïjänïjï ngwïnädä
ngwüngün ngwu'duna ngwuje
ruji yi'ra ngwuje gegenacani
yiiru a dïnäd ape yiiru yüngün
ngwoladani dangida gïlängïr ndi
ari ngwuge'te ngwäyälü.”

Ngwuje ci, 35 “Yäy gu no, arn-
ganar be ndi ari ngaa la'ti lïngïdï
ndi ari gur gidi ngwu'dun gadi
ila jadu. Gila digera de, gila
diligeny danu, gila gokto ge na gila
dilu danu. 36 Manari gima ilalu
'dür no, aa'ti ga je mbuji lindru.
37 Yanni yica je ye, yiny ye ci
ngwüjü 'dar ndi ari, ‘Arnganar!’ ”

14

Aar ïnïjï Yicung Bidaniya ndi aar 'rinye
(Mätä 26.1–5; Luka 22.1–2; Yuwana 11.45–53)

1 A yomon jalu rom yadi ye
Yï'rïnyïnä ji yidi Dambdani na
Yï'rïnyïnä yidi Ligi'ra. A ng-
wur'dal ngwanni ngwuru ngwe-
leny na ngwoorta ngwudi yobo ji
ndi mïnï gay gadi aar ge määtä
Yicung nyïm aar 'rinye. 2 Aar be
ari, “Ya'ti ya gu ru giyomon yidi
yï'rïnyïnä ya gäbïcï ngwüjü ngwa
'dï'rïyï yärä.”

Aar bruti Yicung Bidaniya
(Mätä 26.6–13; Yuwana 12.1–8)

3 A gaji ganni gima ge Yicu ji
Bidaniya, ngwuji ndi ndralu girel
ge gïdïmbürälü ndi eny ngwu'dun
ngwudi gur gani Jamaan gwanni
gwuru Daamu gwerre, a daw de'te
ila dapu gïbüngä giru go'rr gidi
yila yiru gi're'reny yonyadu ng-
wiliny yidi närdïn 'didanu ngwila
ngwukiyi gïbüngä ngwübäläjï Yi-
cung gi're'renya ki'ranu.

4 A ngwüjï ngwoko kanu ng-
wanni ngwuju ngeno, aar ari,
“Ange gwuru a be gi're'reny nggee
reny geradalu? 5 Gaadi ïllïnï gaadi

13:25 13.25 Ajaya 13.10; Ajaya 34.4; 'Täälü 6.12–13

apa ngwü'rïnyä ngwanni ngwati ngwe ngwüjï ape yiiru dïdläyü ngwanni ngwaadi aar je gegenaci ngwuwaya." Aar ji ndi girinya dayu gwulleny.

6 A je Yicu ci nu, "Gäbïcär dadi aang äbïngïnänü didang. Diminy ärrïjï yi'ral yanni yijaw. 7 Ndi ari ngaa gilo ngwuwayinga le yomon 'dar, ma aang bupi nda je äpïjï yi'ral yijaw, ya je burni nda je äpïjï. A be äny, a la'ti la ji yomon reny. 8 Dima egenanalu dima ärrï yi'ral yanni yiming je burni ndi ärrï diminy bäläjï gi're'renya nono gani ja'rimani gwudi gatidi gwüny. 9 'Didanu nggwa je ci ndi ari ngwaalu 'dar gïdïdlä ngwanni ngwa aar gu ondaji ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu ngwanni ngwujaw, yanni yima je daw ärrï ya aar ye ondaci ngwüjü gwani diwayini ngindeng."

A Yäwüdä gwurlanu Yicu gwe
(Mätä 26.14–16; Luka 22.3–6)

10 A be Yäwüdä gwani Äjïgärïyütï gwanni gwuru doo'ra ngwoo'ranu ngwudi Yicu ngwanni ngwuru 'dï na rom (12) 'dï'rï ngwele ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny nunnu ngwuje enggaci gay ganni gadi aar ge määtä Yicung. 11 Anni ma aar gu 'dingini ngwuja'ri ngwee no, aar jayanu aar ci gwa aar ätädä ngwü'rïnyä. No ating mïnï gay gading ge määtä Yicung ngwuje ätädä.

Eny gwudi Deleny gwudi Dambdani

12 Gomon ganni giru gi'ra Gïyï'rïnyïnä yidi Ligi'ra, Ngwüyäwüd ngwati gu mï'rïnï nono yirany ye yanni yiru ngwamal yidi Yï'rïnyïnä yidi Dambdani. A ngwoo'ra ngwükäjäär je ngwudi Yicu otacalu aar ci, "A gwunana ndi nyii ele nyii ja'rimada ngwaalinga ne ngwada gu eny Gïyï'rïnyïnä yidi Dambdani?"

13 No ngwükäjï ngwo'ra ngwüngün rom ngwuje ci, "Ïndär kündär ngaa la mbudi gurnga le gapu dïïtï didi yaw. Gwujanar. 14 Ngaa ondaci guru gidi ngwu'dun ngwading gu änï ngaa ci, 'Doorta dutalu, ngwu'dun ngwanna ngwadi nyii gu eny Gïyï'rïnyïnä yidi Dambdani ngwoo'ra ngwe ngwüny?' 15 Nginde gwa je be enggaci gimbang alu nggwe gongranu gïgïlïcïnälü gïgï'tïnä mama, ngenone ngaa gu be ja'rimada yi'ral ar gu eny gïyï'rïnyïnä."

16 A be ngwoo'ra rom ngwüngün 'tü aar ele kündär aar je mbuji yïndï gu anaku ca je gu Yicu. No aar ge'te yi'ral yidi eny Gïyï'rïnyïnä yidi Dambdani.

17 Anni ma ngwaalu ru digera, aar ila ngwoo'ra ngwe ngwükäjäär je ngwüngün ngwuru 'dï na rom (12). 18 Anni ma aar ji ndi ndralu yirel ye gïdïmbür didi eny, a Yicu ari, "'Didanu nggwa je ci nu, gwe'te nggwo 'danggalanu gwadi nyi gwe gwurlanu, nginde gwe'te gwanni nggwo gwïtïïny gwe."

19 Aar ji ngwäyänü kürüng aar otacalu rung rung ati a'ri nggwee ci, "Äny gwuro?"

20 Ngwuje be ci nu, "Nginde gwuru gwe'te 'danggalanu 'dï na rom (12) gwanni gwuduwajiiny gwe yona kinyanu. 21 Gïjï gidi Dïjï dümnä gadi ayi anaku üllïnäär gu gwani nginde. A be wäjï bi gwani dïjï ndoo danni dadi gwurlanu Gïjï ge gidi Dïjï dümnä! Yaadi jayani adinari ngwu'ti lïngïnä."

Eny gwudi Deleny
(Mätä 26.26–30; Luka 22.15–20; 1 Küründüj 11.23–25)

22 Anni ma aar ji ndi eny a Yicu ape gona ngwuci Ngwaalinga yäy 'tu ngwü'ränü ngwätädä

ngwoo'ra ngwüngün ngwuje ci, “Apar, ngwanginu ngwüny ngwuru ngwee.”

23 Ngwo're ngwape ginya ngwuci Ngwaalinga yäy 'tu ngwuje ätädä aar gu ïyï ngindenga 'dar.
24 Ngwuje ci, “Yïn yüny yiru giyee yani gekajidi. Yïrädälü yani ngwüjï ngwonyadu. 25 'Didanu nggwa je ondaci ndi ari yä'tüdï ba be yadi nje ïyï yidi yügïrï 'di a gomon ila nggä'dï ganni ginje ge ïyï yanni yiru yiyang giyelenyanu yidi Ngwaalu.”

26 Anni ma aar ge'te delnga, aar 'tüdä aar ele aar allu Gidotr gidi Ngwümïnïtï.

A Yicu pälü nyï'rïnï gwe gwudi Butruj
(Mätä 26.31–35; Luka 22.31–34; Yuwana 13.36–38)

27 A je Yicu ci nu, “Nga nga 'dar, a liny o'ra giyora komon gidi gweneng,” ndi ari yüllïnä yaru nu, “ ‘Nggwa mï'rï do'ra
a ngwangal ki'doonga ngwa badalu.’
28 A be minyi 'dï'rï, nggwa je dalmacani nggwele Jälïl.”

29 A be Butruj ari nu, “Manari lima aang o'ra giyora 'dar, äny gwa'ti gwa ang o'ra giyora.”

30 A be Yicu ci nu, “'Didanu nggwa ang ci, nga gwene yäy dilunga didi gweneng ndi gokto urri yomonanu rom, nga ligo're lunga a gwuny nyï'rïnï yomonanu tä'rïl.”

31 A be Butruj määtä ngwäyälü rüny ngwari, “Ma aar ani yi'rany nda ayi 'dün nggwa'ti gwa ang nyï'rïnï a'tur.” A gu ngwoo'ra ngwüngün 'dar ari 'to no.

A Yicu otaci Ngwaalingalu gidaartanu dani Jujimani
(Mätä 26.36–46; Luka 22.39–46)

32 Aar ele ngwaalu ngwani Jujimani a Yicu ci ngwo'ra ngwüngün nu, “Jaralu ngene nyi otaca Ngwaalingalu.” 33 Ngwube apani Butrujing na Yagubinga Yuwana gwe aar le ele gwügätïnä dïlü nono a yïn aci giligor. 34 Ngwuje ci nu, “Nggwurunu gilingeno gwulleny gwani yi'rany. Jaralu ngene ngaa arngani.”

35 Ngwu'donggalu gwooko ngwaalu yirku ye gïdïyängälü ngwotaci Ngwaalingalu nunnu aadi aar äbräjï gaji gidi yi'rendeny kayanu ma gay ji. 36 Ngwari, “Gwani Aba gwuru Papa, a gwätï yiima giyi'ral 'dar. Äbräjïny yi'rendenya giyee kayanu. Aa'ti be ya ru anaku bupi nje gu äny, aar be ru anaku bupa je gu nga.”

37 Ngwube o'ra ngwoo'ra ngwüngün ngwuje mbuji ngwundru, ngwube ci Butrujing nu, “A gwundru gwani Jamaan? A gwa'ti burna ndi jalu ngwäy ngwe gaji ge'te po? 38 Jaralu ngwäy ngwe aang otaci Ngwaalingalu ndi ari nunnu aa'ti la je ïdäjï. Lïgï'rïm lor'temaja a be lingeno lami'ratu.”

39 Ngwo're mana ngwele ngwotaca Ngwaalingalu yi'ral ye'te ye'te yele yarung ye. 40 Anni mung o'ra, ngwuje mbuji lindru mana ndi ari lapana je yar ngwäy. Aar 'ti lïngïdï gwadi aar ca.

41 Ngwuje o'raca mana gomon ganni giru tä'rïl ngwuje ci nu, “Ngaa gilona lindru ngaa gatu düwä? Yiru gu be. Gaji gima ila! Gïjï gidi Dïjï dümnä nggee gima aar ge gwurlanu ga aar ätädä ngwüjü ngwanni ngwuki. 42 'Dï'rälü ar ele! Nggwee gwuma ila gwanni gwadi nyi gwe gwurlanu!”

Aar määtä Yicung
(Mätä 26.47–56; Luka 22.47–53; Yuwana 18.3–12)

43 A gaji ganni giming ge ji ndi ondaji no, a doo'ra dükäjäär ndoo dani Yäwüdä ngwoo'ranu

14:27 14.27 Jäkärïyä 13.7

ngwükäjäär je ngwuru 'dï na rom (12) obana gwïndäär ngwüjï ngwe ngwonyadu ligwodananu yalal ye na yuura ngwükäjä je ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny na ngwoorta ngwudi yobo na mbumbunga.

44 A je nginde gwani Yäwüdä gwanni gwadi nggwe gwurlanu enggacana gi'remna ngwuje ci, “Gwanni gwadi nyi aganni giyinenanu, gur giru be mätär aang okta ngaa ge 'tänü ngaa arngaci.” 45 A Yäwüdä ila brang brang ngwu'donggada ndi Yicu ngwuci, “Gwani Doorta!” Ngwaganni giyinenanu. 46 A ngwüjï gatu ngwuy aar määtä Yicung. 47 A dïjï ngwüjänü ngwanni ngwüdünädälä ngenone gwalla galala ngge mï'rï dïnädä de'te didi dir'dal danni diru gi'ra ngwü'rïdä länälü.

48 A je be Yicu ci nu, “Nyi gwunyurtanu nyii be 'tücä yalal ye na yuura ndi nyi määta? 49 A lati pa ji yomon 'dar kobo, ati nyi enggaci ngwüjü nyii 'ti mätï. A be yiru gu no, nunnu a ngwuja'ri ngwanni ngwaru ngwe gitab ätï ngwäyänü.” 50 Aar be gatanalu 'dar aar abri.

51 A be damal de'te dïpänä direda nono diru lari ngwuji ndi gwujani Yicung gwodan. Anni ma aar määtä, 52 ngwuje gwanna ngwabri ngwuje gätïjänï direda ndoo diru lari ngwabralu ngwanginu ngwanu.

A Ngwüyäwüd ngwämrä otaci Yicungalu

(Mätä 26.57–68; Luka 22.54–55,63–71; Yuwana 18.13–14,19–24)

53 Aar ape Yicung aar gwe ele gidir'dal danni diru gi'ra, ngenone, a gu ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny, mbumbunga na ngwoorta ngwudi yobo o'rajidalu. 54 A Butruj gwujani gwü'tüdänü 'di aar obani kubanu gidi dir'dal danni diru gi'ra. Ngenone, aar jalu ngwangidanga le gïlïgä.

55 Ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny na ngwämrä 'dar, aar ji ndi mïnï yi'ral aar je ü'rïdä Yicung nono nunnu aar 'rinye, aar je 'ti be mbuja yere. 56 Lonyadu aar ü'rïdä Yicung yi'duru nono aa'ti be ngwuja'ri ngwegen elatu.

57 A be gur ge'te 'dï'rälü ngwü'rïdädä yi'duru nono ngwari, 58 “Gwu'dinginiiny gwaru nu, ‘Äny gwa pä gobalu nggee gege'ta dïjï dümnä giny 'dï'rïyälü gi'ter yomon tä'rïl ga'ti gï'tïnä guy ge gidi dïjï dümnä.’ ” 59 Aa'tina ngwuja'ri ngwegen elatu.

60 A be dir'dal danni diru gi'ra 'dï'rälü ngwuje dünäcälü ngwotaci Yicungalu, “Nga gwä'tüdï gwadi ondaje? Ngwuja'ri ngwuru ange ngwee ngwondijaji ngwüjï nono?” 61 A Yicu gwugwundi ngwa'ti aru ngwuja'ri ngwere. O're a dir'dal danni diru gi'ra otacalu ngwuci, “Nga gwuru gwanni Gwubrutaar yelenya Gïjï gidi nginde gwanni gwünäjïna?”

62 A Yicu ci, “Äny gwuru, na nga gwa engga Gïjü gidi Dïjï dümnä gijalu kaama gidi Ngwaalu ngwanni ngwuru yiima na ga üllä gïyïbä'rälä yidi gerala.”

63 A dir'dal danni diru gi'ra diriti ngwuredanu ngwüngün ngwari, “Ange gwuru aar be mïnï mana ngwüjü aar ondaji? 64 Nga lima 'dingini aring ngwulem gwüngün. Nga laraa?”

Ngindenga 'dar aar gwe obalu ndi ari gwädï gu yi'rany. 65 A be ngwüjï ngwoko 'dï'rï aar gwonynya ngwäyänü ati aar giki direda ngwäy aar pï yi'ruundu ye yegen ati aar ci, “Allija 'di yïjïrä!

14:62 14.62 Daniyal 7.13

Yärü gwanni gwüpïdängä?” A ngwangida ape aar ele ndi pï.

A Butruj nyï'rïnï ndi ari gwülïngïdï Yicung
(Mätä 26.69–75; Luka 22.56–62; Yuwana 18.15–18,25–27)

66 Anni ma Butruj ji galli ge kubanu, a dïnäd de'te diru gera didi dir'dal danni diru gi'ra ngwumillida. 67 Anni mung engga Butrujing gwujalu gïlïgä, ngwïrïyï ngwäy nono mama ngwuci, “Nga 'to, nga liju Yicunga le gwudi Najrang.”

68 A be Butruj nyï'rïnï ngwari, “Äny gwa'ti lïngïdï ngwuja'ri yorto ye ngwaalinga ngwara ngwe.” Ngwü'tüdä gïlängïr poor.

69 Anni ma dïnäd diru gera engga ngenone, ngwo're ngwuci ngwüjü ngwanni ngwüdünü ngeno, “A'ri nggwee gwuru gwe'te gwegen.” 70 A nginde o're ngwünyï'rïnï.

Gwooko no, gilo lanni lïdünädälä gito gito aar ci Butrujing, “'Didanu nga gwuru gwe'te gwegen, ndi ari nga gwuru Dïjälïl.”

71 A Butruj mï'rï yi'rany gwari aar nyi gu 'täjï ngwünyü ngwuje ci, “Nggwa'ti lïngïdï guru nggee gara ge.”

72 Puprang no, a gokto urra gomon ganni giru rom. A'ti Butruj diwayina ngwuja'ri ngwanni ngwuca ngwe Yicu ndi ari, “Gwerre gwerre ndi gokto urra yomon rom, nga gwuny nyï'rïnï yomonanu tä'rïl.” A nginde ari.

15

Aar ape Yicung aar ätädä Bilatijing
(Mätä 27.1–2,11–14; Luka 23.1–5; Yuwana 18.28–38)

1 'Tu'tu dilu danu, a ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny na mbumbunga na ngwoorta ngwudi yobo na ngwämrä 'dar 'dï'rï aar giki ngwuja'ri aar gekaji Yicungalu aar ape aar ätädä delenya dani Bilatij.

2 A Bilatij otacalu ngwuci, “Nga gwuru Deleny didi Ngwüyäwüde?”

A Yicu ci, “Yäy, yiru gu anaku ara gu.”

3 A ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny üpäcï yi'ral nono yonyadu. 4 A no, o're a deleny dani Bilatij otacalu mana ngwuci, “Nga gwä'tüdï gwadi ondaji ngwuja'ri ngwere? Nga gwa'ti änggädï ngwüjü anaku üpäcärä gu yi'ral nono giyee yonyado?”

5 Aa'ti be Yicu ondaja ngwuja'ralu ngwere ngwulemanu 'di a ngwaalu elalu Bilatij gwe.

Aar obalu Yicu gwe giyi'rany
(Mätä 27.15–26; Luka 23.13–25; Yuwana 18.39—19.16)

6 A läbräjä gu giyomon yidi yï'rïnyïnä yegen, ndi ari ati aar je gwä'däcä dïjälü de'te pu giyirna danni dibupaar. 7 Gur ge'te gani Barabaj gijaar korkon ngwüjï ngwe ngwunyurtanu aar 'rinyidi ngwüjänü ngwü'dï'rü yärä.

8 A ngwüjï ngwonyadu allu ndi Bilatij aar otacalu ndi ari ngwuje ärrïjï yi'ral yanni yati ärrïnï gïdïdlä.

9 A je Bilatij otacalu ngwuje ci, “Ngaa lïmïnä nda je gwä'däcä Delenyalu didi Ngwüyäwüde?” 10 Ndi ari nginde gwani Bilatij gwülïngïdï ndi ari ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny gwätädäär Yicung yï'dünyü 'dogo. 11 A be ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny gwogaji ngwüjü ndi ari aar bupi Bilatijing gwuru deleny ngwuje gwä'däcä Barabajingalu.

12 O're a je Bilatij otacalu, “Ngaa lïmïnä nga je ärrïjï ngindeng ange gwanni gwucanga Deleny didi Ngwüyäwüd?”

13 Aar ürrï dula aar ci, “Pädï kü'rï.”
14 A je Bilatij otacalu, “Ange gwuru yiru ange yanni yärrüng je?”
Aar be ürrï dula gwulleny aar ci, “Pädï kü'rï.”
15 A je Bilatij gwä'däcä Barabajingalu nunnu aa'ti la kanu. Ngwube ape Yicung aar pï lacal le aar gwe ele ndi pä kü'rï.

A gwu'tulu ärrï Yicung yïdäpängä
(Mätä 27.27–31; Yuwana 19.2–3)
16 A gwu'tulu ape aar gwe änï ngwu'dun ngwudi yeleny aar urnida gi'du gidi gwu'tulu. 17 Aar giki direda duri didi yeleny aar 'räjï ngwügä aar je giki ki'ra nono gi'riba gidi yeleny. 18 Aar urnidi aar ari, “Agannar Delenya didi Ngwüyäwüd!” 19 Ati aar pï guura ge ki'rala aar gwonynya ngwäyänü. Ati aar jürbäjälü aar kwucalu yirku ye. 20 Anni ma aar gu ärrï yïdäpängä 'di aar medaji, aar gwallada direda ndoo duri didi yeleny, aar be giki ngwureda ngwüngün aar okta aar gwe ele poor ndi pä kü'rï.

Aar pä Yicung kü'rï
(Mätä 27.32–44; Luka 23.26–43; Yuwana 19.17–27)
21 A gur ge'te ngwaalu ngwani Giruwan gani Jamaan giru mbumbu gwudi Älïjïkändär na Räbüj gïndï 'dunu gadi ele kündär, aar üpïyï güü'rï yiima ye. 22 Aar apa Yicung aar gwe ila ngwaalu ngwani Jüljüjä, ngwani ngwaalu ngwudi guya gidi gi'ra gidi dïjï. 23 Aar be ätädä di'rica dïlägänänü ngwuuwa ngwe ngwu'ri nunnu ngwuje ïyï ngwuje be 'donya. 24 Aar pä kü'rï. Aar gigini ngwuredanu ngwüngün aar je ape aar je gu gatada yu'ru nunnu aar ombaji ngwanni ngwadi je dïjï ape.

25 Gaji ganni gima aar ge pä Yicung kü'rï, lingen lïndï be 'di ngwuru tudini kwo'rongo (9) dilu danu. 26 Yi'ral yanni yigekejajaar gu yullaar je kü'rälä yaru nu, DELENY DIDI NGWÜYÄWÜD.
27 Aar je pä gïyü'rï ngwu'ram ngwe rom. De'te kaama na de'te kängïr. 28 (No a ngwuja'ri ngwanni ngwüllïnä kitabanu aar ätï ngwäyänü ngwanni ngwaru, “Gwuma aar äcïdï ngwu'ram ngwe.”) 29 A ngwüjï ngwanni ngwumillidu kayalu nggoo lo, aar ci yi'ra kwo'ro'dong, “Yäy 'da! Nga gwanni gwaru a gwa kiyi gobo nga be 'dï'rïyälü giyomon tä'rïl, 30 üllädälü kü'rälä nga gïlängïdïyï ligo'ro lunga!”
31 A gu ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny na ngwoorta ngwudi yobo ondaji yïdäpängä 'to aar ari, “Nginde gwügïlängïdïyä ngwüjü ngwu'ter a be ligo'ro lüngün, ngwu'ti be burna ndi gïlängïdïyï. 32 Nggwee Gwubrutaar yeleny, Deleny ndee didi Yïjïräyïl, ngwu'di üllädälü gweneno kü'rälä aar engga nunnu ar gwe ämnï!” A ngwu'ram ngwoo rom ngwüpädäär je ngwe gïyü'rälä, lo 'to.

Yi'rany yidi Yicu
(Mätä 27.45–56; Luka 23.44–49; Yuwana 19.28–30)
33 Gilingen lïdünälä, a dïrïm elalu mogeny ken 'dar 'di a lingen ele ngwuru tä'rïl (3). 34 Anni ma lingen ele ngwuru tä'rïl (3), a Yicu ge'te dula gwulleny ngwari Yärmïyängä, “Eloye, Eloye, lama jabaktani.” Yani ndi ari, “Ngwaalu ngwüny, Ngwaalu ngwüny, a gwuma arra miny gatani?”
35 Anni ma ngwüjï ngwoko ngwanni ngwuju ndi dünï ngeno gito gito 'dingini ngwuja'ri ngwe, aar ari, “'Dinginar, nginde gwurnida Ïlïyäng.”

36 A gur ge'te gwalajanu ng-
wapa lïbä ngwurtiyi giyaanu yula
ngwugekaji gidirula ngwudingaci
nunnu ngwïyï. Ngwari, “Gäbïcär
'di gwenene ar engga manari Ïlïyä
gwadi ila ngwülläjälü.”
37 A Yicu ge'te dula gwulleny a
lïgï'rïm 'tü 'dünggüngün.
38 A dired didi gobo danni dati ji
gidiliganu, ngwüdïrïtïnänü 'tu'tu
allu nggwe 'di ngwobani koralu
ngwuranu rom.
39 Anni ma kumndan gidi
gwu'tulu küü'rï tudini (100),
gïdünäcä Yicungalu engga Yicung
gwuge'ta dula ngwengga gwayu
awa, ngwari, “'Didanu gur nggee
giru Gïjï gidi Ngwaalu!”
40 Ngwaw ngwoko ngwuju
'to ngeno aar dünï ngwaalu
ngwolanu ndi ombajidi. Märïyäm
gwani Mäjïdälïyä gwuju na
Märïyäm nanni gwudi Yagub
gwanni gwookana na Yüjä, na
Jälümä. 41 Lanni ligwujana
Yicung ngwaalu ngwani Jälïl
ati aar äpïjï yiiru. A ngwaw
ji ngwonyadu mana ngwanni
ngwïndäär le aar elada Üräjälïm.

Gatidi gwudi Yicu
(Mätä 27.57–61; Luka 23.50–56; Yuwana 19.38–42)

42 Digera dalu ndoo, gomon
giru gidi Ja'rimani (gomon giru
gidi gweneng a be bïgänü gwudi
gomon Kwo'ra tä'rïl). No anni ma
gaji ila gadi ru digera, 43 a Yüjïb
gwudi Ramang ila gwuru dïjï
dïdïnyädäär ngwämrä ngwudi
Ngwüyäwüd nginde gwuru dïjï
dïdünïcä yelenya yidi Ngwaalu
ngwu'ranu ngwü'dï'rï ngwele
ndi Bilatij gwuru deleny ngwuci
gwunana ngwangina ngwudi
Yicu. 44 A Bilatij allalu ndïr
ndi 'dingini ndi ari Yicu gwuma
ayi be. Ngwurnidi kumndan
gidi gwu'tulu küü'rï tudini (100)
ngwotacalu ndi ari manari Yicu
gwuma ayi be. 45 Anni ma
kumndan ondaci ndi ari yiru gu,
ngwügäbïcïjï Yüjïbïng ngwangina
ngwuje ape. 46 A Yüjïb illa
direda diru lari diyang ngwülläjä
ngwanginalu ngwudi Yicu kü'rälä
ngwuje pä direda nono aar
änïjï gidimomanu dïpïdäär ko'rr.
Ngwüdätï'rïyä go'rralu gipa
ngwügwü'rübä kïyï gidi dimomo.
47 Märïyäm gwani Mäjïdälïyä na
Märïyäm nanni gwudi Yüjä lenge
ngwaalinga ngwanni ngwuma aar
gu ge'te Yicung.

16

'Dï'rï gwudi Yicu
(Mätä 28.1–8; Luka 24.1–12; Yuwana 20.1–10)

1 Anni ma gomon medadi ganni
giru Kwo'ra tä'rïl, a Märïyäm
gwani Mäjïdälïyä na Märïyäm
nanni gwudi Yagub, na Jälümä,
aar ella gwudu'rula nunnu aadi
aar ele ndi änïjä ngwangina nono
ngwudi Yicu. 2 A 'tu'tu dilu danu
komon ganni giru gi'ra giyomon
Kwo'ra tä'rïl, gwele ma lingen
ürrädä aar ji kay ladi ele gidimo-
malu. 3 Aar otajidalu kay aar ari,
“Yärü gwanni gwadi nje dätï'rïyïjï
go'rra kïyï gidi dimomo?”
4 A be anni ma aar ombaji-
dalu aar mbuji go'rra ganni gipa
giju gwele, gima äbrnï gïlängïr.
5 Anni ma aar änï gidimomanu,
aar engga damal dïjädälü kaama
digenna direda dibidu, aar allalu
ndïr.
6 Ngwuje ci, “Ngaa 'ti ändälü
ndïr ngaa libupa Yicung gwudi
Najrang gwanni gwüpädäär kü'rï.
Nginde gwuma 'dï'rï! Nginde
gwa'ti ngene. Änggädär ng-
waalinga ngwanni ngwuge'taar
gu. 7 A be ïndär aang ondaci
ngwo'ra ngwüngün na Butrujing
ndi ari, ‘Nginde gwa je dalmacani
gwele Jälïl. Ngenone, gwa aang
engga anaku cara je gu.’ ”

8 Aar 'tü puprang no lididi'ru
lïndï le ngwaalalu, aar abra gidi-
momo. A je yedeny eny aar 'ti
ondaca dïjü dere.*

A Yicu 'täcä Märïyämïngälü gwani Mäjïdälïyä

[9 Anni ma Yicu 'dï'rï 'tu'tu
dilu danu gomon ganni giru
gi'ra yidi yomon Kwo'ra tä'rïl,
ngwü'täcä Märïyämïngälü gwani
Mäjïdälïyä gwerre gwerre gwanni
gwü'tüyüng gu ngwü'rïllänü
kwo'ra tä'rïl. 10 A Märïyäm
'dï'rï ngwele ngwondaci ngwüjü
ngwanni ngwujaar le gaji ganni
gijaar ge ndi rünïjï Yicung.
11 Anni ma gu ngwüjï ngwoo
'dingini ndi ari Yicu nggwo gwu-
midu gwänggädï Märïyäm ngwäy
ngwe ngwüngün, aar 'ti ämnäcä
ngwuja'ri.

A Yicu 'täcä ngwo'ralu rom ngwüngün
(Luka 24.13–35)

12 Aji a Yicu 'tädälü yi'remna
ye yi'ter, ngwä'täcä ngwo'ralu
ngwe'te rom ngwuju ndi ele ng-
wadi elada poor kündär. 13 Ngwee
rom o're aar je ondaci li'ter aar je
'ti ämnäcä ngwuja'ri ngwegen 'to.

A Yicu 'täcä ngwo'ralu 'dar ngwüngün
(Mätä 28.16–20; Luka 24.36–49; Yuwana 20.19–23; Yiiru 1.6–8)

14 Aji a Yicu 'täcä ngwo'ralu
ngwükäjäär je ngwüngün ng-
wuru 'dï na gwe'te (11) ngwuju
ndi eny. Ngwuje girinya gwani
ämnï Ngwaalu gwegen gwanni
gwami'ratu na gwani undi yigor
yegen ndi ämnäcï ngwüjü ng-
wanni ngwänggädï anni mung
'dï'rä giyi'ranyanu.

15 Ngwuje ci, “Ïndär gïdïdlä
'dar ngaa ondaci ngwüjü 'dar ng-
wuja'ri ngwe ngwanni ngwujaw.
16 Gwanni gwa ämnï Ngwaalu
ma aar nyïnyï, gwa gïlängïdïnï
a be gwanni gwa'ti gwa ämnï
Ngwaalu, gwa aar gwe obalu. 17 A
yi'remna yiru giyee yanni ya ji
'denggen lanni la ämnï Ngwaalu
ndi ari, la 'tüyï ngwü'rïllänü
ngwürïny ngwe ngwüny, la ondaji
ngwungla le ngwuyang, 18 la uti
ngwüüngäyälü ngwuy ngwe, na
ma aar ïyï yiiya yati 'rinyidi, la'ti
la ru yi'ral yere a'tur. La al-
liji ngwüjü ngwuy nono ngwanni
ngwümä ngwa u'ri nono.”

A Yicu 'dï'rï ngwallu kerala
(Luka 24.50–53; Yiiru 1.9–11)

19 Anni ma je Deleny dani Yicu
ondaci, ngwäpïnï ngwallu kerala
ngwujalu kaama gidi Ngwaalu.
20 A be ngwo'ra ngwüngün 'tü aar
ele ndi ondaci ngwüjü ngwaalu
'dar ngwuja'ri ngwanni ngwujaw
a Deleny ji 'denggen aar ape yi-
iru ngwätïyï ngwuja'ri ngwüngün
ngwäyänü yi'remna ye yati gwu-
jana ngwuja'ralu.]

* **16:8** 16.8 Ngwuja'ri ngwee Murkuj 16.9–20, ngwa'ti giyitabanu yanni yirana yu'rin.

Ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwullu je Luka

Äni kitabanu

Luka gwuru gwullu Ggitab nggee. Ngwuru 'to gwullu gitab gidi Yiiru yidi Ngwoo'ra Ngwükäjäär je. Nginde gwä'tüdï Dïyäwüd ngwube ru Dïgïrïg gwuru dïjï dibebera gwanni gwuma ru dïkïrïjïn. Gwujaar Buliji gwe gïdïlä doko ndi ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwani Yicu. Gwinggida elelleng na yiiru yidi Yicu kitabanu nggee, nunnu a ye ngwüjï lengedada yorto ye ngwaalinga ngwanni ngwä'tüdï Ngwüyäwüd.

Luka gwugendajana ngwuja'ri kitabanu güngün ngwa'ti giyitabanu yi'ter yidi ngwuja'ri ngwanni ngwujaw nono lïngïnï gwudi Yuwana Almamadan, lïngïnï na yogo yidi Yicu, na ondaji gwanni gwondaca gwe Yuwana Almamadan ngwüjü. Gwinggida 'to ndi ari Ngwaalu ngwämnä ngwüjü 'dar. Yicu gwinggida ämnï gwe nggwee mï'rïcï gwe ngwüjü ngwuja'ri nono ngwuja'ri ngwudi Dijamir danni dijaw (Luka 10) na gïjï ganni gidudu (Luka 15), na ji gwanni gwujaar ngwudulba ngwe (Luka 19) na ngwuja'ri ngwani midi gwudi gwur'taling ngwanni ngwucung ngwe du'ramu kü'rälä ganni gimamindanu dani yi'rany (Luka 23).

Luka ngwinggida 'to yomonanu yonyadu, yiiru yidi Ligï'rïm lidi Ngwaalu ndi elelle na giyiiru yidi Yicu, ngwinggidi awa Yicu giyomon 'dar gwati ätï gaji ngwotaci Ngwaalingalu. A Luka mï'rä ngwuja'ri ngwinggidi yaji yonyadu yanni yima ye Yicu 'täcä ngwo'ralu ngwüngün anni ma Ngwaalu 'dï'rïyälü giyi'ranyanu. Yi'ral giyee yinggida ndi ari 'didanu Yicu gwuma 'dï'rä mana gwumidu.

Yajang yidi ngwuja'ri

1. Bupi gwudi ngwuja'ri ngwudi Luka (1.1–4)
2. Lïngïnï na yogo yidi Yuwana Almamadan na Yicu (1.5 — 2.52)
3. Yiiru yidi Yuwana Almamadan (3.1–20)
4. Nyïnyïnï na ïdäjï gwudi Yicu (3.21—4.13)
5. A Yicu ape yiiru Jälïl (4.14—9.50)
6. A Yicu 'dï'rï Jälïl ngwele Üräjälïm (9.51—19.27)
7. Pï yelenya na yi'rany yidi Yicu (19.28—23.56)
8. A Yicu 'dï'rï giyi'ranyanu ngwü'täcï ngwo'ralu ngwüngün (24.1–53)

Bupi gwudi ngwuja'ri gwudi Luka

1 Mengga gwani Yabuluj, gwele gwerre lonyadu laru aar ulli ngwuja'ri aar enggaci ngwüjü yi'ral yanni yima je Ngwaalu ärrï 'dengganu. 2 Anaku ma aar nje gu enggaci lanni liju gwerre yänggädäär je ngwäy ngwe ngwegen aar je 'dingini aar ye ondaci ngwüjü, aar nje be üllïjä. 3 Nyi be ari anni minje gu gege'ta ngwäy nono 'to mama anaku ïndär gu 'tu'tu gwerre, nga je üllïjä mengga gwani Yabuluj, anaku ïndär gu. 4 Nunnu nga lenge 'didanung gwudi yi'ral 'dar yanni yenggacara je.

Gï'rr gondaja lïngïnï gwe gwudi Yuwana

5 Kaji ganni gïmätï ge deleny dani Yïrüdïj yelenya Yäwüdïyä, dir'dal diju dani Jäkärïyä gwanni gwüjädï ki'du gidi Äbïyä gidi ngwur'dal a daw düngün dani Älïjäbäd gwanni gwü'tüdï kilinge

gidi Aruun.* 6 Jäkärïyängä daw de düngün dani Älïjäbäd lïdünälü ngwäyänü Ngwaalu. Lati 'dengenaci Ngwaalinga aar ge'te ngwuja'ri ngwüngün ngwäy nono 'dar aar 'ti ätï keng nono gwere ngwäyänü ngwüngün. 7 Aar 'ti be lïngïtï, ndi ari Älïjäbäd gwuru gurrum na ngindenga dur de düngün dani Jäkärïyä lïmädïnädälü gïyïmäyïn.

8 Gomon ge'te a Jäkärïyä ji ndi äpïjï Ngwaalinga yir'dala kobanu anaku rung gu dir'dal, a gomon güngün ru nggoo. 9 Yati gu ru dïmürä ndi ari lati gatu yu'ru nunnu a dir'dal linginni danni da änï kobo ndi gätïjä Ngwaalinga yiluna gïlïgä. No a Jäkärïyä änï kobo gidi Ngwaalu. 10 A ngwüjï ngwonyadu jalu poor ndi otaci Ngwaalingalu gaji ganni gati ge yilun ji ndi 'rü'rï.

11 A Ngwaalu ükäjä gï'rrä güngün ngwila ndi Jäkärïyä ngwüdünädä kaama gidagad didi yilun. 12 Anni ma Jäkärïyä engga, ngwudidi'ri a yedeny eny. 13 A be gï'rr ci, “Aar ang 'ti yedeny ïtï gwani Jäkärïyä! Ngwaalu ngwuma ang 'dengenaca otacingalu gwunga 'dünggün, a daw dunga dani Älïjäbäd da ji lari le da ang lïngïjä gïjü giru dur. Ga ang ci Yuwana. 14 Mung lïngïnï, a gwa jayanu gwulleny, a ngwüjï 'to ngwonyadu ngwa jayanu lïngïnï gwe gwüngün! 15 Nginde ga ru dïjï dipa ngwäyänü Gideleny. A ga'ti ga ïyï di'rica dere a'tur. 'Tu'tu gilaranu lidi nanni gwüngün, ga gu Lïgï'rïm lanni Liju'ru onyadala. 16 A nginde ga gwä'räjä ngwüjü ngwonyadu ngwudi Yïjïräyïl kuyanu gidi Deleny degen diru Ngwaalu. 17 Nginde gwa mädïnïjä Delenya danni dadi ila yiima ye ye'te ye'te yidi Lïgï'rïm lanni Liju'ru nono dïjïrä didi Ngwaalu dani Ïlïyä gwerre. Nginde ga gwä'räjïdï papanga je yïjï ye ling je gwä'rä lanni lïnyürtïjä Ngwaalinganu nunnu aar ele kayalu gidi bebere gidi ngwüjï ngwanni ngwüdünälü. Nginde ga ja'rimaci Ngwaalinga ngwüjü ngwüngün aar jicalu.”

18 A Jäkärïyä ci gï'rrä nu, “Awa nyi be ïcïnänü yi'ral giyee 'didanu? Änyängä daw de düny liru ngwümäyïn.”

19 A gï'rr ci, “Äny gwani Jïbräyïl, nggwati dünï ngwäyänü Ngwaalu ngwanni ngwükäjïny ndi ang ondaci ang enggaci ngwuja'ri ngwee ngwujaw. 20 A be nga gwuma 'ti ämnä ngwuja'ri ngwüny, ngwanni ngwadi ele ndi ätï ngwäyänü komon gadi ge Ngwaalu ari. Nunnu nga gwuma 'ti ämnä, a gwa gwugwundi 'di a gomon ila aar ätï ngwäyänü yanni yima ang ye ci.”

21 A ngwüjï ji ndi dünïcï Jäkärïyäng poor 'di a gaji ele ngwolanu, aar ïrïyï ngwäyälü ndi ari gwuma arra mung gu jana no kobanu! 22 Anni mung 'tüdä poor, a lingla lüngün 'donya ndi ondaji. No, a ngwüjï lenge ndi ari gwuma enggada yi'ral ye'te yidi Ngwaalu kobanu. A no, ating ondaci ngwüjü ngwuy ngwe nono dä'räng. Nggu ji jicom no ngwu'ti ondaju. 23 Anni ma yomon yüngün medadi ndi äpïjï Ngwaalinga yir'dala kobanu, ngwo're 'dunu 'dünggüngün.

24 A yomon ila a daw düngün dani Älïjäbäd ji lari le. A Älïjäbäd jalu 'dunu ngwüüwäyü tudini (5) a nginde ari, 25 “Deleny diru dätädïny lari gilee anni mung

* **1:5** 1.5 Ngwur'dal 'dar Yïjïräyïl ngwü'rädï kilinge ge'te pu gidi Lawi. Aruun gwuru gwanni gwuru gi'ra gwerre gwerre gidi ngwur'dal. Adad 1.47–54; Adad 3.1–51 **1:17** 1.17 Malaki 4.5–6

ämnï ndi ari aar nyi äbräjï yaaru ngwäy ngwudi ngwüjï.”

A gï'rr ondaji lïngïnï gwe gwudi Yicu

26 Anni ma Älïjäbäd ätï ngwüüwäyü nyärläl (6), a Ngwaalu ükäjä gï'rrä gani Jïbräyïl ngwüllä kündär gani Najra ngwaalu ngwani Jälïl, 27 ngwüllädä ku'taar ganni gïmïnä gu gur gani Yüjïb gaga gwanni gwü'tüdï kilinge gidi deleny dani Däwüd. A gu'taar nggoo gani Märïyäm. 28 A gï'rr ändädä Märïyämïng ngwuci, “Nggwagannanga, a gwanni gwujayaar ngwäy gwulleny! Deleny ndo 'dunggunga.”

29 Anni ma Märïyäm 'dingini ngwuja'ri ngwudi gï'rr, ngwallalu ndïr ngwïrïyï ngwäyälü ndi ari yi'ral yiru ange giyee yiru gu no. 30 A gï'rr ci nu, “Aar ang 'ti yedeny ïtï, nga gwujaw Ngwaalinga ngwäy. 31 Nga gwa ji lari le. A gwa lingeta gïjü giru dur, ga ang ci Yicu. 32 Ga ape yelenya ga ani Gïjï gidi Ngwaalu ngwojema gwudi gerala. Ga Deleny diru Ngwaalu ätädä yelenya anaku dïgürnä düngün dani Däwüd. 33 Ga ape yelenya ngwu'dun ngwudi dïgüürnä düngün dani Yagub gwur'tal ya'ti ya medadi a'tur.”†

34 A Märïyäm ci gï'rrä nu, “Awa aar gu be ru äny gwuru gu'taar?”

35 A gï'rr ci, “Lïgï'rïm lanni Liju'ru la gu üllänü na yiima yidi Ngwaalu kerala ya gu jala. Ndi ari gwanni gwuju'ru gwadi lïngïnä 'dunggunga, gwadi ru Gïjï gïndï Ngwaalu. 36 A mine 'to nyara gwunga gwani Älïjäbäd gwuma pa ji lari le gwuru dïmäyïn, gwenene gwuma ape ngwüüwäyü nyärläl (6). Gwanni gwaru gwe ngwüjï gwuru gurrum. 37 Ndi ari yi'ral yere ya'ti yati ajilaji Ngwaalinga!”

38 A Märïyäm ari, “Äny nggwee gwuru dïnäd didi Deleny, gäbïcä je aar gu ru 'dünggüny anaku ara gu.” A be gï'rr gatani ngwele.

A Märïyäm ji yïrnü ndi Älïjäbäd

39 A Märïyäm 'dï'rï puprang kaji nggoo, ngwallu kündär kenala ngwaalu ngwani Yäwüdïyä. 40 Ngwänï gïdrü ngwu'dun ngwudi Jäkärïyä ngwaganni Älïjäbädïng.

41 Anni ma Älïjäbäd 'dingini aganning gwudi Märïyäm, a gïjï üpïdïnälü gilaranu lüngün. A Lïgï'rïm lanni Liju'ru onyadi Älïjäbädïngälä. 42 A nginde jayanu ngwalliji dulala gwulleny ngwuci Märïyämïng nu, “Ngwaalu ngwonjacananga ngwaanu aar onjaci gïjü nggoo gilaranu lunga. 43 A be nggwarra nyi be jäyïnï ngwäy no 'di aar nyi nanni gwudi Deleny düny ïlïjä? 44 Anaku minyi gu 'dingini aganning gwunga no, a gïjï üpïdïnälü gilaranu gijayanu. 45 Gwonjacaar nginde gwanni gwuma ämnï Ngwaalu ndi ari yanni yima ye Deleny ci, ya gu ru.”

Deelnga danni delnga Märïyäm

46 A Märïyäm ortada Ngwaalinga. Ngwari,

“Äny gwa näjï Delenya.
47 Äny gwujayanu gwani Ngwaalu ngwüny ngwanni ngwuru Gilang gwüny.
48 Äny gwuru dïjï dami'ratu diru dïnäd a be nginde gwuminy diwayina.
Komon gidi gweneneng, gimaad 'dar, giny ci lonjacanga.

† **1:33** 1.33 Ngwaalu ngwätädï Yagubing ngwürïny ngwani Yïjïräyïlï. Ngwüjï ngwudi Yagub ngwani Yïjïräyïl ngwapu ngwürïny ngwudi dïgüürnä degen.

49 Anaku ma aar nyi gu Ngwaalu
gï'tïjï yi'ral giyee yojema
ndi ari nginde gwätï yiima.
Nginde gwuju'ru.
50 Ïnä gwüngün gwa ji ngwüjï
ngwanni ngwati denya,
kimaad kimaad 'dar.
51 Nginde gwuru gwuge'ta yiima
gu'ran ge güngün.
Ngwübädïyï ngwüjü ngwanni
ngwoleya yigo'rala yidi
yigor yegen.
52 Gwuma ülläjï ngwelenyalu
ngwanni ngwupa ng-
wudu'rala ngwudi yeleny,
ngwuje be allijala lanni
lüllïyä yigo'ranu yidi yigor
yegen.
53 Liming je onjacala lanni lïtï
je ngwamanu ngwony ng-
wanni ngwujaw
a lanni lïnänü liming je dinga
ngwuy ngwanu.
54 Nginde gwugataja ngwïnädä
ngwuru ngwüjü ngwüngün
düwä ngwani Yïjïräyïl,
ngwudiwayina ïnäng
gwüngün 'denggen
55 Ndi ari gwondaca ngwügürnä
ngwege,
ngwondaci dïgürnä dege dani
Äbräyïm ndi ari gwung
gataji düwä na yïjï yüngün
gwur'tal,
anaku ondacing gu papang je
lege.”‡

56 A Märïyäm jalu ndi Älïjäbäd ngwüüwäyü tä'rïl (3) ngwube o'ra 'dunu.

Lïngïnï gwudi Yuwana

57 A gomon ila a Älïjäbäd lingeta gïjü giru dur. 58 A ngwüjï ngwanni ngwujacidalu Älïjäbädïngä le, na gïïlü güngün 'dingina ndi ari Ngwaalu ngwuma ïnädä Älïjäbädïng gwulleny, aar o'rajidalu aar le jayanu gwüpäng. 59 Anni ma gïjï ape yomon 'dübä (8), aar ila ndi pïcï käy aar ü'rïdä, aar mïnï ndi ätä ngwürïny ngwani Jäkärïyä ngwudi papa gwüngün. 60 A je be Nanni gwüngün gwani Älïjäbäd ci nu, “Bärï, ngwürïny ngwüngün ngwani Yuwana.”

61 Aar be ci nu, “Ngaa lätï dïjü dere ne ngwüjänü ngwalu danu ngwürïny ngwee.”

62 A ngwüjï otaci papangalu gwüngün aar ci milang, “Gïjï gadi ani yärü?” 63 A je be Jäkärïyä ci, ätädïny gimindi gidi ulli. Ngwümäätä ngwulli ngwuje ci, “Ngwürïny ngwüngün ngwani Yuwana.” A ngwaalu elalu ngwüjü ngwe 'dar. 64 Puprang no, ngwïgïtïnï ngwulem a lingla lüngün o'radi ngwondaji mana ngwortada Ngwaalinga. 65 A yedeny yipa ï'dï ngwüjï 'dar ngwanni ngwujacidaar ngwe. A yi'ral giyee äbïngïnälü giyenala 'dar ken gidi Yäwüdïyä a je ngwüjï 'dingini 'dar. 66 A ngwüjï ge'te yi'ral giyee 'dar giyigoranu yegen aar ari, “Gïjï nggee gadi ru ange?” Anaku ma aar gu engga ndi ari Deleny diju kïjï.

Deelnga danni delnga Jäkärïyä

67 A Lïgï'rïm lanni Liju'ru üllï ndi papanu gwüngün gwani Jäkärïyä ngwonjajala, a nginde ätï yiima ngwondaji yïjïrä ngwari,

68 “Nggwortada Delenya diru Ng-
waalu ngwudi Yïjïräyïl,
nunnu nginde gwuma ila ndi
gataji ngwüjü ngwüngün
düwä ngwuje gwä'dälü.
69 Nginde gwuminje ükäcä gilang-
ing gwanni gwojema ndi ari
aar nje gïlängïdïyï.
Nginde gwanni gwü'tüdï
gïlängïr lidi dïnäd düngün
dani Däwüd.

‡ **1:55** 1.54–55 Yagub gwuru dïgüürnä didi Äbräyïm gwanni gwuru dïgüürnä didi ngwüjï ngwudi Yagub gwani Yïjïräyïl.

70 Anaku cung gu ngwïjïrä
ngwüngün ngwanni ng-
wuju'ru 'tu'tu gwerre gaji
golanu,
71 ndi ari Ngwaalu ngwunje gätäjï
güwänü gege
na ngwüjï 'dar ngwanni ng-
wuki nje ngwäy.
72 Ndi ari nginde gwa ge'te ïnäng
gwupa ndi papanga lege,
ngwudiwayina ndi ari nginde
gwugekajidaar ngwüjï
ngwe ngwüngün gekajiding
gwanni gwuju'ru.
73-74 Nginde gwümï'rïcä dïgürnä
dege dani Äbräyïm yi'rany
ndi ari gwunje gätäjï güwänü gege
aar nje gäbïcï aa'ti yedeny
yinje eny ndi äpïjï yobo
75 liju'ru nono lïdünälü giyomon
'dar yidi midi gwege
gïdïdlä.

76 A mine nga gwani gïjï güny,
ngwüjï ngwa ang ci nga
gwuru dïjïr didi Ngwaalu
ngwojema kerala.
A gwa madini nga gï'tïjï De-
lenya gay mama.
77 Nga enggaci ngwüjü ngwüngün
ndi ari gilang nggwo ma
Ngwaalu
düdänïjï ngwüjänü ndi ape
gwegen gwanni gwuki.
78 Ndi ari Ngwaalu ngwege ngwati
nje ïnädä aar nje ämnï aar
nje
üllïcä buri gwudi gilang ker-
ala 'denggala nono lingen
ländï dilu danu
79 ngwo'rradalu kerala ngwüjï
'dar ngwanni ngwïndälü
gïdïrïmänü
na ngwanni ngwuki ngwani
yi'rany,
aar nje o'rracalu ar ele kayalu gidi
adatalu."

80 A gïjï gani Yuwana pe, ng-
wojeme gïlïgï'rïm, ngwü'tü ati
ngwuji poor gïtäny 'di a gomon
ila ngwü'tädälü ngwüjï ngwudi
Yïjïräyïl.

2

Lïngïnï gwudi Yicu
(Mätä 1.18–25)

1 Kaji nggoo, a deleny didi ng-
welenyinga dani Uguctuj Gayijar
Ruma* 'tüyä ngwuja'ri ngwondaci
ngwüjü 'dar giyen yanni yïmätïng
gu yelenya ndi ari aar je ï'rä
'dar. 2 Ï'rä nggwee gwuru gwanni
gwuru gi'ra, anni mätï deleny
dani Kurunij yelenya ken gani
Jürïyä. 3 A Ngwüjï 'dar ele ndi
aar je ülläjï ngwürïny gïyündär
yegen.
4 No a Yüjïb 'dï'rï ngwugatani
gündärä gani Najra gidi Jälïlïng.
Aar allu kündär gani Bidilam ng-
waalu ngwani Yäwüdïyä, kündär
ganni gïlïngïtäär gu delenya diru
dïgüürnä didi Yüjïb dani Däwüd.
5 Aar ele Märïyäm gwe gwanni
gwadi ru daw düngün aar elada
ndi aar je ülläjï ngwürïny ng-
wegen. Nginde gwani Märïyäm
gwuju lari le. 6 Anni ma aar
ji Bidilam, a gaji ila gading
ge lenge. 7 Ngwulingeta gïjü
gwüngün giru gi'ra ngwüpä ng-
wureda nono ngwundriyalu ki-
goganu gidigaaranu. Anaku aa'ti
gu ngwaalu ju ngwu'dun ndi aar
gu üllälü.

Ngwoo'ra ngwudi ngwangal na
yï'rr

8 Ngenone, ngwoo'ra ngwati iye
ngwangala aar ji ndi arngaci ng-
wangala ngwegen dilunga ndoo.
9 A gï'rr gidi Deleny ila ngwuje
'täcälü ngwuje o'rralu yiima ye
yidi Deleny. A je yedeny eny
gwulleny. 10 A je be gï'rr ci nu,

* **2:1** 2.1 Ruma gwuru gündär ngwaalu ngwani Yitaliya ganni giru ngwaalu ngwudi ngwudu'ri ngwudi yeleny yidi deleny didi ngwelenyinga kaji nggoo. **2:4** 2.4 1 Jämüwïl 16.1,13

“Aa'ti yedeny ya je eny! Äny nggwo gwäpïjä je ngwuja'ri ngwanni ngwujaw, ngwanni ngwadi gäbïcï ngwüjü 'dar aar jayanu gwulleny. 11 Gwene kündär gidi Däwüd, lima je lïngïjä ngindeng gwanni gwuru Gilang, gwanni Gwubrutaar yelenya gwuru Deleny.† 12 A gi'remna giru nggee ganni gada je enggaci. Ngaa la mbuji gïjü gïpädäär ngwureda nono gindriyaralu kigoganu gidigaaranu.” 13 No, a yï'rr 'tädälü yonyadu yidi gerala aar acajidi ndi ortada Ngwaalinga aar ari,

14 “A Ngwaalu näjïnï 'tu'tu kerala,
a adatalu ji gïdïyängälü
ngwüjï ngwanni ngwämnä
je Ngwaalu.”

15 Anni ma yï'rr o're kerala, a ngwoo'ra ngwudi ngwangal ari, “Ilar ar ele Bidilam ar ombaja yi'ral giyee yima aar nje ye Deleny ci.” 16 No, aar gu eladanu aar mïnälü aar mbuji Märïyämïng je Yüjïb gwe aar engga gïjü gindralu kigoganu. 17 Anni ma ngwoo'ra engga gïjü, aar je ondaci yi'ral yanni yaru ye gï'rr kïjï. 18 'Dar lanni lima 'dingini yi'ral yanni yaru ye ngwoo'ra ngwudi ngwangal, a je le ngwaalu elalu. 19 A'ti Märïyäm ge'te yi'ral giyee 'dar giligoranu lüngün ati ngwuje ïrïyï ngwäy nono.

20 A ngwoo'ra ngwudi ngwangal o'ra aar näjä Ngwaalinga aar je ortada giyi'ral 'dar yanni yima aar je 'dingini aar je engga yima gu ätï ngwäyänü anaku ca je gu gï'rr.

Aar ele Yicung gwe kobo

21 Anni ma gomon ele ngwuru 'dübä (8), ganni gadi aar ge ü'rïdä gïjü, aar ätä ngwürïny aar ci Yicu, ngwürïny ngwanni ngwuca ngwe gï'rr Märïyämïng gwerre nding ji lari le.

22 A gaji ila gidi gomon gidi ape dïmürä didi 'tälü gïdrü‡ anaku ondaja gu yobo yanni yätädï je Ngwaalu Müjäng. Yüjïbïngä Märïyäm gwe aar apada Yicung kobo Üräjälïm ndi aar äpïjï dïmürä didi pï käy ndi inggidi ndi ari giru gidi Ngwaalu. 23 Anaku üllïnäär gu giyobo yidi Deleny ndi ari, “'Dar yanni yiru yi'ra yiru ngwur, aar äbrïnï aar ju'ri aar ru yidi Deleny.” 24 Na 'to aar mï'rïnï nono amaam gwe rom anaku aru gu yobo yidi Deleny.

25 Gaji ge nggoo, gur ge'te giju Üräjälïm gani Jamaan ganni gïdünälü ngwudenya Ngwaalinga ngwuji ndi dünïcï gilanging gwudi Yïjïräyïl. A gu Lïgï'rïm ji lanni Liju'ru, 26 a Lïgï'rïm enggaci yïjïrä giligoranu ndi ari gwa'ti gwa ayi 'di ngwenggani ngindeng gwanni Gwubrutaar yelenya gwaru gwe Deleny diru Ngwaalu. 27 A Lïgï'rïm oda ngwänïjï ngwämrä kobo. Anni ma Yüjïbïngä Märïyäm gwe apa Yicung aar gwe änï ndi äpïjï dïmürä anaku aru gu yobo, 28 a Jamaan ape gïjü ngwuyala ngwuge'te ki'ruundu güngün ngwortada Ngwaalinga ngwari,

29 “Gwani Deleny düny, gwene ngwuja'ri ngwunga ngwanni
ngwara ngwe ngwuma
mbuti,
gäbïcïny be gwuru dïnäd
dunga nyi ayi gwadatalu.

30 Äny gwuma engga gilang
gwunga ngwäy ngwe
ngwüny

31 gwanni gwuma ang, ja'rimada
ngwäyänü ngwüjï 'dar.

† **2:11** 2.11 Ngwürïny ngwani Kirictu Yïgïrïyängä, aar ani Micaya Yïbrïyängä 'dün ngwani gwanni Gwubrutaar yelenya. **2:21** 2.21 Ngwullawi 12.3; Luka 1.31 ‡ **2:22** 2.22 Gïdïmürä didi Ngwüyäwüd daw danni dïlïngïtï girem, dati ru yirled ngwujalu gïdrü ating 'ti ïndädï kobo. Lawi 12.6–8 **2:23** 2.23 Gwuruj 13.2,12; Adad 18.15–16 **2:24** 2.24 Ngwullawi 12.8

32 Gwuru buri gwunga ndi 'täcï
ngwüjälü ngwanni ngwuru
Garany buping gwunga.
A ngwenggaci ngwüjü
ngwüngün ngwudi Yïjïräyïl
ndi ari gwuru näjï gwunga
'denggen."

33 A Yüjïbïngä Märïyäm gwe,
a je le ngwaalu elalu giyi'ral
yanni yima ye Jamaan ondijaji
kïjï. 34 A je Jamaan onjaci ngwuci
nanning gwudi Yicu gwani
Märïyäm nu, "Gïjï nggee gege'ta
Ngwaalu ndi ari ga gäbïcï ngwüjü
ngwonyadu ngwudi Yïjïräyïl
ngwa obalu a ngwonyadu ngwa
mätïnälü. Übïnälü ngindeng gwa
ru gi'remna 35 a nginde gwa 'täjï
yigoralu yidi ngwüjï ngwonyadu.
A be nga gwani Märïyäm, runi
gwupa gwa ji 'dunggunga gwa
gäbïcï ligor lunga la ru nono ma
aar ü'rü galal ge."

36-37 A daw de'te dani Anna diru
dïmäyïn ngwuru dedel ngwuru 'to
dïjïr, diru gera gidi gur gani Pan-
wil giru gïïlü gidi Äcïr.§ Dägïnä
aar ji dur de düngün ngwüdläyü
kwo'ra tä'rïl (7), ngwube ru dedel
'di ngwobani ngwüdläyü 'dï 'dübä
na kwo'rongo (84). Dati 'ti gat-
aca gobo gidi Ngwaalu gi'ra 'ter,
ndi äpïjï Ngwaalu yobo lingen
le a dilu de, ati ngwümäätä
ngwädä ati ngwotaci Ngwaalin-
galu. 38 Ngwila gaji ge nggoo
ge'te ge'te ngwuci Ngwaalinga
yäy 'tu, ngwondaci ngwüjü 'dar
gïjï ge ngwanni ngwüdünïcä Ng-
waalinga ndi ü'rä ngwüjälü ng-
wudi Üräjälïmïng.

39 Anni ma Yüjïbïngä Märïyäm
gwe medaji apeng dïmürä 'dar
anaku bupa gu yobo yidi Deleny,
aar o'ra 'dunu kündär gani Najra
ngwaalu ngwani Jälïl. 40 A gïjï pe
ngwojeme nono gïlïgï'rïm, ngwätï
bebereng gwupa, ngwujayi Ng-
waalinga ngwäy.

A Yicu ji kobo

41 Ngwüdlä ngwüdlä, papanga
lidi Yicu lati ele kündär gani
Üräjälïm ndi ape yï'rïnyïnä
yidi Dambdani.* 42 Anni ma
Yicu ätï ngwüdläyü 'dï na
rom (12), aar allu anaku ati
aar gu allu gïyï'rïnyïnä giyoo.
43 Anni ma yï'rïnyïnä medada,
aar 'dï'rï'tä aar o'rada 'dunu,
a be Yicu 'donyadalu gwodan
Üräjälïm. A gu 'ti papanga lüngün
lïngïdï. 44 Aar ji ndi ari nggwo
gwïndäär le, no aar ila gangin
gangin. Aar be gwurlalu aar
gwe otaci ngwüjälü ngwegen a
ngwumadanu ngwegen. 45 Aar
'ti mbuju, aar o're Üräjälïm ndi
mïnä. 46 Bïgï nggwoo aar mbuji
ngwämrä kobo aar ji ndi jalu
ngwoortanga le ngwudi yobo nd-
ing je geraji länï ngwuje otacalu.
47 A ngwaalu elalu ngwüjï 'dar
ngwanni ngwu'dingina ngindeng
ndi bebere gwüngün ma aar
otacalu. 48 Anni ma aar engga,
a je le ngwaalu elalu. A nanni
gwüngün gwani Märïyäm ci nu,
"Gwani gïjï güny, ange gwuru nje
gu be ärrï no? Änggädï nje 'di
mbumbu gwe gwunga ïcï nje gu
dïrbä ndi ar ang mïnï."

49 Ngwuje be ci nu, "Ange gwuru
nyii be mïnï, ngaa la'ti lïngïdï
ndi ari nggwadi ji kobanu gidi
Mbumbu gwünye?" 50 Ngindenga
aar 'ti lïngïdï ndi ari gwaraa.

51 No, a Yicunga o'ra papanga
le lüngün aar üllä Najra, ngenone
ati ngwuje 'dengenaci. A nanni
gwüngün gwani Märïyäm ïrïyï

2:32 2.32 Ajaya 40.5 § **2:36-37** 2.36–37 Äcïr gwuru gïjï ge'te gïyïjänü yidi Yagub yanni yiru 'dï na rom ngwügüürnä ngwudi gïïlü gidi Yïjïräyïl. **2:38** 2.38 Ajaya 52.9 * **2:41** 2.41 Yï'rïnyïnä yidi Dambdani yiru yanni yati ye Ngwüyäwüd diwayini gaji ganni gï'tüyä ge Ngwaalu ngwügürnä ngwegen gïyïnädänü ken gani Mijir. Gwuruj 12.1–28

ngwäyälü giyi'ral giyee 'dar giligoranu lüngün. 52 A Yicu pe gilingeno na ndi bebere, ngwujayi ngwäy Ngwaalu na ngwüjï.

3

A Yuwana Almamadan ja'rima gay

(Mätä 3.1–12; Murkuj 1.1–8; Yuwana 1.19–28)

1-2 A Ngwaalu ükäjä ngwuja'ri ndi Yuwana gïjï gidi Jäkärïyä poor gïtäny. Kaji nggoo, giru ganni gïmätï ge deleny didi ngwelenyinga didi Rumang dani Tïbïrïyü Gayijar yelenya gïdïdlä danni diru 'dï na tudini (15), a deleny dani Bilatij Bündï määtä yelenya ngwaalu ngwani Yäwüdïyä, na deleny dani Yïrüdïj dïmätï yelenya ngwaalu ngwani Jälïl, a gwenggen gwani Bïlïpüj määtä yelenya ngwaalu ngwani Yituriya na ngwaalu ngwani Targunitiya, deleny dani Liyaanu, dïmätï yelenya ngwaalu ngwani Äbälïn. Gaji ganni giru ge Anan na Giyaba ngwur'dal ngwanni ngwuru yi'ra. 3 A Yuwana ila gïyündär ngwaalu 'dar ngwanni ngwänü genanu gidi Yaw yidi Ordoning. Ngwondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu nunnu aar jo'renyana. Aar gatana yi'ral yanni yiki ngwuje nyïnyï yaw ye nunnu a je Ngwaalu düdänïjänü giyi'ral yegen yanni yiki. 4 Anaku ullu gu dïjïr didi Ngwaalu dani Ajaya ngwuja'ri ngwanni ngwullung je kitabanu güngün ngwari,

“Dïjï ndo durnidu poor gïtäny ngwuci ngwüjü,
‘Ra'tar gay gidi Deleny
ngaa gï'tïjï ngway aar dünälü.
5 Yülä 'dar ya 'rïnyänï ya jalu mi'der,
yen na yidotr ya jalu mi'der,
a gay ganni gimamindanu ga rä'tïnï ga dünälü
a ngway ngwanni ngwuru yederom ngwundu ngwa ru gebed gijayalu.
6 Nunnu a ngwaalu ju'ralu a ngwüjï 'dar gïdïdlä engga gilanging gwudi Ngwaalu.’ ”

7 A ngwüjï ngwonyadu 'tüdädä ndi Yuwana nding je nyïnyï. A je Yuwana ci, “Nga nga gilee liru yïjï yidi ngwüüngä! Yärü gwuca je ngaa la'ti la änï küündänü ganni nggo gïndï? 8 Ärrär be yi'ral yanni yijaw ngaa ye inggidi ndi ari ngaa lima jo'renyana. Aa'ti ngaa la ji ndi ci yigo'ro yalu ngaa liru yïjï yidi Äbräyïm gwuru dïgüürnä dalu. Nggwa je ci, Ngwaalu ngwätï yiima ndi ape yo'rra giyee ngwuje ruji yïjï yidi Äbräyïm! 9 Ngwaalu ngwuma mï'rä guu'ri ngwuwa ngwudi ngwa'ri, da'ri danni da'ti da 'ri'ri yuula yanni yijaw, ding ü'rïdälü mbüny ding gatu gïlïgä.”

10 A ngwüjï otacalu aar ci, “A mine änyängä ladi ärrï ange?”

11 Ngwuje ci nu, “Gwanni gwätï ngwureda rom, ngwape de'te ngwätädä dïjü danni da'ti ätï, na gwanni gwätï yona aar emadi dïjï de danni da'ti ätï.”

12 A ngwudulba ilada ndi Yuwana nunnu ngwuje nyïnyï. Aar otacalu aar ci, “Gwani doorta, änyängä ladi ärrï ange?”

13 Ngwuje ci, “Aa'ti ngaa la gendaci ngwüjü dulba gidulbala danni daru de ngweleny.”

14 A gwu'tulu gwoko otacalu 'to aar ci, “Nda mine nyängä, ladi ärrï ange?”

Ngwuje ci, “Aa'ti ngaa lapada dïjü ngwü'rïnyä yiima ye, aa'ti ngaa lü'rïdä dïjü yi'duru nono ngweleny. Ïtär ngwuy ngwe ngwalu.”

15 A ngwuja'ri apani ngwüjü a je ngwe ngwaalu elalu ndi

3:6 3.6 Ajaya 40.3–5

ge'taji ndi ari Yuwana gwaadi ru gwanni Gwubrutaar yelenya.
16 A no, a je Yuwana ondaci 'dar ngwuje ci, “Nggwünyïnyä je yaw ye, a be gwanni nggwo gwïndï gwodan, nginde gwojemana 'dünggüny, äny gwa'ti ädï ngwäyänü ngwüngün ndi ari nyi gwallaci ngwaralu ngwudi ngwüdän ngwüngün. Nginde gwa je nyïnyï Lïgï'rïm le lanni Liju'ru na lïgä.
17 Nginde nggwo gwapu ngwümülgügünä kuy güngün ngwadi ngwe ürnäjï yona ngwubruti do'ralu ngwübäläjï yona kïlänü ngwube u'diyi ngwoga lïgä le lanni lati 'ti mi'rinyu.”
18 A Yuwana rimalu ngwüjï ngwe yi'ral ye yonyadu yi'ter ngwuje päcälü ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwudi Ngwaalu.
19 A Yuwana girinya delenya dani Yïrüdïj ndi ari gwagu Yïrüdïyäng gwuru daw didi gwenggen, ngwärrï 'to yi'ral yi'ter yonyadu yanni yiki.
20 A be Yïrüdïj määtä Yuwanang gwani ngwuja'ri ngwee ngwülängïtäjï korkon.

Nyïnyïnï gwudi Yicu
(Mätä 3.13–17; Murkuj 1.9–11)

21 Anni ma Yuwana nyïnyï ngwüjü 'dar, a Yicu ila 'to ngwünyïnyï. Anni ma Yicu ji ndi otaci Ngwaalingalu, a gere ïgïtïnä,
22 a Lïgï'rïm lanni Liju'ru üllä kerala liru ngwanginu nono amaam ngwaw nono a Ngwaalu ondaca aar ca, “Nga gwuru Gïjï güny ganni gämnïny. Nga gwüjädïnyänü gwulleny.”

Ngwügüürnä gwudi Yicu
(Mätä 1.1–17)

23 Gaji ganni gï'dï'rü ge Yicu ndi ape yiiru yüngün, nginde gwäti ngwüdläyü 'di tä'rïl (30). Gwügï'tïjä ngwüjï ndi ari gwuru gïjï gidi Yüjïb,
Yüjïb gwanni gwuru gïjï gidi Ali,
24 Ali gwanni gwuru gïjï gidi Matad,
Matad gwanni gwuru gïjï gidi Lawi,
Lawi gwanni gwuru gïjï gidi Maliki,
Maliki gwanni gwuru gïjï gidi Yenna,
Yenna gwanni gwuru gïjï gidi Yüjïb,
25 Yüjïb gwanni gwuru gïjï gidi Matataya,
Matataya gwanni gwuru gïjï gidi Amuj,
Amuj gwanni gwuru gïjï gidi Nawum,
Nawum gwanni gwuru gïjï gidi Ajli,
Ajli gwanni gwuru gïjï gidi Najayi,
26 Najay gwanni gwuru gïjï gidi Maad,
Maad gwanni gwuru gïjï gidi Matataya,
Matataya gwanni gwuru gïjï gidi Jimuyi,
Jimuyi gwanni gwuru gïjï gidi Yüjïkä,
Yüjïkä gwanni gwuru gïjï gidi Yoda,
27 Yoda gwanni gwuru gïjï gidi Yuwanan,
Yuwanan gwanni gwuru gïjï gidi Raja,
Raja gwanni gwuru gïjï gidi Jirubabil,
Jirubabil gwanni gwuru gïjï gidi Jälätïl,
Jälätïl gwanni gwuru gïjï gidi Nïrï,
28 Nïrï gwanni gwuru gïjï gidi Maliki,
Maliki gwanni gwuru gïjï gidi Adi,
Adi gwanni gwuru gïjï gidi Gwujam,
Gwujam gwanni gwuru gïjï gidi Alimadam,
Alimadam gwanni gwuru gïjï gidi Er,
29 Er gwanni gwuru gïjï gidi Jäjïwä,
Jäjïwä gwanni gwuru gïjï gidi Aliyajir,

Aliyajir gwanni gwuru gïjï gidi Yurim,
Yurim gwanni gwuru gïjï gidi Matad,
Matad gwanni gwuru gïjï gidi Lawi,
30 Lawi gwanni gwuru gïjï gidi Jamaan,
Jamaan gwanni gwuru gïjï gidi Yäwüdä,
Yäwüdä gwanni gwuru gïjï gidi Yüjïb,
Yüjïb gwanni gwuru gïjï gidi Yunam,
Yunam gwanni gwuru gïjï gidi Aliyakim,
31 Älïyäkïm gwanni gwuru gïjï gidi Miliya,
Miliya gwanni gwuru gïjï gidi Menna,
Menna gwanni gwuru gïjï gidi Matata,
Matata gwanni gwuru gïjï gidi Nitaan,
Nitaan gwanni gwuru gïjï gidi Däwüd,
32 Däwüd gwanni gwuru gïjï gidi Yici,
Yici gwanni gwuru gïjï gidi Obed,
Obed gwanni gwuru gïjï gidi Buwaj,
Buwaj gwanni gwuru gïjï gidi Jalimun,
Jalimun gwanni gwuru gïjï gidi Najun,
33 Najun gwanni gwuru gïjï gidi Aminidab,
Aminidab gwanni gwuru gïjï gidi Ram,
Ram gwanni gwuru gïjï gidi Ajirun,
Ajirun gwanni gwuru gïjï gidi Parij,
Parij gwanni gwuru gïjï gidi Yäwüdä,
34 Yäwüdä gwanni gwuru gïjï gidi Yagub,
Yagub gwanni gwuru gïjï gidi Ijaag,
Ijaag gwanni gwuru gïjï gidi Äbräyïm,
Äbräyïm gwanni gwuru gïjï gidi Tera,
Tera gwanni gwuru gïjï gidi Näwür,
35 Näwür gwanni gwuru gïjï gidi Jerog,
Jerog gwanni gwuru gïjï gidi Raw,
Raw gwanni gwuru gïjï gidi Palig,
Palig gwanni gwuru gïjï gidi Eber,
Eber gwanni gwuru gïjï gidi Jela,
36 Jela gwanni gwuru gïjï gidi Kayinan,
Kayinan gwanni gwuru gïjï gidi Aribagad,
Aribagad gwanni gwuru gïjï gidi Jam,
Jam gwanni gwuru gïjï gidi Nuuwa,
Nuuwa gwanni gwuru gïjï gidi Lamag,
37 Lamag gwanni gwuru gïjï gidi Mutujela,
Mutujela gwanni gwuru gïjï gidi Agonog,
Agonog gwanni gwuru gïjï gidi Yarid,
Yarid gwanni gwuru gïjï gidi Malalil,
Malalil gwanni gwuru gïjï gidi Kenan,
38 Kenan gwanni gwuru gïjï gidi Anuj,
Anuj gwanni gwuru gïjï gidi Jed,
Jed gwanni gwuru gïjï gidi Adam,
Adam gwanni gwuru gïjï gidi Ngwaalu.

4

A dijego'rr ïdäjï Yicung
(Mätä 4.1–11; Murkuj 1.12–13)

1 A Yicu o'ra ngwaalu ngwani Ordon gwonjadu gu Lïgï'rïm lidi Ngwaalu lanni Liju'ru. A Lïgï'rïm ape nggwe ele poor gïtäny 2 ngwujalu poor gïtäny yomon küü'rï rom (40) ati dijego'rr ïdïtäjï giyomon 'dar. Ating 'ti ïtï gony gere giyomon giyoo, anni ma yomon medadi giyoo a ngwamu enyanu.

3 A dijego'rr ci nu, “Manari nga
gwuru Gïjï gidi Ngwaalu, ca go'rra
nggee ngwuru gon ang eny.”
4 A be Yicu ci nu, “Yüllïnä ndi ari
nu, ‘Dïjï dümnä dati 'ti midu eny
gwe 'dogo.’”
5 O're a dijego'rr oda nggwe allu
kenala ngwenggaci yelenya yidi
dïdlä 'dar aar elalu ngwäyänü no
6 ngwube ci nu, “Äny gwa ang
ätädä yelenya yegen 'dar na näjï
gwegen. 'Dar giyee giyo yätädäär
nje kuyanu güny yati nje ätädä
dïjü danni dïmïnïny. 7 Ngwong ng-
wee 'dar ngwa be ru ngwunga ma-
nari nga gwuminy kwucalu yirku
ye.”
8 A Yicu ci, “Yüllïnä ndi ari nu,
‘Kwuca Delenyalu diru Ngwaalu
ngwunga yirku ye nga je äpïjï
yiiru jücü.’”
9 A dijego'rr apa nggwe ila
Üräjälïm ngwuge'talu korrala
ngwüjärmädï ngwudi gobo ng-
wube ci nu, “Manari nga gwuru
Gïjï gidi Ngwaalu, gätï ligo'ro
lunga 'tu'tu ngene ang üllï
gïdïyängälü. 10 Yüllïnä ndi ari,
‘Ngwaalu ngwa ondaca yï'rrä
yüngün gwani nga
aar gu etadi mama
11 ya ang määtädälä ngwuy ngwe
ngwegen,
nunnu aa'ti ngaa gwa obalu
gora ge ko'rr.’”
12 A be Yicu gwü'räcänü ngwuci,
“Yüllïnä ndi ari, ‘Aa'ti nga gwa
ïdäjï Delenya diru Ngwaalu ng-
wunga.’”
13 Anni ma dijego'rr medaji
ïdäjïng Yicung ngwuja'ri ngwee
'dar, ngwugatani ngwele 'di a gaji
ila gi'ter.

A ngwüjï 'donya Yicung Najra (Mätä 13.53–58; Murkuj 6.1–6)

14 A Yicu kwodalu ngwila Jälïl
gwonyadu gu yiima yidi Ligï'rïm
lidi Ngwaalu a ngwüjï ngwaalu
ngwoo 'dar 'dingini nginde gwe.
15 Ating enggaci ngwüjü ngwuja'ri
ngwudi Ngwaalu ngwämrä, ati
ngwüjï 'dar ortada.
16 A Yicu 'dï'rï ngwele kündär
ganni gï'rünäär gu gani Najra.
Komon ganni giru Kwo'ra tä'rïl,
ngwele ngwäni ngwämrä anaku
äbräjïng gu.Ngwüdünälä nunnu
ngwuli gitab gidi Ngwaalu. 17 Aar
ätädä gitab gidi Ngwaalu ganni
gullu dïjïr dani Ajaya. Anni mung
ngiral gitabanu, ngwumbuji ng-
wuja'ri ngwanni ngwaru nu,
18 “Lïgï'rïm lidi Ngwaalu gilo
'dünggüny,
gwuminy äbrï nyi ondaci ng-
wuwaya
ngwuja'ri ngwanni ngwujaw.
Ngwaalu ngwükäjïny ndi nyi on-
daci ngwüjü ngwanni ng-
wugekanalu aar gätïnï ling-
inalu
na ngwanni ngwürïmü
ngwäy aar u'ri ngwäy,
na ngwanni ngwärrïnä yïnädä,
nje äbräjï,
19 na nyi urnidi ngwüjü nje
enggaci ndi ari
gaji gidi Ngwaalu gima ila
ganni gading ge enggaci
ngwüjü yïmï'rä yüngün.”
20 Ngwülängïtï gitab ngwätädä
dïnädä ngwüllï ngwujalu. A
ngwüjï 'dar ngwoo ngwuju
ngwämrä ombaji jicom, 21 ngwuje
ci, “Gwene yima mbuti yanni
yüllïnä yima je 'dingini ngwäni
ngwe ngwalu.”
22 Ngwüjï 'dar aar gwe ondaji
yi'ral yijaw a je ngwe ngwaalu
elalu gwani ngwuja'ri ngwüngün
ngwanni ngwuru yïmï'rü ngwati
'tüdä ngwulemanu ngwüngün.
Ati aar utalu aar ari nu, “Gïjï
nggee gä'tüdï mene gidi Yüjïbe?”
23 A je Yicu ci nu, “Nga nga
ladiny äpïjä mï'rïng ngwuja'ri ng-
wee ngwaru nu, ‘Dima, apana

4:4 4.4 Täjïnïyä 8.3 **4:8** 4.8 Täjïnïyä 6.13 **4:11** 4.11 Mäjïmür 91.11–12 **4:12** 4.12 Täjïnïyä 6.16 **4:19** 4.19 Ajaya 61.1–2

yiima giligo'ro lunga.’ Ärrä yi'ral ngene 'dunu kündär gunga yanni yi'dingini nje yärrä je ngenone Kaprnawum.”

24 A je Yicu ci nu, “'Di'didanu nggwa je ci, dïjïr dere da'ti dati aar ämnï 'dunu kündär güngün.

25 Nggwa je enggaci 'didanu ndi ari luubu kaji gidi dïjïr dani Ïlïyä, ngwedel ngwuju ngwonyadu ken gidi Yïjïräyïl. Anni dünü gere ndi ne ngwüdläyü tä'rïl na ngwüüwä nyärläl a drü ji dipa ngwaalu 'dar, 26 aa'ti be Ngwaalu ükäjä Ïlïyäng gïdïjï dere, ngwube ükäjï ngwu'dun ngwudi dedel kündär gani Jarbad gito gito kündär gani Jäyïdä.* 27 Na ngwüjï ngwonyadu luubu Yïjïräyïl ngwümätï je yaamu gaji ganni giju ge dïjïr dani Älïjä. Aar 'ti u'riya dïjï nono dere aar be u'riyi guru nono 'dogo gani Noman gwudi gen gani Jürïyä.”

28 Anni ma gu ngwüjï ngwanni ngwuju ngwämrä 'dingini no, aar kanu gwulleny 29 aar 'dï'rï aar määtä Yicung aar gwe ele poor 'di aar gwe ombani ngwüjärmädï ngwudi gen ganni godana gu gündärälä gegen, aar mïnï ndi gatu ngwüllï kimbar. 30 Ngwube 'tädä gidiliganu ngwüjänü ngwonyadu ngwele gay ge güngün.

A Yicu 'tüyï dï'rïllä gïdïjänü
(Murkuj 1.21–28)

31 A Yicu üllï kündär gani Kaprnawum ngwaalu ngwani Jälïl, ngwenggaci ngwüjü ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu komon ganni ru Kwo'ra tä'rïl. 32 A ngwüjï dibi ngwuja'ri ngwüngün ndi ari gwondaja yiima ye yidi Ngwaalu. 33 Ngwämrä, gur ge'te giju gu ganni gätïnä dï'rïllä nono ngwürrï dula gwulleny 34 ngwuci Yicung, “Äjï garang ganni gäpädängä 'dänggärï kaji nggee gwani Yicu gwudi Najrang? Nga gwïndädï be ndi nje 'rinye? Nggwülïngïdängä ndi ari nga gwani yärü. Nga gwuru gwanni Gwuju'ru gwükäjä Ngwaalu!”

35 A Yicu girinya ngwuci, “Gwugwundu! 'Tüdï 'dünggüngünänü!” A dï'rïllä ï'dïyï guru ngwäyänü ngwegen 'dar, ngwü'tü ngwu'ti akana nono.

36 Anni ma ngwüjï engga yi'ral giyee, aar dibi aar otajidalu ndi ari, “Ngwuja'ri ngwuru ange ngwee? Nginde gwätï yiima ngwätï yelenya ndi girinya ngwü'rïllä ati aar 'tü.” 37 A ngwuja'ri ngwani Yicu badalu ngwaalu ngwoo 'dar.

A Yicu u'riyi ngwüjü nono ngwonyadu
(Mätä 8.14–17; Murkuj 1.29–34)

38 A Yicu gatani ngwämrä ngwele ngwu'dun gwudi Jamaan, kaji nggoo nanni gwüngün gwuru düünä gwübüdü nono a ngwüjï ondaci Yicung nunnu ngwu'riyi nono. 39 No, ngwele ngwüdünäcälä ngwugirinya büdïng nono a nginde jïlädï ngwu'ri nono. Ngwü'dï'rälü kaji ge'te ge'te ngwuje äpïjï yiiru.

40 Anni ma lingen ji ndi üllï, a ngwüjï äpïjä Yicung ngwüjü 'dar ngwanni ngwümä dümdänü rung rung, ngwuje alliji guy nono lere lere 'dar ngwuje u'riyi nono. 41 Mana ngwü'tüyï ngwü'rïllä ngwonyadu ngwüjänü aar ürrï dula aar ci, “Nga gwuru Gïjï gidi Ngwaalu!” A je be Yicu girinya ngwuje 'ti gäbïcä ndi ondaji nunnu ngwülïngïdï ndi ari nginde gwuru gwanni Gwubrutaar yelenya.

A Yicu ondaci ngwüjü ngwämrä kobo
(Murkuj 1.35–39)

42 Dilu danu, a Yicu 'tü ngwele poor ngwaalu ngwüjïnälü.

* **4:26** 4.26 Yündär giyee yïjädï Kängïr ken gidi Yïjïräyïl. 1 Ngweleny 17.8–16 **4:27** 4.27 2 Ngweleny 5.1–14

A ngwüjï ji ndi mïnï. Anni ma aar ila ngwaalu ngwoo ngwujung gu, aar mïnï ndi ari aa'ti ling je gatani. 43 Ngwuje be ci nu, “Nggwadi ele ndi ondaci ngwüjü ngwudi yündär yi'ter ngwuja'ri ngwudi yeleny yidi Ngwaalu 'to. Yiru yanni yükäjäär nje gu Ngwaalu.” 44 Ating ji ndi ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu ngwämrä ngwaalu ngwani Yäwüdïyä.

5

Ngwo'ra ngwanni ngwurnidi ji Yicu gwerre
(Mätä 4.18–22; Murkuj 1.16–20)

1 Gomon ge'te a Yicu ji ndi dünï kïmämü gidi gïbüng gani Jenjerad.* A ngwüjï ngwonyadu ji ndi rükädä 'dünggün ndi 'dingini ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu. 2 A Yicu engga bälükä rom gwüdünäjänä ngwiina ngwudi ngwuum gïmämäng nono aar ji ndi uyi ngwü'dïbä nono. 3 A Yicu änï gïbälükänü gwe'te gwudi Jamaan ngwuci nu, ngwu'donggajalu gwooko kïmämü. A Yicu jalu gïbälükälä ngwenggaci ngwüjü ngwonyadu ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu.

4 Anni mung medaji ondacing ngwüjü, ngwube ci Jamaaning, “Ruya bälükä gweere giyaanu yanni yolanu ang gatu ngwü'dïbä nga umma ngwuuma.”

5 A Jamaan ci, “Gwani doorta, nyii lilandalu ngwülü ngwülü nyii 'ti mätï gonyalu gere. A be anni ara gu, nggwa gatu ngwü'dïbä.”

6 Anni ma Jamaaninga ngwumaad ngwe ngwüngün gatu ngwü'dïbä giyaanu no, aar umma ngwuuma ngwonyadu 'di aar ru ngwadi ü'rï'tïyï ngwü'dïbänü. 7 A no, aar urnidi ngwo'ra ngwanni ngwati aar ngwe acajidi ngwu'ter aar je allici ngwuyala aar je ci ilar nje gendaci ngwuy. Aar onjaji ngwuuma bälükälä rom tüb 'di ngwuru gwadi ï'dätï.

8 Anni ma Jamaan gwani Butruj engga ngwuja'ri ngwee ngwüllï ngwüjürbälü yirku ye ngwuci Yicung nu, “Deleny, 'tüdï gïbälükänü äny gwuru dïjï diki!” 9 Ngindenga 'dar ngwumaad ngwe ngwüngün, a je le ngwaalu elalu ngwuum ngwonyadu ngwanni ngwuma aar je umma. 10 A Yagubinga Yuwana gwe, yïjï yidi Jäbädï lanni lati ele Jamaaninga le, a je le ngwaalu elalu 'to.

A Yicu ci Jamaaning nu, “Aa'ti yedeny ya ang eny, komon gidi gweneng, nga gwa ru diina didi omma ngwüjü giyeleny yidi Ngwaalu.” 11 Aar oda ngwübälükä aar je gatani kïmämü aar gatani ngwony 'dar aar gwujani Yicung.

A Yicu u'riyi daamu nono
(Mätä 8.1–4; Murkuj 1.40–45)

12 Gomon ge'te a Yicu ji kündär ge'te, ngenone gur ge'te giju gu gïmätï yaamu ngwangina nono 'dar. Anni mung engga Yicung ngwukwucalu yirku ye ngwurnidi ngwüpäcälü ngwuci nu, “Gwani Deleny, ma ang mïnï nga gwuny u'riyi nono.”

13 A Yicu dinga guy güngün ngwakani nono ngwuci, “Äny gwümïnä ang u'ri nono.” No, a dümdï 'tü kur. 14 A Yicu girinya guru ngwuci, “Aa'ti nga gwa ondaci dïjü dere. Ïndädï gidir'dal aar ang ombaji nono, nunnu ngwenggaci ngwüjü ndi ari nga gwuma u'ri nono nga mï'rïnï nono anaku büpïnäär gu yobo ye yidi Müjä.”

15 A'ti yi'ral yani Yicu badalu pad ngwüjï, a ngwüjï ngwonyadu ilada ndi Yicu ndi 'dingini ngwuje u'riyi nono gïdümdï degen.

* **5:1** 5.1 Gïbüng gätï ngwürïny ngwu'ter mana. Gani yaw yidi Jälïlïng ngwani Täbïrïyä.
5:14 5.14 Ngwullawi 14.1–32

16 Ating be aji ngwü'tü ngwele
ngwaalu ngwanni ngwüjïnälü at-
ing gu jalu ngenone ngwotaci Ng-
waalingalu.

A Yicu u'riyi dimjo nono
(Mätä 9.1–8; Murkuj 2.1–12)

17 Gomon ge'te anni ma
Yicu ji ndi enggaci ngwüjü
ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu, a
Ngwübärrïjï na ngwoorta ngwudi
yobo ngwïndï ngwu'dunanu 'dar
ngwudi Jälïlïng, Yäwüdïyä na
Üräjälïm, aar ji ndi jalu. A
yiima yidi Deleny diru Ngwaalu
ji ndi Yicu, ndi u'riyi ngwüjü
nono ngwanni ngwümä. 18 A
ngwüjï ngwe'te apa guru giru
dimjo gïlälä ge. Aar ru gadi aar
ge änï gïdrü aar gï'tïjï Yicungalu.
19 A be anaku onyadu gu ngwüjï,
aar 'ti mbuju gay gadi aar ge
änïjï gïdrü. No aar ape aar
ge allu ngwu'dunala aar ge'te
gubu'ru korrala aar dingada gïlälä
ge ngwüllä gidiliganu ngwüjänü
ngwonyadu ngwäyänü ndi Yicu.

20 Anni ma Yicu engga ndi
ari ngindenga lätï ämnïng Ng-
waalu gwupa, ngwuci guru nggoo
giru dimjo nu, “Guru, lima ang
düdänïjï keng gwunga.”

21 A Ngwübärrïjï ngwoortanga
le ïrïyï ngwäyälü giyigoranu
yegen aar ari, “Gur nggee gani
yärü garu ngwulem ngwürïny
ngwudi Ngwaalu! Ngwaalu ng-
wuru ngwe'te pu 'dogo ngwanni
ngwati düdänïjï ngwüjänü ndi ke
gwegen!”

22 A je Yicu lenge yi'ral yanni
yiju giyigoranu yegen ngwuje
ci nu, “Ange gwuru ngaa be
ätï yi'ral giyee giyigoranu yalu?
23 Yïndï ne yanni yojemana ndi
ari, ‘Lima ang düdänïjï keng
gwunga,’ na ndi ari, ‘'Dï'rälü ang
ele’? 24 Nggwa je be enggaci
ndi ari Gïjï gidi Dïjï dümnä gätï
yelenya ngene gïdïyängälü ndi
düdänïjï ngwüjänü ndi ke gwe-
gen.” No a nginde ci guru nggoo
giru dimjo nu, “Äny gwucanga
'dï'rälü ang ape gïlälälü gunga
ang ele 'dunu!” 25 A gur 'dï'rä
ngwüjü ngwäy prüd no, ngwape
gïlälälü güngün ganni gating gu
ndralu ngwele 'dunu, ngwortada
Ngwaalingala. 26 A Ngwüjï 'dar
a je ngwe ngwaalu elalu aar or-
tada Ngwaalinga, a yedeny onyadi
giyigor yegen aarari, “Yi'ral yiru
ange giyee yima ar je engga gwene
yiminje dibibiyi!”

A Yicu urnidi Lawing
(Mätä 9.9–13; Murkuj 2.13–17)

27 Anni ma yi'ral medadi giyee
a Yicu 'tü ngwele, ngwengga
didulba dani Lawi† ndi jalu ng-
waalu gwudi uti dulba ngwuci
nu, “Gwujaniny.” 28 A Lawi 'dï'rï
ngwugatani ngwonyalu 'dar ng-
wugwujani Yicung.

29 A be Lawi gï'tïjï Yicung yïrnü
yipa 'dunu 'dünggün a ngwüjï
ji ngwonyadu ngwätïnä ngwudul-
banu na ngwüjï ngwoko ngwu'ter
ji 'to ngwujalu. 30 A Ngwübärrïjï
na ngwoorta ngwoko ngwegen
ngwudi yobo ngwanni ngwati
ji gwüpäng aar äbïngïnï giyine-
nanu aar otaci ngwo'ralu ngwudi
Yicu aar je ci, “Ange gwuru ngaa
be emadi ndi eny na ndi ïyï
ngwudulba ngwe na ngwüjï ng-
wanni ngwuki?”

31 A je Yicu ci nu, “Ngwüjï ng-
wanni ngwu'ru nono ngwati 'ti
ïndädï gidima, lanni lümä liru
lati ele gidima. 32 Äny gwa'ti
ïndädï ndi urnidi ngwüjü ng-
wanni ngwüdünälü nyi be ilada
ngwüjï ngwanni ngwuki nunnu
aar jo'renyana giyi'ral yanni yiki.”

Määtä ngwädä
(Mätä 9.14–17; Murkuj 2.18–22)

† **5:27** 5.27 Lawi nggwee gwuru 'to gwani Mätä. Mätä 9.9

33 A ngwüjï ngwe'te ci nu, “Ngwoo'ra ngwudi Yuwana ngwati määtä ngwädä pïd pïd ati aar otaci Ngwaalingalu a ngwoo'ra ngwudi Ngwübärrïjï 'to. A mine ngwoo'ra ngwunga arra ati aar eny aar ïyï?”

34 A je Yicu ci nu, “Ngaa la gäbïcï ngwïrnü aar määtä ngwädä manari ngwujaar gurnga le ganni gadi ago? 35 A be gomon gaji gila ganni ga aar je ge apada la be määtä ngwädä giyomon giyoo.”

36 Ngwuje be mï'rïcï ngwuja'ri ngwee, “Dïjï dere da'ti dati ü'rü direda danni diyang ngwugatada gidired danni du'rin. Mung je ärrï, gwa kiyi direda ndoo diyang na dired ndoo diyang da'ti da aar elati dired de ndoo du'rin. 37 A 'to dïjï da'ti dati bäläjï di'rica danni diyang gïdürädänü danni du'rin. Di'rica danni diyang da ubiyi dürädä da bäläjälü a düräd da ke. 38 A be dïjï dati bäläjï di'rica danni diyang gïdürädänü danni diyang. 39 A be dïjï dere da'ti dati mïnï ndi ïyï kaji ge'te ge'te di'rica danni diyang manari dïyü di'rica danni du'rin. Dati ari, ‘Di'rica danni du'rin dijayana.’ ”

6

Gomon ganni giru Kwo'ra tä'rïl
(Mätä 12.1–8; Murkuj 2.23–28)

1 Gomon ganni giru Kwo'ra tä'rïl, a ge Yicu ji ndi ele ngwü'rü ngwurunyanu ngwudi yon. A ngwoo'ra ngwüngün ü'rï'tï yona yi'ra aar je mururinyi ngwuy ngwe aar je eny. 2 A Ngwübärrïjï ngwoko otacalu aar ci, “Ngaa larra ngaa be ärrï yi'ral yaru ye gitab ndi ari yiru drü ndi ärrïnï komon ganni giru Kwo'ra tä'rïl?”

3 A je Yicu gwä'räcänü, “Ngaa la'ti ulu ngwuja'ri ngwanni ngwüllïnä ndi ari Däwüdïngä lärrü ange ngwoo'ra ngwe ngwüngün ngwanni ngwujaar ngwe, anni ma je ngwamu enyanu? 4 Gwändï ngwu'dun ngwudi Ngwaalu, ngwape yona yïgï'tïjäär je Ngwaalinga ngwuje eny ngwuje ätädä 'to ngwo'ra ngwüngün aar je eny. A mine ya'ti gu rüdï ndi ari yobo yaru aa'ti dïjï dere da eny yona yïgï'tïjäär je Ngwaalinga, a je ngwur'dal 'dogo ngwudi Ngwaalu eny?” 5 A Yicu mï'rä ngwuja'ri ngwari, “Gïjï gidi Dïjï dümnä giru deleny didi gomon ganni giru Kwo'ra tä'rïl.”

Guru gayu guy
(Mätä 12.9–14; Murkuj 3.1–6)

6 Gomon ganni giru Kwo'ra tä'rïl gi'ter, a Yicu ele ngwänï ngwämrä ngwenggaci ngwüjü ngwuja'ri. A gur ge'te giju ngenone gayu guy güngün gidi gaama. 7 A ngwoorta ngwoko ngwudi yobo na Ngwübärrïjï mïnï gay gadi aar ge määtä Yicung giyi'ral yanni yadi kiyi yobo. No ati aar iye ngwäy ngwe gito gito aar engga ndi ari gwadi u'riyi dïjü nono komon ganni giru Kwo'ra tä'rïl. 8 A be Yicu lenge yigor yegen ngïnä'dänü ngwümäätä ngwuci guru nggoo gayu guy, “'Dï'rälü nga dünälä ngenone.” Ngwü'dï'rälü ngwüdünälä.

9 A je Yicu ci nu, “Nggwada je otacalu. Yobo yege yati nje ci ar ärrï ange komon ganni giru Kwo'ra tä'rïl? Ndi ar je ärrï yanni yijaw gwalla yanni yiki? Ndi gïlängïdïyï dïjü yaa ndi 'rinye?”

10 Ngwube gwurli ngwuje alliji ngwäy nono 'dar, ngwube ci guru, “Gwällï guyanu gunga.” Ngwugwalli guyanu a guy o'radi ngwujayi mana. 11 A je güündä ape ye'rra aar otajidalu ndi ari ladi ärrï Yicunga.

6:2 6.2 Gwuruj 20.8–11 **6:4** 6.4 1 Jämüwïl 21.1–6

A Yicu äbrï ngwo'ra ngwükäjär je 'dï na rom
(Mätä 10.1–4; Murkuj 3.13–19)

12 Kaji nggoo, a Yicu 'tü ngwallu kenala ndi otaci Ngwaalingalu. Ngenone ngwujalu ngwülü ngwülü, ngwotaci Ngwaalingalu. 13 Anni ma ngwaalu u'ri, ngwurnida ngwo'ra ngwüngün 'dünggüngün ngwuje äbrï 'dï na rom (12) aar ru ngwoo'ra ngwükäjäär je. 14 Jamaan gwanni gwuming ci Butruj a gwenggen gwani Andrawuj, Yagub na Yuwana, Bïlïpüj na Bartumawuj, 15 Mätä na Tumaj, Yagub gur gidi Albayu na Jamaan gwanni gwucaar gwati ligor enyanu gwani gen, 16 Yäwüdä gwuru gur gidi Yagub na Yäwüdä Äjïgärïyütï, gwanni gwuma aji ngwugwurlanu Yicu gwe.

A Yicu enggaci ngwüjü ngwuje u'riyi nono
(Mätä 4.23–25)

17 Anni ma Yicunga ngwoo'ra ngwe ngwüngün üllädälü kenala, aar dünï kebedalu. A ngwoo'ra ngwüngün ngwonyadu ngwuju ngeno a ngwüjï ji ngwonyadu ngwaalu 'dar ngwudi Yäwüdïyä na kündär gani Üräjälïm a gïyündär yani Jür na Jäyïdä yanni yïjädï gïyïmämü dambal ngwaalu ngwudi yaw. 18 Ngwïndädï ndi 'dingini 'dünggüngün ngwuje u'riyi dümdï nono degen. Lanni lätïnä ngwü'rïllä nono aar ji gïdïrbänü, aar ila 'to ngwuje u'riyi nono. 19 A ngwüjï 'dar mïnï gay ndi akani ngindeng nono, anaku ati gu yiima 'tüdä 'dünggüngün aar u'riyi ngwüjü nono 'dar.

Jayanu na ï'räng gwanni gwuru 'dï'didanu
(Mätä 5.1–12)

20 A Yicu gatu ngwo'ra ngwüngün ngwäy nono ngwuje ci,

“Lonjaca je nga nga lanni liru ngwuwayi,
yeleny yidi Ngwaalu yalu yiru!
21 Lonjaca je nga nga lanni lïtïjï ngwamu gweneno,
ngaa la ji ngaa leny ngaa la pe!
Lonjaca je nga nga lanni gilo laru yal gweneno,
ngaa la ji la ärï ngwïmä.
22 Lonjaca je nga nga ma ara je ngwüjï ke ngwäy,
ara je 'donya, ara je lo,
ara je ci ngaa liru ngwüjï ngwuki,
'dar giyee yani gwuji gwalu Gïjü gidi Dïjï dümnä!
23 Jayaranu komon nggoo ma ara je yi'ral mbuji giyee, ritar ngaa jayanu ndi ari gu'ru galu gipa nggoo gïgï'tïjärä je kerala. Ngwügüürnä ngwegen ngwärrä gu ngwïjïrä ngwegen luubu no 'to.
24 A be wäjäj bi gwani nga nga lanni lïnänü gwenene
ngaa lima ape or'temajing gwalu!
25 Wäjäj bi gwani nga nga lanni lati eny ngaa pe gwenene,
ngaa la ji la ji ngwamu ngwe!
Wäjäj bi gwani nga nga lanni gilo ndi ärï ngwïmä gwenene,
ngaa la ji la runi ngaa la ari yal.
26 Wäjäj bi gwani nga nga lanni gilo ndi a je ngwüjï 'dar ortada aar je gu ondaji yi'ral yijaw! Ngwügüürnä ngwegen ngwondaja gu 'to yi'ral giyee ngwïjïr ngwanni ngwuru ngwu'duru luubu.”

Ämnär güwänü galu
(Mätä 5.38–48)

27 “A be nggwa je ci nga nga lanni li'dingininy, Ämnär güwänü galu, a je ärrïjï yi'ral yijaw lanni lati a je ke ngwäy. 28 Ata je ätä guy lanni lata je gu 'täjï ngwünyü ngaa ci Ngwaalinga aar gataji

ngwüjü düwä ngwanni ngwata je ärrï yïrïgïnä. 29 Ma aar ang dïjï dere mï'rï gidirelanu, gäbïcä aar ang mï'rï gidirelanu di'ter mana. Ma aar ang dïjï dere apa direda didi gätïnï nono, gäbïcä ngwape 'to direda didi ngwanginu. 30 Ati ang ätä ngwüjü 'dar ngwere ngwanni ngwümïnä ndi ape gony gere 'dunggunga, ma aar ang dïjï apada gony gere gunga, aa'ti ga ge utalu ndi ang gwä'rï. 31 Ärrïjär ngwüjü yi'ral anaku aadi a gu mïnï ngindeng je ndi ara je ärrïjï.

32 Manari ngaa lämnä ngwüjü ngwanni ngwata je ämnï 'dogo, yiru ange yanni yadi jayi 'danggalu? Ngwüjï ngwanni ngwuki* ngwati pa ämnï ngwüjü ngwanni ngwati je ämnï! 33 Manari ngaa lärrïjä ngwüjü yi'ral yijaw ngwanni ngwata je ärrïjï yi'ral yijaw 'dogo, ange gwuru ara je be Ngwaalu gataji düwä? A mine ngwüjï ngwanni ngwuki ngwati pa ärrï yi'ral giyee 'to! 34 A manari ngaa lati ätädä ngwüjü dämjä ngwanni ngwülïngïdä je ndi ari ngwa ji ngwa je 'tücï dämjä, ange gwuru ara je be yi'ral mbuji yanni yijaw. A mine ngwüjï ngwanni ngwuki ngwati pa ätädïjïdï dämjä nunnu aar ji aar gwä'rä anaku ätäjïdäär gu?

35 Mar! Ämnär güwänü galu ngaa je ärrïjï yi'ral yijaw, ätädär ngwüjü dämjä aa'ti be ngaa lïräjï ngwäy ndi ara je gwä'räcä. No ngaa la be mbuji gu'ru galu gipa gwulleny, ngaa la ru yïjï yidi Ngwaalu ngwanni ngwo kerala. Nginde gwanni gwuru dïnä ngwüjï ngwanni ngwuru ngwü'düny a ngwanni ngwuki. 36 Rüdär ngwïnä anaku ru gu Papa gwalu dïnä."

Obalu ngwüjï ngwe
(Mätä 7.1–5)

37 "Aa'ti ngaa la pïcï dïjü yelenya na la'ti la je pïcï yelenya, aa'ti ngaa la obalu dïjï de na la'ti la je le obalu, düdänïjär ngwüjänü, na la je düdänïjänü. 38 Ätädär ngwüjü na la je ätädä. Giny ganni gijaw gongranu gärnälü gonyadala gïbälädälü ga aar ang bäläcï ga ang ape. Ndi ari giny ganni gata ge ätä ngwüjü, giru ganni ga ara ge ätä."

39 A je Yicu mï'rïcï ngwuja'ri ngwee ndi ari, "Dïjï danni dïrïmü ngwäy da'ti dokta dïjü danni dïrïmü ngwäy 'to. Mung okta, la ï'dï 'dün gidel. 40 Gïjï ganni gati aar enggaci, gati 'ti lengedana gidoorta düngün danni denggaca. Mung lenge, ga be enggaci ngwüjü nono dorta düngün.

41 Ange gwuru ata be enggedada gwanggalu gamu'ru gïläy nga 'ti be änggädï güü'rï gïläy lunga? 42 Awa nga be ci gwanggalu, 'Ila kuni gwani gwänggärï ang brota gamu'ru gïläy.' Nga 'ti be enggana güü'rï gïläyänü lunga? Äny gwa ang ci nu, wä dimur'tuny ndee! Gwällï güü'rï gïläy lunga gwerre gwerre, nga jayi nga ombajidalu mama nga be brota gwanggalu gamu'ru gïläy lüngün."

Da'ri na 'ri'ri gwüngün
(Mätä 7.16–20; 12.33–35)

43 "Da'ri danni dijaw dati 'ti 'ri'ru yuula yiki na da'ri danni diki dati 'ti 'ri'ru yuula yijaw. 44 Da'ri de'te de'te dati linginni giyuula yanni yating je 'ri'ri. Nga gwati 'ti aku yuuda gida'ri diru dïïjï na yügïrï gida'ri danni diru dibeny. 45 Dïjï danni dijaw dati ärrï yi'ral yanni yijaw giligoranu lüngün lanni lätï yi'ralanu yijaw, dïjï danni diki

6:31 6.31Mätä 7.12 * **6:32** 6.32 Yi'ral giyee yani ngwüjï ngwanni ngwati 'ti ïndï yobo ye yanni yullu je Müjä. Mätä 5.46–47

dati ärrï yi'ral yanni yiki giligoranu lüngün lanni liki. Lingla lati ondaji yi'ral yanni yati ji yonyadu giligoranu.”

Ngwüjï rom ngwanni ngwüdädï (Mätä 7.24–27)

46 “Ngaa lati nyi ci, ‘Deleny, Deleny’ gwedang ngaa 'ti be ärrä yi'ral yanni yata je enggaci. 47 Dïjï danni dadi ila 'dünggüny ngwugeraji ngwuja'ri ngwüny länï, ngwuje 'dengenaji, nggwa je enggaci diru nono yärüng. 48 Diru nono dïjü danni düdädï ngwu'duna ngwüngün ngwügwürï delo dolanu ngwugwatu yidingo ngwur'dalu. Anni ma gere ne gonyadu a däärä obe ngwu'duna ngwoo, ngwuje 'ti lagajalu ndi ari ngwodanalu ndom. 49 A be dïjï danni dati 'dingini ngwuja'ri ngwüny ngwuje 'ti be 'dengenaja, diru nono dïjü danni düdädï ngwu'duna ngwuje 'ti be gï'tïjä yidingo. Anni ma je däärä obe, aar ï'dï puprang ï'dïng gwupa aar geradalu!”

7

Ämnï gwudi gur giru gwu'tulu (Mätä 8.5–13)

1 Anni mung medaji ondacing ngwüjü ngwuja'ri ngwee 'dar, ngwü'dï'rï ngwele Kaprnawum. 2 Ngenone gur ge'te giju gu giru Diruman, giru kumndan gidi gwu'tulunga gi'du küü'rï tudini (100). Gätï dïnädä düngün dating ämnï gwulleny dümä ngwuru dadi ayi. 3 Anni ma kumndan nggoo 'dingina Yicu gwe, ngwükäjä mbumbung je loko lidi Ngwüyäwüd ndi ondaca Yicung ngwila ngwu'riyi dïnädä nono düngün. 4 Aar obana ndi Yicu aar päcälü gwulleny aar ci, “Guru nggee, yijaw gu nga ü'rïjï dïnädä nono düngün. 5 Gati ämnï ngwüjü ngwege 'di aar nje odaci ngwämrä ngwudi Ngwaalu.”

6 No, a Yicu 'dï'rï aar le ele. Anni mung ji gito gito ngwu'dun, a kumndan nggoo ükäjä ngwumaada ngwüngün ndi ci, “Gwani Deleny, aa'ti angi'ru ngwäy äny gwa'ti ädï ngwäyänü ngwunga ndi ang üllälü ngwu'dunanu ngwüny, 7 yiru yïgäbïcïny nyi 'ti ädï 'to ndi ang ïlïjä ligo'ro le lüny. Ara ngwuja'ri ngwulem ngwe 'dogo, dïnäd düny da be u'ri nono. 8 Äny 'to gwuru dïjï dege'taar ating ruyi ngwuja'ri ngwudi ngweleny ngwüngün ngwanni ngwupana 'dünggüny. Nyi ätï 'to gwu'tulung je gwati 'dingini ngwuja'ri ngwüny. Miny ci nggwee, ‘Ïndï!’ ngwele. Miny ci nggwoone, ‘Ila!’ ngwila. Na miny ci dïnädä düny, ‘Ärrü je no!’ ngwuje ärrï.”

9 A Yicu dibi 'dünggün, anni mung 'dingini ngwuja'ri ngwee, ngwugwurlu ngwuci ngwüjü ngwanni ngwugwujana ngwonyadu, “Nggwa je ci nu äny gwa'ti mbuja ämnïng Ngwaalu gwere a'tur ngwüjï ngwudi Yïjïräyïl gwuru nono nggwee.”

10 A ngwüjï ngwanni ngwükäjäär je aar o'raci kumndan nggoo 'dunu 'dünggüngün aar mbuji dïnädä düngün dima u'ri nono.

A Yicu 'dï'rïyä gïjälü gidi dedel gayu

11 A bïgänü nggwoo, a Yicunga ngwoo'ra ngwe ngwüngün a je ngwüjï gwujani ngwonyadu aar ele kündär gani Nayin. 12 Anni ma aar obani gito gito gïlängïr lidi gündär nggoo gani Nayin, aar mbudi ngwüjï ngwe ngwapu dïjü dayu aar ji ndi 'tüdä ngwadi ele ndi gatidi. Ndoo dayu, gïjï giralu ge'te pu gidi daw diru dedel. Aar ji ngwüjï ngwe ngwonyadu ngwudi gündär nggoo. 13 Anni ma Deleny engga ngindeng ngwïndä giligoranu lüngün

gwulleny ngwuci nu, “Nga 'ti aru.” 14 Ngwube dambu ngwudinga guy ngwakani dïmbürä nono danni dapaar de gïjü, a määtä a ngwüjï ngwoo ngwapu dünï. A Yicu ondaci ngwuci, “Damal ndee 'dï'rälü nggwuca gu!” 15 A gïjï nggoo gayu 'dï'rälü ngwujalu ngwondaji. A Yicu ape nggwä'räcï nanning gwüngün.

16 A yedeny eny ngwüjü 'dar aar ortada Ngwaalinga aar ari, “Dïjïr didi Ngwaalu dipa dima ar le ji! Ngwaalu ngwuma ila ndi gataji ngwüjü ngwüngün düwä!”

17 A yi'ral giyee yidi Yicu badalu 'dar Yäwüdïyä na ngwaalu ngwujacidaar ngwe.

Yicu na Yuwana
(Mätä 11.2–19)

18 Anni ma ngwoo'ra ngwudi Yuwana 'dingini, aar ele aar ondaci Yuwanang ngwuja'ri ngwee 'dar. A Yuwana urnida ngwo'ra ngwüngün rom 19 ngwuje ükäjï Gideleny dani Yicu ndi aar otacalu ndi ari, “Nga gwuru gwanni gwadi ila, gwalla ndi ari nyii dünïcï gwu'ter?”

20 Anni ma aar obani ndi Yicu aar ci, “Yuwana Almamadan gwükäjï nje ndi ar ang otacalu ndi ari nga gwuru gwanni gwadi ila gwalla nyii dünïcï gwu'ter?”

21 Kaji nggoo ge'te ge'te, a Yicu u'riyi ngwüjü nono ngwonyadu gïdümdï donyadanu, ngwü'tüyï ngwü'rïllä, ngwu'riyi ngwüjü ngwäy ngwanni ngwürïmü ngwäy. 22 Ngwuci ngwo'ra ngwoo ngwükäjä je Yuwana nu, “O'rar ngaa ondaci Yuwanang yi'ral ye yanni yima je engga nga je 'dingini. Ngwüjï ngwanni ngwürïmü ngwäy ngwuma ombajidalu, ngwanni ngwuru ngwumjo ngwuma ele, ngwanni ngwümätï je yaamu ngwuma u'ri nono na ngwanni ngwürïmü ngwänï ngwuma 'dingini, ngwanni ngwayu ngwuma 'dï'rä ngwumidu. A ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwudi Ngwaalu ngwo ngwuma aar je ondaci ngwüjü ngwanni ngwuru ngwuwayi. 23 Gwonjacaar gwanni gwa'ti gwa obalu ndi ari äny gwuru 'didanu.”

24 Anni ma ngwoo'ra ngwanni ngwükäjä je Yuwana o're, a Yicu 'dï'rï ngwondaci ngwüjü ngwonyadu ngwujalu Yuwana gwe ngwuci, “Anni 'tüdängää ngaa elaca Yuwanang poor gïtäny, ngaa liju ndi ari nga ladi engga ange 'dünggüngün? Gipuru gilagaja dirunalo? 25 Ngaa lï'tüdädï ndi engga ange? Dïjü digenna ngwureda ngwu're? Bärï ngwüjï ngwanni ngwati gu genne no, aar elelle yelenya, ngwati ji ngwu'dun ngwudi ngweleny! 26 Ondaciiny, ngaa lï'tüdädï ndi engga ange? Dïjïra? Yäy, a be yänggädä je yanni yipana gïdïjïr. 27 Ndi ari Yuwana gwuru gwanni gwaru gwe Ngwaalu kitabanu ndi ari,

‘Ge'tar ngwäyälü, nggwükäjä
dïnädä düny ngwumad-
inana gwerre gwerre
'dunggunga
aar ang gï'tïjï gay.’”

28 A je Yicu ci nu, “Nggwa je ci ndi ari Yuwana gwupana gu'ru ngwüjälü 'dar ngwanni ngwülïngïtï je ngwaw gïdïdlä. A be gwe'te gwanni gwuru gu'ru gooko giyelenyanu yidi Ngwaalu, gwuru gwanni gwupana gu'ru ndi Yuwana.”

29 A ngwüjï 'dinginalu 'dar, ngindenga na ngwudulba ngwuru ngwüjï ngwanni ngwämnä ndi 'dengenaci buping gwudi Ngwaalu ndi ari gwuru gwanni gwüdünälü a je Yuwana nyïnyï. 30 A be Ngwübärrïjï ngwoortanga le ngwudi yobo 'donya buping

7:27 7.27 Malaki 3.1

gwudi Ngwaalu giyigo'ro yegen
a je 'ti Yuwana nyïnyü yaw ye.
31 A be Yicu ari, “Gwenene
ngwüjï ngwudi gimaad nggee ng-
wadi nje ci ngwuru nono ange?
32 Ngwuru nono yïjï yanni yooko
yijalu ngwaalu ngwudi ngwiliny.
Ati aar urnididi dula aar ari,
‘Lïmï'rïcä je dümbärä
ngaa be 'donya ndi riti!
ara je elngaci delnga yiwaya
ngaa 'ti runu!’
33 Yuwana Almamadan gwïndï
ngwu'ti ïyü di'rica ngwu'ti ïtï
yona ngaa ari, ‘Nginde gwätïnä
dijego'ro nono.’ 34 A Gïjï gidi
Dïjï dümnä gïndï, ngwïyï ng-
weny ngaa ari, ‘Änggädär nggwee
gwupa ngwamanu, gwati rlälï
gwuru dimaad didi ngwudulba na
ngwüjï ngwanni ngwuki.’ 35 A
be yujimid yidi bebere gwudi
Ngwaalu ya be gwällïnï yïjï ye
yüngün 'dar ndi ari yiru yanni
yïdünälü.”

A Yicu ji yïrnü Gïdïbärrïjï

36 A Dïbärrïjï de'te urnidi Yi-
cung 'dunu 'dünggün ndi aar gwe
eny. A Yicu ele 'dunu 'dünggün
ngwujalu ndi eny. 37 Kündär
nggoo, daw de'te diju gu elelle
gwüngün gwuki. Ngwu'dingina
ndi ari Yicu nggwo yïrnü 'dunu
ndi Dïbärrïjï, no a nginde ila
ngwapana yila yiru gi're'reny
gïbüng ge giru go'rr 38 ngwila
ngwüdünï gilu'ranu lidi Yicu giy-
oralu yüngün ngwari ngwujabaji
yora nono yidi Yicu yal ye yüngün
ating je be 'dämï'rï nono ngwä'rü
ngwe ngwüngün ngwuje aganni
ngwuje bruti nono gi're'reny ge
ngwuci yäy 'tu.
39 Anni ma Dïbärrïjï engga
yi'ral giyee ngwari giligoranu
lüngün, “Adinari gur nggee ru
dïjïr 'didanu, gadi lenge ndi ari
daw dani yärü ndee ndi akani
nono, nginde gwadi lenge elelleng
gwüngün gwanni gwätïng gwuki
gwulleny!”
40 A Yicu ondaci guru ngwuci,
“Jamaan, äny gwätï yi'ral ye'te
yada je ondaci.”
A Jamaan ci, “Ondaci nje gwani
doorta.”
41 A Yicu ci, “Ngwüjï ngwe'te
rom ngwümïnädä je gur gidi
dämjü dämjä nono. Gur ge'te
gïmïnädïng dinar nono küü'rï tu-
dini tudini (500) a nggoo gi'ter,
ngwümïnä dinar nono küü'rï rom
na 'dï (50). 42 'Dün aar 'ti
ätï yiima ndi aar gwä'räcï, no
ngwuje äbräcï dämäjälü mbüny
'dün. Yärü gwanni gwa ämnänï?”
43 A Jamaan ci, “Äny gwaru
gur ga ru nggoo ganni giming
äbräcälü gwonyadana.”
A Yicu ci, “Nga gwätïyä yi'ral
ngwäyänü.”
44 Ngwube gwurlada gidaw
ngwube ci Jamaan nu, “Nga
gwänggädï dayu ndee? Äny
gwïndï 'dunu 'dunggunga, nyi 'ti
ätädï yaw nyi uni yora nono a be
nginde diminy uyi yora nono yal
ye yüngün ngwuje 'dämï'rï nono
ngwä'rü ngwe ngwüngün. 45 A
gwa'tiny aganna giyinenanu nyi
ci jalu, a be nginde da'ti dünü ndi
aganni yora nono yüny ngwünyü
ngwe 'tu'tu gaji ganni giminy ge
ändä gïdrü. 46 Nga gwa'tiny ätädï
yila nyi ye brütïnï ki'ranu a be
nginde diminy be bruti gi're'reny
ge yora nono. 47 Nggwadi ang
ci ndi ari, ämnï gwanni gwupa
gwuming ge'te ndi inggidi ndi
ari ke gwüngün gwanni gwupa
gwuma äbränälü a be gwanni
gwuma aar düdänïjänü gwooko,
ämnï gwüngün gwinggidung
gwooko.”
48 A be Yicu ci dayu nu, “Lima
aang düdänïjï keng gwunga.”
49 A ngwüjï ngwu'ter ngwanni
ngwujalu gïdïmbürälü didi eny,
aar ari giyigoranu yegen, “Yärü
gwuru nggwee gwaru gwa

düdänïjï ngwüjänü giyi'ral yegen yanni yiki?”

50 A be Yicu ci dayu ndoo nu, “Ïndï gwadatalu, ämnï Ngwaalu gwunga gwuma ang gïlängïdïyï.”

8

A Yicu mï'rï ngwuja'ri ngwani dïjï dïkwüdï

(Mätä 13.1–9; Murkuj 4.1–9)

1 A yi'ral medadi giyoo, ngwa ji ngwü'dï'rï ngwele gïyündäränü na ngwu'dunanu 'dar ngwondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwanni ngwujaw giyeleny yidi Ngwaalu. Ngwoo'ra ngwüngün ngwoo ngwuru 'dï na rom, aar le ji 2 a ngwaw ji ngwoko 'to ngwanni ngwu'riyaar je ngwü'rïllä nono aar je u'riyi dümdï nono degen. Märïyäm gwani Mäjïdälïyä gwanni gwü'tïyäär gu ngwü'rïllänü kwo'ra tä'rïl, aar le ji. 3 Na Juwana gwanni gwuru daw didi Gwuuja dartan didi deleny dani Yïrüdïj, na Jujana, ngwaw ngwe ngwoko ngwu'ter ngwonyadu, ngwanni ngwati äpïjï Yicung je ngwoo'ra ngwe ngwüngün yiiru ngwong ngwe ngwegen.

4 Aa'ti ngwüjï dünü ndi ila ndi Yicu gïyündär 'ter 'ter. Anni ma ngwüjï ngwonyadu o'rajidalu, a je Yicu mï'rïcï ngwuja'ri ngwee ndi ari, 5 “Gur ge'te gï'tüdï ngwele ndi kwoy yona yüngün. Anni mung ji ndi gida yona, a yon yoko ï'dï kay gïlänï, a je gu ngwüjï elala aar je ru'ti, a je yï'rä utalu ladibur. 6 A yoko ï'dï ngwaalu ngwundu ngwuru yo'rr anni ma aar 'tüdä, aar undi kirom anaku aa'ti gu dïyäng ïgïlä. 7 A yoko ï'dï ngwügänü aar 'tüdä ngwügï ngwe a je ngwügï gatu aar gwogwornyadi. 8 A yoko ï'dï gïdïyäng ngwaalu ngwanni ngwujaw aar 'tüdä aar pe aar 'ri'ri ati gon ge'te pu ätï ngwur'da yomonanu küü'rï tudini (100) aar onyadani giyon yanni yïkwüdïnä.” A Yicu mï'rä ngwuja'ri ngwee ngwondaji dulala ngwuje ci, “'Dinginar be manari ngaa lätï ngwänï!”

9 A ngwoo'ra ngwudi Yicu otacalu gwani mï'rï ngwuja'ri ngwee. 10 A je be Yicu ci, “Bebere gwudi yujimid yidi yeleny yidi Ngwaalu, yenggaca je ngaa je lenge, a be ngwüjï ngwu'ter, nje be mï'rïcï ngwuja'ri nunnu

ma aar ombajidi aar 'ti änggädï,
ma aar 'dingini, aar 'ti lïngïdï.”

A Yicu inggidi ngwuja'ri ngwani dïjï dïkwüdï

(Mätä 13.18–23; Murkuj 4.13–20)

11 “Ngwuja'ri ngwee ngwuru no, yon yani ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu. 12 Yon yanni yï'dü kayalu yani ngwüjï ngwati 'dingini a je be dijego'rr ila ngwuje apada ngwuja'ri giyigoranu nunnu ngwuje etaci ndi ämnï aar gïlängïdïnï. 13 Yon yanni yï'dü ngwaalu ngwanni ngwuru yo'rr, yani ngwüjï ngwanni ngwati 'dingini ngwuja'ri aar je be ape lijayanu. Aar 'ti be üllü 'tu'tu ngïnä'dänü gwulleny. Ngwati ämnï gaji gooko ma be gaji ila gidi mïmïnnï nono, aar ï'dädä gweere. 14 Yon yanni yï'dü ngwügänü, yani ngwüjï ngwanni ngwati 'dingini, ati je be yigor mï'rïcï yi'ralanu yidi lingeno a bupi gwudi yeleny, a ami'ra gwüngün anda ngwuje dami aar 'ti 'ri'ru aar ätï ngwäyänü a'tur. 15 Yon yanni yï'dü gïdïyäng danni dijaw, yani ngwüjï ngwanni ngwati 'dingini ngwuja'ri aar je määtädä giyigoranu yegen yanni yijayanu aar je 'dengenaci aar undi ngwäy aar änïjï yiguri aar 'ri'ri yona yonyadu.”

8:10 8.10 Ajaya 6.9

A Yicu mï'rï ngwuja'ri ngwani buri
(Murkuj 4.21–25)

16 “Ngwüjï ngwere ngwa'ti ngwati muji lïgä gilamba aar be gwü'rübäjälü gimo ge na aar änïjälü ngwombonyanu. Lati aar manni ape aar alliji kudinala nunnu a ngwüjï ngwanni ngwati ändä aar engga buri. 17 Yere yanni yati je ngwüjï änïjälü, ya ji ya 'tädïnälü ya je ngwüjï engga, na yere yanni yati je ngwüjï äbrï aar je änïjälü, ya mbüjïnï ya 'tänälü gilingenalu. 18 Arnganar be ndi ari ngaa gilo lati 'dingini awa, lanni lätï la aar je gendaci, a be lanni la'ti ätï ya aar je apada yanni ya aar ari ye yätäär je yooko.”

Nanni na ngwenggen ngwe ngwudi Yicu
(Mätä 12.46–50; Murkuj 3.31–35)

19 A nanni gwudi Yicu ngwenggen ngwe ngwudi Yicu ila aar 'ti mbuja gay gadi aar ge obani 'dünggüngün anaku ju gu ngwüjï ngwonyadu. 20 Aar ci Yicung nu, “Nanni gwunga ngwanggalu ngwe, gilo lïdünü poor lïmïnängä.”

21 A Yicu ondaci ngwüjü 'dar ngwanni ngwuju ngwuje ci, “Nanni gwüny a ngwänggärï, ngwani ngwüjï ngwanni ngwati 'dingini ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu aar ngwe elelle.”

A Yicu dünïyï dudu
(Mätä 8.23–27; Murkuj 4.35–41)

22 Gomon ge'te a Yicunga ngwoo'ra ngwe ngwüngün änï gïbälükänü ngwuje ci nu, “Ar ele ar ü'rü yaanu aar dambu dambal.” Aar 'dï'rï aar ele. 23 Anni ma aar ji ndi ruyi bälükä, a Yicu ndri. No a dirun ila dudu danu giyaala a yaw änï gïbälükänü aar ji ndi onyadala, ngindenga 'dar aar ji ngwaalu ngwuki.

24 A ngwoo'ra 'ritiya Yicung aar ci, “Doorta, Doorta alanga gilo ladi ï'dätï!”

A Yicu 'dï'rälü ngwugirinya diruna a dudu aalu nyimod, a ngwaalu adatalu jicom. 25 Ngwube ci ngwo'ra ngwüngün nu, “Ämnï gwalu 'dünggüny gwanna?”

A je le ngwaalu elalu a je yedeny eny aar otajidalu aar ari, “Dïjï diru ange ndee? Dïgïrïnyädï diruna, a dudu 'dengenaji!”

A Yicu 'tüyï ngwü'rïllä gïdïjï
(Mätä 8.28–34; Murkuj 5.1–20)

26 Yicu na ngwoo'ra ngwüngün ruyi bälükä aar dambu ngwaalu ngwudi ngwüjï ngwucaar je Ngwüjädïrï, ngwanni gwati jada dambal ma aar ü'rü yaanu yidi i Jälïlïng. 27 Anni ma Yicu 'tüdä kïmämü no, aar mbudi dïjï de kündär nggoo dïrlälü ngwura. Kaji golanu dïjï ndoo delellalu ngwanginu ngwanu ating 'ti jalu 'dunu, ating be jalu giyomon yüngün 'dar ngwumomanu. 28 Anni mung engga Yicung, ngwümï'rï dula dipa ngwadaci Yicungalu giyoranu yüngün, ngwurnidi dula ngwuci, “Yicu Gïjï gidi Ngwaalu ngwojema kerala! Nga gwümïnïny gwe ange? Nggwa ang päcälü ndi ari aa'ti nga gwuny ïcï dïrbä!” 29 Daru gu no anaku ma gu Yicu girinya ngwü'rïllä dulu de ndi ari aar 'tü 'dünggüngünänü. Gati gu ngwü'rïllä ärrï no yomon 'dar, ati gu ngwü'rïllä ärrï no ati ngwüjï gekaji ngwuyalu aar gekaji yoralu yu'rung ye ating je ü'rï'tänü, ati ngwü'rïllä ape aar gwe ele ngwaalu ngwudadu poor.

30 A Yicu otacalu ngwuci, “Nga gwani yärü?”

Ngwuci, “Ngwürïny ngwüny ngwani Gwu'tulunga.” Ndi ari gädï ngwü'rïllä nono ngwonyadu. 31 A ngwü'rïllä päcï Yicungalu aar ci aa'ti nga gwunje dinga kïbü'rïl.

32 Ngenone, ngwüdr ngwuju
gu ngwonyadu ndi enyalu geno
nono. A no a ngwü'rïllä
päcï Yicungalu ndi ari ngwuje
dinga ngwüdränü. Ngwuje
gäbïcï. 33 Aar 'tü gïdïjï aar änï
ngwüdränü. A ngwüdr 'dar
rükädä geno nono aar mi'ri'ti
giyaanu aar ï'dätï.
34 Ngwo'ra ngwanni ngwuju ndi
iye ngwüdrä aar engga yi'ral giyee
yima ji no, aar abri aar bädïyï
yi'ralalu pad gïyündär a giyumil.
35 A ngwüjï 'tüdä aar elada ndi
ombaji ndi ari yiru ange yima
ji. Anni ma aar obana ndi Yicu,
aar mbuji dïjü ndoo dima gu Yicu
'tüyï ngwü'rïllänü ndi jalu giy-
oranu yidi Yicu digenna ngwujayi
ki'ranu. A je yedeny eny 'dar.
36 Ngwüjï ngwanni ngwänggädï,
aar enggaci ngwüjü ndi ari Yicu
gwu'riya dïjü nono ndoo awa.
37 A ngwüjï määtä 'dar ngwaalu
ngwoo anaku ma je gu yedeny
eny, aar ci Yicung ngwugatani
ngwaalinga ngwegen ngwele. No,
a Yicu 'dï'rï ngwänï gïbälükänü
ngwugatani ngwaalinga ngwoo.
38 Dïjï ndoo dima gu Yicu 'tüyï
ngwü'rïllänü ngwüpäcï Yicungalu
ngwuci nu, “Gäbïcïny nda ele.”

A be Yicu 'donya ngwudinga
ngwuci, 39 “O'ra 'dunu ang ondaci
ngwüjü yi'ral ye yanni yima je
Ngwaalu ärrïjï.” A dïjï ndoo o're
ngwondaci ngwüjü 'dar kündär
yi'ral ye yanni yima je Yicu ärrïjï.

Gïjï gidi Yaruj a daw danni dümä
(Mätä 9.18–26; Murkuj 5.21–43)

40 Anni ma Yicu o'ra, a ngwüjï
ape ngindeng anaku jar gu ndi
dünïcï. 41 A be gur ge'te gani
Yaruj obana. Nginde giru de-
leny didi ngwämrä ngwudi Ng-
waalu. Ngwadaci Yicungalu giy-
oranu ngwümätädä goralu ng-
wuci ngwele 'dunu 'dünggün
42 ndi ari gïjï giru gera ge'te pu
güngün gätï ngwüdläyü 'dï na
rom (12) gümä gadi ayi. Anni
ma Yicu ji ndi ele, a ngwüjï ng-
wonyadu änänü 'dar gwadi aar
ru'ti yora ye.
43 Daw de'te diju gwanu dïyü
dïrbä ngwüdläyü 'dï na rom
(12) ating 'derce yïnälü. Ngwuti
ngwonyalu 'dar ngwätïng je
ngwuje ge'te giyima, aa'ti be
ngwuma burna ndi u'riyi nono.
44 A nginde ila ngwüjänü ngwila
Yicung gilu'ranu ngwümätädä
jürtädä gwudi dired no a yïn
yüngün dünï.
45 A Yicu utalu ngwari, “Yärü
gwanni gwakaniny nono?”

A ngwüjï 'dar nyï'rïnï, a be
Butruj ci, “Gwani doorta, ngwüjï
ngwonyadu ngwänängänü aar
ang romadi nono nga be ari yärü
gwakaniny nono.”
46 A be Yicu ari, “Dïjï de'te
dakaniny nono. Nggwücïnänü,
anni ma yiima 'tü 'dünggüny.”
47 A daw lenge ndi ari dima
'tänälü, no ngwila dididi'ru
ngwadaci Yicungalu giyoralu,
ngwäyänü ngwüjï 'dar, ngwon-
daci Yicung ndi ari diru dima
akani nono na ndi ari awa no
dima u'ri nono. 48 A Yicu ci, “Gera
güny, ämnï gwunga 'dünggüny
gwuma ang u'riyi nono. Ïndï gora
gijaw.”
49 Gaji ganni gima ge Yicu ji ndi
ondaci dayu, a dïjï ila dükäjäär
ngwu'dun ngwudi gur nggoo giru
gi'ra gidi ngwämrä, ngwuci, “Gera
gwunga gima ayi, aa'ti äbïngïnä
dortanu ba be.”
50 Anni ma Yicu 'dingini, ngwuci
Yarujing nu, “Aa'ti yedeny ya ang
eny, ämnä 'dogo 'dünggüny, ga
u'ri nono.”
51 Anni ma Yicu obana kubanu,
ngwetaci ngwüjü ndi aar ngwe
änï gïdrü, ngwügäbïcï 'dogo
Butrujing je Yuwana gwe a Yagub
a mbumbu gwudi gera na nanni.
52 A ngwüjï 'dar ngeno ji ndi ari

aar runi. A je Yicu ci, “Ngaa 'ti aru, gera ga'ti ayu, gindru 'dogo.”
53 Ngindenga 'dar ärï Yicung ngwïmä anaku lïngïdäär gu ndi ari gera gayu. 54 A be Yicu määtä kuy ngwurnidi, “'Dï'rä gwani gera güny!” 55 No a gera dïbïnä giyi'rany ngwü'dï'rälü. A Yicu ondaci ngwüjü ngwuje ci, “Ätädär ngwony ngwere ngwuje eny.” 56 A papa na nanni gwüngün a je le ngwaalu elalu. A je be Yicu ondaci ngwuje ci aa'ti ngaa londaci ngwüjü ngwere yi'ral ye giyee yima ji.

9

A Yicu ükäjï ngwo'ra ngwo ngwuru 'dï na rom
(Mätä 10.5–15; Murkuj 6.7–13)

1 A Yicu urnida ngwo'ra ngwo ngwuru 'dï na rom (12) gwüpäng ngwuje ätädä yiima ngwuje ätädä yelenya ndi 'tüyï ngwü'rïllä 'dar ngwüjänü na ndi u'riyi ngwüjü dümdï nono. 2 Ngwuje be dinga aar ele ndi ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwani yeleny yidi Ngwaalu aar u'riyi ngwüjü nono. 3 Ngwuje be cani nu, “Aa'ti ngaa la apani gonyalu gere gani dïlä, aa'ti ngaa la apani guura, aa'ti ngaa la apani dürädä aa'ti ngaa la pani gony gidi eny, aa'ti ngaa la pani ngwü'rïnyä, aa'ti ngaa la gendani direda. 4 Ma ara je ngwüjï ämnï ma ara je ülläjälü yïrnü ngwaalu ngwere ngwanni ngwadi gu änï, ngaa jalu ngeno ngwu'dun ngwoo 'di ngaa 'dï'rï ngaa gatani gündärä nggoo. 5 Ma ara je 'ti ngwüjï ämnä ma ara je 'ti ülläjälü yïrnü, gatanar gündärä nggoo ngaa brotada dibu'ralu mbüny giyora yalu ndi inggidi ndi ari aa'ti ngaa linje otacalu bïgänü.” 6 A ngwoo'ra 'dï'rï aar ele ngwu'dunanu 'dar aar ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwe ngwudi Ngwaalu ngwanni ngwujaw aar u'riyi ngwüjü nono ngwaalu 'dar.
7 A deleny dani Yïrüdïj danni dïmätï ngwaalinga ngwani Jälïl 'dingina yi'ral 'dar yanni yärrï je Yicu. A yi'ral giyee dibajalu. Ndi ari gwu'dingina ngwüjü ngwoko ndi ari Yuwana gwuma 'dï'rä gwumidu 8 a loko ari Ïlïyä gwadi ru gwuma o'ra, a loko ari dïjïr dimine dadi ru didi gïdläng dima o'ra dimidu. 9 A Yïrüdïj ari, “Äny gwuma ü'rïdä Yuwanang gi'ralu mbüny a be yiru ange giyee yi'dingini nje?” A nginde ji ndi mïnï gay ndi engga Yicung.

A Yicu iye ngwüjü ngwüü'rï tudini (5000)
(Mätä 14.13–21; Murkuj 6.30–44; Yuwana 6.1–14)

10 Anni ma ngwoo'ra ngwükäjäär je o'ra, aar ondaci Yicung yi'ral 'dar yanni yima aar je ärrä. A je Yicu apani aar ele jücü poor gito gito kündär gani Bid Jäyïdä. 11 A gu be ngwüjï lenge aar 'dï'rï aar je gwujani. A je Yicu ülläjälü ngwuje ondaci ngwuja'ri ngwani yeleny yidi Ngwaalu, ngwuje u'riyi nono lanni lïmïnä ndi u'ri nono.
12 Anni ma ngwaalu ru degera, a ngwoo'ra ngwoo ngwudi Yicu 'dï na rom 'donggaci aar ci, “Ca ngwüjü aar 'dï'rï aar o're ngwu'dunanu a ngwuburanu gito gito ngene aar mïnï ngwony ngwudi eny aar mbuji ngwaalinga ngwudi ndri ndi ari a gilo ngwaalu ngwudadu ngene.”
13 A je be Yicu ci, “Nga nga ätädär je ngwony ngwere aar je eny.”
Aar ci, “Nyängä lätï 'dogo yona tudini na ngwuum rom, manari 'dogo nyii ele nje ïllïjä 'dar ngwony ngwudi eny.” 14 Ngwanni ngwuju ngwuru ngwur ngwa ru nono ngwüü'rï tudini (5,000).

A Yicu ci ngwo'ra ngwüngün nu, “Car ngwüjü aar jalu gi'du küü'rï rom na 'dï küü'rï rom na 'dï.” 15 A je ngwoo'ra ärrï a ngwüjï 'dar jalu. 16 A Yicu apa yona giyoo tudini a ngwuum ngwoo rom ngwü'dï'rïyï ngwäy ngwombajidi kerala ngwuci Ngwaalinga yäy 'tu, ngwuje ü'ränü ngwuje ätädä ngwo'ra ngwüngün aar je gegenaci ngwüjü. 17 Aar eny 'di aar pe 'dar. Anni ma aar je utalu ngwanni ngwuma jalu ngwü'rï'tïnänü aar je ape yi'ramanu* 'dï na rom yonyadala.

A Butruj 'täjï Yicungalu
(Mätä 16.13–19; Murkuj 8.27–29)

18 A Yicu ji ndi otaci Ngwaalingalu gwe'te pu. Aar ji ngwoo'ra ngwe ngwüngün. Ngwümäätä ngwuje otacalu ngwuje ci, “Ngwüjï ngwati ari äny gwani yärü?”

19 A ngwoo'ra ci, “Loko lati ari nga gwuru gwani Yuwana Almamadan a loko ari Ïlïyä, aar be ari loko nga gwuru dïjïr de'te didi luubung gïdlä dima o'ra dimidu.”

20 A je be Yicu ci, “Nda mine nga nga laru äny gwani yärü?”

A Butruj ci, “Nga gwuru gwanni Gwubrutaar yelenya gwudi Ngwaalu.”

A Yicu ondaji gwani dïrbä na yi'rany yüngün
(Mätä 16.20–28; Murkuj 8.30—9.1)

21 A je be Yicu girinya ngwuje ci nu, “Aa'ti ngaa londaci dïjälü dere ngwuja'ri ngwe ngwee.” 22 Ngwuje ci nu, “Gïjï gidi Dïjï dümnä gadi ïyï dïrbä dipa na ngwü'dünyïnï ndi mbumbunga na ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny na ngwoorta ngwudi yobo ga aar 'rinye a be ga jalu yomon tä'rïl ga Ngwaalu 'dï'rïyälü gimidu mana.”

23 A je Yicu ci 'dar nu, “Manari gwere gwanni gwümïnä ndi aar nyi gwujani, gäbïcä ngwudodana ligo'ro lüngün ngwämnï ndi mbuji dïrbä yomon reny aar nyi gwujana nono ämnïny gu ndi ïyï dïrbä kü'rï gimamindanu. 24 Gwanni gwümïnä ndi gïlängïdïyï ligo'ro lüngün ling dudiyi a be gwanni gwadi dudiyi ligo'ro lüngün lani äny, ling gïlängïdïyï. 25 Dïjï da mbuji ange manari dima bile dïdläyälü pipi'ri'ti ngwube geraji ligo'ralu lüngün? 26 Manari gwere gwanni gwadi yaaru ape ngwüjï 'dünggüny, a ndi ondaji gwani äny, Gïjï gidi Dïjï dümnä gaji ga yaaru ape 'to 'dünggüngün komon ganni gading ge o'ra gidi näjï gwüngün na näjï gwudi Ngwaalu a gwudi yï'rr yanni yiju'ru. 27 Nggwa je ci, 'di'didanu ndi ari loko gilo ngene la'ti la ayi 'di aar enggani yelenya yidi Ngwaalu.”

Näjïnï gwudi Yicu
(Mätä 17.1–8; Murkuj 9.2–8)

28 Anni ma Yicu medaji yi'ral giyee aar jalu yomon 'dübä, ngwoda Butrujing je Yuwana gwe na Yagub aar allu kenala ndi otaca Ngwaalingalu. 29 Anni mung ji ndi otaci Ngwaalingalu, ngwümäätä ngwugwurli ngwuru ngwäyänü 'ter a ngwured ngwüngün gwurli aar bidi pupu'rul aar enyanu nggäm nggäm. 30-31 Ngwüjï rom Müjängä Ïlïyä gwe 'tädälü. Näjï gwe gwudi Ngwaalu aar ondaji Yicunga le gay ge ganni gading ge ayi ndi medaji buping gwudi Ngwaalu kündär gani Üräjälïm. 32 Butrujinga ngwoo'ra ngwe ngwanni ngwïndäär le, aar ji ndi ïr'dätälä. A be anni ma aar gata ngwäyälü, aar engga näjïng

* **9:17** 9.17 Yi'ral giyee yaru yüpä Ngwüyäwüd.

ngwüngün a ngwüjü ngwoo rom ngwüdünäär le. 33 Anni ma ngwüjï ngwoo rom ji ndi gatani Yicung, a Butruj ci Yicung nu, “Gwani doorta, yijaw ndi ar ji ngene. Ar pä yä'tä tä'rïl, gunga ge'te, ge'te gidi Müjä, a ge'te gidi Ïlïyä.” Butruj ngwa 'ti lïngïdï ndi ari gwuju ndi araa.

34 Anni ma mung ji ndi abingi no, a gïbä'rü gätïnälä ngwuje 'rïnyäjälü. A je yedeny eny anni ma je gïbä'rü 'rïnyäjälü. 35 A dulu üllä kibä'ränü ngwara nu, “Gïjï güny giru nggee ganni gäbrïny. 'Dinginar 'dünggüngün.”

36 Anni ma dulu dünï, a Yicu mbüjïnï jücü. A ngwoo'ra ngwüngün gwugwundi yi'ral ye giyoo yima ji. Aar 'ti ondaca dïjü dere yi'ral giyee giyomon giyoo yanni yima aar ji engga.

A Yicu u'riyi gïjü dï'rïllä nono
(Mätä 17.14–18; Murkuj 9.14–27)

37 A bïgänü nggwoo, anni ma Yicunga ngwoo'ra ngwe ngwüngün tä'rïl üllädälü kenala, aar mbudi ngwüjïngä le ngwonyadu. 38 A dïjï de'te ngwüjänü ürrä dula ngwara, “Gwani doorta, nggwa ang määtädä goralu, änggädï kuni gïjü güny giralu ge'te pu! 39 Gati ngwü'rïllä aw nono ngwümï'rï dulalu 'dür nu, ati aar ape aar gatu ngwï'dï ngwüpüdïnälü ngwü'tïyï ngwabeny ngwulem ati aar gu määtä no aar 'ti gäbïcä nunnu ga gatu düwälü pe'red ati aar ätïyï ngwämmä. 40 Nyi be ci ngwo'ra ngwunga aadi aar gu 'tüyï dï'rïllänü aar 'ti be ätï yiima.”

41 A be Yicu ari nu, “Nga gilee liru ngwüjï ngwa'ti ätï ämnïng, ngaa 'ti rüdï yigor ye'te pu. A ladi gu ji jadu nga je dünïcï? Ila gïjï ge gunga ngene.”

42 Anni ma gïjï ji ndi ila, a dijego'rr obedalu nggatalu gïdïyängälü ngwäyïnï ngwü'tïyä ngwabeny ngwulem. A Yicu girinya dï'rïllä ndoo, ngwu'riyi gïjü nono nggwä'räcï papang gwüngün. 43 A ngwüjü 'dar a je yiima yidi Ngwaalu dibiyi.

A Yicu ngwondaji mana gwani yi'rany yüngün
(Mätä 17.22–23; Murkuj 9.30–32)

A anni ma ngwüjï ji na ndi dibi, a Yicu ci ngwo'ra ngwüngün nu, 44 “Aa'ti ngaa la dodani ngwuja'ri ngwee ngwadi ji ngwe ci gweneno. Gïjï gidi Dïjï dümnä ga aar määtä ga aar ätädä ngwüjü.” 45 Aa'ti be ngwoo'ra ngwüngün lïngïdï ndi ari gwaraa. Yi'ral giyee yändälü nunnu aa'ti ya aar je lenge. A je yedeny eny ndi aar otacalu ngwuja'ri ngwe ngwee.

Yärü gwuru gwanni gwupana
(Mätä 18.1–5; Murkuj 9.33–37)

46 A ngwoo'ra ngwudi Yicu ji ndi garnati ndi ari yärü gwuru gwanni gwupana 'denggenanu. 47 A Yicu lenge yigor yegen, ngwümäätä ngwoda gïjü ganni goko ngwüdünäjälä 'dünggüngün.

48 Ngwuje be ci nu, “Gwanni gwati ämnï gïjü nggee goko ngwürïny ngwüny, gwatiny ämnï, a gwanni gwuny ämnï, gwämnä ngindeng 'to gwanni gwükäjïny. Ndi ari gwanni gwoko gu'ru 'danggalanu ku, gwuru gwanni gwupana gu'ru.”

Gwanni gwata je 'ti ïnïjä nggwo ar le
(Murkuj 9.38–40)

49 A Yuwana ci Yicung, “Gwani doorta, nyii länggädï dïjü de'te ndi 'tüyï ngwü'rïllä ngwüjü nono ngwürïny ngwe ngwunga nyii be ru gwadi etaci ndi ari nu da'ti ar le.”

50 A je Yicu ci nu, “Aa'ti da aang etaci ndi ari gwanni gwa'ti nje ïnïjä, nggwo ar le.”

A ngwüjï ngwudi Jamirang 'donya Yicung

51 Anni ma gaji ji gito gading ge
o're kerala, a Yicu mï'rïnï ki'ra
ngwü'dï'rï ngwelada Üräjälïm.
52 Ngwükäjï ngwüjü aar madini
aar ele kündär gidi Jamirang aar
ja'rimaci yi'ral 'dar aar je gï'tïjï
mama. 53 Aa'ti be ngwüjï ämnä
ndi ge'te gïyïrnü ngenone ndi ari
gwïndï gwadi elada Üräjälïm.†

54 Anni ma ngwoo'ra ngwani
Yagubinga Yuwana gwe engga
yi'ral aar gu ru no, aar ci, “Gwani
Doorta, a gwümïnï nje nyii ci
Ngwaalinga ngwuje dingaca lïgä
kerala ngwuje u'diye?”‡ 55 A Yicu
gwurlalu ngwuje girinya.§ 56 A Yi-
cunga ngwoo'ra ngwe ngwüngün
'dï'rï aar 'dongga kündär gi'ter.

*Yiru ange ya je mbuji ndi gwu-
jani Yicung*
(Mätä 8.19–22)

57 Anni ma aar ji ndi ele kay,
dïjï de'te ci Yicung nu, “Nggwa ang
gwuji ngwaalu 'dar ngwadi a gu
ele.”

58 A Yicu ci nu, “Yar'tum yätï ng-
wubangu ngwadi aar gu ji a yï'rä
ätï ngwü'rü'tïlä, a be Gïjï gidi Dïjï
dümnä ga'ti ätï ngwaalinga ng-
wading gu jalu ngwugatu düwä.”

59 A Yicu ci dïjü de'te mana,
“Gwujiny.”

A be dïjï ndoo ci, “Gwani deleny,
gwerre gwerre gäbïcïny nyi o're
nyi gata papang gwüny.”

60 A be Yicu ci, “Gäbïcä je lanni
layu aar gatu ngwüjü ngwegen
ngwanni ngwayu. Ïndï nga ndi
ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwe
ngwudi yeleny yidi Ngwaalu.”

61 A dïjï de'te mana ci, “Nggwa
ang gwuji gwani deleny, gäbïcïny
gwerre gwerre nyi o're nyi
aganna ngwüjü ngwüny gïdrü.”

62 A be Yicu ci nu, “Gwere
gwanni gwati ape gimena ngwube
ombanalu gwodan, gwa'ti gwa
mbuti ndi ape yiiru giyelenyanu
yidi Ngwaalu.”

10

*Ngwoo'ra ngwükäjäär je 'dï
kwo'ra tä'rïl na rom (72)*

1 Anni ma yi'ral giyee medadi,
a Deleny dani Yicu äbrï ngwüjü
mana 'dï kwo'ra tä'rïl na rom*
ngwuje ükäjï rom rom ngwuje
mädïnïyï aar ele gïyündär a ng-
waalu 'dar ngwading gu ele.
2 Ngwuje ci, “Yon giyo yïrälü
kirunyanu, a be ngwäänü ngwa'ti
onyadu ngwanni ngwadi uni, yäy
gu no, otacar Delenyalu didi
giruny ngwükäjï ngwäänä aar
ele girunyanu güngün ndi uni
yona. 3 Ïndär! Nggwükäjä je
ngaa ru nono ngwangala ngwele
ngwoko ngaa ji ngwümüdänü.†
4 Aa'ti ngaa la pani ngwürädä,
ngwüdän, aa'ti ngaa la dünï ndi
aganni dïjü dere kay.

5 Ngwu'dun ngwere nggwa
gu änï, gwerre gwerre agannar
ngwüjü, ‘A adatalu ji ngwu'dun
ngwee.’ 6 Manari dïjï ju ngeno dätï
ämnïng gwudi adatalu, gäbïcär
aganning gwalu ngwudi adatalu
ngwuji 'dünggüngün, mung
erne, ara je o'raca. 7 Ngaa jalu
ngwu'dun ngwoo, aang ïyï aang
eny ngwony ngwere ngwadi ara
je ätädä, ndi ari däänü dati aar
ätädä gu'ru güngün. Aa'ti ngaa la
landalu ngwu'dun ngwu'dun.

† **9:53** 9.53 Ngwüyäwüd na Ngwujamir lati 'ti amatanu. Ngwüyäwüd ngwati äpïjï Ngwaalinga yobo Üräjälïm a be Ngwujamir äpïjï Ngwaalinga yobo ngwaalu ngwegen. ‡ **9:54** 9.54 Yoko yati ari, “Anaku aru gu Ïlïyä.” 2 Ngweleny 1.9–15 § **9:55** 9.55 Yoko yati ari, “Nga la'ti lïngïdï ndi ari ngaa liru lidi lïgï'rïm lïndï ne. Ndi ari Gïjï Dïjï dümnä ga'ti ïndädï ndi dudiyi ngwüjü ngwube ilada nding je gïlängïdïyï.” * **10:1** 10.1 Ngwuja'ri ngwoko ngwati ari küü'rï tä'rïl na 'dï. † **10:3** 10.3 Läng gilee liru ginyen gidi pooring gati eny ngwangala ngweny yo'ra.

8 Gündär gere ganni ga gu änï,
ma ara je ngwüjï ge'te gïyïrnü,
ïtär ngwony ngwanni ngwadi ara
je gï'tïjälü ngwäyälü. 9 U'riyar
ngwüjü nono ngwanni ngwümä
kündär nggoo nga je ondaci nga je
ci nu, ‘Yeleny yidi Ngwaalu yima
ja gito 'danggalu.’ 10 Ma be ari
ngaa lima ele kündär gere ma ara
je be 'ti ülläjälü yïrnü, 'tüdär ang
ele ngwayalu poor aang ari, 11 ‘'Di
'to dibu'ra didi gündär galu danni
diminje 'dï'rä yora nono, da ara je
brotada nono. Diwayinar be ndi
ari yeleny yidi Ngwaalu yima ji
gito 'danggalu.’ 12 A nggwa je ci
ndi ari gomon nggä'dï, ngwüjü ng-
wudi Jaduming ngwa ïnädänï Ng-
waalinga ngwüjï ngwudi gündär
nggoo!”

Yündär yanni ya'ti ämnä
(Mätä 11.20–24)

13 “Wäjäj bi kündär gani
Kürüjïn! Wäjäj bi kündär
gani Bid Jäyïdä! Adinari a
yiima yanni yärrïnä 'danggalu,
yärrï je ngwüjü ngwudi Jür na
Jäyïdä, ngwüjï ngwegen ngwadi
jo'renyana 'tu'tu luubu ngwadi
bäläni ngwaaru nono aar genne
gïmärä‡ ndi inggidi ndi ari
ngwuma jo'renyana giyi'ral yegen
yanni yiki! 14 Gomon gidi pï
yelenya, ngwüjï ngwudi Jür na
Jäyïdä ngwa ïnädänï Ngwaalinga
'danggalu. 15 A mine nga nga lidi
gündär gani Kaprnawum! Ngaa
lige'taja ndi ari ngaa ladi allu
kerala? La je gatu ngaa üllï gidel
didi yi'rany!”

16 A Yicu ci ngwo'ra ngwüngün
nu, “Gwere gwanni gwada
je geraci länï ngwu'dingini,
gwuny 'dïngïnïjï, gwanni gwa je
'donyaci, gwuny 'donyaci 'to, a
gwere gwanni gwuny 'donyaci,
gwu'donyaca ngindeng gwanni
gwükäjïny.”

O'ra gwudi ngwoo'ra 'dï kwo'ra
tä'rïl na rom

17 A ngwoo'ra ngwoo ngwuru
'dï kwo'ra tä'rïl na rom o'ra li-
jayanu gwulleny. Aar ci Yicung,
“Gwani Deleny, 'di ngwü'rïllä
ngwu'dengenaci nje minje girinya
ngwürïny ngwe ngwunga!”

18 A je Yicu ci nu, “Äny
gwänggädï dijego'ro dï'dü kerala
nono gwele ma gere enyanu.
19 'Dinginar! Äny gwuma je
ätädä yelenya ndi ari ngaa ru'ti
ngwüüngäyü a ngwümü ngaa
dami yiima 'dar yidi güwän galu,
gong gere ga'ti ga je akani nono.
20 Aa'ti be ngaa la jayanu nunnu
ngwü'rïllä ngwu'dengenaca je,
ngaa be jayanu 'dogo ndi ari
ngwürïny ngwalu ngwuma üllïnï
kerala.”

21 Kaji nggoo, a Lïgï'rïm lanni
Liju'ru onyadi Yicungala ngwu-
jayanu ngwari, “Papa gwanni
gwuru Deleny didi gerala na
dïyäng! Nggwa ang ci yäy 'tu
ndi ari yima je änïjäjï ngwüjälü
giyee ngwanni ngwubebera
ngwülïngïdï, yima je be 'täcï
yïjälü yanni ya'ti lïngïdï. Yäy,
gwani Papa, yiru gu anaku mïnä
je gu.”

22 Ngwube ari, “Yi'ral 'dar yima
aar nje Papa gwüny ätädä. Gwere
gwa'ti gwülïngïdï Gïjü a be Papa
ru 'dogo. Na gwere gwa'ti
gwülïngïdï Papang a be Gïjï ru
'dogo na lanni lima je Gïjï utanu
ngwuje 'täcï Papangalu.”

23 A be Yicu gwurlada ngwoo'ra
ngwüngün ngwuje ondaci rung
rung ngwuje ci, “Lonjaca je ndi
aang engga yi'ral giyee yänggädä
je. 24 Nggwa je ci ngwïjïr ng-
wudi Ngwaalu ngwonyadu na
ngweleny ji ngwanni ngwümïnä
ndi engga yi'ral giyee yänggädä
je, aar je 'ti be änggädï, na
ndi 'dingini ngwuja'ri ngwanni

‡ **10:13** 10.13 Ma Ngwüyäwüd jalu gïmärä, ngwati genne ngwureda ngwug'raar je ngwoola ngwe ngwudi yoo'ra aar ru nono juwal.

ngwu'dingina je, aar je 'ti be 'dingina.”

A mï'rï ngwuja'ri ngwani Dijamir danni dijaw

25 A doorta de'te didi yobo yidi Müjä andada ngwümïnï ndi ïdäjï. Ngwuci nu, “Gwani doorta, nggwadi ärrï ange nunnu nyi mbuji miding gwudi gwur'taling?”

26 A Yicu ci nu, “Yobo yidi Ngwaalu yüllïnä yaraa? Yïlïngïdä je yaraa?”

27 A gur ci yaru nu, “Ämnä Delenya diru Ngwaalu ngwunga ligor le lunga ku, a ligo'ro le lunga ku a yiima ye yunga ku, a ya'rany ye yunga ku. Nga be ämnï gwanggalu nono ata gu ämnï ligo'ro lunga.”

28 A Yicu ci, “Ngwuja'ri ngwunga ngwätï ngwäyänü ärrï je gu a gwa be mbuji miding.”

29 A be doorta didi yobo yidi Müjä mïnï ndi gwällïnï ligo'ro lüngün ngwube ci Yicung nu, “A mine diweengga diru ange danni dadi nyi ämnï?”

30 A Yicu mï'rïcï ngwuja'ri ngwee, “Luubu, gur ge'te güllü Üräjälïm gadi ele ngwaalu ngwani Ariya, a ngwu'ram mbuji aar gwalla ngwureda aar pädänälü aar gatanalu giju ligoranu. 31 A määtä a dir'dal de'te üllä kayalu nggoo a be anni mung engga guru, ngwugwurli ngwumillidi gay 'ter.§ 32 A Dillawi ila 'to kayalu nggoo anni mung engga ngwugwurli ngwumillidi gay 'ter. 33 A be dïjï diru Dijamir dïndï dïlä kay nggoo ngwila ngwumbuji guru nggoo gïpïdäär anni mung engga ngwïnä. 34 Ngwu'dongga 'dünggüngün ngwuyi ngwämmä nono di'rica de ngwüdütä yila ye ngwugiki ngwape ngwalliji kïndü'rälä güngün ngge ele ngwu'dun ngwudi yïrnü ngwombaji.

35 Bïgänü ngwugwalli dinar rom ngwätädä guru gidi ngwu'dun ngwudi yïrnü ngwuci nu, ‘Ombaja, miny o'ra gay ge nggee, gwa ang ätädä gwere gwanni gwa ang dodaji 'dünggüngün.’ ”

36 A be Yicu mï'rä ngwuja'ri ngwee ngwuci, “Giligoranu lunga, yärü gwuru gwanni gwuma ru diweengga gïdïjï ndoo dïpïdï ngwu'ram?”

37 A doorta didi yobo ari, “Danni dïnädï.”

A Yicu gwä'räcänü ngwuci, “Ïndï be a je gu ärrï 'to no.”

Märïyäm na Marja

38 A Yicunga ngwoo'ra ngwe ngwüngün ji ndi ele aar gwoda gay gegen, aar obani kündär ge'te ganni giju gu daw dani Marja ngwuje ülläjälü yïrnü 'dunu 'dünggüngün. 39 Marja gwätï gwenggen gwuru gera gwani Märïyäm gwanni gwujalu giyoranu yidi Yicu ngwugeraji länï ngwuja'ri ngwondajing je. 40 A be ligor mï'räcï Marjang yiiranu yonyadu yading je ärrï. No ngwü'dï'rälü ngwuci Yicung nu, “Gwani Doorta, a gwa'tiny gu ge'taja ngwäyänü ndi ari gera giru gwänggärï giminy gatana ndi ape yiiru jüco? Ondaca ngwila aar nyi gendaci guy.”

41 A be Yicu gwä'räcänü ngwuci nu, “Marja, Marja! Ligor lïpïcängä giyi'ralanu yonyadu. 42 A be yi'ral yiru gu'ru ge'te pu 'dogo yïmïnïnä, Märïyäm gwuma ape gu'ru ganni gijayana ganni ga'ti ga ar apada.”

10:27 10.27 Täjïnïyä 6.5 **10:27** 10.27 Ngwullawi 19.18 § **10:31** 10.31 Dir'dalinga Dillawi de lïtï je yedeny ndi akani guru nono nggo gïpïdï ngwu'ram nunnu la rngï. 'Dün lati äpïjï Ngwaalinga yobo aar 'ti nana ndi rngï.

11

Awa ndi otaci Ngwaalingalu
(Mätä 6.9–13; 7.7–11)

1 Gomon ge'te, Yicu gwuju
ndi otaci Ngwaalingalu ngwaalu
ngwe'te, a be anni mung medaji,
a be doo'ra de'te otacalu ng-
wuci nu, “Deleny, enggaci nje
ngwuja'ri ngwudi otaci Ngwaalin-
galu anaku enggaca gu Yuwana
ngwo'ra ngwüngün.”
2 A je Yicu ci nu, “Manari ngaa
lima otaci Ngwaalingalu, ngaa be
ari ngwuja'ri ngwee,
‘Papa,* a ngwürïny ngwunga
jü'rïnï
a yeleny yunga ru.
3 Ätädï nje yona yidi eny gilingen.
4 Düdänïjï nje ndi apepe gwärï
gwanni gwuki
ndi ari 'to nje düdänïjänü
lanni lati nje äpïjï gwanni
gwuki.
Na aa'ti nga gwunje okta ndi ïdäjï
nje be 'tüyï giyi'ralanu yidi
dijego'rr.’ ”†
5 A je be Yicu ci nu, “Dïjï dïndï ne
danni dätï dimada ngwube elaci
diligeny danu ngwuje ci, ‘Dimaad
'dï'rä nyi ätädä yona tä'rïl dämjä
6 nggwätï dimada düny dïndï
gwenene ngwaalu ngwolanu nyi
'ti be ätï yona yere yadi nje ätä.’
7 Ngwube ondaca gïdrü ngwuca,
‘Nyi 'ti äbïngïnänü nyi gwuma
längïtï yïjï yima ndri. Nggwa'ta
be mana gwa 'dï'rä.’ 8 Nggwa
je ci ndi ari mung 'tina 'dï'rü
nunnu ngwätädä yona yidi eny
ndi ari gwuru dimad düngün,
gwa 'dï'rä ying je ätädä 'dar
yanni yïmïnïng je gwani dïgï'rïnï
gwüngün 'dünggüngün.
9 No ngwuje be ci, utaralu la
je ätädä. Mïnär ngaa la mbuji.
Pïdär längïrü la je ïgïtäcälü.
10 Ndi ari gwanni gwa utalu, gwa
aar ätädä, gwanni gwa mïnï, gwa
mbuji na gwanni gwa pï längïrü,
gwa aar ïgïtäcälü.
11 Papa gwïndï ne gwere
'danggalanu gwanni gwa gïjï
güngün otacalu ndi ari gïmïnä
duuma ngwube ätädä düüngäyü?
12 Na ngwotacalu gonyo ge
ngwube ätädä dümü?
13 Ma be ari nga nga ke gwe
gwalu lati lenge ndi angidaci yïjü
yalu angidajing gwanni gwujaw
a be ya ru'tana ndi Papa gwalu
gwudi gerala ndi angidaci ngwüjü
Lïgï'rïmä lanni Liju'ru ngwanni
ngwati otacalu!”

Yicu na Digego'rr
(Mätä 12.22–30; Murkuj 3.20–27)

14 A Yicu ji ndi 'tüyï dï'rïllä
kuranu gïgäbïcüng ngwuru
dä'räng. Anni mung 'tüyï, a
gur ondaji. Anni ma ngwüjï
ngwonyadu engga aar dibi. 15 A
be ngwoko 'denggenanu ari,
“Bäljäbül‡ gwuru nggwee gwanni
gwuru deleny didi ngwujego'rr
ngwanni ngwati 'tüyï ngwu-
jego'ro.” 16 A ngwüjï ngwoko
ïdäjï aar otacalu nding je enggaci
yi'remna yere kerala.
17 A Yicu lenge ngwuja'ri ng-
wegen ngwani ngwuju giyi'ranu
yegen, ngwuje ci, “Gen ganni
gü'rï'tïnä yelenyanu, ga ger-
adalu, a ngwu'dun ngwanni
ngwü'rï'tïnänü ngwa ï'dï. 18 Ma
be ari dijego'rr dü'rï'tïnä ye-
lenyanu, awa a be yeleny yüngün
mätïnälü? Ndi ari nga nga lati
ari äny gwati 'tüyï ngwujego'ro
yiima yidi Bäljäbül. 19 Ma be
ari äny ngwati 'tüyï ngwujego'ro
Bäljäbül gwe a be yïjï yalu ngwati
aar je 'tüyï ange nggwe? Yïjï
yalu ya je be pïcï yelenya ndi
ari ngwuja'ri ngwalu ngwuru 'tur.

* **11:2** 11.2 Yitab yoko ati ari, “Papa gwärï gwanni nggwo kerala.” † **11:4** 11.4 Yitab yoko yati ari, nje be ü'rälü yi'ral yanni yiki. ‡ **11:15** 11.15 Bäljäbül ngwürïny ngwu'ter ngwudi dijego'rr ngwani deleny didi ngwujego'rr.

20 A be manari äny ngwati 'tüyï
ngwujego'ro yiima ye yidi guy gidi
Ngwaalu, yeleny yidi Ngwaalu
yima je gu obananu."
21 A je Yicu ci, "Ma dïjï danni
dojema nono etadi ngwu'dun
ngwüngün digwodananu, ng-
wong ngwüngün ngwati jayi
nono. 22 A be manari dïjï danni
dojemana nono dima määtä
ngindeng ngwudami ngwapada
ngwäbländï ngwüngün ngwanni
ngwügätädïng gu ngwäyänü,
ngwapada ngwony ngwüngün
ngwuje giginanu 'dar."
23 A je Yicu ci, "Gwanni gwa'ti
nyii gwe, gwuru güwän güny.
Na gwanni gwati nyii gwe 'ti
gwä'räjä gi'du, gwuru gwanni
gwati bädälü."
24 Ngwari, "Manari dï'rïllä dima
'tü gïdïjänü, dati ele ngwaalu
ngwanni ngwa'ti ätï yaanu nggu
landalu ngwümïnï ngwaalinga
ngwanni ngwading gu obe düwä
de. Manari ngwuming je 'ti
mbuja ngwube ari, 'Äny gwa be
kwoyalu ngwu'dun ngwugatani
nje.' 25 Mung o're ngwuje mbuji
ngwübrütïnälü ngwügïlïcïnälü.
26 Ngwo're ngwapana ngwü'rïllä
ngwu'ter ngwanni ngwukana
'dünggüngün aar ila aar änï
'dünggüngünänü a dïjï ndoo kani
giyi'ral yüngün giyi'ral yüngün
yidi gwerreng."
27 Anni ma Yicu ari ngwuja'ri
ngwe, a daw de'te ngwüjänü
ara, "Lonjaca nanning gwanni
gwülïngïtängä aar ang i'riyi!"
28 A be Yicu ci, "Lonjacaar
je manni lanni lati 'dingini ng-
wuja'ri ngwudi Ngwaalu aar je
'dengenaji!"

Gi'remna giru yiima ndi Yunan (Mätä 12.38–42)

29 Anni ma ngwüjï ji ndi gen-
dada ngwonyadu, a je Yicu ci, "Gi-
mad nggee giki gïmïnä yi'remna
yanni yiru yiima ar je enggaci.
Yere ya'ti ya aar je mbuji ar je eng-
gaci 'dogo yani dïjïr didi Ngwaalu
dani Yunan.§ 30 Anaku rung
gu Yunan gi'remna ngwüjänü ng-
wudi Nïnïwäng, 'to Gïjï gidi Dïjï
giru gu 'to no kimadanu nggee.
31 Deleny diru daw didi gen
Kaama* da ji da 'dï'rä da aar
dünätï gimaad ge nggee komon
gidi pï yelenya yidi gwur'taling
ngwuje pïdïyï yelenya. Daw
ndee diru deleny dïndï 'tu'tu
ngwaalu ngwolanu gwerre ndi
'dingini bebereng gwudi Jiliman.
A be gwenene ngene, nggwo be
gwanni gwupana gu'ru ndi Jili-
man. 32 Ngwüjï ngwudi Nïnïwäng
ngwa ji ngwa 'dï'rä komon gidi
gwur'taling ngwüjïngä le ngwudi
gimaad nggee na ngwa aar je
pïdïyï yelenya. Ndi ari ngin-
denga anni ma je Yunan ondaci
lima 'dingini ngwuja'ri ngwanni
ngwucu je ngwe aar jo'renyana.
A be gwenene ngene, nggwo be
gwanni gwupana gu'ru ndi Yu-
nan."

Buri gwudi ngwanginu (Mätä 5.15; 6.22–23)

33 "Dïjï dere da'ti dati muji lïgä
gilamba ngwube ge'tada ngwaalu
ngwä'tüdï ngwading gu o'rralu ya
ngwügwü'rübäjälü gimo ge. Lat-
ing manni ape ngwalliji kudinala
nunnu a ngwüjï ngwanni ngwati
ändä aar engga buri. 34 Ngwäy ng-
wunga ngwuru nono buri gwudi
o'rralu ngwanginanu ngwunga.
Ma ngwäy ngwunga jayi, ngwang-
inu ngwunga 'dar ngwa o'rralu
nono buri. Ma be ari ngwäy

11:20 11.20 Gwuruj 8.19 § **11:29** 11.29 Ngwaalu ngwükäjä dïjïrä dani Yunan ngwondaci ngwüjü ngwudi Nïnïwä nunnu aar jo'renyana. * **11:31** 11.31 Deleny ndee diru daw diru didi gen gani Jïïbä. 1 Ngweleny 10.1–10; 2 Agibar Ayam 9.1–12. Gen nggee laru giju ken gani Yämän. **11:32** 11.32 Yunan 3.5–10

ngwunga ngwa'ti jaw, ngwanginu ngwunga 'dar 'to ngwa ru dïrïm. 35 Arngana be mama ndi ari buri 'dunggunga aa'ti gwa ru dïrïm. 36 Yäy gu no manari ngwanginu ngwunga 'dar ngwïtänü nono buri, ma aar 'ti ju ngwere ngwanni ngwuru dïrïm, ngwa o'rralu 'dar nono ati gu buri enyanu aar ang o'rracalu."

A Yicu girinya Ngwübärrïjï na ngwoorta ngwudi yobo
(Mätä 23.1–36; Murkuj 12.28–40)

37 Anni ma Yicu medaji ondajing, a gur giru Dïbärrïjï urnidi yïrnü 'dunu 'dünggüngün nunnu aar gwe eny. A nginde ele ngwujalu. 38 A be anni ma gur nggo giru Dïbärrïjï engga ndi ari Yicu gwa'ti unu ngwuy nono gwerre gwerre anaku aru gu dïmürä ngwube eny, ngwobalu ndïr.

39 A Deleny ci nu, "Nga nga liru Ngwübärrïjï, ngaa lati uyi ginya nono gidi yaw aang uyi ginyanu gidi eny a be ngïnä'dänü ngaa be onyadi yubananu ngaa onyadi yijego'ranu. 40 Wä ngwe'rr ngwee! Nga nga la'ti lïngïdï ndi ari gwanni gwuge'ta ngwangina poor, gwuru 'to gwanni gwuge'ta ngwangina ngïnä'däno? 41 A be nga nga, ätädär ngwüjü ngwanni ngwuru ngwuwayi ngwony ngwanni ngwo kutranu na kinyanu galu gidi eny ngwong 'dar ngwa be ju'ri.

42 Wäjäj bi Ngwübärrïjï! Nga nga lati gwällïjï Ngwaalinga gi'ra gidi nana na ngwüjïrtän na ngwuuwa 'dar ngwanni ngwati 'tü ngwartanu ngaa be dudanu ndi übïdïyï ngwüjänü ngaa 'ti ätï ämnïng gwudi Ngwaalu. Yaadi jayani ndi a je ärrï giyee gwodan ngaa je 'ti dudanu giyoo yiru gi'ra.

43 Wäjäj bi Ngwübärrïjï! Nga nga lati ämnï ndi abrada ngwudu'ri ngwüjädälü ki'ra gweere ngwämrä ati aar je ngwüjï aganni ngwaalu ngwudi ngwiliny.

44 Wäjäj bi Ngwübärrïjï na ngwoorta! Nga nga liru nono ngwumomo ngwanni ngwü'rïnyänälü ngwati gu ngwüjï elala aar 'ti be lïngïdï ndi ari ngwuru ange ngwo ngïnä'dänü."

45 Anni ma gu doorta de'te didi yobo 'dingini no, ngwümäätä ngwuci, "Gwani doorta ma gu ari no, nga gwüllüdï nje 'to."

46 A Yicu ondaci, "Wäjäj bi ngwoorta ngwudi yobo nga nga lati üpïyï ngwüjü ngwony ngwanni ngwünï ngaa je 'ti be allija gomon nono galu.

47 Wäjäj bi gwani nga nga lati aci ngwumomo ngwudi diwayini ngwïjïrä ngwudi Ngwaalu ngwanni ngwü'rïnyïtï je papanga lalu. 48 No nga nga lïgwällïnä papang je lalu giyi'ral yanni yärrär je. Ngindenga lï'rïnyïtï ngwïjïrä ngwudi Ngwaalu a be nga nga aci ngwumomo ngwegen. 49 No a be Ngwaalu gwari bebere gwe gwüngün, 'Linje ükäcï ngwïjïrä a ngwo'ra ngwükäjäär je, ngwoko ngwa aar je 'rinye na ngwoko ngwa aar je linynyi.' 50 Yäy no ngwüjï kimaad nggee ngwa ji ngwa aar je otacalu yïn ye yidi ngwïjïr 'dar ngwudi Ngwaalu yanni yïrädälü 'tu'tu anaku ge'ta gu Ngwaalu dïdläyü, 51 'tu'tu yïn yidi Äbïïl 'di aar obani gïyïn yidi Jäkärïyä† gwanni gwü'rïnyïtäär gidiliganu gidi gobo na dagad. Yäy nggwa je ci ngwüjï ngwudi dïdlä ndee ngwa ji ngwa aar je otacalu ngwuja'ri ngwe ngwee 'dar.

52 Wäjäj bi 'danggalu liru ngwoorta ngwudi yobo, nga nga lima längïtï längïrü ladi le ngwüjï

† **11:51** 11.51 Äbïïl gwuru gwanni gwü'rïnyïtär gwerre gwerre a be Jäkärïyä ru gwanni gwü'rïnyïtärälü gwodan. Täküwïn 4.8; 2 Agibar Ayam 24.20–21

lenge Ngwaalinga, ngaa la'ti ändï na ngaa lima etaci ngwüjü ngwanni ngwadi änï ndi änï.”

53 Anni ma Yicu gatani ngwaalinga ngwo, a ngwoorta na Ngwübärrïjï 're ngwäy aar uki Yicung nono aar otacalu ngwuja'ri ngwe ngwonyadu. 54 Ngindenga gwukar nono nunnu ngwü'tüyä ngwuja'ri ngwere ngwulemanu ngwüngün ngwanni ngwuki nunnu aar gu mbojaji gay aar määtä.

12

Arnganar ngwüjü ngwanni ngwuru yigoranu rom
(Mätä 10.26–27)

1 Gaji ge nggoo, a ngwüjï ji ngwonyadu 'di aar ro'tajidalu yora ye, ngwa ru ngwüü'rï ngwonyadu. Ngwümäätä ngwuci ngwo'ra ngwüngün nu, “Arnganar ngwuja'ri ngwudi Ngwübärrïjï ngwati ape ngwüjü nono ngwü'ridü ngwülänü. Ngwati gäbïcï ngwüjü aar ru ngwumur'tuny. 2 Ngwuja'ri ngwere ngwa'ti ngwanni ngwa'ti ngwa linginni ngwülübäjïnälü na yere ya'ti yanni ya'ti ya linginni yïgwü'rübänälü. 3 No yanni yada je ye ondaji nyïm ya aar je 'dinginalu gilingenalu na yanni yati ündäjïnï gïlänänü gïdrü ya aar ye ondaji ya 'tädïnälü poor ya je ngwüjï lenge.”

Ara je yedeny eny ndi yärü
(Mätä 10.28–31)

4 “Nggwa je ci lani ngwumaad ngwüny, aa'ti yedeny ya je eny ngwüjï ngwanni ngwati 'rinye lingina 'dogo aar 'ti ba be ätï yi'ral yere yanni yadi aar je ärrï. 5 Nggwa je ondaci ndi ari ara je yedeny eny ndi yärü, ara je yedeny eny Ngwaalu ngwanni ngwätï yiima gïdïjï ndi 'rinye ngwätï yiima 'to ndi gatu gïlïgä lidi yi'rendeny. Yäy, nggwa je ci ara je yedeny eny 'dünggüngün! 6 Yï'rä tudini yilinginna ndi ari yati aar je ellang bartad ngwäy rom, gere ga'ti gati Ngwaalu dodani. 7 A ngwä'rü ngwalu giyi'ra ngwülïngïdï je Ngwaalu ndi ari ngwuru ümïn. No, aa'ti yedeny ya je eny. Nga nga lipana gu'ru gïyï'rä yonyadu ngwäyänü Ngwaalu.

8 Gwanni gwunyi 'täjälü ngwäyänü ngwüjï gwa Gïjï gidi Dïjï dümnä 'täjälü 'to ngwäyänü ngwudi yï'rr yidi Ngwaalu. 9 Gwanni gwunyi 'donya ngwäyänü ngwudi ngwüjï gwa Gïjï gidi Dïjï dümnä 'donya 'to ngwäyänü ngwudi yï'rr na ngwudi Ngwaalu. 10 Gwanni gwa lo Gïjü gidi Dïjï dümnä gwa aar düdänïjänü. A be gwanni gwa lo Lïgï'rïmä lidi Ngwaalu lanni Liju'ru, gwa'ti gwa aar düdänïjänü. 11 Manari ngwüjï ngwuma je apada ngwelenyanu ngwudi ngwämrä na ngwüjï ngwanni ngwuru yi'ra na ngweleny, aa'ti yigor ya je mï'ränü ndi ari ngaa ladi be etadi giyigo'ro yalu awa na ngaa ladi be ara. 12 Kaji nggoo, Lïgï'rïm lanni Liju'ru, la je enggaci ngwuja'ri ngwanni ngwada je ondaji.”

Damal danni dïnänü

13 A gur ge'te ngwüjänü ngwuci Yicung nu, “Gwani doorta, ondaca gwänggärï nyii genati yu'rinanu yanni yima aar nje mbumbu gwärï gätïjänï.”

14 A be Yicu ci nu, “Guru, yärü gwuru gwätädïny yelenya ndi a je üpïyï yi'ral na ndi a je gïgïnïjï yu'rinanu?” 15 Ngwuje ci nu, “Arnganar mama aang rime ngwangina ndi übïjï yi'ralanu yidi dïdlä ndi ari midi gwudi lingeno lidi dïjï gwa'ti ani yu'rin yüngün yanni yonyadu yätïng je ngene gïdïdlä.”

16 A je Yicu mï'rïcï ngwuja'ri ngwee ndi ari, “Giruny gäpïjä

guru ge'te gïnänü yona yonyadu. 17 Ngwïrïyï ngwäyälü giligoranu lüngün ngwari, ‘Nyi gwa ärrï ange? Nyi gwa'ti ätï ngwaalinga ngwadi nyi gu bäläjï yuula yüny.’ 18 Ngwari, ‘Yinje ärrï giyee. Nggwa pädä gïlïngälü güny nyi ga'riji gipana nyi gu bäläjï yonanu yüny na ngwony ngwüny ngwanni ngwujaw ngwu'ter. 19 Nyi be ci lingina lüny, Lingeno lüny, aa'ti ligor la ang mï'ränü, jalu nga gatu düwä a gwätï ngwony ngwujaw ngwïrälü, ngwügï'tïnälü ngwa jalu ngwüdläyü ngwonyadu, no ïtï, ïyü nga jayanu.’

20 A be Ngwaalu ci nu, ‘Wä de'rr ndee, ligo'ro lunga la aar ang apada dilunga didi gweneng, a be yeleny giyee yïgï'tïjä je ligo'ro lunga, yadi je yärü ape?’ 21 Yadi gu ru no gïdïjï danni dati maci lingina lüngün yelenya ngwu'ti be ätï yelenya Ngwaalu.”

Aa'ti yigor ya je pänü (Mätä 6.25–34)

22 Ngwube ci ngwo'ra ngwüngün, “No nggwa je ci aa'ti yigor ya je pänü ngwaalu ngwudi midi gwani lingeno ndi ari ngaa ladi eny ange na ngaa ladi genne ange. 23 Midi gwujayana ngwong ngwudi eny na lingeno lijayana ngwured. 24 Ombajar yidongra yati 'ti kwüdï yati 'ti unu na yati 'ti ätï yïmï'rïnä gïdrü aar 'ti ätï yïlüng poor ati je be Ngwaalu monaci. Ya be ru'tana 'danggalu nga nga lanni lipana gu'ru gïyï'rä. 25 Yärü gwuru 'danggalanu gwati ligor pänü gwa burni ndi gendaci lingina lüngün gaji ge'te pu ngwujalu ngwumidi? 26 Manari nga nga lati 'ti burna ngwuja'ri ngwanni ngwoko 'dogo, a be garang ganni gati a je gäbïcï ara je be ligor mï'rïcï yi'ralanu yi'ter?

27 Ombajar yibobo yidi ngwüdäny yati 'tü awa. Yati 'ti apu yiiru na yati 'ti ïrïyü. A be nggwa je ci deleny dani Jiliman yeleny yanu yüngün 'dar, gwa'ti genna ngwureda ngwujaw yi'rura nono yibobo giyee. 28 Ma be ari Ngwaalu ngwati giki yanya yidi dïdäny no yanni yati 'tü gwene aar be undi aar gätïnï gïlïgä bïgänü aar u'di, a mine ya ru'tana 'danggalu, giki gwüngün 'danggalu gwa'ti be gwa pani gu'ru, äjï bini nga nga gilee lami'ratu ämnïng Ngwaalu! 29 Ati aang 'ti gäbïcä yigor yalu ndi utalu eny gwe na ïyï gwe. Aa'ti ligor la je mï'rïcï yi'ralanu giyee. 30 Ngwüjï ngwudi dïdlä ngwuru ngwanni ngwati gwuji yi'ral giyee 'dar. A be Papa gwalu gwülïngïdï gu ndi ari nga nga yata je bupi giyee 'dar. 31 A be bupar yelenya yidi Ngwaalu gwerre gwerre ya ara je be gendaci giyee 'dar.

32 Aa'ti yedeny ya je eny gwani gi'doonga ganni gooko'riny, Papa gwalu gwudi gerala gwämnä ndi ari gwa je ätädä yelenya yüngün. 33 Ïllär yu'rina yalu ngaa ätädä ngwüjü ngwanni ngwa'ti ätï. Ngaa ge'taji yu'rina ngwaalu ngwanni ngwati 'ti 'digi'ru na yïlü yanni ya'ti ya undanu kerala. Ngenone du'ram dati gu 'ti 'dünggädï na ngenone, yon yati gu 'ti dibubu. 34 Ndi ari ngwaalu ngwanni ngwuge'taja gu yu'rina yunga, ngenone ligor lunga la gu jada 'to.”

Ngwïnäd ngwanni ngwarngana (Mätä 24.45–51)

35 “Rüjïnäränü aang jalu mama lïgä le lïmüjïnä. 36 Rüdär nono ngwüjü ngwanni ngwüdünïcä delenya degen danni dima ele gïyï'rïnyïnä yidi agidi aar be jicalu ngwäy ngwe nunnu manari dima ila mung pïdä dümbürä aar ïgïtäcälü puprang. 37 Ngwïnäd ngwa aar je onjaci gwulleny ngwanni ngwa aar je mbuji

ngwujalu ngwäy ngwe mung ila. Nggwa je ci 'didanu nginde gwa 'dï'rï gwa genne gwu'ren ling je ge'talu gïdümbürälü ngwuje äpïjï yiiru aar eny. 38 Ya gu jayi ngwüjï ngwo ngwanni ngwa je deleny degen mbuji lijalu mama, da gu ne ila diligeny danu na gwele ma ngwaalu ru ngwadi u'ri. 39 A be lïngïdär yi'ral giyee ndi ari adinari dïjï dere didi ngwu'dun dima lenge ndi ari du'ram dadi ila jadu, da'ti dadi gäbïcï du'ramu ndi pï ngwu'dunanu ngwüngün ngwänï. 40 Nga nga 'to nga la ji mama, ndi ari Gïjï gidi Dïjï dümnä ga ji gila kaji ganni ga'ti ga ge gï'tïjï ngindeng ngwäy.”

Dartan danni diru ligor le'te pu (Mätä 24.45–51)

41 A määtä a Butruj ci, “Deleny ngwuja'ri ngwee ngwümï'rïcï nje ngwani änyängä jüco gwalla gwani ngwüjï 'dar?”

42 A Deleny ci nu, “Dartan dïndï ne danni diru ligor le'te pu dibebera dati deleny düngün gätïjänïjï ngwïnädä ngwüngün nding je ätädä ngwony ngwudi eny gilingen? 43 Ya gu jayi gidartan ndoo ma deleny düngün mbuji ndi ärrï yi'ral giyee mung o'ra. 44 'Didanu nggwa je ci ding alliji giyeleny yidi ngwong ngwüngünälü 'dar. 45 Ma be ari dartan dima ci ligor lüngün nu, ‘Deleny düny dati jana ndi kwodalu no,’ ngwümäätä ngwïnädä ngwuru ngwur na ngwaw ngwuje pï ngweny ngwïyï ngwürlälï. 46 Deleny didi dartan ndoo da ila komon ganni ga'ting ge gï'tïjä ngindeng ngwäy na kaji ganni ga'ti nggee lïngïdï. Ding määtä ding pï ding dinga ngwaalu ngwudi ngwüjï ngwanni ngwa'ti lïngïdï Ngwaalinga.

47 Dartan ndoo danni dati lenge buping gwudi deleny düngün ngwu'ti be ju mama, ngwu'ti ärrü buping gwudi deleny düngün, da mï'rïnänï gwulleny. 48 A be gwanni gwati 'ti lïngïdï, ating be ärrï yi'ral yanni yadi gäbïcï ngwümï'rïnï, gwa aar mï'rï gwooko. Gwanni gwati aar ätädä gwonyadu, gwa aar lanada nono gwonyadana. A gwanni gwuma aar ätädä gwanni gwonyadana, gwonyadana gwa aar gwe otacalu.”

Ü'rï'tïdänü gwani Yicu (Mätä 10.34–36)

49 “Äny gwïndädï ndi ge'te lïgä gïdïyängälü, na nggwüjädï gu ndi ari ladi be mätïnï. 50 A be äny gwätï yi'rendenya yadi nje ape na awa ndi ari yedeny giyo yïtïny gu 'di aar ila aar medadi! 51 Aa'ti ngaa la ari nu äny gwïndädï ndi ge'te adatingalu ngene gïdïdlä? Bärï, nggwa je ci äny gwïndädï ndi nyi ge'te ngwuja'ri ngwanni ngwa ü'rï'tïyï ngwüjänü. 52 'Tu'tu gomon gidi gweneng ngwelada gweere, ngwüjï tudini ngwa ji gïdrü ngwü'rïdïnänü, tä'rïl ngwa rucidi ngwïnïjï ngwüjü rom na ngwüjï rom ngwa rucidi ngwïnïjï ngwüjü tä'rïl. 53 Ngindenga la ü'ränü, Papa gwa aar ü'räjïdänü gïjï ge na gïjï ga aar ü'räjïdänü papa gwe, nanni gwa aar ü'räjïdänü gïjï giru gera na gïjï giru gera ga aar ü'räjïdänü nanni gwe, nanni gwanni gwuru düünä gwa aar ü'räjïdänü daw de düngün diru düünä na daw diru düünä da aar ü'räjïdänü nanni gwe gwüngün gwuru düünä.”

Lïngïdär gaji (Mätä 16.2–3)

54 Ngwuci ngwüjü nu, “Ma ji ma aang enggada gïbä'rü gätïnälä gïtäny gwe, puprang ngaa lati ari gadi ele ndi ni a be ngwuja'ri ätï ngwäyänü. 55 Na gwele ma dirun anda kuy gidi gaama ngaa lati ari ngwaalu ngwadi ele ndi büdï, aar

ätï ngwäyänü. 56 Ngwumur'tuny ngwee! Ngaa lati lenge awa ndi inggidi ngwuja'ri ngwudi dïyäng a gere. Awa ngaa 'ti be burna ndi lenge ngwuja'ri ngwudi gaji nggee?

57 Ange gwuru ngaa 'ti be lïngïdï ndi pï yeleny giyo'ro yalu ndi ari yiru ange yanni yïdünälü? 58 Manari lima ang apada gideleny, kayalu güwän ge gunga, undu ngwäy ngaa o'rajidi güwän ge gunga kay. Manari ngaa lima obani gideleny da ang ape da ang ätädä gwommaning a gwommani gwa ang ape gwa ang giki korkon. 59 Nggwa ang ci nga gwa gennadalu ngenone 'di nga ge'talu 'dar dani dämjü giligo'ro danni dätängä."

13

Jo'renyani gwübüpïnä

1 Gomon nggoo, ngwüjï ngwoko ngwuju ngwanni ngwondaca Yicung gwani ngwüjï ngwudi Jälïlïng ngwanni ngwü'rïnyïtï je deleny dani Bilatij ngwülägäjï yïnänü yegen yïn ye yidi ngwong ngwe ngwudi mï'rïnï nono ngwegen kobo. 2 A je Yicu ci nu, "Ngaa laru ngwüjï ngwudi Jälïlïng ngwayu yi'rany giyee ngwukana ngwüji 'dar ngwudi Jälïlïngo? 3 Nggwa je manni ci, bärï a'tur! Ma aang 'ti o'ra kay galu giyi'ral yanni yiki, nga la ayi nono ngindeng je. 4 Nda mine lanni liru 'dï na 'dübä (18) lidi Jaluming, lanni lacaja je ngwu'dun ngwolala? Ngaa laru ngindenga likana ngwüjï 'dar ngwudi Üräjälïmïngo? 5 Bärï pu a'tur! Nggwa je manni ci, ma aang 'ti o'ra kay galu giyi'ral yanni yiki, ngaa la ayi nono ngindeng je."

Mï'rï ngwuja'ri ngwani dimnigor

6 A je be Yicu mï'rïcï ngwuja'ri ndi ari, "Gur ge'te gi'ro'raja dimnigora gidaartanu düngün. Ngwube ila ndi ombaji yimnigora ngwuje 'ti be mbuju. 7 No ngwube ci guru ganni gati etadi nu, 'Äny gwuma ätï ngwüdläyü tä'rïl ndi ilada gidimnigor ndee ndi ombaji yimnigora ati nje 'ti be mbuju yere. Ü'rïdädälü mbüny! Didang ndi ape dïyängü 'dogo?'

8 A be gur ganni gati etadi ci nu, 'Gwani deleny, gäbïcälü mana dïdläyü de'te pu, dinyi gwüräcï nono nyi bäläcï ngwürü. 9 Ma be ari dima 'ri'ri dïdläyü ndä'dï dang mine gäbïcï. Mung mine 'ti 'ri'ru da ang mine ü'rïdälü mbüny.' "

A Yicu u'riyi dayu nono komon giru Kwo'ra tä'rïl

10 Gomon ge'te komon ganni giru Kwo'ra tä'rïl, a Yicu ji ndi enggaci ngwüjü ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu ngwämrä. 11 A be daw de'te diju ngenone dätïnä dï'rïllä nono danni dümïyä ngwäpïyï lu'ranu ating 'ti dünädälä 'reny 'reny a'tur ngwätï ngwüdläyü 'dï na 'dübä (18). 12 Anni ma Yicu engga ngwurnidi ngwuci nu, "Daw ndee, lima ang u'riyi nono gïdümdï dunga!" 13 Ngwalliji ngwuy nono gaji ge'te ge'te no ngwüdünälü 'reny 'reny ngwünäjï Ngwaalinga.

14 A güündä ape guru ganni giru gi'ra gidi ngwämrä ndi ari Yicu gwuma u'riyi dïjü nono komon ganni giru Kwo'ra tä'rïl. No ngwondaji ngwuci ngwüjü nu, "A lätï yomon yiru nyärläl yidi ape yiiru ati aang ila giyomon giyee ara je u'riyi nono, aa'ti be ngaa la ari ngaa ila komon nggee giru Kwo'ra tä'rïl!"

15 A be Yicu ci nu, "Ngaa gilee 'dar liru ngwumur'tuny, dïjï dere 'danggalanu dati 'ti gwä'dädï gi'dalu na gïndü'rälü güngün gidigara ngwü'tüyï ngwokta ndi ïcä gomon ganni giru Kwo'ra tä'rïle! 16 A be daw ndee diru dïgüürnä

didi Äbräyïm digekaja dijego'ralu ngwüdläyü 'dï na 'dübä, aar 'ti be ädï ndi ar gwä'dälü komon nggee giru Kwo'ra tä'rïle?”

17 A yaaru ape güwänü güngün giyigo'ro yegen giyi'ral yüngün giyee. A be ngwüjï 'dar jayanu gwulleny yi'ral ye 'dar yanni yiming je ge'te yiralu 'ter.

A Yicu mï'rï ngwuja'ri ngwani läy lidi go'ta
(Mätä 13.31–32; Murkuj 4.30–32)

18 A Yicu utalu ngwari, “Yeleny yidi Ngwaalu yiru nono ange? Yadi nje übïdänü ange gwe? 19 Ngwari yiru nono yi'ral giyee. Dïjï dapu läy lidi go'ta ngwukwoy gidaartanu düngün ngwü'tüdä ngwupe ngwuru da'ri, a gu yï'rä oda ngwü'rü'tïlä ngwegen giyi'rinala yüngün.”

A Yicu mï'rï ngwuja'ri ngwani ngwü'rïd
(Mätä 13.33)

20 O're a Yicu utalu ngwari, “Nggwadi übïdïyï yelenyanu yidi Ngwaalu ange gwe? 21 Yiru nono yi'ral giyee, yiru nono ngwü'rïd ngwapa je daw ngwuje änïjï ngwülänü ngwonyadu 'di aar uliyi ngwülä 'dar.”

Mï'rï ngwuja'ri ngwani längïr lanni lïmänü
(Mätä 7.13–14,21–23)

22 A Yicu ele gïyündär a ngwu'dunanu, ngwenggaci ngwüjü ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu ngwelada Üräjälïm.

23 A dïjï de'te otacalu ngwuci nu, “Gwani doorta, ngwüjï ngwuru ngwoko 'dogo ngwanni ngwa ji ngwa gïlängïdïne?”

A je Yicu ci nu, 24 “Jar 'dï'däny aang änï gïlängïr lanni lïmänü ndi ari la'ti jalu ürgäny ndi a gu ngwüjï änï, ndi ari ngwüjï ngwonyadu ngwa ji ngwa mïnï ndi änï, a be ngwa'ti ngwa mbuji gay. 25 Ma dïjï didi ngwu'dun 'dï'rï ngwülängïtï längïrü, ma aang be ji poor ma aang be pïdä längïrü aang ari, ‘Ïgï'tïcïnjälü gwani deleny!’

Nginde gwa je be ca nu, ‘Nggwa'ti a je lïngïdï ngaa lïndï ne.’

26 Ngaa la be ara nu, ‘A lïtï pa aar ïyï gwüpäng, nga gwenggaca pa ngwüjü ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu ngwumoo'ralu 'dänggärï.’

27 A be nginde gwa je be ca mana nu, ‘Äny gwa'ti lïngïdï ndi ari ngaa lïndï ne. Äbrïjïny kayanu, 'dar nga nga lanni lapa gwuki!’

28 A ngenone yal ya ji na eny ngwad gwa ji ma aang engga Äbräyïmïng, Ijaaging na Yagub, a ngwïjïr 'dar ngwudi Ngwaalu giyelenyanu yidi Ngwaalu a be yigo'ro yalu gätïnï kulu poor. 29 Ngwüjï ngwa ji ngwila gïtäny gwe, ngwila gi'ra gwe, ngwila kuyala gidi gaama, ngwila kuyala gidi gängïr ngwa ape ngwaalinga ngwegen giyelenyanu yidi Ngwaalu. 30 A be lanni liju gwodan gwele la be ru yi'ra, a lanni liru yi'ra gwele la be ji gwodan.”

Yicu na Yïrüdïj

31 Kaji nggoo, a Ngwübärrïjï ngwoko ila ndi Yicu aar ci nu, “'Tüdï ngene ang ele ngwaalu ngwu'ter ndi ari Yïrüdïj gwaru gwa ang 'rinye.”

32 A je Yicu ci nu, “Ïndär aang ci gar'tum nggoo nu, ‘Äny gwadi äbräjï ngwüjü ngwü'rïllä nono gwene a bïgänü, a bïgï nggwa rä'täjï yiiru yüny.’ 33 A be nggwari äny nggwo kay ndi gwoda yiiru gwene, bïgänü a bïgï, yiru gu ndi ari dïjïr didi Ngwaalu da'ti dati ayi ngwaalu ngwere poor Üräjälïm!”

A Yicu rünïjï Üräjälïmïng
(Mätä 23.37–39)

34 “Wä ngwüjï ngwudi Üräjälïmïng! Wä ngwüjï ngwudi Üräjälïmïng! Nga gwü'rïnyï'tï ngwïjïrä ngwudi Ngwaalu, nga je aci yo'rr ye lanni lükäjä je Ngwaalu! Yomonanu ümn nggwümïnä ndi gwä'rï ngwüjü ngwunga nje änïjï ki'rimi anaku gwele ati gu dagru gwä'rï yïjälü yüngün ngwuje gatu rumala ngwubung ngwe nga be 'donya! 35 A gu no, gündär gunga ga gätïnänï gidadu. 'Di'didanu nggwa ang ci nu, nga gwa'ti gwuny engga mana 'di a gomon ila ga ge ari nu, ‘Gwonjacaar gwanni gwïndï ngwürïny ngwe ngwudi Deleny.’”

14

A Yicu u'riyi guru nono

1 A gomon ge'te ganni giru Kwo'ra tä'rïl, a Yicu ele ngwu'dun ngwudi gur giru gi'ra gidi Ngwübärrïjï yïrnü a ngwüjï ji ndi iye ngwäy ngwe. 2 A gur ji gändälü ngwangina nono ngwujicalu gweere. 3 A Yicu otaci ngwortalu ngwudi yobo na Ngwübärrïjï ngwuje ci, “Yijaw ndi apada dïjü yiima gomon ganni giru Kwo'ra tä'rïl gwalla ya'ti jaw?” 4 Aar be gwugundi. A Yicu apada dïjü ndoo yiima ngwuge'te kay ngwele.

5 Ngwuje be ci, “Manari nga nga lima ätï gïjü na gïndrï gï'dü gidel komon giru Kwo'ra tä'rïl, ga'ti ga aang gwalla puprango?” 6 Aar 'ti ätï ngwuja'ri ngwere ngwadi aar ngwe ci.

Yïrnü na okeye ligo'ro

7 A je be Yicu mï'rïcï ngwuja'ri ngwee anaku änggädïng gu ngwüjü awa ngwutu ngwaalinga gwudi jalu yïrnü ati aar ele aar jalu ngwudu'rala ngwudi ngwüjï ngwanni ngwupa ngwujalu ki'ra gweere.

8 Ngwuje ci, “Ma ara je urnidi gïyï'rïnyïnä yidi gi'tidi kay, aa'ti nga gwele gwa jalu gididu'rala danni dïjädï ki'ra gweere ngwaalu ngwudi yeleny nda manari dïjï ndo dïndï gwodan danni dipana 'dunggunga 9 a be gwanni gwurnida je gwa be ila gwa ang ci, ‘'Dï'rïjä guralu nggee ngwujalu.’ No a gwa be 'donggalu gwanni gwapu yaaru a gwa jalu gwodan. 10 A be manari lima ang urnidi ngwaalu ngwudi yï'rïnyïnä, ati ang ele nga jalu gwodan ma be ari dïjï danni durnidanga dima ila ma aar ang mbuji da ang be ci, ‘Dimad, 'dï'rä ang jalu ki'ra gweere ngwaalu ngwujaw.’ Nga gwa be näjïnï ngwäyänü ngwüjï 'dar ngwanni ngwujalu ngwuru ngwürnü. 11 Ndi ari dïjï danni dati oleye ligo'rala lüngün dati aar ülläjälü na dïjï danni dati okeye ligo'ro lüngün diru danni dati aar oleyala.”

12 Ngwube ci dïjü danni durnida nu, “Manari nga gwuma ge'te yïrnü yaa yï'rïnyïnä, aa'ti be nga gwa urnidi ngwumaada ngwunga na ngwanggalu na ngwüjï ngwunga na ngwüjï ngwanni ngwujacida ngwe, ngwanni ngwuru ngweleny ngwätï yelenya yonyadu. Manari ngwuma je urnidi, ngwa mine aji 'to ngwa ang urnidi anaku urnida je gu no a gwa gwä'rïnï. 13 A be manari nga gwuma ge'te yï'rïnyïnä, urnida ngwuwaya, nga urnidi ngwumjo, nga urnidi ngwurga na ngwüjï ngwanni ngwürïmü ngwäy. 14 La ang be onjaci ma ang 'ti gwä'rïnänü 'denggen, a gwa gwä'rïnï komon gidi 'dï'rï gwudi ngwüjï ngwanni ngwüdünälü.”

A Yicu mï'rï ngwuja'ri ngwani

13:35 13.35 Mäjïmür 118.26

yï'rïnyïnä yanni yipa
(Mätä 22.1–10)

15 Anni ma gu dïjï de'te
ngwüjänü gïdïmbürälü 'dingina
no, ngwula ngwuci Yicung, “Yadi
gu jayi kang gïdïjï danni dadi jalu
ndi eny gïdïmbürälä giyelenyanu
yidi Ngwaalu.”
16 A be Yicu mï'rïcï ngwuja'ri
ndi ari, “Dïjï de'te dige'ta
yï'rïnyïnä yipa ngwube urnidi
ngwüjü ngwonyadu. 17 Kaji
gidi yï'rïnyïnä ngwube ükäjï
ngwïnädä ngwüngün ndi urnida
ngwüjü ngwanni ngwabingacaar
je ndi ari, ‘Ilar yi'ral 'dar yima be
ji mama.’
18 Aar be määtä 'dar anaku rar
gu aar ari lätï yiiru la'ti la burni
ndi ila. A de'te ari, ‘Äny gwïllï
dïyängü gweneno dadi nyi ele ndi
ombaja gäbïcïny.’
19 A gwe'te mana ari, ‘Äny gwïllï
yindri yi'ra 'dï yadi nyi ye ele
ndi gwürlï dïyängänü* gweneno
yadi nje ele ndi ïdäjä. Gäbïcïny
nggwa'ti gwa burni ndi ila.’
20 Na dïjï de'te ari, ‘Äny gwagu
girem, nggwa'ti gwa burni ndi ila.’
21 A dïnäd kwodalu ngwon-
daci delenya düngün. A deleny
kanu ngwuci, ‘'Tüdï puprang ang
ele ngwayalu na ngwumoo'ralu
ngwudi gündär ang urnida ng-
wuwaya na ngwumjo, na ngwüjï
ngwanni ngwürïmü ngwäy na ng-
wurga.’
22 A dïnäd 'tü ngwurnida
ngwüjü ngwube ila ngwuci,
‘Gwani deleny yanni yara ye
yima ärrïnï ngwaalu ngwo na be
ngwoko ngwudayinalu.’
23 A deleny ci dïnädä düngün,
‘'Tüdï ang urnida ngwüjü yiima
ye ngwayalu na giyi'dongalu 'di
a ngwu'dun ngwüny onyadala
gïdrü. 24 Nggwa je ci gwere gwa'ti
gwanni gwondaciny gwa ngille
ngwony ngwudi yï'rïnyïnä yüny
a'tur.’ ”

Gu'ru gïdi doo'ra didi Yicu
(Mätä 10.37–38)

25 Ngwüjï ngwonyadu ngwïndäär
Yicunga le, ngwugwurlalu ngwuje
ci, 26 “Manari dïjï dere dima
ila 'dünggüny ma aar nyi 'ti
be ämnänä ndi papa gwüngün
na nanni gwüngün na daw
düngün na yïjü yüngün na
ngwenggen ngwanni ngwuru
ngwur na ngwanni yera na ligo'ro
lüngün, da'ti da ru doo'ra düny.
27 Gwanni gwuma 'ti ämnä ndi
ape yi'rendenya yidi yi'rany yani
äny, gwa'ti gwa burni ndi ru
doo'ra düny.
28 Manari dïjï dima mïnï ndi oda
ngwu'duna ngwanni ngwolala,
dati jalu gwerre gwerre ngwï'rä
ngwony ngwanni ngwudi ngwe
oda ndi ari mung oda, ngwa
mbute? 29 Nunnu aa'ti gwa gatu
yidingo ngwong ngwa be ü'rätï
kay gwa be ngwüjï ärï ngwïmä ng-
wanni ngwadi engga ngwu'duna
ngwodana ngwü'ränü. 30 La
ari, ‘Dïjï ndee düdädï dima be
ami'rati ndi medaji ngwu'duna
ngwüngün.’
31 A deleny dïndï ne dïmïnä
ndi ele gïyäärä, ngwu'ti be jalu
gwerre gwerre ngwutalu ndi
ari gwätï gwu'tulung gwuru
ngwüü'rï 'dï (10,000) gwa aar
dugidi deleny de danni dätï
gwu'tulung gwonyadana ndi
gwu'tulu ngwüngün gwuru ng-
wüü'rï küü'rï (20,000). 32 Manari
dima ïcïnänü ndi ari gwa'ti ätï
yiima, dükäjïdï gideleny ndoo
danni ndona kay golanu ndi ari
aar jalu aar adatalu. 33 No 'to
manari nga nga 'dar, dïjï dima 'ti
gatana ngwonyalu 'dar ngwanni
ngwätïng je, da'ti da ru doo'ra
düny.

* **14:19** 14.19 Ngwüyäwüd ngwati gekajidi yindiri gïyü'rï aar ye gwalli dïyängänü ndi kwoy.

34 Ngwümündä ngwujaw, ma
be ari ngwuma dudiyi nyiring
gwüngün ngwa aar je nyiriyi
mana? 35 Ngwa'ti ngwa jayi
ndi ari ngwe nyiriyi dïyäng na
ndi aar je bäläjï kürü, ngwa
bälänälü mbüny. Dïjï danni
dätï ngwänï rom ngwudi 'dingini
ngwu'dingini.”

15

Mï'rï ngwuja'ri ngwani dangal danni didudu
(Mätä 18.12–14)

1 Gomon ge'te anni ma ng-
wudulba ngwonyadu ngindenga
le lanni liki ilada ndi Yicu ndi
'dingini 'dünggüngün, 2 a be
Ngwübärrïjï na ngwoorta ngwudi
yobo gwurli aar äbïngïnï giye-
nenanu aar ari, “Gur giru ange
nggee gati aar ele ngwüjü ng-
wanni ngwuki 'di ati aar ngwe
emadi kiny ge'te pu!”

3 A je be Yicu mï'rïcï ngwuja'ri
ngwee ngwari, 4 “Yärü gwere
'danggalu gwätï ngwangala küü'rï
tudini (100) ngwube dudi de'te.
Gwadi ärrï ange? Ngwa'ti
ngwung je gatani ngwoo ngwuru
'dï tudini kwo'rongo na tudini
kwo'rongo (99) gidaamalu ngwele
nding mïnä ndoo dima dudi 'di
ngwumbuja? 5 Mung mbuja,
ding apa ding ge'ta gidrom
gwujayanu 6 mung o're 'dunu
gwa be urnidi ngwumaada
ngwüngün na ngwüjï ngwanni
ngwucajidaar ngwe ling je ci,
‘Äny nggwo gwujayanu gwulleny
anaku minyi gu mbuja dangala
düny danni didudu. Ilar aar eny
aar jayanu!’ 7 Anaku no, nggwa
je ci, jayanu gwa ji gwupana
kerala gwani dïjï de'te pu danni
diki danni dati jo'renyana giyi'ral
yanni yiki ngwüjänü ngwanni
ngwuru 'dï tudini kwo'rongo
na tudini kwo'rongo ngwanni
ngwüdünälü ngwanni ngwa'ti ätï
ndi jo'renyana.”

Mï'rï ngwuja'ri ngwani bartad gwanni gwududu

8 “A nono dayu danni dätï di-
nar 'dï ngwube mi'rajalu de'te.*
Dadi ärrï ange? Da ulli lamba
da bruti ngwu'dunalu ngwüngün
ding mïnälü 'dar minyol 'di ng-
wumbuja. 9 Mung mbuja, da
urnida ngwumaada ngwüngün
na ngwüjï ngwanni ngwucaji-
daar ngwe ngwuje ci, ‘Äny ng-
gwo gwujayanu gwulleny anaku
minyi gu mbuja dinar düny danni
dimi'rajinyalu. Ilar aar eny aar
jayanu.’ 10 Anaku no, nggwa je
ci, yï'rr yidi Ngwaalu kerala ya
jayanu gwani dïjï de'te pu danni
diki danni dati jo'renyana.”

Mï'rï ngwuja'ri kïjï ganni gidudu

11 A Yicu oda yi'ral ngwuje
ci, “Gomon ge'te gwerre gur
ge'te giju gätï yïjü rom. 12 A
be ganni gokana 'dï'rï ngwuci
papa gwüngün nu, ‘Papa, ila be
nyi ätädä gu'ru güny gidi goola
gunga.’ No a je papa gïnätïjï
golanu güngün gwenggen gwe
gwanni gwupana.

13 Yomon cong a gïjï
nggoo gokana ellang gola
güngün ngwape ngwilinya
ngwüngün ngwü'dï'rï ngwu-
gatani ngwu'duna. Ngwele ken
gola ngwaalinganu, ngenone
ngwugeraji yu'rinalu yüngün
elelle gwe gwanni gwuki. 14 Anni
mung dudiyi yu'rina 'dar yanni
yätïng je, a be ngwamu ji
ngwupa aar määtä geno nggoo
'dar a nginde jalu ngwuru
diwayi. 15 Ngwele ngwacaji dïjänü
de'te didi gen nggoo ngwudinga
ngwaartanu ngwüngün ndi iye

* **15:8** 15.8 Dinar de'te pu dati de dïjï ape yiiru gilingen. † **15:15** 15.15 Ngwüdr ngwürngü ngwati je 'ti Ngwüyäwüd ïtï. Täjïnïyä 14.8

ngwüdrä.† 16 Ati ngwü'rïny ami'ranu ngwanni ngwati je ngwüdr eny, ati 'ti dïjï ju dere ndi ätä.
17 Gä'tï gänü ngwudiwayina ngwari, ‘Ngwïnäd ngwudi papa gwüny ngwonyadu ngwati eny 'di aar pe aar gwä'rï, nyi be ayi ngwamu ngene! 18 Nggwa 'dï'rï nggwa o're ndi papa gwüny gwuny ci, Papa, äny gwuma ke ngwäyänü Ngwaalu na 'dunggunga, 19 äny gwa'ti ba be ädï ndi ru gïjï gunga rujiny nono dïnäd de'te dunga.’ 20 Ngwü'dï'rä ngwo'ra ndi papa gwüngün.
A papa gwüngün engga ndi ila 'tu'tu ngenone, ngwïnä, ngwabrada nono, ngwagu püm ngwaganni giyenenanu ngwümätänï nono.
21 A gïjï ci, ‘Papa, äny nggwee gwuma ke ngwäyänü Ngwaalu na 'dunggunga, äny gwa'ti ba be ädï ndi ru gïjï gunga.’
22 A be papa ondaci ngwïnädä ngwüngün ngwuje ci, ‘Apar direda puprang dele dijaw ngaa giki, ngaa üllächï gu'runga komon ngaa giki ngwüdänü giyora yüngün. 23 Ngaa apa gim'ru ganni gikwudina ngaa dugi aar eny aar jayanu. 24 Ndi ari gïjï nggee güny gayu, gima be mida mana. Gidudu, gima be mbüjïnä.’ A no aar eny aar jayanu.
25 Gaji ge nggoo gwenggen gwanni gwupana gwuju gïtäny. Ngwo'ra anni ma ngwila gito gito 'dunu, ngwu'dingina ngwüjü ngwelnga aar riti. 26 No ngwurnida dïnädä de'te ngwotacalu, ‘Yiru ange giyo?’
27 A dïnäd ci nu, ‘Gwanggalu gwuma o'ra 'dunu gwuma be papa gwunga dügïjï gim'ru ganni gikwudina nunnu gima o'ra gijaw nono.’
28 A güündä ape gwenggen nggwo gwupana ngwu'donya ndi änï gïdrü. No a papa gwüngün 'tüdä ngwüpächälü ndi änï gïdrü. 29 Ngwube ci papang gwüngün nu, ‘Diwayina ngwüdläyü ngwanni ngwäpïjä ngwe yiiru nono minyi ru dïnäd, nga 'ti nyürtïjänü giyi'ral yere a'tur. Nyi 'ti ätädï gaa'ri gere nyi dugi nyii jayanu ngwumaad ngwe ngwüny. 30 A be anni ma gïjï gunga nggee o'ra 'dunu ganni gïtär ngwedr ngwe gola gunga, nga be dügïjï gim'ru ganni gikwudina!’
31 A be papa ci, ‘Gwani gïjï güny, nda ati ji yomon 'dar, goola 'dar güny gunga giru. 32 A be yädï gu ndi ar eny ar jayanu, ndi ari gwanggalu nggwee gwayu gwele gwuma be mida, gwududu gwele gwuma be mbüjïnä!’ ”

16

Dartan danni diru dïrïgïnä

1 A Yicu ondaci ngwo'ra ngwüngün ngwuje ci, “Dïjï de'te diru deleny dätï ngwony ngwonyadu ngwube ape dartana ating je ombaci. A määtä a ngwüjï ondaci ndi ari gwati dartan düngün düdïyïjï ngwony yïrgïnä. 2 A määtä a deleny urnidi gïdrü ngwotacalu ngwuci, ‘Yiru ange yanni yati nje 'dingini ngwüjï? Ila 'di nyi enggaca ngwony ngwüny ngwanni ngwuca ngwe ombacinje, nga gwa'ta be ädï ndi ru dartan düny.’
3 A dartan äbïngïnï giligoranu lüngün ngwari, ‘Nggwa be ärrï ange gwenene? Deleny düny dadiny be linynyi giyiiru. Äny gwa'ti ätï yiima yidi gwürï, nyi ru daaru ndi geraci ngwüjü guy. 4 Nggwuma lenge nggwadi ärrï ange, nunnu manari deleny düny diminy linynyi giyiiru yüny giyee, nyi mbuji ngwumaada aar nyi ülläjälü ngwu'dun ngwegen.’
5 Ngwümäätä ngwurnidi ngwüjü 'dar ngwanni ngwümïnädï je deleny düngün dämjä nono.

Ngwotacalu de'te gwerre gwerre ngwuci nu, ‘Deleny düny dïmïnädängä ümn nono?’

6 Ngwuci, ‘Dïmïnädïny yïbüngä nono yidi yila küü'rï tudini 'dübä’ (800).

A määtä a dartan ci, ‘Jalu apa nga je ülläjälü nga je ulli küü'rï tudini kwo'rongo’ (400).

7 Ngwo're ngwuci de'te mana, ‘Nga gwümïnädängä ümn nono?’

Ngwuci, ‘Gwümïnädïny ngwubi nono ngwudi yon ngwüü'rï’ (1000).

Ngwuci, ‘Jalu apa nga je ülläjälü nga je ulli küü'rï tudini 'dübä’ (800).

8 Anni ma deleny 'dingini, ngwortada dartana ndoo diru dïrgïnä gwani bebere gwüngün gwanni gwuming ärrï. Ndi ari ngwüjï ngwudi dïdlä ndee ngwubeberana ngwüjï ngwudi Ngwaalu ndi ruyi yiiru yegen gïdïdlä degen.”

9 A no nggwa je ci, “Ge'tar yimaada goola ge galu gidi dïdlä, ma ji mung medadi, nga mbuji ngwu'duna ngwudi gwur'taling.

10 Gwanni gwati ru ligor le'te pu giyi'ral yanni yooko gu'ru, gwa ru ligor le'te pu giyi'ral yanni yipa gu'ru. A gwanni gwä'tüdï ligor le'te pu giyi'ral yanni yooko gu'ru, gwa'ti gwa ru ligor le'te pu giyi'ral yanni yipa gu'ru. 11 Ma be ari nga lima 'ti rüdï yigor ye'te pu ndi ruyi gola gidi dïdlä, yärü gwanni gwada je ätädä gola ganni giru 'didanu? 12 A ma be ari ngaa lima 'ti rüdï yigor ye'te pu ndi ombaci dïjü dere gola güngün 'danggalu, a mine yärü gwuru gwanni gwa je ombaci gola galu?

13 Dïnäd da'ti da ru dïnäd didi ngwoorta rom. Danni diru gu no, da 'donya dorta de'te a ding ämnï de'te. Na ding 'dengenaci de'te a ding nyortacanu de'te. Ngaa la'ti la apajidi yiiranu yidi Ngwaalu na yidi ngwü'rïny.”

14 Anni ma je Ngwübärrïjï 'dingini 'dar no, ngwanni ngwati ämnï ngwü'rïnyä aar määtä aar ci Yicungalu mireny. 15 A je Yicu ci nu, “Nga nga liru lati ci yigo'ro yalu ngaa lijaw nono ngwäyänü ngwüjï, a be Ngwaalu ngwuru ngwülïngïdï yigor yalu. Ndi ari yanni yati je Dïjï engga yipa gu'ru ngwäyänü ngwüjï, yiru 'tur ngwäyänü Ngwaalu.”

Enggaci gwoko gwudi Yicu

16 A Yicu ari, “Ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu ngwanni ngwullu je Müjä na ngwanni ngwondaja je ngwïjïr ngwudi Ngwaalu ngwätï ngwäyänü 'tu'tu gaji nggoo 'di gomon ganni gima ge Ngwaalu ükäjä Yuwanang Almamadan ngwuja'ri ngwe ngwüngün ngwanni ngwujaw ngwani yeleny yidi Ngwaalu. Yima ündäjïnï kaji nggoo a ngwüjï ngwo ngwümïnä gay gadi aar ge änï giyelenyanu giyee. 17 A be nggwa ari yijana gito gito ndi ari a gere na dïyäng mi'rinye ngwududi ndi ari a guuli ge'te pu mi'radalu gidi yobo yidi Ngwaalu.

18 Dur danni dati ge'te dayu kay düngün ngwagu di'ter, dati mï'rï ngwäyänü. Na dur danni dadi agu dayu danni dige'taar kay, dati mï'rï ngwäyänü.”

Gur ganni gïnänü na Liyajir

19 “Gur ge'te gïnänü gati genne ngwureda ngwanni ngwujaw ngwu'ri ngwudi yeleny ati ngwarri yelenya giyomon 'dar. 20 Ati be gur ge'te ganni giru diwayi gani Liyajir gümä ngwomboro ngwangina nono 'dar, ati aar apada ngwu'dun gwudi gur nggoo gïnänü ati ngwundralu gïlängïränü lüngün 21 ndi ari aading ütïnï ngwudagi'ralu ngwanni ngwati mi'ri'tadalu gïdïmbürälä didi gur nggoo gïnänü, ati be manni yinyen ila aar münä ngwomboro nono ngwüngün.

22 A gaji ila a gur nggoo giru
diwayi ayi, a yï'rr ape aar ge'te
aar ji Äbräyïm gwe giyelenyanu
yidi Ngwaalu kerala. A gur
nggoo gïnänü ayi 'to aar gatu.
23 Gidelanu didi yi'rany ngwuji
giyi'rendeny, ngwü'dï'rïyï ngwäy
ngwengga Äbräyïmïng ngwaalu
ngwolanu gwujica Liyajiralu.
24 No ngwümäätä ngwurnidi
Äbräyïmïng ngwuci, ‘Wä papa
ngwüny gwani Äbräyïm, ïnädïny
nyi ükäcä Liyajiring ngwur-
tiya ngwomon gwüngün giyaw
ngwüllä aar nyi jabaji lingla, äny
nggwo gïlïgänü gilee lïbüdïny
yi'rendenya nono 'ti'tir.’

25 A määtä a Äbräyïm ci, ‘Gwani
gïjï güny, diwayina ndi ari gwele
gomon gunga gïdïdlä, nga gwum-
buja yi'ral yijaw, a je be Liyajir
mbuji yanni yiki, a be gweneno
nggwo be ndi jïlï nono nga nggwo
be giyi'rendeny. 26 A mine yidi
na ange giyee 'dar, gülä nggo gipa
golanu gü'rïdï njänü ndi ari gay
ga'ti gadi ge dïjï dambda ngene
'dänggärï na ngeno 'danggalu.’

27 A gur nggo gïnänü ci
Äbräyïmïng, ‘Gwani papa, nyi
gwa ang päcälü ükäjä Liyajiring
'dunu ndi papa gwüny, 28 ndi ari
äny gwätï ngwänggärï ngwuru
tudini ngwuje girinyada ndi ari
aa'ti la ji lï'dädänü ndi ï'dï
gïdïrbänü 'to didi yi'rendeny
giyee yïbüdü.’

29 A Äbräyïm ci, ‘Ngindenga
lätï yobo yanni yullu je Müjä
na ngwïjïr ngwudi Ngwaalu ya
girinya ngindeng je, a je ngwang-
galu 'dingini.’

30 A gur nggo gïnänü ci, ‘Bärï
papa gwüny gwani Äbräyïm, ma-
nari 'dogo a dïjï 'dï'rï giyi'ranyanu
ngwo're ngwuje ondaca la
jo'renyana giyi'ral yanni yiki.’

31 A Äbräyïm ci, ‘Manari ngin-
denga lima 'ti 'dengenaca yobo
yidi Müjängä ngwïjïr ngwe ng-
wudi Ngwaalu, la'ti la 'dingini
manari a dïjï 'dï'rï giyi'ranyanu
ngwuje ondaci.’ ”

17

Ke
(Mätä 18.6–7,21–22; Murkuj 9.42)

1 A Yicu ci ngwo'ra ngwüngün
nu, “Yi'ral yanni yati gäbïcï
ngwüjü aar ape gwanni ngwuki
yadi ji, a be wäjäj bi gïdïjï danni
dadi ru guy gidi yi'ral yanni yadi
gäbïcï ngwüjü aar ape gwanni
gwuki! 2 Yadi jayani gïdïjï ndoo
ndi ari aar gekaci lille giligo'ro
aar gatu giyaw ndi ari ngwügäbïcï
gwe'te ngindenga gilee lami'ratu
ndi ape gwuki. 3 Arnganar be
yigo'ro yalu.

Manari gwanggalu gwuma ärrï
yi'ral yanni yiki, gïrïnyädï, na
manari gwuma ang 'dengenaci
ngwujo'renyana, düdänïjänü.
4 Manari nginde gwuma ang
ärrïjï yi'ral yanni yiki yomonanu
kwo'ra tä'rïl gomon ge'te ge'te,
mung be kwodalu 'to yomo-
nanu kwo'ra tä'rïl gomon ge'te
ge'te mung ari, ‘Düdänïjïnyänü,
äny gwuma jo'renyana,’ nga
düdänïjänü.”

5 A ngwoo'ra ngwükäjäär je ci
Yicung nu, “Gendaci nje ämnïng
Ngwaalu gwärï.”

6 A je Yicu ci nu, “Adinari
aang ätï ämnïng Ngwaalu gwooko
nono läy lidi go'ta, ngaa laadi ci
da'ri ndee diru duda, ‘Gwällïnälü
nga gïdïnï giyaanu,’ na dada je
'dengenaci.

7 Gwïndï ne gwere 'danggalanu
gwätï dïnädä dati gwürïjï na
ngwïyïjï yo'ra. Ma be ari dima
ila gïtäny, dati ang ci, ‘Ila nga
jalu nga ape ngwony a je enye’?
8 Bärï, gwa ang manni ci, ‘Gï'tïjïny
ngwony ngwudi eny nga ji mama
nyii dünïcï 'di nyi ïyï nyi eny ku

nga be eny nga ïyï.’ 9 Dïnäd da aar ci yäy 'tu ndi ari därrü yi'ral yicaar ye? 10 No nga nga 'to, Yiru gu ye'te ye'te 'danggalu ma aang ärrï yi'ral 'dar yanni yondacara je ndi ärrï, arar, ‘Nyii la'ti ädï, liru 'dogo ngwïnäd. Yiminje ärrï yanni yïbüpïnä 'dänggärï ndi nje ärrï.’ ”

A Yicu u'riyi ngwaamu nono 'dï (10)

11 Ndi ele gwüngün kündär gani Üräjälïm, ngwumillidi ki'raanyala ganni gü'rïdï Jamranganu Jälïl gwe. 12 Anni mung ji ndi ele gwadi änï ngwu'dunanu, aar mbudi ngwüjï ngwe ngwuru 'dï (10) ngwanni ngwümätï je yaamu. Aar määtä aar dünä ngwaalu ngwolanu, 13 aar urnida Yicung dula aar ari, “Wä Yicu wä Doorta, aar ang ïnä!”

14 Anni ma je Yicu engga ngwuje ci, “Ïndär, aang enggaci ngwur'dala ngwangina ngwalu.” Anni ma aar ji ndi ele, aar jayi nono.

15 Gwe'te 'denggenanu ngwïcïnänü ngwumbuji ndi ari gwuma jayi nono, ngwukwodalu ngwortada Ngwaalinga dulu de gwulleny. 16 Ngwele ngwüjürbäcï Yicungalu yirku ye giyoranu ngwuci yäy 'tu. A nginde gwuru Dijamir.

17 A be Yicu utalu, “Nyi ari nga nga 'dar liru 'dï (10) lijaw nono? A mine lanna loko gilo liru 'tudini kwo'rongo? (9). 18 Gwere gwa'ti gwanni gwadi kwodalu ngwünäjï Ngwaalinga ngwube ru 'dogo ndee diru Garanye?” 19 Ngwube määtä ngwuci, “'Dï'rälü ang ele. Ämnï Ngwaalu gwunga gwuma ang gïlängïdïyï.”

Ila gwudi yeleny yidi Ngwaalu (Mätä 24.23–28,37–41)

20 Gomon ge'te a Ngwübärrïjï ngwoko otacalu aar ci jadu gwuru gwadi gwe yeleny yidi Ngwaalu ila? A je Yicu gwä'räcänü ngwuje ci, “Yeleny yidi Ngwaalu ya'ti linginna yi'remna nda je rurriyi ngwäy ngwe ngwalu, 21 aa'ti la je ci, ‘Giyo ngene,’ na ‘Giyo ngenone,’ ndi ari yeleny yidi Ngwaalu giyo 'danggalanu.”

22 Ngwube ci ngwo'ra ngwüngün, “Gaji nggo gïndï ngaa la mïnï ndi engga gomon ge'te giyomonanu yidi Gïjï gidi Dïjï dümnä ga'ti ga aang engga. 23 Ngwüjï ngwa je ci, ‘Nggo ngenone!’ na ‘Nggo ngene!’ Aa'ti ngaa la geraji yoralu nda je gwujani. 24 Ndi ari anaku ati gu gere enyanu kerala kïbä'ränü ngï'räm, ngwube u'riyi ngwaalinganu 'dar, 'to ma ji manari gomon gadi ge Gïjï gidi Dïjï dümnä o'ra, gadi gu ru no. 25 A be gwerre gwerre ga mbuji yi'rendenya yipa a ga gimaad gidi dïdlä ndee obe gora ge.

26 Anaku rar gu gwerre ngwüjï ngwudi Nuuwa, ya gu ru 'to gomon gidi Gïjï gidi Dïjï dümnä o'ra. 27 Ngwüjï ngwuju ndi eny aar ïyï aar ji ndi agu aar ägïnï 'di a gomon ila ganni gima ge Nuuwa änï gïbälükänü. A däärä ila a yaw üpïnï ngwüjü aar ayalu 'dar.

28 A anaku 'to kaji gidi Lud. Ngwüjï ngwuju ndi 'täjï ngwäyänü ndi ïyï aar eny, aar illidi aar gwürï yona aar oda ngwu'duna. 29 A be gomon ganni gima ge Lud 'tü ngwugatani Jaduming, a Ngwaalu niya lïgä na gïbrïtï giru lïgä kerala aar u'diyi ngwüjälü ladibur.

30 Yi'ral ya gu ru 'to no komon gidi Gïjï gidi Dïjï dümnä ganni gading ge 'tädälü. 31 Gomon nggoo, gwanni gwujalu ngwu'dunala ngwätï ngwony ngwüngün gïdrü, aa'ti gwülladälü ndi apa. Na 'to gwanni gwa ji ndi gwürï giliburanu, aa'ti gwa kwodaca gonyalu gere. 32 Diwayinar dayu didi

Lud!* 33 Dïjï danni da mïnï
ndi gïlängïdïyï ligo'ro lüngün
ling dudiyi, a dïjï danni da
dudiyi ligo'ro lüngün ling mbuji.
34 Nggwa je ci, dilunga ndoo,
ngwüjï rom (2) ngwa ji ndi
ndradi ngwümbür ngwe'te pu,
da äpïnï de'te da gätïnänï de'te
(1). 35 Ngwaw rom (2) ngwa ji ndi
ro yona gwüpäng gilille da äpïnï
de'te (1) da gätïnänï de'te (1).”†
37 A määtä a ngwoo'ra
ngwüngün otacalu aar ci, “Yi'ral
giyee yadi ji ne gwani Deleny?”
A je Yicu mï'rïcï ngwuja'ri ng-
wee ndi ari ngwuje enggaci ndi
ari ya ji ya linginnalu 're'dr anaku
gwele, “Ngwaalu ngwanni ngwati
gu gong ayadalu, ngwubiirta ng-
wati gu o'rajidalu.”

18

Mï'rï ngwuja'ri ngwani undi ngwäy gwudi dedel

1 A be Yicu mï'rïcï ngwo'ra
ngwüngün ngwuja'ri ngwuje eng-
gaci ndi ari aar undi ngwäy ndi
otaci Ngwaalingalu yomon 'dar
aa'ti la muli nono a'tur. 2 Ngwari,
“Kündär ge'te, deleny diju gu
danni dati 'ti dïnyädï Ngwaalinga
ating 'ti ge'taji ngwüjï ngwäyänü.
3 Na daw de'te diru dedel diju
gu kündär nggoo. Ati ngwilada
'dünggüngün ating gu dünäcälä
no ndi ari ngwü'tücï ngwony
ngwüngün ngwuci, ‘Ila nje om-
baci yi'ral a'ri gwe nyi 'tücï.’
4 A yomon ele aar onyadi ati
deleny 'donya ndi ombaci dedela
yi'ral. A be gä'tï gänü ngwube
ci ligo'ro lüngün nu, ‘Äny gwa'ti
dïnyädï Ngwaalinga nyi 'ti ge'taji
ngwüjï ngwäyänü, 5 ati aar nyi be
daw ndee päcälü yomon 'dar aar
nyi 'ti gäbïcä nggwa gatu düwä,
diny ombaci yi'ral yüngün ng-
wele aa'ti diny äbïngïnänü yi'ral
yüngün diny iye gi'ra!’ ”
6 A je be Deleny ci nu, “'Dinginar
ngwuja'ri ngwaru ngwe deleny
ndee da'ti dünälü. 7 Nda mine
Ngwaalu, la'ti ling je ombaci yi'ral
yegen lanni läbrüng je liru ngwüjï
ngwüngün, ngwanni ngwati 'ti
mulu nono ndi otacalu lingen le
na dilu de? La je Ngwaalu ji
ndi gwä'räcï yi'ralalu ngwuje 'ti
ombaca? 8 Nggwa je ci nu, Nginde
ling je 'tücï yi'ral yegen ngwuje
übïdïyänü aar gu ru puprang.
Ndä be ndi ari Gïjï gidi Dïjï dümnä
mung o'ra, ga mbuji ämnïng Ng-
waalu ngene gïdïdla?”

Dïbärrïjï na didulba

9 O're a je Yicu mï'rïcï ngwuja'ri
ngwe ngwani ngwüjï ngwanni ng-
wati ci yigo'ro yegen ngwujaw
ati aar be 'dü'dïnyä ngwüjü ng-
woko ndi ari, 10 “Ngwüjï rom (2)
ngwändädï kobo ndi otaci Ng-
waalingalu, de'te diru Dïbärrïjï
a de'te diru didulba. 11 A be
Dïbärrïjï dünädälä ngwotaci Ng-
waalingalu giligo'ro lüngün. Ng-
wari, ‘Ngwaalu, äny gwucanga
yäy 'tu, ndi ari äny gwä'tüdï
nono ngwüjü ngwoko ngwanni
ngwati ngïrïdïnä ngwüjü, ng-
wanni ngwuki, ngwanni ngwati
mï'rï ngwäyänü na nggwä'tüdï
nono didulba ndee. 12 Nggwati
määtä ngwädä yomonanu rom (2)
giyomon kwo'ra tä'rïl. Na ngg-
wati gwalli gi'ra ge'te ngwonganu
'dï 'dar ngwanni ngwati nje bile.’
13 A be gur nggoo giru didulba
dünä 'tu'tu ngwaalu ngwolanu.
A yaaru ape ndi 'dï'rïyï ngwäy
ngwombajidi kerala. Ngwube

* **17:32** 17.32 Lud na daw düngün anni ma aar ru ladi abri gündärä gani Jaduma ganni gadi Ngwaalu u'diyi, daw dima dünï ngwombajidi gwodan ngwugwurli ngwuru gütüm gidi ngwümündä. Täküwïn 19.26 † **17:35** 17.35 Yitab yoko yati ari, a ngwur rom ngwa ji gïtäny, da äpïnï de'te na da gätïnänï de'te.

ge'te guy giligorala lüngün ngwari, ‘Ang ïnä gwani Ngwaalu, äny gwuru dïjï danni diki.’ ”

14 A Yicu ari, “Nggwa je ci ndi ari gur nggoo giru didulba aa'ti ngaa la ari Dïbärrïjï, giru gima üllä 'dunu gwüngün gijaw nono ngwäyänü Ngwaalu. Ndi ari gwere gwanni gwati piyi ligo'ro lüngün, lating okeye na gwanni gwati okeye ligo'ro lüngün, lating piyi.”

A Yicu onjaci yïjü yanni yooko
(Mätä 19.13–15; Murkuj 10.13–16)

15 A ngwüjï ngwoko ji ndi apa yïjü aar ye ila ndi Yicu nunnu ngwuje gatu guy nono ngwuje onjaci. Anni ma je ngwoo'ra ngwudi Yicu engga, aar je girinya aar je etaci. 16 A be Yicu urnida yïjü 'dünggüngün ngwari, “Gäbïcär yïjü yanni yooko aar ila 'dünggüny aa'ti ya je etaci, ndi ari yeleny yidi Ngwaalu yiru yidi ngwüjï ngwanni ngwuru nono ngindeng je. 17 'Di'didanu, nggwa je ci, gwere gwanni gwa'ti gwa ape yelenya yidi Ngwaalu ngwuje ape nono gïjü ganni gooko, gwa'ti gwa änï giyelenyanu yidi Ngwaalu a'tur.”

Deleny danni dïnänü
(Mätä 19.16–30; Murkuj 10.17–31)

18 A deleny de'te otaci Yicungalu ngwuci, “Gwani doorta danni dijaw nggwa ape ange nunnu nyi mbuji miding gwudi gwur'taling?”

19 A be Yicu ci nu, “Ange gwuru nyi be ci äny gwujaw? Gwa'ti gwere gwanni gwujaw a be Ngwaalu ru jücü. 20 Nga gwülïngïdï ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu ndi ari aa'ti a gwa mï'rï ngwäyänü, aa'ti a gwa 'rinyidi, aa'ti a gwa ape yu'rimi, aa'ti a gwü'rïdä dïjü yi'duru nono, dïnyädï papanga je nanni gwe.”

21 A be gur ci nu, “Äny gwümätï ngwuja'ri ngwee 'dar 'tu'tu 'dï'rïny gwälü gwooko.”

22 Anni ma gu Yicu 'dingini no, ngwuci nu, “Ye'te pu giyoo yijalu ndi a je ärrï. Ïllï je yunga 'dar yanni yätä je ang ape ngwiliny nga je gegenaci ngwüjü ngwanni ngwuru ngwuwayi a gwa be ätï yu'rina kerala. Nga be ila nyi gwujani.”

23 A be anni ma gu gur 'dingini nu, ngwuruni gwulleny, ndi ari giru dïjï dätï gola gipa. 24 A Yicu ombaji ngwari, “Yojema gwulleny ngwüjï ngwanni ngwünänü ndi änï giyelenyanu yidi Ngwaalu! 25 'Di'didanu Yijanalu ürgäny ndi ari a damla äni kïy gidi yïbrä ndi ari a dïjï dïnänü änï giyelenyanu yidi Ngwaalu.”

26 Ngwüjï ngwanni ngwu'dingina ngindeng nggwondaji no, aar utalu ndi ari, “Yärü mine gwa gïlängïdïnï?”

27 A Yicu ari, “Yanni yati ajilaji ngwüjü ngwümnä, yati 'ti ajilaja Ngwaalinga.”

28 A be Butruj ci nu, “Änggädï! Änyängä lima gatana ngwonyalu 'dar ngwärï ndi ar ang gwujani!”

29 A je Yicu ci, “'Di'didanu nggwa je ci, ndi ari gwere gwanni gwa gatani ngwu'duna, dayu, gwenggen, papanga, yïjï yüngün, gwani yeleny yidi Ngwaalu, 30 gwa'ti gwa ami'rati ndi mbuji gwonyadana kaji nggee gïdïdlä a miding gwudi gwur'taling kaji gïdïdlä ndä'dï dadi o'ra.”

A Yicu ondaji mana gwani yi'rany yüngün
(Mätä 20.17–19; Murkuj 10.32–34)

31 A Yicu apada ngwo'ra ngwoo ngwüngün ngwuru 'dï na

18:20 18.20 Gwuruj 20.12–16; Täjïnïyä 5.16–20

rom (12) gay ge'te ngwuci nu, “A ladi allu Üräjälïm a ngwuja'ri 'dar ngwanni ngwullu je ngwïjïr ngwudi Ngwaalu Kijï gidi Dïjï dümnä ngwa gu mbuti. 32 Nginde ga aar määtä ga aar ätädä ngwüjü ngwuru Garany, ga aar ärrï yïdäpängä ga aar lo ga aar gwonynya ngwäyänü. 33 Ga aar pï lacal le ga aar 'rinye ga jalu yomon tä'rïl (3) ga 'dï'rä.”

34 A be ngwoo'ra ngwüngün 'ti lïngïdï yi'ral yere ngwuja'ri ngwee. Ndi ari, yi'ral giyee yänïjäär jälü ndi aar je lenge aar 'ti lïngïdï ndi ari Yicu gwondijaja kang.

A Yicu u'riyi diwuwaya nono danni dïrïmü ngwäy

(Mätä 20.29–34; Murkuj 10.46–52)

35 Anni ma Yicu ji gito gito kündär gani Ariya, gur ge'te giju gu ngeno giru diwayi gïrïmü ngwäy ngwuji ndi jalu gay gïlänï ndi geraci ngwüjü guy. 36 Anni mung 'dingini ngwüjü ngwonyadu ngwïndï aar 'tü nono, ngwutalu ngwari, “Yiru ange giyo?”

37 Aar ci, “Yicu gwudi Najrang nggwo gwïndï.”

38 Ngwärï dula ngwari, “Wä Yicu Gïjï gidi Däwüd, ang ïnä!” 39 A ngwüjï ngwanni ngwumadina girinya aar ci gwugundu. Ngwüm'rïdänï dula dipa ngwari, “Gïjï gidi Däwüd, ang ïnä!”

40 No a Yicu dünï ngwuje ci aar äpïjä dïjü ndoo. Anni mung 'donggada, a Yicu otacalu ngwuci, 41 “A gwümïnä ang ärrïjï ange?”

Ngwuci, “Gwani Deleny, äny gwümïnä ndi u'ri ngwäy.”

42 A Yicu ci, “U'ru ngwäy, ämnï gwunga Ngwaalu gwuma ang u'riyi nono.” 43 Puprang no, ngwu'ri ngwäy ngwombajidalu, a nginde gwujani Yicung, ngwortada Ngwaalingala. Anni ma ngwüjï ku engga yi'ral giyee, ngindenga 'to aar ortada Ngwaalinga.

19

Yicu na Jäkä

1 A Yicu obani kündär gani Ariya ngwuji ndi ele. 2 A gur ge'te giju gu ngeno gani Jäkä giru deleny didi ngwudulba gïnänü. 3 Ngwümïnï ndi engga Yicung ngwube oblanu ngwu'ti burna, ndi ari ngwüjï ngwonyadu. 4 Ngwümäätä ngwugwalajanu ngwumadina ngwüjü ki'ra gweere ngwallu gida'rala diru duda nunnu ngwengga Yicung gwadi ila kayalu nggoo.

5 Anni ma Yicu obana ngwaalu ngwoo, ngwüdünï ngwü'dï'rïyï ngwäy ngwengga, ngwu'ti ci nu, “Gwani Jäkä, üllädä gwänü nggwadi üllälü yïrnü gwene 'dunu 'dunggunga.” 6 A gu Jäkä üllädänü ngwülläjälü yïrnü 'dunu 'dünggüngün gwujayanu.

7 Anni ma ngwüjï 'dar engga yi'ral giyee, aar äbïngïnï giyinenanu aar ari, “Gwuma üllälü yïrnü ngwu'dun ngwudi dïjï danni diki!”

8 A be Jäkä 'dï'rï ngwüdünälä ngwuci Yicung nu, “Gwani Deleny, äny nggwee gwenene ngwadi ü'rü yelenyanu yüny nje ätädä ngwüjü ngwanni ngwuru ngwuwayi a manari äny gwïyädï dïjü dere ngwony ngwüngün ngwunje gwä'räcänü ngwanni ngwuru gu yomonanu kwo'rongo (4).”

9 A Yicu ci, “Gwene gilang gwuma ji kubanu nggee, ndi ari Jäkä nggwee gwuma inggidi ndi ari nginde 'to gwuru gïjï gidi Äbräyïm. 10 Ndi ari Gïjï gidi Dïjï dümnä gïndädï ndi mïnï ngwüjü ngwanni ngwududu nunnu ngwuje gïlängïdïyï.”

19:8 19.8 Gwuruj 22.1

Mï'rï ngwuja'ri ngwani ngwïnäd 'dï (10)

11 Anni ma ngwüjï ji ndi 'dingini ngwuja'ri ngwee, ngwo're ngwuje mï'rïcï ngwuja'ri ngwuru 'ter, gaji nggoo giming ge ji gito gito ndi obani Üräjälïm, a be ngwüjï ji ndi ge'taji ndi ari yeleny yidi Ngwaalu yadi be 'tädälü. 12 Ngwuje be ci nu, “Gur ge'te gï'tüdï kubu gipa ngwube mïnï ndi ele ken golanu aar ge'ta giyeleny ngwube o'ra. 13 No ngwube urnidi ngwïnädä ngwüngün 'dï (10) ngwuje gegenacani bartad.* Ngwuje ci, ‘Bïlïdär gwe 'di nyi kwodalu.’ 14 Aa'ti be ngwüjï ngwudi gen güngün ämnä. Aar ükäjï ngwüjü gwodan aar ari, ‘Änyängä la'ti mïnä guru nggee nding ru deleny därï.’

15 A be gur nggee gima ele ngwuruda deleny ngwukwodalu 'dunu. Ngwükäjïdï ngwïnäd ngwüngün ngwanni ngwuming je ätädänï bartad ngwüngün ndi ari gwuma aar gwe bile ange.

16 A dïnäd ila ndee ngwuci, ‘Doorta, äny gwuma bileda gwuma gendaja bartad 'dï (10).’

17 Ngwuci, ‘Yijaw gwani dïnäd düny! A gwuru ligor le'te pu ngwong ngwee ngwoko nggwa ang ruji deleny didi yündär 'dï.’

18 Ngwo're ngwila di'ter ngwuci, ‘Doorta, äny gwuma bileda gwuma gendaja bartad tudini’ (5).

19 Ngwuci nggwo nu, ‘Nga gwa ape yelenya gïyündär tudini (5).’

20 Ngwo're ngwila di'ter ngwuci, ‘Doorta apa bartad gwunga gwuminy giki dired de nga gï'tïjälü. 21 Yedeny yïtïny 'dunggunga ndi ari nga gwuru dïjï dojema ngwuja'ri nga gwati ape ngwony ngwä'tüdï ngwunga, nga uni giruny ga'ti ang kwüdï.’

22 A doorta ci, ‘Nga gwuru dïnäd diki nggwa ang määtä nggwa ang giki ngwuja'ri ngwe ngwanni ngwü'tüyä je ngwulemanu ngwunga! A gwülïngïdï ndi ari äny gwuru dïjï dojema ngwuja'ri äny gwati ape ngwony ngwä'tüdï ngwüny, nyi uni giruny ga'ti nyi kwüdï? 23 A mine nga gwarra ma ang 'ti ätädï dïjü ngwü'rïnyä ngwee ngwüny ngwe bile ngwuje ge'te giyiiru? Nunnu miny o'ra nje mbuji aar lengadi aar gendadi?’

24 Ngwuje be ci giloo lanni liju lïdünädälä, ‘Äpädär bartad ngaa ätädä dïnädä ndoo dätï bartad 'dï.’

25 Aar be ci, ‘Doorta, nginde gwätï be bartad 'dï!’

26 Ngwuje ci, ‘Nggwa je ci gwere gwanni gwätï gony gere gwo're gwa aar gendaci mana. A be gwanni gwa'ti ätï gonyalu gere, ganni gätïng goko ga aar apada. 27 A be gïlä'dï liru güwän güny lanni li'donya ndi nyi ru deleny degen, apar je nga je ü'rï'tï ngwulem ngwäyänü 'dünggüny.’ ”

A Yicu änï Üräjälïm
(Mätä 21.1–11; Murkuj 11.1–11; Yuwana 12.12–19)

28 Anni mung gu ari ngwuja'ri ngwee, ngwube ele ngwelada Üräjälïm. 29 Anni mung jici ngwaalinga gito gito ngwani Bidbaji na Bidaniya gidotra koralu gicar Gidotr gidi Ngwümïnïtï, ngwükäjï ngwo'ra ngwüngün rom aar madini 30 ngwuje ci, “Ïndär ngwu'dunanu ngwoo ngwujica a je ki'ra gweere. Ma aang ji ndi änï, ngaa la mbuji gïndü'rï ganni goko gigekannalu ga'ti gu na dïjï ändälä a'tur. Gwä'dädärälü a ge ila ngene. 31 Ma ara je dïjï dere otacalu ndi ari gïgwä'dädängälü gidang, car, ‘Gïmïnä Deleny.’ ”

* **19:13** 19.13 Bartad nggwee ngwe'te pu gwuru bartadanu küü'rï tudini (100). Gwudi yiiru ngwüüwäyü tä'rïl.

32 Giloo lima aar je ükäjï aar
madini, aar ele aar ji mbuji anaku
ca je gu. 33 Anni ma aar ji ndi
gä'dä gïndü'rälü, a je ngwüjï ng-
wudi gïndü'rï otacalu, “Ngaa larra
ma aang gwä'dä gïndü'rälü?”
34 Aar je ci, “Gïmïnä Deleny.”
35 Aar apa gïndü'rï giru damal
aar ge ila ndi Yicu. Aar gu gillici
ngwureda ngwegen aar gu alliji
Yicungala. 36 Anni mung ji ndi
ele gïndü'rï ge kayalu, a ngwüjï
gïllïcïjï ngwuredalu ngwegen kay-
alu.
37 Anni mung ji gito gito ng-
waalu ngwanni ngwati gu gay üllï
Gidotra nono gidi Ngwümïnïtï,
a ngwoo'ra 'dar ngwudi Yicu
jayanu aar ortada Ngwaalinga
aar opepala aar elngaji gwulleny
gwani yiima 'dar yanni yojema
yanni ma aar je engga. Aar ari,
38 “Gwonjacaar gwanni gwuru de-
lenya danni dïndï ngwürïny
ngwe ngwudi Deleny!”
“A adatalu ji kerala a näjï ji
kerala!”
39 Ngwübärrïjï ngwoko
ngwüjänü ondaci Yicung aar
ci, “Doorta, gïrïnyädï ngwo'ra
ngwunga aa gwugundi.”
40 A je Yicu ci, “Nggwa a je
ondaci ndi ari ma aar gwugundi,
yo'rr ya ärï dula.”

A Yicu ara Üräjälïmïng

41 Anni mung ila 'di ngwu-
jici Üräjälïmïng gito gito, anni
mung engga gündärä, ngwarada
42 ngwari, “Adinari nga gwaadi
lenge gwene ndi ari yiru ange
yïbüpïnä ndi ari a adatalu ji a
be a gwa'ti gwa gu lenge gwene
ndi ari yima aar je änïjälü ndi a
je engga ngwäy ngwe ngwunga.
43 Yomon ye'te yaji ya ang ïlïjä
yanni yadi aar a ye güwän änänü
ngwäbländï ngwe nga gwa'ti gwa
mbuji gay gidi 'tü. 44 La ang pälü
la 'rinye yïjänü yunga gïdrü na
kulu poor la'ti la gatani go'rra
gere ngene, ndi ari nga ngwa'ti
lïngïdï gomon ganni gelaca a ge
Ngwaalu.”

A Yicu änï kobanu
(Mätä 21.12–17; Murkuj 11.15–19; Yuwana 2.13–22)

45 Ngwube ele ngwänï kobanu,
ngwümäätä ngwü'tïyä ngwüjü
poor ngwanni ngwati ji ndi illidi
kobanu. 46 Ngwuje ci, “Yüllïnä
ndi ari ngwu'dun ngwüny ngwadi
ru ngwu'dun ngwudi otaci
Ngwaalingalu ngwuma je be ruji
‘ngwubang ngwudi yu'ram.’”
47 Ating be ele kobo yomon
reny ndi enggaci ngwüjü ng-
wuja'ri ngwudi Ngwaalu. A be
ngwur'dal ngwanni ngwuru ng-
weleny a ngwoorta ngwudi yobo
na 'to mbumbunga ngwüjänü, ati
aar mïnï aar iye ndi 'rinye ngin-
deng. 48 Ati aar 'ti be mbuja gay
gadi aar ge 'rinye ndi ari ngwüjï
'dar ngwati ji ndi geraci ngwänï
ngwuja'ri aar 'ti mïnä ndi gatani.

20

Aar otaci Yicungalu giyeleny yüngün yïndï ne
(Mätä 21.23–27; Murkuj 11.27–33)

1 Gomon ge'te a Yicu ji ndi
enggaci ngwüjü ngwuja'ri ngwudi
Ngwaalu ngwämrä kobo ngwuje
ondaci ngwuja'ri ngwanni ngwu-
jaw, a ngwur'dal ngwanni ng-
wuru ngweleny ngwoortanga le
ngwudi yobo, a mbumbunga, ila
'dünggüngün. 2 Aar otacalu aar
ci, “Ondaci nje, yelenya yunga
yiru ange yïgäbïcängä ang ärrï
yi'ral giyee? Yärü gwätädängä
yelenya giyee?”
3-4 Ngwuje ci nu, “Nggwada
je otacalu 'to, ondaciny, nyïnyï
gwudi Yuwana Almamadan

19:38 19.38 Mäjïmür 118.26 **19:46** 19.46 Ajaya 56.7 **19:46** 19.46 Ärmïyä 7.11

gwanni gwünyïnyüng gwe ngwüjü gwïndï Ngwaalu gwalla gwïndï ngwüjï ngwümnä?”

5 Aar gwurli aar otajidalu aar ari, “Ma ar ari gwïndï Ngwaalu, gwunje ci, a mine arra ma aang 'ti ämnä ngwuja'ri ngwudi Yuwana? 6 Ma ar ari gwïndï gïdïjï dümnä, ngwüjï 'dar ngwunje aci yo'rr ye,* ndi ari ngwülïngïdï gu ndi ari Yuwana gwuru dïjïr didi Ngwaalu.”

7 No aar gwä'räcänü aar ci, “Nyängä la'ti lïngïdï ndi ari yïndï ne.”

8 A je Yicu ci nu, “A mine nyäny 'to nggwa'ti gwa je ci, yelenya yïndï ne yanni yïgäbïcïny nyi ärrï yi'ral giyee.”

Mï'rï ngwuja'ri ngwani ngwüjï ngwäänü

(Mätä 21.33–46; Murkuj 12.1–12)

9 A Yicu ruyi ngwuja'ri ngwümï'rïcï ngwüjü ngwuja'ri ngwe ngwari, “Gur ge'te giju ganni gïkwüdï yügïrï gidaartanu ngwügätïjänï ngwäänä ngwü'dï'rï ngwele kündär golanu ngwele yomon yolanu. 10 Anni ma gaji ila gidi aku yügïrï, ngwükäjï dïnädä ngwäänü ndi äpïjä gu'ru güngün gidi yügïrï yanni yima 'ri'ri. A be ngwäänü määtä aar pïdä dïnädä aar gwä'rä ngwuy ngwanu. 11 Ngwo're ngwükäjï dïnädä di'ter, o're aar pïdä aar ärrä yïrgïnä aar gwä'rä ngwuy ngwanu. 12 Ngwo're mana ngwükäjï dïnädä gomon ganni giru tä'rïl aar määtä 'to aar dirita nono aar gata poor.

13 A'ti gur gidi daarti ari, ‘Nggwadi be ärrï ange? Äny gwa ükäjï gïjü güny ganni gati nyi ämnï ga aar denya!’

14 Anni ma ngwäänü engga, aar määtä aar gu abingala aar ari, ‘Gïjï güngün gidi yu'rin yüngün nggee gima ila aar määtä aar 'rinye a yu'rin ru yege.’ 15 Aar määtä aar 'rinye aar gatu poor gidaarti.”

A je Yicu otacalu, “Ladi je be gur ärrä gidi daarti? 16 Gila ga 'rinye ngwäänä ngwoo ga ape daarti ding ätädä ngwäänä ngwu'ter.”

Anni ma ngwüjï 'dingini ngwuja'ri ngwee, aar ari, “Bärï ya'ti ya gu ru a'tur!”†

17 A je Yicu alliji ngwäy nono 'ti'tog ngwuje be otacalu ngwuja'ri ngwe ngwanni ngwüllïnä ngwara?

“ ‘Go'rr ganni gï'dünyïdädï
ngwüjälü ngwanni ngwati
oda ndi ari giru 'tur,
gima ru gidingo gidi
ngwu'dun.’

18 Dïjï dere danni dima ï'dïdä ko'rr nggoo, da ü'rï'tïnänü nyandil nyandil a danni da gu go'rr acaji da äcïnänü mimindeny.”

Dulba didi deleny didi Rumang

(Mätä 22.15–22; Murkuj 12.13–17)

19 A ngwoorta ngwudi yobo a ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny mïnï ndi aar määtä didi'rambal, ndi ari lima lenge londajaja je Yicu ngwuja'ri nono ngwee, a je be yedeny eny ngwüjï. 20 Ati aar ïnïjï. Aar ükäcï ngwujimida aar ari 'tï'tïr ngwïndï yigor ye yijaw ati aar iye yi'ral ye ndi ari aadi aar gwalla yi'ral nono yere yading ye ondaji yiki

* **20:6** 20.6 Giyobo yidi Ngwüyäwüd dïjïr danni dati dudiyi ngwüjü kay gidi Ngwaalu, dati aar de obalu aar aci yo'rr ye. Täjïnïyä 13.5 † **20:16** 20.16 Ngwüyäwüd ngwuru ngwüjï ngwudi Ngwaalu. Ngwuge'taja gu Ngwaalu ndi ari ätädä 'ri'ring gwegen ngwuje ükäcï ngwïjïrä na gwodanalu ngwuje ükäcä gïjü güngün aar ape aar 'rinye. No, ngwadi je Ngwaalu apada yelenya aar je ätädä ngwüjü ngwu'ter. Yiru yanni yïgäbïcä je a je 'ti be ngwuja'ri jädänü ngwee. **20:17** 20.17 Mäjïmür 118.22

aadi aar gu määtädä aar ge'te kuyanu gidi yiima na yeleny yidi deleny didi Rumang. 21 Aar määtä aar otacalu aar ci, “Gwani doorta, änyängä lïlïngïdï ndi ari nga ngwati ondaji ngwuja'ri ngwanni ngwätï ngwäyänü nga gwati 'ti ju ndi ombaji ngwüjü ngwäyänü nga gwati ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwüdünälü kay gidi Ngwaalu. 22 Yijayi gu ndi nyii gï'tïjï Delenya didi Rumang dani Gayijar dulba gwalla nyii 'ti gï'tïjä?”

23 A Yicu lenge yujimida yegen ngwuje 'ti ci nu, 24 “Enggaciiny 'di dinar, gi'remna na yuuli giyee yüllïnä yidi yärü yiru?”

25 Aar ci, “Yidi Deleny didi Rumang dani Gayijar yiru.”

Ngwuje ci, “Ngwong ngwudi Deleny didi Rumang dani Gayijar ätädär je Delenya didi Rumang na ngwong ngwudi Ngwaalu ätädär je Ngwaalinga.”

26 Aar 'ti mbojaja gay gadi aar ge määtä ngwuja'ri ngwe ngwere ngwäyänü ngwüjï. A je ngwuja'ri ngwüngün dibiyi ngwondajung je, aar gwugwundi.

Utalu gwani 'dï'rï gwudi midi (Mätä 22.23–33; Murkuj 12.18–27)

27 A ngwüjï ila ngwoko ngwanni ngwati aar je ci Ngwüjändügï, ngwanni ngwati 'ti ämnä ngwuja'ri ngwani 'dï'rï giyi'ranyanu aar otacalu 28 aar ci, “Gwani doorta, Müjä gwüllïjï nje kitabanu ndi ari, manari dïjï dere dima ayi mung gatani dayalu düngün da'ti lïngïtï, a gwenggen ape dedela didi gwenggen ngwulengaci gwenggen yïjü. 29 Yïjï yiju kwo'ra tä'rïl (7) yiru yengga a Gaanni agu ngwayi ngwa'ti lïngïtï. 30 A määtä a gwegen gwani Gwoone ape. Ngwo're ngwayi ngwugatanalu da'ti ätï gïjü. 31 O're a gwenggen gwani Gwallu ape ngwo're ngwayi aar gu ayalu 'dar 'di aar medadi kwo'ra tä'rïl (7) aar 'ti gatana gïjälü gere. 32 Aji 'to a daw ayi gwodan. 33 A be gomon gidi 'dï'rï gwudi midi gwudi gwur'taling, daw dadi ru didi yärü nginde dägïnä ngwuranu kwo'ra tä'rïl (7)?”

34 A määtä a je Yicu ci, “Ngwüjï ngwudi dïdlä ndee ngwati agu aar ägïnï. 35 A be ngwüjï ngwanni ngwuru ngwur na ngwaw ngwanni ngwa ji ngwa mbuti ngwäyänü Ngwaalu ndi änï komon gidi 'dï'rï gwudi midi gwudi gwur'taling ngwa'ti ngwa agu na ngwa'ti ngwa ägïnï. 36 Na ngindenga la'ti ba be la ayi mana la ru nono yï'rr la ru yïjï yidi Ngwaalu anni ma aar ru yïjï yidi 'dï'rï.

37 A be ngwuja'ri ngwudi 'dï'rï ngwudi ngwüjï ngwanni ngwayu ngwinggida ngwe Müjä ngwuja'ri ngwe ngwullu je Ngwaalu ngwanni ngwü'täcälü gïlïgä lanni lu'du gida'ri diru gurri ngwuci gwuru ‘Deleny diru Ngwaalu ngwudi Äbräyïm ngwuru Ngwaalu ngwudi Ijaag na ngwuru Ngwaalu ngwudi Yagub.’ 38 Ndi ari nginde gwä'tüdï Ngwaalu ngwudi ngwüjï ngwanni ngwayu ngwube ru Ngwaalu ngwudi ngwüjï ngwanni ngwumidu. Ndi ari ngwüjï 'dar 'dünggüngün ngwumidu.” 39 A be ngwoorta ngwoko ngwudi yobo ci, “Ngwuja'ri ngwee ngwara ngwe ngwujaw!” 40 Ngindenga aar 'ti ba be ätï ngwuja'ri ngwere ngwadi aar ngwe otacalu.

Gwanni Gwubrutaar yelenya gwadi ru gïjï gidi yärü (Mätä 22.41–46; Murkuj 12.35–37)

41 A je be Yicu ci, “Awa gu ati be ngwüjï ari gwanni Gwubrutaar yelenya gwanni gwükäjä Ngwaalu gwadi ru Gïjï gidi Däwüd?

20:37 20.37 Gwuruj 3.6

42 Däwüd nginde gwondaja kita-
banu gidi Mäjïmür ngwari,
‘Deleny dica Delenya düny nu,
Jalu kaama güny
43 'di nga gï'tïjï güwänälü gunga
ngwujalu giyoranu yunga.’
44 Ma be ari gwuca Däwüd Deleny,
ngwube ru Gïjï güngün awa?”

Arnganar ngworta ngwudi yobo
(Mätä 23.1–36; Murkuj 12.38–40)

45 Anni ma ngwüjï 'dar ji ndi geraji ngwänï, a Yicu ci ngwo'ra ngwüngün nu, 46 “Arnganar ngworta ngwudi yobo ngwati jada ndi elellalu ngwured ngwanu ngwola a je ngwüjï aganni ngwaalu ngwudi ngwiliny a je ngwüjï ge'talu ngwudu'rala ki'ra ngwämrä a je ngwüjï denya ngwaalu ngwudi yï'rïnyïnä. 47 Ngwati mbojaji ngwedel aar je obeda ngwu'duna. Aar ïrïngïnï otaci gwe Ngwaalingalu gwegen gwanni gwolanu. Ngwuru ngwanni ngwadi je yi'rendeny mbuji yani yikana.”

21

Gätïjï Ngwaalingalu gwudi dedel
(Murkuj 12.41–44)

1 A be Yicu ombajidalu ngwengga ngwüjü ngwanni ngwünänü ndi angidaci Ngwaalinga ngwü'rïnyä gwegen kobo. 2 Ngwube engga 'to dayu diru dedel diru diwayi ngwügätïjï bartad ngwäy rom. 3 A Yicu ari, “'Didanu nggwa je ci dedel ndee diru diwayi dima ge'te gwonyadana ngwüjï 'dar. 4 Ndi ari ngwüjï ngwee 'dar ngwuge'ta angidajing gwoko koola gegen, a be daw ndee diru diwayi gwuge'tengalu 'dar gwoko gwüngün gwanni gwätïng gwani eny gwüngün.”

Yiru ange yanni yadi ji 'di a be Yicu o'ra
(Mätä 24.1–14; Murkuj 13.1–13)

5 A ngwüjï ngwoko ji ndi abinga ngwu'dun ngwudi gobo ngwüpäär je nono yo'rr ye yijaw yi'rura aar je üpï nono ngwong ngwe ngwanni ngwati aar je angidaci Ngwaalinga. 6 Ngwuje be ci nu, “Ngaa länggädï ngwu'duna ngwee, yomon yila yanni ya'ti ya ye mbuji go'rra kwenggenala 'dar ya gätïnï gïdïyängälü.”

7 Aar otacalu, ngwuja'ri ngwe ngwee aar ci, “Gwani Doorta, yi'ral giyee yadi ji jadu? Yi'remna yiru ange yanni yadi nje enggaci gomon ganni gadi ge yi'ral giyee ji?”

8 A Yicu ari, “Arnganar aa'ti ngaa la dudi, lonyadu laji lila ngwürïny ngwe ngwüny la ari, ‘Äny gwani nginde’ na ‘Gaji gima be ja gito.’ Aa'ti be la je gwujani! 9 Ma aang 'dingini yäärä ye a obadalu ji, aa'ti be yedeny ya je eny. Yiru be giyee yanni yadi ji gwerre gwerre, a be yomon yä'tüdï na yadi medadi puprang!”

10 Ngwuje be ci, “Ngwüjï ken ngwa gwurlada ngwüjü ken gi'ter na yeleny ken ya gwurlada yelenya ken gi'ter. 11 A dïyäng da lagadalu gwanni gwukalu gikidang ngwaalu mbüny mbüny, a ngwamu ngwa ji ngwaalu 'dar, a dimdi da ji donyadanu a ngwüjï ngwa je yedeny eny, yi'ral yiru yedeny ya ji na yi'remna yipa ya ji kerala. 12 A be gwerre gwerre ndi aar ji, ngwüjï ngwa je le gwurlanu la je übïnälü. La je apada ngwämrä na giyorkon, la je apada ngweleny na ngwartan, 'dar gwani ngwürïny ngwüny. 13 'Dar giyee ya je gäbïcï ngaa ru ladi inggidi 'denggen. 14 Ge'tar yigor yalu mama gwerre gwerre aa'ti ngaa la egenanalu ara je

20:43 20.43 Mäjïmür 110.1

yigor pänü awa ngaa ladi ruci yigo'ro yalu 15 Lïngïdär ndi ari ng-
gwa je ätädä ngwuja'ri na bebere
ndi ondaji gwa'ti gwa güwän galu
burni ndi obedalu. 16 Lïngïdär 'to
ndi ari papanga, ngweengga, gïïlü
na ngwumaad la je le gwurlanu,
la je 'rinye loko. 17 Ngaa la ke
ngwüjü ngwäy 'dar gwani äny.
18 A be lä'rü le'te pu ki'ra galu
la'ti la dudi a'tur. 19 Määtä gwe
yigor yalu 'dï'däny, ngaa la be
gïlängïdïnï gwani yigo'ro yalu."

Geradalu gwudi Üräjälïmïng
(Mätä 24.15–21; Murkuj 13.14–19)

20 "Ma ji ma aang enggada
Üräjälïmïng ma gwu'tulu änänü
ngwudi güwän, ngaa be lenge
ndi ari geradalu gwüngün gwuma
be ja gito. 21 Ngwüjï ngwanni
ngwuju Yäwüdïyä ngwa abra giye-
nala, a ngwüjï ngwanni ngwa ji
'dunu aar 'tü aar abrada poor,
a ngwanni ngwoo gïtäny, aa'ti
ngwo'rada 'dunu. 22 Ngwuja'ri
ngwee ngwuru gimra ngwadi ji
nunnu a ngwuja'ri ätï ngwäyänü
ngwanni ngwüllïnä kitabanu gidi
Ngwaalu. 23 A be dïrbä da ji dipa
ngwaw ngwanni ngwuju ngwari
ngwe na ngwanni ngwi'riya giy-
omon giyoo! Ndi ari dïrbä da ji
dipa gïdïyängälü a güündä ga ï'dï
ngwüjü ngwoo. 24 Ngwa aar je
'rinye ngwa aar je ummi ngwa aar
je giki yirna ye ngwa aar ngwe
badalu giyen 'dar. A Üräjälïm gwa
ngwüjï ngwuru Garany ru'ti yora
ye 'di a gaji gegen gadi ge Ngwaalu
ari medadi.

25 Yi'remna ya ji gilin-
gen, gïdüüwä na giyuurrum.
Gïdïyängälü ngwüjï ngwa ji
gïyündä a ngwa je yedeny eny
gwani dudu didi yaw. 26 A ngwüjï
ngwäyïnï yedenyo giyi'ral yanni
yadi ärrïnï gïdïdlä, ngwong ngwa
lagadalu kerala. 27 Kaji nggoo la
be enggada Gïjü gidi Dïjï dümnä
ga üllä gïyïbä'rälä yiima ye na
näjï gwe gwupa. 28 Ma ji ma
yi'ral ji ndi ji giyee, mätïnär bälü
'dï'däny aang 'dï'räjï yi'rala yalu
ngaa lenge ndi ari ü'rälü gwalu
gwuma be ja gito."

29 Ngwuje be mï'rïcï ngwuja'ri
ngwee, "Ïrïyär ngwäyälü gida'ri
diru dimnigor a ngwa'ri 'dar.
30 Ma ji manari ngwuma je engga
ma aar 'tüdïnä ngwänï ngwegen
ngaa be lenge ndi ari yirram yima
be ja gito. 31 Yiru gu 'to no ma ji
manari ngaa lima enggada yi'ral
giyee yima ärrïnï, ngaa be lenge
ndi ari yeleny yidi Ngwaalu yima
be ja gito.

32 Nggwa je ci 'di'didanu
lïngïdär ndi ari yi'ral giyee 'dar
ya ji gwerre gwerre ndi ngwüjï
ngwudi gimaad nggee gwenene
bali. 33 Gere na dïyäng la dudi a
be ngwuja'ri ngwüny ngwe'te pu
ngwa'ti ngwa dudi a'tur."

Jaralu ngwäy ngwe aang otaci Ngwaalingalu

34 "Arnganar ndi ari aa'ti
yigor yalu ya je gändäjï ndi
ami'ra gwudi lingeno ara je
di'rica rlälïyï ara je yigor pïcï
yi'ralanu yidi lingeno. Ngaa
la'ti lengeca gomon nggä'dï ga
je dïrbänälü ga je gwü'rübäjälü
nono gwele ngwü'dïbä. 35 Ndi ari
gadi ïlïjä ngwüjälü 'dar gïdïdlä.
36 Jar balu ngwäy ngwe aang
otaci Ngwaalingalu giyomonalu
pipi'ri'ti ngaa ji ngaa burni ndi 'tü
giyi'ralanu giyee yanni yaji ya ji.
No ngaa ji ngaa dünä Gïjü gidi Dïjï
dümnä ngwäyänü."

37 Ating ji ndi enggaci ngwüjü
ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu
kobanu lingen le a be dilu de ating
be ele ngwuja gidotrala gicaar
Gidotr gidi Ngwümïnïtï. 38 Ati be

21:26 21.26 Aji 2.6; Ngwïbrü 12.26

ngwüjï elada 'tu'tu dilu danu ndi geraja länï kobanu.

22

Yäwüdä gwurlanu Yicu gwe
(Mätä 26.1–5; Murkuj 14.1–2; Yuwana 11.45–53)

1 A gaji ji gito gidi Yï'rïnyïnä yidi Ligi'ra yidi Ngwüyäwüd yicaar je Dambdani.* 2 A ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny ngwoortanga le ngwudi yobo, ati aar na ji ndi mïnï gay gadi aar ge määtä Yicung aar 'rinye anaku ïtï je gu yedeny ngwüjï. 3 A dijego'rr änï ndi Yäwüdä gwanni gwati aar ci Äjïgärïyütï ngwoo'ranu ngwudi Yicu ngwoo ngwuru 'dï na rom. 4 A Yäwüdä ele aar ondaji ngwur'dal ngwe ngwanni ngwuru ngweleny a lanni liru yi'ra yidi gwu'tulunga gwanni gwati angida gobo ndi ari awa gwugwurlanu Yicu gwe ngwuje ätä. 5 Aar jayanu yi'ral ye giyee aar ämnï ndi ari aar ätä ngwü'rïnyä ngwoko. 6 A nginde gwani Yäwüdä ämnï. Ating ji ndi mïnï gay gadi je ge mätïjï Yicung yu'rimi aa'ti ngwüjï ngwa ji.

Gege'te mama gwudi eny yï'rïnyïnä yidi Dambdani
(Mätä 26.17–25; Murkuj 14.12–21; Yuwana 13.21–30)

7 A be gomon ila gidi ligi'ra (ganni gati aar gu mï'rïnï nono yirany ye yiru ngwamal) komon gidi yï'rïnyïnä yidi Dambdani. 8 A be Yicu ükäjï Butrujing je Yuwana gwe ngwuje ci, “Ïndär aang gege'ta yi'ral mama ar ape yï'rïnyïnä yidi Dambdani.”

9 Aar be ci, “Nga gwümïnä ndi nyii gege'ta yi'ral giyee ne gwe?”

10 Ngwuje be ci, “Ma aang ji ndi änï kündär, ngaa la mbudi gurnga le gapu dïïtï didi yaw. Ngaa be gwujani ngwu'dun ngwanni ngwading gu änï, 11 ngaa ci dïjü didi ngwu'dun ngwoo, ‘Doorta daru ngwu'dun ngwanna ngwudi yïrnü ngwanni ngwadi nyii gu eny ngwony ngwudi yï'rïnyïnä yidi Dambdani ngwoo'ra ngwe ngwüny?’ 12 Nginde ga je be enggaci ngwaalinga alu nggwe ngwongranu ngwügïlïcïnä ngaa gege'ta yi'ral mama ngenone.”

13 Aar ele aar mbuji yi'ral yiru gu anaku ca je gu Yicu. Aar gu gege'te yi'ral mama yidi yï'rïnyïnä yidi Dambdani.

Eny gwudi Deleny
(Mätä 26.26–30; Murkuj 14.22–26; 1 Küründüj 11.23–25)

14 Anni ma gaji gidi eny ila, a Yicunga ngwoo'ra ngwe ngwükäjäär je ngwüngün jalu gïdïmbürälü ndi eny. 15 A je Yicu ci, “Äny gwüjädï gu gwulleny ndi ar eny Gïyï'rïnyïnä giyee yidi Dambdani gwerre gwerre ndi gomon ila gidi yi'rendeny yüny. 16 Ndi ari nggwa je ci, ya'ti a be yinje eny 'di aar ila aar gu ru giyelenyanu yidi Ngwaalu.”

17 Ngwape ginya ngwuci Ngwaalinga yäy 'tu, ngwuje be ätädä ngwuje ci, “Apar a gu emadanu gwüpäng. 18 Ndi ari nggwa je ci nggwa 'ti ba be rüdï gwadi ïyï ginya gidi yügïrï giyee 'di a ngwuja'ri ngwudi yeleny yidi Ngwaalu mbuti.”

19 A ngwube o're ngwape gona ngwuci Ngwaalinga yäy 'tu ngwü'ränü ngwätädä ngwuje ci, “Ngwanginu ngwüny ngwuru ngwee ngwüdïdïnä ngwani nga nga. Ärrär je gu no yani diwayini gwüny 'danggalu.”

20 Anni ma aar medaji enying, ngwo're ngwape ginya 'to ngwari, “Giny nggee giru gidi gekajidi gwanni gwuyang gwudi

* **22:1** 22.1 Ngwüyäwüd ngwati ape Yï'rïnyïnä yidi Ligi'ra aar diwayini gaji ganni gï'tüyä je ge Ngwaalu ken gani Mijir. Gwuruj 12.1–27

yïn yüny yïrädälü gwani nga nga. 21 A be guy gidi a'ri gwanni gwadiny gwe gwurlanu nggo giju nyii ge gwüpäng ngene gïdïmbürälü. 22 Gïjï gidi Dïjï dümnä gadi ele anaku ge'taja gu Ngwaalu a be wäjäj bi gïdïjï danni dadi gwurlanu nginde gwe." 23 A ngwoo'ra ngwüngün otajidalu ndi ari yärü gwaadi ru gwanni gwadi ärrï yi'ral giyee.

Garnati ndi ari yärü gwupana yelenya

24 A 'to aar ji ndi garnati ndi ari yärü gwuru gwanni gwupana yelenya 'denggenanu. 25 A je Yicu ci, "Ngweleny ngwudi dïdlä ngwati ruyi ngwüjü yelenya yiima ye a lanni lati pï yelenya, lati jada ndi a je ngwüjï ortada ndi ari lijaw yiguri ndi ätädä ngwüjü. 26 A be nga nga lä'tüdï ladi gu ru no. A manni gwanni gwupana 'danggalanu ngwo'ralu ngwuru ngwoko, a gwanni gwaru gwuru deleny, ngwo'ralu ngwuru nono dïnäd. 27 Ndi ari yärü gwanni gwupana, gwanni gwati jalu gïdïmbürälü ngweny ya gwanni gwati äpïjï ngwüjü yiiru aar eny? Gwä'tüdï gwanni gwati jalu gïdïmbürälü ngwenye? A be äny nggwo pa 'danggalu gwuru nono gwele gwati äpïjï ngwüjü yiiru aar eny. 28 Nga nga liru lanni liju nyii le gïdïrbänü düny. 29 Anaku ätädäär nyi gu Papa gwüny yelenya, ya je gu ätädä 'to, 30 nunnu ngaa ji ngaa jalu ngaa ïyï aang eny giyelenyanu yüny ngaa jalu ngwudu'rala ngaa pï yelenya gïyïïlü yidi Yïjïräyïl yanni yiru 'dï na rom."

A Yicu pälü nyï'rïnï gwe gwudi Butruj

(Mätä 26.31–35; Murkuj 14.27–31; Yuwana 13.36–38)

31 A Yicu ci Butrujing, "Jamaan, Jamaan! Dijego'rr dibupa ndi aar je ïdäjï aar je ürnäjänü nono gwele yona. 32 A be äny gwuma otaci Ngwaalingalu gwani nga, ndi ari aa'ti ämnï Ngwaalu gwunga gwa mi'rati. Ma be ari nga gwuma jo'renyana, nga be ojemeye ngwanggalu nono 'to."

33 A be Butruj ci nu, "Deleny, äny nggwo mama, nda gwele aar nje giki korkon gwüpäng ma ayi ru nda ayi gwüpäng."

34 A be Yicu ci, "Gwani Butruj, nggwang ci, gwene gwerre gwerre ndi gokto urri, nga gwa nyï'rïnï yomonanu tä'rïl (3) ndi ari nga gwülingïdïny."

35 A je be Yicu otacalu ngwuje ci, "Gaji ganni gükäjä je ge ngaa 'ti apana ngwü'rïnyä ngaa 'ti apana dürädä dere ngaa 'ti apana ngwüdänü. Yi'ral yere yïrnïde?"

Aar ci, "Bärï, yere ya'ti ju."

36 Ngwuje be ci, "A be gwenene, gwanni gwätï ngwü'rïnyä ngwuje apani ngwapani dürädä 'to, na gwanni gwa'ti ätï galala, ngwellang direda düngün ngwellang. 37 Yüllïnä kitabanu yaru nu, 'A nginde gwuma aar äcïdï ngwüjïngä le ngwanni ngwuki.' Nggwa a je ci ndi ari ya gu ru 'dünggüny. Yäy yanni yaru ye gitab 'dünggüny giyo be ndi gu elada."

38 Aar be ci, "Gwani deleny yalal giyo rom."

Ngwuje be ci, "Yimbutu."

A Yicu otaci Ngwaalingalu Gidotrala gidi Ngwümïnïtï

(Mätä 26.36–46; Murkuj 14.32–42)

39 A Yicu 'dï'rï ngwugatani gündärä ngwallu ngwaalu ngwating gu ele yomon reny Gidotr gidi Ngwümïnïtï, a ngwoo'ra ngwüngün 'dï'rï 'to aar gwujani. 40 Anni ma aar obani ngwuje

22:37 22.37 Ajaya 53.12

ci, “Otacar Ngwaalingalu ndi ari nunnu aa'ti la je ïdäjï.” 41 Ngwube 'tänü gwere gwoko 'ter ngwuje gatanalu ngwüllï ngwüjürbälü yirku ye ngwotaci Ngwaalingalu. 42 Ngwari, “Papa, manari nga gwümïnä, äpädïny ïyïng dïrbä ndee a be aa'ti ya ru anaku mïnïnje gu aar be ru anaku mïnä je gu nga.” 43 A määtä a gï'rr gidi Ngwaalu 'tädälü kerala ngwor'temaja. 44 Iya gu yi'rendeny giyee yedenyo ngwotaci Ngwaalingalu gwulleny 'di ngwïrï nono a yaana yüngün ru nono gwele yïnä yikadalu gïdïyängälü.

45 Anni mung 'dï'rä ndi otaci Ngwaalingalu ngwukwodalu ngwoo'ra ngwüngün, ngwila ngwuje mbuji lima je runi ape 'di a je yar mï'rï aar ndri. 46 Ngwuje ci, “Ange gwuru gwïndrïjängää. 'Dï'rärälü aang otaci Ngwaalingalu nunnu aa'ti la je ïdäjï.”

Aar määtä Yicung
(Mätä 26.47–56; Murkuj 14.43–50; Yuwana 18.3–11)

47 Gaji ganni gima aar ge ji ndi ondaji ngwoo'ra ngwe ngwüngün no, a ngwüjï anda ngwonyadu a je gur oda nggoo gani Yäwüdä ngwoo'ranu ngwüngün ngwuru 'dï na rom ngwube 'donggaci Yicu gwading aganni giyenenanu yimada. 48 A be Yicu ci, “Yäwüdä, ii a gwadi gwurlanu Gïjï ge gidi Dïjï dümnä ang ätädä ngwüjü aganni gwe gwunga änyïng giyenenanu?”

49 Anni ma ngwoo'ra ngwudi Yicu engga yi'ral yadi gu ru no aar ari, “Gwani deleny, nyii mi'ridi yalal ye?” 50 A määtä a gur ge'te 'denggenanu mï'rï dïnädä de'te didi dir'dal danni diru gi'ra, ngwü'rïdä länälü lidi gaama.

51 A je Yicu ci, “Mar gäbïcär yi'ral giyee!” Ngwümäätä ngwakani länï nono lidi dïnäd ndoo, ngwu'ri nono.

52 A Yicu ondaci ngwur'dala ngwanni ngwuru ngweleny ngwoortanga le ngwanni ngwuru yi'ra yidi gwu'tulu ngwanni ngwati etadi kobo a mbumbunga lanni lïndädï 'dünggüngün ngwuje ci, “Ngaa lïndädïny yalal ye a yura nono minyi ni ru dïjï dï'dï'rïyä yärä? 53 A lati pa ji yomon reny ngwämrä kobo ngaa 'ti ädïnä ndiny alliji guy nono. A be gaji galu giru be nggee, dïrïm dadi be ape yelenya.”

A Butruj nyï'rïnï Yicung
(Mätä 26.57–58,69–75; Murkuj 14.53–54,66–72; Yuwana 18.12–18,25–27)

54 Aar be määtä no, aar okta aar gwe ele ngwu'dun ngwudi dir'dal danni diru gi'ra. A je Butruj gwujani gwodan ngwü'tänü.

55 Anni ma aar muji lïgä kubanu kayanu aar gu ji gwüpäng, a Butruj ele aar le jalu. 56 A gera giru dïnäd enggada Butrujing gwujalu gïlïgälü, ngwümätä ngwïrïyï ngwäy nono mama ngwari, “Gur nggee gijar le.”

57 A be a Butruj nyï'rïnï. Ngwari, “Daw ndee, gwa'ti nyi lïngïdï.”

58 Gwoko no, a dïjï de'te enggada ngwuci, “Nga nggwee, a gwuru gwegen.”

A Butruj ci, “Guru, nggwä'tüdï!”

59 Anni ma gaji ele o're a dïjï de'te ari, “'Didanu dïjï ndee dijaar de 'to diru 'to didi Jälïlïng.”

60 A Butruj ci, “Guru, ngwuja'ri ngwee ngwara ngwe ngwa'ti nje lïngïdï.” Gaji ganni giming ge ji ndi ondaji no, a gokto urra. 61 A Deleny gwurlalu ngwombaji Butrujing 'ti'tog. A Butruj diwayini ngwuja'ri ngwanni ngwuca ngwe Deleny,

ndi ari, “Gwene gwerre gwerre nda gokto urri, nga gwuny nyï'rïnï yomonanu tä'rïl (3) ndi ari nga gwülïngïdïny.” 62 A määtä a Butruj 'tü poor ngwari aring gwu'ri cicir.

Aar ärrï Yicung yïdäpängä
(Mätä 26.67–68; Murkuj 14.65)

63 A ngwüjï ngwanni ngwuju ndi etadi ndi Yicu ärrï yïdäpängä aar pï. 64 Aar gekaci ngwureda ngwäy aar be pï ati aar ci, “Allija 'di yïjïrä ndi ari yärü gwanni gwümï'rïdängä?” 65 Aar lo yi'ral ye yonyadu yiki.

A Yicu ji ngweleny ngwudi yämrä ngwudi Ngwüyäwüd
(Mätä 26.59–66; Murkuj 14.55–64; Yuwana 18.19–24)

66 Anni ma ngwalu u'ri, a mbumbunga na ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny a ngwoorta ngwudi yobo o'rajidalu ngwämrä aar je üktïjä Yicung. 67 Aar otacalu aar ci, “Manari nga gwuru gwanni Gwubrutaar yelenya, ci nje gu.”

A je be Yicu ci, “Ma je ondaci nga la'ti liny ämnäcï 68 a ma ji otacalu nga la'ti liny gwä'räcänü. 69 A be 'tu'tu gwene Gïjï gidi Dïjï dümnä gadi be jalu kuyala gidi gaama gidi Ngwaalu ngwanni ngwuru yiima.”

70 A ngwüjï otacalu 'dar aar ci, “A gwuru be Gïjï gidi Ngwaalo?”

A je Yicu ci, “Ngaa laru gu 'tu mama äny gwuru.”

71 Aar ari, “Ange gwuru gwümïnär mana a lima 'dingini ngwuja'ri ngwü'tüdï ngwulemanu ngwüngün!”

23

Aar apada Yicung gideleny dani Bilatij
(Mätä 27.1–2,11–14; Murkuj 15.1–5; Yuwana 18.28–38)

1 A ngwüjï 'dï'rälü 'dar aar apada Yicung ndi deleny dani Bilatij. 2 Aar ü'rïdä ngwuja'ri nono aar ari, “Nyii limbuju, guru nggee ndi dudiyi ngwüjü ngwärï. Nginde gïnïjä ge'teng dulba dani Gayijar deleny didi Rumang ngwari nginde gwuru gwani Gwubrutaar yelenya gwuru deleny.”

3 A no a Bilatij otaci Yicungalu ngwuci, “Nga gwuru deleny didi Ngwüyäwüde?”

A Yicu ci, “Yäy anaku ara gu.”

4 A be Bilatij ci ngwur'dala ngwanni ngwuru ngweleny a ngwüjï 'dar ngwanni ngwuju ngeno nu, “Nggwa'ti mbojaja guru nggee yi'ral nono yere yanni yadi nyi gu gekaji.”

5 Aar be 'donyalu 'tï'tïbüny aar ci, “Gur nggee gati lagaci ngwüjü ngwuja'ranu, gati gwogaji ngwüjü ngwuja'ri ngwe ngwüngün ngwaalu 'dar Yäwüdïyä, Jälïl 'di ngwobana ngene.”

Aar dinga Yicung gideleny dani Yïrüdïj

6 'Dingina gu Bilatij ngwürïny ngwani Jälïl no, ngwutalu manari gur nggee giru Dïjälïl. 7 Anni mung gu lenge ndi ari Yicu gwuru gwudi Jälïlïng deleny düngün diru dani Yïrüdïj, ngwudinga ndi Yïrüdïj gwanni gwuju kaji nggoo Üräjälïm.

8 Anni ma Yïrüdïj ele ngwengga Yicung ngwujayanu gwulleny. Anaku mïnïng gu 'tu'tu gaji golanu ndi engga ndi ari gwu'dingining gwe gwulleny ngwujada ndi engga yiima 'dünggüngün. 9 A Yïrüdïj otacalu ngwuja'ri ngwe ngwonyadu, aa'ti Yicu gwä'räcänü yi'ral ye yere. 10 A ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny ngwoortanga le ngwudi yobo aar ji ndi dünälä aar ondajaji giyi'ral yegen yanni yü'rïdädäär je Yicung nono. 11 A Yïrüdïjïngä

gwu'tulu gwe gwüngün ärrï Yicung yïdäpängä aar giki direda dijaw didi yeleny aar gwä'räcä Bilatijing. 12 Gomon nggoo Yïrüdïjïngä Bilatij gwe lanni liru güwän gwerre, aar ru ngwumaad.

Aar pïcï Yicung yelenya gwani yi'rany

(Mätä 27.15–26; Murkuj 15.6–15; Yuwana 18.39—19.16)

13 A Bilatij urnidi ngwur'dala ngwanni ngwuru ngweleny na mbumbunga lanni liru yi'ra na ngwüjï 'dar gwüpäng. 14 Ngwuje ci, “Nga nga läpïjïny guru nggee nunnu gati lagaci ngwüjü ngwuja'ranu ngwuje dudiyi ngwü'dï'rï yäärä ye. A be giminy otacalu gwenene ngwäyänü 'danggalu giminyi 'ti mbojaja ngwuja'ri nono ngwanni ngwara ngwe 'dünggüngün. 15 Na Yïrüdïj 'to gwa'ting mbojaja ngwuja'ri nono, no gwuma aar nje gwä'räcä. Yere ya'ti yärrüng je yadi gäbïcï ngwayi. 16 Yäy gu no, gwunyi be pï 'dogo gwunyi gatalu.”*

18 A be ngwüjï 'dar ürrï dula, aar ci, “'Rïnyïtï ngindeng nje be gätïjä Barabajingalu.” 19 Barabaj gwümäätär aar giki giyi'ral yärrüng je kündär nggwogaji ngwüjü ndi 'dï'rïyä yärä na ngwu'rinyidi.

20 Mïnä gu Bilatij ndi gata Yicungalu, ngwo're ngwuje päcälü mana. 21 Aar 'donyalu 'tï'tïbüny aar ci, “Pädï kü'rï ngwayi!”

22 O're a je Bilatij otacalu gomonanu ganni giralu tä'rïl, ngwuje ci, “Ange gwuru yi'ral yiru ange yanni yärrä je gur nggee? Äny ga'ti nyi mbojaja yi'ral nono yanni yadi gäbïcï ngwayi, no ginyi pï 'dogo nyi gatalu.”

23 Aar be määtä aar 'donyalu 'tï'tïbüny aar ürrï dula gwulleny aar bupi ngwayi. Aar je 'dengenaci dula degen. 24 No a Bilatij mï'rïnï ki'ra ngwuje ämnäcï buping gwegen. 25 Aar je gätïjä guralu ganni gïmäätär aar giki giyi'ral yärrüng je ngwugwogaji ngwüjü ndi 'dï'rïyï yärä, ngwu'rinyidi Ngwuje be ätä Yicung aar ärrï yi'ral yanni yibupaar je.

Aar pä Yicung kü'rï gimamindanu

(Mätä 27.32–44; Murkuj 15.21–32; Yuwana 19.17–27)

26 Anni ma aar ape aar gwe ele, aar mbuji guru ge'te gidi gen gani Giruwan, gur gani Jamaan go'ra gïtäny, aar üpïyï güü'rï, ngge gwujani Yicung. 27 A ngwüjï ngwonyadu gwujani Yicung na ngwaw ngwanni ngwïnädï je Yicu 'di aar rünïjï. 28 A Yicu gwurlalu ngwuje ci, “Lani yera yidi Üräjälïmïng, nyii 'ti ärädï, ärädär yigo'ro yalu na yïjï yalu. 29 Yomon ye'te yila yanni yada ye ari yiwaya aang ari, ‘Äjï jaying nono gwudi ngwaw ngwanni ngwuru yurrum, äjï jaying nono gwudi ngwaw ngwanni gwa'ti lïngïtï aar 'ti i'riya a'tur!’

30 La be ci yeno, ‘Acaji nje’
a yidotra, ‘Gwü'rübäjï njälü.’

31 Ndi ari manari lärrïny gu no gwanni gwuru da'ri dïgïlä, ya be ru'taa 'danggalu lanni liru yü'rï yundu?”

32 Aar apa ngwu'ramu rom ngwadi aar je 'rinye Yicunga le. 33 Anni ma aar le obani ngwaalu ngwucaar je ngwaalu ngwudi guya gidi gi'ra gidi dïjï,† aar je pä gïyü'rï ngwu'ram ngwe ngwoo rom. De'te aar pä kü'rï

* **23:16** 23.16 Yitab yoko yati ari, “Yïbüpïnä 'dünggüngün gwani Bilatij nding je gätïjï dijälü de'te pu komon gegen gidi yï'rïnyïnä yidi Dambdani.” **23:30** 23.30 Ujiya 10.8 † **23:33** 23.33 Ngwaalu ngwo ngwuru gidotr ngwuru nono guya gidi gi'ra gidi dïjï.

kaama a de'te aar pä kü'rï kängïr.
34 A Yicu ari, “Papa, düdänïjä
jänü, ngindenga la'ti lïngïdï ndi
ari gilo ndi ärrï ange.” Aar
gatu yu'ru aar gigini ngwuredanu
ngwüngün.
35 A ngwüjï dünälä aar ji ndi
ombajidi, na ngwüjï ngwanni
ngwuru yi'ra ngwuju 'to aar
ärï ngwïmä aar ari, “Nginde
gwügïlängïdïyä ngwüjü ngwu'ter
gäbïcär 'di ngwügïlängïdïyï
ligo'ro lüngün manari gwuru
gwanni Gwubrutaar yelenya
gwanni gwäbrä Ngwaalu.”
36 Na gwu'tulunga 'to aar ondaci
Yicung yïdäpängä. Aar ape yaw
yula aar 'donggaci aar je ätädä
nunnu ngwuje ïyï 37 aar ci, “Man-
ari nga gwuru 'di'didanu Deleny
didi Ngwüyäwüd, gïlängïdïyä
ligo'ro lunga.”
38 Aar ulli ngwuja'ri kü'rälä
ngwaru nu, DELENY DIDI
NGWÜYÄWÜD DIRU NDEE.
39 A du'ram de'te ndoo dïpädäär
je le gïyü'rälä ngwürrä Yicung
ngwuja'ri nono ngwullo ngwuci,
“Nga gwä'tüdï gwanni Gwubru-
taar yelenya? Gïlängïdïyä ligo'ro
lunga nje gïlängïdïyänï 'to!”
40 A du'ram de'te ndoo girinya
ngwuci, “Nga 'to, yedeny ya'ti ang
ïtï Ngwaalo? Anaku ürküdïyäär
nje gu ngindenga le, 41 nda mätïnä
mama giyi'ral yege yanni yärrï
nda je yiki. A be gur nggee ga'ti
ärrü yi'ral yiki.”
42 Ngwube ari, “Yicu, di-
wayininy ma ji ma ang änï
giyelenyanu yunga.”
43 A Yicu ci, “Äny gwa ang ci
'didanu gwene nda la ji gwüpäng
kerala.”

Yi'rany yidi Yicu
(Mätä 27.45–56; Murkuj 15.33–
41; Yuwana 19.28–30)

44-45 A dïrïm elalu mogeny 'tu'tu
gilingen lïdünälä, 'di a lingen ele
ngwuru tä'rïl. A dired danni
dati ji gidiliganu kobo dïrïtïnänü
gidiliganu ngwuranu rom.
46 A Yicu urnidi dula gwul-
leny ngwari, “Papa, gwang ätädä
lïgï'rïmä lüny kuyanu gunga.”
Anni mung gu ari no, ngwugatu
düwä ngwayi. 47 Anni ma gu gur
giru gi'ra gidi gwu'tulunga engga
yi'ral giyee no, aar gäbïcï ng-
wortada Ngwaalinga ngwari, “'Di-
danu dïjï ndee diru dïjï dïdünälü.”
48 A ngwüjï 'dar ngwanni ngwuju
ngenone giyi'ral giyee, anni ma
aar engga yi'ral giyee aar o're
lïmäätänä yigoralu. 49 A ngwüjï
'dar ngwanni ngwülïngïdï Yicung
na ngwaw ngwanni ngwïndäär
le 'tu'tu Jälïl, aar dünä ngwaalu
ngwolanu aar ji ndi ge'te yi'ral
giyee ngwäy nono.

Gatidi gwudi Yicu
(Mätä 27.57–61; Murkuj 15.42–
47; Yuwana 19.38–42)

50 A gur ge'te ngwüjänü ngwudi
ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd
gani Yüjïb giru dïjï dijaw
dïdünälü. 51 Ga'ti ngwuja'ri
ngwudi ngweleny jädänü na ärrï
gwanni gwärräär gwe Yicung.
Gati ji Yäwüdïyä kündär gani
Rama. Giru ngwüjï ngwanni
ngwati ji ndi dünïcï yelenya
yidi Ngwaalu. 52 Ngwele ndi
Bilatij, ngwotacalu ngwanginu
ngwe ngwudi Yicu. 53 Ngwülläjälü
ngwape ngwüpä direda nono
ngwuge'te gidimomanu danni
diyang da'ti aar gu gätï dïjänü
dïpïdäär ngwur'da. 54 Gomon
nggoo giru gidi Ja'rimani aar jici
gomon mama ganni gadi ila giru
Kwo'ra tä'rïl.
55 Ngwaw ngwanni ngwïndäär
Yicunga le 'tu'tu Jälïl, aar 'dï'rï
aar gwoda Yüjïbïng aar enggada
dimomo na awa lege'ta gu ng-
wangina ngwüngün. 56 Aar be
kwodalu aar ro gwudu'rula aar
ge'te yila. Aar be jalu gomon

nggoo ganni giru Kwo'ra tä'rïl aar gatu düwä anaku aru gu yobo.

24

'Dï'rï gwudi Yicu
(Mätä 28.1–10; Murkuj 16.1–8; Yuwana 20.1–10)

1 Gomon ganni giru gi'ra giyomon yiru Kwo'ra tä'rïl, 'tu'tu dilu danu, a ngwaw apani gwudu'rula nggwo gwürüdäär aar elada gidimomo. 2 Aar mbuji dï'rïmünä dima äbrïnï kïy gidi dimomo. 3 Anni ma aar änï, aar 'ti be mbuja ngwangina ngwudi Deleny dani Yicu. 4 Anni ma je gwe ngwaalu ji ndi elalu giyi'ral giyee, no a ngwüjï rom (2) ngwugenna ngwureda ngwubidu pupu'rul ila aar je dünäcälü. 5 Yedeny ye no, a ngwaw jürbälü yirku ye gïdïyängälü. A je be ngwüjï ngwo rom ci, “Nga larra ma aang mïnï dïjälü danni dimidu ngwüjänü ngwanni ngwayu? 6 Nginde gwa'ti ngene. Nginde gwuma 'dï'rï! Diwayinar ngwuja'ri ngwanni ngwucara je ngwe anni ja le na Jälïl ndi ari, 7 ‘Gïjï gidi Dïjï dümnä ga aar määtä ga aar ätä ngwüjü ngwanni ngwuki, ga aar pä kü'rälä ga jalu yomon tä'rïl ga 'dï'rï gimidu.’” 8 A'ti ngwaw diwayina ngwuja'ri ngwüngün ngwanni ngwaru ngwe.

9 Anni ma aar o'ra, aar ondaci ngwo'ra ngwudi Yicu ngwoo ngwuru 'dï na gwe'te (11) ngwüjïngä le ngwu'ter ngwuja'ri ngwee 'dar. 10 Ngwaw ngwo ngwuju ngwani, Märïyäm gwani Mäjïdälïyä, na Juwana na Märïyäm nanni gwudi Yagub, ngwaw ngwanu ngwoko aar ondaci ngwo'ra ngwükäjäär je ngwudi Yicu ngwuja'ri ngwe 'dar. 11 Aar 'ti be ämnäcä ngwayu ndi ari ngwuja'ri ngwudi ngwaw ngwuru nono 'tur 'denggegen. 12 A'ti Butruj 'dï'rälü ngwugwalajanu ngwele gidimomalu. Ngwüllänü ngwenggada direda diru lari dijalu 'dogo di'rukundanu, ngwo'ra 'dunu a gwe ngwaalu elalu giyi'ral yanni yima ji.

Kayalu gidi ele Imawaj
(Murkuj 16.12–13)

13 A gomon nggoo ge'te ge'te, ngwoo'ra rom ngwudi Yicu ngwïndädï ngwu'dunanu ngwani Imawaj ngwujica Üräjälïmïng ngwati aar gu ele bränü kwo'ra tä'rïl. 14 Aar ji ndi gagitajidi ngwuja'ri giyi'ral 'dar yanni yima ji. 15 Jar gu ndi gagitajidi ngwuja'ri ngwe no, a je gu Yicu obananu aar le ele. 16 A je gong gimine määtä aar ji yigoralu mürüd ndi lenge ndi ari nginde gwuru.

17 A je Yicu otacalu ngwuje ci, “Ngwuja'ri ngwuru ange ngwugagitajida je kayalu?”

Aar ji 'rïl aar ji ngwäyänü kürüng. 18 A gwe'te 'denggenanu gwani Keleyopaj otacalu ngwuci, “A gwuru tani dïrnü de'te pu Üräjälïm danni da'ti lïngïdï ndi ari yiru ange yanni yima ji yomon yanu giyee yima ele?”

19 A je Yicu ci, “Yiru ange?”

Aar ci, “Yanni yima ji ndi Yicu gwudi Najrang. Yicu nggwee gwuru dïjïr dätï yiima yipa giyi'ral na ngwuja'ri ngwäyänü Ngwaalu na ngwüjï 'dar. 20 Ndi ari awa a ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny ngwelenyanga le ngwärï gwuma aar ape aar ätädä ngwelenya aar 'rinye, ndi ari aar pä kü'rälä. 21 Nyii mine ji ndi ge'taji nginde gwuru be gwanni gwadi ü'rä ngwüjälü ngwudi Yïjïräyïl! A na mine yidi ange giyee 'dar, yima ätï gwenene yomon tä'rïl. 22 A be o're a ngwaw ngwoko ngwärï allijalu ndïr. Ngwïndädï gidimomalu 'tu'tu gwele dilu danu 23 aar

24:7 24.7 Luka 9.22

be ari lima 'ti mbuja ngwangina ngwüngün. Ngwaru nu, länggädï yï'rrä yanni yondaja aar je ci nginde nggwo gwumidu. 24 A be loko 'dänggäränü 'dï'rï aar ele gidimomalu aar mbuja yi'ral yätï ngwäyänü anaku aru gu ngwaw aar 'ti be änggädï ngindeng."

25 A je be Yicu ci nu, "Nga nga larra ma gu ru ngwe'rr no, nga lami'ratu ndi ämnï ngwuja'ri 'dar ngwanni ngwondaja je ngwïjïr! 26 Ya'ti gu manni rüdï ndi ari gwanni Gwubrutaar yelenya gwadi ïyï dïrbä ndee ku gwerre gwerre 'di ngwube änï ndi näjïnï gwüngün kerala?" 27 A je Yicu enggaci ngwuja'ri ngwündäjïnä giligo'ro lüngün giyitabanu ndari yädäälü ngwuja'ri ngwe ngwanni ngwullu je Müjä na ngwanni ngwullu je ngwïjïr 'dar.

28 Anni ma aar ji gito gito kündär ganni gïndädäär gu, a Yicu arri nono gwadi elada gweere. 29 Aar määtä aar 'donyalu 'tïbüny aar ci, "Ar jalu lingen lima ele ngwalu ngwadi ru degera." A no ngwele aar le ji.

30 Anni ma aar jalu ladi eny, ngwape yona ngwuje ngwuci Ngwaalinga yäy 'tu ngwuje ü'ränü ngwuje ätädä. 31 A'ti ngwäy ngwegen ïgïtïnä aar lenge ngindeng ngwuje be dudalu ngwäyänü nyïrül. 32 Aar otajidalu aar ari, "Ya'ti nje na mine u'diyanu 'tur giyigoranu gwele ma aar nje enggaci aar nje ondaci ngwuja'ri ngwaru ngwe yitabo?"

33 Aar gu 'dï'rädänü puprang ngeno aar o're Üräjälïm. Ngenone aar mbuji ngwo'ra ngwoo ngwuru 'dï na gwe'te (11) ngwudi Yicu ngwo'rajidalu gwüpäng ngwüjïngä le ngwoko 34 aar ji ndi ari, "Yiru gu 'di'didanu, Deleny dima 'dï'rï nginde gwü'tädïjä Jamaaningalu!" 35 A je 'ti ngwoo'ra ngwoo rom enggaci yi'ral yanni yima ji gwele kayalu, a awa aar lenge ndi ari Yicung gwuru anni mung ü'rü yonanu.

A Yicu 'tädïjä ngwo'ralu ngwüngün
(Mätä 28.16–20; Murkuj 16.14–18; Yuwana 20.19–23; Yiiru 1.6–8)

36 Ju gu na ngwoo'ra ngwoo rom ndi ondaji ngwuja'ri ngwoo no, a Yicu ila ngwüdünï gidiliganu 'denggen ngwuje aganni ngwuje ci, "A adatalu ji 'danggalu."

37 Aar allalu kwodber a je yedeny eny gwulleny aar ji ndi ari länggädï gibo'rra. 38 A je be nginde ci nu, "A larra ma ara je yedeny eny? Ange gwuru ngaa be allalu kwodber a ümïmänü ji giyigoranu yalu giyi'ral giyee? 39 Änggädär 'di ngwuy ngwüny nga engga yora yüny. Äny gwuru. Akaniny nono ngaa lenge ndi ari gibo'rr ga'ti ätï ngwangina ngwu'ti ätï yuya nono änggädä je gu 'dünggüny." 40 Anni mung gu ari no, ngwuje enggaci ngwuy na yora yüngün. 41 Anni aa'ti aar na ämnä giyi'ral giyee lapana je jayanu gwulleny a je le ngwaalu elalu, ngwuje otacalu ngwuje ci, "Ngaa lätï ngwony ngwere ngene ngwudi enye?" 42 Aar ätädä ngwuuma ngwoko ngwumanu 43 ngwuje ape ngwuje eny ngwäyänü ngwegen.

44 Ngwuje be ci nu, "Yi'ral yiru giyee yanni yenggaca je anni jar na, ndi ari yi'ral 'dar yanni yüllïnä yani äny kitabanu gidi Yobo yidi Müjä na yanni yullu je ngwïjïr na yidi Mäjïmür yadi ele ndi ätï ngwäyänü." 45 Ngwuje ïgïtïyï yi'ranya yegen ndi lenge ngwuja'ri ngwudi yitab. 46 Ngwuje ci nu, "Yiru giyee yanni yüllïnä ndi ari, gwanni Gwubrutaar yelenya gwadi ïyï dïrbä ngwayi gwa aar 'dï'rïyälü komon ganni gadi ru tä'rïl 47 na yüllïnä 'to

ndi ari ngwüjï ngwondaci ngwüjü
'dar giyen ngwuja'ri ngwudi Ng-
waalu ngwürïny ngwe ngwüngün
nunnu aar jo'renyana giyi'ral
yegen yanni yiki a je Ngwaalu
düdänïjänü. Aar enggaci ngwüjü
'dar, gwerre gwerre Üräjälïm.
48 Ngaa liru länggädï yi'ral giyee
yiju na ngaa liru ladi ondaci
ngwüjü ngwu'ter. 49 Äny gwada
je ükäcä Lïgï'rïmä lanni Liju'ru
lanni laru le Papa gwüny. A be
jaralu kündär ngene 'di a yiima
üllä kerala aar je gu üllänü.”

Allu gwudi Yicu kerala
(Murkuj 16.19–20; Yiiru 1.9–11)

50 Anni mung je ape aar ngwe
'tänü kerel gito gito gidi gündär
gani Bidaniya, ngenone ngwalliji
ngwuy ngwuci Ngwaalinga yäy
'tu gwani ngindenga. 51 Anni
mung ji ndi ci Ngwaalinga yäy
'tu gwani ngindenga, ngwü'dï'rï
ngwallu kerala. 52 Aar kwucalu
yirku ye aar o'ra Üräjälïm li-
jayanu gwulleny. 53 Ati aar ele
kobo yomon 'dar ndi elngaci Ng-
waalinga aar je ortada.

Ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwullu je Yuwana

Äni kitabanu

Yuwana gwuru doo'ra de'te ngwoo'ranu ngwükäjäär je ngwudi Yicu 'dï na rom (12). Gwullu gitab nggee ngge gendaci Ngwüyäwüd na ngwüjï ngwu'ter aar ämnï ndi Yicu. Nginde gwa'ti ondaja elelle gwe gwudi Yicu ngwube inggidi yiima na enggaci gwanni gwenggaca gwe Yicu ngwüjü. Giyee yinggidu ndi ari Yicu gwä'tüdï 'didanu dïjï dümnä 'dogo, ngwube ru 'to Ngwaalu.

Gitab nggee gädäälü enggaci gwe ndi ari Yicu gwuru Ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu gwükäjïng je gïdïdlä, na ndi ari yi'rany yüngün yadi ani mï'rïnï nono gwanni gwati äbrï keng gwudi ngwüjï gïdïdlä na ndi ari nginde gwuru gwanni Gwubrutaar yelenya ila gwüngün gwanni gwondaja gwe ngwïjïr kitabanu ganni gu'rin. (13–17), Yuwana gwututa yi'ral yi'ra yani ämnï gwudi Yicu gwani ngwo'ra ngwüngün na ngwuja'ri ngwüngün ngwanni ngwor'temaja ngwe ngindeng je gidigera danni dima aar gu määtä. Ndi mï'rä gwudi gitab, gwondaja gwani awa lübïdälü Yicu gwe aar pä kü'rälä na awa gwuma 'dï'rä giyi'ranyanu ngwü'täcä ngwo'ralu ngwüngün yaji yonyadanu.

Yajang yidi ngwuja'ri

1. Gwanni Gwubrutaar yelenya gwuru ngwuja'ri gwudi gwur'taling (1.1–18)
2. Yuwana Almamadan na ngwoo'ra ngwudi Yicu gwerre gwerre (1.19–51)
3. Yirru yidi Yicu ngwüjänü (2.1—12.50)
4. Yomon gwodan Üräjälïm na gito gito Üräjälïm (13.1—19.42)
5. 'Dï'rï na 'tädïnälü gwudi Deleny (20.1–31)
6. A Yicu 'täcï ngwo'ralu ngwüngün Jälïl (21.1–25)

Kirictu gwuru Ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu

1 'Tu'tu gwerre Ngwuja'ri ngwuju, a Ngwuja'ri ngwujaar Ngwaalu ngwe a Ngwuja'ri ru Ngwaalu. 2 'Tu'tu gwerre, nginde gwujaar Ngwaalu ngwe.

3 Yi'ral 'dar yïgï'tïnä nginde gwe. A yi'ral yere ya'ti ju yïgï'tïnä, ya'ti gï'tïnä nginde gwe. 4 'Dünggüngün midi gwuju. A midi nggwee gwuru buri gwudi ngwüjï. 5 Ati buri o'rralu gïdïrïmänü aa'ti be dïrïm burna ndi lenge.

6 A gur ji gani Yuwana gükäjä Ngwaalu. 7 Ngwilada ndi ondaci ngwüjü buri gwe, nunnu a ngwüjï 'dar 'dingini aar ämnï Ngwaalu nginde gwe.

8 Nginde gwani Yuwana giligo'ro lüngün, gwä'tüdï gwanni gwuru buri. Nginde gwïndädï 'dogo ndi ondaji buri ngwe. 9 Ndi ari buri gwanni gwuru 'didanu gwadi ila gïdïdlä ngwo'rraci ngwüjälü 'dar.

10 Ngwuja'ri ngwuju gïdïdlä, ngwuru ngwanni ngwuge'ta ngwe Ngwaalu dïdläyü, a je 'ti be ngwüjü ngwudi dïdlä lïngïdï. 11 Nginde gwïndädï ngwüjï ngwüngün, a be ngwüjï ngwüngün 'donya. 12 A be loko lanni gwuma aar gwe ämnï, lanni lima ämnï ngwürïny ngwüngün, lima aar je ätädä yelenya aar ru yïjï yidi Ngwaalu. 13 Ngindenga lä'tüdï yïjï yidi Ngwaalu lïngïnï gwe gwudi lingeno, aar 'ti rüdï bupi gwudi dïjï, aar be ru lïngïnï gwe gwudi Ngwaalu.

Yuwana gwurnidalu Yicu gwe

14 A ngwuja'ri ngwuma ru dïjï
ngwuma ar le ji 'dengge. A
lima engga näjïng gwüngün, näjï
gwudi Gïjï 'dogo jücü ganni gïndï
ndi Papa gonyadu gu yïmï'rü na
'didanu.
15 Nginde gwuru gwanni
gwurnida gwe Yuwanalu dula
gaji ganni giming ge ari, “Nginde
gwuru be nggwee gwanni gwaru
nyi gwe anni ariny, ‘Gwanni
nggwo gwïndï gwodan, gwupana
'dünggüny ndi ari gwuju gwerre
gwerre la'tiny na lïngïtï.’ ”
16 Yïmï'rü ye yüngün yanni
yonyadu, yima aar nje ye onjaci
'dar, o're aar nje ye onjaci. 17 Ndi
ari Ngwaalu ngwätädï nje yobo
yüngün ndi Müjä a be yïmï'rü
yüngün na 'didanu, aar nje be
ätädä ndi Yicu Kirictu. 18 Dïjï
dere da'ti ju a'tur dänggädï
Ngwaalinga a be Gïjï ru 'dogo
ganni giru Ngwaalu, ganni gijica
Ngwaalinga ngwuru Papa kimere,
giru ganni gima inggidi ngindeng.

Yuwana gwä'tüdï gwani nginde gwanni Gwubrutaar yelenya

(Mätä 3.1–12; Murkuj 1.1–8; Luka 3.1–18)

19 Ngwuja'ri ngwuru ngwee
ngwudi Yuwana ngwanni ngwon-
dajung je anni ma Ngwüyäwüd
ngwudi Üräjälïmïng ükäjä ng-
wur'dala na Ngwullawi aar
otacalu ndi ari nginde gwani
yärü. 20 Aa'ti Yuwana nyï'rïnä
ndi 'täjälü ngwuje 'täcälü tired
ngwuje ci, “Äny gwä'tüdï gwanni
Gwubrutaar yelenya.”
21 Aar ci, “A mine nga gwani
yärü? Nga gwuru gwani Ïlïyä?”
Ngwuje ci, “Bärï nggwä'tüdï.”
Aar ci, “Nga gwuru dïjïr danni
daru de Ngwaalo?”
Ngwari, “Bärï.”
22 Gwur'tal 'di aar ci, “Nga
gwani yärü? Enggaci nje nga
gwani yärü nyii kwoyalu nyii on-
daci ngwüjü ngwanni ngwükäjï
nje. Nga gwuca ligo'ro lunga a
gwani yärü?”
23 A Yuwana apa ngwuja'ri ng-
wanni ngwondaja je dïjïr didi Ng-
waalu dani Ajaya ngwari,

“Äny gwuru gwani dulu didi ng-
wuja'ri ngwudi dïjï de'te
danni durnidalu dula poor
gïtäny ngwari,
‘Gï'tïjär Ngwaalu gay mama
ngwüdünälü.’ ”

24 A Ngwübärrïjï ngwoko
ngwükäjäär je 25 otacalu aar ci,
“Nga mine arra ma ang nyïnyï
ngwüjü manari nga gwä'tüdï
gwanni Gwubrutaar yelenya nga
'ti rüdï gwani Ïlïyä, nga 'ti rüdï
dïjïr dere didi Ngwaalu?”
26 A je Yuwana ci, “Äny gwadi
nyïnyï ngwüjü yaw ye 'dogo,
a be gwe'te nggwo gidiliganu
gwa'ti aang lïngïdï. 27 Nginde
gwuru gwanni gwadi nyi gwu-
jana gwodan gwupana 'dünggüny
äny gwa'ti ädï 'dünggüngün ndi
nyi jürbälü nyi gwallada ng-
waralu mbüny ngwudi ngwüdän
ngwüngün.”
28 Yi'ral giyee 'dar yiju ngwaalu
ngwani Bidaniya dambal ndi ü'rü
yaanu yidi Ordoning ngwaalu ng-
wanni ngwuju gu Yuwana ndi
nyïnyï ngwüjü.

Yicu gwuru Girany gidi mï'rïnï nono gïndï Ngwaalu

29 Bïgänü nggwoo a Yuwana
enggada Yicung ndi ila ngwari,
“Änggädär Giranyu gidi Ngwaalu
giru be nggone ganni gadi äbrï
keng gwudi ngwüjï ngwudi dïdlä!
30 Gwuru be nggwee gwanni
gwaru nyi gwe anni ariny,
‘Gwanni nggwo gwïndï gwodan
gwupana 'dünggüny ndi ari
gwuju gwerre gwerre la'tiny na
lïngïtï.’ 31 Äny gwa'ti nyi lïngïdï,

1:23 1.23 Ajaya 40.3

a be yanni yïgäbïcïny nyi be ilada ndi nyïnyï ngwüjü yaw ye, yiru ndi ari nunnu ngwü'tädïnälü Yïjïräyïl.”

32 A be Yuwana ondaji ngwuja'ri ngwe ngwari, “Äny gwänggädï Lïgï'rïmä lidi Ngwaalu lüllü kerala nono amaam ngwaw nono. 33 Gwa'ti gwaadi nyi lenge a be Ngwaalu ngwanni ngwükäjïny ndi nyi nyïnyï ngwüjü yaw ye, ngwuru ngwuciny, ‘Gur ganni ga engga a gu Lïgï'rïm üllä ngwaw nono, nginde gwuru be gwanni gwadi nyïnyï ngwüjü Lïgï'rïm le lanni Liju'ru.’ 34 Äny gwänggädï ngindeng a nggwondaja ndi ari Gïjï nggee giru gidi Ngwaalu.”

Ngwoo'ra ngwudi Yicu

35 Bïgänü nggwoo, a Yuwananga ji ndi dünälä ngwoo'ra ngwe ngwüngün rom ngenone mana. 36 Anni ma Yuwana enggada Yicung gwïndädï nono, ngwari, “Änggädär, Giranyu giru be nggee gidi Ngwaalu!”

37 Anni ma ngwoo'ra ngwüngün rom 'dingini nggu ari no, aar aw Yicung giyora. 38 A Yicu gwurlalu ngwuje engga gwädäär giyora, ngwuje otacalu, “Ngaa lïmïnä ange?”

Aar ci, “Gwani Doorta,* nga ngwati ji ne?”

39 A je Yicu ci, “Ilar ngaa engga.” Lingen lïndï be 'di ngwugwurli ngwuru kwo'rongo digera de ngindenga aar ele 'di aar enggada ndi ari nginde gwati ji ne. Aar le jalu gomon nggoo.

40 Gur ge'te ngwoo'ranu ngwoo rom ngwudi Yuwana, gani Andrawuj, gwenggen gwudi Jamaan gwanni gwati aar ci Butruj ngindenga liru lani li'dingina Yuwanang anni ondajung. Aar ru lanni lima aw Yicu giyora. 41 Nginde ngwumbuji gwenggen gwani Jamaan gwerre gwerre ngwube ci, “Nyii lima mbuja ngindeng gwanni Gwubrutaar yelenya (gwani Kirictu).†” 42 A nginde ru gwuma apa Jamaaning aar gwe ila ndi Yicu.

A Yicu ombaji ngwube ci, “Nga gwuru gwani Jamaan gïjï gidi Yuna.” A be nga gwadi ani Japa (gwani ngwur'da).

43 Bïgänü nggwoo a Yicu dï'rï gwadi ele Jälïl. Ngwumbuji guru gani Bïlïpüj ngwuci, “Gwujaniny.” 44 Bïlïpüj gwati ji kündär gani Bid Jäyïdä gündär ganni gati gu Andrawujinga Butruj gwe ji. 45 A Bïlïpüj ele ngwumbuji guru gani Nataniyal ngwuci, “Änyängä limbuju dïjü danni daru de Müjä kitabanu gidi Yobo na danni daru de ngwïjïr ngwudi Ngwaalu giyitabanu yanni yullaar je, Yicu gwudi Najrang gïjï gidi Yüjïb.”

46 A Nataniyal ari, “Najra! Giru ange gere gidi Najrang gijaw?”

A Bïlïpüj ci, “Ila 'dogo ang engga.”

47 Anni ma Yicu engga Nataniyaling ndi ila nggwe ari, “Nggwo ngene gwanni gwuru Dïjïräyïl 'didanu yere ya'ti gu yiru 'tur.”

48 A Nataniyal otacalu ngwuci, “Nga gwülïngïdïny ne?”

A Yicu ci, “Äny gwänggädängä 'tu'tu anaku ja gu na ndi jalu gidimnigoranu, gaji ganni ga'ti ara ge na Bïlïpüj urnidu.”

49 A Nataniyal ari, “Gwani Doorta, nga gwuru Gïjï gidi Ngwaalu, nga gwuru Deleny didi Yïjïräyïl.”

50 A Yicu ci, “Nga gwämnä 'dünggüny ndi ari nggwuma ang ci nggwänggädängä ndi jalu gidimnigoranu. Ya je engga yanni yipana giyi'ral giyee.” 51 Ngwo're

* **1:38** 1.38 Ngwuja'ri ngwee Yärmïyängä ngwani Räbbï. † **1:41** 1.41 Ngwürïny ngwani Kirictu Yïgïrïyängä aar ani Micaya Yïbrïyängä, 'dün ngwani gwanni gwubrutaar yelenya.

ngwugendaci ngwuci, “Äny gwadi ang ondaci 'didanu ndi ari, nga gwa enggada gere ga ïgïtïnï, a gwa enggada yï'rrä yidi Ngwaalu yändï aar üllä Gïjü nono gidi Dïjï dümnä.”

2

Yicu gwapu yiima Kana Jälïl

1 Bïgï nggwo, a yï'rïnyïnä yidi gi'tidi kay ji kündär gani Kana ngwaalu ngwani Jälïl. A gu nanni ji gwudi Yicu 'to 2 aar gu urnida Yicung je ngwo'ra ngwe ngwüngün 'to aar ilada gï'rïnyïnä ngenone. 3 Anni ma ngwüjï ngwudi yï'rïnyïnä ïyï di'rica 'di ngwumedadi, a nanni gwudi Yicu ci Yicung nu, “Di'rica dima medadi.”

4 A Yicu ci, “Gwani daw, gaji güny ga'tina ïndï, a gwarra miny änïjï giyi'ralanu giyee?”

5 A nanni gwüngün ci ngwïnädä, “Yi'ral yere yanni yadi ara je ye ci, ärrär je.”

6 Ngenone ngwïtï ngwuru yo'rr ngwuju ngwupa ngwupa ngwongranu ngwuru nyärläl (6) ngwati ape yaw yi'dukuranu küü'rï (20) ya küü'rï na 'dï (30). Yati ye Ngwüyäwüd gä'rïnï.

7 A Yicu ci ngwïnädä, “Onjajar je yaala.” Aar je onjajala 'dar ki'rony.

8 Ngwuje be ci, “Bälär je be ngaa je ätädä guru giru gi'ra gidi yï'rïnyïnä ngwuje ngille.” Aar je bälï aar je ätädä. 9 A je gur nggoo giru gi'ra gidi yï'rïnyïnä ngille, ngwuje mbuji yima gwurli di'rica. Ngwu'ti lïngïdï ndi ari di'rica ndee dapaar ne, ngwïnäd ngwanni ngwapu yaw, ngwülïngïdï gu. A gur giru gi'ra urindi damal danni dadi agu 10 ngwuci, “Ngwüjü 'dar ngwati ape di'rica danni dami gwerre gwerre a ngwüjï ïyï, ma be ari ngwuma rlälï, aar je be ätädä danni diki ngwulem gwodan. A be nga gwümätädï di'ricalu danni damana nga apalu gwodan.”

11 Yi'remna yidi yiima yiru giyee yanni yärrä je Yicu gwerre gwerre kündär gani Kana gidi Jälïl, a nginde inggidi yiima yüngün yidi näjï a ngwoo'ra ngwüngün ämnï 'dünggüngün.

12 Anni ma yï'rïnyïnä medadi, a Yicu na nanni gwüngün na ngwenggen na ngwoo'ra ngwüngün, aar 'dï'rï aar ele Kaprnawum, ngenone, aar gu jalu yomon cong.

A Yicu linynya ngwüjü Kobo (Mätä 21.12–13; Murkuj 11.15–17; Luka 19.45–46)

13 A anni ma yomon ji gito yidi Yï'rïnyïnä yidi Ngwüyäwüd yidi eny Ligi'ra lidi Dambdani, a Yicu 'dï'rï ngwele kündär gani Üräjälïm. 14 Anni mung obani ngwämrä kobo, ngwumbuji ngwüjü ngwati ellang ngwürä aar ellang ngwangala, na amaam ati aar üpïyï 'to ngwü'rïnyänü ngwudi gatalu kobo. 15 Ngwume diruula diru gar ngge linynya ngwüjälü 'dar ngwong ngwanu ngwanni ngwuju ngenone, ngwürä na ngwangal ngwüdïgïr bartadanu gwudi ngwü'rïny gwati ngwüjï üpïyänü ngwügwü'rübäjï ngwümbürälü. 16 Ngwuci ngwüjü ngwanni ngwïllï amaam, “'Tüyär ngwony ngwee a ngwe ele poor! Nga larra ngaa be ädïnï ngwu'dun ngwudi Papa gwüny ngaa je ruji ngwaalu ngwudi ngwiliny!”

17 A ngwoo'ra ngwudi Yicu diwayini ndi ari ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu ngwanni ngwüllïnä kitabanu ngwaru, “Eny giligoranu gwani ngwu'dun ngwunga gwati nyi u'diyanu nono lïgä.”

18 A be Ngwüyäwüd bupi gi'remna giru yiima 'dünggüngün. Aar otacalu aar ci, “Gi'remna giru ange giru yiima ganni gadi ang

2:17 2.17 Mäjïmür 69.9

ärrï nyii lenge ndi ari nga gwätï yelenya ndi ärrï yi'ral giyee?”
19 A je Yicu ci, “Kiyar ngwu'duna ngwee aar ndralu gïdïyängälü, yomon 'tä'rïl 'dogo ngwunje 'dï'rïyälü mana.”
20 A Ngwüyäwüd ci, “Ngwu'dun ngwee ngwüdädäär je ngwüdläyü küü'rï rom na nyärläl (46) nga be ari ngwa je 'dï'rïyälü yomon tä'rïl (3) awa?” 21 A be ngwu'dun ngwanni ngwäbïngädï gu Yicu, lingeno lüngün liru. 22 Anni mung aji aar 'dï'rïyälü giyi'ranyanu, a gu be ngwoo'ra ngwüngün diwayini ndi ari nginde gwabingana, aar ämnï ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu ngwanni ngwüllïnä kitabanu na ngwanni ngwondaja je Yicu.
23 Gaji ganni gima ge Yicu ji kündär gani Üräjälïm Gïyï'rïnyïnä yidi Dambdani, a ngwüjï ngwonyadu engga yi'remna yidi yiima yanni yiming je ärrï aar ämnï ngwürïny ngwüngün. 24 A je 'ti be Yicu gätïjä ngwäy ndi ari nginde gwülïngïdï yigor 'dar yidi ngwüjï ngwümnä. Nginde gwa'ti ami'ratu nunnu ngwubupi 25 ngwuja'ri ngwudi dïjï dümnä ngwani nginde, ndi ari nginde gwülïngïdï yiru ange giyo giligoranu lidi dïjï dümnä.

3

Yicunga Nïkïdïmüj gwe

1 A gur ge'te ju giru Dïbärrïjï gani Nïkïdïmüj giru gi'ra ngwelenyanu ngwudi ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd. 2 Gï'dï'rü gomon ge'te dilu de ngwelaca Yicung 'dunu ngwuci, “Gwani Doorta, änyängä lïlïngïdï ndi ari nga gwuru dïjï dükäjä Ngwaalu. Yi'remna yidi yiima yanni yata je ärrï, dïjï dere da'ti dati je ärrï 'dogo manari dükäjü Ngwaalu.”
3 A Yicu ci, “Nggwa ang ondaci 'didanu ndi ari dïjï dere da'ti da engga yelenya yidi Ngwaalu mung 'ti lïngïnä lïngïnïng gwanni gwuyang.”
4 A Nïkïdïmüj ci, “Awa a be dïjï dïlïngïnä gwele 'di ngwupe ngwube o're ngwülïngïnï mana yomonanu rom. Awa mana ngwube o're gilaranu lidi nanni?”
5 A Yicu ci, “Äny gwa ang ondaci 'didanu, ndi ari dïjï dere da'ti da engga yelenya yidi Ngwaalu da'ti lïngïnä yaw ye na Lïgï'rïm le. 6 Dïjï dïlïngïnä gilingeno diru lingeno, a dïjï dïlïngïnä Gïlïgï'rïm diru lïgï'rïm. 7 ‘Aa'ti nga gwallalu ndïr ma ang ci ndi ari nga nga 'dar aang lïngïnï lïngïnïng gwanni gwuyang.’ 8 Dirun dati arada kuyala ganni gïndïng gu. Nga be 'dingini aring gwüngün, nga 'ti be lïngïdï ndi ari dïndï ne na dadi elada ne. Yiru gu 'to no gïdïjï dïlïngïnä Gïlïgï'rïm.”
9 A Nïkïdïmüj ci, “Awa gu aar gu be ru no?”
10 A Yicu ci, “Nga gwuru doorta dipa didi Yïjïräyïl, nga 'ti be lïngïdï ngwuja'ri ngwee yorto ye ngwaalinga? 11 Äny gwa ang ondaci 'didanu, änyängä lati ondaji ngwuja'ri ngwanni ngwülïngïdï nje, na nje inggidi ngwanni gwänggädï nje, a be nga nga la'ti ämnä ngwuja'ri ngwärï.
12 Nga nga lati 'ti ämnä manari lima je ondaci ngwuja'ri ngwe ngwudi dïdlä ndee a be awa nga je be 'dingini ngwudi geraling manari ngwuma ar je ngwe ondaci?
13 Dïjï dere da'ti dändï kerala a be Gïjï gidi Dïjï dümnä ru ge'te pu ganni gwüllü kerala.”
14 A Yicu ari, “Anaku allija gu gwerre Müjä düüngäyü diru laaba kü'rälä poor gïtäny, Gïjï gidi Dïjï dümnä gadi aar gu alliji 'to no kü'rälä. 15 Nunnu gwanni gwa ämnï 'dünggüngün gwa mbuji miding gwudi gwur'taling.”

Ämnï gwudi Ngwaalu

16 A Yicu ari, “Ndi ari Ngwaalu
ngwämnä ngwüjü ngwudi dïdlä
gwulleny 'di ngwududiyi Gïjü
güngün ganni giru ge'te pu
'dogo nunnu ngwüllä ngwayi
ngene nunnu gwanni gwa ämnï
'dünggüngün, gwa'ti gwa ayi
ngwube mbuji miding gwudi
gwur'taling. 17 Ndi ari Ngwaalu
ngwa'ti ükäjä Gïjü güngün
gïdïdlä nunnu ngwape yelenya
a ngwüjï ayi, ngge be mï'rïnï
nono nunnu ngwape yelenya a
ngwüjï gïlängïdïnï nginde gwe.
18 Gwanni gwämnï 'dünggüngün
gwa'ti aar gwe obalu ngwayi,
a be gwanni gwa'ti gwa ämnï
'dünggüngün, gwuru gwanni
gwa aar gwe obalu gwa ayi,
nunnu gwuma 'ti ämnä ngwürïny
ngwudi Gïjï gidi Ngwaalu ganni
giralu ge'te pu 'dogo. 19 Yeleny
yiru giyee yanni yadi obalu
ngwüjï ngwe, ndi ari buri gwuma
ila gïdïdlä, ngwüjï ngwuma be
ämnänï dïrïmü ngwaalu ngwudi
buri ndi ari apepe gwegen gwuki.
20 Gwere gwanni gwati ape gwuki,
gwati 'ti ämnä buri na ngwati
'ti elella giburalu, a gwa'ti gwila
giburalu ndi ari gwa yedeny eny
ndi ari apepe gwüngün gwanni
gwuki gwa 'tädälü. 21 A be gwanni
ngwati elelle 'didanu gwe, gwati
ele giburalu nunnu aar engga ndi
ari apepe gwanni gwating ape
gwäpïnä yiima ye yidi Ngwaalu.”

Yicu na Yuwana

22 Anni ma ngwuja'ri ngwee
medadi, a Yicunga ngwoo'ra ngwe
ngwüngün 'dï'rï aar ele ngwaalu
ngwani Yäwüdïyä, aar ngwe jalu
yomon cong ngwünyïnyï ngwüjü
yaw ye. 23 A Yuwana Almamadan
ji 'to ndi nyïnyï ngwüjü kïbüng
ngwaalu ngwani Äyïnün ngwuju
gito ngwaalu ngwani Jälïm ndi
ari yaw yïrälü ngwaalu ngwoo,
ati gu be ngwüjï o'rajidalu pïd
pïd ngwuje nyïnyï. 24 (Ngwuja'ri
ngwe ngwuju gwerre gwerre a be
aji aar määtä Yuwanang aar giki
korkon.)

25 A ngwoo'ra ngwudi Yuwana
ngwoko garnati Dïyäwüd de
de'te gïdïmürä didi gä'rïnï.
26 Ngindenga aar ele ndi Yuwana
aar ci, “Gwani doorta gur gidi
gomon nggong gija ge dambal
Ordon, ganni gondaja ge gim-
bujiiny ndi nyïnyï ngwüjü yaw
ye ngwüjï 'dar ngwuma o'rada
'dünggüngün.”

27 A je Yuwana ci, “Dïjï dere
da'ti dätï gony gere manari gima
'ti Ngwaalu ätädï kerala. 28 Nga
nga yigo'ro yalu liru ladi on-
daji ndi ari äny gwaru nu, ‘Äny
gwä'tüdï gwanni Gwubrutaar ye-
lenya nyi be ru gwükäjäär nyi
mädïnïjä.’ 29 Gaga giru gidi gur
ganni gadi agu. Dimaad danni
dati jici gur nono ganni gadi agu,
gating geraci länï ngwüdünïcï ng-
wujayanu manari giming 'dingini
gondaju. Jayanu nggwä'dï gwüny
gwuru gwuma be mbuti gwene.
30 Nginde gwuru gwadi elada
gweere nyi be o'ra gwodan.”

31 Nginde gwanni gwüllü kerala
gwuru gwupana giyi'ral 'dar,
gwanni gwati ji gïdïyängälü
gwudi dïyäng gwuru gwati ondaji
ngwuja'ri ngwudi dïyängälü.
Gwanni gwüllü kerala, gwupana
giyi'ral 'dar anaku raar gu.
32 Nginde gwati ondaji ngwuja'ri
ngwanni ngwänggädïng je ng-
wuje 'dingini, a be dïjï da'ti
dere danni dämnä ngwuja'ri
ngwüngün. 33 Dïjï danni dima je
ämnï dima ondaji ndi ari Ngwaalu
ngwuru 'didanu. 34 Ndi ari
nginde gwanni gwükäjü Ngwaalu,
gwondaja ngwuja'ri ngwanni
ngwükäjä ngwe Ngwaalu. Ndi ari
Ngwaalu ngwati ätädä Lïgï'rïmä
lanni lati 'ti ami'ratu.

35 Ngwaalu ngwuru Papa
gwämnä Gïjü a giming ätädä

yi'ralalu 'dar kuyanu güngün. 36 Gwere gwanni gwämnï Kïjï, gwätï miding gwudi gwur'taling a be gwanni ngwa obe Gïjü gora ge, gwa'ti gwengga miding gwudi gwur'taling, ndi ari gwa gu güündä ji gidi Ngwaalu.

4

Daw diru Dijamir

1 A Ngwübärrïjï 'dingini ndi ari Yicu gwuma nyïnyänï gwuma biledani ngwo'ra ndi Yuwana, 2 a be yanni yiru 'didanu, Yicu gwä'tüdï gwünyïnyä ngwüjü, a be ngwoo'ra ngwüngün ru ngwünyïnyä je. 3 Anni ma gu Yicu lenge, ngwü'dï'rï ngwugatani ngwaalinga ngwoo ngwani Yäwüdïyä ngwukwoyalu mana Jälïl.

4 A Yicu 'dï'rï ngwele gay ge gidi Jamrang. 5 No ngwele ngwobani ngenone Jamra kündär gani Jugar giju gito gito gïdïyäng danni dätädï Yagub gïjü güngün gani Yüjïb. 6 Del diju gu didi yaw yidi ïyï danni dilutu Yagub. A Yicu ila gwugakidu dïlä ngwele ngwujalu gidelalu. Lingen le lïdünälä.

7 Anni ma daw 'de'te diru Dijamir elada ndi angi'ri, a Yicu ci, “A gwuny gätïjä yaw nje ïye?” 8 (Kaji nggoo, ngwoo'ra ngwüngün ngwuma 'dï'rï aar ele ndi mïnä ngwony ngwudi eny kündär nggoo.)

9 A daw ndoo diru Dijamir ci Yicung nu, “Nga gwuru Dïyäwüd nyi be ru Dijamir, awa nga be ätädä yaw yidi ïyï?” (Ndi ari Ngwüyäwüd ngwati aar 'ti apajidu Ngwujamir ngwe.)

10 A Yicu ci, “Adinari nga gwülïngïdï angidacing gwudi Ngwaalu nga lenge ndi ari yärü gwuru nggwee gwucanga ätädïny nyi ïyï, gwadi ang otacalu gwadi ang ätä yaw yanni yimidu.”

11 A be daw ci, “Gwani doorta, nga gwa'ti ätï gony gada ge aga yaw a del dolanu. Nga gwadi apa yaw ne giyee yimidu? 12 Nga gwupana gïdïgüürnä därï dani Yagub gwanni gwülütïjï nje delo ndee nggu ïyï a gu yïjï yüngün ïyï 'to a gu ngwürä ïyï na yoo'ra yüngüne?”

13 A Yicu ci. “Dïjï danni dadi ïyï yaw giyee yara ye da ngwäädä eny mana, 14 a be dere danni dadi ïyï yaw yanni yinje ätädä, da'ti ba be da ngwäädä eny bupud. 'Didanu da gu manni ngwäy ngwudi yaw yanni yinje ätädä obalu yïrälü 'dünggüngün aar ru midi gwudi gwur'taling.”

15 A daw ci, “Gwani doorta, ätädïny yaw giyee nunnu aa'ti ba be ngwäädä ngwuny eny ndi o're'ta ngene ndi angi'ri yaw.”

16 A Yicu ci, “Ïndï, ang urnida duru dunga nga de ila ngene.”

17 A daw gwä'räcänü ngwuci, “Nggwa'ti ätï duru.”

A Yicu ci, “Yijaw yunga yätï ngwäyänü anni aranga nggwa'ti ätï duru. 18 Ndi ari gwerre a gwätï ngwuru 'tudini (5) na danni nda de gwenene, dur dunga dä'tüdï. Yunga yanni yara ye yätï ngwäyänü.”

19 A daw ci, “Gwani doorta, nggwänggädängä nono a gwuru dïjïr. 20 Ngwügüürnä ngwärï ngwäpïjä Ngwaalinga yobo ngene ken nggee ngaa be ari liru Ngwüyäwüd ngwaalu ngwere ngwa'ti ngwa gu ngwüjï äpïjï Ngwaalinga yobo aar be ru ngwe'te pu 'dogo ngwani Üräjälïm.”

21 A Yicu ci, “Ämnäcïny gwani daw ndi ari gaji nggo gïndï ganni ga'ti ga aar ge äpïjï Papang yobo ken nggee na Üräjälïm. 22 Nga nga liru Ngwujamir lati äpïjï Ngwaalinga yobo ngwa'ti aang lïngïdï yorto ye ngwaalinga. A be änyängä ngwati nje äpïjï yobo

ngwanni ngwülïngïdï nje, ndi ari gilang gwadi ila Ngwüyäwüd. 23 A be gaji nggo gïndï a nggo gima ila gwenene, ndi ari lanni lati äpïjï Ngwaalinga yobo 'di'didanu, la äpïjï Papang yobo gïlïgï'rïm na 'didanu, ndi ari liru yigor yanni yibupa je Ngwaalu. 24 Ngwaalu ngwuru lïgï'rïm a lanni lati äpïjï Ngwaalinga yobo, aar je äpïjï gïlïgï'rïm na 'didanu."

25 A daw ci, "Nggwülïngïdï ndi ari gwanni Gwubrutaar yelenya (gwani Kirictu) gwadi ila, mung ila gwunje be enggaci ngwuja'ralu 'dar."

26 A be Yicu ari, "Äny gwuru ng-gwee gwani nginde gwondacanga gwenene!"

27 Kaji nggoo no, a ngwoo'ra ngwüngün o'ra a je le ngwaalu elalu anni ma aar mbuji aar ji ndi ondaji daw de. Aa'ti be dïjï dere 'denggenanu otacalu ngwuci, "Giru ange gïmïnïng gidaw?" na "Darra ma de abingi?"

28 A daw 'dï'rï ngwugatani dukulalu ngwukwoyalu kündär ngwondaca ngwüjü ngwuje ci, 29 "Ilar aang engga dïjü deng-gaciny yi'ralalu yüny 'dar yanni yärrï nje! Aa'ti gwa ru gwanni Gwubrutaar yelenya?" 30 A ngwüjï ngwudi gündär 'tüdä aar gu ilada 'dünggüngün.

31 A gaji ge nggoo, a ngwoo'ra ngwüngün ji ndi päcälü nunnu ngweny. Aar ci, "Gwani doorta, ïtï gwooko."

32 A je be Yicu ci nu, "Ng-gwätï ngwony ngwüny ngwudi eny ngwa'ti ngwe lïngïdï yorto ye ngwaalinga."

33 Aa'ti ngwoo'ra ngwüngün otajidalu aar ari, "Gwuma tani dïjï dimine äpïjä ngwony ngwere ngwudi enye?"

34 A Yicu ari, "Eny gwüny gwani ärrï buping gwudi Ngwaalu ngwuru Papa gwanni gwükäjïny, nyi medaji yiiru yüngün. 35 Ngaa lati 'ti aru, 'Giruny ga jalu ngwüüwäyü kwo'rongo ga aar be une?' A be äny gwada je ci gätär manni ngwäyälü ngwalu aang ombaji ngwuruny! Ndi ari yona yima ojeme gaji gidi uni gegen gima ila. 36 A gwenene däänü didi uni dadi gwalli gu'ru güngün ngwuni yona gwani midi gwudi gwur'taling. Nunnu gwanni gwükwüdï na gwanni gwunu aar jayanu 'dün. 37 Yätï ngwäyänü yanni yaru nu, 'Gwe'te gwati kwoy a gwe'te gwati uni.' 38 Äny gwükäjä je ndi aang uni yona ya'ta gu ïyü dïrbä dere, ngwüjï ngwoko ngwïyü gu dïrbä ngaa je be uni yidi dïrbä degen."

39 Lonyadu lidi Jamirang kündär nggoo aar ämnï 'dünggüngün gwani ngwuja'ri ngwudi daw ndoo ngwaru, "Denggaciny yi'ralalu yüny 'dar yanni yärrï nje." 40 No anni ma ngwüjï ngwudi Jamirang elaci, aar päcälü ndi ari aar le jalu, aar le jalu yomon rom ngeno. 41 A gwani ngwuja'ri ngwüngün, a ngwüjï ngwonyadana ämnï 'dünggüngün.

42 Aar ci dayu, "Änyängä gwenene la'ti ba be ämnä nunnu gwani ngwuja'ri ngwunga 'dogo, änyängä gwenene lima 'dingini yigo'ro ye yärï a nyängä lïlïngïdï ndi ari gur nggee, 'didanu nginde gwuru gwanni gwuru Gilang gwudi ngwüjï ngwudi dïdlä."

Yicu gwu'riya gïjü nono gidi gur giru deleny

43 Anni ma yomon ele aar ru rom (2) a Yicu 'dï'rï ngwele Jälïl. 44 (Yicu gwaru gwerre nu dïjïr didi Ngwaalu dati 'ti ngwüjï näjä ngwuja'ri ken güngün.) 45 Anni ma Yicu obana Jälïl, a Ngwüjälïl ape aar gwä'rï. Anaku änggädär gu yi'ral 'dar yanni yärrüng

je Üräjälïm kaji ganni giju ge Yï'rïnyïnä yidi Dambdani. Ndi ari ngindenga liju gu 'to Gïyï'rïnyïnä giyoo.

46 A Yicu obani Kana Jälïl mana, ngwaalu ngwanni ngwügwürlïng gu yaw aar ru di'rica. A ngwaalu ngwani Kaprnawum, gïjï gidi dïnäd didi deleny gümä gu. 47 Anni mung 'dingini ndi ari Yicu gwïndï Yäwüdïyä gwuma ila Jälïl, ngwü'dï'rï ngwelaci ngwuci nu aar gwe üllï Kaprnawum nunnu ngwu'riya gïjü nono güngün ndi ari gümä gani yi'rany.

48 A be Yicu ci, “Nga nga lati 'ti ämnä ngwuja'ri ma aang 'ti änggädï yi'remna yidi yiima na allalu ndïr.”

49 A deleny ci, “Gwani doorta, üllädä gwänü nda gïjï güny ayi!”

50 A Yicu ci nu, “Ïndï, gïjï gunga ga midi.”

A gur ämnäcï Yicung ngwuja'ri ngwüngün ngwü'dï'rï ngwele. 51 Anni mung ji ndi üllï aar mbudi ngwïnäd ngwe ngwüngün kay aar ondaci aar ci gïjï gima midi. 52 Anni mung utalu gaji ge ganni gu'rung ge nono, aar ci, “Gu'ru nono lungge gaji ge ge'te pu gilingen ligwurlu.”

53 A gu mbumbu lenge ndi ari gaji giru ganni gima ge Yicu ci ndi ari, “Gïjï gunga ga midi.” No nginde na ngwüjï ngwüngün gïdrü 'dar aar gwe ämnï.

54 Yiima yiru mana yomon rom (2) yanni yärrä je Yicu anni mung gatana Yäwüdïyäng ngwo'ra Jälïl.

5

Ape yiima kïbüng

1 Anni ma ngwuja'ri medadi ngwee, a Yicu 'dï'rï ngwallu kündär gani Üräjälïm gïyï'rïnyïnä yidi Ngwüyäwüd. 2 Ngenone Üräjälïm gito gito gïlängïr lati gu ngwangala 'tü, gïbüng giju gani Bidajida Yïbrïyängä gü'rïdï yurdalu 'tudini. 3 Ngwüjï ngwundru gu ngwonyadu ngwümä, ngwoko ngwürïmü ngwäy na ngwoko ngwuru ngwumjo na ngwoko ngwuru ngwurga. Ngwati jalu aar dünïcï yaw nunnu aar je lagajanu.*

5 Ngenone gur ge'te giju gu ganni gümä 'di ngwätï ngwüdläyü 'dï tä'rïl na 'dübä (38). 6 Anni ma Yicu engga gindralu ngenone, ngwulenge ndi ari gümä ngwüdläyü ngwolanu ngwotacalu ngwuci, “Nga gwümïnü ndi u'ri nono?”

7 A gur ci Yicung, “Gwani doorta, äny gwa'ti ätï dïjälü dere danni dadiny dege'daji nunnu nyi üllï giyaanu, manari yaw yima lagananu ati aar nyi ngwüjï dalmacani aar nyi gatanalu, aar üllï giyaanu gwerre gwerre.”

8 A Yicu ci, “'Dï'rü ang apani gïlälälü gunga ang ele.” 9 No a gur u'ri nono ngwü'dï'rälü ngwape gïlälälü güngün ngwele. Gomon ganni gäpädï ge Yicu yiima, gomon giru ganni giru Kwo'ra tä'rïl.

10 No a ngweleny ngwudi Ngwüyäwüd ci guru nggoo gäpädäär yiima, “Gomon gidi gweneneng giru ganni giru Kwo'ra tä'rïl, yiru drü ndi ape gïlälä gunga!”

11 A je gur ci, “Gwanni gwäpädïny yiima gwuru gwuciny, ‘'Dï'rälü ang apani gïlälälü gunga ang ele.’ ”

12 Aar otacalu aar ci, “Yärü gwuru gwanni gwucanga apa gïlälälü gunga ang ele?”

13 A be gur ganni gäpädï Yicu yiima, ga'ti lïngïdï ndi ari yärü gwuru gwanni gwäpädï yiima,

* **5:3** 5.3 Yitab yoko yati ari, Gomon ge'te gï'rr gidi (Ngwaalu) gati üllä ngwulagaji yaanu ma be ari ngwüjï ngwuma engga yaw ma aar laganannu, aar be doglati ndi üllï a be dïjï danni dadi madinani gwerre gwerre, ngwu'ri dümdï nono düngün

ndi ari Yicu gwuma ari mi'rony ngwüjänü ngwonyadu ngwuju ngwele. 14 Kaji gi'ter a Yicu mbuji guru nggoo gäpädïng yiima kobanu, ngwuci, “Nga nggwo gwuma u'ri nono, aa'ti ba be a gwa ärrï yi'ral yanni yiki, yaa a gwa o're ya je mbuji yanni yikana.” 15 A gur 'dï'rï ngwele ngwondaci Ngwüyäwüd ndi ari Yicu gwuru gwanni gwäpädï yiima.

Papa na Gïjï

16 No nunnu Yicu gwärrü yi'ral giyee gomon ganni giru Kwo'ra tä'rïl, a Ngwüyäwüd 'dï'rï aar übïnälü.

17 A je Yicu ci, “Papa gwüny nggwona gwapu yiiru gweneno na äny 'to nggwo gwapu yiiru.” 18 Yiru giyee yanni yïgäbïcï Ngwüyäwüd aar mïnänï ndi 'rinye. Gwati aar mïnü ndi 'rinye 'dogo nunnu gwuma kiyi gomonanu giru Kwo'ra tä'rïl, aar be ru ndi ari gwaru Ngwaalu ngwuru Papa gwüngün ngwübïdïyï ligo'ranu lüngün Ngwaalu ngwe.

19 A je Yicu ci, “Äny gwenggaca je ngwuja'ri ngwanni ngwätï ngwäyänü, ndi ari Gïjï gati 'ti apu yiiralu yere giligor lüngün, nginde gati ape yiiru yanni yänggädïng je ndi Papa gwüngün yärrüng je, a je be Gïjï ärrï 'to. 20 Ndi ari Papa gwämnä Gïjü ngwenggaci yi'ral 'dar yanni yating je ärrï. Nginde yäy genggacung yi'ral yanni yipana giyi'ral giyee ya je enggada yaji ya je allijalu ndïr. 21 Ndi ari anaku ati gu Papa 'dï'rïyï ngwüjälü ngwayu ngwuje midiyi, yiru gu 'to Kïjï güngün. Gïjï ga midiyi ngwüjü 'to ngwanni ngwüjädïng je ndi midiyi. 22 A mana ya'ti ani Papa gwuru gwanni gwadi obalu dïjï de a be nginde gwuma ätädä Gïjü yelenyalu 'dar 23 nunnu a Gïjï näjïnï yelenya anaku näjïnä gu Papa yelenya. Gwere gwanni gwuma 'ti näjä Gïjü, gwa'ti gwa näjï Papang, gwanni gwükäjä.”

'Dï'rï giyi'ranyanu ndi midi

24 A Yicu ari, “Nggwa je ondaci 'didanu, dïjï danni da 'dingini ngwuja'ri ngwüny ngwube ämnï nginde gwanni gwükäjïny, gwa mbuji miding gwudi gwur'taling. A nginde gwa'ti ba be gwa aar gwe obalu. Nginde gwuma dambu yi'rany gwuma ele ndi midi. 25 Äny gwondaca je 'didanu ndi ari gaji nggo gïndi a nggee gima ila ganni gadi ge ngwüjï ngwanni ngwayu 'dingini dula didi Gïjï gidi Ngwaalu a lanni li'dingina la midi. 26 Ndi ari anaku ati gu Papa midiyi giligo'ro lüngün, nginde gwuma ätädä 'to Gïjü midiying giligo'ro lüngün. 27 A giming ätädä yelenya ndi obalu ngwüjï ngwe ndi ari giru Gïjï gidi Dïjï dümnä.”

28 A je Yicu ci, “Aa'ti nga la dibi ngwuja'ri ngwee, gaji gadi ila ngindenga 'dar ngwumomanu layu la 'dingina dula düngün 29 a la 'tüdä. Lanni lärrä yi'ral yanni yijaw la 'dï'rälü la aar je ätädä miding na lanni lärrä yi'ral yanni yiki la 'dï'rälü la aar le obalu giyi'rany. 30 Äny gwa'ti gwärrï yi'ral yere guy ge güny, yatiny ye obalu 'dogo anaku 'dingini nje gu Ngwaalu na obalu gwüny gwüdünälü. Ndi ari äny gwa'ti mïnü ndi jada ligor lüny, nyi be mïnï ndi jada ngindeng gwanni gwükäjïny.”

Papa gwondaja Gïjï ge

31 A Yicu ari, “Adinari äny gwati ondajaji giligo'ro lüny, ngwuja'ri ngwüny ngwa'ti ngwadi ätï ngwäyänü. 32 A be nggwo gwu'ter gwanni gwati ondaji ngwuja'ri ngwani ligo'ro lüny nyi be ari ngwuja'ri ngwüngün ngwätï ngwäyänü.”

33 A je Yicu ci, “Nga nga lükäjä
ngwüjü ndi Yuwana ngwuje on-
daja ngwuja'ri ngwanni ngwätï
ngwäyänü. 34 Ya'ti ani ndi ari
äny gwämnä ondajing gwudi dïjï
dümnä a be äny gwaru gu nunnu
ngaa gïlängïdïnï. 35 Yuwana
anni ïndïng, gwuru nono buri
gwanni gwu'du ngwo'rralu, nga
lima jayanu buri gwe gwüngün
gaji gooko.”

36 Ngwari, “A be ondaji gwani
äny gwätïny gwanni gwupana
gu'ru ndi ondaji gwudi Yuwana
gwani äny. Ndi ari yi'ral
yanni yükäcär nje gu Papa ndi
ärrï, yiru yanni yadi inggidi
ndi ari Papa gwuru gwükäjïny.
37 A Papa gwanni gwükäjïny
nginde giligo'ro lüngün gwondaja
ngwuja'ri ngwani äny. Nga nga
gwa'ti aang 'dingina dula düngün
gomon gere a'tur ngaa 'ti änggädï
ngwäyänü ndi ari gwuru 'taa.
38 Yiru yanni yïgäbïcä je ngaa
la'ti ämnä 'dünggüngün gwanni
gwükäjïng, ngwuja'ri ngwüngün
ngwa'ti giyigoranu yalu a'tur.
39 Ngaa lati ombaji Yitabanu yanni
yüllïnä nunnu aang mbuji miding
gwudi gwur'taling. A be Yitab
yanni yüllïnä yinggidu ngwuja'ri
ngwani äny 40 ati a be 'donya ndi
ila 'dünggüny nunnu aang mbuji
miding gwudi gwur'taling.”

41 Ngwuje ci, “Äny gwa'ti mïnä
ortadang ngwudi ngwüjï 42 a
be äny gwülïngïdä je. Äny
gwülïngïdä je ndi ari ngaa
la'ti ätï ämnïng gwudi Ngwaalu
giyigoranu yalu. 43 Äny gwïndï
ngwürïny ngwe ngwudi Papa
gwüny nyii be 'donya, ma be
ari dïjï di'ter dima ila ngwürïny
ngwe ngwudi ligo'ro lüngün ngaa
be ämnäcï. 44 Awa ngaa be
ämnäcï Ngwaalinga manari ngaa
lati ortajidi yigo'ro yalu ngaa 'ti be
undu ngwäy ngaa määtä ortadang
gwanni gwïndï Ngwaalu 'dogo?”

45 Ngwuje ci, “Aa'ti ngaa lari
äny gwuru gwada je ü'rïdä ng-
wuja'ri nono ndi Papa. Dïjï
ndo danni dada je ü'rïdä ng-
wuja'ri nono Ngwaalu. Müjä
gwuru gwanni nggwo gwügätädä
gu ngwäyänü. 46 Adinari ngaa
la ämnäcä Müjäng, ngaa laadiny
ämnäcï. Ndi ari Müjä gwuru
gwanni gwullu ngwuja'ri ngwani
äny. 47 A be anni aa'ti aang ämnä
ngwuja'ri ngwanni ngwullung je,
a mine awa ngaa je be ämnï
ngwanni ngwa je ngwe ci?”

6

*Yicu gwiya ngwüjü ngwüü'rï tu-
dini*
*(Mätä 14.13–21; Murkuj 6.30–
44; Luka 9.10–17)*

1 Anni ma gaji nggoo ele, a
Yicu 'dï'rï ngwü'rü yaanu yidi
Jälïlïng (yati aar je ci 'to yaw
yidi Täbïrïyäng.) 2 A ngwüjï ng-
wonyadu gwujani anaku ma aar
gu enggada yi'remna yidi yiima
yanni yärrüng je ngwüjï ngwanni
ngwümä. 3 A Yicu 'dï'rï aar allu
kenala ngwoo'ra ngwe ngwüngün
aar jalu ngenone. 4 Yomon
yidi Yï'rïnyïnä yidi Dambdani yidi
Ngwüyäwüd aar ji gito.

5 A Yicu 'dï'rïyï ngwäy ng-
wengga ngwüjü ngwonyadu
ngwelaca, ngwuci Bïlïpüjïng nu,
“Ngwüjï ngwee 'dar ngwadi ar
je ïllïjä yona ne aar je eny?”
6 Gwutalu no nunnu ngwïdäjï
ngindeng. Ndi ari nginde
gwülïngïdï yi'ral giligoranu
lüngün nunnu gwadi ärrï ange.

7 A Bïlïpüj ci nu, “Ma ar ni ari
a lima illa yona yidi ngwü'rïny
ngwudi yiiru ngwüüwäyü 'dübä,
ya'ti ya mbuti nunnu a dïjï agu
ngwügätïnï ngwulemanu!”

8 A doo'ra düngün di'ter
ngwoo'ranu, Andrawuj gwenggen
gwudi Jamaan gwani Butruj
ngwü'dï'rï ngwari, 9 “Gïjï ge'te

nggo ngene gätï yona 'tudini na ngwuum rom ngwani ngwooko. A be ngwa ar je ätädä yärüng ngwee ngwüjï ngwee ngwonyadu?”

10 A je be Yicu ci, “Ge'tar ngwüjü aar jalu.” Ngwaalu ngwo, ngwü'tüdï gu yanya yonyadu. No a ngwüjï jalu, ngwur ngwuru ngwüü'rï tudini (5000). 11 A Yicu ape yona ngwuci Ngwaalinga yäy 'tu ngwuje be gegenaci ngwüjü ngwanni ngwujalu ati dïjï ape anaku mïnïng gu. Ngwo're nggu ärrï ngwuuma mana ngwuje gegenaci.

12 Anni ma aar eny 'di aar pe, a Yicu ci ngwo'ra ngwüngün, “Utar yonalu ngwuum ngwanu ngwanni ngwuma ï'dälü ngwü'rï'tänü. Aa'ti ngwere ngwa geradalu.” 13 No anni ma aar je gwä'räjï gi'du aar je ape yi'ramanu 'dï na rom ngwudi yon tudini yanni yima aar je eny 'di aar je gwä'rï.

14 Anni ma ngwüjï enggada yiima yanni yima je Yicu ärrï, aar ari, “'Didanu dïjïr didi Ngwaalu diru ndee danni dadi ila gïdïdlä.” 15 A Yicu lenge ndi ari ngindenga lïmïnü gwadi aar ruji deleny degen yiima ye, ngwü'dï'rï ngwele ngwukwoyalu gwe'te pu kenala.

Yicu gwïndï giyaala

(Mätä 14.22–33; Murkuj 6.45–52)

16 Anni ma ngwalu ru digera, a ngwoo'ra ngwudi Yicu 'dï'rï aar üllï giyaw 17 aar änï gïbälükänü aar ü'rü yaanu aar elada Kaprnawum. Gaji nggoo a ngwaalu ru dilu, a je 'tina Yicu bürnädï. 18 A dirun 'dï'rä a dudu ji diki giyaanu ngwulagaji yaanu. 19 Anni ma ngwoo'ra ngwudi Yicu ruyi bälükä 'di ape bränü tä'rïl (3) gwalla bränü tä'rïl na gwü'ränü (3.5), aar enggada Yicung gwïndï giyaala ngwelada bälükä nono a je yedeny eny. 20 A je be Yicu ci nu, “Äny gwuru ara je 'ti yedeny ïtï.” 21 Anni ma aar gatu yigoralu aar änïjï gïbälükänü no aar mbuji ndi ari lima obani kïmämü ngenone ngwaalu ngwanni ngwïndädäär gü.

22 A bïgänü nggwoo, anni ma ngwüjï ngwonyadu ngwanni ngwujalu dambal ngenone, aar engga ndi ari bälükä gwuru gwe'te pu 'dogo ngenone a gu 'ti Yicu janu aar be ruyi bälükä jücü. 23 A be ngwübälükä ila ngwu'ter ngwaalu ngwani Täbïrïyä aar dünï ngwaalu ngwanni ngwiya gu Yicu ngwüjü yona anni ma Deleny ci Ngwaalinga yäy 'tu.

Yicu gwuru eny gwudi midi

24 Anni ma ngwüjï lenge ndi ari Yicunga ngwoo'ra ngwe ngwüngün la'ti ngenone, aar 'dï'rï aar änï ngwübälükänü aar ele ngwaalu ngwani Kaprnawum ndi mïnï Yicung.

25 Anni ma aar mbuji dambal ngenone aar ci, “Gwani doorta, nga gwuma ila jadu ngene?”

26 A je Yicu ci, “Nggwa je ondaci 'didanu ndi ari nga nga la'tiny mïnä ndi ari nga nga länggädï yi'remna yidi yiima, aar be ru ndi ari ngaa lïtï yona nga je pe. 27 Aa'ti ngaa lapada yiiru ngwong ngwudi eny ngwanni ngwati 'digi'ri ngaa be apada yiiru ngwong ngwudi eny ngwanni ngwati midiyi miding gwudi gwur'taling gwanni gwadi aar je Gïjï gidi Dïjï dümnä ätädä nginde gwe, gwuma gu Ngwaalu ngwuru Papa mï'rä dämï'rä.”

28 Aar be otacalu aar ci, “Änynängä ladi ärrï ange nunnu nyii ärrï bupi gwudi Ngwaalu?”

29 A je Yicu ci, “Yiiru yidi Ngwaalu yiru giyee, ndi ämnï 'dünggüngün gwanni gwükäjïng.”

30 No aar ci, “Yiima yiru ange yanni yadi je ärrï 'di nje engga ara gu ämnäcï? Yiru ange yanni yada

je ärrï? 31 Ngwügüürnä ngwärï
ngwïtï män poor gïtäny a yüllïnä
kitabanu ndi ari, ‘Ngwüllücäär je
yona kerala aar je eny.’ ”
32 A je Yicu ci, “Nggwa je ondaci
'didanu ndi ari Müjä gwä'tüdï
gwüllücä je yona kerala a be
Papa gwüny ru gwanni gwätädä
je gwenene yona yanni ru 'didanu
yüllü kerala. 33 Ndi ari eny gwudi
Ngwaalu ngwuru ngwani nginde
gwanni gwüllü kerala ngwätädä
ngwüjü miding.”
34 Aar ci, “Gwani doorta, 'tu'tu
gomon gidi gweneng ätädï nje
yona giyee.”
35 A Yicu ari, “Äny gwuru eny
gwudi midi. Gwanni gwadi ila
'dünggüny gwa'ti gwa ngwamu
enyanu na gwanni gwadi ämnï
'dünggüny gwa'ti gwa ngwäädä
eny a'tur. 36 A be anaku ca
je gu nunnu ngaa liminy engga
ngaa 'tina be ämnä 'dünggüny.
37 'Dar lanni lätädäär nje Papa
la ila 'dünggüny a gwanni gwila
'dünggüny gwa'ti gwunyi linynyi.
38 Ndi ari äny gwüllü kerala gwa'ti
üllädï ndi ärrï yiiru yidi ligo'ro
lüny nyi be üllädä ndi ärrï yi-
iru yidi nginde gwanni gwükäjïny.
39 Na bupi gwudi nginde gwanni
gwükäjïny gwuru nggwee ndi ari
aa'ti gwunyi gäbïcï gwere gwa
dudi gwanni gwuma aar nyi ätädä
nje be 'dï'rïyälü komon nggä'dï
gidi mï'rä. 40 Ndi ari bupi gwudi
Papa gwuru ndi ari dïjï dere danni
da ombaji Gïjü nggu ämnädä, da
mbuji miding gwudi gwur'taling
na diny 'dï'rïyälü komon nggä'dï
gidi mï'rä.”
41 A Ngwüyäwüd 'dï'rï aar
äbïngïnï giyenenanu ndi ari Yicu
ondaja ndi ari, “Äny gwuru eny
gwanni gwüllü kerala.” 42 Aar ari,
“Yicu nggwee gwä'tüdï mine gïjï
gidi Yüjïb, gwanni gwülïngïdär
gwe papang gwüngün na nanni
gwüngüne? Awa gwenene ng-
wube ari, ‘Nggwüllü kerala’?”
43 A je Yicu ci, “Ngaa 'ti äbïngïnü
giyenenanu yalu! 44 Dïjï dere
da'ti da ila 'dünggüny manari
Papa gwüny gwanni gwükäjïny
gwä'tüdï gwanni gwüktädï
'dünggüny a diny 'dï'rïyälü
komon nggä'dï gidi mï'rä. 45 Yullu
je ngwïjïr ndi ari, ‘La je Ngwaalu
enggaci ngindenga 'dar.’ Dïjï
dere danni da 'dengenaci Papang
ngwulenge 'dünggüngün, dila
'dünggüny. 46 Dïjï dere da'ti danni
dänggädï Ngwaalinga ngwube
ru gwe'te pu gwanni gwïndï
Ngwaalu. Gwuru 'dogo jücü
gwanni gwänggädï Ngwaalinga.
47 Nggwa je ondaci 'didanu
ndi ari, gwanni gwämnï gwa
mbuji miding gwudi gwur'taling.
48 Äny gwuru eny gwudi midi.
49 Ngwügüürnä ngwalu ngwïtï
män poor gïtäny ngwuma be ayi.
50 A be ngene eny nggwo gwanni
gwüllü kerala, ma dïjï eny da'ta be
da ayi. 51 Äny gwuru eny gwanni
gwumidu gwanni gwüllü kerala.
Manari dïjï dere dima eny enying
nggwee, da midi gwur'tal. Eny
nggwe gwani lingeno lüny lanni
ladiny ge'te gwani midi ngwudi
ngwüjï ngwudi dïdlä.”
52 A Ngwüyäwüd garnatajidi
gwulleny aar ari, “Awa aar nje be
ätädä lingeno lüngün aar eny?”
53 A je be Yicu ci, “Nggwa je
ondaci 'didanu ndi ari manari
ngaa lima 'ti ïtï lingeno lidi Gïjï
gidi Dïjï dümnä, ngaa ïyï yïnä
yüngün, midi gwa'ti 'danggalu.
54 Gwere gwanni gwa eny lingeno
lüny na ngwïyï yïnä yüny, gwa
mbuji miding gwudi gwur'taling,
a gwunyi 'dï'rïyälü komon nggä'dï
gidi mï'rä. 55 Ndi ari lingeno lüny
liru eny gwanni gwuru 'didanu na
yïn yüny yiru ïyï gwanni gwuru
'didanu. 56 Gwere gwanni gwa

6:45 6.45 Ajaya 54.13 **6:49** 6.49 Gwuruj 6.4–5,13–15

eny lingeno lüny na ngwïyï yïnä yüny gwa mätïnälü 'dünggüny a nggwa ji 'dünggüngün. 57 Anaku ükäjäär nyi gu Papa gwanni gwumidu, a gwani Papa, äny nggwo gwumidu. No, gwanni gweny gilingeno lüny gwa midi 'to gwani äny. 58 Eny gwuru nggwee gwanni gwüllü kerala. Ngwügüürnä ngwalu ngwïtï män ngwuma ayi, a be gwanni gweny ndi eny nggwee gwa midi gwur'tal." 59 Ngwuja'ri ngwee ngwondaja je Yicu kaji ganni gijung ge ndi enggaci ngwüjü ngwämrä ngwalu ngwani Kaprnawum.

Ngwo'ra ngwudi Yicu ngwümïmänü

60 Anni ma ngwoo'ra ngwonyadu ngwudi Yicu 'dingini nggu ondaji no aar ari, "Ngwuja'ri ngwuru ange ngwee ngwojema gu no yärü gwanni ngwadi je ämnï?"

61 Anni ma Yicu lenge ndi ari ngwoo'ra ngwüngün ngwo ndi äbïngïnï giyenenanu, ngwuje otacalu ngwuje ci, "Ngwuja'ri ngwee ngwuma gu obalo? 62 Ma be ari ngaa lima engga Gïjü gidi Dïjï dümnä gima 'dï'rï ngwo're ngwaalu ngwanni ngwujung gu gwerre, ngaa la be ärrï ange? 63 Lïgï'rïm lidi Ngwaalu liru lanni lati apa miding, a be lingeno la'ti ätï gony gere. Ngwuja'ri ngwanni ngwondaca je ngwuru lïgï'rïm aar ru midi. 64 Loko gilona 'danggalanu la'ti ämnä Ngwaalu." Ndi ari Yicu gwülïngïdï gu 'tu'tu gwerre ndi ari yärüngä lanni la'ti ämnäcï na yärü gwadi gwe gwurlanu. 65 Ngwo're ngwari, "Yiru giyee yanni yïgäbïcïny nga ja be ci dïjï dere da'ti da ila 'dünggüny manari Papa gwä'tüdï gwügäbïcä."

66 'Tu'tu kaji nggoo, ngwoo'ra ngwüngün ngwonyadu o're aar gatani aar 'ti ba be gwujana.

67 A Yicu otaci ngwo'ralu ngwüngün ngwo ngwuru 'dï na rom (12) ngwuje ci, "Ngaa lä'tüdï ladi o're 'to?"

68 A Jamaan gwani Butruj ci, "La ang gatani nyii be ele ndi yärü gwani Deleny? Nga gwuru gwätï ngwuja'ri ngwudi midi gwudi gwur'taling. 69 Änyängä lämnä na nyii lenge ndi ari nga gwuru gwanni Gwuju'ru gwudi Ngwaalu!"

70 A be Yicu ari, "Äny gwä'tüdï gwuta janu liru 'dï na romo (12)? A be gwe'te nggwo 'danggalanu gwuru dijego'rr." 71 (Nginde gwäbïngädï ndi Yäwüdä gwanni gwuru gïjï gidi Jamaan gwani Äjïgärïyütï. Nginde gwuru doo'ra de'te ngwoo'ranu ngwoo ngwuru 'dï na rom gwanni gwuma ji ngwugwurlanu nginde gwe.)

7

A Yicu ele Yäwüdïyä

1 A be aji a Yicu 'dï'rï ngwele ngwulandalu Jälïl nunnu ngwü'tänü ngwaalu ngwani Yäwüdïyä ndi ari gwümïnä Ngwüyäwüd gwadi aar 'rinye.

2 A be anni ma Yï'rïnyïnä yidi Gä'tä yidi Ngwüyäwüd ji gito, 3 a ngwenggen ci nu, "A gwa 'dï'rï ang gatani ngwaalinga ngwee ang ele Yäwüdïyä nunnu a ngwoo'ra ngwunga engga yiima yanni yati je ärrï. 4 Gwa'ti gwere gwati ape yiiru yu'rimi manari gwümïnä a ngwüjï enggada ngwulinginni. Anni ati ang ape yiima giyee, enggaca be ngwüjü gïdïdlä ligo'ro lunga." 5 'Di ngwenggen ngwüngün 'to aar 'ti ämnä 'dünggüngün.

6 Yäy gu no a je be Yicu ci, "Gaji gwüny nggona ga'ti ïndï a be gaji galu giru. 7 Ngwüjï ngwudi dïdlä ngwa'ta je ki ngwäy, nje be ke ngwäy nunnu äny gwondaja ndi ari yi'ral yegen yanni yati

aar je ärrï ya'ti jaw. 8 Ändär nga nga jücü gïyï'rïnyïnä nggwa 'ti gwallu gwenene ndi ari gaji güny ga'tina ïndï." 9 Anni mung ondaji ngwuja'ri ngwee, ngwube jalu Jälïl.

10 Anni ma ngwenggen dï'rï aar allu gïyï'rïnyïnä, ngwü'dï'rï gwodan ngwallu 'to ngwu'ti be 'täcä ligo'ralu lüngün ngwube änälü. 11 Ngenone gïyï'rïnyïnä, a ngweleny ngwudi Ngwüyäwüd ji ndi mïnälü aar gwe otaci ngwüjälü aar ari, "Gur ganna ge nggoo?"

12 A gwe ngwüjï badalu ngwuja'ri ngwonyadu ngwani nginde. A loko ari, "Nginde gwuru dïjï dijaw." A ngwoko ari, "Bärï, nginde gwati dudiyi ngwüjü." 13 Aa'ti be dïjï dere ämnä ndi ondajalu nginde gwe ngwüjï ndi ari ngwïtï je yedeny ngweleny ngwudi Ngwüyäwüd.

A Yicu enggaci ngwüjü kobo

14 Anni ma ngwüjï arra yï'rïnyïnä 'di aar übïdï yomonanu, a Yicu allu ngwämrä kobo ngwuji ndi enggaci ngwüjü ngwuja'ri. 15 A Ngwüyäwüd engga a je le ngwaalu elalu, aar abingi aar ari, "Awa ngwube lenge ndi ondaci ngwüjü gwa'ti aar äpädï ngwalu yuuli yidi yobo?"

16 A je Yicu ci, "Ngwuja'ri ngwondaji nje ngwä'tüdï ngwüny, ngwïndï 'düngüngün gwanni gwükäjïny. 17 Gwere gwanni gwümïnä ndi ape buping gwudi Ngwaalu, gwa lenge ndi ari ngwuja'ri ngwee ngwüny ngwïndï Ngwaalu gwalla nggwondaja ligor le lüny. 18 Gwanni gwati ondaji ngwuja'ri ngwudi ligor lüngün, gwati ondijaji ndi näjï ligo'ro lüngün. A be gwanni gwäpïjä ngindeng yiiru yidi näjï gwanni gwükäjä, gwuru gwanni gwuru 'didanu. Ya'ti gu yere yanni yiru yi'duru. 19 Müjä gwa'ta je ätädï yobo? A be gwere gwa'ti 'danggalanu gwanni gwümätï yobo. Ngaa larra ngaa be ari ngaa liny 'rinye?"

20 Aar ci Yicung, "Nga gwürlälü ki'ranu, yärü gwuru gwanni gwümïnä ndi aar ang 'rinye?"

21 A je Yicu ci, "Äny gwapu yiima ye'te pu, ara je be allijalu ndïr 'dar. 22 Äny gwadi ari Müjä gwenggaca je ngwuja'ri ngwudi ü'rï'tänï. Ngwuja'ri ngwee Müjä ngwä'tüdï gwapu je, (ngwuja'ri ngwudi ngwügüürnä ngwalu ngwuru), no ati aa be ü'rïdä gïjü komon ganni giru Kwo'ra tä'rïl. 23 Ma be ari ngaa lati ü'rïdä gïjü komon ganni giru Kwo'ra tä'rïl, nunnu aa'ti ngaa la kiyi yobo yanni yaru ye Müjä, nyi mine kïjänü gwedang ndi ari äny gwu'riya dïjü lingina ku komon ganni giru Kwo'ra tä'rïl? 24 Gäbïcär ngwuja'ri ngwani obalu ngwüjü ngwe engga gwe gwudi ngwäy, übïdärälü ngwüjü ngwe gay ge ganni gïdünälü."

Yicu gwuru gwanni Gwubrutaar yelenya?

25 Yi'ral ye giyoo, a ngwüjï ngwudi Üräjälïmïng ngwoko ondaji aar ari, "Gur nggee gä'tüdï manni ganni gïmïnäär ndi aar 'rinye? 26 Nggo pa gondaju ngwuja'ralu 'dar kibeny aa'ti be dïjï dere ädïnä ndi otacalu. Ngweleny ngwege 'didanu ngwuma ämnï ndi ari nginde gwuru gwanni Gwubrutaar yelenya? 27 A be a lïlïngïdï ndi ari manari gwanni Gwubrutaar yelenya gwuma ila, gwere gwa'ti gwa gu lenge ndi ari gwïndï ne gwe. A be gwülïngïdär ndi ari gwudi neng gwuru."

28 A je be Yicu ca dula gwujuna ndi enggaci ngwüjü ngwämrä kobo ngwari, "Yäy ngaa lïlïngïdïny ngaa lenge ndi ari äny gwïndï ne gwe! Äny

gwa'ti ïndï ngene giligor lüny, a be gwanni gwükäjïny, nginde gwuru gwanni gwuru 'didanu gwa'ti aang lïngïdï. 29 A be äny gwülïngïdïny ndi ari äny gwü'tüdï 'dünggüngün a nginde gwuru gwükäjïny."

30 Ngwuja'ri ngwee, a Ngwüyäwüd ngwoko mïnï ndi aar gu mätädä, aa'ti be gwere ädïnä ndi määtä ndi ari gaji gwüngün ga'tina ïndï. 31 A ngwüjï ngwonyadu ämnï 'dünggüngün aar ondaji aar ari, "Ma ji manari gwanni Gwubrutaar yelenya gwuma ila, ii gwa ape yi'remna yidi yiima yonyadana kur nggee?"

32 A Ngwübärrïjï 'dingini ngwuja'ri ngwondaja je ngwüjï ngwani Yicu. A be ngwur'dal ngwanni ngwuru yi'ra na Ngwübärrïjï ükäjä ngwangida ngwegen ngwudi gobo nunnu aar määtä Yicung.

33 A je Yicu ci, "A ladi jalu gwooko 'dogo nga je be gatani nyi o're nyi o'raci ngindeng gwanni gwükäjïny. 34 Ngaa liny mïnälü ngaa la'ti liny mbuji ngaa la'ti la burni ndi ila ngwaalu ngwanni ngwadi nyi gu ji."

35 A ngweleny ngwudi Ngwüyäwüd otajidalu ndi ari, "Nginde gwaru gwadi ene 'di gwa'ti gwa ar mbuji? Nginde gwadi 'dï'rï ngwele giyen yidi Ngwügïrïg yanni giyo yibadu gu ngwüjälü ngwege ngwenggaca Ngwügïrïgo? 36 Yiru ange yarung ye anni arung, 'Ngaa liny mïnälü ngaa la'ti liny mbuji' na 'Ngaa la'ti la burni ndi ila ngwaalu ngwanni ngwadi nyi gu ji'?"

Gwanni gwïtï ngwäädä aar nyi elaca

37 Gomon gidi badi gidi yï'rïnyïnä, gomon gati aar ge'te ngwujayani, a Yicu 'dï'rï ngwüdünälä ngwabingi dula ngwari, "Gwanni gwïtï ngwäädä aar nyi elaca ngwïyï. 38 Gwanni gwa ämnï 'dünggüny anaku aru gu gitab ndi ari, gwa gu ngwäy ngwudi yaw yanni yimidu ïrälü." 39 Yicu gwondijaja ngwaalu ngwudi Lïgï'rïm lanni Liju'ru lanni ladi ji ngwüjänü ngwanni ngwa ämnï 'dünggüngün. Kaji nggoo, Lïgï'rïm la'ti gu na ïndï ndi ari gaji nggoo, Yicu gwa'ti gu na näjïnä.

40 A be anni ma gu ngwüjï ngwanni ngwuju ngeno 'dingini ngwuja'ri ngwee, a ngwoko ari nu, "'Didanu gur nggee giru dïjïr."

41 A ngwoko ari, "Nginde gwuru gwanni Gwubrutaar yelenya."

A be ngwoko utalu aar ari, "Awa a be gwanni Gwubrutaar yelenya 'tüdä Jälïl? 42 Gitab ga'ti aru nu, gwanni Gwubrutaar yelenya gwadi ila gïlängïr lidi Däwüd kündär gani Bidilam ganni giju Däwüd gwerre?" 43 No a ngwüjï ü'rïdïnänü ngwuja'ri ngwani Yicu.

A ngweleny ngwudi Ngwüyäwüd 'donya ndi ämnä ndi Yicu

44 A ngwoko mïnï ndi määtä, aa'ti be gwere ädïnä ndi allija guy nono.

45 Gwodanalu a ngwangida ngwudi gobo ngwanni ngwükäjäär je o'raci ngwur'dala ngwanni ngwuru ngweleny na Ngwübärrïjï aar je otacalu ndi ari, "Gwuma arra ma aang 'ti mätï ngaa gwe ila?"

46 Aar je ondaci ndi ari, "Gwere gwa'ti nyii änggädï a'tur gwondaja nono gur nggee."

47 A güündä ape Ngwübärrïjï aar je gwä'räcänü, "Gwuma je dudiyi 'to? 48 Ngaa länggädï yärüngälü ngwelenyanu ngwuru Ngwübärrïjï gwämnäcä ngindeng? 49 Bärï gwa'ti! A be ngwüjï gi'du ngwee 'dar ngwa'ti lïngïdï yobo ye yorto ngwaalinga ngwü'täjäär je gu ngwünyü."

50 A be gur gani Nïkïdïmüj
giru deleny ngwelenyanu ngwuru
Ngwübärrïjï ganni gelaca Yicung
gomon ge'te gwerre. 51 Ngwü'dï'rï
ngwutalu ngwuje ci, “Ngwuja'ri
ngwudi yobo yege yidi Ngwaalu
yati obalu dïjï de gwerre gwerre
da'ti aar otacalu yi'ral ye yanni
yärrüng je?”
52 Aar ci, “Nga 'to gwuru gwudi
Jälïlïngo? Utalu mama nga lenge
ndi ari dïjïr da'ti dï'tüdï Jälïl.”*
53 [Aar be 'dï'rï'tï aar badi a dïjï
o're 'dunu gwüngün.

8

Daw dïmätäär je dur de

1 A be Yicu 'dï'rï ngwele ngwallu
Gidotr gidi Ngwümïnïtï. 2 Anni
ma ngwaalu u'ri ngwukwodalu
ngwo'ra ngwämrä kobo a ngwüjï
ngwonyadu o'rada nono, ng-
wujalu nding je enggaci. 3 A
Ngwübärrïjï na ngwoorta ngwudi
yobo apana dayu de'te laru
dïmätäär ndi mï'rï ngwäyänü
aar ila aar dünäjälä gidiliganu
ngwüjï. 4 Aar ci Yicung, “Gwani
Doorta, daw ndee dïmätïnä ndi
mï'rï ngwäyänü. 5 Müjä gwondaja
ngwuja'ri kitabanu gidi Yobo
gwaru nu, daw danni diru gu
no, aar aci yo'rr ye 'di ngwayi.
A be nga gwaraa gweneno?”
6 Ngindenga lutalu no, nunnu aar
mbojaji ngwuja'ri nono ngwere
ngwanni ngwadi je gäbïcï aar gu
määtädä.
A be Yicu üllänü ngwulli gomon
ge gïdïyängälü. 7 Anni ma
aar ji ndi o're'taci aar otacalu
gwur'tal, ngwü'dï'rädälä ngwuje
ci, “Dïjï danni da'ti ätï yi'ral
nono yere yanni yiki, gäbïcär
ngwape go'rra gwerre gwerre
ngwaw.” 8 Ngwo're ngwüllänü
ngwulli gomon ge gïdïyängälü.
9 Anni ma gu ngwüjï 'dingini
no, aar 'tü ngwere ngwere ng-
wanni ngwupana aar 'tü gwerre
gwerre 'di aar gatani Yicungalu
daw de jücü dïdünädälä. 10 A
Yicu 'dï'rädälä ngwotacalu ng-
wuci, “Gwani daw ngwüjï ng-
wuma ene, gwere gwa'ti gwuma
gwe obalo?”
11 A daw ari, “Bärï gwere gwa'ti
gwani Doorta.”
A be Yicu ci, “A mine äny 'to
nggwa'ti gwa gwe obalu. Ïndï be
gwenene aa'ti be ya je ärrï yunga
yanni yiki mana.”]

Äny gwuru buri gwudi dïdlä

12 Anni ma Yicu ondaci ngwüjü
mana ngwuje ci, “Äny gwuru buri
gwudi dïdlä, gwanni gwuny gwu-
jani gwa'ti gwele gïdïrïmänü, a be
gwätï buri gwudi midi.”
13 A Ngwübärrïjï iyanu aar
ci, “Nga gwenene gwuruca
ligo'ro lunga. Ngwuja'ri ng-
wunga ngwa'ti ätï ngwäyänü.”
14 A je Yicu ci, “Minyi na
ondaji ngwuja'ri ngwudi ligo'ro
lüny, ngwuja'ri ngwüny ngwätï
ngwäyänü äny gwülïngïdï ligo'ro
lüny ndi ari äny gwïndï ne
gwe a nggwadi elada ne gwe.
A be ngaa la'ti lïngïdï ndi ari
äny gwïndï ne gwe a nggwadi
elada ne gwe. 15 Ngaa lati
obalu ngwuja'ri ngwe ngwüjï liru
ngwüjï ngwümnä. A be äny gwa'ti
übïdälü dïjï de ngwuja'ri ngwere.
16 A be manari äny gwuma obalu
dïjï de ngwaalu ngwere, yätï
ngwäyänü ndi ari äny gwä'tüdï
gwe'te pu. Änyängä lïdünü
Papa gwe gwanni gwükäjïny.
17 Yüllïnä kitabanu gidi yobo
yalu ndi ari ngwuja'ri ngwudi
ngwüjï rom (2) ngwätï ngwäyänü.
18 Äny gwuru gwondaja ngwuja'ri
giligo'ro lüny, na Papa gwüny

7:51 7.51 Täjïnïyä 1.16 * **7:52** 7.52 Ngwuja'ri ngwee ngwudi Yuwana 7.53—8.11, ngwa'ti giyitabanu yanni yirana yu'rin. **8:5** 8.5 Ngwullawi 20.10

gwanni gwükäjïny gwuru gwanni gwadiny ruci ngwuja'ri ngwüny."
19 Aar be otacalu aar ci, "Papa gwunga gwanna gwe?"
A je Yicu gwä'räcänü ngwuje ci, "Nga nga la'tiny lïngïdï ngaa 'ti lïngïdï Papang gwüny. Adinari nyii lenge, ngaa ladi lenge Papang gwüny 'to."
20 Yicu gwondaju ngwuja'ri ngwee, gaji ganni gijung ge ndi enggaci ngwüjü ngwuja'ri ngwämrä kobo gito gito ngwaalu ngwanni ngwati aar gu ge'te ngwonyalu ngwudi gatalu. Aa'ti dïjï dere alliju guy nono nding määtä, ndi ari gaji güngün ga'tina ïndï.

Yiru ange ya ji ma ämnï Ngwaalu erne
21 O're a je Yicu ondaci ngwari, "Äny gwa je gatani nggwele a ngaa liny mïnï ngaa la ayi giyi'ralanu yalu yanni yiki, ngwaalu ngwanni ngwunyi gu ele, ngaa la'ti la burni ndi gu ila."
22 A ngwuja'ri ngwee gäbïcï Ngwüyäwüd aar utalu ndi ari, "Gwadi 'rinye ligo'ro lüngüne? Yiru yïgäbïcä ngwube ari, 'Ngwaalu ngwunyi gu ele, ngaa la'ti la burni ndi gu ila'?"
23 Ngwube o're ngwondaji ngwuje ci, "Ngaa liru lidi dïyängälü. Äny gwuru gwudi gerala. Ngaa liru lidi dïdlä ndee. A be äny gwä'tüdï gwudi dïdlä ndee. 24 Äny gwondaca je ndi ari ngaa la ayi giyi'ralanu yalu yanni yiki, manari ngaa lima 'ti ämnä ndi ari äny gwuru gwanni gwaru äny gwuru, ngaa la ayi giyi'ralanu yalu yanni yiki."*
25 Aar otacalu aar ci, "Ngaa gwani yärü?"
A je Yicu ci, "Yiru yanni yondaca je ye 'dar 'tu'tu gwerre. 26 Yätï nje yonyadu yada je ye obalu yigo'ro yalu. A be gwanni gwükäjïny gwuru 'didanu a yanni yi'dingini nje 'dünggüngün, yiru yanni yondaci nje ngwüjü ngwudi dïdlä."
27 Aar 'ti be lïngïdï ngwuja'ri ngwüngün ndi ari nginde gwondijaja ndi Papa gwüngün. 28 No a je Yicu ci, "Ma ji ma ang alliji Gïjü gidi Dïjï dümnä kü'rälä ma aang 'rinye, ngaa la be lenge ndi ari äny gwuru gwanni gwaru äny gwuru a ngaa la lenge ndi ari yere ya'ti yati nje ärrï ligo'ro le lüny yanni yati nje ondaji yiru yanni yenggacaar nje Papa. 29 Nginde gwanni gwükäjïny nggwo gwujiiny gwe, nginde gwa'tiny gatanalu jücü, ndi ari yati nje ärrï yomon 'dar yanni yati jadanu."

A Yicu gwä'dä ngwïnädälü gïyïnäd
30 Anni ma Yicu ji ndi ondaji ngwuja'ri ngwee a ngwüjï ngwonyadu ämnï 'dünggüngün.
31 Ngwuci Ngwüyäwüd ngwanni ngwuma ämnï 'dügüngün, "Manari ngaa lima mätïnälü ngwuja'ri ngwee ngwüny, ngaa la ru ngwoo'ra ngwüny ngwanni ngwuru 'didanu. 32 Ngaa la lenge ngwuja'ri ngwanni ngwuru 'didanu na ngwuja'ri ngwanni ngwuru 'didanu, ngwa je gwä'dälü gïyïnäd."
33 Aar ci, "Änyängä liru yïjï yidi Äbräyïm, gomon gere änyängä lä'tüdï ngwïnäd ngwudi dïjï dere. Awa nga be ari nyii gwä'dänälü?"
34 A je Yicu ci, "Nggwa je ondaci 'didanu ndi ari gwanni gwati ärrï yi'ral yanni yiki gwuru dïnäd didi yi'ral yanni yiki." 35 Dïnäd dati 'ti rüdï didi ngwu'dun pupud, a be gïjï ru gati ru gidi ngwu'dun pupud. 36 No manari Gïjï gima je gä'dälü, ngaa la gä'dänälü 'didanu. 37 Äny gwülïngïdï ndi ari ngaa liru yïjï yidi Äbräyïm a

* **8:24** 8.24 Yicu gwondaja ngwuja'ri ngwe ngwanni ngwondaca je Ngwaalu Müjäng kitabanu gidi Gwuruj 3.14.

be ngaa gilo liju mama ndi nyi 'rinye. Ndi ari ngwuja'ri ngwüny ngwa'ti mbuja ngwaalinga giyigoranu nunnu ara je gu üllänü. 38 Äny gwondaja ngwuja'ri ngwe ngwanni ngwänggädï nje ndi Papa ngaa be ärrï yi'ral yanni yi'dingina je ndi papa gwalu.

39 Aar ari, “Äbräyïm gwuru papa gwärï.”

A je Yicu ci, “Adinari a Äbräyïm ru papa gwalu, ngaa laadi ärrï yi'ral yidi Äbräyïm. 40 A be ngaa lïmïnä ndiny 'rinye äny gwuru gwanni gwondaca je ngwuja'ri ngwanni ngwu'dingini nje Ngwaalu ngwanni ngwuru 'didanu, yi'ral giyee ya'ti je Äbräyïm ärrü. 41 Ngaa lärrü yi'ral yidi papa gwalu yanni yating je ärrï.”

A Ngwüyäwüd pïnï nono aar ari, “Änyängä lä'tüdï yïjï yidi yïjïn yapaar jalu mbüny, änyängä lätï Papang gwe'te pu gwuru Ngwaalu.”

42 A je Yicu ci, “Adinari a Ngwaalu ru Papa gwalu, ngaa laadi nyi ämnï, ndi ari äny gwïndï Ngwaalu a gwenene äny nggwo ngene. Äny gwa'ti ïndï ligo'ro le lüny, a be nginde ru gwükäjïny. 43 Ngwuja'ri ngwüny ngwarra ma aar 'ti linginna ngwäyänü 'danggalu? Ndi ari ngaa la'ti burna ndi 'dingini ngwuja'ri ngwüny. 44 Ngaa liru yïjï yidi papa gwalu gwuru dijego'rr, yiru yanni yïgäbïcä je ngaa gwuji ndi ärrï yi'ral yidi papa gwalu yanni yati jadanu. Nginde gwuru gwanni gwu'rinyidu 'tu'tu gwerre. Nginde gwa'ti mätïnälü ngwuja'ri ngwere ngwanni ngwuru 'didanu. Ndi ari yanni yiru 'didanu ya'ti 'dünggüngün. Gwati ü'rü yi'duru, gwati ondaji ngwuja'ri ngwudi drü düngün ndi ari nginde gwuru di'duru, ngwuru papa gwudi ngwu'duru. 45 A be nunnu äny gwati ondaji ngwuja'ri ngwanni ngwätï ngwäyänü ngaa 'ti be ämnä 'dünggüny. 46 Yärü gwanni gwadiny enggaci yi'ral yere yanni yiki yärrï nje? Ma be ari äny gwati ondaji ngwuja'ri ngwanni ngwätï ngwäyänü ngaa be arra ma aang 'donya ndi ämnï 'dünggüny? 47 Dïjï didi Ngwaalu dati 'dingini ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu, a be ngaa lä'tüdï lidi Ngwaalu, no yiru yata je gäbïcï ngaa 'ti be 'dingina ngwuja'ri.”

48 A be Ngwüyäwüd ci, “Ngwuja'ri ngwärï ngwa'ti mene ätï ngwäyänü minyii ari nga gwuru Dijamir a gwätïnä dï'rïllä nono?”

49 A je Yicu ci, “Äny gwa'ti ätïnä dï'rïllä nono a be äny gwünäjä Papang gwüny nyii be ärrälü nyidang. 50 Äny gwa'ti mïnä ndi näjï ligo'ro lüny. A be nggwo gwanni gwatiny mïnïjï näjï na gwuru gwanni gwati pï yelenya. 51 'Didanu nggwa je ci gwanni gwa 'dingini ngwuja'ri ngwüny gwa'ti gwa engga yi'rany gwükü'rüm a'tur.”

52 Ngwuja'ri ngwe ngwee, a Ngwüyäwüd ondaji dulala, “Änyängä lima lenge gwenene ndi ari nga gwätïnä dï'rïllä nono. Äbräyïm na ngwïjïr ngwudi Ngwaalu ngwuma ayi nga be ari gwanni gwa ang 'dengenaci ngwuja'ri ngwunga gwa'ti gwa engga yi'rany gwükü'rüm a'tur. 53 Nga gwupana ndi papa gwärï gwani Äbräyïm? Gwanni gwuma ayi, na ngwïjïr ngwudi Ngwaalu ngwuma ayi a be nga gwucu ligo'ro lunga yärü?”

54 A je Yicu ci, “Manari äny gwati näjï ligo'ro lüny, näjï gwüny gwa 'tur. A be Papa gwüny gwuru gwanni gwara gwe gwuru Ngwaalu ngwalu, gwuru gwanni gwatiny näjï. 55 Gwa'ti aang lïngïdï a be

äny gwuru gwülïngïdï. Manari äny gwuma je ci gwatiny lïngïdï, nggwa ru di'duru nono ngang je. A be gwülïngïdïny äny gwu'dengenaciny ngwuja'ri ngwüngün.

56 Papa gwalu gwani Äbräyïm gwüjädï ngwuge'taji ndi engga gomon güny ngwengga ngwujayanu."

57 A Ngwüyäwüd ci, "Nga gwa'tina obana ngwüdläyü 'dï tudini (50) nga be engga Äbräyïmïng awa!"

58 A je Yicu ci, "'Di'didanu nggwa je ondaci ndi ari gwerre gwerre ndi aar linge Äbräyïmïng, äny gwuru gwanni gwaru äny gwuru." 59 A je ngwuja'ri ngwee gäbïcï aar uti yo'rralu aar mïnï ndi aci, a je be Yicu ändälü ngwü'tüdä kobo ngwele.

9

A Yicu u'riyi guru nono gïlïngïnä gïrïmü ngwäy

1 Anni ma Yicu ji ndi ele kayalu ngwengga guru gïrïmü ngwäy 'tu'tu lïngïnïng gu. 2 A be ngwoo'ra ngwüngün otacalu aar ci nu, "Doorta, yärü gwanni gwapu yi'ral yanni yiki, gur nggee gwalla ngwüjï ngwanni ngwülïngïtï 'di ngwülïngïnä gïrïmü ngwäy?"

3 A je be Yicu ci nu, "Nginde gwä'tüdï na ngwüjï ngwä'tüdï ngwanni ngwülïngïtï ngwuki, a be gïlïngïnä gu no nunnu a gu yiiru yidi Ngwaalu inggidini 'dünggüngün. 4 Anni jina lingen, yädï gu ndi ar äpïjï Ngwaalinga yiiru ngwanni ngwükäjïny. Dilung ndo dïndï da'ti da de dïjï dere burni ndi ape yiiru. 5 Anni jiny gïdïdlä, äny gwuru buri gwudi dïdlä."

6 Anni mung gu ari nu, ngwugwonyalu gïdïyängälü, ngwur'tol gilu yonyo ye ngwape ngwumaji guru ngwäy. 7 Ngwube ci nu, "Ïndï ang una ngwäyänü kïbüng gidi Jalum." (Ngwuja'ri ngwee gwani gwükäjäär Yïbrïyängä). No a gur ele ngwuni ngwäyänü no ngwo'ra 'dunu gombajidalu.

8 Ngwüjï ngwanni ngwujacidaar le a lanni gwülïngïdär gwerre gwati geraci ngwüjü guy aar utalu, "Gur nggee gä'tüdï mene ge'te ge'te ganni gati jalu ngwugeraci ngwüjü guye?" 9 A loko ari nginde gwuru.

A loko ari, "Bärï, nginde gwä'tüdï gwo'ranning 'dogo."

A je be gur ci nu, "Äny gwuru."

10 Aar be otacalu aar ci, "A mine a gwuma u'ri ngwäy awa?"

11 Ngwuje be ci nu, "Gur gicaar Yicu gïr'tülïdï gilu aar nyi maji ngwäy. Aar nyi ci ïndï kïbüng gidi Jalum ang uni ngwäyänü. No nyi ele nyi una ngwäyänü äny gwuma be u'ri ngwäy."

12 Aar be ci nu, "Gur ganna ge nggee?"

Ngwuje ci, "Ndä be."

13 Aar ape guru nggoo gïrïmü ngwäy gwerre aar ge ele Ngwübärrïjï. 14 Gomon ganni gïr'tülïdï ge Yicu gilu ngwu'riyi guru ngwäy, giru ganni giru Kwo'ra tä'rïl. 15 Yäy gu no a Ngwübärrïjï otacalu 'to ndi ari gwu'ru ngwäy awa. A je gur ci nu, "Gwumajiny gilu ngwäy, anni minyi uni ngwäyänü nyi u'ri ngwäy."

16 A Ngwübärrïjï ngwoko ari, "Gur nggee ga'ti ïndï Ngwaalu ndi ari ga'ti mätï yobo yidi gomon Kwo'ra tä'rïl."

A be loko ari nu, "A mine awa a be dïjï danni diki ärrï yi'remna yidi yiima nono giyee?" No, aar ü'rïdïnänü gwani ngwuja'ri ngwee.

17 Gwodanalu aar gwurlada guru nono nggoo gïrïmü ngwäy gwerre mana aar ci nu, "Nga gwaraa gwani nginde? Ndi ari

ngwäy ngwunga ngwuru ngwanni ngwu'riyaar je nono.”

A je gur ci nu, “Nginde gwuru dïjïr.”

18 Aa'tina Ngwüyäwüd ämnäcä ndi ari nginde gwürïmü ngwäy gwerre gwuma be u'ri nono 'di aar ükäjïdï ngwüjï ngwüngün. 19 Aar je otacalu, “Gïjï galu giru nggee? Giru nggee ganni gara ge gïlïngïnä gïrïmü ngwäy? Gima mine u'ri ngwäy awa gweneno?”

20 A ngwüjï ngwüngün ari, “Änyängä lïlïngïdï ndi ari gïjï gärï giru, na ndi ari nginde gïlïngïnä gïrïmü ngwäy. 21 A be awa ndi ari gima u'ri ngwäy, na ndi ari yärü gwuru gwanni gwu'riya ngwäy, ya'ti je lïngïdï. Otacaralu, nginde gwupa be gwondaji ligo'ro le lüngün.” 22 Ngwüjï ngwüngün ngwaru gu no ndi ari ngwïtï je yedeny ngweleny ngwudi Ngwüyäwüd. Ndi ari ngweleny ngwudi Ngwüyäwüd ngwuge'ta ndi ari ma aar mbuji dïjü dere danni dadi ondajalu ndi ari Yicu gwuru gwanni Gwubrutaar yelenya, da aar linynyi ngwämrä ngwegen. 23 Yiru giyee yanni yïgäbïcä ngwüjï ngwüngün aar be ari, “Otacaralu. Nginde gwupa be.”

24 O're aar urnida guru nggoo gïrïmü ngwäy gwerre aar ci nu, “Näjä Ngwaalinga. Änyängä lïlïngïdï ndi ari gur nggee giru dïjï diki.”

25 Ngwuje ci nu, “Mung ke ngwu'ti ki, ya'ti nje lïngïdï. Yi'ral ye'te pu yïlïngïdï nje. Äny gwuju gwürïmü ngwäy a be gweneno äny gwombajidalu!”

26 Aar be otacalu mana aar ci nu, “Yiru ange yanni yärrïjärä je? Gwu'riyanga ngwäy awa?”

27 Ngwuje be gwä'räcänü ngwuje ci nu, “Nggwondaca je ngaa 'ti ämnä ndi 'dingini, a mine arra ma aang mïnï ndi 'dingini mana? Ngaa lïmïnä 'to ndi ru ngwoo'ra ngwüngüne?”

28 Aar määtä aar lo aar ci, “Nga gwuru gwanni gwuru doo'ra düngün! Änyängä liru ngwoo'ra ngwudi Müjä! 29 Nyii lïlïngïdï ndi ari Müjä gwondaca Ngwaalu, a be gur nggee, ga'ti nyii ge lïlïngïdï ngwaalinga ndi ari nginde gwïndï ne.”

30 A je gur ci nu, “Ngwuja'ri ngwuru ange ngwuru gu no gwenene! Giminy mine u'riyi ngwäy ngaa be ari ga'ta ge lïngïdï ngwaalinga ngwïndïng gu awa. 31 A lïlïngïdï ndi ari Ngwaalu ngwati 'ti 'dengenaca ngwüjü ngwanni ngwuki, ngwati 'dengenaci ngwüjü ngwanni gwati denya Ngwaalinga aar ape drü düngün. 32 Dïjï dere da'ti a'tur 'dinginar de ndi ari du'riya dïjü nono dïlïngïnä dïrïmü ngwäy. 33 Adinari gur nggee ga'ti ïndï Ngwaalu, ga'ti gaadi ärrï yi'ral yere.”

34 A je yi'ral giyee gäbïcï aar ci nu, “Nga gwülïngïnä gwuki, a be ädïnï ndi ari a gwunje enggace?” Aar määtä aar linynya aar 'tüyä poor.

35 A Yicu 'dingini ndi ari gima aar linynyi gima aar 'tüyï poor. Anni mung mbuji ngwuci nu, “Nga gwämnä Kïjï gidi Dïjï dümnä?”

36 A be gur ci nu, “Yärü gwani doorta, enggaciny nunnu nyi gwe ämnï.”

37 A be Yicu ci nu, “Gwanni gwänggädängä gweneno, 'didanu gwuru nggwee gwondaja gwe.”

38 Ngwube ci nu, “Äny gwämnä gwani Deleny.” Ngwukwucalu yirku ye.

39 A be Yicu ari nu, “Äny gwïndädï ndi ape yelenya gïdïdlä ndee nunnu gwanni gwürïmü ngwäy ngwombajidalu, a lanni lombajidalu aar rïmï ngwäy.”

40 A Ngwübärrïjï ngwoko ngwanni ngwujaar ngwe aar

'dingini ngwari ngwuja'ri ngwee, aar otacalu aar ci nu, “Ngwuru ange! Änyängä lïrïmü ngwäy 'to?”
41 A je be Yicu ci nu, “Adinari ngaa rïmï ngwäy, a la'ti laadi ätï keng nono gwere. A be anni arangaa gweneno ngaa lombajidalu, ke gwalu nggwo na gwujalu.”

10

Yicu gwuru Doo'ra Dijaw

1 O're a Yicu ari, “Nggwa je ondaci 'didanu, dïjï danni dati 'ti ändï gïlängïr lidi dilagany didi gi'du gidi ngwangal, ngwube 'dï'rälä gidilganyala, diru du'ram dïndädï ndi obe. 2 A be dïjï danni dati änï gïlängïr lidi dilagany didi gi'du gidi ngwangal, diru danni diru doo'ra didi ngwangal. 3 Dati dangida gïlängïr ïgïtäcälü a ngwangal 'dingini yal yüngün. A ngwuje urnidi ngwürïny ngwe ngwegen ngwuje ïgïnïjä ngwuje 'tüyä poor. 4 Mung je 'tüyä ngwüngün 'dar, ngwuje ïgïnïjï a ngwangal gwujani, ndi ari nunnu ngwülïngïdï yal yüngün. 5 A be ngwa'ti ngwa gwujani dïrnü da'ti aar lïngïdï. 'Didanu ngwati abri yal yidi ngwïrnü ndi ari ya'ti aar je lïlïngïdï.” 6 Yicu gwümï'rïcä ngwüjü ngwuje ondaci ngwuja'ri ngwee, aa'ti be ngwüjï lïngïdï ndi ari Yicu gwondijaja kang.

7 Yäy gu no a je be Yicu ci mana nu, “Nggwa je ondaci 'didanu ndi ari äny gwuru längïr lidi ngwangal. 8 'Dar lanni limadinana gwerre 'dünggüny liru ngwu'ram aar elada ndi obe a je 'ti be ngwangal 'dengenaca. 9 Äny gwuru längïr, dïjï danni dadi äni äny gwe, da gïlängïdïnï. A da äni gïdrü da 'tüdä poor da mbuji daama. 10 Du'ram dati elada 'dogo, ndi eny yu'rimi, ngwu'rinyidi, ngwugerajalu, a be äny gwïndï nunnu aar mbuji miding na aar mbuji gwanni gwujayana.”

11 A Yicu ari, “Äny gwuru Doo'ra danni Dijaw, a doo'ra danni dijaw dati dudiyi ligo'ro lüngün gwani ngwangal ngwüngün. 12 Gwanni gwati iye a ngwangal ngwüngün ngwä'tüdï, gwä'tüdï nono doo'ra didi ngwangal no mung engga dïmüdä ndi ila ngwugatani ngwangala mbüny ngwabri a dïmüd obe ngwangal ngwe ngwuje bädïyï ki'du. 13 Gwanni gwati iye gwati abri ngwugatani ngwangala ndi ari nginde gwiya 'dogo, gwa'ti gï'tïjä ngwangala ligor.”

14 A Yicu ari, “A be äny gwuru doo'ra danni dijaw, nyi lenge ngwangala ngwüny, aar nyi ngwangal ngwüny lenge. 15 Anaku lïngïdäär nyi gu Papa na nyi lenge Papang, äny gwadi dudiyi ligo'ro lüny lani ü'rä ngwangalalu ngwüny. 16 Äny nggwo 'to gwätï ngwangala ngwu'ter ngwanni ngwa'ti gidilaganyanu ndee ngwadi nje gu apada 'to. Nunnu 'to aar 'dingini yal yüny a nunnu aar ji ki'donga ge'te pu a doo'ra ru de'te pu. 17 Yanni yati gäbïcï Papa gwüny aar nyi be ämnï, yiru ndi ari äny gwududiya ligo'ralu lüny nunnu nyi gwä'rï mana. 18 Gwere gwa'ti gwuny apada ligo'ro lüny a be lidudiyiny ligor le lüny, äny gwätï yiima ndi nyi dudiyi a nyi ätï yiima ndi nyi gwä'räjï. Ngwuja'ri ngwee ngwape nje ndi Papa gwüny.”

19 A ngwuja'ri ngwee gäbïcï Ngwüyäwüd o're aar ü'rïdïnänü mana. 20 A lonyadu ari nu, “Nginde gwätïnä dï'rïllä nono dati gäbïcï ngwondijajalu mbüny. Gwadi aang geraci ngwänï gwedang?”

21 A be loko ari nu, “Ngwuja'ri ngwee ngwä'tüdï ngwudi

dïjï dätïnä dï'rïllä nono. Dïjï danni dätïnä dï'rïllä nono dätï yiima ndi u'riyi dïjü nono danni dïrïmü ngwäye?”

A Yicu gwuru gwanni Gwubrutaar yelenya

22 A gaji ila gidi Yï'rïnyïnä yidi Ga'ru gobo Üräjälïm. Digo de diru 23 a Yicu ji kobanu, ngwuji ndi ele kurdanu gidi Jiliman. 24 A Ngwüyäwüd o'rada nono aar ci nu, “A gwadi nje ji ndi gäbïcï nyii 'ti lïngïdï yi'ral yorto ye ngwaalinga 'di a jadu ru? Manari nga gwuru gwanni Gwubrutaar yelenya, ondaci njalu kïrtün.”

25 A je be Yicu gwä'räcänü ngwuje ci, “Nggwuca je gu ngaa 'ti be ämnä. Yiima yanni yati nje ärrï ngwürïny ngwe ngwudi Papa gwüny, ya ondaji gwani äny. 26 A be ngaa la'ti ämnä, ndi ari ngaa lä'tüdï ngwangal ngwüny. 27 Ngwangal ngwüny ngwati 'dingini yal yüny. Nje lenge, aar nyi gwujani. 28 Nje ätädä miding gwudi gwur'taling, a ngwa'ti ngwa bali a'tur. A gwere gwa'ti ngwa aar nje apada kuyanu güny. 29 Papa gwüny gwanni gwätädï nje, gwupana 'dar, gwa'ti gwere gwanni ngwung je apada Papang gwüny kuyanu güngün. 30 Änyängä Papa gwe liru le'te pu.”

A Ngwüyäwüd mïnï ndi 'rinye Yicung

31 O're a Ngwüyäwüd uti yo'rralu gwadi aar aci. 32 A je be Yicu ci nu, “Nggwenggaca je yiima yonyadu yijaw yidi Papa gwüny yïndï ne ye'te ye'te yanni yadiny gu acijaji?”

33 A be Ngwüyäwüd ci, “Nyängä lä'tüdï lading acijaji giyiima yere giyee, a be nunnu nga gwaru ngwulem ndi ari nga gwuru dïjï dümnä nga be ci ligo'ro lunga nga gwuru Ngwaalu.”

34 A je Yicu gwä'räcänü ngwuje ci nu, “Ya'ti üllïnä kitabanu galu gidi yobo ndi ari, ‘Nggwuma je ci ngaa liru ngwaalo’? 35 Ma be ari licaar je ‘ngwaalu’ lanni lätädäär je ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu a no gitab ga'ti ga kïnï. 36 A mene gwanni gwäbrü Ngwaalu ngwuge'taji 'ter ngwuru gwüngün nunnu ngwükäjä gïdïdlä gwadi ar be ci yärü? Ngaa larra nyi be üpäcï ngwuja'ri ndi ari äny gwaru ngwulem anni ariny nu, ‘Äny gwuru Gïjï gidi Ngwaalu.’ 37 Aa'ti ngaa liny ämnäcï manari nggwa'ti ärrä yiima yanni yati je Papa gwüny ärrï. 38 A be manari yati nje ärrï, miny 'ti ämnäcä, ämnär giyiima, nunnu ngaa lenge ngaa bebere ndi ari Papa nggwo 'dünggüny, nyi ji ndi Papa.”

39 O're aar ru gwadi aar määtä ngwuje be gwanna ngwele.

40 A Yicu o're ngwü'rü yaanu yidi dibirta didi Ordoning ngwudambu dambal ngwaalu ngwanni ngwünyïnyä gu Yuwana ngwüjü giyomon yanni yima ele gwerre. Nggu ji ngenone 41 ati gu ngwüjï ïlïjä ngwonyadu. Aar ari, “Yuwana gwa'ti apa yiima yere, a be ngwuja'ri ngwanni ngwondajing je kur nggee, ngwätï ngwäyänü.” 42 Ngwaalu ngwoo, a ngwüjï ngwonyadu ämnï ndi Yicu.

11

Yi'rany yidi Liyajir

1 A be gur gani Liyajir ümï gati ji ngwaalu ngwani Bidaniya 'dunu gwudi Märïyämïngä gwenggen gwe gwani Marja. 2 Märïyäm nggwee gwuru gwenggen gwudi Liyajir nggwo gwundru gwümä. Gwuru gwe'te gwanni gwübäläjä Yicung yila nono gi're'reny ngwü'dämï'rï yora nono yüngün

10:34 10.34 Mäjïmür 82.6

ngwä'rü ngwe ngwüngün. 3 No
a yera yengga rom giyoo ükäjïdï
ndi Yicu aar ci, “Gwani Deleny,
gwanni gwati ang ämnï nggwo
gwümä.”
4 Anni ma Yicu 'dingini ngwari,
“Dümdï ndee dä'tüdï didi yi'rany.
Bärï, diru didi näjï Ngwaalinga
a nunnu a de Gïjï gidi Ngwaalu
näjïnï.” 5 Yicu gwati ämnï Mar-
jang na Märïyäm na gwenggen
gwegen gwani Liyajir. 6 A be anni
mung 'dingini ndi ari Liyajir ng-
gwo gwümä, ngwujalu 'di ngwape
yomon rom (2) ngwube ele.
7 Ngwube 'dï'rï ngwuci ngwo'ra
ngwüngün, “'Dï'rär aar o're
Yäwüdïyä.”
8 A be ngwoo'ra ngwüngün ci,
“Gwani Doorta, yomonau giyee
ya'tina olanu, ngwüjï ngwaru ng-
wadi ang aca yo'rr ye nga be ari
ang o're ngenone mana?”
9 Ngwuje be gwä'räcänü ngwuje
ci, “Gaji gä'tüdï 'dï na rom (12)
gilingen le'te po? Gwanni gwati
ele lingen le ngwati 'ti übïdälü ndi
ari gwati ombajidalu ndi ari gwati
lingen lidi dïdlä o'rracalu. 10 Yiru
gu ndi ari gwati obalu gwanni
gwati ele dilu de ndi ari gwa'ti ätï
buri.”
11 Anni mung gu ari ngwuja'ri
ngwee, ngwo're ngwuje ci, “Di-
maad dege dani Liyajir dima ndri.
Dadi nyi ele nyi 'ritiya.”
12 A ngwoo'ra ngwüngün ci nu,
“Gwani Doorta, manari gwundru,
gwa 'dï'rälü gwu'ru nono.” 13 Yicu
gwondijaja giyi'rany yidi Liyajir a
be ngwoo'ra ji ndi ari gwondijaja
ndi ari gwundru a'tur.
14 A je Yicu ondacalu kibeny
ngwuje ci, “Liyajir gwuma ayi.
15 Äny gwujayanu gwani nga nga
ndi ari äny gwa'ti ju ngenone
nunnu ngaa ämnï. A be 'dï'rär aar
elaci ngenone.”
16 A be Tumaj gwanni gwati
aar ci Dänggïl ngwuci ngwo'ra
ngwudi Yicu, “'Dï'rär aar le ele aar
le ayi gwüpäng.”

Äny gwuru 'dï'rï na midi

17 Anni ma Yicu obani kündär
gani Bidaniya, ngwumbuji ndi
ari Liyajir gwuma aar gatu gwätï
yomon kwo'rongo gidimomanu.
18 Kündär gani Bidaniya gola
bränü rom Üräjälïm. 19 A ngwüjï
ngwonyadu ilada ndi ombaji
Marjanga je Märïyäm gwe aar je
or'temaji anaku ma gu gwenggen
gwegen dudi. 20 Anni ma Marja
'dingini ndi ari Yicu nggwo
gwïndï, ngwü'tü ngwugwomanu,
a be Märïyäm jalu 'dunu.
21 A Marja ci Yicung, “Gwani
Deleny, adinari nga ji ngene,
gwänggärï gwa'ti gwadi dudi.”
22 A be äny gwämnä ndi ari Ng-
waalu ngwati ang 'dengenaci ng-
wuja'ri 'dar ngwanni ngwata je
bupi.
23 A Yicu ci, “Gwanggalu gwa
'dï'rälü gwumidu.”
24 A Marja ari, “Äny gwülïngïdï
ndi ari gwa ji gwa 'dï'rä komon
gidi 'dï'rï giyi'ranyanu gidi mï'rä.”
25 A Yicu ci, “Äny gwuru gwanni
gwuru 'dï'rï, gwanni gwadi ämnï
'dünggüny mung ayi gwa midi.
26 Gwanni nggwo gwumidu mung
ämnï 'dünggüny gwa'ta be gwa
ayi mana a'tur, nga gwämnä ng-
wuja'ri ngwee?”
27 Ngwuci, “Yäy gwani Deleny,
äny gwämnä ngwuja'ri ngwee ndi
ari nga gwuru gwanni Gwubru-
taar yelenya gwuru Gïjï gidi Ng-
waalu ganni gadi ila gïdïdlä.”

A Yicu ari

28 Anni ma Marja ari no,
ngwü'dï'rï ngwele ngwurnidada
gwenggen gwani Märïyäm gay
ge'te ngwuci, “Doorta ndo ngene
dïmïnängä.” 29 Anni ma gu
Märïyäm 'dingini no, ngwüdï'rï
ngwele ndi Yicu. 30 Yicu gaji nggoo
gwa'ti gu na obana ngwu'dunanu

gwuju na ngwaalu ngwanni ngwumbuja gu Marja. 31 Anni ma ngwüjï engga ndi ari Märïyäm gwuma 'tü püd, aar ji ndi ge'taji gwadi ele gidimomo didi gwenggen ndi ari ngenone, aar gwujani.

32 Anni ma Märïyäm obani ngenone ngwaalu ngwanni ngwuju gu Yicu, ngwengga ngwadacalu yirku ye ngwuci, “Gwani Deleny, adinari nga ji ngene, gwänggärï gwa'ti gwadi dudi!”

33 Anni ma Yicu enggada nginding gwaru, na Ngwüyäwüd ngwanni ngwïndädï ndi ombaji aar ari 'to, a lïgï'rïm ape Yicung giligor gwulleny. 34 Ngwuje otacalu ngwuje ci, “Gwuma aang gatu ne gwe?”

Aar ci, “Gwani Deleny, ila ang engga ngwaalinga.”

35 A Yicu ari.

36 A Ngwüyäwüd ondaji aar ari, “Ombajar kuni anaku ämnïng gu!”

37 A be ngwoko ari, “Nginde gwu'riya guru nono gïrïmü ngwäy, gwa'ti gwadi ümnïcï Liyajiring ndi aye?”

'Dï'rïyï Liyajirng giyi'ranyanu gwumidu

38 O're a lïgï'rïm ape Yicung giligor gwulleny, ngwele gidimomalu, ngwumbuji dimomo dïmïllïdïnä dï'rïmün de kïy. 39 Ngwuje ci, “Äbrär dï'rïmünä.”

A be gwenggen gwudi gur nggoo gayu gwani Marja ci, “Gwani Deleny, nginde gwuma ätï gwene yomon kwo'rongo gidimomanu gwa be 'digi'ri.”

40 A Yicu ci, “Äny gwa'ti ang ca ndi ari manari nga gwämnä, nga gwengga yiima yidi Ngwaalo?”

41 Aar äbräjï dï'rïmünälü, a Yicu 'dï'rïyï ngwäy ngwombajidi kerala ngwari, “Papa nggwa ang ci yäy 'tu ndi ari nga gwu'dengenaciny. 42 Äny gwülïngïdï gu ndi ari yomon 'dar nga gwatiny 'dengenaci. A be äny gwotacangalu gwani ngwüjï ngwee ngwüdünädälä ngene nunnu aar ämnï ndi ari nga gwükäjïny.”

43 Anni mung gu ari no, ngwube urindi gwulleny ngwari, “Liyajir, 'tüdä!” 44 A gur nggoo gayu 'tüdä ganni gigekana ngwuyalu ngwugekani yoralu gïpänä dired nono diru lari ngwüpänï direda ngwäyänü. A Yicu ci ngwüjü, “Gwä'dädärälü ngaa gatalu ngwele.”

Aar ïnïjï ndi 'rinye Yicung

45 No a Ngwüyäwüd ngwonyadu ngwanni ngwïndädï ndi ombaji Märïyämïng anni ma aar engga yi'ral yanni yima je Yicu ärrï, aar ämnï ndi Yicu. 46 A be ngwoko ele aar ondaci Ngwübärrïjï yi'ral ye yanni yärrï je Yicu. 47 A be ngwur'dal ngwanni ngwuru yi'ra na Ngwübärrïjï o'radalu ngwämrä aar otajidalu.

Aar ari, “Yiru ange yanni yima aar je ärrï? Gur nggee nggo gapu yi'remna yidi yiima yonyadu. 48 Manari aar gu ombaci no, ga gu ngwüjü ngwonyadu ämnädä a ngwüjï ngwila ngwudi Rumang ngwunje apada gobo gege na ngwüji ken gege.”

49 A gur ge'te 'denggegenanu gani Giyaba giru dir'dal danni diru gi'ra dïdläyü ndoo ngwondaji ngwari, “Ngaa la'ti lïngïdï yi'ral yorto ye ngwaalinga! 50 Ngaa la'ti lïngïdï ndi ari yijayana 'danggalu ndi dïjï ayi de'te pu ngwü'rïdä ngwüjälü ndi ari a ngwüjï ayi 'dar ken.”

51 Nginde gwa'ti ondaja ngwuja'ri ngwe giligor lüngün, anni rung dir'dal danni gi'ra dïdläyü ndoo, gwondaja yïjïrä ndi ari Yicu gwadi ayi gwani ü'rïdä Ngwüyäwüdälü ken. 52 Ngwayi 'to gwani ü'rïdä ngwüjälü ngwudi Ngwaalu ngwanni ngwuju

ngwubadalu giyen yi'ter ngwuje gwä'räjïdï ki'du ge'te pu aar ru ngwe'te pu.

53 No, 'tu'tu kaji nggoo aar ïnïjï
nunnu aar 'rinye.

54 No, ati 'ti ba be Yicu elellalu
no nunnu a Ngwüyäwüd engga,
ngwü'dï'rï ngwele kündär gani
Abrayim giju gito gito ngwaalu
ngwuru yilu'ri aar gu ji ngenone
ngwoo'ra ngwe ngwüngün.

55 Anni ma gaji ji gito gidi
dïmürä didi Yï'rïnyïnä yidi Dambdani yidi Ngwüyäwüd, a ngwüjï
ngwonyadu 'dï'rï'tä ngwaalu
ngwegen aar ilada ndi gä'rïnï
Üräjälïm gomon ga'tina ïndï gidi
Yï'rïnyïnä. 56 Aar ji ndi mïnï
Yicung aar o'rajidalu ngwämrä
kobo aar gwe otajidala aar ari,
“Ngaa laraa? Gwä'tüdï gwadi
ilada gïyï'rïnyïnä gwene a'ture?”
57 A be ngwur'dal ngwanni
ngwuru yi'ra na Ngwübärrïjï
ondaci ngwüjü ndi ari manari
dïjï dere dima lenge Yicu gwe
ngwaalinga, aar ila aar je ondaci
aar määtä aar gwe ji guy ge.

12

Aar bruti Yicunga yelenya Bidaniya
(Mätä 26.6–13; Murkuj 14.3–9)

1 Anni ma yomon diwayinalu
nyärläl (6) yidi Yï'rïnyïnä yidi
Dambdani, a Yicu ila ngwaalu
ngwani Bidaniya, ngwati gu
Liyajir ji gwanni gwü'dï'rïyüng
giyi'ranyanu. 2 Ngenone aar gï'tïjï
Yicung enying gwudi yïrnü. A je
Marja ji ndi äpïjï yiiru a be Liyajiringa ji ndi ndraci dïmbürälü
ngwurel ngwe Yicunga le. 3 A
Märïyäm apa yila yiru gi're'reny
yü'rü gijajanu yonyadu ngwiliny
yicaar je närdïn ngwuje bäläjï
Yicung yora nono ngwuje be bruti
nono ngwä'rü ngwe ngwüngün.
A yila ape ngwu'dunanu 'tur.

4 A be doo'ra düngün dani
Yäwüdä Äjïgärïyütï gwanni
gwuma aji nggwe gwurlanu ari,
5 “Ange gwuru aa'ti be yila giyee
'dar ïllïnä, aar ape ngwilinya
aar ngwe gataji ngwuwaya
düwä? Yonyadu gu'ru gidi yiiru
dïdläyü.”* 6 Nginde gwa'ti gu aru
no nunnu gwati ngwuwayi ïnä,
nggu be ari no ndi ari gwuru
du'ram. Gwuru gwämätïyäär
dürädä didi ngwü'rïny ating je be
obeda ngwoko giligo'ro lüngün.

7 A be Yicu ari, “Gäbïcär, nginde
gwügï'tïnä yilalu giyee nunnu aar
nje bäläjï nono gomon gidi gatidi
gwüny. 8 Ngwuwayi ngwa le ji
yomon 'dar, a be a la'ti la ji yomon
'dar.”

9 Gaji nggoo Ngwüyäwüd ngwonyadu lengeda Yicu ngwe ngwaalinga aar ila. Aar 'ti ïndï 'dogo
gwani ngindeng, aar be ila 'to ndi
ombaji Liyajiring gwanni gwuma
aar 'dï'rïyälü giyi'ranyanu. 10 No,
a ngwur'dal ngwanni ngwuru
yi'ra gege'te yi'ral nunnu aar
'rinye Liyajiring 'to, 11 ndi ari
yi'ral ye giyee yüngün yima
gäbïcï Ngwüyäwüd ngwonyadu
aar gwuji Yicu aar gwe ämnï.

A Yicu änï Üräjälïm
(Mätä 21.1–11; Murkuj 11.1–11; Luka 19.28–40)

12 Bïgänü nggwo, a ngwüjï
ngwoo ngwonyadu ngwanni
ngwïndädï gïyï'rïnyïnä 'dingini
ndi ari Yicu nggwo kay gwadi
ilada Üräjälïm. 13 Aar määtä aar
allijaji yi'rinala yidi ngwi'di, aar
elngala aar ari,

“Gwortana!
Gwonjacaar gwanni gwïndï
ngwürïny ngwe ngwudi
Deleny!

* **12:5** 12.5 Gu'ru gidi yiiru dïdläyü, giru dinar küü'rï tudini tä'rïl **12:13** 12.13 Mäjïmür 118.25–26

Gwonjacaar gwanni gwuru Deleny didi Yïjïräyïl!”

14 A Yicu mbuji gïndü'rï ganni
gooko, ngwape nggu allala, anaku
üllïnäär gu ndi ari,
15 “Aa'ti yedeny ya ang eny gwani
gera gidi Jäyün.
Lïngïdï ndi ari Deleny dunga ndo
dïndï
dändï kïndü'rälä ganni
gooko.”
16 Gwerre gwerre aa'ti ngwoo'ra
ngwüngün lïngïdï ngwuja'ri ngwee 'dar yorto ye ngwaalinga a be anni ma aji a Yicu näjïnï, aar gu be lenge ndi ari ngwuja'ri ngwee 'dar ngwüllïnä ngwani nginde na ndi ari yi'ral giyee yärrïjäär je 'dar yani nginde.

17 Ngwüjï ngwanni ngwujaar le gaji ganni giming ge urnidi Liyajiring gidimomanu ngwü'dï'rïyälü giyi'ranyanu gwumidu, aar ni ji ndi bädïyï ngwuja'ralu. 18 Anni ma gu ngwüjï ngwonyadu 'dingini ndi ari Yicu gwärrü yiima giyoo, aar ila ndi aar ombaji. 19 No, a be Ngwübärrïjï ondajidi aar ari, “Ombajar ngwarang ngwärrär je, änggädär 'di ndi ari gwuma ngwüjï gwujanalu pipi'ri'ti!”

20 Ngwanni ngwïndädï ndi äpïjï Ngwaalinga yobo gïyï'rïnyïnä, ngwüjï ngwuju gwanu ngwuru Garany. 21 Ngindenga aar ila ndi Bïlïpüj gwudi gündär gani Bid Jäyïdä ngwaalu ngwani Jälïl aar otacalu aar ci, “Gwani mengga, änyängä lïmïnä ndi engga Yicung.” 22 A Bïlïpüj ele ndi ondaca Andrawujing. A ngindenga 'dün aar ele aar ondaca Yicung.

23 A je Yicu gwä'räjänü ngwari, “Gaji gima ja gito ganni gadi ge Gïjï gidi Dïjï dümnä näjïnï. 24 Nggwa je ondaci 'didanu ndi ari, manari gon läy gima 'ti gätïnä gïdïyäng ngwayi, gati gu jalu gwur'tal ngwuru läy le'te pu. Ma be ari gima gätïnï gïdïyäng mung ayi, ga 'tüdä ga 'ri'ri ngwäy ngwonyadu. 25 Gwanni gwati ämnï ligo'ro lüngün ling dudiyi na gwanni gwuma dudiyi ligo'ro lüngün gïdïdlä ndee, ling ge'talu lani midi gwudi gwur'taling. 26 Gwanni gwatiny äpïjï yiiru, aar nyi gwuji. A ngwaalu ngwunyi gu ji, gwanni gwuru dïnäd düny gwa gu ji 'to. Gwanni gwatiny äpïjï yiiru, gwa Papa gwüny näjï.”

A Yicu ondaji gwani yi'rany yüngün

27 A Yicu o're ngwari, “Gweneno ligor gilo lïmï'rïdïnyänü, a be nggwadi araa? Gwani Papa gïlängïdïyïny kaji nggee? Bärï, a be yiru 'tu giyee yanni yïndädï nyi gu kaji nggee. 28 Gwani Papa, näjïnä ngwürïny ngwunga!”

A be dulu üllä kerala daru nu, “Ngwuminje näjï a ngwunje näjï mana.” 29 Ngwüjï ngwonyadu ngwuju ngenone aar 'dingini aar ari, gere giru gïmï'rïnänü. A ngwoko ari gï'rr giru gwondaca.

30 A Yicu ari, “Yal giyee yärräjäär je ngang je ya'ti ani äny. 31 Gaji giru be nggee gidi obalu ngwüjï ngwudi dïdlä ndee! Gweneno deleny didi dïdlä ndee dadi aar be 'tüyï poor! 32 A be äny, manari äny gwuma äpïnälü gïdïyängälü nyi ällïnälä, linje oktani 'dar 'dünggüny.” 33 Yicu gwaru gu ngwuja'ri ngwee no nunnu ngwinggidi yi'rany yiru 'taa yanni yading je ayi.

34 A ngwüjï ondaji aar ari, “Yobo yidi Ngwaalu yaru nu, gwanni Gwubrutaar yelenya gwadi jadalu gwur'tal no awa nga be ari, ‘Gïjï gidi Dïjï dümnä ga ällïnälä’? Yärü gwuru gwani ‘Gïjï gidi Dïjï dümnä’?”

35 A je be Yicu ci, “Ngaa ladi jalu buringa le gaji ga'ti olanu,

12:15 12.15 Jäkärïyä 9.9

elellaar gu be ara je o'rracalu, ndi aji a dïrïm ila ara je ümïnïcï ngwaalinganu. Dïjï danni dati ele gïdïrïmänü, dati 'ti lïngïdï ndi ari ndo dïndï ne. 36 Ämnär be giburi anni janga buringa le, nunnu ngaa ru yïjï yidi buri." Anni ma je gu Yicu ondaci ngwuja'ri ngwee no, ngwü'dï'rï ngwuje ändädälü ngwele.

Ami'rati ämnïng Ngwaalu

37 Yicu gwapu yi'remna yidi yi-
ima giyee 'dar ngwäyänü ngwüjï,
aa'ti be ngwüjï mïnä ndi ämnï
'dünggüngün. 38 Nunnu a ng-
wuja'ri ätï ngwäyänü ngwanni
ngwaru ngwe dïjïr didi Ngwaalu
dani Ajaya ndi ari,
"Gwani Deleny, yärü gwuru
gwanni gwuma ämnï
ngwuja'ri ngwärï
na yärüngä lanni lima je yi-
ima yidi guy gidi Ngwaalu
enggaci?"
39 Yiru giyee yanni yïgäbïcä je
aar 'ti be ämnä Ngwaalu anaku
aru gu 'to dïjïr dani Ajaya ng-
wuja'ri ngwe ngwu'ter ndi ari,
40 "Liming je rïmïyï ngwäy ngwe-
gen
nunnu ma aar ombajidalu aar
'ti änggädï
na liming je 'rinye yigor yegen
nunnu ma aar je ondaci, aa'ti
la lenge.
Manari lima 'dingini, la
jo'renyana la kwodalu ling
je u'riyi nono."
41 Ajaya gwondaju yïjïr ye ndi
ari gwänggädï näjïng gwudi Yicu
nggwe ondajalu.
42 Yäy a gwe ngweleny ngwudi
Ngwüyäwüd ngwonyadu ämnï. A
je be yedeny Ngwübärrïjï ndi
ari aar 'täcï ämnïngälü Ngwaalu
gwegen nunnu la aar je linynyi
ngwämrä. 43 Ndi ari ngindenga
lati ämnï a je ngwüjï näjï ndi ari
aar ämnï näjïng Ngwaalu.

Buri gwudi ämnï Ngwaalu

44 A Yicu ondaji dula ngwari,
"Ma dïjï ämnï 'dünggüny, da'ti
ämnä 'dünggüny jücü. Dämnä 'to
'dünggüngün gwanni gwükäjïny.
45 Ma aar nyi engga, gwuma engga
ngindeng gwanni gwükäjïny.
46 Äny gwuru buri gwïndï
gïdïdlä, nunnu aa'ti dïjï danni
dadi ämnï 'dünggüny da ji
gïdïrïmänü."
47 Ngwari, "A be gwanni gwadi
'dingini ngwuja'ri ngwüny, aar
je 'ti be 'dengenaca, ngwä'tüdï
gwadi nyi otacalu. Äny gwa'ti
ïndädï ndi otaci ngwüjälü ng-
wudi dïdlä, nggwïndädï ndi nje
gïlängïdïyï. 48 Otacalu gwa ji gïdïjï
danni dadiny 'donya ngwu'donya
ngwuja'ri ngwüny. Ngwuja'ri
ngwe ngwe'te ngwe'te ngwanni
ngwondaji nje, ngwuru ngwanni
ngwa ji ngwotaci ngwüjälü komon
nggä'dï gidi mï'rä.
49 Äny gwa'ti ondaja ngwuja'ri
ngwere ligor le lüny. Äny
gwondaja ngwuja'ri ngwanni
ngwucaar nyi ngwe Papa gwanni
gwükäjïny na awa nje ärrï. 50 Äny
gwülïngïdï ndi ari ngwuja'ri
ngwüngün ngwanni ngwaru
ngwe, ngwätï miding gwudi
gwur'taling. Yäy gu no, yere 'dar
yanni yati nje ondaji, yiru gi'ra
ge'te ge'te yanni yicaar nyi ye
Papa."

13

A Yicu uyi ngwo'ra ngwüngün yora nono

1 Gomon giru kaji nggoo
gwerre gwerre ndi gomon gidi
Yï'rïnyïnä yidi Dambdani ï'dï,
Yicu gwülïngïdï ndi ari gaji
güngün gima medadi gïdïdlä
ndee gwadi be o're ndi Papa
gwüngün. Anaku ämnïng gu
ngwüjü ngwüngün ngwanni

12:38 12.38 Ajaya 53.1 **12:40** 12.40 Ajaya 6.10

ngwuju gïdïdlä, ngwuje enggaci ämnïng gwüngün gwanni gwämnï je gwe gwumedadu.

2 Anni ma aar je gï'tïjälü ladi eny digera dalu, a dijego'rr dima gu be änï giligoranu lidi Yäwüdä Äjïgärïyütï gwuru gïjï gidi Jamaan nunnu ngwugwurlanu Yicu ngwe. 3 Yicu gwülïngïdï ndi ari gwätädï Papa yelenya 'dar yidi yi'ralalu pipi'ri'ti na ndi ari nginde gwïndï Ngwaalu na gwadi o're Ngwaalu. 4 No, ngwü'di'rälü kinyalu ngwügwä'dä diredalu dülländïng ngwugekanalu dired de diru lari gidiriny. 5 Ngwube ape yaw ngwuje bäläjï konganu ngwuyi ngwo'ra ngwüngün yora nono ngwuje be bruti nono dired de diru lari danni digekaning dalu gidirinyanu.

6 Anni mung ila ndi Jamaan gwani Butruj, a Butruj ci, “Gwani Deleny, ii a gwadi nyi uyi yora nono yüny?”

7 A Yicu ci, “Nga gwa'ti lïngïdï yi'ral yorto ye ngwaalinga giyee yärrï nje gwenene, yaji ya je be lenge gweere.”

8 A Butruj ci, “Bärï nga gwa'ti gwuny uyi yora nono a'tur.”

A Yicu ci, “Manari nggwuma ang 'ti uyu yora nono, nga gwa'ti gwätï gu'ru gere 'dünggüny.”

9 A be Jamaan gwani Butruj ci, “Gwani Deleny, nyi 'ti uyu yora nono 'dogo, uyi ngwuy nono na gi'ra ganu 'to.”

10 A Yicu ci, “Gwanni gwunu nono gwati 'ti ba be mïnü uning nono gwati uni yora nono 'dogo. Ngwangina ngwüngün 'dar ngwujaw nono. A ngaa lijaw nono a be ngaa la'ti gu jaw nono ku.” 11 Ndi ari gwülïngïdï ndi ari yärü gwuru gwanni gwadi gwurlanu. No ngwube ari, “Nga la'ti jaw nono ku.”

12 Anni mung medaji uying ngwo'ra ngwüngün yora nono, ngwü'dï'rï ngwülländï direda düngün ngwo're ngwaalu ngwüngün ngwujalu. Ngwuje be otacalu, “Ngaa lïlïngïdï yi'ral ye yorto ye ngwaalinga giyee yima je ärrïje?” 13 Ngwuje ci, “Ngaa latiny ci, ‘Doorta’ nyii ci, ‘Deleny’, a yätï ngwäyänü, ndi ari äny gwuru gu. 14 A be gwenene, äny gwanni gwuru Deleny dalu nyi ru Doorta dalu, äny gwuya je yora nono, nga nga 'to oyajidar yora nono yalu. 15 Äny gwuma je enggaci gay nunnu ngaa je gu ape 'to anaku äpïjä je gu. 16 Nggwa je ondaci 'didanu ndi ari, dïnäd da'ti pana yelenya gidoorta düngün na gwanni gwükäjäär gwa'ti pana yelenya nginde gwanni gwükäjü. 17 Ngaa lima lenge ngwuja'ri ngwee manari yima je ärrï, la je be onjaci.”

18 “Äny gwa'ti ondijaja 'danggalu 'dar anaku raa gu. A be äny gwondijaja ngwüjï ngwanni ngwülïngïdï nje ngwäbrï nje. A be yiru giyee ndi ari a ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu kitabanu ätï ngwäyänü ngwanni ngwaru nu, ‘Gwanni gwemadiiny gwe kiny güny gwuminy gwe gwurlanu.’”

19 Ngwuje ci, “Nggwondaca je gwenene giyona ya'ti ju nunnu ma ji ma aar ji, ngaa ämnï ndi ari äny gwuru. 20 Nggwa je ondaci 'didanu ndi ari, gwere gwanni gwa ämnï dïjü danni dükäjïny, nginde gwämnïny. Na gwere gwanni gwuny ämnï, gwämnä ngindeng gwanni gwükäjïny.”

A Yäwüdä gwurlanu Yicu gwe (Mätä 26.20–25; Murkuj 14.17–21; Luka 22.21–23)

21 Anni ma Yicu ondaji ngwuja'ri ngwee, a lïgï'rïm mï'ränü giligoranu lüngün ngwondaji ngwari, “Nggwa je ondaci 'didanu

13:18 13.18 Mäjïmür 41.9

ndi ari gwe'te 'danggalanu gwadi nyi gwe gwurlanu.”

22 A ngwoo'ra ngwüngün pïnïdï ngwäy ngwe nono a je gwe ngwaalu elalu ndi ari yärü gwuru 'denggenanu gwarung gwe. 23 A doo'ra de'te danni dati Yicu ämnï, ndracalu direl de gito gito, 24 a Jamaan gwani Butruj ci milang ngwuci, “Otacalu ndi ari yärü gwuru ngwanni ngwarung gwe.”

25 A doo'ra ndra Yicung nono ngwotacalu ngwuci “Gwani Deleny, yärü gwuru?”

26 A Yicu gwä'räcänü ngwuci, “Nginde gwuru gwanni gwadi nyi ätädä yona giyee minje duwaji.” Yäy gu no ngwuduwaji yona ngwuje ätädä Yäwüdäng gwani Äjïgärïyütï gïjï gidi Jamaan. 27 Anni ma Yäwüdä eny yona giyo no, a gu dijego'rr änänü. A Yicu ci, “Yanni yada je ärrï, ärrä je puprang.” 28 Aa'ti dïjï dere ndi eny lïngïdï ndi ari ange gwuru gwucaja gu Yicu ngwuja'ri ngwee. 29 Aar be ge'taji ndi ari, anni ati Yäwüdä ru gwati määtä ngwü'rïnyä, a be loko ge'taji ndi ari gwuca Yicu ngwilla ngwony aar ngwe ape yï'rïnyïnä ya nunnu ngwape gwoko ngwätädä ngwuwaya. 30 Anni ma Yäwüdä ape yona, ngwü'tü püd. Kaji nggoo ngwaalu ngwuma gu ümnänü.

Ngwuja'ri ngwanni ngwuyang

31 Anni ma Yäwüdä 'tü, a Yicu ari, “Gwenene Gïjï gidi Dïjï dümnä gadi be näjïnï a Ngwaalu näjïnï nginde gwe. 32 Ma Ngwaalu näjïnï nginde gwe, Ngwaalu ngwa näjï Gïjü 'dünggüngün a ging näjï puprang.”

33 A je Yicu ci nu, “Lani yïjï yüny, a ladi jalu 'dogo yomon cong, ngaa liny mïnï, na anaku ondaciny gu Ngwüyäwüd gwerre, nggwa je gu ondaci 'to ndi ari, ngwaalu ngwanni ngwadi nyi gu ele, ngaa la'ti la gu burni ndi ila.”

34 Ngwuje ci, “Nggwa je ätädä ngwuja'ri ngwuru ngwuyang ndi ari ämnäjïdär. Anaku ma je gu ämnï, no ämnäjïdär gu be 'to. 35 Ngwuja'ri ngwe ngwee, ngwüjï 'dar ngwa be lenge ndi ari ngaa liru ngwïkïrïjïn ngwüny, ma aang ämnäjïdï.”

Yicu gwondaja yïjïrä ndi ari gwa Butruj nyï'rïnï

(Mätä 26.31–35; Murkuj 14.27–31; Luka 22.31–34)

36 A Butruj gwani Jamaan otacalu ngwuci, “Nga ngwadi ene gwani Deleny?”

A Yicu ci, “Ngwaalu ngwanni ngwadi nyi gu ele, nga gwa'ti gwa burni ndi nyi gwuja gwenene. A be gaji nggo a gwa ji a gwuny gwuja.”

37 O're a Butruj otacalu, “Ange gwuru gwani Deleny nyi 'ti be burna ndi ang gwujani gwenene? Äny gwa dudiyi ligo'ro lüny gwani nga.”

38 A be Yicu ci, “'Didanu nga gwa dudiyi ligo'ro lunga gwani änye? 'Didanu nggwa ang ci, gwerre gwerre ndi gokto urri, nga gwuny nyï'rïnï yomonanu tä'rïl!”

14

Äny gwuru gay nyi ru 'didanu na midi

1 Ngwuje ci, “Aa'ti yigor ya je mï'ränü, gätädär ngwäyänü Ngwaalu, gätädär ngwäyänü 'dünggüny 'to. 2 Ngwu'dun ndi Papa gwüny, ngwätï yimbang yonyadu. Adinari aar gu 'ti rüdï, nggwada je gu ci. Äny gwadi ele ngenone nda je gï'tïjä ngwaalinga mama. 3 Na manari nggwuma ele ma je gï'tïjä ngwaalinga mama, nggwa be o'ra nggwa je apani ar ji, nunnu ngwaalu ngwanni ngwadi nyi gu ji, ngaa gu ji 'to.

4 Ngaa lïlïngïdï gay gidi ngwaalu
ngwanni ngwadi nyi gu ele."
5 A Tumaj ci, "Gwani Deleny,
nyii la'ti lïngïdï ndi ari ngaa
gwadi ene, awa nyii be lenge
gay?"
6 A be Yicu ci, "Äny gwuru
gwanni gwuru gay nyi ru 'didanu
na midi. Gwere gwa'ti gwanni
gwa ila ndi Papa gwüny 'dogo äny
gwe. 7 Manari ngaa lïlïngïdïny
'didanu, ngaa la lenge Papang
'to. Gomon gidi gweneng, gwuma
aang lenge gwuma aang engga."
8 A Bïlïpüj ci, "Gwani Deleny,
enggaci nje Papangalu kïrtün yiru
yanni yïmïnï nje."
9 A be Yicu ci, "Bïlïpüj, a
liju yomon giyee 'dar yolanu
nyi 'tina be lïngïde? Gwere
gwanni gwuminy engga, gwuma
engga Papang. Awa nga be ari,
'Enggaci nje Papang'? 10 Nga
gwa'ti ämnä ndi ari äny ng-
gwo ndi Papa na Papa nggwo
'dünggünye? Ngwuja'ri ngwata
je ondaci, ngwä'tüdï ngwuja'ri ng-
wudi ligor lüny. A be Papa ru
gwanni nggwo 'dünggüny gwanni
gwapu yiiru giyee. 11 Ämnäcïny
miny ari äny nggwo ndi Papa
na Papa nggwo 'dünggüny. Na
ämnär 'dogo gwani inggidi gwudi
yiima yanni yärrïnä. 12 Nggwa
je ondaci 'didanu ndi ari gwere
gwanni gwätï ämnïng 'dünggüny,
gwa ärrï yi'ral yanni yärrï nje.
Ying je ärrï yipana giyi'ral giyee
ndi ari äny gwadi ele ndi Papa.
13 A yere 'dar yanni yada je mïnï
ngwürïny ngwe ngwüny yinje
ärrï, nunnu a Gïjï näjï Papang.
14 Manari ngaa lima utalu yi'ral
ye yere ngwürïny ngwe ngwüny,
yinje ärrï."

Yicu gwondaja Gïlïgï'rïm lanni Liju'ru

15 A je Yicu ci, "Manari ngaa
lämnïny, ngaa la 'dengenaci ng-
wuja'ri ngwee ngwanni ngwuca je
ngwe. 16 Na äny gwa otaci Pa-
pangalu ara je ätädä dedere di'ter
ngaa le ji giyomonalu pipi'ri'ti.
17 Lïgï'rïm lanni liru 'didanu lanni
lä'tüdï ladi ngwüjï ngwudi dïdlä
ämnï. Ndi ari la'ti aar änggädï
aar 'ti lïngïdï. Ngaa be lenge,
ndi ari lata le ji na ladi ji
'danggalu. 18 Nggwa 'ti gwa je
gatanalu yimi'runu, äny gwa je
o'raca. 19 Gito gwuru a ngwüjï
ngwudi dïdlä ngwa 'ti ba be ng-
wuny engga a be ngaa liny engga.
Ndi ari äny gwumidu na ngaa la
midi 'to. 20 Gomon nggone, ngaa
la be lenge ndi ari äny nggwo ndi
Papa gwüny, ngaa ji 'dünggüny
nyi ji 'danggalu. 21 Gwere gwanni
gwätï ngwuja'ri ngwüny ngwuje
'dengenaci, nginde gwuru gwanni
gwämnïny. Gwanni gwatiny
ämnï gwa Papa gwüny ämnï a
gwuny ämnï 'to a gwuny enggaci
änyïng."

22 A be Yäwüdä gwu'ter
(Äjïgärïyütï gwä'tüdï) ci, "A be
ange gwuru gwani Deleny nje be
enggaci ngang nga 'ti be enggaci
ngwüjü ngwudi dïdlä?"

23 A je Yicu gwä'räcänü ngwari,
"Gwere gwanni gwa ari gwuny
ämnï, gwa 'dengenaci ngwuja'ri
ngwüny. Gwa Papa gwüny ämnï
a äny na Papa nyii ila gwunyii
le ge'te ngwu'duna ngwärï
'dünggün gwunyii le ji. 24 Gwanni
gwatiny 'ti ämnä, gwa'ti gwa
'dengenaci ngwuja'ri ngwüny.
Ngwuja'ri ngwee ngwu'dingina
je ngwüny ngwä'tüdï ngwudi
ligor lüny. Ngwudi Papa ngwuru
gwanni gwükäjïny."

25 Ngwuje ci, "Äny gwondaca je
ngwuja'ri ngwe 'dar anni jarna
ngene gïdïdlä. 26 A be dedere
dani Lïgï'rïm lidi Ngwaalu lanni
Liju'ru lanni ladi ara je Papa
ükäcä ngwürïny ngwe ngwüny,
liru lanni lada je enggaci yi'ral

'dar ara je diwayiniyi yi'ralalu 'dar yanni yica je ye.”

Adatalu gwudi Yicu

27 A Yicu ari, “Nggwa je gätïjänïjï adatingalu gwüny. Adatalu gwüny gwa je gätïjänïjï. Gwa'ta je ätädï nono ati gu ngwüjï ngwudi dïdlä ätädä. Aa'ti ngaa la gäbïcï yigor yalu ya je mï'ränü aa'ti yedeny ya je eny.

28 Ngaa li'dingininy nyi ari, ‘Nggwada je gatani nyi ele a je be o'raca.’ Adinari ngaa lämnïny, ngaa ladi jayanu ndi ari äny nggwadi ele ndi Papa, ndi ari Papa gwupana 'dünggüny. 29 Äny gwuma je be ondaci ngwuja'ri ngwe gwerre gwerre ngwa'tina ju. Ndi ari ma ji ma aar gu ru, ngaa la ämnï. 30 Äny gwa'ta be rüdï gwada je ondaci gwonyadu, ndi ari deleny didi dïdlä ndee ndo dïndï. Da'ti ätï yiima yere ndi aar nyi määtä. 31 A be nunnu a ngwüjï ngwudi dïdlä lenge ndi ari äny gwämnä Papang na ndi ari yärrï nje gu gi'ra yanni yicaar nyi ye Papa. Ilar be ar ele.”

15

Dügïrï danni diru 'didanu

1 “Äny gwuru dügïrï danni diru 'didanu, a Papa gwüny ru dïjï didi daarti. 2 Gwati ü'rï'tä yi'rinalu mbüny 'dünggüny yanni yati 'ti 'ri'ru, a be yanni yati 'ri'ri, yating je branu nunnu aar 'ri'rani. 3 Nga nga lima je ju'riyi nono ngwuja'ri ngwe ngwanni ngwuma je ngwe ci. 4 Mätïnärälü 'dünggüny äny gwa mätïnälü 'danggalu. Gi'rina gere ga'ti gati 'ri'ri gwu'ren, mung 'ti mätïnälü gïdügïrï, no ngaa, la'ti la 'ri'ri manari ngaa lima 'ti mätïnälü dünggüny.

5 Äny gwuru dügïrï ngaa liru yi'rina yidi dügïrï, manari dïjï dima mätïnälü 'dünggüny na minyi mätïnälü 'dünggüngün, nginde da 'ri'ri yuula yonyadu. Manari ngaa lima 'ti mätïnälü 'dünggüny, ngaa la'ti la burni ndi ärrï yi'ral yere. 6 Manari gwere gwuma 'ti mätïnälü dünggüny, gwa ru nono gi'rina ganni gïgätïnä mbüny ngwundi. Yanni yiru gu no yati aar je utalu aar je gatu gïlïgä aar u'di. 7 Manari ngaa lima mätïnälü 'dünggüny, ara je gu ngwuja'ri ngwüny mätïnälü, utar yalu yanni ya je mïnï na ya je ärrïjï. 8 Yiru giyee yani näjï gwudi Papa gwüny ndi ari, ngaa 'ri'ri yuula yonyadu ngaa inggidi yigo'ro yalu ndi ari ngaa liru ngwïkïrïjïn ngwüny.”

9 Ngwuje ci, “Anaku ämnär nyi gu Papa gwüny, äny gwämnä je gu 'to. Gwenene mätïnär bälü ndi ämnï gwüny. 10 Manari ngaa lima 'dengenaci ngwuja'ri ngwüny ngwanni ngwuca je ngwe, ngaa la mätïnälü ndi ämnï gwüny nono anaku 'dengenaci nyi gu ngwuja'ri ngwanni ngwucaar nyi ngwe Papa gwüny nyi mätïnälü ndi ämnï gwüngün. 11 Äny gwuma je ondaci ngwuja'ri ngwee ndi ari a jayanu gwüny ji 'danggalu na jayanu mbuti.” 12 Ngwuje ci, “Ngwuja'ri ngwüny ngwuru ngwee ndi ari, ämnäjïdär anaku ma je gu ämnï. 13 Ämnï gwanni gwupana gu'ru gwuru ngwee ndi ari ngwügäbïcï dïjü ngwududiyi ligo'ro lüngün gwani ngwumaad ngwüngün. 14 Ngaa liru ngwumaad ngwüny, manari ngaa lima 'dingini ngwuja'ri ngwanni ngwuca je ngwe. 15 Äny gwa'ti ba be gwa je ci ngwïnäd ndi ari dïnäd dati 'ti lïngïdï yiiru yidi deleny düngün. A be manni äny gwa je ci ngaa ru ngwumaad ngwüny. Ndi ari ngwuja'ralu 'dar ngwanni ngwenggacaar nje Papa gwüny, ngwuma je enggacalu 'dar. 16 Ngaa lä'tüdï lurnidiny, äny gwuru gwurnida

je nga je äbrï ndi ari ngaa ele ngaa 'ri'ri yuula yanni ya'ti ya medadi. No Papa gwüny gwa je be ätädä ngwuja'ri ngwanni ngwa je mïnï ngwürïny ngwe ngwüny. 17 Ngwuja'ri ngwüny ngwuru ngwee ndi ari, ämnäjïdär.”

A ngwo'ra ke ngwüjü ngwäy ngwudi dïdlä

18 A Yicu ari, “Manari ngaa lima ke ngwüjü ngwudi dïdlä ngwäy, lïngïdär ndi ari liki nje ngwäy gwerre gwerre. 19 Adinari ngaa ru lidi dïdlä, ngwüjï ngwudi dïdlä ngwada je ämnï. Ngaa lä'tüdï lidi dïdlä. Äny gwurnida je 'dogo ngwüjänü ngwudi dïdlä. No, yiru yanni yïgäbïcä ngwüjü ngwudi dïdlä ara je be ke ngwäy. 20 Diwayinar ngwuja'ri ngwanni ngwuca je ngwe, ‘Dïnäd da'ti pana yelenya gideleny düngün.’ Manari liminy übïnälü, la je gu übïnälü 'to. Manari li'dengenaca ngwuja'ri ngwüny, la je 'dengenaci ngwuja'ri ngwalu 'to. 21 Ngindenga la je gu ärrï ngwuja'ri ngwee no 'dar gwani ngwürïny ngwüny. Ndi ari ngindenga la'ti lïngïdï ngindeng gwanni gwükäjïny. 22 Adinari äny gwuma 'ti ïndï nje ondaci, ya'ti yaadi aar je ätï nono yere yanni yiki. A be gwenene, ngindenga la'ti ätï 'tüyïng yigo'ro ndi ke gwegen. 23 Gwanni gwati nyi ke ngwäy gwati Papa gwüny ke ngwäy 'to. 24 Adinari äny gwuma 'ti ärrü yi'ral yere 'denggenanu yanni ya'ti je dïjï dere ärrü, laadi gu be ari ndi ari la'ti ki. A be gwenene ngindenga länggädï yiima giyee nje be ke ngwäy a je Papa gwüny ke ngwäy. 25 A be yiru gu no nunnu aar mbuti yanni yaru ye yobo yegen ndi ari, ‘Liki nje ngwäy a'tur.’”

26 Ngwuje be ci, “Ma ji manari dedere dima ila danni dadi nyi ükäjä ndi Papa, Lïgï'rïm lanni liru 'didanu ladi 'tüdä ndi Papa, liru lanni lada je enggaci ngwuja'ri gwani äny. 27 A nga nga 'to ngaa linggidi ngwuja'ri ngwani äny ndi ari ngaa liru lanni liju nyii le 'tu'tu anaku 'dï'rïny gwälü yiiru ye yüny.”

16

1 A je Yicu ci, “Nggwondaca je ngwuja'ri ngwe 'dar ndi ari aa'ti ngaa la dudi ngwaalu ngwere. 2 Ngindenga la je linynyi la je 'tüyï poor ki'du gidi ngwämrä a 'did ndi ari gaji ga ji gila ganni gadi ara je ge 'rinye aar be ge'taji ndi ari gilo ndi äpïjï Ngwaalinga yiiru. 3 Ngindenga la ärrï yi'ral giyee ndi ari ngindenga la'ti lïngïdï Papang gwüny aar nyi 'ti lïngïdï. 4 Äny gwondaca je ngwuja'ri ngwee nunnu ma ji manari gaji gima ila ganni gadi aar ge ärrïnï, ngaa lenge ndi ari äny gwuma madini nggwuma je girinya. Äny gwa'ta je ondaca ngwuja'ri ngwee 'tu'tu gwerre ndi ari a liju.”

Yiiru yidi Lïgï'rïm lanni Liju'ru

5 A je Yicu ci, “A be gwenene äny gwadi o'raci ngindeng gwanni gwükäjïny. Gwere gwa'ti gwotacinjalu ndi ari äny gwadi ene. 6 Anni ma je ondaci ngwuja'ri ngwee, runi gwuma je ji giyigoranu gwupa. 7 A be äny gwa je ondaci 'didanu ndi ari yijayana ndi nyi ele manari äny gwuma 'ti ïndï, dedere da'ti dila, ma be ari äny gwuma ele, da je be ükäcä. 8 Ma be ari dima ila, da be enggaci ngwüjü ngwudi dïdlä yi'ral yegen yanni yiki, na ngwuje enggaci yanni yïdünälü na ngwuje enggaci yani obalu. 9 A be yanni yiki, yiru ndi ari ngwüjï ngwa'ti ämnä 'dünggüny 10 a be yanni yani

15:25 15.25 Mäjïmür 35.19; 69.4

dünälü, äny gwadi o'raci Papang ngaa la'ti ba be liny engga. 11 Na yanni yani obalu, ndi ari deleny didi dïdlä ndee ndo dima aar de obalu.”

12 Ngwuje ci, “Äny gwätï ngwuja'ri ngwonyadu ngwümïnä nda je ondaci. A be ngaa ya'ti ya je määtä giyee 'dar. 13 A be manari Lïgï'rïm lima ila lanni liru 'didanu, la je be üktïnï kay gidi ngwuja'ri 'dar ngwanni ngwuru 'didanu. Ndi ari lä'tüdï ladi ondaji ligo'ro le lüngün, a be ladi ondaji ngwuja'ri ngwanni ngwading je 'dingina. Ara je enggaci ndi ari yiru ange yanni yadi ji gweere. 14 Nginde gwuny näjï ndi ari nginde ying je apa yüny yanni yadi nyi ye ari ara je ondaci. 15 'Dar yidi Papa, yüny yiru. Yiru yanni yïgäbïcïny nyi be ari Lïgï'rïm ladi apa ngwuja'ri 'dünggüny ara je be enggaci.”

16 Ngwuje ci, “Gito gwuru ngaa la'ta be liny engga, a gito gwuru ngaa la o're liny engga.”

Runi gwuma ru jayanu

17 Ngwoo'ra ngwoko ngwüngün utalu aar ari, “Yiru ange yarung ye yani, ‘Gito gwuru ngaa la'ta be liny engga a gito gwuru ngaa la o're liny engga,’ na ‘Nunnu äny gwadi ele ndi Papa gwüny’?” 18 Aar gu ji ndi gwä'rï'täjänü ndi ari, “Yiru ange giyee yondajung je yani, ‘A gito gwuru’? Ngwuja'ri ngwee ngwa'ti ar je lïngïdï.”

19 A Yicu lenge giyigoranu yegen ndi ari gwadi aar otacalu ngwuja'ri ngwe ngwee, ngwuje be ci, “Ngaa lotajidalu ngwuja'ri ngwee ngwaru nyi ngwe ngwani ange ndi ari, ‘Gito gwuru ngaa la'ta be liny engga a gito gwuru ngaa la o're liny engga’? 20 Nggwa je ondaci 'didanu, ngaa la ari ngaa la runi a be ngwüjï ngwudi dïdlä ngwa jayanu. Ngaa la runi a be runi gwalu gwa gwurli gwa ru jayanu. 21 Ma 'tina daw lïngïtï, dati yajima enyanu ndi ari gaji güngün gima ila. A be ma ji mung lingeta, dati dodani yajima yanni yïtänü ngwujayanu ndi ari gïjï gima lïngïnï gïdïdlä. 22 Yiru gu 'to no 'danggalu, gwenene ngaa la runi a be nggwa je engga mana ngaa la jayanu a gwere gwa'ti gwa je apada jayinganu gwalu. 23 Gomon nggone, ngaa la'ta be liny otacalu yi'ral ye yere. Nggwa je ondaci 'didanu ndi ari Papa gwüny gwa je ätädä yi'ral yere 'dar yanni ya je mïnï ngwürïny ngwe ngwüny. 24 Ngaa la'tina 'di kaji nggee, utalu yi'ral ye yere ngwürïny ngwe ngwüny. Utaralu la je ätädä a jayanu gwalu gwa mbuti.”

Dami dïdläyü

25 Ngwuje ci, “Äny gwümï'rïcä je ngwuja'ri ngwe giyi'ral giyee. A be gaji ga ji gila nggwa je ondacalu kibeny Papa gwe, nggwa'ti gwa je mï'rïcï ngwuja'ri. 26 Gomon nggä'dï, ngaa la utalu ngwürïny ngwe ngwüny. Äny gwa'ti aru ndi ari nggwotaci Papangalu gwani nga nga. 27 Bärï Papa nginde giligo'ro lüngün gwata je ämnï nunnu ngaa liminy ämnï na ngaa lima ämnï ndi ari äny gwü'tüdï 'dünggüngün. 28 Äny gwü'tüdï ndi Papa nyi üllä gïdïdlä na nggwadi be gatani dïdläyü nyi o'raci Papang.”

29 A be ngwoo'ra ngwüngün ci, “Nga gwenene gwuma ondajalu kibeny nga gwa'ti nje ba be mï'rïcä ngwuja'ri. 30 Gwenene nyängä lima lenge ndi ari nga gwülïngïdï ngwuja'ralu 'dar, nga gwa'ti mïnä ndi aar ang dïjï otacalu. No yiminje gäbïcï nyängä lima ämnï ndi ari nga gwïndï Ngwaalu.”

31 A je be Yicu ci, “Ngaa lima be ämnälü gwodane? 32 A be gaji nggo gïndï, a gima ila gweneno

ndi ari ngaa la badalu, dïjï da ele 'dunu 'dünggüngün. Ngaa liny gatanalu jücü. A be äny gwä'tüdï jücü, änyängä gilo Papa gwe gwüny.”

33 Ngwuje ci, “Äny gwondaca je ngwuja'ri ngwee 'dar nunnu ngaa adatalu 'dünggüny, ndi ari ngaa gïdïdlä, ngaa la mbuji yi'rendenya, a be or'temajar ndi ari äny gwuma dami dïdläyü!”

17

A Yicu otaci Papangalu gwani näjï gwüngün

1 Anni ma Yicu medaji ngwuja'ri ngwee, ngwü'dï'rïyï ngwäy ngwombajidi kerala ngwari, “Papa, gaji gima be ila, näjä Gïjü gunga nunnu aar ang Gïjï gunga näjï. 2 Ndi ari gima ang ätädä yelenya ngwüjälä 'dar, nunnu ngwätädä ngwüjü ngwanni ngwuma je ätädä miding gwudi gwur'taling. 3 A gwenene midi nggwee gwudi gwur'taling, gwuru ndi ari aar aang lenge ndi ari nga gwuru 'dogo Ngwaalu ngwanni ngwuru 'didanu na aar lenge Yicu Kirictung gwanni gwükäjängä. 4 Äny gwuma ang näjï ngene gïdïyängälü, medaji gwe yiiru yanni yätädï nje nje ärrï. 5 Näjïny be gwenene ngwäyänü ngwunga gwani Papa, näjï gwe gwanni gwätï nda gwele gwerre ndi dïdlä ji.”

A Yicu otaci Papangalu gwani ngwoo'ra ngwüngün

6 Ngwuci, “Lanni lätädï nje ngwüjänü ngwudi dïdlä, lima je enggaci liru lunga gwele nje be ätädä a lima 'dengenaci ngwuja'ri ngwunga. 7 Gweneno ngindenga lima lenge ndi ari yi'ral 'dar yanni yätädï nje, yïndï 'dunggunga. 8 Ndi ari liminje enggaci ngwuja'ri ngwanni ngwätädï nje ngwuma aar je ämnï. Na lima gu lenge 'didanu ndi ari äny gwü'tüdï 'dunggunga, a lima ämnï ndi ari nga gwuru gwükäjïny. 9 Äny gwotacangalu gwani ngindenga, äny gwa'ti ang otacalu ngwüjï ngwudi dïdlä, a be äny gwotacangalu ngwüjï ngwanni ngwätädï nje, ndi ari ngwunga ngwuru. 10 Yere 'dar yüny, yunga yiru, na yere yunga 'dar yüny yiru. A nggwuma näjïnï ngindenga le. 11 Gito gwuru nggwa'ta be gwa ji gïdïdlä a be ngindenga la ji gïdïdlä, a nggwadi ila 'dunggunga. Gwani Papa gwanni Gwuju'ru, rïmïtï je yiima ye yidi ngwürïny ngwunga, ngwürïny ngwanni ngwätädï nje nunnu aar ru le'te pu, anaku ru nda gu le'te pu. 12 Anni jiiny le, lati nje rime nje gu etadi ngwürïny ngwe ngwunga ngwanni ngwätädï nje, gwere gwa'ti gwuma dudi ngwube ru gwe'te pu gwudi yi'rany, ndi ari yanni yüllïnä kitabanu aar mbuti.

13 A be gwenene äny gwadi ila 'dunggunga, nyi be ondaji ngwuja'ri ngwee äny nggwona ngene gïdïdlä ndi ari a je gu jayanu gwüny onjadala. 14 Liminje enggaci ngwuja'ri ngwunga lima be ke ngwüjü ngwäy ngwudi dïdlä, ndi ari ngindenga lä'tüdï lidi dïdlä anaku aa'ti nyi gu rüdï gwudi dïdlä. 15 Otacalu gwüny gwa'ti ani nunnu nga je 'tüyï gïdïdlä, a be nunnu nga je gu etadi gidijego'rr. 16 Ngindenga lä'tüdï ngwüjï ngwudi dïdlä, anaku aa'ti nyi gu rüdï gwudi dïdlä. 17 Ju'riya je 'didanu gwe, ngwuja'ri ngwunga ngwuru ngwanni ngwuru 'didanu. 18 Anaku ükäjïny gu gïdïdlä, liminje ükäjï 'to gïdïdlä. 19 Gwani ngindenga, äny gwäbrïnä nunnu a ngindenga 'to aar äbrïnï 'didanu.”

A Yicu otaci Papangalu gwani ngwïkïrïjïn 'dar

20 Ngwari, “Otacalu gwüny
gwa'ti ani ngindenga 'dogo jücü,
äny gwotacangalu 'to ngwüjï
ngwanni ngwadi ämnï 'dünggüny
ngwuja'ri ngwe ngwegen. 21 Ndi
ari 'dar, aar ru le'te pu gwani
Papa, anaku ja gu 'dünggüny
nyi ji 'dunggunga. Ngindenga 'to
aar ru le'te pu 'dengge, nunnu a
ngwüjï ngwudi dïdlä ämnï ndi ari
nga gwükäjïny. 22 Liminje ätädä
näjïng gwanni gwätädïny ndi ari
aar ru le'te pu anaku ru nda gu
le'te pu. 23 Äny nggwo 'denggegen,
nga ji 'dünggüny. Gäbïcä je aar
gekajidi aar ru le'te pu aar gäbïcï
ngwüjü ngwudi dïdlä aar lenge
ndi ari nga gwükäjïny na ndi ari
lämnä je anaku ämnïny gu.”

24 Ngwari, “Gwani Papa, lïmïnï
nje lanni liminje ätädä nyii le
ji ngwaalu ngwanni ngwadi nyi
gu ji, aar engga näjïng gwüny
gwanni gwätädïny, ndi ari nga
gwämnïny 'tu'tu dïdlä da'tina ju.

25 Gwani Papa gwanni
gwüdünälü, ngwüjï ngwudi
dïdlä ngwa'ti ang lïngïdï, a
be nggwülïngïdängä, a gilee
lüny lima lenge ndi ari nga
gwuru gwükäjïny. 26 Liminje
enggaci ngang, na la o're linje
enggaci mana, nunnu ämnï
gwanni gwämnïny gwe ng-
wuji 'denggenanu a äny nyi ji
'denggenanu.”

18

Aar määtä Yicung
(Mätä 26.47–56; Murkuj 14.43–50; Luka 22.47–53)

1 Anni ma Yicu medaji otacing
Ngwaalingalu, aar 'dï'rï ngwoo'ra
ngwe ngwüngün aar dambu Gülä
gidi Kidroning. Dambal ngenone,
daarti diju gu didi ngwümïnïtï aar
gu änï ngwoo'ra ngwe ngwüngün.

2 A be nggwo gwani Yäwüdä
gwanni gwuma gwurlanu Yicu
gwe, gwülïngïdï ngwaalinga
ngwoo ndi ari Yicunga ngwoo'ra
ngwe ngwüngün lati gu jalu
pïd pïd. 3 No a Yäwüdä ila
gidaartanu ngwoktana gi'du gidi
gwu'tulu na ngwangida ngwudi
gobo ngwükäjä je ngwur'dal
ngwanni ngwuru ngweleny na
Ngwübärrïjï. Aar ila lïgä länü
yü'rï ye, ngwamba na yiiri.
4 Yïlïngïdï je Yicu 'dar ndi ari yiru
ange yanni yadi ji 'dünggüngün.
Ngwü'tü ngwuje otacalu, “Yärü
gwuru gwanni gwümïnängää?”

5 Aar ci, “Yicu gwudi Najrang.”

A je Yicu ci, “Äny gwuru ngg-
wee.” A Yäwüdä nggwo gwuming
ge gwurlanu gwuju gwüdünädäär
le. 6 Anni ma Yicu ari, “Äny gwuru
nggwee,” ngindenga aar o'rada
gilu'ru aar ïr'dï gïdïyängälü.

7 Ngwo're ngwuje otacalu
mana, “Yärü gwuru gwanni
gwümïnägää?”

Aar ci, “Yicu gwudi Najrang.”

8 A je Yicu ci, “Äny gwuca je
äny gwuru nggwee.” Ngwuje ci,
“Manari ngaa lïmïnïny, gäbïcär je
gilee aar ele.” 9 Yi'ral giyee yiju
nunnu a ngwuja'ri ätï ngwäyänü
ngwanni ngwaru ngwe ndi ari,
“Lanni lätädï nje, gwuminy 'ti
dudiya gwere.”

10 A Jamaan gwani Butruj gwätï
galala ngwugwalli ngge mï'rï
dïnädä didi dir'dal danni diru
gi'ra ngwü'rïdä länälü lidi gaama.
(Dïnäd ndo dani Malguj.) 11 A
Yicu girinya Butrujing ngwuci,
“Gwä'räjä galala käl güngün.
Äny gwa'ti gwa ïyï dïrbä danni
dätädäär nyi Papa?”

Aar ele Yicu gwe ndi Ananiya

12 A gwu'tulu gurnga le giru
gi'ra gegen na ngwangida ngwudi
gobo ngwanni ngwükäjä je ngwe-
leny ngwudi Ngwüyäwüd määtä
Yicung. Aar giki 13 aar ape
aar gwe ele gwerre gwerre ndi
Ananiya gwanni gwuru dünä ndi

Giyaba gwuru dir'dal diru gi'ra dïdläyü ndoo. 14 Giyaba gwuru gwanni gwülädï Ngwüyäwüd ndi ari yijayana ndi dïjï de'te pu ayi ngwü'rïdä ngwüjälü.

A Butruj nyï'rïnï Yicung
(Mätä 26.69–70; Murkuj 14.66–68; Luka 22.55–57)

15 A Jamaan gwani Butruj na doo'ra de'te mana gwujani Yicung. Ndi ari dïlïngïdï dir'dal danni diru gi'ra aar änï Yicunga le kubanu gidi dir'dal ndo diru gi'ra. 16 A be Butruj dünä gïlängïr poor. A doo'ra ndoo dïndär Butruj gwe dïlïngïdï dir'dal danni diru gi'ra, kwodalu ngwondaci dïnädä danni diru gera danni etadu gïlängïr, aar gäbïcï Butrujing ngwänï.

17 A dïnäd diru gera gïlängïr otacalu ngwuci, “Nga gwa'ti mene rüdï gwe'te ngwoo'ranu ngwüngün. A gwä'tüde?”

A Butruj ci, “Äny gwä'tüdï.”

18 Gaji nggoo dirun dïjïlü a ngwïnäd ngwangidanga le ngwudi gobo ngwükäjä je Ngwüyäwüd aar muji lïgä aar gu ji a Butruj 'to aar le ji ndi ji lïgälü.

A dir'dal danni diru gi'ra otaci Yicungalu
(Mätä 26.59–66; Murkuj 14.55–64; Luka 22.66–71)

19 Kaji nggoo a dir'dal danni diru gi'ra otaci Yicungalu gwani ngwoo'ra ngwüngün na ngwuja'ri ngwanni ngwating je enggaci ngwüjü.

20 A Yicu ci, “Äny gwondaca ngwüjü ngwudi dïdlä gilingenalu. Äny gwati ji giyomon 'dar ndi enggaci ngwüjü ngwämrä na kobo ganni gati gu Ngwüyäwüd o'rajidalu gwüpäng. Nggwa'ti ondaja ngwuja'ri ngwere yu'rimi. 21 Nga be arra miny otacalu? Otaca jalu lanni lï'dingininy. Ngindenga 'didanu lïlïngïdï ngwuja'ri ngwanni ngwondaji nje.”

22 Anni ma gu Yicu ari no, a dangida de'te mï'rï ngwäyänü tired ngwuci, “Nga gwarra a gu be ondaci dir'dala diru gi'ra no.”

23 A Yicu ci, “Manari äny gwabingu ngwuja'ri ngwere ngwanni ngwuki, inggida je, ma be ari ngwabingu nje ngwanni ngwätï ngwäyänü, nga be arra miny mï'rï?” 24 A be Anan gwanni gwuru dir'dal danni diru gi'ra ape ngwudinga gwugekanalu ndi Giyaba gwanni gwuru dir'dal danni diru gi'ra.

25 Anni ma Jamaan ji ndi ji gïlïgä, aar otacalu aar ci, “Nga gwuru gwe'te ngwoo'ranu ngwüngüne? A gwä'tüde?”

A Butruj nyï'rïnï ngwari, “Äny gwä'tüdï.”

26 A dïnäd de'te ngwïnädänü ngwudi dir'dal danni diru gi'ra dätäär gilinge dïnäd de danni dü'rïdädï Butruj länälü, ngwiyanu ngwuci, “Äny gwa'ta je änggädï ngaa liju Yicunga le gidaartanu didi ngwümïnïte?” 27 O're a Butruj nyï'rïnï ngwari gwä'tüdï. Kaji nggoo a gokto urra!

Aar ele Yicu gwe ndi Bilatij
(Mätä 27.1–2,11–14; Murkuj 15.1–5; Luka 23.1–5)

28 Aar 'dï'rï aar ape Yicung ndi Giyaba aar gwe ele ngwu'dun ngwudi yeleny gideleny didi Rumang. Gwapaar dilu danu a Ngwüyäwüd 'donya ndi änï ngwu'dun ngwudi yeleny ndi ari aa'ti la rngï nono gwani yobo yegen nunnu aar jayi nono aar ele ndi eny Gïyï'rïnyïnä yidi Dambdani. 29 No a deleny dani Bilatij 'tüdä ngwuje otacalu ndi ari, “Yi'ral yiru ange yanni yärrï je dïjï ndee?”

18:14 18.14 Yuwana 11.49–50

30 Aar ci, “Adinari da'ti ärrü yi'ral yere, da'ti dadi ar ang äpïjä!”
31 A je be Bilatij ci, “Apar be ngaa gu pädä yelenya anaku aru gu ngwuja'ri ngwudi yobo yalu.”

Aar ci, “Änyängä la'ti ätï yelenya yanni yadi nje gäbïci nyii 'rinye dïjü ndee.” 32 Ngwuja'ri ngwee ngwärrïnä nunnu aar mbuti yanni yaru ye Yicu ngwinggidi ndi ari gwadi ele ndi ayi awa.

33 A Bilatij änï gïdrü ngwurnida Yicung ngwotacalu ngwuci, “Nga gwuru Deleny didi Ngwüyäwüde?”

34 A Yicu ci, “Ngwuja'ri ngwee ngwunga ngwuru gwalla ngwüjï ngwuru ngwuca gu?”

35 A be Bilatij ci, “Äny gwuru gïïlü gidi Ngwüyäwüde? Ngwüjï ngwalu na ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny ngwalu ngwuru ngwäpïjïny ngang. Yiru ange yanni yärrä je?”

36 A Yicu ci, “Yeleny yüny yä'tüdï yidi dïdlä ndee, adinari a yeleny yüny ru yidi dïdlä ndee, ngwüjï ngwüny ngwadi dugidi nunnu aa'ti ngweleny ngwudi Ngwüyäwüd ngwuny määtä. A be gwenene yeleny yüny yiru yidi ngwaalu ngwu'ter.”

37 A Bilatij otacalu ngwuci, “A be nga gwuru delenye?”

Ngwube ci, “Nga gwätïyä ngwuja'ri ngwäyänü ndi ari äny gwuru deleny. 'Didanu yiru giyee yanni yïgäbïcïny nyi ila nyi lïngïnï gïdïdlä nunnu nyi ondaji ngwuja'ri ngwanni ngwuru 'didanu. Ngwüjï ngwanni ngwugwuja 'didanung, ngwatiny geraji länï.”

38 A Bilatij ci, “Yiru ange yanni yiru 'didanu?” Yi'ral ye giyee, ngwü'tüdä mana ngwuci Ngwüyäwüd nu, “Äny gwa'ti mbojaja guru nggee yi'ral nono yere yadi nyi gu gekaji. 39 A be yiru gïdïmürä dalu Gïyï'rïnyïnä yidi Dambdani ndi ari äny gwata je gwä'däcä dïjälü de'te pu gïdïdlä danni dïmïnängä nda je gwä'däcälü. A be gwenene, ngaa lïmïnä nda je gwä'däcä yärüngälü, nga je gwä'däcä ‘Delenyalu didi Ngwüyäwüde?’ ”

40 Aar ürrï dula 'dar aar ari, “Bärï, aa'ti gwa ang gwä'dädälü! Gwä'däcï nje Barabajingalu!” (Barabaj gwünyürtïjä ngwelenyanu ngwuru du'ram.)

19

A Ngwüyäwüd 'tüyï ngwuja'ri aar 'rinye Yicung

1 A deleny dani Bilatij ape Yicung aar pï lacal le. 2 A gwu'tulu kwoy ngwügä dir'ta aar je giki Yicung ki'ra. Aar ape direda duri aar üllächï. 3 Aar elada o're elada mana aar pïcälü yora ye aar ari, “Agannar delenya didi Ngwüyäwüd?” Aar pï ngwäyänü.

4 O're mana a deleny dani Bilatij 'tüdä ngwuci Ngwüyäwüd nu, “Äny gwada je 'tücä ngindeng nga je enggaci ndi ari gwa'ti nyi mbojaja yi'ral nono yere yanni yadi nyi gu gekaji.” 5 Anni ma aar 'tüyä Yicung gwugenna ngwügä ki'ra na direda duri, a je deleny dani Bilatij ci, “Nginde gwuru nggwee!”

6 No, anni ma ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny na ngwangida ngwegen engga, aar ürrï dula ari, “Pädï kü'rï! Pädï kü'rï!” A je be Bilatij ci, “Apar nga nga ngaa pä kü'rï. Äny gwa'ti nyi mbojaja yi'ral nono yere yadi nyi gu gekaji.” 7 A Ngwüyäwüd mï'rïnälü ndar aar ari, “Änyängä lätï yobo yärï a yobo yaru nu nginde gwa ayi. Ndi ari nginde gwuca ligo'ro lüngün gwuru Gïjï gidi Ngwaalu.” 8 Anni ma gu Bilatij 'dingini ngwuja'ri ngwee no, a yedeny itani. 9 Ngwo're gïdrü ngwu'dun ngwudi yeleny

ngwotaci Yicungalu ngwuci, “Nga gwïndï ne gwe?” A Yicu gwugwundi ngwu'ti ondaca. 10 A Bilatij ci, “Nga gwu'donya ndiny ondaci?” Ngwuci, “Nga gwa'ti lïngïdï ndi ari äny gwätï yelenya ndi ang gatalu nyi ätï yelenya ndi ang pä kü're?”

11 A be Yicu ci, “Nga gwa'ti gwaadi ätï yelenya yere a'tur 'dünggüny adinari aar je 'ti ätädï kerala. A gu no, gwanni gwapeny aar nyi ätädä ngang, gwuru gwanni gwärrä yi'ral yanni yikana.”

Aar obalu ndi ari a Yicu ayi

12 'Tu'tu kaji nggoo, ati Bilatij mïnï ndi gata Yicungalu, a be Ngwüyäwüd 'donya aar ürrï dula aar ci, “Manari nga gwuma gatu guralu nggee ngwele, nga gwä'tüdï dimaad didi Gayijar deleny didi Rumang. Ndi ari gwere gwanni gwaru gwuru deleny, gwuru güwän gidi Gayijar deleny didi Rumang.”

13 Anni ma Bilatij 'dingini ngwuja'ri ngwee, ngwü'tüyä Yicung poor, ngwujalu gididu'rala didi yeleny ngwaalu ngwucaar je ngwur'da ngwujalu mi'der a ngwani, “Jäbätä” Yïbrïyängä. 14 Komon nggoo giru gidi Ja'rimani gwudi Ngwüyäwüd giyomon yidi Yï'rïnyïnä yidi Dambdani lingen le lïdünälä.

A Bilatij ci Ngwüyäwüd “Deleny dalu diru ndee.” 15 Aar be 'donya aar ürrï dula aar ari, “Apa! Apa! Pädï kü'rï.” A je Bilatij otacalu, “Ii a je 'rïnyïjï delenya dalu?” A ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny ci, “Änyängä la'ti ätï delenya dere, deleny därï dani Gayijar diru 'dogo de'te pu didi Rumang.” 16 Gwodanalu a je Bilatij ätädä Yicung nunnu aar pä kü'rï.

Aar pä Yicung kü'rälä gimamindanu

(Mätä 27.32–44; Murkuj 15.21–32; Luka 23.26–43)

17 No a gwu'tulu ape Yicung ngwüpïnï güü'rï güngün aar ele ngwaalu ngwani guya gidi gi'ra gidi dïjï, (aar ani Jüljüjä Yïbrïyängä). 18 Ngeneno aar gu pä kü'rälä ngwu'raminga le rom. De'te aar pädä kuyala gidi gängïr na de'te kuyala gidi gaama. Aar be pä ngindeng gidiliganu.

19 A Bilatij ulli ngwuja'ri ngwuje mï'rä kü'rï ngwaru nu, YICU GWUDI NAJRANG DELENY DIDI NGWÜYÄWÜD. 20 Ngwüyäwüd ngwonyadu aar uli ngwuja'ri ngwee ngwüllïnä ngwullaar je Yïbrïyängä, a Lätïnïyängä na Yïgïrïgïyängä. Ndi ari ngwaalu ngwanni ngwüpädäär gu Yicu kü'rï, ngwa'ti olanu kündär. 21 A be ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny 'donya aar ci Bilatijing, “Nga 'ti ulla, ‘Deleny didi Ngwüyäwüd,’ A be ndi ari gur nggee giru garu giru deleny didi Ngwüyäwüd.”

22 A je Bilatij ci, “Yanni yiminje ulli, yiminje ulli.”

23 Anni ma gwu'tulunga pä Yicung kü'rï, aar ape ngwureda ngwüngün aar je ge'te gu'ranu kwo'rongo ati dïjï ape gu'ru ge'te ngwube jalu didi ngwanginu düg'rïnä laranu le'te pu 'tu'tu ki'ra 'di ngwobani koralu. 24 Aar ape aar ari, “Aa'ti da ar diritanu. Gäbïcär ar gatu yi'ru yärü gwuru gwanni gwadi ape.”

Ngwuja'ri ngwee ngwuju nunnu yanni yüllïnä gwerre kitabanu gidi Ngwaalu, aar mbuti ndi ari, “Lapu ngwureda ngwüny aar je genatanu aar gatu yi'ru ngwured ngwüny.” No yiru giyee yanni yärrï je gwu'tulu.

25 A nanni gwudi Yicu dünï gito gito ngwaalu ngwanni

ngwüpädäär gu Yicung kü'rï na gwenggen gwudi Märïyäm gwuru gera na Märïyäm gwuru daw didi gur gani Kelobaj na Märïyäm gwani Mäjïdälïyä. 26 Anni ma Yicu engga nanning gwüngün na doo'ra düngün danni dating ämnï dïdünäcälü, ngwuci nanning gwüngün gwani Märïyäm, “Gwani daw, gïjï gunga giru nggoo.” 27 Na ngwuci do'ra düngün ndoo, “Nanni gwunga gwuru nggwoo.” 'Tu'tu kaji nggoo a doo'ra ndoo ape nggwe ele 'dunu 'dünggüngün.

Yi'rany yidi Yicu
(Mätä 27.45–56; Murkuj 15.33–41; Luka 23.44–49)

28 Anni ma ji a Yicu engga ndi ari yi'ral giyee 'dar yima ärrïnï nunnu aar mbuti yanni yüllïnä kitabanu ganni gu'rin, ngwari, “Ngwäädä ngwïtïny.” 29 Dïtï de'te diju ngeno donyadu di'ricala dula. Aar gu irtiyi lïbä, aar gekaji gidirula didi didirun aar gï'tïjï ngwulem nunnu ngwïyï. 30 Anni mung je drü, a Yicu ari, “Yima mbuti.” Ngwuja'ri ngwe ngwee, ngwümï'rï gi'ra ge a lïgï'rïm 'tü.

31 Gomon giru gidi Ja'rimani gidi Ngwüyäwüd nunnu dilu danu ndoo, gomon gadi ru ganni giru Kwo'ra tä'rïl gïnï. La'ti mïnä ngwangina ngwudi ngwüjï ngwayu aar ji gïyü'rälä gomon nggee giru Kwo'ra tä'rïl. Aar ci Bilatijing aar je pï yoranu yegen aar ayi puprang aar je ülläjälü. 32 No, a gwu'tulu ila ngwüpï yoranu yidi gur gidi gwerre gwerreng ganni gïpädäär je kü'rï Yicunga le, o're aar je pänü yidi gur nggoo gi'ter. 33 A be anni ma aar ila ndi Yicu, aar mbuji gwuma ayi, aar 'ti kiya yora yüngün. 34 A be manni gwu'tulu gwe'te dugi giiri ge kimeranu a yïn bäläd älü na yaw kimeranu. 35 Gwanni gwänggädï yi'ral giyee, gwuru gwondaja ngwuja'ri ngwee a ngwuja'ri ngwüngün ngwätï ngwäyänü. Nginde gwülïngïdï ndi ari nginde gwati ondaji ngwuja'ri ngwätï ngwäyänü, ngwube ondaji ngwuja'ri ngwee nunnu ngaa ämnï. 36 Yi'ral giyee yärrïnä nunnu a ngwuja'ri ngwaru ngwe gitab ätï ngwäyänü ndi ari, “Guya gere güngün ga'ti ga aar kiyi.” 37 A ngwe'te mana 'ter ngwaru, “Gwa ji gwa aar ombaji gwanni gwudugaar.”

Gatidi gwudi Yicu
(Mätä 27.57–61; Murkuj 15.42–47; Luka 23.50–56)

38 Gwodanalu, a gur ge'te ila gani Yüjïb gati ji kündär gani Rama, ngwotaci Bilatijingalu ngwangina ngwe ngwudi Yicu. Kaji nggoo Yüjïb nggwee gwuru doo'ra didi Yicu yu'rimi. Ndi ari gwïtï yedeny Ngwüyäwüd. Ngwapa ngwuja'ri gideleny dani Bilatij ngwila ngwape ngwangina ngwudi Yicu ndi gwu'tulu ngwe ele. 39 Lïndï Nïkïdïmüj gwe gwanni gwelaca Yicung gomon ge'te gwerre dilu de a Nïkïdïmüj apana ngwuuwa ngwülägänänü gündïl ge ngwa ru rotela 'dï kwo'ra tä'rïl na tudini (75). 40 A Ngindenga rom ape ngwangina ngwudi Yicu aar je bruti ngwuuwa ngwe aar je pä direda nono diru lari. Ngwüyäwüd ngwati gu ape dïmürä didi gatidi. 41 Ngwaalu ngwanni ngwüpädäär gu Yicu kü'rï, daarti diju gu dätï dimomo dïpïdäär diyang da'ti aar gu gätï dïjänü dere a'tur. 42 Ndi ari gomon giru nggoo gidi Ja'rimani gidi Ngwüyäwüd, na anni ju dimomo gito gito, aar gu gatu Yicung ngeno.

19:37 19.37 Jäkärïyä 12.10

20

Dimomo dundanu
(Mätä 28.1–8; Murkuj 16.1–8; Luka 24.1–12)

1 Gomon ganni giru gi'ra giyomon Kwo'ra tä'rïl, ngwaalu ngwalu tümün tümün, a Märïyäm gwani Mäjïdälïyä 'dï'rï ngwele gidimomalu ngwumbuji ndi ari dï'rïmün kïy gidi dimomo dima äbränälü mbüny. 2 No a nginde kwodalu ngwugwalajanu ngwila ndi Jamaan gwani Butruj doo'ra de danni dati Yicu ämnï ngwuje ci, “Ngwüjü ngwuma ape Delenya gidimomanu da'ti nyi de lïngïdï ngwaalinga dima aar ge'te ne!”

3 No Butruj na doo'ra ndoo di'ter 'dï'rï aar ele gidimomalu ndi aar ombaja yi'ral giyee. 4 Aar be gwalajanu ngindenga rom a gur nggoo gïndär Butruj gwe, dalmacani ngwugatani Butrujing 'di ngwombani gwerre gwerre gidimomalu. 5 Ngwüllänü ngwombajidalu gidimomanu ngwenggada direda diru lari dïpädäär Yicung nono dijalu ngwu'ti be ändï. 6 A be Jamaan gwani Butruj gwuja gwodan anni mung obana, ngwänï gidimomanu ngwengga ngwureda 7 na dired didi gatidi na 'to danni dïpädäär gi'ra nono, dïpänïdälü ngwügï'tïnälü 'ter ngwured ngwoo. 8 Gwodanalu a doo'ra änï 'to ndoo dele dobana gidimomalu gwerre gwerre. Ngwengga yi'ral giyee ngwämnï. 9 (Ngindenga kaji nggoo la'ti gu na lïngïdï ngwuja'ri ngwudi gitab ndi ari Yicu gwadi 'dï'rï giyi'ranyanu.)

10 A ngwoo'ra ngwo kwodalu aar o're 'dunu 'denggen.

A Yicu 'tädälü a Märïyäm gwani Mäjïdälïyä engga
(Mätä 28.9–10; Murkuj 16.9–11)

11 A be Märïyäm jina ndi dünädälä poor gidimomalu ngwuji ndi ari. Anni mung ji ndi ari, ngwüllänü gwadi ombajidi gidimonanu, 12 ngwenggada yï'rrä rom yigenna ngwureda ngwubidu pupu'rul yijalu ngwaalu ngwanni ngwügätäär gu Yicung. Ge'te jada ki'ra na ge'te jada giyora.

13 Aar otacalu aar ci, “Gwani daw, a gwarra ma ang ari?”

Ngwuje ci, “Lima ape Delenya düny, a gwa'ti nyi gwe lïngïdï ngwaalinga gwuma aar ge'te ne.” 14 Ngwuja'ri ngwe ngwee, nggwurlalu ngwengga Yicung gwüdünü ngenone, ngwu'ti be lïngïdï ndi ari Yicu gwuru.

15 A Yicu ci, “Daw ndee, nga gwarra ma ang arï? Yärü gwuru gwümïnängä?”

Ngwuji ndi ari dïjï diru didi daarti ndoo, ngwuci, “Gwani doorta, manari gwuma ang ape, enggaciny gwe ngwaalinga ngwanni ngwuma gu ge'te nyi ape.”

16 A Yicu ci, “Märïyäm.”

Ngwugwurla nono ngwurnidi gwelleny Yärmïyängä ngwuci, “Gwani Doorta düny!”*

17 A Yicu ci, “Nyi 'ti akana nono. Ndi ari äny gwa'tina ïndï ndi Papa gwüny. O'ra manni ang ele ngwänggärï nga je ci, ‘Äny nggwadi o're ndi Papa gwüny na Papa gwalu, nyi o're Ngwaalu ngwüny na Ngwaalu ngwalu.’ ”

18 A Märïyäm gwani Mäjïdälïyä ape ngwuja'ri ngwuje äpïjï ngwo'ra ngwudi Yicu, ngwuje ci, “Äny gwuma enggada Delenya!” Ngwuje ondaci ngwuja'ri ngwucung ngwe.

A Yicu 'täcä ngwo'ralu ngwüngün
(Mätä 28.16–20; Murkuj 16.14–18; Luka 24.36–49)

* **20:16** 20.16 Ngwuja'ri ngwee Yärmïyängä ngwari Räbbünï.

19 Gomon nggoo giru gi'ra giyomon Kwo'ra tä'rïl digera de, anni ma ngwoo'ra ngwudi Yicu o'rajidalu gwüpäng, aar längïtïnï gïdrü yedenyo ngweleny ngwudi Ngwüyäwüd. A Yicu ila ngwuje aganni ngwüdünï gidiliganu 'degegen. Ngwuje aganni ngwuje ci, “A adatalu ji 'danggalu!” 20 Anni mung je gu ci no, ngwuje enggaci yubu'ru yidi ngwümmä ngwuy na kimere. Anni ma ngwoo'ra ngwudi Yicu engga Yicung, a je jayanu apani.

21 A je Yicu aganni mana ngwuje ci, “A adatalu ji 'danggalu! Anaku ükäjärïny gu Papa nggwa je ükäjï 'to.” 22 Ngwuja'ri ngwe ngwee, ngwuje büdä nono düwä de ngwuje ci, “Apar Lïgï'rïmä lanni Liju'ru. 23 Ma aang düdänïjï dïjänü dere ndi ape gwüngün gwanni gwuki, da aar düdänïjänü, ma aang 'ti düdänïjänü, da'ti da aar düdänïjänü.”

A Yicunga mbudi Tumaj gwe

24 A Tumaj gwanni gwuru Dänggïl gwuru ngwo'ranu ngwudi Yicu ngwoo 'dï na rom (12) gwa'ti aar ju ngwoo'ra ngwe ngwudi Yicu gaji ganni gïndï ge Yicu. 25 A be ngwoo'ra ngwoko ngwoo ondaci aar ci, “Änyängä länggädï Delenya.”

Ngwuje be ci, “Minyi 'ti änggädï yubu'ru yidi mijamir ngwuy ngwüngün nyi ge'te gomon güny ngwaalu ngwanni ngwüpädäär gu mijamir na nyi ge'te guy güny kimere ganni gidugaar gu, ya'ti yinje ämnï.”

26 A gomon gi'ter giyomon kwo'ra tä'rïl, o're a ngwoo'ra ngwudi Yicu ji ndi o'rajidalu ngwu'dun ngwe'te ngwe'te aar ji Tumajinga le ngwängïr ngwülängïtïnä. A be Yicu ila ngwüdünälä gidiliganu 'denggen ngwuje aganni ngwuje ci, “A adatalu ji 'danggalu.” 27 Ngwube ci Tumajing, “Ge'ta guy gunga ngene, änggädï ngwuy ngwüny dingada guy gunga kimere güny. Gäbïcï ümïmingänü nga ämnï.”

28 A Tumaj ci, “Gwani Deleny düny na Ngwaalu ngwüny.”

29 A Yicu ci, “Nunnu a gwuminy engga nga be ämnï 'dünggüny. Lonjacaar je lanni la'ti nyi änggädï, aar be ämnï 'dünggüny.”

30 A Yicu ärrï yi'remna yidi yiima yonyadanu ngwäyänü ngwudi ngwoo'ra ngwüngün, ya'ti üllïnä kitabanu nggee. 31 A be giyee yüllïnä nunnu ngaa ämnï ndi ari Yicu gwuru gwanni Gwubrutaar yelenya, gwuru Gïjï gidi Ngwaalu na ämnï gwe 'dünggüngün, ngaa la mbuji miding gwudi gwur'taling ngwürïny ngwe ngwüngün.

21

A Yicu 'täcä ngwo'ralu ngwoko ngwüngün

1 O're mana a Yicu 'täcä ngwo'ralu ngwüngün gito gito giyaw yani Täbïrïyä. Yi'ral giyee yiju no, 2 Butruj gwani Jamaan na Tumaj (gwuru Dänggïl) na Nataniyal gwanni gwati ji ngwaalu ngwani Kana Jälïl, na yïjï yidi Jäbädï rom, na ngwoo'ra mana rom, ngindenga 'dar liju gwüpäng. 3 A Jamaan gwani Butruj 'dï'rï ngwuje ci, “Äny gwadi ele ndi umma ngwuuma.”

Aar ci, “Ar ele gwüpäng.” Aar 'tü ar üllï gïbälükänü aar 'ti mätï gonyalu gere dilunga ndoo.

4 'Tu'tu dilu danu, a Yicu ele ngwüdünä kïmämü, aa'ti ngwoo'ra ngwüngün lïngïdï ndi ari gwuru. 5 Ngwuje urnidi ngwuje ci, “Lani ngwumaad ngwüny, ngaa la'ti mätï ngwuumalu ngwere?”

Aar ci, “Bärï.”

6 Ngwuje be ci, “Gätädär ngwü'dïbä kuyala gidi gaama

gidi bälükä ngwa je be mbuja ngwoko.” Anni ma aar gatu ngwü'dïbä, a ngwuum ï'dätï ngwonyadu 'di a je ngwü'dïbä näcï ndi aar je oda.

7 A doo'ra danni dati Yicu ämnï ci Butrujing, “Deleny diru!” Anni ma gu Jamaan gwani Butruj 'dingini ngindeng no ndi ari, “Deleny diru,” ngwape direda düngün ngwüpänï nono (ndi ari gwujalu ngwanginu ngwanu) ngwumi'ri giyaw. 8 A ngwoo'ra ngwoko gwujani bälükä gwe aar oda ngwuuma ngwü'dïbä ngwe ngwonyadu ndi ari la'ti ola ngwaalinganu kïmämü gito gito ngwaru bränü küü'rï tudini (100). 9 Anni ma aar 'tüdä kïmämü, aar engga lïgä liru yirang lïmüjïnä liju gu ngwuumala a yon ji.

10 A je Yicu ci, “Ilar ngwuum ngwe ngwoko ngwanni ngwuma je umma gwenene!”

11 A Jamaan gwani Butruj allu gïbälükälä ngwülläjä ngwü'dïbälü kïmämü. Ngwü'dïbä ngwonyadu ngwuumanu ngwuru küü'rï tudini na 'dï tudini tä'rïl (153). Ngwuum ngwe ngwee ngwonyadu no, aar 'ti ü'rï'tïyä ngwü'dïbänü. 12 A je Yicu ci, “Ilar ang eny.” Aa'ti gwere ngwoo'ranu ngwüngün ädïnä ndi otacalu ndi ari, “Nga gwani yärü?” Ngindenga lïlïngïdï ndi ari nginde gwuru gwani Deleny. 13 A Yicu ila ngwape yona ngwuje ätädä ngwuje ätädä 'to ngwuum. 14 Ngwuja'ri ngwee ngwuru ngwanni ngwuru yomonalu tä'rïl (3) a ye Yicu 'täcä ngwo'ralu ngwüngün anaku ma gu Ngwaalu 'dï'rïyälü giyi'ranyanu.

A Yicu iye Butrujinganu

15 Anni ma aar medaji enying, a Yicu ci Butrujing, “Gwani Jamaan gïjï gidi Yuna, nga gwämnänïny 'didanu ngindenga gilee?”

A Butruj ci, “Yäy gwani Deleny, nga gwülïngïdï ndi ari äny gwämnängä.”

A Yicu ci, “Iya ngwangala ngwüny.”

16 O're a Yicu ci, “Gwani Jamaan gïjï gidi Yuna, nga gwämnïny 'didano?”

Ngwuci, “Yäy gwani Deleny, nga gwülïngïdï ndi ari äny gwämnängä.”

A Yicu ci, “Ombaja ngwangala ngwüny.”

17 Ngwo're mana gomonanu 'tä'rïl ngwuci, “Gwani Jamaan gïjï gidi Yuna, nga gwämnïnye?”

A Butruj ümï ligoranu ndi ari gwuma Yicu otacalu yomonanu tä'rïl ndi ari, “Nga gwämnïnye?” Ngwuci, “Gwani Deleny, nga gwülïngïdï yi'ralalu 'dar. Nga gwülïngïdï ndi ari äny gwämnängä.”

A Yicu ci, “Iya ngwangala ngwüny. 18 Nggwa ang ondaci 'didanu ndi ari, Ma ang 'dï'rälü gwuru damal, nga gwati genne gwu'ren nga ele ngwaalu ngwaru ngwe ligor lunga. Ma be ru dïmäyïn, nga gwati gwalli guyanu aar ang dïjï giki di'ter aar ang okta ngwaalu ngwa'ti je ligor lunga mïnä nda gu ele.” 19 Yicu gwondaja ngwuja'ri ngwee nunnu ngwinggidi yi'rany yanni yadi je Butruj ayi ngwuye näjï Ngwaalinga. Ngwube ci, “Gwujaniny!”

20 Anni ma Butruj gwurlalu ngwengga gilo ligwujana je doo'ra danni dati Yicu ämnï. (Doo'ra diru ndee danni dïndrädï Yicung nono gwerre gaji ganni gijaar ge ndi eny digera de. Ngwuci, “Gwani Deleny, yärü gwuru gwanni gwada gwe gwurlanu?”) 21 Anni ma Butruj engga, ngwutalu ngwari, “Gwani Deleny nda mine nginde?”

21:20 21.20 Yuwana 13.25

22 A Yicu ci, “Manari gwümïnïny
nding jalu gwumidu 'di nyi o'ra,
nga gwätï gu ange? Gwujaniny
nga.”
23 A ngwuja'ri ngwee badalu
ngwengganu 'dar ndi ari doo'ra
ndoo da'ti da ayi. A be Yicu gwa'ti
aru nginde gwa'ti gwa ayi. Gwaru
'dogo, “Manari gwümïnïny nding
jalu 'di nyi o'ra, nga gwätï gu
ange?”
24 Doo'ra ndoo diru ndee don-
daja ngwuja'ri ngwee ngwuru
danni dullu je. A lïlïngïdï ndi
ari ngwuja'ri ngwüngün ngwätï
ngwäyänü.
25 Yi'ral yi'ter yonyadu yärrï
je Yicu 'to. Adinari yullaar je
'dar, ngwaalu ngwa'ti ngwadi ji
gïdïdlä ngwudi ape yitab yanni
yaadi üllïnï.

Yiiru yidi Ngwoo'ra Ngwükäjäär je Änï kitabanu

Luka gwuru gwullu gitab nggee. Gitab nggee giruya ngwuja'ri ngwanni ngwädï ngwe Lukalu kitabanu gidi ngwuja'ri ngwanni ngwujaw. Gitab nggee ginggida awa ngwoo'ra ngwudi Yicu, yiima ye yidi Lïgï'rïm lanni Liju'ru, ngwübädïyä ngwuja'ralu ngwanni ngwujaw ngwani nginde, “kündär gani Üräjälïm na Yäwüdïyä 'dar na Jamra 'di aar obani ngwaalu 'dar gïdïdlä” (Yiiru 1.8). Ämnä Ngwaalu gwudi ngwïkïrïjïn, gwädälü ngwüjänü ngwuru Ngwüyäwüd ngwube badalu ngwüjï 'dar gïdïdlä.

Lïgï'rïm liru lanni Liju'ru lüllü kerala liru yiima ngwüllï ngwoo'ranu ngwudi Yicu Üräjälïm komon gidi Yï'rïnyïnä yidi Uni yidi Ngwüyäwüd ngwuje üktïnï ngwuje ojemeye nono lanni liru yi'ra yidi gi'doonga aar 'dï'rï ndi ondaji ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwanni ngwo ngwüllïnä kitabanu nggee. Luka gwinggida awa Ngwaalu ngwapu yiiru ndi elelle gwudi ngwïkïrïjïn ngwündäjïnä na ndi acajidi gwudi yi'doonga yidi Ngwaalu.

Yajang yidi ngwuja'ri

1. Ja'rimani mama gwani inggidi ngwuja'ri (1.1–26)
2. Ngwuja'ri ngwümï'rädï ngwe Yicu na ngwaru ngwe (1.1–14)
3. Mandi ngwaalu ngwudi Yäwüdä (1.15–26)
4. Inggidi gwudi ngwuja'ri Üräjälïm (2.1—8.3)
5. Inggidi gwudi ngwuja'ri Yäwüdïyä na Jamra (8.4 — 12.25)
6. Yiiru yanni yapa je Bulij (13.1 —28.31)
7. Yiiru yanni yiru gi'ra yï'dï'rï ye Bulij (13.1—14.28)
8. O'rajidalu gwanni gwuju Üräjälïm (15.1–35)
9. Yiiru yanni yiru gi'ra rom yï'dï'rï ye Bulij (15.36—18.22)
10. Yiiru yanni yiru gi'ra tä'rïl yï'dï'rï ye Bulij (18.23—21.16)
11. Ji gwudi Bulij korkon Üräjälïm na Gäyïjärïyä na Ruma (21.17—28.31)

A Yicu 'dï'rï ngwallu kerala (Murkuj 16.19–20; Luka 24.50–53)

1 Mengga gwani Yabuluj, kitabanu ganni gullu nyi gwerre, nggwenggaca gu yi'ralalu 'dar yanni yärrï je Yicu na yanni yenggacing je ngwüjü 'tu'tu gaji ganni gï'dï'rüng ge yiiru ye 2 'di a gomon ila ganni giming ge 'dï'rï ngwele kerala. Gaji ganni ga'ting ge na 'dï'rü, gwondacana ngwo'ra ngwükäjäär je ngwüngün ngwanni ngwäbrüng je Lïgï'rïm le lanni Liju'ru. 3 Anni ma Yicu ïyï dïrbä ngwayi ngwüdï'rä giyi'ranyanu, ngwujalu ngwätï yomon küü'rï rom (40). Ating enggani ngwäyälü yomonanu yonyadu ndi aar lenge 'didanu ndi ari gwuma 'dï'rä giyi'ranyanu. Aar le ondaji ngwuje ondaci ngwuja'ri ngwe ngwudi yeleny yidi Ngwaalu. 4 Gomon ge'te anni ma aar le ji ndi eny gwüpäng, ngwuje ondaci ngwuje ci nunnu, “Aa'ti ngaa la gatani Üräjälïmïng ngaa be dünïcï angidacing gwudi Papa gwanni gwarung gwe gwanni gwu'dingina gwuca je gwe. 5 Ndi ari Yuwana gwünyïnyü yaw ye a be yomon cong ngaa la nyïnyïnï Lïgï'rïm le lanni Liju'ru.”

6 Anni ma Yicunga mbudidi ngwoo'ra ngwe ngwüngün gwüpäng, aar otacalu aar ci,

“Gwani Deleny, jadu gwuru gwanni gwada gwe gwä'räcä Yïjïräyïl yelenya?”

7 Ngwuje ci, “Ngaa la'ti ätï kaji na giyomon yanni yige'ta je Papa yeleny ye yüngün. 8 A be ma ji ma ara je gu Lïgï'rïm lanni Liju'ru üllänü, la je be onjaji yiimala ngaa ru lanni ladi inggidi gwani äny kündär gani Üräjälïm na Yäwüdïyä 'dar na Jamra 'di ngaa obani ngwaalu 'dar gïdïdlä.” 9 Anni mung ari ngwuja'ri ngwee, ngwü'dï'rï ngwäyänü ngwegen ngwallu kerala 'di ngwänï gïyïbä'ränü ngwü'rïnyänälü ngwäyänü ngwegen.

10 Aar ji ndi ombajidi kerala 'ti'tog anni mung ji ndi allu, puprang no a ngwüjï rom (2) ngwugenna ngwureda ngwubidu 'tädälü aar je ci, 11 “Ngwüjï ngwee ngwudi Jälïlïng, ngaa larra ngaa be dünä ngene ndi ombajidi kerala? Yicu nggwee gwanni gwuma aar 'dï'rïyï 'danggalanu gwuma aar gwe ele kerala, gwa ji gwo'ra 'to anaku änggädä gu gwuma ele kerala.”

A Mitiyaj mandi ngwaalu ngwudi Yäwüdä

12 Aar kwodalu aar gatana Gidotra gidi Ngwümïnïtï aar ila Üräjälïm ga'ti ola ngwaalinganu ndi ele anaku ari gu dïmürä didi gomon giru Kwo'ra tä'rïl.* 13 Anni ma aar obana aar allu ngwu'dun alu nggwe kimbanu ganni gati aar gu ji. Lanni ju liru lani, Butruj na Yuwana na Yagub na Andrawuj na Bïlïpüj na Tumaj na Bartumawuj na Mätä na Yagub gïjï gidi gur gani Albayu na Jamaan gwanni gwati ligor enyanu gwani gen na Yäwüdä gïjï gidi Yagub. 14 Ngindenga 'dar lo'rajidalu gwüpäng anaku äbräjäär gu ndi otaci Ngwaalingalu ngindenga ngwawnga le na Märïyäm nanni gwudi Yicu na ngwenggen.

15 Giyomon giyoo, a Butruj 'dï'rï ngwïkïrïjïnänü, ngwa ru küü'rï nyärläl (120), ngwüdünälä gidiliganu 16 ngwari, “Lani ngweengga, ngwuja'ri ngwanni ngwaru ngwe gitab gwerre ngwätï ngwäyänü anaku aru gu Lïgï'rïm lanni Liju'ru ngwulemanu ngwudi Däwüd kur gani Yäwüdä gwanni gwuma ru guy gidi ngwüjï ngwanni ngwuma määtä Yicung. 17 Yäwüdä gwuru doo'ra de'te 'dengganu gwacajidar le giyiiru giyee.”

18 (Ngwube ellang giruny ngwiliny ngwe ngwanni ngwuma aar je ätädä gwani yiiru yüngün yiming ye gwurlanu Yicu gwe gwuma gu ï'dï ngwümï'rälü yïdül ye 'di a ngwanginu ngwüngün ubi a ngwüw 'tädälü mbüny. 19 A gu ngwüjï 'dinginalu 'dar ngwudi Üräjälïmïng aar ätädä giruny nggoo ngwürïny ngwani Akildama ngwuja'ri ngwee ngwani Yärmïyängä, “Giruny gidi Yïn.”)

20 No, a Butruj ari, “Yüllïnä kitabanu gidi Mäjïmür ndi ari,

‘A ngwu'dun ngwüngün undanu,
dïjï dere da'ti da gu janu.’

A mana ngwaalu ngwu'ter yüllïnä 'to ndi ari,

‘A dïjï di'ter mandi giyiiru yüngün.’

21 Yäy gu no, ya gu jayi ndi ari ar bupi dïjü danni dacajidar le giyiiru giyee gaji ge 'dar ganni gapu ge Deleny dani Yicu yiiru 'dengganu, 22 'tu'tu gomon ganni gïnyïnyä ge Yuwana ngwüjü 'di a gaji ila ganni gima ge Yicu 'dï'rï aar nje gatani ngwallu kerala. Ndi ari dïjï de'te 'dengganu

* **1:12** 1.12 Ngwaalu ngwaru bränü küü'rï rom na 'dï (50) ndi ele yora yalu. **1:20** 1.20 Mäjïmür 69.25 **1:20** 1.20 Mäjïmür 109.8

ar le ru ladi inggidi gwani 'dï'rï gwüngün."

23 No aar apa ngwüjü rom (2), Yüjïb gwani Barjabaj (gwati aar ci 'to Yuctuj) na Mitiyaj. 24 Aar otaci Ngwaalingalu aar ari, "Gwani Deleny, nga gwuru gwülïngïdï ligor lidi dïjï, enggaci nje dïjü ngwüjï ngwee rom (2) danni dinananga 25 ndi ape yiiru giyee yidi ükäjï, yanni yima je Yäwüdä gatani gwuma ele ngwaalu ngwanni ngwädï nono." 26 Aar be gatu yu'ru, aar ï'dädä ndi Mitiyaj aar ape aar gendaji ngwoo'ra ngwükäjäär je ngwuru 'dï na gwe'te (11).

2

Üllä gwudi Lïgï'rïm lanni Liju'ru

1 Anni ma gaji ila gidi gomon gidi Yï'rïnyïnä yidi Uni yidi Ngwüyäwüd, ngwoo'ra 'dar ngwudi Yicu ngwuju aar ji gwüpäng ngwaalu ngwe'te pu.* 2 Puprang no, a yal aranu kerala nono yal yidi dirun diru dudu ngwüllä 'di ngwonyadi ngwu'dunala ngwoo ngwujaar gu ndi jalu. 3 Aar engga ngwungla ngwuru nono gwele lingla lidi lïgä ngwüllä ngwubadalu ngwaci ngwüjälä 'dar ngwanni ngwuju ngeno. 4 A je Lïgï'rïm lanni Liju'ru onjadala ngwuje ätädä yiima aar ondaji ngwuja'ri ngwungla ngwe ngwu'ter.

5 Giyomon giyoo Üräjälïm, Ngwüyäwüd ngwonyadu ngwanni ngwüdïnyädï Ngwaalinga ngwuju. Ngwïndï ngwaalu mbüny mbüny giyen gïdïdlä. 6 Anni ma aar 'dingini yal giyee, A ngwüjï ngwonyadu o'rajidalu aar ji 'rïl ndi ari dïjï de'te de'te di'dinginu ngwuja'ri ngwudi lingla lüngün ngwündäjïnä. 7 A je le ngwaalu elalu aar utalu aar ari, "Ngwüjï ngwee 'dar ngwondaju ngwä'tüdï ngwudi Jälïlïngo? 8 Aar mine arra 'dar ma ar je 'dingini aar ondaji ngwuja'ri ngwudi yïïlü yege 'dar anaku rar gu? 9 Alanga liru Ngwübrïtï na Ngwumadi na Ngwulami, ngwüjï ngwati ji Mijuputumiya na ngwanni ngwati ji Yäwüdïyä na Gäbüdükïyä, na Bunduj na Ajiya, 10 na Bïrïjïyä na Bämbïlïyä na Mijir na ndi elada Lïbïyä gwe ngwaalu gito gito ngwucaar je Giruwan na ngwüjï ngwuru ngwïrnü ngwïndï Ruma, 11 ngwuru Ngwüyäwüd na ngwanni ngwändï giyobo yidi Ngwüyäwüd. A gu ngwüjï janu ngwuru Ngwükïrïd na Ngwädïgü. Ngwu'dinginar je ngwondaju giyiima yidi Ngwaalu ngwungla ngwe ngwege." 12 Aar ji 'rïl a je ngwe ngwaalu elalu aar otajidalu aar ari, "Yiru ange giyee?"

13 A je be loko ondajaji ngwu'dera nono aar ari, "Lima ïyï di'rica donyadu diming je rlälïyï?"

A Butruj ondaji

14 A Butrujinga 'dï'rälü ngwoo'ra ngwe ngwoo ngwuru 'dï na gwe'te (11), a Butruj ondajala gwulleny ngwondaji ngwari, "Lani ngweengga ngwuru Ngwüyäwüd na nga nga 'dar lanni lati ji Üräjälïm, gerajiiny länï ngaa je enggaci ngaa lenge ngwuja'ri ngwee. 15 Ngwüjï ngwee ngwa'ti rlälü anaku ara gu. Ngwaalu ngwona ngwuru dilu danu gaji giru tudini kwo'rongo (9). 16 A be yiru giyee yanni yari ye dïjïr dani Yüwïl ndi ari,

17 'Ngwaalu ngwari nu yiru giyee
yanni yadi nje ärrï giyomon
gïyä'dï yidi gwodaning,
äny gwa bäläjä ngwüjü 'dar
Lïgï'rïmä nono lüny.

* **2:1** 2.1 Yï'rïnyïnä giyee yati ji ma yomon küü'rï rom na 'dï (50) abralu yidi Yï'rïnyïnä yidi Dambdani.

A yïjï yalu yanni yiru ngwur na
yera ya alliji yïjïrä,
na ngwamal ngwalu ngwätï
ngwäy ngwudi engga ng-
wuja'ri,
na ngwümäyïn ngwalu ngwa
je ngwulingid eny.
18 Yäy 'di 'to ngwïnäd ngwüny
ngwanni ngwuru ngwur na
ngwaw,
ngwunje bäläjï Lïgï'rïmä
nono giyomon gïyä'dï ngwa
alliji yïjïrä.
19 Äny gwa ge'te yi'ral yidi allalu
ndïr kerala
na yi'remna ya ji yiru 'ter
gïdïyängälü,
ngwaalu ngwa ru yïn, ngwa
ru lïgä na ngwa ru dïlü dipa
gi'ranu.
20 Lingen la gwurli la ru dïrïm na
düüwä da gwurli da ru yïn
a ya ji giyee gwerre gwerre 'di
a be gomon ila nggä'dï gipa
gidi näjï gidi Deleny.
21 Na dïjï danni durnidi
ngwürïny ngwudi Deleny, da
gïlängïdïnï.'"

22 A Butruj ari, "Gerajar ngwänï ngwüjï ngwudi Yïjïräyïl ngaa 'dingini ngwuja'ri ngwee, Yicu gwudi Najrang gwuru dïjï dinggida de Ngwaalu ndi ari dükäjïng 'danggalanu yiima ye na allalu ndïr na yanni yiru yi'remnalu 'ter yanni yärrï je Ngwaalu 'danggalanu nginde gwe, yïlïngïdä je yigo'ro yalu. 23 Yicu nggwee gwügäbïcïjärä je Ngwaalu yiiru ye yanni yïlïngïdïng ye yorto ye ngwaalinga 'tu'tu gwerre, ngaa ape ngwuy ngwe ngwudi ngwüjï ngwuru Garany, ngaa pä kü'rälä ganni gimamindanu ngaa 'rinye. 24 A be Ngwaalu 'dï'rïyälü giyi'ranyanu yiima ye yüngün gwuma aar gwä'dälü giye'rendenyanu yidi yi'rany ndi ari yi'rany ya'ti ätï yiima ndi aar määtädälü. 25 Deleny dani Däwüd dondaja Kirictu gwe kitabanu ngwari,
'Nggwänggädï Delenya ngwäyänü
ngwüny yomonalu 'dar.
Ndi ari ngwujicinyalu kaama,
nunnu aa'ti nggwa lagadalu.
26 Yäy gu no nggwujayanu gilig-
oranu lüny nyi elnge gwu-
jayanu.
Ngwangina ngwüny 'to ngwa
jici ge'tajing gwudi midi.
27 Ndi ari nga gwa'ti gwuny
gatanalu gidel didi yi'rany
na ndi ari nga gwa'ti gwa
gäbïcï ngindeng gwunga
gwanni Gwuju'ru gwa
'digi'ri.
28 Nga gwuminy enggaci gay gidi
midi
na nga gwuny gäbïcï ng-
gwa jayanu gwulleny
'dunggunga.'"

29 A Butruj ari, "Lani ngweengga, nggwa je ondaci ndi ari nggwïcïnänü ndi ari papa gwege gwani Däwüd gwuma ayi gwuma aar gatu na dimomo düngün ndo ngene 'di gomon gidi gweneng. 30 A be nginde gwuru dïjïr gwülïngïdï ndi ari gwümï'rïcä Ngwaalu yi'rany ngwuci nu, gwa alliji gïjü güngün ge'te gididu'rala didi yeleny. 31 A Däwüd engga yi'ral yanni yadi ele ndi ji gweere, ngwondaji 'dï'rï gwe gwudi nginde gwanni Gwubrutaar yelenya ndi ari gwa'ti gwa aar gatanalu gidelanu didi yi'rany na ndi ari ngwa'ti ngwa 'digi'ri ngwanginu ngwüngün. 32 Ngwaalu ngwuma 'dï'rïyï Yicung nggwee gwumidu na nyii gilee 'dar liru länggädï 'didaning nggwee. 33 Gwuma aar 'dï'rïyï gwuma aar näjï näjïng gwupa ge'te gwalu kaama gidi Ngwaalu gwuma Papa ätädä Lïgï'rïmä lanni Liju'ru larung

2:21 2.21 Yüwïl 2.28–32 **2:28** 2.28 Mäjïmür 16.8–11

le lima aar nje bäläjä nono gilee länggädängää ngaa 'dingini gweneno. 34 Ndi ari Däwüd gwa'ti 'dï'rü ngwallu kerala ngwube ru gwaru nu,

‘Deleny dica Delenya düny,
Jalu ngene kaama güny
35 'di ngaa gï't'ïjï güwänälü gunga
nga ro'talu giyoranu yunga.’

36 Yäy gu no, a gu ngwüjï lenge 'dar ngwudi Yïjïräyïl ndi ari, Yicu nggwee gwü'rïnyïtängää, gwuru gwuge'ta Ngwaalu ngwuru Deleny ngwuru gwanni Gwubrutaar yelenya.”

37 Anni ma gu ngwüjï 'dingini ngwuja'ri ngwee no, aar je dugi yigor aar ci Butrujing je ngwoo'ra ngwe ngwükäjäär je, “Yiru ange yanni yadi nje ärrï lani ngweengga?”

38 A je Butruj ci, “Jo'renyanar ara je nyïnyï 'dar ngwürïny ngwudi Yicu Kirictu ara je Ngwaalu düdänïjänü gwalu gwanni gwuki, la je be angidaci Lïgï'rïmä lanni Liju'ru. 39 Ndi ari ngwuja'ri ngwee ngwaru ngwe Ngwaalu, ngwalu ngwuru aar ru ngwudi yïjï yalu aar ru ngwudi ngwüjï 'dar ngwanni ngwü'tüdänü Ngwaalu, ngwüjï 'dar ngwanni ngwa je Ngwaalu ngwege ngwuru Deleny urnidi.”

40 A je Butruj ondaci ngwuja'ri ngwe ngwonyadu ngwuje le rimalu ngwuje päcälü, “Gïlängïdïyär yigo'ro yalu kimaadanu nggee giki gidi dïdlä ndee.” 41 Ngwüjï ngwonyadu ngwanni ngwuma ämnï ngwuja'ri ngwüngün aar je nyïnyï yaw ye ngwa ru ngwüü'rï tä'rïl (3,000) aar je gendani ngwïkïrïjïn komon nggoo.

Acajidi gwudi ngwïkïrïjïn

42 Ati aar jalu yomon 'dar ndi aar 'täjï ngwäyänü nda je ngwoo'ra ngwükäjäär je enggaci ngwuja'ri aar acajidi gwüpäng ndi eny na ndi acajidi ndi otaci Ngwaalingalu. 43 A yi'ral yanni yati je ngwoo'ra ngwükäjäär je ärrï, aar je iye yedenyo, a ngwoo'ra ngwükäjäär je ape yi'ral yidi allalu ndïr na yi'remna yidi yiima yipa. 44 Ngwïkïrïjïn 'dar ati aar ji gwüpäng ati aar emadi giyi'ralanu 'dar gwüpäng. 45 Ati aar ellang ngwony ngwegen ngwanni ngwätäär je ati aar ätädä ngwengga ngwanni ngwa'ti ätï. 46 Aar äbräjï giyomonalu 'dar ndi o'rajidalu ngwämrä kobo. Ati aar acajidi gwüpäng ndi eny ngwu'dun ngwegen aar emadi ndi eny gwüpäng yigor ye yijayanu yiru 'didanu. 47 Ati aar ortada Ngwaalinga ati aar jayi ngwüjü ngwäy 'dar. Ati je Deleny gendaca ngwüjü ki'doonga gegen yomon 'dar ngwanni ngwuma gïlängïdïnä.

3

A Butruj u'riyi dirga nono

1 Gomon ge'te Butrujinga Yuwana gwe ländädï kobo gaji ge giru tä'rïl (3) gidi otaci Ngwaalingalu lingen le ligwurlu. 2 Ngenone gïlängïr licaar Längïr lanni Lijaw, gur giju gu giru dirga anaku lïngïdäär gu, gapaar ating jalu yomon reny längïrü nono ndi geraci ngwüjü guy ngwanni ngwati ilada ngwämrä kobo. 3 Anni mung engga Butrujing je Yuwana gwe liju gito ndi änï kobanu, ngwuje geraci guy nunnu aar ätä gony gere. 4 A Butruj alliji ngwäy nono ngwombaji jicom na Yuwana 'to. A Butruj ci, “Ombaji nje!” 5 No, ngwuje alliji ngwäy nono ngwuje ombaji, ngwuge'taji ndi ari gwadi aar ätädä gony gere.

2:35 2.35 Mäjïmür 110.1

6 A be Butruj ci, “Dab na buta
gwa'ti nyi ätï, a be yanni yätï
nje, ya je ätä. Ngwürïny ngwe
ngwudi Yicu Kirictu gwudi Na-
jrang, nggwang ci 'dï'rü nga ele!”
7 Ngwube 'dï'rïyälü gaama ge ng-
wudige'dajala. Puprang no, a
yora ji 'däny ngwü'dï'rälü prüd
ngwüdünädälä. 8 Ngwü'dï'rï'tälä
yora ye yüngün ngwuje gagitu
ngwele. Ngwuje be gwujani aar le
ele aar äni ngwämrä ngwudi gobo
ngwele ngwü'dï'rï'tälä ngwortada
Ngwaalinga. 9 Anni ma ngwüjï
ngeno engga gwïndälü ngwortada
Ngwaalinga, 10 aar lenge ndi ari
gur giru ganni gati jalu gïlängïr
lidi gobo licaar Längïr lanni Lijaw
ndi geraci ngwüjü guy, aar allalu
ndïr a je le ngwaalu elalu giyi'ral
yanni yima ji 'dünggüngün.

Ngwuja'ri ngwudi Butruj kobanu

11 Anni ma gur ji ndi mätïnädä
ndi Butrujinga Yuwana gwe, a
ngwüjï 'dar allalu ndïr, aar je
rükädä nono ngwaalu ngwucaar
je Gurd gidi Jiliman. 12 Anni
ma Butruj engga ngwüjü aar gu
ru no, ngwuje ci, “Lani ngwüjï
ngwüny ngwudi Yïjïräyïl, yi'ral
yarra giyee ma ara je allijalu ndïr?
Ange gwuru nje be alliji ngwäy
nono no, nono ma yiima na jayi
gwärï ru gwu'riya dïjü nono ndee
ngwele? 13 Ngwaalu ngwudi
Äbräyïm na Ngwaalu ngwudi
Ijaag na Ngwaalu ngwudi Yagub,
Ngwaalu ngwudi ngwügüürnä
ngwege, ngwuma näjï dïnädä
düngün dani Yicu. Nginde
gwanni gwuma aang määtä ngaa
ätädä ngwelenya nunnu aar
'rinye, ngaa nyï'rïnï ngindeng
ngwäyänü gideleny dani Bilatij
anni mung ru gwading gatalu.
14 Ngaa lïnyï'rïnä ngindeng
gwanni Gwuju'ru Gwüdünälü,
ngaa be bupi ara je Bilatij gätïjä
guralu ganni gige'ta giimra.
15 Ngaa 'rinye ngindeng gwanni
gwuru gay gidi midi gwuma be
Ngwaalu 'dï'rïyï giyi'ranyanu, nyii
liru länggädï yi'ral giyee. 16 Ämnï
gwe ngwürïny ngwudi Yicu,
gwuru gwuma u'riyi guru nono
nggee gänggädängää ngaa lenge
gima ojeme nono. Yiru ngwürïny
ngwe ngwudi Yicu na ämnï gwe
'dünggüngün gwanni gwuma
u'riyi nono, anaku änggädä gu
nga nga 'dar.

17 A be gweneno lani ng-
weengga, äny gwülïngïdï ndi ari
yanni yärrä je ngwelenyinga le,
yärrä je gu ngaa la'ti lïngïdï.
18 A be yiru giyee ndi ari
awa Ngwaalu ngwuma ätïyï
ngwuja'ri ngwäyänü ngwonda-
cung ngwe ngwïjïrä 'dar gwerre
ngwari, nginde gwüngün gwanni
Gwubrutaar yelenya, gwa aar
ärrï yündä. 19 Jo'renyanar be,
ngaa o'raca Ngwaalinga nunnu
ara je düdänïjänü ndi ke gwalu.
Nunnu a gaji gidi obe düwä de
ila Gideleny. 20 Gwa je be ükäcä
ngindeng gwanni Gwubrutaar
yelenya gwanni gwäbräjärä je
gwani Yicu. 21 Ndi ari gwa jalu
kerala 'di a gaji ila ndi ari a yi'ral
'dar aar gï'tïnï yiyang, anaku
ondaca gu Ngwaalu ngwïjïrä
ngwüngün ngwanni ngwuju'ru
gwerre. 22 Ndi ari Müjä gwaru nu,
‘Deleny diru Ngwaalu ngwalu da
je ükcä dïjïrä nono ükäjäär nyi gu,
a nginde gwadi 'tüdä 'danggalanu.
Gwa aang 'dengenaci giyi'ral
'dar yanni yadi ara je ye ci
ngaa je ärrï. 23 Dïjï danni da'ti
da 'dengenaci dïjïrä ndoo, da
aar linynyi ngwüjänü ngwudi
Ngwaalu.’

24 A ngwïjïr 'dar ngwanni ng-
wuma je Ngwaalu ükäjä ngwuja'ri
ngwe, ngwätïnä Jämüwïlïngänü
na lanni lima gwujana gwodan,

3:13 3.13 Gwuruj 3.6,15 **3:23** 3.23 Täjïnïyä 18.15,18,19

londaja yi'ral ye yidi yomon giyee.
25 Na ngaa liru ngwu'rin ngwudi
ngwïjïr ngaa ru 'to ngwu'rin
ngwudi gekajidi gwanni gwugeka-
jidu Ngwaalu ngwügüürnängä
le ngwalu. Anaku mï'rïcïng
gu Äbräyïmïng yi'rany ngwuci,
‘Gilinge ge gunga, nggwa onjaci
ngwüjü 'dar gïdïyängälü.’ 26 A no,
Ngwaalu ngwü'dï'rïyä dïnädälü
düngün dani Yicu ngwükäjä
gwerre gwerre 'danggalu nunnu
ara je onjaci gwä'rä gwe dïjü de'te
de'te 'danggalanu ndi elelle kay
güngün ganni giki.”

4

A Butruj na Yuwana dünä ngwäyänü ngwämrä

1 Butruj na Yuwana liju ndi on-
daci ngwüjü kobanu anni ïndï ng-
wur'dal na Ngwüjändügï na dan-
gida didi ngwangida ngwudi gobo.
2 Aar ila likanu ndi ari Butru-
jinga Yuwana gwe londaci ngwüjü
ndi ari 'dï'rï giyi'ranyanu nggwo
Yicu gwe. 3 Aar määtä Butrujing
je Yuwana gwe aar je gekajalu
korkon 'di a bïgänü ru ndi ari
ngwaalu ngwuma ru degera kaji
nggoo. 4 A be ngwüjï ngwonyadu
ngwanni ngwuma 'dingini ng-
wuja'ri, aar ämnï Ngwaalu, ng-
wanni ngwuru ngwur, aar gen-
dadi 'di aar ru ngwüü'rï tudini
(5,000).

5 Anni ma dilu danu ru, a ngwe-
leny na mbumbunga na ngwoorta
ngwudi yobo o'rajidalu Üräjälïm.
6 A gu dir'dal danni diru gi'ra dani
Anan ji na dir'dal dani Giyaba na
Yuwana na Älïjïkändär na 'dar
lidi gubu gidi dir'dal danni diru
gi'ra. 7 Aar apa Butrujing na
Yuwana aar je dünäjï gidiliganu
'denggen aar je otacalu aar je ci,
“Yeleny yidi yärü na ngwürïny
ngwudi yärü ngwärrä ngwe yi'ral
giyee?”

8 A Butruj 'dï'rï gwonyadu
Lïgï'rïmälä lanni Liju'ru ngwuje
ci nu, “Lani ngweleny na mbum-
bunga lidi ngwüjï, 9 manari ngaa
lotaci njalu gwene gwani yi'ral
yanni yijaw yanni yiminje ärrï
gidirga, nje otacalu nunnu du'ru
nono awa? 10 Lïngïdär be yi'ral
giyee nga nga na ngwüjï ngwudi
Yïjïräyïl 'dar ndi ari nyii lärrü
yi'ral giyee ngwürïny ngwe ng-
wudi Yicu Kirictu gwudi Najrang,
gwanni gwüpädängää kü'rälä
ganni gimamindanu gwuma be
Ngwaalu 'dï'rïyälü giyi'ranyanu.
Ngwürïny ngwüngün ngwuru
ngwu'riya, guru nono nggee
gïdünädälä ngwäyänü ngwalu.
11 Yicu gwuru gwanni gwondaja
gwe gitab ndi ari,

‘Go'rr ganni gima aang
'donyadadalu nga nga lanni
lati oda,
giru gima ru gidingo gidi
ngwu'dun.’

12 Gilang gwa'ti gïdïjï dere di'ter
ndi ari dïjï dere da'ti gïdïdlä 'dar
danni dapu Ngwaalu nunnu aar
nje gïlängïdïyï.”

13 Anni ma aar engga Butru-
jing gwu'ranu na Yuwana, aar
je lenge ndi ari liru ngwüjälü
nyidang ngwa'ti bebera, a je le
ngwaalu elalu, aar lenge ndi ari
ngwüjï ngwee ngwujaar Yicunga
le. 14 Aar 'ti be lïngïdï ladi aar
je ca ange ndi ari länggädï guru
nggoo gima u'ri nono gïdünäär
le. 15 Aar je 'tüyä poor ngwämrä
ngwudi Ngwüyäwüd aar jalu ndi
otajidalu. 16 Aar ari, “Yiru ange
yanni yadi aar je ärrï ngwüjü
ngwee? Ndi ari ngwüjï ng-
wudi Üräjälïmïng ngwülïngïdï yi-
ima 'dar yanni yiralu 'ter yärräär
je ya'ti ya ar je nyï'rïnï. 17 A
be nunnu aa'ti ngwuja'ri ngwee

3:25 3.25 Täküwïn 22.18; 26.4 **4:11** 4.11 Mäjïmür 118.22

ngwa badalu a je ngwüjï 'dingini ngwonyadu, ar je iyiyi yedenyo ndi ari aa'ti londaci dïjü dere ngwürïny ngwe ngwee."

18 Aar je apa aar je ondaci ndi ari aa'ti ba be londaji ndi enggaci ngwüjü ngwürïny ngwani Yicu. 19 A je be Butruj na Yuwana ci, "Manari nga nga lïmïnü ndi ara je 'dengenaji nyii be 'donya ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu, enggaci nje yiru giyene yanni yijayana 'danggalu? 20 Nyii la'ti la gwugwundi nyii londaji ngwuja'ri ngwee ngwanni ngwänggädï nje nje 'dingini." 21 O're aar je iyiyi yedenyo aar je be gatalu. Aar 'ti mbuji gay gadi aar je ge reraji ndi ari lima je yedeny eny ngwüjï ndi ari ngwuma jayanu aar ortada Ngwaalinga gwani yiima yanni yima ji. 22 Ndi ari gur nggoo gäpädäär yiima giyee ngwu'ri nono, gümä gonyadana ngwüdläyü küü'rï rom (40).

Otaci Ngwaalingalu gwudi ngwïkïrïjïn

23 Anni ma aar gata Butrujingalu na Yuwana, aar kwoyalu aar o'raci ngwenggen aar je ondaci ngwuja'ri 'dar ngwanni ngwuca je ngwe ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny na mbumbunga. 24 Anni ma aar 'dingini ngwuja'ri ngwee, aar alliji dula aar otaci Ngwaalingalu aar ari, "Gwani Deleny nga gwanni gwuge'ta gere na dïyäng na yaw na 'dar yanni giyo gu. 25 Nga gwondaja Lïgï'rïm le lanni Liju'ru lingla le lidi dïgüürnä därï dani Däwüd diru dïnäd dunga, ngwari,

'Ngwüjï ngwarra ngwudi yen ma aar 'dï'rï güündä?
Na ngwüjï ngwarra ma aar ïräjï ngwäy giyi'ral yiru 'tur?
26 Ngweleny ngwarra ngwudi dïdlä ma aar ji mama
na larra lanni lati ruyi yelenya ma aar o'rajidalu
aar ïnïjï Delenya
aar ïnïjï ngindeng gwüngün gwanni Gwubrutaar yelenya.'

27 'Didanu Yirüdïj na Bilatij Bündï lirucidu ngwüjïngä le ngwuru Garany na ngwüjï ngwudi Yïjïräyïl kündär nggee aar ïnïjï dïnädä dunga danni Diju'ru dani Yicu nginde gwanni Gwubrutanga yelenya. 28 Yima aar je ärrï 'dar yanni yïmädïnïyä je nga je ge'te guy ge gunga nunnu aar gu ru anaku bupa gu. 29 Gwani Deleny, ila be nga engga iyiying yedenyo gwegen nje gäbïcï liru ngwïnäd ngwunga nyii 'ranu ndi ondaji ngwuja'ri ngwunga. 30 Dingada guy gunga nga u'riyi ngwüjü nono nga ape yiima yiru yi'remnalu 'ter nga je ärrï yidi allalu ndïr ngwürïny ngwe ngwudi dïnäd dunga danni Diju'ru dani Yicu."

31 Anni ma aar otaci Ngwaalingalu, a ngwaalu ngwanni ngwo'rajidaar gwalu lagadalu. A je Lïgï'rïm lanni Liju'ru onjajala aar 'ranu aar ondaji ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu.

Ati ngwïkïrïjïn emadi ngwong ngwegen

32 A ngwïkïrïjïn 'dar ru yigor ye'te pu aar ru ya'ranya ye'te pu. Ati 'ti dïjï dere aru ngwong ngwüngün ngwuru ngwee ngwanni ngwätïng je ati aar be emadi ngwong 'dar gwüpäng. 33 A ngwoo'ra ngwükäjäär je ätï yiima yipa ndi enggaci ngwüjü 'dï'rï gwe giyi'ranyanu gwudi Deleny dani Yicu. A je gu yïmï'rü yidi Ngwaalu ji 'dar yïrälü. 34 A gu 'ti dïjï dere janu dinyangiralu. Ndi ari ngindenga 'dar lanni lätï dïyängü aar ätï ngwu'duna, ngwati aar je ellang aar apa ngwilinya 35 aar je

4:26 4.26 Mäjïmür 2.1–2

ätädä ngwo'ra ngwükäjäär je aar je gegenaci ngwüjü ngwanni ngwunyangiralu.

36 Na gur ge'te gani Yüjïb gwati ngwoo'ra ngwükäjäär je ci Birnaba yani ndi ari gwati or'temaji ngwüjü, gwuru Dillawi* gwülïngïnä Gabruj. 37 Nginde gwätï dïyängü didi kwoy ngwape ngwellang ngwapa ngwilinya ngwuje ätädä ngwo'ra ngwükäjäär je.

5

Yi'rany yidi Ananiyanga Jäbïrä gwe

1 A be gur gani Ananiya daw de düngün dani Jäbïrä ellang 'to dïyängü degen. 2 Ngwube gwä'rïnï ngwilinya ngwoko a gu daw düngün lenge, ngwuje be apa ngwoo ngwï'dälü ngwuje ätädä ngwo'ra ngwükäjäär je.

3 Anni ma Ananiya äpïjï ngwoo'ra ngwükäjäär je ngwilinya, a Butruj ci, “Ananiya, nga gwarra nga be gäbïcï dijego'ro ngwonyadi ligorala lunga no 'di nga ïdäjï Lïgï'rïmänü lanni Liju'ru änïjï gwe ngwilinyalu ngwoko ngwudi dïyäng danni dïllängä? 4 Dalu dä'tüdï gwele gaji ganni ga'ta ge na ïlle? Na anni mung ïllïnï, ngwiliny ngwa'ti ju kuyanu galo? Yiru ange yanni yima gäbïcï ligor lunga nga je be ärrï giyee yiru gu no? Ya'ti ani ndi ari nga gwuma ïdäjï ngwüjänü, a be Ngwaalu ru ngwuma je ïdäjänü.”

5 Anni ma gu Ananiya 'dingini no, ngwï'dï ngwayi. Anni ma gu ngwüjï 'dar 'dingini yi'rany ye yüngün, a je yedeny eny. 6 A ngwamal ngwoko ändä aar pädä ngwureda nono aar ape aar gwe ele ndi gata.

7 Anni ma aar jalu 'di a gaji ru tä'rïl (3), a daw düngün ändä, nginde ya'ting je lïngïdï yanni yima mbuji duru düngün. 8 A Butruj otacalu ngwuci, “Enggaciny ngwilinya, ngwuru ngwee ngwudi dïyäng danni dïllängää dur de dunga dani Ananiya?”

Ngwuci, “Yäy ngwuru.”

9 A Butruj ci, “Ngaa larra dur de dunga ngaa be gekajidi ndi ïdäjï Lïgï'rïmänü lanni Liju'ru lidi Deleny? Änggädï! Lanni lima gata duru dunga lima obana gïlängïr, la ang apalu 'to la gwe ele.” 10 No ngwï'dï giyoranu yidi Butruj ngwayi. A ngwamal ändä aar apalu aar gwe ele aar je gatajidalu dur de düngün. 11 A yedeny eny ngwïkïrïjïnä 'dar ki'doonga na ngwüjï 'dar ngwanni ngwuma 'dingini yi'ral ye giyee.

Ngwoo'ra ngwükäjäär je ngwapu yiima yonyadu

12 Ngwoo'ra ngwükäjäär je ngwapu yi'remna yidi yiima yonyadanu na yidi allalu ndïr ngwüjänü. Na ngwïkïrïjïn 'dar ngwati o'rajidalu kurdanu gidi Jiliman. 13 Aa'ti dïjï dere ju dïndï poor ndi ari ngwuje gu änänü, ati je ngwüjï näjï gwulleny. 14 A ngwur na ngwaw ngwonyadu ämnï Gideleny dani Yicu aar gendadi yi'ra yegen. 15 Ati ngwüjï apa ngwüjü ngwanni ngwümä aar ngwe 'tüdä ngwayalu aar je ndriyalu gïyïlälälü nunnu ma Butruj millida manari dï'rïmbïl düngün dima ele dïjü nono, ngwu'ri nono. 16 Ngwüjï ngwonyadu ngwanni ngwati ji gïyündär yanni yijacidaralu Üräjälïm gwe aar apa ngwüjü ngwümä na ngwanni ngwärrï je ngwü'rïllä yündä, 'dar ati aar u'ri nono.

Aar übïnï ngwo'ralu ngwükäjäär je

* **4:36** 4.36 Ngwullawi ngwü'tüdï kilinge gidi Lawi gïjï gidi Yagub. Ngwati gendaci ngwur'dala guy ndi ape yir'dala kobo.

17 A dir'dal danni diru gi'ra ke yi'rinya na gimaad güngün ki'du gidi Ngwüjändügï. 18 Aar määtä ngwo'ra ngwükäjäär je aar je ge'te gorkon gidi ngwüjï. 19 A be dilunga ndoo a gï'rr gidi Deleny ila ngwïgïtï längïrü lidi gorkon ngwuje 'tüyä poor ngwuje ci, 20 “Ïndär kobanu ngaa ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwe 'dar ngwudi midi gwanni gwuyang.”

21 Aar 'dengenaci ngwuja'ri ngwaru ngwe gï'rr aar 'dï'rï 'tu'tu dilu danu aar ele aar änï ngwämrä ngwudi gobo aar enggaci ngwüjü ngwuja'ri.

Anni ma dir'dal danni diru gi'ra gimaad ge güngün obana, aar urnidi ngwüjü gwüpäng ngwudi ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd, o'rajidalu gwudi mbumbunga lanni liru yi'ra yidi Yïjïräyïl. Aar ükäjïdï ngwoo'ra ngwükäjäär je korkon aar ngwe ila. 22 A be anni ma ngwangida obani korkon, aar je 'ti mbuju ngenone. Aar kwodalu aar je ondaci aar je ci, 23 “Änyängä limbuja gorkon gïlängïtïnä mama 'dar na ngwangida ngwüdünü ngwängïr. A be anni minyii ïgïtälü, nyii 'ti mbuju dïjü dere gïdrü.” 24 Anni ma gu gur ganni giru gi'ra gidi ngwangida ngwudi gobo na ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny 'dingini ngwuja'ri ngwee, a je le ngwaalu elalu aar ari, “Yiru ange yima ji?”

25 A dïjï de'te ila ngwuje ci, “Ngwüjï ngwele ngwuge'ta je korkon, ngwo ndi dünälä ngwämrä ngwudi gobo ndi enggaci ngwüjü.” 26 A dangida danni diru gi'ra ele ngwoo'ra ngwe ngwüngün aar je apa minyol ndi ari lïtï je yedeny nda je ngwüjï aca yo'rr ye.

27 Anni ma aar je änïjï ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd, a je dir'dal danni diru gi'ra otacalu ngwuje ci, 28 “Lica je aa'ti ngaa linggidi ngwürïny ngwee, ngaa lima be bädïyï ngwuja'ralu ngwee pad Üräjälïm ngaa be ari ngaa linje üpïyï yi'rany yidi gur nggee.”

29 A je be Butrujinga ngwoo'ra ngwe ngwükäjäär je ci, “Yätänä ngwäyänü ndi nyii 'dengenaci Ngwaalinga ndi ari nyii 'dengenaci dïjü dümnä. 30 Ngwaalu ngwudi ngwügüürnä ngwege ngwuma 'dï'rïyï Yicungalu giyi'ranyanu gwanni gwüpädängää kü'rï ganni gimamindanu ngaa 'rinye. 31 Gwuma be Ngwaalu alliji gwuming ge'talu kaama güngün, ngwuru Deleny ngwuru Gilang, nginde gwe, ngwüjï ngwege ngwudi Yïjïräyïl ma aar jo'renyana, ngwa je Ngwaalu düdïnïjänü ndi ke gwegen. 32 Änyängä liru linggida ngwuja'ri ngwe ngwee na 'to a ngwe Lïgï'rïm lanni Liju'ru inggidi lanni lima Ngwaalu ätädä ngwüjü ngwanni ngwu'dengenaca.”

33 Anni ma gu ngweleny ngwudi ngwämrä 'dingini ngwuja'ri ngwee, a je güündä ape aar bupi ndi 'rinye ngwo'ra ngwükäjäär je. 34 A be gur gegen gani Gämläyïl giru Dïbärrïjï ngwuru doorta didi yobo gati ngwüjï denya, ngwüdünälä ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd ngwari aar 'tüyä ngwo'ra ngwükäjäär je poor gwooko 'dogo. 35 Ngwube ci ngwelenya ngwämrä nu, “Lani ngwüjï ngwüny ngwudi Yïjïräyïl, arnganar giyi'ral giyee yige'ta je ndi ärrï ngwüjï ngwee. 36 Ndi ari gaji ga'ti olanu gima ele, gur gani Taduj gï'dï'rü ngwari gipa a ngwüjï gwuji ngwaru küü'rï tudini kwo'rongo (400). Gima aar be 'rinye ngwüjï ngwuma badalu 'dar ngwanni ngwugwujana ngwuja'ri ngwegen ngwuma dudi. 37 A be o're a Yäwüdä gwudi Jälïlïng 'dï'rä gaji gïdü'rädäär ge

ngwüjü a ngwüjü ngwonyadu aw giyora, o're aar 'rinye ngindeng ngwüjï ngwüngün ngwuma badi. 38 Yäy gu no, giyi'ral giyee nggwa je ola ndi ari o'raralu ngwüjï ngwee, gäbïcär je, manari ya'rany giyee na yi'ral yegen giyee yärräär je yidi yigo'ro yegen yiru, ya'ti ya ele gweere. 39 Ma be ari yïndï Ngwaalu, 'didanu ya'ti ya je dami, ya be ru ndi ari ngaa lidugudu Ngwaalinga le."

40 A ngweleny ngwudi ngwämrä 'dengenaci olang gwüngün, aar urnida ngwo'ra ngwükäjäär je aar je pï ngwacal ngwe aar je 'tücï ngwäyänü aar je ci aa'ti londaci ngwüjü mana ngwürïny ngwe ngwudi Yicu. Aar je be gatalu. 41 Aar 'tüdä ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd lijayanu, ndi ari lima je yïrgïnä mbuji yädï je ngwäy gwani Yicu. 42 Ngindenga giyomon 'dar ati aar ji kobo na ati aar ele ngwu'dun ngwu'dun ndi enggaci ngwüjü aar je ondaci ndi ari Yicu gwuru gwanni Gwubrutaar yelenya. Aar 'ti ju yere yanni yadi je dünäjï.

6

Lanni läbrääar je kwo'ra tä'rïl (7)

1 Giyomon giyoo, ati ngwïkïrïjïn gendada ngwanni ngwuma ämnï ndi Yicu. A be ngwïkïrïjïn ngwanni ngwuru Ngwüyäwüd ngwïndï giyen poor, aar 'dï'rï aar äbïngïnï giyinenanu gwani ngwïkïrïjïnä ngwanni ngwuru Ngwüyäwüd 'dunu ndi ari lati ï'dädänü ngwedel ngwe ngwegen ndi aar je gegenaci ngwony ngwudi eny ngwanni ngwati aar je gigini yomon reny. 2 A ngwoo'ra ngwükäjäär je ngwuru 'dï na rom (12) urnidi ngwïkïrïjïnä 'dar gwüpäng aar je ci, "Ya'ti ya gu jayi ndi ari nyii ï'dädänü yiiru ye ndi ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu nyii ape yiiru yidi eny. 3 Lani ngweengga, äbrär ngwüjü kwo'ra tä'rïl (7) 'danggalanu ngwulinginna ngwonyadu Lïgï'rïmälä lanni Liju'ru aar bebere, nje ge'te aar ape yiiru giyee. 4 Nyii be arngani ndi otaci Ngwaalingalu nyii ape yiiru ndi ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu."

5 A ngwuja'ri ngwee gäbïcï ngwïkïrïjïnä 'dar aar jayanu, aar äbrï guru gani Ijitabanuj gwätï ämnïng Ngwaalu gwupa gwonyadi Lïgï'rïmälä lanni Liju'ru. Ngindenga ngwoo'ra ngwe ngwani Bïlïpüj na Brukuruj na Nekonor na Temon na Barmanaj na Nekola gwudi Andakiyang gwanni gwändï giyobo yidi Ngwüyäwüd. 6 Aar apa ngwüjü ngwee kwo'ra tä'rïl (7) aar je äpïjä ngwo'ra ngwükäjäär je aar je ätä guy aar abingaci Ngwaalu gwani ngindenga.

7 A ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu badalu 'dar, a ngwïkïrïjïn gendada ngwonyadu Üräjälïm a ngwur'dal ngwonyadu ämnï ndi Yicu.

Aar määtä Ijitabanujing

8 Ijitabanuj gwuru dïjï donjaja Ngwaalu yïmï'ränü na yiima yüngün ating ärrï yi'ral yidi allalu ndïr na yi'remna yidi yiima yipa ngwüjänü. 9 A be Ngwüyäwüd ngwudi Giruwaning na ngwudi Ïjïkändärïyäng na 'to ngwudi ngwaalu ngwani Kïlïkïyä na Ajiya, ngwuru ngwudi Ngwämrä ngwudi Gätïnï Linginalu anaku ati aar je gu ci.* Aar be 'donya ngwuja'ri ngwudi Ijitabanuj aar le garnati. 10 Aar 'ti be burna ndi dami Ijitabanujing ndi ari

* **6:9** 6.9 Ngwüyäwüd ngwanni ngwuru ngwïnäd gwerre ngwuma be gatu linginalu.

nginde gwondaja yiima ye yidi bebere gwudi Lïgï'rïm lanni Liju'ru lätädï Ngwaalu ndi ondaji.

11 Aar be änïjï ngwüjü ngwoko bartad nono nyïm nunnu aar ari, “Änyängä li'dingina Ijitabanujing ngwaru ngwulem Giyobo yidi Müjä na Ngwaalu.”

12 Yiru giyee yanni yima je gäbïcï aar gwogaji ngwüjü na mbumbunga na ngwoorta ngwudi yobo aar gwurla Ijitabanujing nono aar määtä aar gwe ele Ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd. 13 Aar apa ngwu'duru aar ü'rïdä yi'duru nono aar ari, “Gur nggee ga'ti dünäjä ngwuja'ri ndi ari ngwulem gwani gobo nggee giju'ru na gwani yobo. 14 Ndi ari gwu'dinginiiny gwaru Yicu gwudi Najrang gwa pä gobalu mbüny gwa gwürlï dïmürälü dïgätïjänär nje Müjä.”

15 A ngwüjï 'dar ngwanni ngwuju ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd 'dï'rïyï ngwäy aar ombaji Ijitabanujing ngwugwurli ngwuru ngwäyänü nono gï'rr.

7

A Ijitabanuj ondaji ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd

1 A be dir'dal danni diru gi'ra otaci Ijitabanujingalu ngwuci, “Ngwuja'ri ngwee ngwaru ngwe ngwüjï ngwätï ngwäyäno?”

2 A je Ijitabanuj ci, “Lani ngweengga na papanga, gerajar ngwänï ngaa 'dingini! Ngwaalu ngwege ngwanni ngwünäjïnä ngwü'täcä dïgürnälü dege dani Äbräyïm gaji ganni gijung ge na ngwaalu ngwani Mijuputumiya, gwerre gwa'tina ïndï ndi ji kündär gani Araan. 3 A Ngwaalu ci, ‘Gatana geno gunga na ngwüjü ngwunga, nga ele ngwaalu ngwanni ngwada je enggaci.’

4 No, a Äbräyïm 'dï'rï ngwugatani geno gidi Ngwukaldan ngwele ngwuji Araan. Anni ma papa gwüngün ayi, a Ngwaalu apa ngenone ngwila ngwuji ngwaalu ngwee ngwujaa gu gweneno. 5 Ngwaalu ngwuma 'ti ätädï Äbräyïmïng ngwaalinga yu'rina ngwere ngene, 'di ngwaalu ngwere nggu jalu. A be Ngwaalu mï'rïcï yi'rany ndi ari ngwung je ätädä ngindeng na yïjü yüngün gwodan, a be Äbräyïm kaji nggoo gwa'ti gu na ätï gïjälü gere.

6 Ngwuja'ri ngwuru ngwee ngwanni ngwondaca ngwe Ngwaalu Äbräyïmïng ndi ari, ‘Ngwügüürnä ngwunga ngwa ji ngwa ru ngwïrnü ken gidi ngwüjï ngwu'ter ngwa aar je ruji ngwïnäd ngwa aar je ärrï yïrgïnä ngenone ngwüdläyü küü'rï tudini kwo'rongo (400). 7 A be äny gwa reraji ngwüjü ngwoo ngwanni ngwärrï je yïnädä linje be 'tüyä ken nggoo aar nyi äpïjï yobo ngwaalu ngwee.’ 8 A be Ngwaalu ätädä Äbräyïmïng gekajiding gwudi ü'rïdänï a gwe Äbräyïm ü'rïdä gïjü güngün gani Ijaag anni ma aar linge ngwätï yomon 'dübä (8). Gwodan aji a Ijaag ü'rïdä gïjü güngün gani Yagub, aji 'to a Yagub ü'rï'tädä yïjü yüngün 'dï na rom (12) giyoo yima ru ngwügüürnä ngwege.

9 Ngwügüürnä gwege ngwee ngwuru ngwü'düny ndi Yüjïb aar ape aar ellada ngwüjü yïnädä ken gani Mijir. A be Ngwaalu ru ngwuma gu ge'te guyala. 10 Ngwü'tïyï giyi'ralanu 'dar yanni yiki, ngwätädä bebereng ngwügäbïcï Browoning gwudi Mijiring ngwujayi ngwäy ngwuge'te ngwümäätä yelenya Mijir na ngwümäätä ngwu'duna ngwudi yeleny yidi Browon 'dar.

7:3 7.3 Täküwïn 12.1 **7:7** 7.7 Täküwïn 15.13–14

11 A be aji a ngwamu määtä ngwaalinga 'dar ngenone Mijir na ngwaalu ngwani Kanaan a ngwamu eny ngwüjü gwulleny. Aa'ti ngwügüürnä ngwege mbuju ngwony ngwudi eny. 12 A be anni ma Yagub 'dingini ndi ari yon giyo ngenone Mijir, ngwükäjï yïjü yüngün yiru ngwügüürnä ngwege aar ele ngenone yïrnü. 13 Anni ma aar kwoyalu gomon gidi gwodaning, a je Yüjïb enggaci ligo'ro lüngün ndi ari gwenggen gwegen gwuru, a Browon 'dingina ngwüjï ngwe ngwudi Yüjïb. 14 Ngwükäcï Yüjïbïng ngwükäjïdï ndi papa gwüngün gwani Yagub na ngwüjï 'dar ngwudi gubu güngün ngwuru 'dï kwo'ra tä'rïl na tudini (75). 15 A Yagubinga yïjï ye yüngün 'dï'rä aar ila Mijir aar gu ji ngenone 'di a gu Yagub ayi ngwügüürnängä le ngwege. 16 Aar je apa aar le ila ngwaalu ngwani Jikim aar je gatu gidimomo gïdïyäng danni dïllädï Äbräyïm yïjü yidi gur gani Amur ngwiliny ngwe ngwaalu ngwani Jikim.

17 Anni ma gaji ji ndi ila gito ganni gadi ge ngwuja'ri ji ngwanni ngwuca ngwe Ngwaalu Äbräyïmïng, gaji nggoo a ngwüjï ngwege lingadi aar gendadi aar onyadi Mijir. 18 A be aji a deleny diru 'ter ape yelenya Mijir da'ti lïngïdädï Yüjïb gwe yorto ye ngwaalinga. 19 Ngwugwurlanu ngwüjï ngwe ngwege ngwuje ärrï yïrgïnä ngwuje übïnälü aar gatani yïjälü yegen mbüny yïlïngïnä girem nunnu aar ayi.

20 Gaji nggoo aar gu lingeta Müjäng gwujaw yi'remna. Aar ombaji ngwujalu ngwüüwäyü tä'rïl (3) aar änïjälü 'dunu ndi mbumbu gwüngün. 21 A be anni ma ngwüjï ngwüngün ape aar gatanalu poor, a gera gidi Browon mbuji, ngwape ngwü'rünï ngwuruji gïjï güngün. 22 Aar enggaci Müjäng 'di ngwubebere ngwuja'ri 'dar ngwudi Mijiring ngwuru dïjï dojema ngwuja'ri na giyiiru yüngün.

23 Anni ma Müjä ätï ngwüdläyü küü'rï rom (40), ngwü'dï'rï ngwari gwadi ele ndi ombaja ngwüjü ngwüngün ngwuru Yïjïräyïl. 24 Ngwube mbuji gur giru Dimijir ndi pï guru ge'te giru Dïyïjïräyïl ngwube ruci ngwü'rïnyïjï Dimijira. 25 A Müjä ji ndi ge'taji ngwüjï ngwüngün ngwa lenge ndi ari gwapu gwe Ngwaalu yiiru nunnu ngwuje gataji düwä. Aa'ti be ngwüjï lïngïdï yi'ral yorto ye ngwaalinga. 26 Bïgänü a Müjä mbuji ngwüjü rom (2) ngwuru Yïjïräyïl ndi pidi. Ngwari ngwading je gwä'räjïdï ngwuje ci, ‘Ngaa liru yengga ange gwuru ngaa be pidi?’

27 A be gur ganni gïpïdï gwenggen ngwudinga Müjäng gay ge'te ngwuci, ‘Yärü gwanni gwuge'tanga nga ru deleny därï ndi nje pïcï yelenya. 28 Nga gwümïnä ndi nyi 'rinye anaku 'rïnyïtä gu Dimijira lungge?’ 29 Anni ma gu Müjä 'dingini no, ngwabri ngwugatani Mijiring ngwele ngwaalu ngwani Midiyan ngwuji yïrnü ngenone 'di nggu lingeta yïjü rom (2).

30 Anni mung jalu ngenone 'di ngwätï ngwüdläyü küü'rï rom (40), a gï'rr 'täcälü ngwengga lingla lidi lïgä lu'du gida'ri gïtäny gito gito Ken gani Jïnä. 31 Anni ma Müjä engga yi'ral giyee no, ngwudibi giyi'remna giyoo. Anni mung 'dongga gito nunnu ngwombajidi mama, ngwu'dingini a Deleny diru Ngwaalu ondaca aar ci, 32 ‘Äny gwuru Ngwaalu ngwudi ngwügüürnä ngwunga, Ngwaalu ngwudi Äbräyïm, Ijaag na Yagub.’ A Müjä didi'ri nono a yedeny eny ndi ombaji daa'ri. 33 A Deleny ci,

‘Gwällädï ngwüdänälü giyora ndi
ari ngwaalu ngwoo ngwüdünädä
gu ngwuju'ru. 34 Äny ng-
gwänggädï yïrgïnä yanni yärrïnä
je ngwüjï ngwüny Mijïr, äny
gwuma 'dingina ärïnïng gwegen
nyi be üllädä ndi nje gataji düwä,
ila nga ükäjï gweneno nga o're
Mijir.’

35 Müjä gwuru nggwee gwe'te
gwe'te gwanni gwu'donya ngwüjï
ngwudi Yïjïräyïl aar ci, ‘Yärü
gwuru gwanni gwurujanga de-
leny därï ndi nje pïcï yelenya?’
Gwuru gwurinda Ngwaalu gï'rr
ge ganni giju gida'ri ndoo du'du
ngwükäjï nunnu ngwuru deleny
degen ngwuje ü'rälü. 36 Ngwuje
'tüyä Mijïr ge'te gwe yi'ral yidi
allalu ndïr na yi'remna yidi yiima
ken gani Mijir ngwe ü'rïdä Bar
Alamring* aar ngwe ji ngwüdläyü
küü'rï rom (40) gïtäny. 37 Müjä
gwuru gwanni gwondaca ngwüjü
ngwudi Yïjïräyïl ngwuje ci, ‘Ng-
waalu ngwa ji ngwa je ükäcä
dïjïrä de'te anaku ükäjäär nyi
gu 'danggalanu.’ 38 A Müjä ngg-
wee gwuru gwujaar ngwüjü ngwe
gïtäny ngwuru dartan didi gï'rr
ganni gondacu Kenala gani Jïnä
na didi ngwügüürnä ngwege. Aar
ätädä ngwuja'ri ngwee ngwudi
midi ngwuje apa aar nje enggaci.

39 A be ngwügüürnä ngwege
'donya ndi 'dengenaci ngwuja'ri
ngwudi Müjä aar je obe gora ge
aar o're yigor ye yegen aar je
gwä'räjï Mijïr. 40 Aar ci Aru-
uning, ‘Gï'tïjï nje ngwaalinga aar
nje üktïnï. A be a'ri nggwee
gwani Müjä, gwuminje 'tüyä Mi-
jïr, gwa'ti ar gwe lïngïdï yorto
ye ngwaalinga yiru ange yima
mbuji.’ 41 Kaji nggoo aar ga'riji
gi'remna giru dab giru nono gin-
dri aar ruji ngwaalu ngwegen
aar rcïjï aar mï'rïnï nono aar
äpïjï gony yï'rïnyïnä gige'taar ng-
wuy ngwe ngwegen. 42 A je be
Ngwaalu gwürläcï lu'ra ngwuje
gäbïcï aar ele ndi äpïjï yurrumu
yobo yidi geralang anaku üllïnäär
gu kitabanu gidi ngwïjïr ndi ari,

‘Ngwüjï ngwudi Yïjïräyïl, ngaa
lïrcïjïny ngaa mï'rïnï nono
ngwüdläyü küü'rï rom (40)
gïtänye?
43 Ngaa be ru manni lanni
lüpïnänä gä'tä gidi bayil
gwani Malag
na guurrum gidi bayil gwani
Raban.
Yi'remna yanni yige'ta je
ngaa je äpïjï yobo.
Yäy gu no nggwa je gäbïcïjï
güwänü galu ga je ape ngaa
la ele ken gi'ter’ gweere Ba-
bil.

44 Anni ju ngwügüürnä ngwege
gïtäny lapana Gä'tä gidi geka-
jidi gijaar ge.Gïpädï Müjä ngwuru
nono ganni gänggädïng genggaca
Ngwaalu. 45 Anni ma aar ape,
a be aji a ngwügüürnä ngwege
apana aar ge ila Kanaan a je
Jäjïwä ruya anni ma je Ngwaalu
lïnynyïjï ngwüjü ngwudi Kanaan-
ing aar määtä geno. A gu Gä'tä
ji Kanaan 'di a gaji ila ganni
gima ge deleny dani Däwüd ape
yelenya. 46 A Däwüd jayi Ng-
waalinga ngwäy, ngwube utalu
ndi ari aading odaci Ngwaalinga
ngwudi Yagub ngwu'duna. 47 A
be aji a Jiliman ru gwanni gwuma
odaci ngwu'duna.

48 A be Ngwaalu ngwupa ngwati
'ti ju ngwu'dunanu ngwanni ng-
wodana ngwuy ngwe ngwudi dïjï
dümnä. Anaku aru gu dïjïr ndi ari
Ngwaalu ngwari,

49 ‘Gere giru ngwaalu ngwudi
didu'ri didi yeleny düny,

* **7:34** 7.34 Gwuruj 3.5,7,8,10 **7:36** 7.36 Yaw giyee giyo gwenene ngwaalu ngwucaar je Gana Juwej. **7:37** 7.37 Täjïnïyä 18.15 **7:40** 7.40 Gwuruj 32.1 **7:43** 7.43 Amuj 5.25

na dïyäng diru ngwaalu ngwati nyi gu ge'te yoralu yüny.
A Deleny ari, Ngwu'dun ngwuru ange ngwanni ngwadi nje odaci?
Na ngwaalu ngwuru ngwo ne ngwanni ngwadi nyi gu jalu nyi obe düwä de?
50 Äny gwä'tüdï manni gwanni gwuge'ta ngwonyalu ngwee 'dare?”

51 A je be Ijitabanuj ci, “Ngaa gilee liru ngwüjï ngwunyurtanu ngaa undi giyi'ra! Ngwügüürnä ngwalu ngwulingana je ngaa übïnï Lïgï'rïmälü lanni Liju'ru! 52 Dïjïr dere dïndï ne da'ti ngwügüürnä ngwalu übïnälü? Ngindenga li'rinyidu 'di aar 'rinye ngwïjïrä ngwükäjäär je ngwondaju ngwuja'ri ngwe gweere gwani nginde gwanni Gwüdünälü gwadi ila. A gwenene, gwuma gwe gwurlanu gwuma aang 'rinye. 53 Nga nga liru ngwüjï ngwanni ngwapu yobo yätädärä je Ngwaalu yï'rr ye, giyo be ya'ta je 'dengenaca.”

Aar aci Ijitabanujing yo'rr ye ngwayi

54 Anni ma ngweleny ngwudi ngwämrä 'dingini ngwuja'ri ngwee, aar kanu gwulleny 'di aar ïyïnï ngwad gündä. 55 A be Ijitabanuj 'dï'rïyï ngwäy ngwombajidi kerala, a Lïgï'rïmä lanni Liju'ru onyadala. Ngwengga näjïng gwudi Ngwaalu a Yïcu dünäcälä kaama. 56 Ngwari, “Äny gwänggädï gere gïgïtïnä nyi engga Gïjü gidi Dïjï dümnä gïdünäcä Ngwaalingalu kaama.”

57 A ngindenga 'dar gwü'rübänï ngwuy ngwänï ngwegen aar ürrï dula gwulleny aar 'dï'rädä Ijitabanujing nono 'dar gwüpäng. 58 Aar okta aar gwe 'tüdä poor kündär aar aci yo'rr ye. A ngwüjï ngwanni ngwü'rïdädï ngwuja'ri nono, aar gwalladani ngwuredalu ngwegen aar je gatanalu gito gito kur giru damal gani Jawul.

59 Anni ma aar ji ndi aci Ijitabanujing yo'rr ye gwani yi'rany, ngwängïnïnï Ngwaalinga ngwari, “Gwani Deleny dani Yïcu, mätï lïgï'rïmä lüny guy ge gunga.” 60 Ngwube jürbälü yirku ye ngwurnidi dulu de gwulleny ngwari, “Gwani Deleny, aa'ti la je dü'räcï keng nono nggwee.” Anni mung gu ari no, ngwayi.

8

1 A Jawul ru gwanni gwämnä ndi ari aar 'rinye Ijitabanujing.

A gi'doonga gidi Ngwaalu badalu

Komon nggoo aar übïnälü gi'dongalu gidi Ngwaalu gwulleny Üräjälïm a ngwïkïrïjïn ku badalu pad ngwaalu ngwani Yäwüdïyä na Jamra a be ngwoo'ra ngwükäjäär je ru ngwuma jalu Üräjälïm. 2 A ngwüjï ngwudi Ngwaalu ila aar ape Ijitabanujing aar gatu aar rünïjï gwulleny. 3 A be Jawul ru gwädïnä ki'doonga gidi Ngwaalu ngwübïnälü. Ating ele ngwu'dun ngwu'dun ngwokta ngwuralu na ngwaw ngwuje ürrä korkon.

A Bïlïpüj ele ngwaalu ngwani Jamra

4 A be lanni lima abri aar badalu ngwaalu mbüny mbüny aar ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwe ngwudi Ngwaalu ngwaalu ngwanni ngwuma aar gu badalu. 5 A Bïlïpüj 'dï'rï ngwüllï kündär ge'te gidi Jamrang, ngwondaci ngwüjü ngwuja'ri ngenone ngwani nginde gwanni Gwubrutaar yelenya. 6 Anni ma ngwüjï 'dingini ngwuja'ri ngwudi Bïlïpüj aar engga yi'remna yidi yiima yanni yärrüng je, ngindenga 'dar aar geraji ngwänï mama

7:50 7.50 Ajaya 66.1–2

ngwuja'ri ngwondajung je. 7 Gaji nggoo a ngwüjï ngwonyadu ngwanni ngwätïnä ngwü'rïllä nono aar u'ri nono, a ngwü'rïllä 'tü 'denggegenanu ngwonyadu dulu de dipa. A lonyadu lanni liru ngwurga a lanni layu ngwangina, aar ju'ri nono. 8 A jayanu ji gwupa kündär nggoo.

Dima de'te dani Jamaan

9 Gur ge'te giru dima kündär nggoo gani Jamaan gati ape yiima gaji golanu ating alliji ngwüjälü ndïr ngwudi Jamrang ating ïrïngïnï ngwari giru dïjï dojema. 10 A ngwüjï 'dar, ngwanni ngwoko na ngwanni ngwupa geraci ngwänï aar ämnäcï aar ari, “Dïjï ndee diru yiima na yüngün yiru yiima yanni yojemana.” 11 A ngwüjï gwujani ndi ari ngwuma je yima yüngün yanni yiru yi'remnalu 'ter üktïnï yima aar je engga gaji golanu. 12 A be anni ma aar ämnï ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwuma je Bïlïpüj ondaci ngwani yeleny yidi Ngwaalu na ngwürïny ngwe ngwudi Yicu Kirictu, aar ämnï Ngwaalu aar nyïnyïnï ngwuru ngwur na ngwaw. 13 A Jamaan giligo'ro lüngün ngwämnï Ngwaalu 'to a Bïlïpüj nyïnyï. Ngwü'dï'rï ating gwujani Bïlïpüjïng ngwaalu ngwading gu ele, ati gwe ngwaalu elalu mung engga yi'ral na yiima yanni yati je Bïlïpüj ärrï yojema.

14 Anni ma ngwoo'ra ngwükäjäär je 'dingina Üräjälïm ndi ari ngwüjï ngwudi Jamrang ngwuma ämnï ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu, aar je ükäcä Butrujing je Yuwana gwe. 15 Anni ma aar obana, aar otaci Ngwaalingalu gwani ngindenga ndi ari a je gu Lïgï'rïm lanni Liju'ru üllänü. 16 Ndi ari gaji nggoo, la'ti je gu na Lïgï'rïm lanni Liju'ru üllänü. Lïnyïnyäär je 'dogo ngwürïny ngwe ngwudi Deleny dani Yicu. 17 No, a je gu Butrujinga Yuwana gwe gatu ngwuyala a je gu Lïgï'rïm lanni Liju'ru üllänü.

18 Anni ma Jamaan engga ndi ari ngwüjï ngwanni ngwämnä Ngwaalu ngwati je gu Lïgï'rïm lanni Liju'ru üllänü ma je gu ngwoo'ra ngwükäjäär je gatu ngwuy nono. No ngwü'dï'rï ngwape ngwü'rïnyä ngwuje geraci Butrujing je Yuwana gwe ngwuje ci, 19 “Ätädïïny yiima giyee 'to, nunnu dïjï dere danni dinyi gu gatu guy nono, a gu Lïgï'rïmä lanni Liju'ru üllänü.”

20 A be Butruj ci nu, “Ïndï ngwü'rïny ngwe ngwunga gïlïgä, anni ge'tanga ndi ari a gwadi ellang angidacing gwudi Ngwaalu ngwü'rïny ngwe! 21 Nga gwa'ti ätï gu'ru giyiiru giyee, ndi ari ligor lunga la'ti dünälü ngwäyänü Ngwaalu. 22 Jo'renyana giyi'ral yunga giyoo yiki nga otaci Delenyalu ndi ari aar ang düdänïjänü ndi ge'taji gwudi ligor lunga nggwee gwuru gu no. 23 Ndi ari äny gwänggädängä gwu'ri giligoranu nga ji giyirna yidi yi'ral yanni yiki.”

24 A Jamaan ci Butrujing na Yuwana, “Otacar Delenyalu gwani äny, ndi ari yanni yara ye aa'ti ya ji 'dünggüny.”

25 Anni ma aar enggaca ngwüjü ngwuja'ri ngwudi Deleny, a Butrujinga Yuwana gwe o'ra Üräjälïm, aar eggacana ngwüjü kay ngwuja'ri ngwanni ngwujaw gïyündär yonyadu yidi Jamrang.

Bïlïpüj na gur giru Dïjïyüpïyä

26 A gï'rr gidi Deleny ci Bïlïpüjïng nu, “'Dï'rü nga elada kuyala gidi gaama kayalu gidi üllï Üräjälïm ngwelada Gaja.” 27 No, a Bïlïpüj ji mama ngwü'dï'rï ngwele. Kay aar mbudi güül ge giru Dïjïyüpïyä giru dujimid dïmätï ngwü'rïnyä ngwudi yeleny

yidi deleny diru daw dani Kandaka didi Yïjüpïyäng. Gur nggee giju kündär gani Üräjälïm ndi otaca Ngwaalingalu. 28 Ngwube o'ra ngwuji ndi jalu ngwudu'rala ngwüdï je dimirta ngwuji ndi uli gitab ganni gullu dïjïr dani Ajaya. 29 A Lïgï'rïm lanni Liju'ru ci Bïlïpüjïng nu, "'Donggaca dimirta nga jici gito gito."

30 A Bïlïpüj gwalajanu ngwujici gito gito ngwu'dingini ndi uli ngwuja'ri ngwudi gitab gidi dïjïr dani Ajaya. A Bïlïpüj otacalu ngwuci, "Nga nggwo gwülïngïdï ngwuja'ri ngwee ngwula je?"

31 Ngwuci, "Ngwaadi nje lenge awa ma aar nje 'ti dïjï enggacu." Ngwube ci Bïlïpüjïng ngwallu aar gwe jalu.

32 A be ngwuja'ri ngwanni ngwujung je ndi uli ngwuru ngwee,
"Gwüktäär nono dangala dadi aar
ele ndi ü'rü ngwulem
na nono giranyu gigwogondacu dïjü danni
dïwädädï ngwolalu mbüny,
no ngwu'ti ïgïtü ngwulem
ngwüngün.
33 Gwa aar ärrï yïnädä aar ärrï
yïrgïnä.
Yärü gwanni gwadi ondaji
gilinge ge güngün?
Ndi ari gwuma aar düdïyïjï
ligo'ro lüngün ngene
gïdïyängälü."

34 A gur nggoo otaci Bïlïpüjïngälü ngwuci nu, "Eggaciny ngwuja'ri ngwee ngwaru ngwe dïjïr, ngwondijaja ndi yärü? Dïjïr dondaja gwani ligo'ro lüngün gwalla gwani dïjï di'ter?" 35 A Bïlïpüj aalu ngwuja'rala ngwoo ngwudi gitab ngwondaci ngwuja'ri ngwe ngwanni ngwujaw ngwani Yicu. 36 Anni ma aar ji ndi ele dimirta de, aar obani ngwaalu ngwätï yaw, a gur nggoo ci Bïlïpüjïng nu, "Yaw yiru pa giyee, yiru ange yadi nyi ümïnïcï ndi nyïnyïnï?"* 38 Ngwugirinya aar dünäjï dimirta. Aar üllï 'dün giyaanu a Bïlïpüj nyïnyï.

39 Anni ma aar 'tüdä giyaanu no, a Lïgï'rïm lidi Deleny ape Bïlïpüjïng aa'ti gur änggädï ba be. A gur nggoo ele dïlä düngün gijayanu.

40 A be Bïlïpüj mbüjïnï kündär gani Äcïdüd ngwü'dï'rï ngwellalu ndi ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwele 'di ngwombani kündär gani Gäyïjärïyä.

9

A Bulij ämnï ndi Yicu
(Yiiru 22.6–16; 26.12–18)

1 A be Jawul gwuru gwuma ji ndi iye ngwïkïrïjïnä ngwudi Deleny yedenyo ngwari ngwuje 'rinye. Ngwü'dï'rï ngwele gidir'dal danni diru gi'ra 2 nunnu ngwüllïjï ngwuja'ri ngwe ele ngwämrä ngwudi gündär gidi Dimajiging, nunnu manari gwuma mbuji ngwüjï ngwere ngwudi Gay gidi Deleny dani Yicu, ngwur na ngwaw, ngwuje umma ngwe o'ra Üräjälïm.

3 Anni ma Jawul ji ndi ele gïdïlä düngün ngwuji gito gito kündär gani Dimajig, a buri üllä kerala ngwo'rralu. 4 Ngwï'dï gïdïyängälü ngwu'dingini ngwuja'ri ngwudi dïjï dondaju ngwuci, "Jawul Jawul, nga gwarra miny übïnälü?"

5 A Jawul ci, "Deleny, nga gwani yärü?"

Ngwuci, "Äny gwuru gwani Yicu, gwanni gwübïnängälü. 6 'Dï'rälü nga ele nga änï kündär, la ang be eggaci ndi ari nga gwadi ärrï ange."

8:33 8.33 Ajaya 53.7–8 * **8:36** 8.36 Yitab yoko gwodan yätï 37 A Bïlïpüj ci, "Yere ya'ti manari nga gwämnä Ngwaalu 'tu'tu giligoranu." A gur nggoo ci, "Äny gwämnä ndi ari Yicu gwuru gwanni Gwubrutaar yelenya gwuru Gïjï gidi Ngwaalu."

7 Ngwüjï ngwanni ngwïndäär
Jawulinga le aar dünälä aar 'ti
ondaju ngwuja'ralu ngwere ndi
ari ngwïndï ngwe ngwaalalu,
aar 'dingini ngwuja'ri aar 'ti
be änggädï dïjü dere. 8 A
Jawul 'dï'rälü gïdïyängälü anni
mung gatu ngwäyälü ngwüngün,
ngwu'ti ombajidalu ndi engga
gonyalu gere. Aar okta kuy aar
gwe änï Dimajig. 9 Ngwujalu
yomon tä'rïl (3) gwürïmü ngwäy,
ngwu'ti ïyü ngwu'ti ïtï gonyalu
gere.

10 Ngenone Dimajig, doo'ra de'te
diju gu dani Ananiya. A De-
leny ondaci dilingidu ngwurnidi
ngwuci, “Ananiya!”

Ngwangindi ngwuci, “Äny
gwangindu gwani Deleny.”

11 A Deleny ci, “Ju mama
nga 'dï'rï nga ele kayalu ganni
gicaar Gïdünälü nga ele nga
änï ngwu'dun ngwudi gur
gani Yäwüdä nga utalu gur ge
gïndï Tarjuj gani Jawul ndi ari
nggo ndi otaci Ngwaalingalu.
12 Dilingidu gima engga guru
gani Ananiya ngwändä ngwalliji
ngwuy nono ngwüngün nunnu
ngwu'ri ngwäy.”

13 A Ananiya ci, “Gwani
Deleny, nggwu'dingina ngwüjü
ngwonyadu ngwondaja dïjï de
ndee na yi'ral ye 'dar yanni
yiki yärrüng je ngwüjü ngwunga
ngenone Üräjälïm. 14 A nginde
gwïndï ngene yeleny ye ngwur'dal
ngwanni ngwuru ngweleny ndi
ari ngwummi ngwüjü ngwanni
ngwapu ngwürïny ngwunga.”

15 A be Deleny ci Ananiyang nu,
“Ïndï! Gur nggee gäbrïny ngwuru
gora ndi ape ngwürïny ngwüny
ngwe ele ngwüjü ngwuru Garany
na ngweleny ngwegen na ngwüjï
ngwudi Yïjïräyïl. 16 Gwunyi eng-
gaci ndi ari nginde awa gwa
mbuji yündä yipa gwulleny gwani
ngwürïny ngwüny.”

17 A be Ananiya ele ngwänï
gïdrü ngwu'dun, ngwalliji Jawul-
ing ngwuy nono ngwüngün
ngwuci, “Diweengga dani Jawul,
Deleny dani Yicu gwanni
gwü'täcängälü kayalu anni janga
ndi ilada ngene, gwükäjïny
nunnu nga ombajidalu mana
ara gu Lïgï'rïm lanni Liju'ru
onyadala.” 18 Puprang no,
a ngwong ngwe'te ngwuru
nono gwele ngwärkï'rä ngwudi
ngwuum mi'ra'tadalu ngwäy
ngwudi Jawul, ngwu'ri ngwäy ng-
wombajidalu mana. Ngwü'dï'rälü
aar nyïnyï, 19 anni ma aar
ätädä ngweny, ngwudege'dani
ngwangina ngwüngün.

A Jawul jalu yomon yoko
ngwïkïrïjïnïngä le Dimajig.
20 Ngwü'dï'rï ngwele ngwondaci
ngwüjü ngwonyadu ngwämrä
ndi ari Yicu gwuru Gïjï gidi
Ngwaalu. 21 Ngwüjï 'dar ng-
wanni ngwu'dingina, a je ngwe
ngwaalu elalu aar utalu aar ari,
“Gur gä'tüdï nggee ganni gänïjä
yedenyalu ngwübïnï ngwüjälü ng-
wanni ngwapu ngwürïny ngwee
ngwani Yicu ngenone Üräjälïmo?
Nginde gwa'ti ïndädï ngene ndi
ummi ngwüjü ngwe ele ngwur'dal
ngwanni ngwuru ngwelenye?”
22 A be Jawul ojemani nono
ngwondaji yiima ye ngwügäbïcï
Ngwüyäwüd ngwanni ngwati ji
ngenone Dimajig a ngwe ngwaalu
elalu ngwuje enggaci aar lenge
ndi ari Yicu gwuru gwanni
Gwubrutaar yelenya.

23 Anni ma yomon ele aar
onyadi, a Ngwüyäwüd änïjï yu-
jimidalu gwadi aar 'rinye, 24 a gu
be Jawul lenge. Giyomon reny
lingen le na dilu de ati aar rbäcï
ngwängïr ngwudi gündär nunnu
aadi aar 'rinye. 25 A be ng-
woo'ra ngwüngün ape aar üllïyï
kundi'rala gidi gündär dilu de
gi'ram ge aar 'tüyï ngwele.

26 Anni ma Jawul obani Üräjälïm, ating ari ladi acajidi ngwïkïrïjïn ngwe ngwudi Yicu a je be yedeny eny 'dünggüngün, aar 'ti ämnä ndi ari nginde gwuma ru dïkïrïjïn 'didanu. 27 A be Birnaba ape nggwe ele ngwoo'ra ngwükäjäär je. Ngwuje enggaci ndi ari Jawul gwänggädï Delenya kay gïndïng gu Dimajig na ndi ari awa gwondacu Deleny na ndi ari awa ngenone Dimajig gwondaca ngwüjü gwa'ti yedeny ïtï ngwürïny ngwe ngwudi Yicu. 28 No, aar le jalu ngwellalu gwügätï linginalu kündär gani Üräjälïm, ngwondaci ngwüjü 'dar gwu'ranu ngwürïny ngwe ngwudi Deleny. 29 Ati aar ondaji aar garnati yomon reny Ngwüyäwüd ngwe ngwati ondaji Yïgïrïgïyängä, aar be mïnï ndi 'rinye. 30 Anni ma gu ngweengga lenge ngwuru ngwïkïrïjïn, aar ape aar gwe üllï Gäyïjärïyä aar dinga ngwele Tarjuj.

31 A be gaji nggoo a adatalu ij yi'doonga yidi Ngwaalu ngwaalu 'dar Yäwüdïyä, Jälïl na Jamra, jalu yadatalu. Aar ätï yiima a je Lïgï'rïm lanni Liju'ru ojemeye nono aar gendadi aar jalu yïdïnyädï Delenya.

Aniyaj na Täbïjä

32 Ati be aji a Butruj 'dï'rï ngwele ngwaalu 'dar. Gomon ge'te ngwele kündär gani Lüdä ndi ombaja ngwïkïrïjïnä ngenone. 33 Ngenone ngwumbuji guru gani Aniyaj giru dirga gindru ngwümbür gätï ngwüdläyü 'dübä (8). 34 A Butruj urnidi ngwuci, “Aniyaj, aar ang Yicu Kirictu u'riyi nono. 'Dï'rälü nga apani gïlälälü gunga.” Puprang no, a Aniyaj 'dï'rälü. 35 A ngwüjï 'dar ngwudi Lüdäng na ngwudi Jaruning engga yi'ral giyee, aar o'raca Delenya.

36 Kündär gani Yapa, dïkïrïjïn didi Deleny diju gu dani Täbïjä (ngwürïny ngwüngün ma aar je gwürlälü Yïgïrïgïyängä, ngwani Dide), nginde gwati ape yiiru yanni yijaw yomon reny ngwugataji ngwüjü düwä ngwanni ngwunyangiralu. 37 Gaji ge nggoo, ngwümï ngwayi aar uyi aar ape aar ndriyalu kimbanu alu nggwe. 38 Gündär gani Lüdä ga'ti ola ngwaalinganu kündär gani Yapa. No anni ma ngwïkïrïjïn 'dingini ndi ari Butruj nggwo ngenone Lüdä, aar ükäjï ngwüjü rom (2) 'dünggüngün aar päcälü aar ci, “Üllädä gwänü!”

39 A Butruj 'dï'rï aar le ele. Anni mung obani, aar ape aar gwe allu kimbanu alu nggwe a ngwedel 'dar o'radi nono aar dugi yal ye, aar enggaci yubana na ngwureda ngwonyadu ngwu'ter ngwanni ngwati je Täbïjä ug'ri gaji ganni gati aar le ji gwa'tina ayu.

40 A je Butruj 'tüyä 'dar poor, ngwüllï ngwüjürbälü yirku ye ngwotaci Ngwaalingalu, 'di ngwube gwurlada ngwangina ngwudi Täbïjä ngwari, “Täbïjä, 'dï'rälü.” Ngwugata ngwäyälü ngwüngün änggädïng gu Butrujing, ngwü'dï'rälü ngwujalu. 41 A Butruj geraci ngwümätä kuy ngwü'dï'rïyälü ngwüdünäjälä. Ngwube urnida ngwïkïrïjïnä na ngwedel ngwuje ätädä Täbïjïng gwumidu. 42 A ngwuja'ri ngwee linginni 'dar kündär gani Yapa a ngwüjï ngwonyadu ämnï Gideleny. 43 A Butruj jalu ngenone Yapa yomon yonyadu gur ge ge'te gani Jamaan gati 'raji ngwurna.

10

A Karnulij urnidi Butrujing

1 Ngenone kündär gani Gäyïjärïyä, gur ge'te giju gu gani Karnulij giru kumndan gidi gi'du

gidi gwu'tulunga küü'rï tudini (100) gani Italiya. 2 Nginde gwuru dïjï dïdïnyädï Ngwaalinga, ngwüjï ngwe 'dar ngwudi ngwu'dun ngwüngün. Gwati gataji ngwuwaya düwä ligor le ating otaci Ngwaalingalu yomon reny.

3 Gomon ge'te lingen le ligwurlu kaji tä'rïl (3) ngwengga dilingidu, gï'rrä gidi Ngwaalu ngwila ngwuci, “Karnulij.”

4 A Karnulij ombaji yedenyo ngwutalu ngwari, “Yiru ange giyo gwani doorta düny?”

A gï'rr ci, “Otaci Ngwaalingalu gwunga na angidaji ngwuwaya gwunga gwuma obana ngwäyänü Ngwaalu ngwuma ang diwayina. 5 Gwenene ükäjü ngwüjü aar ele ngenone kündär gani Yapa aar gwä'rä guru gani Jamaan gwanni gwati aar ci Butruj. 6 Nginde gwüllädälü kur ganni gati 'raji ngwurna gani Jamaan gati ji ngwu'dun ngwe dibirta gïlänï.”

7 Anni ma gï'rr ele ganni gondacu, a Karnulij urnidi ngwïnädä ngwüngün rom (2) na gwu'tulu gwe'te gwüngün gwati denya Ngwaalinga gwanni gwati arnga ngindeng. 8 Ngwuje enggaci yi'ral 'dar yanni yänggädïng je ngwuje be ükäjï aar ele ngenone Yapa.

A Butruj engga dilingidu (Yiiru 11.5–14)

9 Bïgänü nggwoo gilingen lïdünälä anni ma aar ele 'di aar ji gito ndi obani Yapa, a Butruj allu ngwu'dun alu nggwe ndi otaci Ngwaalingalu. 10 A ngwamu enyanu ngwümïnï ngwony ngwudi eny. Anni ma aar ji ndi manica, ngwayati giligor ngwengga dilingidu 11 a gere ïgïtïnä ngwengga gony giru nono direda dipa laranu dïmätäär ngwiil ngwüngün kwo'rongo aar üllïyä gïdïyängälü. 12 Dätï ngwängä ngwonyadu yi'ranu ngwanni ngwati elalu yora ye kwo'rongo na ngwanni ngwati elalu ngwari ngwe gïdïyängälü na yï'rä yidi gerala. 13 A ngwuja'ri ondaja aar ci Butrujing no, “'Dï'rü nga je dugi nga je eny ngwüdï.”

14 A be Butruj ci, “Bärï gwani Deleny, äny gwa 'ti ïtï gony gïrngü giru gomon gere a'tur.”

15 A ngwuja'ri ondaci mana aar ci, “Aa'ti aru ngwong ngwürngü ngwanni ngwuma je Ngwaalu ju'riyi.”

16 Ngwuja'ri ngwee aar gu ari yomonanu tä'rïl (3) a be dired gwä'rïnï puprang kerala.

17 Anni ma Butruj ji ndi ïrïyï ngwäyälü ngwuja'ri ngwee ngwänggädïng je dilingidu, a ngwüjï ngwanni ngwükäjä je Karnulij ila aar utalu ngwu'dun ngwe ngwudi Jamaan aar ele 'di aar dünï gïlängïr. 18 Aar urnidi ngwüjü ngwudi ngwu'dun aar je otacalu ndi ari Jamaan gwani Butruj nggwo gwüllädälü ngeno.

19 Anni juna Butruj ndi ïrïyï ngwäyälü giyi'ral yanni yänggädïng je, a Lïgï'rïm lanni Liju'ru ci, “Ngwüjï ngwo tä'rïl (3) poor ngwutalu nga gwe. 20 'Dï'rü nga üllï. Aa'ti yedeny ya ang eny ndi ang ngwe ele, äny gwuru gwükäjä je 'dunggunga.”

21 A Butruj üllï ngwuci ngwüjü, “Äny gwuru nggwee gwanni gwümïnängää. Giru ange ganni gïndädä gu?”

22 A ngwüjï ci, “Karnulij gwuru kumndan gidi gwu'tulunga küü'rï tudini (100) gwükäjï nje. Gwuru dïjï dïdünälü dïdïnyädï Ngwaalinga a gwati Ngwüyäwüd 'dar denya. A be gï'rr gidi Ngwaalu ondaci nunnu aar ang urnida nga ele 'dunu 'dünggüngün nunnu ngwu'dingini ngwuja'ri ngwanni ngwätä je.” 23 A je be Butruj ape ngwuje ülläjälü yïrnü 'dunu.

A Butruj ele 'dunu ndi Karnulij

Bïgänü nggwoo, a Butruj 'dï'rï aar le ele a je ngweengga ngwoko ngwudi Yapang gwujani. 24 Bïgï nggwoo, aar obani Gäyïjärïyä. Aar mbuji Karnulijing gwuju nding je dünïcï, gwujaralu ngwüjï ngwe ngwüngün na ngwumaad ngwüngün ngwurniding je. 25 Anni ma Butruj ji gito gwadi änï, a Karnulij ila ngwadacalu ngwukwucalu yirku ye gwani denya. 26 A Butruj 'dï'rïyälü ngwuci, "'Dï'rälü, äny gwuru dïjï dümnä 'dogo."

27 Anni ma aar gwe ondaji a Butruj änï ngwumbuji ngwüjü ngwo'rajidalu gïdrü ngwonyadu. 28 Ngwuje ci, "Nga nga lïlïngïdï ndi ari yiru drü giyobo gïdïjï diru Dïyäwüd ndi aar acajidi ngwaalu ngwe'te pu dïjï de diru Garany ngwelaci yïrnü. A be Ngwaalu ngwuminy enggaci ndi ari aa'ti nggwa ci dïjü dere dïrngü. 29 No anni minyii gu ükäjïdä, äny gwuma ila ligor le lijaw. Nggwa je otacalu ndi ari yiru ange yükäjïdä gu 'dünggüny?"

30 A Karnulij ci, "Yomon kwo'rongo (4) yanni yima ele äny gwuju 'dunu ndi otaci Ngwaalingalu gilingen ligwurlu liru tä'rïl (3) kaji nggee no, a dïjï ila digenna ngwureda gwaru nggäm nggäm aar nyi dünäcälü. 31 Ngwari, 'Karnulij, Ngwaalu ngwuma 'dingini ngwuja'ri ngwunga ngwanni ngwati ang ngwe otacalu na gwuma enggada angidacing gwunga ngwüjï ngwanni ngwunyangiralu. 32 Ükäjïdä kündär gani Yapa ngwu'dun ngwudi gur gani Jamaan gwanni gwati 'raji ngwurna nggwo ngwu'dun ngwe gidibirta gïlänï. Gur nggo gu gani Jamaan gwanni gwati aar ci Butruj, gwüllädï gwälü yïrnü.' 33 No a gu be ükäjïdä puprang, a yijaw ndi ari nga gwuminy 'dengenaca nga gwuma ila. Gwenene änyängä 'dar gilo ngene ngwäyänü Ngwaalu, ladi 'dingini ngwuja'ri 'dar ngwanni ngwondacara je Deleny ndi nje enggaci."

A Butruj ondaji

34 A Butruj aalu ngwuja'ri ngwe ngwondaji ngwari, "Äny gwuma lenge gweneno yi'ral ye yorto ye ngwaalinga ndi ari 'didanu Ngwaalu ngwati 'ti utanu. 35 Ngwube ämnï ngwüjü gïïlü 'dar ngwanni ngwati denya ngindeng aar ärrï yi'ral yanni yïdünälü. 36 Nga nga lïlïngïdï ngwuja'ri ngwanni ngwükäcä je Ngwaalu ngwüjü ngwudi Yïjïräyïl, ngwondaju ngwuja'ri ngwe ngwanni ngwujaw ngwani adatalu Yicu Kirictu gwe, gwanni gwuru Deleny didi ngwüjï 'dar. 37 Nga nga lïlïngïdï yi'ral yanni yiju ngwaalu 'dar Yäwüdïyä, 'tu'tu Jälïl anni ondaja Yuwana ngwuja'ri ngwe ngwani nyïnyïnï. 38 Nga nga lïlïngïdï ngwuja'ri ngwanni ngwu'dingina ngwe ngwudi Yicu gwudi Najrang, ndi ari awa gwubrutu Ngwaalu Lïgï'rïm le lanni Liju'ru na yiima. Na ndi ari awa gwulandalu ngwärrï yi'ral yanni yijaw, ngwu'riyi ngwüjü nono 'dar ngwanni ngwätïnä dijego'ranu, yiima ye yidi Ngwaalu 'dünggüngün.

39 Änyängä liru länggädï yi'ral 'dar yanni yärrüng je ken gidi Ngwüyäwüd na kündär gani Üräjälïm. Aar pädä kü'rï ganni gimamindanu aar 'rinye. 40 A be anni mung jalu yomon tä'rïl (3), a Ngwaalu 'dï'rïyälü giyi'ranyanu aar gäbïcï ngwü'tädälü ngwenggani. 41 Gwa'ti ngwüjï änggädï 'dar, ngwü'täcïng jälü 'dogo ngwanni ngwänggädï ngwanni ngwäbrä je Ngwaalu gwerre. Änyängä lanni gwïtï nyii le nyii

le ïyï gaji ganni giming ge 'dï'rälü giyi'ranyanu. 42 Nginde gwondaci nje ndi ari nyii ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu nje enggaci ndi ari Yicu gwuru gwanni gwuge'ta Ngwaalu ndi pïcï ngwüjü yelenya ngwanni ngwumidu na ngwanni ngwayu. 43 Ngwïjïr 'dar ngwondaju nginde gwe, ndi ari gwanni gwämnï 'dünggüngün gwa Ngwaalu düdänïjänü ndi ke gwüngün ngwürïny ngwe ngwudi Yicu Kirictu."

A Lïgï'rïm lanni Liju'ru üllï ngwüjänü ngwuru Garany

44 Anni ma Butruj jina ndi ondaji, a Lïgï'rïm lanni Liju'ru üllï ngwüjänü 'dar ngwanni ngwu'dinginu ngwuja'ri ngwüngün. 45 A ngwïkïrïjïn ngwanni ngwü'rï'tänä ngwuru Ngwüyäwüd ngwanni ngwïndäär Butrujinga le aar dibi, ndi ari Ngwaalu ngwuma angidaji ngwüjü ngwuru Garany Lïgï'rïm lanni Liju'ru 'to. 46 Ndi ari ngwu'dinginaar je ngwondaju aar orta Ngwaalinga ngwungla ngwe ngwu'ter.

A be Butruj ondaji ngwari, 47 "Ngwüjï ngwee ngwuma gu Lïgï'rïm lanni Liju'ru üllänü nono alanga je 'to, yärü gwuru gwadi je ümïnïcï ndi aar je nyïnyï yaw ye?" 48 Ngwuje ondaci ndi ari aar nyïnyïnï yaw ye ngwürïny ngwe ngwudi Yicu Kirictu. A ngwüjï ci aar le jalu yomon cong.

11

A Butruj enggaci ngwüjü Üräjälïm

1 A ngwoo'ra ngwükäjäär je na ngweengga 'dar ngenone Yäwüdïyä 'dingini ndi ari ngwüjï ngwanni ngwuru Garany ngwuma ämnï 'to ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu. 2 Anni ma Butruj o'ra Üräjälïm, a ngweengga ngwanni ngwubupa ngwüjü aar ü'rï'tänï, aar garnati Butrujinga le aar ci, 3 "Nga gwarra nga be ele ngwu'dun ngwudi ngwüjï ngwa'ti ü'rï'tänä ngaa ngwe eny."

4 A je Butruj ondaci ngwuja'ri 'dar anaku raar gu 'tu'tu gwerre ngwuje ci. 5 "Nggwuju kündär gani Yapa ndi otaci Ngwaalingalu nyi ayi giligor nyi engga dilingidu gony giru nono direda dipa laranu düllïyäär kerala dïmätäär ngwiil kwo'rongo ngwüllälü 'di ngwobana 'dünggüny. 6 Anni minyi gu ombajidanu nyi gu mbuji ngwängänü ngwati elalu yora ye kwo'rongo ngwudi dïyängälü, ngwudi pooring, ngwanni ngwati elalu ngwari ngwe na yï'rä yidi geralang. 7 Nyi be 'dingini aar nyi ngwuja'ri ci, ''Dï'rälü gwani Butruj a je dugi a je eny ngwüdï.'

8 Nyi be ci, 'Bärï gwani Deleny! Gomon gere a'tur nggwa'ti ngilla gony gere gïrngü ngwulemanu ngwüny.'

9 A ngwuja'ri ondaja mana kerala aar nyi ca, 'Gong ganni gima ge Ngwaalu ari giju'ru, aa'ti ga ge ari gïrngü.' 10 A gu ngwuja'ri ngwe ari yomonanu tä'rïl (3) aar be gwä'rï direda ngwo're kerala mana.

11 Kaji nggoo, a ngwüjï ngwanni ngwükäjä je Karnulij 'dünggüny ngwuru tä'rïl (3) ngwïndi ngwaalu ngwani Gäyïjärïyä, aar obana gïlängïr lidi ngwu'dun ngwanni ngwuji nyi gu. 12 Aar nyi Lïgï'rïm ondaci ndi ari aa'ti nggwa 'donya ndi nyii ngwe ele. Ngweengga ngwee ngwuru nyärläl (6) ngwuji nyii ngwe ngenone gwüpäng, nyii ngwe ele nyii änï ngwu'dun ngwudi Karnulij. 13 Aar nje ondaca ngwuja'ri anaku änggädïng gu gï'rrä ganni gï'täcälü 'dunu 'dünggüngün ngwuci, 'Ükäjïdä kur gani Jamaan

gwati aar ci Butruj nga urnida ng-
gwo kündär gani Yapa. 14 Nginde
gwa ang be enggaci ngwuja'ri
ngwanni ngwada je gïlängïdïyï
ngwüjï ngwe ngwudi ngwu'dun
ngwunga.’
15 Anni minyi ji ndi ondaci
ngwüjü, a je gu Lïgï'rïm lanni
Liju'ru üllänü anaku üllüng gu
'to 'dengganu gwerre. 16 No
nyi diwayini ngwuja'ri ngwanni
ngwucaar nje ngwe Deleny ndi
ari, ‘Yuwana gwünyïnyü ngwüjü
yaw ye a be nga nga la nyïnyïnï
Lïgï'rïm le lanni Liju'ru.’ 17 Ma
be ari langidaca je Ngwaalu
Lïgï'rïmä anaku angidacaar nje
gu 'to, lanni lämnä Gideleny dani
Yicu Kirictu, nyi be ani yärü ndi
ari nyümïnïcï Ngwaalinga.”
18 Anni ma aar 'dingini ng-
wuja'ri ngwee no, aar 'ti ätï
ngwuja'ri ngwadi aar ngwe ari
aar ortada Ngwaalinga, aar ari,
“Yiru gu be no, Ngwaalu ng-
wuma ätädä ngwüjü 'to ngwanni
ngwuru Garany gay nunnu aar
jo'renyana aar mbuji miding.”

*Gi'doonga gidi Ngwaalu An-
dakiya Jürïyä*

19 Ngwïkïrïjïn ngwanni ng-
wuma 'dï'rï aar badalu gwani
übïnälü anni ma aar 'rinye
Ijitabanujing, aar ele ngwaalu
ngwani Bunijiya na Gabruj na
Andakiya gündär gidi Jürïyäng
ati aar ondaci ngwüjü ngwuru
Ngwüyäwüd 'dogo ngwuja'ri
ngwudi Ngwaalu. 20 A be loko
lanni liru ngwïkïrïjïn liru lidi
Gabrujing na Giruwan anni ma
aar ele Andakiya ati aar ondaci 'to
ngwüjü ngwuru Garany ngwuja'ri
ngwanni ngwujaw ngwani Deleny
dani Yicu. 21 A je gu Ngwaalu
gï'tïjï yiima yüngün a ngwüjï
ngwonyadu ämnï aar o'raci
Delenya dani Yicu.
22 A ngwuja'ri ngwee ele
'di a je ngwïkïrïjïn 'dingini
ngwudi Üräjälïmïng, aar ükäjï
Birnabang Andakiya. 23 Anni
mung obani ngenone, ngwum-
buji yïmï'rü yidi Ngwaalu yiju
ngwüjï, ngwujayanu gwulleny
ngwuje or'temaji 'dar nunnu
aar mätïnälü 'di'didanu yigor
ye yegen 'dar Gideleny dani
Yicu. 24 Birnaba ngwuru dïjï
dijaw gwonyadu Lïgï'rïmälä
lanni Liju'ru na ngwätï ämnïng
Ngwaalu. A ngwüjï ngwonyadu
gendada Gideleny.
25 A Birnaba 'dï'rï ngwele
kündär gani Tarjuj ndi mïnä guru
gani Jawul. 26 Anni mung mbuja,
ngwapa nggwe ila Andakiya. Aar
gu jalu ngenone dïdläyü de'te
pu ati aar jalu ngwïkïrïjïnïngä le
aar enggaci ngwüjü ngwonyadu
ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu. An-
dakiya, ngwaalu ngwuru ngwanni
ngwuma aar gu ätädä ngwüjü
ngwudi Ngwaalu ngwürïny yïrnü
aar je ci ngwïkïrïjïn.
27 Gaji nggoo a ngwïjïr ng-
woko ngwüllü Üräjälïm aar
ila Andakiya. 28 A de'te
'denggenanu dani Agabuj,
ngwü'dï'rï ngwüdünälä yiima
ye yidi Lïgï'rïm lidi Ngwaalu
ngwalliji yïjïrä ndi ari ngwamu
ngwadi ji ngwupa ngwaalu 'dar
ken. Aji a ngwamu ngwee ji
'didanu gïdïdlä gaji ganni gima ge
deleny ape yelenya dani Kiludiyuj.
29 A ngwoo'ra ngwudi Yicu mäjïdï
ngwü'rïnyä ngwanni ngwa je
dïjï mbuji nunnu aar je ükäcï
ngwengga ngwudi Yäwüdïyäng
aar je ngwe gataji düwä. 30 A
ngindenga lima gu mäjïdï 'didanu
'dar aar je ükäcï mbumbung je
Üräjälïm angidacing gwegen aar
je ätädä Birnabang je Jawul gwe
aar je äpïjï.

11:16 11.16 Yiiru 1.5

12

A Butruj 'tüdä korkon yiima yidi Ngwaalu

1 Gaji nggoo a deleny dani Yïrüdïj* 'dï'rï ngwummi ngwïkïrïjïnä ngwudi gi'doonga gidi Ngwaalu ngwuje übïnälü. 2 Ngwümäätä Yagubing gwanni gwuru gwenggen gwudi Yuwananga ngwu'rinye galal ge. 3 Anni ma Yïrüdïj engga ndi ari yi'ral giyee yima jada Ngwüyäwüdänü, ngwü'dï'rï ngwümäätä Butrujing 'to. Yi'ral giyee yiju gaji gidi Yï'rïnyïnä yidi Ligi'ra. 4 Anni mung määtä, ngwape ngwänïjï korkon, ngwube ge'te ngwangida ki'du ki'du yi'ranu kwo'rongo ki'du ge'te pu ati aar gu dünï aar angida. Nunnu ma Yï'rïnyïnä yidi Dambdani abralu, ngwube apada ngwelenyanu nunnu aar gu pädä yelenya.

5 A Butruj ji korkon a be ngwïkïrïjïn jalu ngwäy ngwe aar otaci Ngwaalingalu ligor le 'di'didanu gwani nginde.

6 Dilu de gwa'tina Yïrüdïj äpädï ngwaalu ngwudi pï yelenya, a Butruj ji ndi ndri gwänü ngwangidanu rom (2) gwugekanalu yu'rung ye rom (2), a ngwangida dünälä aar angida längïrü. 7 A 'dür no, a gï'rr ila gidi Deleny ngwüdünälä ngenone, a buri o'rralu ngwaalu ngwanni ngwuju gu Butruj, ngwümï'rï kimeranu ngwu'ritiya. Ngwuci, "'Dï'rälü puprang." A yu'rung yanni yigekaning yalu aar gwanna ngwuy aar ï'dï.

8 A gï'rr ci, "'Dï'rü nga rüjïnänü dired de nga genne ngwüdänü." A Butruj 'dï'rï ngwärrï yi'ral yanni yica ye gï'rr, ngwo're ngwuci, "Pänä direda nono didi gennala dunga nyi gwujana."

9 A Butruj 'dï'rälü ngwugwujani aar gwe ele 'di aar 'tü poor, ngwu'ti be lïngïdï yiru ange giyo ngwüdädïgïnï ngwu'ti lïngïdï ndi ari ngwuja'ri ngwätï ngwäyänü ngwanni ngwärrï je gï'rr, ngwuji ndi ari gwänggädï yi'ral dilingidu. 10 Aar ge ila 'di aar gatana ngwangida ngwanni ngwudi gwerre gwerreng na gwudi gwodaning aar ila 'di aar obana gïlängïr liru laaba lidi 'tü kay gati elada kündär. A je längïr ïgïtïjï gwu'ren aar gu 'tü. Anni ma aar ü'rü gayanu ge'te, a gï'rr gatani ngwele.

11 A Butruj 'rita ligor ngwari, "Nggwuma lenge 'didanu gweneno ümïmänü gwa'ti ndi ari ngwuja'ri ngwanni ngwuju, ngwätï ngwäyänü ndi ari Deleny diru dükäjü gï'rrä güngün nunnu ngwila aar nyi gwalla Yïrüdïjïng ngwomonanu ngwüngün na giyi'ralanu yere yanni yige'ta je Ngwüyäwüd giyigoranu."

12 Anni mung gu lenge yi'ral giyee no, ngwele 'dunu ndi Märïyäm gwuru nanni gwudi Yuwana gwani Murkuj ngenone ngwïkïrïjïn ngwo'radi gwalu ngwonyadu aar ji ndi otaci Ngwaalingalu. 13 A Butruj ila ngwüpïdä längïrü poor a dïnäd ila diru gera dani Räwüdä ndi ïgïtï dïmbürä. 14 Anni mung 'dingini ngwuja'ri ngwudi Butruj gwondaju poor, ngwujayanu 'di ngwo're kay ngwu'ti ïgïtü dïmbürä. Ngwo're ngwondaci ngwüjü ndi ari Butruj nggwo gïlängïr. 15 A ngwüjï ci gïjü, "Nga gwari gi'ra milang." Anni mung 'donyalu 'tïbüny ndi ari Butruj gwuru, aar ci, "Gï'rr ga ru güngün."

16 A Butruj jina ndi pï längïrü gwur'tal, anni ma ngwüjï

* **12:1** 12.1 Yïrüdïj nggwee, gwuru dïgüürnä didi deleny dani Yïrüdïj gwanni gwuru mbumbu gwondacaar gwe kitabanu gidi Luka 1.5.

ïgïtädälü aar engga, a je ngwe ngwaalu elalu. 17 A je Butruj ci guy ge gwugwundar ngwuje enggaci ndi ari awa gwü'tïyä Delenya korkon. Ngwuje be ci, “Ondacar Yagubing je ngweengga ngwe ngwu'ter ngwuja'ri ngwee.” Ngwü'tü ngwele ngwaalu ngwu'ter.

18 Dilu danu a'ti yigor pï ngwangidanu aar utalu ndi ari yiru ange yima ji ndi Butruj. 19 Anni ma Yïrüdïj ükäjï ngwuja'ri aar mïnä 'dar aar 'ti mbuju, ngwü'tïyä ngwuja'ri aar apa ngwangida ngwoo aar je otacalu aar je 'rinye.

Aar mï'rï Yïrüdïjïng dümdï de ngwayi

A be Yïrüdïj 'dï'rï ngwugatani ngwaalinga ngwani Yäwüdïyä ngwele kündär gani Gäyïjärïyä ngwujalu ngenone gwooko. 20 Gwapu güündä ngwüjï ngwudi yündär yidi Jür na Jäyïdä. Aar be o'rajidi gwüpäng aar bupi gweneno nding je 'dengenaci. Anni ma je dïnäd didi Deleny dani Yïrüdïj, dating gu gatada ngwäyänü dani Bilactuj gï'tïjï gay, aar ci Delenya dani Yïrüdïj linana ndi aar le o'rajidi aar jalu ladatalu. Ndi ari ngindenga lati je Delenya dani Yïrüdïj äpïjä yona.

21 A gomon ganni gige'taar, a Yïrüdïj genne ngwureda ngwudi yeleny ngwujalu gididu'rala didi yeleny ngwube ondaci ngwüjü. 22 A ngwüjï ortada aar ürrï dula aar ari, “Dïjï dä'tüdï ndee danni dümnä dondaju ngwaalu gwuru ngwondaju.” 23 Kaji nggoo ge'te ge'te anni mung 'dingini ngwuja'ri no, ngwu'ti näjä Ngwaalinga, a gï'rr gidi Deleny agada dimdi nono ngwümï ngwondoma 'di ngwayi.

24 A ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu gendadi aar badalu ngwaalu 'dar.

25 Anni ma Birnabanga Jawul gwe medaja yiiru yegen Üräjälïm, aar o'ra aar apana Yuwanang gwanni gwati ani 'to Murkuj.

13

Aar ükäjï Birnabang je Jawul gwe

1 Ngenone ki'doonga gidi Andakiyang, ngwïjïr na ngwoorta ngwee ngwuju gu, Birnaba, Jamaan gwani Nejer, Lukiyuj gwudi Giruwaning, Maniyan gwanni gwuraar Yïrüdïj gwe gwuru deleny gimaad 'tu'tu yogo ye na Jawul. 2 Anni ma aar ji ndi äpïjï Ngwaalinga yiiru aar määtä ngwädä, a je Lïgï'rïm lanni Liju'ru ci, “Äbrïjïïny Birnabang je Jawul gwe, aar ele ndi aar nyi äpïjï yiiru yanni yornaci nje.” 3 No a ngwïkïrïjïn otaci Ngwaalingalu aar määtä ngwädä aar je ätä guy aar je ge'te kay aar ele.

Ngenone Gabruj

4 No ngindenga rom (2), a je Lïgï'rïm lanni Liju'ru dinga aar ele aar obani kündär gani Jälükïyä, aar ü'rü yaanu ngenone aar ele ngwaalu giyaanu ngwani Gabruj. 5 Anni ma aar obani kündär gani Jalamaj, aar ondaci Ngwüyäwüd ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu ngwämrä ngenone. Aar ji Yuwananga le gwanni gwati ani Murkuj, ngwuje gataji düwä.

6 Aar landalu 'dar kündär giyaanu gidi Gabrujing 'di aar obani kündär giyaanu gani Pabuj. Ngenone aar mbudi dimanga le diru Dïyäwüd dati alliji yïjïrä yi'duru dani Bar Yicu, 7 dati mbüjïnï gideleny danni dïmätï yelenya ngwaalu giyaanu dani Järgïyüj Bulij gwuru gur gibebera gwulleny, ngwükäjïdï ndi Birnabanga Jawul gwe nunnu gwubupa ndi 'dingini ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu 'denggen. 8 A be Aliyimaj nggwoo gwuru dima (ngwürïny ngwüngün ngwani gu no Yïgïrïgïyängä) ngwuje be

jici kay ngwuje ü'rï'tï ngwäy ngwunani ndi ümïnïcï delenya ndoo ndi ämnï Ngwaalu. 9 A be Jawul, gwanni gwani 'to Bulij, gwonyadu Lïgï'rïmälä lanni Liju'ru ngwombaji Aliyimajing ngwäyänü 'ti'tog ngwuci, 10 “Nga nggwee gwudi dijego'rr, nga ru güwän gidi yi'ral 'dar yanni yijaw! Nga gwonyadu ï'däjïngänü nga onyadi mïmïnäjänü. A'tur nga gwä'tüdï gwadi dünäjï yi'rinya ngwuja'ri ngwanni ngwüdünälü ngwudi Delenye? 11 Gwene ara gwe Deleny ji guy ge nga gwa rïmï ngwäy gwene nga jalu gaji gooko nga gwa 'ti gwengga buri gwudi lingen.” Puprang no a dumbil na dïrïm gätïnï ngwäy, ngwakalu ngwuy ngwe ngwümïnï dïjü ndi okta kuy. 12 Anni ma gu deleny didi ngwaalu ngwoo engga yi'ral giyee yima ji, ngwämnï Ngwaalu ndi ari gwïndï gwe ngwaalalu ngwuja'ri ngwinggidaar ngwe ngwudi Deleny.

Andakiya gwudi Bïjïdïyäng

13 Ngenone Pabuj, a Bulij na ngwoo'ra ngwanni ngwïndäär le, aar ü'rü yaanu aar ele kündär gani Berga ngwaalu ngwani Bämbïlïyä, a je gu be Yuwana gatani ngwo're Üräjälïm. 14 Ngenone Berga, aar 'dï'rï aar elada gweere 'di aar obani Andakiya gwudi Bïjïdïyäng. A gomon Kwo'ra tä'rïl, aar änï ngwämrä aar jalu. 15 Anni ma aar uli Yobo yidi Müjä na Yïjïr yidi Ngwïjïr kitabanu, a je be ngweleny ngwudi ngwämrä ükäcï ngwuja'ri aar je ci, “Ngweengga, manari ngaa lätï ngwuja'ri ngwere ngwada je ondaji a ngwe or'temaji ngwüjü, ondajar je.”

16 A Bulij 'dï'rälü ngwüdünälä, ngwalliji guyala ngwari, “Nga nga liru ngwüjï ngwudi Yïjïräyïl na nga nga ngwüjï ngwuru Garany ngaa lanni lati orta Ngwaalinga, 'dinginiiny! 17 Ngwaalu ngwudi Yïjïräyïl ngwäbrü ngwügürnä ngwege, ngwügäbïcï ngwüjü aar gendadi aar onyadi kaji ganni gijaar ge Mijir. Yiima ye yidi gu'ran güngün, ngwuje 'tüyä poor ken gidi Mijiring. 18 Ngwuje mätïjï liguri ndi elelle gwegen, ngwuje arnga ngwüdläyü küü'rï rom (40) gïtäny. 19 Ngwuje lïnynyïjï ngwüjü giyen kwo'ra tä'rïl (7) ngwaalu ngwani Kanaan ngwuje apada dïyängü degen ngwätädä ngwüjü ngwüngün ngwudi Yïjïräyïl yu'rina. 20 Yi'ral 'dar giyee yiju ngwüdläyü küü'rï tudini kwo'rongo na küü'rï rom na 'dï (450).

Anni ma ngwüdlä medadi ngwee, a je Ngwaalu ätädä ngwüjü aar pïcï yelenya 'di a gaji ila ganni gima ge dïjïr ila dani Jämüwïl. 21 A be aji a ngwüjï 'dï'rï aar ari ngwümïnü delenya. A je Ngwaalu ätädä delenya dani Jawul gwuru gïjï gidi Kïj gïlängïr lidi Bïnïyämïn ngwape yelenya ngwüdläyü küü'rï rom (40). 22 Anni ma Ngwaalu äbrï delenya dani Jawul, ngwuje äpïjä Däwüdïng ngwuru deleny degen. A Ngwaalu ngwondaju ngwuja'ri ngwe ngwani nginde ngwari, ‘Äny gwumbuju Däwüdïng gwuru gïjï gidi Yici gwuru dïjï danni dïmïnä ligor lüny, nunnu aar nyi ärrïjï yi'ral 'dar yanni yïmïnï nje nding je ärrï.’ 23 Yicu gwuru gwanni gwuru dïgüürnä didi Däwüd gwanni gwuma Ngwaalu ruji Gilang gwudi ngwüjï ngwudi Yïjïräyïl, anaku arung gu. 24 Gaji ganni ga'ti ge na Yicu ïndï, Yuwana gwïndï ngwondaci ngwüjü 'dar ngwudi Yïjïräyïl ngwuja'ri ngwani jo'renyani na nyïnyïnï yaw ye. 25 Anni ma Yuwana ji gito ndi medaji yiiru yüngün, ngwutalu ngwari, ‘Nga nga lanijiny yärü? Äny

gwä'tüdï gwani nginde nggwä'dï. Nggwä'tüdï, a be nginde nggwo gwïndï gwodan, nggwa'ti mbutu ngwäyänü ndi nyi gwä'dädä ngwüdänälü ngwüngün.’ ”

26 Ngwuje ci, “Ngweengga, yïjï yidi Äbräyïm, na 'dar liru Garany lati denya Ngwaalinga, yiru ndi ari ngwuja'ri ngwee ngwudi gilang ngwükäcäär nje. 27 Aa'ti be ngwüjï ngwudi Üräjälïmïng na ngweleny ngwegen lïngïdï ndi ari Yicu gwuru Gilang aar 'ti lïngïdï ngwuja'ri ngwanni ngwaru ngwe ngwïjïr. Gwuma aar gwe obalu a gu ngwuja'ri ru ngwanni ngwari ngwe ngwïjïr ngwati aar je uli yomonalu 'dar komon ganni giru Kwo'ra tä'rïl. 28 A be ngindenga gwuma aar 'ti mbojaja yi'ral nono yere ndi aar gu 'rinyada, aar be ondaci Bilatijing ngwu'rinye. 29 Anni ma aar ärrï yi'ral 'dar anaku ondaja gu gitab gwerre gwani nginde, aar ülläjälü kü'rälä ganni gimamindanu aar gwürïcï gidimomo. 30 A be gwuma Ngwaalu 'dï'rïyälü gidimomanu gwumidu. 31 A nginde ngwü'täcä ngwüjälü yomonanu yonyadu ngwanni ngwïndäär ngwe ngwaalu ngwani Jälïl aar ila Üräjälïm. Ngindenga liru gwenene lanni gilo gwondajaar gwe ngwüjänü ngwege.

32 Londaca je ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwuca ngwe Ngwaalu ngwügürnä ngwege
33 Ngwaalu ngwuminje gäbïcï ngwuja'ri ngwuma ji kaji nggee gege lanni liru yïjï yegen, 'dï'rïyï gwe Yicungalu. Anaku üllïnäär gu kitabanu gidi Mäjïmür ki'raany ganni giru rom (2) ndi ari,

‘Nga gwuru Gïjï güny,
gwene äny gwuma ru
Mbumbu gwunga.’

34 Yiru gu giyee ndi ari gwü'dï'rïyä Ngwaalalu giyi'ranyanu gwumidu a gwa'ti gwayi mana a'tur yondaja ye ngwuja'ri ngwee ndi ari,

‘Nggwa ang ju'riyi gwa ang onjaci 'didanu anaku ci nyi gu Däwüdïng.’

35 Yondaja gu no ngwaalu ngwu'ter ndi ari,

‘Gwa'ti gwa ang gatani gwunga gwanni Gwuju'ru gwa 'dege'ralu gidimomanu.’

36 A be Däwüd anni mung medaji yiiru yidi Ngwaalu kimaad güngün gwuma ayi gwuma gwujani ngwügürnä gwuma aar gwürïcï gwuma 'digi'ri gidimomanu. 37 A be gwanni gwuma Ngwaalu 'dï'rïyälü giyi'ranyanu gwumidu gwuma 'ti 'digi'ru gidimomanu.

38 Yäy gu no, lani ngwänggärï, lïngïdär ndi ari yiru giyee yanni yïgäbïcï nje ara je be ondaci ndi ari Yicu gwuru gwanni gwurnidaar gwe ndi düdänïjï ngwüjänü ndi ke gwegen. 39 Ngwüjï 'dar ngwa aar je dünïyälü Yicu gwe giyi'ral 'dar yanni yiki ma aar ämnï Ngwaalu ndi ari dünïyälü gwa'ti giyobo yidi Müjä. 40 Arnganar be ngwuja'ri ngwanni ngwaru ngwe ngwïjïr aa'ti ngwa je mbuji,

41 ‘Ombajar je be, lanni lati münä ngwuja'ranu,
übïdärälü ngwuja'ri ngwee 'di nga ayi,
ndi ari äny gwadi ärrï yi'ral ye'te giyomon yalu
ndi ari ya'ti ya gu ämnï a'tur,
'di manari a je dïjï dere ondaci.’”

42 Anni ma Bulijinga Birnaba gwe ji ndi 'tüdä ngwämrä, a je ngwüjï ci kwodaralu komon Kwo'ra tä'rïl nggä'dï gidi gwodaning ngaa ondaji ngwuja'ri ngwe

13:33 13.33 Mäjïmür 2.7 **13:34** 13.34 Ajaya 55.3 **13:35** 13.35 Mäjïmür 16.10 **13:41** 13.41 Äbäküg 1.5

ngwee. 43 Anni ma ngwüjï 'tü aar badi, a ngwüjï ngwonyadu ngwanni ngwuru Ngwüyäwüd na ngwuru Garany ngwanni ngwändï giyobo yidi Ngwüyäwüd ngwüdïnyädï Ngwaalinga 'dï'rï aar gwujani Bulijing je Birnaba gwe, a je Bulijinga Birnaba gwe or'temaji nunnu aar mätïnälü 'dï'däny gïyïmï'rü yidi Ngwaalu.

44 Anni ma aar o'ra komon Kwo'ra tä'rïl nggoo gidi gwodaning aar ila 'dar anaku raar gu ndi aar dingini ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu ngwanni ngwadi je Bulijinga ondaji. 45 A be anni ma Ngwüyäwüd engga ngwüjü ngwuma ila ngwonyadu a je yigor enyanu aar 'dï'rï aar garnati aar ke yi'rinya ngwuja'ri ngwudi Bulij aar lo. 46 Ngwuja'ri ngwee aar gäbïcï Bulijinga je Birnaba gwe aar ojeme nono aar 'ranu ndi ondaji aar ari, “Yädï gu ndi ara je ondaci nga nga gwerre gwerre ngwuja'ri ngwe ngwudi Ngwaalu. A be anni ma je 'donya, ngaa lima obalu yigo'ro ye yalu ndi ari ngaa la'ti äwdï ndi ätï miding gwudi gwur'taling la je be gatani lele ngwüjï ngwuru Garany nje ondaci. 47 Ndi ari Deleny dondaciny ngwari,

‘Äny gwurujanga buri gwudi
ngwüjï ngwuru Garany,
nunnu nga ape gilanging
a gwe ele ngwüjï gïdïdlä
'dar.’”

48 Anni ma ngwüjï ngwuru Garany dingini ngwuja'ri ngwee, aar jayanu aar näjï ngwuja'ri ngwudi Deleny na 'dar lanni lutaar janu nunnu aar midi miding ngwudi gwur'taling aar ämnï Ngwaalu. 49 A ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu badalu ngwaalu 'dar ngenone.

50 A be Ngwüyäwüd gwogaji ngwayu ngwanni ngwuru yi'ra ngwüdïnyädï Ngwaalinga na ngwüjï ngwanni ngwuru yi'ra kündär aar 'dï'rï aar übïnï Bulijing jalu Birnaba gwe aar je linynyi aar je 'tüyï poor ngwaalu ngwegen. 51 A je Bulij na Birnaba protada dibu'ra nono didi yora yegen dani 'donya gwegen aar 'dï'rï aar ele kündär gani Ayikuniya. 52 A ngwoo'ra jayanu a je gu Lïgï'rïm lanni Liju'ru onyadala.

14

Bulijinga Birnaba gwe kündär gani Ayikuniya

1 A Bulijinga Birnaba gwe 'dï'rï ngenone Ayikuniya aar änï ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd anaku äbräjäär gu. Ngenone aar ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu yiima ye 'di aar gäbïcï ngwüjü ngwonyadu aar ämnï Ngwaalu ngwuru Ngwüyäwüd na ngwuru Garany. 2 A be Ngwüyäwüd ngwoko ngwanni ngwuma 'donya ndi ämnï, aar 'dï'rï aar gwogaji ngwüjü ngwuru Garany aar je änïcï 'dïmänänü aar je gwürlï ya'ranya aar gwurla ngwïkïrïjïnä nono. 3 No a Bulijinga Birnaba gwe jalu ngenone gaji golanu aar ondaci ngwüjü li'ranu ngwuja'ri ngwani Deleny, a je Deleny gendaci yiima ngwuja'ri ngwudi yïmï'rü yüngün ngwuje gäbïcï aar ärrï yi'remna yidi yiima na yidi allalu ndïr. 4 A ngwüjï ngwudi gündär nggoo ü'rïdïnänü rom (2). Ngwüjï ngwoko aar ji Ngwüyäwüd ngwe na ngwoko aar ji ngwoo'ra ngwe ngwükäjäär je. 5 A ngwüjï ngwuru Ngwüyäwüd na ngwuru Garany aar ke yi'rinya aar rucidi ngwelenyinga le ngwegen ndi aar je ärrï yïrgïnä aar je aci yo'rr ye. 6 A be anni ma aar gu lenge, aar 'dï'rï aar abri aar ele gïyündär yidi Lijitrang

13:47 13.47 Ajaya 49.6

na Därbï yidi Layikuniyang na yündär 'dar yijicidaar ye. 7 Aar gu ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwanni ngwujaw.

Gïyündär yidi Lijitrang na Därbï

8 Ngenone Lijitra, gur giju gu gijalu gayu yora giru dirga anaku lïngïtäär gu gati 'ti ïndï. 9 Ngwugeraji ngwuja'ri länï ngwuji je Bulij ndi ondaji. A Bulij ombaji jicom ngwulenge ndi ari gätï ämnïng Ngwaalu ndi u'ri nono. 10 Ngwurnidi ngwuci, “Dünädälä yora ye yunga.” Ngwuja'ri ngwe ngwee, a gur 'dï'rälü prüd ngwugatu yora ngwele. 11 Anni ma ngwüjï engga yi'ral giyee yima je Bulij ärrï, aar ürrï dula lingla le legen lidi Layikuniyang aar ari, “Ngwaalu ngwuma rudini dïjï dümnä ngwuma üllä 'dengge.” 12 Aar ätädä Birnabang ngwürïny aar ci Jeyoj, na Bulij aar ci Armaj, ndi ari gwuru gi'ra ndi ondaji. 13 Gito gito kündär nggoo, gobo giju gu gidi bayil ngwani Jeyoj, a dir'dal didi gobo apa yindri aar 'räjänä yibobo ngwur'ta aar ngwe ila gïlängïränü lidi gündär a dir'dal na ngwüjï ngwonyadu aar bupi ndi aar je rcïjï aar mï'rïnï nono.

14 A be anni ma ngwoo'ra ngwükäjäär je Bulijinga Birnaba gwe, 'dingini ngwuja'ri ngwee, aar dirita ngwuredanu aar 'tüdä aar abrada ngwüjï nono poor aar mï'rï dula aar je ci, 15 “Ngwüjï ngaa larra ma aang ärrï yi'ral giyee? Änyängä liru 'to ngwüjï ngwümnä nono nga nga. Läpïjä je ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ar je ondaci nunnu ngaa gwurla giyi'ral giyee yiru 'tur ngaa o'raca Ngwaalinga ngwanni ngwumidu, ngwanni ngwuge'ta gere aar ge'te dïyängü na yaw na ngwony 'dar ngwanni ngwo gu. 16 Gwerre, Ngwaalu ngwügäbïcä ngwüjü aar elada giyigor yegen. 17 Aar 'ti be gäbïcä ligo'ro lüngün ndi änälü nunnu aa'ti ngwüjï lïngïdï. Ngwube inggidi giyomon 'dar ïnäng gwüngün ndi ari nggwo. Ati ara je nïjï giranyu kere ngaa kwoy yuula kaji gegen, ara je agaci ngwonyalu ngwonyadu ngaa eny ngaa pe ngaa jayanu.” 18 Aa'ti ngwoo'ra ngwükäjäär je burna ngwuja'ri ngwe ngwee ndi dünäjï ngwüjï ndi aar je rcïjï aar je gätïjälü, a gu ngwoo'ra ngwükäjäär je arri 'di aar je dünäjï.

19 A be Ngwüyäwüd ngwoko ngwïndï Andakiya na Ayikuniya aar gwä'räjï ngwüjï kuy gegen aar aci Bulijing yo'rr ye aar oktalu aar gwe 'tüdä aar gatu kundi'rr poor gidi gündär aar ji ndi ari gwuma ayi. 20 A be ngwïkïrïjïn o'rada nono, ngwüdï'rälü aar o're kündär. Bïgänü ngindenga Birnaba gwe aar 'dï'rï aar ele Därbï.

A Bulijinga Birnaba gwe o'ra Andakiya gwudi Jürïyäng

21 A Bulijinga Birnaba gwe ondaci ngwüjü ngwudi Därbïng ngwuja'ri ngwanni ngwujaw a ngwüjï ngwonyadu ämnï aar ru ngwïkïrïjïn. Aar be kwodalu gïyündär yani Lijitra na Ayikuniya na Andakiya. 22 Ndi o'ra gwegen aar or'temaja ngwïkïrïjïnä aar je ojemeye nono ndi ari aar mätïnälü 'di'danu ndi ämnï Ngwaalu. Aar ari, “Yündä yonyadu yinje mbuji nunnu ar änï giyelenyanu yidi Ngwaalu.” 23 A Bulijinga Birnaba gwe 'dï'rï aar äbrï mbumbung je giyi'doonga yidi Ngwaalu 'dar aar je ge'te aar ru yi'ra yidi yi'doonga yidi Ngwaalu yegen, anni ma aar määtä ngwädä aar otaci Ngwaalingalu aar je gï'tïjï Delenya kuyanu danni dima aar gu ämnädä. 24 Anni ma aar ila Bïjïdïyä, aar gatana aar ila aar obana Bämbïlïyä. 25 Anni

ma aar ondaca ngwüjü ngwuja'ri ngwe ngwanni ngwujaw ngenone kündär gani Berga, aar ila aar üllä kündär gani Ataliya.

26 Ngenone Ataliya, aar ü'rü yaanu aar o're Andakiya, kündär ganni gï'dï'räär gu a je ngwïkïrïjïn ükäjä aar je ge'ta kuyanu gidi yïmï'rü yidi Ngwaalu gwani yiiru giyoo yima aar je medaja ngeno. 27 Anni ma aar obana Andakiya, aar gwä'räjï ngwïkïrïjïnälü gwüpäng aar je enggaci yi'ral 'dar yanni yima je Ngwaalu ärrï ngindeng je le, na awa ndi ari ngwuma ïgïtïjï ngwüjü ngwuru Garany gay aar ämnï Ngwaalu. 28 Aar jalu ngenone ngwïkïrïjïnïngä le 'di a gaji olanu.

15

O'rajidalu gwanni gwuju Üräjälïm

1 A ngwüjï ngwoko üllä Yäwüdïyä, aar üllädä Andakiya aar ji ndi enggaci ngwïkïrïjïnä aar je ci, “Manari ngaa lima 'ti ü'rï'tänä anaku ari gu dïmürä didi Müjä, ngaa la'ti la gilang.” 2 A ngwuja'ri ngwee gäbïcï Bulijing je Birnaba gwe aar büdï ngwäy 'ti'tir ndi aar le garnati. No a gi'doonga gidi Ngwaalu ge'te Bulijing je Birnaba gwe ngwïkïrïjïnïngä le ngwoko nunnu aar allu Üräjälïm aar otaca ngwo'ralu ngwükäjäär je na mbumbunga yi'ral ye giyee. 3 A je gi'doonga gidi Ngwaalu ge'te kay, anni ma aar ji ndi ele ngwaalu ngwudi Bunijiyang na Jamra, aar ondaci ngwüjü ndi ari awa ngwüjï ngwanni ngwuru Garany ngwuma gwurli ngwuma ru ngwïkïrïjïn. A ngwuja'ri ngwee gäbïcï ngweengga aar jayanu gwulleny. 4 Anni ma aar obani Üräjälïm, a je gi'doonga gidi Ngwaalu na ngwoo'ra ngwükäjäär je mbumbunga le ge'talu yïrnü, a je Bulijinga Birnaba gwe enggaci yi'ral 'dar yanni yima je Ngwaalu ärrï ngindeng je le.

5 A be ngwïkïrïjïn ngwoko ngwanni ngwuru Ngwübärrïjï aar dünälä aar ari, “Ngwüjï ngwuru Garany ngwa ü'rï'tänï aar 'dengenaji Yobo yidi Müjä.”

6 A be ngwoo'ra ngwükäjäär je na mbumbunga jalu gwüpäng ndi otajidalu giyi'ral giyee. 7 Anni ma aar otajidalu 'di a gaji olanu, a Butruj 'dï'rälü ngwuje ondaci, “Ngweengga, ngaa lïlïngïdï ndi ari gaji gwerre gima ele, Ngwaalu ngwäbrï nyi nunnu a ngwüjï ngwuru Garany 'dingini gilinglalu lüny ngwuja'ri ngwanni ngwujaw aar ämnï Ngwaalu. 8 Ngwaalu ngwanni ngwülïngïdï ligor lidi dïjï, ngwinggidu ndi ari ngwuming je ämnï anni mung je ätädä Lïgï'rïmä lanni Liju'ru, nono ätädäär nje gu. 9 Ngwaalu ngwa'ti nje ge'taja gay ge'te ngindenga le ndi ari gwügä'rïdï yigor yegen yanni yiki ämnï gwe gwegen gwanni gwuma aar gwe ämnï 'dünggüngün. 10 A be gweneno, ange gwuru ngaa be ïdäjï Ngwaalinga üpï gwe ngwïkïrïjïnä ngwuru Garany yunggu giyigo'ro yanni ya'ti ar je burna na ngwügüürnängä ngwege ndi üpïnï. 11 Bärï! Alanga lämnä ndi ari yïmï'rü ye yidi Deleny dege dani Yicu a lïgïlängïdïnä, anaku gïlängïdïnäär gu 'to.”

12 A ngwüjï 'dar ki'doonga gwugwundi aar geraji Birnabang je Bulij gwe länï ndi ondaji gwani yi'remna yidi yiima na allalu ndïr gwanni gwärrü Ngwaalu ngwüjänü ngwuru Garany ngindeng je le. 13 Anni ma aar medaji ngwuja'ri, a Yagub 'dï'rï ngwüdünälä ngwondaji ngwari, “Gerajiny länï ngweengga. 14 Jamaan gwani Butruj gwondaci nje ndi ari awa Ngwaalu gwerre gwerre ngwinggida ligor

lüngün uti gwe ngwüjü ngwüjänü ngwuru Garany ngwuje ge'taji 'dünggüngün. 15 Yïjïr yanni yallija je ngwïjïr yädï ngwuja'ri ngwee anaku üllïnäär gu ndi ari,
16 ‘Ma aar ele giyee äny gwo'ra
nggwa gwä'räjï yelenyalu yidi deleny dani Däwüd.
Yanni yima ke yinje oda mana,
a yinje gwä'räjälä mana yanni yïpänälü,
17 ndi ari ngwüjï ngwanni ngwuma ï'dälü, aar mïnï Delenya,
na ngwüjï 'dar ngwanni ngwuru Garany ngwanni ngwapu ngwürïny ngwüny,
a gu Deleny ari danni dati ärrï yi'ral giyee’
18 yanni yima linginni 'dar 'tu'tu gwerre gïdlä.”
19 A Yagub ari, “Yäy gu no, ngwänggädï ndi ari aa'ti a la üpï ngwüjü ngwuru Garany ngwanni ngwo ndi o'raca Ngwaalinga yi'ral yïnï. 20 Ar je be ükäcï ngwuja'ri ar je ci aar gäbïcï enying ngwony ngwudi dïdülä na yïjïn aar gäbïcï enying ngwüdï ngwudi ngwony ngwugogornyana na yïn. 21 Ndi ari Yobo yidi Müjä yündäjïnä yomon 'dar 'tu'tu gwerre gïyündär 'dar aar je uli ngwämrä giyomon 'dar yidi gomon Kwo'ra tä'rïl.”

Ngwuja'ri ngwüllïjäär je ngwïkïrïjïnä ngwuru Garany

22 A ngwoo'ra ngwükäjäär je mbumbunga le na gi'doonga 'dar gidi Ngwaalu jalu aar gwalli ngwüjü rom (2) 'denggegenanu, Yäwüdä gwani Barjabaj na Jiliwanij, ndi ari liru yi'ra ngweengganu, aar je ükäj Birnabanga le na Bulij aar ele Andakiya. 23 Aar je ätädänï ngwuja'ri ngwee,
“Ngwuja'ri ngwee ngwïndï 'dänggärï liru ngweengga ngwalu ngwuru ngwoo'ra ngwükäjäär je na mbumbunga.
Ngwükäcärä je liru ngwïkïrïjïnä ngwuru Garany kündär gidi Andakiyang, na ngwaalu ngwani Jürïyä na Kïlïkïyä.
Laganna je.
24 Änyängä li'dingina ndi ari ngwüjï ngwoko ngwïndï 'dänggärï ngwa'ti nje ükäjü ngwuja'ri ngwe ngwere, ara je lagajanu ara je lagaci ya'ranyanu yalu ngwuja'ri ngwe ngwondajaar je. 25 Nyii be jalu nyii gekajida ndi ari nyii gwalla ngwüjü ngwoko ara je ükäcä. Aar ila Bulijinga le na Birnaba liru ngwumaad ngwärï 26 lanni lïgätï yigo'ro yegen mbüny gwani ngwürïny ngwudi Delenya dani Yicu Kirictu. 27 Yäy gu no, lükäcä je Yäwüdäng je Jiliwanij gwe ndi ari ara je ondaci ngwulem ngwe ngwuja'ri ngwanni ngwüllïjärä je ngene. 28 Ndi ari yiru gu Gïlïgï'rïm lanni Liju'ru na 'dänggärï ndi ari aa'ti la üpïyï nïng gwere ba be aar be ru giyee 'dogo nda je ärrï. 29 Gäbïcär enying ngwony ngwudi mï'rïnï nono ngwudi dïdülä na yïn na ngwüdï ngwudi ngwong ngwugogornyana na yïjïn. Ngaa la elelle mama manari ngaa lima gäbïcï yi'ral giyee.
Jar balu.”
30 Aar 'dï'rï aar üllï Andakiya, aar gwä'räjï gi'dongalu gidi Ngwaalu gwüpäng aar je ätädä ngwuja'ri ngwoo ngwüllïnä. 31 Anni ma ngwüjï uli ngwuja'ri, a je ngwuja'ri or'temaji aar jayanu gwulleny. 32 A Yäwüdängä Jiliwanij gwe lanni liru ngwïjïr ondaci ngweengga aar je or'temaji aar je ojemeye nono ngwuja'ri ngwe ngwonyadu. 33 Anni ma aar jalu ngenone Andakiya yomon yonyadu, a je ngweengga ge'ta kay

15:17 15.17 Amuj 9.11–12 * **15:33** 15.33 Yitab yoko yati ari, 34 A be Jiliwanij nani ndi jalu ngenone.

onjaci gwe gwudi adatalu aar o'ra ngwüjï ngwanni ngwükäjä je.*
35 A be Bulijinga Birnaba gwe jalu ngwüjïngä le ngwonyadu Andakiya, aar gu enggaci ngwüjü aar je ondaci ngwuja'ri ngwudi Deleny.

A Bulijinga Birnaba gwe badatanu
36 Aji a gaji ele cong, a Bulij ci Birnabang no, “Nda 'dï'rï nda kwoyalu ndi nda ombaja ngweengga gïyündär 'dar yanni yondaja nda gu ngwuja'ri ngwudi Deleny nda je ombaja ndi ari gilo lïndï awa.” 37 A be Birnaba nani ndi aar apani Yuwanang gwani Murkuj, 38 a be Bulij engga ndi ari ya'ti gu jaw ndi aar apani ngindeng ndi ari ligataning je ngwo're kay ngwaalu ngwani Bämbïlïyä aar 'ti le ju giyiiru. 39 Aar gu garnati gwur'tal 'di aar badatanu. A Birnaba apani Murkujing aar gwe ü'rü yaanu aar ele Gabruj. 40 A be Bulij apani Jiliwanijing aar gwe 'tü aar ele. A je ngwïkïrïjïn ge'te kuyanu gidi yïmï'rü yidi Deleny. 41 Ngwele Jürïyä na Kïlïkïyä, nggu ojemeye yi'donga nono yidi Ngwaalu.

16

A Timijawujinga ele Bulij gwe na Jiliwanij
1 A Bulij 'dï'rï ngwele Därbï ngwube aji ngwele Lijitra gwuju gu doo'ra de'te didi Yicu dani Timijawuj, nanni gwüngün gwuru Dïyäwüd gwuru dïkïrïjïn a be papa gwüngün ru Dïgïrïg. 2 Ngweengga ngwudi Lijitrang na Ayikuniyang ngwati ondaji ndi ari Timijawuj gwati elelle dïlä dijaw. 3 Anni ma Bulij ru gwadi apani Timijawujing gïdilä düngün, ngwü'rïdä gwani Ngwüyäwüd ngwanni ngwati ji ngwaalu ngwoo ndi ari ngwülïngïdï 'dar ndi ari papa gwüngün gwuru Dïgïrïg. 4 Ndi ele dïlä degen kündär kündär, aar ätädä ngwüjü ngwuja'ri ngwanni ngwaru ngwe ngwoo'ra ngwükäjäär je mbumbunga le Üräjälïm nunnu aar ngwe elelle. 5 No, ati yi'doonga yidi Ngwaalu ojeme nono ndi ämnï Ngwaalu aar gendani giyi'ra yomon reny.

A dilingid eny Bulijing ngwenggaci guru gidi Majiduniyang
6 A Bulijinga ngwoo'ra ngwe ngwanni ngwïndäär ngwe, aar ele dïlä ngwaalu 'dar ngwudi Bïrïjïyäng na Galatiya. A je Lïgï'rïm lanni Liju'ru etaci ndi ondaji ngwuja'ri ngwe ngwudi Ngwaalu ngwaalu ngwani Ajiya. 7 Anni ma aar obani ki'raany gidi ngwaalu ngwani Majiya, aar nani ndi änï ngwaalu ngwani Bïjïnïyä, a je be Lïgï'rïm lidi Yicu ümïnïcï. 8 No, aar ele aar millidi Majiya gwe aar üllï kündär gani Truwaj. 9 Ngenone dilu de, a dilingid eny Bulijing ngwengga dilingidu guru gidi Majiduniyang gïdünädälä ngwugeraci guy ngwuci, “Dambida Majiduniya nje gataji düwä.” 10 Anni ma Bulij engga yi'ral giyee dilingidu, nyii 'dï'rï nyii ji mama puprang ladi ele ngwaalu ngwani Majiduniya, nyii ge'te ndi ari Ngwaalu ngwümïnï nje ndi ondaci ngwüjü ngenone ngwuja'ri ngwe ngwüngün ngwanni ngwujaw.

A Lïdïyä ru dïkïrïjïn kündär gani Bïlïpï
11 Ngenone Truwaj, nyii ji mama ladi ü'rü yaanu bälükä gwe nyii ada ngwaalinga ngwani Jamutraj na bïgänü nyii obani kündär gani Niyabulij. 12 Ngenone nyii o're nyii 'dï'rï nyii ele 'di nyii obani Bïlïpï ngwaalu ngwümätï gu ngweleny ngwudi Rumang yelenya kündär ge'te

gipa gidi Majiduniyang. Nyii gu jalu ngenone yomon yoko.

13 Komon ganni giru Kwo'ra tä'rïl, nyii 'tü poor kündär nyii ele gidibirta, nyii ge'taji ndi mbuji ngwaalinga ngwudi otaci Ngwaalingalu. Nyii jalu nyii ondaci ngwayu ngwanni ngwo'radalu ngenone. 14 A nje daw de'te 'dingini ngwawanu dani Lïdïyä dati ji kündär gani Tiyatira dati ellang ngwureda ngwu'ri dati äpïjï Ngwaalinga yobo. A Deleny ïgïtï ligor lüngün ndi ämnï ngwuja'ri ngwondaja je Bulij. 15 Anni ma aar nyïnyïnï yaw ye ngwüjï ngwe ngwudi ngwu'dun ngwüngün, aar nje urnidi gïyïrnü. Ngwari, “Manari ngaa lari äny gwuma ru dïkïrïjïn 'didanu Gideleny, ilar ngaa jalu 'dunu 'dünggüny.” Ar nje päcälü 'di nyii ele.

A Bulijinga Jiliwanij gwe ji korkon

16 Gomon ge'te anni minyii ji ndi ele ngwaalu ngwudi otaci Ngwaalingalu, nyii mbudi geranga le giru dïnäd gätï ngwäy ngwati ngwe engga yi'ral yanni yadi ji gweere. Ating mbüjïjï ngworta ngwüngün ngwü'rïnyä ngwonyadu ätï gwe ngwäy. 17 A gera nggee gwujani Bulijingalu na änyängä, ating ärï dula ngwari, “Ngwüjï ngwee ngwuru ngwïnäd ngwudi Ngwaalu ngwanni ngwupa ngwudi geralang, ngwondaca je aar je enggaci gay gidi gilang.”

18 Ati aar nje gwoda no 'di ngwonje yomon. 'Di a ligor ape Bulijing ngwugwurlalu ngwugirinya dï'rïllä ngwuci, “Ngwürïny ngwe Yicu Kirictu, 'tüdï 'dünggüngünänü!” Gaji nggoo ge'te ge'te a dï'rïllä gatalu.

19 Anni ma ngwoorta ngwüngün engga ndi ari gay gidi mbuji ngwü'rïnyä gima längïtïnï, aar määtä Bulijing je Jiliwanij gwe aar je ogtalu aar le ele ngweleny ngwaalu ngwudi ngwiliny. 20 Aar je apada ngweleny ngwudi gündär aar ari, “Ngwüjï ngwee ngwuru Ngwüyäwüd ngwuma gatu ngwüjü ngwege kündär gïyäränü 21 ngwondaja dïmürä de diru drü 'dengge ndi ape liru Ngwuruman.”

22 A ngwüjï o'rajidi aar 'dï'rä Bulijing je nono Jiliwanij gwe a ngweleny ngwudi gündär ari aar je gwalla ngwureda aar je pï. 23 Anni ma aar je pï gwulleny aar je ape aar je gatu korkon aar ci dangida diru gi'ra ngwuje arngaci mama. 24 Anni ma gu dangida 'dingini no, ngwuje ape ngwuje gatu gïdrü gweere aar je gwü'rïnggïlï yora.

25 Dilu de diligeny danu a Bulijinga Jiliwanij gwe ji ndi otaci Ngwaalingalu aar elnge delnga didi Ngwaalu, a je ngwüjï ngwujaar le korkon ji ndi geraji ngwänï. 26 No a ngwaalu lagadalu gwulleny 'tu'tu kor'dalu gidi gorkon. Puprang no, a ngwängïr 'dar ngwudi gorkon gwallanalu aar ïgïtïnï a yu'rung 'dar yigekana ye ngwüjälü ü'rï'tïnï. 27 A dangida 'rita. Anni mung engga ngwängïrü ngwudi gorkon ngwujalu mbüny, ngwugwalli galala gwadi dügïnï ngwayi nunnu gwuju ndi ari ngwüjï ngwuma 'tü korkon ngwuma abri. 28 A be Bulij aw dulu de gwulleny ngwuci, “Aa'ti a gwärrï ligo'ro lunga yi'ral yere, änyängä 'dar gilo ngene!”

29 A dangida utalu ndi aar ätä lïgä ngwule änï puprang gïdrü, ngwudidi'ri yedenyo ngwadaci Bulijingalu Jiliwanij gwe giyoranu. 30 Ngwuje be okta poor ngwuji otacalu, “Lani ngwoorta, äny gwadi ärrï ange nunnu nyi gïlängïdïnï?”

31 Aar ci, “Ämnä Gideleny dani Yicu, nga gwa be gïlängïdïnï, nga na ngwüjï ngwunga.” 32 Aar be ondaci ngwuja'ri ngwudi Deleny ngwüjïngä le 'dar ngwüngün. 33 Kaji nggoo dilu de ndoo, a dangida ape Bulijing je Jiliwanij gwe ngwuje uyi ngwämä nono. No aar je nyïnyï gomon nggoo ngwüjï ngwe ngwüngün. 34 Ngwuje ape 'dunu ngwuje ätädä aar eny. A nginde jayanu gwulleny ndi ari nginde gwuma ämnï Ngwaalu ngwüjï ngwe ngwüngün 'dar.

35 Anni ma ngwaalu u'ri, a ngweleny ngwudi gündär ükäjïdä ngwoo'ra ngwengen gidangida aar ci, “Gätï ngwüjälü ngwoo.”

36 A dangida ci Bulijing nu, “Ngweleny ngwari ara je gatalu nga nga Jiliwanij gwe. Gweneno, ngaa la be ele. Ïndär be ladatalu.”

37 A be Bulij ci ngwüjü ngwoo ngwükäjäär je nu, “Lïpïdï nje ngwäyänü ngwüjï aar nje 'ti pïdïyä yelenya gwerre gwerre nyii be ru Ngwuruman, aar nje gatu korkon. A be gweneno aar be ru ladi nje linynyi yu'rimi? Bärï! Aar ila ngindenga yigo'ro ye yegen aar nje 'tüyä poor aar nje ge'te kay.” 38 A ngwüjï ngwoo ngwükäjäär je o're aar ondaci ngwelenya, anni ma aar 'dingini ndi ari Bulijinga Jiliwanij gwe liru Ngwuruman, aar allalu mi'dung. 39 Aar ila aar ci juba, aar je 'tüyä korkon aar je päcälü ndi ari aar ele aar gatani gündärä.

40 Anni ma Bulijinga Jiliwanij gwe 'tüdä korkon, aar ele ngwu'dun ngwudi Lïdïyä, ngenone aar gu mbudi ngwïkïrïjïnïngä le aar je or'temaji aar be 'tü aar ele.

17

Bulijinga Jiliwanij gwe kündär gani Täjlänükï

1 Anni ma Bulijinga Jiliwanij gwe 'tüdä gïyündäränü yani Amibulij na Abuluniya, aar ila kündär gani Täjlänükï, ngenone ngwämrä ngwuju gu ngwudi Ngwüyäwüd. 2 Anaku äbräjä gu Bulij, ngwele ngwänï ngwämrä, gomon Kwo'ra tä'rïl, yomonanu tä'rïl, aar ngwe ombaji kitabanu gidi Ngwaalu. 3 Ngwuje enggaci aar je engga ngwäy yanni yüllïnä kitabanu ndi ari gwanni Gwubrutaar yelenya gwa yündä mbuji 'di gwayi gwa 'dï'rä giyi'ranyanu. Ngwuje ci, “Yicu nggwee gwondaca je gwe, gwuru gwanni Gwubrutaar yelenya.” 4 A Ngwüyäwüd ngwoko gatu yigoralu ngwuja'ri aar gwuji Bulijing je Jiliwanij gwe, na 'to lonyadu lanni liru Ngwügïrïg lati denya Ngwaalinga ngwaw ngwanu ngwoko ngwulinginna ngwonyadu.

5 A be yigor eny Ngwüyäwüdänü, aar gwä'rännï ngwüjü nono ngwïndï giyebedalu mbüny aar o'rajidi ki'du aar 'dï'rï güündä ge kündär. Aar odena ngwu'dun ngwudi gur gani Yajun aar ji ndi ari Bulijinga Jiliwanij gwe gilo gu nunnu aar je 'tücä ngwüjü poor. 6 A be anni ma aar je 'ti mbuju, aar 'dï'rï aar okta Yajuningalu ngwïkïrïjïnïngä le ngwoko aar le ila ngweleny ngwudi gündär aar ürrï dula aar ci ngwelenya, “Ngwüjï ngwee ngwärrü yi'ral yanni yiki ngwaalu 'dar 'di aar obana ngene nunnu aar nje lagaci yi'ralanu 'to. 7 A je be Yajun ülläjälü 'dunu 'dünggüngün. Ngwügätï ngwuja'ri mbüny ngwudi Deleny didi ngwelenyinga Ruma dani Gayijar aar ari deleny de'te pu ndo di'ter dicaar Yicu.” 8 Anni ma ngwüjï ngwonyadu na ngweleny ngwudi gündär 'dingini ngwuja'ri ngwee, a je güündä ape. 9 Aar gäbïcï Yajuning na ngwüjï

ngwoko ge'te ngwü'rïnyä aar je gatalu aar ele.

Aar dinga Bulijing je kündär gani Bïrïyä

10 Anni ma dilu de ru, a ngwïkïrïjïn ape Bulijing je Jiliwanij gwe aar je dinga aar ele kündär gani Bïrïyä. Anni ma aar obani ngenone, aar 'dï'rï aar ele ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd. 11 Ngwübïrïyä ngenone ngwujayana drü ngwüjï ngwudi Täjlänükïng, ndi ari ngwämnä ngwuja'ri puprang yigor ye yïbüdänü ati aar ombaji ngwuja'ri kitabanu gidi Ngwaalu yomon reny ndi ari ngwuja'ri ngwanni ngwondaja je Bulij ngwuru gu 'didanu. 12 A Ngwüyäwüd ngwonyadu ämnï na 'to ngwaw yi'ra yonyadu ngwulinginna ngwuru Ngwügïrïg na ngwur ngwonyadu ngwuru Ngwügïrïg.

13 Anni ma Ngwüyäwüd ngwudi Täjlänükïng lenge ndi ari Bulij nggwo ndi ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwe ngwudi Ngwaalu ngenone Bïrïyä 'to, aar 'dï'rï aar ele ngenone ndi gwogaji ngwüjü. 14 Puprang a ngwïkïrïjïn ape Bulijing aar dinga ngwele kïmämü gidi yaw, a be Jiliwanijinga Timijawuj gwe jalu Bïrïyä. 15 A ngwüjï ngwanni ngwuma aar ele Bulijinga le, aar ape aar gwe obani Ätïnä aar be o'ra aar apana ngwuja'ri ndi Bulij ndi ari a Jiliwanijinga Timijawuj gwe borna puprang aa'ti la jani.

Kündär gani Ätïnä

16 Anni ma je Bulij ji ndi dünïcï kündär gani Ätïnä, ngwuke nono anni mung engga gündärä gonyadu gu yi'remnanu. 17 Ngwü'dï'rï aar jalu ngwämrä na ngwaalu ngwudi ngwiliny giyomon giyomon aar ondaji Ngwüyäwüd ngwe na Ngwügïrïg ngwanni ngwüdïnyädï Ngwaalinga na ngwüjï ngwanni ngwati ila ngenone. 18 A ngwubalbaj 'dï'rï ngwucaar je Ngwübïkïrï* na Ngwujoyeg† aar le garnati. A loko utalu aar ari, “Gwadi araa nggwee gwonyadu ngwuja'ranu?” A loko gatu ngwuja'ri aar ari, “Nggwo gwuru nono mung ondaji bayil gwe gwïndï poor.” Laru gu no ndi ari Bulij gwondaju ngwuja'ri ngwe ngwujaw ngwani Yicu na ngwani 'dï'rï giyi'ranyanu. 19 Aar be ape aar gwe ele ngwaalu ngwudi o'rajidalu ngwani Ariyubaguj, aar gu ci nu, “Enggaci nje 'di ngwuja'ri ngwee ngwuyang ngwuru ange ngwondaji je nje lenge? 20 Nga nggwo gwondaja ngwuja'ri ngwu'dingini nje yïrnü ngwunani nje ndi nje lenge ngwuru ange.” 21 (Ngwüjï 'dar ngwudi Ätïnäng na ngwüjï 'dar ngwu'ter, ngwanni ngwati ji ngenone, ngwati 'ti ärrü yi'ral yere ngwati jalu 'dogo yomon reny ndi ondaji aar 'dingini ngwuja'ralu ngwere ngwanni ngwïndï girem ngwuru ngwuyang.)

22 A be Bulij 'dï'rälü ngwüdünäcï ngwüjälä ngwudi ngwämrä kündär gani Ariyubaguj ngwari, “Nga nga gilee lidi Ätïnäng, nggwänggädä je ngwaalu 'dar ngaa liru ngwüjï ngwudi yobo. 23 Ndi ari anni landinyalu nyi ombajidalu mama ngwong ngwudi yobo yalu, 'di nyi mbuji dagada düllïnä ngwuja'ri ngwee ngwaru, NGWAALU NGWANNI NGWA'TI LINGINNA. Ngwaalu ngwanni ngwata je ortada ngaa je 'ti be lïngïdï,

* **17:18** 17.18 Ngwubalbaj ngwucaar je Ngwübïkïrï ngwati ari yi'ral yanni yijaw ngene gïdïdlä, yani jayanu. † **17:18** 17.18 Ngwubalbaj ngwucaar je Ngwujoyeg ngwati ari jayi drü na dünälü na määtä lingina, yiru yanni yipa gu'ru gïdïdlä.

ngwuru ngwanni ngwada je ngwe ondaci gweneno.”

24 Ngwuje ci, “Ngwaalu ngwanni ngwuge'ta dïdläyü aar ge'te ngwony 'dar ngwanni ngwo gïdïdlä, ngwuru Deleny didi gere na dïyäng, Ngwaalu ngwanni ngwati 'ti ju ngwu'dunanu ngwodana ngwuy ngwe ngwudi dïjï dümnä. 25 Ngwati 'ti ïrnïdï gony ge gere ndi ari aar je gendaci guy, nono ma aar ni nyangiralu, ngwuru Ngwaalu ngwanni ngwätädä ngwüjü 'dar miding aar je ätädä lingina na yi'ral 'dar. 26 Dïjï de de'te pu dige'teng nggu 'tüyä yïïlü 'dar yidi ngwüjï anaku rar gu, nunnu aar ji ngwaalu 'dar gïdïdlä. Nginde gwuru gwanni gwati lenge gaji ganni gïgï'tïjïng je ngwulenge ngwaalinga mama ngwanni ngwügï'tïjïng je nunnu aar gu ji. 27 Ngwaalu ngwärrü yi'ral giyee nunnu a ngwüjï mïnï aar gwe utalu aar mbuji. Ngwaalu ngwa'ti ola ngwaalinganu ma ar je mïnï ngwujalu gito gito 'dengge 'dar. 28 Anaku aru gu dïjï de'te ndi ari, ‘Nginde gwe a limidu ar gwe ele ar gwe ji.’ Anaku aru gu ngwüjämbïr ngwoko ngwalu ndi ari, ‘A liru gilinge güngün 'to.’

29 Yäy gu no anni rar gilinge gidi Ngwaalu, aa'ti a la ge'te ndi ari Ngwaalu ngwanni ngwuru lïgï'rïm ngwuru nono yi'remna yiru dab aar ru buta na yo'rr, nono ma je dïjï dümnä ge'te aar je ja'rima ngwuy ngwe. 30 Gwerre ngwa'ti gï'tïjä yogonga giyee ngwäy a be gwenene gwondaca ngwüjü 'dar ngwaalu 'dar ndi ari aar jo'renyana. 31 Ndi ari ngwuma ge'te gomon ganni gading ge otaci ngwüjälü 'dar gïdïdlä übïdänü gwe dïjï de danni däbrïng ngwuge'te. Gwuma enggaci ngwüjü 'dar yima aar je engga ngwäy ngwe ndi ari gwäbrüng ngwuge'te, anni ngwuming 'dï'rïyälü giyi'ranyanu.”

32 Anni ma aar 'dingini ngwuja'ri ngwani 'dï'rï giyi'ranyanu, a loko calu mireny, a be loko ari, “Änyängä linana ndi ar ang dingini ngwuja'ri ngwee mana.” 33 A gaji nggoo, a Bulij 'dï'rï ngwugatani ngwämrä kündär. 34 A be ngwüjï ngwoko ämnï aar gwuji Bulijing. 'Denggenanu gur gani Diyaniyuj ngwelenyanu ngwudi ngwaalu ngwani Ariyubaguj ngwudi o'rajidalu, na daw de'te 'to dani Damarij, a loko li'ter.

18

A Bulij ele kündär gani Küründüj

1 Anni ma yi'ral medadi giyee, a Bulij gatani Ätïnäng ngwü'dï'rï ngwele Küründüj. 2 Ngenone aar mbudi gur ge giru Dïyäwüd gani Äkïllä gïlïngïnä ngwaalu ngwani Bunduj, gïndär daw de düngün girem dani Bärjïkïllä ngwaalu ngwani Italiya aar ila Küründüj. Ndi ari deleny didi ngwelenyinga Ruma dani Kiludiyuj dï'tüyä ngwuja'ri ndi ari a Ngwüyäwüd 'dar gatani Rumang. A Bulij 'dï'rï ngwele nding je ombaja. 3 Aar le jalu aar le ape yiiru ndi ari yiiru yüngün yiru ye'te ye'te nono yegen lati ug'ri ngwureda ngwudi yä'tä. 4 Ating be 'tü komon giru Kwo'ra tä'rïl ngwele ngwämrä aar otajidalu, ngwümïnï ndi gwä'rä Ngwüyäwüd na Ngwügïrïg.

5 Anni ma Jiliwanijinga Timijawuj gwe obana lïndï ngwaalu ngwani Majiduniya, a Bulij ge'taji ligo'ro lüngün 'dar ndi ondaci Ngwüyäwüd ngwari Yicu gwuru gwanni Gwubrutaar yelenya. 6 A be anni ma Ngwüyäwüd 'donya ngwuja'ri ngwondaja je Bulij, aar ondaji ngwuja'ri ngwa'ti jaw, a Bulij 'dï'rï ngwuje düdïrä ngwureda nono ngwüngün ngwuje ci, “Nggwuma gwalli

ngwuy 'danggalu, yidi yigo'ro yalu yiru, 'tu'tu komon gidi gweneng, nggwele Karany.”

7 A be Bulij 'dï'rï ngwugatani ngwämrä ngwele ngwu'dun ngwudi gur gani Tïtüj Yujituj gwuru Garany gwati orta Ngwaalinga, ngwu'dun ngwüngün ngwuju gito gito ngwu'dun ngwudi ngwämrä. 8 A gur gani Kirijibuj giru gi'ra gidi ngwämrä ngwoo aar ämnï ngwüjï ngwe ngwudi ngwu'dun ngwüngün Gideleny. Na ngwüjï ngwu'ter ngwonyadu ngwudi Küründüjïng ngwanni ngwuma 'dingini aar ämnï Ngwaalu aar je nyïnyï yaw ye.

9 Dilung de'te a Deleny dani Yicu ondaci Bulijing dilingidu ngwuci, “Aa'ti yedeny yang eny, or'temaja nga ondaji aa'ti nga gwa gwugwundi. 10 Nda gilo a dïjï dere da'ti dang akani nono, äny nggwo gwätï ngwüjü ngwonyadu kündär nggee.” 11 No, a Bulij jalu ngenone 'di ngwape dïdläyü na ngwüüwäyü nyärläl, ndi enggaci ngwüjü ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu.

12 Anni mätï deleny dani Galilu yelenya ngwaalu ngwani Akayiya, a Ngwüyäwüd ngwudi Küründüjïng gekajidi 'dar gwüpäng aar odena Bulijing nono aar määtä aar gwe ila ngwaalu ngwudi pï yelenya. 13 Aar ü'rïdä yi'ral nono aar ari, “Gur nggee gati gwä'rï ngwüjü aar äpïjï Ngwaalinga yobo gay ge ga'ti aar ïndï yobo ye yege.”

14 Anni ma Bulij ji gito gwadi ondaji, a deleny dani Galilu ci Ngwüyäwüd nu, “Adinari ngaa länggädädï guru nggee yi'ral nono yere yanni yiki gwulleny, yaadi gu aw nda je 'dingini. 15 A be anni rar 'dogo ngwuja'ri, na ngwürïny aar ru yani yobo yalu, ya je be ombaji yigo'ro ye yalu. Nggwa'ti gwa pï yelenya giyi'ral yiru gu no.” 16 Ngwuje be linynya ngwaalu ngwudi pï yelenya aar 'tüdä poor. 17 A ngwüjï ngwoo ngwonyadu gwurlada guru nono gani Jujitanuj giru gi'ra gidi ngwämrä aar pï gito gito ngwaalu ngwudi pï yelenya a je gu 'ti deleny dani Galilu ge'taja ngwäyänü.

A Bulij o're Andakiya

18 A Bulij jalu ngenone Küründüj gwooko, ngwube gatani ngwïkïrïjïnä ngwü'rü yaanu ngwele Jürïyä, aar ele Bärjïkïllä gwe na dur düngün dani Äkïllä. A be gwerre gwerre nding ele, ngwüwädïnï gi'ra kündär gani Kanggiriya gwani pï yi'rany ngwuja'ri ngwanni ngwaru ngwe. 19 Aar obana Abijuj, a gu Bulij gatani Bärjïkïllängä je dur de düngün dani Äkïllä ngwü'tü ngwele ngwämrä ndi aar ondaji Ngwüyäwüd ngwe. 20 Aar ci gwaadi aar le jalu ngenone yomon yonyadu ngwube 'donya. 21 A be anni mung 'dï'rï ngwele, ngwuje be cani nu, “Manari Ngwaalu ngwuma ämnï äny gwa o'ra.” Ngwü'dï'rï ngwugatani gündärä gani Abijuj ngwele. 22 Anni mung üllï kündär gito kïmämü gani Gäyïjärïyä, ngwallu ngwaganna gi'donga gidi Ngwaalu Üräjälïm, ngwube üllï Andakiya.

23 Anni mung jalu yomon cong ngenone Andakiya, ngwü'dï'rï ngwele gïyündär mbüny mbüny ngwaalu ngwani Galatiya na Bïrïjïyä, ating gu or'temaji ngwïkïrïjïnä.

Abuluj kündär gani Abijuj

24 Gaji nggoo a gur ge'te giru Dïyäwüd gani Abuluj gidi gündär gani Ïjïkändärïyä gubu kinene ngwulenge ngwuja'ri ngwudi gitab gidi Ngwaalu mama. Ngwube ila kündär gani Abijuj. 25 Nginde genggacaar ngwulenge

ngwuja'ri 'dar ngwani gay gidi Deleny. Ngwondaji yiima ye gwulleny ngwenggaci ngwüjü ngwuja'ri ngwani Yicu mama. Ngwube lenge 'dogo nyïnyïnïng gwudi Yuwana. 26 Ngwü'dï'rï gwu'ranu ngwondaji ngwämrä. Anni ma Bärjïkïllängä dur de düngün dani Äkïllä 'dingini, aar 'dï'rï aar urnidi aar le ele 'dunu 'denggen aar enggaci gay mama gidi ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu.

27 Anni ma Abuluj mïnï ndi ele Akayiya, a ngwïkïrïjïn or'temajani aar üllïjï ngwïkïrïjïnä ngwudi ngenoneng nunnu aar ülläjälü yïrnü. Anni mung obani, ngwugataji ngwïkïrïjïnä düwä ngwanni ngwuma ämnï yïmï'rü ye yidi Ngwaalu. 28 Ndi ari ati aar garnati Ngwüyäwüd ngwe ndi ondaji ngwäyänü ngwüjï ating je dami ngwuja'ri ngwe ngwuje enggaci kitabanu ndi ari Yicu gwuru gwanni Gwubrutaar yelenya.

19

Bulij kündär gani Abijuj

1 Anni ma Abuluj ji kündär gani Küründüj, a Bulij 'dï'rï ngwugatani ngwele gay ge ngwü'rü ngwaalinganu ngwobani kündär gani Abijuj. Ngenone, ngwumbuji ngwïkïrïjïnä ngwoko 2 ngwuje otacalu, “Anni ma aang ru ngwïkïrïjïn, ngaa lima ape Lïgï'rïmä lanni Liju'ro?”

Aar ci, “Bärï, änyängä la'ti 'dingina ndi ari Lïgï'rïm lanni Liju'ru gilo.”

3 A je Bulij ci, “A mene nyïnyïnï gwuru ange gwünyïnyïnä gwe?”

Aar ci, “Nyïnyïnï gwudi Yuwana.”

4 A je Bulij ci, “Nyïnyïnï gwudi Yuwana gwuru gwudi jo'renyani giyi'ral yanni yiki. Gwondacu ngwüjü nunnu aar ämnï nginde gwanni gwaru nggwe nggwo gwïndï gwani Yicu.” 5 Anni ma aar dingini ngwuja'ri ngwee, aar je nyïnyï ngwürïny ngwe ngwudi Yicu. 6 Anni ma je Bulij gatu guy nono, a je gu Lïgï'rïm lanni Liju'ru üllänü, ngwuje ätä yiima aar ondaji ngwungla le ngwu'ter aar alliji yïjïrä 'to. 7 Ngwüjï ngwuru yi'ranu 'dï na rom (12) ngwanni ngwuju ngenone.

8 A Bulij ele ngwänï ngwämrä ngenone aa'ti yedeny ïtï ngwondaji aar anati ngwüjï ngwe nding je gwä'räjä giyelenyanu yidi Ngwaalu. Nggu jalu ngenone 'di ngwape ngwüüwäyü tä'rïl (3). 9 A be ngwüjï ngwoko 'donya ngwuja'ri aar 'donya ndi ämnï aar 'dï'rï aar ondaji aar ci Gayalu mireny nggee gidi Deleny dani Yicu. No, a Bulij 'dï'rï ngwuje gatani ngwapani ngwïkïrïjïnä ati aar ngwe jalu yomon reny ngwu'dun ngwudi o'rajidalu ngwudi Tiyiranuj ati aar gu otajidalu. 10 Agu yi'ral ele giyee 'di aar ape ngwüdläyü rom (2), ndi ari a Ngwüyäwüd 'dar na Ngwügïrïg ngwanni ngwati ji ngwaalu ngwani Ajiya, aar 'dingini ngwuja'ri ngwudi Deleny.

11 A Ngwaalu ätä Bulijing yiima ngwuge'te yiima yiralu 'ter. 12 'Di ati ngwüjï ape ngwureda ngwudi brütïnï nono na ngwured ngwanni ngwating je gennala ngwudi yiiru ngwanni ngwa akani ngwangina nono ngwudi Bulij aar je äpïjï ngwüjü ngwümä aar je gatu nono a je dümdï abri aar u'ri nono na ngwü'rïllä 'tü 'denggenanu.

13 A Ngwüyäwüd ngwoko 'dï'rï aar landalu ndi 'tüyï ngwü'rïllä aar gwurli aar ari ladi girinya ngwü'rïllä ngwanni ngwätïnä ngwüjü nono ngwürïny ngwe ngwudi Yicu. Ati aar je ci, “Ngwürïny ngwe ngwudi Yicu gwanni ngwati gwe Bulij ondaci ngwüjü, nggwucanga 'tüdä poor.” 14 Ati gu yïjï kwo'ra tä'rïl (7)

yidi dir'dal danni diru gi'ra didi Ngwüyäwüd dani Jikapa arri yi'ral giyee. 15 A je be dï'rïllä ci, “Äny gwülïngïdï Yicung nyi lenge Bulijing gwani yärü a be nga nga lani yärüngä?” 16 A je gur nggo gätïnä dï'rïllä nono, dami 'dar ngwuje mï'rï 'di aar 'tüdä poor aar abri ngwanginu ngwanu liru yïnä.

17 Agu Ngwüyäwüd 'dar 'dingini yidi Abijujing na Ngwügïrïg. A je yedeny eny 'dar, a ngwüjï denya ngwürïny ngwudi Deleny dani Yicu gwulleny. 18 A lonyadu lanni lima ämnï kaji nggoo, aar ila aar 'täjï yi'ralalu yegen yanni yiki. 19 A ngwuma ngwonyadu ürrä yitab yegen yidi yima aar je u'diyi ngwäyänü ngwüjï. Anni ma aar ï'rä ngwilinya ngwudi yitab giyee, aar je mbuji dinar diru ngwüü'rï 'dï tudini (50,000).* 20 Gay ge nggee, a ngwuja'ri ngwudi Deleny gendadi aar badalu yiima ye yipa.

21 Anni ma yi'ral medadi giyee, a Bulij 'dï'rï ngwari gwadi ele Üräjälïm, ngwumillidi ngwaalu ngwe ngwudi Majiduniyang na Akayiya. Ngwari, “Anni minyi ja ngenone, nggwele 'to kündär gani Ruma.” 22 Ngwükäjï ngwüjü ngwüngün rom (2) ngwanni ngwati gendaji guy Timijawujinga Arictuj gwe aar ele Majiduniya ngwube jalu gwooko ngwaalu ngwani Ajiya.

Ürrï dula kündär gani Abijuj

23 Kaji nggoo a ngwuja'ri ngwani Gay gidi Deleny dani Yicu apa yi'ral yikalu gikidang. 24 Dijindala dani Dimitruj dati toy buta ngwuge'te yi'remna yidi bül gwudi bayil gwuru daw gwani Artimaj, ati gu ngwujindala mbojaji ngwü'rïnyä ngwonyadu. 25 Ngwurnida ngwujindala gwüpäng na 'dar li'ter lanni lati ape yiiru nono yegen, ngwuje ci, “Ngwo'ra, ngaa lïlïngïdï ndi ari a lati bile ngwü'rïnyä yiiru ye giyee. 26 Ngaa gilo be länggädï ngaa 'dingini ndi ari gur nggee gani Bulij gwuma gwä'rï ngwüjü ngwuming je dudiyi ngwonyadu ngwudi Abijujing ya'ti ani 'dogo ngwüjï ngene Abijuj aar be ani ngwaalu 'dar ngwudi Ajiyang. Ngwari yi'remna yidi bayil gwuge'ta ngwüjï ngwuy ngwe gwä'tüdï bayil a'tur. 27 Yanni yikana ya'ti ani 'dogo ndi ari ngwüjï ngwa kiyi yiiru yege yi'rinya aar be ru 'to ndi ari gobo gidi bayil gwuru daw gwupa gwani Artimaj gwa'ta be ga ru gu'ru na 'to bayil giligo'ro lüngün gwanni nggwo ngwäpïjä ngwüjï ngwudi Ajiyang na ngwüjï gïdïdlä 'dar yobo, gwa'ta be gwa ngwüjï aniji yiima.”

28 Anni ma ngwüjï 'dingini Ngwuja'ri ngwee, a je güündä ape aar ürrï dula aar ari, “Artimaj gwuru gwanni gwupa gwudi Abijujing!” 29 Puprang no, a ngwüjï 'dar kündär 'dï'rï güündä. Aar määtä Gayujing na gur gani Arictakuj lidi Majiduniyang lïndäär Bulijinga le aar le odena ngwaalu ngwudi o'rajidalu. 30 A Bulij bupi ndi ü'rü ngwüjü ngwäy, a be ngwïkïrïjïn ümïnïcï. 31 Na 'to ngweleny ngwudi Ajiyang ngwuru ngwumaad ngwudi Bulij aar ükäcï dïjü de'te ngwuja'ri ngwe aar päcälü ndi ari aa'ti gwa gata gora ki'doongalu.

32 Aa'ti ngwüjï lïngïdï yi'ral ye yorto ngwaalinga, a ngwoko ürrï dula giyi'ral giyee, na ngwoko ürrï dula giyi'ral yi'ter. A ngwüjï ngwonyadana ngwu'ti lïngïdï ndi ari giru ange ganni gäpädï je ngenone. 33 A Ngwüyäwüd dinga guru ki'ra gweere gani Älïjïkändär, a ngwüjï ngwoko

* **19:19** 19.19 Dinar de'te pu dati de dïjï ape yiiru gilingen.

ürrä dula nono aar ondaci gwadi araa. Ngwalliji guyala nunnu aar gwugwundi ngwuje enggaci yanni yadi ye ruci ligo'ro lüngün. 34 A be anni ma ngwüjï lenge ndi ari giru Dïyäwüd, aar ürrï dula 'dar 'di a lingen ele ngwuru rom (2) aar ari, “Artimaj gwuru gwupa, gwuru bayil gwudi Abijujing!”

35 Gwodanalu, a je gur ganni gati üllïjï delenya didi kündär burni ndi ondaci aar gwugwundi. Ngwuje ci, “Ngwüjï ngwudi Abijujing, ngwüjï gïdïdlä ku ngwülïngïdï ndi ari gündär gidi Abijujing giru dangida didi gobo gidi bayil gwupa gwani Artimaj na ngwuru dangida didi gi'remna güngün ganni gï'dü kerala. 36 Yi'ral giyee yilinginna üblätï gwere gwa'ti gu. A be yijaw ndi aang adatalu ngaa je 'ti büdäcä ngwäy ngaa je ärrï yanni yiki. 37 Ngaa lima apa ngwüjü ngwee rom (20 a ngwe ila ngene ngwa'ti ïtï yu'rimi kobo aar 'ti aru ngwuja'ri ngwere ngwuki gibayil gwege. 38 Manari Dimitruj na ngwujindala ngwüngün, lätï yi'ral yere ngwüjü nono ngwee, ngwaalu ngwo ngwudi pï yelenya a ngweleny ji, gäbïcär je aar apada yi'ral yegen ngenone. 39 Ma be ari yere giyo yätää je yi'ter, ya gu be ru ndi ari a ngweleny jalu aar je ombaci. 40 Yi'ral giyee yärrïnä gu no gwene, ya gäbïcï ngwelenya ngwunje üpäcï yi'ral nono yani yärä. A la'ti lätï ngwuja'ri ngwadi ar ngwe ari ndi o'rajidalu nggwee manari liminje otacalu.” 41 Anni mung gu ari ngwuja'ri ngwee, ngwuje bädïyï aar ele.

20

Millidi Majiduniya na Akayiya

1 Anni ma ngwüjï adatalu a Bulij ükäjïdï ngwïkïrïjïn ngwuje or'temaji, ngwuje ci jar balu ngwü'dï'rï ngwele Majiduniya. 2 Ngwele ngwulandalu ngwaalu ngwoo ngwor'temaji ngwüjü ngwuja'ri ngwe ngwonyadu. 'Di gwodanalu ngwobani ngwaalu ngwani Gïrïg ngwucaar je 'to Akayiya. 3 Nggu jalu ngenone ngwüüwäyü tä'rïl. Anni ma ngwuji kay gwadi ele ngwü'rü yaanu ngwele Jürïyä, a Ngwüyäwüd ïnïjï ndi aar 'rinye ngwü'rïdïnï ki'ra ngwukwoyalu gay ge gidi Majiduniyang. 4 Aar ele Jupatar gwe gwuru gïjï gidi gur gani Baruuj kündär gani Bïrïyä, na Arictakuj na Jikanduj kündär gani Täjlänükï, na Gayuj kündär gani Därbï, a gu Timijawuj janu 'to. Na Tiyakuj na Trubimuj lidi ngwaalu ngwani Ajiya. 5 Ngwüjï ngwee 'dar ngwumadinu aar nje dünïcï kündär gani Truwaj. 6 Nyii be 'dï'rï nyii ü'rü yaanu kündär gani Bïlïpï anni ma Yï'rïnyïnä yidi Ligi'ra medadi a anni ma yomon ru tudini, njee borna Truwaj nyii gu jalu ngenone yomon kwo'ra tä'rïl.

Aar 'dï'rïyï guralu gayu

7 Komon ganni giru gi'ra giyomon Kwo'ra tä'rïl, nyii o'rajidalu gwüpäng ndi acajidi ndi eny, a Bulij ondaci ngwüjü na ndi ari gwubupa ndi ele bïgänü, ngwondaji 'di a diligeny danu ru. 8 Ngwu'dun ngwanni ngwo'radi nyii gwalu alu nggwe, ngwätï ngwamba ngwonyadu. 9 A damal de'te dani Yitayuj jadalu gibu'rinyar, a be anni ma Bulij ji ndi ondaji 'di a gaji olanu, ngwïr'dätälä ngwundri yaranu 'di ngwumi'ra 'tu'tu ngwu'dun ngwuru yoranyanu rom (2) alu nggwe ngwaalu gïdïyängälü aar apalu gayu. 10 A Bulij üllï, nggu gatu rumala ngwümätänï nono. Ngwuje ci, “A je 'ti yedeny ïtï, nggo gimidu!” 11 Ngwube kwoyalu mana ngwallu ngwu'dun alu

nggwe aar acajidi ndi eny. Anni mung ondaji 'di a ngwaalu u'ri ngwü'dï'rï ngwele. 12 A ngwüjï ape damal ndoo 'dunu dimidu aar gu or'temaji gwulleny.

A ngwüjü ngwudi Abijujing ge'te Bulijing kay

13 Nyii ele nyii elada gweere gïbälükä nyii ele giyaanu kündär gani Acuj, ganni gadi nyii gu ape Bulijing gïbälükänü. Nginde gwuge'ta gu yi'ral giyee mama no ngenone ndi ari gwadi gu ele yora yalu. 14 Anni minyii le mbudi ngenone Acuj, nyii ape nyii alliji gïbälükänü nyii ele elada Mïtïlïn. 15 Bïgänü nggwo nyii ele giyaanu ngenone nyii obani kündär giyaanu gani Keyoj. Bïgï nggwoo nyii dambu kündär giyaanu gani Jamuj, na bïgänü nggwoo nyii obani Milatuj. 16 Bulij gwümï'rïnä ki'ra ndi ü'rü yaanu ngwugatani Abijujing ndi ari aa'ti gwa jana ngenone Ajiya. Ndi ari gwübüdädü ndi ari mung burni ngwobani Üräjälïm gwerre gwerre ndi gomon ï'dï gidi Yï'rïnyïnä yidi Uni.

17 Ngenone Milatuj, a Bulij ükäjïdï ndi mbumbunga lanni liru yi'ra ki'doonga gidi Ngwaalu gidi Abijujing. 18 Anni ma aar obani, ngwuje ci, “Ngaa lïlïngïdï ndi ari äny gwelella awa gaji ganni gijar le anni ïndï nyi 'danggalu ngwaalu ngwani Ajiya. 19 Äny gwäpïjä Ngwaalinga yiiru ligo'ro le lüllänü gwulleny 'di nyi ari, aar nyi gu 'to Ngwüyäwüd ïdïtäjï ïnïjï gwe gwupa. 20 Ngaa lïlïngïdï ndi ari äny gwa'ti gwagillalu nda je enggaci ngwuja'ri ngwere ngwanni ngwada je gataji düwä nga je be ondaci pooralu nyi ondaci ngwüjï ngwu'dun ngwu'dun. 21 Äny gwuma enggaci Ngwüyäwüd nyi enggaci ngwüjü ngwuru Garany ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu nunnu aar jo'renyana aar o'raca Ngwaalinga aar ämnï Gideleny dege dani Yicu.

22 A be gweneno, Lïgï'rïm linyaci yiima ye ndi nyi ele Üräjälïm, ya'ti nje lïngïdï yanni yiny mbuji ngenone. 23 Yïlïngïdï nje 'dogo ndi ari kündär gere, Lïgï'rïm lanni Liju'ru gilo lïgïrïnyädï ndi ari yirna na yündä giyo ydünïcïny. 24 A be ligor la'ti nyi pïcä ligo'ro lüny, aar nyi be pïcï yiiranu ndi ari nyi ye 'dï'rï nje medaji yanni yätädäär nje Deleny dege dani Yicu. Yiru ndi ari nyi enggaci ngwüjü ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwudi yïmï'rü yidi Ngwaalu.

25 Gweneno nggwülïngïdï ndi ari gwere gwa'ti 'danggalanu lanni liminje ondaci yeleny ye yidi Ngwaalu lo're liny engga mana. 26 Yäy gu no, gwene nggwa je ci, ndi ari nggwügwällï ligo'ro lüny gïyïn yidi ngwüjï 'dar. 27 Ndi ari äny gwa'ti gwagillalu nda je enggaci buping 'dar gwani Ngwaalu. 28 Arnganar yigo'ro yalu ngaa arngani yi'donga yidi Ngwaalu 'dar yanni yima aar je Lïgï'rïm lanni Liju'ru gï'tïjï ngaa ru ngwangida ngwegen. Rüdär ngwoo'ra ki'doonga gidi Ngwaalu ganni giming ü'rälü yïn ye yüngün. 29 Nggwülïngïdï ndi ari manari nggwuma ele, lila lanni liru ngwümüd ngwuki drü 'danggalanu ngwa gïrïdïnï gi'donga ge gidi Ngwaalu. 30 'Di ki'danu galu ngwüjï ngwa 'dï'rä ngwanni ngwa gwürlï ngwuja'ranu ngwanni ngwuru 'didanu nunnu a je ngwe ngwïkïrïjïn gwujani. 31 Yäy gu no, arnganar be! Diwayinar ndi ari ngwüdläyü tä'rïl (3) nggwa'ti dünä a'tur nda je girinya nga nga 'dar dilu de na lingen le yal ye ngwäy.

20:16 20.16 Yiiru 2.1

32 Gweneno, nggwa je ge'te kuyanu gidi Ngwaalu na ngwuja'ranu ngwudi yïmï'rü yüngün, ngwanni ngwa je giki 'dï'däny aar je ätä yu'rina ngwüjïngä le 'dar ngwudi Ngwaalu. 33 Buta na dab yaa dired dïjü dere da'ti nyi ämï'rädänü. 34 Nga giyigo'ro yalu lïngïdï ndi ari ngwuy ngwe ngwüny ngwee, ngwape nyi ngwe yiiru nyi iye ligo'ro lüny na lanni liji nyii le. 35 Giyi'ral 'dar yanni yärrï nje, nggwenggaca je ndi ari ar ape yiiru ar ye gataji ngwüjü düwä ngwanni ngwami'ratu. Diwayinar ngwuja'ri ngwanni ngwaru ngwe Deleny dege dani Yicu ligo'ro le lüngün ndi ari, ‘Onjaji gwati ji ndi ätä ndi ari ngwuji ndi ape.’ ”

36 Anni mung ari ngwuja'ri ngwee, aar le jürbälü 'dar aar otaci Ngwaalingalu. 37 Ngindenga 'dar aar ari aar mätänï Bulijing nono aar aganni aar ci ïndï be. 38 Aar ümï giyigor gwece gwece anni arung gwa'ta be gwa aar engga ngwäyänü mana. Aar gwujani 'di aar le obani gïbälükä.

21

A Bulij 'dï'rï ngwele Üräjälïm

1 Anni minyii 'tänü gweere nje gatani, nyii üllï nyii ele bälükä gwe giyaanu nyii ele kündär giyaanu gani Kwuj. Bïgänü nyii ele kündär giyaanu gani Rüdïj a ngenone, nyii ele kündär gani Patara. 2 Nyii mbuji bälükä gwadi ü'rü yaanu ngwudambu ngwaalu ngwani Bunijiya, nyii gu änänü nyii ele. 3 Anni minyii ombati Gabrujing ngwäyänü, nyii millida kuyala gidi gaama, nyii ele dïlä giyaala nyii ele Jürïyä. Nyii üllälü kündär gani Jür gadi gu bälükä nggwo gwïndï nyii gwe ülläjï ngwonyalu ngwapaning je. 4 Nyii mbuji ngwïkïrïjïnä ngenone, nyii ngwe jalu yomon kwo'ra tä'rïl (7). Lïgï'rïm le, aar ondaci Bulijing nunnu aa'ti gwele gwa allu Üräjälïm. 5 A be anni ma gaji gärï ila, nyii 'dï'rï nyii ele gay ge gärï nyii elada gweere. A ngwïkïrïjïn 'dar ngwur na ngwaw ngwegen na yïji yegen aar nje gwujani nyii le 'tü kündär poor, ngenone kïmämü nyii jürbälü yirku ye ndi otaci Ngwaalingalu. 6 Anni minyii 'dï'rï nyii agannajidi, nyii änï gïbälükänü nyii ele a ngindenga kwoyalu 'dunu.

7 Nyii ele dïlä nyii gatani gündärä gani Jür nyii üllälü kündär gani Bitilimiyaj, ngenone nyii gu aganni ngwïkïrïjïnä nyii ngwe jalu gomon ge'te pu. 8 Bïgänü nggoo nyii 'dï'rï nyii ele 'di nyii obani kündär gani Gäyïjärïyä, nyii jalu ngwu'dun ngwudi Bïlïpüj gwanni gwati ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwanni ngwujaw, gwuru dïjï ngwüjänü kwo'ra tä'rïl 7) ngwanni ngwäbräär je ndi gendaji ngwuy giyiiru. 9 Gwätï yera kwo'rongo (4) yiru yu'taar, yati alliji yïjïrä.

10 Anni minyii ji ngenone yomon yi'ranu yoko, a dïjïr de'te dani Agabuj, ngwüllä Yäwüdïyä. 11 Aar nje ilada nono, ngwape lägü lidi Bulij ngwule gekani ngwuyalu ngwüngün na yora ngwari, “Lïgï'rïm lanni Liju'ru laru nu, ‘Anaku no Ngwüyäwüd ngwudi Üräjälïmïng ngwa giki dïjü didi lägü gilee no da aar ätädä ngwüjü ngwuru Garany.’ ”

12 Anni minyii 'dingini ngwuja'ri ngwe, änyängä na ngwüjï ngwanni ngwuju ngenone nyii päcï Bulijingalu ndi ari aa'ti gwele Üräjälïm. 13 Ar nje Bulij ci, “Nga nga larra ngaa be runi ngaa gäbïcï ligor lüny ngwuji jïgü'rr? Äny gwüjädï ndi ari aa'ti liny giki 'dogo, gäbïcär aar nyi

21:8 21.8 Yiiru 6.1–6

'rinye ngenone Üräjälïm gwani ngwürïny ngwudi Deleny dani Yicu." 14 Anni mung 'ti ämnä ngwuja'ri ngwärï, nyii gäbïcï nyii ari, "Yanni yïmïnä je Ngwaalu aar gu ru."

15 Anni ma ngwuja'ri medadi ngwee, nyii 'dï'rï nyii ji mama nyii allu Üräjälïm. 16 Ngwïkïrïjïn ngwoko ngwudi Gäyïjärïyäng aar nje gwujani aar nje apa ngwu'dun ngwudi Manijun, ngwadi nyii gu ji. Nginde gwuru gwudi Gabrujing ngwuru dïkïrïjïn ngwïkïrïjïnänü ngwanni ngwumadinana.

A Bulij obana Üräjälïm

17 Anni minyii obana Üräjälïm, aar nje ngwïkïrïjïn ge'te gïyïrnü yipa. 18 Bïgänü nggwoo a Bulij na änyängä 'dar nyii ele ndi ombaja Yagubing, na nyii mbuji mbumbung je 'dar lidi gi'doonga liju. 19 A je Bulij aganni ngwuje ütïcï yi'ral yi'ra 'dar yanni yima je Ngwaalu ärrï ngwüjänü ngwuru Garany yiiru ye yüngün.

20 Anni ma aar 'dingini yi'ral giyee, aar ortada Ngwaalinga. Aar be ci Bulijing nu, "A gwänggädï gwani mengga, ndi ari awa Ngwüyäwüd ngwüü'rï ngwonyadu ngwanni ngwuma ämnï, a ngindenga 'dar lïtï je yigoranu gwani yobo. 21 Licaar je ndi ari nga gwati enggaci Ngwüyäwüd 'dar ngwanni ngwo ngwüjänü ngwuru Garany ndi ari aar gatani Yobo yidi Müjä, nga je ci aar 'ti ü'rï'tädï yïjü yegen aar 'ti elella dïmürä de dege. 22 Aladi ärrï ange? Yiru gu ndi ari ladi gu 'dingini ndi ari nga gwuma ila, 23 no, ärrä je giyee yanni ya ar ang ye ci, ngwüjï kwo'rongo (4) ngwo ngwuji nyii ngwe ngwanni ngwümï'rïdï yi'rany. 24 Apa je a ngwe acajidi gïdïmürä a ngwe gä'rïnï nono ngaa je gï'tïjï aar wädïnï. Nunnu a gu ngwüjï lenge 'dar ndi ari ngwuja'ri ngwanni ngwu'dinginaar ngwe gwani nga ngwa'ti ätï ngwäyänü ndi ari nga giligo'ro lunga nga nggwo gwümätï yobo yïndä ye. 25 A be gwani ngwüjï ngwuru Garany ngwanni ngwuma ru ngwïkïrïjïn, liminje üllïjï ngwuja'ri ngwärï ndi ari aar gäbïcï enying ngwony ngwudi mï'rïnï nono ngwudi dïdülä na yïn na ngwüdï ngwudi ngwong ngwugogornyana aar gäbïcï yïjïnä."

26 Anni ma bïgänü ru, a Bulij 'dï'rï ngwape ngwo'ra aar ngwe gä'rïnï. Ngwube 'tü ngwele kobo ndi inggida gomon ganni gadi ge yomon yidi gä'rïnï medadi na nunnu aar gatu gonyalu gidi mï'rïnï nono ngindenga 'dar.

Aar määtä Bulijing

27 Anni ma yomon kwo'ra tä'rïl ji gito yadi medadi, a Ngwüyäwüd ngwoko ngwïndï ngwaalu ngwani Ajiya aar enggada Bulijing kobo. Aar gwogaja ngwüjü ngwonyadu aar määtä. 28 Aar ürrï dula aar ci ngwüjü, "Ngwüjï ngwudi Yïjïräyïl gendaci nje guy! Gur giru nggee ganni gati enggaci ngwüjü ngwaalu 'dar aar ïnïjï ngwüjï ngwege na gwani yobo na gobo nggee. Ngwube o're ngwapana ngwüjü ngwuru Garany ngwe ändä kobo lima rngïyï ngwaalinga ngwee ngwuju'ru."

29 Laru gu no ndi ari gwele länggädï Trubimujing gwudi Abijujing kündär liju Bulij gwe aar be ji ndi ari gwapana Bulij nggwe ändä kobo.

30 A gündär 'dï'rï 'dar a ngwüjï abrada ngwaalinga nono 'dar aar määtä Bulijing aar oktalu kobanu aar 'tüyä puprang no aar längïtï längïrü. 31 Gaji ganni gima aar ge ru gadi 'rinye, a ngwuja'ri obani kumndan gidi gwu'tulunga gwudi Rumang ndi ari gündär 'dar gidi Üräjälïmïng nggo gï'dï'rü

yärä. 32 No, a kumndan apani ngwubegenga na gwu'tulunga aar ngwe üllï ngwüjï. Anni ma ngwüjï engga kumndaning nggoo na gwu'tulunga, aar dünï ndi pï Bulijing.

33 A kumndan nggoo määtä Bulijing ngwuci gwu'tulung je gikar yu'runganu rom (2). Ngwube utalu ndi ari nginde gwani yärü na yiru ange yanni yärrüng je. 34 A ngwüjï ngwoko ari yi'ral giyee na loko ari yi'ral yi'ter, anni ma 'ti kumndan mbuju yi'ral yanni yätï ngwäyänü yï'dï'räjä gu ngwüjï yärä, ngwari aar ape Bulijing aar gwe ele gidilagany. 35 Anni ma Bulij ji kimle gito ladi allu gidilagany, a ngwüjü 'dï'rïyänï yärä yikana aar änï Bulijinganu 'di a gwu'tulunga apala. 36 Ngwüjï ngwanni ngwuma je gwujani aar ürrï dula aar ari, "'Rïnyïtär."

A Bulij ondaci ngwüjü

37 Anni ma gwu'tulunga ru ladi ape Bulijing aar gwe änï gidilagany, ngwuci kumndaning, "Gäbïcïny ngaa ondaci ngwuja'ri ngwe ngwoko?"

A gur ci, "Nga gwati ondaji Yïgïrïgïyängä? 38 Nga gwä'tüdï Dimijir danni dï'dï'rïyä yärä ngwoktani ngwäärä ngwüü'rï kwo'rongo (4,000) aar ngwe ele poor ngwa'ranu kaji ganni gima ele?"

39 A Bulij ci, "Äny gwuru Dïyäwüd, didi gündär gani Tarjuj ngwaalu ngwani Kïlïkïyä, gwudi gündär gä'tüdälü no. Gäbïcïny nyi ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwoko." 40 Anni ma kumndan 'dengenaci, a Bulij 'dï'rälü ngwüdünï kimlala ngwalijaci ngwüjü guyala nunnu aar gwugwundi. Ngwuje ondaci Yärmïyängä.

22

1 A je Bulij ci, "Lani ngweengga na mbumbunga, geraciny ngwänï gweneno ngwuja'ri ngwuruciny ngwe ligo'ro lüny." 2 Anni ma aar 'dingini ngwuje ondaci Yärmïyängä, aar adatalu jicom.

3 Ngwuje be ci, "Äny gwuru Dïyäwüd nggwülïngïnä Tarjuj ngwaalu ngwani Kïlïkïyä, a be nggwü'dï'rälü kündär nggee. A doorta ru düny dani Gämläyïl gwanni gwenggaciny aar nyi ola mama yobo ye yidi ngwügüürnä ngwege, na nyi ru dïjï dïtï ligoranu gwani Ngwaalu nono ngang je gweneno. 4 Äny gwuru gwanni gwübïnä ngwüjälü ngwudi Gay nggee gidi Deleny dani Yicu gwulleny nje ruji yi'rany, ati nje ummi ngwur na ngwaw nje ürrä korkon 5 Dir'dal danni diru gi'ra na ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd 'dar ngwa inggidi ngwuja'ri ngwee 'to. 'Di nyi ape ngwuja'ri 'denggen nyi ngwe ele ngweengga ngwegen ngenone Dimajig, nyi ele ngenone nunnu nyi umma ngwüjü ngenone nje gika nyi ngwe ila Üräjälïm nunnu aar je reraji."

A Bulij ondaji gwani gwurla gwüngün
(Yiiru 9.1–19; 26.12–18)

6 "Anni minyi ele 'di nyi jici Dimajiging gito, a 'dür kayanu lingen le lïdünälä a buri gwubidu pupi'rul italu kerala aar nyi o'rralu. 7 Nyi ï'dï gïdïyängälü, nyi 'dingini aar nyi urnidi ngwürïny ngwüny, 'Jawul Jawul! Nga gwarra miny übïnälü?'

8 Nyi utalu nyi ci, 'Nga gwani yärü gwani Deleny?'

Aar nyi ca, 'Äny gwuru gwani Yicu gwudi Najrang gwanni gwübïnängälü.' 9 Ngwüjï ngwanni ngwuji nyii ngwe, aar engga buri aar 'ti be lïngïdï yal

yüngün gwanni gwuji nyi ndi ondaci.
10 Nyi be ci, ‘Yiru ange yanni yadi nje ärrï gwani Deleny?’

Aar nyi be Deleny ci, ‘'Dï'rü nga ele Dimajig. Ngenone la ang be enggaci yi'ral 'dar yanni yïgï'tïnä ndi ari nga je ärrï.’

11 Lanni lïndï nyii le aar nyi okta kuy nyii ele Dimajig ndi ari enyanu gwudi buri gwuminy rïmïyï ngwäy.

12 Gur ge'te ngenone gani Ananiya gïdïnyädï Ngwaalinga ngwila ndi aar nyi ombaji gïmätï yobo gïdïnyädï Ngwüyäwüd 'dar ngwanni ngwati ji ngenone. 13 Ngwila aar nyi dünäcälü aar nyi ci, ‘Gwani mengga gwani Jawul ombajidalu!’ Gaji ge nggoo ge'te ge'te nyi ombajidalu nyi engga.

14 Ngwube ari, ‘Ngwaalu ngwudi ngwügüürnä ngwege ngwäbrängä nunnu nga lenge buping gwüngün na nga engga ngindeng gwüngün gwanni Gwüdünälü nga 'dingini ngwuja'ri ngwulemanu ngwüngün. 15 Nga ru gwanni gwadi inggidi ngwüjï 'dar nga je ondaci gwani yi'ral yanni yima je engga nga je 'dingini. 16 A be gwenene giru ange gïdünïcängä? 'Dï'rü aar ang nyïnyï yaw ye nga oyaji kengalu mbüny nga urnidi ngwürïny ngwe ngwüngün.’

17 Anni minyi o'ra Üräjälïm, nyi ji ndi otaci Ngwaalingalu kobanu nyi be äyïnï giligor 18 nyi engga Delenya aar nyi ondaci ngwari, ‘'Dï'rü puprang gwenene nga gatani Üräjälïmïng, ndi ari ngwüjï ngwa'ti ngwa ang 'dengenaci ngwuja'ri ngwani äny.’

19 Nyi gwä'räcänü nyi ci, ‘Gwani Deleny, ngwüjï ngwülïngïdï ndi ari äny nggwändï ngwämrä 'dar nyi pï ngwüjü nje ürrä korkon ngwanni ngwämnä 'dunggunga. 20 Gaji ganni gima aar ge 'rinye Ijitabanujing gwanni gwondaja nga gwe, äny gwuju nyi ämnï ndi aar 'rinye lanni lï'rïnyï'tï lïgätïjänïny ngwuredalu nje ombaci.’

21 Aar nyi ci, ‘Ïndï äny gwadi ang ükäjï ngwaalu ngwolanu ngwüjï ngwuru Garany.’ ”

22 A ngwüjï geraci ngwänï 'di anni mung ari ngwuja'ri ngwoo. Aar ürrï dula aar ari, “Äbrär dïjü ndee kayanu da'ti äwdï ndi midi!” 23 Aar ürrï dula aar gagitu ngwureda ngwegen mbüny aar gagitu dïyängü kerala. 24 A kumndan ondaji ndi ari aar ape Bulijing aar gwe ele gidilagany. Ngwari aar pï lacal le aar otacalu aar ombaji ndi ari ngwüjï ngwarra ma aar ürrädä dula nono no. 25 Anni ma aar gekajalu gwadi aar pï, a Bulij ci kumndan gidi gwu'tulunga küü'rï tudini (110), “Ii yädï gu 'danggalu ndi pï dïjü diru Diruman da'ti aar na mbojaja yi'ral nono yere?”

26 Anni ma gu kumndan gidi gwu'tulunga küü'rï tudini (100) 'dingini no, ngwele kumndan gegen ganni gipana ngwuci, “Yiru ange yanni yada je ärrï? Gur nggee giru Diruman!”

27 A kumndan nggoo ele ndi Bulij ngwotacalu ngwuci, “Ondaciny nga gwuru Dirumane?”

Ngwuci, “Yäy.”

28 A be kumndan ci, “Äny gwuge'ta ngwilinya ngwonyadu nunnu nyi ru Diruman.”

A be Bulij ci, “A be nggwülïngïnä gu.”

29 Gaji nggoo lanni licaar je aar otacalu aar o're kay a yedeny ape kumndan nggoo anni mung engga ndi ari gima änïjï Bulijing giyirna gwuru Diruman.

30 Anni ma dilu danu ru, a kumndan nani yi'ral 'didanu yanni yüpäjä je Ngwüyäwüd Bulijing nono, nggwallalu giyirna

ngwükäjïdï ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny na 'dar lidi ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd nunnu aar o'rajidalu. Ngwube apa Bulijing ngwuje dünäcï ngwäyänü.

23

A Bulij ondaji ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd

1 A Bulij ombaji ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd ngwäyänü ngwuje be ci, “Lani ngwänggärï, äny gwïlïjä Ngwaalinga ligor le lijayanu 'di gomon gidi gweneng.” 2 No a dir'dal danni diru gi'ra dani Ananiya, ondaci ngwüjü ngwüdünäcä Bulijingalu ndi ari aar mï'rï Bulijing ngwulemanu. 3 A be Bulij ci, “Ngwaalu ngwa ang mï'rï ngang nggwee gwuru nono gundu'ru gïbï'rïjüdäär gilu ge gibidu! Awa nga be jalu nga ari nga gwüpïcïny yelenya anaku aru gu yobo nga je be kiyi ligo'ro le lunga ndi ci ngwüjü aar nyi pï?”

4 A ngwüjï ngwanni ngwüdünäcä Bulijingalu aar ci, “Nga gwarra nga be lo dir'dala danni diru gi'ra didi Ngwaalu?”

5 A je be Bulij ci, “Nggwa'ti gu lïngïdï lani ngweengga ndi ari dir'dal diru danni diru gi'ra, ndi ari yüllïnä kitabanu yaru nu, ‘Aa'ti nga gwondaji yi'ral yiki gideleny didi ngwüjï ngwunga.’”

6 Anni ma Bulij lenge ndi ari ngwüjï ngwülägädänü ngwoko ngwuru Ngwüjändügï na ngwoko ngwuru Ngwübärrïjï, ngwondaji dula ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd ngwari, “Lani ngwänggärï, äny gwuru Dïbärrïjï gïjï gidi Dïbärrïjï. Äny gwüdünädälä ngene ndi aar nyi pïdïyï yelenya ndi ari äny gwätï ge'tajing ndi ari lanni lima ayi la 'dï'rï giyi'ranyanu limidu.” 7 Anni mung ari ngwuja'ri ngwee, a Ngwübärrïjïngä garnati Ngwüjändügï ngwe, a ngwämrä ü'rïdïnänü rom (2), a Ngwübärrïjï ji 'ter na Ngwüjändügï ji 'ter. 8 (Ngwüjändügï ngwati ari ngwuja'ri ngwani 'dï'rï giyi'ranyanu na ngwuja'ri ngwani yï'rr na ngwügï'rïm ngwa'ti. A be Ngwübärrïjï ämnï ngwuja'ri ngwee ku.)

9 A ngwüjï 'dï'rï güündä a ngwoorta ngwoko ngwudi yobo ngwuru Ngwübärrïjï aar 'dï'rï aar ondaji dula aar ari, “Gur nggee ga'ti nyii mbojaja yi'ral nono yere yiki. Nda manari lïgï'rïm na gï'rr giru gondaca?” 10 A ngwüjï büdï ngwäy 'ti'tir ndi garnati, 'di a yedeny eny kumndaning ndi ari ngwüjï ngwa okta Bulijinganu ngwondaci gwu'tulung je ndi ari aar ele aar je apada yiima ye aar gwe ila gidilagany.

11 Dilunga ndoo, a Deleny dani Yicu dünäcï Bulijing gito gito ngwondaci ngwor'temaji ngwuci, “Undu ngwäy! Anaku ma gu ondaci ngwüjü ngene Üräjälïm gwani äny, nga gwondaci ngwüjü 'to gwani äny kündär gani Ruma.”

A Ngwüyäwüd ïnïjï Bulijing gwadi aar 'rinye

12 Dilu danu, a Ngwüyäwüd änïcïdï ngwuja'ri giyigo'ro yegen aar pï yi'rany ndi ari la'ti la eny aar ïyï 'di aar engga ndi ari lima 'rinye Bulijing. 13 Lanni ländï ndi ïnïjï nggwee lonyadana yi'ra küü'rï rom (40). 14 Aar 'dï'rï aar elada ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny na mbumbunga aar je ci, “Änyängä lïmï'rïdï yi'rany ndi ari nyii la'ti la allini gony gere ngwulemanu 'di nyii 'rinye Bulijing. 15 Gwenene nga nga na ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd, päcär kumndaningalu nunnu ara je äpïjä Bulijing ngaa ari gwadi aang otacalu ngwuja'ri ngwüngün mama.

23:5 23.5 Gwuruj 22.28

Nyii gilo liju mama ndi nyii 'rinye kay gwerre gwerre nding obana ngene.”

16 A gu gïjï gidi gwenggen gwudi Bulij gwuru gera 'dingini ïnïjïng nggwee ngwele gidilagany ngwondaci Bulijing.

17 A Bulij urnidi kumndaning ge'te gidi gwu'tulunga küü'rï tudini (100) ngwuci, “Apa damal ndee nga de ele kumndan galu dätï ngwuja'ri ngwadi ngwe ci.” 18 Ngwape ngwude ele kumndan ngwuci, “Bulij korkon gwurnidi nyi gwari ngaa äpïjä damal ndee dätï ngwuja'ri ngwadi aar ang ngwe ci.”

19 A kumndan määtä kuy ngwude 'tänü, ngwotacalu ngwuci, “Yiru ange yätä je ondaci nje?”

20 A damal ci, “Ngwüyäwüd ngwugekajidu ndi aar ang ükäcä nunnu nga je äpïjï Bulijing ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd bïgänü ndi ari aar otacalu mama gwani ngwuja'ri ngwüngün. 21 Aa'ti be la je ämnäcï ngwuja'ri ngwegen ndi ari gilo lonyadana yi'ra küü'rï rom (40) gwürbäcäär. Lïmï'rïdï yi'rany lari la'ti la eny aar ïyï 'di aar 'rinye. Gilo liju mama gwenene lïdünïcängä nga je ämnäcï yi'ral giyee.”

22 A kumndan dinga damal ngwele ngwugirinya ngwuci, “Aa'ti nga gwondaci dïjü dere ndi ari nga gwondaciny ngwuja'ri ngwee.”

Aar dinga Bulijing Gäyïjärïyä

23 A be kumndan urnidi yi'ra rom (2) yüngün yidi gwu'tulunga küü'rï tudini (100) ngwuje ci, “Ge'tar gwu'tulung je küü'rï tudini rom (200) mama na ngwongr ngwudi ngwumirta 'dï kwo'ra tä'rïl (70) na ngwongr küü'rï tudini rom (200) ngwugwodananu yiiri ye ndi ari aar ele Gäyïjärïyä dilunga didi gweneng ma lingen ru tudini kwo'rongo (9). 24 Na 'to ngaa ombaci Bulijing ngwumirta ngwoko nggu allala nunnu ngwobani gwujaw nono gidartan dani Bilekej.”

25 Ngwüllïjï ngwuja'ri ngwaru nu,

26 “Ngwuja'ri ngwee ngwïndï 'dünggüny gwani Kiludiyuj Lajiyaj, ngwükäcä je gwani dartan dani Bilekej, nggwagannanga.

27 Ngwüyäwüd ngwümätï guru nggee aar ji gito gadi aar 'rinye. Nje be bornada gwu'tulunga le lüny nje gätäjä, nyi lenge ndi ari giru Diruman. 28 Nyi bupi ndi lenge yiru ange yanni yimbojajaar je nono nje be äpïjä ngwämrä ngwegen ngwudi Ngwüyäwüd. 29 Nyi be mbuji ndi ari gwü'rïdädäär yi'ral nono yidi yobo yegen. A be yere ya'ti ndi ari aar gu 'rinyada na aar ge'te korkon. 30 A be anni ma aar nyi ondaci ndi ari gur nggee nggo gïnïjäär, nga be ükäcä puprang. Liminje ondaca lanni lü'rïdädï yi'ral nono ndi ari aar ila aar ang gätïjï yi'ralalu yegen kur nggee.”

31 A gwu'tulunga ärrï yi'ral giyee anaku ca je gu kumndan dilunga ndoo aar ape Bulijing aar gwe ele 'di aar obani kündär gani Andibatrij. 32 Bïgänü aar dingada ngwongr ngwe ngwudi ngwumirta aar ape aar gwe ele Gäyïjärïyä a be gwu'tulunga o'ra gidilagany. 33 Anni ma ngwongr ngwudi ngwumirta obani Bulij gwe Gäyïjärïyä, aar ätädä dartana dani Bilekej ngwuja'ri aar ätädänï Bulijing. 34 A dartan uli ngwuja'ri ngwanni ngwükäcäär je, ngwube utalu ndi ari Bulij ngwati ji ne. Ngwulenge ndi ari gwïndï ngwaalu ngwani Kïlïkïyä. 35 Ngwube ari, “Nggwa 'dingini ngwuja'ri ngwunga ma ji ma ngwüjï ila ngwanni ngwü'rïdädängä yi'ral nono.” Ngwube ci gwu'tulung je aar arnga

Bulijing ngwu'dun ngwudi yeleny ngwudi Yïrüdïj.

24

A Bilekej pïcï Bulijing yelenya

1 Anni ma yomon ele aar ru tudini (5), a dir'dal danni diru gi'ra dani Ananiya aar üllï Gäyïjärïyä mbumbunga le loko na gur gati je ruci gani Tärtüllüj, aar ila yi'ral ye yegen yü'rïdädäär je Bulijing nono aar je gätïjï dartanalu. 2 Anni ma aar urnida Bulijing ngwänï, a Tärtüllüj 'dï'rï ngwondaji ngwügätïjï dartana yi'ralalu yüngün dani Bilekej ngwari, “Gwani Bilekej, yeleny ye yunga, adatalu nggwo gwïrälü na bebere gwunga gwuma ja'rima ngwüjü ngwudi ngwaalu ngwee. 3 Ngwaalu 'dar na giyi'ral 'dar, gwani dartan dani Bilekej, yämnï nje ar ang ci yäy 'tu gwupa gwulleny. 4 A be nunnu aa'ti nggwa ji ndi ang ondaci ngwuja'ri ngwolanu, nyi be ari nggwa ang päcälü nje geraci länï jayi gwe liguri gwunga nga 'dingini ngwuja'ri ngwee ngwooko.

5 Änyängä limbuju guru nggee giru dirngaja gati gwogaji ngwüjü aar 'dï'rï güündä ge ngwüjänü ngwuru Ngwüyäwüd giyen 'dar. Giru güktü ngwüjü ngwudi yobo yïndï Najra. 6 'Di ngwümïnï ndi rngïyï gobo gidi Ngwaalu nyii gu be mätä.* 8 Manari gima ang otacalu giligor lunga, nga gwa be lenge ndi ari ngwuja'ri ngwärï gwani nginde ngwuru 'didanu.” 9 A Ngwüyäwüd gekajidi ndi ari ngwuja'ri ngwee ngwaraar ngwe ngwätï ngwäyänü.

10 Anni ma dartan gï'tïjï Bulijing gay ndi ondaji, A Bulij ari, “Äny gwülïngïdï ndi ari nga gwätï ngwüdläyü ngwonyadu ngwanni ngwümäätä ngwe yelenya ngwüjï ngwudi ngwaalu ngwe, yäy gu no äny gwa ruci ligo'ro lüny ligor le lijayanu. 11 Ya je be ombaji giyee giligor lunga, ndi ari giyomon yanni yima ele yiru 'dï na rom (12), äny gwändädï Üräjälïm ndi äpïjï Ngwaalinga yobo. 12 A be ngwüjï ngwee ngwü'rïdädïny yi'ral nono ngwa'ti nyi mbuju ndi nyii garnati dïjï dere kobanu, nyi 'ti gwogaju ngwüjü ngwudi ngwämrä na ngwaalu ngwere kündär. 13 A be ngindenga gilee la'ti ätï ngwuja'ralu ngwere ngwanni ngwadi aar je inggidi ndi ari äny gwärrü yi'ral yere yiki. 14 A be ngwuja'ri ngwee ngwanni ngwaraar ngwe, äny 'to gwati äpïjï Ngwaalinga yobo ngwanni ngwämnä gu ngwügüürnä ngwärï nyi gwuji Gay gidi Deleny dani Yicu garaar ge gä'tüdï yobo yijaw. Äny gwämnä ngwuja'ri 'dar ngwïndär Yobo ye yidi Müjä na Yïjïr yidi Ngwïjïr. 15 Ge'taji gwüny Ngwaalu gwuru gwe'te gwe'te nono gwegen, ndi ari ngwüjï 'dar ngwanni ngwüdünälü na ngwanni ngwuki, ngwa ji ngwa 'dï'rï giyi'ranyanu. 16 Äny gwati mïnï yomon 'dar ndi ari aa'ti äny gwätï ngwuja'ri ngwere nono ngwanni ngwuki ngwäyänü Ngwaalu na ngwäyänü ngwüjï.

17 Äny gwätï ngwüdläyü ngwonyadu gwa'ti ju, nyi be kwodalu Üräjälïm gwäpïjä ngwüjü ngwüny ngwü'rïnyä ngwadacaar je ngwüjü ngwanni ngwunyangiralu na nyi elada 'to ndi gätïjï Ngwaalingalu. 18 Äny gwügä'rïnä nono anni mbujaar nyi ngwämrä ngwudi gobo ndi ape yiiru giyee. Ngwüjï ngwonyadu ngwa'ti nyii le ju, na äny 'to gwa'ti ändï ngwuja'ri

* **24:6** 24.6 Yitab yoko yätï ngwuja'ranu ngwee. A be anni minyii ru ladi pïcï yelenya anaku aru gu yobo yärï. 7 A be kumndan gani Lajiyaj ila ar nje apada yiima ye. 8 Ngwuci ngwüjü ngwanni ngwü'rïdädï yi'ral nono aar ila 'dunggunga.

ngwere ngwani yärä. 19 A be 'dogo Ngwüyäwüd ngwuju ngwoko ngwudi ngwaalu ngwani Ajiya. Ngindenga 'to gäbïcä je aar ang ondaci manari yere giyo yärrï nje yiru gimra. 20 Na ngindenga gilee ngene, aar ang enggaci ngwuja'ri ngwumne ngwanni ngwärrï nje ngwuki 'di aar nyi apa nyi dünälä ngwäyänü ngwudi ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd. 21 Manari yiru yanni yurnidiny ye dula ngwäyänü 'denggen ndi ari, ‘Yiru yani 'dï'rï giyi'ranyanu, yiru giyee yanni yïdünäjïny ngwäyänü 'dunggunga ndi nyi pïcï yelenya.’ ”

22 Dartan dani Bilekej, danni dïlïngïdï Gay ge nggee gidi Deleny dani Yicu yorta ye ngwaalinga ngwüdünäjï pïng yelenya ngwari, “Manari kumndan gani Lajiyaj gima ila, nyi be pï yelenya giyi'ral yunga.” 23 Ngwuci kumndaning gidi gwu'tulunga küü'rï tudini ngwarnga Bulijing aar gäbïcï ngwugatu linginalu gwooko a ngwumaad ngwüngün ila aar ombaji aar äpïjï yiiru yere.

24 A gwodanalu yomon cong, aji a dartan dani Bilekej daw de düngün dani Dürcïllä diru Dïyäwüd ila. Ngwükäjïdï ndi Bulij ndi 'dingini 'dünggüngün. A Bulij ondaci gwani ämnï ndi Yicu Kirictu. 25 Anni ma Bulij ji ndi ondaji ngwuja'ri ngwani dünälü, na määtä lingina na obalu komon gidi gwodaning, a yedeny eny Bilekejing ngwuci, “Yo'ra gu be no gweneno. Ïndï be. Ma ji ma gaji ji nggwa ang be ükäcä.” 26 Ating ge'taji ndi ari gwadi Bulij änïjï ngwuba'tanya nunnu ngwugatalu ngwele. No ating gu be ükäjïdï pïd pïd aar gwe ondaji.

27 A ngwüdlä ele aar ru rom (2), a dartan di'ter allu giyeleny dani Bïrkïyüj Bictuj ngwumandi ndi Bilekej. A Bilekej jada ndi jayi Ngwüyäwüd ngwäy, ngwugatani Bulijing korkon.

25

A Bictuj pïcï Bulijing yelenya

1 Anni ma dartan dani Bictuj obani ngwaalu ngwani Yäwüdïyä ngwape yomon tä'rïl (3), ngwü'dï'rï ngwugatani Gäyïjärïyäng ngwallu Üräjälïm. 2 Ngenone a ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny na ngweleny ngwudi Ngwüyäwüd ila yi'ral ye yegen aar je ondaji gwani Bulij. 3 A Ngwüyäwüd büdäjï yi'ral aar päci Bictujingalu ndi ari ngwuje jayi ngwäy ndi ape Bulijing ngwudinga Üräjälïm ndi ari ngindenga gwürbäcäär kay gwadi aar 'rinye kayala. 4 A je Bictuj ci nu, “Bulij nggwo korkon ngenone Gäyïjärïyä, äny gwadi gu ele yomon yanu giyee. 5 A ngweleny ngwalu ila nyii ngwe ele aar ondaji yi'ral yanni ü'rïdädäär je guru nono ngenone manari giyoo yärrüng je yere yanni yiki.”

6 Anni ma Bictuj jalu yomon ya ru 'dübä (8) na ya ru 'dï (10) ngenone 'denggegen, ngwü'dï'rä ngwüllä Gäyïjärïyä. A bïgänü nggwoo ngwujalu ngwämrä ngwudi pï yelenya ngwari aar äpïjä Bulijing. 7 Anni ma Bulij obana, a Ngwüyäwüd ngwanni ngwüllü Üräjälïm aar änänü, aar ondajaji ngwuja'ri nono ngwonyadu ngwuki, aar je 'ti burna ndi ätïyï ngwäyänü.

8 A be Bulij ruci ligo'ro lüngün ngwari, “Äny gwa'ti ärrä yi'ral yere yiki yani yobo yidi Ngwüyäwüd, na yani gobo na deleny didi Rumang dani Gayijar.”

9 A be Bictuj bupi ndi jayi Ngwüyäwüd ngwäy, ngwube ci Bulijing nu, “A gwämnä nga allu Üräjälïm a gu pïcï

yelenya ngenone giyi'ral giyee yü'rïdädärä je nono?”

10 A be Bulij ci, “Äny ngweneno ngwüdünädï ngwäyänü giyeleny yidi deleny didi ngwelenyinga Ruma dani Gayijar, aar nyi gu pïcï yelenya. Äny gwa'ti ärrïjä Ngwüyäwüd yi'ral yere yiki, anaku lïngïdä gu ngwuja'ralu 'dar gwani Bictuj. 11 Manari äny gwukiya yobo yidi Ngwüyäwüd yi'ral ye yere ligo'ro le lüny yadi nyi gäbïcï aar nyi 'rinye, äny gwa'ti 'donya yi'rany. A be ngwuja'ri ngwanni ngwondaja je Ngwüyäwüd ngwa'ti ätï ngwäyänü, no dïjï dere da'ti diny ape aar nyi ätädä Ngwüyäwüd. Äny nggwelada gweere gideleny didi ngwelenyinga Ruma dani Gayijar.”

12 Anni ma Bictujinga otajidalu ngwartan ngwe ngwüngün, ngwube ngwari, “Nga gwaru nga gwele gweere gideleny didi ngwelenyinga Ruma dani Gayijar, äny gwa ang ci ïndï.”

13 Aar jalu yomon cong a deleny dani Agiribaj ila gwenggen gwe gwuru gera gwani Brïnïkï aar obana Gäyïjärïyä ndi aganni Bictujing. 14 Anni rar ladi jalu ngenone yomon yonyadu, a Bictujinga abingadi giyi'ral yidi Bulij Agiribaj gwe. Ngwuci, “Gur ge'te nggo ngene gigatana Bilekej korkon. 15 Anni minyi ele Üräjälïm, a ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny na mbumbunga lidi Ngwüyäwüd apa yi'ral yüpädäär je nono aar ari aar gwe obalu.

16 Nje be ci nyängä liru Ngwuruman gïdïmürä därï lati 'ti gikaja dïjü yi'ral yere 'di aar dünätï ngwüjïngä le ngwanni ngwü'rïdädï yi'ral nono ngwumbuji gay ngwuruci ligo'ro lüngün giyi'ral yüpädäär je nono. 17 Anni ma aar ila ngene, nyi 'ti jana yi'ral ye giyee, bïgänü nggwoo nyi jalu ngwämrä ngwudi pï yelenya nyi ükäjïdï ndi Bulij aar apa. 18 Anni ma ngwüjï ngwoo ngwü'rïdädï yi'ral nono ondaji, aar 'ti üpädï yi'ral nono yere yärrüng je yiki yige'tajiny gu ndi ari yadi aar ye ari. 19 A be garnati ru gwani yobo yegen aar ani gur gayu gani Yicu garu ge Bulij nggo gimidu. 20 Nyi 'ti lïngïdï ndi ari awa nyi utalu yi'ral ye giyee. No nyi be ci Bulijing gwadi ele Üräjälïm aar gu ombaci yi'ral giyee yüpädäär je nono ngenone. 21 Anni ma Bulij ari gwadi ele gweere gideleny didi Rumang ngwüpäcälü yi'ral ye giyee, nyi be ci gwu'tulung je aar ombaji 'di a gomon ila nyi dinga gideleny didi Rumang dani Gayijar.”

22 A be Agiribaj ci Bictujing nu, “Äny gwüjädï ndi 'dingini ngwuja'ri ngwudi gur nggee.”

A Bictuj ci, “Ga ang 'dingini bïgänü.”

23 A bïgänü nggoo a Agiribajinga Brïnïkï gwe a je ngwüjï ruya yelenya yipa aar änï ngwu'dun ngwudi o'rajidalu ngwubegenga le ngwudi gwu'tulunga na ngweleny ngwudi gündär. A Bictuj ükäjïdï aar apa Bulijing. 24 Anni ma aar apa, a Bictuj ari, “Gwani deleny dani Agiribaj, na nga nga 'dar lanni gilo ngene, ngaa länggädï guru nggee! Ngwüyäwüd 'dar ki'du gü'rïdädäär yi'ral nono ngenone Üräjälïm na ngene Gäyïjärïyä. Aar ürrï dula aar ari ga'ti äwdï nding jalu gimidu. 25 A be äny ga'ti nyi mbojaja yi'ral nono yere nunnu aar 'rinye. Gima be ari gele yi'ral ye gweere gideleny didi Rumang. Nggwuma ari ginyi dinga gele Ruma. 26 A be yi'ral yere ya'ti yilinginna yadi nje üllïjï delenya didi Rumang gwani ngwuja'ri ngwüngün. Yäy gu no nggee gima je äpïjä ngwäyänü

'danggalu 'dar na gwece gwece ngwäyänü 'dunggunga gwani Agiribaj, nunnu manari yere yima ji yima mbüjïnï nje ulli. 27 Ndi ari ya'ti ya ele kayalu ndi nyi dinga dïjü dïgïkïnä giyirna aar 'ti be linginna yanni yüpädäär je nono.”

26

A Bulij ruci ligo'ro lüngün ngwäyänü gideleny dani Agiribaj

1 A deleny dani Agiribaj ci Bulijing nu, “Äny gwügï'tïjängä gay nga ruci ligo'ro lunga.”

A Bulij alliji guyala güngün ngwondaji ngwuruci ligo'ro lüngün ngwari, 2 “Gwani deleny dani Agiribaj, äny gwänggädï ndi ari lalli nje kil ndi nyi dünälä ngwäyänü 'dunggunga gwene nyi ruci ligo'ro lüny gwani yi'ral 'dar yanni yü'rïdädäär nje Ngwüyäwüd nono, 3 a gwece gwece ndi ari nga gwülïngïdï dïmürä 'dar didi Ngwüyäwüd nga lenge garnating gwegen. Yäy gu no, äny gwa ang päcälü nyi geraci länï nga 'dingini.

4 Ngwüyäwüd 'dar ngwülïngïdï elelleng gwüny gwanni gwelelleny anaku 'dï'rïny gwälü 'tu'tu yogo ye ken güny, na 'to kündär gani Üräjälïm. 5 Ngindenga lïlïngïdïny gaji golanu la gu ari ma aar mïnï, ndi ari anaku aru gu gay gojema yi'ral gidi dïmürä didi yobo yärï, äny gwelella gwuru Dïbärrïjï. 6 Yiru giyee yanni yïdünäjïnyälä ngene aar nyi pïcï yelenya gwani ge'taji gwüny ngwuja'ri ngwanni ngwuca ngwe Ngwaalu ngwügürnä ngwärï. 7 Ngwuja'ri ngwuru ngwanni ngwuca ngwe Ngwaalu gïïlü gärï 'dï na rom (12) ngwanni ngwujicaar jalu aar je gwuji aar gu äpïjï Ngwaalinga yiiru yigor ye 'didanu dilu de na lingen le nunnu aar ila aar gu ru. Gwani deleny dani Agiribaj, yiru giyee yanni yïgäbïcä Ngwüyäwüd aar nyi be ü'rïdädä yi'ral nono. 8 Ngaa larra gilee ngaa 'ti be ämnä ndi ari Ngwaalu ngwätï yiima ndi 'dï'rïyï ngwüjälü ngwanni ngwayu?

9 Äny giligo'ro lüny gwerre gwücïnänü nyi 'donya yiima ye yüny 'dar nyi etaci ngwüjü ngwürïny ngwudi Yicu gwudi Najrang. 10 Yiru giyee yanni yärrï nje ngenone Üräjälïm. Yeleny ye ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny nyi ye ummi ngwüjü ngwudi Ngwaalu nje ge'te korkon, na ma aar ru ladi aar je 'rinye, nyi ämnï ndi ari aar je 'rinye. 11 Yomon yonyadu ati nyi ele ngwämrä ngwämrä nje reraji nje linyaci yiima ye ndi aar nyï'rïnï ämnïng Ngwaalu gwegen. Dirlele gwe gwüny ndi nje übïnälü, nyi 'dï'rï nyi ele gïyündär yidi ngwüjï poor ndi nje übïnälü.”

A Bulij ondaji gwani gwurla gwüngün
(Yiiru 9.1–19; 22.6–16)

12 “Gomon ge'te nyi ji ndi ele kündär gidi Dimajiging yeleny ye na ngwuja'ri ngwe ngwur'dal ngwanni ngwuru ngweleny. 13 Anni minyi ji kay lingen le lïdünälä gwani deleny, nyi engga buri gwüllü kerala gwitananu gilingen. Aar nyi o'rralu na ngwüjï ngwïndï nyii ngwe. 14 Nyii ï'dï 'dar gïdïyängälü. Nyi be 'dingini yal aar nyi urnida aar nyi ondaca Yärmïyängä, ‘Jawul Jawul, nga gwarra miny übïnälü? Nga gwa'ti gwa burni ndi obe dajiliru gora ge.’

15 Nyi otacalu nyi ci, ‘Nga gwani yärü doorta?’

Aar nyi ci, ‘Äny gwuru gwani Yicu gwanni gwübïnängälü. 16 'Dï'rälü gweneno nga dünälä yora ye. Äny gwü'täcängälü nunnu nga ge'te nga ru dïnädä düny, nga ru gwanni gwadi

ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwanni ngwuma je engga gwenene 'dünggüny na mana ngwanni ngwada je enggaci. 17 Nggwa ang gätäjï ngwüjï ngwunga na ngwüjï ngwuru Garany ngwanni ngwada gu ükäjï. 18 Nga je ïgïtï ngwäy nga je gwä'rä gïdïrïmänü aar ila giburalu nga je 'tüyï kuyanu gidi dijego'rr aar o'rada Ngwaalu nunnu a je Ngwaalu düdänïjänü ndi ke gwegen aar ape yu'rina ngwüjïngä le ngwanni ngwüjü'rïnä ämnï gwe gwegen 'dünggüny.'

19 Yäy gu no gwani deleny dani Agiribaj, nyi 'ti nyortaca yi'ralanu yänggädï nje dilingidu yüllü kerala. 20 Nyi ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwe gwerre gwerre ngwudi Dimajiging, na ngwudi Üräjälïmïng na 'dar ngwudi Yäwüdïyä 'di a be ngwüjï ngwuru Garany 'to. Nje ondaci ndi ari aar 'dingini ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu aar jo'renyana giyi'ral yegen yanni yiki. Aar inggidi jo'renyaning gwegen ape gwe yiiru yanni yijaw. 21 Yiru giyee yanni yïgäbïcä Ngwüyäwüd aar nyi määtä ngwämrä kobo aar nyi nani ndi 'rinye. 22 A be Ngwaalu ru ngwetadu 'dünggüny, 'di gomon gidi gweneng, yäy gu no äny gwüdünü ngene nje enggaci 'dar, danni dipa na danni dooko. Yere ya'ti nje ondaju yolana goralu giyobo yanni yondaja je Müjä na gïyïjïr yanni yondaja je ngwïjïr ndi ari yaji ya ji. 23 Ndi ari gwanni Gwubrutaar yelenya gwa yi'rendeny mbuji gwa ru gi'ra ndi 'dï'rä giyi'ranyanu gwa ondaci ngwüjü ngwüngün na ngwüjü ngwuru Garany buri gwe."

24 No a Bictuj ü'rïcï Bulijing ngwuja'ranu ngwaw dulu de ngwuci, "Nga gwuma rlälï ki'ranu mbüny gwani Bulij! Bebere gwunga gwonyadu gwuma ang ruji gi'ra milang."

25 A be Bulij ci, "Äny gwa'ti rlälü ki'ranu gwani dartan dani Bictuj. Yanni yondaji nje yätï ngwäyänü aar ele kayalu. 26 Gwani deleny nga gwülïngïdï yi'ral ye giyee yorta ye ngwaalinga, äny gwügätïnä linginalu nda je ondacalu tired. Nggwïcïnänü ndi ari yere ya'ti yima ang madinalu, ndi ari ya'ti ärrïnä yu'rimi." 27 A Bulij ci, "Gwani deleny dani Agiribaj, Nga gwämnä ngwuja'ri ngwudi ngwïjïre? Äny gwülïngïdï gu ndi ari nga gwämnä gu."

28 A be deleny dani Agiribaj ci Bulijing, "Nga gwuge'taja ndi ari gaji ge gooko no, nga gwuny gwä'rï nyi ruji dïkïrïjïne?"

29 A Bulij ci, "Äny gwotaca Ngwaalingalu ndi ari a gaji ru gooko ngwolanu, nga na ngwüjï 'dar ngwanni ngwo ngwu'dinginiiny gweneno, aar ru ngwïkïrïjïn nono änyïng, 'dogo aa'ti be ngwa ji giyirna nono änyïng gweneno."

30 A deleny dani Agiribaj 'dï'rälü na dartan dani Bictuj na Brïnïkï na ngwüjï ngwanni ngwuji aar le. 31 Aar 'tüdä gïdrü aar abingajidi aar ari, "Gur nggee ga'ti ärrü yi'ral yere ndi aar gu 'rinyada aar gu ge'te korkon."

32 A deleny dani Agiribaj ci dartana dani Bictuj, "Gur nggee gaadi gätïnälü ngwele adinari gima 'ti aru ga pälü yi'ral ye giyee gideleny didi Rumang dani Gayijar."

27

A Bulij 'dï'rï ngwele Ruma

1 Anni ma aar ari nyii 'dï'rï nyii ele giyaanu nyii ele Italiya, Bulij na ngwüjï ngwoko ngwanni ngwugennaar ngwe giyirna aar je ätädä kumndaning gidi

26:23 26.23 1 Küründüj 15.20; Ajaya 42.6

gwu'tulunga küü'rï tudini (100) gani Jülïyüj gidi gwu'tulunga ki'du gwudi deleny didi Rumang. 2 Nyii 'dï'rï bälükä gwe gwudi gündär gani Adramitiyum gidi Ajiyang, gwadi ele giyumu gïyïmämü yidi Ajiyang, nyii 'tü nyii ele giyaanu. Gur gani Arictakuj, gidi Majiduniya kündär gani Täjlänükï nyii le ji.

3 Bïgänü nggwoo nyii üllälü kündär gani Jäyïdä, a Bulij ïnä Jülïyüjïng ngwügäbïcï ngwele ngwumaad ngwüngün nunnu manari gwuma mïnï ngwony ngwere aar je ätä. 4 Nyii 'dï'rï ngenone mana nyii ele giyaanu, ndi ari nyii lïgwümädï dirunanu, nyii gwurli nyii raji bälükä giri ge gidi Gabrujing ganni ga'ti gu dirun ärädï. 5 Anni minyii ruyi bälükä nyii ele 'di nyii ü'rü yaanu yidi ngwaalu ngwani Kïlïkïyä na Bämbïlïyä, nyii üllälü kündär gani Mira ngwaalu ngwani Lïjïyä. 6 Ngenone a kumndan gidi gwu'tulunga küü'rï tudini mbuji bälükä gwudi Ïjïkändärïyäng gwïndï gwadi ele Italiya, aar nje gu änïjänü. 7 Nyii 'dï'rï nyii ele minyol yomon yonyadu 'di a yi'ral ojeme ndi nyii obani kündär gani Jïnïdüj. Anni ma aar nje 'ti dirun gäbïcü 'di nyii üllï gay ge gidi Jïnïdüjïng nyii ruyi bälükä giri ge gidi Kïrïdïng ganni ga'ti gu dirun ärädï gwujacidaar ngwaalu ngwe ngwu'dumbala giyaanu ngwucaar je Jalmuni. 8 Anni minyii gu ïräjä yiimalu 'dar 'di nje gatana nyii ele ngwaalu ngwati aar je ci Yumu Yanni Yijaw, ngwuju gito gito kündär gani Lajiya.

9 Nyii ji ndi ele giyaanu 'di a gaji ele ngwolanu, a yi'ral ke ngwäyänü ndi ari nyii ü'rü yaanu. Ndi ari Gomon gidi Ja'rima yigor gima madinalu.* No a Bulij arnga ngwüjü ngwuje ci, 10 “Ngwüjï, äny nggwo gwänggädï ndi ari yi'ral yadi ele ndi ke ngwäyänü gïdïlä dege ndee ya geraji bälükälü na ngwong ngwüpïnïng je na gwani gilang gwege nggwo ngwaalu ngwuki 'to.” 11 A be kumndan gidi gwu'tulunga küü'rï tudini obe ngwuja'ri gora ge ngwudi Bulij ngwuje be ämni ngwudi gur ganni giruya bälükä na ngwudi gur gidi bälükä. 12 Anni aa'ti gumu jaw diruna didi digo ngenone ndi gu bälükä üllädälü, a ngwüjï onyadani ngwanni ngwuma ari nyii elada gweere nyii ge'taji ndi nyii obani kumu gani Bunikij ngwaalu giyaanu ngwani Kïrïd, nyii gu üllädälü ngenone digo de. Gumu nggee gombataar ngwaalu ngwe kaama gi'ra ge aar ombati ngwaalu ngwe kängïr gi'ra ge.

Dudu

13 Anni ma dirun dïndï kaama araalu doko, a ngwoo'ra ngwudi bälükä ge'taji ndi ari yanni yibupaar je yima aar je mbuji. Aar gwallada yudu'ralu mbüny aar je alliji gïbälükälä aar ruyi aar millidi gïmämäng nono gito gito gidi Kïrïdïng. 14 Aa'ti gaji olanu gwooko no, a dirun diru giwerr araalu ndüm ngwila ngwaalu giyaanu dicaar, “Gängïr gïtäny gwe.” 15 Ngwape bälükä ngwu'ti ätï yiima ndi obe dudanu. No nyii gwalli ngwuy nyii gäbïcïjï dudu aar nje apada. 16 Anni minyii millida giri ge gidi ngwaalu giyaanu ngwe'te ngwoko ngwani Käwüdä, nyii ji 'dï'däny 'di nyii allija bälükä gwudi gätäjï gïbälükälä. 17 Anni ma aar allija bälükä gwudi gätäjï gïbälükälä, aar änïjï ngwaralu gilaranu lidi bälükä aar gekajidi nunnu aa'ti gwa badalu. Yedenyo ndi ari la je le bälükä obe dïjïcïrä di'dumbala

* **27:9** 27.9 Gaji ganni gati ge dirun ari ngwu'ti gäbïcä ngwüjü ndi ruyi bälükä giyaanu. Ngwullawi 16.1–34

didi gïmämü gidi Lïbïyäng, aar ülläjï ngwuredalu ngwati ji dirun gägïrï ngwudi bälükä aar gäbïcï a gwe dirun landalu. 18 A nje gu dudu ändänü danni dikana 'di anni ma bïgänü ru aar 'dï'rï aar otada ngwony ngwoko giyaw ngwapanaar je bälükä gwe. 19 Anni ma gomon ru tä'rïl (3), aar määtä ngwony ngwudi bälükä aar je gagitu ngwuy ngwe giyaw. 20 A yomon onyadi nyii 'ti änggädï lingeno na yuurrum a dudu ari gwur'tal danni dikana 'di nyii gwalli ngwäy ndi gilang.

21 Anni ma ngwüjï ngwanni ngwïndï bälükä gwe onje yomon aar 'ti ïtï, a Bulij 'dï'rï ngwüdünï gidiliganu ngwuje ci nu, “Lani ngwüjï, adinari ngaa liminy ämnäcï ngwuja'ri ngwüny gwele, ar 'ti gatana Kïrïdïng, a laadi jayi nono na geradalu nggwee gwa'ti gwaadi ji. 22 A be gwenene nggwubupa je nga gatu yigoralu gwa'ti gwere 'danggalanu gwa dudi 'dogo bälükä gwuru gwanni gwa ke. 23 Gwele dilu de, gï'rr gidi Ngwaalu ngwüny ngwanni ngwati nje äpïjï yobo, gïdünäcïny aar nyi ondaci 24 ngwari, ‘Aa'ti yedeny ya ang eny gwani Bulij, nga gwa dünï ngwäyänü ngwudi deleny didi Rumang dani Gayijar, gilang gwudi ngwüjï ngwee 'dar ngwïndä ngwe, yïmï'rü ye yidi Ngwaalu ngwätädäärä je.’ 25 Ngwüjï, ojemar nono ndi ari nggwämnä Ngwaalu ndi ari yanni yarung ye yadi ele ndi ätï ngwäyänü. 26 A be alanga la obalu ngwaalu ngwe'te ngwuru dïyäng giyaanu.”

27 Gidilunga danni dima ru 'dï na kwo'rongo (14), aar nje gu dudu jina ndi ape no giyaanu yidi Ädïrïyäng, diligeny danu a ngwoo'ra ngwudi bälükä cïnänü ndi ari lima ji dïyängü gito. 28 Aar ülläjï gar aar dïdïmä yaw aar je mbuja yolanu yiru yoranu küü'rï nyärläl (120). Aar jalu gwooko o're aar je dïdïmï aar je mbuja yima ru yoranu 'dï tudini kwo'rongo (90). 29 A nje yedeny eny ndi ari bälükä gwunje gwe obalu giyo'rr, aar gatu yudu'ru kwo'rongo gwodan gïbälükä nyii dünïcï ngwaalinga aar u'ri. 30 A be ngwoo'ra ngwudi bälükä mïnï ndi abri aar gatani bälükä, aar 'dï'rï aar ape bälükä gwudi gätäjï aar ülläjï giyaw aar arri nono ladi ülläjï yudu'ru ki'ra gidi bälükä. 31 A be Bulij ondaci kumndaning gidi gwu'tulunga küü'rï tudini na gwu'tulunga ngwuje ci, “Manari ngwüjï ngwee ngwuma 'ti jalu gïbälükänü, dïjï dere da'ti da gilang.” 32 No a gwu'tulunga ü'rï'tï ngwaranu ngwanni ngwati määtädä bälükälü gwudi gätäjï aar gäbïcï a yaw ape.

33 Gwerre gwerre ndi ngwaalu u'ri, a je Bulij abingaci ku ndi ari aar eny. Ngwuje ci, “Gwene yomon yima ru 'dï na kwo'rongo (14) ngaa lïdünïcä yi'ral yomon giyee 'dar ngaa 'ti ïtï gonyalu gere. 34 Nggwa je päcälü ndi ari, ïtär ngwony ngwoko ara je gwodaji ngaa gilang gwere gwa'ti 'danggalanu gwa dudi lä'rü lüngün ki'ra.” 35 Anni mung ari ngwuja'ri ngwee, ngwape gona ngwuci Ngwaalinga yäy 'tu ngwäyänü 'denggen 'dar. Ngwube ü'ränü ngweny. 36 A ngwüjï 'dar aar gatu yiguralu aar eny 'to. 37 Ngwüjï 'dar ngwanni ngwuju gïbälükänü ngwuru küü'rï tudini rom na 'dï kwo'ra tä'rïl na nyärläl (276). 38 Anni ma aar eny aar pe aar gagitu yona ngwäy giyaw nunnu a bälükä ängränü.

39 Anni ma ngwaalu u'ranu, aar 'ti lïngïdï dïyäng de yorta ye ngwaalinga. Aar be engga ngwaalinga ngwurmitu gu gi'ra gidi yaw ngwätï yïmämäng yiru

dïjïcïr aar ari la gu raji bälükä ma aar ätï yiima. 40 Aar ü'rï'tä ngwaralu mbüny ngwudi yudu'ru aar je gäbïcï aar üllï giyaw. A 'to aar gwalla ngwaralu mbüny ngwanni ngwati gekaji ngwalamalu ngwati aar ngwe ruyi bälükä, aar allijaji diredala didi dirun ki'ra gweere a je dirun dinga aar elada kïmämü. 41 A be bälükä abri ngwobalu gïdïjïcïr di'dumbala ngwänïjï gi'ra gïdïyäng ngwümätïnälü. A gwe dudu pälü gwodan ngwukiyi ngwubadalu.

42 A be gwu'tulunga ru ladi 'rinye ngwüjü ngwugenna giyirna nunnu aa'ti ngwa pï yaw ngwa 'tü kïmämü ngwabri. 43 A be kumndan gidi gwu'tulunga küü'rï tudini bupi nda Bulij midi ngwuje etaci ndi ärrï yi'ral giyoo. Ngwuje ci lanni lïngïdï pïng yaw, aar aw yaw gwerre gwerre aar 'tü kïmämü. 44 Aar je be gwujani loko yü'rï ye yidi bälükä. Gay ge nggee, nyii 'tü 'dar gïdïyängälü lijaw nono.

28

Kïmämü gidi Maltang

1 Anni minyii obani lijaw nono, nyii lenge ndi ari ngwürïny ngwudi ngwaalu giyaanu ngwoo ngwani Malta. 2 A nje ngwüjï ngwudi Maltang gï'tïjï yïrnü yipa. Aar nje müjïjï lïgä nyii gu ji aar nje ülläjälü ndi ari gere ginu a ngwaalu jïlï. 3 A Bulij uta yüü'rälü ngwuje gatu gïlïgä a lägïrïny liju gïyü'ränü a lïgä büdïyä nono ngwü'tüdä ngwümï'ränï kuy güngün. 4 Anni ma ngwüjï ngwudi ngwaalu giyaanu ngwo engga düngäyü guy nono güngün, aar abingadi aar ari, “Gur nggee ya gi'rinyidu, ngwune ari gima gwannada yaw a be ga'ti ga yi'ral yanni yüdünälü gäbïcï ndi midi.” 5 A Bulij düdïrä düngäyü gïlïgä aa'ti yi'ral yere akana nono. 6 A ngwüjï ji ndi ge'taji ndi ari gwallalu na gwa yiiya mananu gwï'dï 'tïr gwa ayi. Anni ma aar dünïcï gaji golanu aa'ti yi'ral yere ju 'dünggüngün, aar gwurli aar ari gwuru ngwaalu.

7 Gito gito ngwaalu ngenone giruny giju gu gidi dartan didi ngwaalu giyaanu dani Bupiliyuj. Aar nje ape nyii jalu 'dunu 'dünggüngün 'di nyii ape yomon tä'rïl (3) aar nje ge'te gïyïrnü. 8 Nyii mbuji papang gwüngün gwundru ngwümbür gwübüdü nono a yindi määtä. A Bulij ändädä anni mung otaci Ngwaalingalu ngwalliji guy nono ngwu'ri nono. 9 Anni ma yi'ral ji giyee, ngwüjï 'dar ngwanni ngwümä ngwaalu giyaanu, aar ila aar je u'riyi nono. 10 A ngwüjï ngwudi ngwaalu giyaanu aar nje ge'te gïyïrnü yipa yonyadanu na anni minyii ji mama ladi ele giyaanu, aar nje gendaci ngwony ngwudi eny na ngwong ngwanni ngwümïnï nje.

A Bulij ele Ruma

11 Anni ma ngwüüwä ele aar ru tä'rïl (3) nyii 'dï'rï nyii ele bälükä gwe ngwanni gwïndï kündär gani Ïjïkändärïyä gwädïnä digo de ngwaalu giyaanu gwü'tädäär gi'remna ki'ra gidi ngwaalu ngwuru ngwänggïl ngwegen ngwucaar je Jactur na Bullukij. 12 Nyii ele 'di nyii obani kündär gani Jayirakuj ngwaalu giyaanu ngwani Jïjïlï nyii gu jalu yomon tä'rïl (3). 13 Nyii 'dï'rä ngenone nyii ele kündär gani Rägïyüm kumu gidi Italiyang. A bïgänü nggwoo, a dirun anda kuyala gidi gaama ngwudinga bälükä nyii gu elanu, na bïgï nggwoo nyii obani kündär gani Batiyuli. 14 Ngenone nyii mbuji ngwïkïrïjïnä ngwanni ngwuminje urnidi yïrnü nyii le jalu yomon kwo'ra tä'rïl (7). Ngenone nyii gwoda gay nyii ele

Ruma. 15 A ngwïkïrïjïn ngenone,
ngwu'dingina ndi ari änyängä
gilo lïndï, aar 'dï'rä 'tu'tu Ruma
'di aar obana ngwaalu ngwudi
ngwiliny ngwani Burum gwudi
Abijujing na Ngwu'dun Tä'rïl (3)
ngwudi Yïrnü aar ila ndi nyii le
mbudi. Anni ma je Bulij engga
no, ngwuci Ngwaalinga yäy 'tu
ngwojeme nono. 16 Anni minyii
obani Ruma, aar gäbïcï Bulijing
ngwuji jücü a gwu'tulu arnga.

A Bulij ondaci ngwüjü Ruma

17 Yomon tä'rïl gwodanalu,
ngwurnida ngwelenya ngwudi
Ngwüyäwüd gwüpäng. Anni
ma aar o'rajidalu, a je Bulij ci,
“Lani ngweengga, nggwa'ti ärrïjä
ngwüjü ngwege na dïmürä didi
ngwügüürnä ngwege yi'ral yere
yanni yiki, aar nyi be määtä
Üräjälïm aar nyi gika aar nyi
ätädä Ngwuruman. 18 Aar ombaji
ngwuja'ri ngwüny aar nyi ru ladi
gatalu, ndi ari nggwa'ti mbüjïnä
yi'ral nono yere adi aar nyi
gu 'rinyada. 19 A be anni ma
Ngwüyäwüd 'donya, 'di a nyi ligor
ape nyi ari nggwäpäcï delenyalu
didi Rumang dani Gayijar, ya'ti
ani ndi ari nggwätï yi'ral yere yadi
nje ü'rïdä ngwüjü nono ngwüny.
20 Yiru giyee yanni yïgäbïcïny nga
je gu be utalu nunnu nga je engga
ar ondaji. Yiru yani dünïcï gwudi
ngwüjï ngwüny ngwani Yïjïräyïl
gwanni gwätäär nyi be genne
giyirna giyee.”

21 Aar be ci, “Änyängä
la'ti mbuja ngwuja'ri ngwïndï
Yäwüdïyä ngwani nga, a di-
weengga dere da'ti dïndï ngenone
ngwondaji ngwuja'ri ngwere
ngwuki ngwani nga. 22 A be
änyängä libupa ndi 'dingini yiru
ange yunga, ndi ari lïlïngïdï
nunnu ngwüjï ngwaalu mbüny
ngwondaja ngwuja'ri
ngwübïnä gayalu nggee.”

23 Aar je ge'te ndi ari aar mbuji
Bulijing gomon ge'te, aar ila 'to
lonyadana aar o'rajidalu kilanggu
ngwu'dun ngwanni ngwuju gu
Bulij. 'Tu'tu dilu danu 'di a ng-
waalu ru degera, ngwuje enggaci
yi'ral yidi yeleny yidi Ngwaalu ng-
wunani nding je gwä'rä aar lenge
ndi ari Yobo yidi Müjä na Yïjïr
yidi Ngwïjïr yondaja gwani Yicu.
24 A loko a je yi'ral ï'dänü yari ye
Bulij a loko 'donya ndi ämnï. 25 A
ngwüjï ü'rï'tïdänü. Aar 'tü aar
ele anni ma je Bulij ci ngwuja'ri
ngwee, “Lïgï'rïm lanni Liju'ru
lätïyä ngwuja'ri ngwäyänü anni
ondacing je gwani ngwügüürnä
ngwaalu lingla le lidi dïjïr dani
Ajaya. 26 Ngwari,

‘Ïndï ngwüjï ang ari,
Ngaa la 'dingini 'dogo a be ngaa
la'ti la lenge a'tur,
ngaa la engga ngaa be ru
nono ma aang 'ti änggädï.
27 Ndi ari ngwüjï ngwee yigor
yegen yima ru yidingol,
ngwänï ngwegen ngwuma
rïmï ndi 'dingini,
na ngwuma rïmï ngwäy ndi
engga.
Adinari aar engga ngwäy ngwe
ngwegen,
aar 'dingini ngwänï ngwe ng-
wegen,
aar lenge yigor ye yegen
na aar jo'renyana, a laadi nje
u'riyi nono.’

28 Yäy gu no, nggwubupa je
ndi lenge ndi ari gilang gwudi
Ngwaalu gwuma aar ükäcï
ngwüjü ngwuru Garany, na ngwa
'dingini!”*

30 A Bulij jalu ngwu'dun
ngwüngün ngwuge'teng gu ng-
wiliny ngwape ngwüdläyü rom
(2) ati gu ngwüjï ïlïjä yïrnü.

28:27 28.27 Ajaya 6.9–10 * **28:28** 28.28 Yitab yoko yati ari, Anni ma Bulij ari ngwuja'ri ngwee, a Ngwüyäwüd 'rati ngwäy cicir ndi garnati.

31 A Bulij 'ranu aa'ti yi'ral yere ümïnïcä ndi ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwe ngwudi yeleny yidi Ngwaalu ngwuje enggaci ngwuja'ri ngwani Deleny dani Yicu Kirictu.

Ngwuja'ri ngwanni ngwullu je Bulij
Rumiya
Änï kitabanu

Bulij gwullu ngwuja'ri ngwee ngwinggidi ngwe ligo'ro lüngün ngwïkïrïjïn ngwudi Rumang. Ngwinggida ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwudi Kirictu na awa ar elelle. Bulij gwuge'ta ndi ele yïrnü ngwïkïrïjïn ngwudi Rumang, nggu ape yiiru 'denggenanu kaji gooko ngwube aji ngwele Ijipaniya. Licung je gwuru doo'ra dükäjäär gwäbrä Ngwaalu aar ükäjï ndi ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwanni ngwujaw (Rumiya 1.1). Gwaru ngwuja'ri ngwanni ngwujaw, “ngwuru yiima yidi Ngwaalu ndi gïlängïdïyï ngwüjü 'dar ngwanni ngwa ämnï Ngwaalu, ngwanni ngwuru Ngwüyäwüd na ngwanni ngwuru Garany” (Rumiya 1.16).

Bulij gwinggida ndi ari ngwüjï 'dar ngwuki aar bupi nda je Ngwaalu dünïyälü ämnï gwe ndi Yicu Kirictu. Bulij ngwinggida ndi ari Ngwaalu ngwügätïjä ngwüjü 'dar gilingengalu ndi ari Yicu gwayu kü'rälä ngwü'dï'rä mana. Ngwaalu ngwati dünïyï ngwüjälü 'dar ämnï gwe ndi Yicu Kirictu. Bulij gwinggida ndi ari Ngwaalu ngwüdünïyä Äbräyïmïngälü ämnï gwe Ngwaalu yä'tüdï yi'ral ye yere yärrï je Äbräyïm (Rumiya 1–4). Lanni lati ämnï ndi Yicu, ladatalu Ngwaalinga le. Lima aar je gwä'dälü Lïgï'rïm le lidi Ngwaalu giyiima yidi ke na yidi yi'rany. Bulij gwondaja 'to gwani bupi gwudi yobo yidi Ngwaalu (Rumiya 5–8). Bulij gwüpïdï ligoranu gwulleny gwani ngwüjï ngwüngün ngwuru Ngwüyäwüd, ngwanni ngwübïdï Kirictu gora ge anni ïndïng. Bulij gwümï'rädï ndi ari Ngwaalu ngwa'ti übïdï ngwüjü ngwüngün gora ge, ngwube ge'te ïnäng giyomon 'dar (Rumiya 9–11).

Gwodanalu, Bulij gwullu gwani awa a ngwïkïrïjïn elelle gïdïdlänü ndee. A nginde mï'rä ngwuja'ri aganni ngwe gwüngün na ngwuja'ri ngwudi ortada Ngwaalinga (Rumiya 12–16).

Yajang yidi ngwuja'ri

1. Bulij na ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwapeng je (1.1–17)
2. Ngwüjï 'dar ngwapu gwuki (1.18—3.20)
3. Gay gidi gïlang (3.21—4.25)
4. Midi gwanni gwuyang ndi Kirictu (5.1—8.39)
5. Yïjïräyïl ndi gege'te gwudi Ngwaalu (9.1—11.36)
6. Elelle gwudi ngwïkïrïjïn (12.1—15.13)
7. Mï'rä na aganni (15.14—16.27)

Ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwani Yicu

1 Äny gwuru gwani Bulij gwuru dïnäd didi Yicu Kirictu gwurnidu Ngwaalu nyi ru doo'ra dükäjäär aar nyi äbrï nyi ele ndi ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwudi Ngwaalu. 2 Ngwuja'ri ngwee ngwujaw ngwuru ngwanni ngwaru ngwe Ngwaalu ngwïjïr ngwe ngwüngün gwerre kitabanu ganni giju'ru. 3 Ngwuja'ri ngwee ngwujaw, ngwani Gïjï güngün ganni gätäär deleny de dani Däwüd yilinge gilingeno. 4 Lïgï'rïm le lanni Liju'ru nginde gwuma aar gwe inggidi yiima ye ndi ari gwuru Gïjï gidi Ngwaalu 'dï'rï gwe gwüngün giyi'ranyanu. Gwuru Deleny dege dani Yicu Kirictu. 5 Nginde gwe a gwani ngwürïny ngwüngün, nyii lima ape yiiru na ükäjï ndi urnidi ngwüjü 'dar ngwuru Garany aar ämnï Ngwaalu aar je 'dengenaci.

6 Nga nga gilo gu 'to lanni
lurnidaar je nunnu aar ru ngwüjï
ngwudi Yicu Kirictu.
7 Nggwükäcä ngwüjü 'dar ng-
wudi gündär gidi Rumang ng-
wuja'ri ngwee ngwanni ngwämnä
je Ngwaalu ngwuje urnidi aar
ru ngwüjï ngwuju'ru. Ara je
gu yïmï'rü na adatalu ji gwudi
Ngwaalu ngwuru Papa na gwudi
Deleny dani Yicu Kirictu.

A Bulij jada ndi ele Ruma

8 Gwerre gwerre, äny gwuca
Ngwaalinga ngwüny yäy 'tu
Yicu Kirictu gwe gwani nga
nga 'dar, ndi ari ämnï Ngwaalu
gwalu nggwo gwondacaar gwe
gïdïdlä 'dar. 9 Ngwaalu ngwuru
ngwänggädïny ndi ari nggwata je
diwayini ndi otaci Ngwaalingalu
gwüny yomon reny. Ngwati
otaci Ngwaalingalu gwani nga nga
ngwanni ngwati nje äpïjï yiiru
ligor le lüny ku ndi ondaci ngwüjü
ngwuja'ri ngwanni ngwujaw
ngwani Gïjï güngün. 10 Ndi otaci
Ngwaalingalu yomon reny nje
päcälü nunnu ma gu Ngwaalu ari,
nyi mbuja gay nyi ila 'danggalu.
11 Äny gwüjädï nda je engga
nunnu nga je onjaci angidajing
Gïlïgï'rïm lidi Ngwaalu ngaa
ojeme nono 12 yani ndi ari nga
nga na äny ar or'temajidi ämnï
gwe Ngwaalu gwege gwanni
gwemadar gu. 13 Äny gwa'ti
jädï ndi ari ngaa 'ti lïngïdï
lani ngwänggärï ndi ari yomon
yonyadu nggwubupa ndi ila
'danggalu aar nyi yi'ral mine
ümnïcï ndi ila. Nunnu aadi nyi
ila 'danggalu ngaa lingadi 'to
yiiru ye yüny nono yüny yanni
yima lingadi ngwüjänü ngwu'ter
ngwuru Garany. 14 Yiru dämjü
'dünggüny ndi ondaci ngwüjü
'dar, Ngwügïrïg na ngwanni
ngwä'tüdï Ngwügïrïg, ngwanni
ngwubebera na ngwanni ngwuru
ngwe'rr. 15 Yiru yanni yïtïny
giligoranu gwulleny nda je ondaci
ngwuja'ri ngwanni ngwujaw 'to
lanni gilo Ruma.
16 Yaaru ya'tiny apu ngwuja'ri
ngwanni ngwujaw, ndi ari ng-
wuru yiima yidi Ngwaalu gwani
gilang gwudi ngwüjï 'dar ngwanni
ngwa ämnï Ngwaalu, gwerre gw-
erre Ngwüyäwüd na ngwüjï ng-
wanni ngwuru Garany. 17 Ndi ari
ngwuja'ri ngwe ngwanni ngwu-
jaw, ngwinggida ndi ari Ngwaalu
gwati dünïyï ngwüjälü awa, yani
ämnï gwe Ngwaalu 'tu'tu gwerre
na gwodanalu, anaku üllïnäär gu
ndi ari, “Gwanni gwüdünälü gwa
midi ämnï gwe Ngwaalu.”

Güündä gidi Ngwaalu ngwüjï

18 Güündä gidi Ngwaalu nggo
gondajing ge 'tu'tu kerala ngwüjï
'dar ngwa 'ti drü na ngwanni
ngwuki ngwanni gwati 'rïnyäjï
'didanung gwudi Ngwaalu ape
gwe gwegen gwanni gwuki, 19 ndi
ari yanni yilinginna Ngwaalu
yengganalu gilingenalu 'denggen
ndi ari yïgï'tïjä je Ngwaalalu
gilungenalu. 20 Ndi ari 'tu'tu
ge'ta gu Ngwaalu yi'ral, ngwüjï
ngwänggädï ndi ari yi'remna
yüngün yiru 'taa 'di manari gwa'ti
aar änggädï ngwäyänü, yiima
yüngün yidi gwur'taling na drü
dani nginde, yïgï'tïnä yenggana
gilingenalu. Yilinginna ngwong
ngwanni ngwuma je Ngwaalu
ge'te gïdïdlä, nunnu aa'ti ngwüjï
ngwa ari ngwa'ti gu lïngïdï.
21 Ndi ari ngwülïngïdï Ng-
waalinga aar je 'ti be näjä nunnu
ngwuru Ngwaalu, aar 'ti aru
yäy 'tu gwani nginde, aar be ru
ya'ranya yegen nono yoo'ra a je
yi'donggal yidi yigor yegen gäbïcï
aar rïmï yigor. 22 Aar ge'taji ndi
ari gilo libebera aar be ru ngwe'rr.
23 Aar üpïyï näjïngänü gwudi
Ngwaalu ngwanni ngwätï miding

1:17 1.17 Äbäküg 2.4

gwudi gwur'taling yi'remna ye yige'taar je aar ru nono dïjï dümnä dati geradalu aar ru nono yi'rä na goola gïndälü yora ye na gïndälü ngwari ngwe.

24 Yäy gu no lima je be Ngwaalu gäbïcïjï 'to ami'rang gwudi yigor yegen gwanni gwuki ndi acidi gwudi rngï lima digangidi ngwangina ngwegen. 25 Aar üpïyï 'didanung gwudi Ngwaalu yungun ye aar äpïjï ngwony yobo aar je äpïjï yiiru ngwanni ngwuge'ta je Ngwaalu aar je mändï Ngwaalu ngwanni gwuge'ta je nunnu aar je ortada gwur'tal. Yiru gu!

26 Yiru giyee yanni yima gäbïcï Ngwaalinga ngwuje be gäbïcïjï ami'rang gwudi yigor yegen gwanni gwuru yaaru. Ndi ari 'di ngwaw ngwegen 'to ngwuma gatani drü didi acidi ngwurnga le ngwuma aar gwurlidanu ngwuma acidi. 27 Ye'te ye'te 'to ngwur ngwuma gatani aciding ngwawnga le ngwuma je ami'ra gwudi yigor yegen u'diyanu ndi gwurlajidanu aar acidi gwüpäng. Ngwur ngwuma gwurli ndi acidi gwudi yaaru. Ngwuma obalu yigo'ro ye yegen, obalu gwanni gwädï ndi dudi gwegen.

28 Na gweere mana anaku ma aar gu 'ti ïrïjä ngwäy ndi aar je mätä yanni yïlïngïdäär je yidi Ngwaalu, lima je Ngwaalu gäbïcïjï ya'ranya yanni yiru 'tur ndi ärrï yi'ral yanni ya'ti ädï ndi ärrïnï. 29 Yima je gu janu yonyadu 'dar yanni yiki, ke, ubanu na ke ngwäy. Lima onyadi keng yi'rinyanu, 'rinyidi, kadi, ï'däjänü na yï'düny. Lanni lati unguni ngwüjü, 30 lanni laru ngwulem, liki je Ngwaalu ngwäy, ngwati ludi, aar pe giyigo'ro, ngwürïngïnä. Ngwati ge'te ngway ngwudi ärrï yi'ral yanni yiki, ngwati nyürtïjï mbumbung janu legen. 31 Ngwuru yigor yidingol, ngwä'tüdï ligor le'te pu, ngwa'ti yigor, ngwa'ti ïnäng giyigoranu yegen. 32 Ngwülïngïdï ndi ari yobo yidi Ngwaalu yïdünälü ndi ari lanni lati ärrï yi'ral yanni yiru gu no, lädï je gu yi'rany, ati aar je 'ti be gwuju ndi ärrï giyee ngwäyälü 'dogo, ati aar be gwällïnï ngwüjü ngwe 'to ngwanni ngwati je ärrï.

2

Obalu gwudi Ngwaalu gwanni gwüdünälü

1 Yäy gu no, gay ga'ti ndi 'tü, nga gwanni gwati obalu dïjï de di'ter, ndi ari yanni yati a ye obalu dïjï de, yübïdä ye ligo'ralu lunga, ndi ari nga gwanni gwati obalu dïjü de, yiru ye'te ye'te yanni yati a je ärrï. 2 A be a lïlïngïdï ndi ari Ngwaalu ngwati obalu ngwüjï ngwe ngwanni ngwati ärrï yi'ral yanni yiru gu no, obalu gwüngün gwätï ngwäyänü. 3 A be nga gwanni gwuru dïjï 'dogo, ma ang obalu ngwüjï ngwe nga be ärrï yi'ral mene ye'te ye'te, nga gwaru nga gwa 'tü ndi aar gwe Ngwaalu obalo? 4 Na nga gwati anidanu jayi gwe liguri gwüngün gwupa na or'temaji gwe na määtä gwe liguri gwüngün, a gwa'ti lïngïdï ndi ari jayi liguri gwüngün nggwee ngwati ang okta nunnu aar ang gäbïcï nga jo'renyana?

5 A be undi ki'ra na nyurtanu gwudi ligor lunga ndi jo'renyana, nga nggwo be ndi gï'tïnï gündä nono gidi gomon gadi ge Ngwaalu 'täjï gündälü güngün ma ji ma obalu gwüngün ji gwanni gwüdünälü. 6 Ngwaalu gwadi ätädä dïjü de'te de'te gu'ru güngün anaku yi'ral yüngün yanni yärrüng je. 7 Lanni lïmätï yiguri ndi ärrï yi'ral yanni yijaw aar mïnï näjïng na denyang na

2:6 2.6 Mäjïmür 62.12; Gagitada 24.12

jing gwudi gwur'taling, ling je ätädä miding gwudi gwur'taling. 8 A be lanni gilo lärrädï giyur, lanni lïbüdï yi'ral yanni yätï ngwäyänü gora ge aar je gwuji ndi ärrï yanni yiki, la je be güündä na kanu mbuji. 9 Dïrbä na yi'rendeny ya ji ngwüjï 'dar ngwanni ngwati ärrï yi'ral yanni yiki, ya je gwerre gwerre Ngwüyäwüd aar be ji ngwüjï ngwuru Garany. 10 A be näjï na denya na adatalu gwa ji ngwüjï 'dar ngwanni ngwati ärrï yi'ral yanni yijaw, gwerre gwerre Ngwüyäwüd a be ngwüjï ngwanni ngwuru Garany. 11 Ndi ari Ngwaalu ngwati 'ti utanu.

12 Ngwüjï 'dar ngwanni gwati 'ti ätï yobo, aar be arri yi'ral yanni ya'ti jaw, ngwadi ayi ngwati 'ti ätï yobo. Na ngwüjï 'dar ngwanni ngwätï yobo aar be ärrï yi'ral yanni yiki, ngwa je ngwe yobo obalu. 13 Ndi ari lä'tüdï lanni lati 'dingini ngwuja'ri ngwudi yobo 'dogo, lïdünälü ngwäyänü Ngwaalu, aar be ru lanni lati 'dengenaci yobo, liru la je le Ngwaalu urnidi ndi ari lïdünälü. 14 'Didanu, ngwüjï ngwanni ngwuru Garany ngwanni ngwa'ti ätï yobo, ma aar ärrï yi'ral drü de degen yanni yibupa je yobo, linggida ndi ari lïlïngïdï yobo aar je be 'ti ätï, 15 anni inggidaar ndi ari bupi gwudi yobo nggwo gwüllïnä giyigoranu yegen, gwati ïcïnänü gwegen inggidi na yigor yegen giyee üpäcï je yi'ral nono gwenene, ngwuje ruci 'di gweneno. 16 Yi'ral giyee ya ji komon ganni gadi ila gadi ge Ngwaalu obe yujimidalu yidi ngwüjï Yicu Kirictu gwe, anaku urnida gu ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwanni ngwati nje ondaji.

Ngwüyäwüd na yobo

17 Gwenene nga gwati ci ligo'ro lunga nga gwuru Dïyäwüd ati ang gatada ngwäyänü giyobo nga ïrïngïnï Ngwaalu. 18 Nga gwülïngïdï buping gwüngün nga gwällïnï yi'ral ye yanni yijayana nunnu yobo yenggaca je. 19 Nga gwïcïnänü ndi ari nga gwuru gay gidi ngwüjï ngwanni ngwürïmü ngwäy nga ru buri gwudi ngwüjï ngwanni ngwo gïdïrïmänü, 20 nga gwuru doorta didi ngwüjï ngwanni ngwuru ngwe'rr nga ru doorta didi yïjï yanni yooko ndi ari nga gwätï bebereng na 'didanung gwongranu giyobo. 21 No nga nggwee gwati enggaci ngwüjü ngwu'ter, nga be 'ti enggaca ligo'ro lunga? Nga gwati ondaci ngwüjü aa'ti ngaa la eny yu'rimi, nga je mene eny yu'rime? 22 Nga gwati ari, aa'ti ngwüjü ngwa mï'rï ngwäyänü, nga mene mï'rï ngwäyäno? Nga gwanni gwati yi'remna yiru 'tur ke ngwäy, ati ang mene obe yobo yegene? 23 Nga gwanni gwati ïrïngïnï yobo ye, nga 'ti be dïnyädï Ngwaalinga kiyi gwe gwunga yobano? 24 Yüllïnä ndi ari, “Ngwürïny ngwudi Ngwaalu ngwati aar ngwe ari ngwulem ngwüjänü ngwuru Garany gwani apepe gwe gwalu.”

25 Ü'rïdänï gwuru gu'ru manari nga gwati määtä yobo, ma be ari nga gwati kiyi yobanu, nga gwuma be ru nono ma ang 'ti ü'rïdänä. 26 Manari dïjï danni diru Garany da'ti ü'rïdänä, dati ape yiiru yanni yibupa je yobo, da'ti da Ngwaalu engga nono mung ü'rïdäne? 27 Dïjï danni diru Garany da'ti ü'rïdänä ü'rïdänïng gwudi ngwanginu, manari dati 'dengenaci yobo, diru da je de obalu nga nga lanni lätï yobo yüllïnä ngaa ü'rï'tänï, ngaa be ru likiya yobanu.

28 Dïjï dä'tüdï Dïyäwüd yi'ral ye yanni yating je ärrï, aar 'ti

2:24 2.24 Ajaya 52.5

ani ü'rïdänï gwudi ngwanginu.
29 Bärï, dïjï diru Dïyäwüd danni
diru gu ngïnä'dänü, ngwü'rïdänï
ü'rïdänïng gwudi ligor Lïgï'rïm
le lidi Ngwaalu gwä'tüdï gwudi
ngwuja'ri ngwudi yobo ngwanni
ngwüllïnä. Dïjï danni diru gu no,
dati 'ti bupu ortang gwudi ngwüjï
ngwube bupi ortang gwudi Ng-
waalu.

3

Ngwaalu ngwuru ligor le'te pu

1 Yiru ange yanni yijayana,
gïdïjï diru Dïyäwüd ya yiru
ange yipana gu'ru ndi ü'rïdänï?
2 Yonyadu yi'ranu Ngwüyäwüd,
ndi ari gwerre gwerre 'dar liru
lanni lämnäcä je Ngwaalu ngwuje
ätädä ngwuja'ri ngwüngün.
3 Yiru ange manari loko
'denggenanu lima 'ti ätï ämnïng
Ngwaalu? Ämnï Ngwaalu
gwanni gwa'ti aar ätï, gwa
gäbïcï Ngwaalinga ngwa gwä'ränï
ngwäyänü ndi ärrï yi'ral yanni
yarung ye? 4 Bärï a'tur! A
be manni Ngwaalu ru ngwanni
ngwuru 'didanu, a be dïjï danni
dümnä ru danni diru di'duru.
Anaku üllïnäär gu ndi ari,

“Nunnu a ngwüjï engga ndi
ari nga gwuru Ngwaalu
'didanu ma ang ondaji
a ma ang ngwe obalu, ang
obaji.”

5 Manari dïjï dima ari ke
gwege gwati manni inggidi re'dr
ndi ari Ngwaalu ngwüdünälü,
a ladi be araa? A ladi ari
Ngwaalu ngwa'ti dünälü güündä
ge güngün 'denggano? (Äny
gwabingu ngwuja'ri ngwudi dïjï
dümnä.) 6 Bärï ya'ti gu rüdï
a'tur! Adinari aar gu ru, Ngwaalu
gwaadi be obalu dïdlä de awa?
7 Dïjï dere da gu mene ondaji
ndi ari, “Manari yi'duru yüny
yati gendaci 'didanung gwudi
Ngwaalu no aar gendaci näjïng,
a mene ange gwuru aar nyi gu be
Ngwaalu ji na ndi obalu nono dïjü
danni diki?” 8 Ange gwuru aar 'ti
aru anaku ma aar nje gu ü'rïdädä
yi'duru nono anaku araar gu ndi
ari a lati ari, “Gäbïcär ar ärrï yi'ral
yanni yiki nunnu aar ji yanni
yijaw?” Obalu gwädï gu 'denggen.

Gwa'ti gwanni gwüdünälü

9 A ladi be mï'rä ar ara? A
lijayana lanni liru Ngwüyäwüde?
Bärï a'tur! A lima ge'te ndi
ari Ngwüyäwüd na Garany 'dar
gilo giyiima yidi yi'ral yanni yiki.
10 Anaku üllïnäär gu ndi ari,

“Gwere gwa'ti gwanni gwüdünälü,
gwa'ti 'di gwe'te pu
11 gwere gwa'ti gwanni
gwülïngïdï
gwere gwa'ti gwanni
gwubupa Ngwaalinga.

12 'Dar lima dudi,
ngindenga 'dar lima dudi
gu'ru.

Gwere gwa'ti gwanni gwati ape
gwanni gwujaw,
gwa'ti 'di gwe'te pu.”

13 “Ngwuullu ngwegen ngwuru
nono ngwumomo ngwujalu
mbüny,
ngwungla ngwegen ngwati
ï'däjänü.”

“Yiiya yidi ngwüüngä giyo
ngwünyü ngwegen.”

14 “'Täjï ngwünyü na 're
ngwünyü gwonyadu ng-
wulem ngwegen.”

15 “Yora yegen yijalu ngwaany ndi
ele ndi 'rinyidi.
16 Ngway ngwegen ngwani
geradalu na anadalu.

17 Gay gidi adatalu ga'ti aar
lïngïdï.”

3:4 3.4 Mäjïmür 51.4 **3:12** 3.12 Mäjïmür 14.3; 53.1–3 **3:13** 3.13 Mäjïmür 5.9 **3:13** 3.13 Mäjïmür 140.3 **3:14** 3.14 Mäjïmür 10.7 **3:17** 3.17 Ajaya 59.7–8 **3:18** 3.18 Mäjïmür 36.1

18 “Denya gwere gwa'ti aar ätï ngwäyänü ngwegen Ngwaalu.”
19 Gweneno a lïlïngïdï ndi ari yanni yati ye yobo ondaji, yating ye ondaci ngwüjü ngwanni ngwätädäär je yobo, nunnu aa'ti gwere gwätï ngwulem ndi ondaji na nunnu ngwüjï gïdïdlä 'dar a je Ngwaalu otacalu. 20 Yäy gu no, gwere gwa'ti gwa aar gwe ari gwüdünälü ngwäyänü Ngwaalu gwuji gwe yobo. Ndi ari yobo yiru yanni yati gäbïcï dïjü ngwïcïnänü giligoranu yi'ral ye yanni yiki.

Dünälü ämnï gwe Ngwaalu

21 A be gweneno, dünälü gwanni gwïndï Ngwaalu, gwanni gwa'ti ïndï gwuji gwe yobo, gwuma aar ge'te gwuma linginni, gwanni gwondaja gwe yobo na ngwïjïr. 22 Dünälü nggwee gwïndï Ngwaalu, gwating ätädä ngwüjü 'dar ämnï gwe gwegen ndi Yicu Kirictu. Ya'ti ätï uting ngwüjänü gwere 23 ndi ari 'dar lima mbüjïnï liki a lami'ratu ndi olati ndi näjï gwudi Ngwaalu. 24 A lima aar je dünïyälü 'tur yïmï'rü ye yüngün, Yicu Kirictu gwe gwanni gwü'rädäjälü. 25 Gwanni gwuge'ta Ngwaalu ngwuru mï'rïnï nono gwudi ja'rima ämnï gwe gwani yïn yüngün. Nginde gwärrü yi'ral giyee nunnu ngwinggidi dünïngälü gwüngün, ndi ari gwerre gwümätïjä ngwüjü liguri aar ärrï yi'ral yanni yiki ngwe 'ti übïdälü gwani ke gwegen. 26 Gwärrü yi'ral giyee nunnu ngwinggidi dünïngälü gwüngün gaji ge nggee, nunnu ngwuru gwanni gwüdünälü a ngwuru gwanni gwati dünïyï ngwüjälü ngwanni ngwämnï ndi Yicu.
27 Giyo be ne yanni yadi ar je ïrïngïnï? Yima gätïnï mbüny. Yima gätïnï mbüny ange gwe? Nunnu gwuji gwe gwudi yobo? Bärï, aar be ru ämnï gwe Ngwaalu. 28 Ndi ari a lati ari dïjï dati aar dünïyälü ämnï gwe Ngwaalu ya'ti yani gwuji gwe gwudi yobo. 29 Ngwaalu ngwuru Ngwaalu ngwudi Ngwüyäwüd jüco? Nginde gwä'tüdï 'to Ngwaalu ngwudi Garanye? Yäy gwuru Ngwaalu ngwudi Garany 'to. 30 Ndi ari anni ru Ngwaalu ngwe'te pu 'dogo, ngwuru ngwanni ngwadi dünïyï ngwüjälü ngwanni ngwuru Ngwüyäwüd ämnï gwe Ngwaalu gwegen na ngwanni ngwuru Garany ämnï gwe Ngwaalu nggwee gwe'te gwe'te. 31 Alanga la be gatu yobo mbüny ämnï gwe gwege Ngwaalu nggwee? Bärï a'tur! Ar be manni mätädä yobalu.

4

Äbräyïm gwüdünïyäärälü ämnï gwe Ngwaalu gwüngün

1 A la be araa ndi Äbräyïm, gwuru dïgüürnä dege, yiru ange yanni yimbujing je ngwuja'ri ngwee? 2 Manari, yäy 'didanu, Äbräyïm gwüdünïyäärälü yiiru ye yüngün, gwa be ïrïngïnï giligo'ro lüngün gwa'ti gwa ïrïngïnï ngwäyänü Ngwaalu. 3 Gitab garaa? Garu, “Äbräyïm gwämnä Ngwaalu a gu be Ngwaalu ï'räcï ndi ari gwüdünälü.”
4 Gwenene ma dïjï ape yiiru, dati aar 'ti ï'räcä gu'ru güngün nono ma angidaji ru. Gati aar ätädä gïdämjü. 5 A be gwanni gwa'ti apu yiiru ngwube ämnäcï Ngwaalinga ngwanni ngwati dünïyï dïjälü danni diki ämnï gwe Ngwaalu gwüngün, da aar ï'räcï ndi ari dïdünälü. 6 Däwüd gwuru deleny gwaru gu yi'ral giyee ye'te ye'te anni ondajing onjaci gwe gwani dïjï danni dati

4:3 4.3 Täküwïn 15.6; Rumiya 4.22; Galatiya 3.6; Yagub 2.23

Ngwaalu ï'räcï ndi ari dïdünälü,
ya'ti ani yiiru yere. Ngwari,
7 “Lonjacaar je
lanni lima aar je düdänïjänü
ndi nyurtanu gwegen,
lanni lima aar je gwü'rübäcï
kengalu gwegen.
8 Onjaci gïdïjï
danni da'ti da Deleny diru
Ngwaalu ï'räcï yi'ral yanni
yiki.”
9 Onjaci nggwee gwuru gwudi
ngwüjï ngwanni ngwü'rïdänä
'dogo, na gwuru 'to gwudi ngwüjï
ngwanni ngwa'ti ü'rïdäna? A
lima ji ndi ari ämnï Ngwaalu
gwudi Äbräyïm gwï'räcäär
ngwüdünälü. 10 Kaji giru ange
ganni gima aar ï'räcï? Yiju kaji
ganni gima aar ge ü'rïdä gwalla
yiju gwerre gwerre? Ya'ti ju anni
mung ü'rïdänï, aar be ji gwerre
gwerre! 11 A Äbräyïm gwapu
gi'remna giru ü'rïdänï, dilge didi
dünälü gwanni gwätïng ämnï gwe
Ngwaalu 'tu'tu gwa'tina ü'rïdänä.
A no, gwuru dïgüürnä didi
ngwüjälü 'dar ngwanni ngwa'ti
ü'rïdänä aar be ämnï Ngwaalu
nunnu aar je ï'räcï 'to ndi dünälü.
12 Nginde gwuru 'to dïgüürnä
didi ngwüjï ngwanni ngwü'rïdänä
ngwanni ngwa'ti ü'rïdänä 'dogo
aar be ru ngwanni ngwugwuju
gora gidi ämnï Ngwaalu gidi
dïgüürnä dege dani Äbräyïm
gwanni gwätïng 'tu'tu gwa'tina
ü'rïdänä.
13 Ngwaalu ngwuca Äbräyïmïng
je gilinge ge güngün ndi ari
ladi ape yu'rina yani ngwüjï 'dar
gïdïdlä, yä'tüdï yobo ye. Aar be
ru dünälü gwe gwanni gwïndï ndi
ämnï Ngwaalu. 14 Ndi ari adi-
nari ngwüjï ngwuru ngwanni ng-
welella yobo ye ngwuru ngwanni
ngwapu yu'rina, ämnï Ngwaalu
gwa'ti ba be gwadi ätï gu'ru na
yanni yaru ye Ngwaalu yaadi be
ru 'tur. 15 Ndi ari yobo yati apa
güündä gidi Ngwaalu. A ngwaalu
ngwa'ti gu yobo, nyurtanu gwa'ti
gu gwani yobo.
16 Yäy gu no, yanni yaru ye
Ngwaalu yati ila ämnï gwe Ng-
waalu, nunnu aar ru yïmï'rü
yidi Ngwaalu nunnu aar ani
änïjälü gwudi gilinge 'dar gidi
Äbräyïm nunnu ya'ti ani ngin-
denga 'dogo lanni lelella yobo
ye, aar be ani 'to ngindenga
'dar lanni lelella ämnï gwe Ng-
waalu gwudi Äbräyïm. Gwuru
dïgüürnä dege 'dar. 17 Anaku
üllïnäär gu ndi ari Ngwaalu ng-
wuca Äbräyïmïng nu, “Äny gwu-
rujanga papa gwudi ngwüjï giyen
yonyadu.” Nginde gwuru papa
gwege gwanni gwämnäcä Ng-
waalinga ngwanni gwati midiyi
ngwüjü ngwanni ngwayu aar
urnidi ngwony ngwanni ngwa'ti
ju aar ji.
18 Äbräyïm gwa'ti ge'taja ndi ätï
gilinge ngwube ge'taji ndi ämnï
Ngwaalu no ngwuru papa gwudi
ngwüjï giyen yonyadu, anaku
caar gu, “Gilinge gunga gadi gu
ru no.” 19 Gwa'ti ami'ratu ndi
ämnï Ngwaalu gwüngün ngwu'ti
gätïjä lingina lüngün ngwäy a
nginde gwuju dimomo gïlänï.
Gaji nggoo gwuma ru ngwüdläyü
küü'rï tudini (100) a ndi ari
daw düngün dani Jarra, dü'rïnä
be 'to. 20 A be nginde gwa'ti
ümïmänü ngwuja'ri ngwanni ng-
wuca ngwe Ngwaalu a be ämnï
Ngwaalu gwüngün ojeme nono
ngwügä'räcï Ngwaalinga näjïng.
21 A nginde ngwämnï ligor le
ku ndi ari yanni yica ye Ng-
waalu gwätï yiima nding je ärrï
'to. 22 Yiru yïgäbïcä, “Aar gu be
ï'räcï dünïngälü.” 23 A be ya'ti
üllïnä yani nginde gwï'räcäär

4:8 4.8 Mäjïmür 32.1–2 **4:13** 4.13 Täküwïn 12.1–3; 17.3–8; 22.15–18 **4:17** 4.17 Täküwïn 17.5 **4:18** 4.18 Täküwïn 15.5

jücü, 24 aar be ani alanga 'to, lanni ladi aar je ï'räcï dünïngälü lanni lämnï nginde gwe gwanni gwuma 'dï'rïyï Delenyalu dege dani Yicu giyi'ranyanu. 25 Aar gwe gwurlanu aar 'rinye gwani yi'ral yege yanni yiki na ngwü'dï'rä gwumidu nunnu aar nje dünïyälü ngwäyänü Ngwaalu.

5

Ätï yilinge Ngwaalinga le

1 Yäy gu no, anni ma aar nje dünïyälü ämnï gwe Ngwaalu, a lätï adatingalu Ngwaalinga le Deleny de dege dani Yicu Kirictu. 2 Nginde gwe gwanni gwuma ar gwe mbuji gay gadi ar ge änï gïyïmï'ränü giyee yijar gu gwenene ämnï gwe Ngwaalu. Ar jayanu ndi ge'taji gwudi näjï gwudi Ngwaalu. 3 Ya'ti gu rüdï no 'dogo, aar be ru ndi ari ar jayanu 'to giyi'rendeny yege, ndi ari a lïlïngïdï ndi ari yi'rendeny yati nje gäbïcï ar or'temaji 4 na or'temaji gwati nje gäbïcï ar jayi drü a jayi drü aar nje gäbïcï ar mbuji ge'tajing 5 na ge'taji gwati nje 'ti gäbïcä ndi gwä'ränï ngwäyänü ndi ari Ngwaalu ngwuma 'deja ämnïngälü gwüngün giyigoranu yege Lïgï'rïm le lanni Liju'ru lanni lima aar nje ätädä.

6 Anni ma ar ami'rati, a gaji ganni gimbutu ila a Kirictu ayi gwani ngwüjï ngwanni ngwuki drü. 7 Yojema ndi dïjï dudiyi ligo'ro lüngün gwani dïjï danni dïdünälü. A gwani dïjï danni dijaw, dïjï de'te da gu mene ädïnï ndi ayi. 8 A be Ngwaalu ngwenggaci nje ämnïng gwüngün yi'ral ye giyee a lijuna ndi ape gwanni gwuki, a Kirictu ayi gwani alanga.

9 Anni ma aar nje Ngwaalu dünïyälü yïn ye yüngün ya be ru 'tanaa ndi aar nje gïlängïdïyï küündä gidi Ngwaalu nginde gwe. 10 Ndi ari manari gwele gwerre, a liru güwän gidi Ngwaalu, gwuma ar le be o'rajidi yi'rany ye yidi Gïjï güngün, ya be ru 'tanaa, anni ma ar o'rajidi, ndi aar nje gïlängïdïyï midi gwe gwüngün. 11 Ya'ti gu rüdï giyee 'dogo, a be yiru ndi ari, ar jayanu Ngwaalu Deleny de dege dani Yicu Kirictu gwanni gwuma ar gwe mbuji o'rajiding Ngwaalinga le gwenene.

Yi'rany yïndï ndi Adam a be midi ji ndi Yicu

12 Yiru giyee ndi ari ke gwändï gïdïdlä dïjï de de'te pu dani Adam, ke gwüngün ngwapa yi'rany, no yi'rany yima be badalu ngwüjänü 'dar ndi ari ngindenga 'dar liki. 13 Ndi ari 'tu'tu gwerre yobo yidi Müjä ya'tina ju, ke gwuju gïdïdlä. A be ke gwati aar 'ti ï'räcä manari yobo ya'ti. 14 A be yi'rany määtä ngwüjü 'tu'tu kaji gidi Adam 'di aar ngwe obana kaji gidi Müjä, aar ädïnï 'to ngwüjï ngwa'ti apu gwuki nono apa gu Adam. Adam gwuru dï'rïmbïl didi nginde gwani Kirictu gwanni gwadi ila gwodan. 15 A be nï gwudi angidaji gwudi Ngwaalu gwä'tüdï nono nï gwudi nyurtanu gwudi Adam. Ndi ari manari lonyadu layu gwani nyurtanu gwudi dïjï de'te pu, ya be ru 'tanaa yani yïmï'rü yidi Ngwaalu a angidaji gwanni gwïndï yïmï'rü ye yidi dïjï de'te pu dani Yicu Kirictu, ya ïrälü ngwüjï ngwonyadu. 16 A mana nï angidaji gwudi Ngwaalu gwä'tüdï nono nï gwudi ke gwudi dïjï de'te pu. Obalu gwugwujana kengalu gwe'te pu gwuma obalu ngwüjï ngwe, a be angidaji gwugwuju kengalu gwonyadu gwudi ngwüjï, a gwuma apa dünïyïngälü. 17 Ndi ari manari nyurtanu gwudi dïjï de'te pu yi'rany yima ru ngwüjï dïjï de de'te pu, ya be ru 'tanaa ngwüjï ngwanni ngwadi ape yïmï'rä yidi Ngwaalu yanni yïrälü na angidaji

gwudi dünälü aar ruyi ngwüjü ndi midi gwudi gwur'taling 'to gïdïjï de'te pu dani Yicu Kirictu.

18 Anaku raar gu nyurtanu gwe gwe'te pu, a obalu ji ngwüjï 'dar, no 'to ape gwe gwe'te pu gwanni gwüdünälü gwudi Kirictu ngwuma ge'te dünïyïngälü gwanni gwati äpïjä ngwüjü 'dar miding. 19 Anaku raar gu nyurtanu gwe gwudi dïjï de'te pu, gwuma gäbïcï ngwüjü ngwonyadu aar ke, no 'to 'dengenaji gwe gwudi dïjï de'te pu, lonyadu la aar je dünïyälü.

20 A be yobo ila nunnu a nyurtanu gendadi a ngwüjï engga. A be ngwaalu ngwadi gu nyurtanu gendani, a gu yïmï'rü gendani yonyadana, 21 nunnu anaku määtä gu ke ngwüjü aar ayi, no 'to yïmï'rü ya määtä ngwüjü dünälü gwe aar midi miding gwudi gwur'taling Deleny de dege dani Yicu Kirictu.

6

A layu ndi ke, ar midi ndi Kirictu

1 A ladi be araa, ar gwuji keng nunnu ati aar nje gu yïmï'rü yidi Ngwaalu gendade? 2 Bärï a'tur! Ange gwuru ar be ru lanni layu giyiima yidi ke ar be o're ar gu midi mana? 3 A mene ngaa la'ti lïngïdï ndi ari alanga 'dar liminje nyïnyädä ndi Yicu Kirictu a lima acajidi giyi'rany yüngüne? 4 No, a lima gätïnï Yicunga le nyïnyïnï gwe gwani yi'rany nunnu anaku ma gu Kirictu 'dï'rä giyi'ranyanu näjï gwe gwudi Papa, alanga 'to gwuma ar le 'dï'rï limidu midi gwanni gwuyang.

5 Manari gwuma ar le ru le'te pu nono giyi'rany yüngün, ya gu ru 'to ndi ari gwa ar le ru le'te pu ndi 'dï'rï gwüngün. 6 Nunnu a lïlïngïdï ndi ari lingeno lege lanni lu'rin lima aar pädä kü'rï ngindenga le nunnu a ami'ra gwege gwudi lingeno lidi ke, aar dünäjï, nunnu aa'ti ba be a la ru ngwïnäd ndi ke. 7 Ndi ari gwere gwanni gwuma ayi, gwuma gwä'dänï linginalu giyiima yidi ke.

8 Gwenene manari a layu Kirictunga le, a lämnï Ngwaalu ndi ari alanga 'to gwa ar le midi. 9 Nunnu a lïlïngïdï ndi ari anni ma aar 'dï'rïyä Kirictung giyi'ranyanu, gwa'ti a be gwa ayi mana. Yi'rany ya'ti a be ätï yiima yere 'dünggüngünälä. 10 Ndi ari yi'rany yanni yayung je, yayung je nunnu ngwukiyi yiima yidi ke gomonanu ge'te pu bupud a midi gwanni gwumidung, gwümïdädïng Ngwaalu.

11 No 'to, anijar yigo'ro yalu ngaa layu ndi ke ngaa be midi Ngwaalu ndi Yicu Kirictu. 12 Yäy gu no, aa'ti ba be ngaa la gäbïcï keng ndi ara je määtä gilingeno lanni lati medadi lalu lanni layu nunnu ngaa 'dengenaci ami'rang gwüngün gwanni gwuki. 13 Aa'ti ngaa la gäbïcï ngwangina ngwalu ngwere aar ru ngwong ngwudi ape yi'ral yanni yiki. Ngaa be manni ätädä lingina lalu Ngwaalinga ndi ari lima je 'dï'rïyälü giyi'ranyanu limidu, ngaa ätädä Ngwaalinga ngwangina ngwalu aar ru ngwong ngwudi ape yi'ral yanni yïdünälü. 14 Ndi ari yi'ral yanni yiki ya'ti ya je määtä ndi ari ngaa la'ti ba be ïndï yobo ye, ngaa be ele yïmï'rü ye.

Ngwïnäd ngwudi dünälü

15 Yiru be ange? A la be ke nunnu a la'ti giyobanu a gilo gïyïmï'räno? Bärï ya'ti gu a'tur! 16 Ngaa la'ti lïngïdï ndi ari ma aang ätädä ngwangina ngwalu dïjü, ngaa 'dengenaci nono ngwïnädä, ngaa liru ngwïnäd gïdïjï danni dati aang 'dengenaci ya ngaa liru gwudi ke gwanni gwati apa yi'rany ya gwani 'dengenaci gwanni gwati apa

dünïngälo? 17 A be yäy 'tu gwani
Ngwaalu ndi ari gwele ngaa liru
ngwïnäd ngwudi yi'ral yanni yiki,
ngaa lima be 'dengenaca 'tu'tu
giyigoranu yalu 'dar ngwuja'ri
ngwenggacaar je ngaa je ape.
18 Lima je gwä'dälü gwenene
giyirna yidi yi'ral yanni yiki ngaa
lima ru ngwïnäd ngwudi yi'ral
yanni yïdünälü.
19 Äny gwondaja ngene ng-
wuja'ri ngwe ngwudi dïjï dümnä,
ndi ari ngaa lami'ratu ndi lenge
gwalu. Ndi ari anaku ätädä gu ng-
wangina ngwalu yïnädä yidi rngï
ngaa je ärräni yanni yiki, no 'to
gwenene, ätädär ngwangina ng-
walu yïnädä gwani dünälü giyiiru
yanni yiju'ru. 20 Gwele anni ran-
gaa ngwïnäd ngwudi ke, ngaa la'ti
ju ndi ärrï yi'ral yanni yïdünälü.
21 Bile gwuru ange gwanni gwuma
aang mbuji kaji nggoo gwani yi'ral
yanni giyo yapiya je yaaru gwe-
neno? Yi'ral giyee, ji gwegen
gwani yi'rany! 22 A be gweneno,
lima je gwä'dälü giyi'ral yanni
yiki a ngaa lima ru ngwïnäd ng-
wudi Ngwaalu. Bile gwanni gwa
aang mbuji gwa je ogtada ndi
ju'ri a gwa je äpïjä miding gwudi
gwur'taling. 23 Ndi ari dämjü didi
yi'ral yanni yiki dani yi'rany, a
be angidaji gwudi Ngwaalu gwani
midi gwudi gwur'taling Deleny de
dege dani Yicu Kirictu.

7

A la'ti ba be giyobo a gilo Gïlïgï'rïm

1 Lani ngwänggärï ngaa
lïlïngïdï ndi ari nggwondaca a je
liru ngwüjï ngwülïngïdï yobo ye
yorto ye ngwaalinga. Ndi ari yobo
yätï yiima gïdïjï 'dogo manari
ndona dijalu dimidu. 2 Nono
gwele dayu dägïnä dati yobo
gekaji gidur düngün danni dagu
manari ndona dimidu. Ma be ari
dur düngün dayu, da be gätïnï
linginalu ngwaalu ngwudi yobo
giyo yani dur. 3 Yäy no, manari
dima ägïnï gidur di'ter, dur
düngün ndona ngwäyälü dimidu,
da aar ci dïmï'rïdï ngwäyänü.
A be manari dur düngün dayu,
nginde dïgätïnä linginalu giyobo
giyoo da'ti dïmï'rïdï ngwäyänü,
'di manari dima ägïnï gidur di'ter.
4 Yäy gu no, lani ngwänggärï,
yiru gu no 'to 'danggalu ngaa layu
ngwaalu ngwani yobo anni ma
aang ayi Kirictunga le, nunnu
ngaa ru lidi nginde gwu'ter,
lidi nginde gwanni gwü'dï'rü
giyi'ranyanu nunnu ngaa 'ri'rada
giyi'ral yani Ngwaalu. 5 Ndi
ari gwerre anni elellar drü de
danni diki, ami'ra gwanni gwuki
gwati yobo gwogaji ngwape
yiiru 'dengganu 'dar ar 'ri'rada
giyi'rany. 6 A be gweneno a
lima gwä'dänälü ngwaalu ngwani
yobo ndi ari a lima ayi giyobo
yanni yati nje giki gwele. Nunnu
ar ru ngwïnäd ngwudi äpïjï
Ngwaalinga yiiru gay ge giyang
gidi Lïgï'rïm, ya'ti a be äpïnä gay
ge gele gu'rin gani yobo ye yanni
yüllïnä.

Yobo yati nje enggaci yiru ange yani ke

7 A ladi be araa? Yobo
yiru yanni yike? Ya'ti gu rüdï
a'tur! 'Didanu nggwa'ti gwadi
lenge keng yorto ye ngwaalinga
adinari aa'ti yobo rüdï. Äny
gwa'ti gwadi lenge ngwuja'ri ng-
wee ngwani aranu adinari aa'ti
yobo aru, “Aa'ti gong ga ang
aranu.” 8 A be ke, mbojaji gay
ngwuja'ri ngwee ngwube 'ri'riyi
aringanu gwudi ami'ra nggwee
'dar 'dünggünyänü. Ndi ari adi-
nari a yobo erne, ke gwa'ti gwadi
ätï yiima. 9 Gwele gwerre ng-
gwuju gwelellalu gwa'ti lïngïdï
yobo ye yorto ye ngwaalinga, a be

7:7 7.7 Gwuruj 20.17; Täjïnïyä 5.21

anni ma ngwuja'ri ngwani aranu ila, ke gwuma 'rita gwumidu äny gwuma be ayi. 10 Äny gwuma mbuji ndi ari ngwuja'ri ngwe ngwe'te ngwe'te ngwaraar ngwe ngwadi apa miding, ngwuma ru gay gidi yi'rany. 11 Ndi ari ke mbojaja gay ngwuja'ri ngwe gwuminy ïdäjänü a ngwuma aar nyi ngwe 'rinye. 12 Yäy no, yobo yiju'ru a ngwuja'ri ngwuju'ru ngwüdünälü na ngwujaw. 13 A be yobo yanni yijaw yima be gwurli yima ru yi'rany 'dünggünye? Bärï ya'ti gu rüdï a'tur! A be nunnu a ke linginni ndi ari gwuru yi'ral yiki, gwü'tïyä yi'rany 'dünggüny yi'ral ye yanni yani jayi, nunnu ngwuja'ri ngwe, a ke, aar enggani ndi ari yiru yanni yiki gwulleny.

Kwudi ke gwe

14 A lïlïngïdï ndi ari yobo yiru yidi lïgï'rïm a be äny gwä'tüdï gwudi lïgï'rïm nggwuru dïnäd didi ke. 15 Nggwa'ti lïngïdï apepeng gwüny. Ndi ari yanni yijaw yati nje nani ndi ärrï, yati nje 'ti ärrü, nje be ärrï yanni yatiny ke ngwäy. 16 Ma be ari yati nje ärrï yanni yatiny ke ngwäy, nyii la be amatanu yobo ye ndi ari yiru yobo yijaw. 17 A be yanni yiru gu, yä'tüdï ba be ndi ari äny gwuru ligo'ro lüny gwanni gwärrä je yanni yiki, a be ke ru gwanni gwati ji 'dünggünyänü. 18 Äny gwülïngïdï ndi ari yere ya'ti yanni yijaw yati ji 'dünggüny, nggwondijaja gïdrü düny danni diki. Ndi ari äny gwüjädï ndi ärrï yi'ral yanni yijaw, nyi 'ti be burna ndi nje ärrï. 19 Äny gwunana ndi nje ärrï yanni yijaw, nje 'ti ärrü. Äny gwa'ti nana ndi nje ärrï yanni yiki, ati nje mbuji yiminje ärrï. 20 A be gwenene manari nggwati ärrï yi'ral yanni ya'ti nje nanu ndi ärrï, ya'ti a be rüdï yani äny gwanni gwärrä je, a be ke ru gwanni gwati ji 'dünggünyänü gwärrä je.

21 No nyi be mbuji drü ndee dapu yiiru, manari äny gwuma ru gwadi ärrï yi'ral yanni yijaw, yanni yiki yatiny jici nje ärrï. 22 Ndi ari äny giligoranu lüny, nggwati jayanu yobo ye yidi Ngwaalu. 23 Nyi be o're nyi engga drü di'ter ndoo dapu yiiru giyerel yidi ngwanginu ngwüny, aar kwudi drü de didi ya'rany yüny aar nyi gäbïcï nyi gïkïnï drü de didi ke dapu yiiru giyerel ngwanginu ngwüny. 24 Äjï be ne yïrïgïnä yanni yijiny gu! Yärü gwuru gwanni gwuny 'tüyä ngwanginu ngwee ngwudi yi'rany? 25 Nggwuca Ngwaalinga yäy 'tu Yicu Kirictu gwe Deleny dege! Yäy gu no, äny ligo'ro lüny giya'ranyanu yüny, äny gwuru dïnäd didi yobo yidi Ngwaalu, a be gïdrü danni diki, äny gwuru dïnäd didi gay gidi ke.

8

Elelle Lïgï'rïm le lidi Ngwaalu

1 Yäy gu no gweneno obalu gwa'ti ba be ngwüjï ngwanni ngwo ndi Yicu Kirictu 2 ndi ari Yicu Kirictu gwe, yobo yidi Lïgï'rïm lidi midi yiminy gwallalu giyiima yidi yobo yidi ke na yidi yi'rany. 3 Yanni ya'ti je yobo burna ndi ärrï gwani ami'rati gwüngün ndi gatajidi düwä gïdrü danni diki, yima je Ngwaalu ärrï ükäjä gwe Gïjü güngün ngwanginu ngwudi dïjï dümnä ngwuru nono gi'remna gege, ngwu'ti be ätïnä ke nono. Ngwükäjä ngwuru mï'rïnï nono gwudi ke. A no ngwobalu yiima ye yidi ke 'dengge, 4 nunnu a Ngwaalu medaji 'dengganu buping gwanni gwüdünälü gwanni gwümïnä yobo 'dengge lanni gilo lelella Lïgï'rïm le, ya'ti a be ani elelle drü de danni diki. 5 Ndi ari lanni gilo

lelella drü de danni diki, lati ïrïyï ngwäyälü giyi'ral yidi drü danni diki, a be lanni lelella Lïgï'rïm le lidi Ngwaalu, lati ïrïyï ngwäyälü giyi'ral yanni yïmïnä je Lïgï'rïm lidi Ngwaalu. 6 Ïrïyï ngwäyälü gwudi drü danni diki gwani yi'rany a be ïrïyï ngwäyälü gwudi Lïgï'rïm lidi Ngwaalu gwani midi gwudi gwur'taling na adatalu. 7 Ïrïyï ngwäyälü gwanni gwuki gwuru güwän gidi Ngwaalu ndi ari gwati 'ti 'dengenaca yobo yidi Ngwaalu na ya'ti ying je burni ndi 'dengenaci. 8 Lanni lïmätä je drü danni diki, la'ti la burni ndi jayiyi Ngwaalinganu.

9 A be nga nga, la'ta be mätïnä yiima ye yidi drü danni diki, ngaa be mätïnï yiima ye yidi Lïgï'rïm lidi Ngwaalu manari Lïgï'rïm lidi Ngwaalu gilo 'danggalanu. A manari dïjï dere da'ti ätï Lïgï'rïmä lidi Kirictu, nginde gwä'tüdï gwudi Kirictu. 10 A manari Kirictu nggwo 'danggalanu, ngwanginu ngwalu ngwayu gwani ke a be lïgï'rïm midi gwani dünälü. 11 Ma be ari Lïgï'rïm lüngün lanni lï'dï'rïyä Yicungalu giyi'ranyanu gilo liju 'danggalanu, nginde gwanni gwü'dï'rïyä Kirictungalu giyi'rany gwa je be midiyi 'to ngwanginu ngwalu ngwanni ngwani yi'rany aar medadi Lïgï'rïm le lüngün lanni gilo 'danggalanu.

12 Yäy gu no lani ngwänggärï yiru dämjü 'dengge ndi ari aa'ti a la elelle drü de danni diki. 13 Ndi ari manari ngaa la elella gwani drü danni diki, ngaa ladi ayi. Ma be ari Lïgï'rïm le, ngaa la 'rinye yi'ral yidi lingeno yanni yiki, ngaa la be mbuji miding. 14 Ndi ari lanni lüktä je Lïgï'rïm lidi Ngwaalu, ngindenga liru yïjï yidi Ngwaalu. 15 Ndi ari ngaa la'ti apu lïgï'rïmä lidi yïnäd lanni ladi je gäbïcï ara je yedeny eny, ngaa be ape Lïgï'rïmä lidi Ngwaalu aar je aniji yïjï yüngün lanni ladi a le urindi Ngwaalinga ngaa je ci, “Abba gwuru Papa.” 16 Ndi ari Lïgï'rïm lüngün liru lanni linggidaar lïgï'rïmängä le lege ndi ari alanga liru yïjï yidi Ngwaalu. 17 Na gweneno ma be ari alanga liru yïjï yidi Ngwaalu, alanga 'to la be ape yu'rina yidi Ngwaalu, ar gu acidanu Kirictunga le manari nggwo gwacidar le 'didanu giyi'rendenyanu yüngün, nunnu aji ar le acidi 'to ndi näjïnï gwüngün.

Giyi'rendenyanu giyee na ndi näjï nggwä'dï

18 Äny gwänggädï ndi ari yi'rendeny yege gïdïdlä ndee, ya'ti itana näjïng gwanni gwadi Ngwaalu 'täjälü 'dengganu. 19 A be ngwong ngwügï'tïnä gïdïdlä ngwo ngwor'temaja ngwüdünïcä a je yigor enyanu ndi ari a Ngwaalu 'täjä yïjälü yüngün ndi ari yani yärüngä. 20 Ndi ari ngwong ngwügï'tïnä gïdïdlä ngwa'ti mulu nono gwu'ren a je be Ngwaalu gäbïcï aar muli nono ndi ge'taji 21 ndi ari aji a je Ngwaalu gwä'dälü giyirna yidi 'digi'ri aar je apada ndi näjï gwudi gätïnï linginalu gwudi yïjï yidi Ngwaalu.

22 A lïlïngïdï ndi ari ngwong 'dar anaku ge'taar je gu ngwona ngwärnü ngwïtï je yi'rendeny nono, nono yajima yidi linge 'di gweneno. 23 Ngwong gïdïdlä ngwä'tüdï jücü, a be alanga 'to lanni lima ape yuula yanni yi'ra yidi Lïgï'rïmä lanni Liju'ru, a lärnü giyigoranu lïtï je yigoranu ndi dünïcï gomon gadi aar nje ge ape ar ru yïjï, gwani ü'rälü gwudi ngwanginu ngwege. 24 Ndi ari ndi ge'taji nggwee, a lïgïlängïdïnä. A

8:15 8.15 Murkuj 14.36; Galatiya 4.5–7

be ge'taji gwanni gwati enggani, gwä'tüdï ge'taji a'tur, yärü gwuru gwanni gwati ge'taji giyi'ral yanni yiming je ape be? 25 Ma be ari a lige'taja giyi'ral yanni ya'ti ar je na apu, ya ar je dünïcï lor'temaju nunnu aar ila.

26 Gay ye ge'te ge'te, Lïgï'rïm lati nje gendaci yiima ndi ami'rati gwege. Ya'ti ar je lïngïdï yanni yadi ar ye otaci Ngwaalingalu, a be Lïgï'rïm liru lanni lati nje mandi ndi aar nje ruci Ngwaalu ärnï gwe gwanni gwa'ti gwa ar gwe lenge ondajing. 27 Ngwaalu ngwanni ngwati ombaji yigoranu yege, ngwülïngïdï yi'ral yidi Lïgï'rïm ndi ari Lïgï'rïm liru lati mandi ndi ruci ngwüjü ngwanni ngwuju'ru bupi gwe gwudi Ngwaalu.

28 Na a lïlïngïdï ndi ari giyi'ral 'dar, Ngwaalu gwati ape yiiru gwani jayi gwudi ngindenga lanni lati ämnï ngindeng, lanni lurnidaar je anaku buping gu. 29 Ndi ari ngindenga lanni lïlïngïdï je Ngwaalu gwerre ngwuje äbrï ngwuje mädïnïyï nunnu aar lingani Gïjü güngün nunnu a nginde ru gi'ra ngwenggenanu ngwonyadu. 30 A lanni liming je mädïnïyï, gwuru 'to gwanni gwurnidu je aar ila 'to 'dünggüngün, na lanni lurnidung je, gwuru 'to gwanni gwüdünïyälü, na lanni lïdünïyïng jälü, gwuru 'to gwanni gwünäjü je.

Ämnï gwudi Ngwaalu ndi Yicu Kirictu

31 Giyi'ral giyee 'dar a ladi be araa? Manari Ngwaalu ngwüjädï 'dengge, yärü gwuru gwanni gwunje akani nono? 32 Nginde gwanni gwä'tüdï di'rid Gïjü ge güngün ngwube gäbïcïjï ngwüjü aar 'rinye gwani alanga 'dar, awa 'to yïmï'rü ye aar nje 'ti be ätädï ngwonyalu 'dar nginde gwe? 33 Yärü gwanni gwadi ü'rïdä ngwüjü ngwudi Ngwaalu yi'ral nono ngwanni ngwuming je äbrï? Ngwaalu ngwuru ngwanni ngwati dünïyälü. 34 A be yärü gwanni gwati obalu dïjï de? Yicu Kirictu gwuru gwanni gwayu ngwo're gwuma aar 'dï'rïyï ndi midi. Nggwo gwujalu kaama gidi Ngwaalu ngwuru 'to gwanni nggwo gwumandu ndi aar nje ruci. 35 A be yärü gwuru gwanni gwadi nje ü'ränü ndi ämnï gwudi Kirictu? Dïrbä da ro? Ya yüündä ya ro? Ya übïnälü gwa ro? Ya ngwamu ngwa ro? Ya jalu ngwanginu ngwanu gwa ro? Ya gimra ga ro? Na yi'rany ya ro? 36 A be anaku üllïnäär gu ndi ari,

“Gwani nga, yi'rany yimbuji nje
gangin gangin
länggädï nje nono ngwan-
gala ngwadi aar je ü'rïtï
ngwulem.”

37 No, giyi'ral giyee 'dar yati ar je dami gwani Kirictu gwanni gwati nje ämnï. 38 Äny gwïcïnänü ndi ari yi'ral yere ya'ti yinje ü'ränü ndi ämnï gwudi Ngwaalu. Ya ru yi'rany ya midi ya yï'rr ya ngweleny ya gweneno ya bïgänü ya yiima yere, 39 ya yanni yolala ya yanni yolanu ya gong gere gïgï'tïnä gïdïdlä, yere ya'ti ya burni ndi aar nje ü'ränü ndi ämnï gwudi Ngwaalu gwanni nggwo ndi Yicu Kirictu gwuru Deleny dege.

9

A Bulij rünïjï ngwüjü ngwudi Yïjïräyïl

1 Äny gwondaja 'didanu ndi Kirictu nggwa'ti gwü'rïdï yi'duru a ligor lüny lenggaciny gu aar nyi gu Lïgï'rïm lanni Liju'ru enggaci ndi ari nggwondaja 'di'didanu. 2 Ndi ari nggwukanu gwulleny

8:36 8.36 Mäjïmür 44.22

gwani ngwüjï ngwüny ngwuru Ngwüyäwüd a ligor lüny ätï dämmä dati nyi gwü'rï'tä yomon reny gwani ngindenga. 3 Ndi ari nyi jada ndi ari adinari nyi ru ligo'ro lüny gwü'täjäär gu ngwünyü nyi 'dünyïnï ndi Kirictu gwani ngwänggärï, ngindenga liru gilinge güny, 4 ngwüjï ngwudi Yïjïräyïl. Ndi ari liru lanni lanija je Ngwaalu yïjï yüngün, ngwuje 'täcä näjïng gwüngün gwudi Ngwaalu, aar le ätï gekajiding yomonanu yonyadu. Aar ape yobo, aar je enggaci awa ndi äpïjï Ngwaalinga yobo, aar ätï ngwuja'ri ngwaru ngwe Ngwaalu. 5 Ngindenga liru ngwügüürnä ngwudi Äbräyïm, Ijaag na Yagub. A gu dï'rïny didi Kirictu o'rada gilingeno. Gwanni gwuru Ngwaalu giyi'ralalu pipi'ri't'ti a ngwünäjïnï gwur'tal! Yiru gu.

Bupi gwudi Ngwaalu gwüdünälü

6 Äny gwa't'ti aru ndi ari ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu ngwï'dü gïdïyängälü. Ndi ari lä'tüdï 'dar lanni liru gilinge gidi Yïjïräyïl, liru lidi Yïjïräyïl. 7 Ya ndi ari anni raar ngwügüürnä ngwudi Äbräyïm, liru 'dar yïjï yidi Äbräyïm. Aar be manni üllïnï ndi ari, “Gilinge gidi Ijaag giru ga aar urnidi.” 8 Yä'tüdï ndi ari yïjï 'dar yanni yïlïngïnä ndi Äbräyïm, yiru yïjï yidi Ngwaalu, aar be ru yïjï yanni yaru ye Ngwaalu, yanni yadi ru gilinge gidi Äbräyïm. 9 Yiru giyee yanni yaru ye Ngwaalu ndi ari, “Kaji ganni gïgï'tïnä nggwadi o'ra nggwa mbuji Jarrang gïjï ge.”

10 Gïjï nggee, Ijaag gwuru gwanni gwuma agu Ribikang aar lengeta ngwänggïlä, mbumbu gwegen gwuru gwe'te pu gwani Ijaag gwuru dïgüürnä dege. 11 A be gaji ganni gica ge Ngwaalu Ribikang ngwuja'ri ngwee, yïjï giyee ya'ti gu na lïngïnä aar gu 'ti apu yi'ral yanni yijaw na yanni yiki nunnu a ngwuja'ri ngwee ngwanni ngwuca ngwe Ngwaalu Ribikang aar ani bupi gwudi Ngwaalu gwani äbrï gwüngün. 12 Ya'ti ani apepe gwe aar be ani nginde gwe gwanni gwati urnidi. Lica Ribikang, “Gïjï ganni gipana ga ru dïnäd didi gwenggen gwanni gwokana.” 13 Anaku üllïnäär gu ndi ari, “Yagub gwujayiny ngwäy a nyi be Yiju ke ngwäy.”

14 A ladi be araa? Ngwaalu ngwa't'ti dünälo? Bärï ya't'ti gu rüdï a'tur! 15 A lïlïngïdï ndi ari ngwuca Müjäng,

“Dïjï diny ïnä danni diny ïnä
a dinyi gataji düwä danni
dinyi gataji düwä!”

16 Yäy no yä'tüdï ndi ari yi'ral giyee äpïnä bupi gwe na yiiru ye yidi dïjï dümnä, aar be äpïnï ïnä gwe gwudi Ngwaalu 'dogo. 17 Ndi ari kitabanu, Ngwaalu ngwuca Brawuning, “Ngwallijangala gwani yi'ral giyee, nunnu nyi inggidi yiima yüny 'dunggunga a nunnu ngwürïny ngwüny aar ngwe urnidi ngwaalu 'dar gïdïyängälü.” 18 Yäy gu no, Ngwaalu ngwati je dïjï ïnä danni dïnä na ngwundiyi liguri danni ding undiyi liguri.

19 Gwere 'danggalanu gwuny otacalu ndi ari, “A be ange gwuru ati nje be Ngwaalu gatada yi'ral nono? Ndi ari yärü gwanni gwati äbïngïnï bupinganu gwüngün?” 20 A be nga gwani yärü gwuru dïjï dümnä ndi gwä'räcï Ngwaalinganu? “Gong ganni gige'taar gati otaci dïjälü danni dige'ta ngwuci, ‘Nga gwarra miny gu gege'te no?’ ” 21 A be ya't'ti manni rüdï ndi ari

9:7 9.7 Täküwïn 21.12 **9:9** 9.9 Täküwïn 18.10 **9:12** 9.12 Täküwïn 25.23 **9:13** 9.13 Malaki 1.2–3 **9:15** 9.15 Gwuruj 33.19 **9:17** 9.17 Gwuruj 9.16 **9:20** 9.20 Ajaya 29.16; 45.9

dïjï danni dati ga'riji yimuya, dätï gu yiima ndi ape gilu ge'te ge'te ngge ga'riji yimuya yidi ngwong ngwanni ngwujaw na yimuya yidi ngwong ngwanni ngwuke?
22 Yiru ye'te ye'te yanni yärrä je Ngwaalu, anni ätïng yiima ndi inggidi gündä güngün ngwinggidi yiima yüngün, ngwube or'temaja 'dar gwani ngwüjï ngwanni ngwapiya gündä güngün ngwanni ngwujalu ngwani dudi.
23 Yärrüng je giyee nunnu ngwenggaci ngwüjü ngwanni ngwïnädïng je näjïng gwüngün gwanni gwïrälü ngwanni ngwuming je mädïnïyï ngwuje ja'rima gwani näjï.
24 'Di alanga 'to lanni liming je urnidi, lä'tüdï Ngwüyäwüd jücü, aar je be urnidi 'to lanni liru Garany.
25 Anaku aru gu Ngwaalu kitabanu gidi Uja,
“Lanni lä'tüdï ngwüjï ngwüny,
linje urnidi ‘ngwüjï ngwüny’
na lanni la'ti aar je ämnä,
linje urnidi ‘lüny lanni lämnï nje.’ ”
26 Na,
“Ya ji ngwaalu ngwe'te ngwe'te anaku caar je gu,
‘Ngaa lä'tüdï ngwüjï ngwüny,’
la aar je urnidi, ‘yïjï yidi Ngwaalu ngwanni ngwumidu.’ ”
27 Ajaya gwuru dïjïr, gwondaju ngwuja'ri ngwe ngwani ngwüjï ngwudi Yïjïräyïl ndi ari,
“Anni ngwüjï ngwudi Yïjïräyïl onyadi aar ru nono dïjïcïrä didi dibirta,
ngwa gïlängïdïnï 'dogo guuwa gooko.
28 Ndi ari Deleny dadi pï yelenya yüngün puprang ngwuje mbüdïyï gïdïyängälü.”
29 Anaku aru gu dïjïr dani Ajaya gwerre ndi ari, “Adinari Deleny diru yiima diminje 'ti gätïjänä gilingalu, alanga laadi ru nono Jaduming, laadi o'ranni Gamurang.”

Ngwüjï ngwudi Yïjïräyïl ngwa'ti ämnä Ngwaalu

30 A ladi be araa? Ndi ari lanni liru Garany lanni la'ti linya dünïngälü, gwuma aar gu olati, dünälü gwanni gwïndï ämnï gwe Ngwaalu.
31 A be ngwüjï ngwudi Yïjïräyïl ngwanni ngwulinya yobo yidi dünälü, gwuma aar gu 'ti olatu.
32 Ange gwuru? Nunnu gwa'ti aar linynya ämnï gwe Ngwaalu, aar be linynyi nono ma aar ani yiiru ye. Lima obalu “kimle gidi obalu.”
33 Anaku üllïnäär gu gwani Kirictu ndi ari,
“Arnganar, äny gwuge'ta gimle ndi Jäyün ganni gati gäbïcï ngwüjü aar obalu,
äny gwuge'ta ngwur'da ngwanni ngwadi gäbïcï ngwüjü aar apalu pi'rijur aar ï'dï,
na nginde gwanni gwa ämnäcï ngindeng, gwa'ti gwa yaaru ape a'tur.”

10

1 Lani ngwänggärï, bupi gwudi ligor lüny na otaci Ngwaalingalu gwüny, gwani ngwüjï ngwudi Yïjïräyïl nunnu aar gïlängïdïnï.
2 Äny gwinggidu gwani ngindenga ndi ari lati 'ri yigoranu gwani Ngwaalu a be 'ri gwudi yigor yegen gwa'ti ätï beberenganu.
3 Anni aa'ti aar lïngïdï dünälü gwe yorto ye ngwaalinga ndi ari gwati ila Ngwaalu aar be bupi ndi ärrï gwu'ren gwudi yigor yegen, aar 'ti 'dengenaca dünïngälü gwudi Ngwaalu.
4 Ndi ari Kirictu gwuru medadi gwudi yobo, nunnu ngwüdünïyï dïjälü danni da ämnï 'dünggüngün.

Gilang gwani ngwüjï 'dar

9:26 9.26 Ujiya 1.10 **9:28** 9.28 Ajaya 10.22–23 **9:29** 9.29 Ajaya 1.9 **9:33** 9.33 Ajaya 8.14; 28.16

5 Müjä gwullu gwani dünälü yobo ye ngwari, “Dïjï danni dadi ärrï yi'ral giyee ying ye be mbuji miding.” 6 A be dünälü gwanni gwïndï ämnï gwe Ngwaalu gitab garu nu, “Aa'ti aru giligoranu, ‘Yärü gwanni gwa allu kerala?’ (Ndi ari aar ülläjä Kirictungalu.) 7 Ya ‘Yärü gwanni gwa üllï kïbü'rïl?’” (Ndi ari aar allija Kirictung ngwüjänü ngwanni ngwayu.) 8 A be gitab garaa? Garu, “Ngwuja'ri ngwo gito gito 'dunggunga, ngwo ngwulemanu na giligoranu lunga,” ndi ari, ngwuja'ri ngwuru ngwudi ämnï Ngwaalu ngwanni ngwati nyii ngwe ondaci ngwüjü. 9 Ndi ari manari nga gwuma 'täjälü ngwulem ngwe ngwunga ndi ari, “Yicu gwuru Deleny,” na nga ämnï Ngwaalu giligoranu ndi ari nginde gwuma Ngwaalu 'dï'rïyälü giyi'ranyanu, nga gwa gïlängïdïnï. 10 Ndi ari ligor le lunga lämnä le Ngwaalu la ang dünïyälü na 'täjälü gwudi ngwulem ngwunga nga gwa gïlängïdïnï. 11 Anaku üllïnäär gu kitabanu, “Dïjï dere danni da ämnïcï ngindeng da'ti da yaaru ape.” 12 Ndi ari Ngwaalu gwati 'ti utanu ndi ari ndee diru Dïyäwüd na ndee diru Garany, ndi ari Deleny de'te de'te diru Deleny didi ngwüjï 'dar, lating je onjaci 'dar aar nänü lanni lati urnidi 'dünggün. 13 Ndi ari, “Dïjï danni dati urnidi ngwürïny ngwudi Deleny, da gïlängïdïnï.”

14 Awa aar be urnidi ngindeng gwanni gwa'ti aar gu ämnä? Na awa aar be ämnï nginde gwa'ti aar gwe 'dingina? Na awa aar 'dingini la'ti aar je ondacu? 15 Na awa aar be ondaci ngwüjü ma aar je 'ti ükäjä? Anaku üllïnäär gu, “Yijayi gu kang giyora yidi ngwüjï ngwanni ngwati apa ngwuja'ri ngwanni ngwujaw!”

16 A be, ngwüjï ku ngwudi Yïjïräyïl ngwuma 'ti ämnä ngwuja'ri ngwanni ngwujaw. Ndi ari Ajaya gwuru dïjïr gwaru, “Gwani Deleny, yärü gwanni gwuma ämnï ngwuja'ri ngwärï?” 17 Yäy no, yilinginna ndi ari ämnï Ngwaalu gwati ila 'dingini gwe ngwuja'ri, na ngwuja'ri ngwati aar je 'dingini ondaji gwe gwani Kirictu.

18 A be nggwutalu. Ngindenga li'dingina? Yäy 'da li'dingina. Ndi ari gitab garu nu,

“Dulu degen dï'tüdï ngwubadalu
'dar gïdïyängälü
a ngwuja'ri ngwegen olati
ngwüjü 'dar gïdïdlä.”

19 Nyi o're nyi utalu, Ngwüjï ngwudi Yïjïräyïl ngwa'ti lïngïdï ngwuja're? Gwerre gwerre, Ngwaalu ngwondaja kitabanu kaji gidi Müjä ngwari,

“Äny gwa je iye yigoranu
ngwüjï ngwe ngwucaar je
ngwä'tüdï ngwüjï,
nggwa je apiyi güündä ngwüjï
ngwe ngwa'ti lïngïdï.”

20 Na dïjïr dani Ajaya di'ranu ngwari,

“Lanni la'tiny mïnä, liminy mbuji
Lanni la'tiny le utalu, liminje
'täcï ligo'ralu lüny.”

21 A be gwani ngwüjï ngwudi Yïjïräyïl, a be Ngwaalu ari,

“Äny gangin gangin ligeraci nje
guy
lanni linyurtanu aar ü'rü
ngwänänü.”

11

Ngwüjï ngwudi Yïjïräyïl ngwïnädï Ngwaalinga

10:5 10.5 Ngwullawi 18.5 **10:6** 10.6 Täjïnïyä 30.13 **10:7** 10.7 Täjïnïyä 30.13 **10:8** 10.8 Täjïnïyä 30.14 **10:11** 10.11 Ajaya 28.16 **10:13** 10.13 Yüwïl 2.32 **10:15** 10.15 Ajaya 52.7 **10:16** 10.16 Ajaya 53.1 **10:18** 10.18 Mäjïmür 19.4 **10:19** 10.19 Täjïnïyä 32.21 **10:20** 10.20 Ajaya 65.1 **10:21** 10.21 Ajaya 65.2

1 Nyi be utalu ndi ari, Ngwaalu
ngwu'donya ngwüjü ngwüngün
ngwuru Yïjïräyïle? Bärï ya'ti
gu rüdï a'tur! Äny nggwee
gwuru Dïjïräyïl 'to gwuru gilinge
gidi Äbräyïm gïïlü gidi Bïnïyämïn.
2 Nggwadi ari Ngwaalu ngwa'ti
'donya ngwüjü ngwüngün ng-
wanni ngwülïngïdïng je ngwuje
äbrï gwerre. Ngaa la'ti lïngïdï
ngwuja'ri ngwanni ngwaru ngwe
gitab gïdïjïr dani Ïlïyä anni mung
päcï Ngwaalingalu yi'ral ye yiki
yanni yärrär je ngwüjï ngwüngün
ngwudi Yïjïräyïl ngwari, 3 “Gwani
Deleny, lima 'rinye ngwïjïrä ng-
wunga a lima pä dagadalu mbüny
dunga, äny nggwo be gwudayi-
nalu gwe'te pu 'dogo gilo be lari
liny 'rinye!” 4 A be yiru ange yanni
yima ye Ngwaalu ci? Gwuming ci,
“Gilo lïgï'tïnïnjälü liru ngwüü'rï
kwo'ra tä'rïl (7000) la'ti kwucu
ngwaalingalu ngwuru 'tur ngwani
Baal yirku ye a'tur.” 5 Yiru gu 'to
no gwenene kaji nggee, gilo lanni
lï'dü guuwalu läbrä je Ngwaalu
yïmï'rü ye. 6 A be manari yi'ral
giyee yäpïnä yïmï'rü ye no, ya'ti
ba be ani ndi ari yäpïnä apepe
gwe. Adinari aar ru apepe gwe,
ya'ti a be yaadi ani yïmï'rü.

7 Yiru be ange? Ndi ari yanni
yilinya je ngwüjï ngwudi Yïjïräyïl
gwulleny ya'ti aar gu olatu, a be
lanni läbrä je Ngwaalu yima aar
gu olati. A be loko a je Ngwaalu
undiyi giyi'ra, 8 anaku üllïnäär gu
ndi ari,

“Lätädï je Ngwaalu ligor liru
gidingol,
na ngwäy ngwati 'ti ombaji-
dalu
na ngwänï ngwati 'ti 'dingina,
'di gomon gidi gweneng.”

9 A Däwüd gwullu ngwari,

“A ngwümbür ngwegen ngwudi
eny ru ngwü'rïmün aar je
acaji aar ru ngwü'dïbä aar
gu ï'dätï,
aar ru gimle gidi obalu aar gu
obalu aar gu rerani
10 a ngwäy ngwegen rïmï nunnu
aa'ti lombajidalu,
a aar ape ngwuu'ranu ngwe-
gen gwani dïrbä giyomon
'dar.”

11 Äny gwo're gwutalu ndi ari,
ngindenga lima obalu lima ï'dädä
gweere? Bärï a'tur! Aar be
manni ru ndi ari, nyurtanu gwe-
gen gwuma äpïjä ngwüjü ngwuru
Garany gilanging nggwee gwiya
ngwüjü ngwudi Yïjïräyïl yigoranu
aar gïlängïdïnï 'to. 12 Ma be ari
nyurtanu gwegen gwuma ru bile
gwupa gwudi dïdlä na ï'dï gwe-
gen gwuma ru bile gwupa gwudi
Garany, ya be ru 'tanaa yani bile
gwegen manari lima mbuti!

13 Äny nggwo ndi a je ondaci
liru Garany. Ndi ari anaku ru
nyi gu doo'ra dükäjäär ngwüjï
ngwuru Garany, äny gwïrïngïnä
gu giyiiru yüny 14 nunnu nyi
ye ge'taji ndi gwogaji ngwüjü
ngwüny a je yigor enyanu nje
gïlängïdïyï loko. 15 Ma be ari
'dünyïnï gwegen gwuma ru gay
gidi o'rajidiyi dïdläyü, ma be ari
gwuma aar ämnï, ya be ru 'taa?
Yati be yani midi gwudi ngwüjï
ngwanni ngwayo? 16 Manari
ngwülä ngwati äpïnï gu'ru gooko
aar ru yula yiru yi'ra aar je
gätïjï Ngwaalingalu aar ju'ri, ya
be ru ndi ari ngwülä ku ki'du
ngwuju'ru. A manari ngwuuwa
ngwudi da'ri ngwuju'ru, yii'rina
yidi da'ri yiju'ru 'to.

17 Yii'rina yoko yidi dïmïnïtï
danni dïkwüdïnä yani Ngwüyäwüd,
yima agirti aar apa yi'rina yidi
dïmïnïtï diru durdina aar je gu
mïdïnïyï. Nga nga liru lanni liru
Garany liru nono yii'rina yidi

11:2 11.2 1 Jämüwïl 12.22; Mäjïmür 94.14 **11:3** 11.3 1 Ngweleny 19.10 **11:4** 11.4 1 Ngweleny 19.18 **11:8** 11.8 Täjïnïyä 29.4 **11:10** 11.10 Mäjïmür 69.22–23

dïmïnïtï danni diru durdina lanni gilo lïmïdïnä gwenene ngwuuwa ngwe'te pu ngwudi dïmïnïtï danni dïkwüdïnä. 18 Aa'ti be nga gwïrïngïnälä giyii'rina giyoo. Ma ang ïrïngïnï, nga je be diwayini giyee ndi ari, nga gwä'tüdï gwudege'daja ngwuuwala gwudi dïmïnïtï danni dïkwüdïnä, a be ngwuuwa ru ngwudege'dajanga. 19 Na manari nga gwaru, “Yii'rina yägïrtïnä mbüny nunnu aar nyi gu mïdïnïyï!” 20 Yätï gu ngwäyänü! A be yägïrtïnä gwani nyurtanu gwegen ndi ämnï Ngwaalu aar gu be mätïnälü gwani ämnï Ngwaalu gwunga. Aa'ti be nga gwa ru di'donggal aar ang be yedeny eny. 21 Ndi ari manari Ngwaalu ngwa'ti gäbïcä yi'rina yidi dïmïnïtï danni dïkwüdïnä aar jalu, gwa'ti gwa ang gäbïcï ndi jalu ma ang gatu ämnïng Ngwaalu mbüny.

22 Diwayina be jaying liguri na ojemeng yi'ral gwudi Ngwaalu. Ndi ari ojeme yi'ral gwüngün ngwüjï ngwanni ngwuma nyurtanu na jayi yi'ral gwüngün 'danggalu manari nga lïmätïnälü ndi jayi liguri gwüngün. Ma gu 'ti mätïnälü, nga 'to gwa ägïrïtïnï mbüny. 23 Na nga diwayini ndi ari adinari ngwüjï ngwudi Yïjïräyïl gwuma 'ti ju ndi dirlele aar nyurtanu ndi ämnï Ngwaalu, ladi je Ngwaalu mïdïnïyï gïdïmïnïtï, ndi ari Ngwaalu ngwätï yiima nding je mïdïnïyï mana. 24 A be 'dar giyee, manari lü'rïdä a je nga nga liru Garany gïdïmïnïtï diru durdina liru 'ter ara je mïdïnïyï gïdïmïnïtï danni dïkwüdäär, ya be ru 'tanaa Ngwaalu ndi ape ngwüjü ngwudi Yïjïräyïl ngwanni ngwuru yii'rina yidi dïmïnïtï danni dïkwüdïnä ngwuje mïdïnïyï gïdïmïnïtï danni diru nanni gwegen?

Ngwüjï 'dar ngwïnädï Ngwaalinga

25 A be lani ngwänggärï, äny gwa'ti mïnä ndi ari ngaa 'ti lïngïdï yujimida ye'te giyee yanni yändälü yima je Ngwaalu 'täjälü gweneno nunnu aa'ti ngaa la piyi yigo'ro yalu, ndi ari ngwüjü ngwoko ngwudi Yïjïräyïl ngwundi giyi'ra nunnu 'di a yi'ra yidi ngwüjï ngwuru Garany ändä. 26 A no ngwüjï ngwudi Yïjïräyïl 'dar ngwa gïlängïdïnï anaku üllïnäär gu kitabanu ndi ari,

“Gilang gwadi ila ngwaalu ngwani
Jäyün,
nginde ying je äbräjälü
mbüny yanni yä'tüdï drü
didi Ngwaalu ngwügüürnä
ngwudi Yagub.*
27 A gekajidi gwüny gwuru ngg-
wee ngindenga le
manari liminje äbräjï keng
gwegen.”

28 A be yanni yani ngwuja'ri ngwanni ngwujaw, ngindenga liru güwän gidi Ngwaalu gwani jayi gwalu a be giyi'ral yani äbrï gwegen gwanni gwäbrä je gwe Ngwaalu, ngindenga liru ngwüjï ngwanni ngwämnäär je gwani ngwuja'ri ngwanni ngwuca je ngwe Ngwaalu ngwügürnä ngwegen. 29 Ndi ari urnidi na angidaji gwudi Ngwaalu ngwa'ti ätï o'rang gwodan a'tur. 30 Nono nga nga je, gwele gwerre, ngaa liru ngwüjï ngwünyürtïjä Ngwaalinganu, nga nga liru ngwüjï ngwuru Garany, lima be mbuji ïnäng gwani nyurtanu gwudi ngwüjï ngwudi Yïjïräyïl. 31 No gwenene 'to ngindenga lani ngwüjï ngwudi Yïjïräyïl lima be nyurtanu nunnu ngindenga 'to aar je ïnä gwani ïnä gwanni gwuma aang mbuji

* **11:26** 11.26 Yagub ngwürïny ngwüngün 'to ngwani Yïjïräyïl ngwucajaar gu ngwüjü ngwüngün. **11:27** 11.27 Ajaya 59.20–21; 27.9; Ärmïyä 31.33–34

Ngwaalu. 32 Ndi ari Ngwaalu
ngwügäbïcä ngwüjü 'dar giyirna
yani nyurtanu, nunnu 'dar aar ïnä
ngindeng.

Ortada

33 Yäy 'da ombaja 'di olenganu
gwudi ïrälü gwani yibegeng
na bebere gwudi Ngwaalu!
Obalu gwüngün gwola
guyanu
na gay güngün gola ngwaalin-
ganu ndi mbüjïnï!
34 Ndi ari gitab garu nu,
"Yärü gwanni gwülïngïdï ya'rany
ye yoorta ngwaalinga yidi
Deleny?
Na yärü gwuru gwanni
gwuma ru dibegeng
düngün?"
35 "Yärü gwere a'tur gwanni
gwätädï Ngwaalinga gony
gere
nunnu a Ngwaalu gwä'räcï?"
36 Ndi ari nginde gwuru gwuge'ta
yi'ralalu 'dar na yi'ral 'dar
giyo 'dünggüngün na yani
nginde.
A näjï gwüngün ru giyomon
pipi'ri'ti! Yiru gu.

12

Elelle gwanni gwuyang ndi Yicu

1 Yäy gu no, nggwa je päcälü
lani ngwänggärï gwani ïnä
gwudi Ngwaalu ndi ari gätïjär
Ngwaalinga ngwanginalu ngwalu
aar ru mï'rïnï nono gwanni
gwumidu gwuju'ru gwüjädï
Ngwaalinganu nunnu ngwuru
gwani äpïjï Ngwaalinga yobo
yidi lïgï'rïm. 2 Aa'ti ba be ngaa
lelelle nono ngwüjü ngwudi dïdlä
ndee ngaa be gwalli yigo'ro
yalu ndi gwürlï ya'ranya yalu.
Ngaa burni ndi lenge buping
gwudi Ngwaalu nggwo ne gwanni
gwujaw, gwüjädänü ngwumbuti.
3 Yïmï'rü ye yanni yätädäär nje
nyi ru doo'ra dükäjäär, nggwa
ondaci dïjü de'te de'te ndi ari
aa'ti nga gwa piyi ligo'ro lunga
ndi ari nga olanala, nga be ïrïyï
ngwäyälü giligo'ro lunga gwanni
gwïndï kayalu gu'ru ge gidi
ämnï Ngwaalu ganni gätädärängä
Ngwaalu. 4 Anaku dïjï de'te de'te
dätï ngwangina ngwe'te pu aar be
onyadi yerelanu, na yerel giyee
ku yati 'ti apu yiiru ye'te ye'te,
5 yiru gu 'to ndi Kirictu ndi ari
a lonyadu ngwanginu ngwe'te
pu, alanga ku liru yerel yacidu
gwüpäng. 6 Langidaci nje rung
rung yïmï'rü ye yätädäär nje.
Manari dïjï dangidacaar ndi alliji
yïjïrä ngwuje ape anaku ätïng
gu ämnïng Ngwaalu gwüngün.
7 Ma dïjï ru dati äpïjï ngwüjü
yiiru, ngwuje ape, ma doorta ru,
ngwape yorta yüngün. 8 Mung ru
gwanni gwati or'temaji ngwüjü
ngwuje or'temaji. Mung ru
gwanni gwati gendaji guy gwani
li'ter, ngwugendaji ligor le. Mung
ru gwanni gwuru gi'ra ndi okta
ngwüjü, ngwuje okta gwundu
ngwäy. Mung ru gwanni gwati
ngwüjï ïnä, aar ïnä ligor le
lijayanu.

Ämnï

9 Ma ämnï ji, ngwube ru
'didanu. Ara je yi'ral ke ngwäy
yanni yiki ngaa mätïnälü giyi'ral
yanni yijaw. 10 Arnganajidar ndi
ämnäjïdï yengga. Ngaa ätäjïdï
denyajiding gwupana giyigo'ro
yalu. 11 Aa'ti ngaa la ayi nono
nga be 'ri gïlïgï'rïm, ngaa äpïjï
Delenya yiiru. 12 Ngaa jayanu
lige'taja Ngwaalu, ngaa määtä
yiguri gïdïrbänü, ngaa mätïnälü
ndi otaci Ngwaalingalu. 13 Ngaa
emadi ngwüjïngä le ngwudi
Ngwaalu ngwanni ngwuru ng-
wuwayi. Jädär ndi äpïjï ngwüjü
yïrnü.

14 Onjacar je lanni lati a je
übïnälü. Onjacar je aa'ti la je

11:34 11.34 Ajaya 40.13 **11:35** 11.35 Äyüb 41.11

gu 'täjï ngwünyü. 15 Jayaranu
ngindenga le lanni lijayanu, ngaa
le runi lanni lirunu. 16 Jaralu
lamatanu. Aa'ti ngaa la piyi
yigo'ro yalu ngaa be okeye yigo'ro
yalu ngaa le ubidanu lanni lijalu
gïdïyängälü. Aa'ti ngaa le engga
yigo'ro yalu libebera.
17 Ma aar je yi'ral mbuji yanni
yiki, aa'ti ngaa la gwalli dämjä
ngaa be undi ngwäy ndi a je ärrï
yanni yijaw ngwäyänü ngwüjï
'dar. 18 Ma gay ji ma aang burni
kuy galu, adataralu ngwüjï ngwe
'dar. 19 Lani ngwumaad, aa'ti ngaa
la gwalli yi'ra ngaa be gäbïcïjï
Ngwaalinga gündä ndi ari yüllïnä
ndi ari Deleny daru nu, “Yüny ru
ndi gwalli yi'ra, äny gwuru gwadi
gwalli dämjä.” 20 Aar be ru manni
ndi ari,
“Manari güwän gunga gïtï ngwa-
manu, ätädï ngweny,
ma ngwäädä eny, ätädï
ngwïyï.
Manari yima je ärrï giyee, yani
ndi ari gwumacanga lïgä
liru yirang ki'rala güngün.”
21 Aa'ti ngaa la gäbïcï yi'ral yanni
yiki ndi aar je dami, ngaa je be
dami yi'ral ye yanni yijaw.

13

'Dengenaci ngwelenya

1 A ngwüjï 'dar 'dengenaci
ngwelenya ngwanni ngwo ng-
wapu yelenya yere yanni giyo
yïndï, ndi ari yelenya 'dar, yïndï
Ngwaalu. Yeleny yanni yïndï
gweneno, Ngwaalu ngwuru ng-
wuge'te je. 2 No, gwere gwanni
gwa nyürtïjï yelenyanu, nginde
gwünyürtïjä gege'teng gwudi Ng-
waalu a lanni lati nyurtanu, la aar
je obalu. 3 Ndi ari ngwüjï ngwanni
ngwati apepe yi'ral yanni yijaw
ngwati je 'ti yedeny ïtï ngweleny
aar be ru lanni lati apepe yi'ral
yanni yiki lanni lati je yedeny eny
ngweleny. A gwunana ndi aar
ang 'ti yedeny ïtï ngwelenye? Ärrï
je be yanni yijaw la je ngweleny
orta. 4 Ndi ari deleny diru dïnäd
däpïjä Ngwaalinga yiiru yanni yi-
jaw yani nga. Ma be ari nga
gwati ape gwanni gwuki, aar ang
yedeny eny, ndi ari deleny dati
'ti 'tüyä ngwuja'ralu ngwulemanu
'dogo a'tur. Ndi ari nginde gwuru
dïnäd däpïjä Ngwaalinga yiiru,
dätï yiima ndi obalu dïjï danni
dati apepe gwanni gwuki gwani
güündä gidi Ngwaalu. 5 Yäy gu
no yojema ndi aar ang yedeny
eny nga 'dengenaci ngwelenya,
gwani obalu gwudi Ngwaalu na
gwani ligor 'to. 6 Yiru giyee yanni
yati a je gäbïcï ngaa je be gï'tïjï
'to dulba. Ndi ari ngweleny ng-
wuru ngwïnäd ngwudi Ngwaalu
ngwanni ngwugwuja yiiru yegen.
7 Ätädär dïjü gu'ru güngün. Ma
dulba ru, ge'ta. Ma goola ru, ge'ta.
Ma denya ru, aar je denya, ma näjï
ru aar je näjï.

Ämnï gwanggalu

8 Aa'ti ngaa lätäjïdï dämjä
nono dere ngaa a be ämnäjïdï
ru. Ndi ari gwanni gwati
ämnï gwenggen, nginde gwuma
mbutiyi yobo. 9 Ndi ari ngwuja'ri
ngwudi Ngwaalu ngwaru nu,
“Aa'ti nga gwa mï'rï ngwäyänü,
aa'ti nga gwa 'rinyidi, aa'ti nga
gwa ape yu'rimi, aa'ti gong gang
aranu.” Ngwuja'ri ngwee 'dar na
ngwuja'ri ngwere mana ngwanni
ngwo, ngwurkudu ngwuja'ri
ngwee ngwaru, “Ämnä gwanggalu
nono ati a gu ämnï ligo'ro lunga.”
10 Ndi ari gwanni gwati ämnï
gwenggen gwating 'ti akana nono,
no ämnï gwuru mbutiyi gwudi
yobo 'dar.

12:19 12.19 Täjïnïyä 32.35 **12:20** 12.20 Gagitada 25.21–22 **13:9** 13.9 Gwuruj 20.13–15,17; Täjïnïyä 5.17–19,21 **13:9** 13.9 Ngwullawi 19.18

11 Giyi'ral giyee 'dar, ngaa
lïlïngïdï ndi ari gaji giru nggee
ganni gadi ge 'rita giyar. Ndi ari
gaji ganni gadi aar nje Ngwaalu
gïlängïdïyï gima jani gito 'dengge
kaji ganni gämnär ge Ngwaalu.
12 Ngwaalu ngwuma ji gito ndi
u'ri, a lingen anda ar be gatani
yiiru yidi dïrïm ar gwodananu
ngwäbländï ngwe ngwudi buri
ar ji mama ar dugidi yi'ralinga
le yanni yiki. 13 Ar elelle elelleng
gwanni gwüdünälü nono ngwüjï
ngwïndï gilingenalu. Aa'ti ya ji
yani yï'rïnyïnä yidi rlälï na yütä,
yïjïn na yidigany, kadi na yi'rinya.
14 Ngaa be manni üllänï Yicu
Kirictung nono ati gu dïjï üllänï
direda, aa'ti ngaa la ji ndi ïräjï
ngwäy kay gidi gwuji ami'rang
gwudi drü danni diki.

14

Aa'ti nga gwa obalu gwanggalu gwe

1 Ämnär gwanni gwami'ratu
ämnïng Ngwaalu, dege'dajar
aa'ti dang de obalu ngwuja'ri
ngwüngün. 2 Gwe'te nggwo
gwati engga ämnï gwe Ngwaalu
gwüngün ndi ari ya'ti yere ndi
ümnïcï ndi eny ngwonyalu 'dar,
a be gwe'te gwanni gwami'ratu
ndi ämnï Ngwaalu gwüngün,
gwati engga ndi ari ngweny
dänyä 'dogo. 3 Dïjï danni dati
eny ngwony 'dar, aa'ti da ci
gwenggenalu mireny gwanni
gwati 'ti ïtï ngwony 'dar. Na
gwanni gwa'ti ïtï ngwony 'dar
aa'ti gwa gwobalu gwenggen
gwanni gwati eny ngwonyalu
'dar, ndi ari gwuma Ngwaalu
ämnä. 4 Nga gwani yärü ndi
obalu dïnädä de didi dïjï di'ter?
Gidoorta düngün, gwümätïnälü
ya gwï'dü, gwa mätïnälü, ndi ari
Deleny dätï yiima ndi mätïnïyälü.
5 Dïjï de'te ndo dati engga
gomon ge'te giju'rana komon
gi'ter, a de'te 'to engga ndi ari
yomon 'dar yubidanu. Gäbïcär be
a dïjï de'te de'te ïcïnänü ngwuja'ri
ngwe ngwüngün ngwaru ngwe.
6 Gwanni gwati engga gomon
ge'te giru 'ter nggu ru gwani
Deleny. Dïjï dati eny ngwüdï
ngwating je eny gwani Deleny ndi
ari gwati gu ci Ngwaalinga yäy
'tu. Nginde gwanni gwati ïnyïnï
ndi eny ngwony ngwere, gwati
gu ru gwani Deleny na nggu ci
Ngwaalinga yäy 'tu. 7 Ndi ari dïjï
dere da'ti dati midi gwani ligo'ro
lüngün jücü na dere da'ti dati ayi
gwani ligo'ro lüngün jücü. 8 Ma
ar midi, ar midi gwani Deleny na
ma ar ayi, ar ayi gwani Deleny.
No manari a limidu, a manari
a layu, alanga lidi Deleny liru.
9 Yiru giyee ndi ari Kirictu gwayu
ngwo're ngwumidu gwani yiiru
giyee, ndi ari ngwuru Deleny
didi ngwüjï ngwanni ngwayu na
ngwanni ngwumidu. 10 A be
nga, nga gwarra ati ang be obalu
gwanggalu gwe? Ya nga gwarra
ati ang ci gwanggalalu mireny?
Aar be ru ndi ari alanga 'dar laji
la dünäcï didu'ralu didi Ngwaalu
ndi aar nje otacalu. 11 A yüllïnä
ndi ari Deleny daru nu,

“'Didanu anaku midiny gu, yirku
'dar yaji yiny jürbäcälü,
ngwungla 'dar ngwaji ngwa or-
tada Ngwaalinga.”

12 Yäy gu no alanga 'dar, a laji
la enggaci Ngwaalinga yi'ral yidi
yigo'ro yegen.

Aa'ti nga gwa gäbïcï gwanggalu ngwï'dï giyi'ral yanni yiki

13 Yäy gu no ar be dünäjï ndi
obajidalu. Ar be manni ge'te
ndi ari aa'ti a gwa ru gimle
nga millici gwanggalu kayanu.
14 Äny gwülïngïdï nyi ïcïnänü

13:12 13.12 Abijuj 6.13 **14:11** 14.11 Ajaya 45.23

'di'didanu ndi Deleny dani Yicu, ndi ari ngwong ngwere ngwa'ti ngwudi eny ngwürngü gwu'ren. A be manari dïjï dere dima engga ndi ari gong gïrngü, ga be rngï 'dünggün jücü. 15 Manari yanni yati a je eny yati gäbïcï gwanggalu ngwïnï nono, apepe gwunga gwa'ti äpïnä ämnï gwe Ngwaalu. Aa'ti eny gwunga gwa geraji ämnïng Ngwaalu gwudi gwanggalu ndi ari Kirictu gwayu gwani nginde. 16 Aa'ti nga gwa gäbïcï yi'ral yanni yati a je engga yijaw a ye ngwüjï ondaji ndi ari yiki. 17 Ndi ari yeleny yidi Ngwaalu ya'ti ani eny na ïyï, aar be ani dünälü, adatalu na jayanu Gïlïgï'rïm lanni Liju'ru. 18 Ndi ari dïjï danni dadi äpïjï Kirictu yiiru no, diru danni dati jada Ngwaalinganu a de ngwüjï gwällïnï.

19 Yäy gu no, ar be undi ngwäy ndi ärrï yi'ral yanni yati apa adatingalu ar ye oda yigo'ro yege. 20 Aa'ti pädï yiiralu mbüny yidi Ngwaalu gwani eny! Ngwong ngwudi eny 'dar ngwujaw. Aar be ke manari nga gwuma eny gony ganni gadi gäbïcï dïjï ngwobalu. 21 Yijayana aa'ti nga gweny ngwüdï nga ïyï di'rica ya nga ärrï yi'ral yere yanni yadi gäbïcï gwanggalu ngwï'dï.

22 No yere yunga yanni yämnä gu giyi'ral giyee, gäbïcä je aar ji giligo'ro lunga na Ngwaalu. Gwonjacaar gwanni gwa'ti übïdälü giligo'ro lüngün mung ärrï yi'ral yanni yänggädïng je yijaw. 23 A be gwanni gwati ngwaalu aci nono ndi eny gwüngün, gwa obalu mung eny, ndi ari gwa'ti ïtï ligor le lämnä Ngwaalu, a yanni yati 'ti äpïnä ämnï gwe Ngwaalu, yiru yanni yiki.

15

1 Alanga lanni gilo lojema nono ndi ämnï Ngwaalu, ar je geraci länï lanni gilo lï'dü ï'dïng gwudi ami'rati ndi ari aa'ti yigo'ro yege yinje jadanu. 2 A be alanga 'dar, ati dïjï mïnïjï gwenggen yi'ral yanni yadi jadanu gwani jayi gwegen nunnu ar ojemeye nono. 3 Ndi ari 'di ndi Kirictu giligo'ro lüngün la'ti jädänü a be gitab ari, “Lo gwudi ngwüjï gwanni gwüllüdäär gwe Ngwaalinga, gwuminy ï'dä nono.” 4 Ngwuja'ri 'dar ngwanni ngwüllïnä luubu, ngwüllïnä ndi ari aar nje enggaci ar ätï ge'tajing ngwuja'ri ngwe ngwanni ngwuju kitabanu ngwani mätï liguri na or'temaji.

5 Ara je Ngwaalu ätädä mätïng liguri na or'temaji ara je ätä gekajiding gwüpäng anaku gwuja gu Yicu Kirictung. 6 Nunnu ligor le le'te pu na ngwuja'ri ngwe ngwulemanu ngwe'te pu, ngaa näjï Ngwaalinga ngwuru Papa gwudi Deleny dege dani Yicu Kirictu.

Ämnäjïdär

7 No, ämnäjïdär gwani näjï Ngwaalinga anaku ma ara je gu Kirictu ämnï. 8 Ndi ari nggwa je ci Kirictu gwuru dïnäd didi Ngwüyäwüd ngwaalu ngwudi ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu ngwanni ngwuru 'didanu, ngwügäbïcï ngwuja'ri ngwanni ngwuca ngwe Ngwaalu papang je aar ätï ngwäyänü. 9 Nunnu ngwüjï ngwanni ngwuru Garany, ngwaji ngwa näjï Ngwaalinga gwani ïnä gwüngün. Anaku aru gu Däwüd kitabanu ndi ari,

“Yäy gu no, nggwa ang ortada
ngwüjänü ngwuru Garany,
nyi elngaji ngwürïny ngwunga.”

10 O're aar ari,

15:3 15.3 Mäjïmür 69.9 **15:9** 15.9 Mäjïmür 18.49; 2 Jämüwïl 22.50 **15:10** 15.10 Täjïnïyä 32.43

“Jayaranu lanni liru Garany
ngwüjïngä le ngwüngün.”

11 Na o're aar ari,
“Ürtädär Delenya nga nga 'dar liru Garany,
na ngwüjï 'dar, elngajar ngindeng ngaa ortada.”
12 Na 'to dïjïr dani Ajaya ari,
“Guuwa gïlängïr lidi Yici ga 'tüdä nginde gwanni gwa 'dï'rä ngwümäätä ngwüjï giyen,
gwa gu ngwüjï ngwuru Garany ge'taji.”

13 Ara je gu Ngwaalu ngwanni ngwuge'tajar gu onjaji jayinganu na adatalu anaku ämnäcä gu nunnu ara je gu ge'taji ji gwïrälü yiima ye yidi Lïgï'rïm lanni Liju'ru.

Bulij gwapu yiiru ngwüjänü ngwuru Garany

14 Äny giligo'ro lüny gwïcïnänü lani ngwänggärï ndi ari ngaa lapu gwonyadu gwujaw ngaa lenge bebereng 'dar ngaa ätï yiima ndi olajidi 'to. 15 Äny gwu'ranu gwulleny ngaa je üllïjä ngwuja'ri giyi'ral yoko nunnu ngaa je gu diwayiniyi, ndi ari yïmï'rü ye yanni yätädäär nje Ngwaalu 16 'di nyi ru dïnäd didi Yicu Kirictu ngwüjï ngwuru Garany. Nyi ape yiiru yidi yir'dal ndi ondaji ngwuja'ri ngwe ngwanni ngwujaw ngwudi Ngwaalu nunnu a ngwüjï ngwuru Garanyu ru gatalu gwanni gwüjädï Ngwaalinganu a je Lïgï'rïm lanni Liju'ru ju'riyi.

17 Yäy gu no, äny gwujayanu ndi Yicu Kirictu ndi äpïjï Ngwaalinga yiiru. 18 Ngwa'ti gwa ädïnï ndi ondaji yi'ral ye yere 'dogo yanni yima je Kirictu mbutiyi äny gwe ndi okta ngwüjü ngwuru Garany ndi 'dengenaci Ngwaalinga ngwuja'ri ngwe ngwanni ngwuminy ngwe ari na yiiru ye yanni yiminje ape. 19 Ape gwe yiima yidi yi'remna na allalu ndïr na yiima ye yidi Lïgï'rïm. No, äny gwondaca ngwüjü ngwuja'ri ngwanni ngwujaw 'tu'tu Üräjälïm 'di aar obani ngwaalu ngwani Alirkun, nyi gu gwondaja ngwuja'ri ngwudi Kirictu ku. 20 Äny gwati arnga giyomon 'dar ndi ondaji ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwaalu ngwanni ngwa'ti gu ngwüjï lïngïdï Kirictung nunnu aa'ti nggwa oda kidingo ganni gige'ta dïjï di'ter. 21 A be anaku ullu dïjïr dani Ajaya kitabanu gwani Kirictu ngwari,
“Lanni la'ti aar je ondaca nginde gwe la engga,
na lanni la'ti 'dingina nginde gwe la lenge.”
22 Yiru giyee yanni yïgäbïcïny nyi 'ti be burna yomon yonyadu ndi ila 'danggalu.

A Bulij ge'ta ndi ele Ruma

23 A be gwenene, ngwaalu ngwere ngwa'ti ba be ndi nyi gu ape yiiru ngene. A anni jädï nyi gu 'tu'tu ngwüdläyü ngwonyadu ndi ila nga je engga. Äny gwuge'ta gu ndi a je engga 24 minyi ila nggwadi ele Ajipaniya. Äny gwuge'taja ndi ila 'danggalu nyii gendaci guy gïdïlä ndi ele Ajipaniya manari a lima acajidi lamanu yomon cong. 25 Äny gwenene nggwo kay nggwadi ele Üräjälïm nyi äpïjï ngwïkïrïjïnä yiiru ngenone. 26 Ndi ari ngwïkïrïjïn ngwudi Majiduniyang na Akayiya ngwujayanu ndi ïmäjïdï ngwuy aar gataji ngwengga düwä ngwanni ngwuru ngwuwayi Üräjälïmïng. 27 Lanni liru Garany lïjädï gu ndi aar je ärrï giyee na 'didanu yiru dämjü 'denggen gwani Ngwüyäwüd. Ndi ari manari

15:11 15.11 Mäjïmür 117.1 **15:12** 15.12 Ajaya 1.10 **15:21** 15.21 Ajaya 52.15

Ngwüyäwüd ngwuru ngwäpïjä ngwüjü ngwuru Garany ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwudi onjaci gwudi lïgï'rïm, yiru gu 'to dämjü ngwüjï ngwuru Garany emadi Ngwüyäwüd ngwe onjaci gwegen gwe gwudi lingeno. 28 No manari äny gwuma medaja yiiru giyee, minyi gu lenge ndi ari yima aar je ape, nggwa be 'dï'rä nggwila nyi ele Ajipaniya. 29 Nyi be lenge ndi ari minyi ila 'danggalu, nggwila gwonjaca Kirictu gwulleny.

30 Nggwa je päcälü ngwänggärï gwani Deleny dege dani Yicu Kirictu, na gwani ämnäjïdï gwudi Lïgï'rïm ndi ari ar acajidi ndi undi ngwäy gwüpäng ndi otaci Ngwaalingalu gwani äny. 31 Nunnu aa'ti nggwï'dï kuyanu gidi ngwüjï ngwä'tüdï ngwïkïrïjïn Yäwüdïyä na ndi ari a ngweengga Üräjälïm ämnï yiiru yüny. 32 'Di manari Ngwaalu ngwuma ari yäy nyi ila 'danggalu, nyi ila ligor le lijayanu aar jalu gwüpäng ar o'radalu. 33 Ara je gu Ngwaalu ngwanni ngwuru adatalu ji 'dar. Yiru gu.

16

Aganni

1 Äny gwa je ola gwani diweengga dege diru gera dani Pïbï gwanni gwati gendaji guy giyiiru ki'doonga gidi Kanggiriyang.* 2 Mätär 'danggalu gwuru diweengga Gideleny ngaa ärrïjï yi'ral yidi ngwïkïrïjïn ngwudi Ngwaalu. Gendacar guy giyi'ral yere yanni ying je bupi ngwaalu ngwere 'danggalu, ndi ari gwugataja ngwüjü düwä ngwonyadu aar nyi gataji düwä 'to.

3 Agannar Bärjïkïlläng je Äkïllä gwe lanni liru nyii le gimaad giyiiru ndi Yicu Kirictu. 4 Ngindenga linanu ndi mï'rïnï nono yigo'ro ye yegen gwani äny. Nyi 'ti be rüdï jücü gwuca je yäy 'tu, aar be ru 'dar lidi gi'doonga gidi ngwüjï ngwuru Garany lica je yäy 'tu.

5 Agannar 'to gi'donga ganni gati o'rajidalu 'dunu 'denggen.

Agannar Apenetojing gwanni gwämnïny gwanni gwuru gi'ra ndi ru dïkïrïjïn didi Kirictu ngwaalu ngwani Ajiya.

6 Agannar Märïyämïng gwanni gwundu ngwäy ndi ara je äpïjï yiiru gwerre.

7 Agannar Andrunikujing je Yuniya gwe, liru ngwüjï ngwüny lanni liju nyii le korkon. Ngindenga lilinginna ngwoo'ranu ngwükäjär je. Liru ngwïkïrïjïn ndi Kirictu gwerre gwerre 'dünggüny.

8 Agannar Ambliyatujing, gwanni gwämnïny Gideleny.

9 Agannar Yurbanujing gwanni gwuru nyii le gimaad giyiiru ndi Kirictu, na Ijitagij gwanni gwämnïny.

10 Agannar Apelejing gwanni gwuma inggidi ndi ari gwuma gwällïnï ndi Kirictu.

Ngaa aganni ngwu'duna ngwudi Arijtubulij.

11 Agannar Yïrüdïyünïng gwuru dïjï düny.

Ngaa aganni ngwu'duna ngwudi Narkijuj lanni liru ngwïkïrïjïn Gideleny.

12 Agannar Täräbïnäng na Täräbüjäng liru ngwaw ngwanni ngwundu ngwäy giyiiru Gideleny.

Agannar Bïrjïjïng gwanni gwämnïny gwuru gwe'te mana ngwaanu gwundu ngwäy giyiiru yonyadu Gideleny gwerre.

13 Agannar Rubujing gwanni gwäbrä Deleny na nanni gwüngün gwanni gwuru nono nanning gwüny 'to.

14 Agannar Äjïnïkïrtüjïng na Palegon na Armij na Batrubaj na

* **16:1** 16.1 Gündär gani Kanggiriya, giju gito gito kündär gani Küründüj. Yiiru 18.18

Armaj ngaa aganni ngwengga ngwanni ngwati aar le o'rajidalu.

15 Agannar Payiligujing na Jülïyä, Neroj na gera giru gwenggen, Uliyimbaj na ngwüjï 'dar ngwudi Ngwaalu ngwanni ngwati aar le o'rajidalu.

16 Agannajidar giyinenanu agannajiding gwanni gwuju'ru.

Yi'doonga 'dar yidi Kirictu, yaganna je.

Ola gwudi mï'rä

17 Nggwa je päcälü lani ngwänggärï, ndi ari ngaa arngani ngwüjü ngwanni ngwati gwogaji ngwüjü aar ü'rï'tïdänü, aar je millici kay ngwuja'ri ngwe ngwa'ti aar ïndï ngwuja'ri ngwe ngwanni gwenggacaar a je gwuma lenge. Ngwüjï ngwanni ngwuru gu no, 'tüdär gu. 18 Ndi ari lanni liru gu no, la'ti äpïjä Delenya dege dani Kirictu yiiru aar je be apada ndi ami'ra ngwegen, ngwuja'ri ngwe ngwami ngwulemanu aar ngwe mami'ri ngwüjänü ngwuru ngwumulu aar je dudiyi ya'ranya. 19 Lonyadu li'dingina 'dengenaci gwe gwalu Delenya. Yiminy be gäbïci nyi jayanu gwani nga nga. Nyi be mïnï ndi aang bebera giyi'ral yanni yijaw ngaa jayi nono giyi'ral yanni yiki.

20 Ngwaalu ngwudi adatalu, ngwo gito ngwa mireny dijego'ro gi'ranu giyoranu yalu.

Ara je gu yïmï'rü ji yidi Deleny dege dani Yicu.

21 Diweengga dani Timijawuj, gwuru gimaad güny giyiiru gwaganna je. Ara je Lukuyuj, Yajun, na Jujipatar liru ngwüjï ngwüny aganna 'to.

22 Äny gwani Tïrtïyüj gwanni gwüllïjä Bulijing ngwuja'ri ngwee ngwükäcärä je, nggwaganna je ngwürïny ngwe ngwudi Deleny.

23 Gayuj, gwanni gwuge'ta nje ngwuge'te gi'dongalu 'dar gidi Ngwaalu gïyïrnü yijaw ngwu'dun ngwüngün, gwaganna je.

Arictuj gwanni gwati määtä gola gidi ngwüjï ngwudi gündär nginde na diweengga dege dani Kwartuj laganna je.†

Mï'rä näjï gwe

25 Gwenene, a Ngwaalu näjïnï
ngwanni ngwuru yiima ndi
ara je ge'te ngaa mätïnälü
ngwuja'ri ngwanni ngwujaw
ngwurnidi nyi ngwe
ngwani Yicu Kirictu
gwani 'täjälü gwudi yujimid
yanni yändälü ngwüdlä ngwolanu luubu.
26 A be gwenene, yima je be Ngwaalu ngwudi gwur'taling
'täjälü
ngwuja'ri ngwe ngwanni ngwullu je ngwïjïr
na gege'te gwe gwudi Ngwaalu gwanni gwuma linginni.
Nunnu a ngwüjï 'dar giyen
aar gu ämnï aar 'dengenaci.
27 A Ngwaalu ngwanni ngwubebere jücü
näjïnï gwur'tal Yicu Kirictu gwe! Yiru gu.

† **16:23** 16.23 Yitab yoko yati ari, Ara je gu yïmï'rü ji 'dar yidi Deleny dani Yicu Kirictu. Yiru gu!

Ngwuja'ri ngwanni ngwullu je Bulij Küründüj gi'ra ge'te Äni kitabanu

Doo'ra dükäjäär dani Bulij dullu ngwuja'ri ngwee ngwuje ükäcï gi'donga gidi Ngwaalu kündär gani Küründüj. Gwuca Ngwaalinga yäy 'tu gwani ngindenga, ngwuje be girinya gwani yi'ral yonyadu yanni yiki yärrïnä 'denggenanu.

Küründüj gwuru gündär gipa ngwaalu ngwani Akayiya. Gweneno gen nggee gani Gïrïg. Gwuru gündär gojema gidi goola gätï yumu yi'ra rom yati gu ngwübälükä üllälü. Ngwüjï ngwonyadu ngwati ele kündär giyomon yooko aar be gatani. Bulij gwädäälü ndi enggaci ngwüjü ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd, a be anni ma Ngwüyäwüd ïnïji, ngwube ele ngwu'dun ngwudi Tïtüj Yujituj gwuru Garany gwanni gwuma ru dïkïrïjïn didi Yicu (Yiiru 18.1–17).

Lonyadu liru ngwïkïrïjïn ngwudi Küründüjïng liru ngwuwayi anni ari loko 'denggen lïnänü goola ge, na gwe'te 'denggen gwuru gwanni gwati määtä gola gidi gündär (1 Küründüj 1.26–29; Rumiya 16.23). Anni ju Bulij Küründüj, gwati ape yiiru yidi ug'ri ngwurna ngweny guy ge güngün (Yiiru 18.3).

Ligor lïpïcä Bulijinganu gwece gwece ngwïkïrïjïn ngwudi Küründüjïng gay ge ganni gati aar gu garnati aar ü'rï'tïdänü aar ji gi'du rung rung (1.10–17; 3.1–9), na gay ge ganni ga'ti jaw gati aar ge apajidi (5.1—6.20). Bulij gwullu 'to ngwuje gwä'räcänü ngwuja'ri ngwanni ngwutaar ngwalu ngwani agidi (7.1–40) na ngwani ngwong ngwudi eny ngwanni ngwati je ngwüjï ngwudi dïdlä gätïjï dïdülälü (8.1–13).

A je Bulij enggaci awa aar äpïjï Ngwaalinga yobo ma aar o'rajidalu (10.1—14.40) ngwuje or'temaji aar mätïnälü 'dï'däny ndi ämnï Ngwaalu gwegen gwanni gwuma je Ngwaalu ätädä aar dami yi'rany (15.1–58).

Yajang yidi ngwuja'ri

1. Aganni na otaci Ngwaalingalu gwudi Bulij (1.1–9)
2. Urnidi ndi ari a gekajidi ji (1.10—4.21)
3. Dïrbä didi ji yengga (5.1—7.40)
4. Näjï Ngwaalinga na aa'ti la äpïjï dïdülä yobo (8.1—11.1)
5. Elelle gwudi gi'doonga na äpïjï Ngwaalinga yobo (11.2—14.40)
6. 'Dï'rï gwudi Kirictu na gwudi ngwïkïrïjïn (15.1–58)
7. Ge'tajidi ngwuy gwani ngwïkïrïjïn ngwanni ngwuru ngwuwayi Yäwüdïyä (16.1–4)
8. Gege'te gwudi 'dï'rï yiiru ye (16.5–12)
9. Mï'rä (16.13–24)

Aganni gwudi Bulij

1 Äny gwuru gwani Bulij, bupi gwe gwudi Ngwaalu gwurnidaar ngwuru doo'ra dükäjäär didi Yicu Kirictu. Nyii liju diweengga de dani Jujitanuj.

2 Ngwükäcï nje gi'donga gidi Ngwaalu kündär gani Küründüj. Ngwüjï ngwudi Ngwaalu ngwanni ngwügä'rïnä ndi Yicu Kirictu ngwanni ngwurnidi je Ngwaalu nunnu aar ju'ri ngwüjïngä le 'dar ngwanni ngwurnidu ngwürïny ngwe ngwudi Deleny dege dani Yicu Kirictu ngwaalu 'dar gwuru Deleny degen ngwuru Deleny dege.

3 Ara je gu yïmï'rü ji ara je gu adatalu ji gwudi Ngwaalu ngwuru

Papa gwege na Deleny dege dani Yicu Kirictu.

Ci Ngwaalinga yäy 'tu

4 Äny gwati ci Ngwaalinga yäy 'tu gwani nga nga yomon reny na gwani yïmï'rü yanni yima ara je Ngwaalu ätädä ndi Yicu Kirictu. 5 Ndi ari lima je nïyänü 'dünggüngün angidaji gwe 'dar, ndi ondaji gwalu 'dar, ndi lenge gwalu 'dar, 6 ndi ari ngwuja'ri ngwanni ngwondaji nyii ngwe gwani Kirictu, ngwuma mätïnälü 'danggalanu. 7 Yäy gu no, ngaa la'ti ami'ratu angidajing gwere gwudi Ngwaalu, anaku dünïcä gu Delenya dege dani Yicu Kirictu lïtï je yigoranu, nding 'tädïnälü.

8 Nginde gwuru gwa je rime ngaa mätïnälü 'di a yomon medadi ngaa ji ngaa jayi nono komon gidi Deleny dege dani Yicu Kirictu. 9 Ngwaalu ngwuru ligor le'te pu ngwanni ngwurnida je ndi acajidi Gïjïngä le güngün giru Deleny dege dani Yicu Kirictu.

Ü'rï'tïdänü ki'doonga

10 Nggwüpäcä jälü lani ngweengga, ngwürïny ngwe ngwudi Deleny dege dani Yicu Kirictu ndi ari ngaa gekajidi ngwuja'ri ngwe'te pu nunnu aa'ti ü'rï'tïdänü gwa ji 'danggalanu na ndi ari ngaa gekajidi limbutu liru yigor ye'te pu na ya'ranya ye'te pu. 11 Ndi ari ngwüjï ngwoko ngwudi gubu gidi Galiwa ngwondaciny ndi ari ngaa gilo lati kadi lani ngwänggärï. 12 Yanni yadi nyi ye ari yiru giyee ndi ari, loko gilo 'danggalanu lati ari, “Nyängä liru lidi Bulij.” A loko ari, “Nyängä liru lidi Abuluj.” A loko ari, “Nyängä liru lidi Butruj.” A loko ari, “Nyängä liru lidi Kirictu.”

13 Nggwutalu ndi ari, Kirictu gwü'rï'tïnäno? Bulij gwuru gwanni gwüpädäär kü'rï gwani nga nga? Lïnyïnyä je ngwürïny ngwe ngwudi Bulije? 14 Äny gwucu Ngwaalinga yäy 'tu ndi ari nggwa'ti nyïnyä dïjü dere 'danggalanu a be Kirijibuj na Gayuj ru lanni lïnyïnyï nje. 15 No dïjï dere da'ti da ari ngaa lïnyïnyïnä ngwürïny ngwe ngwüny. 16 Yäy na 'to, nggwünyïnyä ngwüjü ngwudi gubu gidi Ijitabanaj nyi 'ti be diwayina ndi ari nggwünyïnyä dïjü dere di'ter mana. 17 Ndi ari Kirictu gwa'tiny ükäjü ndi nyïnyï ngwüjü, aar nyi be ükäjï ndi ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwanni ngwujaw. Nyi 'ti gätädï ngwäy ndi bebere gwudi ngwuja'ri ngwudi ngwüjï ngwümnä nunnu aa'ti yiima yidi yi'rany yidi Kirictu kü'rälä, ya ru 'tur.

Kirictu gwuru yiima na bebere gwudi Ngwaalu

18 Ndi ari ondaji gwudi ngwuja'ri ngwudi yi'rany kü'rälä gimamindanu, gwuru ye'rr ngwüjï ngwanni ngwo ndi ayi a be 'dengge lanni gilo ndi gïlängïdïnï, ngwube ru yiima yidi Ngwaalu. 19 Ndi ari yüllïnä yaru nu,

“Nggwa äbrï bebereng gwudi
ngwüjï ngwanni ngwaru
ngwubebera
nyi äbrï lengeng gwudi
ngwüjï ngwanni ngwaru
ngwülïngïdï!”

20 Yäy gu no, gwanna gwe gwanni gwubebera? Na gwanna gwe gwanni gwuru doorta didi yobo? Gwanna gwe gwudi dïdlä ndee gwanni gwati garnati? Ngwaalu ngwuma 'ti gwürlü bebereng gwudi dïdlä ndee gwuma ru ye'rre? 21 A be anni rar ndi ari bebere gwudi Ngwaalu gwa'ti ngwüjï ngwudi dïdlä lïngïdï bebere gwe gwegen, Ngwaalu ngwüjädï

1:19 1.19 Ajaya 29.14

je ye'rranu yidi ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwündäjïnä, ngwungwe gïlängïdïyï ngwüjü ngwanni ngwämnï 'dünggün. 22 Ngwüyäwüd ngwati mïnï ndi engga yi'remna yiru yiima a Ngwügïrïg ngwati mïnï bebereng, 23 a be alanga londaja Kirictu gwe gwüpädäär kü'rï, gwuru gimle gidi obalu Ngwüyäwüd, ngwuru ye'rr ngwüjï ngwuru Garany, 24 a be ngwüjï ngwanni ngwuma je Ngwaalu urnidi, ngwuru Ngwüyäwüd aar ru Garany, a be Kirictu ru 'denggen yiima yidi Ngwaalu ngwuru bebere gwudi Ngwaalu. 25 Ndi ari ye'rr yidi Ngwaalu yibeberana ndi bebere gwudi dïjï dümnä na ami'rati gwudi Ngwaalu gwojemana giyiima yidi dïjï dümnä.

26 Ngweengga, ïrïyär ngwäyälü ngaa lenge ndi ari ngaa liru'taa gwele anni urnidara je Ngwaalu. Ngaa la'ti onyadu libebera bebereng gwudi dïdlä ngaa la'ti onyadu lï'tüdï ngwüjï ngwätï yiima. Ngaa la'ti onyadu lïlïngïnä ngwüjï ngwünänü. 27 A be Ngwaalu äbrï yi'ral yanni yiru ye'rr ngwüjï gïdïdlä ngwuye apiyi ngwüjü yaaru ngwanni ngwaru ngwubebera. A Ngwaalu äbrï yi'ral yanni yami'ratu ngwüjï gïdïdlä ngwuye apiyi ngwüjü yaaru ngwanni ngwaru ngwätï yiima. 28 Nginde gwäbrä yi'ral yanni yooko gu'ru gïdïdlä ndee na yanni yica je ngwüjälü mireny na yanni yä'tüdï gu'ru, ngwuye dudiyi yi'ral yanni yiru gu'ru ngwüjï, 29 nunnu aa'ti dïjï dïrïngïnï ngwäyänü Ngwaalu. 30 Yiru ndi ari yanni yima je Ngwaalu ärrï, ngaa lima ji ndi Yicu Kirictu gwanni gwuma ru bebere gwudi Ngwaalu 'dengge, dünälü, ju'ri na ü'rälü gwege. 31 Yäy gu no, anaku üllïnäär gu ndi ari, “Gäbïcär ngindeng gwanni gwadi ïrïngïnï, ngwïrïngïnï Gideleny.”

2

Ngwuja'ri ngwani pä Yicung kü'rï

1 Lani ngweengga, anni ïndïny 'danggalu, nggwa'ti ïndï gwubu kinene gwondaja ngwuja'ri ngwe gwudi yibegeng yipa anaku urnidiny gu 'danggalanu inggidi gwe gwudi Ngwaalu. 2 Nyi be ari nggwa'ti gwa lenge gonyalu gere nggwuju 'danggalu nyi be ge'te lengeng gwüny 'dogo gwani Yicu Kirictu na gwani yi'rany yüngün kü'rälä. 3 Gaji ganni gijar ge, nggwami'ratu aar nyi yedeny eny nyi didi'ri gwulleny. 4 A anni ondaca je ngaa je enggaci ngwuja'ri, nggwa'ti ondaja bebere gwe na rimalu gwe, nyi be ondaji inggidi gwe gwani yiima yidi Lïgï'rïm. 5 Nunnu a ämnï Ngwaalu gwalu odani giyiima yidi Ngwaalu aa'ti gwodani ndi bebere gwudi dïjï dümnä.

Bebere gwïndï Gïlïgï'rïm lidi Ngwaalu

6 A be 'to nyii lati ondaji bebere gwe nyii ondaci ngwüjü ngwanni ngwuru ngwubegeng gïlïgï'rïm. Aar be 'ti rüdï bebere gwudi dïdlä ndee aar 'ti rüdï bebere gwudi ngweleny ngwudi dïdlä ndee ngwanni ngwadi ele ndi medadi. 7 Nyii be ondaji bebere gwe gwuru yujimid yidi Ngwaalu yanni yändälü ya'ti je ngwüjï lïngïdï yige'ta je Ngwaalu 'tu'tu gwerre gaji ga'tina ju nunnu aar nje ye näjï. 8 Ya'ti je deleny dere ngwelenyanu ngwudi dïdlä ndee lïngïdï, ndi ari adinari aar je lenge, la'ti ladi pä Delenya didi näjï kü'rälä. 9 A be alanga londaja ngwuja'ri ngwe ngwaru ngwe gitab ndi ari,

1:31 1.31 Ärmïyä 9.24

“Yi'ral ya'ti je ngwüjï änggädï
ngwäy ngwe,
aar je 'ti 'dingina ngwänï
ngwe,

aar je 'ti lïngïdï ya'rany ye yidi dïjï
dümnä

yiru yanni yïgï'tïjä je Ngwaalu
ngwüjü ngwanni ngwämnä
ngindeng.”

10 Yima aar nje be Ngwaalu 'täcälü
Lïgï'rïm le lüngün.

Ndi ari Lïgï'rïm lidi Ngwaalu
lati inggidi yi'ralalu pipi'ri'ti 'di
ngwulenge ligor lidi Ngwaalu
ngïnä'dänü. 11 Ndi ari lïgï'rïm
lidi dïjï dümnä 'dünggüngün, liru
lanni lati lenge ligor lidi dïjï. No
'to Lïgï'rïm lidi Ngwaalu jücü liru
'to lanni lati lenge ligor lidi Ng-
waalu. 12 A la'ti apu lïgï'rïmä lidi
dïdlä ndee ar be ape Lïgï'rïmä
lïndï Ngwaalu nunnu ar le lenge
yi'ral yanni yangidacaar nje Ng-
waalu. 13 Yiru giyee yati ar ye
ondajalu ngwuja'ri ngwe ngwanni
ngwati nje Lïgï'rïm lanni Liju'ru
enggaci, yä'tüdï enggaci gwudi
bebere gwudi dïjï dümnä. Aar
be ru enggaci gwudi Lïgï'rïm, ar
inggidi 'didaning gwudi lïgï'rïm
ngwuja'ri ngwe ngwudi lïgï'rïm.
14 A be dïjï diru lingeno dati
'ti ämnä yi'ral yidi Lïgï'rïm lidi
Ngwaalu ndi ari yating je engga
'dünggüngün yiru ye'rr. Yating
je 'ti burna ndi lenge ndi ari
yati linginni Lïgï'rïmä le lidi Ng-
waalu. 15 Dïjï danni dätï Lïgï'rïmä
lidi Ngwaalu, da burni ndi engga
'didaning gwudi yi'ral 'dar a be
gwere gwa'ti gwa lenge yi'ral yidi
dïjü didi Lïgï'rïm. Ndi ari gitab
garu nu,

16 “Yärü gwanni gwülïngïdï ligor
lidi Deleny
nunnu ngwenggaci?”

A be alanga lätï ligor lidi Kirictu.

2:9 2.9 Ajaya 64.4 **2:16** 2.16 Ajaya 40.13

3

Ngwïnäd ngwudi Ngwaalu

1 Yäy gu no lani ngweengga,
nggwa 'ta je enggaca nono ngwüjü
ngwudi lïgï'rïm, nga je be eng-
gaci nono ngwüjü ngwudi lingeno
ngaa ru nono yïjü yanni yooko
'dogo ngwaalu ndi ämnï ndi Kir-
ictu. 2 Yanni yima je enggaci
yiru nono ma je ïcï yan, ngwa'ta
je iya enying gwanni gwojemanu.
Ndi ari nga nga la'ti burna ndi
eny enying gwanni gwojemanu
'di komon gidi gweneng, ngaa
gilona la'ti mama. 3 Ndi ari
ngaa gilona liru ngwüjï ngwudi
dïdlä gilingeno. Ndi ari anni
rangaa na ngwü'düny ati aang
kadi, yä'tüdï mene ndi ari ngaa
liru ngwüjï ngwudi dïdlä aang
arri nono ngwüjï 'dogo? 4 Ndi ari
manari dïjï dima ari, “Äny gwudi
Bulij gwuru,” a ndee ari, “Äny
gwudi Abuluj gwuru,” ngaa la'ti
arru nono ngwüjï 'dogo?

5 A be Abuluj gwani yärü?
A yärü gwani Bulij? Liru
ngwïnäd ngwügä'räjä je ndi ämnï
Ngwaalu. Lapu yiiru yegen
anaku ätädä je gu Deleny. 6 Äny
gwuru gwani Bulij gwükwüdï
yuula giyigoranu yalu a je be
Abuluj angi'raci a be Ngwaalu
'ro'raji. 7 Yäy gu no, gwanni
gwükwüdï gwä'tüdï gu'ru na
gwanni gwangi'raca gwä'tüdï
gu'ru, a be Ngwaalu ru ngwanni
ngwu'ro'raja. 8 Gwanni gwati
kwoy na gwanni gwati angi'raci,
bupi gwuru gwe'te pu, a dïjï de'te
de'te da aar ätä gu'ru gani yiiru
yüngün. 9 Ndi ari nyii lacajidu
giyiiru Ngwaalinga le, ngaa be ru
liru giruny gidi Ngwaalu ngaa ru
oda gwudi Ngwaalu.

10 A yani yïmï'rü yanni yätädäär
nje Ngwaalu äny gwügätï yidingo
nono doorta danni dati oda

dïlïngïdï a be dïjï de'te ila 'to nggu odala. A be gwe'te gwe'te gwa arngani ndi ari nggwo gwati oda awa. 11 Dïjï dere da'ti da gatu yidingo yi'ter giyidingala yanni yege'ta je Ngwaalu yani Yicu Kirictu. 12 Dïjï dere danni doda giyidingala giyee ngwu'duna ngwuru dab, buta na yo'rr yiru gu'ru, na ngwu'duna ngwuru yü'rï na yanya aar ru yipuru, 13 yiiru yüngün ya be aji ya 'tädïnälü. Ndi ari ya je gomon gidi pï yelenya nggä'dï 'täjï giburalu. Ndi ari ya je 'täjälü lïgä le. Lïgä la ïdäjï gu'ru gidi yiiru yidi dïjï de'te de'te. 14 Manari yanni yüdädïng je yima 'ti u'du, da aar ätädä gu'ru güngün. 15 Manari yima u'di, gu'ru güngün ga dudi. Nginde gwa gïlängïdïnï gwa be ru nono dïjü dabru gïlïgänü.

16 Ngaa la'ti lïngïdï ndi ari ngaa liru ngwu'dun ngwudi Ngwaalu lati je gu Lïgï'rïm lidi Ngwaalu jano? 17 Ma be ari dïjï ndo dati geraji ngwu'dunalu ngwudi Ngwaalu, da Ngwaalu gerajalu. Ndi ari ngwu'dun ngwudi Ngwaalu ngwuju'ru ngwuru ngwani nga nga. 18 Aa'ti dïjï dere 'danggalanu da dudiyi ligo'ro lüngün. Ndi ari manari dïjï dere 'danggalanu daru diru dïjï dibebera bebere gwe gwudi dïdlä ndee, gäbïcär ngwuru de'rr nunnu ngwubebere 'didanu. 19 Ndi ari bebere gwudi dïdlä ndee gwuru ye'rr ngwäyänü Ngwaalu. Ndi ari yüllïnä kitabanu, “Ngwaalu ngwati ï'däcï ngwüjü ngwanni ngwaru ngwubebera ngwü'dïbä gwe ngwudi bebere gwegen.” 20 Yüllïnä 'to ndi ari, “Deleny dïlïngïdï ndi ari yigor yidi ngwüjï ngwanni ngwaru ngwubebera yiru 'tur.”

21 Yäy gu no, aa'ti dïjï da ïrïngïnï dïjï de dümnä. Ndi ari yi'ral 'dar yalu yiru ndi ari, 22 yani Bulij, yani Abuluj, yani Butruj, yani dïdlä, yani midi, yani yi'rany, yani gweneno na yani bïgänü, 'dar yalu yiru. 23 A nga nga liru lidi Kirictu na Kirictu gwuru gwudi Ngwaalu.

4

Ngwoo'ra ngwükäjär je ngwudi Kirictu

1 Yäy gäbïcär be a nje ngwüjï engga ndi ari a liru ngwïnäd ngwudi Kirictu ar ru ngwartan ngwätädäär je ndi inggidi yujimida yidi Ngwaalu. 2 A be yïbüpïnä ngwartan aar ru yigor ye'te pu giyiiru yegen. 3 A be ya'tiny ïtï änyïng a'tur manari nyii gwe obalu na aar nyi obalu yeleny ye yere yidi ngwüjï ngwümnä, 'didanu 'di nyi giligo'ro lüny gwa'ti übïdälü ligo'ro le lüny. 4 Ligor lüny lijayanu ndi ari ngwa'ti ätï yi'ral nono yere. A be ya'ti ani ndi ari äny gwujaw nono a be Deleny ru dadi nyi de obalu. 5 Yäy gu no aa'tina ngaa la obalu dïjï de gaji ga'tina ïndï ganni ge'ta Deleny. Dünär 'di a Deleny o'ra. Nginde gwuru gwadi 'täjï yi'ralalu gilingenalu yanni yändälü gïdïrïmänü ngwuje 'täjälü yidi yigor yidi ngwüjï komon nggä'dï dïjï de'te de'te da be Ngwaalu ortada da mbuji gu'ru güngün.

6 Gweneno, lani ngweengga, äny gwondijaja giyi'ral giyee 'dar giyigo'ro yärï Abuluj gwe yani elelle gwalu gïdïlä, nunnu ngaa lenge gïdïlä därï nunnu aa'ti dïjï dere da 'tü ngwuja'ranu ngwanni ngwüllïnä, nunnu aa'ti dïjï da piyi ligo'ro lüngün ndi ïrïngïnï dïjï de de'te ngaa ïnïjï dïjü de'te. 7 Ndi ari yärü gwuru gwanni gwuruja je 'ter gïdïjï di'ter? Yanni yätä je 'dar Ngwaalu ngwuru gwätädä je. Ma be ari Ngwaalu ngwuru ngwätädä

3:19 3.19 Äyüb 5.13 **3:20** 3.20 Mäjïmür 94.11

je, ange gwuru ngaa ye be arri nono ma ara je 'ti ätädï?

8 Ngaa lige'taja ndi ari yima je mbuji 'dar yanni yibupa je, ngaa lima onje, ngaa lima ru ngweleny nyii la'ti gu! Awa nggwüjädï ndi ari adinari ngaa ru ngweleny 'didanu nunnu aadi ar acajidi giyelenyanu. 9 Giyo yänggädï nje nono Ngwaalu ngwuminje ge'te gu'ru gooko liru ngwoo'ra ngwükäjäär je aar nje obedalu kebedalu lani yi'rany. Liminje ge'te a nje dïdlä na yï'rr na ngwüjï ombajajalu. 10 Änyängä liru ngwe'rr gwani Kirictu ngaa be bebere ndi Kirictu. Nyii lami'ratu ngaa be ojeme nono. Lima je näjï aar nje be calu mireny. 11 'Di gomon gidi gweneng nyii gilo lïtï je ngwamanu ar nje ngwäädä eny, lïndälü ngwanginu ngwanu. Lïpïnä, aar nje linynyi poor. 12 Lundu ngwäy ndi ape yiiru ngwuy ngwe ngwärï nunnu nyii eny, aar nje ngwüjï lo nje onjaci. Aar nje übïnälü nyii or'temaji, 13 aar nje ü'rïdä yi'duru nono nyii gwä'räcänü yigor ye yïjïlänü. 'Di gomon gidi gweneng, nyii gilo lima ru nono gïrüräny ngwüjï nyii ru ngwudigany gïdidlä.

14 Nggwa'ti ullu ngwuja'ri ngwee nunnu a je ngwe apiyi yaaru. Nje be ulli nunnu a je ngwe ola ndi ari nga liru yïjï yüny yanni yämnï nje. 15 'Di ma aang ni ari lätï ngwudere ngwüü'rï 'dï (10,000) ngwanni ngwata je enggaci gwani Kirictu, ngaa la'ti ätï papang je lonyadu! Äny gwuru papa gwanni gwülïngïtä je ndi ämnï gwudi Yicu Kirictu ndi ari äny gwuru gwanni gwondaca je ngwuja'ri ngwe ngwanni ngwujaw. 16 Yäy gu no, nggwa je päcälü ndi aang ïdïtänï 'dünggüny. 17 Yiru giyee yanni yïgäbïcïny ngaa je be ükäcä Timijawujing. Gwuru gïjï güny ganni gämnïny gwuru ligor le'te pu Gideleny. Gwuru gwa je diwayiniyi elelleng gwüny gwanni gwelelleny gwe ndi midi ndi Yicu Kirictu, gwanni gwelataar enggaci gwe gwanni gwati nyi enggaci yi'donga yidi Ngwaalu ngwaalu 'dar ngwati nyi gu ele.

18 Loko gilo la ji ndi ari nggwä'tüdï gwadi ila 'danggalu, yiru yanni yïgäbïcä je aar be piyi yigo'ro yegen ndi ïrïngïnï. 19 A be ma gu Deleny ari gito gwuru nggwa ila nyi be engga ndi ari giloo lari lïrïngïnä, gilo lätï yiima gwalla yani ondaji 'dogo! 20 Ndi ari yeleny yidi Ngwaalu ya'ti ani ondaji, aar be ani yiima. 21 Yäy gu no, yiru ange yanni yibupa je? Ngaa je ïlïjä dirula de gwalla nyi ila ämnï gwe na lïgï'rïm le lanni lïjïlänü?

5

A diwengga diru dïjïn äbrïnï ki'doonganu gidi Ngwaalu

1 Londaja na 'dünggüny yiru nono ma ru 'did ndi ari yïjïn giyo 'danggalanu! 'Di ati dïjï ru dïjïn gidaw didi mbumbu gwüngün! Ngwüjï ngwanni ngwa'ti lïngïdï Ngwaalinga, ngwati 'ti ärrü yi'ral giyee yiru gu no. 2 Ngaa be ïrïngïnï! Ngaa laadi manni runi gwulleny giyi'ral giyee 'di a dïjï äbrïnï ndoo därrü yi'ral giyee gidiliganu 'danggalu. 3 A be äny gwa'ti gito 'danggalu gilingeno ar be ji gïlïgï'rïm. Äny gwuma ari ngwuja'ri ngwüny gïdïjï ndee därrü yi'ral giyee ndi ari diminyi de obalu nono aadi nyi ji gito 'danggalu. 4 Manari ngaa lima o'rajidalu ngwürïny ngwe ngwudi Deleny dege dani Yicu ar ji gïlïgï'rïm, a yiima ji yidi Deleny dege dani Yicu gidiliganu 'dengge, 5 Gätïjär dijego'ro dïjü ndee ngwape a gu yi'ral dudi giyee yüngün yiki drü nunnu

aji a lïgï'rïm lüngün gïlängïdïnï komon gidi Deleny.

6 Ya'ti gu ädï ndi ari ngaa ïrïngïnï yi'ral ye yiru gu no. Ngaa la'ti lïngïdï ndi ari ma ang ape ngwü'rüdü ngwooko, ngwati gwürlï ngwülä 'dar aar uule? 7 Yäy gu no, gätär ngwü'rüdü mbüny ngwanni ngwu'rin nunnu ngaa ru ngwülä ngwanni ngwuyang. Ngaa ru ngwüjü ngwuju'ru, ndi ari liminje mï'rï nono girany ge gani Kirictu gidi Dambdani gwege. 8 Yäy gu no ar ape yï'rïnyïnä aa'ti ya ar je ape ngwü'rüd ngwe ngwanni ngwu'rin ngwani ngwü'rüd ngwudi yi'rinya na ke, ar je be ape yï'rïnyïnä yidi ligi'ra le la'ti ngwü'rüdänü lani ju'ri na 'didanu.

9 Ngwuja'ri ngwüny ngwanni ngwüllïjä je, ngwüllïjä je ndi ari aa'ti ngaa la acajidi ngwïjïn ngwe. 10 Nggwa'ti ge'taja ndi ari ngwüjü 'dar ngwanni ngwuki gïdïdlä ndee yani yïjïn, ngwuban, ngwu'ram, na lati äpïjï dïdülä yobo. Adinari nggwaru gu no, yaadi be ru ndi ari ngaa 'tü ngaa gatani ngwüjü ngwümnä gïdïdlä 'dar. 11 Ngaa je be üllïjä gweneno ndi ari aa'ti ngaa la acajidi ngwüjïngä le ngwanni ngwaru ngwuru ngwïkïrïjïn aar be ru ngwïjïn na aar ru ngwuban, na aar ru ngwudi yobo yidi dïdülä, ngwaru ngwulem, ngwati rlälï na aar ru ngwu'ram. Ngwüjï ngwanni ngwuru gu no, aa'ti ngwa ngwe jalu ndi eny. 12 Na äny gwa'ti ätï yeleny ndi nyi pïcï ngwüjü yelenya ngwuju ki'doonga poor ngwa'ti ki'doonganu gidi Kirictu. A be lanni gilo ki'doonganu ngwanni ngwati ape gwuki, ngaa lätï gu ndi a je pïcï yelenya. 13 Ndi ari lanni gilo kulu poor, Ngwaalu ngwuru ngwadi je pïcï yelenya. Gitab garu, “Äbrär gwanni gwuki 'danggalanu.”

6

Päjïdï yeleny gwudi ngwïkïrïjïn

1 Manari dïjï dere 'danggalanu dätï yi'ral yere kwenggen gwu'ter, awa ngwube apada poor ngwüjï ngwä'tüdï ngwïkïrïjïn aar pïcï yelenya ndi ari manni ngwapada ngwïkïrïjïn? 2 Ngaa la'ti lïngïdï ndi ari ngwïkïrïjïn ngwuru ngwadi pïcï ngwüjü yelenya ngwudi dïdlä? Manari ngaa liru ladi pïcï ngwüjü yeleny ngwudi dïdlä, ngaa lätï gu yiima ndi pï yelenya giyi'ral yanni yooko gu'ru ngwïkïrïjïnänü. 3 Ngaa lïlïngïdï 'to ndi ari alanga liru lanni ladi pïcï yï'rrä yelenya, no yiru gu'ru ndi ar pï yelenya giyi'ral yanni yooko yidi dïdlä ndee. 4 Ma be ari ngaa gilo lati garnati giyi'ral yidi dïdlä, ange gwuru ngaa be ïdïtänï ndi ele yi'ral ye yalu ngwüjï ngwanni ngwa'ti je gi'doonga gidi Kirictu gï'tïjä ngwäye? 5 Äjï be ni yaaru giyee! Gwere gwa'ti 'danggalanu gwubebera ndi ara je ombaci yi'ral liru ngweengga? 6 Ati be manni diweengga apada gwenggen ngweleny aar je pïcï yelenya ngwäyänü ngwüjï ngwä'tüdï ngwïkïrïjïn.

7 Anni raar 'didanu ndi ari ngaa lätäjïdü yi'ral nono, yinggida ndi ari ngaa lami'ratu gu mama. Ngaa larra ngaa 'ti be ämnä ndi aar je ärrïjï yanni yiki? Ngaa larra ngaa 'ti be ämnä ndi ara je ngwüjï ärräjï? 8 Ngaa be manni giyigo'ro yalu ärräjïdï ngaa kajidi ngaa ärrï yi'ral giyee 'di ngweengga ngwalu.

9 Ngaa 'ti gu lïlïngïdï ndi ari ngwüjï ngwanni ngwuki ngwa'ti ätï yu'rina yere giyelenyanu yidi Ngwaalo? Aa'ti la je ï'däjänü. Ngwïjïn yaa lanni lati äpïjï dïdülä yobo, yaa lanni

5:13 5.13 Täjïnïyä 17.7

lati mï'rï ngwäyänü, yaa ngwur ngwanni ngwati ürnï, yaa ngwur ngwanni ngwati ape ngwuru, 10 yaa ngwu'ram, yaa ngwuban yaa lanni lati rlälï yaa lanni laru ngwulem yaa lanni lati obe, dïjï dere da'ti ngwüjänü ngwanni ngwuru gu no, da mbuji yu'rina yidi yeleny yidi Ngwaalu. 11 Loko 'danggalanu gwerre liju giyi'ralanu giyee, ara je be Ngwaalu ga'rida nono, ara je ge'te ngaa ru lüngün, ndi ari ngaa liru ngwüjï ngwüdünälü yiima ye yidi Deleny dege dani Yicu Kirictu na Lïgï'rïm le lidi Ngwaalu ngwege.

Abrar yïjïnä

12 Ngwüjï ngwoko ngwati ari, “Yi'ral 'dar yä'tüdï drü 'dünggüny,” a be nggwa je ci, yi'ral 'dar ya'ti jaw 'dünggüny. Na loko lati ari, “Yi'ral 'dar yä'tüdï drü 'dünggüny,” a be nggwa je ci nggwa'ti gwuru dïnäd yi'ral ye yere. 13 Ngwüjï ngwoko ngwati ari, “Eny gwani lari na lari lani eny,” a be Ngwaalu ngwuru ngwadi je äbrï 'dün. A be ngwanginu ngwudi dïjï ngwa'ti ani yïjïn aar be ani yiiru yidi Deleny na Deleny diru dati iye ngwanginu. 14 Yiima ye yüngün, Ngwaalu ngwü'dï'rïyä Delenyalu giyi'ranyanu, na ngwunje 'dï'rïyälü 'to yiima ye yüngün.

15 Ngaa la'ti lïngïdï ndi ari ngwanginu ngwalu ngwuru ngwanginu ngwudi Kiricto? Ya gu jayi ndi ari nyi ape ngwangina ngwüny ngwudi Kirictu nje acidiyi dedr de? Bärï 'tur! 16 Ngaa la'ti lïngïdï ndi ari gwanni gwati aar acidi dedr de, diraar de le'te pu ngwangino? Ndi ari gitab garu nu, “Ngindenga 'dün la ru ngwanginu ngwe'te pu.” 17 A be gwanni gwati aar gekajidi Deleny de, gwuraar gwe le'te pu gïlïgï'rïm.

18 Abrar yïjïnä! Yere yanni yiki 'dar yati je dïjï ärrï, yati ärrïnï poor ngwanginu ngwüngün, a be gwanni gwa ärrï yïjïnä, yating je ärrädä ngwanginu ngwüngün. 19 Ngaa la'ti lïngïdï ndi ari ngwanginu ngwalu ngwuru ngwu'dun ngwudi Lïgï'rïm lanni Liju'ru lanni gilo 'danggalanu lanni lätädärä je Ngwaalo? Nga nga lä'tüdï lidi yigo'ro yalu ngaa be ru lidi Ngwaalu. 20 Ndi ari Ngwaalu ngwïllä je gu'ru ge, yäy gu no, näjär Ngwaalinga ngwanginu ngwe ngwalu.

7

Utalu gwani agidi

1 A be gweneno yani yi'ral yanni yulla je ndi ari, “Yijayana aa'ti ngwüjï ngwa ago?” Nggwaru yijayana aa'ti dïjï da agu. 2 A be anni onyadu yïjïn, a dur ätï dayu düngün a daw ätï dur düngün. 3 A dur aar acidi daw de düngün ndi ari diru daw düngün na 'to a daw aar acidi dur de düngün ndi ari diru dur düngün. 4 Daw da'ti ätï yelenya ngwanginu ngwüngün ndi ari dur düngün diru. Na 'to dur dati ätï yelenya ngwanginu ngwüngün ndi ari daw düngün diru. 5 Aa'ti dïjï da ümnïcï gwenggen ngwanginu ngwüngün, 'dogo manari lïmäätäjïdä gu gaji gooko nunnu ngaa gwuji otacing Ngwaalingalu. Aar be o're ngwuja'ri ngwudi dïmbür durnga daw de nunnu aa'ti dijego'rr da je ïdäjï ndi ari ngaa la'ti mätï ngwanginu ngwalu. 6 Nggwuca je gu no gwani ma aang 'dengenajidi nggwo ya'ti ani ngaa je ärrï yiima ye. 7 Äny gwüjädï ndi ari aadi ngwüjï 'dar ru nono änyïng. A be

6:16 6.16 Täküwïn 2.24

dïjï de'te de'te dangidacaar yi'ral yüngün yangidaci je Ngwaalu, dïjï ndee yi'ral yüngün yiru no na ndee dätï yi'ral yüngün yiru no.

8 A be ngwüjï ngwanni ngwa'ti agu na ngwedel, ngwunje ci, yijayana ndi ari aar jalu la'ti agu nono änyïng. 9 Ma be ari la'ti la burni ndi määtä ngwangina ngwegen, aar be agu. Ndi ari agu gwujayana ndi ü'dïnänü ami'ra gwe.

10 A be nggwa ola ngwüjü ngwanni ngwagu ngwuja'ri ngwe ngwee. Ola nggwee gwä'tüdï gwüny, gwuru gwanni gwenggaca Deleny ngwüjü. Ndi ari aa'ti daw da aar badatanu dur de düngün. 11 Na manari dima aar de badatanu, ngwube jalu aa'ti da ägïnï yaa aar o'rajidi dur de düngün. Na dur aa'ti da ge'te dayu düngün kay.

12 A be loko ladi nje ondaci äny, Deleny dä'tüdï, diweengga dere danni dagu dayu dä'tüdï dïkïrïjïn dämnä ndi aar de ji, aa'ti ding ge'te kay. 13 Na manari daw dätï duru dä'tüdï dïkïrïjïn, ngwube ämnï ndi aar de ji, aa'ti ding gatani. 14 Ndi ari dur danni dä'tüdï dïkïrïjïn dima jü'rïnï daw de düngün danni diru dïkïrïjïn, na daw danni dä'tüdï dïkïrïjïn dima jü'rïnï dur de düngün danni diru dïkïrïjïn. Manari ya'ti gu rüdï, yïjï yalu yïrngü a be anaku rar gu, yïjü'rïnä.

15 A be manari gwanni gwä'tüdï dïkïrïjïn gwuma ele, ngwele. Dur danni diru dïkïrïjïn yaa daw danni diru dïkïrïjïn da'ti gïkïnä yi'ral ye yere ngene. Ngwaalu ngwurnidi nje ndi ar jalu ladatalu. 16 Nga gwülïngïdï gu awa gwuru daw, ndi ari nga gwa gïlängïdïyï duru dunga? Yaa nga gwülïngïdï gu awa gwuru dur, ndi ari nga gwa gïlängïdïyï dayu dunga?

A dïjï ji anaku urnida gu Ngwaalu

17 Giyi'ralalu 'dar, ati dïjï de'te de'te ji ngwaalu anaku gï'tïjä gu Deleny ndi elelle gwanni gwornaca Ngwaalu. Ngwuja'ri ngwuru ngwee ngwanni ngwuru drü ngwondajiny ngwe giyi'doonga 'dar yidi Ngwaalu. 18 Dïjï dü'rïdänä anni urnidu Ngwaalo? Gäbïcär ngwujalu anaku rung gu. Dïjï ju da'ti ü'rïdänä anni urnidu Ngwaalo? Gäbïcär ngwujalu anaku rung gu. 19 Nga ü'rïdänï nga aa'ti ü'rïdänï, ya'ti ojema. Yanni yojemana yiru ndi ari a dïjï määtä ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu. 20 Gäbïcär dïjü de'te de'te ngwuji anaku jung gu gwele gwerre a be Ngwaalu urnida. 21 Nga gwuru dïnäd gwerre aar ang be Ngwaalu urnida? Aa'ti ligor la ang pänü giyi'ral giyee, ma ang mbuji gay ndi gätïnï linginalu, ärrü je. 22 Ndi ari gwanni gwuru dïnäd kaji ganni gurnida ge Deleny, gwuru dïjï dïgätïnä linginalu didi Deleny. Ye'te ye'te nginde gwanni gwügätï linginalu kaji ganni gurnida ge Deleny, gwuru dïnäd didi Kirictu. 23 Ngaa lillïnä gu'ru ge, aa'ti ngaa la ru ngwïnäd ngwudi ngwüjï. 24 Lani ngweengga, a dïjï de'te de'te ji ngwaalu ngwüngün ngwäyänü Ngwaalu, anaku urnida gu Ngwaalu.

Lanni la'ti agu na ngwedel

25 A be yani yi'ral yanni yulla je yani ngindenga lanni liru yu'taar, äny gwa'ti ätï ngwuja'ri ngwere ngwudi Ngwaalu ngwadi nje ngwe ci. Linje be ondaci 'dogo ngwuja'ri ngwüny gwuru dïjï dämnäcä Ngwaalu ngwätädä ïnäng gwüngün. 26 Anaku ru gu dïrbä gwenene no, äny gwaru ya jayani ndi dïjï jalu anaku jung gu. 27 Manari nga gwagu, aa'ti a gwa mïnï ndi ge'te dayu kay. Na manari nga gwa'ti agu, aa'ti nga

gwa mïnï dayu. 28 A be manari a gwuma agu, ya'ti a je ärrü yanni yiki. Na ma gu'taar ägïnï, ya'ting je ärrü yanni yiki. A be lanni lagu, la je dïrbä mbuji donyadu gïdïdlä ndee nyi gwubupa ndi a je gu etadi giyi'ral giyee.

29 Yanni yadi nyi ye ari lani ngweengga, yiru ndi ari gaji nggo ga'ti olanu. 'Tu'tu gwene aar elada gweere, lanni lätï ngwayu aar elelle nono ma aar je 'ti ätï. 30 Na lanni lirunu, aar ru nono ma aar 'ti runu. Na lanni lijayanu aar ru nono ma aar 'ti jayanu. Na lanni lati ellang gony aar ru nono ma aa'ti gong rüdï gegen ndi aar määtädä. 31 Lanni lati ape ngwony ngwudi dïdlä ndee, aar ru nono ma aar je 'ti apu. Ndi ari ngwong ngwudi dïdlä ndee ngwadi dudi. 32 Nggwümïnä je ngaa gätïnï linginalu aa'ti yigor ja je pïcï yi'ralanu yere. Dur danni da'ti agu a ligor päcï yi'ralanu yidi Deleny. Bupi gwüngün gwani ndi gäbïcï ligor lidi Deleny ngwujayanu. 33 A be dur danni dagu, ligor lüngün lïpïcä yi'ralanu yidi dïdlä ndee awa ndi gäbïcï dayu düngün ngwujayanu 34 no ligor lüngün liranu rom. Na no 'to daw danni da'ti ägïnä yaa gu'taar, yigor yegen yïpïcä je yi'ralanu yidi Deleny awa ndi ru gwudi Deleny gilingeno na gïligï'rïm. A be daw danni dägïnä darngana yi'ral yidi dïdlä ndee awa ndi gäbïcï duru düngün ngwujayanu. 35 Äny gwondaja ngwuja'ri ngwee gwani jayi gwudi yigo'ro yalu, ya'ti ani nggwümïnïcä je, aar be yani ngaa elelle gay ge gïdünälü a yigor yalu ru ye'te pu Gideleny.

36 Manari dïjï dere ndo da'ti burna ndi määtä lingina aar jalu gu'taar ge güngün ganni gading agu, na manari gima pe ngwüdlä ngwïndï, a gur engga ndi ari ngwagu, gäbïcär ngwagu, ya'ting je ärrü yere yanni yiki. Aar agidi. 37 A be dïjï danni dima gu ari ligor le lüngün, da'ti aar linyaca ngwube määtä buping gwüngün, a dima ari ligor le lüngün dä'tüdï dadi agu gu'taara, dïjï ndee därrü 'to yi'ral yïdünälü. 38 A be no, nginde gwanni gwagu gu'taara gwärrü yi'ral yïdünälü a be gwanni ga'ting agu, gwärränä yi'ral yïdünälü.

39 Manari dur didi daw ndona dijalu dimidu, dur düngün diru na anni jung na dimidu. Ma be ari dima ayi, daw da be gätïnï linginalu ndi ägïnï gidur danni da de ligor lüngün ari, a be nginde ru gwudi Deleny. 40 A be äny gwadi ari da jayananu manari dima 'ti ägïnä, yiru ndi ari äny gwätï 'to Lïgï'rïmä lidi Ngwaalu.

8

Eny gwudi mï'rïnï nono gwudi dïdülä

1 A be gwenene yanni yulla je yani eny gwudi ngwong ngwümï'rïnär ngwe nono gïdïdülä, alanga 'dar lïlïngïdï ndi ari a libebera. A be bebere gwati gäbïcï ngwüjü aar piyi yigo'ro yegen a be ämnï, gwati odajidi. 2 Nginde gwanni gwaru gwülïngïdï yi'ral yere, nginde 'didanu ya'ting je lïngïdï anaku rar gu. 3 A be dïjï danni dämnä Ngwaalinga, a be Ngwaalu ru ngwülïngïdï ngindeng.

4 Yäy gu no, yani eny gwudi mï'rïnï nono gwudi dïdülä, a lïlïngïdï ndi ari dïdülä dä'tüdï gong gere gïdïdlä. Ngwaalu ngwere ngwa'ti mana aar be ru ngwe'te pu 'dogo. 5 Manari yi'ral yere giyoo kerala yaa gïdïyängälü yati gäbïcï ngwüjü aar ari yiru ngwaalu, yiru 'didanu ndi ari ngwaalu ngwo ngwonyadanu na ngweleny onyadanu, 6 a be alanga lätï 'dogo Ngwaalinga ngwe'te pu ngwuru Papa ngwuge'ta yi'ralalu

'dar ngwuru gwanni gwümïdïjär. Ar ätï Delenya de'te pu diru dani Yicu Kirictu gwanni gwuge'ta gwe Ngwaalu yi'ralalu 'dar gwuru gwati nje ätädä miding.

7 A be ngwüjï 'dar ngwa'ti lïngïdï yi'ral giyee. Ngwüjï ngwoko ngwuma je dïdülä mananu 'di manari ngwuma eny ngwony ngwudi mï'rïnï nono gwudi dïdülä, aar je engga ndi ari 'did ngwudi dïdülä ngwuru. Ndi ari lami'ratu yigor yegen ati aar be engga ndi ari lima rngï. 8 A be yilinginna ndi ari ngwong ngwani eny, ngwati nje 'ti 'donggaja gito Ngwaalu, ma ar je 'donya ndi eny, a la'ti la erne gony gere na ma ar je eny, a la'ti la bile gony gere.

9 Arnganar nunnu aa'ti gätïnï linginalu ndi arri gwalu gwa ru gimle ngwüjï ngwanni ngwo ngwami'ratu yigor. 10 Ndi ari dïjï ndoo dami'ratu ligor lüngün, aar ang engga gwanni gwaru gwubebera ndi eny kobo gidi dïdülä, gwa ang gäbïcï gwa 'ranu ndi eny ngwüdï ngwudi dïdülä. 11 Bebere gwunga gwa be ru gwa gäbïcï dïjü ndee dami'ratu da dudi a gu be lenge ndi ari, Kirictu gwayu gwani gwanggalu nggwee. 12 A be anni ati aang ärrïjï ngwanggalu yi'ral yiki ngaa je gwü'rä yigor yegen yanni yami'ratu, ngaa lati ärrïjï Kirictung yi'ral yanni yiki. 13 Yäy gu no, manari yanni yati nje eny yati gäbïcï diwengga ngwï'dï, nggwa'ti ba be gweny ngwüdï ngwoo a'tur nunnu aa'ti gwunyi gäbïcï gwï'dï.

9

Doo'ra dükäjäär dätï gu

1 Äny gwa'ti gätïnä linginalu ndi ärrï yi'ral yanni yïmïnä je Ngwaalo? Äny gwä'tüdï doo'ra dükäjääre? Äny gwa'ti änggädï Delenya dege dani Yico? Deleny dä'tüdï ruja je ngwïkïrïjïn äny gwe? 2 Manari loko länggädïny ndi ari nggwä'tüdï doo'ra dükäjäär, yiru gu ndi ari ngaa länggädïny gu ndi ari äny doo'ra dükäjäär! Ndi ari ngaa liru inggidi gwudi ükäjï gwüny Gideleny.

3 Ngwuja'ri ngwee ngwuru ngwanni ngwatiny ngwe ruci ligo'ro lüny ngwüjï ngwanni ngwatiny ngwe obalu. 4 Nyii la'ti gu ätï ndi nje ätä enying na ndi ïyïng gwani ape yiiru gwärï? 5 Nyii la'ti gu ätï ndi ari nyii apani dayu dämnä Ngwaalu, anaku ati gu ngwoo'ra ngwükäjäär je ngwoko ru, na ngweengga ngwudi Deleny na Butruje? 6 A be nyängä Birnaba gwe ru 'dogo jücü la'ti ätï gu ndi nje ätä, 'dogo nyii ape yiiru nyii enye? 7 Ma gwu'tulu ji giyiiru gwati apani ngwony ngwanni ngwümïnïng je? Yärü gwanni gwati kwoy daarti didi yügïrï ngwu'ti be ïtï yügïrï? Na yärü gwuru gwanni gwati iye yo'ra ngwu'ti be ïyü yan yegen? 8 Äny gwondaja ngwuja'ri ngwee nunnu ngwuru ngwudi dïjï dümna? Yobo yidi Müjä ya'ti ondaja ngwuja'ri ngwee ngwe'te ngwe'te? 9 Ndi ari yüllïnä kitabanu gidi yobo yidi Müjä ndi ari, “Aa'ti nga gwa gekaji gindri ngwüjïrtï ngwulem ma ge ji ndi ape yiiru.” Gïndrï giru gondajaja gu Ngwaalo? 10 'Didanu Ngwaalu ngwondaja ngwuja'ri ngwee 'dar ngwani alanga, ya'ti gu rüde? Yäy, giyee yüllïnä yani alanga ndi ari manari dïjï didi giruny dima gwürï, dati dünïcï yiiru yidi ngwuy ngwüngün, na danni dati u'rï dati gu ru 'to ndi ari ngwa ji aar emadi giyonanu. 11 Ma be ari nyii lima je gu kwoy yuula yidi lïgï'rïm anni ondacara je ng-

9:9 9.9 Täjïnïyä 25.4; 1 Timijawuj 5.18

wuja'ri ngwanni ngwujaw, a be yonyadana yere manari lima je unada yi'ral nono yidi lingeno? 12 Manari ngwüjï ngwoko ngwätï gu 'danggalu yi'ral giyee ndi ari ngaa je gendaci ngwuy, nyii la'ti be laadi gu ätäne?

A be nyii la'ti gu ätï giyi'ral giyee. Nyii be manni määtä yiguri giyi'ral 'dar nunnu aa'ti nyii la ümïnïcï ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwudi Kirictu. 13 Nga nga la'ti lïlïngïdï ndi ari ngwüjï ngwanni ngwati ape yiiru kobo ngwati mbuji enying gwegen kobo na lanni lati ape yiiru yidi dagad, lati emadi ngwong ngwanni ngwati aar je gatalu gidagade? 14 Gay ge ge'te ge'te, Deleny daru, ngindenga lanni lati ondaji ngwuja'ri ngwanni ngwujaw, aar mbuji enying gwegen ngwüjï ngwanni ngwa ämnï ngwuja'ri ngwanni ngwujaw.

15 A be äny gwa'ti mbuja gony gere ngwuja'ri ngwe ngwee na nggwa'ti ullu ngwuja'ri ngwee ndi ari äny gwümïnü gony gere, ya jayani manni ndi nyi ayi ndi ari a nyi dïjï dere düdïjï ïrïngïnïng nggwee. 16 Ma be ari nyi ondaju ngwuja'ri ngwe ngwanni ngwujaw, nggwa'ti gwa ïrïngïnï ndi ari lilinyaciny ndi ondaji ngwuja'ri. Wäjäj bi 'dünggüny manari äny gwuma 'ti ondaca ngwüjü. 17 Adinari äny gwapu yiiru giyee yidi ondaji gi'ra ge güny, äny gwaadi utalu gu'ru ge gidi yiiru yüny. A be anni aa'ti nyi ondaja gi'ra ge güny, ya be ani ndi ari äny gwü'dï'rü yiiru ye yanni yicaar nyi ye. 18 Gu'ru güny giru ange? Gu'ru güny giru ndi ari nyi ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwanni ngwujaw 'dogogalu tar nggwa'ti gu ätï.

19 Äny ngwuru dïjï dïgätïnä linginalu nggwä'tüdï dïnäd didi dïjï dere, nyi be gäbïcï ligo'ro lüny nyi genne ngwüjï 'dar nunnu nje apada ngwonyadu ndi Kirictu. 20 Ngwüyäwüd, nyi arri nono Ngwüyäwüd nunnu nje apada ndi Kirictu, lidi yobo yidi Müjä, nyi arri nono ngindeng je, nyi be ru gwanni gwa'ti ïndï yobo ye, nyi gu be ru nunnu nje apada ndi Kirictu lidi yobo. 21 Miny ji ngwüjï ngwe ngwuru Garany ngwanni ngwa'ti ätï yobo yidi Müjä, nyi arri nono minyi 'ti ätï yobo yidi Müjä, nunnu nje apada ndi Kirictu lanni la'ti ätï yobo, nyi be ru gwanni gwätï yobo yïndï Ngwaalu ndi ari äny gwämnä yobo ye yidi Kirictu. 22 Ngwüjï ngwanni ngwami'ratu, nyi ami'rati nunnu nje apada ndi Kirictu lanni lami'ratu. Nyi gu ru ngwüjï 'dar giyi'ral 'dar ngway ngwe ngwonyadanu nunnu nje gïlängïdïyä loko ndi Kirictu. 23 Yati nje ärrï giyee 'dar nunnu a ngwuja'ri ngwanni ngwujaw badalu nunnu nyi ape gu'ru ndi onjaci gwüngün.

24 Ngaa la'ti lïngïdï ndi ari 'dar lanni lati dokati, lati dokati, ngwube aji ngwuru gwe'te pu gwanni gwati ape gu'ro? Dokatar be 'to no nunnu aang ape gu'ru.

25 Gwanni gwati ele ndi dokati, gwati määtä ngwangina 'dï'däny ndi ïdïtänï. Lati gu ru no nunnu aar je giki gi'riba gidi yeleny ganni gati medadi, a be alanga, lati dokati nunnu aar nje giki gi'riba gidi yeleny ganni gati jalu gwur'tal.

26 Yäy gu no, äny gwa'ti dokatu nono dïjü didokatalu rügüm. Äny gwa'ti pidu gi'rundu ge nono dïjü dïpïdï diruna. 27 No äny gwümätï ngwangina ngwüny aar ru dïnäd 'dünggüny nunnu minyi ondaci ngwüjü ngwu'ter ngwuja'ri ngwanni ngwujaw, äny ligo'ro lüny aa'ti nggwa ami'rati ndi ape gu'ru.

10

O'rar kora gidi ngwüjï ngwudi

Yïjïräyïl gwerre

1 Ndi ari äny gwa'ti mïnä ndi
ari ngaa dodani lani ngwänggärï
yi'ral yanni yiju ngwüjï ngwudi
Yïjïräyïl ngwuru ngwügüürnä ng-
wege gwerre. Ngwügüürnä ng-
wege 'dar ngwuju gu gïbä'rälä
giru yiima yidi Ngwaalu, 'dar
aar ü'rü yaanu 2 gaji ganni güdï
je ge Müjä, 'dar aar nyïnyïnï
giyaw yanni yü'rïdäär jänü na
kïbä'rü ganni gïgätï jälä. 3 'Dar
lïtï enying gwe'te gwe'te gwudi
lïgï'rïm 4 na ngindenga 'dar lïyü
ïyïng gwe'te gwe'te gwudi lïgï'rïm
gwanni gwügï'tïjä je Ngwaalu yi-
ima ye yüngün. Ndi ari lïyü
yaw yidi lïgï'rïm yanni yï'tüyä je
Ngwaalu aar bälädälü ki'ri ganni
gïndäär le. Na gi'ri nggoo gïndäär
le, Kirictu gwuru. 5 A lonyadu
aa'ti yi'ral yegen jädï Ngwaalin-
ganu a je Ngwaalu gäbïcï aar ay-
alu a ngwangina ngwege badalu
poor gïtäny.

6 A be yi'ral giyee yiju nunnu
aar nje yedeny eny aa'ti yigor yege
ya ape yi'ral yanni yiki anaku
apa gu ngwüjï ngwoo yi'ral yanni
yiki. 7 Aa'ti äpïjï dïdülä yobo
yere anaku äpïjär gu loko dïdülä
yobo, anaku üllïnäär gu ndi ari,
“Ngwüjï ngwujalu ndi eny aar ïyï
aar be 'dï'rï ndi aku ngwu'dera
aar riti riting gwudi yïjïn.” 8 Aa'ti
a la ru ngwïjïn anaku rar gu
ngwïjïn loko 'di aar je 'rinye
gomon ge'te pu ngwüü'rï küü'rï
na tä'rïl (23,000). 9 Aa'ti a la ïdäjï
Delenya anaku ïdäjäär gu loko, a
je ngwüüngä eny aar ayi. 10 Na
aa'ti ngaa la äbïngïnï giyinenanu
anaku äbïngïnäär gu giyinenanu
loko, a je gï'rr gidi yi'rany 'rinye.

11 Yi'ral giyee 'dar yimbuja je
nunnu aar ru yanni yadi nje
enggaci ngwuja'ri ar arngani,
ngwüllïnä nunnu aar nje girinya
lanni lima je gu ngwüdlä ngwee
mbutanu. 12 Yäy gu no manari
nga gwänggädï ndi ari nga nggwo
gwümätïnälü 'dï'däny, arngana
be ligo'ro lunga aa'ti a gwa ï'dï!
13 Dïrbä danni dimbuja je, dim-
buja je 'dogo anaku ating gu mbuji
dïjü dümnä. A be Ngwaalu ng-
wuru ligor le'te pu ngwa'ti ngwa
je gäbïcïjï gony gere ndi aar je
ïdäjï yiima ye yipana 'danggalu
manari ngaa lima ji gïdïrbänü,
Ngwaalu ngwa je gï'tïjï gay nunnu
ga ge or'temaji.

Yï'rïnyïnä yidi dïdülä na Eny gwudi Deleny

14 Yäy gu no, lani ngwumaad
ngwüny, abrar yobo yidi dïdülä.
15 Äny gwondaca je liru ngwüjï
ngwätï yigor, ombajar je be yigor
ye yalu. 16 Giny ganni gati ar
gu uli ar ari yäy 'tu, gä'tüdï gidi
acajidi gwudi yïn yidi Kiricto? Na
gon ganni gati ar ü'ränü ar gigi-
nanu gä'tüdï gidi acajidi ngwang-
inu ngwudi Kiricto? 17 Ndi ari gon
giru ge'te pu, ar be onyadi, ar ru
ngwanginu ngwe'te pu ndi ari gon
giru ge'te pu gacajidar gu 'dar.

18 Ombajar ngwüjü ngwudi
Yïjïräyïl, lä'tüdï lanni lati eny
ngwony ngwudi mï'rïnï nono, lati
acajidi gidagade? 19 Giyee yani
ange? Gong ganni gïmï'rïnäär ge
nono gïdïdülä giru gong gere, ya
dïdülä diru gong gere? 20 Bärï,
a be ngwong ngwanni ngwati
ngwe ngwüjï ngwudi dïdülä
mï'rïnï nono, ngwati aar je dügïjï
ngwü'rïllä ngwati aar je 'ti dügïjä
Ngwaalinga. Nggwa'ti a je mïnä
ndi aang acajidi ngwü'rïllä ngwe.
21 Ngaa la'ti la acajidi kiny gidi
Deleny na kiny gidi ngwü'rïllä
'to. Ngaa la'ti la acajidi ndi eny
'dün gïdïmbür didi Deleny na
gïdïmbür didi dï'rïllä. 22 Yi'ral

10:2 10.2 Mäjïmür 78.13–14 **10:4** 10.4 Gwuruj 17.1–7; Adad 20.2–13; Mäjïmür 18.2 **10:5** 10.5 Adad 14.29–32 **10:7** 10.7 Gwuruj 32.6 **10:8** 10.8 Adad 25.1–18

giyee yani ndi ari a ladi iye Ngwaalinga ligorano? A lojemana nono 'dünggüngüne?

Näjär Ngwaalinga giyi'ral 'dar

23 Ngwüjï ngwoko ngwati ari, “Yi'ral 'dar yä'tüdï drü 'dünggüny,” a be yi'ral 'dar ya'ti jaw 'dünggüny. Ngwüjï ngwoko ngwati ari, “Yi'ral 'dar yä'tüdï drü 'dünggüny,” a be yi'ral 'dar yä'tüdï yidi oda. 24 Aa'ti dïjï dere da bupi jaying gwudi ligo'ro lüngün, ngwube bupi jaying gwudi ngwüjï ngwu'ter. 25 Ngwüdï ngwere ngwïllïnä ngwiliny ïtär je, aa'ti ngwa ngwe utalu giligoranu, ndi ari, 26 “Dïyäng didi Deleny diru na ngwong 'dar gïdïyängälü ngwüngün ngwuru.” 27 Ma be ari dïjï dere danni dä'tüdï didi gi'doonga gidi Ngwaalu dima je urindi ndi eny 'dunu 'dünggüngün, ma aang be mïnï ndi gwujani, ma aar je ätädä ngwony ngwere ngwudi eny, ïtär je aa'ti ngwa gwe utalu giligoranu. 28 Ma be ari dïjï dere dima ang ci, “Ngwong ngwee ngwümï'rïnäär ngwe nono ngwudi dïdülä ngwuru,” aa'ti be ngwa je eny gwani dïjï ndoo dondacanga na gwani ligor 29 nggwa'ti äbïngädï giligor lalu a be ligor ru lidi dïjï di'ter. Ndi ari ange gwuru a nyi be ligor lidi dïjï di'ter ümïnïcï ndi gätïnï linginalu gwüny? 30 Manari äny gwati ci Ngwaalinga yäy 'tu nyi be eny yiru ange aar nyi gwe be obalu gwani eny gwuciny gu Ngwaalinga yäy 'tu?

31 No, manari ngaa lati eny ngaa ïyï yaa yere 'dar yanni yati a je ärrï, ärrär je gwani näjï gwudi Ngwaalu. 32 Aa'ti ngaa la gäbïcï dïjï dere ndi obalu arri gwe gwalu, Ngwüyäwüd na ngwüjï ngwuru Garany na gi'doonga gidi Ngwaalu. 33 Nono ati nyi bupi ndi gäbïcï ngwüjü 'dar aar jayanu giyi'ral 'dar ndi je ärrï. Ndi ari nggwa'ti ärrädï ndi jayi gwudi ligo'ro lüny, nyi be arrada ndi jayi gwudi ngwüjï ngwonyadu, nunnu aar gïlängïdïnï.

11

1 Gwujanar gora güny, anaku ati nyi gu gwuji gora gidi Kirictu.

O'rajidalu ndi otaci Ngwaalu kibedalu

2 Äny gwürtädä je ndi ari ngaa lidiwayininy giyi'ral 'dar na gwani määtädä ngwuja'ri ngwanni ngwape nje nga je enggaci anaku ätädä je gu.

3 Äny gwümïnä gwenene ndi aang lenge ndi ari Kirictu gwuru gi'ra gidi dur de'te de'te, na dur diru gi'ra gidi daw, na Ngwaalu ngwuru gi'ra gidi Kirictu. 4 Dur dere danni dati otaci Ngwaalingalu na ngwalliji yïjïrä gi'ra ge gïgwü'rïbänälü, da'ti dïnyädï Kirictung gwanni gwuru gi'ra güngün. 5 Na daw dere danni dati otaci Ngwaalingalu na ngwalliji yïjïrä gi'ra ge gijalu mbüny, da'ti dïnyädï gi'ra güngün, yiru nono mung wädïnï. 6 A be manari daw dati 'ti gwü'rübäjä gi'ralu, gäbïcär ngwü'rï'tädä ngwä'rälä, a manari yiru yaaru ndi daw ü'rï'tädä ngwä'rälä na ngwüwädïnï, gäbïcär ngwuje gwü'rübäjälü.

7 Dur da'ti da gwü'rübäjï gi'ralu güngün, anni rung gi'remna gidi Ngwaalu na näjï gwüngün, a be daw diru näjï gwudi dur. 8 Ndi ari dur da'ti aar ge'ta gidaw, a be daw diru dige'taar gidur. 9 Na dur da'ti aar gï'tïjä dayu, a be daw diru dïgï'tïjäär duru. 10 Yiru giyee na nunnu gwani yï'rr, a daw ge'te gony gere ki'rala nunnu

10:22 10.22 Täjïnïyä 32.21 **10:26** 10.26 Mäjïmür 24.1

ngwinggidi gi'remna gidi yeleny ki'ra güngün.
11 A be Gideleny, daw da'ti ju
'ter gidur a dur ji 'ter gidaw. 12 Ndi
ari anaku ge'taar gu dayu gidur,
yiru gu 'to ndi ari dur dïlïngïnä
gidaw. A be yi'ral 'dar yïndï
Ngwaalu.
13 Ombajar je be yigo'ro ye
yalu, yü'rïdï gu dayu ndi otaci
Ngwaalingalu da'ti gwü'rübänä
gi'ralo? 14 A mine drü dati nje
'ti enggaca ndi ari yiru yaaru
gidur ndi oleye ngwä'rälü 15 ma
be daw ole ngwä'rü, ngwa'ti ani
ïrïngïnï gwüngüne? Ndi ari
dïgï'tïjäär ngwä'rü ngwola ngwe
gwü'rübänï gi'ralu. 16 A be ma-
nari dïjï dere dïmïnü ndi garnati
giyi'ral giyee, dïmürä diru ndee
dïndï de yi'doonga 'dar yidi Ng-
waalu na da'ti ar ätï dere mana.

Eny gwudi Deleny
(Mätä 26.26–29; Murkuj 14.22–
25; Luka 22.14–20)
17 Ngwuja'ri ngwee ngwadi nyi
ngwe ari, äny gwä'tüdï gwada je
ortada, ndi ari o'rajidalu gwalu
gwati apa yi'ral yonyadana yanni
yiki ndi ari ngwuje apa yanni
yijaw. 18 Gwerre gwerre, ng-
gwu'dingina ndi ari ma ji ma aang
o'rajidalu liru gi'doonga gidi Ng-
waalu, ngaa lati ü'rï'tïdänü, yinje
ämnï yoko ndi ari ya gu ru 'did.
19 Yilinginna ndi ari ürï'tïdänü
gwadi ji 'danggalanu nunnu ngaa
gwällïnï lanni lurnida je Ng-
waalu 'danggalanu. 20 Ma aang
o'rajidalu ngwaalu ngwe'te pu,
ngaa lati 'ti o'rajidalu nunnu
aang eny Enying gwudi Deleny,
21 ndi ari ma aang eny, dïjï de'te
de'te dati dalmacani gwenggen
gwe'te ngweny enying gwüngün
a be gwenggen ji ngwamu ngwe,
na gwe'te ngwïyï 'di ngwürläli!
22 Ngaa la'ti ätï ngwu'duna ng-
wada gu eny ngaa gu ïye? Na
ngaa lati anidanu gi'doonga ge
gidi Ngwaalu ngaa je gäbïcï je
lanni liru ngwuwayi a je yaaru
ape? A be nggwada je ca? Ii a
je ortada giyi'ral giyee? Nggwa'ti
gwa je ortada!

23 Ndi ari yanni yape nje
Gideleny, yiru yanni yima je
ätädä yani ndi ari Deleny dani
Yicu gidilung danni dima aar de
gwurlanu, gwapu gona, 24 ngwube
ci Ngwaalinga yäy 'tu ngwü'ränü
ngwube ari, “Ngwanginu ngwüny
ngwuru ngwee, ngwani nga nga,
ärrär je giyee nyi ye diwayini.”
25 Ye'te ye'te mana anni ma aar
medaji enying, ngwape ginya
ngwari, “Giny nggee giru gekajidi
gwanni gwuyang gwudi yïn yüny,
ärrär je giyee ma aang ïyï nyi
ge diwayini.” 26 Ndi ari manari
ngaa lima eny gona nggee ngaa
ïyï ginya nggee, ngaa ondajalu
yi'rany ye yidi Deleny 'di ngwo'ra.

27 Yäy gu no, dïjï danni dadi
eny gona ngwïyï ginya gidi Deleny
gay ge ga'ti jaw, nginde gwa ke
nono ngwanginu ngwudi Deleny
na gïyïn yüngün. 28 A dïjï ombani
ligo'ro lüngün gwerre gwerre ndi
eny gona ngwïyï ginya. 29 Ndi ari
dïjï danni da eny ngwïyï danidanu
ngwanginu ngwe ngwudi Deleny,
da eny da ïyï da obalu ligo'ro le
lüngün. 30 Yi'ral giyee yïgäbïcä je
lonyadu 'danggalanu aar ami'rati
aar ümï na loko lima ayi. 31 Ma be
ari alanga lombana yigo'ro yege,
la'ti ladi nje le obalu. 32 Ma nje
gwe Deleny obalu, gwureraji nje
nunnu aa'ti a la ji linje le obalu
ngwüjïngä le ngwudi dïdlä.

33 Yäy gu no, lani ngwänggärï,
manari ngaa lima o'rajidalu
gwüpäng ndi eny, dünïcïdär.
34 Dïjï danni dïtï ngwamu gwul-
leny ndi dünïcï ngwüjü, ngweny
'dunu 'dünggüngün, nunnu ma
aang o'rajidalu aa'ti ya gwurli ya
ru obalu.

Na ma ji minyi ila, ya je be enggaci yanni yima ï'dälü.

12

Angidaji gwudi Lïgï'rïm lidi Ngwaalu

1 A be gwani yi'ral yanni yulla je yani angidaji gwudi Lïgï'rïm lidi Ngwaalu lani ngweengga, äny gwubupa je ngaa je lenge. 2 Ngaa lïlïngïdï ndi ari gwele gwerre nga nga liru ngwüjï ngwa'ti lïngïdï Ngwaalinga ngwuruya je dïdülä dati 'ti ondaju ara je dudiyi. 3 Yäy gu no nggwa je ondaci ndi ari, dïjï dere da'ti dati ondaju Lïgï'rïm le lidi Ngwaalu dati ari, “Yicu gwü'täjäär gu ngwünyü,” na dïjï dere da'ti da ari, “Yicu gwuru Deleny,” 'dogo Lïgï'rïm le lanni Liju'ru.

4 Angidaji gwudi lïgï'rïm nggwo onyadu yi'ranu, a be Lïgï'rïm ru le'te le'te. 5 Yiiru giyo yonyadu yi'ranu a be Deleny ru de'te de'te. 6 Apepe nggwo gwonyadu yi'ranu a be Ngwaalu ru ngwe'te ngwe'te ngwanni ngwati ape yi'ral 'dar 'dengge.

7 Dïjï de'te de'te dati gu Ngwaalu inggidi Lïgï'rïmä lani jayi gwudi ngwüjï 'dar. 8 Gïdïjï de'te, dati Ngwaalu ätädä ngwuja'ri ngwudi bebere Lïgï'rïm le na mana di'ter ngwätädä ngwuja'ri ngwudi lenge Lïgï'rïm le le'te le'te, 9 na di'ter ngwätädä ämnïng Ngwaalu Lïgï'rïm le le'te le'te a di'ter ngwätädä angidajing gwudi u'riyi nono Lïgï'rïm le giloo le'te le'te, 10 na di'ter ngwätädä ndi ape yiima, na di'ter aar ätädä ndi alliji yïjïrä, na di'ter aar ätädä ndi lenge ngwügï'rïmä, na di'ter ndi ondaji ngwungla ngwe ngwu'ter, na di'ter aar ätädä ndi gwürlï ngwungla. 11 Giyee 'dar apepe gwuru gwudi Lïgï'rïm le'te le'te na yating je gegenaci ngwüjü anaku mïnïng gu.

Ngwanginu ngwuru ngwe'te pu aar be onyadi yerelanu

12 Ngwanginu ngwuru ngwe'te pu aar be ätï yerel yonyadanu, na yerel giyee yonyadanu, yati ge'te ngwangina ngwe'te pu. Yäy yiru gu 'to no ndi Kirictu. 13 Ndi ari alanga 'dar lïnyïnyïnä Gïlïgï'rïm le'te pu ngwanginu ngwe'te pu manari a liru Ngwüyäwüd na manari a liru ngwüjï ngwanni ngwuru Garany na manari a liru ngwïnäd na manari a la'ti gu rüdï. Alanga 'dar lätädï nje Lïgï'rïmä le'te pu ar ïyï.

14 Gwenene ngwanginu ngwä'tüdï gerel ge'te pu aar be onyadi yerelanu. 15 Manari gora gaadi ari, “Nunnu äny gwä'tüdï guy, äny gwä'tüdï gwudi ngwanginu,” gay ga'ti gaading ge abri ndi ru gidi ngwanginu. 16 A manari länï laadi ari, “Nunnu äny gwä'tüdï läy, nggwä'tüdï gwudi ngwanginu,” gay ga'ti gaading ge abri ndi ru lidi ngwanginu. 17 Adinari ngwanginu 'dar ru läy, a laadi be 'dingini ange gwe? Na adinari 'dar ru länï, a laadi be ü't ange gwe? 18 A be 'didanu ru ndi ari Ngwaalu ngwuma gege'te yerel ngwanginu 'dar anaku mïnïng gu ndi aar gu ru. 19 Adinari aar ru gerel ge'te pu 'dar, ngwanginu ngwaadi be gï'tïnä awa? 20 Yiru ndi ari yerel yidi ngwanginu onyadi a be ngwanginu ru ngwe'te pu.

21 No läy la'ti la ci guy nu, “Äny gwa'ti ang mïnü.” Na gi'ra ga'ti ga ci yora, “Äny gwa'ta je mïnü!” 22 Yiru manni ndi ari yerel yidi ngwanginu yanni yati enggani yami'ratu, yiru yanni yojemana yi'ral. 23 Na yerel ngwanginu yanni yati enggani yooko gu'ru ndi aar je denya, yati ar je denya denyang gwanni gwuru 'ter. Na yerel ngwanginu yanni yati 'ti engganalu, yiru ya ärrïnï yi'ral

yijaw, 24 a be yerel ngwanginu ngwege yanni yenggana ya'ti mïnü ndi aar je ärrï yi'ral yijaw. A be Ngwaalu ngwuru ngwügä'räjä yerel ngwanginu gwüpäng ngwuje ätädänï yerel gu'ru yanni yami'ratu. 25 Nunnu aa'ti ü'rï'tïdänü gwa ji ngwanginu aar be ubidanu ndi arngajidi. 26 Manari ngwanginu gerel ge'te ngwumbuju dïrbä, yerel 'dar ngwanginu ngwa aar ngwe mbuji dïrbä, ma gerel ge'te näjïnï a yerel 'dar aar le jayanu.

27 Gwenene nga nga liru ngwanginu ngwudi Kirictu, na dïjï de'te de'te 'danggalanu diru gerel gidi ngwanginu. 28 Na ki'doonga gidi Ngwaalu, Ngwaalu ngwuma ge'te gwerre gwerre ngwo'ra ngwükäjäär je, ngwo're ngwuge'te ngwïjïrä, a mana ngwuge'te ngworta, a be lanni lati ape yiima, na lanni langidacaar je ndi u'riyi ngwüjü nono, lanni lati gataji ngwüjü düwä ngwu'ter, lanni langidacaar je ndi rurriyi yiiru, na lanni lati ondaji ngwungla ngwe ngwu'ter. 29 Ngindenga 'dar liru ngwoo'ra ngwükäjäär je? Ngindenga 'dar liru ngwïjïre? Ngindenga 'dar liru ngwoorta? Ngindenga 'dar lati ape yiima? 30 Ngindenga 'dar langidacaar je yiima ndi u'riyi ngwüjü nono? Ngindenga 'dar lati ondaji ngwungla ngwe ngwu'tere? Ngindenga 'dar lätï yiima ndi gwürlï ngwungla? 31 Ara je yigor enyanu gwani angidaji gwanni gwupana.

A gwenene nggwa je enggaci gay ganni girana gu'ru.

13

Bupi gwudi ämnï

1 Adinari nyi ätï yiima ndi ondaji ngwungla ngwe ngwu'ter ngwudi ngwüjï ngwümnä na ngwudi yï'rr, nyi 'ti be ätï ämnïng, äny gwuru nono laaba lïpïnä kïlïng kïlïng 'dogo na nyi aranu rïng rïng nono gä'rïnggülä. 2 Adinari aar nyi angidaci ndi alliji yïjïrä nyi lenge yujimida 'dar nyi ätï bebereng 'dar na adinari nyi ätï ämnïng Ngwaalu 'di ating äbrï yeno, nyi 'ti be ätï ämnïng, äny gwuru 'tur. 3 Adinari nyi ätädä ngwuwaya ngwony ngwüny 'dar nyi gatu ngwanginu ngwüny gïlïgä aar ü'dïnï* nyi 'ti be ätï ämnïng, ya'ti nje mbuji yere.

Elelle gwudi ämnï

4 Ämnï gwati määtä liguri, ämnï gwati ïnä, ämnï gwä'tüdï yï'düny, ämnï gwati 'ti ïrïngïnä na gwati 'ti piya ligo'ro. 5 Ämnï gwati 'ti arru yi'ral yiki, gwa'ti büpädï giligo'ro lüngün, gwati 'ti kanu torneny, gwati 'ti gï'tïnïjälü giyi'ral yanni yiki. 6 Ämnï gwati 'ti jayanu giyi'ral yanni yiki gwati jayanu giyi'ral yanni yiru 'didanu. 7 Ämnï gwati etadi giyomon 'dar gwati ämnäcï giyomon 'dar gwati ge'taji giyomon 'dar, gwati or'temaji giyomon 'dar.

Ojeme gwudi ämnï

8 Ämnï gwati 'ti dämïnä a'tur. A be gwani yïjïr, yadi dünï, gwani ondaji ngwungla ngwe ngwu'ter, gwa medadi, gwani bebere, gwa dudi. 9 Ndi ari yïlïngïdär je yerel yoko ar alliji yïjïrä yerel yoko, 10 ma be aji ma mbuti ila, yanni ya'ti mbutu ya be abri kayanu. 11 Anni rüdïny gwooko, nggwati ondaji yogonga nono gïjï ganni gooko, nyi ïrïyï ngwäyälü nono gïjï ganni gooko, a ya'rany yüny ru nono yidi gïjï ganni gooko. A be anni minyi pe, nggwuma gatu yogonga mbüny gwodan. 12 Yati ar je engga gwenene, yänggädär jälü ngwü'rïmbïlä nono gwele

* **13:3** 13.3 Yitab yoko yati ari, nunnu nyi ïrïngïnï.

kalmandranu, ya be aji ya ar je engga ngwäyänü. Gwenene yïlïngïdï nje yerel yoko nggwa be aji yinje lenge ku nono linginniny gu ku.

13 Na gwenene giyee tä'rïl giyo yijalu, ämnï Ngwaalu, ge'taji na ämnï. A be yanni yipana gu'ru giyi'ral giyee, ämnï gwuru.

14

Angidaji gwudi yïjïr na ondaji ngwungla ngwe ngwu'ter

1 Yäy gu no, gwujanar gay gidi ämnï, ara je yigor ïyïjï angidajing gwudi Lïgï'rïm lidi Ngwaalu gwece gwece angidaji gwudi yïjïr ndi ondaji ngwuja'ri ngwïndï Ngwaalu. 2 Dïjï danni dati ondaji lingla li'ter, dati 'ti ondacu dïjü danni dümnä a be dati ondaci Ngwaalinga. 'Didanu dïjï dere da'ti dati lenge ngwuja'ri ngwüngün. Dati ondaji yujimida Lïgï'rïm le lidi Ngwaalu. 3 A be dïjï danni dati alliji yïjïrä, dati ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwanni ngwati rime aar ojemeye ngwüjü nono aar je or'temaji. 4 Dïjï danni dati ondaji ngwuja'ri lingla le li'ter, dati oda ligo'ro lüngün 'dogo a be nginde ngwanni gwati alliji yïjïrä, gwati oda gi'donga gidi Ngwaalu. 5 Äny gwüjädï ndi ari nga nga 'dar ngaa ondaji ngwungla ngwe ngwu'ter, nyi be jadani ndi ari ngaa alliji yïjïrä. Gwanni gwati alliji yïjïrä gwupana gu'ru nginde gwanni gwati ondaji ngwungla ngwe ngwu'ter, 'dogo manari gwuma ji gwanni ngwa gwürlï ngwuja'ri nunnu a je gi'doonga gidi Ngwaalu lenge aar ngwe oda yigo'ro yegen.

6 Gwenene lani ngweengga minyi ila 'danggalu nyi ondaji ngwuja'ri ngwungla ngwe ngwu'ter, jayi gwuru ange gwa aang mbuji 'dünggüny? 'Dogo manari äny gwuma je ondaci ngwuja'ri ngwani 'täälü ngaa je enggaci yere yani bebere na yïjïr yere na ngwuja'ri ngwere ngwudi enggace, yi'ral giyee ya je oda ngaa la mätïnälü. 7 'Di 'to ngwong ngwanni ngwati aar je ärï, ngwati aranu ngwa'ti ätï miding, nono guulla na dümbärä, ngwa aar ngwe lenge yal yegen yorto ngwaalinga ne ma aar je 'ti gï'tïjä yal rung rung? 8 A mana, ma 'ti giil mï'rïnä yal yilinginna, yärü gwanni gwa ji mama ngwü'tädä gïyäärä? 9 Giyee yiru gu 'to 'danggalu. Ma aang 'ti ondaju ngwuja'ri ngwulinginna lingla le lalu, awa a be dïjï lenge ngwuja'ri ngwanni ngwara ngwe? A gwa be ji 'dogo ndi ondajajalu ngwa'ri ngwanu. 10 Yilinginna ndi ari ngwungla ngwo gïdïdlä ngwonyadu yi'ranu a be ngwungla ku, ngwulinginna ngwuja'ri. 11 Minyi 'ti lïngïdï ngwuja'ri ngwudi lingla ngwondaja je dïjï, äny gwuru gïïlü gi'ter gïdïjï ndoo dondaja na nginde gwuru gïïlü gi'ter 'dünggüny. 12 Giyee yiru gu no 'to 'danggalu. Anni ïtärä je yigoranu gwani angidaji gwudi Lïgï'rïm lidi Ngwaalu, ara je be yigor ïyïjï gendaning angidajing gwanni gwati oda gi'donga gidi Ngwaalu.

13 Yäy gu no, dïjï danni dadi ondaji lingla le li'ter, gäbïcär ngwotaci Ngwaalingalu aar ätädä yiima yidi gwürlï ngwuja'ralu ngwarung ngwe. 14 Ndi ari minyi otaci Ngwaalingalu lingla le li'ter, lïgï'rïm lüny lati otaci Ngwaalingalu, a be ya'rany yüny ya'ti ätï gonyalu gere. 15 No yiiru yiru ange yadi nje ärrï? Nggwotaci Ngwaalingalu lïgï'rïm le lüny nyi be otacalu 'to ya'rany ye yüny. Äny gwa elnge lïgï'rïm le lüny nyi be elnge 'to ya'rany ye yüny. 16 Ma be ari nga gwürtädï Ngwaalinga lïgï'rïm le

lingla le li'ter, a be dïjï danni da'ti da lenge ngwuja'ri ngwara ngwe. Awa ngwube ari, “Yiru gu” ngwuja'ri ngwunga ngwuca ngwe Ngwaalinga yäy 'tu, anni aa'ting lïngïdï ngwuja'ri ngwanni ngwara ngwe? 17 Yanni yica ye Ngwaalinga yäy 'tu yijaw a be ya'ti ya oda dïjü di'ter. 18 Nggwuca Ngwaalinga yäy 'tu ndi ari nggwati ondajani 'danggalu 'dar ngwungla ngwe ngwu'ter. 19 A be ndi o'rajidalu gwudi gi'doonga, yijayana ndi nyi ondaji ngwuja'ri 'tudini (5) ngwulinginna nunnu nje ngwe enggaci ngwüjü ngwu'ter ndi nyi ondaji ngwuja'ri ngwüü'rï 'dï (10,000) lingla le li'ter ngwa'ti linginna.

20 Lani ngweengga, gäbïcär yogonga. Giyi'ral yanni yiki, rüdär ya'ranya nono yidi yïjü yanni yooko, a be ndi ïrïyï ngwäyälü gwalu rüdär nono ngwüjü ngwanni ngwupa. 21 Yüllïnä giyobo ndi ari,

“Ngwungla le ngwudi ngwüjï
ngwu'ter
na ngwulem ngwe ngwudi
ngwüjï ngwuru gïülü 'ter
nggwa ondaci ngwüjü ngwüny,
a be 'di no ngindenga la'ti liny
'dengenaci,”
Ngwaalu ngwaru gu.

22 Yäy gu no, ondaji ngwungla ngwe ngwu'ter gwä'tüdï gi'remna ngwïkïrïjïn ngwube ru gi'remna ngwüjï ngwanni ngwä'tüdï ngwïkïrïjïn nunnu ngwinggidi yiima yidi Ngwaalu a be yïjïr yidi ngwïkïrïjïn yiru, yä'tüdï yidi ngwüjï ngwanni ngwä'tüdï ngwïkïrïjïn. 23 Yäy gu no ma aang o'rajidalu gwüpäng 'dar liru gi'doonga gidi Ngwaalu, a ngwüjï 'dar ondaji ngwungla ngwu'ter, a loko lanni la'ti lïngïdï yi'ral yidi Ngwaalu na loko lanni lä'tüdï ngwïkïrïjïn ändä, la'ti la ari nga nga rlälü giyi'rano? 24 Ma be ari gwanni gwä'tüdï dïkïrïjïn na dïjï danni da'ti lïngïdï yi'ral yidi Ngwaalu ändä ngwumbuji ngwüjü 'dar ngwalliji yïjïrä, gwa gäbïcïnï gwücïnänü gwa lenge ndi ari nginde gwuki na gwa aar gwe obalu ngwuja'ri ngwe 'dar ngwu'dingining je, 25 na yujimid yere yidi ligor lüngün ya 'tädälü, no nginde gwa aalu yirku ye gwa kwuci Ngwaalingalu gwa inggidi ndi ari, “Ngwaalu 'di'danu ngwo 'danggalanu.”

Äpïjï Ngwaalinga yobo gay ge gïdünälü

26 A ladi be ara lani ngweengga? Ma aang o'rajidalu gwüpäng, a dïjï de'te ätï delnga na ngwuja'ri ngwudi enggaci ngwüjü, na 'täjälü na ondaji ngwungla ngwe ngwu'ter na ndi gwürlï ngwuja'ralu. Giyee 'dar gäbïcär je aar äpïnï gwani ojemeye gi'donga nono gidi Ngwaalu. 27 Ma dïjï dere ondaji lingla le li'ter, aar ondaji rom (2) na tä'rïl (3) 'dogo, ati aar dünïcïdï ndi ondaji a dïjï ji danni dadi gwürlï ngwuja'ralu. 28 Ma dïjï erne dadi gwürlï ngwuja'ralu, gwanni gwadi ondaji lingla le li'ter ngwugwugwundi ki'doonga ngwondaci ligo'ro lüngün 'dogo na Ngwaalu.

29 A ngwïjïr rom na tä'rïl ondaji, a be loko ïrïyï ngwuja'ri ngwäy nono mama ngwanni ngwaraar ngwe. 30 Na ma 'täjälü ïlïjä dïjü dijalu, gwanni gwuju ndi ondaji gwerre gwerre, ngwüdünï. 31 Ndi ari nga nga 'dar la be gigi'tidi ndi alliji yïjïrä nunnu 'dar aar lenge na 'dar aar ojeme nono. 32 A be ngwügï'rïm ngwudi ngwïjïr ngwa je ngwïjïr ngwegen määtä. 33 Ngwaalu ngwä'tüdï ngwudi 'dïgwü'rr yi'ralanu, aar

14:21 14.21 Ajaya 28.11–12

be ru Ngwaalu ngwudi adatalu. Anaku raar gu giyi'doonga 'dar yidi ngwüjï ngwudi Ngwaalu, 34 a ngwaw gwugwundi giyi'doonga yidi Ngwaalu. Aa'ti ngwa aar je gäbïcï ndi utalu aar be ätï 'dengenacing anaku aru gu yobo. 35 Ma aar ru ngwadi lenge aar utalu yi'ral yere, aar otaci ngwuralu ngwegen 'dunu, ndi ari ya'ti yijaw ndi daw utalu ki'doonganu.

36 Ngaa laru ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu ngwü'tüdï 'danggalo? Na ngaa laru ngaa ru jücü lanni lima gu ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu obanano? 37 Ma dïjï ci ligo'ro lüngün diru dïjïr na dangidacaar yiima ye yidi Lïgï'rïm, ngwube lenge ndi ari ngwuja'ri ngwee ngwüllïjä je, girinya gwudi Deleny gwuru. 38 Mung ï'dädänü ngwuja'ri ngwe ngwee, nginde gwa aar gwe ï'dädänü giligo'ro lüngün!

39 Yäy gu no, lani ngwänggärï ara je yigor enyanu ndi alliji yïjïrä, na aa'ti ngaa la ümïnïcï ondajing ngwungla le ngwu'ter. 40 A be yi'ral 'dar äpïnï gay ge gijaw aar ele kayalu.

15

'Dï'rï gwudi Kirictu

1 Gwenene lani ngweengga, nggwa je diwayiniyi ngwuja'ri ngwe ngwudi Ngwaalu ngwanni ngwujaw ngwanni ngwenggaca je, ngwanni ngwuma je ape ngwanni ngwo ngwümätïnä gu 'dï'däny. 2 Ngwuja'ri ngwe ngwee ngwujaw, ngaa lïgïlängïdïnä, manari ngaa gilo lïmätïnä ngwuja'ri 'dï'däny ngwanni ngwondaca je. Ma aar gu 'ti rüdï, ngaa lämnï Ngwaalu 'tur.

3 Ndi ari ngwuja'ri ngwanni ngwape nje ngwuru ngwanni ngwuma je ätädä ndi ari ngwuru ngwanni ngwojema ngwuru gi'ra ndi ari, Kirictu gwayu gwani ke gwege anaku üllïnäär gu kitabanu, 4 ndi ari nginde gwuma aar gatu, ndi ari gwuma jalu yomon tä'rïl gwuma aar 'dï'rïyä gwumidu anaku üllïnäär gu kitabanu. 5 Na ndi ari nginde gwuma 'täcä Butrujingalu, 'di ngwube o're ngwü'täcä ngwo'ralu ngwükäjäär je ngwüngün ngwuru 'dï na rom (12). 6 Ngwo're mana ngwü'täcä ngwenggalu ngwonyadana küü'rï tudini tudini (500) gilingen le'te le'te, gilona lonyadana limidu na loko lima ayi. 7 Ngwo're mana ngwü'täcä Yagubingalu na ngwoo'ra ngwükäjäär je 'dar 8 na gwodanalu aar nyi be 'täcälü änyïng 'to gwanni gwuru nono gïjü ganni gïbüräräränü.

9 Äny gwuru gwanni gwokana gu'ru ngwoo'ranu ngwükäjäär je, äny gwa'ti lengedadu ndi aar nyi urnidi doo'ra dükäjäär, ndi ari äny gwuru dïjï danni dübïnä gi'dongalu gidi Ngwaalu. 10 A be yïmï'rü ye yidi Ngwaalu, äny gwuma ru anaku ru nyi gu gwenene, a yïmï'rü yüngün 'dünggüny yä'tüdï 'tur. No yiminyi ye apani yiiru 'denggen 'dar anaku raar gu, a be äny gwä'tüdï, yïmï'rü yiru yidi Ngwaalu yanni yiju 'dünggüny. 11 Minyi ru na aar ru ngindenga, yiru giyee yanni yondaji nje aar ru yanni yima gu ämnï Ngwaalu.

'Dï'rï gwudi ngwïkïrïjïn

12 A be anni ündäjïnär ndi ari Kirictu gwuma aar 'dï'rïyï giyi'ranyanu, awa a be loko 'danggalanu ari manari dïjï dima ayi da'ti da 'dï'rä dimidu? 13 Na manari 'dï'rï giyi'ranyanu gwa'ti, ya be ani ndi ari 'di Kirictu 'to gwa'ti aar 'dï'rïyälü gwumidu. 14 Na adinari Kirictu gwuma aar 'ti 'dï'rïyälü, ngwuja'ri ngwärï ngwanni ngwondajiiny ngwe

15:3 15.3 Ajaya 53.3–12

ngwuru 'tur, na ämnï Ngwaalu gwalu gwuru 'tur 'to. 15 Na yanni yikana, nyii laadi be ru ngwüjï ngwuru ngwu'duru ngwuja'ri ngwe ngwudi Ngwaalu ndi ari nyii londaja ndi ari Ngwaalu ngwü'dï'rïyä Kirictungalu giyi'ranyanu. Ngwu'ti be 'dï'rïyälü adinari 'didanu gwuru ndi ari 'dï'rï gwa'ti gwudi ngwüjï ngwanni ngwayu. 16 Ndi ari manari ngwüjï ngwanni ngwayu ngwa'ti ngwa aar je 'dï'rïyälü ngwumidu, Kirictu gwa'ti 'dï'rälü 'to. 17 Na adinari aar 'ti 'dï'rïyä Kirictungalu gwumidu giyi'ranyanu, ämnï Ngwaalu gwalu gwa'ti ätï ngwäyänü, ngaa gilona giyi'ralanu yalu yanni yiki. 18 A be gïlä'dï 'to lanni lima ayi gwerre lämnä ndi Kirictu, lidudu. 19 Manari ge'taji gwege ndi Kirictu gwuru 'dogo midi nggwee gïdïdlä ndee, a la be ru ngwüjï ngwanni ngwagi'rana ngwäy ngwüjï 'dar.

20 A be 'didanu gwuru ndi ari Kirictu gwuma aar 'dï'rïyälü giyi'ranyanu gwuru gi'ra ndi 'dï'rï ngwüjänü ngwanni ngwuma ayi. 21 Ndi ari anaku ji gu yi'rany gïdïdlä dïjï de, 'dï'rï giyi'ranyanu 'to gwa ji dïjï de di'ter. 22 Ndi ari anaku ati gu yi'rany ji ngwüjï 'dar aar ayi ndi ari ngwuru ngwudi Adam, yiru gu 'to ndi ari midi gwa ji ngwüjï 'dar aar midi ndi ari ngwuru ngwudi Kirictu. 23 A be yi'ral 'dar yadi gwugwudidalu kaji gegen gwerre gwerre a Kirictu gwuru gi'ra ndi aar 'dï'rïyälü a be ngwüjï ngwüngün gwujanalu ma ji mung ila. 24 A be dïdlä medadi, manari gwuma gwä'räcï Ngwaalinga ngwuru Papa yelenya, manari gwuma pädä yur'talu, yelenyalu na yiimalu 'dar. 25 Ndi ari gwa ape yelenya 'di ngwacaji güwänälü güngün 'dar giyoranu. 26 Yanni yiru güwänälü gwodan ndi pänälü, yi'rany yiru. 27 Ndi ari gitab garu nu, “Gwuma ge'te yi'ralalu 'dar giyoranu yüngün.” A be anni aru gitab ndi ari, “yi'ralalu 'dar” yima gï'tïnï giyoranu 'dünggüngün, yilinginnalu 're'dr ndi ari ya'ti änïjänä ligo'ro lidi Ngwaalu ngwanni ngwuge'te yi'ralalu 'dar giyoranu yidi Kirictu. 28 Manari yiming je ärrï giyee, Gïjï giligo'ro lüngün ga be o'raci ngindeng gwuru Ngwaalu ngwanni ngwuge'te yi'ralalu 'dar giyoranu yüngün, nunnu a Ngwaalu ru ngwanni ngwadi ru 'dar giyi'ral 'dar.

29 A be gwenene manari yätï ngwäyänü ndi ari 'dï'rï giyi'ranyanu gwa'ti, a mine ladi ärrï ange loko lanni gilo lïyïnyïnä gwani ngwüjï ngwanni ngwayu? Manari 'dï'rï gwa'ti a'tur gwudi ngwüjï ngwanni ngwayu, ange gwuru a be ngwüjï nyïnyïnï gwani ngindenga? 30 Na yani ange 'dänggärï ange gwuru ndi änïjï yigo'ro yärï gïdïrbänü kaji 'dar? 31 Nggwati ngille yi'rany yomonalu pipi'ri'ti, nggwadi ari lani ngweengga yiru ange yiru 'didanu anni ati nyi ïrïngïnï 'danggalu ndi Yicu Kirictu gwuru Deleny dege. 32 Manari nyii ligarnatu ngwüjü ngwe kündär gani Abijuj nono minyii kwudi ngwäng ngwe 'dogo gwani yi'ral yidi dïjï dümnä, yiru ange yanni yïbïlïdï nje? Manari ngwüjï ngwanni ngwayu ngwä'tüdï ngwadi 'dï'rï giyi'ranyanu,

“Ar be eny ar ïyï,
ndi ari bïgänü a lani yi'rany.”

33 Aa'ti la je ï'däjänü. Lïngïdär ndi ari, “Gwugwudidi gwanni ngwuki, gwati kiyi ngwüjü drü ngwanni ngwujaw.” 34 Gwä'rär gora galu ngaa o'raca yigor yalu ngaa ïrïyï ngwäyälü mama giyi'ral yanni

15:27 15.27 Mäjïmür 8.6 **15:32** 15.32 Ajaya 22.13

yijaw ngaa gatana keng gwalu. Ndi ari loko gilo la'ti lïngïdï Ngwaalinga, nggwaru ngwuja'ri ngwee nunnu ara je yaaru ape.

'Dï'rï gwudi ngwanginu

35 Ma be ari dïjï dutalu ndi ari, “Ngwüjï ngwanni ngwayu ngwadi aar je 'dï'rïyälü awa? Ngwanginu ngwanni ngwadi aar ngwe 'dï'rälü ngwadi ru 'taa?” 36 Ye'rr yïndï ne giyee! Yuula yanni yata je kwoy gïdïyäng yati 'ti 'tüdï aar midi manari yima 'ti ayu. 37 Ma ang kwoy, nga gwati 'ti kwüdï ngwangina ngwanni ngwadi ru, ati be guula ru gati ang kwoy gidi yona na gidi gong gere mana. 38 A be Ngwaalu ru ngwati ätädä ngwangina anaku mïnïng gu. A guula ge'te ge'te 'dar, gating ätädä ngwangina ngwüngün. 39 Ngwanginu ngwudi ngwong 'dar ngwä'tüdï ngwe'te ngwe'te. Ngwanginu ngwudi ngwüjï ngwümnä ngwuru 'ter, a ngwanginu ngwudi ngwäng ru 'ter, na yï'rä yätï ngwangina ngwuru 'ter, na ngwuum, aar ätï ngwangina ngwuru 'ter. 40 Ngwanginu ngwo 'to ngwudi gerala aar ji ngwudi dïyängälü a be jayi gwudi ngwanginu ngwudi gerala gwuru 'ter na jayi gwudi ngwanginu ngwudi dïyängälü gwuru 'ter. 41 Lingen lätï jaying gwüngün gwuru 'ter a düüwä ätï gwüngün gwuru 'ter a yuurrum ätï jaying gwegen gwuru 'ter na guurrum ge'te gätänä jaying gwuru 'ter kuurrum gi'ter.

42 No yadi gu ru 'to ngwüjï ngwanni ngwadi 'dï'rälü giyi'ranyanu. Ngwanginu ngwanni ngwügätïnä ngwu'digi'ru, ngwa aar je 'dï'rïyälü ngwa'ti 'digi'ru. 43 Ngwügätïnä ngwü'dünyïnä, ngwa aar je 'dï'rïyälü ngwünäjïnä. Ngwügätïnä ngwami'ratu, ngwa aar je 'dï'rïyälü ngwuru yiima. 44 Ngwügätïnä ngwuru ngwanginu ngwudi dïyäng, ngwa aar je 'dï'rïyälü ngwuru ngwanginu ngwudi lïgï'rïm.

Manari ngwanginu ngwo ngwanni ngwuru lingeno, ngwanginu ngwo 'to ngwanni ngwuru lïgï'rïm.

45 No yüllïnä ndi ari, “Adam gwanni gwuru gi'ra gwuma ru dïjï ngwumidu,” Adam gwudi gwodaning gwani Kirictu, gwuma ru lïgï'rïm lï'tüyä miding. 46 Yanni yiru lïgï'rïm yä'tüdï yanni yïndï gwerre gwerre aar be ru yanni yiru lingeno aar be ji yanni yiru lïgï'rïm. 47 Adam gwudi gwerre gwerreng gwuru gilu gwudi dïyäng. A be Kirictu ru Adam gwudi gwodaning gwuru gwudi geralang. 48 Nono ru gu dïjï didi dïyängälü, no liru gu 'to lidi dïyängälü. A anaku ru gu dïjï didi geralang, no liru gu 'to lidi geralang. 49 Nono lingannar nje gu dïjï didi dïyängälü, a la linganni 'to, dïjü didi geralang.

50 Nggwa je ondaci lani ngweengga ndi ari, lingeno na yïn ya'ti ya yape yu'rina yidi yeleny yidi Ngwaalu anaku 'to ndi ari ayi gwa'ti gwa ape yu'rina yidi gwur'taling.

51 'Dinginar, nggwa je ondaci yujimida, alanga la'ti la ayi 'dar a be a la gwürlïnï 'dar 52 ngwangina nono gwele ma läy ari jäbr, gil ge ganni gadi mï'rïnälü gwodan. Ndi ari gil ga mï'rïnï, ngwüjï ngwanni ngwayu ngwa aar je 'dï'rïyälü ngwumidu, na alanga la gwürlïnï. 53 Ndi ari ngwanginu ngwanni ngwayu ngwa genne ngwangina ngwanni ngwumidu na ngwudi lingeno ngwa genne miding gwudi gwur'taling. 54 Manari ngwanginu ngwanni

15:45 15.45 Täküwïn 2.7

ngwayu ngwuma genne ngwanginа gwanni ngwa'ti ayu, ngwudi lingeno ma aar genne ngwanginu ngwudi gwur'taling, ngwuja'ri ngwe'te ngwanni ngwüllïnä ngwa be ätï ngwäyänü ngwanni ngwaru nu, “Dami gwuma ngadini yi'rany, na yi'rany ya'ti ba be.”
55 “Dami gwunga gwanna, gwani yi'rany?
Dügï dunga danna, gwani yi'rany?”
56 Dügï didi yi'rany ke gwuru na yiima yidi ke, yobo yiru. 57 A be yäy 'tu gwani Ngwaalu! Ngwati nje ätädä daming Deleny de dege dani Yicu Kirictu.
58 Yäy gu no, lani ngwänggärï ngwämnï nje, mätïnärälü 'dï'däny. Aa'ti gong gere ga je lagajalu. Ge'tar yigo'ro yalu 'dar giyiiru yidi Deleny, ndi ari ngaa lïlïngïdï yiiru yalu Gideleny yä'tüdï 'tur.

16

Gataji gi'donga düwä gidi Ngwaalu Üräjälïm

1 Gwenene gwani ge'tajidi ngwuy ndi gataji gi'doonga düwä gidi Ngwaalu Üräjälïm, ärrär je yanni yiciny ye ngwïkïrïjïnä ngwudi yi'doonga yidi ngwaalu ngwani Galatiya ndi aar je ärrï. 2 Gomon ganni giru gi'ra giyomon 'dar kwo'ra tä'rïl, ati dïjï de'te de'te 'danggalanu äbrï ngwü'rïnyä ngwoko ngwanni ngwata je mbuji ngaa je ge'taji gay ge'te ngaa je ge'talu, nunnu minyi ila, aa'ti ba be a la ji ndi ari ar utitalu. 3 Miny obana, nggwa be üllïjï ngwüjü ngwanni ngwuma je äbrï ngwuja'ri ngwunje ükäjï aar ape angidacing gwalu aar äpïjï gi'donga gidi Ngwaalu Üräjälïm. Na ngwuja'ri ngwanni ngwunje üllïjï, linje inggidi ndi ari lani yärüngä. 4 Manari yima gu jayi ndi ari nyi ele 'to, linyii le be gwugwudidi.

Yidi ligo'ro lüny

5 Ma be ari äny gwuma millidana ngwaalu ngwani Majiduniya, nggwa be ila 'danggalu ndi ari äny gwadi millidana ngwaalu ngwani Majiduniya. 6 Ma aar gu ru, a la jalu gwooko nyi jalu digo de, nunnu nyii gataji düwä gïdïlä düny ngwaalu ngwere ngwadi nyi gu ele. 7 Nggwa'ti jädï ndi ila nga je enggani gwenene 'dogo, nyi be ele. Nggwuge'taja ndi ar jalu gwooko ma gu Deleny ari. 8 A be nggwadina jalu ngene Abijuj 'di a gomon ila gidi Yï'rïnyïnä yidi Uni, 9 ndi ari Ngwaalu ngwuminy ïgïtïjï gay gipa gidi yiiru yonyadu ndi äpïnï a gilo lonyadu lanni lïnïjïny.

10 Ma Timijawuj ila, ombajar aa'ti gwa yi'ral yere iyiyi yedenyo ma le ji, ndi ari gwapu yiiru yidi Deleny nono änyïng. 11 Yäy gu no, aa'ti gwa dïjï dere calu mireny. Gwä'rär nunnu ngwa ji ngwo'ra gora gijaw aar nyi o'raca nggwo gwüdünïcïny ndi aar ila ngweengga ngwe.
12 Gwenene ndi utalu gwalu gwani diweengga dege dani Abuluj, gwüpäcïnyälü gwulleny nunnu aar gwugwudida ngweengga ngwe ngwila 'danggalu. Nggwo be gwa'ti gu jädï gwenene ndi ila a be gwa ji gwila mung mbuja gay.

Mï'rä

13 Arnganar. Mätïnärälü 'dï'däny ndi ämnï Ngwaalu. 'Raranu. Ojemar nono. 14 Ärrär yi'ral 'dar ämnï gwe.

15 Ngaa lïlïngïdï ndi ari gubu gidi Ijitabanaj liru lanni liru ngwïkïrïjïn gwerre gwerre ngwaalu ngwani Akayiya a lima

15:54 15.54 Ajaya 25.8 **15:55** 15.55 Ujiya 13.14

ge'taji yigo'ro yegen giyiiru yani ngwüjï ngwudi Ngwaalu. Nggwa je päcälü lani ngweengga ndi aang 16 'dengenaci ngwüjü ngwanni ngwuru gu no na ngwüjï 'dar ngwanni ngwati acajidi ndi ape yiiru aar gu undi ngwäy. 17 Nggwujayanu anni ma ngweengga ngwani Ijitabanaj na Bartunatuj na Akiyakuj obana, lima je gu mandi ndi aar nyi gataji düwä. 18 Ndi ari lima jïläjï ligoranu lüny anaku jïläjärä je gu. Yäy gu no ngwüjï ngwanni ngwuru gu no, ngwädï gu ndi ar je näjï.

19 Ngwïkïrïjïn ngwudi yi'doonga ngwaalu ngwani Ajiya, ngwaganna je. Äkïllä na Bärjïkïllä, laganna je aganning gwübüdü Gideleny na 'to gi'doonga ganni gati acajidi ngwu'dun ngwegen. 20 Ngweengga 'dar ngene ngwaganna je. Agannajidar giyenenanu agannajiding gwanni gwuju'ru.

21 Äny, gwani Bulij gwullu aganning nggwee guy ge güny.

22 Manari dïjï dere ndo dati 'ti ämnä Delenya, aar gu 'täjï ngwünyü. Gwani Deleny därï, ila!

23 Ara je gu yïmï'rü ji yidi Deleny dani Yicu.

24 Nggwämnä je 'dar ndi Yicu Kirictu. Yiru gu.*

* **16:24** 16.24 Yitab yoko ya'ti ätï ngwuja'ri ngwee ngwani, “Yiru gu.”

Ngwuja'ri ngwanni ngwullu je Bulij Küründüj gi'ra rom Äni kitabanu

Bulij gwullu ngwuja'ri ngwee ngwuje üllïjï ngwïkïrïjïnä kündär gani Küründüj, giru gündär gipa ken gidi Ngwügïrïg anni jung kay gwadi ele 'denggen. Nginde gwuru gwanni gwü'dï'rü yiiru ye a gi'doonga gidi Ngwaalu ji ngenone ngwuje be or'temaji ating je ïlïjï ndi ombaja ating je ükäjï ngwuja'ri ngwüllïnä. A be kajidi ji 'denggenanu gwonyadu. No ngwulli ngwuja'ri ngwee ngwuje ngwe enggaci gay gidi ge'te yi'ral aar ele kayalu 'denggenanu gwerre nding obani.

Yi'ral yiru nono ngwïkïrïjïn ngwoko Küründüj ngwüpäjä Bulijing yi'ral nono ndi ari gwa'ti ligor le'te pu ngwaalu ngwudi ngwü'rïny ngwudi gi'doonga na ndi ari gwä'tüdï doo'ra dükäjäär 'didanu. No ngwube ulli ngwuja'ri ngwuja'ranu ngwee ngwonyadu ngwani ligo'ro lüngün na ngwani yiiru yidi ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwudi Yicu ngwanni ngwornaca je Ngwaalu. Nginde 'to gwenggaca ngwïkïrïjïnä ojeme gwe gwudi ape yiiru yidi ngwü'rïny aar ngwe gataji ngwüjü düwä ngwudi Ngwaalu na yiiru yidi Ngwaalu ngwaalu ngwoko ngwu'ter (yi'raany 9–10).

Yajang yidi ngwuja'ri

1. Bulij gwica Ngwaalinga yäy 'tu (1.1–11)
2. Bulij na gi'doonga gidi Küründüjïng (1.11—7.16)
3. Gataji ngwïkïrïjïnä düwä ngwudi Yäwüdiyäng (8.1—9.15)
4. Bulij gwuruca yelenya yüngün gwuru doo'ra dükäjäär (10.1—13.16)
5. Aganni gwudi mï'rä (13.11–13)

Aganni na or'temaji

1 Ngwuja'ri ngwee ngwïndï 'dünggüny äny gwani Bulij gwubupa Ngwaalu ngwuru doo'ra dükäjäär didi Yicu Kirictu, na gidiweengga dege dani Timijawuj.

Ngwükäcï nje gi'donga gidi Ngwaalu kündär gani Küründüj, ngwüjïngä le 'dar ngwudi Ngwaalu ngwanni ngwuju'ru ngwanni ngwati ji ngwaalu 'dar ngwani Akayiya.

2 Ara je gu yïmï'rü ji ara je adatalu ji gwudi Papa gwege gwuru Ngwaalu na Deleny dege dani Yicu Kirictu.

3 Ar ortada Ngwaalinga na Papang gwudi Deleny dege dani Yicu Kirictu, Papa gwanni gwuru dïnä ngwuru Ngwaalu ngwudi or'temaji 'dar. 4 Ngwaalu ngwanni gwati nje or'temaji gïdïrbänü dege 'dar nunnu 'to ar or'temaji ngwüjü ngwanni ngwa ji gïdïrbänü dere, ar je or'temaji anaku or'temajar nje gu Ngwaalu. 5 Ndi ari anaku ma aar nje gu yi'rendeny yidi Kirictu 'dünggüngün aw nono ndi elelle gwege, yiru gu 'to ndi ari nginde gwe gwani Kirictu, aar nje or'temaji gwüngün aw nono. 6 Manari nyii gilo lïyü dïrbä, yiru gu gwani nga nga nunnu nga obe düwä de nga mbuji gilanging. Manari nyii gilo lübïdï düwä de, dübïdïïny de gwani or'temaji gwalu gwanni gwata je gäbïcï ngaa määtä yiguri giyi'rendenyanu ye'te ye'te yanni yimbuji nje. 7 Na ge'taji gwärï gwani nga nga, nggwo gwümätïnälü ndi ari nyii lïlïngïdï ndi ari anaku acajida gu giyi'rendenyanu yärï, no 'to ngaa la acajidi ndi or'temaji gwärï.

8 Nyii la'ti bupa ndi aang 'ti
lïngïdï gwani ngweengga ndi ari
yüündä yärï yanni yimbuji nje
ngwaalu ngwani Ajiya. Nyii liju
gïdïrbänü dacaji njalu dipana
giyiima yärï ndi nyii üpïnï 'di nyii
gätïjï miding ngwäy. 9 'Didanu
giyigoranu yärï nyii lïcïnänü ndi
ari lübïdï nje gwälü lani yi'rany.
A be yi'ral giyee yimbuji nje
nunnu aa'ti nyii la gatada ngwäy
giyigo'ro yärï, nje be gatada
Ngwaalu ngwanni ngwati 'dï'rïyï
ngwüjälü giyi'ranyanu. 10 Nginde
gwuminje gïlängïdïyä giyi'rany
giyee yiki gwulleny a gwunje
gïlängïdïyï. Gwumiiny gu ge'taji
ndi ari gwa ji gwunje gïlängïdïyï,
11 anaku gataji nje gu düwä
otaci gwe Ngwaalingalu gwalu
gwani änyängä. Ya be gäbïcï
ngwüjü ngwonyadu ngwunje cïjï
Ngwaalinga yäy 'tu gwani gataji
düwä gwanni gwuma aar nje
gï'tïjï 'dingini gwe otacingalu
gwudi ngwüjï ngwonyadu.

Bulij gwarra mung 'ti o'ra Küründüj?

12 Ïrïngïnï gwärï gwuru be ng-
gwee gwenene ndi ari yigor yärï
yïcïnïïny yänü ndi ari elelle gwudi
yigo'ro yärï gïdïdlä na 'danggalu,
gwuru elelle gwanni gwuju'ru ng-
wuru 'didanu gwanni gwïndï Ng-
waalu. Nyii larru gu no ya'ti nje
arru bebere gwe gwudi dïdlä, aar
be ärrïnï yïmïrü ye yidi Ngwaalu.
13 Ndi ari la'ta je üllïjä ngwuja'ri
ngwere ngwanni ngwa'ti linginna
nda je uli ngaa je lenge. Äny
gwuge'taja ndi ari, 14 anni minje
lengeda nono yoko, ya ji ya je
lenge ku nunnu ara je gäbïcïjï
nje ïrïngïnï anaku nyängä je la ji
la je ïrïngïnï komon nggä'dï gidi
Deleny dani Yicu.

15 Yiru giyee yanni yïgäbïcïny
nyi be ïcïnänü nyi ge'taji ndi
ari nyi ila 'danggalu gwerre gw-
erre nunnu ngaa jayanu yomon
rom. 16 Nyi ge'te ndi millida
'danggalu kay ndi ele ngwaalu
ngwani Majiduniya na 'to minyi
ele minyi kwodalu Majiduniya.
Nunnu nyii ge'te kay nyi o're
Yäwüdïyä. 17 Anni gege'tiny gu
no, yigege'te nje 'tï'tïre? Na
äny gwati gege'te nono ngwüjï
ngwudi dïdlä? Ngwuja'ri ngwüny
ru ngwe'te ngwe'te ndi ari nyi ari,
“Yäy, yäy” na, “Bärï, bäre?”

18 A be 'didanu anaku ru gu
Ngwaalu ligor le'te pu, ngwuja'ri
ngwärï 'danggalu ngwa'ti ani
“Yäy” na “Bärï.” 19 Ndi ari
Gïjï gidi Ngwaalu Yicu Kirictu,
gwanni gwondacara je gwe äny
na Jiliwanij na Timijawuj, gwa'ti
ani “Yäy” na “Bärï,” aar be ru
ndi ari 'dünggüngün yiru gu
giyomonalu 'dar ndi ari yani
“Yäy.” 20 Yere ya'ti ngwuja'ri
'dar ngwonyadu ngwudi Ngwaalu
ngwanni ngwaru ngwe, ngwani
“Yäy” ndi Kirictu. Na no nginde
gwe, ngwuja'ri ngwani “Yiru gu”
ngwati ar ngwe ari ar ngwe näjï
Ngwaalinga. 21 Gwenene Ng-
waalu ngwuru ngwanni ngwadi
nje gäbïcï alanga gwüpäng ar
mätïnälü 'dï'däny ndi Kirictu.
Gwanni gwäbräjï nje, 22 aar nje
ngïdä ar ru lüngün ngwuge'te
Lïgï'rïmä lüngün giyigoranu yege
lani änïjälü ngwudi yi'ral yanni
yadi ele ndi ji.

23 Ngwaalu ngwuru ngwanni
ngwänggädïny ndi ari, ngaa
lïnädïny ngaa je 'ti be o'raca
kündär gani Küründüj nunnu
aa'ti ngaa la ji gïyüündä. 24 Aa'ti
ngaa la ari nunnu nyii linyaca
je yiima ye ndi ämnï Ngwaalu
gwalu, aar be ru ndi ari a lapajidu
yiiru gwani jayanu gwalu, ndi ari
ämnï gwe Ngwaalu gwalu, ngaa
lïmätïnälü.

2

1 Äny gwuma dinga kay ndi ari
nggwa 'ta be gwa je ïlïjä man-

ari ila gwüny gwadi ru gwada je gäbïcï ngaa runi. 2 Ma be ari äny gwuma je gäbïcï ngaa runi, amne yärü gwuru gwanni gwadiny gäbïcï nyi jayanu nga nga lä'tüde lanni liminje runiye? 3 No äny gwüllïjä je ngwuja'ri ngwanni ngwullu nje, ndi ari ma ji manari äny gwuma ila, aa'ti ngaa liny kiyi liguri ngaa lanni laadiny gäbïcï nyi jayanu. A äny gwïcïnä je gwänü 'dar, ndi ari jayanu gwüny gwalu gwuru 'to 'dar. 4 Ndi ari nggwüllïjä je ngwuja'ri ngwanni ngwullu nje gwerre, runi gwe gwupa gwulleny, ligor le lümä, yal ye ngwäy, aa'ti nunnu nga je runiyi, aar be ru ndi ari nga je enggaci ngaa lenge ämnïng gwanni gwämnä je gwe 'tu'tu giligoranu lüny.

Düdänïjï dïjänü danni diki

5 Manari dïjï dere ndo dima ge'te runing, da'ti nyi runiya gwulleny nono runiyara je gu 'dar, yiru gu maani a be ya'ti yinje gendajani. 6 Reraji gwanni gwuma gwe reraji lonyadana, gwumbutu nono. 7 Gwenene yiru gu ndi ari gwadi aang manni düdänïjänü aang or'temaji, ndi ari aa'ti gwa runi anaji ligoralu. 8 Yäy gu no, nggwa je päcälü ndi ari ämnär mana. 9 Yanni yïgäbïcïny ngaa je be üllïjä ngwuja'ri, yiru ndi ari nyi engga ngaa gilo lïmätïnälü 'dï'däny ndi ïdäjï ngaa 'dengenaji yi'ral 'dar. 10 Manari ngaa lima düdänïjï dïjänü dere, diny düdänïjï 'to. Na manari gwanni gwuminy düdänïjänü giyi'ral yere, manari yiju yere ndinje düdänïjänü, gwuminy düdänïjänü ngwäyänü ngwudi Kirictu gwani nga nga. 11 Nunnu aa'ti dijego'rr dinje gu mbojaji. Ndi ari a la'ti ï'dädänü gay ge gidi dijego'rr.

Ligor lïpïdï Bulijanu Trawuj

12 Gwenene anni miny obani kündär gani Trawuj ndi ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwani Kirictu, nyi mbuji ndi ari Ngwaalu ngwuminy ïgïtïjï gay ndi ape yiiru. 13 Nyi 'tina ädïyä liguralu ndi ari äny gwa'ti mbuju diwengga dani Tïtüj, nyi ele nyi aganni ngwïkïrïjïnä nyi be 'dï'rï nyi ele Majiduniya.

Ndi dami gwudi Kirictu

14 Nyi be ci Ngwaalinga yäy 'tu, ngwanni ngwati nje üktïnï yomon 'dar ndi dami gwudi Kirictu. A bebere gwe gwege gwani nginde aar gwe ape ngwaalinganu 'tuur nono düwä dami nunnu ngwulinginni ngwüjänü 'dar. 15 Ndi ari Ngwaalu, a liru gi're'reny gami düwä didi Kirictu ngwüjänü ngwanni ngwadi gïlängïdïnï na ngwanni ngwadi ayi. 16 Ngwüjï ngwoko ngwanni ngwadi ayi, a liru düwä diki didi yi'rany na ngwüjï ngwoko ngwanni gïlängïdïnï, ar ru düwä dami didi midi. Na yärü gwuru gwanni gwubidaranu yiiru ye yiru gu no? 17 A lä'tüdï nono ngindeng je lonyadu ndi ari a lapu yiiru ngwuja'ri ngwe ngwudi Ngwaalu ar gu bila. Aar be ru manni ndi ari ndi Kirictu, a londaja ngwäyänü Ngwaalu yigor ye 'didanu ar ru nono ngwüjï ngwükäjä je Ngwaalu.

3

A liru ngwïnäd ngwudi gekajidi gwanni gwuyang

1 A la o're mana ndi aalu ndi orta yigo'ro yege? Na a gilo länggädï ndi ari a lïmïnä ngwuja'ri ngwudi ola nono ngwüjï ngwoko ngwu'ter aar ila 'danggalu nje inggidi ngwüjï ngwu'tere? 2 Nga nga yigo'ro yalu, ngaa liru ngwuja'ri ngwärï ngwanni ngwüllïnä giyigoranu yärï aar linginni a je ngwüjï 'dar uli. 3 Nga nga linggida ndi ari

nga nga liru ngwuja'ri ngwanni ngwïndï ndi Kirictu, ngwani yiiru yärï 'danggalanu. Ngwuja'ri ngwee ngwa'ti üllïnä yebo ye aar be üllïnï Lïgï'rïm le lidi Ngwaalu ngwanni ngwumidu. Ngwa'ti üllïnä kimindi giru gü'rï aar be üllïnï kimindi giru ligor lidi dïjï dümnä.

4 Ïcïnänü gwanni gwuru gu no, gwege gwuru gwïndï ndi Kirictu ngwäyänü Ngwaalu. 5 Ya'ti ani nunnu alanga yigo'ro ye yege a lätï yiima ndi ari yi'ral yere, aar be ani ndi ari yiima yege 'dar yïndï Ngwaalu. 6 Nginde gwätädï nje yiima liru ngwïnäd ngwapu yiiru yidi gekajidi gwanni gwuyang, gwä'tüdï gwudi ngwuja'ri ngwüllïnä, ngwube ru gwudi Lïgï'rïm. Ndi ari ngwuja'ri ngwanni ngwüllïnä ngwati 'rinyidi a be ngwuja'ri ngwani Lïgï'rïm gwati midiyi.

7 A be gwenene manari yiiru yanni yati 'rinyidi yanni yüllïnä kimindi, yätï näjïng gwuru gu no, 'di a ngwüjï ngwudi Yïjïräyïl ami'rati ndi ombaji Müjäng ngwäyänü aar 'ti burnu ndi ombaji gwani näjï gwudi buri gwanni gwuju ngwäyänü ngwube aji ngwü'rätï, 8 yiiru ya be ru'tani awa yidi Lïgï'rïm lanni lätï näjïng gwupana? 9 Manari yiiru yanni yati obalu dïjï de yïnäjïnä gu no, a be yiiru yanni yati dünïyï dïjälü ya be ru'tani awa! 10 Ndi ari yele yätï näjïng gwerre, ya'ti ba be ätï näjïng gwenene ma aar je ïdïyï näjï gwe gwanni gwupana. 11 Na manari yiiru yanni yati ü'rätï yïndï näjï gwe no, gwa be ru'tani awa gwanni gwati 'ti medadu!

12 Yäy gu no, anni ätär ge'tajing nggwee gwuru gu no, a la be 'ranu. 13 Alanga la'ti la ru nono Müjäng gwanni gwügwü'rübänä direda ngwäy nunnu aa'ti ngwüjï ngwudi Yïjïräyïl ngwombaji näjïng anni ma buri ji ndi ele gwadi ü'rätï ngwabralu ngwäyänü ngwüngün. 14 A be ngindenga lïrïmïdü ya'ranya ndi ari 'di komon gidi gweneneng, lima je dired ndee de'te de'te danni düllälü ngwäyänü ngwudi Müjä ndo düllälü ngwuje rïmïyï ngwäy ma ji ma aar uli ngwuja'ri ngwudi gekajidi gwudi gwerreng. Dima 'ti äbrïnä kay ndi ari dadi äbrïnï kay 'dogo ndi Kirictu. 15 'Di komon gidi gweneng, dired ndee ndona dimilliding je ngwäy ngwudi yigor yegen manari lima uli gitab gidi Ngwaalu ganni gullu Müjä. 16 A be manari dïjï dere dima gwürlï ligor lüngün ngwo'raci Delenya, dired ndee da äbrïnï ngwäyänü. 17 Gwenene, Deleny diru dani Lïgï'rïm, a ngwaalu ngwanni ngwati gu Lïgï'rïm lidi Deleny ji, gätïnï linginalu gwati ji. 18 Na alanga lanni la'ti gwü'rübänä direda ngwäy a lombaja näjïng nggwo nono kalmandranu. Nunnu aar nje näjï gwürlädä 'dünggüngün ar linganni ngindeng näjï gwe gwanni nggwo gwugendadu gwïndï Gideleny danni diru Lïgï'rïm.

4

Yu'rin giyimo yiru gilu

1 Yäy gu no, anni ape nyii yiiru giyee ïnä gwe gwudi Ngwaalu, nyii la'ti la muli nono. 2 Nyii lima be manni gäbïcï elelleng yu'rimi gwanni gwuru yaaru nyii 'ti ï'däjä ngwüjänü nyii 'ti gwürlü ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu. Nje be ge'talu gilingenalu yanni yiru 'didanu nyii olada yigo'ro yärï giyigoranu yidi ngwüjï 'dar ngwänyänü Ngwaalu. 3 Na manari ngwuja'ri ngwärï ngwanni ngwujaw ngwülïbïnä

3:6 3.6 Ärmïyä 31.31–34; 32.40 **3:13** 3.13 Gwuruj 34.33

ngwüjï ngwülïbïnä ngwüjï ngwanni ngwayu. 4 Lanni la'ti ätï ämnïng Ngwaalu, lima je ngwaalu ngwudi dïdlä ndee rïmïyï ya'ranya nunnu aa'ti la engga buri gwudi Ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwudi näjï gwudi Kirictu, gwanni gwuru gi'remna gidi Ngwaalu.

5 Ndi ari nyii la'ti ondaja gwani yigo'ro yärï, aar be ani Yicu Kirictu gwuru Deleny na gwani yigo'ro yärï liru ngwïnäd ngwalu läpïjä je yiiru gwani Yicu. 6 Ndi ari Ngwaalu ngwanni ngwaru, “A buri o'rralu gïdïrïmänü,” ngwuru gwanni ngwadi gäbïcï buri ngwo'rralu giyigoranu yege aar nje o'rracalu ndi bebere gwudi näjï gwudi Ngwaalu ngwäyänü ngwudi Kirictu.

7 A be änyängä liru 'dogo yimo yiru gilu yapaar gu yu'rina giyee ndi inggidi ndi ari yiima giyee yipa yïndï Ngwaalu ya'ti ïndï 'dänggärï. 8 Dïrbä dimbuji nje ngwaalu 'dar aar nje be 'ti ï'dïyü nyi anadalu, aar nje gwe ngwaalu elalu gïdïrbänü därï nyi 'ti be mulu nono nyii gwalli ngwäy. 9 A nje ngwüjï übïnälü, a nje 'ti be Ngwaalu dodanu. Aar nje pï nyii 'ti be geradalu. 10 Yomon reny lüpïnä yi'rany yidi Yicu ngwanginu ngwärï, nunnu a midi gwüngün 'tädïnälü 'to ngwanginu ngwärï. 11 Ndi ari nyängä limidu, aar nje be yi'rany gwagilli ngwäy yomon 'dar gwani Yicu nunnu a midi gwudi Yicu 'tädälü ngwanginu ngwärï ngwanni ngwati ayi. 12 Yäy gu no, yi'rany yapu yiiru 'dänggäränü, a be midi ape yiiru 'danggalanu.

Or'temajar ndi ape Yiiru

13 Yüllïnä ndi ari, “Äny gwämnä Ngwaalu, yäy gu no nyi gwuma be ondaji.” Gïlïgï'rïm gilee le'te le'te lidi ämnï Ngwaalu, a lima ämnï 'to na yäy gu no ar be ondaji, 14 ndi ari a lïlïngïdï ndi ari dïjï danni dï'dï'rïyä Yicungalu giyi'ranyanu nginde gwunje 'dï'rïyälü 'to aar nje dünäjalü ngwäyänü ngwüngün nga nga le. 15 Giyee 'dar yani mbuji gwalu gwanni gwujaw, nunnu a yïmï'rü yanni giyo ndi olati ngwüjï 'dar mana na mana, aar gäbïcï yäyïng 'tu ngwïrälü gwudi näjï Ngwaalinga.

16 Yäy gu no, aa'ti a la mi'ri yigor! Anni adi ngwanginu ngwege poor 'digi'ri, a be ngïnä'dänü 'dengge, a la gwürlïnänü yomon 'dar liyang. 17 Ndi ari dïrbä dege ndee dängränü gwenene dooko na da'ti olanu, diru dadi nje gäbïcï ar mbuji gu'ru ganni gipa gani näjï gwudi gwur'taling 18 ar äbrï ngwäy ndi ombaji ngwony ngwanni ngwo ngwenggana ar ombaji ngwony ngwanni ngwo ngwa'ti enggana ndi ari ngwong ngwanni ngwo ngwenggana ngwadi medadi a be ngwong ngwanni ngwo ngwa'ti enggana, ngwudi gwur'taling ngwuru.

5

Midi gwege gwudi gerala

1 A lïlïngïdï ndi ari manari lingeno lege lidi dïyängälü mung medadi lanni lijar gwanu gwenene, a lätï ngwu'duna Ngwaalu, ngwu'dun ngwudi gwur'taling kerala, ngwanni ngwa'ti odana ngwuy ngwe ngwudi dïjï dümnä. 2 A be gwenene, a gilo lärnü ar jada gwulleny ndi aar nje giki lingina lanni liyang liru ngwu'dun ngwege ngwudi gerala. 3 Ndi ari manari lima ar genne, a la'ti la mbüjïnï lijalu ngwanginu ngwanu. 4 No, alanga lanni gilona gilingeno

4:6 4.6 Täküwïn 1.3 **4:13** 4.13 Mäjïmür 116.10

gilee, a lärnä ar üpïnï gwünï ndi ari a la'ti mïnä ndi aar nje gwallalu mbüny ar be mïnï ndi ar nje gika ngwu'dunala ngwudi gerala nunnu a midi gwü'rübäjï ngwanginalu ngwanni ngwati ayi 'denggenanu.

5 Ngwaalu ngwuru ngwanni ngwuge'te nje gwani yi'ral giyee aar nje be ätädä Ligï'rïmä lani änïjälü 'to nunnu aar nje gï'tïjï yi'ralalu yanni yarung ye. 6 Yäy gu no, ar gu ïcïnädä ar gu lenge giyomon 'dar ndi ari anni jarna gilingeno, alanga gilona ngwaalu ngwolanu Gideleny. 7 Ndi ari alanga lïndï ämnï gwe Ngwaalu, alanga la'ti ïndï ngwong ngwängädär je ngwäy ngwe ngwudi ngwanginu. 8 Alanga lïcïnädï gwänü, nyi gwaru no, nyi jada ndi erne ndi ji gilingeno ndi nyii ji 'dunu Deleny de. 9 No ar je be ge'te aar ru bupi ndi jayiyi ngindenganu manari alanga gilo gilingeno na manari alanga gilo ngwaalu ngwolanu gilingeno. 10 Ndi ari alanga 'dar, a la dünäcï didu'ralu didi pï yelenya didi Kirictu, yi'ral ya 'tädälü 'dar. Ndi ari alanga 'dar ati dïjï ape gu'ru gani yiiru yüngün yanni yijung ji ndi ape gwele gilingeno. Manari yapung je yanni yijaw na manari yapung je yanni yiki.

O'rajidar Ngwaalinga le

11 A lïlïngïdï ndi ari yiru ange yani denya Kirictung yiru yanni yati nje gäbïcï ar gwä'rä ngwüjü ngwuja'ri ngwe gwani nginde. Ngwaalu ngwülïngïdï yigor yärï gilingenalu na äny gwüjädï gu 'to ndi ari yigor yärï yinginni gilingenalu 'danggalu. 12 Änyängä la'ti ba be ndi orta yigo'ro yärï 'danggalu, ara je be gï'tïjï gay nunnu nje le ïrïngïnï ara je gäbïcï aang ätï ngwuja'ri ngwadi ngwe ondaci ngwüjü ngwanni ngwati ïrïngïnï gilingeno aar be erne giligoranu. 13 Manari änyängä gilo lïrlälü giyi'ranu, lïrlälädï kay gidi Ngwaalu. Na manari änyängä lu'ru giyi'ranu, yiju'ru nje gwani nga nga! 14 Ämnï gwudi Kirictu gwuru gwümätï nje nyii lenge ndi ari gwe'te pu gwayu gwani ngwüjü 'dar yäy gu no, ngwüjü 'dar ngwayu. 15 Na yanni yïgäbïcä ngwayi gwani ngwüjï 'dar, yiru ndi ari a ngwüjü 'dar ngwanni ngwo, aar midi, aa 'ti ngwa midi gwani yigo'ro yegen mana, aar be midi gwani nginde gwanni gwayu ngwü'dï'rä gwumidu gwani ngindenga.

16 Yäy gu no, 'tu'tu gwenene, engga gwärï gwanni nggwo gwänggädïïny gwe ngwüjü, ngwa'ti nje änggädï ngwäy ngwe ngwudi dïjï dümnä. Na manari nyii länggädï gu Kirictung no gwele gwerre, a be gwenene, gwa'ti nyii ba be änggädï ngwäy ngwe ngwudi dïjï dümnä. 17 Yiru ndi ari manari dïjï dere ndo ndi Kirictu, dima ru dïjï diyang. Yele yiru yu'rin, yima ele, yima ila yanni yiyang. 18 Giyee 'dar, Ngwaalu ngwuru ngwärrä je ngwanni ngwo'rajidiyi nje ngindenga le Kirictu gwe, aar nje ätädänï yiiru yidi o'rajidiyi ngwüjü Ngwaalinga le. 19 Äny gwadi ari Ngwaalu ngwo'rajidaar ngwüjïngä le Kirictu gwe ngwuje 'ti gï'tïjï keng gwegen aar nje be aw ngwuja'ri ngwe nunnu ar gwe o'rajidiyi ngwüjü Ngwaalinga le.

20 Yäy gu no, nyii liru ngwartan ngwudi Kirictu ngwükäjäär je, nono ma Ngwaalu giligo'ro lüngün ngwata je päcälü änyängä le. Gwani Kirictu, lïpäcä jälü ndi ari, o'rajidar Ngwaalinga le. 21 Ndi ari Kirictu gwanni gwa'ti ki, gwuge'ta Ngwaalu ar le acajidi ndi ke gwege nunnu 'dünggüngün ar

5:10 5.10 Rumiya 14.10

le dünälü ar ru lidi Ngwaalu.

6

1 Anaku apajidar gu yiiru
gwüpäng yidi Ngwaalu, Nggwa
je päcälü ndi ari aa'ti ngaa la ape
yïmï'rä giyee yidi Ngwaalu 'tur.
2 Ndi ari nginde gwaru,
“Kaji gidi jayi ngwäy gwüny, ng-
gwu'dinginanga
na komon gidi gïlängïdïnï ng-
gwugatajanga düwä.”

Nggwa je ci gweneno gaji
giru gidi jayi ngwäy gwudi
Ngwaalu, gweneno, gomon giru
gidi gïlängïdïnï.

Yüündä yidi Bulij

3 Elelle gwärï gwä'tüdï gimle
kay nda gu dïjï dere obalu nunnu
aa'ti yiiru yärï yätï yi'ral nono
yere. 4 Nyii be manni ru ngwïnäd
ngwudi Ngwaalu nyii ola yigo'ro
ngwaalu 'dar, ndi or'temaji
gwupa, gïdïrbänü, gïyüündänü,
gïyïjülänü, 5 ndi pïnï, giyirna
ngwüjänü ngwü'dï'rü gündä ndi
ape yiiru yïnï yar ye dilu de, na
ngwamu ngwe, 6 ndi ju'ri na ndi
lenge ndi or'temaji na ndi jayi
liguri. Gïlïgï'rïm lanni Liju'ru
na ndi ämnï gwanni gwuru
'didanu, 7 ngwuja'ri ngwanni
ngwätï ngwäyänü na giyiima
yidi Ngwaalu. Ngwäbländï ngwe
ngwudi dünälü kuy gidi gaama
na kuy gidi gängïr, 8 näjï gwe na
yïrïgïnä ye, ondaji gwe gwanni
gwujaw na gwanni gwuki larru
'didanu, aar nje be engga lidudiyu
ngwüjü. 9 Lilinginna, aar nje be
engga la'ti linginna. Nyii ru nono
minyii ayi, nyii be ele limidu,
lïpïnä, aar nje 'ti be 'rïnyïtï.
10 Lirunu gwulleny nyii be jayanu.
Liru ngwayi nje be gäbïcï lonyadu
aar nänü. Nyii 'ti ätï gonyalu gere,
nyii be ätï ngwonyalu 'dar.

11 Lïgätïjä je yigoralu ara je
ondaci nga liru ngwüjï ngwudi
Küründüjïng ara je ïgïtïjï ng-
wulem ngwärï 'didanu. 12 La'ti
gwä'rïnä ämnïng gwärï 'danggalu
nga be ru lïgwä'rä ämnïng gwalu
'dänggärï, 13 A be ndi ari ara je
gu gwä'räcänü, a nggwa je ondaci
nono yïjü, gäbïcï nje yigor yalu 'to
aar ongranu.

Ngaa liru gobo gidi Ngwaalu ngwumidu

14 Aa'ti nga la gikajidi
giyunggu ngwüjïngä le ngwä'tüdï
ngwïkïrïjïn. Ndi ari dünälü
na ke lati amatano? Buri na
dïrïm lati gekajide? 15 Yiru
ange yidi Kirictu yätär je dijegor
de? Ya'ti a'tur. Yäy gu no,
dïkïrïjïn da'ti da aar acajidi dïjï
dä'tüdï dïkïrïjïn, 16 Na gobo giru
ngwu'dun ngwudi Ngwaalu ga'ti
aar ätï yi'remna ye yidi dïdülä.
Ndi ari a liru ngwu'dun ngwudi
Ngwaalu ngwanni ngwumidu.
Anaku ma gu Ngwaalu ari,
“Äny gwa ji 'denggenanu
nyii elelle gidiliganu degen nyi ru
Ngwaalu ngwegen
aar ru ngwüjï ngwüny.”
A Deleny ari,
17 “Yäy gu no, 'tüdär gwänü
ngaa ngedana,
Ngaa 'ti akana ngwony nono ng-
wanni ngwürngü,
äny gwa je be ape.”
A Deleny diru yiima ari,
18 “Nyi gwa ru Papa 'danggalu,
na ngaa la ru yïjï yüny yanni
yiru ngwur na yera.”

7

1 Anni ätär gu ngwuja'ri ng-
wee ngwaru ngwe Ngwaalu lani
ngwumaad ngwüny, ar be ju'riyi
yigo'ro yege ar 'tänü giyi'ralanu
'dar yanni yati rngïyï ngwangina

6:2 6.2 Ajaya 49.8 **6:16** 6.16 Ngwullawi 26.12 **6:17** 6.17 Ajaya 52.11 **6:18** 6.18 2 Jämüwïl 7.14

na lïgï'rïmä, ar mbütïyï ju'ring gwani denya Ngwaalinga.

Bulij gwujayanu gwani jo'renyani

2 Gï'tïjï nje ngwaalinga giyigoranu yalu. Nyii la'ti ärrïjä dïjü dere yi'ral yanni yiki, nyii la'ti 'dïgü'rïdï dïjü dere, nyii la'ti mbojaja gïdïjï dere. 3 Äny gwa'ti ondaja ngwuja'ri ngwee nunnu a je gwe obalu, nggwondaca je gu gwerre ndi ari nyii lige'ta je giyigoranu yärï ndi ari ma aar ani midi ar midi ma aar ani ayi ar ayi. 4 Äny gwïcïnä je gwänü gwulleny ngaa je le ïrïngïnï. Äny gwuma ojeme nono gwulleny, gïdïrbä därï 'dar, jayanu gwüny 'dar gwa'ti ngwaalinga.

5 Ndi ari anni minyii ila nyii obana Majiduniya, nyii la'ti übïdï düwä de a'tur gilingeno lärï gilee, aar nje be yi'ral mbuji yonyadu, na oktajidanu ji ngwaalu 'dar poor ngwügäbïcï yedenyo aar nje gu änänü. 6 A be Ngwaalu ngwanni ngwati nje ätädä yiima yidi or'temaji ngwüjü ngwanni ngwuralu 'tur, ngwuminje or'temaji ükäcä gwe Tïtüjïng. 7 Na ya'ti yani ila gwüngün 'dogo, aar be ani 'to or'temaji gwanni gwumbujiiny 'danggalu. Nginde gwondaci nje ngwuja'ri ngwani ndi ari ngaa lïjädï ndi nyi engga, runi gwalu gwulleny ara je yigor enyanu gwani äny, 'di aar nyi gäbïcï nyi jayiyanu gwulleny.

8 Manari ngwuja'ri ngwuma je ümïyï yigor ngwanni ngwükäjï nje, nggwa'ti gu gwä'rïnä ngwäyänü minyi ni gwä'rïnï ngwäy gwooko ngwänggädï ndi ari ngwuja'ri ngwuma je gwü'räkaji gooko. 9 A be gwenene jayanu gwüny gwa'ti ani nunnu ngaa likanu, aar be ru ndi ari runi gwalu gwuma je gäbïcï ngaa lima jo'renyana. Ndi ari ngaa lima runi anaku bupa gu Ngwaalu ndi ari yima je 'ti mbuja yere yanni yiki gwani änyängä. 10 Ndi ari runi gwanni gwïndï Ngwaalu, gwati apa jo'renyaning ngwügäbïcï ngwüjï aar gïlängïdïnï. Gwa'ti ätï gwä'rïnïng ngwäyänü. A be runi gwudi dïdlä, gwati apa yi'rany. 11 Ombajar be runing gwanni gwïndï Ngwaalu gwuma ärrï ange 'danggalanu. Gwuma je gäbïcï ngaa lima undi ngwäy gwuma je iye yigoranu. Ngaa lima gwalli ngwuy giyi'ral yanni yiju yiki. Ara je güündä ape ngaa kanu, yima je be 'täjälü ndi ari ngaa lämnïny ngaa ru lüny. No yiru yima je gäbïcï ngaa lima obalu dïjï de danni dapu gwuki. Yi'ral ye giyee 'dar ngaa lima gwällïnï yigo'ro yalu ndi ari ngaa lijaw nono giyi'ral giyee. 12 No 'di ngwuja'ri ngwanni ngwükäcä je ya'ti ani dïjï ndoo danni därräär yi'ral yanni yiki, aar be ru ndi ari äny gwubupa nda je enggaci ngwäyänü Ngwaalu aang engga yigo'ro ye yalu ndi ari ngaa lige'te nje gu ngwäyänü 'didanu. 13 Yiru giyee 'dar yanni yiminje gäbïcï nyii or'temaji or'temaji gwe gwalu.

A be yoko mana ndi or'temaji gwärï, gwece gwece lijayananu ndi engga awa Tïtüj gwujayanu. Ndi ari nga nga 'dar lima gataji Tïtüng lïgï'rïmä lüngün düwä. 14 Nggwïrïngïnä je gwe ndi Tïtüj na nga nga la'tiny apiyu yaaru gwani ngwuja'ri ngwee. Na 'to yi'ral 'dar yanni yicar je ye yiru 'didanu na gwenene yima enggani ndi ari ïrïngïnï gwärï 'danggalu ndi Tïtü gwuru 'to 'didanu. 15 Na ämnï gwüngün 'danggalu gwojemana mung diwayini ndi ari awa nga nga 'dar, gwu'dengenacanga ngaa gwä'rï yïrnü yigor ye yijaw nga denya. 16 Äny gwujayanu ndi ari nggwïcïnä je gwänü nda je gu gatada ngwäyänü giyi'ral 'dar.

8

Ätä ligor le

1 Gwenene lani ngweengga, nyii linana je ndi ar je enggaci ngaa lenge yïmï'rä yanni yätädï je Ngwaalu yi'donga yidi Majiduniyang. 2 Ngindenga lïmïmïnnäär je nono aar ji gïdïrbänü dipa, aar be jayanu gwulleny giyiwayi yegen yiki aar gäbïcï aar ge'te yigor ye 'didanu aar 'ti rüdï ngwu'rid ndi ätä. 3 Äny gwuru gwänggädï nje ndi ari yïmäjïdäär je yanni yätäär je aar pani giyima yegen. Yige'taar je 'dar yigo'ro ye yegen gwu'ren, 4 aar nje päcälü gwulleny ndi ari yipa gu'ru 'denggen ndi emadi giyiiranu giyee ndi gataji ngwüjü düwä ngwanni ngwuju'ru ngwudi Ngwaalu. 5 Ya'ti aar je gu ärrü anaku ge'taji nyii gu ndi aar je ärrï aar be ätädï Delenya yigo'ro yegen gwerre gwerre, aar nje be ätädä anaku bupa gu Ngwaalu. 6 No nyii be päcï Tïtüjïngalü, ndi ari ngwumedaji yiiru giyee yidi yïmï'rü 'to 'danggalu yanni yiming ye 'dï'rï gwele gwerre. 7 A be anaku gendadu gu giyi'ral 'dar ngwaalu ngwani ämnï Ngwaalu na ngwaalu ngwani ondaji, na ngwaalu ngwani bebere, na ngwaalu ngwani undi ngwäy giyi'ral 'dar, na ngwaalu ngwani ämnï gwalu 'dänggärï, ombajar be ndi ari ngaa gilo 'to ligendanu giyiiru giyee yiru yïmï'rü yani ndi ätä.

8 Äny gwa'ta je linyaca ngwuja'ri ngwee yiima ye, nyi be bupi ndi ïdäjï 'didanung gwudi ämnï gwalu ngwüjü ngwu'ter ngwanni ngwïtï je yigoranu. 9 Ndi ari ngaa lïlïngïdï yïmï'rä yidi Deleny dege dani Yicu Kirictu, ndi ari nginde gwünänü, a be gwani nga nga, ngwube ru diwayi, nunnu aar je nïyänü.

10 Na ngene äny gwa je ola ngwuja'ri ngwe ngwüny ndi ari yiru ange yanni yijayana 'danggalu giyi'ral giyee, nga nga lanni liru yi'ra gwerre gwerre ätädä gwe 'tu'tu dïdläyü duubu, ya'ti ani ndi aang ätädä 'dogo, aar be ani 'to ndi ari ngaa gu jada no. 11 Gwenene medajar yiiru giyee, nunnu a jada gwanni gwümïnängä ngwuru gwanni gwadi aar elati yiiru ye yalu a je medaji. 12 Manari bupi gwuma ji ngenone, angidaji gwa aar ämnï anaku ätï gu dïjï, ya'ti ya ru nono anaku aa'ting gu ätï. 13 Giyee ya'ti ani ndi ari ngaa onjani loko a be loko am'ratani aar be ani ndi ari ngaa ubidanu. 14 A be gwenene onje gwalu gwa gendaci ngindeng je lanni la'ti ätï gwegen, nunnu aji a onje gwegen gendaci ngwüjü ngwanni ngwa'ti ätï, nunnu a ubidanu ji. 15 Anaku üllïnäär gu ndi ari, “Gwanni gwati gwü'räjï gi'du gwonyadu gwulleny gwati 'ti ätï gwonyadu gwulleny na gwanni gwati gwü'räjï gi'du gwooko gwulleny gwati 'ti ätï gwooko gwulleny.”

Tïtüj gwükäjäär ngwele Küründüj

16 A be nggwuca Ngwaalinga yäy 'tu ngwanni ngwätädï Tïtüjïng ligor gilee liru nono ligor lüny gwani nga nga. 17 Ndi ari nginde gwa'ti nje 'dengenaca päcïngälü gwärï 'dogo, nggwo be gwadi je elaca ligor le lüngün gwïtï ligoranu gwulleny. 18 Nggwo gwükäjïïny diweengga de danni dati yi'doonga 'dar ortada, gwani yiiru yüngün yidi ondaji ngwuja'ri ngwanni ngwujaw. 19 Yanni yigendana ndi ari nginde gwäbrä gi'doonga gidi Ngwaalu ndi ari nyii le ru gimaad nyii le ape ngwony ngwanni ngwätädäär nje ndi inggidi enyanu gwudi yigor yalu

ndi gataji ngwüjü düwä nunnu a Ngwaalu näjïnï. 20 Nyii larngana ndi ari aa'ti dïjï dere dinje gatada ngwuja'ri nono gwani äpïnï gwudi angidaji nggwee gwudi gätïnï yigoralu. 21 Ndi ari nyii lapu yi'rendenya ndi ärrï yi'ral yanni yïndï kayalu, ya'ti ani nunnu ngwäyänü ngwudi Deleny 'dogo, aar be ani 'to ngwäyänü ngwüjï.

22 Äny gwa je ci 'to nunnu gwuminyii ükäjä aar ila diweengga de danni gwällïnä 'dengge yiiru yonyadanu ndi ari nginde gwati ligor enyanu, na gwenene gwitana ligoranu gwulleny gwani ïcïnänü gwüngün 'danggalu. 23 Na gwani Tïtüj, gwuru gimaad güny giyiiru yanni yati nje ape yani nga nga. Na gwani ngweengga ngwege ngwuru ngwanni yi'ra yidi yi'donga yidi Ngwaalu na denya gwudi Kirictu. 24 Yäy gu no, inggidar be ämnïng gwalu gwani ngindenga 're'dr nunnu a ngwïkïrïjïn engga ndi ari ngwuja'ri ngwanni ngwuca je ngwe, ngwätï ngwäyänü na ïrïngïnï gwärï gwuru ange 'danggalu.

9

Olada ngwüjü ndi ïmäjïdï

1 Ya'ti yere yanni yada je üllïjä gwani äpïjï ngwüjü ngwudi Ngwaalu ngwanni ngwuju'ru yiiru. 2 Ndi ari äny gwülïngïdï ngaa lïbüdü yigoranu ndi ge'tajidi ngwuy, äny gwïrïngïnä yi'ral ye giyee ngwüjänü ngwudi Majiduniyang, nje ci ndi ari 'tu'tu dïdläyü duubu nga nga ngwaalu ngwani Akayiya liju mama ndi ge'tajidi ngwuy ndi ari enyanu gwudi yigor yalu gwuma 'ritiya ngwüjü ngwonyadu gwani yiiru yidi ätä. 3 A be äny nggwo gwükäcä je ngweengga nunnu aa'ti ïrïngïnï gwärï 'danggalu giyi'ral giyee gwa ru 'tur ngaa be ji mama, anaku ci nje gu ngaa ladi gu ru. 4 Ndi ari manari gwere gwudi Majiduniyang gwuminyii le ila ar je mbuji la'ti ju mama, yaaru nje be ape. A be yaaru ya je apani, gwani ïcïnä gwanni gwïcïnädïïny gu 'danggalu. 5 No nyi be ari yiru gu'ru ndi päcï ngwenggalu aar madina aar ila 'danggalu, ndi ari aar gege'ta yi'ral mama aar mbuji 'to angidacing yigor ye yalu 'didanu gwanni gwara gwe. Na ndi ari angidaci nggwee ji mama ligor le 'didanu aa'ti gwa ru ligor le lïnï!

Kwoy ligor le 'didanu

6 Diwayinar ngwuja'ri ngwee, ndi ari nginde gwanni gwati kwoy gwooko gwati mbuji 'to gwooko na gwanni gwati kwoy gwonyadu gwati mbuji 'to gwonyadu. 7 Ati dïjï ge'te anaku ca gu ligor lüngün, aa'ti da ge'te ligor le lïmänü yaa yiima ye, ndi ari Ngwaalu ngwati ämnï dïjü danni dati ge'te ligor le lijayanu. 8 Na Ngwaalu ngwätï yiima ndi aar je onjaci yïmï'rä yüngün 'dar aar ji 'danggalu, nunnu ngaa mätïnälü giyiiru yanni yijaw giyi'ral 'dar na kaji 'dar ngaa je mbuji 'dar yanni yïmïnä je. 9 Anaku üllïnäär gu ndi ari,

“Nginde gwuma ge'te angidajing
gwüngün gwuma badalu
ngwüjï ngwonyadu ngwanni
ngwuru ngwuwayi,
jayi gwüngün gwujalu
gwur'tal!”

10 Gwenene nginde gwanni gwati ätä dïjü yuula ngwuje kwoy ngwätä dïjü yona ngweny, gwa je monaci 'to gwa je onjaci yuula gïyïlü gwa je üngrïjï girunyanu gidi jayi gwalu. 11 La je nïyänü giyi'ral 'dar nunnu ngaa ätä ligor le lijayanu giyomon 'dar na ätä gwe gwudi ligor lalu lijayanu, ngwuja'ri ngwee ngwägïbïcï

9:9 9.9 Mäjïmür 112.9

ngwüjü ngwa ci Ngwaalinga yäy 'tu gwani alanga.
12 Yiiru giyee yanni yati a je ärrï ya'ti monaca ngwüjü ngwudi Ngwaalu 'dogo, yati ïrälü ngwuja'ri 'dar ndi ondaji gwudi ci Ngwaalinga yäy 'tu. 13 Ndi ari yiiru yanni yima ye inggidi yigo'ro yalu, ngwüjï ngwa ortada Ngwaalu 'dengenaci gwe gwanni gwati gwujana inggiding gwalu gwani ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwudi Kirictu na gwani ätä ligor le lijayanu ndi a le acajidi na ndi acajidi gwalu ngwüjïngä le ngwu'ter. 14 Ngindenga ndi otaci Ngwaalingalu gwegen gwani bupi gwalu, yigor yegen ya ji 'danggalu nunnu gwani yïmï'rü yidi Ngwaalu yanni yima ïrälü 'danggalu. 15 Yäy 'tu gwani Ngwaalu ndi angidaji gwüngün gwanni gwati 'ti gwa ar gwe burni ndi ondaji!

10

Bulij gwuruca yiiru yüngün

1 Üllänü gwe jïlänü gwe gwudi Kirictu, äny gwa je päcälü äny gwani Bulij gwanni gwati gwe ari gwuru dideny ma le ji, mung be ji ngwaalu ngwolanu ngwube 'ranu. 2 Äny gwada je ci nyii 'ti gäbïcä ndi nyi 'ranu ma ar ji, ndi ari äny gwubupa ndi 'ranu ndi ondaci ngwüjü ngwanni ngwati ari nyii lelella yi'ral ye yidi dïdlä ndee. 3 Anni raar gu ndi ari alanga gilo gïdïdlä ndee a be la'ti dugidu yärä anaku ati gu ngwüjï dugidi yärä ngwudi dïdlä. 4 Ngwäbländï ngwanni ngwudugidar ngwe, ngwä'tüdï ngwudi lingeno lidi dïdlä, aar be ru manni ngwäbländï ngwanni ngwuru yiima yidi lïgï'rïm ngwätï yiima ndi pä yundi'ralu yanni yojema nono, 5 alanga lätï yiima ndi dami garnating gwuru 'tur gwanni gwadi alliji ligo'rala ndi bebere gwudi Ngwaalu ar määtä yi'ralalu yere 'dar ar je gekajalu ar je gäbïcï aar 'dengenaci Kirictung. 6 Na ma ji ma 'dengenaci gwalu mbuti, nyii la be ji mama ndi reraji nyurtanu gwe gwere gwanni gwa ji.

7 Nga nga lati ombaji ngwony nono poor 'dogo. Ma dïjï dere dïcïnänü ndi ari diru didi Kirictu, gäbïcär ngwengga mana ndi ari nyii lidi Kirictu liru 'to nono rung gu nginde. 8 'Di manari äny gwuma ïrïngïnï ngwaalu ngwere gwügätïnä linginalu yeleny ye yanni yïgï'tïjäär nje Ngwaalu nunnu ara je ye allijala ndi ari ara je ye ï'dïyï gïdïyängälü, ya 'ti yiny apiyi yaaru. 9 Äny gwa'ti gu aru no, ngaa je iye yedenyo ngwuja'ri ngwe ngwüny ngwee ngwulli nje. 10 Loko 'danggalanu lati ari, “Ngwuja'ri ngwüngün ngwünï aar ojeme, ma ar le be ji ngwäyälü, ngwube o'ralu ngwuru gu'ru gooko a ngwuja'ri ngwüngün ru 'tur.” 11 Ngwüjï ngwanni ngwati gu ari no, aar lenge ndi ari nyii liru ngwuja'ri minyi erne, minyii be ji ngwäyälü, nyii la be ru yiiru.

12 Nyii la'ti jädï ndi übïdï yigo'ranu yärï ngwüjï ngwe ngwoko ngwanni ngwati näjï yiima yegen. Ma aar ïdï yigo'ranu yegen yigo'ro ye yegen na aar übïdï yigo'ranu yegen yigo'ro ye yegen, ngindenga la'ti bebera. 13 A be nyii la'ti la ïrïngïnï giyiiru yanni yätädäär nje Ngwaalu gwelleny nyii dambdani garci, a be nyii gwä'rïnï ïrïngïnïng gwärï giyiiru yanni yïgï'tïjäär nje Ngwaalu yiiru yima ele 'di yima obana 'danggalu. 14 Nyii la'ti la dambdani gweere ndi ïrïngïnï gwärï anaku aadi aar gu ru adinari nyii lima 'ti ïndï 'danggalu, ndi ari lima je le ele gweere ngwuja'ri ngwe ngwanni ngwujaw ngwudi Kirictu. 15 Na nyii la'ti la dambdani garci gärï nyii

ïrïngïnï giyiiru yape je ngwüjï ngwu'ter. Ge'taji gwärï gwuru ndi ari anaku gendadu gu ämnï Ngwaalu gwalu ndi 'tänü, ngwaalu ngwudi yiiru yärï 'danggalanu ya gendadi ya ongranu, 16 nunnu nyii ondaji ngwuja'ri ngwe ngwanni ngwujaw ngwaalu gweere 'danggalu. Ndi ari nyii la'ti bupa ndi ïrïngïnï yiiru ye yäpïnä ngwaalu ngwudi dïjï di'ter. 17 A be, “Gäbïcär gwanni gwadi ïrïngïnï, ngwïrïngïnï Gideleny.” 18 Ndi ari nginde gwä'tüdï gwanni gwati gwällïnï ligo'ro lüngün gwati aar ämnï, ngwube ru nginde gwanni gwati Deleny gwällïnï.

11

Bulij na ngwoo'ra ngwükäjäär je ngwuru ngwu'duru.

1 Nggwe'taja ndi ari ngaa geraji länï gwoko giye'rr yüny. A be nggwülïngïdï gu ndi ari ngaa lima gu ru. 2 Ligor lïtïnyänü gwulleny gwani nga nga, ligor le lidi Ngwaalu äny gwümïnïjä je gaga gidur de'te pu dani Kirictu, nunnu ngaa je gï'tïjï ngindeng kay nono gu'taara giju'ru. 3 A be yedeny giyo yïtïny ndi ari anaku ï'däjä gu düüngä Awang kaci gwe yi'rinya, ndi ari aa'ti nga la gäbïcï dïjü dere ndi gwürlï yigor yalu ndi ämnï gwanni gwuru 'didanu na ämnï Ngwaalu ngwanni ngwuju'ru ndi Kirictu. 4 Ndi ari manari dïjï dere dima ila ara je ondaci Yicu gwe gwu'ter gwä'tüdï gwanni gwondacara je gwe gwerre, na manari ngaa lima ape lïgï'rïmä li'ter lä'tüdï lanni lapanga gwerre na ngaa ämnï ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwu'ter Ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwanni ngwämnä je gwerre, yata je ape puprang. 5 A be äny gwa'ti änggädï ndi ari nggwokana gu'ru ngindenga licaar je “ngwoo'ra ngwükäjäär je ngwupa.” 6 Manari nggwa'ti ubu kinene ndi ondaji, a be nggwa'ti ami'ratu bebereng. Yenggacara je giyee gilingenalu kaji 'dar.

7 Yärrü nje yanni yiki anni minyi ülläjï ligo'ralu lüny nunnu nga je allijala nga je ondaci ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwudi Ngwaalu nga je 'ti mïnädï gony nono gere? 8 Nggwügïrïdïnä yi'doonga ye yi'ter aar nyi ätädï gwani nga nga nunnu nga je äpïjï yiiru. 9 Na gaji ganni gijar ge nyi bupi gony gere nggwa'ti äbïngïnä dïjänü dere 'danggalanu kong gere. Ndi ari ngweengga ngwanni ngwïndï Majiduniya, yätädär nje yanni yibupi nje. Nggwetaca ligo'ro lüny nda je äbïngïnänü yi'ral ye yere, a nggwa'ti gwa je gu äbïngïnä a'tur. 10 Anaku 'didanung gwudi Kirictu 'dünggüny, dïjï dere da'ti ngwaalu 'dar ngwani Akayiya, diny dünäjï ndi ïrïngïnï nggwee gwüny. 11 Ange gwuru? Ndi ari nggwa'ta je ämna? Ngwaalu ngwuru 'dogo ngwe'te pu ngwülïngïdï ndi ari nggwämnä je.

12 Nggwadi gwuji yiiru giyee yape nje gweneno nje ärrï nunnu aa'ti nggwa ge'te gay a gu ngwüjï mbojaji aar 'tädälü ndi ari ngwubidiiny ngwanu giyi'ralanu yanni yati aar gu ïrïngïnï. 13 Ndi ari ngwüjï ngwanni ngwuru gu no, ngwä'tüdï ngwoo'ra ngwükäjäär je 'didanu, ngwuru ngwüjï ngwapu yiiru aar ye ï'däjï ngwüjänü, ngindenga lati arri nono ma aar ru ngwoo'ra ngwükäjäär je ngwudi Kirictu. 14 Aa'ti ya je allijalu ndïr ndi ari dijego'rr giligo'ro lüngün dati arri nono mung ru gï'rr gidi buri. 15 Yäy gu no, ya'ti ya ru yïrnü ndi ari ngwïnäd ngwüngün arri nono

10:17 10.17 Ärmïyä 9.24 **11:3** 11.3 Täküwïn 3.1–5,13 **11:9** 11.9 Bïlïpï 4.15–18

ma aar ru ngwïnäd ngwujaw. A be ndi mï'rä gwegen ngwadi ru nono yiiru yegen.

Bulij gwïrïngïnä gïdïrbänü düngün

16 Nggwo're nggwari mana aa'ti dïjï dere da ji ndi ari äny gwuru de'rr. A manari ngaa lari äny gwuru de'rr, ämnäcïny be nono de'rra nunnu nyi ïrïngïnï gwooko. 17 Yanni yaru nyi ye gweneno, ya'ti ïndï ndi Kirictu a be yondaji nje nono dïjü diru de'rr di'ranu ndi ïrïngïnï. 18 Ndi ari lonyadu lanni lati ïrïngïnï yigo'ro ye yegen nono ngwüjï ngwudi dïdlä a mine nggwarra nyi 'ti be ïrïngïnï 'to. 19 Ndi ari yiru gu 'danggalu liru ngwüjï ngwätï bebereng ata be geraci ngwe'rra länï ngaa jayanu. 20 'Didanu ngaa lati geraci dïjü länï ma ara je ärrï yïnädä, ma ara je raji 'ter, ma ara je gu mbojaji, ma ara je gu allija ligo'rala, ma ara je mï'rï dirke de ngwäyänü. 21 Yaaru yapeny ndi nyi ari nyii lami'rati ndi ara je gu ärrï no! A be anni runy nono dïjü dondaja ye'rra, amni 'dar yanni yibupa je ngwüjï ngwee ndi ari ye ïrïngïnï, yiny ye ïrïngïnï 'to. 22 Manari laru liru Ngwïbrü, äny gwuru Dïbrü 'to. Manari lari liru ngwüjï ngwudi Yïjïräyïl, äny gwuru dïjï didi Yïjïräyïl 'to. Manari lari liru yïjï yidi Äbräyïm, äny gwuru gu 'to. 23 Ngindenga laru liru ngwïnäd ngwudi Kiricto? Äny gwondaja nono miny rlälï ki'ranu, äny gwujayana 'denggegen! Äny gwupana yiiru 'denggegen, nyi ji korkon yomon yonyadu, aar nyi pïdänï gwulleny, nyi ru gwadi ayi yomonanu yonyadu. 24 Yomonanu tudini (5) a nyi Ngwüyäwüd pï lacal le yomonanu küü'rï rom (40) ngwäbrïnï ge'te. 25 Aar nyi pï guura ge yomonanu tä'rïl (3). Aar nyi aci yo'rr ye gomon ge'te. Nyi ke bälükä gwänü yomonanu tä'rïl (3), nyi ji gidiliganu giyaanu gangin gangin na ngwülü ngwülü 'di a ngwaalu u'ri. 26 Nggwati ji gïdïlä giyomon 'dar, a nyi yi'ral yiki mbuji ngwubirta ngwudi yaw, ngwu'ram, ngwüjï ngwuru Ngwüyäwüd, ngwüjï ngwuru Garany, gïyündäränü, gïyundär poor, giyaanu na ngweengga ngwanni ngwuru ngwu'duru, 27 Nyi gwapu yiiru gwundu ngwäy, nyi jalu ngwäy ngwe dilu de, nyi jalu ngwamu ngwe, nyi jalu ngwäädä ngwe, nyi erne enying, a nyi dirun eny, nyi erne ngwureda. 28 'Dar giyee, nyi be o're ati nyi ligor päcï yi'donganu yidi ngwïkïrïjïn yomon 'dar ndi nje ombaji. 29 Gwïndï ne gwa muli nono nyii gwe 'ti be mulu nono, gwïndï ne gwa ï'dï giyi'ralanu yiki, aar nyi 'ti be u'diyanu nyi rünïjï.

30 Manari aar ani ïrïngïnï, nggwa be ïrïngïnï yi'ral ye yanni yinggidiny gwami'ratu. 31 Ngwaalu ngwuru Papa gwudi Deleny dege dani Yicu gwanni ngwortana gwur'tal, ngwuru gwülïngïdï ndi ari nggwa'ti ondaju yi'duru. 32 Dartan didi gündär gidi Dimajiging danni dïmätï yeleny ye yidi Deleny dani Arataj, dïrädïny kündär gani Dimajig nunnu aar nyi määtä. 33 Aar nyi be ngweengga 'tüyä aar nyi üllïyä gi'ram ge kubu'ru kundi'rr, nyi gwannada aar nyi 'ti mätï.

12

Yanni yänggädï je Bulij dilingidu

1 Äny gwätï ndi ïrïngïnï. Äny gwülïngïdï gu ndi ari yä'tüdï gu'ru, a be nggwada je ondaci

11:33 11.33 Yiiru 9.22–25

gwenene ngwuja'ri ngwudi Kirictu ngwenggacar nje dilingidu na ngwanni ngwü'täjïng jälü. 2 Äny gwülïngïdï guru ge'te ndi Kirictu ngwüdlä ngwe 'dï na kwo'rongo ngwanni ngwuma ele, gïmätäär aar ge ele kerala. Ga'tiny ge lïngïdï yi'ral ndi ari gïndï ngenone ngwanginu ngwe yaa ngwa'ti ngwe ïndï, ya'ti nje lïngïdï Ngwaalu ngwuru ngwülïngïdï je. 3 Na äny gwülïngïdï ndi ari dïjï ndee ngwanginu na 'ter ngwanginu, ya'ti nje lïngïdï, a be Ngwaalu ru ngwülïngïdï 4 gïmätäär aar ge allu bruduj ngwu'dingini yi'ral ye yiru 'ter ya'ti ya ye dïjï dümnä ondajalu. 5 Äny gwa ïrïngïnï dïjï de danni diru gu no, äny gwa'ti gwa ïrïngïnï ligo'ro le lüny nyi be ïrïngïnï 'dogo ami'rati gwe gwüny. 6 Na manari äny gwätï ndi ïrïngïnï, äny gwa'ti gwa ru de'rr, ndi ari äny gwadi ondaji ngwuja'ri ngwanni ngwuru 'didanu. Yinje be gäbïcï nunnu aa'ti dïjï dere diny engga ndi ari äny gwurana gu'ru giyi'ral yanni yänggädïng je ngwuje 'dingini 'dünggüny.

7 A be nunnu aa'ti äny gwa ïrïngïnï gwani 'täälü nggwee gwupa gwätädäär nyi, aar nyi be gï'tïjï dügï ngwanginu ngwüny dïndï gidijego'rr nunnu aar nyi de gwü'rä nunnu aa'ti äny gwa ïrïngïnï. 8 Nyi be päcï Delenyalu yomonanu tä'rïl (3) ndi ari aar nyi apada, 9 aar nyi be Deleny ci nu, “Yïmï'rü yüny yimbutu 'dunggunga, ndi ari yiima yüny ya ang mbuti ndi ami'rati gwunga.” Yäy gu no, äny gwa be jayananu ndi ïrïngïnï ndi ami'rati gwüny, nunnu a yiima yidi Kirictu ji 'dünggüny. 10 Yiru yanni yïgäbïcïny gwani Kirictu, nyi jayanu ndi ari äny gwami'ratu, nyi ami'rati ndi aar nyi lo, nyi ami'rati gïyüündänü, aar nyi übïnälü na giyi'rendenyanu. Ndi ari ndi ami'rati gwüny, äny gwojema nono.

Awa doo'ra dükäjäär dati linginni

11 Äny gwarru nono de'rr. Nga nga liru lïgäbïcïny nyi gu be ru no, nga nga liru ladi nyi ortada ndi ari äny gwa'ti okana gu'ru “Ngwoo'ra ngwükäjäär je ngwupa,” 'di minyi ni ru 'tur. 12 Yi'ral yanni yati inggidi do'ra dükäjäär, yi'remna, allijalu ndïr na yiima yärrïnä 'danggalanu or'temaji gwe gwupa. 13 Nga nga lokana gu'ru awa giyi'doonga yi'ter, 'dogo ndi ari äny gwa'ta je äbïngïnänü yi'ral ye yere a'ture? Düdänïjïnyänü manari yima je ärrïjï yanni yiki!

14 Äny nggwo gweneno gwuju mama ndi ila 'danggalu komonanu tä'rïl (3). Äny gwa'ti gwa je äbïngïnänü yi'ral ye yere, ndi ari äny gwubupa je 'dogo, äny gwa'ti bupa ngwony ngwalu. A be 'to yïjï yä'tüdï yadi gïkïjï papanga je, a be papanga ru ladi gïkïjï yïjü. 15 No äny gwa jayanu nda je gï'tïjï yi'ralalu 'dar yätï nje 'di gwa je gï'tïjï ligo'ro lüny 'to. Manari äny gwämnänä je, ii nyii be ämnänï gwooko? 16 Aar gu be ru manari yiru gu ndi ari äny gwa'ta je äbïngïnü yi'ral ye yere. Nyi be ru dïjï dägädäjänü no, nga je gu mami'ranu 'tï'tïr! 17 Äny gwumbojaja je gony nono gere ngwüjï ngwanni ngwükäcä je? 18 Äny gwüpäcä Tïtüjïngälü ndi ari ngwila 'danggalu, nje ükäjä diweengga de dege. Tïtüj gwa'ta je gu mbojaja. Gwumbojaja je gu? Ya'ti nje ärrü lïgï'rïm le'te le'te nyi gwuji gay ge'te po?

19 Ngaa liju ndi ge'taji kaji 'dar gwele ndi ari, änyängä liruca yigo'ro yärï 'danggalo? Bärï, nyii londaja ngwäyänü Ngwaalu

liru ngwüjï ngwämnä ndi Kirictu. Na bupi gwärï lani ngwumaad, gwuru ndi ari ara je oda gïlïgï'rïm. 20 Yedeny giyo yïtïny ndi ari minyi ila 'danggalu, äny gwa je mbuji giyi'ral ya'ti nje mïnü na ngaa liny mbuji yi'ral ye ya'ta je mïnü. Yedeny giyo yïtïny ndi ari minyi ila äny gwa je mbuji likadu, nggwa je mbuji gïyü'düny, nggwa je mbuji güündä gapa je, nggwa je mbuji ngaa lü'rï'tïdänü, laru ngwulem, nggwa je mbuji länïjä ngwüjü nono, lipiya yigo'ro, nggwa je mbuji ngaa lï'dïgwü'rïdï. 21 Yedeny yïtïny manari nggwuma ila 'danggalu mana, Ngwaalu ngwüny ngwuny okeye ngwäyänü ngwalu äny gwa be arada ngwüjü ngwoko ngwonyadu ngwanni ngwapu gwuki gwerre aar 'ti be jo'renyana ndi rngï, gïyïjïn na giyidigany yegen yanni yärrï je.

13

Ola gwudi mï'rï ndi arngani

1 Yiru ndi ari gomon nggee gadi ru tä'rïl (3) ndi ila 'danggalu anni lïngïdär ndi ari gitab garu nu, “Yi'ral yere 'dar a ngwüjï ji rom (2) na ji tä'rïl (3) aar je 'dingini gilingla legen yanni yänggädär je.” 2 Nggwärngädä je gwerre anni jar gomon nggoo giru gi'ra rom na gwenene nggwa'ti gito 'danggalu, nggwo're nggwa je arnga mana yi'ral ye ye'te ye'te. Nga je ci manari äny gwuma ila, lele lanni lapu gwuki gomon nggoo na gwere gwu'ter ngwüjänü, la'ta be liny ïnä mana. 3 Anni bupangaa yiima aar inggidi ndi ari Kirictu gwondaji nyi gwe. Nginde gwa'ti ami'ratu 'danggalanu ngwube ätï yiima yipa 'danggalanu! 4 Ndi ari 'didanu nginde gwüpädäär kü'rï gwami'ratu, a be nggwo gwumidu yiima ye yidi Ngwaalu. Yiru gu ye'te ye'te ndi ari nyii gilo 'to lami'ratu a be yiima ye yidi Ngwaalu, nyii gilo limidu ndi ara je äpïjï yiiru.

5 Dïdïmär yigo'ro yalu ngaa engga ndi ari ngaa gilo lämnä Ngwaalu, mïmïnnär yigo'ro yalu. Ngaa la'ti gu lïngïdï ndi ari Yicu Kirictu nggwo 'danggalanu, manari ya'ti gu rüdï, ngaa lima be ru ngwüjï ngwuma je dïdïmï nggwee gwanna. 6 Nyii lïcïnänü ndi ari ngaa la gu lenge ndi ari dïdïmï nggwee ngwa'ti nje gwännädï. 7 Nyii otaca Ngwaalingalu aa'ti ngaa la ape yi'ral yanni yiki. Nunnu aa'ti ngwüjï ngwengga ndi ari nyii lïgwällïnä ndi dïdïmï, aar be ru ndi ari ngaa je ärrï yanni yiru 'didanu, manari nyii lima ru nono lima 'ti ïcä ndi dïdïmï. 8 Ndi ari nyii la'ti la burni ndi ape yi'ral yere yanni yä'tüdï 'didanu a be 'didanu ru gwärrïïny. 9 Nyii lati jayanu manari nyii lami'ratu ngwaalu ngwere, ngaa be ojeme nono. Nyii be otaci Ngwaalingalu ndi ari ngaa ru ngwüjï ngwumbutu. 10 Na yanni yïgäbïcïny nga je be üllïjä ngwuja'ri ngwee nggwa'ti gito 'danggalu, yiru ndi ari aa'ti nggwa je gu linyaci yiima minyi ila, yiru gu no yeleny ye yanni yätädäär nje Kirictu nga je ye odada aa'ti ya je ye gatu gïdïyängälü.

Aganni gwudi mï'rä

11 Gwodanalu, lani ngweengga, jayaranu. Ïndädär gweere ngaa olati, 'dengenacar päcïngälü gwüny 'danggalu. Ngaa ru yigor ye'te pu. Jaralu ladatalu. Na Ngwaalu ngwudi ämnï na adatalu, ngwa ji 'danggalu. 12 Agannajidar giyinenanu agannajiding gwanni gwuju'ru. 13 Ngwïkïrïjïn 'dar ngwudi ngeng, ngwaganna je.

14 Ara je gu yïmï'rü ji yidi Deleny dege dani Yicu Kirictu, ara je

13:1 13.1 Täjïnïyä 19.15

gu ämnï ji gwudi Ngwaalu, ara je gu acajidi ji 'dar gwudi Lïgï'rïm lanni Liju'ru.

Ngwuja'ri ngwanni ngwullu je Bulij Galatiya
Änï kitabanu

Bulij na Birnaba londaca ngwüjü ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu gïyündär ngwaalu ngwani Galatiya ndi 'dï'rï gwe gwudi yiiru yegen yïrnü a Ngwüyäwüd na ngwüjï ngwanni ngwä'tüdï Ngwüyäwüd ämnï ndi Yicu Kirictu (Yiiru 13.13—14.28). Galatiya gwüjädï ngwaalu ngwucaar je gweneno Türkïyä.

Anni ondaca Bulij ngwüjü ngwuja'ri ngwämrä kündär gani Ayikuniya, a ngwüjï ngwonyadu ru ngwïkïrïjïn aar be ji lonyadu lanni li'donya ngwuja'ri ngwudi Bulij. Bulij gwondaca 'to ngwüjü kündär gani Lijitra na gündär gani Därbï, yündär giyee yiru yidi ngwüjï ngwuru Garany lati äpïjï ngwaalinga gwudi Rumang yobo (Yiiru 14). Gaji gidi 'dï'rï yiiru ye yidi gwodaning yidi Bulij, ngwo're mana ngwele gïyündär giyee Galatiya (Yiiru 16.1–4).

A ngwüjï ngwoko ila ngwaalu ngwani Galatiya aar ïnïjï ngwuja'ri ngwanni ngwondaja je Bulij. Aar ari Ngwïkïrïjïn ngwanni ngwä'tüdï Ngwüyäwüd aar ü'rï'tänï aar gwuji yobo yidi Ngwüyäwüd nunnu aar ru ngwïkïrïjïn. Bulij gwullu ngwuja'ri ngwee nunnu ngwügwä'räjä ngwïkïrïjïnä ngwuja'ri ngwanni ngwondacung je, ndi ari Kirictu gwati gïlängïdïyï ngwüjü ma aar ämnï Ngwaalu ngwuje ätädä yiima aar apajidi yiiru aar ämnäjïdï.

Yajang yidi ngwuja'ri

1. Bulij gwuru 'didanu doo'ra dükäjäär je a ngwuja'ri ru 'didanu ngwükäjäär ngwe (1.1–10)
2. Ngwaalu ngwäbrä Bulijing ngwuru doo'ra dükäjäär (1.11–24)
3. Bulij gwurucida ngwuja'ri ngwüngün (2.1–21)
4. Ämnï Ngwaalu gwuru gay 'dogo jücü ndi gïlängïdïnï (3.1—4.31)
5. Üktïnï Lïgï'rïm le na ämnï gwe (5.1—6.10)
6. Ola gwudi mï'rä (6.11–18)

Aganni gi'donga gidi Galatiyang

1 Ngwuja'ri ngwee ngwïndï 'dünggüny gwani Bulij gwuru doo'ra dükäjäär, dïjï dere da'tiny ükäjü nyi 'ti ükäjïnä yeleny ye yere yidi dïjï dümnä. A be Yicu Kirictu ru na Ngwaalu ngwuru Papa ngwükäjïny. Ngwanni ngwü'dï'rïyä Yicungalu giyi'ranyanu. 2 Änyängä ngweengga ngwe 'dar ngwanni ngwämnä Ngwaalu ngwujiiny ngwe ngene.

Lükäcä je ngwuja'ri ngwee lanni lämnä Ngwaalu liru gi'doonga gidi Galatiyang.

3 Ara je gu yïmï'rü na adatalu ji gwudi Papa gwuru Ngwaalu na Deleny dege dani Yicu Kirictu. 4 Gwanni gwülïngïdä gu ndi ari gwududiya ligo'ro lüngün gwani ke gwege nunnu aar nje ü'rälü gïdïdlänü ndee danni diki anaku bupa gu Papa gwege gwuru Ngwaalu. 5 Ngwa ar je näjï yomonalu pipi'ri'ti. Yiru gu.

Mätïnälü ngwuja'ri ngwanni ngwuru 'didanu

6 Dïlä dalu ndoo didibiyiny ndi ari ngaa lima gatani Ngwaalingalu kïrïny ngwanni gwurnida je yïmï'rü ye yidi Kirictu. Ngaa lima gwurla ndi gwuji ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwuru 'ter. 7 'Di'danu ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwu'ter ngwa'ti. A

be yilinginna ndi ari ngwüjï ngwo ngwanni ngwata je gwagilli ngwäy ngwuja'ri ngwe ngwegen, ngwuru ngwanni ngwümïnü ndi üpïyï ngwuja'ranu ngwudi Kirictu. 8 A be manari änyängä lima ru gwalla yï'rr yidi gerala, liru lima je ondaci ngwuja'ri ngwere ngwu'ter ngwuja'ri ngwanni ngwondacara je gwele, gäbïcär aar gu 'täjï ngwünyü bupud! 9 Anaku aru nyi gu gwele no, nggwo're nggwa gu ari mana manari dïjï dere dima je ondaci ngwuja'ri ngwuru 'ter ngwä'tüdï nono ngwuja'ri ngwanni ngwondacara je ngwe ngaa je määtä, gäbïcär aar gu 'täjï ngwünyü!

10 Yi'ral gweneno yiru nono ndi ari äny gwümïnä ndi aar nyi gwe ngwüjï gwällïnï na aar nyi gwe Ngwaalu gwällïne? Na äny gwümïnä ndi gäbïcï ngwüjü aar jayanu? Adinari nyi jina ndi ari nyi gäbïcï ngwüjü aar jayanu, nggwa'ti gwadi ru dïnäd didi Kirictu.

Kirictu gwuru gwurnida Bulijing

11 Äny gwümïnä ndi ang lenge, lani ngweengga ndi ari ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwondaca je ngwe ngwä'tüdï yi'ral yige'ta je dïjï dümnä. 12 Ngwa'ti nje apu gïdïjï dere na aar nje 'ti dïjï dere enggacu. Aar be ru 'täälü gwudi Yicu Kirictu.

13 Nga nga li'dingina elelle gwe gwüny gwele gwerre gaji ganni gijiny ge ndi gwuji yobo yidi Ngwüyäwüd. Ndi ari awa nggwübüdïyä gi'donga nono gidi Ngwaalu 'ti'tir nyi übïnälü nunnu nyi dudiyi ngwugeradalu. 14 Äny gwuju nyi ru gi'ra gidi yobo yidi Ngwüyäwüd kimaad güny ati nyi 'ri ligor gwulleny gïdïmüränü didi mbumbunga lüny.

15 A be anni ma Ngwaalu ämnï ndi aar nyi ätä ngwuja'ri ngwee, anaku ge'taar nyi gu 'tu'tu gilaranu ndi nanni gwüny, aar nyi urnida yïmï'rü ye yüngün, 16 ngwujada ndi 'täjä gïjälü güngün 'dünggüny ndi ari nyi ätï yiima ndi ondaci ngwüjü ngwanni ngwuru Garany, ngwuja'ri ngwanni ngwujaw. Nyi 'dï'rï nyi 'ti otaca dïjälü dere, 17 nyi 'ti ändï Üräjälïm ngwoo'ra ngwükäjär je gwerre gwerre 'dünggüny. Nyi be manni 'dï'rï puprang nyi ele ngwaalu ngwani Arabiya. Nyi be aji nyi 'dï'rï ngenone nyi o're kündär gani Dimajig.

18 A be anni minyi ape ngwüdläyü tä'rïl (3), nyi 'dï'rï nyi allu Üräjälïm ndi nyii lingidida Butruj gwe nyi gwe jalu yomon 'dï na tudini (15). 19 Nyi 'ti mbuju ngwo'ra ngwükäjäär je ngwere, nyi be mbuji 'dogo Yagubing gwe'te pu gwanni gwuru gwenggen gwudi Deleny dani Yicu. 20 'Di'didanu nggwa je ci Ngwaalu ngwuru ngwülïngïdï ndi ari ngwuja'ri ngwee ngwüllïjä je, ngwuru ngwanni ngwuru 'didanu ngwä'tüdï yi'duru. 21 Nyi be aji nyi ila giyen yicaar je Jürïyä na Kïlïkïyä. 22 Äny giligo'ro lüny gwa'ti linginna giyi'doonga ndi Kirictu yidi Yäwüdïyäng. 23 Ngindenga li'dingina 'dogo yi'ral ndi ari, “Gur ganni gübïnä jälü gwele gwerre, nggo gwenene ndi ondaci ngwüjü ämnï gwe Ngwaalu gwanni gwübïnïngälü gwele ngwubupi nding gerajalu.” 24 A je yi'ral giyee gäbïcï aar ortada Ngwaalinga gwani äny.

2

A ngwoo'ra ngwükäjäär je ämnäcï Bulijing yiiru

1 Anni ma ngwüdlä ru 'dï na kwo'rongo (4), nyii 'dï'rï Birnaba gwe nyii allu Üräjälïm nyii apani Titüjïng 'to. 2 Nggwü'dï'rü nyi allu Üräjälïm gwani 'täälü gwudi

ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu. Liminje gï'tïjï ngwuja'ralu ngwäyänü nje enggaci ngwanni ngwujaw ngwati nje ondaci ngwüjü ngwuru Garany. Anni jiny ngenone, nyii le jalu jücü giloo li'ter 'dar lanni laru liru yi'ra ndi ari yedeny yïtïny ndi ari nggwa'ti mïnä yiiru giyee yanni yape nje gwerre na gweneno aar ru 'tur. 3 Na Tïtüj 'to gwanni gwïndïïny gwe, aar 'ti aru gwa aar ü'rïdä yiima ye anaku aa'ting gu rüdï Dïyäwüd gwuru Dïgïrïg. 4 (Yi'ral yani ü'rïdänï) yï'tïyä je ngweengga ngwanni ngwuru ngwu'duru ngwubojaja ndi gätïnï linginalu gwärï liru ngwïkïrïjïn ndi Yicu Kirictu, aar be änälü ngwïkïrïjïnänü, aar mïnï ndi aar nje gwä'räjï gïyïnäd yidi yobo yidi Ngwüywüd ndi ari a Tïtü ü'rïdänï. 5 A be anaku lïngïdïny gu ndi ari nunnu ngaa mätïnälü 'di'didanu ngwuja'ri ngwanni ngwujaw, nje 'ti ätädï gay 'di gooko.

6 Yäy a be giloo laru liru yi'ra yidi gi'doonga gidi ngwïkïrïjïn Üräjälïm, la'ti gendana yi'ral nono yere 'dünggüny giyi'ral yidi Ngwaalu yanni yati nje enggaci ngwüjü. Ndi ari ngindenga aar ru yi'ra aar 'ti rüdï yi'ra, ya'tiny ädï ngwäy. Ngwäyänü Ngwaalu, ngwüjï ngwubidanu. 7 Länggädï manni ndi ari Ngwaalu ngwätädïny yiiru ndi enggaci ngwüjü ngwanni ngwuru Garany* ngwuja'ri ngwanni ngwujaw nono ätädïng gu Butrujing yiiru ngwüjï ngwudi Ngwüyäwüd nding je enggaci ngwuja'ri ngwanni ngwujaw. 8 Ndi ari yiima ye yidi Ngwaalu yanni yiju giyiiru yidi Butruj ngwuru doo'ra dükäjäär ndi ondaci Ngwüyäwüd ngwuja'ri ngwanni ngwujaw, yiru 'to yanni yiju 'dünggüny nyi ru doo'ra dükäjäär ndi ondaci ngwüjü ngwuru Garany ngwuja'ri ngwanni ngwujaw. 9 Yagubinga Butruj gwe na Yuwana lanni laru liru yi'ra, lämnä ndi ari Ngwaalu ngwuru ngwätädïny yiiru giyee yiru yïmï'rü, a no nyii le ätäjïdï ngwuy na Birnaba ndi inggidi ndi ari nyängä 'dar liru gimaad lubidanu giyiiru yidi Ngwaalu. Nyängä lämnä ndi ari Birnaba na äny, ati nyii ape yiiru yidi Ngwaalu ngwüjänü ngwuru Garany, aar be ape yiiru ngwüjänü ngwuru Ngwüyäwüd. 10 'Dar yanni yaraar ye 'dogo, laru ati nyii diwayini ngwengga ngwanni ngwuru ngwuwayi ki'doonganu gegen. Ye'te ye'te yanni yige'te nje giligoranu lüny ndi nje ärrï.

A Bulij rimalu Butruj gwe Andakiya

11 A be anni ma Butruj anda Andakiya, nyi girinya ngwüjänü anaku arrung gu yi'ral ya'ti ïndï kayalu. 12 Gwerre gwerre gaji ga'ti ge na ngwoo'ra ngwanni ngwükäjä je Yagub obana, Butruj gwati aar emadi ngweengga ngwe ngwuru Garany kiny ge'te pu. A be anni ma ngwoo'ra obana, a yedeny eny Butrujing ngwüjï ngwanni ngwümïnä ngwüjü ngwuru Garany aar ü'rï'tänï. Ngwu'donya ndi aar le emadi. 13 A ngweengga ngwoko ngwu'ter ngwuru Ngwüyäwüd arri yimur'tunya nono Butrujing, 'di diweengga 'to dani Birnaba ngwuje ädïnï giyi'ral yegen yidi yimur'tuny.

14 Anni miny gu engga no, ndi ari ngindenga la'ti ïndï 'di'didanu gwe gwudi ngwuja'ri ngwanni ngwujaw, nyi ondaci Butrujing ngwäyänü ngwüjï 'dar nyi ci, “Nga gwuru Dïyäwüd, nga mine gwurli nga elelle nono ma ang 'ti rüdï Dïyäwüd, awa nga be ari a gwa

* **2:7** 2.7 Ngwüjï ngwanni ngwa'ti ü'rï'tänä.

ruji ngwüjü yiima ye ngwuru Garany aar elelle nono ma aar ru Ngwüyäwüd?”

Ngwüjï 'dar ngwa gïlängïdïnï ämnï gwe Ngwaalu 'dogo

15 Nyi je ci, “Alanga liru Ngwüyäwüd lïlïngïnä a lä'tüdï ngwüjï ngwuru Garany ngwanni ngwuki anaku ati aar je gu ci. 16 A lïlïngïdï ndi ari dïjï dati 'ti Ngwaalu dünïyälü ngwuge'taji kuyala güngün ape gwe gwüngün gwudi dïmürä daru de yobo. Ngwube dünïyälü 'dogo ämnï gwe gwüngün ndi Yicu Kirictu. Alanga 'to lämnä ndi Yicu Kirictu, nunnu aar nje Ngwaalu dünïyälü ämnï gwe gwege 'dünggüngün. Ya'ti gu rüdï a'tur ape gwe gwege gwudi dïmürä didi yobo. Ndi ari dïjï dere da'ti da aar dünïyälü ape gwe dïmürä de yobo.”

17 Ngwari, “Ma be ari, a gilo ndi mïnï gay ndi ari awa aar dünälü ndi Kirictu, ya be ru nono alanga yigo'ro yege liru ngwüjï ngwuki, utalu gwa be ji ndi ari Kirictu gwätädï kengo gu'ro? A be ya'ti gu rüdï a'tur! 18 Manari nggwä'räjä yi'ralalu yele yigatani nje mbüny, nggwadi inggidi ndi ari äny gwuru dïjï dïnyürtïjä yobanu. 19 Yobo ye äny gwayu gilingeno giyobo nunnu nyi mïdïjï Ngwaalinga. 20 Änyängä lima pänï kü'rï Kirictu gwe, äny gwa'ti ba be ani ligo'ro lüny, a be Kirictu ru nggwo 'dünggüny. Elelle gwüny gilingeno, gwelelleny ämnï gwe Kïjï gidi Ngwaalu ganni gämnïny ngwayi gwani äny. 21 Äny gwa'ti ge'taja yïmï'rü yidi Ngwaalu gay ge'te. (Nggwa'ti ruja yïmï'rü yidi Ngwaalu 'tur). Ndi ari adinari a dünälü gwadi mbüjïnï ape gwe dïmürä didi yobo, yi'rany yidi Kirictu yaadi be ru 'tur!”

3

1 Ngaa gilee liru ngwïkïrïjïn ngwudi Galatiyang liru kïräm, gu'riny giru ange gima je gwürlï yigor yalu ngaa be ru lanni lïlïngïdï anaku enggaca je gu gilingenalu ndi ari Yicu Kirictu gwayu kü'rälä gwani nga nga! 2 Äny gwümïnä ndi lenge gony ge'te pu 'dogo 'danggalu. Ngwaalu ngwätädä je lïgï'rïmä nunnu ngaa lati ape dïmürä didi yobo yidi Ngwüyäwüd, gwalla nunnu ngaa lämnä ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwanni ngwuma je 'dingini? 3 Nga nga liru gu kïräm no? Ngaa lädäälü yi'ral ye yanni yijaw yidi gay gidi gwuji Lïgï'rïmä lidi Ngwaalu. A be gweneno, yima je be mïnï ndi olatiyi yiima ye yalo? 4 Manari yiru gu no, yi'rendeny yalu ya'ti be ya ru 'tur yanni yimbuja je gwani gwuji gwalu gay gidi yïkïrïjïne? Äny gwaru 'didanu yi'rendeny yalu giyee yä'tüdï 'tur. 5 Anaku ätädär nje gu Ngwaalu Lïgï'rïmä lüngün ngwärrï yiima gidiliganu 'danggalu yärrüng je nunnu ngaa lati ape dïmürä didi yobo? Nyi be ari nunnu yärrüng je gwani ämnï gwalu ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwu'dingina je?

6 Ïräjär ngwäyälü ndi Äbräyïm anaku aru gu gitab ndi ari, “Gwämnä Ngwaalu, a gu be Ngwaalu ï'räcï ngwuru dïjï dïdünälü.” 7 Lïngïdär be ndi ari yïjï yidi Äbräyïm yanni yiru 'didanu, yiru ngwüjï ngwanni ngwämnä Ngwaalu nono Äbräyïmïng. 8 Yündäjïnä kitaban gwerre ndi ari Ngwaalu ngwaru ngwa ji ngwa dünïyï ngwüjälü ngwanni ngwuru Garany ämnï gwe Ngwaalu gwegen. Yi'ral ye giyee, nginde gwuma mädïnïyä ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ndi Äbräyïm ngwuci, “Ngwüjï 'dar ngwa je Ngwaalu onjaci nga gwe.”

9 No lanni la ämnï Ngwaalu, la
je Ngwaalu onjaci Äbräyïmïngä
le gwanni gwuru dïjï dämnä
Ngwaalu.
10 Ndi ari 'dar lanni lïgätädï
lingina legen ndi gatada giyobo
ngwäyänü, gilo lï'täjäär je gu
ngwünyü. Ndi ari yüllïnä yaru
nu, “Gwü'täjär gu ngwünyü
gwere gwanni gwa'ti mätïnälü
ndi ärrï yiiru 'dar yanni yüllïnä
kitabanu gidi Yobo!” 11 Yilinginna
ndi ari dïjï dere da'ti dïdünälü
dïmürä de didi yobo ngwäyänü
Ngwaalu. Ndi ari yüllïnä yaru
nu, “Gwanni gwüdünälü gwa
midi ämnï gwe Ngwaalu.” 12 A
be yobo yä'tüdï gidingo ndi ämnï
Ngwaalu. Aar be manni ru ndi ari,
“Dïjï danni dati ape dïmürä ndee,
ding de midi.” 13 A be Kirictu
gwü'rädïnjälü ndi 'täjï ngwünyü
gwudi yobo anni ma aar gu 'täjï
ngwünyü ngindeng gwuma ru
ngwanni gwuma mandi ngwaalu
ngwege. Anaku üllïnäär gu
ndi ari, “Gwü'täjär gu ngwünyü
gwere gwanni gwa pänï kü'rälä.”
14 Kirictu gwü'rädïnjälü nunnu
onjaci gwanni gwuju gwele ndi
Äbräyïm, a ngwüjï ngwuru
Garany mbuji Yicu Kirictu gwe,
nunnu ämnï gwe Ngwaalu, aar
nje ätädä Lïgï'rïmä lanni larung
le.
15 Ngwänggärï, dünär nga je
mï'rïcï ngwuja'ri ngwudi ngwüjï
ngwümnä gïdïdlä, nono gwele
manari gekajidi gwuma ji, dïjï
dere da'ti da äbräjï ngwuja'ralu
na ngwuje gu änïjï ngwere
ngwu'ter. Yiru gu no 'to ngwuja'ri
ngwee. 16 Ngwaalu ngwätädï
Äbräyïmïng na gilinge güngün
ngwuja'ri. Gitab ga'ti aru, “Na
yilinge.” Yani ngwüjï ngwonyadu
ngwube ari, “Na gilinge gunga.”
Gani dïjï de'te pu, gwani Kirictu.
17 Ngwuja'ri ngwadi nyi ngwe ari
ngwuru ngwee ndi ari, yobo yanni
yïgï'tïnälü gwodan ngwüdlä
ngwïndï be 'di aar ru küü'rï tudini
kwo'rongo na 'dï tä'rïl (430),
ya'ti ya pï gekajidinganu gwanni
ngwuge'ta Ngwaalu gwerre ng-
wugatu ngwuja'ri mbüny ngwuca
ngwe Ngwaalu Äbräyïmïng.
18 Ndi ari adinari a yu'rin ru
yadi äpïnï gatada gwe ngwäyänü
giyobo, ngwuja'ri ngwa'ta be
ngwadi ji ngwaru ngwe Ngwaalu.
A je be Ngwaalu ru yätädïng je
Äbräyïmïng yïmï'rü ye yüngün
ngwuja'ri ngwe ngwaru ngwe.

Bupi gwudi yobo

19 Ma be ari yiru gu no, bupi
gwudi yobo gwuru be ange?
Yige'taar je yani nyurtanu gwudi
ngwüjï nunnu aar ji 'di a “Gilinge”
ganni garaar ge ila, yï'rr yapu
yiiru yidi yobo dir'dal de. 20 A
be dir'dal dati 'ti ju gidiliganu ng-
wuja gïdïjï de'te pu a be Ngwaalu
ru ngwuru jücü.
21 A be ya gu ru ndi ari yobo
yïnïjä ngwuja'ri ngwaru ngwe Ng-
walo? Bärï a'tur. Ndi ari adinari
a yobo yanni yiju aar ätï yiima
ndi midiyi ngwüjü, a laadi gu be
ari ndi ari yadi gäbïcï ngwüjü aar
dünälü. 22 A be gitab gondaja garu
ngwüjï 'dar ngwugenna giyu'rung
yidi ke nunnu yanni yaru ye gitab
ya äpïnï ämnï gwe ndi Yicu Kir-
ictu, aar ji ngwüjï ngwanni ngwa
ämnï.
23 Gwerre gwerre ndi ämnï Ng-
waalu nggwe ji, A liru ngwüjï
ngwugekaja je yobalu, aar nje
längïtäjï nunnu 'di ämnï Ngwaalu
'tädälü. 24 No yobo yige'taar je
aar nje ruyi aar nje ye remalu aar
nje oktada ndi Kirictu nunnu aji a
nje Ngwaalu dünïyälü ämnï gwe.
25 Gweneno, ämnï gwe Ngwaalu
gwanni gwuma ji, a la'ta be rüdï
ngwïnäd ngwudi yobo ndi aar nje
ruyi.

3:11 3.11 Äbäküg 2.4 **3:12** 3.12 Ngwullawi 18.5

26 Nga nga 'dar gweneno, liru
yïjï yidi Ngwaalu ämnï gwe ndi
Yicu Kirictu. 27 Ndi ari nga
nga 'dar lanni lïnyïnyïnä Yicu
gwe, ngaa lima genne Kirictung
giyigo'ro yalu. 28 Yere ya'ta be
yani nggwee gwuru Dïyäwüd na
nggwee gwuru Dïgïrïg, nggwee
gwuru dïnäd na nggwee gwä'tüdï
dïnäd, nggwee gwuru dur na ng-
gwee gwuru daw, ndi ari nga nga
'dar liru le'te pu ndi Yicu Kirictu.
29 Manari ngaa lima ru lidi Kir-
ictu, ngaa lima be ru gilinge gidi
Äbräyïm. Na ngaa la ape yu'rina
anaku aru gu ngwuja'ri ngwudi
Ngwaalu.

4

A la ape yu'rina yidi Ngwaalu

1 Äny gwümïnä ndi ari, ma gïjï
runa gooko, gubidaar dïnäd de
ga'ti ga ape yu'rina anni yu'rin
ru yüngün ku. 2 Gati dedere
'dïmïnï ngwola 'di a gaji ila ganni
gïgï'tïjä papa gwüngün ndi ari
ngwümätïjï yu'rina ngwuru dur.
3 Yiru gu no 'to 'dengge ndi ari
Yobo ye, A liru ngwïnäd, a lïndï
yobo ye yidi dïdlä. 4 A be anni
ma gaji ila ganni garu ge Ngwaalu
ngwumbuti, a be Ngwaalu ükäjä
Gïjü güngün ngwülïngïnï gidaw
nono dïjü dümnä giyobanu
5 ngwü'rä ngwüjälü ngwanni
ngwü'dïmïnä je yobo ngwüjü'räcï
nunnu aar ape gu'ru gidi yïjï
gimbutu. 6 Ndi ari ngaa liru
yïjï yidi Ngwaalu, ngwuma
ükäjä Lïgï'rïmä lidi Gïjï güngün
giyigoranu yege, Lïgï'rïm lanni
lurnidu, “Abba gwuru Papa.” 7 No,
nga gwa'ta be rüdï dïnäd, nga
gwuma be ru gïjï. A anni ranga
gïjï, Ngwaalu ngwum ang ruji
du'rin 'to.

Ligor lïpïcä Bulijing gi'donganu gidi Galatiyang

8 Gwerre anni aa'ti aang lïngïdï
Ngwaalinga, ngaa liru ngwïnäd
ngwudi ngwong drü de ngwä'tüdï
ngwaalu. 9 A be gweneno ndi
ari ngaa lima lenge Ngwaalinga
na ndi ari ngaa lima linginni Ng-
waalu, giru be ange ndi o'raci
drü dam'ratu diru yiwayi? Ngaa
lïmïnä ndi o'raci yïnädä ngaa
ru ngwïnäd mana? 10 Äny
gwu'dingina ndi ari ngaa lati ge'te
yomon dïmürä, ngaa ge'te ng-
wüüwäyü dïmürä na dïmürä didi
ngwüdlä. 11 Yedeny giyo yïjïny
ngang je! Ndi ari yiiru yüny
'danggalanu, yiru nono yima ger-
adalu.

12 Ngwänggärï, nggwa je
päcälü, rüdär nono nyänyïng.
Nyäny gwuma ru nono ngange
je. Ngaa la'tiny ärrä yi'ral yere
yiki. 13 Ngaa lïngïdï ndi ari gaji
ganni gondaca je ge ngwuja'ri
ngwudi Ngwaalu, nggwa'ti mbuja
lingina. 14 Anni ari ami'rati gwe
gwüny gilingeno gwü'rïgädä je
kaji nggoo, ngaa liminyi 'ti 'donyu,
nyii be ge'te nono minyi ru gï'rr
güllü Ngwaalu. A lige'teny nono
miny ani Yicu Kirictu. 15 Yiru ange
yima ji ndi jayanu 'dar gwalu
gwele! Nggwada je ci ndi ari,
adinari yadi gu no, ngaa ladiny
gwällïjä ngwäy ngwalu nje ätädä.
16 Äny gwuma be ru gweneno
güwän galu ndi ari gwondaca
a je ngwuja'ri ngwanni ngwätï
ngwäyäno?

17 Ngwüjï ngwoo ngwïtï je yigo-
ranu ndi ara je apada kuy gegen, a
be ngwuja'ri ngwegen ngwa'ti ätï
ngwäyänü. Ngwümïnä ndi ara je
'tüyänü 'dänggärï 18 nunnu aar je
yigor ïyïjï ngindeng je. Yijaw ndi
ligor eny dïjänü aar be ru gwani
büpïnï gwanni gwujaw na ndi
gu ru giyomon 'dar aa'ti nunnu
'dogo ma ji ma ar ji. 19 Lani
yïjï yüny, yanni yima o're yiminy
iye yajimanu 'di a yi'remna yidi

Kirictu ji 'danggalu. 20 Nggwüjädï gu gwulleny adinar ar ji gweneno aadiny gwürlï ondajing ngwuja'ri ngwee ngwondaca je. Ndi ari ngwaalu ngwo ngwïndïny ngwälü giyi'ral giyee yalu.

Mï'rï ngwuja'ri gwani Ajar na Jarra

21 Ondaciny 'di ngaa lanni lïmïnä ndi o're giyoranu yidi yobo, ngaa la'ti lïngïdï ngwuja'ri ngwaru ngwe yobo? 22 Ndi ari yüllïnä yaru nu, Äbräyïm gwätï yïjü rom, ge'te gidaw danni diru dïnäd a ge'te gidaw didi 'dunung. 23 Gïjï güngün gidaw ndoo diru dïnäd gïlïngïtäär a'tur a be gïjï güngün nggoo gidaw ndoo didi 'dunung, gïlïngïtäär ngwuja'ri ngwe ngwuca ngwe Ngwaalu Äbräyïmïng.

24 Yi'ral giyee ya gïgï'tïnï no, ngwaw ngwee rom ngwuru nono gekajiding rom. Didi gwerreng dani Gen gani Jïnä ngwulengeta yïjü aar ru ngwïnäd, Ajar gwuru. 25 Ajar ngwürïny ngwuru ngwani Gen gani Jïnä ngwaalu ngwani Arabiya gwuru gwanijaar gündär gweneno gani Üräjälïm ndi ari nggo gïyïnädänü yïjï ye yüngün gwani gekajidi gwanni gwu'rin. 26 A be Üräjälïm gwanni nggwo kerala gwä'tüdï dïnäd a gwuru nanni gwege. 27 Ndi ari yüllïnä yaru nu,

> “Jayanu a gwanni gwuru gurrum, a gwanni gwa'ti lïngïtï, mï'rïdï dula gwulleny ang ari a gwanni gwa'ti yajima ïtänü.
>
> Ndi ari daw danni dü'dünyïdärälü, yïjï yüngün yonyadana gïyïjï yidi daw danni dätï duru!”

28 Lani ngwänggärï ngaa gweneno, liru nono Ijaaging, ngaa ru yïjï ngwuja'ri ngwaru ngwe Ngwaalu. 29 Kaji nggone gwerre, gïjï ganni gïlïngïtäär a'tur gübïnä gïjälü ganni gïlïngïnä yiima ye yidi lïgï'rïm. Giyo yïndï gu no gweneno. 30 A be gitab garaa? Garu nu, “linynya dayu ndoo diru dïnäd gïjï ge güngün, ndi ari gïjï gidaw ndoo diru dïnäd, ga'ti ga aar emadi gïjï ge gidi daw ndo didi 'dunung giyu'rinanu a'tur.” 31 Yäy gu no lani ngwänggärï, a lä'tüdï yïjï yidi nanni gwudi yïnäd, ar be ru yïjï yidi nanni gwudi 'dunung.

5

Kirictu gwuminje gwä'dälü

1 Kirictu gwuminje gwä'dälü gïyïnädänü ndi ari aar gätïnï linginalu. Mätïnär bälü 'dï'däny aa'ti ngaa la änïjï yigo'ro yalu mana giyunggu yidi yïnäd. 2 Äny gwuru nggwee gwani Bulij, ge'tar ngwuja'ri ngwee ngwäy nono ngwondaca je ndi ari manari ngaa lima ci yigo'ro yalu ngaa ü'rïdänï, ngaa la'ti lätï gu'ru gere a'tur giyi'ral yanni yärrä je Kirictu. 3 Nggwa je ci mana ndi ari, dïjï danni da gäbïcï ligo'ro lüngün ngwü'rïdänï gilingeno, dämjü giligo'ro lüngün ndi 'dengenaci dïmürä didi yobalu pipi'ri'ti. 4 Ngaa lanni lïmïnä ndi aang dünälü yobo ye, ngaa lima 'tüyï yigo'ro yalu ndi Kirictu kulu poor. Ngaa lima o're yïmï'rü yüngün kay. 5 Nggwadi ari ämnï gwe gwege Ngwaalu, alanga lïgï'rïm le gilo lïdünïcä dünïngälü gwanni gwuge'tajar gu yigor ye yïtï nje. 6 Ndi Yicu Kirictu, nga ü'rïdänï nga 'ti ü'rïdänä, gu'ru gere ga'ti. A be ämnï Ngwaalu ru gwapu yiiru ämnäjïdï gwe.

7 Ngaa liju ndi dokati dokating gwanni gwujaw gwuru be ange gwuma je millici kay ara je ümnïcï ndi aang 'dengenaci ngwuja'ri ngwanni ngwuru 'didanu? 8 Dudi gwuru nggwee, gwa'ti ïndï nginde gwanni ngwurnida je!

9 Ngwuja'ri ngwaru, “Ngwü'rüd ngwooko ngwülänü, ngwati gwürlï ngwülälü 'dar aar uuli” (yi'ral yoko, yati bälï ngwüjü). 10 Nyi be ïcïnänü giloranu Gideleny ndi ari ngaa la'ti la gwurla ngwuja'ri ngwu'ter. Nginde gwanni gwänïjä je ngwuja'ranu ngwee, gwa ngwuja'ri mbuji, gwuru dïjï dipa gwalla gwuru dïjïj doko.

11 Ngwänggärï, manari yätï ngwäyänü ndi ari äny nggwona ndi urnidi ngwüjü aar ü'rï'tänï, aar nyi mine ïnïjï gwedang. Ya'ti be yadi äbrïnï kay yanni yiru obalu 'denggen gwani Yicu kü'räla? 12 A be lanni gilo länïjä je ngwuja'ranu ngwee, nggwäjädï adinari aar je olatiyi aar ü'rï'tä ngwanginalu ngwegen!

13 Ngwänggärï, lurnida je ndi gätïnï linginalu a be aa'ti ngaa la gu rtadanu ngaa elelle yi'ral le yidi drü danni diki. Ngaa be ru ladi ämnäjïdï ngaa gatajidi düwä giyiiru. 14 Yobo 'dar yätï ngwuja'ranu ngwe'te pu ndi ari, “Nga ämnï gwanggalu nono ata gu ämnï ligo'ro lunga.” 15 Ma be ari ngaa gilo ndi iyidi aang arri nono ngwängä, arnganar be ndi ari aa'ti ngaa la gu arri 'di ngaa la girradi!

Lïgï'rïm na lingeno

16 Nyi be ari, elellar Lïgï'rïm le ngaa la'ta be la ärrï yi'ral yani ami'ra gwudi drü danni diki. 17 Ndi ari drü danni diki, dati yi'ral ami'ranu yanni yübïnä lïgï'rïmälü a lïgï'rïm lati bupi yi'ral yanni yübïnä drälü danni diki a giyee 'dün yati kwudi 'di aji nga je ärrï yanni ya'ti je mïnä ndi ärrï. 18 Ma be ari Lïgï'rïm gilo lüktä je, ngaa la'ti ba be giyobo.

19 A lïlïngïdï apepeng gwudi drü danni diki gwulinginna gilingenalu gwani yïjïn, rngï, acidi gwudi yidigany na 20 yobo yidi dïdülä yani yu'riny yani kajidi ngwäy, yani kadi, yani ïyïnï giligor, güündä, gwällïnï giyur, ü'rï'tïdïnänü, apada giyur, 21 yani yü'düny, yani rlälï, yani yütä na yere yi'ter yanni yiru gu no. Nggwa je ci anaku ca gu gwerre arnganar ndi ari lanni lati ärrï yi'ral yanni yiru gu no, la'ti la mbuji yu'rina yidi yeleny yidi Ngwaalu.

22 A be yuula yidi Lïgï'rïm yiru yani, ämnï, jayanu, adatalu, määtä liguri, jayi liguri, jayi, ru ligor le'te pu, 23 jïlänü na määtä lingina. Yobo yere ya'ti yati etaci yi'ral yanni yiru gu no.

24 A be lanni lima ru ngwüjï ngwudi Yicu Kirictu, lima pä drü degen danni diki kü'rälä yamil yanu na ami'ra gwanu. 25 Manari a gilo limidu Lïgï'rïm le, ar be elelle 'to Lïgï'rïm le. 26 Aa'ti a la piyi yigo'ro yege gwani näjï gwuru 'tur, ar gwogajidi ar apajidi yü'dünyü!

6

Apajidar gwüpäng

1 Lani ngwänggärï, manari gwere 'danggalanu gwuma ï'dï giyi'ralanu yanni yiki, nga nga lanni liru ngwüjï ngwudi lïgï'rïm, gwä'rär kayalu gidi dünälü yi'ral ye yidi lïgï'rïm na jïlï gwe liguri. A be arngani yigo'ro yalu 'to ndi ari ya je ïdäjï. 2 Gatajidar düwä gwüpäng ndi üpïnï gwalu gwanni gwünï. A gu no, ngaa la 'dengenaji Kirictung ngwuja'ri ngwüngün. 3 Manari gwere nggwo gwupiya ligo'ro lüngün ngwuci gwani yärü nggwu't be rüdï, gwuru di'duru giligo'ro lüngün. 4 Ati dïjï de'te de'te ombaji ligo'ro lüngün ndi ari nggwo gwapupu awa. Ya be ji yanni yading ye ïrïngïnï ligo'ro lüngün jücü. Ya'ti ya ang ye ïrngïnï yidi dïjï di'ter. 5 Ndi ari dïjï

de'te de'te diru dadi üpïnï üpïnïng gwudi ligo'ro lüngün.

6 Lanni lati aar je enggaci ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu, aar emadi ngindenga le lanni lati je enggaci giyi'ral 'dar yanni yijaw.

7 A'ti ngaa lïdäjï yigo'ranu yalu. Lïngïdär ndi ari Ngwaalu ngwati 'ti ärrïnä yïdäpängä. Yanni yati je dïjï ärrï, yating je mbuji 'to. 8 Nginde gwanni gwati arrada gïdrü danni diki, yanni yiki ya gerajalu. A be nginde gwanni gwati arrada gïlïgï'rïm, gïlïgï'rïm gwa mbuji miding gwudi gwur'taling. 9 Aa'ti a la muli nono ndi ärrï yi'ral yanni yijaw, ndi ari gomon ga ji gila ganni gige'ta Ngwaalu, ya je mbuji yanni yijaw manari a lima 'ti mulu nono. 10 Yäy gu no, anni jina gomon, ar je be ärrïjï ngwüjü 'dar yanni yijaw. Ar je gu ärrïjï gwece gwece lanni liru ngwïkïrïjïn.

Aganni na arnga

11 Änggädär yuuli giyee par gu ngwäyänü yanni yüllïjä je ye guy ge güny! 12 Yiru gu ndi ari lanni lïmïnä ndi aar jayi ngwüjü ngwäy, liru limbupa je ndi aang ü'rïtänï yiima ye. Yanni yïgäbïcä ngindeng je aru gu be arri no, yiru ndi ari aa'ti la aar je übïnälü gwani gü'rï gimamindanu gidi Kirictu. 13 Ndi ari 'di lanni laru lü'rïtänä, ngindenga yigo'ro yegen lati 'ti 'dengenaca yobo, ara je be bupi ngang je ndi aang ü'rï'tänï nunnu ara je gu ïrïngïnädä. 14 A be Äny gwa'ti ïrïngïnädä kong gere a'tur 'dogo kü'rï gimamindanu gidi Deleny dege dani Yicu Kirictu, ndi ari nginde gwe nggwänggädï dïdläyü 'düngüny dïpänä kü'rï a nyi pänï kü'rï ngwäyänü ngwudi dïdlä. 15 Ngaa ü'rïdänï ngaa 'ti ü'rïdänä, yä'tüdï gu'ru, yanni yiru gu'ru, yani gï'tïnï gwanni gwuyang. 16 A adatalu na ïnä ji ngwüjï 'dar ngwanni ngwelella dïmürä de ndee, 'di 'to Yïjïräyïl yidi Ngwaalu.

17 Ndi mï'rä, nggwaru nggwa'ta be mïnä dïjü dere ndi aar nyi äbïngïnänü mana dïrbä de, ndi ari ngwanginu ngwüny ngwo ngwätï yubu'ru nono yani Yicu.

18 Ngwänggärï, a yïmï'rü yidi Deleny dege dani Yicu Kirictu ji gïlïgï'rïm lalu.

Yiru gu.

Ngwuja'ri ngwanni ngwullu je Bulij
Abijuj
Änï kitabanu

Bulij gwükäcä ngwïkïrïjïnä kündär gani Abijuj ngwaalu ngwucaar je gweneno Türkïyä. Gündär gani Abijuj giru ngwaalu ngwati aar gu äpïjï gi'remna yobo gicaar ngwaalu ngwani Artimaj (Diyana). Anni ïndï Bulij yïrnü ngenone Abijuj, ngwele ngwänï ngwämrä ndi otajidalu Ngwüyäwüd ngwe (Yiiru 18.19–21). Ele gwüngün gwudi gwodaning ngenone, ngwujalu Abijuj gaji golanu a Ngwüyäwüd na ngwüjï ngwuru garany ämnï ndi Yicu (Yiiru 19). Nid mïrä gwüngün ngwo're Üräjälïm, ngwabingaci mbumbung je lidi gi'doonga Abijuj ndi aar le mbudi ngwaalu ngwani Milituj ngwuj gu ge'te kuyanu gidi Ngwaalu ngwuje ci jarbalu (20.18–38).

Bulij gwullu ngwuja'ri ngwee gaji ganni gijung ge korkon Ruma (Abijuj 3.1). Gwullu ndi ari nu, gaji gidi mï'rä gidi yi'ralalu 'dar gadi ji yeleny ye yidi Kirictu. Manari ngwüjï ngwuma gwujani Yicung, ngwugekajidu ndi Kirictu na ngwuma ru ngwüjï ngwe'te pu. Bulij gwüpäcä ngwanni ngwadi uli ngwuja'ri ngwe ngwüngün ndi ari aar ämnäjïdï aar üllächdälü. Garatani gay gidi elelle gwegen gidi yi'duru nayidigany gidi gwerreng. Aar be manni ru nono ngwaa'ri ngwu'ri'ru aar jayi yiguri aar düdänïjïdänü.

Yajang yidi ngwuja'ri

1. Aganni (1.1–2)
2. Kirictu gwati ätä onjacing gwudi lïgï'rïm (1.3—3.21)
3. Midi gwanni gwuyang ndi gekajidi ndi Kirictu (4.1 — 6.20)
4. Aganni gwudi mï'rä (6.21–24)

Aganni gwudi Bulij

1 Äny gwuru gwani Bulij, gwuru doo'ra dükäjäär didi Yicu Kirictu anaku bupa gu Ngwaalu. Nggwuru gwükäjä ngwuja'ri ngwee. Ngwükächä je ngwüjü ngwanni ngwuju'ru ngwudi gi'doonga gidi Ngwaalu kündär gidi Abijujing lanni lämnä ndi Yicu Kirictu. 2 Ara je Ngwaalu ngwani ngwuru Papa gwege na Deleny dani Yicu Kirictu, ätä yïmï'rä ara je ätä adatingalu.

Onjaci ngwudi Lïgï'rïm

3 Ar näjï Ngwaalinga ngwanni ngwuru Papa gwudi Deleny dege dani Yicu Kirictu, gwanni gwuminje onjaci giyi'ralalu 'dar yidi lïgï'rïm lidi yeleny yidi gerala, ji gwe gwege ndi Kirictu. 4 Ndi ari nginde gwäbrü nje ar nje gïlängïdïyï Kirictu gwe 'tu'tu gwerre anni aa'ting na ge'te dïdläyü nunnu aar nje ju'riyi ar jayi nono ngwäyänü ngwüngün. Ämnï gwe gwüngün, 5 nginde gwügï'tïnï nje ndi ari aar nje aniji yïjï yüngün Yicu Kirictu gwe. Jada gwe na bupi gwe gwüngün. 6 Ndi ari ar ortada näjï gwe gïyïmï'rü yüngün, yanni yätädäär nje a'tur ndi Yicu gwanni gwämnïng. 7 Nginde gwü'rädï njälü yïn ye yüngün, yi'rany ye yüngün ndi ari aar nje Ngwaalu düdänïjänü ndi ke gwege ïrälü gwe gwudi yïmï'rü yüngün. 8 Yanni yïbäläjäär nje nono bebere gwe 'dar na lenge. 9 A nginde gwuru Ngwaalu gwuminje 'täcï yujimidalu yidi bupi gwüngün anaku ge'teng gu gwerre ndi bupi gwüngün gwanni gwujaw ndi Kirictu. 10 Nunnu aar gï'tïnï giyiiru ma gaji ila ganni gege'ta Ngwaalu ngwumedadi ndi

ari ganni gading ge gwägï'rï'tä ngwony 'dar kerala na gïdïyängälü Gideleny de'te pu dani Kirictu.

11 Nginde gwe, alanga lanni liru Ngwüyäwüd liru ngwïkïrïjïn, a lima ape gu'ru 'dünggüngün 'to anni ma aar nje äbrï anaku gege'teng gu yi'ral, gwanni gwati ge'te yi'ral 'dar anaku buping gwüngün gwanni gwümïnïng. 12 Ndi ari nunnu alanga lanni limadinana ar ätï dünïcïng ndi Kirictu ndi ari ar ru lanni ladi ortada näjïng gwüngün. 13 Na nga nga 'to lanni liru Garany, lima ru ngwüjï ngwudi Ngwaalu kaji ganni gima ge 'dingini ngwuja'ri ngwanni ngwuru 'didanu. Ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwudi gilang gwalu. Anni ma aang ämnï ndi Yicu, lima je ngïdä 'dünggüngün dilge de diru lïgï'rïm lanni liju'ru laru le Ngwaalu 14 lïgï'rïm gilee lani änïjälü gwüngün 'dengge gwudi yu'rin yege yanni yadi ar je mbuji komon ganni gadi ge Ngwaalu ü'rä ngwüjälü ngwüngün pupud aar ortada näjïïng gwüngün.

Yäy 'tu na otacalu

15 Yäy gu nu 'to nggwu'dingina ngwüjï ämnï gwe gwalu Gideleny dani Yicu na ämnï gwe gwalu ngwüjü 'dar ngwanni ngwuju'ru ngwudi Ngwaalu. 16 Yiru giyee yanni yïgäbïcïny ati nyi 'ti dünädï ndi ci Ngwaalinga yäy 'tu gwani nga nga, nda je angidani ndi otaci Ngwaalingalu gwüny. 17 Äny gwati otaci Ngwaalingalu gwudi Deleny dege dani Yicu Kirictu, papa gwanni gwätï näjïng, ara je ätädä lïgï'rïmä lidi bebere na lidi 'täälü, nunnu nga lengedani ngindeng. 18 Äny gwotaca Ngwaalingalu 'to ndi ari ara je or'raci ngwäy ngwudi yigor yalu nunnu nga lenge ge'tajing gwanni gwornacara je, ïrälü gwudi näjï gwudi yu'rin yüngün ngwüjï ngwanni ngwuju'ru ngwudi Ngwaalu. 19 A yiima yüngün yanni yipana, ya'ti ätï gu'ranu 'dengge lanni lämnä 'dünggün. 20 Yiima giyee yiru nono yiima yüngün yanni yapu yiiru yani ojeme nono yanni yige'teng je ndi Yicu Kirictu anni mung 'dï'rïyä giyi'ranyanu ngwuge'talu kaama güngün giyelenyanu yidi gerala. 21 Yipana giyartan 'dar na giyeleny 'dar giyiima 'dar na giyur'tu na ngwürïny ngwudi yeleny yere 'dar, aa'ti nu gïdïdlä 'dogo, a be 'to gïdïdlä ndä'dï dadi o'ra. 22 A Ngwaalu ngwuma ge'te yi'ral 'dar giyoranu yüngün ngwümätï yelenya nunnu ngwuru gi'ra gidi yi'ral 'dar yidi gi'doonga gidi Ngwaalu 23 ganni giru ngwanginu ngwüngün mbuti gwüngün, nginde gwanni gwati onjaji yi'ral 'dar ngway ngwe 'dar.

2

Ngaa layu gwerre gweneno ngaa limidu

1 A be nga nga gwele gwerre, ngaa liru ngwüjï ngwayu gïlïgï'rïm gwani nyurtanu gwalu a gwani yi'ral yalu yanni yiki. 2 Yanni yata gu elellanu gaji ganni gija ge ndi gwuji gay gidi ngwüji ngwudi dïdlä. Ngaa gwuji dijego'ro danni diru deleny didi ngwü'rïllä ngwudi dirun. Lïgï'rïm lanni gilo ndi ape yelenya ngwüjänü ngwanni ngwunyurtanu. 3 'Didanu alanga 'dar lelella gu giyi'ralanu yanni yiki. Gaji gijar ge ndi gwuji drü danni diki. Äti ar gwüjïnï ami'rang gwudi lingeno a bupi gwudi yigor yege. Nono ngwüjü ngwudi dïdlä lingeno le, a liru ngwüjü ngwï'dädï je güündä nono gidi Ngwaalu. 4-5 A be anaku ïnädär gu Ngwaalinga gwulleny na ndi ari ïnä gwüngün 'dengge gwïrälü na ndi ari ämnï gwanni gwämnäär nje gwe gwulleny, gwuminje midiyi

Kirictung le a lanni liru ngwüjï ngwayu gwele gïlïgï'rïm gwani nyurtanu gwege. Yïmï'rü ye yidi Ngwaalu, ngaa lima gïlängïdïnï. 6 A Ngwaalu ngwuminje 'dï'rïyï Kirictunga le gwuma aar nje le ge'talu kerala ndi Yicu Kirictu. 7 Nunnu ngwinggidi ngwüdlä 'dar ngwanni ngwïndï, ïrälü gwudi yïmï'rü yüngün yanni yiralu 'ter yipana. Yanni yinggiding je gïyïmï'rü yüngün 'dengge ndi Yicu Kirictu. 8 Ndi ari yiru yïmï'rü ye yidi Ngwaalu, ngaa lima gïlängïdïnï ämnï gwe gwalu ndi Yicu. A ya'ti ani yigo'ro ye yalu, aar be ani angidaji gwudi Ngwaalu. 9 Ya'ti ani yiiru nunnu aa'ti dïjï dere da ïrïngïnï. 10 Ndi ari alanga, Ngwaalu gwuru ngwuge'te nje guy ge ndi Yicu Kirictu. Nunnu ar ärrï yiiru yanni yijaw, yanni yïgï'tïjäär nje Ngwaalu 'tu'tu gwerre nunnu ar je ärrï.

A liru le'te pu ndi Kirictu

11 Diwayinar be ndi ari gwele gwerre, nga nga gilee liru Garany lica je Ngwüyäwüd la'ti ü'rï'tänä, Ngwüyäwüd ngwanni ngwati ci yigo'ro yegen lü'rï'tänä ndi inggidi ndi ari ngwäbrä je Ngwaalu. A be nggwadi ari, ü'rï'tänï nggwee, gwäpïnä ngwanginu guy ge gidi dïjï dümnä. 12 Diwayinar ndi ari kaji nggone, ngaa lü'rïdänü Kirictunga le ngaa ru Garany ngwüjänü ngwudi 'dunung ngwani Yïjïräyïl. Ngaa ru ngwïrnü ndi gekajidi* gwudi Ngwaalu ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu ngwanni ngwucu ngwe ngwügürnä ngwudi Ngwüyäwüd ngaa 'ti ätï ge'tajingalu gwere. Ngaa 'ti ätï Ngwaalinga gïdïdlä. 13 A be gweneno ndi Yicu Kirictu, ngaa lanni lï'tüdänü gwele Ngwaalu, lima je gwä'rä gito gito Ngwaalu yïn ye yidi Yicu Kirictu. 14 Ndi ari nginde gwani Kirictu, gwuru adatalu gwege. Gwanni liming je gäbïcï lele rom lima ru le'te pu. Gwanni gwuma äbrï dirgaka kay danni dü'rïdäjänü dani kajidi ngwäy, 15 yi'rany ye yüngün. Nginde gwuma äbrï yobo ngwuja'ri ngwanu ngwüngün na dïmürä na drü yïn ye yüngün nunnu ngwuje 'tüyï gilee rom giligo'ro lüngün aar ru le'te pu liyang ngwuge'te yi'ral aar adatalu. 16 A nunnu ngwuje gwä'räjïdï gilee rom ngwanginu ngwe'te pu Ngwaalinga le yi'rany ye yüngün kü'rälä yani kajidi ngwäy gwegen, gilee 'dün liru Ngwüyäwüd na lani liru Garany. 17 Yicu gwïndädï ndi ara je ondaci ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwani adajidalu 'danggalu lele lï'tüdänü gwulleny Ngwaalu na ngwani adajidalu ngindenga lele liju gito gito 'dünggüngün. 18 Yiru ndi ari Yicu gwe, alanga gwüpäng lanni liru Ngwüyäwüd na lanni liru Garany, a la burni ndi 'dongga ndi papa lïgï'rïm le le'te pu.

19 Yäy gu no, ngaa la'ta be rüdï Garany ngaa ru ngwïrnü, ngaa be ru ngwüjï ngwudi 'dunung ngwüjïngä le ngwudi Ngwaalu ngwanni ngwuju'ru lidi längïr lidi ngwu'dun ngwudi Ngwaalu ngwe'te pu 20 ngwodana kidingala ganni gege'ta ngwoo'ra ngwükäjäär je na ngwïjïr a Yicu Kirictu ru go'rr ganni giru gidingo ganni giru gi'ra güngün. 21 Nginde, gwümätïnä gu ngwu'dun ku gwüpäng 'dar aar odani aar 'tänü aar ru gobo ganni giju'ru Gideleny. 22 Acajidi gwe gwalu ndi Yicu 'to, lima je gekajidi gwüpäng ngaa lima ru nono ngwu'dun ngwanni gwati gu Ngwaalu ji lïgï'rïm le lüngün.

* **2:12** 2.12 Ngwaalu ngwugekajidar Äbräyïm gwe na Ijaag na Yagub ngwuji ü'rïcï ngwuja'ri na yïjï yegen.

3

Bulij gwondaca ngwüjü ngwuru Garany

1 Yiru giyee yanni yïgäbïcïny nyi be genne giyirna gwani Bulij ondaji gwe ngwürïny ngwudi Yicu Kirictu gwani nga nga liru Garany. 2 Anaku 'dingina gu yiiru ye yidi yïmï'rü yidi Ngwaalu yanni yätädäär nje yani nga nga. 3 Ndi ari yiru yujimid yanggacaar nje 'täälü gwe anaku ca je gu gwerre gwoko ngwuja'ri ngwanni ngwuminje ulli. 4 Ma aang uli ngwuja'ri ngwee, nga la be burni ndi lenge lengeng gwüny gwani yujimid yidi Kirictu. 5 Yanni ya'ti je Ngwaalu enggaca ngwüjü ngwudi gimaad ganni gimadinana anaku mung je gu enggaci lüngün gweneno lanni liru ngwoo'ra ngwükäjäär je na ngwïjïr ngwüngün lïgï'rïm le lüngün lanni Liju'ru. 6 Yujimid giyee yiru ndi ari ngwuja'ri ngwe ngwanni ngwujaw, lanni liru Garany gwele lima be emadi ngwüjï ngwe ngwudi Yïjïräyïl gwüpäng giyu'rinanu, lima ru ngwüjï ngwudi ngwanginu ngwe'te pu lima ätï acajiding gwüpäng giyi'ralanu yanni yaru ye Ngwaalu yani gilang ndi Yicu Kirictu ngwuja'ri ngwe ngwanni ngwujaw. 7 Ngwuru ngwanni ngwuruci nje dïnäd yïmï'rü ye yidi Ngwaalu yanni yangidacaar nje yiiru ye yidi yiima yüngün. 8 Äny gwanni gwuru gu'ru gooko ngwüjänü 'dar ngwudi Ngwaalu ngwanni ngwuju'ru. Yïmï'rü giyee yätädär nje Ngwaalu ndi ari nyi ondaci ngwüjü ngwanni ngwuru Garany ngwuja'ri ngwudi Kirictu ngwani ïrälü gwudi yeleny yüngün yanni ya'ti ami'ratu. 9 A ndi enggaci ngwüjälü gilingenalu 'dar ndi ari, gege'te gwudi yujimid giyee yanni ya'ti je Ngwaalu ngwanni ngwuge'ta ngwony 'dar, 'täcälü ngwüdlä ngwe 'dar ngwee ngwuma ele. 10 Ngwaalu ngwümïnä ndi ari gweneno gi'doonga ge güngün, a bebere gwani Ngwaalu giyi'ral giyirel a je ngweleny na yiima yidi gerala lenge 11 anaku buping gwüngün gwudi gwur'taling gwanni gwuming ge'te ndi Deleny dege dani Yicu Kirictu. 12 Ndi ari nginde gwe a ämnï gwe 'dünggüngün, a la gätïnï linginalu, yedeny ya'ti yinje eny aar 'ranu ndi 'dongga Ngwaalu. 13 No, a je be otacalu ndi ari aa'ti ngaa la muli nono la gwalli ngwäy gwani dïrbä düny. Yiru yani näjï gwalu.

Bulij gwotaca Ngwaalingalu gwani gi'doonga gidi Abijujing

14 Yiru giyee yanni yïgäbïcïny nyi be kwuci Papangalu yirku ye. 15 Gwanni gwuru Papa gwudi ngwüjï 'dar kerala na gïdïyängälü. 16 Nggwotaca Ngwaalingalu ndi näjï gwüngün gwanni gwïrälü, ara je ojemeye nono yiima ye yidi lïgï'rïm lüngün giyigoranu yalu. 17 Nunnu a Kirictu ji giyigoranu yalu ämnï gwe gwalu 'dünggüngün. A nggwotaca Ngwaalingalu ndi ari ngaa dïrnïnälü ngaa mätïnälü ndi ämnäjïdï 18 ngaa mbuji yiima gwüpäng ngwüjïngä le 'dar ngwudi Ngwaalu ngwanni ngwuju'ru. Ngaa lenge ndi ari ämnï gwudi Yicu gwongranu, ngwolalu, ngwolala na ngwolanu. 19 A ngaa lenge ndi ari ämnï nggwee gwudi Kirictu, gwuru gwanni gwitana bebereng gwudi ngwüjï 'dar nunnu ngaa mbuti giyi'ral 'dar ndi mbütïyï gwudi Ngwaalu.

20 Gwenene 'dünggüngün, gwanni gwätï yiima ndi ärrï yi'ral yanni yipana gu'ru giyi'ral yanni yati ar ye otacalu ar gu jada. Yiima ye yüngün yanni giyo yapu yiiru 'dengganu. 21 A Ngwaalu näjïnï ki'doonga güngün ndi Yicu

Kirictu kimaad 'dar yomonalu pipi'ri'ti! Yiru gu.

4

Acajidi gwe'te pu ngwangina ngwudi Kirictu

1 Yäy gu no, nggwa je päcälü äny gwani Bulij gwanni nggwo gwugenna giyirna yani äpïjï Yicu Kirictung yiiru, elellar elelleng gwanni gwädï ndi urnidi gwanni gwurnacaara je Ngwaalu. 2 Üllräränü ngaa ru looko giyomonalu 'dar ngaa ru ngwumulu, ngaa määtä yiguri ngaa or'temajidi ämnäjïdï gwe. 3 Jar 'dï'däny ndi määtädä gekajiding gwudi Lïgï'rïm gekajidi gwe gwudi adatalu. 4 Ngaa ru ngwüjï ngwanginu ngwe'te pu na gïlïgï'rïm le'te pu anaku urnidara je gu ndi ge'taji gwe'te pu. 5 A lätï Deleny de'te pu, a ämnï Ngwaalu gwe'te pu a ndi nyïnyïnï gwe'te pu. 6 Ar ätï Ngwaalinga ngwe'te pu ngwuru Papa gwudi ngwüjï 'dar. Gwanni gwïllädälü 'dar, ngwape yiiru giyi'ral 'dar ngwuji giyi'ralanu 'dar ngwuji 'dengganu 'dar.

7 A be alanga 'dar liminje adaci yïmï'rä. A dïjï de'te de'te dapu gu'ru güngün anaku mïnä gu Kirictu. 8 Yiru giyee yanni yaru ye gitab ganni gu'rin gidi Ngwaalu ndi ari, “Anni mung 'dï'rï ngwallu kerala gwudamu, gwuma oktani ngwüjü ngwanni ngwuju giyirna, (gwerre) ngwangidaci ngwüjü yiiru.”*

9 Yiru ange yani, “Anni mung 'dï'rï ngwallu.” Yani ndi ari nginde 'to gwuru gwanni gwüllü kerala gwerre gwerre ngwüllädä gïdïyängälü gali ge. 10 No nginde gwanni gwüllü, gwuru gwe'te gwe'te gwanni gwuma 'dï'rï ngwallu ngwandadala giyerala 'dar nunnu ngwümbütï ngwaalingalu 'dar ji gwe gwüngün. 11 Nginde gwuru gwanni gwati je adaci loko aar ru ngwoo'ra ngwükäjäär je a loko aar ru ngwïjïr a loko aar ru lanni lati ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwanni ngwujaw, a loko aar ru ngwoo'ra na ngwoorta 12 ndi ari aar ja'rimada ngwüjü ngwudi Ngwaalu ndi ape yiiru, nunnu a ngwanginu ngwudi ngwïkïrïjïn ngwanni ngwuru ngwanginu ngwudi Kirictu odanalu ndom 13 'di alanga 'dar ar ru le'te pu ndi gekajidi ngwaalu ngwani ämnï Ngwaalu a ngwaalu ngwani bebere gwani Gïjï gidi Ngwaalu ar ru ngwüjï ngwupa gwani bebere. Ar ru ngwüjï ngwumbutu ar mbuti kay 'dar ar ru nono Kirictung.

14 A la'ta be larri yogonga nono yïjï yanni yooko. Yanni yiru nono yanya na ngwu'rakar ngwadi je dirun ape aar je gatada gweere ya gwodan aar je ïdäjänü ngwuja'ri ngwe ngwudi ngwüjï ngwanni ngwuru 'tur aar je dudiyi. 15 Ma be ari a lïmätïnälü ngwuja'ri ngwanni ngwuru 'didanu, ämnäjïdï gwe, a la be pe ngwuja'ri 'dar 'di a la ru nono Kirictung gwanni gwuru gi'ra. 16 'Dünggüngün gwanni mätïnädï gu ngwanginu 'dar gwüpäng. Ndi ari aar dege'dajidi gwüpäng 'dar aar apajidi yiiru. Nunnu a ngwanginu odani aar pe ämnäjïdï gwe.

Elelle nono yïjï yidi buri

17 Äny gwa je ondaci ngwuja'ri ngwee ngwäyänü nga je päcälü Gideleny ndi ari aa'ti ngaa la ji ndi elelle nono ngwüjü ngwuru Garany ndi ari ngindenga lati ïräjï ngwäyälü giyi'ral yanni ya'ti ätï ngwäyänü. 18 Ngindenga gilo gïdïrïmänü lima je dïrïm rïmïyï

* **4:8** 4.8 Yicu ngwuja'ri ngwe gwuru nono deleny danni do'ra gïyärä didamu ngwapana ngwüjü ngwonganu gïyärä ngwadaci ngwüjü ngwony. Mäjïmür 68.18

yigor ndi aar lenge ngwuja'ri ngwanni ngwätï ngwäyänü. Ngindenga lima ru ngwu'dunggal ngwuja'ri ngwudi midi gwudi Ngwaalu aar 'ti lïngïdï elelleng gwani Ngwaalu gwani undi giyi'ra yegen. 19 Ngwüjï ngwee ngwati je 'ti ba be yaaru apu ndi ari ngwuma gu äbräjï ndi elalu mbüny giyi'ral yanni yiki lima ätädä lingina legen gay ndi ärrï yidiganya 'dar aar je übïjänü. 20 A be nga nga, yä'tüdï giyee yïndädä gu ndi lenge Kirictung ndi ari nga je ärrï. 21 Äny gwülïngïdï gu ndi ari yätï ngwäyänü anni ma aang 'dingina nginde gwe na anni ma ara je gu enggaci ndi ari yiru ange yiru 'didanu yani Yicu. 22 Yiru giyee yanni yenggacara je ndi ari gatanar elelleng gwudi lingeno gwudi gwerreng gwani lingeno lanni lu'rin, gwani ami'ra gwudi ligo'ro lüngün gwanni gwuru 'tur. 23 Lenggaca je ndi ari ara je Lïgï'rïm lanni Liju'ru ïcäjänü ïrïyï gwe ngwäyälü ngwanni ngwuyang. 24 Ngaa genne lingina lanni liyang lanni lïgï'tïnä ndi ru nono lidi Ngwaalu ngwuru 'didanu ndi dünälü na ndi ju'ri.

25 Yäy gu no, gatanar be yi'duru ngaa abingajidi yengga yi'ral yanni yätï ngwäyänü ndi ari alanga 'dar liru le'te le'te lidi ngwanginu ngwe'te pu. 26 Manari güündä gima ji, aa'ti be ya je ärrï yanni yiki, aa'ti güündä ga ji 'di a lingen üllï. 27 Aa'ti ngaa lätädä dijego'ro gay ndi ara je oktada ndi ärrï yi'ral yanni yiki. 28 A dïjï danni diru du'ram gwele gwerre, aa'ti ba be da ru du'ram mana, ngwube manni ru danni dadi ape yiiru yere yijaw ngwuy ngwe ngwüngün, ndi ari ngwätï aar gu emadi ngindenga le lanni la'ti ätï.

29 Aa'ti ngaa la 'tüyï ngwuja'ri ngwere ngwuki ngwulemanu, ngaa be ondaji 'dogo ngwuja'ri ngwujaw ngwani bupi gwegen nunnu ngwüjï ngwanni ngwadi je 'dingini, aar je mbuji ngwuru yïmï'rä 'deggen. 30 Aa'ti ngaa la gäbïcï Lïgï'rïmä lidi Ngwaalu lanni Liju'ru ndi runi, Lïgï'rïm lanni lïrïngïdäjä je ndi ari 'di a gomon ila gada je ge Ngwaalu ü'rälü. 31 Gätär ngwuja'ri mbüny ngwani 'rati ngwäy, iyidanu, güündä, acidi dulu de, ari ngwulem ngwuja'ri ngwanu 'dar ngwanni ngwati apa yi'ral yanni yiki. 32 Jayidar ngwäy ngaa ïnäjïdï gwüpäng, düdänïjïdäränü giyi'ral yanni yiki anaku düdänïjärä je gu Ngwaalanu ndi Yicu Kirictu.

5

Elelle gwudi ngwïkïrïjïn

1 Yäy ärïnär be Ngwaalinganu ngaa ru nono yïjï yanni yämnäär je. 2 Ngaa elelle elelleng gwudi ämnäjïdï anaku ämnäär nje gu 'to Yicu Kirictu 'di ngwayi gwani alanga. Ayi gwüngün gwuru mï'rïnïng nono gwuru de'reny dami düwä Ngwaalu.

3 A be aa'ti ondaji gwere gwa ji 'danggalanu gwani yïjïn na rngï gwere na ubanu gwere gwa ji 'danggalanu. Ndi ari yi'ral yanni yiru gu no, ya'ti jaw ndi ji ngwüjänü ngwanni ngwuju'ru ngwudi Ngwaalu. 4 Aa'ti ngaa la ari ngwulem nga ondajalu yämbärä na ngwu'dera ngwanni gwa'ti ädï. Ngaa be manni ortada Ngwaalinga giyigoranu ngaa je ci yäy 'tu. 5 Ndi ari nunnu no, ngaa la lenge 'didanu ndi ari gwere gwanni gwuru dïjïn, na gwanni gwuru didigany na gwanni gwubanu, ndi ari gwanni gwubanu, gwuru dïjï dati äpïjï dïdülä yobo gwa'ti ätï ndi ape yu'rina yere giyelenyanu yidi Kirictu na Ngwaalu. 6 Aa'ti ngaa la gäbïcï dïjü dere ndi ara je

ïdäjänü ngwuja'ri ngwe ngwuru 'tur, ndi ari nunnu ngwuja'ri ngwanni ngwuru gu no, ngwati gäbïcï a güündä ji gidi Ngwaalu 'di ngwï'dädä ngwüjü nono ngwanni ngwati nyurtanu. 7 O'rar kora nggoo gidi ngwüjï ngwanni ngwuru gu no.

8 Ngaa liru nono ngwüjü ngwuju gïdïrïmänü gwele a be anni ma aang ru yïjï yidi Ngwaalu, ngaa lima ji giburalu gwani Deleny. Elellar elelleng gwudi yïjï yanni yïndï giburalu 9 ndi ari yuula yidi buri yiru giyee 'dar yani jayi, dünälü na 'didanu. 10 Ïräjär ngwäy giyi'ral yanni yati gäbïcï Delenya dani Yicu Kirictu ngwujayanu. 11 O'raralu giyi'ral yanni yati je ngwüjï ärrï ngwudi dïrïm yanni yiru 'tur, ngaa je be manni 'täjälü. 12 Yiki ngwulemanu ndi ondaji ngwuja'ri ngwanni ngwati je ngwüjï ngwanni ngwunyurtanu ape yu'rimi. 13 A be yi'ral 'dar yanni yati je buri o'rralu, yati enggani aar linginni gi'ra. 14 Ndi ari buri gwuru gwati enyalu ngwügäbïcï ngwony 'dar aar enggani. Ngaa lanni liru ngwïkïrïjïn, liru gu no ngwüjï ngwanni ngwati ärrï yi'ral yanni yiki. Yiru giyee yanni gäbïcä ngwüjü aar be elnge ari, “'Ritu nga nggwee gwundru, 'dï'rälü nggwee gwayu ara gu buri gwudi Kirictu o'rra.”*

15 Arnganar be ndi ari ngaa gilo lelella awa aa'ti ngaa lelelle liru ngwu'dunggal (nono ngwu'der) ngaa be ru lanni libebera. 16 Nga bornanar linginayu ndi ärrï yi'ral yanni yijaw ndi ari giyo yima ke yomon yanu giyee. 17 No, aa'ti ngaa lï'dädänü, ngaa be lenge ndi ari yiru ange yïmïnä je Deleny. 18 Aa'ti ngaa la rlälï di'rica de ara je gäbïcï ngaa arralu kräm. Ngaa be manni onjadi Lïgï'rïmälä lanni Liju'ru. 19 Ati aang ondajidi ngwuja'ri ngwudi Mäjïmür, ngaa elnge delnga didi orta na didi lïgï'rïm. Elngar ngaa jäyïjï Delenyanu giyigoranu. 20 Yomon 'dar ati aang ci Ngwaalinga ngwuru Papa yäy 'tu giyi'ralalu 'dar, ngwürïny ngwe ngwudi Deleny dege dani Yicu Kirictu.

Bulij gwüladï ngwuru na ngwaw

21 'Dengenajidar 'dar gwüpäng ndi Yicu Kirictu.

22 Lani ngwaw, 'dengenajar ngwuru ngwalu gwani Deleny. 23 Ndi ari dur diru gi'ra gidi daw nono anaku ru gu Kirictu gi'ra gidi gi'doonga ganni giru ngwanginu ngwüngün ngwanni ngwurucing je gilang. 24 Yäy no, nono anaku ati gu gi'doonga gidi Ngwaalu 'dengenaci Kirictung, ati ngwaw 'dengenaci ngwuru ngwegen giyi'ral 'dar.

25 Lani ngwur, ämnär ngwayu ngwalu nono anaku ämnä gu Kirictu gi'donga güngün 'di ngwududiyi ligo'ro lüngün gwani gi'doonga. 26 Ndi ari ngwuju'riyi nono na ngwuga'ru nono uyi gwe nono yaw ye yani 'dingini gwe ngwuja'ri ngwüngün. 27 Ngwügï'tïjï ligo'ro lüngün ngwuru gi'doonga gari nono 'rir ga 'ti ätï yaaru nono yere ngwu'ti judu nono ngwu'ti ätï yi'ral nono yere ngwube ju'ri ngwujayi nono. 28 Yiru gu ye'te ye'te ndi ari a ngwur ämnï ngwayu ngwegen anaku ati aar gu ämnï ngwangina ngwegen. Gwanni gwati ämnï dayu düngün, gwati ämnï ligo'ro lüngün. 29 Na mine yärü gwanni gwati ngwanginu ngwüngün ke ngwäy. Ngwati ar je pa iye ar je arngani, anaku ati gu Kirictu ärrï gi'donga güngün. 30 Ndi ari a liru ngwüjï ngwudi ngwanginu

* **5:14** 5.14 Ngwuja'ri ngwe ngwe'te ngwe'te ndi Ajaya 26.19 na Ajaya 60.1, ngwüjï ngwonyadu ngwaru deelnga diru.

ngwüngün. 31 Yiru giyee yaru ye gitab, “Yiru yanni yati gäbïcï duru ngwube gatani papang gwüngün na nanning gwüngün aar acidi daw de düngün, a ngindenga rom aar ru ngwangina ngwe'te pu.” 32 Yi'ral giyee yiru yujimid yojema a be yondajiny ye yani Kirictu na gi'doonga güngün. 33 A be gäbïcär ndi ari ati dur de'te de'te 'danggalanu, ämnï dayu düngün anaku ating gu ämnï ligo'ro lüngün na daw denya duru düngün.

6

Yïjï na mbumbunga

1 Lani yïjï, 'dengenajar papang na nanni anaku bupa gu Deleny dani Yicu Kirictu ndi ari yädï gu no. 2 Yüllïnä kitabanu gidi Ngwaalu ganni gu'rin ndi ari, “Dïnyädär papang na nanni.” Ngwuja'ri ngwuru ngwee ngwanni ngwuru gi'ra ngwuja'ranu 'dï (10) ngwanni ngwätï ngwuja'ri ngwaru ngwe Ngwaalu, 3 “Nunnu a ngwaalu jayanu ara je Ngwaalu gendaci yomon ndi midi ngaa midi gïdïdlä.” 4 A nga nga lani papanga, aa'ti ngaa la kiyi yïjänü yalu ngaa je be manni 'rünïyï ngaa je enggaci ngwuja'ri na gay gidi Deleny.

Ngwïnäd na Ngweleny

5 Lani ngwïnäd, 'dengenajar ngwelenya ngwalu gïdïdlä yedeny ye lididi'ru na yigor ye yanni yiru 'didanu, nono ma aang je ärrïjï Kirictung. 6 'Dengenacar je aa'ti nunnu nono gwele ma ara je ge'te ngwäy nono nunnu ngaa je gäbïcï ara je jäyïjänü, ngaa je be ärrï yigor ye 'didanu ndi ari ngaa liru ngwïnäd ngwudi Kirictu ngaa lapu buping gwudi Ngwaalu yigor ye. 7 Ngaa je ape yigor ye 'dar ndi ari yiiru yalu yäpïjä je Delenya ya'ta je äpïjä dïjü dümnä. 8 Ngaa diwayini ndi ari Deleny da je ätädä gu'ru gani ape yiiru yalu 'dar yere yanni yijaw ngaa lanni liru ngwïnäd na ngaa lanni lä'tüdï ngwïnäd.

9 A lani ngweleny, ärrär ngwïnädä ngwalu yi'ral giyee yijaw. Aa'ti ngwa je iye yedenyo anaku lïngïdä gu gweneno ndi ari gwätängä gwe'te pu 'dogo gwanni gwuru Deleny dalu ngindenga le kerala gwanni gwati 'ti utanu.

Gwomajidanu dijego'rr nga le

10 Yanni yadiny ye aralu gwodan lani ngwänggärï yiru ndi ari, ojemar nono Gideleny na giyiima yüngün yanni yojema. 11 Gwodanaranu ngwäbländï ngwe ngwudi Ngwaalu 'dar ngwätädärä je nunnu ngaa ji 'däny ngaa gwoma yi'ralanu yidi dijego'rr. 12 Ndi ari yäärä yege ya'ti ani gwomajidanu dïjïngä le dümnä, aar be ani gwomajidanu ngwur'tunga le, gwomajidanu ngwelenyinga le, gwomajidanu ngwumanga le ngwudi dïrïm didi dïdlä, gwomajidanu yiimanga le yidi ngwügï'rïm ngwudi gere. 13 No, gwodanar banu ngwäbländï ngwe ngwudi Ngwaalu nunnu ngaa ji 'däny ngaa dugidi komon gidi yijego'rr. A ma je be ape giyee 'dar, ngaa mbüjïnï lïdünälä yuru. 14 Dïrnär bälü 'dï'däny ngaa rüjïnänü 'didanu ngwe ngwuru nono gennenalu jägïlïm gwe gidiriny, ngaa üllänï dünïngälü gwalu ngwuru etadi ngwambang ngwalu 15 ngaa genne ngwüdänü giyora yalu ngwani ji mama gwalu ndi ape ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwudi adatalu ngaa je ondaci ngwüjü. 16 Ngaa gendani giyi'ralanu giyee, lärä lani ämnï Ngwaalu gwalu ngaa le gerani gwu'rijal gwuru lïgä lidi

5:31 5.31 Täküwïn 2.24 **6:3** 6.3 Täjïnïyä 5.16

dijego'rr. 17 Ngaa üllänï gilanging ngwuru nono gibumbu gidi etadi ki'ra aang ape ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu aar ru nono galala gidi lïgï'rïm.

18 Na otacar Ngwaalingalu gïlïgï'rïm giyomon 'dar ngaa utalu otaci gwalu 'dar yi'ral yi'ranu 'dar a bupi, yi'ral ye giyee giligoranu, nga arngani ati aang mätïnälü ndi otaci ngaa päcälü Ngwaalingalu ngwüjï 'dar ngwanni ngwuju'ru ngwudi Ngwaalu.

19 Ati aang otaci Ngwaalingalu 'to gwani äny nunnu manari äny gwuma ïgïtï ngwulem ndi ondaji, aar nyi Ngwaalu ätä ngwuja'ri nyi 'ranu ndi enggaci ngwüjü yujimida yidi ngwuja'ri ngwanni ngwujaw. 20 Ngwanni ngwuruci nje dïjï dükäjäär yanni yïgäbïcïny nyi genne giyirna. Otacar Ngwaalingalu gwani äny ndi ari nyi 'ranu nje ondaji anaku büpïnär gu.

Aganni gwudi Mï'rä

21 Diweengga dämnär dani Tiyakuj gwanni gwuru dïnäd gwuru ligor le'te pu Gideleny, gwa je ondaci yi'ralalu 'dar, nunnu ngaa lenge ndi ari äny nggwo gwuru 'taa na äny nggwo ndi ärrï ange. 22 Yiru giyee yanni yïgäbïcïny nyi be ükäjä 'danggalu nunnu ngaa lenge ndi ari änyängä gilo liru 'taa na ara je ojemeye nono.

23 A adatalu ji ngweengga na ämnäjïdï, ämnï gwe Ngwaalu gwanni gwïndï Ngwaalu ngwuru Papa na Deleny dani Yicu Kirictu. 24 A yïmï'rü ji ngwüjï 'dar ngwanni ngwati ämnï Delenya dege dani Yicu Kirictu ämnïng gwanni gwati 'ti medadu.

Ngwuja'ri ngwanni ngwullu je Bulij Bïlïpï
Äni kitabanu

Bulij ondaca ngwüjü ngwudi Bïlïpïng ngwuja'ri ngwanni ngwujaw kündär ngwaalu ngwani Majiduniya a ngwüjï ämnï ndi Yicu (Yiiru 16.11–40). A be aji aar ge'te Bulijing korkon gwani ondaji ngwuja'ri ngwanni ngwujaw, no ngwube üllïjï ngwüjü Bïlïpï ngwuja'ri ngwee. Gwullu ngwuja'ri ngwee ngwe or'temaji ngwïkïrïjïnä ngwuje ci yäy 'tu gwani angidaci gwanni gwangidacaar je na otaci gwe Ngwaalingalu gwani nginde. Ya'ti linginna ndi ari Bulij gwuju korkon Ruma gwalla gwuju kündär gi'ter, anni ullung ngwuja'ri ngwee. Nginde gwuge'taja ndi ari yomon ya'ti olanu gwa aar gwä'dädälü korkon nunnu ngwugwuji yiiru yidi ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwanni ngwujaw. Ngwube lenge 'to ndi ari yaa gwa aar 'rinye.

Gwondaca ngwïkïrïjïnä ngwudi Bïlïpïng ndi ari ngindenga 'to la je yi'rendeny mbuji anaku mbujaar gu Kirictung. Ma be ari lima je yi'rendeny mbuji, aar be jayanu Ngwaalu. Ngwuje ci ndi ari a ya'rany yegen ru nono yidi Yicu Kirictu ndi ari aar üllänü aa'ti la piyi yigo'ro yegen. Ngwuje diwayiniyi ndi ari ngindenga lapu miding gwanni gwuyang ndi Kirictu ämnï gwe 'dünggüngün. Gwa'ti aar apu gwuji gwe dïmürä düllïnä giyobo yidi Müjä.

Yajang yidi ngwuja'ri

1. Aganni na otaci Ngwaalingalu (1.1–11)
2. Elelle gwudi Bulij (1.12–26)
3. Elelle ndi Kirictu (1.27—2.18)
4. Ngwuja'ri ndi Timijawuj na Äbïbrüdïtïyüj (2.19–30)
5. Ämnïnï ngwäyänü Ngwaalu (3.1—4.9)
6. Bulij gwuca ngwüjü ngwudi Bïlïpïng yäy 'tu (4.10–20)
7. Aganni gwudi mï'rä (4.21–23)

Aganni gi'donga gidi Bïlïpïng

1 Ngwuja'ri ngwee ngwïndï 'dänggärï, äny gwani Bulij na diweengga dani Timijawuj liru ngwïnäd ngwudi Yicu Kirictu. Ngwükäcï nje ngwüjü 'dar ngwudi Ngwaalu ndi Yicu Kirictu kündär gani Bïlïpï ngwangidanga le na lanni lati gendaji guy giyiiru. 2 Ara je gu yïmï'rü ji aar je gu adatalu ji gwudi Ngwaalu ngwuru Papa gwege na Deleny dani Yicu Kirictu.

Yäy 'tu na otaci Ngwaalingalu

3 Nggwati ci Ngwaalinga ngwüny yäy 'tu gwani nga nga kaji 'dar ma je diwayini. 4 Ndi otaci Ngwaalingalu gwüny 'dar gwani nga nga ligor le lijayanu yomon 'dar 5 gwani acajidi gwanni gwacidar gu giyiiranu yidi ngwuja'ri ngwanni ngwujaw 'tu'tu gomon gidi gwerreng 'di gomon gidi gweneng. 6 Nggwïcïnänü giyi'ral giyee ndi ari Ngwaalu ngwanni ngwädäälü yiiru ye yanni yijaw 'danggalanu, ying je ape ying je mbütï 'di gomon gadi ge Yicu Kirictu o'ra.

7 Yädï gu 'dünggüny ndi ïcïnänü no 'danggalanu 'dar ndi ari nga nga lati ji giligoranu lüny yomon 'dar. A lacajidu 'dar gïyïmï'ränü yidi Ngwaalu ya gu ru gweneno äny nggwo giyu'rung yaa ya gu ru minyi ji ndi rucidi ngwuja'ri ngwanni ngwujaw, nyi je inggidi ndi ari ngwuru 'didanu. 8 Ngwaalu ngwuru ngwänggädïny ndi ari awa nggwüjädï ndi a je engga 'dar ndi ari nggwämnä je anaku ämnärä je gu Yicu Kirictu.

9 Nggwotaca Ngwaalingalu
nunnu ara je gendacani ämnïng
ngwongranu ara je ätädänï
bebereng gwanni gwuru 'didanu
ara je ätädä lengeng gwanni
gwïndï kayalu. 10 Nunnu ngaa
gwe burni ndi äbrï yi'ral yanni
yijayana ngaa ju'ri ngaa jayi nono
'di a gomon gadi ge Kirictu o'ra.
11 Aar je gu yiiru onyadi yanni
yijaw Yicu Kirictu gwe gwani näjï
na orta gwudi Ngwaalu.

Gïkïnï gwudi Bulij gwügäbïcä ngwuja'ri Ngwujaw aar elada gweere

12 A gweneno, nggwümïnä je
ngwänggärï ngaa lenge ndi ari
yanni yiminy mbuji, 'didanu
yima gäbïcï ngwuja'ri ngwanni
ngwujaw ngwuma badalu. 13 'Di
ngwangida ngwudi ngwu'dun
ngwudi yeleny na ngwüjï 'dar
ngene, ngwülïngïdï ndi ari
nggwukennalu yu'rung ye gwani
Kirictu. 14 Ndi ari giyu'rung yüny
giyee, yima gäbïcï ngwïkïrïjïnä
ngwonyadana ndi Kirictu ng-
wuma ojeme nono aar 'ranu ndi
ondaji ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu
la'ti yedeny ïtï.

15 Yiru gu 'didanu ndi ari loko
gilo londaju Kirictu gwe yigor
ye yiru yï'düny aar enati, a be
loko, gwondajaar gwe yigor ye
yijayanu. 16 Ngindenga gilee
lidi gwodaning gwondajaar gwe
no, ämnï gwe aar lenge ndi
ari Ngwaalu ngwuru ngwuge'teny
ngene nunnu nyi rucidi gwani
ngwuja'ri ngwanni ngwujaw. 17 A
be giloo lidi gwerre gwerreng,
londaja Kirictu gwe yigor ye yegen
yä'tüdï 'didanu aar ge'te ndi ari
la gwogajidi 'dünggüny aar nyi
gendaci dïrbä gwuju giyu'rung.
18 A be yojema 'dünggüny giyee?
Bärï. Yanni yojema yiru ndi ari
ngwürïny ngwudi Kirictu, ngwo
ngwondajaar ngwe ngway ngwe
'dar ya gu ru yimur'tuny ye ya
gu ru 'didanu gwe no, äny gwu-
jayanu yi'ral ye giyee na nggwa
o're gwa jayanu mana. 19 Ndi
ari nggwülïngïdï ndi ari otaci gwe
Ngwaalingalu gwalu na gendaci
gwe gwudi Lïgï'rïm lidi Yicu Kir-
ictu, yanni yima ji 'dünggüny
ya gwurli yani gä'dänälü gwüny.
20 Yanni yïmïnï nje aar nyi gu
ligor iyada, yiru ndi ari aa'ti ng-
gwa muli nono giyi'ral yere, nyi
be 'ranu gwulleny giyomon 'dar
gwece gwece gweneno, nunnu nyi
näjï Kirictung ligo'ro le lüny, ma
aar ani midi gwüny na ma aar
ani yi'rany yüny. 21 Ndi ari midi
gwüny, Kirictu gwuru na yi'rany
yüny, yani bile. 22 Manari yani
nunnu nyi midi gilingeno, yiru
'dünggüny ndi ari nyi ape yiiru
aar lengadi. A be ya'ti nje lïngïdï
yïndï ne yanni yadi nje ape?
23 Giyo yü'rïdïnyänü rom, ng-
gwüjädï ndi gatani dïdläyü ndee
nyii ji Kirictu gwe, yijayana gu
giyee gwulleny. 24 A be gwani
nga nga, yojemana gwulleny nyi
jalu gilingeno. 25 Yicïniny yänü
giyee, yäy gu no nggwülïngïdï
ndi ari nggwa jalu ar ji 'dar
nunnu ngaa ongranu ngaa elada
gweere ngaa jayanu ndi ämnï
Ngwaalu. 26 Miny ila 'danggalu
mana, jayanu gwalu ndi Yicu Kir-
ictu, gwa gendadi gwïrälü gwani
äny.

27 Yanni yojema yiru ndi ari,
elellar elelleng gwanni gwädï
ngwuja'ri ngwanni ngwujaw
ngwudi Kirictu. Manari ngg-
wuma ila nga je engga na nga
je gwe 'dingini nggwa'ti gito
'danggalu, nggwa lenge ndi ari
ngaa lïmätïnälü gïlïgï'rïm le'te pu
ngaa undi ngwäy gwüpäng yigor
ye ye'te pu gwani ämnï ngwuja'ri
ngwanni ngwujaw. 28 Ara je 'ti
yedeny ïtï küwän galu a'tur. Yi'ral
giyee ya ru gi'remna 'denggen
ndi ari ngindenga la girradi

ngaa la be gïlängïdïnï Ngwaalu ngwe. 29 Ndi ari Kirictu gwe, lätädä je miding, gwa'ti ani 'dogo nunnu ngaa ämnï 'dünggüngün, ngwube ani 'to ara je yi'rendeny eny nono gwani nginde. 30 Nga nga gilo lidugudu gïyääränü ye'te ye'te yanni yänggädiïny gu nggwudugudu gu gwerre na giyona yi'dingina ye äny nggwona gwudugudu gu.

2

Üllänü gwudi Kirictu na olala gwüngün

1 Midi gwalu ndi Kirictu nggwo gwor'temaja je? Ämnï gwüngün 'danggalu nggwo gwojemeya je nono? Ngaa gilo lacajidu gïlïgï'rïmo? Ngaa gilo lijaw yiguri ngaa ïnäjïde? 2 Manari giyo giyee, gäbïcär be jayanganu gwüny ngwumbuti ndi ari ngaa gekajidi ngaa ru ya'ranya ye'te pu ngaa ätï ämnäjïdïng gwe'te pu ngaa ji gïlïgï'rïm na ndi bupi gwe'te pu. 3 Aa'ti ngaa lätï yigor yani ü'rï'tïdänü ngaa ïrïngïnï gilingeno gwuru 'tur ngaa be üllïyï yigo'ranu yalu ngaa engga ngwüjü ngwu'ter ndi ari ngwujayana 'danggalu. 4 Dïjï de'te de'te aa'ti da ombani ligo'ro lüngün, ngwube ombaji yi'ral yani gwenggen gwu'ter.

5 Gäbïcär ngwuja'ri ngwudi yigor yalu aar ru nono ngwudi ligor lidi Yicu Kirictu.

6 Ndi ari nginde gwuru drü didi Ngwaalu
ngwu'ti be ge'ta ligo'ro lüngün ndi ari aar ubidanu Ngwaalu ngwe giyi'ral yere ngwuje ape.

7 Ngwube ge'te ligo'ro lüngün ngwuru dïnäd ngwuru
nono dïjü dümnä.

8 A nginde gwuma ru nono dïjü dümnä
gwuma ülläjï ligo'ralu lüngün ngwämnï ndi ari ngwayi kü'rälä yi'rany yidi ngwüjï ngwuru ngwu'ram.

9 Yäy gu no, gwuma Ngwaalu allijala aar ge'te ngwaalu ngwudi yeleny yanni yipa
aar ätädä ngwürïny ngwanni ngwupana gu'ru ngwürïnyälü 'dar anaku raar gu.

10 Nunnu a ngwüjï 'dar anaku rar gu kwuci Yicungalu yirku ye giyoranu yüngün,
kerala na gïdïyängälü na gïdïyängänü.

11 Na ndi ari ngwüjï 'dar anaku rar gu ngwungla ngwe ngwegen, ngwa 'täjälü ndi ari, Yicu Kirictu gwuru Deleny,
ndi näjï gwudi Ngwaalu ngwuru Papa.

Enyanu nono yurrumu

12 Yäy gu no, ngwumaad ngwüny, anaku 'dengenajiny gu gwerre yomon 'dar yanni yijar ye a be gweneno ya rani gu'ru ndi nyi 'dengenaji äy gwa'ti gito. Undar ngwäy ngaa olati ndi gilang arngana gwe na denya gwe gwalu. 13 Ndi ari Ngwaalu giligo'ro lüngün ngwuru ngwapu yiiru 'danggalanu nunnu ara je gäbïcï ngaa mïnï ngaa ätï yiima ndi ärrï buping gwüngün gwanni gwujaw.

14 'Dï'rär yiiru ye yalu 'dar aa'ti ngaa la 'rüllï giyigoranu yaa ngaa garnati. 15 Nunnu ngaa jayi nono ngaa ju'ri ngaa ru yïjï yidi Ngwaalu ngaa dünälü kimadanu gidi dïdlä ndee gïrlänü giki. Ngaa enyanu 'denggenanu nono buri gwudi yuurrum yïtänü kerala. 16 Ndi ari ngwati a je enggaci ngwuja'ri ngwudi midi. Yiru giyee yanni ya ji yiny ye ïrïngïnï komon gadi ge Kirictu o'ra, nyi engga ndi ari undi ngwäy na dïrbä düny giyiiru dima 'ti geradalu a'tur. 17 'Di manari yïn yüny yima

ïrädälü nono di'rica dïbäläjärälü ndi ari gwani mï'rïnï nono na yiiru yidi ämnï Ngwaalu gwalu, nggwujayanu ar jayanu 'dar. 18 No nga nga 'to, jayaranu nyii gäbïcï ar jayanu.

Timijawujinga Äbïbrüdïtïyüj gwe

19 Nggwuge'taja bupi gwe gwudi Deleny dege dani Yicu nga je ükäcä diwengga dani Timijawuj yomon yanu giyee, nunnu nyi jayanu miny 'dingini ngwuja'ri ngwïndï 'danggalu. 20 Nggwa'ti a be ätï dïjälü dere ngene danni diru ligor 'didanu gwani nga nga nono ngindeng. 21 Ngwüjü 'dar ngwo ngwugwuju yi'ral yidi yigor yegen ya'ti ani yi'ral yidi Yicu Kirictu. 22 A be nginde gwani Timijawuj, gwülïngïdängä yiiru yüngün gwapiiny gwe yiiru yidi ngwuja'ri ngwanni ngwujaw nono gïjïngä papa gwe. 23 Yäy gu no, nggwuge'taja nga je ükäcä manari gwuma lengeda yi'ral yorto ye ngwaalinga yüny ndi ari yadi ru'taa. 24 Nggwïcïnänü ndi Kirictu ndi ari äny giligo'ro lüny nggwa ila 'danggalu yomon yanu giyee.

25 A be nggwaru yiru gu nga je gwä'räcä diwengga dani Äbïbrüdïtïyüj gwanni gwükäcïïny aar nyi gendaci guy, gwapiiny gwe yiiru nyii gwe dünï yongra. Nyi be ari yiru gu'ru nga je ükäcä gwenene. 26 Nginde gwüjädï ndi ara je engga 'dar. Nginde gwa'ti ädïyä ligoralu ndi ari gwu'dingina gwe gwümä. 27 'Didanu nginde gwümä gwani yi'rany, gwuma be ïnädä Ngwaalinga, nginde gwä'tüdï jücü, äny gwuma ïnädä Ngwaalinga 'to ndi ari aa'ti nggwo're nggwa runi mana. 28 Yäy gu no, yiru giyee ndi ari nga je ükäcä nunnu ma aang engga mana, ngaa la jayanu nyi gäbïcï 'to aa'ti ligor liny pänü gwulleny. 29 Ge'taralu yïrnü yigor ye yijayanu 'dar nono diwengga ndi Kirictu. Ge'tar ngwüjü gïyïrnü ngwanni ngwuru gu no. 30 Ndi ari nginde gwuju yi'rany gito gwani yiiru yidi Kirictu ngwuru gwadi dudiyi ligo'ro lüngün nunnu aar nyi gendaci guy giyi'ral yanni yima gu ami'rati ndi nje gendaci.

3

Bupi gwüny gwani lenge Kirictung

1 Ngwänggärï, yanni yadi nyi ye aralu gwodan, yiru ndi ari jayaranu Gideleny! Ya'tiny 'rïgädü ndi o're nga je üllïjä ngwuja'ri ngwee ngwe'te ngwe'te mana. Nggwetada je gu. 2 Arnganar yinyeno giyoo, ngwüjï ngwoo ngwanni ngwärrü yi'ral yiki ngwondaja ü'rïdänï gwe ngwanginu. 3 Ndi ari alanga liru ngwüjï ngwanni ngwü'rïdänä ü'rïdänïng gwanni gwuru 'didanu, ndi ari alanga läpïjä Ngwaalinga yiiru Lïgï'rïm le lidi Ngwaalu, ar ïrïngïnï ndi Yicu Kirictu. A la'ti gätädï ngwäy giyi'ral yiru gu'ru gilingeno. 4 Nggwätï gu aadi nyi gu gatada ngwäyänü. Manari dïjï dere ndo dänggädï ndi ari dätï gu ndi gatada ngwäyänü giyi'ral yidi lingeno, äny gwätänä gu. 5 Ndi ari äny gwü'rïdänä nggwuru gwooko komon ganni giru 'dübä. Nggwuru Dïjïräyïl gïlängïr lidi Bïnïyämïn. Nggwuru Dïbrü gïjï gidi Dïbrü. Na gwani yobo, nyi ru Dïbärrïjï. 6 A nyi ligor enyanu nyi übïnï gi'dongalu gidi Kirictu. Na yani dünälü giyobo, äny gwuru dïjï dijaw nono.

7 A be gweneno yüny 'dar yele yätädï nje gu'ru, yiminje engga yiru 'tur, yiminje gatu mbüny gwani Kirictu. 8 Yiru ange yanni giyo mana, yänggädï nje 'dar yiru 'tur yinje gatu mbüny yïdïnjänü ya'ti aar ubidanu bebere gwe gwuru gu'ru gwani Deleny düny

dani Yicu Kirictu. Gwanni gwuminy gäbïcï yiminje gatu mbüny 'dar yele yätï nje. Yänggädï nje yiru nono gïrüräny 'dünggüny nunnu nyi bile Kirictung 9 nyi ru gwüngün a nyi Ngwaalu engga ndi ari äny gwüdünälü ndi ämnï Ngwaalu ya'ti ani dünälü gwüny ndi ari äny gwapu dïmürä didi yobo, aar be ani ämnï gwüny ndi Kirictu. 10 Äny gwümïnä ndi lenge Kirictung nyi ïcïnänü yiima ye yidi 'dï'rï gwüngün nyii gwe acajidi giyi'rendenyanu yüngün, nunnu nyi ru nono ngindeng giyi'rany yüngün, 11 nunnu nyi aji nyi 'dï'rälü giyi'ranyanu nyi midi.

Gwuja yi'ral nga je obaji

12 Äny gwa'ti aru äny gwuma obaji giyi'ral giyee 'dar, nyi ari äny gwuma olati, a be äny nggwo gu ndi pä yiima 'dar nje määtä yanni yïmäätädäär nyi gu Yicu Kirictu. 13 Ngwänggärï, nggwa'ti änggädï ligo'ro lüny ndi ari yiminje määtä, a be ye'te pu yape nje, ndi ari, nje dodani yanni giyo gwodani nyi pä yiima nje gwoda yanni giyo gweere. 14 Nggwüpädï yiima nunnu nyi obaji aar nyi ätädä gu'ru ganni gornacaar nyi Ngwaalu urnidi gwüngün gwudi geralang ndi Yicu Kirictu.

15 Alanga 'dar lanni libebera ngwuja'ri ngwani lïgï'rïm ar gu ïrïyï ngwäyälü no. Ma be ari gwere nggwo ngwaalu ngwere gwa'ti ïndï ngwuja'ri ngwe ngwee ngwänggädä je 'ter, ngwa ara je Ngwaalu 'täcälü. 16 Yiru 'dogo ndi ari gäbïcär ar gwuji elelleng ar gwuji 'didaning ngwaalu ngwanni ngwuma ar gu obani.

17 Nga nga 'dar gwujar gora güny ngwänggärï, ngaa ge'te ngwüjü ngwäy nono ngwanni ngwïndï gay ge ganni gätädärä je. 18 Nggwondaca je gu gwerre ngwuja'ri ngwee na gweneno nggwo're nggwa je ondaci yal ye ngwäy, ndi ari gilo lonyadu ndi elelle gwegen liru güwän kü'rï gimamindanu gidi Kirictu. 19 Gay gegen gani dudi, ngwaalu ngwegen ngwani iyada gilaranu legen aar ye ïrïngïnï yanni yiru yaaru, ya'rany yegen 'dar yani ngwong ngene dïyängälü. 20 A be ngwu'dun ngwege ngwo kerala. Na a lïdünïcä gu Gilanging ngenone yigor ye yïtï njänü, gwuru Deleny dege dani Yicu Kirictu. 21 Ndi ari yiima ye yüngün gwa gwürlï ngwangina ngwege ngwanni ngwami'ratu ngwuje ruji nono ngwangina ngwüngün ngwanni ngwünäjïnä. Yiima ye yüngün yanni ying ye gwä'rï yi'ral 'dar aar 'dengenaci.

4

Jayaranu yomon 'dar Gideleny

1 Ngwänggärï ngwanni ngwämnï nje, nggwüjädï ndi a je engga, ngaa liru jayanu gwüny ngaa ru gi'riba gidi yeleny gidi gi'ra güny mätïnärälü 'dï'däny Gideleny lani ngwumaad ngwüny. 2 Nggwa päcï Äpüdïyängälü Jïtïnggï gwe aar ätäjïdï ngwuja'ri ngwe'te pu Gideleny liru ngwïkïrïjïn. 3 Yäy na nggwüpäcängälü gwani gimaad güny giru ligor le'te pu, gendaci ngwayu ngwee rom guy ndi ari ngwundu nyii ngwe ngwäy ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngindenga Kilemeninga le na ngwüjï ngwoko ngwu'ter mana ngwanni ngwapu nyii ngwe yiiru ngwuma aar je ulli ngwürïny ngwegen kitabanu gidi midi.

4 Jayaranu yomon 'dar Gideleny. Nyi o're nyi ari mana, Jayaranu! 5 A jïlänü gwalu linginni ngwüjü 'dar. Deleny ndo gito. 6 Aa'ti yigor ya je pänü giyi'ral yere ngaa be otaci Ngwaalingalu ngaa je päcälü yi'ral ye 'dar yigor ye yari yäy 'tü. 7 Na adatalu gwudi

Ngwaalu gwanni gwolanala ndi bebere 'dar, gwa etadi giyigor yalu na giya'rany yalu ndi Yicu Kirictu.

8 Gwodanalu, nggwa je ci ngwänggärï, ïrïyär ngwäyälü giyi'ral 'dar yanni yiru 'didanu, yanni yiju'ru, na 'dar yanni yijaw, yere yanni yïgä'rïnä, yere yanni yämnïnä, yere yanni yani jadanu, manari yi'ral yere yanni yiru jayani yädï gu ndi aar je näjï, ïrïyär ngwäyälü giyi'ral yanni yiru gu no. 9 Ïndär ngwuja'ri ngwe 'dar anaku ma je gu enggaci ngaa je gu ondaci ngwuma je 'dingini 'dünggüny ngaa je engga 'dünggüny ngwape nje. Ngwaalu ngwanni ngwati ge'te adatingalu, aar ji 'danggalu.

Yäy 'tu gwani angidaji gwegen

10 Deleny diminy gäbïcï ng-gwuma jayanu gwulleny ndi ari ngaa gweneno kaji nggee 'dar gima ele gima olanu, ngaa gilo linggidu ndi ari ngaa lima gwä'räjälü ndi nyi gu ge'taji ngwäyänü. Ngaa la'tiny dodana ngaa la'ti mbuju 'dogo gay ndi a je ärrï. 11 Äny gwa'ti gu aru ngwuja'ri ngwee nunnu äny gwümïnä gony gere, ndi ari nggwuma lenge ndi äbräjï giyi'ral yere 'dar yanni yadi nje mbuji. 12 Äny gwülïngïdï ndi ari yiru 'taa ndi jalu ngwuy ngwanu nyii lenge ndi ari yiru 'taa ndi ätï gwïrälü. Äny gwuma lenge yujimida yani awa ndi äbräjï giyi'ral 'dar yere na ngwaalu 'dar ya gu ru ndi ari nggwïtï nggwupi ya äny nggwo ngwamu ngwe, ya gu ru ndi ari äny nggwätï gwïrälü, yaa nggwuru diwayi.

13 Äny gwa burni ndi ärrï yi'ral 'dar Kirictu gwe gwanni gwatiny ätädä yiima.

14 A be yijayi gu gwulleny 'danggalu ndi ari a lacajidu gwüpäng gïdïrbänü düny. 15 Nga nga lidi Bïlïpïng, lïlïngïdï ndi ari anni 'tüdïny nyi gatana Majiduniyang giyomon yidi gwerre gwerreng anni ädïnyälü yiiru ye yidi ngwuja'ri ngwanni ngwujaw yïrnü 'danggalanu, nga nga liru gi'doonga jücü ganni gemadiiny ge giyi'ral yani ätä na ape. 16 'Di anni jiny 'to ngwaalu ngwani Täjlänükï, ngaa lükäcïny ngwony yomonanu yonyadu. 17 Ya'ti ani ndi ari äny gwümïnä ndiiny angidaci, nyi be mïnï yi'ral yanni yada je gäbïcï ara je Ngwaalu dü'räcï gwonyadu gwani yigo'ro yalu. 18 Nggwuma mbuji gwonyadana. Yanni yangidaci nje yima aar nje Äbïbrüdïtïyüj äpïjä yiru 'dünggüny nono de'reny dami düwä dïmï'rïnäär de nono ngwujada Ngwaalinganu. 19 A Ngwaalu ngwüny ngwa je ätädä gwonyadu gwani bupi gwalu gwani nänü gwanni gwupa ndi Yicu Kirictu.

20 A näjï ru gwudi Ngwaalu ngwege ngwuru Papa yomon 'dar. Yiru gu.

Aganni gwudi Mï'rä

21 Agannar ngwïkïrïjïnä 'dar ndi Yicu Kirictu. Ngweengga ngwanni ngwo nyii ngwe ngene, ngwa-ganna je.

22 Ngwïkïrïjïn 'dar ngene na gwece gwece ngwudi ngwu'dun ngwudi Deleny dani Gayijar didi Rumang, ngwaganna je.

23 A yïmï'rü yidi Deleny dege dani Yicu Kirictu ji gïlïgï'rïm lalu. Yiru gu.

Ngwuja'ri ngwanni ngwullu je Bulij Külüjï

Änï kitabanu

Külüjï gwuru gündär ngwaalu ngwucaar je gweneno Türkïyä. Gündär nggee gïjädï gïtäny gwe kündär gani abijuj. Bulij gwuru nono mung millidi külüjï ngwu'ti be jalu ngenone. Ngwüjï ngwudi Külüjïng ngwu'dingina ngwuja'ri ngwudi ngwaalu ngwanni ngwujaw kur gani Ababraj gwanni gwati ji Külüjï gwujaar Bulij gwe korkon gaji ganni gullu ge Bulij ngwuja'ri ngwee.

Ngwoorta ngwuju ngwanni ngwuru ngwu'duru ngwïkïrïjïnänü Külüjï ngwanni ngwati ari nunnu aar lenge Ngwaalinga, a dïjï äpïjï yiiru yobo na yiima yi'ter. A loko ji lanni linana ngwïkïrïjïnä ndi gwuji dïmürä didi Ngwüyäwüd. Anni ma Bulij 'dingini ngwoorta ngwe ngwee ngwuru ngwu'duru, ngwulli ngwuja'ri ngwuje diwayiniyi ndi ari Kirictu gwuru Deleny didi Yiima gïdïdlä na ndi ari aar äpïjï Kirictung yobo jücü.

Yajang yidi ngwuja'ri

1. Aganni (1.1–2)
2. Otaci Ngwaalingalu gwani yäy 'tu (1.3–8)
3. Drü na yiiru yidi Kirictu (1.9—2.19)
4. Midi gwanni gwuyang ndi Kirictu (2.20—4.6)
5. Aganni gwudi mï'rä (4.7–18)

Bulij gwaganna gi'donga gidi Külüjïng

1 Äny gwuru gwani Bulij, gwuru doo'ra dükäjäär didi Yicu Kirictu anaku bupa gu Ngwaalu na diweengga dani Timijawuj. 2 Lükäjä ngwuja'ri ngwee, ngwükäcärä je lanni liru ngwüjï ngwuju'ru ngwudi gi'doonga gidi Ngwaalu kündär gidi Külüjïng lanni lämnä ndi Kirictu.

Ara je gu yïmï'rü ji ara je gu adatalu ji gwudi Papa gwuru Ngwaalu gwege.

Otaci Ngwaalingalu na yäy 'tu gwani gi'doonga gidi Külüjïng

3 Nyii lati ci Ngwaalinga yäy 'tu ngwanni ngwuru Papa gwudi Deleny dege dani Yicu Kirictu yomon reny minyii otaci Ngwaalingalu gwani nga nga 4 ndi ari nyii li'dingina ämnï gwe gwalu ndi Yicu Kirictu a nyii 'dingini ämnï gwe gwalu ngwüjü ngwanni ngwuju'ru ngwudi Ngwaalu. 5 Ämnï Ngwaalu na ämnäjïdï gwanni gwü'tüdï ndi ge'taji gwanni gwügï'tïjärä je Ngwaalu kerala ngwanni gwu'dingina gwe gwerre ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwuru 'didanu 6 ngwanni ngwuma obana 'danggalanu. Ngwaalu 'dar gïdïdlä, ngwüjï ngwonyadu ngwuma ämnï ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwuma gwürlï yigo'ralu yegen aar jada Ngwaalinganu. Ngwuja'ri ngwanni ngwapu yiiru aar 'tänü nono apar gu yiiru 'danggalanu 'to 'tu'tu gomon ganni gima je ge 'dingini aang leneg yïmï'rä yidi Ngwaalu 'didanu gwe 'dar. 7 Yimï'rü yidi Ngwaalu yanni ma aar je diweengga dämnïny dani Ababraj enggaci gwanni gwuru nyii le ngwïnäd ngwuru doo'ra däpïjä Kirictung yiiru ligor le le'te pu ngwumandi 'dänggärï gwani nga nga. 8 Nginde gwuru gwanni gwondaci nje 'to ämnï gwe gwalu gïlïgï'rïm.

9 Yäy gu no, yiru giyee yanni yïgäbïcï nje anni ma ara je le 'dingini, nyii 'ti dünädï ndi otaci Ngwaalingalu gwani nga nga. Nyii otaci Ngwaalingalu nunnu ara je onjajala bebere gwe gwani bupi gwüngün bebere

gwe na lenge gwe 'dar gwudi lïgï'rïm lüngün. 10 A lotaca Ngwaalingalu ngwuja'ri ngwe ngwee nunnu ngaa elelle elelleng gwudi ngwüjï ngwädï Gideleny ngaa jadanu giyi'ral 'dar. Nyii otacalu 'to ndi ari ngaa ape yiiru yanni yätï ngwäyänü giyi'ral 'dar yanni yijaw ngaa pe ndi lenge ngwuja'ri ngwani Ngwaalu. 11 Nyii otacalu 'to ndi ari ara je ojemeye nono yiima ye 'dar yiima yidi näjï gwüngün. Nunnu ngaa burni ndi määtä yigor yalu ngaa or'temaji gïdïrbänü dalu 'dar ngaa jayanu. 12 Ngaa ci Ngwaalinga yäy 'tu ngwuru Papa ngwanni ngwuma je ja'rima ara je acajidiyi giyu'rinanu yidi ngwüjï ngwanni ngwuju'ru giyelenyanu yidi gerala.

Kirictu gwupana gu'ru

13 Nginde gwanni gwuminje ü'rälü giyiima yidi dïrïm aar nje äbrï aar nje apada giyelenyanu yidi Gïjï güngün ganni gämnïng. 14 Ü'rälü gwe gwudi yïn yüngün, Ngwaalu ngwuminje äbräjï keng gwege.

15 Nginde gwuru dï'rïmbïl didi Ngwaalu ngwanni ngwa'ti enggana ngwuru gi'ra gidi yi'ral 'dar yanni yige'ta je Ngwaalu. 16 Ndi ari nginde gwe, yi'ral 'dar yïgï'tïnä kerala aar gï'tïnï gïdïyängälü. Yanni yenggana na yanni ya'ti enggana. Ya gu ru yani ngwudu'ri, yiima, ngweleney na yeleny. 'Dar yïgï'tïnä nginde gwe ndi ari aar näjï ngindeng. 17 Nginde gwuru gwuju gwerre gwerre giyi'ral 'dar. 18 A nginde gwe a gu yi'ral mätïnï 'dar. Nginde gwuru gi'ra gidi ngwanginu ngwudi gi'doonga. Nginde gwuru gwanni gwädäälü ngwuru gi'ra gidi 'dï'rï gwudi ngwüjï nunnu ngwuru gwanni gwuru gi'ra giyi'ral 'dar. 19 Ndi ari nginde gwe, Ngwaalu ngwüjädï gu ndi ari ngwuge'te drü düngün 'dar ngwuji ndi Kirictu. 20 Ndi ari Gïjï ge güngün, Ngwaalu ngwuma gu gwä'räjïdï yi'ralalu 'dar 'dünggüngün gïdïyängälü na kerala, ge'te gwe adatingalu ngwuji yïn ye yüngün yanni yïrädälü kü'rälä ganni gimamindanu. 21 Nga nga gwele gwerre liru ngwïrnü lï'tüdänü ngaa ru güwän Ngwaalu gwani ya'rany na elelle gwalu gwanni gwuki. 22 Ngwaalu ngwuma je be gwä'räjïdï gweneno ngindenga le ngwanginu ngwe ngwudi Kirictu yïn ye yidi yi'rany yüngün. Nunnu ara je Kirictu inggidi liju'ru ngwäyänü ngwüngün lijaw nono la'ti ätï yi'ral nono yere. 23 Manari ngaa lïmätïnälü 'didanu ndi ämnï Ngwaalu gwalu ngaa odanalu ndom, ngaa 'ti gatana ge'tajing gwudi Ngwuja'ri ngwanni ngwujaw. Ngwuja'ri ngwuru ngwee ngwanni ngwu'dingina je ngwondacara je ngwüjü 'dar gïdïdlä gïdïyängälü, ngwanni ngwurucu nje äny gwani Bulij dïnäd.

Bulij undi ngwäy giyiiru

24 Äny gweneno, gwujayanu gïdïrbänü danni dijiny gwanu gwani nga nga ndi ari yi'rendeny ngwanginu ngwüny aar medaji yündä yidi Kirictu yanni yï'dälü ki'doonga güngün ganni giru ngwanginu ngwüngün. 25 Ganni giminy ruci dïnäd gege'te gwe gwudi Ngwaalu giyiiru yanni yätädäär nje gwani nga nga nunnu ngaa je enggaci ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu aar mbuti 'dar 26 ngwanni ngwuru yujimid yanni yändälü ngwüdlä a kimaad ganni gima ele. A be gweneno, yiming je be 'täcä ngwüjälü ngwanni ngwuju'ru. 27 Ngwüjï ngwüngün 'dar, Ngwaalu ngwuge'ta ndi ngwe inggidi yujimida yüngün. Ngwubuping je 'dar ndi aar lenge

ndi ari yujimid yüngün yojema gu'ru ngwuye gataji ngwüjü düwä ngwuru Garany. Yujimid yüngün giyee yiru ndi ari a Kirictu ji 'danggalanu 'to nga nga lanni liru Garany, yäy gu no, ngaa ïcïnänü ndi ari ngaa la mbuji näjïng gwudi Ngwaalu gwanni gwaru nggwe. 28 A londaca ngwüjü 'dar ngwuja'ri ngwe ndi Kirictu. Aar girinya ngwüjü 'dar ndi aar 'dengenaci Kirictung, aar je enggaci 'dar bebere gwe 'dar ngwanni gwätäär. A lärrä yi'ral giyee 'dar nunnu a ngwüjï 'dar ngwanni ngwugekajidu ndi Kirictu, aji aar mbuti kaji ganni gadi aar je ge inggidi Ngwaalu. 29 Yiru giyee yanni yïgäbïcïny nyi ündijï ngwäy yiima ye 'dar yüngün yanni giyo yapu yiiru 'dünggünyänü.

2

1 Nyi be mïnï ndi aang lenge ndi ari nggwundu ngwäy nunnu ngaa je gataji düwä na ngindenga lidi gündär gidi Lädükïyäng na ngwüjï 'dar ngwanni ngwa'tiny ngwe lingididu ngwäyänü gilingeno. 2 Nggwundu ngwäy nunnu ngaa or'temaji giyigoranu ar gikajidi ndi ämnäjïdï. Äny gwümïnä je aang ätï onjacing gwanni gwujaw gwanni gwati ji manari ngaa lenge ngwuja'ri 'di'didanu ngwudi Ngwaalu ngaa gu ïcïnädä 'didanu. Nggwümïnä je ngaa ïcïnänü 'di'danu ngwuja'ri ngwee nunnu ngaa lenge ge'teng gwudi Ngwaalu gwanni gwa'ting 'täcä ngwüjälü gwerre a ge'te nggwee, gwuru gwani Kirictu. 3 Gwanni gwülïbädï gu yu'rinalu yidi bebere na lenge 'dar.

4 Äny gwaru gu no nunnu aa'ti gwere gwa je ï'däjänü ara je 'du'di ngwuja'ri ngwe ara je dudiyi. 5 Minyi ni ari a la'ti gilingeno, a gilo gwüpäng gïlïgï'rïm nggwujayanu ndi engga ndi ari ngaa gilo ligekajidu ngaa mätïnälü 'dï'däny ndi ämnï ndi Kirictu.

Elelle gwanni gwumbutu ndi Kirictu

6 A nono anaku ma gu ämnï ndi Yicu Kirictu gwuru Deleny, elellar gu be. 7 Lïdïrnïnä gu ngaa gu odanalu ndom lïmätïnälü ndi ämnï Ngwaalu gwalu anaku enggacara je gu a ci Ngwaalinga yäy 'tu ji 'danggalu gwïrälü.

8 Arnganar ndi ari aa'ti gwere gwa je ruji ngwïnäd ara je gatu mbüny bebere gwe gwudi dïdlä na ïrïngïnï gwe gwuru 'tur gwani yobo yidi ngwüjï na dïmürä didi dïdlä, yä'tüdï dïmürä dïndï kayalu didi Kirictu. 9 Ndi ari nginde gwani Kiricu, drü 'dar didi Ngwaalu ndo gu. 10 Na ngaa lima je gu mbutiyi. Nginde gwuru gwanni gwuru gi'ra gidi yeleny 'dar na gidi yiima 'dar.

11 A nginde gwe 'to, lima je ü'rïdä ü'rïdäng gwa'ti äpïnä ngwuy ngwe ngwudi dïjï. Äbrï gwe kayanu drü dalu danni diki, ü'rïdänï nggwee gwäpïnä Kirictu gwe. 12 (Ndi ari) gwuma le gätïnï nyïnyïnï gwe gwani yi'rany yüngün ngaa le 'dï'rï ämnï gwe gwalu giyiima yidi Ngwaalu ngwanni ngwü'dï'rïyälü giyi'ranyanu. 13 Gwele gwerre, ngaa layu yi'rany yani ke gwalu, ngaa la'ti ü'rïdänä gïdrü danni diki, Ngwaalu ngwuma je be midiyi Kirictunga le. Ngwuminje düdänïjänü 'dar gwege gwanni gwuki 14 anni mung brotada yobalu mbüny yanni yüllïnä dïmürä dänü düngün danni dïnïjï nje, ngwuje äbrï kayanu aar pänï kü'rï. 15 Anni mung je apada yiima na yelenya, liming je 'täcï yaaralu yegen ngwuje ro'talu ngwuje dami yi'rany ye yüngün kü'rï.

16 Yäy gu no, aa'ti ba be ngaa la gäbïcï dïjü dere ndi ara je üpäcï yi'ral nono yere yani dïmürä ndi eny a ndi ïyï na yani yobo yidi yï'rïnyïnä, yijibe'rr yidi Düüwä Diyang a yani gomon Kwo'ra tä'rïl. 17 Yi'ral giyee yiru ngwü'rïmbïl ngwudi yi'ral yanni yadi ji. A be yanni yiru 'didanu, yiru yadi mbüjïnï ndi Kirictu. 18 Aa'ti nga la gäbïcï yigo'ro yalu ndi ara je dïjï ci ngaa ru ngwumulu 'tï'tïr ngaa äpïjï yï'rrä yobo. Giyee ya je gäbïcï ngaa la'ti la ape gu'ru ganni gicara je ge Ngwaalu. Dïjï danni dati gu enggaci ngwüjü no, yi'ral yüngün yärrïnä yeleny ye yidi yi'ral yanni yarung ye yänggädïng je ngwäy ngwe ngwüngün. Nginde dïrïngïnä yi'ral ye yidi ya'rany yüngün yanni yï'tüyüng je a be yere yätïng je nding gu ïrïngïnä. 19 Da'ti mätïnälü ki'ra ndi Kirictu gidi ngwanginu ku ngwanni ngwati gu dige'dani a gu ngwïrï na yirjeny mätïdänü gwüpäng a je Ngwaalu ge'te aar 'tänü aar pe.

Midi Kirictunga le

20 Yäy gu no, anni ma aang ayi Kirictunga le, gwani elelle gwudi yobo yidi dïdlä, ange gwuru mana ndi ari ngaa ji ndi elelle yobo ye yidi dïdlä. Ngaa üpïyï yigo'ro yalu dïmürä danni dati ari, 21 “Aa'ti a gwa määtä gony! Aa'ti a gwa ngille gony! Aa'ti a gwa akani gony nono?” 22 Yi'ral giyee 'dar yiru dïmürä didi ngwong ngwati äpïnï aar medadi. Ndi ari yïgï'tïnä yiru yobo aar ru 'dogo dïmürä didi dïjï dümnä. 23 Yobo giyee yiru nono ma aar ru 'di'danu yidi bebere yidi äpäjï Ngwaling yobo üllïyï gwe yigo'ranu 'tï'tïr aar jo'renya ngwanginu ngwegen, aar 'ti be ätï gu'ranu gere ndi määtä lingeno lidi dïjï.

3

Elelle gwudi dïkïrïjïn

1 Ngaa lima 'dï'rï Kirictunga le, gäbïcär be ngaa bupi yi'ral yanni giyo kerala ngwaalu ngwanni ngwo gu Kirictu kaama gidi Ngwaalu gani yeleny. 2 Ara je yigor päcï yi'ralanu yidi gerala yani lïgï'rïm ngaa gu mätïnädä aa'ti yani yi'ral yidi lingeno gïdïyängälü. 3 Ndi ari ngaa lima ayi a midi gwalu gwanni gwuyang nggwo gwändälü Ngwaalu Kirictunga le. 4 Ma be aji ma Kirictu gwanni gwuru midi gwege 'tädälü, ngaa la be 'tädïnälü 'to ngindenga le ndi näjï gwüngün.

5 A be no, 'rïnyïtär be yi'ral yidi lingeno lalu lidi dïdlä yani yïjïn, rngï gwudi lingeno, ami'ra gwudi lingeno, bupi gwanni gwuki na ubanu gwani yobo yidi dïdülä yidi dïdlä. 6 Yi'ral giyee yiru yanni yati gäbïcï Ngwaalinga a güündä ji. 7 Ngaa lelella gu gwele gwerre ja gu gïdïdlä.

8 A be gweneno, äbrär je be ngaa je gatu mbüny giyee yiki 'dar yani, güündä, 're ngwäy, yü'düny, kiyi ngwüjänü, lo, ondaji yidiganya. 9 Aa'ti ngaa lü'rï'täjïdï yi'duru nono ndi ari ngaa lima gwällïnï lingina mbüny lanni lu'rin a apepe gwüngün gwanni gwuki 10 a ngaa lima genne lingina lanni liyang, gilo lï'tüdï liyang ndi lenge gwani gi'remna gidi Ngwaalu ngwanni ngwuge'ta. 11 'Dünggüngün, ya'ti yere giyee ndi ari nggwee gwuru Dïgïrïg, na nggwee gwuru Dïyäwüd. Nggwee gwü'rïdänä na nggwee gwa'ti ü'rïdänä. Nggwee gwuru Garany a nggwee gwa'ti bebera. Nggwee gwuru dïnäd na nggwee gwä'tüdï dïnäd, a be Kirictu ru 'dar ngwaalu 'dar.

12 Yäy gu no, anni ranga ngwüjï ngwuju'ru ngwäbrä je Ngwaalu ngwämnïng je, rüdär be giyomon

reny ngwüjï ngwätï ïnäng, jaying liguri, okeye ligo'ro, yimulu na or'temaji. 13 Ngaa apajidi gwüpäng ngaa düdänïjïdänü gwüpäng giyi'ral yere 'dar yanni yiki anaku ma ara je gu Deleny düdänïjänü. 14 Giyee 'dar yijaw, ngaa gendani ämnäjïdïng, gwanni gwati gekajidi ngwüjü 'dar gwüpäng ngwuje mbütï kürtü ge'te pu.

15 A adatalu gwudi Kirictu ruyi yigor yalu anaku ra gu ngwüjï ngwudi ngwanginu ngwe'te pu, lurnida je ndi aang jalu ladatalu. Ngaa ci Ngwaalinga yäy 'tu!

16 A ngwuja'ri ngwudi Kirictu ji 'danggalanu ara je nïyänü ngaa enggacidi ngaa olajidi bebere gwe 'dar gwüpäng, ngaa elnge mäjïmür, na deelnga didi ortada didi lïgï'rïm ngaa ci Ngwaalinga yäy 'tu yigor ye yalu yijayanu. 17 'Dar yere yanni yada je ärrï yani ondaji gwalu na apepe gwalu, ärrär je 'dar ngwürïny ngwe ngwudi Deleny dani Yicu, ngaa ci Ngwaalinga ngwuru Papa yäy 'tu nginde ngwe.

Ola gwudi gubu gidi ngwïkïrÿjïn

18 Lani ngwaw, 'dengenacar ngwuru ngwalu anaku mïnä gu Ngwaalu.

19 Lani ngwur, ämnär ngwayu ngwalu aa'ti ngwa je ärrälü tï'tï'däng.

20 Lani yÿjï, 'dengenacar papanga je lalu giyi'ral 'dar, ndi ari no yati jada Ngwaalinganu.

21 Lani papanga, aa'ti ngaa la kiyi yÿjänü yalu nunnu aa'ti ya muli nono.

22 Lani ngwïnäd, 'dengenacar ngwelenya ngwalu ngwudi dïdlä giyi'ral 'dar, ärrär je gu nunnu aa'ti nono gwele ma ara je ge'te ngwäy nono, a ndi ari ngaa je gäbïcï ara je ämnï, a je be ärrï yigor ye 'di'didanu yani denya Ngwaalinga. 23 Yere yanni ya je ärrï, ärrär je yigor ye ku lundu ngwäy nono ma je ärrïjï Delenya, ya'ti ani ngwüjï ngwümnä. 24 Ndi ari ngaa lïlïngïdï ndi ari nga la mbuji yu'rina Gideleny yani gu'ru galu. Ngaa liru ngwïnäd ngwäpïjä Delenya dani Kirictu yiiru. 25 A gwere gwanni gwapu gwanni gwuki, gwa mbuji keng gwani gu'ru güngün na utanu gwa'ti.

4

1 Nga nga lanni liru ngwoorta, ärrär ngwïnädä ngwalu yi'ral yijaw a yanni yïdünälü ndi ari ngaa lïlïngïdï 'to ngaa lätï Doorta dalu kerala.

Otaci Ngwaalingalu gwani Bulij gwani ondaci ngwüjü

2 Gwujar ndi otaci Ngwaalingalu ngaa jalu ngwäy ngwe nda je ci yäy 'tu. 3 Ngaa otaci Ngwaalingalu gwani nyängä ndi ari aar nje ïgïtïjï gay nyii ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu ndi ari yäy nyii mbuji gay ndi ondaci ngwüjü yujimida yani Kirictu yanni yïgäbïcïny nyi be genne giyirna 4 nunnu nje ondajalu gilingenalu anaku büpïnär gu 'dünggüny ndi nje ondaji.

5 Beberar ndi elelle gwalu ngwüjï ngwe ngwa'ti aang ngwe rüdï gi'donga ge'te pu, ngaa burnani gaji ndi ärrï yi'ral yanni yijaw. 6 Gäbïcär ondacing gwalu ngwüjï ngwe ngwonyadi yïmï'ränü ngwuru nono enying gwami ngwümündä nunnu ngaa lenge ndi ari awa ma ara je dïjï otacalu, ngaa gwä'räcänü.

'Dingini na aganni

7 Diweengga dämnär dani Tiyakuj da je enggaci ngwuja'ri 'dar ngwani änyängä. Gwuru doo'ra diru ligor le'te pu nyii le ru ngwïnäd nyii ru gimaad Gideleny. 8 Gwükäcïny 'danggalu ndi ara je abingaci gwani bupi nggwee

ndi ari ngaa lenge änyängä gilo liru 'taa a nunnu ara je ojemeye yigor nono yalu. 9 Nggwo gwïndär Onejemo gwe gwuru diweengga dege diru ligor le'te pu dämnär gwanni gwacajida le ki'doonga ge'te pu. La je ondaci ngwuja'ri 'dar ngwanni ngwo ngwärrïnä ngene.

10 Gur giru gimaad güny gigenniiny ge gani Arictakuj, gaganna je a 'to Murkuj gwuru dïgrü ndi Birnaba (lima je ükäcä ngwuja'ri ngwani nginde. Mung ila, ülläjärälü gora gijaw.) 11 Yicu gwani Yujtuj, gwaganna je 'to. Liru gilee 'dogo lanni liru Ngwüyäwüd ngwüjänü ngwüny ngwanni ngwuru nyii ngwe gimaad giyiiru yidi yeleny yidi Ngwaalu liru lundiyiny ngwäy aar nyi or'temaji gwulleny.

12 Ababraj, gwanni gwü'tüdï ki'doonga galu gwuru dïnäd didi Yicu Kirictu, gwaganna je. Gwata je jicalu no ngwäy ngwe yomon reny ndi otaci Ngwaalingalu gwani nga nga ndi ari ngaa mätïnälü 'dï'däny ndi bupi 'dar gwudi Ngwaalu ämnï gwe gwanni gwumbutu ngaa gu ojemada ngaa gu ïcïnädä mama. 13 Gwa je gwe ci ndi ari nginde nggwo gwündïjä je ngwäy gwulleny ngwuje ündïjï ngwäy 'to gwulleny lidi gi'doonga gidi Lädükïyäng na lidi Arabulijing. 14 Dimaad dege diru akim dani Luka, a diweengga dani Dimaj, laganna je.

15 Agannar ngwengga ng-wudi Lädükïyäng a gera giru diweengga gani Nimbaj na 'to gi'doonga gidi ngwïkïrïjïn ngwanni ngwati acajidi ngwu'dun ngwüngün.

16 Ma ara je ülïjï ngwuja'ri ng-wee ngwükäcä je, ngaa je be dinga 'to aar je ülïjï ngwükïrjïnä ki'doonga gidi Lädükïyäng, ngaa je apa ngwanni ngwo 'denggen ngaa je uli 'to 'danggalu. 17 Car Arikipujing nu, “Arngana yiiru nga je medaji yanni yima je ape Gideleny.”

18 Äny gwuru gwani Bulij gwullu aganning nggwee guy ge güny. Diwayiniiny giyirna yüny. Ara je gu yïmï'rü ji.

Ngwuja'ri ngwanni ngwullu je Bulij Täjlänükï gi'ra ge'te Änï kitabanu

Bulijinga Jiliwanij gwe lï'dï'rü aar ele kündär gani Täjlänükï gïjädï kängïr ngwaalu ngwani Gïrïg. Bulij gwondaca gu ngwüjü ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwani Yicu ngwämrä ngwudi Ngwüyäwüd komon Kwo'ra tä'rïl yomonanu tä'rïl. A Ngwüyäwüd ngwoko ämnï ngwuja'ri ngwanni ngwujaw, a 'to lonyadu liru Garany ngwäpïjä Ngwaalinga yobo na ngwaw ngwonyadu ngwulinginna aar ru ngwïkïrïjïn ngwudi Kirictu (Yiiru 17.1–4). A ngwïkïrïjïn ngwee ngwuyang ndi Kirictu, bädïyï ngwuja'ralu ngwani Yicu mbüny mbüny ngwaalu ngwoo (1.8).

Ngwüjï ngwoko ngwudi Täjlänükï ngwïnïjä Bulijing, no a je Bulij gatani ngwele kündär gani Ätïnä. Ngwube aji ngwele kündär gani Küründüj (Yiiru 17.5–15; 18.1). A nginde bupi ndi lenge manari ngwïkïrïjïn Ngwudi Täjlänükïng ngwo ngwümätïnälü 'dï'däny ndi ämnï Ngwaalu gwegen, no ngwube ükäjï dimaada düngün diru damal dani Timijawuj ngwo're Täjlänükï (3.1–5). Anni ma Timijawuj o'ra ndi Bulij, ngwütïjï yi'ral 'dar yijaw ndi ämnï Ngwaalu gwegen na ämnï gwegen (3.6–10). Anni ma Bulij 'dingini yi'ral giyee ndi Timijawuj, ngwube üllïjï ngwïkïrïjïnä ngwuja'ri ngwee Täjlänükï. Ngwuja'ri ngwee ngwa ru ngwanni ngwullu je Bulij gwerre gwerre.

Ngwïkïrïjïn ngwoko ngwüdünü ndi ape yiiru, aar ge'te ndi ari Deleny dadi o'ra puprang (4.11–12). A ngwoko a je yigor pänü gwani ngwüjï ngwegen na ngwumaad ngwegen ngwanni ngwuma ayi gwerre gwerre ndi Kirictu o'ra. No, a je be Bulij enggaci aar lengedani mama yiru ange yanni yadi ji ma Deleny o'ra (4.13–15) na ndi ari awa aar elelle 'di a Deleny o'ra (5.1–11).

Yajang yidi ngwuja'ri

1. Aganni (1.1–3)
2. Ämnï Ngwaalu na dïlä didi gi'donga gidi Täjlänükïng (1.4—3.13)
3. Elelle gwanni gwüjädï Ngwaalinganu (4.1–12)
4. Yiru ange yanni yadi ji ma Deleny o'ra (4.13—5.11)
5. Enggaci gwudi mï'rä na aganni (5.12–28)

1 Ngwuja'ri ngwee ngwïndï 'dänggärï äny gwani Bulij na ngweengga ngwani Jiliwanij na Timijawuj, ngwükäcï nje gi'donga gidi Täjlänükïng gidi Ngwaalu ngwuru Papa gwege na Deleny dani Yicu Kirictu. Ara je gu yïmï'rü na adatalu ji.

Yäy 'tu gwani gi'doonga gidi Täjlänükïng

2 Yomon reny nyii lati ci Ngwaalinga yäy 'tu gwani nga nga ara je diwayini ndi otaci Ngwaalingalu gwärï. 3 Nyii lati diwayini yiiru yalu giyomonalu 'dar ngwäyänü Ngwaalu ngwege ngwuru Papa yanni yima je ätï ämnï gwe Ngwaalu. Nyii diwayini yiiru yanni yunda gu ngwäy ämnï gwe, nyii diwayini or'temajing gwalu gwanni gwuge'tajangaa Gideleny dege dani Yicu Kirictu.

4 Nunnu a lïlïngïdï lani ngweengga ngwämnä je Ngwaalu ndi ari nginde gwuma je äbrï, 5 ndi ari ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwondacara je, ngwa'ti ara je ondacu ngwulem ngwe

'dogo, ara je be ondaci 'to yiima ye Lïgï'rïm le lanni Liju'ru ngaa gu ïcïnädänü 'didanu. Ngaa lïlïngïdï ndi ari awa nyii lelella 'danggalanu gwani nga nga. 6 Ngaa liminje ärnänü ndi elelle gwärï ngaa ärnï elelleng gwudi Deleny, ngaa ji gïdïrbänü dipa. Ngaa li'dingina ngwuja'ri ngwätädärä je yigor ye yijayanu ngwïndï Gïlïgï'rïm lanni Liju'ru. 7 A gu no, ngaa lima ru gora gidi ngwïkïrïjïn 'dar Majiduniya na Akayiya. 8 Ngwuja'ri ngwudi Deleny 'danggalanu ngwuma 'tü ngwuma badalu Majiduniya na Akayiya ämnï Ngwaalu gwalu gwuma linginni ngwaalu 'dar. Yäy gu no, yere ya'ti yadi nyii ye ari gwani ämnï Ngwaalu gwalu. 9 Ndi ari ngindenga yigo'ro yegen londaja ndi ari awa ngaa läpïjï nje yiiru na awa ngaa lima o'raca Ngwaalinga kay gidi äpïjï yi'remna yobo ngaa äpïjï Ngwaalinga yiiru ngwanni ngwumidu ngwuru 'didanu. 10 Ngaa jici Gïjälü güngün gani Yicu ganni gï'dï'rïyïngälü giyi'ranyanu ndi üllä kerala gwanni gwati nje gätäjï gündä ganni nggo gïndï.

2

Yiiru yidi Bulij Täjlänükï

1 Ngaa lïlïngïdï lani ngweengga ndi ari ila gwärï 'danggalu gwä'tüdï 'tur. 2 Anaku lïngïdä gu gwerre ndi ari nyii liju gïdïrbänü dipa aar nje ngwüjï ngwudi Bïlïpïng loda, aar nje gu be Ngwaalu ji nyii ädïnï ndi ara je ondaci ngwuja'ri ngwüngün ngwanni ngwujaw ngwanni ngwübïnäär jälü gwulleny.* 3 Ndi ari päcälü gwärï gwa'ti äpïnä ngwuja'ri ngwe ngwudi dudi na yigor ye yïrngü, ara je 'ti mïmïnäjänü. 4 Aar be manni ru ndi ari londaca je liru ngwüjï ngwügwällïnä ngwe Ngwaalu ndi ari ngwundu ngwäy ngwuje ätädä ngwuja'ri ngwüngün ngwanni ngwujaw. Nyii la'ti bupa ndi jada ngwüjänü, libupa ndi jada Ngwaalinganu ngwanni ngwüdïdïmä yigor yärï. 5 Ngaa lïlïngïdï ndi ari la'ta je mami'ranu ngwuja'ri ngwe, la'ti änïjä yigo'ralu yärï nyii gu arri 'tï'tïr gwani ubanu, Ngwaalu ngwuru ngwänggädï nje. 6 La'ti bupa ngwüjü, ara je 'ti bupa na ngwüjï ngwu'ter ndi nje ortada. 7 Anaku ru nyii gu ngwoo'ra ngwükäjäär je ngwudi Kirictu, laada je äbïngïnänü. Nyii be ji 'danggalu lïjïlänü nono nanning gwarngana yïjü yüngün yanni yooko. 8 Lämnä je gwulleny 'di nyii 'ti jädï ndi ar acajidi ngwuja'ri ngwanni ngwujaw 'dogo, nyii be jada 'to ndi ar acajidi ndi elelle gwärï ndi ari lämnä je gwulleny. 9 'Didanu ngaa lidiwayina lani ngweengga yiiru na dïrbä därï, nyii lapu yiiru dilu de nje ape lingen le nunnu aa'ti nyii läbïngïnï dïjänü dere gaji ganni giju nyii ge ndi ara je ondaci ngwuja'ri ngwe ngwanni ngwujaw ngwudi Ngwaalu.

10 Ngaa länggädï a Ngwaalu engga 'to ndi ari awa nyii liju'ru, nyii dünälü, nyii jayi nono, awa nyii liju 'danggalanu lanni lämnä Ngwaalu. 11 Ndi ari ngaa lïlïngïdï lärrä je 'dar nono gwele ati gu papa ärrï yïjü yüngün, 12 ara je ojemeye nono ara je or'temaji ara je päcälü ndi aang elelle elelleng gwanni gwädï Ngwaalu ngwanni ngwurnida je giyelenyanu yüngün na ndi näjï gwüngün.

13 Änyängä lica Ngwaalinga yäy 'tu 'to gwur'tal ndi ari, anni ma aang ape ngwuja'ri ngwudi

* **2:2** 2.2 Bulij na Jiliwanij kündär gani Bïlïpï (Yiiru 16.12–40). Bulij na Jiliwanij kündär gani Täjlänükï (Yiiru 17.1–9).

Ngwaalu ngwanni ngwu'dingina je 'dänggärï, ngwa'ta je apu nono ma aar ru ngwuja'ri ngwudi ngwüjï ngwümnä, aar be ru 'didanu aar ru ngwuja'ri ngwanni ngwo ngwapu yiiru 'danggalanu lanni lämnä Ngwaalu. 14 Ndi ari nga nga lani ngweengga, lo'rana yi'donga yidi Ngwaalu Yäwüdïyä yanni giyo ndi Yicu Kirictu. Ngwüjï ngwalu ngwïcä je dïrbä de'te de'te danni dïcä Ngwüyäwüd yi'donga Yäwüdïyä gwerre, 15 ngwanni ngwü'rïnyïtï Delenya dani Yicu aar 'rinye ngwïjïrä 'to aar nje linynya poor. Ngwa'ti je Ngwaalu jädänü aar ïnïjï ngwüjü 'dar 16 yiima ye yegen aar nje etaci ndi ondaci ngwüjü ngwuru Garany nunnu aa'ti ngwa mbuji gilanging. Gay ge nggee, lati maa keng gwegen ngwuje mbuti nono. Güündä gidi Ngwaalu gima je ï'dädä nono gwodanalu.

A Bulij jada ndi engga Ngwäjlänükï

17 A be lani ngweengga, anni ma ar badatanu gaji gooko gilingeno a la'ti badatanu giyigoranu, jada gwe gwärï gwulleny gwani nga nga, nyii bupi yiima ye yärï 'dar ndi o'ra ara je engga. 18 Ndi ari nyii libupa ndi ila 'danggalu, 'didanu gwece gwece äny gwani Bulij nggwubupa gu nyi o're nyi gu bupi, a nje be dijego'rr jici kay. 19 Ndi ari ge'taji gwärï gwani yärü, jayanu gwärï gwani yärü, na gi'riba gidi yeleny ganni gadi nyii ge ïrïngïnï ngwäyänü Gideleny dege dani Yicu ma ji mung ila, gani yärü? Nga nga lä'tüde? 20 'Didanu, nga nga liru lani näjï gwärï ngaa ru jayanu gwärï.

3

1 Gwodanalu, anni minyii 'ti burna ndi geraji länï gwani badatanu gilingeno, nyii ïrïyï ngwäyälü ndi ari yijayana aar nje gatanalu jücü nyii jalu Ätïnä. 2 Nyii ükäjä diwengga dege dani Timijawuj, gwanni gwuru nyii le gimaad ndi ape yiiru Ngwaalinga le yidi bädïyï ngwuja'ralu ngwanni ngwujaw ngwudi Kirictu, ndi ara je or'temaji ara je ojemeye nono ndi ämnï Ngwaalu gwalu, 3 nunnu aa'ti gwere gwa ji gwa'ti mätïnälü ndi mïmïnnï nono nggwee. Ngaa lïlïngïdï mama ndi ari alanga liru ngwïkïrïjïn gay gege giru ndi mbuji dïrbä no. 4 Yiru gu ndi ari anni jar, lata je ondaci yomon 'dar ndi ari ngwüjï ngwunje übïnälü. A yima gu ru no anaku lïngïdä gu mama. 5 Ndi ari yiru giyee yanni yïgäbïcïny anni minyi 'ti burna ndi geraji länï, nyi ükäjïdä ndi nyi lenge ämnï gwe Ngwaalu gwalu yorta ye ngwaalinga. Yedeny yïtïny ndi ari ngwaalu ngwere rïgüm, dijego'rr dima je ïdäjï na undi ngwäy gwärï ngwaalu ngwere gwuma ru 'tur.

A Timijawuj äpïjä Bulijing ngwuja'ri

6 A be anni ma Timijawuj o'ra 'danggalu gweneno, gwuminje äpïjä ngwuja'ri ngwujaw ngwuminje 'dingini ngwani ämnï Ngwaalu gwalu na ämnï gwalu. Aar nje ondaci ndi ari ngaa lati nje diwayini giyomonalu 'dar diwayining gwujaw ndi ari ngaa lïmïnä ndi nje engga, nono raar gu 'to 'dänggärï ndi ari lïjädï ndi ara je engga. 7 Yäy gu no, lani ngweengga, gïdïrbä därï 'dar na ndi übïnälü gwanni gwübïnäär nje gwe ngwüjälü, nyii lor'temaja gwani ämnï Ngwaalu gwalu. 8 A gweneno 'di'danu nyii lijalu limidu, anni määtïnängälü 'dï'däny Gideleny. 9 Awa nyii ci Ngwaalinga yäy 'tu gwonyadu gwani nga nga lanni liminje gäbïcï lima

3:1 3.1 Yiiru 17.14–15

jayanu ngwäyänü Ngwaalu ngwege? 10 Dilu de na lingen le lati otaci Ngwaalingalu gwonyadu yigor ye 'dar ndi ari a gay ji ara je engga mana ara je gu gendaci yanni yami'rata gu ndi ämnï Ngwaalu gwalu.

11 Gwenene gäbïcär a Ngwaalu ngwege ngwuru Papa ligo'ro le lüngün na Deleny dege dani Yicu, ja'rima gay ndi ari nyii ila 'danggalu. 12 Ara je Ngwaalu gendaci ämnïng gwalu ngwïrälü 'danggalu na ngwüjï ngwu'ter 'to anaku ru gu ämnï gwärï 'danggalu. 13 Ara je ojemeye yigor nono yalu nunnu ngaa ji nga jayi nono ngaa ju'ri ngwäyänü Ngwaalu ngwuru Papa gwege ma ji ma Deleny dege dani Yicu o'ra ngwüjï ngwe ngwüngün 'dar ngwanni ngwuju'ru. Yiru gu.

4

Elelle ngwanni gwüjädï Ngwaalinganu

1 Gwodanalu lani ngweengga, lenggaca je awa ndi aang elelle nunnu ngaa jada Ngwaalinganu, 'didanu ngaa gilo lelella gu. La je otacalu gweneno ara je päcälü ngwürïny ngwe ngwudi Deleny dani Yicu nda je ärräni giyee mama. 2 Ndi ari ngaa lïlïngïdï enggacing gwanni gwenggacara je yeleny ye yidi Deleny dani Yicu.

3 Bupi gwuru gwudi Ngwaalu ndi ari ngaa jü'rïnï ngaa gäbïcï yïjïnä. 4 A dïjï de'te de'te lenge ndi määtä ngwangina ngwüngün* gay ge ganni giju'ru giru denya, 5 aa'ti ïcïnänü gwa ru gwudi 'du'di gwudi lingeno nono ngwüjï ngwudi dïdlä ngwanni ngwa'ti lïngïdï Ngwaalinga. 6 Na yi'ral ye giyee no, aa'ti gwere gwa äpïjï gwenggen yi'ral yanni yiki nggwe rtadanu ngwärräjï ngwiya goralu. Deleny daji da reraji ngwüjü gwani yi'ral 'dar yanni yiki yiru gu no, anaku abingacara je gu gwerre ara je gu girnya. 7 Ndi ari Ngwaalu ngwa'ti nje ornaca yirledo ngwornaci nje elelleng gwanni gwuju'ru. 8 Yäy gu no, gwanni gwa obe ngwuja'ri ngwee gora ge, gwa'ti übïdï dïjü dümnä gora ge a be Ngwaalu ru ngwübïdïng je gora ge ngwanni ngwati je ätädä Lïgï'rïmä lüngün lanni Liju'ru.

9 Gweneno gwani ämnäjïdï yengga, nyii la'ti jädï ndi ara je üllïjä ndi ari nga nga yigo'ro yalu Ngwaalu ngwuma je enggaci ndi ämnäjïdï. 10 Na 'didanu, ngaa lati ämnï ngwengga 'dar ngwudi Majiduniyang. Ara je be päcälü lani ngweengga nunnu ngaa gu gendadani.

11 Ge'tar je giyee aar ru yigor yalu ndi ari ngaa elelle elelleng gwanni gwadatalu, ngaa ombaji yiiru yidi yigo'ro yalu ngaa ape yiiru ngwuy ngwe ngwalu anaku ondacara je gu, 12 nunnu a ngwüjï poor denya elelleng gwalu nunnu aa'ti ngaa la ru ngwami'ri ndi äbïngïnï ngwüjänü.

Gomon gadi ge Deleny o'ra

13 Lani ngweengga, la'ta je nana ndi aang 'ti lïngïdï yiru ange yani ngwïkïrïjïn ngwanni ngwuma ayi, na aa'ti ngaa la runi nono ngwüjü ngwu'ter ngwanni ngwa'ti ätï ge'tajing gwere. 14 A lämnä Ngwaalu ndi ari Yicu gwayu ngwü'dï'rä mana, no a lämnä Ngwaalu ndi ari Ngwaalu ngwa ji ngwa 'dï'rïyä ngwüjälü ngwanni ngwuma ayi ngwämnä ndi Yicu anaku 'dï'rïyüng Yicungalu. 15 Anaku aru gu Deleny ngwulem ngwe ngwüngün, la je ci ndi ari alanga lanni gilona limidu, lanni gilo lijalu limidu 'di ma

* **4:4** 4.4 Ngwuja'ri ngwee ngwani 'to, a dïjï de'te de'te lenge awa ndi aar acidi daw de düngün.

Deleny o'ra, 'didanu a la'ti la madina ngwüjü ngwanni ngwuma ayi. 16 Ndi ari Deleny ligo'ro le lüngün da üllä kerala dulu de dipa na urnidi dula gwudi deleny didi yï'rr na urnidi gwe gwudi gibo'reny gidi Ngwaalu, lanni layu ndi Kirictu la 'dï'rälü gwerre gwerre. 17 A be gwodanalu, alanga lanni gilona limidu lijalu, la aar nje le uti gïyïbä'rälä ar mbudi Delenyinga le gidurnala. A no, a la ji Delenyinga le bupud. 18 Yäy gu no, or'temajidar ngwuja'ri ngwe ngwee.

5

1 Gweneno lani ngweengga, ngwuja'ri ngwani gaji na yomon nyii la'ti jädï ndi ara je üllïjä, 2 ndi ari nga nga lïlïngïdï mama ndi ari gomon ganni gadi ge Deleny o'ra, giru nono gwele ilang gwudi du'ram dilu de. 3 Gaji ma ngwüjï ji ndi ari, “Yi'ral 'dar giyo yadatalu yere ya'ti,” a je be dudi dibajalu nono gwele ati gu yajima dibaji dayalu diju lari le. Na la'ti la mbuji gay gidi abri. 4 A be nga nga, lani ngweengga, nga nga la'ti gïdïrïmänü nunnu aadi ara je gomon nggä'dï dibajalu nono du'ramu. 5 Nga nga 'dar liru yïjï yidi buri ngaa ru yïjï yidi lingen. Lä'tüdï yïjï yidi dilung na dïrïm. 6 Yäy gu no aa'ti a la ndri nono ngwüjü ngwu'ter, ar be jalu ngwäy ngwe ar arngani ar määtä yigo'ro yege. 7 Lanni lati ndri, lati ndri dilu de, na lanni lati rlälï, lati rlälï dilu de. 8 A be alanga liru ngwüjï ngwudi lingen, ar be määtä yigo'ro yege, ar gwodananu ämnï gwe Ngwaalu ar ätï ämnïng ngwuru nono lärü ar le ä'rïnyïnï ngwambanga, ar ätï ge'tajing ndi gilang ngwuru nono gibumbu ar ge ä'rïnyïnï yi'ra. 9 Ndi ari Ngwaalu ngwa'ti nje utanu nunnu aar nje yi'rendeny eny nono yidi güündä güngün, aar be ru ndi ari ar mbuji gilanging Gideleny dege dani Yicu Kirictu. 10 Ndi ari Kirictu gwayu gwani alanga nunnu ar le midi gwüpäng mung o'ra aar nje mbuji gilona lijalu limidu yaa aar nje mbuji a lima ayi. 11 Yäy gu no, or'temajidar ngaa olajidi giyigo'ro yalu gwüpäng, nono anaku 'didanu giyo yapa je gu.

Ola gwudi gwodaningalu

12 Lotaca jalu gweneno, lani ngweengga, ndi ari dïnyädär je lanni gilo lapu yiiru 'danggalanu lanni liru yi'ra yalu na ngwoorta ngwalu ndi elelle gwalu Gideleny aar je ola. 13 Dïnyädär je denyang gwupa ngaa je ämnï gwani yiiru yegen yanni yati aar je ape. Jaralu ladajidalu. 14 La je päcälü lani ngweengga ndi ari, ülädär ngwami'ri, or'temajar ngwudenyo, gatajar je düwä lanni lami'ratu, mätär yigor gwani ngwüjï 'dar. 15 Arnganar ndi ari aa'ti dïjï da gwä'räcï dïjänü giyi'ral yüngün yanni yiki yi'ral ye yanni yiki, ngaa be jayidi ngwäy giyomon 'dar na ngwüjï 'dar ngwu'ter.

16 Jayaranu giyomon 'dar, 17 otacar Ngwaalingalu giyomon 'dar, 18 car Ngwaalinga yäy 'tu giyi'ralalu 'dar. Ndi ari Ngwaalu ngwuru ngwubupa gu no ndi Yicu Kirictu.

19 Aa'ti ngaa la 'rinye lïgä lidi yiiru yidi Lïgï'rïm 'danggalanu. 20 Aa'ti ngaa la ci yïjïrälü mireny, 21 ngaa be ïrïyï yi'ral ngwäy nono 'dar. Apar je yanni yijaw. 22 Abrar je yere 'dar yanni yiki.

23 Ara je Ngwaalu ngwanni ngwuru adatalu giligo'ro lüngün ju'riyi 'dar. Ngwurime lïgï'rïmä lalu, ngwurime lingina lalu ngwurime ngwangina ngwalu nunnu aar jayi nono komon gadi

5:8 5.8 Abijuj 6.13–17

ge Deleny dani Yicu Kirictu o'ra.
24 Gwanni gwurnida je gwuru
ligor le'te pu ying je ärrï.
25 Lani ngweengga, otacar
Ngwaalingalu gwani änyängä.
26 Agannar ngwengga 'dar giye-
nenanu aganni gwanni gwuju'ru.
27 Nggwa je päcälü ngwäyänü
ngwudi Deleny ndi ari ngaa ülïjï
ngwengga ngwuja'ri ngwee 'dar
ngwüllïjä je. 28 Ara je gu yïmï'rü ji
ku yidi Deleny dani Yicu Kirictu.

Ngwuja'ri ngwanni ngwullu je Bulij Täjlänükï gi'ra rom Änï kitabanu

Bulij gwullu ngwuja'ri ngwee ngwuru gi'ra rom, ngwuje üllïjï ngwïkïrïjïnä ngwudi gi'doonga gidi Ngwaalu kündär gani Täjlänükï aar gwuji ngwuja'ralu ngwanni ngwüllïjïng je gwerre. Bulij gwügwällïnä ngwïkïrïjïn ngwe gwani ndi mätïnälü gwegen 'dï'däny ndi ämnï Ngwaalu a gwani ämnäjïdï gwegen gwüpäng, na gwani ji gwegen aar je übïnälü gwulleny.

Bulij gwinggida ngwuja'ranu ngwee ngwullung je, ndi ari gwerre gwerre ndi Kirictu o'ra, ke gwadi ji gwonyadu gïdïdlä, a ngwüjï ngwa gwuji yelenya yidi nginde gwanni gwucaar “gwïndälü mbüny.”

Bulij gwor'temaja ngwïkïrïjïnä ndi mätïnälü 'dï'däny ndi ämnï Ngwaalu gwegen. Ngwugirinya ngwami'ri. Ngwuje ondaci ndi ari aar ape yiiru aar eny ngwuy ngwe ngwegen, anaku apaar gu yiiru, nginde gwani Bulij na ngwoo'ra ngwükäjäär je ngwu'ter anni jaar Täjlänükï.

Yajang yidi ngwuja'ri

1. Aganni (1.1–2)
2. Ortada na gwällïnï (1.3–12)
3. Enggaci gwani o'ra gwudi Kirictu (2.1–17)
4. Ola gwani elelle gwudi ngwïkïrïjïn (3.1–15)
5. Mï'rä (3.16–18)

1 Ngwuja'ri ngwee ngwïndï 'dänggärï Bulij na Jiliwanij na Timijawuj. Ngwükäcï nje gi'donga gidi Täjlänükïng gidi Ngwaalu ngwuru Papa gwege na Deleny dani Yicu Kirictu. 2 Ara je gu yïmï'rü na adatalu gwudi Ngwaalu ngwuru Papa gwege na Deleny dani Yicu Kirictu ji.

Yäy 'tu na otaci Ngwaalingalu

3 Yädï gu giyomon 'dar ndi nyii ci Ngwaalinga yäy 'tu gwani nga nga liru ngweengga aar gu ele kayalu no, ndi ari ämnï Ngwaalu gwalu nggwo gwuma 'tälü na ämnäjïdï gwalu nggwo ndi gendadi. 4 Yäy gu no nyii gilo lïrïngïnä je le giyi'doonganu yidi Ngwaalu gwani or'temaji na ämnï Ngwaalu gwalu na übïnälü na dïrbä danni ndo dor'temaja gu. 5 'Dar giyee yinggida ndi ari obalu gwudi Ngwaalu gwätï ngwäyänü, yäy gu no la je ï'rä lädï giyelenyanu yidi Ngwaalu, yanni giyo yïyïjä je dïrbä. 6 Ngwaalu ngwüdünälü ling je reraji lanni lïcä je dïrbä 7 gwa je gataji düwä lanni gilo gïdïrbänü a gwunje gataji düwä 'to. Ya ji giyee ma Deleny dani Yicu 'tädälü kerala yï'rr ye yüngün yiru yiima, 8 lïgä le lu'du, ndi obalu ngwüjï ngwe ngwanni ngwa'ti lïngïdï Ngwaalinga aar 'ti 'dengenaja ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwudi Deleny dege dani Yicu. 9 La aar le obalu la geradalu geradingalu gwudi gwur'taling la aar je längïtäjï poor ngwäyänü ngwudi Deleny na ndi näjï gwudi yiima yüngün 10 gomon nggä'dï gading ge o'ra ndi näjïnï ngwüjï ngwe ngwüngün ngwanni ngwuju'ru a ngwüjï ortada ngwanni ngwuma ämnï 'dünggüngün. Ngaa gilo ganu, ndi ari ngaa lämnä ngwuja'ri ngwanni ngwondacara je.

11 Yäy gu no yi'ral ye giyee ki'ranu, nyii lati otaci Ngwaalingalu yomon reny gwani nga nga ndi ari ara je Ngwaalu ngwege gäbïcï ngaa aw ndi urnidi gwanni gwornacara je. Nyii otaci Ngwaalingalu ndi ari ara

1:9 1.9 Ajaya 2.10

je Ngwaalu gataji düwä yiima ye yüngün ngaa medaji yi'ral 'dar yanni yijaw yanni yibupa je ndi ärrï, na apepe gwanni gwati ila ämnï gwe Ngwaalu gwalu. 12 Nyii lotaca Ngwaalingalu yi'ral ye giyee nunnu a ngwürïny ngwudi Deleny dege dani Yicu näjïnï 'danggalanu ngaa näjïnï 'dünggüngün, gwani yïmï'rü yidi Ngwaalu ngwege na gwani Deleny dani Yicu Kirictu.

2

Gwanni gwïndälü mbüny

1 Ma ji ma Deleny dege dani Yicu Kirictu o'ra, a la o'radalu ndi ar le mbudi. Lani ngweengga, nggwa je päcälü ndi ari, 2 aa'ti yigor ya je pänü ara je yedeny eny gwani yïjïr, na ngwuja'ri ngwaru ngwe ngwüjï nyii laadi ru lükäjä je. Ngwondajaar ngwe ndi ari gomon gidi Deleny gima ila. 3 Aa'ti dïjü dere da je dudiyi gay ge gere, lïngïdär ndi ari gomon nggä'dï, ga 'ti gila 'di a ngwüjï ngwonyadu nyurtanu gwerre gwerre na nginde gwanni gwïndälü mbüny 'tädälü, gwanni gwani geradalu. 4 Gwa übïnï yi'ralalu 'dar gwa alliji ligo'rala lüngün giyi'ralala pipi'ri'ti yidi Ngwaalu na yanni yäpïjäär je yobo nunnu ngwalliji ligo'ro lüngün ngwujalu kobo gidi Ngwaalu ngwari diru Ngwaalu.

5 Ngaa la'ti diwayina gaji ganni gijar ge ndi ari äny gwata je ondaci yi'ral ye giyee? 6 Na gwenene ngaa lïlïngïdï yiru ange yanni giyo yïmätädälü nunnu ngwa ji ngwü'tädälü kaji ganni gïgï'tïjäär. 7 Ndi ari yiima yidi yujimidi yidi dïjï ndee giyo yima ji giyiiru, a be nginde gwanni nggwo gwümätädälü, gwading määtädälü gwur'tal nunnu 'di aar äbrï ngindeng kayanu. 8 Gwa aar be gäbïcälü nggwo gwïndälü mbüny gwa 'tädälü gwanni gwadi Deleny dani Yicu dami büdä gwe gwudi düwä didi ngwulem ngwüngün ngwududiyi näjï gwe gwudi buri gwüngün gwadi nggwe ila. 9 Ila gwudi nginde gwanni gwïndälü mbüny, gwadi ila yiima ye yidi dijego'rr ndi inggidi yi'ral 'dar yanni yiru yi'duru yidi yiima, yi'remna na allalu ndïr, 10 na 'dar yanni yiki yanni yadi dudiyi ngwüjü ngwanni ngwani yi'rany. Ngwani yi'rany nunnu ngwu'donya ndi ämnï yi'ral yanni yätï ngwäyänü nunnu aar gïlängïdïnï. 11 Yiru giyee yïgäbïcä Ngwaalinga ngwügäbïcï yiima yidi dudi aar ape yiiru nunnu aar je ämnï yanni yiru 'tur 12 a nunnu ngindenga 'dar aar je le obalu lanni lima 'ti ämnä giyi'ral yanni yätï ngwäyänü, a je be yi'ral jadanu yanni yiki.

Mätïnälü gwudi ngwïkïrïjïn

13 A be nyii lati ci Ngwaalinga yäy 'tu yomon reny gwani nga nga lani ngweengga ngwämnä je Ngwaalu, ndi ari 'tu'tu gwele gwerre Ngwaalu ngwäbrä je nunnu ngaa gïlängïdïnï ju'riyi gwe gwudi yiiru yidi Lïgï'rïm na ämnï gwe giyi'ral yanni yiru 'didanu. 14 Nginde gwurnida je gwani yiiru giyee ngwuja'ri ngwe ngwanni ngwujaw ngwärï, ndi ari ngaa acajidi ndi näjï gwudi Deleny dege dani Yicu Kirictu. 15 Yäy gu no lani ngweengga, jar be 'dï'däny ngaa mätïnälü ngwuja'ri ngwanni ngwenggacara je, manari ngwenggacara je ngwündäjïnä ngwulem ngwe ya ngwenggacara je ngwuja'ri ngwe ngwüllïnä.

16 Nyii lotaca Delenyalu dege dani Yicu Kirictu ligo'ro le lüngün na Ngwaalu ngwuru Papa gwege gwani nga nga, ngwanni ngwämnï nje yïmï'rü ye yüngün

2:8 2.8 Ajaya 11.4

yanni yima aar nje ätädä. Aar nje ätädä or'temajing gwudi gwur'taling na ge'tajing gwanni gwujaw. 17 Aar or'temaji yigor yalu ara je ojemeye nono ndi ärrï yi'ral 'dar yanni yijaw na ndi ondaji ngwuja'ri 'dar ngwanni ngwujaw.

3

Otacar Ngwaalingalu

1 Gwodanalu lani ngweengga, otacar Ngwaalingalu gwani nyängä. Otacar jalu ndi ari a ngwuja'ri badalu ngwudi Deleny dani Yicu a je ngwüjï näjï nono näjïnär gu 'danggalu. 2 Otacar Ngwaalingalu ndi ari aar nje gu etadi ngwüjï ngwanni ngwuki, ndi ari ngwüjï 'dar ngwa'ti ätï ämnïng Ngwaalu. 3 A be Deleny diru ligor le'te pu a da je ojemeye nono da je gu etadi dijego'ro. 4 Nyii lïcïnänü giyigoranu Gideleny ndi ari ngaa gilo lärrü yi'ral giyee na ya je gwuji ndi ärrï 'to yanni yenggacara je. 5 A Deleny ruyi yigor yalu kay gidi ämnï gwudi Ngwaalu na gidi or'temaji gwudi Kirictu.

Arnganar aa'ti ngaa la ru ngwami'ri

6 Ngwürïny ngwe ngwudi Deleny dani Yicu Kirictu, la je girinya lani ngweengga, 'tüdäränü gidiweengga danni diru dami'ri da'ti ïndï ngwuja'ri ngwe ngwanni ngwenggacara je. 7 Ndi ari nga nga yigo'ro ye yalu lïlïngïdï yiru 'taa ndi ari ngaa gwuji gora gärï. Nyii lä'tüdï ngwami'ri gaji ganni gijar ge, 8 nyii 'ti ïyädï dïjü gony gere ga'ti nyii gu ge'ta gony gere. Aar be ru manni ndi ari, nyii lundu ngwäy ndi ape yiiru dilu de nje ape lingen le nunnu aa'ti nyii la äbïngïnï dïjänü dere 'danggalu. 9 Ya'ti nje ärrü giyee nunnu nyii la'ti ädï ndi nje ätä gu'ru, aar be ru nunnu a yigo'ro yärï ru gora galu nje gwüjïnï. 10 Ndi ari gwele anni jar, lätädä je dïmürä ndee ndi ari, “Gwere gwanni gwati 'ti apu yiiru, aa'ti gweny.” 11 Nyii lati 'dingini ndi ari loko gilo 'danggalanu liru ngwami'ri, lati 'ti abrralu ndi ape yiiru ati aar be jalu gangin gangin ndi änï giyi'ralanu yidi ngwüjï ngwu'ter. 12 Ngwürïny ngwe ngwudi Deleny dani Yicu Kirictu, la je päcälü ndi ari ngwüjï ngwanni ngwuru gu no, ngwunje girinya aar jalu mamma aar ape yiiru aar eny ngwuy ngwe ngwegen. 13 Na gwani nga nga, nggwa je ci lani ngweengga ndi ari, aa'ti ngaa la ayi nono ndi ärrï yi'ral yanni yïdünälü.

14 Manari gwere nggwo gwu'donya ngwuja'ri ngwee ngwullu nje, ge'tar ngwäy nono aa'ti gwa le acajidi nunnu a yaaru ape. 15 Aa'ti gwaru güwän 'danggalu ngaa be girnya nono diweengga dalu.

Mï'rä

16 Gweneno ara je Deleny didi adatalu ligo'ro lüngün ätädä adatingalu kaji 'dar na ngwaalu 'dar. Ara je gu Deleny ji 'dar.

17 Äny gwuru gwani Bulij gwullu aganning nggwee guy ge güny, gi'remna giru nggee giru 'ter ndi inggidi ndi ari äny gwuru gwullu je. Ulli gwüny gwuru gu no. 18 Ara je gu yïmï'rü yidi Deleny dege dani Yicu Kirictu ji 'dar.

Ngwuja'ri ngwanni ngwullu je Bulij
Timijawuj gi'ra ge'te Äni kitabanu

Timijawuj gwuru dïkïrïjïn diru damal kündär gani Lijitra, ngwaalu ngwani Layikuniya ken gweneno gicaar Türkïyä. Mbumbu gwüngün gwuru Dïgïrïg a be nanni gwüngün ru Dïyäwüd (Yiiru 16.1). Timijawuj gwïndäär Bulij gwe aar ape yiiru ndi ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwani Yicu Kirictu. Timijawuj gwuru nono gïjï ndi Bulij ngwuru dïjï danni diru ligor le'te pu ndi aar apajidi yiiru.

Ngwuja'ri ngwee ngwüllïnä, yilinginna ndi ari Bulij gwugatana Timijawujing Abijuj ndi gataji ngwïkïrïjïnä düwä ngenone. Bulij gwondaca Timijawujing ndi ari ngwugirinya ngwüjü ngwe'te ngenone aar dünäjï enggacing ngwüjü ngwuja'ri ngwä'tüdï 'didanu (1.3). Ngwinggidu ndi ari lanni liru yi'ra yidi gi'doonga gidi Ngwaalu ladi ru 'taa (3.1–13). Ngwenggaci Timijawujing ndi ari awa a ngwïkïrïjïn elelle aar ru gi'du gidi ngwïkïrïjïn (3.14–15). Bulij gwülädï Timijawujing ndi ari ngwuru dïnäd dijaw didi Yicu Kirictu. Ngwenggaci awa ngwarnga yi'du yidi ngwüjï ki'doonga gidi Ngwaalu.

Yajang yidi ngwuja'ri

1. Aganni (1.1–2)
2. Bulij gwondaca Timijawujing gi'doonga ge na lanni liru yi'ra yidi gi'doonga (1.3—3.16)
3. Bulij gwülädï Timijawujing yiiru ye yüngün (4.1—6.21)

1 Ngwuja'ri ngwee ngwïndï 'dünggüny äny gwani Bulij gwuru doo'ra dükäjäär didi Yicu Kirictu yeleny ye yidi Ngwaalu ngwuru Gilang gwege na yidi Yicu Kirictu gwuru ge'taji gwege.

2 Ngwükäcï nje gïjü güny 'didanu ndi ämnï Ngwaalu gani Timijawuj.

Aar ang Ngwaalu ngwuru Papa na Yicu Kirictu gwuru Deleny dege aar ang ätädä yïmï'rä aar ang ätädä ïnäng aar ang ätädä adatingalu.

Arnganar ngwoorta ngwanni ngwuru ngwu'duru

3 Anaku päcä gwälü anni ïndïny Majiduniya, nunnu nga jalu ngenone kündär gani Abijuj nga girinya ngwüjü ngwe'te ngwä'dï aa'ti ba be ngwa ji ndi enggaci ngwüjü ngwuja'ri ngwa'ti ïndï kayalu. 4 Aar dünäjï yigo'ro yegen ndi gwuji ondajing gwani lütülütü na ngwuja'ri ngwani utiti ngwügürnä ngwürïny ngwanni ngwati 'ti medadu. Ngwuja'ri ngwanni ngwuru gu no, ngwati apa garnating aar 'ti apu yiiru yidi Ngwaalu yanni yati ji ämnï gwe 'dünggüngün. 5 Bupi gwudi ngwuja'ri ngwee gwani ämnäjïdï gwanni gwati ila giligor lanni liju'ranu na ligor le lanni lijaw na ndi ämnï Ngwaalu gwanni gwuru 'didanu. 6 Gilo loko lima je ngwuja'ri ngwee doda lima gwurla ndi ondaji ngwuja'ri ngwanni ngwa'ti ätï ngwäyänü. 7 Ngwunana ndi ru ngwoorta ngwudi yobo yidi Ngwaalu, aar 'ti be lïngïdädï yi'ral yorto ye ngwaalinga yondajaar je na yanni yïcïnädäär gu mama.

8 A lïlïngïdï ndi ari yobo yijaw manari yima ye dïjï ape yiiru mama. 9 Na 'to ar lenge ndi ari yobo ya'ti aar je gï'tïjä dïjü danni dïdünälü, aar je be gï'tïjï ngwüjü ngwanni ngwati kiyi yobo aar nyurtanu, aar je gï'tïjï ngwüjü ngwanni ngwa'ti lïngïdï

drü didi Ngwaalu na ngwanni ngwuki, ngwanni ngwa'ti ju'ru aar 'ti ïndï yobo ye yidi Ngwaalu, ngwanni ngwati 'rinye papang je aar 'rinye nanning je, aar je gï'tïjï ngwüjü ngwanni ngwati 'rinyidi. 10 Yobo yïgï'tïjäär je ngwüjü ngwanni ngwati mï'rï ngwäyänü na ngwur ngwanni gwati ape ngwuru. Yïgï'tïjäär je ngwüjü ngwanni ngwati ummi ngwüjü aar je ellang yïnädä, aar je gï'tïjï ngwu'duru na ngwüjï ngwanni ngwati pï yi'rany 'tur, aar ärrï yi'ral 'dar yanni ya'ti aar elatu ngwuja'ri ngwe ngwanni ngwïndï kayalu. 11 Yanni ya'ti aar ïndï ngwuja'ri ngwe ngwanni ngwujaw ngwanni ngwünäjïnä ngwudi Ngwaalu ngwätädäär nje Ngwaalu ngwanni ngwortana.

Bulij gwïnädï Delenya

12 Nggwati ci Delenya dege dani Yicu Kirictu yäy 'tu gwanni gwuminy ätä yiima gwänggädïny ndi ari äny gwuru ligor le'te pu, aar nyi ge'te giyiiru yüngün. 13 'Di manari gwele äny gwüllüdï Ngwaalinga nyi übïnï ngwüjälü ngwüngün nyi 're ngwäy. Gwïnädïny ndi ari nggwuru de'rr nyi 'ti ätï ämnïng Ngwaalu. 14 Yïmï'rü yidi Deleny dege yïbäläjäär nje nono yïrälü, ämnï gwe Ngwaalu na ämnï gwe gwanni gwuju ndi Yicu Kirictu.

15 Ngwuja'ri ngwee ngene ngwätï ngwäyänü, ngwädï gu ndi ar je ämnï 'dar, Yicu Kirictu gwïndï ngene gïdïdlä ndi gïlängïdïyï ngwüjü ngwanni ngwuki, nono änyïng gwanni gwukana 'denggen. 16 Nyi be ïnädä Ngwaalinga gwanni gwukana nono nunnu a Yicu Kirictu inggidi määtäng ligor lüngün lanni la'ti rimitalu nyi ru gora gidi ngwüjü ngwanni ngwa ämnï nginde gwe aar mbuji miding gwudi gwur'taling. 17 A denya ru na näjï ru gwudi Deleny didi gwur'taling, danni dati midi gwur'tal, danni dati 'ti enggana, danni diru Ngwaalu ngwe'te pu pupud. Yiru gu.

A Bulij ola Timijawujing

18 Gïjï güny gani Timijawuj, nggwätädängä ngwuja'ri ngwee anaku aru gu yïjïr gwani nga gwerre, nunnu ma je gwujani, nga gwa ape yongra yanni yijaw, 19 nga mätïnälü ndi ämnï Ngwaalu a ligor le lijaw. Loko lanni lima obe ngwuja'ri ngwee gora ge, lima geraji ämnïngälü Ngwaalu gwegen nono ma dudu ape bälükä ngwugerajalu. 20 Gilo ganu lani Iminiyuj na Älïjïkändär lanni liminje ätä dijego'ro ngwuje reraji aa'ti la lo Ngwaalinga.

2

Otaci Ngwaalingalu

1 Nyi be bupi gwerre gwerre ndi ari, a bupi ji ngaa otaci Ngwaalingalu ngaa je olenga ngwüjï ngaa je ci yäy 'tu gwani ngwüjï 'dar, 2 gwani ngweleny, gwani ngwüjï 'dar ngwanni ngwümätï yelenya, nunnu ar jalu 'dar ladatalu ar elelle elelleng gwanni gwüjïlänü gïdrü 'dar didi Ngwaalu na ndi ju'ri 'dar. 3 Giyee yijaw aar jada Ngwaalinganu ngwuru Gilang gwege, 4 ngwanni ngwümïnä ngwüjü 'dar aar mbuji gilanging aar lenge bebereng gwudi 'didanung. 5 Ndi ari Ngwaalu ngwuru ngwe'te pu a dartan gidiliganu ndi gwä'räjïdï ngwüjü Ngwaalinga le ru de'te pu dïjï dani Yicu Kirictu. 6 Gwanni gwümï'rïnä nono ligo'ro lüngün gwani ü'rälü gwudi ngwüjï 'dar. Inggidi nggwee gwuru ngwanni gwuma Ngwaalu ge'te ngwuji kaji güngün. 7 Yiru giyee yanni yïgäbïcä Ngwaalinga aar nyi be ge'te nyi ru dïjï durnidu ngwuja'ri ngwe ngwujaw nyi ru

doo'ra dükäjäär. Nggwondaja 'didanu nggwa'ti ondaja yi'duru nyi ru doorta didi ngwuja'ri ngwudi ämnï Ngwaalu na 'didanu gwani ngwüjï ngwuru Garany.

8 Äny gwubupa a ngwur ngwaalu 'dar alliji ngwuyala ngwuju'ru aar otaci Ngwaalingalu yigor ye ya'ti ätï güündänü aar 'ti ätï garnatinganu. 9 Nyi bupi 'to a ngwaw genne ngwureda ngwädï je aar ja'rimani nono denya gwe na yaaru. Aa'ti ngwarri yayu mïcïnï gwe ngwä'rü aar genne dab aar genne yi'rigara yi'ri aar genne ngwureda ngwanni ngwu'ri, 10 aar be manni arri yayu ape gwe yiiru yanni yijaw yanni yädï ngwaw ngwanni ngwaru ngwäpïjä Ngwaalinga yobo. 11 A daw gwugwundi aar enggaci ngwulenge 'dengenaja ku. 12 Äny gwa'ti gwa ämnï ndi daw enggaci duru ya ndi ape yelenya gidurala, ngwube manni gwugwundi. 13 Ndi ari Adam gwuru gwuge'taar gwerre gwerre aar be ge'ta Awang. 14 Na Adam gwä'tüdï gwanni gwïdäjäär, a be daw ru dïdäjäär ngwuru danni dinyurtanu. 15 A be ngwaw ngwa gïlängïdïnï linge gwe yïjü manari ngwuma gwuji ämnïng Ngwaalu gwegen, aar ämnï ngwüjü aar ju'ri aar gu ü'rü.

3

Ngwangida

1 Ngwuja'ri ngwee ngene ngwädï gu, ma dïjï dere ligor le lüngün mïnï ndi ru dangida didi gi'doonga gidi Ngwaalu, yi'ral giyee yijaw. 2 Yïbüpïnä nding ru dangida dijaw nono, didi daw de'te pu, ngwubebere, ngwümäätä ligo'ro lüngün, ngwuru dïjï dïnyädäär, ngwuru dïjï didi yïrnü, ngwätï yiima ndi enggaci ngwüjü. 3 Aa'ti da ïyï di'rica ngwürlälï, aa'ti da ru däärä, aa'ti da kadi jadanu, ngwube manni ru dïjï dïjïlänü, dadataralu ngwüjï ngwe, aa'ti dübïjï ngwü'rïnyänü. 4 Ngwulenge ruying ngwüjü ngwüngün gïdrü mama, ngwengga ndi ari gwu'dengenaca yïjü yüngün aar denya denyang gwanni gwïndï kayalu. 5 Ndi ari manari dïjï dima 'ti lïngïdï ruying ngwüjü ngwüngün gïdrü, awa ngwube burni ndi ombaji gi'donga gidi Ngwaalu? 6 Aa'ti da ru dïjï dämnä Ngwaalu girem nunnu aa'ti da piyi ligo'ro lüngün da aar de obalu obalu gwe gwanni gwübïdäär gwe dijego'ralu. 7 Aa'ti ngwürïny ngwüngün ngwa ke ngwüjü ngwäy poor ki'doonga ngwïkïrïjïn nunnu aa'ti gwa ï'dï giyi'ralanu yidi yaaru ngwï'dätï ngwü'dïbänü ngwudi dijego'rr.

Lanni lati gendaji guy giyiiru

8 Yiru gu ye'te ye'te 'to ndi ari lanni lati gendaji guy giyiiru, aar ru ngwüjï ngwädï gu nda je ngwüjï denya, aa'ti ngwa ru yigoranu rom, aa'ti ngwa ïyï di'rica aar rlälï, aar ru ngwüjï ngwübïjä ngwü'rïnyänü gwudi yu'ram. 9 Aar ru ngwüjï ngwürïmïtï ngwuja'ri ngwanni ngwuru 'didanu ngwudi ämnï Ngwaalu ligor le lijaw nono. 10 Aar je ïdäjï gwerre gwerre aar je be ge'te ndi gendaji guy giyiiru manari la'ti ke nono gwere giyi'ral yere. 11 Yiru gu ye'te ye'te ngwaw aar ru ngwaw ngwädï gu nda je ngwüjï denya, aa'ti ngwa ru ngwaw ngwänïjü ngwüjü nono, aar be bebera aar ru yigor ye'te pu giyi'ral 'dar.

12 Gwanni gwati gendaji guy giyiiru, ngwuru dur didi daw de'te pu ngwururriyi yïjü na ngwu'duna ngwüngün mama. 13 Lanni lima gendaji guy giyiiru mama, aar je ätä gu'ru gipa na ndi ämnïcï gwanni gwubinga ndi ämnï ndi Yicu Kirictu gwegen.

Yujimid yidi ämnï Ngwaalu gwege

14 Anni ge'tajiny ndi ila
'danggalu gomon ga'ti olanu,
nggwüllïjängä ngwuja'ri ngwee
nunnu, 15 manari nggwuma
jana, nga lenge awa ndi enggaci
ngwüjü aar rurriyi yigo'ro yegen
ngwu'dun ngwudi Ngwaalu
ngwanni ngwuru gi'doonga gidi
Ngwaalu ngwumidu, ngwuru
ngwobo aar ru yidingo yidi
'didanung. 16 Yanni yolanu
ndi utalu, yujimid yidi drü didi
Ngwaalu yojema ndi ari,
Kirictu gwuru dïjï dümnä,
a gwe Lïgï'rïm inggidi,
a yï'rr engga,
aar gwe ondaji ngwüjänü ng-
wuru Garany,
a gwe ngwüjï ämnï gïdïdlä,
aar 'dï'rïyï ngwallu kerala
gwünäjïnä.

4

Arngana ngworta ngwuru ngwu'duru

1 Lïgï'rïm londaju gilingenalu
ndi ari ngwüdlä ngwänü ngwudi
gwodaning, ngwüjï ngwoko
ngwo're kay ndi ämnï Ngwaalu
ngwa gwujï ngwü'rïllä ngwanni
ngwuru ngwu'duru ngwa gwuji
enggacing gwudi ngwujego'rr.
2 Enggaci gwanni gwïndï gu
no, gwudi ngwumur'tuny gwuru
ngwuru gwudi ngwu'duru, yigor
yegen yima ru yidingol nono ma
aar ü'dïnï lïgä le. 3 Ngwati etaci
ngwüjü ndi agu aar je girinya
ngwong ngwudi eny ngwanni
ngwuge'ta je Ngwaalu nda je
ngwüjï eny ngwanni ngwämnä
Ngwaalu aar je lenge yanni yiru
'didanu aar gu caji Ngwaalinga
yäy 'tu. 4 Ndi ari 'dar yanni
yege'ta je Ngwaalu yijaw, yere
ya'ti ya 'dünyïnï ma aar äpïnï ci
gwe Ngwaalinga yäy 'tu, 5 ndi ari
yïgä'rïnä ngwuja'ri ngwe ngwudi
Ngwaalu aar gä'rïnï otaci gwe
Ngwaalingalu.

Rüdï dïnäd dijaw didi Yicu Kirictu

6 Ma ang enggaci ngwengga
yi'ral giyee, nga gwa ru dïnäd di-
jaw didi Yicu Kirictu, dï'rünïyäär
ngwuja'ri ngwuru 'didanu ng-
wudi ämnï Ngwaalu na ngwudi
enggaci ngwanni ngwujaw ng-
wanni ngwuma ang gwuji. 7 Aa'ti
ngaa lacajidi ngwüjï ngwe ng-
wuja'ri ngwä'tüdï lütülütü gwudi
drü didi Ngwaalu ngwube ru
lütülütü gwati ngwaw ngwuru
ngwümäyïn ondaji. Nga be
manni ïdïtänï ligo'ro lunga gïdrü
didi Ngwaalu. 8 Ndi ari ïdïtänï
gwudi ngwangina gwuru gu'ru,
a be ïdïtänï gïdrü didi Ngwaalu
gwurana gu'ru ngwuja'ri 'dar,
gwani midi gwenene na midi ng-
gwä'dï. 9 Ngwuja'ri ngwee ngwätï
ngwäyänü na ngwädï gu ndi aar
je ämnï 'dar 10 yiru giyee yäpädär
gu yiiru ar gu unda ngwäy, ndi
ari ge'taji gwege gwüjädï Ngwaalu
ngwanni ngwumidu, ngwanni ng-
wuru Gilang gwudi ngwüjï 'dar
gwece gwece ngindenga lanni
lämnä Ngwaalu.

11 Ülädï ngwüjü nga je enggaci
yi'ral giyee. 12 Aa'ti gäbïcä dïjü
dere ndi aar ang calu mireny
nunnu nga gwuru damal, nga
be ru gora gijaw gidi ngwïkïrïjïn
ngwuja'ri, ndi elelle, ndi ämnï,
ndi ämnï Ngwaalu, na ndi ju'ri.
13 Ge'ta ligo'ro lunga ndi gwuji
ülïjïng ngwüjü ngwuja'ri ngwudi
Ngwaalu, ndi ondaci ngwüjü nga
je enggaci, 'di nyi ila. 14 Aa'ti
a gwa ï'dädänü angidaji gwe
gwunga gwanni gwangidacaranga
ngwuja'ri ngwe ngwudi yïjïr anni
ma aar ang mbumbunga lidi
gi'doonga alliji ngwuy nono.

15 Gwuja yi'ral giyee nga je
ärrï, nga je gu gatada ligo'ro
lunga ku, nunnu aar engga ndi

ari nga nggwo gwïndädï gweere.
16 Arngana ligo'ro lunga na ngwuja'ri ngwïndï kayalu mama. Ündädï gu ngwäy, ndi ari ma gu ru, nga gwa gïlängïdïyï ligo'ro lunga na ngwüjï ngwanni ngwati ang 'dingini.

5

Ärrïjï ngwïkïrïjïnä

1 Aa'ti a gwa girinya dïmäyïnä diru dur dulu de, nga be ärrï nono mbumbung gwunga. Lanni liru ngwamal ärrä je nono ngwanggalu, 2 na ngwaw ngwuru ngwämäyïn, ärrä je nono nanning je, na ngwaw ngwanni ngwü'dï'rälü, ärrä je nono ngwanggalu yi'ral ye 'dar yanni yiju'ru.

Ngwedel

3 Arngaca ngwedela mama ngwanni ngwuru ngwedel 'didanu ngwa'ti ätï ngwüjänü. 4 A be dedel danni dätï yïjü, ngwätï ngwügürnä ngwuru yïjï, yiiru yegen gwerre gwerre, aar elelle yiiru ye yidi yobo, aar arngani ngwüjü ngwegen gïdrü no ya gwä'räcï mbumbung je na nanning je na ngwügüürnä ngwegen dämjä giyigo'ro yegen, giyee yati jada Ngwaalinganu.
5 Dedel danni diru diwayi 'didanu, dïgätïnänälü jücü, ngwätädä Ngwaalinga ge'tajing gwüngün ngwugwuji ngwuja'ri ngwani otaci Ngwaalingalu dilu de na lingen le nunnu a Ngwaalu gataji düwä. 6 A be dedel danni digwuja ami'ra gwudi lingeno, dayu gïlïgï'rïm elelle gwüngün gwuru 'tur. 7 Ondaca ngwüjü ngwuja'ri ngwee, nunnu 'to, aa'ti gwere gwa ji gwa yi'ral ï'dä nono. 8 A be dïjï danni dati 'ti monaca ngwüjü ngwüngün, gwece gwece gwani ngwüjï ngwüngün gïdrü, gwuma gatu ämnïng Ngwaalu mbüny gwuma kani gïdïjï da'ti ämnä Ngwaalu.

9 Dedel danni da aar ülläjï ngwürïny gidillucu didi ngwedel ngwanni ngwati je gi'doonga gataji düwä, ngwuru danni dätï ngwüdläyü ngwü'tänälü 'dï nyärläl (60). Ngwuru danni diruca duru düngün ligor le'te pu gwele gwerre,* 10 ngwulinginni ndi ari dapu yi'ral yanni yijaw, ndi ari dï'rünïyä yïjü yi'ral yijaw, dijaw yïrnü, dülläjä ngwüjälü ngwudi Ngwaalu 'dunu 'dünggüngün ngwuyi ngwüjü yora nono ngwudi Ngwaalu. Digataja ngwüjü düwä ngwanni ngwuju gïdïrbänü, ngwü'dï'rï yiiru ye 'dar yanni yijaw.

11 A gwani ngwedel ngwanni ngwü'dï'rälü, aa'ti ngwa je ülläjï gidillucu ndee. Ndi ari ma ji ma je ami'ra gwegen gwudi lingeno dami ge'tajing gwegen ndi Kirictu, ngwa bupi ndi ägïnï.
12 No la obalu yigo'ro ye yegen, ndi ari lima kiyi ngwuja'ranu ngwanni ngwaraar ngwe gwerre.
13 Ya ji giyee gay ge'te, la äbräjï ndi ru ngwujagi'ral la rcalu lir lir ngwu'dunanu. La'ti la ru ngwujagi'ral 'dogo, la be gwurla 'to ndi änïjï ngwüjü nono aar änï giyi'ralanu yä'tüdï yegen, aar ädïnï ndi ondaji ngwuja'ri ngwä'tüdï ngwadi aar ngwe ari. 14 Yäy no, nggwa ola ngwedela ngwanni ngwü'dï'rälü aar ägïnï, aar linge, aar ruyi ngwu'duna ngwegen, aa'ti la gï'tïjï güwänü gubu'ru ndi aar nje ngwüjï ondajaji yi'ral nono yere. 15 Yiru gu ndi ari ngwedel ngwanni ngwü'dï'rälü, ngwoko ngwo ngwuma 'tü kay poor 'didanu ngwuma gwuji dijego'ro.
16 Dïkïrïjïn danni diru daw dätï ngwedela gïdrü, ngwuje iye aa'ti

* **5:9** 5.9 Dägïnä gwele gidur de'te pu. **5:10** 5.10 Yuwana 13.1–17; Täküwïn 18.4

ngwungwe 'rïgädï gi'donga gidi Ngwaalu, nunnu a gi'doonga burni ndi ombaji ngwedela ngwanni ngwa'ti ätï ngwüjänü.

Mbumbunga lidi Yi'doonga

17 Mbumbunga lanni lati ombaji yi'ral yidi gi'doonga gidi Ngwaalu mama, lädï gu ndi aar je gendacani gu'ru, gwece gwece lanni lati ape yiiru ndi ondaji aar enggaci ngwüjü. 18 Ndi ari gitab gidi Ngwaalu garu nu, “Aa'ti a gwa gekaci gindri ngwüjïrtï ngwulem ndi eny ma ge ji ndi u'ri yona,” na ndi ari, “Gwanni gwati ape yiiru, gwati aar ätä gu'ru güngün.” 19 Aa'ti a gwa ämnï ngwuja'ri ngwäbïngädäär je mbumbung nono, nga je be ämnï 'dogo manari ngwüjï ngwuma ji rom (2) gwalla tä'rïl (3) ngwanni ngwänggädï je. 20 Lanni lati ape gwuki, gïrïnyädï je ngwäyänü ngwüjï, nunnu a yedeny eny ngwüjü aar arngani.

21 Nggwa ang olada ngwäyänü Ngwaalu na ndi Yicu Kirictu na yï'rr yanni yäbräär je, ndi rime ngwuja'ri ngwee aa'ti ngwa ang ngwe uti ngwüjänü, aa'ti ngwa ang ngwe ämnänï ngwüjü ngwoko.

22 Aa'ti nga büdädï ndi alliji ngwüjü ngwuy nono ndi ape yiiru, aa'ti a gwa acidi ndi ke gwudi ngwüjï ngwu'ter. Arngana ligo'ro lunga nga ju'ri.

23 Gäbïcä ïyïng yaw yümnä 'dogo, ati ang be drü di'rica dooko gwani lari lunga lanni lati ang enyanu na dümdï danni dati ang määtä pïd pïd.

24 Ke gwudi ngwüjï ngwoko nggwo gwulinginna, gwati je madina gweere aar enggani gwerre gwerre gomon ga'tina gidi obalu. Na ke gwudi ngwüjï ngwoko gwati ji ngwube 'tädälü gwodan. 25 Yiru gu ye'te ye'te 'to no ndi ari, yi'ral yanni yijaw yilinginna 'di 'to yanni yati 'ti engganalu no, ya'ti ya änälü ya 'tädïnälü gilingenalu.

6

Ngwïnäd

1 Ngwïnäd ngwanni ngwuru ngwïkïrïjïn, aar engga ngworta ngwegen ndi ari ngwädï gu ndi aar je denya nunnu aa'ti ngwürïny ngwudi Ngwaalu na inggidi gwege gwa aar lo. 2 Ngwïnäd ngwudi ngwoorta ngwuru ngwïkïrïjïn, aa'ti ngwa aar ngwe anidanu ndi ari liru yengga. Aar je be manni äpïjänï yiiru, ndi ari lanni lärrïjäär je yiiru, liru ngwïkïrïjïn aar je jayi ngwäy.

Enggaci gwanni gwïndï kayalu

Yi'ral yiru giyee yanni ya je enggaci ngwüjü nga je ye päcälü.

3 Gwere gwanni gwati inggidi ngwuja'ri ngwa'ti aar ïndï ngwuja'ri ngwe ngwudi Deleny dege dani Yicu Kirictu ngwanni ngwuru 'didanu, aar ru yobo yidi drü didi Ngwaalu, 4 dïrïngïnä ligo'ro lüngün 'dogo da'ti lïngïdï yi'ral yere. Dümädï ligor ndi garnati, a kajidi danu ngwuja'ri ngwanni ngwati apa yï'dünyü aar apa yajidinganu, luding na üpïnäjïdï ngwuja'ri ngwanni gwuki, 5 na kajidi ngwäy gwanni gwati 'ti medadu. Yi'ral yiru giyee yidi ya'rany yegen yiki, ngwuma je ngwuja'ri doda ngwanni ngwuru 'didanu a ngwati engga ndi ari drü didi Ngwaalu, gay giru gidi bile.

6 'Didanu ndi ari drü didi Ngwaalu mung aw dïjü ngwäy, dati gäbïcï dïjü ngwünänü gwulleny. 7 A la'ti apana gony gere gïndär ge gïdïdlä ndee, na ga'ti ga ar apani gere gïdïdlä ga ar ge ele. 8 Ma

5:18 5.18 Täjïnïyä 25.4 **5:18** 5.18 Luka 10.7 **5:19** 5.19 Täjïnïyä 17.6; 19.15

be ari a limbuju enying ar ätï ngwureda, aar nje be aw ngwäy. 9 A be ngwüjü ngwanni ngwümïnä ndi nänü, ngwati aar je ïdäjï aar ï'dätï giyi'ralanu yonyadu yidi ye'rr na ami'ra gwanni gwuki gwati dudiyi ngwüjü aar geradalu. 10 Ndi ari ämnï gwudi ngwü'rïny gwuru gay gati ge yi'ral yanni yiki badalu 'dar. Na ngwüji ngwoko, ndi ari ngwati ämnï ngwü'rïnyä, ngwuma je gay doda gidi ämnï Ngwaalu, ngwuma dügïnï yigo'ro yegen yi'rendeny ye yonyadu.

Bulij gwülädï Timijawujing

11 A be nga gwani Timijawuj, anni rang gwudi Ngwaalu, 'tüdä giyi'ralanu giyee 'dar, gwuja düniŋgälü, nga gwuji drü didi Ngwaalu, nga ätï ämniŋg Ngwaalu nga gwuji ämniŋg, nga ätï or'temajing nga jïlänü. 12 Apa yiiru yongra yijaw yidi ämnï Ngwaalu. Mätïnälü ndi midi gwudi gwur'taling gwanni gwornacaranga gwanni gwuma gwe inggidi ngwuja'ri ngwunga ngwanni ngwujaw ngwäyänü ngwüjï ngwonyadu ngwanni ngwänggädängä. 13 Ngwäyänü Ngwaalu, ngwanni ngwati midiyi yi'ral 'dar na ndi Yicu Kirictu, gwanni gwüdünü ngwäyänü gideleny dani Bilatij Bündï ngwinggidi inggiding gwanni gwujaw, nggwa ang ge'te ndi ari 14 nga rime ngwuja'ri ngwee gwujaw nono 'di a Deleny dege dani Yicu Kirictu 'tädälü. 15 Ngwaalu gwadi 'täjä Yicungalu kaji güngün. A Ngwaalu ürtädïnï ngwanni ngwuru Deleny jücü, Deleny didi ngwelenyinga na Doorta didi ngwoortanga, 16 Nginde jücü gwanni gwumidu gwati ji giburi gwati aar 'ti 'donggaca, gwa'ti dïjï änggädï na gwa'ti gwa aar engga. A denya gwüngün ru na yiima yüngün ru yidi gwur'taling. Yiru gu.

17 Ülädï ngwüjü ngwünänü ngene gïdïdlä ndee ndi ari aa'ti ngwa piyi yigo'ro yegen aar gatada lingina ndi nänü gwegen gwuru 'tur, aar be manni gatada lingina Ngwaalu ngwanni ngwünänü ngwati nje monaci yi'ral ye 'dar ar ye jayanu. 18 Ülädï je ndi ari aar ärrï yi'ral yanni yijaw, aar nänü yi'ral ye yanni yijaw aar jayi yïrnü yanni yätäär je aar je ge'te ngwüjü ngwu'ter. 19 Gay ge nggee, la be aa yu'rina yidi yigo'ro yegen ya ru nono yidingo yojema yidi oda gwani ngwüdlä ngwä'dï ngwudi gwodaning, nunnu aji aar midi miding gwanni gwuru 'didanu.

20 Gwani Timijawuj, arngana yiiru yanni yima ara je ätädä. Abru ngwuja'ri ngwanni ngwä'tüdï drü didi Ngwaalu nga abri garnating gwudi ye'rr gwanni gwucaar bebere gwuru yi'duru. 21 Loko gilo lanni laru lätï bebereng nggwee gwuru yi'duru, lima je gay doda gidi ämnï Ngwaalu. Ara je gu yïmï'rü ji.

Ngwuja'ri ngwanni ngwullu je Bulij Timijawuj gi'ra rom Äni kitabanu

Bulij gwuju korkon kündär gani Ruma anni üllüjïng Timijawujing ngwuja'ri ngwee ngwüngün gi'ra rom (1.16–17). Gwüpïcäär yelenya aar gwe obalu gwani yi'rany ngwulenge ndi ari gwa'ti ba be onja yomon ndi jalu gwumidu. Ngwube bupi Timijawujing ndi ila aar gwe ji kaji nggoo gwerre gwerre ndi aar 'rinye (4.9–21).

A Bulij diwayini yomon yegen yidi gwerreng gwüpäng. Ngwor'temaji Timijawujing 'to ndi mätïnälü ngwuru ligor le'te pu Gideleny ndi übïnälü gwanni gwujung gwanu (1.3–8). Bulij gwülädï Timijawujing ndi ari aa'ti gwa aar kadi ngwïkïrïjïn ngwe Abijuj, ngwuje be enggaci lanni lati übïnälü ligor le lïjïlänü ngwelelle elelleng gwanni gwüjädï Ngwaalinganu.

Ngwüjï ngwoko ngwuma 'dï'rï aar gatani Bulijing, na ngwu'ter ngwanni ngwugataja düwä ngwube 'dï'rï aar ele ngwaalu ngwu'ter ndi ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu. A be 'di anni jung giye'rendenyanu ngwuji gito gwadi ayi, ngwujalu gwïcïnänü 'didanu ndi ari ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu ngwa'ti ngwï'dï, na la je Ngwaalu arnga lanni liru ngwüjï ngwüngün.

Yajang yidi ngwuja'ri

1. Aganni Timijawujing (1.1–2)
2. Bulij gwor'temaja Timijawujing ndi ru ligor le'te pu Gideleny (1.3–18)
3. Geraja länï giye'rendenyanu nga ru dïnäd didi Yicu Kirictu (2.1–13)
4. Rüdï däänü dijaw dapu yiiru danni dïjädï Ngwaalinganu (2.14–26)
5. Ngwüjï ngwadi elelle awa giyomon yidi gwodaning (3.1–9)
6. Gwuja ondacing ngwuja'ri ngwanni ngwujaw (3.10—4.8)
7. Ondaji gwani ligo'ro lidi Timijawuj na aganni gwudi mï'rä (4.9–22)

1 Ngwuja'ri ngwee ngwïndï 'dünggüny äny gwani Bulij gwuru doo'ra dükäjäär didi Yicu Kirictu bupi gwe gwudi Ngwaalu, anaku ngwuja'ri ngwanni ngwaru ngwe gwudi midi ndi Yicu Kirictu. 2 Ngwüllïjï nje gïjü güny gämnïny gani Timijawuj. Ara gu yïmï'rü ji na ïnä na adatalu gwanni gwïndï Ngwaalu ngwuru Papa na Gideleny dege dani Yicu Kirictu.

Rüdï ligor le'te pu

3 Nggwuca Ngwaalinga yäy 'tu ngwanni ngwati nje äpïjï yobo ligor le lijaw anaku äpïjä je gu ngwügüürnä ngwüny yobo, dilu de na lingen le ngaa je gwe jalu ngwäy ngwe ndi otaci Ngwaalingalu gwüny. 4 Nyi diwayini yal yunga, nyi jada ndi ang engga, nunnu nyi jayanu gwulleny. 5 Nyi diwayina ämnïng Ngwaalu gwunga gwanni gwuru 'didanu, gwanni gwuju gwele gïdïgüürnä dunga dani Loyej ngwuji ndi nanni gwunga gwani Yuniya, na gwenene äny gwücïnänü ndi ari nggwo 'to 'dunggunga. 6 Yiru giyee yïgäbïcïny ndi ari nga diwayiniyi ndi gägïräjï lïgä gwani angidaji gwanni gwuma ang Ngwaalu angidaci alliji gwe ngwuy nono ngwüny 'dunggunga. 7 Ndi ari lïgï'rïmä lanni lätädäär nje Ngwaalu, lä'tüdï lïgï'rïm lidi yedeny, ngwube ru lïgï'rïm lidi yiima, lidi ämnï, ngwuru lïgï'rïm lidi bebere.

8 Nunnu aa'ti yaaru ya ji ndi
ondaji gwani Deleny dege na
aa'ti yaaru ya ang ape gwani
äny gwanni nggwo giyu'rung
gwani nginde. Nda be acajidi
giye'rendenyanu gwani ngwuja'ri
ngwanni ngwujaw, yiima ye
yidi Ngwaalu. 9 Nginde gwanni
gwuminje gïlängïdïyä aar nje
urnidada ndi midi gwanni
gwuju'ru, ya'ti ani ndi ari
yere yärrär je aar be ani bupi
gwüngün na yïmï'rü yüngün.
Yïmï'rü giyee yätädäär nje ndi
Yicu Kirictu 'tu'tu gwerre, 10 yima
be 'tädïnälü gweneno ila gwe
gwudi Gilang gwege, gwani Yicu
Kirictu, gwanni gwuma pädä
yi'ranyalu ngwü'täjï midingalu
na ji gwudi gwur'taling gibu-
ralu ngwuja'ri ngwe ngwanni
ngwujaw. 11 A gwani ngwuja'ri
ngwee ngwujaw, lige'teny nyi
ru dïjï dondaju nyi ru doo'ra
dükäjäär nyi ru doorta. 12 Yiru
giyee ndi ari nggwïyü dïrbä anaku
jiny gu. Aar nyi 'ti be yaaru
apu, ndi ari nggwülïngïdï yärüng
gwanni gwuminyi gu ämnä, nyi
icïnänü ndi ari nginde gwätï
yiima ndi arnga yiiru yüny yanni
yiminje änïjälü 'dünggüngün
gwani gomon nggä'dï.
13 Yanni yima je 'dingini
'dünggüny, mätï je aar ru gora
gidi ngwuja'ri ngwanni ngwïndï
kayalu, ämnï gwe Ngwaalu
aar ru ämnï ndi Yicu Kirictu.
14 Arngana 'didanung gwudi
ngwuja'ri ngwanni ngwujaw
ngwänïjäär jälü 'dunggunga, nga
je arnga ara gu Lïgï'rïm lanni
Liju'ru gendaci yiima lanni gilo
'dengganu.
15 Nga gwülïngïdï ndi ari ngwüjï
'dar ngwaalu ngwani Ajiya ngwu-
miiny gatani, Biliguj na Armuginij
gilo gwanu.
16 A Onejebroj na ngwu'dun
ngwüngün ïnä Delenya, ndi ari
gwati nyi gwe jalu yomon 'dar
aar nyi gataji düwä, aa'ti yaaru
apu gwani yu'rung yüny. 17 Aar
nyi be manni mïnälü gwur'tal 'di
aar nyi mbuji anni jung Ruma.
18 A Delenya ïnä ngindeng komon
nggä'dï. Nga gwülïngïdï ndi ari
awa nginde gwendaciny guy ng-
way ngwe ngwonyadu ngenone
Abijuj.

2

Undu ngwäy giyiiru yidi Kirictu

1 A gwani gïjjï güny, ojema nono
gïyïmï'rü yanni giyo ndi Yicu
Kirictu. 2 A ngwuja'ri ngwanni
ngwuma je 'dingini 'dünggüny
ngwari nyi ngwe ngwäyänü
ngwüjï ngwanni ngwänggädï
je ngwonyadu, ätädï je ngwüjü
ngwänggädä je ngwuru yigor
ye'te pu ngwädï ndi enggaci
ngwüjü ngwu'ter.
3 Or'temaja gïdïrbänü, ar ru
le'te le'te nga ape yongra yi-
jaw yidi dïjï didi Yicu Kirictu.
4 Gwanni gwati ape yongra gwati
'ti änïjä ligo'ro lüngün giyiiru
yi'ter. Nginde gwunana ndi jada
kumndaninganu güngün. 5 Yiru
gu ye'te ye'te 'to ndi ari dïjï danni
dati enati ndi dokati, dati ape
gu'ru manari da'ti enatu anaku
ari gu ngwuja'ri. 6 Dïjï danni dati
undi ngwäy ndi kwoy, diru dadi
ru gi'ra ndi ape gu'ru güngün gidi
yuula. 7 Ïrïyä ngwäyälü ngwuja'ri
ngwee ngwaru nyi ngwe, ndi ari
Deleny da ang ätädä bebereng
gwani yi'ral giyee 'dar.
8 Diwayina Yicu Kirictung
gwü'dï'rälü giyi'ranyanu, gwuru
dïgüürnä ndi Däwüd gwuru
deleny. Ngwuja'ri ngwuru
ngwee ngwanni ngwujaw ng-
wanni ngwati nje ondaci ngwüjü
9 ngwanni ngwïyï nyi gu dïrbä
'di aar nyi giki yu'rung ye nono
minyi ru dïjï dige'ta giimra. A
be ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu
ngwa'ti gikanalu. 10 Yäy gu

no, äny gwor'temaja giyi'ral 'dar gwani ngwüjï ngwanni ngwäbrïnä, ndi ari ngindenga 'to aar mbuji gilanging gwanni nggwo ndi Yicu Kirictu näjï gwe gwudi gwur'taling.
11 Ngwuja'ri ngwee ngwädï gu,
Manari a layu Kirictunga le,
gwa ar le midi 'to.
12 Ma ar or'temaji,
gwa ar le ape yelenya.
Manari gwuma ar nyï'rïnï,
nginde 'to gwunje nyï'rïnï.
13 Ma ar 'ti rüdï ligor le'te pu 'dünggüngün,
nginde gwa ru ligor le'te pu,
ndi ari gwa'ti gwa nyï'rïnï ligo'ro lüngün.

Rüdï dïnäd dïgwällïnä Ngwaalu
14 Diwayiniya ngwüjü yi'ral giyee. Nga je arnga ngwäyänü Ngwaalu ndi ari kadadi ngwuja'ri gwati 'ti apu yi'ral yere yanni yiru 'didanu, gwati geraji ngwüjälü 'dogo ngwanni ngwati 'dingini. 15 Undu ngwäy gwulleny nga gwällïnï Ngwaalu, nga ru däänü dapu yiiru da'ti yaaru apu giyiiru yüngün nga inggidi yi'ral yanni yiru 'didanu inggiding gwanni gwïndï kayalu. 16 'Tüdï ngwuja'ranu ngwudi ye'rr, ndi ari lanni lati änï giyi'ralanu yanni yiru gu no, lati 'tü aar kedani gïdrü didi Ngwaalu. 17 Ngwuja'ri ngwegen ngwanni ngwati aar je enggaci ngwüjü, ngwati badalu nono doya ngwanginu. Nono Iminiyujing Bilotej gwe, 18 lanni lima je ngwuja'ri doda ngwanni ngwuru 'didanu. Lati ari 'dï'rï giyi'ranyanu gwuma ila gwuma ele, yi'ral ye giyee, lima geraji ämnïngälü Ngwaalu gwudi ngwüjï ngwoko. 19 A be yidingo yidi ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu, yijalu ndom, yïngïdädäär je dilge de ndee, “Deleny diru dïlïngïdï ngwüjü ngwüngün.” Aar ari 'to, “Gwanni gwati äpïjï Delenya dege yiiru, ngwujo'renyana giyi'ral yanni yiki.”
20 Ngwu'dunanu ngwanni ngwupa, ngwati 'ti ätï ngwonyanu ngwuru dab na buta 'dogo, aar be ätï 'to ngwonyanu ngwuru yü'rï na yimo. Ngwoko ngwati aar ngwe ape yiiru yanni yijaw na ngwoko ngwati aar ngwe ape yiiru yanni yïrngü. 21 Manari dïjï dima aar ga'ru giyi'ral giyee yïrngü, da aar de ape yiiru yanni yijaw, da aar ju'riyi, da jayi gidoorta a da aar ja'rima ndi ape yiiru yere yanni yijaw.
22 'Tüdänü ndi ami'ra gwudi yamal gwanni gwuki, nga dünälü nga ätï ämnïng Ngwaalu nga ätï ämnïng, nga ätï adatingalu ngwüjïngä le 'dar ngwanni ngwati urnidi Delenya yigor ye yiju'ranu. 23 'Tüdänü ndi garnati gwudi ye'rr gwuru 'tur, gwülïngïdä gwe gwati apa kading. 24 A ya'ti ädï gïdïnäd didi Deleny ndi kadi. Ngwube manni ru danni dijaw liguri ngwüjï 'dar, ngwuburni ndi enggaci ngwüjü, ngwädïyï liguralu. 25 Ngwuje ra'ti lanni lati ïnïjï ngindeng ligor le lïjïlänü, ndi ari ma je Ngwaalu allici kil, aar jo'renyana aar lenge ngwuja'ri ngwanni ngwuru 'didanu. 26 A ndi ari ngwuje allici kil aar o'ra yigor yegen aar gwanna ngwü'dïbä ngwudi dijego'rr ngwanni ngwuma aar gu ï'dänü aar ru ngwïnäd gwüngün.

3

Dïrbä didi gomon gidi gwodaning
1 Nggwunana ndi ang diwayini ndi ari giyomon yidi gwodaning, gaji ga ji gojema gwulleny. 2 Ngwüjï ngwa gwurla ndi ämnï yigo'ro yegen, ngwämnï

2:19 2.19 Adad 16.5 **2:19** 2.19 Ajaya 52.11

ngwü'rïnyä, ngwa piyi yigo'ro yegen, ngwa ïrïngïnï, ngwa ari ngwulem, ngwa nyortaci mbumbung janu, ngwa nyï'rïnï ndi gwä'räcï ngwüjü aar je ci yäy 'tu, ngwa rngï. 3 Ngwa erne ämnïng, ngwa'ti ngwa düdänïjï ngwüjänü, ngwa änïjï ngwüjü nono, ngwa 'ti ngwa määtä lingina, ngwa 're ngwäy, ngwa je yi'ral ke ngwäy yanni yijaw. 4 Ngwa gwurlanu ngwüjï ngwe, ngwa büdäcï yi'ral ngwäy, ngwa 'tüyï ngwu'ra ngwegen, ngwa 'ti ngwa ämnï Ngwaalinga ngwa je ngwong ngwudi dïdlä ami'ranu. 5 Ngwa ru ngwumur'tuny gïdrü didi Ngwaalu aar be 'rï'rïnyïnï yiima yüngün yanni yapu yiiru. 'Tüdänü ngwüjï ngwanni ngwuru gu no.

6 Ndi ari ngwo ngwoko ngwati ändädä ngwüjü ngwu'dunanu aar 'du'di ngwayu ngwanni ngwami'ratu ngwüpïnä gwanni gwuki a je ami'ra 'dar gwanni gwuki mananu. 7 Ngwati aar je enggaci giyomonalu 'dar a je 'ti be yi'ral ändï giyi'ranu a'tur ndi ari aar bebere ngwuja'ri ngwanni ngwuru 'didanu. 8 Ngwuru nono Yennejinga Yamburuj gwe lanni lübïnä Müjängälü. No yiru gu 'to ngwüjï ngwee ngwübïnä ngwuja'ralu ngwanni ngwuru 'didanu. Aar ru ngwüjï ngwuki ya'ranya ngwa'ti ädï ndi ämnï Ngwaalu. 9 A be ngwa'ti ngwa ji ndi 'dongga gweere ndi ari ye'rr yegen 'dar ya 'tänälü gilingenalu ya je ngwüjï engga, anaku 'tädäär gwälü yidi Yennejinga Yamburuj gwe.

Bulij gwüladï Timijawujing

10 A be nga gwülingïdï enggacing gwüny 'dar, nga lenge elelleng na buping gwüny, nga lenge ämnïng Ngwaalu na määtäng gwudi ligor lüny, nga lenge ämnïng na or'temajing gwüny. 11 Nga lenge übïnïngälü gwanni gwübïnäär nyi gwe ngwüjälü, na yi'rendenya yüny 'dar yanni yimbujiny Andakiya, Ayikuniya na Lijitra. Ngwüjï ngwübïnïnyälü übïnïngälü gwuru yedeny. Aar nyi gu be Deleny gätäjä giyi'ralanu giyee 'dar. 12 Yiru gu 'didanu ndi ari gwere gwanni gwaru gwadi elelle drü de ndi Yicu Kirictu ngwuru dïkïrïjïn, gwa aar übïnälü. 13 A be ngwüjï ngwanni ngwuki na ngwanni ngwati ïdänänü ngwube kani giyi'ral yegen yanni yiki. Lati dudiyi ngwüjï ngwu'ter la dudiyi yigo'ro yegen. 14 A be nga, mätïnälü ndi enggaci gwanni gwuma ang enggaci nga gwe ïcïnänü. Nunnu nga gwülïngïdï ndi ari yärü gwuru gwenggacanga. 15 Ndi ari 'tu'tu yogo ye nga gwülïngïdï gitab gidi Ngwaalu ganni gati ang bebereye nga ji nga mbuji gilanging ämnï gwe gwunga ndi Yicu Kirictu. 16 Gitab ku gïndï Ngwaalu gijaw ngwaalu ngwudi enggaci gwanni gwuru 'didanu, ndi girinya, ndi ja'rima na ndi reraji gwani dünälü. 17 Nunnu a dïjï didi Ngwaalu mbuti ngwuja'rimani ndi 'dï'rï yiiru ye 'dar yanni yijaw.

4

Ola ngwäyänü Ngwaalu

1 Nggwa ang ola ngwäyänü Ngwaalu na ngwäyänü ndi Yicu Kirictu gwanni gwa ji gwila gomon ge'te ndi pïcï ngwüjü yelenya ngwanni ngwumidu na ngwanni ngwayu komon gidi ge'te yelenya yüngün, 2 ndi ari nga ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwanni ngwujaw, nga je jici mama kaji ganni gijaw na kaji ganni ga'ti jaw. Ra'tu ngwüjü nga je girinya nga je ojemeye nono määtä gwe liguri gwulleny na enggaci gwe gwanni gwujaw. 3 Ndi ari gomon ga ji gila ngwüjï

ngwa'ti ngwa ämnï ngwuja'ri ngwanni ngwïndï kayalu. Ngwa be manni gwä'ränï ngworta nono ngwonyadu ngwanni ngwaru ngwe yigor yegen, aar je ondaci ngwuja'ri ngwanni ngwämï'rädï ngwänänü ngwegen. 4 Ngindenga lima gwü'rübäjï ngwuy ngwänï ngwegen ndi 'dingini ngwuja'ri ngwanni ngwuru 'didanu, lima je lütülütü gwuru 'tur dudiyi. 5 A be nga, 'ritu gi'ra gunga giyi'ral 'dar, nga or'temaji gïdïrbänü, nga ape yiiru yidi doo'ra denggaca ngwüjü ngwuja'ri ngwanni ngwujaw, nga 'dï'rï yiiru ye yunga 'dar.

6 Ndi ari midi gwüny gwuru nono di'rica dïbäläjärälü dani mï'rïnï nono, a gaji gima ila gadi yi'rany yüny. 7 Äny gwuma ape yongra yanni yijaw, gwuma obani nggwuma ïcï ndi dokati, nggwuma määtädä ämnïng Ngwaalu. 8 A be gweneno gilo lïdünïcïny gu'ru ge gïgï'tïjäär nyi gidi gi'riba gidi yeleny gidi dünälü gadi aar nyi Kirictu gwuru Deleny dïdünälü giki gomon nggä'dï. Äny gwä'tüdï jücü aar be ru 'to 'dar lanni gilo lïdünïcä 'tädïngälü gwüngün yigor ye yegen.

Ngwuja'ri ngwudi mï'rä

9 Unda ngwäy gwulleny nyi ïlïjä puprang, 10 ndi ari Dimaj, gwuma ämnï dïdlä ndee gwuminy gatani gwuma ele Täjlänükï. Kiraj gwuma ele Galatiya na Tïtüj, gwuma ele ngwaalu ngwani Dalmatiya. 11 Luka gwuru jücü ngwuju nyi gwe gweneno. Millidana ndi Murkuj nga apana. Nginde gwujaw ngwuny gendaci guy giyiiru. 12 Nggwuma ükäjï Tiyakujing kündär gani Abijuj. 13 Ma ang ila, apana direda didi gennala danni dïgätïjänïny Karbujing kündär gani Truwaj nga apana yitab yüny, gwece gwece yanni yiru ngwurna. 14 Dijindala dani Älïjïkändär gwärrïjïny yi'ral ya'ti jaw a'tur, gwa Deleny reraji gwani ape gwüngün. 15 Arngana ngindeng 'to gwani ligo'ro lunga, nggwo gwïnïjä ngwuja'ralu ngwege gwulleny.

16 Gomon nggoo yïrnü anni pïcäär nyi yelenya, äny gwuru gwuruca ligo'ro lüny jücü. Dïjï dere da'tiny de dünü aar nyi ruci. Aar nyi be gatanalu 'dar jücü aar ele. Nggwotaci Ngwaalingalu ndi ari aa'ti ling je ï'räcï ngwuja'ri ngwee ngwegen. 17 A be Deleny ru düdünïny de aar nyi ojemeye nono, aar nyi gäbïcï nyi ätï yiima nyi ondaci ngwüjü ngwuru Garany ngwuja'ri ngwe ku ngwanni ngwujaw. Ngwaalu ngwügätäjïny yi'rany nono dïjü dïgätäjäär diira ngwulem. 18 A Deleny diny gätäjï giyi'ral 'dar yanni yiki, gwuny gu etadi 'di gwunyi ülätïyï giyelenyanu yüngün yidi gerala. A näjï ru gwüngün gwur'tal. Yiru gu.

Aganni gwudi mï'rä

19 Aganna Bärjïkïlläng na Äkïllä na gubu gidi Onejebroj. 20 Arictuj gwuma jalu kündär gani Küründüj. Nggwuma gatana Trubimujing gwümä ngenone kündär gani Milatuj. 21 Unda ngwäy nga ila gwerre gwerre digo da'tina ïndï. Ngweengga ngwani Yubulij, na Puduj, na Lïnü, na diweengga diru gera dani Kilawudiya, na ngweengga 'dar, ngwaganna. 22 A Deleny ji gïlïgï'rïm lunga. Ara je gu yïmï'rü ji.

4:6 4.6 Bïlïpï 2.17; Adad 15.1–5 **4:10** 4.10 Külüjï 4.14; Bïlïmün 1.24 **4:11** 4.11 Yiiru 15.37–39; Külüjï 4.10 **4:12** 4.12 Yiiru 20.4; Külüjï 4.7–8 **4:20** 4.20 Yiiru 19.22; 20.4

Ngwuja'ri ngwanni ngwullu je Bulij
Titüj
Änï kitabanu

Titüj gwuru dïkïrïjïn diru damal ngwuru dïjï diru Garany. Gwapaar Bulij gwe yiiru ndi ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwanni ngwujaw (2 Küründüj 7.6–7; Galatiya 2.3). Titüj gwuju ngwaalu giyaanu ngwani Kïrïd ndi ge'te ngwüjü aar ru yi'ra yidi yi'doonga yidi Ngwaalu. A be Bulij üllïjï ngwuja'ri ngwee ngwudiwayiniyi yi'ral ye yïbüpïnä nda je dïjï diru gi'ra gidi gi'doonga gidi Ngwaalu ätï, na ndi ari yiru ange yanni yading je enggaci ngwïkïrïjïnä ngwuru yimaadanu rung rung.

Bulij gwülädï Titüjïng ndi ondaci ngwïkïrïjïnä aar adatalu aar gäbïcï garnating na ü'rï'tïdänü ki'doonga gidi Ngwaalu. Ngwugirinya Titüjïng 'to gwani ngwoorta ngwuru ngwu'duru ngwanni ngwududiya ngwüjü ngwonyadu ngwuja'ri ngwe ngwanni ngwä'tüdï 'didanu. Ngwuja'ri ngwe'te ngwanni ngwuru gora ngwügwä'rï'täjï je Bulijalu ngwuja'ranu ngwee ngwullung je ku, ngwani “Ärrï yi'ral yanni yijaw.” Ngwondaci Titüjïng ngwulenge ndi ari a elelle gwüngün ru gora gijaw ngwïkïrïjïn ngwu'ter aar gwuji.

Yajang yidi ngwuja'ri

1. Änï ngwuja'ranu na aganni Titüjïng (1.1–4)
2. Ola gwani lanni liru yi'ra yidi gi'doonga (1.5–16)
3. Yiiru yidi dïjï de'te de'te ki'du ki'doonga gidi Ngwaalu (2.1–15)
4. Ärrï yi'ral yanni yijaw (3.1–11)
5. Mï'rä gwudi aganni (3.12–15)

1 Ngwuja'ri ngwee ngwïndï 'dünggüny äny gwani Bulij gwuru dïnäd nyi ru doo'ra dükäjäär didi Yicu Kirictu lükäjïny ndi gataji ngwüjü düwä ndi ämnï Ngwaalu ngwanni ngwäbrä je Ngwaalu. Na ndi nje enggaci aar bebere giyi'ral yanni yiru 'didanu yanni yati nje apada gïdrü didi Ngwaalu. 2 Ämnï Ngwaalu nggwee na bebere nggwee nggwo ndi ge'taji gwudi midi gwudi gwur'taling, gwanni gwaru gwe Ngwaalu ngwanni ngwä'tüdï di'duru, 'tu'tu anaku ädï gu gajalu. 3 Na gwani gege'te gwe yaji ngwapa ngwuja'ri ngwüngün ngwuje 'täjälü giburalu ondaji gwe ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwätädäär nje ükäjï gwe gwudi Ngwaalu ngwuru Gilang gwege.

4 Ngwükäcï nje Titüjïng gwuru gïjï güny 'didanu ämnï gwe Ngwaalu gwege.

Ara gu yïmï'rü na adatalu ji gwudi Ngwaalu ngwuru Papa na Yicu Kirictu gwuru Gilang gwege.

Yiiru yidi Titüj ngwaalu ngwani Kïrïd

5 Yi'ral yanni yïgäbïcïny nga be gatana ngwaalu ngwani Kïrïd, gwani Titüj, yiru ndi ari nga gege'te yi'ral mama yanni ya'ti medana nga ge'te mbumbung je giyi'doonga yidi Ngwaalu gïyündär 'dar anaku enggaca gu. 6 A mbumbu ru gwanni gwujaw nono, ngwuru dur didi daw de'te pu, a yïjï yüngün ru yanni yämnä Ngwaalu aa'ti ya ye ngwüjï ondaji ndi ari yiki drü aar nyurtanu. 7 Anni ätädäär dangida yiiru yidi Ngwaalu, ngwube ru dïjï danni jaw nono, aa'ti da piyi ligo'ro lüngün, ngwu're ngwäy. Aa'ti da ru dïjï dati rlälï, ngwuru däärä, aa'ti da übïjï bilenganu gwudi yu'ram. 8 Ngwube ru dïjï didi yïrnü, ngwämnï yi'ral yanni yijaw, ngwümäätä ligo'ro

lüngün, ngwüdünälü, ngwuju'ri, ngwujayi drü. 9 Ngwümätïnälü 'dï'däny ngwuja'ri ngwanni ngwädï 'didanu anaku enggacaar je gu, nunnu ngwätï yiima ngwor'temaji ngwüjü ngwu'ter ngwuja'ri ngwe ngwïndï kayalu nunnu aar dünäjï ngwüjü ngwanni ngwübïnä ngwuja'ralu ngwanni ngwïndï kayalu.

10 Ndi ari gilo lonyadu linyurtanu, lati dudiyi ngwüjü ngwuja'ri ngwe ngwuru 'tur, gwece gwece ngindenga lanni lati ari a ngwüjï ü'rï'tänï. 11 Längïtäjär je ngwünyü ngwudi ngwulem ngwegen, ndi ari ngwuja'ri ngwe ngwegen ngwuma geraji ngwüjälü 'dar giyubanu ngwuja'ri ngwe ngwegen ngwanni ngwa'ti ïndï kayalu nunnu aar gu bila giyu'ram. 12 Dïjïr de'te degen dondaju ngwari, “Ngwüjï ngwudi Kïrïding ngwuru ngwu'duru giyomonalu 'dar, ngwuru nono ngwäng ngwudi pooring ngwuki drü, aar ru ngworony, aar ubi ngwamanu.” 13 Ngwuja'ri ngwee ngwaru ngwe dïjïr degen ngwätï ngwäyänü. Yäy gu no, rïmïtï je gwälü gwulleny, nunnu a ämnï Ngwaalu gwegen ele kayalu 14 aa'ti la ji ndi geraci lütülütü gwudi dïmürä didi Ngwüyäwüd ngwänï na ngwuja'ri ngwudi ngwüjï ngwanni ngwati obe ngwuja'ri gora ge ngwanni ngwuru 'didanu. 15 Ngwüjï ngwanni ngwuju'ru, ngwong 'dar ngwuju'ru 'denggen, a be ngwüjï ngwanni ngwuki ngwa'ti ämnä Ngwaalu, ya'ti yere yiju'ru 'denggen. 'Didanu, ya'rany na yigor yegen yiki. 16 Ngindenga lati ari lïlïngïdï Ngwaalinga, a be yiiru yegen inggidi ndi ari ngwa'ti aar je lïngïdï. Ndi ari ngindenga liki ngwüjü ngwäy, linyurtanu la'ti ädï giyi'ral yere yanni yijaw.

2

A ngwïkïrïjïn elelle elelleng gwïndï kayalu

1 A be nga, enggaci ngwüjü ngwuja'ri ngwanni ngwïndï kayalu. 2 Enggaca ngwuru ngwanni ngwupana ndi ari aar bebere, aar je denya, aar määtä yigo'ro yegen, aar ru ngwüjï ngwämnä Ngwaalu, aar ätï ämnïng, aar ätï or'temajing gwanni gwïndï kayalu.

3 Nga enggaci ngwayu 'to ngwanni ngwupana aar elelle elelleng gwudi denya, aa'ti ngwa ari ngwulem, aa'ti ngwa äbräjï ndi ïyï aar ru ngwïnäd ngwudi rlälï, aar be inggidi yi'ral yanni yijaw. 4 Aar ola ngwayu ngwanni ngwü'dï'rälü nunnu aar ämnï ngwuru ngwegen aar ämnï yïjü yegen, 5 aar määtä yigo'ro yegen, aar ju'ri, aar arngani ngwu'dun ngwe ngwegen, aar jayi yiguri, aar 'dengenaci ngwuru ngwegen nunnu aa'ti yere ya ji yanni yadi gäbïcï ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu a je ngwüjü calu mireny.

6 Ülädï ngwamal 'to aar määtä yigo'ro yegen. 7 Giyi'ral 'dar nga ru gora gegen ärrï gwe yi'ral yanni yijaw. Dünälü nga arri 'didanu ndi enggaci gwunga. 8 A ngwuja'ri ngwunga ele kayalu aa'ti ngwa ke ngwüjü ngwäy, nunnu aar gäbïcï güwänü gunga a yaaru ape nunnu ya'ti yere ya aar ye ari 'dengge.

9 Enggaca ngwïnädä aar 'dengenaci ngworta ngwegen giyi'ral 'dar, aar je äpïjï yiiru yanni yadi je gäbïcï aar jayanu, aa'ti la aar le garnati, 10 aa'ti la aar je iyada yu'rimi, aar be inggidi ndi ari liru yigor 'didanu ndi aar je ämnäcï. Nunnu kay gere 'dar, aar gäbïcï enggacing ngwüjü gwani Ngwaalu ngwuru Gilang gwege, ngwujayi ngwokta ngwüjü.

11 Ndi ari Ngwaalu ngwuma
'täjä yïmï'rälü yanni yadi ye
ngwüjï gïlängïdïnï 'dar. 12 Yati
nje enggaci ndi ari ar ïnyïnï
giyi'ral 'dar yanni yä'tüdï drü didi
Ngwaalu, ar gatani yamila yidi
dïdlä, ar elelle elelleng gwudi
määtä lingina, gwudi dünälü,
na ar elelle drü de didi Ng-
waalu gïdïdlänü ndee. 13 Anni
jicar ge'tajingalu gwudi jayanu
nunnu ngwü'tädälü, ila gwudi
näjï gwudi Ngwaalu ngwupa na
Gilang gwege gwani Yicu Kirictu.
14 Nginde gwanni gwayu gwani
alanga nunnu aar nje ü'rälü
giyi'ral 'dar yanni yiki. Aar nje
ju'riyi nono aar nje ruji ngwüjü
ngwüngün jücü ngwïtï je yigo-
ranu ndi ärrï yi'ral yanni yijaw.
15 Yäy yi'ral yiru giyee yanni ya
je enggaci ngwüjü. Or'temaja je, a
ngwe rimalu yeleny ye yunga 'dar.
Aa'ti dïjï dere da ang calu mireny.

3

Elelle gwudi dïkïrïjïn

1 Diwayiniya ngwengga ndi ari
aar 'dengenaci ngwelenya, a lanni
lati ruyi yelenya aar je 'dengenaci,
aar ji 'dï'däny ndi ärrï yi'ral yanni
yijaw. 2 Aa'ti la lo dïjü dere
ngwuja'ri ngwe ngwanni ngwuki
a be adatalu ji, a ätäjïdï gu'ru ji, a
jïlï ji 'didanu ngwüjï 'dar.

3 Ndi ari gwerre 'to a liru
ngwe'rr ar nyurtanu, aar nje
dudiyi, aar nje yamil na ami'ra
'dar ruji ngwïnäd. Ar ru
ngwu'rinya, ar ru ngwü'düny, a
nje ngwüjï ke ngwäy ar kajidi
ngwäy. 4 A be anni ma jayi liguri
gwudi Ngwaalu ngwuru Gilang
gwege na ämnï gwüngün gwanni
gwämnï nggwe ngwüjü 'tädälü,
5 ngwuminje be gïlängïdïyï.
Gwa'ti nje gïlängïdïyä gwani
dünälü gwere gwärrär, aar be
ani ïnä gwüngün. Ngwuminje be
gïlängïdïyï uyi gwe keng gwege
gwani lïngïnï mana gwanni
gwuyang aar nje gwä'räjälü
liyang Lïgï'rïm le 6 lanni Liju'ru
lanni lima aar nje bäläjä nono
Yicu Kirictu gwe gwuru Gilang
gwege. 7 Nunnu anni ma aar
nje dünïyälü yïmï'rü ye yüngün,
gwuma ar le emadi giyu'rinanu
na ndi ge'taji gwudi midi gwudi
gwur'taling. 8 Ngwuja'ri ngwee
ngwuru 'didanu. A nggwubu-
panga nga pälü ngwuja'ri ngwe
ngwee, nunnu a ngwüjï undi
ngwäy ngwanni ngwuma ämnï
Ngwaalu aar arngani yigo'ro
yegen aar je ge'taji ndi ärrï yi'ral
yanni yijaw. Yi'ral giyee yijaw aar
ru bile gwudi ngwüjï 'dar.

9 Nga be gatani garnating gwudi
ye'rr na ngwuja'ri ngwani utiti
ngwügürnä ngwürïny, garnati na
kadadi giyobo yidi Ngwüyäwüd,
ndi ari yi'ral giyee yati 'ti apu
bileng gwere aar be ru 'tur.
10 Gwanni gwati dugidiyi ngwüjü,
gïrïnyädï gwene nga o're nga
girinya mana. Nga be gäbïcï aa'ti
gwa gwe apajidi yi'ral yere. 11 Nga
gwa gu lenge ndi ari dïjï danni
diru gu no, dididu dima ke, dima
obalu ligo'ro le lüngün.

Ngwuja'ri ngwudi mï'rä

12 Manari nggwuma ang ükäcä
Artemajing walla Tiyakuj no, aa'ti
be nga gwerne ndi nyi ïlïjä
puprang kündär gani Nikupulij.
Ndi ari äny gwuma ari nggwa ji
ngenone digo de. 13 Ju 'dï'däny
giyi'ral 'dar nga gataji Jinajing
düwä gwanni gwurucida na Abu-
lujing gïdïlä degen nga je ombaji
ndi ari gilo limbuju yi'ral 'dar
yanni yibupaar je. 14 Lanni gilo
lacajidar le, aar lenge ndi gwuji
yiiru yanni yijaw aar ye gataji
ngwüjü düwä ngwanni ngwa'ti ätï
nunnu aa'ti elelle gwegen gwa ru
gwudi yami'ri.

2:14 2.14 Gwuruj 19.5

15 Lanni gilo nyii le ngene 'dar, lagannaga. Aganna ngwumaada ngwege ndi ämnï Ngwaalu. A yïmï'rü ji 'danggalu 'dar.

Ngwuja'ri ngwanni ngwullu je Bulij Bïlïmün Änï kitabanu

Doo'ra dükäjäär dani Bulij diju korkon anni üllïjïng dimaada düngün dani Bïlïmün ngwuja'ri ngwee. Gur gani Bïlïmün gïnänü. Ngwu'dun ngwüngün ngwati gu ngwïkïrïjïn o'rajidalu. Dïnäd didi Bïlïmün dabru dorta düngün dani Bïlïmün. Gaji ganni giju ge Bulij korkon aar mbudi Onejemo gwe gwanni gwuma ru doo'ra didi Yicu.

A Bulij gwä'rä Onejemong gidoorta düngün ngwuja'ri ngwe ngwükäcüng je Bïlïmünïng ndi aar o'rajidi Onejemo gwe ngwämnï ngwügwä'rï nono diwengga ndi Kirictu.

Yajang yidi ngwuja'ri

1. Aganni Bïlïmünïng (1.1–3)
2. Bulij gwuca Ngwaalinga yäy 'tu gwani Bïlïmün (1.4–7)
3. Bulij gwondaca Bïlïmünïng ngwämnï Onejemong ngwügwä'rï (1.8–22)
4. Aganni gwudi mï'rä na otaci Ngwaalingalu (1.23–25)

Ngwuja'ri ngwanni ngwüllïjä je Bulij Bïlïmünïng

1 Äny gwuru gwani Bulij gwanni nggwo giyirna gwani ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwani Yicu Kirictu. Diweengga dege dani Timijawuj daganna je.

Ngwuja'ri ngwee ngwükäcï nje dimaada dani Bïlïmün danni diru nyi de gimaad ndi apajidi yiiru yidi Yicu Kirictu. 2 Nyi aganni diwengga dege dani Apibiya na diweengga dani Arikibiyuj gwanni gwati nyii le ape yiiru yidi Yicu Kirictu yongra na nyi aganni gi'donga gidi Ngwaalu ganni gati acajidi ngwu'dun ngwunga.

3 Ara je gu yïmï'rü na adatalu ji gwudi Ngwaalu ngwanni ngwuru Papa gwege na Deleny dani Yicu Kirictu!

Bulij gwati ci Ngwaalinga yäy 'tu gwani ämnï gwudi Bïlïmün

4 Äny gwati ci Ngwaalinga yäy 'tu giyomon 'dar gwani nga minje otacalu. 5 Anaku ati nyi gu 'dingini ngwüjï yïkïrïjïïn ye yunga Gideleny dani Yicu na ämnï gwe gwunga ngwüjü ku ngwudi Ngwaalu. 6 Nyi be ari, a acajidi gwudi ämnï gwunga ngwüjïngä le ngwudi Ngwaalu ru 'didanu nunnu nga ätï bebereng 'dar giyi'ral yanni yijaw nda je ärrï ngwürïny ngwe ngwudi Yicu Kirictu. 7 Äny gwujayanu gwulleny nyi ojeme nono gwani mengga ämnï gwe gwunga ngwüjü ngwudi Ngwaalu. Anaku ma gu gäbïcï yigor yegen yima amanu.

Bulij gwondaca Bïlïmünïng Onejemo gwe

8 A be no, gwani mengga, ndi Kirictu nggwaadi 'ranu, ndi ang girnya dulu de nyi ärrïjï yi'ral giyee. 9 A be anaku ätï nda gu ämnïng Ngwaalu a ngwengga Ngwaalu, nyi be ari nunnu nggwadi ang päcälü aa'ti nunnu madinani gwüny 'dogo, a be 'to anaku jiny gu giyirna yani ondaci gwe güny ngwüjü ngwuja'ri Gideleny dani Yicu Kirictu. 10 Äny gwüpäcängälü gwani diweengga dani Onejemo gwanni gwuma ru nono gïjï güny, äny gwuma ru nono papa gwüngün anni jiny giyirna. 11 Nginde gwele gwerre gwa'ti ämbädi* 'dunggunga, a be gweneno, gwuma be amba 'dengge.

12 Äny gwuminyi gwä'rä aar ang o'raca gwani nono ma ang ü'rïcä

* **1:11** 1.11 Ngwürïny ngwani Onejemo ngwani “amba.”

ligor lüny. 13 Gwunaniny aadi aar nyi jicalu gito gito nunnu ngwuji ngwaalu ngwunga ati aar nyi äpïjï yiiru anaku jiny gu giyirna gwani ondaci ngwüjü nguwja'ri ngwanni ngwujaw ngwudi Yicu. 14 Nyi 'ti be jädï ndi ärrï yi'ral yere ya'ti ye ligor lunga aru nunnu yere yanni yijaw ya je ärrï na je ärrï ligor lunga aa'ti ya aar je linyaci yiima ye. 15 Ya gu mine ru ndi ari nginde gwugatananga giyomon giyee cong, nunnu aar ang o'raca gwur'tal. 16 Nginde gwa'ti ba be rüdï nono dïnäd 'dunggunga 'dogo, nginde gwupana gïdïnäd. Nginde gwuma ru diweengga danni dämnär. Ndi ari nginde gwuma ru dïkïrïjïn Ngwaalu. Gwämnïny gwulleny a be gwa ang ämnänï gwulleny 'dünggüny nono dïnädä dunga a dïkïrïjïn Gideleny dani Yicu.

Bulij gwubupa Bïlïmünïng ngwüdüdänïjï Onejemong

17 A no, manari nga gwatiny engga nono dimada ndi apajidi yiiru yidi Kirictu, mätï Onejemong nono aadi nyi gu määtä. 18 A be manari nginde gwärrïjängä yi'ral yere yiki, yaa gwümïnädängä dämjä nono dere, gäbïcä giligo'ro lüny. 19 Äny gwani Bulij äny gwullu ngwuja'ri ngwee guy ge güny äny gwa ang 'tücï. Äny gwa'ti jädï ndi ang ci äny gwümïnädängä dämjä nono dani ligo'ro lunga ndi ari äny gwuru gwurujanga dïkïrïjïn Ngwaalu guy ge güny. 20 Yäy gwani mengga gäbïcïny nyi mbuji jaying ngwäy 'dunggunga Gideleny, gäbïcä ligor lüny ngwamanu ndi ari nga gwuru dïkïrïjïn ndi Kirictu. 21 Äny gwülïngïdï ndi ari ngwuja'ri ngwee ngwuca je ngwe ngwa ji ngwa je ämnï 'di nga gwä'tüdänälü ngwa je ärrï ngwanni ngwonyadana. 22 Nga be ci 'to, gï'tïjïny ngwu'duna mama ngwanni ngwadi nyi gu ila nyi gu üllälü ma Ngwaalu ämnä otacing gwalu ndi ari aar nyi ïgïtïjä gay nyi ila 'danggalu.

Aganni gwudi mï'rä

23 Diweengga dani Ababraj danni diju nyi de giyirna gwani ondaci ngwüjü ngwuja'ri ngwudi Yicu, dagana je 24 na ngwoo'ra ngwuru gimaad güny ngwani Murkuj na Arictakuj na Dimaj na Luka, laganna je 'to. 25 Ara je gu yïmï'rü ji 'dar yidi Deleny dani Yicu Kirictu.

Ngwuja'ri ngwanni ngwüllïjäär je Ngwïbrü Äni kitabanu

Ya'ti linginna ndi ari yärü gwuru gwanni gwullu ngwuja'ri ngwee, aar be engganalu re'dr ndi ari gwanni gullu gwuru doo'ra de'te diru dïkïrïjïn dätäär yelenya giyi'doonga kaji ganni gati ge doo'ra dani Bulij üllïjï yi'donga yidi Ngwaalu ngwuja'ri. Ngwuja'ri ngwee ngwüllïjäär je Ngwüyäwüd ngwoko ngwanni ngwuma ru ngwïkïrïjïn aar je be mïmïnnï nono ndi gatani ämnïng Ngwaalu ngwegen ndi Yicu.

Ngwuja'ri ngwee ngwüpïdälü ojeme gwe gwudi Yicu ngwïkïrïjïn 'dar. Ngwinggida ndi ari nginde gwuru Gïjï gidi Ngwaalu, no nginde gwupana yelenya gïyï'rr yanni yati gu Ngwüyäwüd ämnädä. Yäy gu no, nginde gwojemana ngwïjïr ngwudi gitab ganni gu'rin 'di ngwupani gu'ru 'to ndi Müjä, gwanni gwapu yobo Ngwaalu ngwuje enggaci Ngwüyäwüd. Gwanni gwullu ngwuja'ri ngwee ngwinggida ndi ari Yicu gwurana gu'ru ngwur'dal ngwudi Ngwüyäwüd, ndi ari gwa'ti ape yi'ral yere yanni yiki no ngwube ge'te elelleng gwüngün ngwuru mï'rïnï nono gwanni gwumbutu ngwuru mï'rïnï nono gwanni gwümï'rädï gwani yi'ral yanni yiki yidi ngwüjï 'dar kaji 'dar.

Ngwuja'ri ngwudi gitab nggee aar nje enggaci ngwügürnä ngwojema ngwudi Ngwüyäwüd yi'ral ye yegen yanni yüllïnä kitabanu ganni gu'rin, lïgäbïcä Ngwaalinga aar jayanu ämnïcï gwe gwegen 'dünggüngün. Yäy gu no, gwanni gwullu ngwuja'ri ngwee ngwe diwayiniyi ngwïkïrïjïnä ndi ari ngindenga 'to aar gwuji ämnïcïng Ngwaalinga na aa'ti la dudanu yi'ral ye yanni yärrï je Yicu ngwuje enggaci ngwüjü.

Yajang yidi ngwuja'ri

1. Pani gwudi Gïjï gidi Ngwaalu (1.1–4)
2. Yicu gwupana gïyï'rr (1.5—2.18)
3. Yicu gwupana ndi Müjä na Jäjïwä (3.1—4.13)
4. Yicu gwuru di'ral dipa diru gi'ra (4.14—7.28)
5. Yicu gwapa gekajiding gwanni gwujayana (8.1—9.22)
6. Mï'rïnï nono gwudi gwäpïna gomonanu ge'te pu 'dar (9.23—10.31)
7. Loko lanni lidi Ngwaalu lanni lätï ämnïng Ngwaalu gwupa (11.1–40)
8. Gwujani gora gidi Yicu (12.1—13.19)
9. Otacalu gwudi mï'rä na aganni (13.20–25)

Gïjï gipana gu'ru gïyï'rr

1 Gwerre Ngwaalu ngwondaca ngwïjïrä aar ondaci ngwügürnä ngwege ngwuja'ri ngwe ngwani Ngwaalu yomonanu yonyadu na ngway ngwe ngwonyadanu, 2 a be giyomon giyee yidi gwodaning, gwuminje be ükäcä Gïjü güngün aar nje ondaci ngwuja'ri ngwüngün, ganni giming ätädä yu'rina yidi yi'ral 'dar, na ganni gige'teng ge dïdläyü. 3 Gïjï giru enyanu gwudi näjï gwudi Ngwaalu ngwulingani gi'remna güngün 'didanu, ngwümätädä yi'ral 'dar ngwuje ruyi yiima ye yidi ngwuja'ri ngwüngün. Anni ma aar nje ga'ru gwani ke gwege, nginde gwuma jalu kaama gidi Ngwaalu ngwanni ngwuru Papa gwupa kerala. 4 No nginde gwuma aar ätädä ngwaalinga ngwupana gïyï'rr anaku ru gu ngwürïny ngwüngün ngwanni ngwuma aar

je ätädä ngwani Gïjï ngwupana ngwürïny ngwegen.

Yicu gwupana gïyï'rr

5 Ndi ari Ngwaalu ngwa'ti ca gï'rrä gere ngwuja'ri ngwanni ngwondacung ngwe Kïjü güngün ngwuci,
“Nga gwuru Gïjï güny.
Gwene äny gwuma ru Papa gwunga.”
Ngwo're ngwari,
“Äny gwa ru Papa gwüngün
na nginde gwa ru Gïjï güny.”
6 Na mana anni ma Ngwaalu ükäjä Gïjü güngün ganni giru gi'ra gïdïdlä ngwari,
“A yï'rr 'dar yidi Ngwaalu gwucalu yirku ye.”
7 Na ndi ondaji gwani yï'rr, a nginde ari nu,
“Gwuge'ta yï'rrä yüngün yiru dirun
ngwuge'te ngwïnädä ngwüngün lïgä liru lingla.”
8 A be ndi ondaji gwani Gïjï, nginde gwaru nu,
“Yeleny yunga gwani Ngwaalu yadi jalu pupud,
nga gwa ruyi yelenya yunga gay ge gïdünälü.
9 Yima je ämnï yanni yïdünälü nga je be 'donya yanni yiki
yäy gu no, Deleny diru Ngwaalu ngwunga, dima ang mädïnïyänï kimaad gunga
jayanu gwe gwanni gwuma ara gwe bruti yelenya.”
10 Nginde gwaru 'to,
“'Tu'tu gwerre, gwani Deleny, nga gwuge'ta dïyäng
nga ge'te gere yiiru ye yidi guy gunga.
11 Giyee ya medadi, a gwa be jalu.
Ngwa mani 'dar ngwa ru nono ati gu ngwured mani.
12 Ngwa je 'rïkäjänü nono gwele ngwureda
ngwa gwurli nono ati gu ngwured gwurli diloya.
A be nga gwa jalu gwuru gwe'te gwe'te,
na ngwüdlä ngwunga ngwa'ti ngwa medadi.”
13 Ngwaalu ngwa'ti ca gï'rrä gere güngün ngwuja'ri ngwee ngwucung ngwe Gïjü güngün ndi ari,
“Jicinyalu kaama güny
'di nyi gäbïcï güwänü gunga nga ro'talu gora ge”?
14 Yï'rr 'dar yä'tüdï ngwügï'rïm ngwäpïjä Ngwaalinga yiiro? Yükäjäär je ndi äpïjï ngwüjü yiiru ngwanni ngwadi aar je ätädä yu'rina yidi gïlängïdïne.

2

Aa'ti ngaa lï'dädänü gilang gwe gwege

1 Ar be arngani ar geraji ngwänï mama ngwuja'ri ngwanni ngwu'dinginar je ngwani Yicu nunnu aa'ti a la 'rämbïrï. 2 Ndi ari ngwuja'ri* ngwanni ngwondaja je yï'rr ngwo ngwaalu ngwegen, na ngwüjï ngwe 'dar ngwanni ngwa kiyi yobo ngwa aar je rejaji, 3 yäy gu no, ya be ru'tana 'dengge ndi gwanna rerajing nggwee manari a lima ï'dädänü gwulleny gïlängïdïnï gwe nggwee gwupana? Gïlängïdïnï nggwee gwanni gwondaja gwe Deleny dani Yicu gwerre, ngindenga lanni li'dingina ngindeng aar nje gäbïcï nyii gu ïcïnä. 4 A gwe Ngwaalu 'to inggidi yi'remna ye na yiima ye yonyadana yati alliji ngwäjälü ndïr, na angidaci gwe ngwüjü yiiru yidi Lïgï'rïm lanni Liju'ru ngwuje gegenaci anaku naning gu.

A Kirictu ru dïjï dümnä

5 Ya'ti ani yï'rr yanni yima aar je ge'te ndi määtä dïdläyü danni

1:5 1.5 Mäjïmür 2.7 **1:5** 1.5 2 Jämüwïl 7.14 **1:7** 1.7 Mäjïmür 104.4 **1:9** 1.9 Mäjïmür 45.6–7 **1:12** 1.12 Mäjïmür 102.25–27 **1:13** 1.13 Mäjïmür 110.1 * **2:2** 2.2 Ngwuja'ri ngwondaja ngwe yï'rr ngwuru Yobo yanni yätädä je Ngwaalu Müjäng yï'rr ye.

dadi o'ra danni dondajar de gweneno ngwuja'ri ngwe ngwee. 6 A be yondajaar ye ngwaalu ngwe'te kitabanu gidi Ngwaalu ndi ari,

“Dïjï dümnä dani yärü dïgätädä
gu ngwäyänü,
gïjï gani yärü gidi dïjï dümnä
nunnu 'di nga ge arngani?
7 Gokeyananga gwooko gïyï'rr
nga giki gi'riba gidi yeleny
nga näjï nga jayi ngwäy
8 nga gï'tïjï ngwony 'dar ng-
wuje ro'talu gora ge ye-
lenya.”

Gï'tïjï gwe ngwony 'dar ngwuje ro'talu gora ge yelenya, Ngwaalu ngwuma 'ti dodana yi'ral yere nding je määtä yelenya. A be gweneno giyona ya'ti ar je änggädï ndi ari giyona yïmätïng je yelenya. 9 A be Yicu ru gwänggädär gwanni gwokeyaar gwooko gïyï'rr, nggwo gwuma aar giki gi'riba gidi yeleny gwani näjï gwuma aar gwe jayi ngwäy ndi ari gwümätï liguri gïdïrbänü ngwayi, nunnu a yïmï'rü ye yidi Ngwaalu ngwungelle yi'rany yani ngwüjï 'dar.

10 Ndi apada yïjü yonyadu ndi näjï, yädï gu ndi ari a Ngwaalu gäbïcï nginde gwanni gwuru doo'ra didi gilang gwegen ngwumbuti ngwaalu ku ïyï gwe dïrbä düngün.

11 Ye'te ye'te ndi ari gwanni gwati ju'riyi ngwüjü na lanni liju'riyaar je, liru ngwüjï ngwudi längïr le'te pu, no Yicu gwa'ti yaaru apu nding je urnidi ngwenggen. 12 Nginde gwaru nu,

“Äny gwa ondaji ngwürïny ngwe
ngwunga ngwänggärï
na gidiliganu didi gi'doonga,
äny gwa ang elngaji orta gwe.”

13 Na ngwo're ngwari,

“Gwunyi gu ämnäcï.”

Ngwo're ngwari 'to,

“Äny nggwo ngene na yïjï yunga
yanni yiminje ätädä gwani
Ngwaalu.”

14 A be anaku ru gu yïjï lingeno na yïn, nginde 'to lima ar le acajidi gwani lingeno legen nunnu yi'rany ye yüngün, ngwobedalu nggwo gwanni gwätï yiima yidi yi'rany nggwo gwuru dijego'rr. 15 Ndi ari ngwuje gwä'dälü ndi elelle 'dar gwanni gwelellaar gu gïyïnädänü yidi yedeny yidi yi'rany. 16 Ndi ari 'di'didanu ya'ti yani yï'rr yanni yigatajaar je düwä, a be yïjï ru yidi Äbräyïm. 17 Ndi ari yiru giyee yanni yïgäbïcä ngindeng ngwube ru nono ngwenggen gilingeno giyi'ral 'dar nunnu ngwuru dïnä na dir'dal danni diru gi'ra diru ligor le'te pu giyiiru yidi Ngwaalu nunnu a Ngwaalu düdänïjï ngwüjänü ndi ke gwegen. 18 Ndi ari nginde giligo'ro lüngün gwïyü dïrbä kaji ganni gïdäjäär ge, nginde gwätï ndi gataji ngwüjü düwä gwanni ngwa aar je ïdäjï.

3

Yicu gwupana ndi Müjä

1 Yäy gu no ngwänggärï ngwanni ngwuju'ru, ngwanni ngwacajidu ndi urnidi gwudi gerala gäbïcär ïrïyïng ngwäyälü gwalu ngwuji ndi Yicu, gwanni gwuru doo'ra dükäjäär ngwuru dir'dal danni diru gi'ra gwanni gwati ar gwe ondaji. 2 Nginde gwuruca Ngwaalinga ligor le'te pu ngwanni ngwuge'ta giyeleny nono rucu gu Müjä yiiru ligor le'te pu yanni yätädï je Ngwaalu yani ngwüjï ngwüngün. 3 Yicu gwuma aar mbuji ndi ari näjïnï gwüngün gwupana ndi Müjä, nono gwele ndi ari dïjï danni dati oda ngwu'duna dati aar näjänï

2:8 2.8 Mäjïmür 8.4–6 **2:12** 2.12 Mäjïmür 22.22 **2:13** 2.13 Ajaya 8.17 **2:13** 2.13 Ajaya 8.18

ngwu'dun ngwanni ngwüdädïng je. 4 Ndi ari ngwu'dun 'dar dïjï dati ji danni düdädï je, a be Ngwaalu ngwuru ngwanni ngwuge'ta yi'ral 'dar. 5 Müjä gwuru dïnäd diru ligor le'te pu ngwuja'ri 'dar ngwu'dun ngwudi Ngwaalu, elelle gwüngün inggidi yi'ral yanni yadi ye Ngwaalu ondaji kaji ganni gadi ila. 6 A be Kirictu gwuru ligor le'te pu nono gïjü giru gi'ra gidi ngwu'dun ngwudi Ngwaalu. Na alanga liru ngwu'dun ngwüngün, ma ar ämnäcï ndi ge'taji na ndi mätïnälü ndi ïrïngïnï gwege 'di a yomon medadi.

Obe düwä de gwanni gwati Ngwaalu ätädä dïjü

7 Yäy gu no, anaku aru gu Lïgï'rïm lanni Liju'ru ndi ari,
“Gwene manari ngaa lima 'dingini
ngwuja'ri ngwüngün,
8 aa'ti ngaa lundi giyi'ra yalu
anaku ru gu ngwügüürnä ngwalu gwerre ndi nyürtïjï
Ngwaalinganu
gaji ganni gïdäjäär ge Ngwaalinga gïtäny.
9 Anni ïdäjärïny ngwügüürnä ngwalu aar nyi ïdäjï aar engga
yiima yüny yanni yärrï nje ngwüdläyü 'dï kwo'rongo (40).
10 Yiru giyee yanni yïgäbïcïny a
nyi be güündä ape kimaad nggone nyi ari.
‘Yigor yegen yïlädälü 'ter yomon 'dar
na ngindenga lima dodani gay güny.’
11 No, a nyi güündä ape nyi mï'rï yi'rany nyi ari,
‘Ngindenga la'ti la änï a'tur ndi obe düwä de 'dünggüny.’ ”
12 Ombajar je be ngwänggärï, ndi ari aa'ti gwere 'danggalanu gwa ji gwätï unding gi'ra ndi ämnï Ngwaalu ngwo're Ngwaalinga kay ngwanni ngwumidu. 13 Ngaa be or'temajidi yomon 'dar anni juna yomon gwene nunnu aa'ti gwere gwa ji gwundu ki'ra ndi yi'ral ï'däjänü yanni yiki. 14 Alanga lima ila ndi acajidi ndi Kirictu manari a lima mätïnälü 'dï'däny ndi ïcïnädä gwanni gwätär gwerre ar gu ru yigor ye'te pu 'di a yomon medadi. 15 Nono giyee yaraar ye gweneno ndi ari,
“Gwene, manari ngaa lima
'dingini ngwuja'ri ngwüngün,
aa'ti ngaa lundi giyi'ra yalu
anaku ru ngwügüürnä ngwalu gwerre ndi nyürtïjï
Ngwaalinganu
gaji ganni gïdäjäär ge Ngwaalinga gïtäny.”
16 Yärüngä liru lanni li'dingina Ngwaalinga aar be nyurtanu? Lä'tüdï mene 'dar lanni lï'tüyä je Müjä ken gani Mijire? 17 Yärüngä liru lanni lapiya Ngwaalinga gündä ngwüdläyü küü'rï rom? Lä'tüdï mene lanni liki ngwäyänü Ngwaalu lanni lima ayi gïtänye? 18 Na yärüngä liru lanni lïmï'rïcä je Ngwaalu yi'rany ndi ari la'ti länï ndi obe düwä de 'dünggüngün a'tur manari lä'tüdï mene lanni lïnyürtïjänü? 19 No, a länggädï ndi ari lima 'ti burna ndi änï gwani yigor yegen ya'ti ämnä Ngwaalu.

4

Obe düwä de didi ngwüjï ngwudi Ngwaalu

1 Yäy gu no anni juna ngwuja'ri ndi ele ngwanni ngwaru ngwe Ngwaalu gwani änï ndi obe düwä de 'dünggüngün, arnganar be nunnu aa'ti gwere 'danggalanu gwa ami'rati ndi änï. 2 Ndi ari 'to liminje ondaci ngwuja'ri ngwanni ngwujaw anaku ondacaar je gu 'to, a be ngwuja'ri

3:11 3.11 Mäjïmür 95.7–11 **3:15** 3.15 Mäjïmür 95.7–8

ngwanni ngwu'dinginaar je ngwuma je 'ti ngwuja'ri ärrü yi'ral yere yijaw, ndi ari lanni li'dingina lima 'ti ämnä ngwuja'ri ngwanni ngwu'dinginaar je.

3 A be gwenene alanga lanni lima ämnï ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu, a la änï ndi obe düwä de anaku ma gu Ngwaalu ari,

“Yäy gu no a nyi güündä ape nyi mï'rï yi'rany nyi ari,
‘Ngindenga la'ti la änï a'tur ndi obe düwä de 'dünggüny.’ ”

Gwaru gu ma ni ari yiiru yüngün yima medadi 'tu'tu anaku ge'teng gu dïdläyü. 4 Ndi ari yiming ye yondaji ngwaalu ngwe'te yani gomon ganni giru Kwo'ra tä'rïl ngwuja'ri ngwe ngwee ndi ari, “Na gomon ganni giru Kwo'ra tä'rïl, Ngwaalu ngwübïdï düwä de giyiiru 'dar yüngün.” 5 Na mana ngwuja'ri ngwe ngwee ngwaru ngwee ngene, a nginde ari, “Ngindenga la'ti la änï a'tur ndi obe düwä de 'dünggüny.”

6 Giyona ndi ele ndi ari loko la ji la änï ndi obe düwä de, na lanni londacaar je ngwuja'ri gwerre, la'ti ändï ndi ari linyurtanu. 7 Yäy gu no, Ngwaalu ngwo mana ngwuge'ta gomonalu ge'te gicung Gwene, luubu anni ma aji ngwondaja lingla le lidi Däwüd ndi ari,

“Gwene, manari ngaa lima 'dingini ngwuja'ri ngwüngün,
aa'ti ngaa lundi giyi'ra yalu.”

8 Ndi ari adinari a je Jäjïwä änïjï ndi obe düwä de, Ngwaalu ngwa'ti ngwadi o're aar ondaji ngwuja'ri ngwee mana ngwani gomon gi'ter. 9 Giyona be ndi ele, yani gomon ganni giru Kwo'ra tä'rïl gidi obe düwä de didi ngwüjï ngwudi Ngwaalu. 10 Ndi ari gwere gwanni gwa änï ndi obe düwä de didi Ngwaalu, gwa obe düwä de 'to giyiiru yüngün, nono anaku übïdï gu Ngwaalu düwä de giyiiru yüngün. 11 Yäy gu no, ar be ji 'dï'däny ar änï ndi obe düwä de nunnu aa'ti gwere gwa ji gwï'dï kora gidi ngwügüürnä ngwone gwani nyurtanu gwegen. 12 Ndi ari ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu ngwo ngwumidu ngwapu yiiru. Ngwätänä yïnï kalal ganni giru yïnï ngwurel rom, gati ü'rü lingina na lïgï'rïm, ngwänï giyircenyanu na gïyüjänü ngwati lenge ya'ranya na elelle gwudi ligor lidi dïjï. 13 Yere ya'ti yanni yïgï'tïnä gïdïdlä ya'ti linginna ngwäyänü Ngwaalu. Yi'ral 'dar yijalu mbüny aar jalu wir ngwäyänü Ngwaalu ngwanni ngwa ji ngwunje otacalu.

Yicu gwuru dir'dal danni diru gi'ra

14 Yäy gu no, anni ru Yicu Gïjï gidi Ngwaalu dir'dal dege danni diru gi'ra gwupana, gwanni gwuma madini ngwänï giyerala, ar be mätïnälü 'dï'däny ndi ämnï gwege 'dünggüngün gwanni gwati ar gwe ondaji. 15 Ndi ari alanga liru lidi dir'dal danni diru gi'ra dätï yiima, ndi lenge ami'rating gwege, ndi ari nginde gwïdäjäär yi'ral ye 'dar nono alanga je ngwu'ti ärrü yi'ral yere yanni yiki. 16 Ar be gatu yigoralu yege ar 'donggaci didu'ri didi yïmï'ru yüngün nunnu ar ïnä ar mbuji yïmï'rä ar nje dege'daji gaji nggee ma ar je bupi.

5

1 Ngwur'dal 'dar ngwanni ngwati ru yi'ra ngwati aar je äbrï ngwüjänü aar je alliji aar ape giiri na aar ji ngwüjü giyi'ral yidi Ngwaalu aar angidaci Ngwaalinga aar ge'te mï'rïnïng nono gwani ke. 2 Ngwätï yiima ndi jïlïjï ngwüjänü ngwanni ngwa'ti lïngïdï ngwududu, ndi ari nginde

4:3 4.3 Mäjïmür 95.11 **4:4** 4.4 Täküwïn 2.2 **4:7** 4.7 Mäjïmür 95.7–8

'to gwuru dïjï dami'ratu. 3 Ndi ari yiru giyee yïgäbïcä ngindeng ngwümï'rïnï nono gwani ke gwudi ligo'ro lüngün, na 'to gwani ke gwudi ngwüjï.

4 Dïjï dere da'ti dapu näjïng nggwee gwudi ape giiri gidi dir'dal diru gi'ra ligo'ro le lüngün. A be Ngwaalu ru ngwati urnidi anaku urnida gu Ngwaalu Aruuning ndi ru dir'dal danni diru gi'ra. 5 No Kirictu 'to gwa'ti apu näjïng giligo'ro lüngün ndi ru dir'dal danni diru gi'ra. A be Ngwaalu ru ngwuca nu, “Nga gwuru Gïjï güny, gwene äny gwuma ru Papa gwunga.” 6 A nginde gwondaja gu ngwaalu ngwu'ter ngwari,

“Nga gwuru dir'dal yomonalu
pipi'ri'ti
gïdï'rïny didi yir'dal yidi
Mälïkï Jadig.”

7 Giyomon yidi Yicu yanni yijung ye ngene gïdïyängälü, gwotaca Ngwaalingalu ngwuje päcälü ngwudugi yal ye yipa gwani nginde gwanni gwätï yiima nding gïlängïdïyï giyi'rany, aar 'dengenaci nunnu denya na 'dengenaci gwüngün. 8 Nginde gwuru Gïjï, ngwube lenge ndi 'dengenaci Ngwaalinga ngwuja'ri ngwe ngwanni ngwïyüng gu dïrbä 9 anni mung je gu mbütï, nginde gwuma ru gay gidi gïlängïdïnï gwudi gwur'taling gwudi ngwüjï 'dar ngwanni ngwa 'dengenaci 10 na nginde gwäbrü Ngwaalu ngwuru dir'dal danni diru gi'ra gïdï'rïny didi yir'dal yidi Mälïkï Jadig.

Mätïnälü 'dï'däny ndi ämnï Ngwaalu gwalu

11 Yi'ral giyo yonyadu yïmïnï nje ndi ara je ondaci. A be yundu ndi ara je enggaci ndi ari ngaa ru ya'ranya yoko ndi lenge. 12 Ndi ari gaji ge nggee ngaa ladi be ji ndi ru ngwoorta, ngaa gilo be linana dïjü ara je enggaci gatu yora ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu ngwanni ngwuru 'didanu ara je gu gwä'räcänü mana. Nga nga gilona liru nono yïjü yanni yoko yinana ndi i'ri yan ya'tina lengedadu ndi eny enying gwanni ngwojemanu!

13 Gwere gwanni nggwona ndi i'ri, nggwona gwuru gïjï goko gwa'ti gu na ngwuja'ri ändänü ngwani dünälü. 14 A be ngwong ngwudi eny ngwanni ngwojemanu, aar be ru ngwudi ngwüjï ngwanni ngwuma pe ngwuma bebere ngwanni ngwuma je ngwuja'ri madinanu ngwïdïtänä gu yigo'ro yegen yomon reny ndi lenge ndi ari yiru giyene yanni yijaw na yiru giyene yanni yiki.

6

1 Yäy gu no, ar be gatani enggacing gwudi yogo gwanni gwü'dï'rär gwe gwerre gwani Kirictu, ar ele ndi pe ar bebere bebereng gwanni gwubirlu. Aa'ti a la ji ba be ndi ge'te gay gidi ondaji gwani jo'renyani giyi'ral yanni yati nje oktada giyi'rany na gwani ämnï Ngwaalu, 2 na awa ndi inggidi gwani nyïnyïnï yaw ye, gwani alliji ngwüjü ngwuy nono, gwani 'dï'rï gwudi ngwüjï ngwayu na gwani obalu ngwüjï ngwe gwudi Ngwaalu gwudi gwur'taling. 3 Yi'ral giyee 'dar ya ar je ärrï ma gu Ngwaalu ari.

4 Ndi ari yojema ngwüjï ngwanni ngwuma aar je enggaci aar ngille angidajing gwudi gerala, ngwanni ngwuma acajidi Gïlïgï'rïm lanni Liju'ru, 5 ngwanni ngwuma ngille jaying gwani ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu na gwani yiima yidi Ngwaalu gïdïdlä didi gwodaning, 6 ndi ari manari lima ï'dï aar gatani ämnïng

5:6 5.6 Mäjïmür 110.4

Ngwaalu, la'ti la aar je gwä'rä ndi jo'renyana, ndi ari ndi dudi gwegen, lima o're lima pä Gïjü gidi Ngwaalu kü'rï na gima aar apiyi yaaru ngwäyänü ngwüjï.

7 Yi'ral giyee yiru nono gwele dïyäng danni dati gere pï yomon reny ati ngwü'tücä ngwüjü ngwanni ngwükwüdï yuula yijaw nunnu yiru yanni yïkwüdädää, dati Ngwaalu onjaci. 8 A be Ngwaalu ngwati 'täjï ngwünyü gïdïyäng danni da'ti jaw dati 'tüyä ngwügä ngwü'tüyä yanya. Na da gätïnï gïlïgä da ü'dïnï ma yomon medadi.

9 'Di minyii gu ni ondaji no lani ngwumaad, nyii gilo 'to lïcïnänü ndi ari giyo yäti je yanni yijayana yanni yati a je oktada ndi gïlängïdïnï. 10 Ngwaalu ngwä'tüdï dïrïgïnä, nginde gwa'ti gwa dodani yiiru yalu na ämnï gwalu gwanni gwuma aang enggaci ngindeng anaku äpïjï gu ngwüjü ngwüngün yiiru na ngwona ngwati a je äpïjï yiiru. 11 Libupa je 'dar a dïjï de'te de'te lenge unding ngwäy nggwee 'di aar ila ndi medadi, nunnu ara je Ngwaalu onjaci giyi'ral yalu yanni yige'taja gu ndi ape. 12 Nyii la'ti mïnä ndi aang ru ngworony, ngaa be gwuji gora ge'te ge'te gidi ngwüjï ngwanni ngwämnä Ngwaalu aar or'temaji no aar ape yu'rina yanni yaru ye Ngwaalu.

Yi'ral yanni yaru ye Ngwaalu yadi ji

13 Anni ma Ngwaalu ci Äbräyïmïng ngwuja'ri ngwe ngwüngün, ngwümï'rïdï yi'rany giligo'ro lüngün anaku aa'ti gu gwere ju gwanni gwupana 'dünggün nding gwe mï'rï yi'rany. 14 Ngwuci, "'Didanu, äny gwa ang onjaci äny gwa ang ruji papa gwudi ngwüjï ngwonyadu."

15 No anni ma gu Äbräyïm dünïcï ngwuja'ri ngwuje mätïjï liguri, yiming je ape yanni yica ye Ngwaalu.

16 Ngwüjï ngwati mï'rï yi'rany dïjï de danni dipana 'denggen, na mï'rï yi'rany gwati ätïyï yi'ral ngwäyänü yaraar ye aar ü'rü ngwüjänü. 17 Ndi ari Ngwaalu ngwümïnä 'didanu ndi inggidi ndi ari ngwüjï ngwanni ngwadi ape yu'rina yanni yarung ye aar lenge ndi ari Ngwaalu ngwati 'ti gwürlïnä gïdrü düngün a'tur gwani bupi nggwee, no nggu be mï'rädä yi'rany. 18 Ngwaalu ngwärrü yi'ral giyee nunnu yi'ral ye rom yanni yati 'ti gwurlu, yojema Ngwaalu ndi ü'rü yi'du'ru. No alanga lanni lima gu abrada ndi mätänï ndi ge'taji gwätädäär nje, gwa ar gu or'temaja gwulleny. 19 A lätï ndi ge'taji nggwee gwuru nono gudu'ru giru laaba gidi lïgï'rïm gwati nje ojeme nono gwümätïnälü ndom gwa'ti lagadalu. Ge'taji nggwee, gwati nje gwe ele drü dänü ngwaalu ngwanni ngwuju'ru kobo gidi Ngwaalu gilu'ralanu lidi dired danni düllälü. 20 Ngwaalu ngwanni ngwuma gu Yicu, gwanni gwuma madinani 'dengge nggu änï gwani alanga. Nginde gwuma ru dir'dal danni diru gi'ra pupud gïdï'rïny didi yir'dal yidi dir'dal dani Mälïkï Jadig.

7

Dir'dal dani Mälïkï Jadig

1 Mälïkï Jadig nggwee gwuru deleny didi ngwaalu ngwani Jälïm ngwuru dir'dal didi Ngwaalu ngwudi gerala. Dimbudar Äbräyïm gwe gwo'ra gïyäärä yanni yidamu ye ngwelenya ngwe'te na dir'dal ndoo onjaci Äbräyïmïng, 2 a Äbräyïm gwällïjï

6:14 6.14 Täküwïn 22.17 **7:1** 7.1 Täküwïn 14.17–20

gi'ra ngwong 'dï 'dar ngwanni ngwümätïng je gïyääränü. Gwerre gwerre, ngwürïny ngwani Mälïkï Jadig ngwani, “deleny didi dünälü.” A nginde ani 'to, “deleny didi Jälïm” gwani, “deleny didi adatalu.” 3 Da'ti linginna mbumbung ngwu'ti linginna nanning, ngwu'ti linginna dimo'ra didi ngwügüürnä ngwüngün, ngwu'ti linginna yomon yüngün gwerre ngwu'ti ätï mï'räng gwudi midi, dijalu diru nono Gïjü gidi Ngwaalu ngwuru dir'dal didi gwur'taling.

4 Ïrïyä 'di ngwäyälü 'dogo ndi ari gu'ru güngün giru 'taa 'di a papa gwani Äbräyïm gwällïjï gi'ra ngwong 'dï 'dar ngwanni ngwümätïng je gïyääränü! 5 Na yobo yati ari a ngwüjï gïlängïr lidi Lawi ngwanni ngwuma ru ngwur'dal uti yi'ra ngwong 'dï ngwüjï ngwudi Yïjïräyïl ngwuru ngwüjï ngwegen anni ari ngwüjï ngwegen ngwuru ngwüngüürnä ngwudi Äbräyïm. 6 A be dï'rïny didi dir'dal dani Mälïkï Jadig, da'ti ü'rädï gïlängïr lidi ngwügüürnä ngwudi Lawi, ngwube ape yi'ra ngwong 'dï ndi Äbräyïm ngwonjaci Äbräyïm gwanni gwätï ngwuja'ri ngwanni ngwuca ngwe Ngwaalu.

7 Ngwüjï 'dar ngwülïngïdï ndi ari gwanni gwupana gwati onjaci ngindeng gwanni gwokana. 8 A be gwani ngwur'dal ngwanni ngwati uti yi'ra ngwong 'dï ngwüjü, ngwuru ngwüjï ngwümnä ngwadi ayi. A be gwani Mälïkï Jadig, gwanni gwügwällïjä Äbräyïm gi'ra ngwong 'dï, gitab gidi Ngwaalu garu nu, nginde gwuru dïjï danni dadi ele ndi midi gwur'tal. 9 A la gu mine ari ndi ari anni ge'ta Äbräyïm gi'ra ngwong 'dï, Lawi, gwanni gwati uti yi'ra ngwong 'dï, gwuge'ta 'to gi'ra ngwong 'dï. 10 Ndi ari Mälïkï Jadig, anni mbudaar Äbräyïm gwe, Lawi gwujuna gilaranu lidi dïgüürnä düngün dani Äbräyïm.

Yicu gwuru dir'dal nono Mälïkï Jadig

11 Anni ätädï Ngwaalu ngwügürnä ngwudi Lawi yir'dala, gwätädï 'to ngwüjü ngwudi Yïjïräyïl yobo gaji ge'te ge'te. A be mbuti gwa'ti ju giyir'dal giyee. No aar be ojeme ndi ari a bupi ji gwani dir'dal di'ter diru nono Mälïkï Jadig ngwu'ti rüdï nono Aruuning. 12 Ndi ari manari gwürlï gwuma ji gwani yir'dal, gwürlï gwa ji 'to gwani yobo. 13 A be Deleny dege dani Yicu, gwanni gwondacaar gu yir'dala giyee, gwuru gïïlü gi'ter, gwere gwa'ti gwudi gïïlü nggoo gwapu yir'dala a'tur gidagad gomon gere. 14 Ndi ari yilinginna ndi ari Deleny dege dï'tüdï gïlängïr lidi ngwüjï ngwudi Yäwüdä, na gïïlü nggee gidi Yäwüdä ga'ti ge yobo yidi Müjä ondaju ngwuja'ri ngwani yir'dal.

15 Yi'ral giyee yaru nyi ye, yilinginna gilingenalu ndi ari yondaja gwani dir'dal di'ter danni diru nono Mälïkï Jadiging dima ila gweneno, 16 nginde gwanni gwapu yir'dala ya'ti gï'tïnä dïmürä de didi ngwüjï ngwümnä, aar be gï'tïnï dïmürä de didi yiima yidi midi gwüngün gwudi gwur'taling. 17 Ndi ari yündäjïnä gitabanu gidi Ngwaalu yaru nu,

“Nga gwuru dir'dal yomonalu
gwur'tal,
nono Mälïkï Jadiging.”

18 Ngwuja'ri ngwudi yobo gwerre, ngwuma gï'tïnï gay ge'te ndi ari gwami'ratu gwa'ti mbutu giyiiru 19 ndi ari yobo ya'ti ya mbütïyï yi'ral yere, a be gaji ge'te ge'te,

7:17 7.17 Mäjïmür 110.4

liminje ätädä ge'tajing gwujayana gwunje 'donggaji Ngwaalu.

20 Yi'ral giyee ya'ti ärrïnälü no,
yïmï'rïdäär ye yi'rany! Ngwur'dal
ngwoo ngwuru ngwügüürnä ng-
wudi Lawi ngwa'ti aar je mï'rïcä
yi'rany, 21 a be nginde gwani
Kirictu gwuru dir'dal mï'rï gwe
yi'rany anni ma Ngwaalu ci nu,
“Deleny diru Ngwaalu dïmï'rïdï
yi'rany
na nginde gwa'ti gwa gwä'rï
ngwuja'ri ngwüngün,
‘Nga gwuru dir'dal gwur'tal.’ ”
22 Mï'rï gwe yi'rany nggwee, Yicu
gwuma ru änïjälü gwudi gekajidi
gwanni gwujayana.

23 Kaji nggee yima ji ndi ari
ngwur'dal ngwuju ngwonyadu
ngwuru ngwügüürnä ngwudi
Lawi, a be anni aa'ti je yi'rany
gäbïcä ndi ape yir'dala aar jalu
gwur'tal, 24 a be Yicu gwumidu
gwur'tal, nginde gwapu yir'dala
yidi gwur'taling. 25 Yäy gu no,
nginde gwätï yiima ndi mbütïyï
gïlängïdïyïng ngwüjü ngwanni
ngwadi ila Ngwaalu nginde gwe,
ndi ari nginde nggwo gwumidu
gwur'tal ndi mandi 'dengge
ngwotaci Ngwaalingalu gwani
alanga.

26 Dir'dal danni diru gi'ra diru
gu no, dati nje gï'tïjï buping
gwege, nginde gwa ru gwanni
gwuju'ru, gwujaw nono, Ngwaalu
ngwuma äbrï Yicung ngwüjänü
ngwanni ngwuki, ngwallijala ker-
ala. 27 Gwä'tüdï nono dir'dala
ndoo danni diru gi'ra, nginde
gwa'ti ätï ndi mï'rïnï nono giy-
omon giyomon, gwerre gwerre
gwani ke gwüngün, ngwube o're
ngwani ke gwudi ngwüjï. Nginde
gwümï'rïnä nono gomonanu ge'te
pu gwani ke gwegen kaji ganni
giming ge mï'rïnï nono ligo'ro le
lüngün. 28 Ndi ari yobo yati alliji
ngwüjü ngwanni ngwami'ratu aar
ru ngwur'dal ngwanni ngwuru
yi'ra a be mï'rï yi'rany gwudi
Ngwaalu gwanni gwujana giyobo,
gwallija Gïjü güngün ganni gim-
butu giyir'dal gwur'tal.

8

Dir'dal danni diru gi'ra gidi gekajidi gwanni gwuyang

1 Ngwuja'ri ngwanni ngwadi
ar ngwe ari ngene ngwuru ng-
wee, ndi ari alanga lätï dir'dala
danni diru gi'ra diru gu no, danni
dijalu kaama ngwudu'ri ngwudi
Ngwaalu ngwuru Deleny kerala.
2 A nginde gwuru dïnäd dani
Yicu gwanni gwäpïjä Ngwaalinga
yir'dala ngwaalu ngwanni ng-
wuru gä'tä 'didanu a Deleny ru di-
gege'ta, ga'ti gï'tïnä dïjï de dümnä.
3 Dir'dal danni diru gi'ra
dere dati aar alliji ngwügï'tïjï
Ngwaalinga angidajing na mï'rïnï
nono gwudi ngwüjï na gu no yiru
gu ye'te ye'te gidir'dal ndee ndi
ätï yi'ral yani ligo'ro lüngün 'to
ndi gätïjï Ngwaalingalu. 4 Adinari
gwuru gwudi dïyängälü, gwa'ti
gwadi ru dir'dal, ndi ari ngwüjï
ngwuju ngwanni ngwati gatu
angidajingalu anaku ondaja gu
yobo yidi Müjä. 5 Ngwati ape yiiru
giyee yanni yiru ngwü'rïmbïl
aar ru diil didi gä'tä ganni
giru 'didanu nggo kerala. Yiru
gu ye'te ye'te anaku gaji gidi
Müjä. Anni mung ru gwadi
pä gä'tä ganni giju'ru, gwuca
Ngwaalu, “Diwayina gu ndi ari
nga ge'te yi'ral 'dar aar o'rani
yi'ral anaku enggacara je gu
Ngwaalu kenala.” 6 A be yiiru
yanni yätädï je Ngwaalu Yicung,
yipana giyiiru yegen anaku pana
gu gekajidi gwanni gwurung
gu dartan ndi gekajidi gwanni
gwu'rin, na yïgï'tïnä ngwuja'ri
ngwe ngwujayana ngwaru ngwe
Ngwaalu.

7:21 7.21 Mäjïmür 110.4 **8:5** 8.5 Gwuruj 25.40

7 Ndi ari adinari yere ya'ti yiju
yiki ndi gekajidi gwudi gwerreng,
gay ga'ti ba be gadi ji gani gekajidi
nggwee gwuyang. 8 A be Ngwaalu
ngwänggädï keng gwudi ngwüjï
ngwube ari,
“Gaji nggo gïndï
äny gwa ge'te gekajiding
gwuyang ngwüjï
ngwe ngwudi Yïjïräyïl
na ngwüjï ngwe ngwudi
Yäwüdä.
9 Gwa'ti gwa ru nono gwanni
gwuge'teny gwerre
ngwügüürnängä ngwe
ngwegen
kaji ganni giminje ge määtä guy
ge
nje okta nje 'tüyä ken gani
Mijir,
ndi ari ngindenga la'ti rucu gekajiding gwüny ligor le'te pu,
a liminje gwürläcï lu'ra.
10 Gekajidi gwuru nggwee gwanni
gwadi nyi ge'te ngwüjï
ngwe ngwudi Yïjïräyïl
ma gaji ele nggone, a gu Deleny ari.
Äny gwa ge'te yobo yüny
giyi'ranyanu yegen
na nje ulli giyigoranu yegen.
Äny gwa ru Ngwaalu ngwegen,
na ngindenga la ru ngwüjï
ngwüny.
11 Gwere gwa'ti ba be ngwenggaci
dïjü dijacidaar de,
na gwere gwa'ti ba be gwa
enggaci gwenggen ngwuci,
‘Lïngïdï Delenya,’
ndi ari ngindenga 'dar liny lenge,
lanni lokana 'denggenanu na
lanni lipana 'denggegenanu.
12 Ndi ari linje düdänïjänü gwani
ke gwegen
na la 'ti ba be linje düwäyïnïjï
keng gwegen.”
13 Ngwaalu ngwuma ari gekajiding nggwee gwuru gwanni
“gwuyang,” nginde gwuming ape
nggwoo gwuju gwerre gwuming
ruji gwu'rin. Na gwanni gwuru
gwu'rin ngwuru yïmäyïn, nggwo
gito gwadi ele ndi dudi.

9

1 A be gekajidi gwudi gwerreng gwätï dïmürä didi äpïjï Ngwaalinga yobo na ngwaalu ngwudi yobo 'to gïdïyängälü. 2 Gä'tä
gïpänä ngwaalu ngwoo ngwudi
yobo. Poor kubanu gidi Gä'tä, gätï
gudina gidi lamba, a gu dümbür
ji a gu yon yidi gatalu ji, ngwaalu
ngwee, ngwucaar je Ngwaalu ngwanni Ngwuju'ru. 3 Gilu'ranu
ngwaalu ngwudi Gä'tä ngwanni
ngwüjädï gïdrü ngwü'rïdäär jänü
dired de danni düllälü, ngwucaar je ngwaalu ngwanni Ngwuju'rana. 4 Dagad diju gu
didi yilun dïgï'tïnä dab de a gu
Dïmbür ji didi gekajidi dïbï'rüjïnä
dab de. Dümbür ndee, diju gu
gimo giru dab gätï ngwonyanu
ngwudi eny ngwani män, na
duura didi Aruun danni didogana
länï lïgïnyä, yo'rr yiru yimindi
yanni yüllïnä gu ngwuja'ri ngwudi gekajidi. 5 Gïdïmbürälä
ndoo, ngwü'rïmbïl ngwudi yï'rr
rom yidi näjï yicaar je Järïbïm yiju
gu aar ïlädä ngwaalingalu ngwudi
düdänïjänü gwudi ke. Gaji ga'ti
ndi inggidi yi'ral giyee yere yere
gweneno.
6 Anni ma aar gu gege'te yi'ral
ku aar gu ele no, ati ngwur'dal
änï giyomon giyomon ngwaalu
ngwoo ngwüjädälü poor ati aar
gu ape yiiru yidi yir'dal. 7 Ati be
dir'dal danni diru gi'ra ru 'dogo
dati änï ngwaalu ngwoo ngwüjädï
gilu'ru, ating gu änï 'dogo gomonanu ge'te pu gïdïdlä, ating 'ti
ändï a'tur ngwuy ngwanu, ating be änï yïn ye yanni yating
je gatalu yani ligo'ro lüngün na
yani ke gwudi ngwüjï ngwanni
ngwati ärrï yi'ral yanni yiki la'ti
gu lïngïdï. 8 Lïgï'rïm lanni Liju'ru

8:12 8.12 Ärmïyä 31.31–34

linggida dïmürä de ndee ndi ari alanga la'ti la änï ngwaalu ngwanni Ngwuju'rana manari gä'tä gidi äpïjï Ngwaalinga yobo gidi gwerreng nggona giju. 9 Yiru dï'rïmbïl ndi aar nje enggaci gweneno ndi ari angidaji na mï'rïnï nono gwanni gwati aar gatalu, gwa'ti burna ndi ju'riyi ligor nono lidi dïjï danni dati äpïjï Ngwaalu yobo.

10 Gwani 'dogo yi'ral yidi eny na ïyï na yonyadanu yi'ter yani dïmürä didi uni nono poor aar ru dïmürä ndi äpïnï 'di a gaji ila gidi yir'dal gïdï'rïny danni diyang.

Gekajidi yïn ye yidi Yicu

11 A be anni ma Kirictu ila gwuru dir'dal danni diru gi'ra gidi yi'ral yanni yijaw giyee ngene, nginde gwuma änï kä'tänü gojemana gimbutu ga'ti gï'tïnä ngwuy ngwe ngwudi dïjï dümnä. Gä'tüdï gong gïdïdlä, nggo kerala. 12 Gwa'ti ändï yïn ye yidi yüwä na yïndrï, gwändï ngwaalu ngwoo Ngwuju'rana gomonanu ge'te pu bupud yïn ye yidi ligo'ro lüngün. Aar nje ye ü'rälü giyirna yidi yi'rany nunnu ar gu mida gwur'tal. 13 Yïn yidi yüwä na yïndrï na ngwaaru ngwudi yïndrï yu'du aar ngwe gwürä ngwüjü ngwürngü lingina aar ju'riyi lingina nono poor. 14 Manari giyee yiru gu no, ya be ru'tana yanni yärrïnä yïn ye yidi Kirictu. Lïgï'rïm le lidi gwur'taling, gwügätï ligo'ro lüngün ngwuru mï'rïnï nono gwanni gwumbutu Ngwaalu. Yïn yüngün ya ju'riyi yigor yege giyi'ral yanni yati apa yi'rany, nunnu ar äpïjï Ngwaalinga yiiru ngwanni ngwumidu!

15 Yiru giyee yanni yïgäbïcä Kirictung ngwuji gidiliganu aar nje gekajidi Ngwaalinga le gekajiding gwanni gwuyang, nunnu alanga lanni lurnida je Ngwaalu, ar ape yu'rina yidi gwur'taling yanni yaru ye. Ndi ari Kirictu gwärrü yi'ral giyee ngwayi aar nje ü'rälü ndi ke gwanni gwuma äpïnï kaji gidi gekajidi gwudi gwerreng.

16 Ma dïjï oladani ngwüjü ngwuja'ri ngwe ngwani yu'rin yüngün mung ayi, ngwati je 'ti ngwüjï ge'ta giyiiru 'di a inggidi ji ndi ari dïjï dima ayi. 17 Ndi ari ola gwadi ru yiima 'dogo manari dïjï dima ayi, ngwati aar je 'ti ge'ta giyiiru manari dïjï ndoo daru gu ndo dimidu.

18 Yiru gu no, ndi ari gekajidi gwudi Ngwaalu gwudi gwerreng, gwa'ti 'dï'rü yiiru ye 'di aar gwürä yïn ye gwerre gwerre. 19 Yilinginna ndi ari Müjä anni mung ülïjï ngwüjü ngwuja'ri ngwudi yobo 'dar, ngwube ape yïnä yidi yïndrï na yidi yüwä ngwuje rtaji yaanu ngwugu ülläjï ngwola ngwanni ngwuri dirula de didirun ngwuye gwürä gitab gidi yobo ngwuye gwürä ngwüjü. 20 Ngwari, “Yïn giyee yiru yidi gekajidi gwanni gwucara je gwe Ngwaalu ndi ari ngaa rime.” 21 A Müjä gwürä 'to gä'tä na ngwügwürä ngwony 'dar ngenone ngwanni ngwati aar ngwe ape dïmürä didi gä'tä.

Yicu gwuru mï'rïnï nono gwanni gwumbutu

22-23 Yiru gu ndi ari yobo yati bupi ngwong 'dar ngwanni ngwuru ngwü'rïmbïl ngwudi ngwong kerala, aar gä'rïnï yïn ye, ndi ari ma 'ti yïn ïrädälü, düdänïjänü gwati 'ti. Na anaku ati gu gä'tä gidi dïyängälü mïnï ndi ar gwürä yïn ye yidi yïndrï na yüwä aar je ju'riyi nono 'dogo dïmürä de ndee, a be gä'tä ganni giru 'didanu ga mïnï mï'rïnïng nono gwudi yïn 'to yanni yipana ndi

9:20 9.20 Gwuruj 24.6–8

mï'rï nonon gwudi yïn yidi yïndrï na yüwä.
24 Ndi ari Kirictu gwa'ti ändï ngwaalu ngwanni Ngwuju'rana ngwudi dïyängälü ngwanni ngwuge'taar je ngwuy ngwe ngwudi ngwüjï ngwümnä ngwuru 'dogo dï'rïmbïl didi gä'tä ganni giru 'didanu, a be nginde änï kerala, nunnu ngwuru mandi ngwaalu ngwege ngwäyänü Ngwaalu. 25 Na nginde gwa'ti ändï kerala ndi mï'rï nono ligo'ro le lüngün ndi gätïjï Ngwaalingalu mana na mana anaku ati gu dir'dal danni diru gi'ra änï ngwüdlä ngwüdlä ngwaalu ngwanni Ngwuju'rana yïn ye yanni yä'tüdï yüngün.
26 Adinari yiru gu, yadi be büpïnï ndi Kirictu ndi mï'rïnï nono ligo'ro lüngün giyomon pïd pïd 'tu'tu anaku gï'tïnä gu dïdlä! A be gweneno gwuma 'tädälü gwodan gomonan ge'te pu bupud ngwüdlä ngwee nunnu ngwäbrï ke gwudi ngwüjï yi'rany ye yüngün. 27 Anaku rar gu ndi ari dïjï dümnä dati ayi gomonanu ge'te pu, a be Ngwaalu pïcï yelenya, 28 no 'to Kirictu gwümï'rïnäär gwe nono gomon ge'te pu ndi ari ngwape keng gwudi ngwüjï ngwonyadu. Na gwadi 'tädälü mana, gwä'tüdï ba be gwadi o'rada ndi ke gwudi ngwüjï, a be gwadi o'rada ndi gïlängïdïyï ngwüjü 'dar ngwanni ngwüdünïcä.

10

Mï'rïnï nono gwudi Kirictu gomon ge'te pu

1 Yobo yanni yätädï je Ngwaalu Müjäng yiru 'dogo dï'rïmbïl ngene gïdïyängälü didi yi'ral yanni yijaw yanni giyo yïndï. Yä'tüdï yi'ral yanni yiru 'di'danu yi'ra ye yegen. Yobo ya'ti ätï yiima gwu'ren ndi mbütïyï ngwüjü a'tur ngwanni ngwati 'donggaca Ngwaalinga mï'rïnï gwe nono aar gu gwä'rï'täjänü ngwüdlä ngwüdlä. 2 Adinari yätï yiima, mï'rïnï nono nggwee gwa'ti gwaadi aar dünäjï ndi gätïjï Ngwaalingalo? Ndi ari ngwüjï ngwanni ngwati äpïjï Ngwaalinga yobo, ngwaadi gä'rïnï gomonanu ge'te pu bupud ngwa'ti ba be ngwaadi ïcïnädä giyi'ral yere yegen yanni yiki. 3 A be yiru gu ndi ari mï'rïnï nono ngwati gwä'rï'tänänü ngwüdlä ngwüdlä ngwuje diwayiniyi keng gwegen 4 ndi ari yïn yidi yïndrï na yüwä ya'ti ya äbrï keng kayanu gwudi dïjï.

5 Yäy gu no, anni ma Kirictu ila gïdïdlä, gwondaja ngwari,
“Mï'rïnï nono na gatalu gwa'ti ang
jädänü,
a be ngwanginu ru ngwanni
ngwuminje gï'tïjï.
6 Mï'rïnï nono gwudi de'reny na
gwudi keng
gwa'ti ang jädänü.
7 Nyi be ari, ‘Äny nggwee,
äny gwïndädï ndi ape buping
gwunga gwani Ngwaalu,
anaku üllïnär gu kitabanu
gwani äny.’ ”

8 Gwerre gwerre nginde gwaru nu, “Mï'rïnï nono na gatalu, na de'reny na mï'rïnï nono gwudi ke, gwa'ti ang jädänü aar ang 'ti jädänü.” Nginde gwaru ngwuja'ri ngwee no anni ari yobo yati ari aar äpïnï. 9 Ngwube o're ngwari, “Äny nggwee, äny gwïndädï ndi ape buping gwunga.” Nginde yiming je äbrï yele yiju gwerre yiming je ge'taji gay ge'te yiming je ge'te giyoo yanni yima ila gwodan.
10 Ndi ari Yicu Kirictu gwärrü yi'ral yanni yibupa je Ngwaalu nding je ärrï, yanni yima aar nje ye ju'riyi nono mï'rïnï gwe nono

10:7 10.7 Mäjïmür 40.6–8

gwudi ngwanginu ngwüngün ngwanni ngwuma gï'tïnï gomonanu ge'te pu 'dar.
11 Giyomon giyomon, dir'dal dati dünälä ngwape yir'dala yani yobo yidi Ngwaalu ati je gu gwä'räjï mï'rïnï gwe nono gwe'te gwe'te ngwanni ngwati 'ti äbrä keng kayanu gwudi dïjï. 12 A be anni ma dir'dal ndee dani Kirictu gatu mï'rïnïng nono nggwee gomonanu ge'te pu 'dar, nginde gwuma jalu kaama gidi Ngwaalu.
13 'Tu'tu kaji nggoo, nggwo be ndi ombaci gomon ganni gadi ge Ngwaalu gäbïcï ngwuro'ta güwänälü güngün gora ge, 14 ndi ari mï'rïnï gwe nono gomonanu ge'te pu, nginde gwuma mbütïyï ngwüjü gwur'tal ngwanni ngwuming je ju'riyi.
15 Lïgï'rïm lanni Liju'ru londaci nje 'to ngwuja'ri ngwee. Laru gwerre gwerre Deleny daru nu,
16 “Gekajidi gwuru nggwee
gwanni gwadi nyii le
gekajidi ma gaji ila
äny gwa ge'te yobo yüny giyigo-
ranu yegen
na yinje ulli giya'ranyanu
yegen.”
17 Ngwo're ngwugendaji ngwari,
“Ke gwegen na apepe gwegen
gwanni gwa'ti ïndï kayalu
gwa'ta be gwung diwayini
mana.”
18 Na manari yi'ral giyee yima aar je düdänïjänü, mï'rïnï nono gwere gwa'ta be gwa ji mana gwani ke.

Urnidi ndi or'temaji na arngani

19 Yäy gu no ngwänggärï, a la be gatu linginalu ndi änï ngwaalanu ngwanni Ngwuju'rana yïn ye yidi Yicu. 20 Gay ge ganni giyang gïgï'tïjär nje ngwanginu ngwe ngwüngün ngwanni ngwo ngwumidu. 21 A gu no, a lätï dir'dala danni dipa didi ngwu'dun ngwudi Ngwaalu. 22 Ar be 'donggaci Ngwaalinga yigor ye 'di'didanu yïcïnänü gwulleny ämnï gwe Ngwaalu yigor ye yege yanni yima aar je gwürä aar gä'rïnï giyi'ral yanni yiki na ngwanginu ngwege ngwanni ngwuma üyïnï yaw ye yanni yiju'ru. 23 Ar be mätïnälü mama ndi ge'taji gwanni gwati ar gwe ondaji, ndi ari Ngwaalu ngwanni gwaru ngwuja'ri, ngwuru ligor le'te pu. 24 Ar be ïrïyï ngwäyälü ngwuja'ri ngwanni ngwadi nje gäbïcï ar ojemajidi nono ndi ämnäjïdï na ngwaalu ngwudi ape yiiru yanni yijaw. 25 Aa'ti a la gatani acajiding gwüpäng, anaku loko lanni lima gu äbräjï, ar be ojemajidi nono ar gu eladani gweere anni lïngïdär ndi ari gomon nggo ganni gadi ge Ngwaalu pïcï ngwüjü yelenya, gima ja gito.
26 Manari a lima ji ndi elellalu mbar ndi ärrï yi'ral yanni yiki, anni ma ar lenge ngwuja'ri ngwanni ngwuru 'didanu ngwenggacaar nje Ngwaalu, mï'rïnï nono gwere gwa'ta be gwani ke gwege.
27 A la be dünïcï 'dogo ndi aar nje gwe Ngwaalu obalu obalu gwe gwanni gwuru yedeny gwudi lïgä lanni ladi u'diyi ngwüjü ngwanni ngwuru güwän gidi Ngwaalu. 28 Nga nga lïlïngïdï ndi ari yobo yidi Müjä gïdïjï danni dima je kiyi, dati je 'ti ïnädï dati aar 'rinye ma gu ngwüjï ari rom (2) na tä'rïl (3). 29 Ya be ru'tana Ngwaalu gïdïjï ma de Ngwaalu obalu manari dima obe Gïjü gidi Ngwaalu gora ge danni dima engga yïnä 'tur yidi gekajidi yanni yïgä'rïdï nje na nginde gwanni gwuma lo Lïgï'rïmä lanni lati nje äpïjä yïmï'rä yidi Ngwaalu? 30 Ndi ari gwülïngïdär gwanni gwaru nu, “Yüny yiru ndi gwalli yi'ra. Nggwa gwalli dämjä,” na mana,

10:16 10.16 Ärmïyä 31.33 **10:30** 10.30 Täjïnïyä 32.35 **10:30** 10.30 Täjïnïyä 32.36

“Deleny da obalu ngwüjü ngwe ngwüngün.” 31 Yiki gwulleny ndi ï'dï kuyanu gidi Ngwaalu ngwanni ngwumidu.

32 Diwayinar yomon yidi gwerreng yanni yima ele, yanni yima ara je gu buri üllänü gwudi ämnï Ngwaalu Yicu gwe, anni ma gu mätïnälü ndi enati gwupa gija ge giyi'rendenyanu. 33 Kaji ge'te lïllüdïnä giyebedalu ara je übïnälü, na kaji goko ngaa le dünä lanni lärrä je gu no yïrïgïnä. 34 Ara je ïnä lanni liju giyirna ngaa ämnï lijayanu ndi ara je apada ngwony ngwalu nunnu ngaa lïlïngïdï ndi ari ngaa lätï yu'rina kerala yanni yijayana yidi gwur'taling.

35 Yäy gu no, aa'ti ngaa la gatu ïcïnïngänü gwalu mbüny, ngaa laji la mbuji gu'ru gïnänü. 36 Ngaa libupa ndi määtä yigor yalu, ndi ari manari ngaa ärrï buping gwudi Ngwaalu, ngaa la mbuji ngwuja'ri ngwanni ngwaru ngwe. 37 Ndi ari yitab yaru gito gwuru 'dogo gwoko gwulleny,

“Nginde gwanni nggwo gwadi ila,
nggwo gwïndï gwa'ti gwa jana.
38 A be gwüny gwanni gwüdünälü, gwa elelle ämnï gwe Ngwaalu.
Na manari gwuma o'ra gwodan,
gwa'ti gwuny jadanu.”

39 A be alanga lä'tüdï ngwüjï ngwanni ngwü'rädï gwodan ar dudi, ar be ru ngwüjï ngwanni ngwämnä Ngwaalu ar gïlängïdïnï.

11

Ämnï gwe Ngwaalu

1 Ämnï Ngwaalu gwani ïcïnänü 'di'didanu na dünïcï gwani yi'ral yanni yati 'ti enggana ngwäy ngwe. 2 Ndi ari ngwüjï ngwudi gwerreng ngwätï ämnïng Ngwaalu, aar be jada Ngwaalinganu.

3 Ämnï gwe Ngwaalu a lïlïngïdï ndi ari dïdlä 'dar dïgï'tïnä ngwuja'ri ngwe ngwudi Ngwaalu. No ngwong 'dar gïdïdlä ngwanni ngwenggana, ngwügï'tïnä ngwong ngwanni ngwa'ti enggana.

4 Ämnï gwe Ngwaalu Äbïïl ngwügätïjï Ngwaalingalu mï'rïnïng nono gwujayana ndi mï'rïnï nono na gatalu gwudi gwenggen gwani Gayin. Yiru yanni yïgäbïcä Äbïlïng aar gwe be ari gwuru dïjï dïdünälü anni ma Ngwaalu gwondaji jayi gwe gwudi gatalu gwüngün na ämnï gwe Ngwaalu. Gwuma ayi a be ämnï gwe Ngwaalu gwüngün nggwona gwati aar gwe ondaji Äbïïl gwuma ayi 'tu'tu jadu.

5 Ämnï gwe Ngwaalu, Akunug gwuma gatani dïdläyü ngwü'dï'rï ngwele kerala gwumidu aa'ti yi'rany akana nono. Aar 'ti mbuja ndi ari gwuma Ngwaalu ape. Ndi ari gwerre gwerre ndi aar ape, gwondaja gwe yitab ndi ari gwuru dïjï danni dïjädï Ngwaalinganu. 6 Manari nga gwa'ti ätï ämnïng Ngwaalu, nga gwa'ti gwa burni ndi olati ndi jayiyi Ngwaalinganu. Ndi ari dïjï danni dadi ila Ngwaalu, gwerre gwerre ngwämnï Ngwaalu ndi ari Ngwaalu ngwo na ndi ari ngwati ätädä ngwüjü ngwanni ngwati bupi 'dünggüngün 'di'didanu.

7 Ämnï gwe Ngwaalu 'to gwudi Nuuwa, gaji ganni gima ge Ngwaalu ondaci yi'ral ye yanni yiki yadi ele ndi ji ya'ting je na änggädï, a yedeny eny ngwu'dengenaji Ngwaalinga, ngwoda bälükä gwupa, gwanni gwuma gïlängïdïyï ngwüjü ngwüngün. Na ämnï gwe gwüngün Ngwaalu, ngwobalu ngwüjï ngwe ngwudi dïdlä,

10:38 10.38 Äbäküg 2.3–4

ngwuru gwuma ape yu'rina yidi ngwüjï ngwanni ngwüdünälü gwanni gwati ila ämnï gwe Ngwaalu.

8 Ämnï gwe Ngwaalu, Äbräyïm gwu'dengenaca Ngwaalinga, anni urnidaar ngwü'dï'rï ngwugatani geno güngün ngwele ken gi'ter ganni gica ge Ngwaalu ndi ari ga aar ätädä yu'rina, gwuma 'dï'rï ngwele ngwaalu ngwa'ting je lïngïdï ngwüjädï ne. 9 Ämnï gwe Ngwaalu, nginde gwuju ken nggoo nono mung ru dïrnü ken gidi ngwüjï ngwu'ter a mine Ngwaalu ru ngwuca gading ätädä ngindeng. Ating ji gïyä'tänü a gu Ijaaginga Yagub gwe ji lanni gwati aar le ape yu'rina yanni yaru ye Ngwaalu. 10 Ndi ari nginde gwügätädï kündär ngwäyänü ganni gätï yidingo Ngwaalu ngwuru ngwuge'ta aar oda.

11 Ämnï gwe Ngwaalu 'to, a daw düngün dani Jarra gwanni gwuru dïmäyïn ngwuru gurrum burni ndi lenge ndi ari gwänggädï ndi ari Ngwaalu ngwanni ngwaru ngwuja'ri, ngwuru ligor le'te pu. 12 Na a gu no gïdïjï ndee de'te pu aar lenge Äbräyïm gwe anaku rung gu dïmäyïn gwa'ti ba be ätï yiima ndi lenge yïjü yonyadu 'di aar ru nono yuurrumu kerala na nono dïjïcïrä gidibirta danni dati 'ti da dü'ränä.

13 Ngwüjï ngwee 'dar ngwuju na ndi elelle ämnï gwe Ngwaalu gwerre gwerre ndi aar ayi. Ngwa'ti apu ngwuja'ri ngwanni ngwuca je ngwe Ngwaalu, ngwänggädäär je 'dogo ngwola ngwaalinganu aar je ape giyigoranu. Aar ämnädä ndi ari liru 'ter aar ru ngwïrnü ngene gïdïyängälü. 14 Ngwüjï ngwanni ngwati gu ari yi'ral no, ngwülïngïdï ndi ari ngindenga gilo ndi dünïcï geno gegen ganni gadi aar gu ji. 15 Adinari liju ndi ïräjï ngwäy ken ngene gïdïyängälü ganni gima aar gatani, laadi gu be mbojaji gay ndi o'raci. 16 Aar be manni ji ndi mïnï geno ganni gijayana gidi gerala. Yäy gu no, Ngwaalu ngwa'ti je yaaru apu ndi aar ci Ngwaalu ngwegen ndi ari ngwuming je gï'tïjä gündärä mama.

17 Ämnï gwe Ngwaalu gwudi Äbräyïm, ngwügäbïcï anni ma Ngwaalu ïdäjï, ngwape gïjü güngün gani Ijaag ngwümïnï nding ge mï'rïnï nono ngwügätïjï Ngwaalingalu. Ngwube ru ngwanni gwapu ngwuja'ri ngwuca ngwe Ngwaalu ngwube mïnï ndi mï'rïnï nono gïjï ge güngün 'dogo giru ge'te pu ngwügätïjï Ngwaalingalu.

18 Nginde gwülïngïdï gu ndi ari gwuca Ngwaalu, “Ndi Ijaag nga gwadi ätï gilinge ganni garu nyi ge.” 19 A be Äbräyïm ge'te ndi ari Ngwaalu ngwätï yiima yanni yadi 'dï'rïyä dïjü dayu mana. Na yima gu ru 'didanu ndi ari Äbräyïm gwuma gwä'rä Ijaaging giyi'ranyanu na yi'ral giyee yiru gi'remna.

20 Ämnï gwe Ngwaalu, a Ijaag onjaci Yagubinga je Yiiju gwe gwani elelle gwegen gwudi gweereng.

21 Ämnï gwe Ngwaalu, a Yagub gwüdïrnädï kibro ngwukwuci Ngwaalinganu gwadi ayi ngwonjaci yïjü yidi Yüjïb rom (2).

22 Ämnï gwe Ngwaalu, Yüjïb anni mung ji gito gwadi ayi, ngwondajani gwani 'tü ngwudi Yïjïräyïl ken gani Mijir ngwuje ondacani gwani yuya yüngün aar je apani.

23 Ämnï gwe Ngwaalu papanga nanni gwe lidi Müjä anni ma aar lenge Müjäng aar ape aar änïjälü ngwätï ngwüüwäyü tä'rïl, ndi ari

11:18 11.18 Täküwïn 21.12 **11:21** 11.21 Täküwïn 47.31

gwänggädäär gwä'tüdï 'tur, a je 'ti yedeny ïtï ngwuja'ri ngwudi deleny.

24 Ämnï gwe Ngwaalu, Müjä anni mung pe ngwu'donya ndi aar ci gwuru gïjï gidi gera gidi deleny didi Mijiring. 25 A nginde ämnï ndi aar acajidi giye'rendenyanu yidi yïnäd ngwüjï ngwe ngwudi Ngwaalu ndi ari ngwuji ndi jayanu gwudi ke gwobla gajanu. 26 Nginde gwänggädï ndi ari ji gïyïrïgïnä gwani nginde gwudi Ngwaalu gwanni Gwubrutaar yelenya, yipana gu'ru giyu'rin yidi Mijiring ndi ari gwombajidu ku'ru güngün gweere ganni gïdünïcä. 27 Ämnï gwe Ngwaalu gwüngün, ngwugatani Mijiring aa'ti yedeny ïtï küündä gidi deleny didi Mijiring ngwü'dï'rï ngwele ndi ari gwänggädï Ngwaalinga ngwanni ngwa'ti enggana. 28 Ämnï gwe Ngwaalu gwüngün, a Müjä enggaci ngwüjü awa ndi ape dïmürä didi Dambdani na gwürä gwudi yïn nunnu yi'rany yanni yï'rïnyïtï yïjü yanni yiru yi'ra yidi Ngwumijir, aa'ti ya akani yïjü nono yanni yiru yi'ra yidi Yïjïräyïl.

29 Ämnï gwe Ngwaalu, a ngwüjï 'dar ü'rü yaanu yidi Bar Alamring nono ma aar ele gïdïyängälü dundalu. A be anni ma ngwüjï ngwudi Mijiring mïnï ndi aar je gwuji, a je yaw ï'dätïyï 'dar aar ayi.

30 Ämnï gwe Ngwaalu gwegen, aar gäbïcï yundi'ru yidi Ariyang aar ï'dï anni ma aar je landajalu aar je rekajalu yomonanu kwo'ra tä'rïl (7).

31 Na ämnï gwe Ngwaalu, daw diru dedr dani Riyab anni mung ämnï ndi ülläjï ngwujimidalu ngwudi Yïjïräyïl yïrnü ngwanni ngwïndï ndi ombaji genanu, nginde gwuma aar 'rïnyïtï ngwüjïngä le ngwanni ngwünyürtïjä Ngwaalinganu.

32 Na yiru ange mana yonyadu yadi nyi ye ari? Gaji ga'ti ndi nyi ondaji gwani Jiduun na Baarag na Jämïjün na Yapta na Däwüd na Jämüwïl na ngwïjïr, 33 ämnï gwe Ngwaalu gwegen, aar dami yelenya, aar übïdïyï ngwüjänü, aar ape gu'ru ganni gica je ge Ngwaalu, aar gäbïcï ngwiira aar määtä ngwulem. 34 Aar 'rinye yiima yidi lïgä na aar mbuji yiima 'to aar abri aar je 'ti 'rïnyïtï. Ndi ami'rati gwegen, aar je ätädä yiima aar ru ngwongor ngwojema nono gïyääränü aar dïnyï ngwongora ngwudi yen poor.

35 Ämnï gwe Ngwaalu, ngwaw ngwoko gwä'rï ngwüjü ngwegen mana gwanni ngwayu aar 'dï'rälü mana ngwumidu. Na loko aar je pï 'di aar ayi aar 'donya ndi aar je gatalu ndi ari ngindenga lïlïngïdï ndi ari la mbuji gu'ru gidi 'dï'rï ndi midi gwanni gwujayana. 36 Loko lima aar je ärï ngwïmä aar je pï ngwacal ngwe na loko aar je ummi aar je gekajalu korkon. 37 Loko aar je aci yo'rr ye aar ayi na loko aar je ü'ränü rom aar je 'rinye na loko aar je pï yalal ye aar je 'rinye. Aar elellalu ligenna ngwurna ngwudi ngwangal na yoo'ra, aar nyangiralu, aar je übïnälü aar je ärrï yïrïgïnä. 38 Ngwüjï ngwee ngwujaw 'di aa'ti dïdlä ndee diki rüdï ngwaalu ngwädï je ngwäy, aar 'rä'rälü gïtäny poor, giyenala ngwubanganu na ngwïyänü gïdïyängänü.

39 Ngwüjï ngwee 'dar, ngwondaja ngwe Ngwaalu gwani ämnï Ngwaalu gwegen a be da'ti danni dapu gu'ru ngwuja'ri ngwanni ngwuca je ngwe Ngwaalu. 40 Ngwaalu ngwugege'ta yi'ral yanni yijayana nunnu 'dogo aji a

11:28 11.28 Gwuruj 12.12–13

nje le Ngwaalu mbütïyï gwüpäng ngindenga le.

12

Ngwaalu ngwati reraji yïjü yüngün

1 Yäy gu no, anni ätär ngwüjü ngwee ngwonyadu ngwanni ngwinggidu ämnï gwe Ngwaalu gwegen, ngwo ngwiye nje, gäbïcär be ar gatu 'to yi'ralalu 'dar mbüny yanni yati nje ümnïcï ar je gatana 'dar yanni yiki yanni yati nje gwü'rïnggïlïyï torneny, ar dokalata kay ganni gima aar nje ü'rïcï ar gu or'temaja. 2 Ar ombajidi ndi Yicu gwanni gwuru doo'ra ngwuru mbuti gwudi ämnï Ngwaalu gwege, gwanni gwor'temaja aar 'rinye kü'rälä gwani jayanu gwanni gwüdünïcä ngindeng, aar 'rinye yi'rany yiru yaaru kü'rälä gwuma jalu kaama gidi ngwudu'ri ngwudi yeleny ngwudi Ngwaalu. 3 Ïrïyär be ngwäyälü gwulleny gwani or'temaji gwüngün ndi übïnälü gwanni gwübïnä gwe ngwüjälü ngwanni gwuki, nunnu aa'ti ngaa la gakidi ngaa gatu yigor mbüny.

4 Ndi kwudi gwalu yi'ral ye yanni yiki yidi ngwüjï gïdïdlä, nga gilona la'ti mbuja dïrbä ndi ari ara je 'rinye. 5 Ngaa lima dodani ngwuja'ri ngwanni ngwor'temaja je ngwe Ngwaalu ndi ari ngaa liru yïjï yüngüne? Nginde gwaru pa,

“Gwani gïjï güny, aa'ti a gwa
anidanu ola gwe gwudi Deleny
na aa'ti a gwa gatu ligor
mbüny ma aar ang
girinyada giyi'ral yanni
yiki.

6 Ndi ari nginde gwuru Deleny
gwati reraji ngwüjü ng-
wanni ngwating je ämnï,
na gwati reraji dïjü dere
danni dating ämnï nono gïjï
güngün.”

7 Or'temajar gïdïrbänü gwani reraji, Ngwaalu ngwärrä je nono yïjü yüngün. Ndi ari gïjï gïndï ne gati 'ti mbumbu gwüngün reraja? 8 Ma aar je 'ti reraja, na nono ati aar gu reraji ngwüjü 'dar, ngaa lä'tüdï yïjï yidi Ngwaalu 'didanu ngaa läpïnälü mbüny ngaa liru ngwurdina. 9 Ye'te ye'te mana, alanga 'dar, lätï papang je lidi dïyäng lanni lireraji nje ar je gu 'dengenaci. Ya ru'tana ndi ari ar denya Ngwaalinga ngwuru papa gwudi ngwügï'rïm ngwege nunnu ar midi! 10 Papanga lege lati nje reraji gaji goko gwani yanni yänggädäär je yijayana gwani alanga, a be Ngwaalu ngwati nje reraji gwani jayi gwege nunnu ar le acajidi ndi ju'ri gwüngün. 11 Reraji gwati 'ti jaw kaji gweneno, a be gwati ang büdïyï nono. A be gwodan ngwube aji ngwapa 'ri'ring gwudi dünälü ngwügäbïcï ngwüjü ngwanni ngwurerajaar je, aar ru ngwüjï ngwadatalu.

12 Yäy gu no, ojemar be ngwuy nono ngwalu ngwanni ngwuju 'rigany na yirku yalu yanni giyo yiju 'rïbül ndi ari, 13 “Ngaa gï'tïjï yora yalu gay gïdünälü,” nunnu gwanni gwuru dimjo, aa'ti gwa ji ndi ele yimijonga, ngwube manni u'ri nono.

Arnganar aa'ti ngaa la obe Ngwaalinga gora ge

14 Jar 'dï'däny ngaa ge'te yiima 'dar ndi elelle ladatalu ngwüjïngä le 'dar ngaa ju'ri ndi ari ma ju'ri erne, gwere gwa'ti ätï enggang Ngwaalinga. 15 Arnganar ndi ari aa'ti gwere gwa ji gwa ami'rati gïyïmï'rü yidi Ngwaalu ndi ari aa'ti yigor yalu ya ru nono di'rokr 'danggalanu ara je nyamidiyi ara je digang lonyadu.

12:6 12.6 Gagitada 3.11–12 **12:13** 12.13 Gagitada 4.26

16 Arnganar ndi ari aa'ti gwere gwa ji gwümï'rïdï ngwäyänü, dübïdï Ngwaalinga gora ge nono Yijung, gwanni gwüpïyä yu'rinanu yüngün gwuru gïjï giru gi'ra eny gwe gwudi gomon ge'te pu. 17 Ngaa lïlïngïdï gu ndi ari anni mung aji ngwümïnï ndi gwä'rï yu'rina yidi onjaci giyoo, yima aar je ünyä. Ngwuje mïnï yal ye ngwu'ti mbuja gay gere.

18 Ngaa la'ti ïndädï Ngwaalu ken ganni ga aar akani nono anaku arru gu ngwüjï ngwudi Yïjïräyïl ken gani Jïnä ganni gü'dïnä lïgä, giru dïrïm, ngwuru dumbil na dirun diru dudu. 19 Ngaa la'ti ïndädï ngwaalu ngwanni ngwärïnä gu giil, na dulu danni dondaja ngwuja'ri anni ma aar je 'dingini, aar ari, a je yedeny eny aar pälü ndi ari aa'ti la je Ngwaalu ondaci mana. 20 Ndi ari ngindenga la'ti ätï ngwangina ngwadi aar ngwe 'dingini ngwuja'ri ngwündäjïnä aar ari, "'Di ma gong akani geno nono, aar aci yo'rr ye 'di aar 'rinye." 21 A ngwaalu ngwoo ru yedeny 'di aar gäbïcï Müjäng ngwondaji ngwari, "Äny gwudidi'ru yedenyo."

22 A be ngaa lima be ilada Ngwaalu ken gani Jäyün gani Üräjälïm gwudi gerala, gwuru gündär gidi Ngwaalu ngwanni ngwumidu. Ngaa lima ilada gïyï'rr ngwüü'rï ngwüü'rï, ndi o'rajidalu gwudi jayanu. 23 Ngaa lima ilada ki'doonga gidi yïjï yidi Ngwaalu yanni yiru yi'ra yanni yima aar je ulli ngwürïny ngwegen kerala. Ngaa lima ilada Ngwaalu ngwanni ngwati obalu ngwüjï ngwe 'dar. Ngaa lima ilada ngwaalu ngwudi ngwügï'rïm ngwudi ngwüjï ngwanni ngwüdünälü ngwanni ngwuma aar je ge'te ngwumbutu. 24 Ngaa lima ilada gidartan dani Yicu gwanni gwuma ji gidiliganu aar nje gwä'räjïdï Ngwaalinga le ndi gekajidi gwanni gwuyang. Ngaa lima ilada gïyïn yidi Yicu yanni yïgwüränä yondaja ngwuja'ri ngwujayana gïyïn yidi Äbïïl.

25 Arnganar gu be ndi ari aa'ti gwa aang obe gora ge gwanni gwondaja. Manari ngindenga liru Ngwüyäwüd lima 'ti gwännädï ngindeng gwanni gwübïdäär gora ge gwanni gwürngädï je ngene gïdïyängälü, ya ar je be mbuji yanni yiru 'tanaa manari gwuma ar gwürläcï lu'ra gwanni gwürngädï nje kerala? 26 Kaji nggoo, yal yüngün yilagaja dïyängälü, a be gweneno yiming ye yari nu, "Mana äny gwo're gwa'ti gwa lagaji dïyängälü 'dogo jücü gwene, äny gwa lagaji geralu 'to." 27 Ngwuja'ri ngwani, "Mana äny gwo're" ngwinggida ndi ari yanni yati lagadalu, ya äbrïnï, yäbïngädï ngwong ngwanni ngwügï'tïnä nunnu aar jalu yanni yati 'ti lagadalu.

28 Yäy gu no, anni raar gu ndi ari a lapu yelenya yanni yati aar je 'ti lagajalu, a la be ci Ngwaalinga yäy 'tu gwonyadu. A gu no, ar je äpïjï yobo ye yanni yïndï kayalu ar denya aar nje yedeny eny 'dünggüngün. 29 Anaku aru gu yitab ndi ari, "Ngwaalu ngwege ngwuru lïgä lïtï."

13

Ola gwudi Mï'rä

1 Mätïnärälü ndi ämnäjïdï yengga. 2 Aa'ti ngaa la dudanu ndi gwä'rï ngwïrnü ndi ari yïgäbïcä ngwüjü gwerre aar gu arri 'di aar gwä'rï yï'rrä yïrnü aar 'ti lïngïdï ndi ari yï'rr yiru. 3 Diwayinar ngwüjü ngwanni ngwo giyorkon

12:16 12.16 Täküwïn 25.29–34 **12:17** 12.17 Täküwïn 27.30–40 **12:20** 12.20 Gwuruj 19.12–13 **12:21** 12.21 Täjïnïyä 9.19 **12:26** 12.26 Aji 2.6 **12:29** 12.29 Täjïnïyä 4.24

nono ma aang ngwe ji giyorkon gwüpäng. Ngaa runi ngwüjïngä le ngwanni ngwärräär je yündä nono ma aar je gu ärrï 'to.

4 A ngwüjï 'dar denya agiding,
a ngwümbür ngwudi ngwüjï ngwagidu jü'rïnï,
ndi ari Ngwaalu ngwa ji ngwobalu dïjï de danni
dïmï'rïdï ngwäyänü na ngwïjïn 'dar.
5 Aa'ti ngaa liru ngwïnäd ngwudi ngwü'rïny, ïtär je yalu yanni yätä je kuyanu ndi ari Ngwaalu gwaru nu,
“Äny gwa'ti gwa gwe ï'dädänü
äny gwa'ti gwa ang gatani a'tur.”
6 No a la gu be ïcïnädä ar ari,
“Deleny diru gataji düwä gwüny,
yedeny yere ya'ti yiny eny.
Ndi ari yiru ange yere ya aar nje dïjï ärrï?”

7 Giyomon 'dar, diwayinar ngwüjü ngwanni ngwondaca je ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu. Ngaa je engga ndi ari lelella awa gïdïlä 'di aar ayi ngaa gwuji gora ndi ämnï Ngwaalu gwegen. 8 Yicu Kirictu gwuru gwe'te gwe'te anaku rung gu gwerre, gwuru gwe'te gwe'te gwene na gwa ru gwe'te gwe'te gwur'tal.

9 Aa'ti la je dudiyi, ngaa la gatani ngwuja'ri ngwanni ngwïndädä gu ngaa gwujani ngwuja'ri ngwu'ter. Yijaw gwulleny giyigor yege ndi ari ar ojeme nono yïmï'rü ye yidi Ngwaalu, aa'ti yani dïmürä de dani ngwudagi'ra ngwanni gwa'ti ätï gu'ru gere ngwüjï ngwanni ngwati je eny. 10 Alanga lätï dagada danni dati aar gu ape yiiru kä'tänü la'ti gu ätï yiima ndi eny.

11 Gwerre, dir'dal danni diru gi'ra dati ape yïnä yidi mï'rïnï nono ngwuye änï ngwaalu ngwanni Ngwuju'rana yidi gatalu gwudi ke, a be ngwanginu gwudi gong gidi mï'rïnï nono ngwube ü'dïnï poor ngwaalu ngwudi üllälü. 12 Yiru gu 'to ndi ari Yicu gwïtï yi'rendeny nono poor längïr lidi gündär nunnu ngwuju'riyi ngwüjü nono ngwudi Ngwaalu yïn ye yüngün. 13 Ar be 'tü, ar ele 'dünggüngün poor, ar üpïnï yaaru yanni yüpïnïng je. 14 Ndi ari ngene gïdïdlä, a la'ti ätï gündärä gidi gwur'taling, ar be mïnï gündärä ganni gadi ila.

15 Yicu gwe, gäbïcä ar elada gweere ndi gätïjï Ngwaalingalu yomon 'dar mï'rïnïng nono gwudi ortada gwudi ngwulem ngwege ngwanni ngwati ondaji ngwürïny ngwüngün. 16 Aa'ti ngaa la dudanu ndi ärrï yi'ral yanni yijaw ndi aang le emadi li'ter, ndi ari mï'rïnï nono gwuru nggwee gwanni gwüjädï Ngwaalinganu. 17 'Dengenacar ngwelenya ngwalu ngaa 'dengenaji yelenya yegen ndi ari yiiru yegen yiru ndi aar je arnga gïlïgï'rïm lalu gaji 'dar ndi ari ladi je Ngwaalu otacalu gwani yiiru yegen. 'Dengenar je nunnu a yiiru yegen ru jayanu aa'ti ya ru nï ndi ari ya'ti ya gu jayi 'danggalu.

18 Otacar Ngwaalingalu gwani änyängä ndi ari a yigor yärï ju'ranu ndi ari nyii elelle giyomonalu 'dar lï'dï'räjä yi'rala. 19 Gwece gwece nggwa je päcälü otacar Ngwaalingalu ndi ari aar nyi gwä'rä a je o'raca puprang.

20 A Ngwaalu ngwudi adatalu, yïn ye yidi gekajidi gwudi gwur'taling gwanni gwuma 'dï'rïyä Delenyalu dege dani Yicu giyi'ranyanu, gwuru doo'ra dipa didi ngwangal, 21 ara je ja'rima yi'ral ye 'dar yanni yijaw ndi ärrï buping gwüngün. Ngwape yiiru 'dengganu yanni yïjädänü Yicu Kirictu gwe, gwanni gwünäjïnä giyomon 'dar. Yiru gu.

13:5 13.5 Täjïnïyä 31.6 **13:6** 13.6 Mäjïmür 118.6–7 **13:11** 13.11 Ngwullawi 16.15–17,27

Aganni gwudi mï'rä

22 Ngwänggärï, nggwa je
päcälü ndi nyi ämnïcï ngwuja'ri
ngwor'temaja je ngwe ndi ari
ngwüllïjä je 'dogo ngwa'ti olanu.
23 Äny gwubupa je ngaa lenge
'to ndi ari diweengga dege dani
Timijawuj dima aar gatalu. Mung
obana puprang, gwuny gwe ila
ara je ombaja.
24 Agannar ngwüjü 'dar ng-
wanni gwuru yi'ra yalu ngaa
aganni ngwüjü 'dar ngwudi Ng-
waalu. Ngindenga lidi Italiyang,
laganna je.
25 Ara je gu yïmï'rü ji 'dar!

Ngwuja'ri ngwanni ngwullu je Yagub

Äni kitabanu

Yagub gwuru gwümätï gi'donga gidi Ngwaalu Üräjälïm. Ngwube ulli ngwuja'ri ngwüngün ngwuje ükäcï ngwïkïrïjïnä ngwuru Ngwüyäwüd ngwanni ngwa'ti ju Yïjïräyïl aar be badalu poor ngwüjänü ngwuru Garany. Enggaci gwudi Yicu gwinggidaar gwe kitabanu nggee gullu Yagub aar 'ti be utu ngwuja'ri ngwäyälü.

Ngwuja'ri ngwudi Yagub ngwinggida olang gwonyadu gwani elelle gwudi ngwïkïrïjïn. Yagub gwaru manari nga gwämnä Ngwaalu, nga gwa ape yi'ral ye'te ndi inggidi ämnïng Ngwaalu gwunga. Ola gwüngün gwïndï gilingenalu. Manari nga gwuru diwayi, aa'ti nga gwa muli nono! Aa'ti nga gwa mi'ri ngwuy manari ämnï Ngwaalu gwunga gwuma aar ïdäjï. Aa'ti güündä ga ang apalu no. Aa'ti a gwa uti ngwüjänü ngwanni ngwünänü nga be obeda ngwüjälü ngwuru ngwayi. Ärrïjä ngwüjü ngwu'ter yi'ral yijaw. Mätï lingla lunga nga mätä ami'rang gwunga. Ätädï Ngwaalinga lingina lunga nga gatada lingina lunga ndi bebere gwüngün. Kwudar dijego'rr de. Aa'ti nga gwa ïrïngïnï yi'ral ye yanni yadi je ele ndi ärrï. Manari nga gwünänü, gataja ngwuwaya düwä ngwong ngwe ngwunga. Or'temaja nga jayi liguri nga otaci Ngwaalingalu gwani ngwüjï ngwanni ngwümïnä ndi je Ngwaalu gataji düwä.

Yajang yidi ngwuja'ri

1. Aganni (1.1)
2. Elelle gwudi ämnï Ngwaalu na gwudi bebere (1.2–8)
3. Ngwuwayi na ngwüjï ngwanni ngwünänü (1.9–11)
4. Or'temaji gïdïrbä na ndi ïdäjï (1.12–18)
5. 'Dingini na 'dengenaci ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu (1.19–27)
6. Arngani ngwaalu ngwani uti ngwüjänü (2.1–13)
7. Ämnï Ngwaalu na yiiru yanni yijaw (2.14–26)
8. Mätï yi'ral yanni yati ar ye ari (3.1–12)
9. Bebere gwanni gwuru 'didanu (3.13–18)
10. Arngani ndi ru dimaad didi ngwüjï gïdïdlä (4.1—5.6)
11. Or'temaji na otaci Ngwaalingalu (5.7–20)

Aganni

1 Ngwuja'ri ngwee ngwïndï 'dünggüny äny gwani Yagub gwuru dïnäd didi Ngwaalu nyi ru dïnäd didi Deleny dani Yicu Kirictu, ngwükäcä je ngaa ru yïïlü yidi Yïjïräyïl 'dï na rom (12) lanni gilo libadalu giyenanu yidi ngwüjï ngwuru Garany.

Nggwaganna je.

Mätïnälü ndi mïmïnï nono

2 Lani ngwänggärï, jayaranu manari dïrbä donyadanu dima je mïmïnnï nono. 3 Ngaa lïlïngïdï ndi ari mïmïnnï nono gwani ämnï Ngwaalu gwalu gwata je gendaci yiima ngaa or'temaji. 4 A or'temaji ape yiiru yüngün ngwuje medaji 'danggalanu nunnu ngaa pe ndi bebere ngaa mbuti aa'ti ya gu ami'rati yere. 5 Manari gwere nggwo 'danggalanu gwami'ratu ndi bebere, ngwotaci Ngwaalingalu ngwanni ngwati ätä ngwüjü 'dar ligor le ngwuje 'ti gï'tïnïjälü yere yanni yiki, a ya aar je ätädä. 6 Ma be ari gwuming otacalu, ngwuru dïjï dämnä Ngwaalu aa'ti da ru dïjï da'ti gätï ligoralu dümïmänü, ndi ari gwanni gwati ümïmänü,

gwuru nono dudu didi yaw dati dirun ärälü ngwuye pï gändïkä. 7 Dïjï ndoo aa'ti da ge'te ndi ari da mbuji gony gere Gideleny. 8 Nginde gwuru dïjï diru yigoranu rom (2) da'ti mätïnälü ndi ape ape güngün 'dar.

Ngwuwayi na lanni lïnänü

9 Manari diweengga danni diru diwayi dima aar allijala, ngwïrïngïnï Ngwaalinga ndi allijala gwüngün. 10 A be nginde gwanni gwünänü manari gwuma aar ülläjälü, ngwïrïngïnï Ngwaalinga ndi ülläjälü gwüngün, ndi ari gwadi ele ndi ayi nono ngwududi nono gwele yibobo yidi ngwa'ri. 11 Ndi ari lingen lati anda a deja büdï a ngwa'ri ayi nono a yibobo ayi nono aar mi'ri'tadalu a jayi gwegen geradalu. Yiru gu ye'te ye'te 'to gïdïjï danni dïnänü, dïjï danni dïnänü da ayi nono da dudi diju ndi 'täjï ngwäy giyiiru yüngün.

Ngwaalu ngwa'ti ïdäjü dïjü

12 Gwonjacaar gwanni gwuru dïjï dor'temaja dïmïmïnnär nono, nunnu manari dima gwällïnï, da aar giki gi'riba gidi yeleny gidi midi ganni gima gwe Ngwaalu ci ngwüjü ngwanni ngwati ämnï ngindeng.

13 Ma aar je ïdäjï mbuji, aa'ti dïjï da ari, “Ngwaalu ngwuru ngwïdäjïny.” Ndi ari Ngwaalu ngwati je 'ti yi'ral yanni yiki ïdäjä na ngwati 'ti ïdäjä dïjü dere. 14 A be dïjï diru de'te de'te dati ami'ra gwüngün gwanni gwuki ïdäjï ngwokta ngwï'dätïyï. 15 Ma ami'ra gwanni gwuki mätïnälü, gwati apa keng a ke mung pe, ngwati apa yi'rany.

16 Aa'ti la je dudiyi, lani ngwänggärï ngwämnï nje. 17 Angidaji 'dar gwanni gwujaw gwumbutu, gwati üllä ndi Papa gwanni nggwo kerala. Gwanni gwuge'ta ngwony ngwätï buri kerala. Ngwong ngwee ngwati gwugwurli buri gwegen nono diila a be Ngwaalu ngwati 'ti gwugwurlu a'tur. 18 Gwüjädï ndi aar nje ätädä ngwuja'ri ngwanni ngwuru 'didanu nunnu ar ngwe lïngïnï ar ru yi'ra giyi'ral 'dar yanni yige'teng je.

'Dinginar ngaa ape yiiru

19 Lani ngwänggärï ngwanni ngwämnï nje, ge'tar je ngwäy nono giyee, ndi ari a dïjï büdädï ndi 'dingini puprang, ngwube geraji länï ndi ondaji na ndi güündä ape, 20 ndi ari güündä gidi dïjï gati 'ti apu dünïngälü 'didanu gwanni gwümïnä Ngwaalu. 21 Yäy gu no, Gatanar yidiganya mbüny 'dar na yere 'dar yanni yiki ngaa jïlänü ngaa ämnï ngwuja'ri ngwanni ngwuma kwüdïnï 'danggalanu ngwanni ngwa je gïlängïdïyï.

22 Aa'ti ngaa la 'dingini ngwuja'ri 'dogo, no ngaa ïdäjï yigo'ranu yalu. Apar ngwe yiiru. 23 Gwanni gwati 'dingini ngwuja'ri, ngwe 'ti be apu yiiru, gwuru nono dïjï danni dati ombani ngwäyänü ngwüngün kalmandranu 24 dati ombani lingina lüngün ngwele ngwududanu puprang ndi diwayina ndi ari diru 'taa. 25 A be dïjï danni dati ge'te yobo ngwäy nono mama, yobo yanni yimbutu yidi gatu linginalu, nggu elada no gwur'tal, dati 'ti dodana ngwuja'ri ngwanni ngwuming je 'dingini, ngwe be ape yiiru ndi aar onjaci giyiiru yüngün.

26 Manari gwere gwuma ci ligor lüngün gwümätï yobo ngwu'ti be mätï lingla lüngün 'dï'däny, nginde gwïdäjä ligo'ranu lüngün a yobo yüngün yiru 'tur. 27 Yobo yanni yati je Ngwaalu ngwuru Papa gwege ämnï ndi ari yiju'ru aar jayi nono yiru giyee, ndi ombaji ngwumi'runu na ngwedela

gïdïrbänü degen, a ndi rime ligo'ro lidi dïjï giyidigany yidi dïdlä.

2

Arngani ndi uti ngwüjänü

1 Lani ngwänggärï, anni rangaa ngwïkïrïjïn ngwudi Deleny dege dïnäjïnä dani Yicu Kirictu, aa'ti ngaa la uti ngwüjänü. 2 Ma dïjï de'te ila ngwaalu ngwudi o'rajidalu digenna gu'runga giru dab komon ngwugenne ngwureda ngwujaw, a be dïjï ila 'to danni diru diwayi ngwändä. 3 Ngaa be ombaji dïjü ndoo digenna ngwureda ngwujaw ngaa ci, “Ila nga jalu ngwaalu ngwee ngwujaw,” ngaa be ci ndoo diru diwayi, “Dünü ngeno” ya “Jalu gïdïyängälü ngene giyoranu yüny.” 4 Giyee ya'ti mene ani ndi ari ngaa lati uti ngwüjänü ngaa ru nono ngweleny ngwanni ngwati pï yelenya ya'rany ye yegen yanni yike? 5 Lani ngwänggärï 'dinginar ngwuja'ri ngwee, Ngwaalu ngwä'tüdï ngwanni ngwäbrü ngwüjü ngwanni ngwuru ngwuwayi ngwäyänü ngwudi ngwüjï ngwudi dïdlä nunnu aar nänü ndi ämnï Ngwaalu na ndi ape yu'rina yidi yeleny yidi Ngwaalu yanni yicung ye ngwüjü ngwanni ngwämnä ngindengo? 6 Ati be ci ngwuwayalu mireny. Ngwüjï ngwanni ngwünänü ngwä'tüdï mene ngwanni ngwata je ärräje? Ara je oktalu ara je ngwe ele ngwaalu ngwudi pï yelenyaa? 7 Ngindenga lä'tüdï lanni lati ci Ngwürïnyälü mireny ngwuru yeleny ngwudi nginde gwanni gwätä je?

8 Manari ngaa 'didanu lati denya yobo yidi yeleny yanni giyo kitabanu gidi Ngwaalu yaru, “Ämnä gwanggalu anaku ata gu ämnï ligo'ro lunga,” nga nga gilo ndi je ärrï yanni yïdünälü. 9 Ma be ari ngaa lati uti ngwüjänü, yärrä je yanni yiki a ngaa lima gïkïnï yobo ye nono ngwüjü ngwanni ngwukiya yobanu. 10 Dïjï danni dati denya yobo 'dar nggu be obalu ye'te pu 'dogo, yani ndi ari yiming je kiyalu 'dar anaku rar gu. 11 Yiru ndi ari nginde gwanni ngwaru, “Aa'ti a gwa mï'rï ngwäyänü,” gwuru 'to gwanni gwaru, “Aa'ti a gwa 'rinyidi.” Manari nga gwuma 'ti mï'rïdï ngwäyänü nga be 'rinyidi, yani ndi ari nga gwuma kiyi yobalu 'dar.

12 Ondaja nga arri nono ngwüjü ngwanni ngwadi ele ndi ngwe yobo obalu yanni yati ye dïjï gätïnï linginalu, 13 ndi ari obalu gwanni gwa'ti ätï ïnäng, gwa aar gwe inggidi gïdïjï danni dati 'ti ngwüjï ïnädï. Ndi ari ïnä gwati dami obengalu!

Ämnï Ngwaalu gwa'ti ätï yi-iranu gwayu

14 Yiru ange yanni yijaw lani ngwänggärï manari dïjï dati dätï ämnïng Ngwaalu ngwube erne yiiranu? Da ämnï Ngwaalu nggwee gïlängïdïye? 15 Nda ma diweengga diru dur ya gera dïrnïdï ngwureda na eny gwudi lingeno. 16 Ma be ari dïjï de'te 'danggalanu ci, “Ïndï gora gijaw nga ji ngwaalu ngwübüdänü nga eny nga pe,” ngwu'ti be ärrïjä yi'ral yere yïmïnïng je yidi lingeno, yiru ange yanni yijaw? 17 Yiru gu 'to no, ndi ari ämnï Ngwaalu 'dogo gwanni ngwa'ti ätï yiiranu, gwayu.

18 A be dïjï de'te da be ari, “Nga gwätï ämnïng Ngwaalu, äny gwätï yiiru.”

Enggaci ämnïng Ngwaalu gwunga gwanni gwa'ti ätï yiiranu, gwa ang be enggaca ämnï Ngwaalu gwüny yiiru ye yanni yati nje ärrï. 19 Nga gwämnä Ngwaalu ndi ari Ngwaalu ngwuru

ngwe'te pu. Yijaw! A mene ngwujego'rr ngwati gu pa ämnï 'to ndi ari Ngwaalu ngwuru ngwe'te pu, ati je yedeny eny 'di ati aar didi'ri.

20 Wä de'rr ndee, yïmïnä je yanni yadi ondaji ndi ari ämnï Ngwaalu ngwanni gwa'ti ätï yiiranu gwuru 'ture? 21 Dïgüürnä dege dani Äbräyïm da'ti Ngwaalu ca gwüdünälü anni mung apa gïjü güngün gani Ijaag gading ge mï'rïnï nono gidagade? 22 Änggädär ndi ari ämnï Ngwaalu gwüngün gwelataar yiiru ye yüngün gwüpäng, na ämnï Ngwaalu gwüngün gwuma mbuti yiiru ye yanni yärrüng je. 23 Yiru gu anaku üllïnäär gu kitabanu gidi Ngwaalu yima ätï ngwäyänü ndi ari, “Äbräyïm gwämnä Ngwaalu a gu be Ngwaalu ï'räcï ngwuru dïjï dïdünälü,” aar urnidi dimaad didi Ngwaalu. 24 Änggädär 'di ndi ari dïjï dati dünälü yiiru ye yanni yating je ärrï, ya'ti ani ämnï gwe Ngwaalu 'dogo.

25 Yiru gu ye'te ye'te no 'di 'to gidedr dani Riyab, gwï'räcäär ndi ari gwüdünälü gwani yiiru yüngün anni mung ülläjï ngwujimidalu ngwükäjäär je ngwuje 'tüyï aar ele gay ge gi'tere? 26 Nono lingina mung 'ti ätï lïgï'rïmänü, layu. No ämnï Ngwaalu gwanni gwa'ti ätï yiiranu, gwayu.

3

Ke gwudi lingla

1 Lani ngwänggärï, aa'ti ngaa la ru ngwoorta lonyadu, ndi ari ngaa lïlïngïdï alanga lanni lati enggaci ngwüjü, la ji linje le obalu obengalu gwanni gwupana. 2 Alanga 'dar lati obalu ngway ngwonyadu. Manari gwere gwati 'ti ärrü yi'ral yere yanni yiki a'tur ndi ondaji gwüngün, nginde gwuru dïjï dimbutu, dätï yiima ndi ruyi lingina lüngün 'dar.

3 Manari a lima änïcï ngwumirta yu'runga ngwulem, nunnu aar nje 'dengenaci ar je ruyi, ngwati ar je gwügwürlï ngwanginalu ngwengen 'dar. 4 Na nono gwele ngwübälükä. Aar ni pe nono ange, ati je dirun dojema nono dinga, ngwati je dilimi dooko gwügwürläjï ngwaalu ngwümïnä je gu doorta degen ndi ele. 5 Yiru gu ye'te ye'te 'to gilingla, liru gu'ru gooko ngwanginu ating be ïrïngïnï gwulleny. Ïrïyä ngwäyälü gïlïgä gwele mung obalu looko, lati u'diyi dïdänyälü 'teny. 6 Lingla liru lïgä 'to, liru gu'ru giki lati gu yi'ral 'dar ila ngwanginu ngwudi dïjï. Lati kiyi dïjü nono ku, ngwugatu miding gwudi dïjï ku gïlïgä na lati aar gatu 'to gïlïgä lidi yi'rendeny.

7 Ngwäng 'dar, yï'rä, ngwong ngwanni ngwati ele yora yalu, na ngwong giyaanu ngwati je ngwüjï lingidiyi drü aar ru ngwudi 'dunung, 8 a be dïjï dati 'ti mätï (lingidiya) lingla drü. Liki lati 'ti jalu jicom, lonyadu yiyaanu yati 'rinyidi.

9 Lati ar le ortada Delenya dege ar le ortada Papang gwege, ar le 'täjï ngwünyü gïdïjï danni dïgï'tïnä giyi'remna yidi Ngwaalu. 10 Ngwulemanu ngwe'te ngwe'te, ngwati ortada aar 'täjï ngwünyü. Lani ngwänggärï, ya'ti yaadi gu ru no. 11 Yaw yanni yami na yanni yinyira yati ïrïtädï gidel de'te de'te? 12 Lani ngwänggärï, dimnigor dati 'ri'ri yïmïnïte na dïgürï dati 'ri'ri yimnigora? Na 'to del danni dinyira yaw dati 'ti ïrïtädü yaw yanni yami.

Bebere gwudi gerala

13 Yärü gwanni nggwo gwubebera gwülïngïdï 'danggalanu? Gäbïcär ngwuje inggidi elelle gwe

gwüngün gwanni gwujaw, apepe gwanni gwäpïnä ligor le lüllänü gwudi bebere gwuru. 14 Ma be ari ngaa lati 'rati ngwäy jicir yï'dünyü, ngaa arrada giyur giyigoranu yalu, aa'ti ya ye ïrïngïnï giyee ngaa je nyï'rïnï yanni yiru 'didanu. 15 “Bebere” gwanni gwuru gu no, gwa'ti üllü kerala ngwube ru gwudi dïyängälü, gwä'tüdï gwudi lïgï'rïm, gwuru gwudi dijego'rr. 16 Ndi ari manari ngaa liru ngwü'düny ngaa arrada giyur, 'dïgwü'rïdänü gwati ji a yi'ral äpïnï 'dar yanni yiki.

17 A be bebere gwanni gwati üllä kerala, gwerre gwerre, gwuru gwanni gwuju'ru, ngwuru ämnï gwudi adatalu, gwati denya, gwati 'dengenaci, gwätï ïnängänü gwupa, a gwati 'ri'ri yuula yanni yijaw, gwati übïdänü ngwuru 'didanu. 18 Lanni lati ge'te adatingalu aar kwoy ladatalu, yati aar je 'tüyï yanni yïdünälü.

4

'Dengenacar Ngwaalinga

1 Yiru ange yanni yati apa dugiding aar apa kading 'danggalanu? Yä'tüdï mene ndi ari yati ila ndi ami'ra gwati kwudi 'danggalano? 2 Gong gata je araanu ngaa 'ti be mbuju. Ata be kajidi ngaa 'rinyidi nunnu nga mbuji. Ngaa je 'ti be mbuju yanni yïmïnä je, no ati aang be kadi ngaa kwudi. Ngaa la'ti ätï, ndi ari ngaa lati 'ti otaca Ngwaalingalu. 3 Manari ngwuma je otacalu, ngaa lati 'ti mbuja, ndi ari ngaa lati utalu yigor ye yiki nunnu ngaa ye ärrï yi'ral yanni yämï'rädï yigor yalu.

4 Ngaa gilee liru ngwüjï ngwümï'rïdï ngwäyänü, ngaa la'ti lïngïdï ndi ari ätäjïdï yimaada dïdlängä le, yani aar nje Ngwaalu ke ngwäye? Dïjï danni dima aar ru dïdlä de dimaad, dima ru güwän gidi Ngwaalu. 5 Ngaa laru gitab gondajalu 'dogo a'tur anni arung lïgï'rïm lanni lige'teng 'dengganu, lati nje iye yigoranu nunnu ar ämnï Ngwaalinga jüco? 6 Ati aar nje be nginde gendaci nje yïmï'rä. Yiru giyee yaru ye gitab ndi ari,

“Ngwaalu ngwati 'donya ngwuja'ri ngwudi dïjï danni dati piyi ligo'ro
Ngwube ru dïmï'rü gïdïjï danni dati okeye ligo'ro.”

7 Ätädär be Ngwaalinga yigo'ro yalu. Kwudar dijego'rrnga le da je be abri. 8 'Donggacar Ngwaalinga gito nginde gwa je be 'donggaca gito. Unar ngwuy nono nga nga lanni liki, ngaa gä'rïnï yigor yalu, nga nga lanni liru yigoranu rom. 9 Runar, ngaa ari dulu de gwulleny. Gäbïcär ngwïmä ngwalu ngaa ari yal ngaa gäbïcï jayinganu ngaa jalu kürüng. 10 Okeyar yigo'ro yalu ngwäyänü Gideleny, gwa je be piyi gwa je näjï.

Aa'ti nga gwa obalu gwanggalu gwe

11 Lani ngwänggärï, aa'ti ngaa la ludidi ngwuja'ri ngwe ngwanni ngwuki. Gwanni gwati ondijaji kwenggenala ngwuja'ri ngwanni ngwuki nggwe obalu, nginde gwati ondijaji giyobala ngwuye obalu. Manari nga gwati obalu yobo ye, ya'ta je mätï nga gu be jalu nda ye obalu. 12 Gwanni gwuru dobo gwuru gwe'te pu, ngwuru deleny gwuru gwätï yiima ndi gïlängïdïyï na ndi gerajalu. Nga be ani yärü ndi obalu gwanggalu gwe?

Gatada ngwäyänü Ngwaalu

13 'Dinginar gweneno, nga nga gilee lati ari, “Gwene ya bïgänü a ladi ele kündär nggee ya kündär nggone, ar gu jalu dïdläyü. Ar

4:6 4.6 Gagitada 3.34

gu bileda ar mbuja ngwü'rïnyä.” 14 Ange gwuru, ngaa la'ti lïngïdï 'di ndi ari yiru ange yanni yadi ji bïgänü. Midi gwunga gwuru ange? Gwuru nono dumbil dele dati ji gwooko ngwube aji ngwabralu. 15 Ngaa laadi manni ari, “Ma gu Ngwaalu ari, a la midi, ya ar je ärrï giyee ya ar je ärrï giyone.” 16 A be Ngaa gilo be lati ïrïngïnï ngaa piyi yigo'rala yalu, ïrïngïnï nggwee 'dar gwuru gwanni gwuki. 17 Yäy gu no, gwe'te gwe'te gwanni gwati lenge yi'ral yanni yijaw nding je ärrï ngwuje 'ti be ärrü, yating je ärrï yanni yiki.

5

Arnganar lanni lïnänü liru ngwürïgïnä

1 'Dinginar gweneno, nga nga lanni ru ngwüjï ngwünänü, arar ngaa runi gwani dïrbä danni ndo dïndï dada je mbuji. 2 Goola galu gima 'digi'ri ngwured ngwalu ngwuma je ngwuruwal eny. 3 Dab na Buta gwalu gwuma ïyïnï. Ïyïnï gwegen gwuru gwanni gwadi inggidi keng gwalu ara je eny ngwangina nono ngwalu nono lïgä. Nga nga lima gwä'räjï gola gi'du giyomon gïyä'dï yidi gwodaning. 4 Ge'tar be ngwäyälü! Ndi ari gu'ru ganni gwü'rïdängää ngwüjï ngwe ngwanni ngwata je äpïjï yiiru ngaa je 'ti be ätädï, ngwo ngwudugu yal ye 'danggalu. Na yal yidi ngwüjï ngwanni ngwäpïjä je yiiru, yima je Deleny diru yiima 'dingini. 5 Nga nga liju gïdïdlä lïrïyälü ngaa enyalu yelenya ngaa amiyi yigo'ranu yalu. Ngaa likwudiniya yigo'ro yalu nono yïndrï komon gidi rce. 6 Ngaa lima obalu ngwüjï ngwe ngwanni ngwujaw nono ngaa je 'rinye ngwanni ngwa'ta je ärrü yi'ral yere.

Or'temaji gïdïrbänü

7 Lani ngweengga, mätär yiguri 'di a Deleny o'ra. Änggädär anaku ati gu dïjï danni dati kwoy dünïcï yona ndi 'tüdä gïdïyäng. Na awa dati määtä liguri ngwüdünïcï giranyu ganni gati ni a yon 'tüdä na ganni gati pï yona aar ätï ngwäy. 8 Mätär be yiguri nga nga 'to, ngaa mätïnälü 'dï'däny ndi ari Deleny ndoo dïndï puprang. 9 Lani ngwänggärï, aa'ti ngaa la äbïngïnïjïdï giyinenanu, nunnu aa'ti Ngwaalu ngwa ji ngwa je ngwe obalu ngwuja'ri ngwee. Gwanni ngwati obalu ngwüjï ngwe nggwo gito, nggwo gwüdünü gïlängïr.

10 Lani ngwänggärï, or'temajar nono ngwïjïrä ngwanni ngwondaja ngwürïny ngwe ngwudi Deleny ndi ari ngwumbuju dïrbä. 11 Anaku lïngïdä gu ndi ari a länggädï ndi ari, lonjacaar je lanni lor'temaju. Nga nga li'dingina or'temaji gwe gwudi Äyüb, ngaa lima engga ndi ari gwuma Ngwaalu ärrä gwodanalu. Ngwaalu ngwuru dïnä ngwanni ngwati je ngwüjï ïnä.

12 Yanni yipana gu'ru, lani ngwänggärï, aa'ti nga la pï yi'rany Ngwaalu ngwe na gere ge, na dïyäng de, na gong ge gere. Gäbïcä “Yäyïng” gwunga ngwani yäy, na “Bärïng” gwunga ngwani bärï, ya la gwe obalu.

Utalu ämnï gwe Ngwaalu

13 Dïjï dere 'danggalanu ndo gïdïrbäno? Gäbïcär ngwotaci Ngwaalingalu. Dïjï dere dijayano? Gäbïcär ngwelnge ngwortada Ngwaalinga. 14 Dïjï dere 'danggalanu düma? Gäbïcär ngwurnidi mbumbung je lidi gi'doonga aar abingaci Ngwaalinga aar bruti yila ye ngwürïny ngwe gwudi Kirictu. 15 Otaci Ngwaalingalu ämnï gwe Ngwaalu, gwa gäbïcï dïjü danni dümä da u'ri nono. No da Deleny 'dï'rïyälü. Manari

dapu gwanni gwuki, da aar
düdänïjänü. 16 Yäy gu no,
'täjïdärälü giyi'ral yalu yanni
yiki ngaa otacidi Ngwaalingalu
nunnu ara je Ngwaalu u'riyi nono.
Otaci Ngwaalingalu gwudi dïjï
danni dïdünälü gwätï yiima ndi
ärrï yi'ral. 17 Ïlïyä gwuru dïjï
dümnä nono alanga je, ngwube
otaci Ngwaalingalu gwulleny
ndi ari aa'ti gere ga ni, a gere
allala ngwüdläyü tä'rïl na dïdläyü
dü'ränü ngwu'ti nu. 18 Ngwo're
ngwotaci Ngwaalingalu nunnu a
gere ila kerala ngwunni a ngwong
'tüdä gïdïyängänü, o're a gere
ni. 19 Lani ngwänggärï, manari
gwere gwuma gatani ngwuja'ri
ngwanni ngwätï ngwäyänü, ma
be ari gwuma dïjï dere gwä'rä,
20 lïngïdär ndi ari gwanni gwati
gwä'rä dïjü danni diki kay gidi
dudi, diming gätäjä yi'rany a da
aar gwü'rübäcï yi'ralalu yanni
yiki yonyadu.

Ngwuja'ri ngwanni ngwullu je Butruj gi'ra ge'te Änï kitabanu

Ngwuja'ri ngwanni ngwuru gi'ra ngwullu je Butruj ngwondacung ngwe ngwïkïrïjïnä ngene ngwucaar je “Ngwüjï ngwanni ngwäbrä je Ngwaalu,” ngwanni ngwubadalu mbüny mbüny kängïr ngwaalu ngwudi gen gweneno gicaar Türkïyä. Yanni yiru gi'ra gidi ngwuja'ri yiru ndi or'temaji ngwüjü ngwanni ngwadi uli ngwuja'ri ngwee ngwübïnäär jälü aar mbuji yi'rendenya yani ämnï Ngwaalu gwegen. Butruj gwubupa nding je diwayiniyi Yicu gwe gwanni gwayu ngwü'dï'rï mana na ngwuja'ri ngwe ngwüngün gwanni gwaru nggwe gwadi o'ra, nunnu a ngindenga ätï ge'tajing. Ngwuja'ri ngwee aar ämnï aar or'temaji giyi'rendeny yegen, aar ïcïnänü ndi ari ïdäjï gwuru gwani 'didanu gwudi ämnï Ngwaalu gwegen a la aar je be ätädä gu'ru “komon gadi ge Yicu Kirictu 'tädälü” (1.7).

Or'temaji gwe nggwee kaji gidi dïrbä, Butruj gwüpäcä 'to ngwüjälü ngwanni ngwadi uli ngwuja'ri ngwee ndi aar elelle nono ngwüjü ngwudi Kirictu.

Yajang yidi ngwuja'ri

1. Aganni (1.1–2)
2. Ange gwuru ndi ge'taji (1.3–12)
3. Elelle gwudi ngwüjï ngwuju'ru ngwudi Ngwaalu (1.13—2.17)
4. Gwuji gora gidi yi'rendeny yidi Kirictu (2.18–25)
5. Ru dïkïrïjïn na yi'rendeny (3.1—4.19)
6. Ola gwani lanni lati okta gi'donga gidi Ngwaalu (5.1–11)
7. Aganni gwudi mï'rä (5.12–14)

Aganni

1 Äny gwani Butruj gwuru doo'ra dükäjär didi Yicu Kirictu, ngwuja'ri ngwee ngwükäcï nje ngwüjü ngwanni ngwäbrä je Ngwaalu ngwobadalu ngwuru ngwïrnü poor ngwaalu ngwee ngwani Buntuj, Galatiya, Gäbüdükïyä, Ajiya na Bïjïnïyä. 2 Ngwanni ngwäbräär je anaku lïngïdï gu Ngwaalu ngwuru Papa 'tu'tu gwerre ngwuje ju'riyi Lïgï'rïm le nunnu aar 'dengenaci Yicu Kirictung ngwuje gwürä yïn ye yüngün.

Ara je gu yïmï'rü ji ara je gu adatalu ji gwïrälü.

Näjï Ngwaalinga gwani ge'taji gwanni gwumidu

3 Ar näjï Ngwaalinga ngwuru Papa gwudi Deleny dege dani Yicu Kirictu. Ndi ari ndi ïnä gwüngün gwanni gwupa 'dengge, a lima lïngïnï lïngïnïng gwanni gwuyang ndi ge'taji gwanni gwumidu 'dï'rï gwe gwudi Yicu Kirictu giyi'ranyanu. 4 Aar nje änïjï giyu'rinanu yanni yati 'ti 'digi'ru a'tur aar ralu aar medadi. Giyo yïrïmïtïjärä je kerala 5 ngaa lanni letadu gu yiima yidi Ngwaalu ämnïng gwe gwalu 'dünggüngün 'di a gilang gwanni nggwo mama, ngwa ji ngwü'tädälü komon nggä'dï gidi gwodaning. 6 Jayar banu gwulleny gwani ngwuja'ri ngwee, a be gweneno, mïmïnnï nono gwonyadu yi'ranu gwa je mbuji gaji gooko. 7 Ya je mbuji giyee nunnu aar inggidi ndi ari 'di'didanu ämnï Ngwaalu gwalu gwanni gwupana gu'ru gidab danni dati medadi danni dati aar gwalli nono lïgä le nunnu aar ombaji ndi ari diru 'didanu. Ämnï Ngwaalu gwalu gwuru gu no, ndi ari ngwümbüjïnï gwuru 'didanu ndi orta, ndi näjï na ndi denya, ma

ji ma Yicu Kirictu 'tädälü. 8 Gwa'ti aang änggädï, ngaa be ämnï. Gwa'ti aang änggädï gwenene, ngaa be ämnäcï lijayanu gwulleny lonyadu gu näjï gwupa. 9 Ndi ari ngaa gilo ndi ape gu'ru gidi ämnï Ngwaalu gwalu, gwani gilang gwudi lingeno lalu.

10 A gwani gilang nggwee, ngwïjïr ngwanni ngwondaja gïyïmï'rü yanni yadi ara je Ngwaalu ükäcä, yïmïnäär jälü gwulleny aar ye arngani gu'ru gipa. 11 Aar bupi ndi ari ye lenge gaji aar ye lenge ngwuja'ri ngwanni ngwinggida je Lïgï'rïm lidi Kirictu lanni liju 'denggenanu. Anni ondajing gwani yi'rendeny yanni yadi mbuji Kirictung, a gwani näjï gwupa gwanni gwadi gwuja.

12 Ngwaalu ngwondaca ngwïjïrä ndi ari ngwa'ti äpïjä yigo'ro yegen yiiru, ara je be äpïjï yiiru. Anni ondacaar yi'ral ye yanni yima je 'dingini gweneno. Ngaa li'dingina ngwuja'ri ngwee ngwanni ngwondaca je ngwüjï, ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwani Yicu Lïgï'rïm le lanni Liju'ru lükäjïnä kerala. 'Di ndi ari yï'rr 'to yïjädï ndi ombaji yi'ralanu giyee.

Ju'rar

13 Yäy gu no, jar balu ngwäy ngwe ngwudi yigor yalu aang arngani gwani yiiru. A ge'taji gwalu 'dar jada gïyïmï'rü yanni yadi ara je Yicu Kirictu ätädä mung 'tädälü. 14 Nono yïjü yi'dengenaca Ngwaalinga, aa'ti ba be ngaa lo'raci elelleng gwudi ami'ra gwudi lingeno gwele gwuju yogo ye gwerre. 15 Ngaa be ju'ri anaku ju'rung gu gwanni gwurnida je, no ju'rar be giyi'ral 'dar yanni yata je ärrï. 16 Ndi ari yüllïnä no yaru nu, “Ju'rar, anaku ju'riny gu.”

17 Ndi ari anni urnidangaa Ngwaalinga ngwuru Papa gwanni gwati 'ti utu ngwüjänü ndi pï yelenya yüngün, elellar elelleng gwudi ngwüjï ngwuru ngwïrnü ngene gïdïdlä ara je yedeny eny. 18 Ngaa lïlïngïdï ndi ari la'ta je ü'rädälü kay ganni ga'ti ätï midinganu gïgätïjänärä je mbumbunga lalu ngwong ngwe ngwanni ngwati dudi nono buta na dab, 19 ara je be ü'rälü yïn ye yidi Kirictu yanni yiru gu'ru, gwuru Girany ganni gijaw nono ga'ti rngü. 20 Gwäbräär 'tu'tu gwerre dïdlä da'tina gï'tïnä, gwuma aar be 'täjälü kaji nggee gidi gwodaning gwani nga nga. 21 Nginde gwe, ngaa lima ämnï Ngwaalu ngwanni ngwü'dï'rïyälü giyi'ranyanu ngwünäjï, a gu no, ämnï Ngwaalu na ge'taji gwalu nggwo gwüjädï Ngwaalu.

22 Gweneno anni ma aang gä'rïnï yigo'ro yalu 'dengenaji gwe 'didanung nunnu ngaa ätï ämnïng ngwengga 'di'didanu, ämnäjïdär gwulleny 'tu'tu giyigoranu. 23 Ndi ari ngaa lima lïngïnï lïngïnïng gwanni gwuyang ngaa lä'tüdï yuula yanni yati änï, ngaa be ru yuula yanni yati 'tüdä, midi gwe na mätïnälü gwe gwudi ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu. 24 Ndi ari yüllïnä yaru nu,

“Midi gwudi ngwüjï 'dar gwuru nono yanya,
na näjï gwegen gwuru nono yibobo yidi dïdäny.
Yanya yati undi na yibobo yati ayi nono aar mi'ri'ti,
25 a be ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu ngwati jalu pupud.”

A ngwuja'ri ngwuru ngwee ngwanni ngwondacara je ngwe.

2

1 Yäy gu no, gätär be yi'ral mbüny yanni yiki yani yi'rinya na

1:16 1.16 Ngwullawi 11.44–45; 19.2; 20.7 **1:25** 1.25 Ajaya 40.6–8

ï'däjänü 'dar, yimur'tuny, yü'düny na yani lo gwere 'dar. 2 Rüdär nono yïjü yïlïngïtäär je girem, ara je yan yanni yiju'ru yidi lïgï'rïm ami'ra nunnu ngaa ye pe ndi gilang gwalu, 3 ndi ari gweneno ngaa lima lenge ndi ari Deleny dijaw.

Ngwu'dun ngwudi lïgï'rïm na lanni läbrääär je

4 Ngaa lïndädï 'dünggüngün, ndi ari nginde gwuru nono go'rra giru gidingo ganni gimidu gï'dünyïdädï ngwüjälü ngwanni ngwati oda, a be Ngwaalu äbrï ngwuruji gu'ru gipa ngwäyänü ngwüngün. 5 Nga nga 'to liru nono yo'rra yimidu yüdädäär ye ngwu'duna ngwudi lïgï'rïm, ndi ari ngaa ru ngwur'dal ngwanni ngwuju'ru ngaa äpïjï Ngwaalinga mï'rïnïng nono gwudi lïgï'rïm gwanni gwüjädänü Yicu Kirictu gwe. 6 Ndi ari yüllïnä kitabanu yaru nu,

“Ombaja ndi ari äny nggwo
gwügätï go'rralu ngwaalu ngwani Jäyün,
ganni gäbrïny ngwuru gu'ru,
a gwere gwanni gwa gu gatada
ngwäyänü,
gwa'ti gwa yaaru ape a'tur.”

7 A be gweneno nga nga lanni lämnï 'dünggüngün, go'rr nggee gipa gu'ru 'danggalu. A be lanni la'ti ämnä 'dünggüngün ngwube ari,

“Go'rr ganni gï'dünyïdädï
ngwüjälü ngwanni ngwati oda,
gima ru gidingo gidi
ngwu'dun.”

8 Na gima ru 'to,

“Go'rr ganni gima ru nono gimle
gadi gäbïcï ngwüjü aar gu obalu
ngwuru ngwur'da ngwudi
ï'dïyï ngwüjü.”

La obalu, ndi ari linyurtanu ndi ämnï ngwuja'ri aar gu ru 'to ndi ari lige'tajaar je gu.

9 A be ngaa liru ngwüjï ngwäbrääär je ngaa ru ngwur'dal ngwudi yeleny yidi Ngwaalu, ngaa ru ngwüjï ken ngwanni ngwuju'ru, ngaa ru ngwüjï ngwudi Ngwaalu ndi ari ngaa ondaji orta gwe gwüngün nginde gwanni gwü'tïyä je gïdïrïmänü ara je 'täjä giburalu gwüngün gwanni gwuru 'ter. 10 Ngaa gwele gwerre lä'tüdï ngwüjï, a be gweneno ngaa lima be ru ngwüjï ngwudi Ngwaalu. Ngaa gwele gwerre, ngaa la'ti ïnädï Ngwaalinga a be gweneno, ngwuma je be ïnä.

Elelle gwudi ngwïkïrïjïn

11 Lani ngwumaad ngwüny, nggwa je päcälü ngaa liru ngwïrnü ngaa ru li'ter ngene gïdïdlä ndi ari gatanar ami'rang gwanni gwuki gwudi lingeno gwanni gwati aar kwudi lïgï'rïm le lalu. 12 Elellar elelleng gwanni gwujaw ngwüjänü ngwudi dïdlä, ma aar je üpäcï yi'ral nono yanni yiki ngaa je gäbïcï aar engga apepeng gwalu gwanni gwujaw ngwuje gäbïcï aar näjï Ngwaalinga komon nggä'dï gidi gwodaning gadi aar nje ge ïlïjä.

'Dengenacar ngwelenya ngaa 'dengenaci ngworta

13 'Dengenacar yelenya 'dar yanni yïgï'tïnä ngwüjänü, gwani Deleny. Ma aar ani denya delenya danni diru gi'ra dü'rädï yeleny nono ku, 14 na ma aar ani denya ngwartana ngwüngün, ngwükäjïng je aar gïkïjï ngwüjü ngwanni ngwa ärrï gwanni gwuki aar je gwällïnï lanni lati ärrï yi'ral yanni yïndï kayalu. 15 Ndi ari bupi gwuru gwudi Ngwaalu ndi ärrï yi'ral yanni yijaw, ya gäbïcï ngwüjü ngwanni ngwati ondaji

2:6 2.6 Ajaya 28.16 **2:7** 2.7 Mäjïmür 118.22 **2:8** 2.8 Ajaya 8.14

yi'donggala, aar määtä ngwünyü ngwengen. 16 Gätïnär linginalu aang elellalu aa'ti be ngaa la gu rtanu ngaa ärrï yi'ral yanni yiki. Elellar ngaa ru ngwïnäd ngwudi Ngwaalu. 17 Dïnyädär ngwüjü 'dar ngaa ämnäjïdï yengga yidi ngwïkïrïjïn ara je yedeny eny Ngwaalu, ngaa denya delenya.

18 Ngaa lanni liru ngwïnäd, 'dengenacar ngworta ngwalu ngaa je denya aa'ti la je 'dengenaci 'dogo lanni lijaw drü ara je jayi ngwäy, ngaa je be 'dengenaci 'to lanni liki drü agaa je ke ngwäy. 19 Ndi ari yijayi gu manari ye'rendeny yima mbuji dïjü yïrïgïnä kay gidi Ngwaalu. 20 Yiru ange ya ara je ï'räcï manari ngaa lïpïnä gwani ape gwalu gwanni gwuki? Ma be ari ye'rendeny yimbujanga gwani ape gwunga gwanni gwujaw, or'temaja be, giyee yijaw Ngwaalu. 21 Yiru giyee yanni yornacara je, ndi ari Kirictu gwumbuju yi'rendenya yani nga nga ara je gï'tïjänï gay ngaa gwuji gora güngün.

22 “Nginde gwa'ti ärrä yi'ral yere yanni yiki,
aar 'ti mbojaja ï'däjïng nono gwere ngwulemanu ngwüngün.”

23 Anni lüdäär yi'ral ye yiki, ngwuje 'ti gwä'räcänü ngwugwalli dämjä, anni mbujing yi'rendenya, ngwuje 'ti iya yedenyo, ngwube gatada ligo'ro lüngün Ngwaalu ngwanni gwati übïdï yi'ralanu. 24 Nginde giligo'ro lüngün gwapu keng gwege ngwanginu ngwüngün kü'rälä nunnu ar ayi ndi ke ar be midi gwani dünälü. Ngwämmä ngwe ngwüngün, lima je u'riyi nono. 25 Ndi ari nga nga gwele liru nono ngwangal ngwududu a be gweneno, ngaa lima o'raca Yicung gwanni gwuru doo'ra ngwuru dangida danni dati arnga lingeno lalu.

3

A ngwaw na ngwur 'dengenacidi

1 Lani ngwaw, 'dengenacar 'to ngwuru ngwalu nunnu manari gilona lere lanni la'ti ämnä ngwuja'ri, aar je gwürlï elelle gwe gwanni gwujaw gwudi ngwaw ngwegen 2 ma aar engga elelleng gwudi ju'ri na denya gwudi ngwaw ngwegen. 3 Aa'ti jayi gwalu gwa ru gwudi ngwanginu poor, nono ndi mïcïnï ngwä'rü ndi genne dab nono, ndi genne buta nono na ndi genne ngwureda ngwanni ngwu'ri. 4 Ngaa be manni bupi jaying gwudi ligor lalu gwanni gwati 'ti medadu, gwani jayi drü gwalu na jïlänü gwalu gwudi lïgï'rïm, yiru giyee yanni yipa gu'ru ngwäyänü Ngwaalu. 5 Ndi ari yiru giyee yanni yïndï ye ngwaw ngwuju'ru ngwudi gwerreng ngwanni ngwügätï ge'tajing gwegen Ngwaalu aar gwe jayiyi yigo'ro yegen. Aar 'dengenaci ngwuru ngwegen. 6 Nono Jarrang, gwanni gwu'dengenaca duru düngün dani Äbräyïm 'di ating urnidi doorta düngün. Ngaa liru yera yüngün manari ngaa lati ärrï yi'ral yanni yïdünälü aar je 'ti yedeny ïtï giyi'ral yere.

7 Aar gu ru 'to 'danggalu nga nga lanni liru ngwur, jayar drü ngwaw ngwalu ngaa je ärrï yi'ral yijaw ngaa je denya ndi ari ngindenga liru ngweengga ngwami'ratu na ndi ari lemada le gïyïmï'ränü yidi angidaji gwudi midi nunnu aa'ti yere ya ji yü'rü otacing Ngwaalingalu gwalu ngwäy.

2:22 2.22 Ajaya 53.9 **2:25** 2.25 Ajaya 53.6

Mbuji yi'rendenya gwani apepe gwanni gwujaw

8 Ndi mï'rä, nga nga 'dar acajidar gwüpäng lamatanu, ïnäjïdär, ämnäjïdär yengga, jayar yiguri ngaa ru ngwumulu. 9 Aa'ti ngaa la gwä'räjï yi'ral yanni yiki yi'ral ye yanni yiki, aa'ti ngaa la lujidi ngaa be onjaci ngwüjü ndi ari yiru giyee yanni yornacara je Ngwaalu nunnu ngaa ji ngaa ape gu'ru galu gidi onjaci. 10 Ndi ari,

“Gwere gwanni gwadi ämnï mid-
ing gwudi ligo'ro lüngün
a yomon mbuji 'dar yanni
yijaw,
ngwümäätä lingla lüngün giyi'ral
yanni yiki na ngwulem
ngwüngün ndi ondaji
yi'duru.
11 Ngwugwurla giyi'ral yanni yiki
ngwuje ärrï yanni yijaw.
Ngwümïnï adatingalu ngwug-
woda.
12 Ndi ari ngwäy ngwudi Ngwaalu
ngwati iye ngwüjü ngwanni
ngwüdünälü
na lating je geraji länï lüngün
ma aar otacalu.
Ngwuje be gwürläcï lu'ra lanni
lati ärrï yi'ral yanni yiki.”

13 Yärü gwa je akani nono manari yigor yïtäjänü ndi ärrï yi'ral yanni yijaw? 14 A be manari yiru gu ndi ari ara je yi'rendeny mbuji yani ärrï gwalu yi'ral yanni yïdünälü, Ngwaalu ngwa je onjaci. “Aa'ti yedeny ya je eny giyi'ral yanni yati iye ngwüjü yedenyo, aa'ti yedeny ya je eny ma ara je iye yedenyo.” 15 Ngaa be ge'te Kirictung ngwuru Deleny giyigoranu yalu. Jar mama giyomonalu 'dar nda je enggaci lanni la je otacalu gwani ge'taji gwanni gwätängää. Ngaa je be enggaci yigor ye yïjïlänü ngaa je denya. 16 Gäbïcär yigor yalu aar jayi nono, nunnu lanni lata je üpäcï yi'ral nono yanni yiki ndi elelle gwalu gwanni gwujaw ndi Kirictu, a je yaaru ape giyi'ral yegen yanni yiru yi'duru. 17 Yijayana ndi ari manari bupi gwuru gwudi Ngwaalu, ara je yi'rendeny mbuji gwani ärrï yi'ral yanni yijaw aa'ti yi'rendeny ya je mbuji lärrü yi'ral yanni yiki. 18 Ndi ari Kirictu gwayu gwani ke gomonanu ge'te pu gwanni gwüdünälü gwani lanni la'ti dünälü, nunnu ara je apada Ngwaalu. Gwü'rïnyïtäär gilingeno a be Ngwaalu midiyi Lïgï'rïm le, 19 Lïgï'rïm le gilee liming le ele 'to ngwondaca ngwügï'rïmä ngwudi ngwüjï ngwanni ngwugekanalu. 20 Ngwanni ngwünyürtïjä Ngwaalinganu 'tu'tu gwerre gaji ganni gïmätïjä je ge Ngwaalu liguri gaji ganni giju ge Nuuwa ndi ge'te bälükä. Gïbälükänü, looko 'dogo, liru 'dübä (8) gwuma aar gwe gïlängïdïnï giyaanu. 21 Na yaw giyee yiju yiru gi'remna gidi yaw yanni nyïnyïnä ye gweneno ngaa ye gïlängïdïnï 'to. Ya'ti ani üyïnï yirledo nono yidi ngwanginu, aar be ani änïjälü gwudi ïcïnänü gwudi ligor lanni lijaw ngwäyänü Ngwaalu. Yata je gïlängïdïyï 'dï'rï gwe gwudi Yicu Kirictu giyi'ranyanu, 22 gwanni gwuma allu kerala na nggwo gwujalu yelenya kaama gidi Ngwaalu a gu yï'rr na yeleny na yiima 'dengenaci.

4

Mïdïjï Ngwaalinga

1 Yäy gu no, anni mbuja Kirictu yi'rendenya ngwanginu ngwüngün, yäy gwodanar banu 'to yi'ral ye giyee ye'te ye'te. Ndi ari gwanni gwa yi'rendeny mbuji ngwanginu ngwüngün, ke gwuma äbrïnï kay 'dünggüngün. 2 Yäy gwa'ti ba be gwelelle gïdïdlä

3:12 3.12 Mäjïmür 34.12–16 **3:14** 3.14 Ajaya 8.12

düngün danni dï'dälü gwani ami'ra gwanni gwuki gwudi lingeno, ngwube manni ärrï buping gwudi Ngwaalu. 3 Ndi ari ngaa lonja yomon kaji gwerre ndi ärrï yi'ral yanni yati je ngwüjï ärrï ngwudi dïdlä. Yani elelle gwegen gwudi yidigany, ami'ra ngwanni gwuki, rläli, yï'rïnyïnä yiru yütä na dïdülä danni diki. 4 Yanni yima gäbïcï ngwüjü ngwudi dïdlä gweneno aar allalu ndïr ndi ari ngwa'ta le acajidu giyi'ralanu yanni yiki drü ati aar je be ürrä yïrïgïnä nono. 5 A be la ji ya je ye Kirictu otacalu gwanni nggwo gwa ji gwa otaci ngwüjälü ngwanni ngwumidu na ngwanni ngwayu. 6 Yiru giyee yanni yïgäbïcä a be ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ündäjïnï 'di ngwüjänü ngwanni ngwo gweneno ngwayu nunnu lanni lima aar le obalu gay ge gidi dïjï dümnä ndi ari liki gilingeno, aar midi gïlïgï'rïm gay ge gidi Ngwaalu.

O'ra gwudi Yicu gwuma ja gito

7 Mï'rä gwudi yi'ral 'dar gwuma ji gito. Yäy gu no, beberar be ngaa mätïnälü nunnu ngaa otaci Ngwaalingalu. 8 Giyi'ralala giyee 'dar, ämnäjïdär gwüpäng gwulleny, ndi ari ämnäjïdï gwati gwü'rübäjï yi'ralalu yonyadu yanni yiki. 9 Apajidar yïrnü gwüpäng la'ti äbïngïnü giyinenanu. 10 Angidaji gwe guy ganni gima aar je Ngwaalu angidaci, emadar ge giyiiru gwüpäng yigor ye ye'te pu ngaa ruyi yïmï'rä yidi Ngwaalu yanni yonyadu yi'ranu. 11 Manari gwere gwati ondaji, ngwondaji nono mung ondaji ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu. Gwere gwanni gwati ape yiiru, ngwuje ape yiima ye 'dar yätädï je Ngwaalu nunnu a Ngwaalu ortani giyi'ral 'dar Yicu Kirictu gwe gwanni gwuru näjï ngwuru yiima yidi gwur'taling. Yiru gu.

Mbuji yi'rendenya yani yïkïrïjïn

12 Lani ngwumaad ngwüny, aa'ti ngaa la allalu ndïr ndi mïmïnnï nono gwudi ye'rendeny yanni yimbuja je, nono ma yi'ral mine ru yimbuja je ya'ti linginna. 13 Ngaa be jayanu ndi ari ngaa gilo lacajidu giye'rendenyanu yidi Kirictu, nunnu ngaa ji ngaa jayanu gwulleny komon gadi ge näjï gwüngün 'tädälü. 14 Manari ngwüjï ngwo ngwüllüdä je gwani Kirictu, yijayi gu 'danggalu ndi ari Lïgï'rïm lidi näjï na lidi Ngwaalu gilo 'danggalu. 15 Manari ye'rendeny yima je mbuji, aa'ti yani ndi ari nga gwu'rinyidu na ndi ari a gwuru du'ram na a gwärrü yi'ral yere yanni yiki na ndi ari a gwändï giyi'ralanu yunga yä'tüdï. 16 A be manari yi'rendeny yimbujanga yani ndi ari a gwuru dïkïrïjïn, aa'ti yaaru ya ang ape nga be ortada Ngwaalinga ndi ari nga gwapu ngwürïny ngwüngün. 17 Ndi ari gaji giru gadi ge Ngwaalu obalu ngwüjï ngwe, ndi aalu ngwüjï ngwe ngwudi ngwu'dun ngwudi Ngwaalu. Ma be ari gadi aar ge aalu 'dengge gwerre gwerre, ya be ru 'tanaa ngwüjï ngwanni ngwünyürtïjä ngwuja'ranu ngwudi Ngwaalu ngwanni ngwujaw? 18 Na ndi ari,

“Manari yojema ngwüjü ngwanni
ngwüdünälü ndi aar mbuji gilanging,
yadi be ru 'tanaa ngwüjï ngwudi dïdlä na ngwanni ngwuki?”

19 Yäy no, lere lanni lati je yi'rendeny mbuji yani bupi gwudi Ngwaalu, aar ätädä Ngwaalinga yigo'ro yegen ngwanni ngwuru ligor le'te pu ngwuge'ta, aar gwuji ndi ärrï yi'ral yanni yijaw.

4:18 4.18 Gagitada 11.31

5

Ndi mbumbunga na ngwamal

1 Äny gwüpäcä mbumbunga
jalu 'danggalanu, äny gwuru 'to
mbumbu kimaad gegen nyi ru
gwanni gwänggädï yi'rendenya
yidi Kirictu. Nyi ru gwe'te gwanni
gwa ji gwa acidi ndi näjï gwanni
gwa ji gwa 'tädälü. 2 Rüdär ng-
woo'ra ngwudi gi'doonga gidi Ng-
waalu ganni nggo gombajangaa,
ngaa je iye liru ngwangida, aa'ti
ndi ari ngaa je ärrï yiima ye, aar
be ru ndi ari yärrä je yigor ye yalu
anaku bupa je gu Ngwaalu ndi
ru. Aa'ti yani ndi ari ngaa lübïjä
ngwü'rïnyänü, ngaa je be jada ndi
ärrï ligor le. 3 Aa'ti la je acajanu
lanni lätädärä je Ngwaalu nunnu
ngaa je ombaji, ngaa be ru ng-
woo'ra ngwïlïjä gi'donga gora gi-
jaw. 4 Ma be aji ma Kirictu gwanni
gwuru doo'ra didi ngwoo'ranga
'tädälü, la je be änïjï giyelenyanu
yani gu'ru gidi näjï gwanni gwati
'ti medadu.

5 No 'to lanni liru ngwamal,
'dengenacar je lanni lipana. Ngaa
'dar, okeyar yigo'ro yalu ndi apa-
jidi gwüpäng, ndi ari,

“Ngwaalu ngwati 'donya ngwüjü
ngwanni ngwati piya
yigo'ro yegen
ngwuje be gï'tïjï yïmï'rü ng-
wanni ngwati okeya yigo'ro
yegen.”

6 Okeyar be yigo'ro yalu kuyanu
gidi Ngwaalu ganni giru yiima ndi
ari ara je 'dï'rïyälü kaji nggä'dï
gïndï. 7 Gätädär yi'ral nono 'dar
yanni yata je pïcï yigoranu, ndi ari
nginde gwuru gwanni gwada je gu
ge'taji ngwäyänü.

8 Mätär yigo'ro yalu nga
arngani. Ndi ari güwän galu
gani dijego'rr ndo diru nono
diira dilandalu ngwärï guba
ngwümïnï nunnu mung mbujalu
gwere ngwobedalu ngwungadini.
9 Kwudar le be lïdïrnïnälü
'dï'däny ndi ämnï Ngwaalu ndi ari
ngaa lïlïngïdï ndi ari ngweengga
ngwalu giyen dar ngwo 'to
ngwumbuja je yi'rendeny giyee
ye'te ye'te.

10 A Ngwaalu ngwudi yïmï'rü
'dar, ngwanni ngwurnida je ndi
ari aang acajidi ndi näjï gwüngün
gwudi gwur'taling ndi Kirictu,
manari yi'rendeny yima je mbuji
gwooko, nginde ligo'ro le lüngün
gwa je gwä'rä gwa je ojemeye
nono ara je giki ngaa mätïnälü
'dï'däny. 11 Nginde gwuru gwanni
gwuru näjï ngwuru yiima yidi
gwur'taling. Yiru gu.

Aganni gwudi mï'rä

12 Ngwuja'ri ngwee ngwoko
ngwükäjï nje ngwe diwengga dani
Jiliwanij gwanni gwati nyi engga
gwuru diweengga diru ligor le'te
pu, bupi gwüny ngwani nda je
ojemeye nono nga je enggaci
ndi ari yïmï'rü yiru giyee yidi
Ngwaalu yanni yiru 'didanu.
Mätïnär gwälü 'dï'däny.

13 Gi'doonga gidi Babiling* ganni gäbrä je le Ngwaalu, gaganna je ara je gïjï güny Gideleny gani Murkuj aganna. 14 Agannajidar giyenenanu agannajiding gwudi ämnï.

Ara je gu adatalu ji 'dar, ngaa lanni gilo ndi Kirictu.

5:5 5.5 Gagitada 3.34 * **5:13** 5.13 Babil ngene gwuru gi'remna gidi gündär gani Ruma. **5:13** 5.13 Yiiru 12.12

Ngwuja'ri ngwanni ngwullu je
Butruj gi'ra rom
Äni kitabanu

Ngwuja'ri ngwudi Butruj gi'ra rom ngwondacaar je yi'donga yidi Ngwaalu yonyadanu yidi ngwïkïrïjïn ngwudi gwerreng. Butruj gwullu ndi or'temaji ngwïkïrïjïnä aar elelle elelleng gwanni gwa gäbïcï Ngwaalinga aar jayanu (1.3) na aar mätïnälü 'dï'däny ngwuja'ri ngwanni ngwätï ngwäyänü ngwätädï je Ngwaalu (1.12). Nginde gwärngädï ngwïkïrïjïnä gwani ngwoorta ngwanni ngwuru ngwu'duru na gwani mï'rï ngwäyänü gwanni gwuma yiiru giyee yiru yi'duru ge'te ngwüjänü. Butruj gwondaja gwulleny gwani bebere Ngwaalu na ndi Yicu Kirictu gwanni gwuru 'didanu. Bebere nggwee gwuru gwinggida gwe ngwüjï ngwanni ngwänggädï Yicung aar 'dingini enggacing gwüngün.

Butruj gwinggida gwece gwece gwani enggaci gwudi ngwüjï ngwanni gwati ari Yicu gwä'tüdï gwadi o'ra mana. A be Butruj ari, jana gwudi Yicu gwenene gwuru ndi ari Ngwaalu “gwa'ti bupu dïjü dere ndi dudi ngwube bupi ndi ari aar jo'renyana 'dar” (3.9).

Yajang yidi ngwuja'ri

1. Aganni (1.1–2)
2. Urnidi gwudi ngwïkïrïjïn (1.3–21)
3. Ngwoorta ngwanni ngwuru ngwu'duru (2.1–22)
4. O'ra gwudi Kirictu gwadi ji 'didanu (3.1–18)

Aganni

1 Äny gwuru gwani Jamaan Butruj gwuru dïnäd nyi ru doo'ra dükäjäär didi Yicu Kirictu. Ngwuja'ri ngwee ngwükäcï nje ngwüjü ngwanni ngwuma ape ämnïng Ngwaalu gwanni gwuru gu'ru gipa nono gwärï, dünälü gwe gwudi Ngwaalu na Gilang gwege gwani Yicu Kirictu.

2 Ara je gu yïmï'rü na adatalu ji gwïrälü ngaa lenge Ngwaalinga na Delenya dege dani Yicu.

A urnidi na äbrï gwalu ru 'didanu

3 Ndi ari yiima ye yidi drü dïndï Ngwaalu yima aar nje ye gï'tïjï yi'ralalu 'dar yanni yïbüpïnä nunnu ar elelle elelleng na ar ape apepeng gwanni gwujaw gwani Ngwaalu enggaci gwe gwanni gwuma aar nje gwe enggaci Yicung gwanni gwuma aar nje gwe urnidi gwani näjï ngwani jayi gwüngün. 4 Yi'ral ye giyee, nginde gwuminje ätädä ngwuja'ri ngwüngün ngwanni ngwaru ngwe ngwuru gu'ru gipa nunnu ar ngwe acajidi gïdrü didi Ngwaalu ar abra keng gïdïdlä gwanni gwïndï ndi ami'ra gwanni gwuki.

5 Yiru giyee ngwäyälü, undar be ngwäy gwulleny ngaa gendani jaying ndi ämnï Ngwaalu gwalu na ndi jayi gwalu gendanar bebereng 6 na ndi bebere gwalu gendanar määtäng lingina na ndi määtä lingina gwalu gendanar or'temajing na ndi or'temaji gwalu gendanar drü 7 na gïdrü dalu gendanar ämnäjïdïng yengga na ndi ämnäjïdï yengga gwalu gendanar ämnäjïdïng. 8 Ndi ari manari ngaa lima ätï ngwuja'ri yi'remna giyee ngwïrälü, ngwa je gäbïcï ngaa la'ti la muli nono na ndi undi ngwuyanu ngwalu ngwudi bebere gwalu gwani Deleny dege dani Yicu Kirictu. 9 Ma be ari gwere nggwo gwa'ti ätï ngwuja'ri ngwee, nggwo be gwombajidalu giyoranu ngwürïmü ngwäy ndi engga

gweere, gwuma dudanu ndi ari gwuma aar ja'rima keng nono gwüngün gwudi gwerreng.
10 Yäy gu no lani ngwänggärï,
jädänär be ndi gäbïcï urniding na
äbrïng gwani nga nga, ngwuru
'didanu. Ndi ari manari ngaa
lati ärrï yi'ral giyee, ngaa la'ti la
ï'dï a'tur 11 na laji la je ätädä
gu'ru gipa ndi änï giyelenyanu
yidi gwur'taling yidi Deleny na
Gilang gwege gwani Yicu Kirictu.

Yïjïr yidi gitab

12 No nggwa je diwayiniyi yi'ral
giyee yomon 'dar ma je ni lenge.
Na ndi ari ngaa gilo lïmätïnälü
'dï'däny ngwuja'ri ngwee ngwuru
'didanu ngwätädä je gweneno.
13 Äny gwaru yijaw nda je 'ritiyi
ya'ranya yalu ngwuja'ri ngwe ng-
wee äny nggwona gwumidu gilin-
geno. 14 Ndi ari äny gwülïngïdï
gomon gima ja gito nggwa ayi,
anaku enggacar nyi gu Delenyalu
dege dani Yicu Kirictu gilingenalu.
15 Nyi be ari nggwa undi ngwäy
nyi engga ndi ari ma ji miny ayi,
ngaa la burni giyomon 'dar ndi
diwayini yi'ral giyee.
16 Ndi ari nyii la'ti gwuja
ngwuja'ri ngwü'tïyä je ngwüjï
ngwümnä aar je ondaji bebere
gwe gwegen anni ondacara je
yiima ye na o'ra gwe gwudi
Deleny dege dani Yicu Kirictu.
Nyii be ru lanni länggädï
yelenya yüngün. 17 Ndi ari
Papa gwuru Ngwaalu gwätädïng
gu'ru gipa ngwünäjïnï kaji ganni
gi'dinginiiny ge yal yanni yüllü
ndi näjï gwudi yeleny aar ari,
“Gïjï güny giru nggee ganni
gämnïny, ganni nggo gïjädïnyänü
gwulleny.” 18 Änyängä li'dingina
yal giyee ngwänï ngwe ngwärï
yanni yüllü kerala anni jiiny le
kenala ganni giju'ru.

19 Na yïjïr yondaja je ngwïjïr
ngwudi Ngwaalu yïgäbïcï nje nyii
gu lengedani, na ya gu jayani ndi
ari ngaa je ge'te ngwäy nono aar
ru nono lamba lüllïnä ngwaalu
ngwümnänü 'di a ngwaalu u'ri
ara je gu guurrum giru daapa
'tädä ngwuji giyigoranu yalu.*
20 Giyi'ral giyee 'dar, lïngïdär ndi
ari yïjïr yere ya'ti yüllïnä bebere
gwe gwudi dïjï dümnä. 21 Ndi
ari yïjïr ya'ti a'tur yïndï bupi gwe
gwudi dïjï dümnä, a be ngwüjï
ru ngwudi Ngwaalu ngwondaja
anaku enggaca je gu Ngwaalu
Lïgï'rïm le lanni Liju'ru.

2

Ngwoorta ngwanni ngwuru ngwu'duru na geradalu gwegen

1 A be 'to ngwüjänü gwerre,
ngwïjïr ngwuju gu ngwoko ng-
wuru ngwu'duru anaku ngwoorta
ngwaji ngwa ji 'danggalanu 'to
ngwanni ngwuru ngwu'duru.
Ngindenga la apa ngwuja'ri ng-
wuru 'ter ngwudi dudi ngwanni
ngwa'ti ätï ngwäyänü ngwa aar
je änïjï ngwuja'ranu ngwudi
Ngwaalu, la 'rï'rïnyïnï Delenya
danni dü'rädïjälü. Ngindenga
la dudiyi yigo'ro yegen puprang
ape gwe yi'ral yanni yiki. 2 A
lonyadu la gwuji gay gidi yidigany
yegen. Ngwuja'ri ngwegen
ngwanni ngwuki ngwärräär je,
ma je ngwüjï engga, ngwa ondaji
ngwuja'ri ngwanni ngwa'ti jaw
giyobo yanni yätï ngwäyänü.
3 Ndi ubanu gwegen, ngwoorta
ngwee ngwa je aganu lütülütü
gwe gwegen aar gu mbojaji. Lima
je le Ngwaalu obalu 'tu'tu gwerre
na dudi gwegen nggwo gwa'ti ola
ngwaalinganu.

4 Ndi ari manari Ngwaalu
ngwa'ti je yï'rr ïnädï yanni yärrü

1:17 1.17 Mätä 17.5; Murkuj 9.7; Luka 9.35 * **1:19** 1.19 Gurrum giru daapa gani Yicu Kirictu gwanni gwadi o'ra gwanni gwadi gäbïcï yi'ral 'dar aar linginni gilingenalu. 'Täälü 22.16; Luka 1.78

yi'ral yanni yiki, ngwuje gatu gidel didi yi'rendeny, aar gu gennadalu yu'rung ye gïdïrïmänü nunnu aar dünïcï gomon gegen gadi je ge Ngwaalu obalu. 5 Na manari Ngwaalu ngwa'ti je dïdlä ïnädï duubu anni mung dingada därä ngwape ngwüjü ngwanni ngwü'tüdänü gïdrü didi Ngwaalu. Ngwube etadi ndi Nuwa gwe'te pu gwanni gwondacu ngwüjü ngwuja'ri ngwe ngwanni ngwüdünälü na ngwüjï ngwüngün kwo'ra tä'rïl (7) 'dogo. 6 Manari Ngwaalu ngwübïdälü ngwüjü ngwe ngwudi yündär yani Jadum na Gamura ngwuje u'diyi 'di aar ru ngwaru nunnu ngwuje ge'te aar ru gora gidi ngwüjï ngwanni ngwadi 'tü gïdränü. 7 A manari Ngwaalu ngwü'tüyä Luding gwuru dïjï dïdünälü gwanni gwünäcä yidigany yidi ngwüjü ngwïndälü mbüny. 8 Ndi ari nginde gwüdünälü ngwuji 'denggenanu giyomon giyomon, ngwangi'ri yündä ndi dünälü gwudi lingeno lüngün gwani apepe gwegen gwanni gwïndädälü mbüny gwanni gwänggädïng ngwu'dingini. 9 Manari yi'ral giyee yiru gu no, Deleny diru be dïlïngïdï awa ndi 'tüyï ngwüjü ngwanni ngwo gïdrü düngün gïdïrbänü na ngwulenge ndi määtädä ngwüjälü ngwanni ngwa'ti dünälü aar rerani 'di a gomon ila gadi aar je ge obalu. 10 Gwece gwece ngwüjï ngwanni ngwati gwuji gay gidi ami'ra gwudi dudi gwudi drü danni diki aar ci yelenyalu mireny.

Ngwoorta ngwee ngwuru ngwu'duru ngwu'ranu aar ü'rü ngwänänü, ngwa'ti je yedeny ïtï ndi ari ngwulem ngwüjï ngwünäjïnä kerala. 11 'Di yï'rr yanni yojemana aar ätänï yiima, yati 'ti aru ngwulem ndi lo ngwüjü ngwünäjïnä kerala yi'duru ngwäyänü Gideleny. 12 A be ngwüjï ngwee ngwaru ngwulem giyi'ral ya'ti aar ye lïngïdädï yorto ye ngwaalinga. Ngindenga liru nono yoo'ra ya'ti ya'ranya yïlïngïnä gu nanninganu ndi a je ngwüjï ummi aar je 'rinye. Ngwuru nono ngwäng ngwadi dudi 'to.

13 Giyi'ral giyee ya aar je gwä'räcï yanni yiki gwani apepe gwegen gwanni gwuki. Yi'ral yegen yidi lingeno yami ndi ärrïnï 'di ati aar je ärrï gilingenalu tar. Ngindenga lati ärrï yi'ral yanni yiki ngaa le be acajidi ngwaalu ngwe'te pu gwüpäng aar be jayanu gwulleny aar be ru yirled aar ru yaaru. 14 Ngwäy ngwe ngwonyadu yïjïnänü, ngwati 'ti dünü a'tur ndi ärrï yi'ral yanni yiki. Ngwati 'du'di ngwüjü ngwanni ngwami'ratu. Yigor yegen yima äbräjï ndi ubanu lima aar je gu 'täjï ngwünyü. 15 Ngindenga lima je gay doda ganni gïdünälü lima agu gay pïr gima aar gwuji gidi gur luubu gani Balaam gïjï gidi Bäwür gwanni gwübïjä ngwilinyanu ngwudi yiiru yanni yiki. 16 A be nginde gwuma gwe gïndü'rï rimalu gwani yiiru yüngün yanni yiki.Gïndü'rï ganni gati 'ti ondaja, ngwondaji ngwuja'ri ngwudi dïjï dümnä ngwüdünäjï ye'rra yidi dïjïr dani Balaam.

17 Ngwüjï ngwee ngwuru nono ngwelo ngwundu yaanu aar ru nono gïbä'rü gapu dirun ga'ti nu giranyu. Ngwo ngwügï'tïjäär je ngwaalingalu ngwümnä dïrïmänü 'tï'tïn. 18 Ndi ari ngwuju ngwulemalu mbüny ngwuja'ri aar ngwe piyi yigo'ro yegen ndi päcï ngwüjälü aar je 'do'da ndi ami'ra gwudi lingeno gwanni gwuki. Ngwati 'du'di ngwüjü ngwanni ngwo ndi abra ngwüjü ngwanni ngwelella dïlä dani dudi. 19 Aar

je ü'rïcï ngwuja'ri ngwani gätïnï linginalu a be giyigo'ro yegen aar be ru ngwïnäd ngwudi yi'ral yidi dudi ndi ari dïjï dati ru dïnäd giyi'ral yere yanni yima ru yorta 'dünggüngün. 20 Manari lima abra keng gwudi ngwüjï ngwudi dïdlä aar lenge Delenya danni diru Gilang dani Yicu Kirictu, aar be o're aar o'raci keng aar ru ngwïnäd mana, ngindenga la be kani gwene ndi ke gwegen gwudi gwerreng. 21 Yaadi jayani adinar lima 'ti lïngïdï gay gidi dünälü ndi ari aar lenge aar be gwürläcï ngwuja'ri ngwanni ngwuju'ru lu'ra ngwanni ngwenggacaar je. 22 Lädï je gu ngwuja'ri nono ngwee ngwanni ngwaru nu, “Ginyen gati o'raci ngwony ngwanni ngwü'drgümïdïng je.” Na ngwuja'ri ngwanni ngwaru nu, “Düdr danni dijaw nono, dati o're ndi dati'ri giyibrogocanu.”

3

Gomon gadi ge Deleny o'ra

1 Lani ngwumaad, ngwuja'ri ngwee ngwuru ngwudi gwodaning ngwüllïjä je. Na ngwanni ngwüllïjä je gwerre, ngwüllïjä je 'dün nunnu a je ngwe diwayiniyi yi'ral giyee a je ngwe arrijaji ngaa gu ïräjï ngwäyälü gwanni gwuju'ru. 2 Nunnu ngaa diwayini ngwuja'ri ngwanni ngwondaja ngwe ngwïjïr ngwanni ngwuju'ru luubu gwerre a ngwuja'ri ngwanni ngwätädï je Deleny diru Gilang gwege ngwo'ra ngwükäjäär je ngwalu.

3 Gwerre gwerre giyi'ral 'dar, lïngïdär ndi ari giyomon gïyä'dï yidi gwodaning, ngwüjï ngwa ji ngwila ngwanni ngwati münä ngwuja'ranu, ngwa ärï ngwuja'ri ngwïmä ngwanni ngwuru 'didanu ngwa gwuji ami'rang gwudi yigor yegen gwanni gwuki. 4 La ari nu, “Kirictu gwaru gwadi ila, gwanna gwe? Ngwügüürnä ngwege ngwuma ayi, yi'ral yïndï yiru ye'te ye'te 'tu'tu anaku ge'ta gu Ngwaalu dïdläyü.” 5 A be ngindenga lï'dädänü aar määtä ngwäyälü rüny aar dodani ndi ari luubu gere gïgï'tïnä ngwuja'ri ngwe ngwudi Ngwaalu na dïyäng dïndï giyaw aar ge'te yaw ye. 6 Na ndi ari 'to dïdlä duubu du'rin dï'dätü a yaw dudiyi ngwüjü. 7 Na ndi ari ngwuja'ri ngwe ngwe'te ngwe'te, gere na dïyäng ndee gweneno dïgï'täjäär lïgälü aar gï'tïjï gomonalu gadi ge Ngwaalu pïcï ngwüjü yelenya a gomon gadi ge ngwüjï ngwanni ngwuki drü dudi.

8 A be aa'ti ngaa la dodani yi'ral giyee ye'te pu lani ngwumaad, gomon ge'te pu (1) ngwäyänü Gideleny diru Ngwaalu, giru nono ngwüdläyü ngwüü'rï (1,000) na ngwüdläyü ngwüü'rï (1,000) ngwuru nono gomon ge'te pu (1) ngwäyänü Gideleny diru Ngwaalu. 9 Deleny da'ti rüdï dirony ndi ärrï ngwuja'ri ngwanni ngwaru ngwe anaku ati gu ngwüjï ngwoko engga yironyo. A be gwugeraca je länï gwa'ti mïnä dïjü dere ndi dudi ngwube mïnï ndi aar jo'renyana 'dar.

10 A be gomon gidi Deleny gadi ila nono gwele du'ramu. Gere ga mï'rïnänü yal ye yipa ga dudi, ngwong kerala ngwa ü'dïnï le lïgä ngwa mi'rinyi, dïyäng da u'di na ngwong 'dar ngwa ele mbüny.

11 A be anni adi gu yi'ral 'dar ele ndi dudi no, nga nga ladi be ru ngwüjï ngwuru 'taa? Rüdär ngwüjï ngwuju'ru, ngaa elelle drü de didi Ngwaalu. 12 A anaku dünïcä gu gomon nggä'dï gidi Ngwaalu lïtï je yigoranu, apanar ngwïtü ndi undi ngwäy nding ila puprang. Gomon nggoo gadi apa duding gwudi gere lïgä le

2:22 2.22 Gagitada 26.11

na ngwübürtä ngwa mi'rinyi ngwony kerala. 13 Ar be dünïcï ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu ngwaru ngwe ngwani gere ganni giyang na dïyäng danni diyang ngwuru 'dunu gwudi ngwüjï ngwanni ngwüdünälü.

14 Yäy gu no, lani ngwumaad ngwüny, anni dünïcängää ngwuja'ri ngwee ngwaru ngwe Ngwaalu, undar be ngwäy nunnu ngaa ji ngaa mbüjïnï liju'ru ngaa jayi nono ngaa adatalu Delenyanga le. 15 Diwayinar ndi ari määtä liguri gwudi Deleny dege gwani gilang anaku ülläjärä je gu 'to diweengga dege dämnär dani Bulij bebere gwe gwanni gwätädï Ngwaalu. 16 Nginde gwullu gu no ngwuja'ri ngwüngün 'dar ngwanni ngwullung je gwondaja gu ngwuja'ranu ngwani yi'ral giyee. Ngwuja'ri ngwüngün ngwätï yi'ralanu yoko yojema ndi a je ngwüjï lenge. Ngwati je ngwüjï ape ngwanni ngwuru ngwu'de'rr ngwa'ti määtïnälü aar je ruji yi'duru anaku ati aar je gu ruji yi'duru yi'ter yidi gitab gidi Ngwaalu aar ye geradalu.

Mï'rä ngwuja'ri ngwudi Butruj

17 Yäy gu no, lani ngwumaad anni lïngïdä gu gwerre yi'ral giyee, arnganar be nunnu aa'ti ngaa laji la gätïnï mbüny yi'ral ye yegen yidi dudi, ya'ti ïndï kayalu yidi ngwüjï ngwïndälü mbüny ara je ï'dïyï ngaa gatani mätïnïngälü gwalu. 18 A be 'rünär gïyïmï'rü na ndi bebere gwudi Deleny na Gilang gwege gwani Yicu Kirictu. Gwanni gwünäjïnä gweneno 'di aar gu ru gwur'tal. Yiru gu.

Ngwuja'ri ngwanni ngwullu je Yuwana gi'ra ge'te Äni kitabanu

Yuwana gwuru doo'ra dükäjäär ngwoo'ranu ngwükäjäär je (ngwanni ngwujaar Yicunga le). Gwänggädäär aar 'dingini gwondaja aar akani nono. Yuwana gwuca Yicung gwuru ngwuja'ri ngwudi midi, nginde gwanni gwujaar papa gwe gwur'tal (1.1–2). Yuwana gwudiwayiniya ngwüjü ngwanni ngwadi uli ngwuja'ri ngwee ngwuru 'didanu ngwani Yicu ndi ari ngwoorta ngwuju ngwonyadu ngwanni ngwuru ngwu'duru ngwanni ngwati nyï'rïnï ndi ari Yicu gwuru gwanni gwani Kirctu (2.22). Aar nyï'rïnï ndi ari gwuma ru dïjï dümnä gilingeno (4.2). A ngwïkïrïjïn mätïnälü 'dï'däny ngwuja'ri ngwanni ngwenggacaar je 'tu'tu gerre (2.24).

Yuwana gwüpäcä ngwïkïrïjïnälü aar elelle elelleng gwanni gwuju'ru aar ämnäjïdï. Ngwuje ci aar ämnï Kïjï gidi Ngwaalu aar 'dengenaci ngwuja'ri ngwüngün. Ngwuje diwayiniyi ndi ari aar gwuji Yicung, nunnu ma ji mung o'ra mana aar gu ïcïnänü ngwäyänü 'dünggüngün (2.28).

Yajang yidi ngwuja'ri

1. Ngwuja'ri ngwudi midi (1.1–4)
2. Midi ndi acajidi gwudi papa na Gïjï güngün gani Yicu (1.5—2.29)
3. Elellar nono yïjï yidi Ngwaalu gïdïdlänü ndee (3.1–24)
4. Ngaa lenge ndi ari yiru ange yanni yiru 'didanu na yanni yiru yi'duru (4.1–6)
5. Ämnär Ngwaalinga ngaa ämnäjïdï (4.7–21)
6. Ämnär Kïjï gidi Ngwaalu (5.1–21)

Ngwuja'ri Ngwudi Midi

1 Änyängä lullu ngwuja'ri ngwudi midi ngwuju 'tu'tu gwerre ngwanni ngwu'dingini nje, nje engga ngwäy ngwe ngwärï nje inggidi nje akani nono ngwuy ngwe ngwärï ngwuru ngwee ngwaru nyii ngwe gweneno. 2 Midi nggwee gwü'tädälü nyii engga nyii gwe ondaji, ara je be enggaci ndi ari ngwuja'ri ngwuru ngwudi midi gwudi gwur'taling gwanni gwuju ndi Papa gwuru Ngwaalu aar nje be 'täcälü. 3 Ngwuja'ri ngwanni ngwänggädï nje, nje 'dingini, ngwuru ngwondacara je ngwe nunnu ar gu acajidi ar gu emadanu gwüpäng. Ar emadi ndi acajidi gwüpäng na acajidi gwege nggwee gwuru Ngwaalinga le ngwuru Papa na Gïjï güngün gani Yicu Kirictu. 4 Änyängä lullu ngwuja'ri ngwee, nunnu a jayanu gwege ru gwanni gwumbutu.

Elelle Buri gwe

5 Ngwuja'ri ngwuru ngwee ngwanni ngwu'dingini nje ndi Yicu ara je be ondaca. Ndi ari Ngwaalu ngwuru buri, dïrïm dere da'ti 'dünggüngün a'tur. 6 Ma be ari nunnu a lima ari gwacajidar le ar be elelle gïdïrïmänü, a liru ngwu'duru na elelle gwege gwa ru 'tur. 7 A be manari a lima elelle giburalu anaku ru gu Ngwaalu buri, a la be ätï acajiding gwüpäng 'didanu, na yïn yidi Gïjï güngün gani Yicu, yinje oyaji kengalu 'dar.

8 Manari a lima ari a la'ti ki, a la dudiyi yigo'ro yege na ngwuja'ri ngwanni ngwuru 'didanu ngwa'ti ngwa ji 'denggeganu. 9 Ma be ari alanga lima 'täjälü ndi ari a liki, nginde gwuru ligor le'te pu ngwüdünälü gwunje düdänïjänü na gwunje ga'ru giyi'ral 'dar yege

yanni yiki. 10 Manari a lima ari alanga la'ti ärrä yi'ral yanni yiki, gwa ar aniji di'duru na ngwuja'ri ngwüngün ngwa'ti 'dengge.

2

Ar elelle giburanu gwudi Ngwaalu

1 Nggwüllïjä je ngwuja'ri ngwee lani yïjï yüny nunnu aa'ti ngaa la ärrï yi'ral yanni yiki. Ma be ari dïjï dere dima ärrï yi'ral yanni yiki, a lätï Yicu Kirictung gwanni gwüdünälü gwati nje ruci ndi Papa. 2 Nginde gwanni gwümï'rïdï nje nono ligo'ro le lüngün aar nje ga'ru ndi ke gwege. Aa'ti be ke rüdï gwege 'dogo jücü, ngwube ru 'to ke gwudi ngwüjï 'dar gïdïdlä.

3 Manari gwuma ar 'dengenaci ngwuja'ri ngwüngün, a la be lenge ndi ari gwülïngïdär. 4 Gwanni gwati ari, “Gwülïngïdïny,” ngwu'ti be ärrä ngwuja'ri ngwüngün, gwuru di'duru na 'didanu gwa'ti 'dünggüngün. 5 A be gwere gwanni gwati 'dengenaci ngwuja'ri ngwüngün, gwuru dïjï danni dämnä Ngwaalinga ämnïng gwanni gwuru 'di'didanu. Yiru giyee yanni yati nje gäbïcï ar lenge ndi ari a gilo 'dünggün. 6 Ndi ari gwere gwanni gwati ari gwümätïnälü 'dünggüngün, ngwelelle nono elella gu Yicu.

Yanni yinggida ndi ari Ngwaalu ngwämnï nje

7 Lani ngwumaad ngwüny, ngwuja'ri ngwee ngwüllïjä je ngwä'tüdï ngwuyang, ngwuru ngwuja'ri ngwanni ngwu'rin ngwu'dingina je 'tu'tu gwerre. Ngwuja'ri ngwee ngwuru ngwu'rin ngwuru ngwuja'ri ngwanni ngwu'dingina je. 8 A be nyi gwüllïjä je ngwuja'ri ngwanni ngwuyang. 'Didanu gwudi ngwuja'ri ngwee nggwo gwenggana ndi Kirictu na 'danggalu ndi ari dïrïm ndo ndi abri kayanu a buri gwanni gwuru 'didanu gwuma be o'rralu.

9 Gwanni gwaru nggwo giburalu ngwube a be gwenggen ke ngwäy, nginde nggwona gïdïrïmänü kaji nggoo. 10 Gwanni gwati ämnï gwenggen, gwati elelle giburalu a yere ya'ti 'dünggüngün yanni yiki yadi gäbïcï ngwobalu. 11 A be gwanni gwati gwenggen ke ngwäy, nginde nggwo gïdïrïmänü, dïndïng gwänü a gwa'ti lïngïdï ndi ari gwadi ne. Gwuma dïrïm rïmïyï ngwäy.

12 Äny gwüllïjä je ngwuja'ri ngwee lani yïjï yüny ndi ari ke gwalu gwuma ara je Ngwaalu düdänïjänü ndi Yicu Kirictu. 13 Äny gwüllïjä je lani papanga, ndi ari gwülïngïdängä gwanni gwuju 'tu'tu gwerre gwani Yicu Kirictu. Äny gwüllïjä je nga nga lanni liru ngwamal ndi ari ngaa lima obeda dijego'ralu. Äny gwüllïjä je lani yïjï yüny ndi ari ngaa lïlïngïdï papang.

14 Äny gwüllïjä je lani papanga ndi ari nga nga lïlïngïdï ngindeng gwanni gwuju 'tu'tu gwerre. Äny gwüllïjä je lanni liru ngwamal, ndi ari ngaa lojema nono, a ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu ngwümätïnälü 'danggalu, na ngaa lima obeda dijego'ralu.

15 Ngaa 'ti ämnä dïdläyü na yi'ral yere yidi dïdlä. Manari gwere nggwo gwati ämnï dïdläyü, gwa'ti gu ämnï gwudi papa. 16 Ndi ari yi'ral 'dar yidi dïdlä, nono ami'ra gwudi lingeno, ari ngwäy gwudi ngwong ngwudi dïdlä, gïgï'tïnälü gwudi lingeno gwanni gwätïng na ngwanni ngwati je ngwüjï ärrï, ngwati 'ti ïndï ndi papa, ngwudi dïdlä ngwuru. 17 Dïdlä yi'ral yanu yüngün yanni yiki yanni yati ari ngwüjänü, ya

dudi a be dïjï danni dati ärrï buping gwudi Ngwaalu, da midi miding gwudi gwur'taling.

Arnganar Ngwu'duru

18 Lani yïjü yüny, gaji gima be ja gito. Lica je gwele gwerre ndi ari güwän gidi Kirictu ga ji gila. Gweneno gima be ila gonyadu gima 'tädälü, a la be lenge ndi ari gaji gima be ja gito. Güwän nggee gï'tüdï 'denggeganu ndi ari gati ar le acajidi gwerre, 19 aar be 'tü aar nje gatani. Adinari lacajidar le ki'du ge'te pu 'didanu, laadi ar le jalu. Liminje be gatani ndi ari ngindenga lä'tüdï lidi gi'du gege.

20 A be nga nga, lima je Ngwaalu maji lïgï'rïmä nono Yicu gwe, na no, nga nga 'dar yïlïngïdï je yanni yiru 'didanu. 21 Äny gwa'ta je üllïjä ndi ari nga nga la'ti lïngïdï 'didanung, a be ndi ari nga nga gwülïngïdängä, ngaa lenge 'to ndi ari yi'duru yere ya'ti ngwuja'ranu ngwanni ngwuru 'didanu.

22 A be yärü gwanni gwuru di'duru? Dïjï diru danni dati ari Yicu gwä'tüdï gwanni Gwubrutaar yelenya. Dïjï danni diru gu no, diru güwän gidi Kirictu diru danni dati 'donya Papang na Gïjï. 23 Ndi ari dïjï dere danni dati 'donya Gïjü, da'ti ätï Papang. Gwere gwanni gwati ämnï Gïjü, gwati ämnï 'to Papang.

24 Mätïnär bälü ndi määtä ngwuja'ri giyigoranu ngwanni ngwu'dingina je 'tu'tu gwerre ngaa gu mätïnälü 'dï'däny. Manari ngaa gilo gu, ngaa 'to la mätïnälü Kijï na ndi Papa. 25 A yiru giyee yanni yicaar nje ye Ngwaalu ndi ari gwunje ätädä 'to miding gwudi gwur'taling.

26 Äny gwüllïjä je ngwuja'ri ngwee nga je girinya gwani ngwüjï ngwanni gwati mïnï ndi ara je ï'däjänü aar je oktada 'ter ngaa dudi. 27 A be 'danggalu, Kirictu gwuma je maji lïgï'rïmä nono lïmätïnälü 'danggalanu ngaa la'ta be mïnä dïjü dere ndi ara je enggaci mana yanni yiru 'didanu. Ma be ari lïgï'rïm lüngün lïmätïnälü 'danggalu ndi ara je enggacalu pipi'ri'ti, a liru lïgï'rïm lanni liru 'didanu lä'tüdï yi'duru, mätïnärälü 'dünggüngün anaku enggacara je gu.

28 A be gwenene lani yïjï yüny, mätïnärälü 'dünggüngün nunnu ma ji mung 'tädälü, aa'ti yedeny yinje eny a nje yaaru ape komon ganni gading ge o'ra.

29 Manari ngaa lïlïngïdï ndi ari Kirictu gwuru gwanni gwüdünälü, ngaa la gu be lenge ndi ari dïjï dere danni dati ärrï yi'ral yanni yïdünälü, diru gïjï gidi Ngwaalu.

3

Yïjï yidi Ngwaalu yati dünälü

1 Änggädär ämnïng gwuru 'taa gwudi Ngwaalu ngwuru Papa, gwanni gwämnäär nje gwe! Ämnï gwüngün gwupa gwulleny 'di ndi ari liminje ci, “yïjï yidi Ngwaalu.” Na a liru gu yïjï yüngün 'didanu. Yiru giyee yanni yïgäbïcä ngwüjü ngwudi dïdlä aar nje 'ti be lïngïdï ndi ari ngwüjï ngwudi dïdlä ngwa'tina lïngïdï Ngwaalinga. 2 Gwenene lani ngwumaad ngwüny, a liru yïjï yidi Ngwaalu, a be ya'ti linginna ndi ari gweere a ladi ru 'taa. A be a lïlïngïdï ndi ari ma ji ma Kirictu 'tädälü, a la ru nono ngindeng, nunnu gwa ar engga anaku rung gu 'didanu. Dïjï dere danni dätï ge'tajing nggwee giligoranu lüngün ndi Kirictu, dati ju'riyi lingina lüngün 3 anaku ju'riya gu Yicu lingina lüngün.

4 Dïjï dere danni dati ärrï yi'ral yanni yiki dati kiyi yobo yidi Ngwaalu 'didanu yiru ndi ari yi'ral yanni yiki, yani kiyi yobo. 5 A be ngaa lïlïngïdï ndi ari Kirictu

gwüllü ndi äbrï yi'ral yidi ngwüjï yanni yiki, ngaa lïlïngïdï ndi ari nginde gwä'tüdï dïjï danni diki. 6 Gwere gwanni gwümätïnälü 'dünggüngün, ngwa'ti gwa ji ndi gwujani yi'ral yanni yiki. A be gwanni gwa ji ndi gwujani yi'ral yanni yiki gwur'tal, gwa'ting änggädï na gwa'ting lïngidï.

7 Aa'ti dïjï dere da je oktada ndi dudi lani yïjï yüny. Gwanni gwati ärrï yi'ral yanni yïdünälü, gwuru dïjï dïdünälü, anaku dünü gu Kirictalu.

8 Gwanni gwa ji ndi gwujani yi'ral yanni yiki gwur'tal, gwuru gïjï gidi dijego'rr ndi ari dijego'rr diru danni därrä yi'ral yanni yiki 'tu'tu gwerre. Yiru yanni yïgäbïcä Gïjü gidi Ngwaalu ngwüllä ndi ari ngwuje äbrï yanni yima ji dijego'rr ärrï.

9 Gwere gwa'ti gwuru gïjï gidi Ngwaalu gwati ji ndi gwujani yi'ral yanni yiki gwur'tal, ndi ari lïgï'rïm lidi midi Ngwaalu lima ji 'dünggüngün, ndi ari gwa'ti gwa ji ndi gwuji yi'ral yanni yiki gwur'tal ndi ari gwuma ru gïjï gidi Ngwaalu. 10 Yiru giyee ndi ari awa a ladi lenge yïjü yidi Ngwaalu 'ter gïyïjänü yidi dijego'rr ndi ari gwere gwanni gwati 'ti ärrä yi'ral yanni yïdünälü na 'to gwere gwanni gwati 'ti ämnä gwenggen, gwä'tüdï gïjï gidi Ngwaalu.

Ämnäjïdär

11 Ngwuja'ri ngwanni ngwu'dinina je gwerre ngwuru ngwee, ndi ari ar ämnäjïdï. 12 Aa'ti a la ru nono Gayining, nginde gwanni gwuru gïjï gidi dijego'rr ngwümäätä gwenggen gwani Äbïïl ngwu'rinye. Gayin gwarra ngwube 'rinye gwenggen gwani Äbïïl? Yä'tüdï mene ndi ari yi'ral yüngün ya'ti dünälü ngwäyänü Ngwaalu a be yi'ral yidi gwenggen gwani Äbïïl aar be dünälü ngwäyänü Ngwalo?

13 Yäy gu no aa'ti ngaa lobalu, lani ngwänggärï manari nga lima ke ngwüjü ngwäy ngwudi dïdlä. 14 A lïlïngïdï ndi ari alanga lima gatana gay gidi yi'rany a lima elada ndi midi, na lïlïngïdï gu no ndi ari a lati ämnï ngwengga. Gwanni gwati 'ti ämnä, nggwo gu na yiimala yidi yi'rany. 15 Gwere gwanni gwati gwenggen ke ngwäy, gwati 'rinyidi. Na ngaa lïlïngïdï ndi ari gwere gwanni gwati 'rinyidi, gwa'ti ätï miding gwudi gwur'taling 'dünggüngün. 16 A lïlïngïdï ndi ari ämnï gwani yärü, ndi ari Kirictu gwayu gwani alanga. Alanga 'to la dodaji yigo'ro yege ngweengga! 17 Dïjï danni dätï ngwony ngwudi lingeno ngwube engga gwenggen gwanni gwuru diwayi ngwu'ti be ïnädï, awa ngwube ari dämnä Ngwaalinga. 18 Lani yïjï yüny, ämnï gwege aa'ti gwa ru ngwuja'ri ngwudi ngwulem 'dogo ngwube ru ämnï gwanni gwuru 'didanu giyi'ral yanni yati ar je ärrï.

19 Yiru be giyee yanni yati nje gäbïcï ar lenge ndi ari a liru ngwüjï ngwudi 'didanung. Yiru giyee yanni yadi nje gäbïcï ar dünä ligor le la'ti yedenyanu ngwäyänü Ngwaalu. 20 Ma be ari yigor yiminje mï'ränü, ar lenge ndi ari Ngwaalu ngwupana giyigor yege na ngwuru ngwanni ngwülïngïdï ngwuja'ralu 'dar.

21 A no lani ngwumaad ngwüny, ma be ari yigor yege yiminje 'ti mï'rïdänü, yedeny ya'ti yinje eny ngwäyänü Ngwaalu. 22 Ya ar je mbuji 'dünggüngün 'dar yanni ya ar ye otacalu, ndi ari gwati ar 'dengenaci ngwuja'ri ngwüngün ar ärrï yi'ral yanni yati gäbïcï ngwujayanu. 23 A ngwuja'ri ngwüngün ng-

wanni ngwaru ngwe ngwuru ngwee ndi ari ar ämnï Gïjü güngün gani Yicu Kirictu na ar ämnäjïdï gwüpäng. 24 Lanni lati 'dengenaci ngwuja'ri ngwüngün, lïmätïnälü 'dünggüngün na nginde gwümätïnälü 'denggen. A yiru giyee ndi ari awa a lïlïngïdï ndi ari nginde gwümätïnälü 'dengge, ndi ari a lïlïngïdï gu lïgï'rïm le lanni lätädäär nje.

4

Lïgï'rïm lidi Ngwaalu na lïgï'rïm lanni liki

1 Lani ngwumaad ngwüny, aa'ti ngaa lämnï ngwuja'ri ngwudi lïgï'rïmälü rügüm, ngaa be manni iye ngwügï'rïmä ngwäy nono ndi aang lenge ndi ari ngwïndï Ngwaalu. Ndi ari ngwïjïr ngwo ngwonyadu ngwuru ngwu'duru ngwuma 'tü ngwuma badalu gïdïdlänü. 2 Yiru giyee yanni yati nje gäbïcï nda be lenge lïgï'rïmä lidi Ngwaalu, ndi ari lïgï'rïm lere lanni lati ari Yicu Kirictu gwïndï gilingeno, liru lidi Ngwaalu. 3 A be lïgï'rïm lere lanni lati 'donya ngwuja'ri ngwee ngwani Yicu, lä'tüdï lïgï'rïm lidi Ngwaalu, liru lïgï'rïm lanni liru güwän gidi Yicu lanni li'dingina le ndi ari ladi ila, a gilo lima obana gwenene gïdïdlä.

4 Ngaa liru lidi Ngwaalu, lani yïjï yüny. A lima je dami lidi dïdlä ndi ari gwanni nggwo 'danggalanu gwojemana nono gïlïgï'rïm lanni gilo ngwüjänü ngwudi dïdlä.

5 Ngindenga liru ngwüjï ngwudi dïdlä ngwati ondaji ngwuja'ri ngwudi ngwong ngwudi dïdlä ati je be ngwüjï ngwudi dïdlä 'dengenaci. 6 A be alanga liru lidi Ngwaalu. Dïjï dere danni dïlïngïdï Ngwaalinga, dati nje 'dengenaci. A be gwere gwanni gwä'tüdï gwudi Ngwaalu, gwati nje 'ti 'dengenaca. Yiru giyee yanni yati nje gäbïcï ar be ngengedani ngwuja'ranu ngwudi lïgï'rïm liru 'didanu ngwuja'ranu ngwudi lïgï'rïm lanni liru di'duru.

Ämnï gwudi Ngwaalu na ämnï gwege

7 Lani ngwumaad ngwüny, gäbïcär ar ämnäjïdï ndi ari ämnï gwïndï Ngwaalu. Gwere gwanni gwati ämnï, gwuru gïjï gidi Ngwaalu na gwülïngïdï Ngwaalinga. 8 Gwere gwanni gwati 'ti ämnä, gwa'ti lïngïdï Ngwaalinga, ndi ari Ngwaalu ngwuru ämnï. 9 A yiru giyee yinggida ndi ari Ngwaalu ngwenggaci nje ämnïng gwüngün awa. Ndi ari ngwükäjä Gïjü gwüngün ganni giralu ge'te pu gïdïdlä ndi ari nunnu ar ge gilang. 10 Ämnï gwuru nggwee, ndi ari a lä'tüdï lanni lämnä Ngwaalinga, a be Ngwaalu ru ngwanni ngwämnï nje 'di aar ükäjä Gïjü gwüngün aar nje mï'rïnï nono aar nje ga'ru ndi ke gwege.

11 Lani ngwumaad ngwüny, anni ämnär nje gu Ngwaalu no, gäbïcär be ar ämnäjïdï gwüpäng. 12 Dïjï dere da'ti a'tur danni dänggädï Ngwaalinga. Ma be ari alanga lämnäjïdü, Ngwaalu ngwa ji 'dengge na ämnï gwüngün, gwa mbuti 'dengganu.

13 A lïlïngïdï ndi ari nggwo gwümätïnär gu a nginde nggwo ngwümätïnälü 'dengge. Ndi ari nginde gwuminje ätädä lïgï'rïmä lüngün. 14 A alanga lima engga, a lima ondaci ngwüjü ndi ari Papa gwuma ükäjä Gïjü güngün ngwuru gilang gwudi ngwüjï ngwudi dïdlä. 15 Manari dïjï dere dima ämnï ndi ari Yicu gwuru Gïjï gidi Ngwaalu, Ngwaalu ngwa mätïnälü 'dünggüngün a nginde gwa mätïnälü Ngwaalu. 16 A gu no gwenene, a lïlïngïdï ar gatada ngwäyänü ndi ämnï gwanni gwätädäär nje Ngwaalu.

Ngwaalu ngwuru ngwati ämnï ngwüjü. A gwere gwanni

gwelella ämnï gwe, gwümätïnälü Ngwaalu a Ngwaalu mätïnälü 'dünggüngün. 17 Gay ge nggee, ämnï gwati nje gu mbutanu ndi ari aa'ti yedeny ya ji komon gidi obalu ndi ari ngene gïdïdlä ndee, a liru nono Kirictu. 18 Yedeny ya'ti ndi ämnï, a be ämnï gwanni gwumbutu gwati 'tüyï yedenyanu, ndi ari yedeny yati ji yani yi'rendeny. Gwanni gwati yedeny eny, gwami'ratu ndi ämnï.

19 Alanga lati ämnäjïdï ndi ari Ngwaalu ngwuru ngwämnï nje gwerre gwerre. 20 Manari gwere gwuma ari, “Äny gwämnä Ngwaalinga,” ngwube gwenggen ke ngwäy, nginde gwuru di'duru. Ndi ari gwere gwanni gwati 'ti ämnä gwenggen gwanni gwating engga, awa ngwube ämnï Ngwaalinga ngwanni ngwa'ting je änggädï. 21 A nginde gwuminje ätädä ngwuja'ri ngwüngün ngwee ndi ari gwere gwanni gwati ämnï Ngwaalinga, ngwämnï gwenggen 'to.

5

Ämnï Kïjï gidi Ngwaalu

1 Gwanni gwati ämnï Ngwaalu ndi ari Yicu gwuru gwanni Gwubrutaar yelenya, gwuru Gïjï gidi Ngwaalu, a gwanni gwati ämnï Papang, gwati ämnï Gïjü güngün 'to. 2 Gay giru nggee gadi ar ge lenge ndi ari awa a lämnä yïjü yidi Ngwaalu, ndi ari ämnï gwe gwege Ngwaalinga na 'dengenaji gwe gwege ngwuja'ri ngwüngün. 3 Ämnï Ngwaalinga gwege gwuru nggwee, ndi ari ar 'dengenaci ngwuja'ri ngwüngün. A ngwuja'ri ngwüngün ngwa'ti nï 'dengge. 4 Ndi ari gwanni gwuru gïjï gidi Ngwaalu, gwätï yiima ndi dami dïdläyü. A dami gwege gwuru nggwee gwanni gwuma dami dïdläyü, ämnï gwe gwege ndi Yicu. 5 Yärü gwuru gwanni gwadi dami dïdläyü? Dïjï de'te pu diru danni dati ämnï Ngwaalu ndi ari Yicu gwuru Gïjï gidi Ngwaalu.

Ondaci ngwüjü Yicu gwe

6 Yicu Kirictu gwuru nggwee gwe'te pu gwanni gwïndï yaw ye yani nyïnyïnï gwüngün na yïn ye yüngün yani yi'rany yüngün. Nginde gwa'ti ïndï yaw ye 'dogo, a be gwïndï yaw ye na yïn ye yüngün. A Lïgï'rïm liru lanni lati inggidi nginde gwe na yanni yinggida ye Lïgï'rïm, yätï ngwäy ndi ari liru Lïgï'rïm 'didanu. 7 Ndi ari liru tä'rïl (3) lanni londaja kerala, 8 lïgï'rïm na yaw na yïn. 'Dar gilee liru tä'rïl (3) ondaji gwegen gwuru gwe'te pu. 9 A lati ämnï inggiding gwudi ngwüjï, a be inggidi gwudi Ngwaalu gwupana, a ngwondijaja kïjï güngün.

10 No lanni lati ämnï Kïjï gidi Ngwaalu, lätï ondajing nggwee giyigoranu yegen. A be lanni lati 'ti ämnä Ngwaalu, lima ruji Ngwaalinga di'duru ndi ari ngindenga lati 'ti ämnä ngwuja'ri ngwanni ngwaru ngwe Ngwaalu Kïjï güngün.

11 Inggidi gwinggidaar gwe gwuru nggwee. Ndi ari Ngwaalu ngwuminje ätädä miding gwudi gwur'taling na miding nggwee ngwïndï Kïjï güngün. 12 Gwanni gwätï Gïjü, gwätï miding nggwee. Gwanni gwa'ti ätï Gïjü, gwa'ti ätï miding nggwee.

Midi gwudi gwur'taling

13 Äny gwüllïjä je ngwuja'ri ngwee nunnu ngaa lenge ndi ari ngaa lätï miding gwudi gwur'taling, ngaa lanni lämnä Kïjï gidi Ngwaalu. 14 Yiru giyee yanni yati nje gäbïcï a nje 'ti yedeny ïtï ndi 'donggaci Ngwaalinga. Ndi ari manari yere yanni ya ar ye otaci Ngwaalingalu yanni yïndäär bupi gwe gwüngün, ya aar nje 'dengenaci. 15 A manari a lïlïngïdï

ndi ari nginde gwati nje 'dingini giyi'ral yere yanni yati ar ye otacalu, a la be lenge ndi ari ya ar je mbuji yanni yotacar yalu.

16 Manari gwere gwati engga gwenggen ndi ärrï yi'ral yanni yiki yanni yati 'ti üktädï giyi'rany, gäbïcä ngwotaci Ngwaalingalu a gwa Ngwaalu ätä miding. Yi'ral giyee nggwärädï gu ngwüjï ndi ke gwegen gwanni gwati 'ti üktädï giyi'rany. A be ke nggwo gwe'te gwanni gwati oktada yi'rany. A be äny gwa'ti aru nga otaci Ngwaalingalu giyi'ral giyee. 17 'Dar yanni yati ärrïnï yiki, yiki ngwäyänü Ngwaalu. A be ke nggwo gwe'te gwanni gwati oktada giyi'rany.

18 A lïlïngïdï ndi ari gwere gwanni gwuru gïjï gidi Ngwaalu gwati 'ti ju ndi gwuji ärrïng gwanni gwuki gwur'tal, ndi ari gwuru gïjï gidi Ngwaalu gwati gu Ngwaalu etadala, a dijego'rr da'ti da ang alliji guy nono.

19 A lïlïngïdï ndi ari a liru yïjï yidi Ngwaalu na ndi ari dïdlä 'dar ndee ndo kuyanu gidi dijego'rr.

20 A lïlïngïdï 'to ndi ari Gïjï gidi Ngwaalu gima üllä na giminje ätädänï bebereng, nunnu ar lenge ngindeng gwanni gwuru 'didanu. A alanga gilo 'dünggüngün gwanni gwuru 'didanu Kijï güngün gani Yicu Kirictu. Nginde gwuru Ngwaalu 'didanu a midi gwudi gwur'taling.

21 Lani yïjï yüny, etadar giyigo'ro yalu giyi'remna yidi dïdülä yidi dïdlä yanni yiru 'tur.

Ngwuja'ri ngwanni ngwullu je Yuwana gi'ra rom Äni kitabanu

Ngwuja'ri ngwee ngwobla goranu, ngwuru nono ngwullu je doo'ra dükäjäär je dani Yuwana gïdïdlä danni diru 'dï tudini kwo'rongo (90). Nginde gwullu nunnu gwuru doo'ra didi gi'doonga gidi ngwïkïrïjïn ngwucung je, “Daw danni däbräär na yïjï yüngün” (1.1).

Yuwana gwudiwayinya ngwïkïrïjïnä aar gwuji 'dengenacing ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu aar elelle ämnäjïdï gwe (1.5–6). Ngwuje girinya ndi ari aa'ti la ätï yi'ral yere ngwoortanga le ngwanni ngwati obe 'didanung gwani Kirctu gora ge (1.7–11).

Yajang yidi ngwuja'ri

1. Aganni (1.1–3)
2. 'Dengenaci ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu (1.4–6)
3. Arngani gwani ngwoorta ngwuru ngwu'duru (1.7–11)
4. Aganni gwudi mï'rä (1.12–13)

Aganni

1 Ngwuja'ri ngwee ngwïndï 'dünggüny gwanni gwuru mbumbu.

Ngwükäcï nje dayu danni däbrä Ngwaalu yïjï ye yüngün lanni lati nje ämnï 'didanu gwe, na äny gwä'tüdï jücü 'dogo gwanni gwata je ämnï, a be 'dar lanni lïlïngïdï 'didanung lata je ämnï 'to. 2 Ndi ari 'didanu nggwo 'dengganu na gwadi gu ji 'dengganu gwur'tal. 3 Aar nje Ngwaalu ngwanni ngwuru Papa na Yicu Kirctu Gïjï gidi Papa, ätä yïmï'rä na ïnä na adatalu aar nje gu ji 'didanu gwe na ämnï gwe.

Elelle Ämnäjïdï gwe

4 Äny gwujayanu gwulleny ndi mbuji ndi ari yïjï yoko yunga giyo yati elelle 'di'didanu gwe, anaku ondacaar nje gu Ngwaalu ngwuru Papa. 5 A no, nggwa ang otacalu gwani daw ndi ari ar ämnäjïdï, ngwuja'ri ngwee ngwä'tüdï ngwuyang ngwee ngwüllïjä je, ngwuru ngwuja'ri ngwanni ngwu'dinginar je 'tu'tu gwerre. Nggwutalu ndi ari ar ämnäjïdï. 6 A ämnäjïdï gwuru nggwee, gwanni gwondaca je gwe gwani ndi ari ar elelle 'dengenaci gwe Ngwaalinga ngwuja'ri ngwüngün. Ngwuja'ri anaku 'dingina je gu 'dar 'tu'tu gwerre, ngwuru ndi ari elellar ämnäjïdï gwe.

Arnganar Ngwu'duru

7 Ngwu'duru ngwonyadu ngwo ngwuma badalu 'dar gïdïdlä, ngwuru ngwüjï ngwanni ngwati 'donya ndi ari Yicu Kirictu gwüllü ngwuru lingeno lidi dïjï dämnä. Dïjï diru gu no, di'duru diru ngwuru güwän gidi Kirictu. 8 Yäy gu no ge'tar be ngwäyälü ngaa arngani ndi ari aa'ti ya je doda yanni yäpädä gu yiiru, ngaa be mbuji manni gu'ru galu ku.

9 Gwere gwanni gwati 'ti mätïnälü ngwuja'ri ngwudi Kirictu ngwuje be dambalu ngwuja'ri ngwe ngwudi ligo'ro lüngün, gwa'ti ätï Ngwaalinga. Gwanni gwati mätïnälü ngwuja'ri ngwudi Kirictu, gwätï Papang je Gïjï ge 'dün. 10 A be no, manari gwere gwanni gwata je ïlïjä ngwuja'ri ngwe ngwä'tüdï ngwudi Yicu, aa'ti gwa aang ülläjälü 'dunu 'danggalu na aa'ti gwa aang aganni. 11 Ndi ari gwere gwanni gwadi aganni, gwa aar gwe emadi giyi'ralanu yanni yiki yanni yating je ärrï.

Mï'rä

12 Äny gwätï ngwuja'ri ngwonyadu ngwada je üllïjä, a be ngwa'ti nje mïnä ndi ulla kwarganu na galam ge, nyi be manni ge'te kay ndi ila 'danggalu nga je ondaci ngwäyälü. A no, a jayi mbuti aar jayanu 'dar gwüpäng.
13 Yïjï yidi gera giru gwanggalu ganni gäbrä Ngwaalu, yagannanga.

Ngwuja'ri ngwanni ngwullu je Yuwana gi'ra tä'rïl Äni kitabanu

Ngwuja'ri ngwee ngwobla goranu ngwullu je 'to mbumbu gwani Yuwana gwuru doo'ra dükäjäär je. Nginde gwuru gwe'te gwe'te gwanni gwullu ngwuja'ri ngwudi gitab gidi Yuwana gi'ra rom. Ngwüllïjïng je dimaada düngün dani Gayuj (1.1). Yuwana gwujayanu ndi 'dingini ndi ari Gayuj gwuru ligor le'te pu ndi gwuji gay gidi ngwuja'ri ngwanni ngwuru 'didanu. (1.3–4).

Yuwana gwürtädï Gayujing ndi ari gwati gendaci ngwïkïrïjïnä guy ngwanni ngwati elellalu ndi ondaci ngwüjü aar je enggaci ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu (1.5). Nginde gwor'temaja Gayujing ndi gwuji gora gidi Dïmïtïrï ganni gijaw (1.12). Ngwugirniya kur gani Dïyütrïbüj gwanni gwati ondaji ngwuja'ri ngwa'ti ïndï kayalu ating 'donya ndi gwä'rï ngwïkïrïjïnä ngwu'ter (1.9–10).

Yajang yidi ngwuja'ri

1. Aganni (1.1–4)
2. Ndi gwä'rï ngwïrnü (1.5–8)
3. Dïyütrïbüj gwuki ngwäy (1.9–10)
4. Gwuji yi'ral yanni yijaw (1.11–12)
5. Aganni gwudi mï'rä (1.13–15)

Aganni

1 Ngwuja'ri ngwee ngwïndï 'dünggüny gwanni gwuru mbumbu, ngwükäcï nje guru giru dimaad düny gani Gayuj gwanni gwati nyi ämnï 'didanu.

2 Gwani dimaad düny, nggwati otaci Ngwaalingalu ndi ari nga jayi nga mbuji lingina lijaw na 'to aar ang yi'ral 'dar ïlïjï kayalu anaku lïngïdï nyi gu ndi ari nga nggwo gwujaw gïlïgï'rïm. 3 Nggwujayanu gwulleny ndi 'dingini ngweengga ngwanni ngwïndï 'danggalu aar nyi ondaci jici gwe gwunga gwani 'di'danu anaku ata gu elelle elelleng gwanni gwuru 'didanu yomon 'dar.

4 Yere ya'ti yanni yati nyi gäbïcï nyi jayi liguri nono 'dingining gwüny ndi ari yïjï yüny giyo yati elelle yi'ral ye yanni yiru 'didanu.

Yuwana gwürtädï Gayujing

5 Gwani dimaad düny, nga nggwo gwujica yiiralu yanni yata je ärrïjï ngwengga 'di ma aar ni ru ngwüjï ngwuru ngwürnü ngwa'ta je lïngïdï. 6 Ngindenga lima ondaci gi'donga gidi Ngwaalu nggee, ämnï gwe gwunga gwanni gwämnä je gwe. Yijaw Ngwaalu ngaa je gendaci guy ngaa je ge'ta kay aar ele gora gijaw.

7 Yiru yani ngwürïny ngwudi Yicu Kirictu ngwügäbïcä je aar 'tü poor, aar 'donya ndi geraci ngwüjü guy ngwä'tüdï ngwïkïrïjïn. 8 Alanga lanni liru yïjï yidi Ngwaalu, la ar je be gï'tïjï yïrnü lanni liru gu no, nunnu ar le apajidi yiiranu yanni yiru 'didanu.

Dïyütrïbüj na Dimitruj

9 Äny gwüllïjä gi'donga gidi Ngwaalu ngwuja'ri ngwee a be Dïyütrïbüj, gwanni gwati mïnï ndi ru gi'ra gi'ra, gwa'ti ar le ätï apajiding. 10 No, manari nggwuma ila nggwa je be enggaci yi'ral 'dar yanni yärrüng je, gwati nje änïjï nono yi'ral ye yanni yiki gikidang na yi'duru ye yanni yating je ondaji. A be giyee ya'ti onyadu 'dünggüngün, nginde gwati 'ti ülläjä ngwenggalu yïrnü ating etaci ngwengga ngwanni ngwubupa ndi ülläjï ngwenggalu yïrnü 'dunu 'denggen,

ating mïnï gay ngwuje linynyi ngwuje 'tüyï ki'doonganu.
11 Gwani dimaad düny, aa'ti nga gwïdïtänï giyi'ral yanni yiki nga be ïdïtänï giyi'ral yanni yijaw. Gwanni gwati ärrï yi'ral yanni yijaw, gwuru gwudi Ngwaalu. Gwanni gwati ärrï yi'ral yanni yiki gwuma 'ti änggädï Ngwaalinga.
12 Lonyadu londaja yi'ral yijaw gidiweengga dani Dimitruj, 'di yi'ral yanni yiru 'didanu 'dünggüngün yinggida ndi ari gwuru dïjï dijaw. Änyängä 'to, gwaru nyii gwe yi'ral yijaw yanni yärrüng je na ngaa lïlïngïdï gu ndi ari yanni yondaji nyii ye gwani nginde, yiru 'didanu.

Mï'rä
13 Äny gwätï ngwuja'ri ngwonyadu nda je üllïjä a be ngwa'ti ngwa je üllïjä galam ge a yebo ye yidi galam.
14 Äny nggwo gwuge'ta gi'to nda je engga, a la be ondaji, nggwa je ondaci ngwäyälü ngwulem ngwe ngwüny.
15 Ara je gu adatalu ji. Ngwumaad ngene, ngwaganna je. Aganna ngwumaada ngeno ngwürïny ngwe.

Ngwuja'ri ngwanni ngwullu je Yäwüdä
Änï kitabanu

Ngwuja'ri ngwee ngwullu je Yäwüdä, ngwullung je ngwe girinya ngworta ngwanni ngwuru ngwu'duru ngwanni ngwaru ngwuru ngwïkïrïjïn. Ngwuja'ri ngwee ngwobla goranu ngwullu je Yäwüdä ngwuru nono ngwanni ngwullu je Butruj gi'ra rom. Yäwüdä gwor'temaja ngwüjü ngwanni ngwadi uli ngwuja'ri ngwee ngwüngün “ngwani ämnï Ngwaalu nunnu ngaa gu etadi 'dï'däny, gwanni gwügätïjänä Ngwaalu ngwüjü ngwüngün ngwanni ngwuju'ru gwur'tal” (1.3).

Yajang yidi ngwuja'ri

1. Aganni (1.1–2)
2. 'Dürnï enggacing gwudi yi'duru (1.3–16)
3. Mätïnälü ndi ämnï Ngwaalu (1.17–23)
4. Ulingani Ngwaalu (1.24–25)

Aganni

1 Ngwuja'ri ngwee ngwïndï 'dünggüny äny gwani Yäwüdä gwuru gwenggen gwudi Yagubinga, äny gwuru dïnäd didi Yicu Kirictu. Ngwükäcï nje ngwüjü ngwanni ngwämnä je Papa gwuru Ngwaalu ngwuje urnidi. Ngwanni ngwo ngwetadu gu Yicu Kirictu. 2 Ara je gu ïnä gwudi Ngwaalu na adatalu na ämnï ji gwïrälü.

Ngwoorta ngwanni ngwuru ngwu'duru

3 Lani ngwumaad ngwüny, äny gwüjädï gu gwulleny nda je üllïjä ngwuja'ri ngwee ngwani gilang gwanni gwemadar gu gwüpäng, nyi be o're nyi ïcïnänü ndi ari nga je üllïjä nga je päcälü ngwuja'ri ngwe ngwani ämnï Ngwaalu nunnu ngaa gu etadi 'dï'däny, gwanni gwügätïjänä Ngwaalu ngwüjü ngwüngün ngwanni ngwuju'ru gwur'tal. 4 Ndi ari ngwüjï ngwe'te ngwo ngwa'ti gïdrü didi Ngwaalu ngwuma ngwe Ngwaalu obalu 'tu'tu gwerre, ngwo ngwuma je änï gidiliganu. Ngwuru ngwüjï ngwa'ti ätï drü didi Ngwaalu ngwati gwürlï ngwuja'ri ngwudi yïmï'rü yidi Ngwaalu ngwege aar je aniji gay gidi yidigany aar nyï'rïnï Delenya dege dipa diru de'te pu dani Yicu Kirictu.

5 Ngaa je ni lenge gwele giyee 'dar, nggwubupa ngaa diwayini ndi ari Deleny diru Ngwaalu dïgïlängïdïyä ngwüjü ngwüngün ngwuru Yïjïräyïl ken gani Mijir. A be aji a je yi'rany 'rinye lanni lima 'ti ämnä Ngwaalu. 6 Diwayinar 'to yï'rrä yanni yima 'ti mätï ngwaalinga ngwegen aar 'ti ïndï yeleny ye yanni yätädï je Ngwaalu aar be gatani ngwaalinga ngwegen, yima je Ngwaalu rädä gïdïrïmänü ngwuje gekajalu yu'rung ye yidi gwur'taling giyoo yijica pïcïng yelenya gwudi gomon nggä'dï gipa gidi gwodaning. 7 Diwayinar 'to ndi ari yiru gu ye'te ye'te nono ngwüjü ngwudi yündär yidi Jaduminga Gamura gwe na yündär yanni yijicidaar ye, ngwur ngwugwurlidalu aar übïjï yidiganyanu 'dar. Yiiru yegen yanni yärräär je yiru gora gidi ngwüjï 'dar ngwanni ngwa je yi'rendeny yidi lïgä lidi gwur'taling reraji.

8 Yiru gu 'to no ngwüjï ngwee ngwati je ngwulingid eny aar digang ngwangina ngwegen aar ci yelenyalu mireny aar ari ngwulem ngwüjï ngwünäjïnä kerala. 9 A be deleny didi yï'rr dani Mägäyïl anni garnataar dijego'rr de ngwanginu ngwudi

Müjä, dima 'ti ädïnä ndi ari ngwulem ngwü'rïdä dijego'rro ngwuja'ri nono ngwube ci 'dogo, “Aar ang Deleny girinya.” 10 A be ngwüjï ngwee ngwuru ngwu'duru aar ondaji yidiganya giyi'ralu 'dar ya'ti aar ye lïngïdï yorta ye ngwaalinga na yi'ral yïlïngïdäär je aar je übïjänü ligor le aar ru nono yoo'ra yubanu ya'ti lïngïdï. Yi'ral yiru giyee ngwäyälü yanni yati je gäbïcï aar dudi.

11 Wäj bi gwani ngindenga! Lima gwuji gay gidi Gayin, lima büdädï lima ï'dï kora gidi gur gani Balam gani linynyi bileng. Lima dudi lima ru nono guru gani Koora gwani nyurtanu gwüngün.

12 Ngwüjï ngwee ngwübïr'tängïdïnä ngwa'ti je yaaru apu 'di yooko nda le emadi gwüpäng kiny ge'te pu gïyï'rïnyïnä yalu. Ngindenga liru ngwoo'ra ngwïtädï giyigo'ro yegen 'dogo. Ngindenga liru nono gïbä'rü gapu dirun ga'ti nu giranyu. Ngindenga liru nono ngwa'ri digadu de ngwa'ti 'ri'ru a je ngwüjï aku. Aar ru nono ngwa'ri ngwayu yomonanu rom ngwugwallanalu aar gätïnï mbüny. 13 Ngindenga liru nono dudu daru giyaanu, aar allijaja ngwuduwalu ngwegen mbüny aar ngwe apiyi ngwüjü yaaru. Ngindenga liru nono yuurrumu yanni yidudu yige'ta je Ngwaalu, ji gwegen gwuru dïrïm dümnänü 'tï'tïn didi gwur'taling.

14 Agunug gwanni gwuru gi'ra kwo'ra tä'rïl (7) kilinge gidi Adam, gwallija yïjïrä ngwüjï ngwee ngwari, “Lïngïdär ndi ari Deleny ndo dïndäär ngwüjï ngwe ngwüngün ngwanni ngwuju'ru ngwuru ngwüü'rï (1,000) na ngwüü'rï (1,000), 15 ndi pïcï ngwüjü yelenya 'dar ngwudi dïdlä ngwuje määtä 'dar ngwanni ngwuki drü gwani apepe gwegen 'dar gwanni gwuki drü gwanni gwärräär gay ge gidi drü danni diki, na gwani yi'ral 'dar yanni yiki drü yondijaja je ngwüjï nono ngwanni ngwuki drü.” 16 Ngwüjï ngwee ngwäbïngïnü giyenenanu aar ke yi'rinya. Ngwugwuju ami'rang gwanni gwuki gwudi yigor yegen 'dogo. Ngwati piyi yigo'ro yegen aar mami'ri ngwüjänü ngwuja'ri ngwe aar gu mbojaji.

Lurnidi nje nunnu ar or'temaji

17 A be lani ngwumaad ngwüny, diwayinar ngwuja'ri ngwanni ngwondaja ngwe ngwoo'ra ngwükäjäär je ngwudi Deleny dege dani Yicu Kirictu. 18 Lica je ndi ari, “Gaji gidi gwodaning ga ji gila ngwüjï ngwa ji ngwanni ngwa ru ngwü'dü'dïnyä ngwa gwuji ami'rang gwudi yigor yegen gwuki drü.” 19 Ngwüjï ngwuru ngwee ngwanni ngwata je gäbïcï ngaa ü'rï'tïdänü, ngwanni ngwati gwuji ubinganu gwudi lingeno 'dogo aar erne Lïgï'rïmä lidi Ngwaalu.

20 A be nga nga lani ngwumaad ngwüny, üdädär yigo'ro yalu ndi ämnï Ngwaalu gwalu gwanni gwuju'rana ngaa otaci Ngwaalingalu yiima ye yidi Lïgï'rïm lanni Liju'ru. 21 Ngaa arngani yigo'ro yalu ndi ämnï Ngwaalinga ngaa dünïcï ïnäng gwudi Deleny dege dani Yicu Kirictu ndi ara je olatiyi ndi midi gwudi gwur'taling.

22 Ara je ïnä loko lanni gilo lümïmänü. 23 Äbärär je loko gïlïgä ngaa je gïlängïdïyï. Ara je ïnä loko ngaa be arngani yigo'ro yalu ara je yedeny eny 'di ngwured ngwanni ngwuma je ngwanginu ngwegen rngïyï.

Deelnga didi näjï

24 Ngwaalu ngwuru ngwätï yiima ndi ara je dege'daji ndi ï'dï nunnu aji ara je olatiyi ngwäyänü

ndi näjï gwüngün lijaw nono li-
jayanu gwulleny. 25 Ngwaalu
ngwe'te pu ngwuru Gilang gwege
a gu näjï na yur'tu na yiima na
yeleny yüngün ru Deleny de dege
dani Yicu Kirictu 'tu'tu gaji 'dar
gwerre na gweneno 'di aar gu ele
gwur'tal. Yiru gu.

'Täälü gwanni gwenggacaar Yuwanang 'Täälü Äni kitabanu

Gitab nggee gullu doo'ra dükäjäär dani Yuwana gwüllïjïng ngwïkïrïjïnä giyi'doonga yiru kwo'ra tä'rïl yanni yïmätïng je. (Giyi'raany 2–3), nginde gwüllïjä gi'donga ge'te ge'te ngwuja'ri ngwuje girinya ndi ari aar jo'renyana ndi ke gwegen ngwuje or'temaji ndi aar jalu liru ngwïnäd ngwuru yigor ye'te pu Ngwaalu 'di manari lübïnäär jälü. Ngwuja'ri ngwanni ngwujalu ngwondaja gwani engga gwudi yiima yidi Ngwaalu na näjï gwanni gwänggädïng. Ndi engga gwudi Ngwaalu nggwee, Ngwaalu ngwü'täjä gündälü güngün gwani yi'ral 'dar yanni yiki yanni yiju gïdïdlä a nginde inggidi awa Kirictu gwadi obeda yi'ralu yanni yiki ngwobalu ngwüjï ngwe ngwanni ngwübïdï 'didanung gwüngün gora ge. Ngwaalu ngwa be medaji dïdläyü ndee ngwa ge'te dïdläyü danni diyang danni da gu nginde na ngwüjï 'dar ngwanni ngwämnäcä ji gwüpäng gwur'tal.

Yajang yidi ngwuja'ri

1. Yïjïr yidi Yuwana (1.1–8)
2. Engga gwani Deleny dimidu (1.9–20)
3. Ngwuja'ri ngwudi Yi'doonga kwo'ra tä'rïl (2.1—3.22)
4. Enggga gwudi äpïjï Ngwaalinga yiiru kerala (4.1–11)
5. Gitab ngwulge ngwe kwo'ra tä'rïl (5.1—6.17)
6. Äpïjï Ngwaalinga yiiru ngwudu'ri ngwudi yeleny (7.1–17)
7. Yiil kwo'ra tä'rïl (8.1—11.19)
8. Dägï'rï'dïr na yome'reny (12.1—13.18)
9. Engga gwudi obalu na etadi gwudi Ngwaalu (14.1—15.8)
10. Yiny kwo'ra tä'rïl yidi güündä gidi Ngwaalu (16.1–21)
11. A güwän gidi dämïnï (17.1—20.10)
12. Obalu gwudi gwodaningt (20.11–15)
13. Kerala gwanni gwuyang na dïyäng danni diyang (21.1–8)
14. Üräjälïm gwanni gwuyang (21.9—22.5)
15. Kirictu gito gwadi o'ra (22.6–21)

Gwerre gwerre

1 'Täälü gwuru nggwee gwudi Yicu Kirictu gwanni gwätädï Ngwaalu ngwenggaci ngwïnädä ngwüngün yi'ral yanni giyo gito yadi ji. A je Yicu 'täcï dïnädälü düngün dani Yuwana gï'rr ge güngün ganni gükäjïng. 2 Yima je Yuwana inggidi 'dar yanni yänggädïng je. No ngwuja'ri ngwuru ngwee ngwudi Ngwaalu aar ru inggidi gwanni gwaru gwe Yicu Kirictu. 3 Gwa aar onjaci gwanni gwa uli ngwuja'ri ngwudi yïjïr giyee na la aar je onjaci lanni la 'dingini na lanni la ärrï yi'ral yanni giyo gïyïjïränü giyee. Ndi ari gaji gima ja gito ndi yi'ral giyee ji.

Aganni yi'donga yidi Ngwaalu

4 Ngwuja'ri ngwee ngwïndï 'dünggüny äny gwani Yuwana, ngwükäcï nje ngwïkïrïjïnä giyi'doonga kwo'ra tä'rïl (7) yidi ngwaalu ngwani Ajiya.

Ara je gu yïmï'rü na adatalu gwudi Ngwaalu ji nginde gwanni nggwo na gwanni gwuju na gwanni gwa ji gwila. Na ngwügï'rïm kwo'ra tä'rïl (7) ngwanni ngwo ngwüdünäcä didu'ralu düngün didi yeleny

1:4 1.4 Gwuruj 3.14

5 na ndi Yicu Kirictu gwanni
gwinggidu ligor le'te pu gwanni
gwuru gi'ra ndi 'dï'rï giyi'ranyanu
gwuru deleny didi ngwelenyinga
ngwudi dïyängälü.

Nginde gwanni gwati nje ämnï a
gwuminje ü'rälü ndi ke gwege yïn
ye yüngün, 6 gwuminje ruji ye-
leny na ngwur'dal nunnu ar äpïjï
Ngwaalinga yiiru ngwuru Papa
gwüngün. Gwuru näjï ngwuru
yiima yidi gwur'taling. Yiru gu.

7 Ge'tar ngwäyälü! Ndi ari
Yicu nggwo gwadi 'tädälü
gïyïbä'rälä,
a gwa ngwüjï 'dar engga,
'di 'to ngwüjï ngwanni ngwudugu
giiri ge,
na ngwüjï 'dar gïdïyängälü
ngwa runi gwani nginde.
No ya gu ru! Yiru gu.

8 Deleny diru Ngwaalu daru
nu, “Äny gwuru gwanni gwuru
gi'ra nyi ru gwanni gwuru gora.
Nginde gwuru gwanni nggwo na
gwanni gwuju na gwanni gwa ji
gwila, nginde gwanni gwuru yi-
ima giyi'ral 'dar.”

Gwanni gwuru nono Gïjï gidi
Dïjï dümnä

9 Äny gwuru diweengga dalu
dani Yuwana gwacajida le
gïdïrbänü ngaa le acajidi giye-
lenyanu na ndi määtä yiguri na
or'temaji gwani Yicu. Äny gwuju
ngwaalu giyaanu ngwani Bitumij
ndi ondaci ngwüjü ngwuja'ri
ngwudi Ngwaalu nyi inggidi Yicu
gwe. 10 Komon gidi Deleny, a nyi
Lïgï'rïm lidi Ngwaalu aw nono
nyi 'dingini gilu'ranu dula dipa
gärnänü nono yal yidi giil, 11 aar
nyi ci, “Yanni yänggädä je, ullu je
kitabanu nga je ükäcï yi'donga
giyee kwo'ra tä'rïl (7), Abijuj,
Jämïrnä, Bargamuj, Tiyatira,
Jarduj, Bïlädïlïbïyä na Lädükïyä.”

12 Nyi be gwurlalu ndi om-
baji nyi engga yärü gwuru gwon-
daciny. Anni miny gwurlalu
nyi engga yudina yidi ngwamba
kwo'ra tä'rïl yiru dab 13 gidiliganu
didi yudin nyi gu engga dïjü
diju gu diru “nono gïjï gidi
dïjï dümnä.” Digenna direda
dola düllälü 'di ngwobani giy-
oralu yüngün nyi engga lägüwä
liru dab lïmïlïdïnä konggemala
güngün. 14 Ngwä'rü ki'ra güngün
ngwuru nono ngwola ngwubidu
aar bidi nono ngwäbï'rä. Na
ngwäy ngwüngün ngwïtänü nger
nger nono lïgä. 15 Ngwari
yora yüngün nggäm nggäm nono
buta gwügwällär lïgä le na yal
yüngün ari nono yaw yonyadu
yüllü därä. 16 Gwümäätädï yu-
urrumu kwo'ra tä'rïl (7) gaama
ge güngün a galal 'tüdä ngwule-
manu ngwüngün gätï yïnï giy-
imere 'dün. Ngwuru ngwäyänü
ngwüngün nono lingen lïtänü.

17 Anni miny engga nyi ï'dï giy-
oranu yüngün nono dïjï dayu. Aar
nyi gu ge'te guyala güngün giru
gaama ngwari, “Aa'ti yedeny ya
ang eny. Äny gwuru gwanni
gwuru gi'ra nyi ru gwanni gwuru
gora. 18 Äny gwuru gwanni gwu-
midu, äny gwayu gwele a be gwe-
neno äny nggwo gwumidu miding
gwudi gwur'taling. Na äny gwuru
gwümätï mubita gwudi längïr lidi
yi'rany na del didi yi'rany.

19 Yäy gu no, yanni yänggädä
je ulla je, yanni giyo gweneno na
yanni ya ji gweere. 20 Yujimidi
yidi yuurrum kwo'ra tä'rïl (7)
yanni yänggädä je kaama güny
na yudin yiru dab yidi ngwamba
kwo'ra tä'rïl yani no, yuurrum
kwo'ra tä'rïl (7) yani ngwoo'ra
ngwudi yi'doonga yidi Ngwaalu
kwo'ra tä'rïl (7), na yudin yiru
dab yidi ngwamba kwo'ra tä'rïl

1:6 1.6 Gwuruj 19.6; 1 Butruj 2.5,9 **1:7** 1.7 Jäkärïyä 12.10 **1:13** 1.13 Daniyal 7.13

(7) yani yi'doonga yidi Ngwaalu kwo'ra tä'rïl (7).”

2

Ki'doonga gidi Abijujing

1 Üllïjä do'ra didi gi'doonga gidi Abijujing. Ngwuja'ri ngwee, nginde gwuru gwükäjä je gwanni gwümäätädï yuurrumu kwo'ra tä'rïl gaama ge güngün gwanni gwelellalu giyudinanu kwo'ra tä'rïl yidi ngwamba yiru dab. 2 Äny gwülïngïdï yiiru yunga nyi lenge unding ngwäy gwunga na or'temajing gwunga. Na äny gwülïngïdängä ndi ari yanni yiki yati ang ke ngwäy na ndi ari nga gwüdïdïmä ngindeng je lanni laru liru ngwoo'ra ngwükäjäär je aar gu be 'ti rüdï, lïmbüjïnä ndi ari liru ngwu'duru. 3 Nga gwuma or'temaji gïdïrbänü gwani ngwürïny ngwüny nga 'ti gakidu.

4 A be yätï nje giyee 'dunggunga, ndi ari nga gwuma gatani ämnïng gwunga gwele gwätängä gwerre. 5 Diwayina be ngwaalinga ngwanni ngwuma gu ï'dï nga jo'renyana nga je ärrï yanni yärrä je gwele gwerre. Ma ang 'ti jo'renyana, nggwa ila 'dunggunga nggwäbrï gudina gidi lamba lunga ngwaalu ngwüngün. 6 A be yätä je giyee, apepe gwudi Nekolanga gwukanga ngwäy gwanni ngwukiny ngwäy 'to.

7 Gwanni gwätï länï, ngwu'dingini ngwuja'ri ngwee ngwuca ngwe Lïgï'rïm yi'donga yidi Ngwaalu. Gwanni gwa dami, gwätï gu ndi nyi ätä ngweny gida'ri didi midi danni ndo gidaartanu didi Ngwaalu.

Ki'doonga gidi Jämïrnäng

8 Üllïjä do'ra didi gi'doonga gidi Jämïrnäng. Ngwuja'ri ngwee nginde gwuru gwükäjä je gwanni gwuru gi'ra ngwuru gwanni gwuru gora, gwanni gwayu gwerre gwuma be o'ra gwumidu. 9 Äny gwülïngïdï dïrbä dunga nyi lenge yiwaya yunga a be yanni yiru 'didanu nga gwünänü. Yïlïngïdï nje yanni yati aar je ü'rïdä nono ngindenga lanni lari liru Ngwüyäwüd aar gu 'ti be rüdï, aar be ru ngwämrä ngwudi dijego'rr. 10 Aa'ti yedeny ya ang eny giyi'rendeny yanni giyo yadi ang mbuji. Nggwa ang ondaci ndi ari dijego'rr da je gatu loko korkon ara je dïdïmänü, na la je übïnälü ngaa la ji gïdïrbänü yomon 'dï (10). Mätï ligor, 'di ma aar ani yi'rany, nggwa ang be giki gukuna gidi midi.

11 Nginde gwanni gwätï länï ngwu'dingini ngwuja'ri ngwanni ngwuca ngwe Lïgï'rïm yi'donga yidi Ngwaalu. Gwanni gwa dami, gwa'ti gwa yi'rany yidi gwodaning akani nono.

Ki'doonga gidi Bargamujing

12 Üllïjä do'ra didi gi'doonga gidi Bargamujing, ngwuja'ri ngwee nginde gwuru gwükäjä je gwanni gwätï galala gätï yïnï giyimere 'dün. 13 Äny gwülïngïdä gwe ngwaalinga ngwata gu ji, ngwaalu ngwanni ngwätï gu dijego'rr didu'ri düngün didi yeleny. A be nga gwümätïnälü 'didanu ngwürïny ngwüny. Nga gwa'ti nyï'rïnä ämnïng Ngwaalu gwunga 'dünggüny 'di kaji gidi Andibaj, gwanni gwinggidiny gwe ligor le'te pu gwanni gwuma aar 'rinye kündär galu ngwaalu ngwati gu dijego'rr ji.

14 A be yätï nje giyee yoko 'dunggunga, nga gwätï ngwüjü ngeno ngwanni ngwugwuja ngwuja'ri ngwudi Balam, gwanni gwenggaci Balaging ndi gï'rïcï ngwüjü ngwudi Yïjïräyïl ngwuje iye ngwony ngwudi mï'rïnï nono gwudi dïdülä aar ärrï yi'ral yiki

2:14 2.14 Adad 22.5,7; 31.16

aar arri yïjïnä. 15 Nga ätï 'to ngwüjü ngwugwuja ngwuja'ri ngwudi Nekolanga. 16 Yäy gu no, jo'renyana. Ma ang 'ti jo'renyana, äny gwa ila puprang 'dunggunga linyii le dugidi galal ge gidi ngwulem ngwüny.

17 Gwanni gwätï länï ngwu'dingini ngwuja'ri ngwee ngwuca ngwe Lïgï'rïm yi'donga yidi Ngwaalu. Gwanni gwa dami gwuny ätädä män gwoko gwanni gwändälü. Nyi ätädä 'to dü'rïmünä dibidu düllünä gu ngwürïny ngwuyang ngwulinginna 'dogo gïdïjï danni dadi ape.

Ki'doonga gidi Tiyatirang

18 Üllïjä do'ra didi gi'doonga gidi Tiyatirang, ngwuja'ri ngwee nginde gwuru gwükäjä je gwanni gwuru Gïjï gidi Ngwaalu ngwäy ngwüngün ngwanni ngwïtänü nono lïgä a yora yüngün ru buta gwuju'ru. 19 Äny gwülïngïdï apepeng gwunga nyi lenge ämnïng gwunga, nyi lenge ämnïng Ngwaalu gwunga na yiiru yunga na or'temajing gwunga. Na ndi ari yiiru yunga yidi gwodaning yonyadana giyiiru yidi gwerreng.

20 A be yätï nje giyee 'dunggunga, ndi ari ngaa lati gätïjï dayu ligoralu dani Yijabil danni daru diru dïjïr. Dati raji ngwïnädä ngwüny 'ter ngwuja'ri ngwe ngwüngün aar ru ngwïjïn aar eny ngwony ngwudi mï'rïnï nono gwudi dïdülälü. 21 Dätädïny yomon nunnu ngwujo'renyana gïyïjïn yüngün ngwube 'donya ndi jo'renyana. 22 No, diny gatu ngwümbür ngwudi dïrbä da ümï na lanni lïmï'rïdäär le ngwäyänü, linje le gatu gïdïrbänü dipa, manari lima 'ti jo'renyana ndi acajidi ndi apepe gwüngün. 23 Nggwa mï'rï yïjü yüngün yi'rany ye. Yi'doonga 'dar yidi Ngwaalu ya be lenge ndi ari äny gwuru gwanni gwati ombaji yigoranu nyi ombaji ya'ranyanu yidi dïjï na nggwa je gwä'räcänü gwani apepe gwalu. 24 A be gwenene nggwa je ci loko lanni gilo lijalu Tiyatira, nga nga lanni li'donya ngwuja'ri ngwudi daw ndee ngaa lanni lima 'ti ämnä ngwuja'ri ngwaru ngwe ngwuru yujimidi yidi dijego'rr yojema, nggwa je ci nu nggwä'tüdï gwada je üpïyï üpïnïng gwu'ter, 25 mätïnädär gu 'dogo giyoo yätä je 'di nyi o'ra.

26 Nginde gwanni gwa dami ngwugwuji ndi ärrï buping gwüny 'di ngwumedaji, gwunyi ätädä yelenya ngwuruyi ngwüjü giyen.

27 Ngwuje ruyi yelenya guura ge giru laaba,
ngwuje pänü nono ma pï gimoyanu giru gilu.

Nono ape nyi gu yelenya ndi Papa gwüny. 28 Gwunyi ätädä 'to guurrumu gidi gïtänyïng.* 29 Nginde gwanni gwätï länï, ngwu'dingini ngwuja'ri ngwee ngwuca ngwe Lïgï'rïm yi'donga yidi Ngwaalu.

3

Ki'doonga gidi Jarduj

1 Üllïjä do'ra didi gi'doonga gidi Jardujing, ngwuja'ri ngwee nginde gwuru gwükäjä je gwanni gwümätï ngwügï'rïmä kwo'ra tä'rïl (7) ngwudi Ngwaalu na yuurrum kwo'ra tä'rïl (7). Äny gwülïngïdï yiiru yunga. Nga gwumidu ngwürïny ngwe a be 'didanu nga gwayu. 2 'Rita nga je burnani nga je gägïräjï yunga giyoo yadi ayi, ndi ari äny gwumbuju yiiru yunga ya'ti mbutu ngwäyänü Ngwaalu. 3 Diwayina ndi ari awa nga gwu'dingina ngwuja'ri awa nga

2:27 2.27 Mäjïmür 2.9 * **2:28** 2.28 Gurrum giru daapa.

je määtä nga je 'dengenaja nga jo'renyana. Manari nga gwuma 'ti 'ritu, nggwa ila nono gwele du'ramu gaji ganni ga'ti ga ang lenge.

4 A be lätä je loko Jarduj la'ti rngïyä ngwureda nono ngwegen ke gwe, ngindenga liny le ele ligenna ngwureda ngwubidu ndi ari lädï gu. 5 Gwanni gwa dami gwa genne ngwureda ngwubidu nono ngindeng je a gwa 'ti gwunyi brota ngwürïnyälü ngwüngün mbüny kitabanu gidi midi, a be gwunyi gwe inggidi ngwäyänü ngwudi Papa gwüny na yï'rr yüngün. 6 Gwanni gwätï länï, ngwu'dingini ngwuja'ri ngwee ngwuca ngwe Lïgï'rïm giyi'donga yidi Ngwaalu.

Ki'doonga gidi Bïlädïlïbïyäng

7 Üllïjä do'ra didi gi'doonga gidi Bïlädïlïbïyäng, ngwuja'ri ngwee ngwudi Nginde gwuru gwanni Gwuju'ru, Nginde gwanni gwuru 'Didanu, gwanni gwätï mubita gwudi Däwüd, mung ïgïtälü aa'ti dïjï längïtä, mung längïtï aa'ti dïjï ïgïtädälü. 8 Äny gwülïngïdï yiiru yunga ndi ari nga gwätï yiima yooko a be nga gwuma 'dingini ngwuja'ri ngwüny nga je määtädä. Nga 'ti nyï'rïnä ngwürïny ngwüny. Yäy gu no, nggwuma ang ïgïtïjï längïrü dïjï dere da'ti da längïtï. 9 A be lanni lïjädï ngwämrä ngwudi dijego'rr, lanni laru liru Ngwüyäwüd aar be ru ngwu'duru, linje gäbïcï lila la ang kwucalu yirku ye giyoranu yunga aar lenge ndi ari nggwämnängä. 10 Na ndi ari nga gwümätï ngwuja'ri ngwüny nga or'temaji, äny nggwa gu etadi 'to kaji gidi mïmïnï nono ganni gadi ila gïdïdlä ndi mïmïnï ngwüjü nono gïdïyängälü.

11 Äny nggwo gito gwadi ila puprang, mätïnälü ngwuja'ri ngwoo ngwätä je nunnu aa'ti la ang apada gukuna gunga. 12 Gwanni gwa dami, gwunyi ruji gidingo ngwu'dun ngwudi Ngwaalu nggu ji ngene gwur'tal gwunyi gu ulli ngwürïny ngwudi Ngwaalu ngwüny na ngwürïny ngwudi gündär gidi Ngwaalu ngwüny, Üräjälïm gwanni gwuyang gwüllü kerala Ngwaalu ngwüny, na gwunyi gu ulli 'to ngwürïny ngwüny ngwanni ngwuyang. 13 Gwanni gwätï länï, ngwu'dingini ngwuja'ri ngwee ngwuca ngwe Lïgï'rïm yi'donga yidi Ngwaalu.

Ki'doonga gidi Lädükïyäng

14 Üllïjä do'ra didi gi'doonga gidi Lädükïyäng, ngwuja'ri ngwee nginde gwuru gwükäjï je gwanni gwani Yiru gu gwanni gwinggidu gwuru ligor le'te pu ngwuru 'didanu, gwanni gwuru gora gidi yi'ral 'dar yanni yïgï'tïnä. 15 Äny gwülïngïdï yiiru yunga na ndi ari nga gwa'ti jïlü nga 'ti büdü. Nggwüjädï ndi ari aadi ang jïlï na aadi ang büdï. 16 Nga be jalu cagi'rim nga 'ti büdü nga 'ti jïlü, äny gwa ang gwonynyalu mbüny ngwulemanu ngwüny. 17 Nga gwati ari, “Äny gwünänü, äny gwuma bile yelenya, äny gwa'ti bupa yi'ral yere.” A be nga gwa'ti lïngïdï ndi ari nga gwa'ti ätï jayinganu, nga gwangi'ru ngwäy, nga ru diwayi, nga rïmï ngwäy, nga gwïndälü ngwanginu ngwanu. 18 Äny gwa ang ola ndi ari nyi ella dab dïjü'rïnä lïgä le nunnu nga nänü 'didanu, nyi ella ngwureda ngwubidu nga je genne ang ngwe gwü'rübänï yaaralu yidi ngwanginu ngwunga, nyi ella düngänä nga de gwällïnï ngwäyänü nunnu nga ombajidalu.

19 Äny gwati rime nyi reraji ngindeng gwanni gwati nyi ämnï. Büdä be nono nga jo'renyana.

20 'Dingina, äny nggwo gwüdünü gïlängïr nyi pï dïmbürä, ma dïjï dere 'dingina yal yüny ngwïgïtä, äny gwa änï diiny de eny diiny de ji.

21 Gwanni gwa dami gwunyi ätädä yelenya nyii gwe jalu ngwudu'rala ngwudi yeleny ngwüny, anaku dami nyi gu äny, nyii jalu Papa gwe gwüny ngwudu'rala ngwudi yeleny ngwüngün. 22 Gwanni gwätï länï, ngwu'dingini ngwuja'ri ngwee ngwuca ngwe Lïgï'rïm yi'donga yidi Ngwaalu.

4

Didu'ri didi yeleny kerala

1 Anni ma yi'ral giyee ele, nyi ombajidalu nyi engga längïrü li-jalu mbüny kerala. A dulu dele durnidiny gwerre dipa gärnänü nono yal yidi giil, nyi 'dingini aar nyi ca nu, “Anda ngene nga eng-gaci yi'ral yanni yaji ya ji gweere.” 2 A puprang no, aar nyi Lïgï'rïm aw nono, nyi engga didu'ri didi yeleny kerala diju gu dïjälä de'te. 3 Nginde gwanni gwujalu ngenone gwuru nono go'rra giru gu'ru gu-uranu ngwïgïnyänü ngwuru nono go'rra giru gu'ru guri. A dulili diru nono nyadbay gwïgïnyä ü'rü didu'ralu didi yeleny gu'rigu'tu. 4 A ngwudu'ri ngwudi yeleny küü'rï na kwo'rongo (24) ännï didu'ranu didi yeleny ndoo, a gu mbumbunga jala liru küü'rï na kwo'rongo (24) ligenna ngwureda ngwubidu aar genne yukuna yidi yeleny yiru dab giyi'rala yegen. 5 Ati didu'ri didi yeleny ndoo enyanu ngï'räm ngï'räm, a gu dulu 'tüdä, ating mï'rïnänü nono gwele gere. Ngwäyänü ngwudi didu'ri didi yeleny, a gu ng-wamba kwo'ra tä'rïl (7) dünä ngwu'du lïgä, ngwani ngwügï'rïm kwo'ra tä'rïl (7) ngwudi Ngwaalu. 6 Na 'to ngwäyänü ngwudi didu'ri didi yeleny a gong ji giru nono yaw yiru ngwäyänü gijaja, yiju'ru ngwäyänü nono daginya.

Gidiliganu, didu'ri nono didi yeleny, a gu ngwong kwo'rongo (4) ngwumidu ji ngwonyadu ngwäyänü gweere na gwodan. 7 Gong ganni giru gi'ra giru nono dira na ganni gigwujanalu giru nono gïndrï na ganni giru gi'ra tä'rïl, giru ngwäyänü nono dïjï dümnä na ganni gïndälü gwodan giru nono gï'rä giru dïïyü gï'dï'rü. 8 Ngwong ngwee kwo'rongo (4), ge'te ge'te gätï ngwubung nyärläl (6) ngwubu gu ngwäy nono 'dar, 'di ar ubi nono ngïnä'dänü ngwubunganu. Aar 'ti dünädï dilu de na lingen ndi ari,

“Ju'ri, Ju'ri, Ju'ri,
Deleny diru Ngwaalu diru yiima,
gwanni gwuju na gwanni nggwo
na gwadi ila.”

9 Ma ngwong ngwee ngwumidu näjï ngindeng gwanni gwujalu gi-didu'rala didi yeleny gwanni gwu-midu gwur'tal, aar ortada, aar ci yäy 'tu, 10 ati mbumbunga giloo liru küü'rï na kwo'rongo kwucalu yirku ye gwujalu gididu'rala didi yeleny gwanni gwumidu gwur'tal ati aar gï'tïjï yukunalu yidi yeleny didu'ri nono didi yeleny ati aar ci,

11 “Gwani Deleny diru Ngwaalu
ngwärï a gwädï gu
ndi aar ang näjï, aar ang denya
aar ang gwä'räcï yiima,
ndi ari nga gwuru gwuge'ta
yi'ralalu 'dar,
a bupi gwe gwunga, yïgï'tïnä
aar ji yimidu.”

5

Gitab na Girany

1 Nyi be engga kaama gidi nginde gwanni gwujalu gi-didu'rala didi yeleny gitab güllïnä gu ngwuja'ri gilu'ru na gilari

4:8 4.8 Ajaya 6.2–3

aar mï'rä ngwulge ngwe kwo'ra tä'rïl (7). 2 Na nyi engga gï'rrä gätï yelenya yipa ngwurnida dula gwulleny ngwari, “Yärü gwuru gwädï gu ndi kiyi dilge ngwïgïtä gitabalu mbüny?” 3 Aa'ti dïjï dere ju kerala na gïdïyängälü na gïdïyängänü ndi ïgïtï gitabalu na 'di nding ombajanu. 4 Nyi ari gwulleny ndi ari dïjï da'ti ju dädï gu ndi ïgïtï gitab ngwombajanu. 5 A nyi be mbumbu gwe'te ndi mbumbunga giloo ci, “Nga 'ti aru! Ge'ta ngwäyälü, Dira danni dï'tüdï kïïlü gidi Yäwüdä, dïgüürnä didi Däwüd dima dami, diru da burni ndi kiyi ngwulge ngwee kwo'ra tä'rïl (7) ngwïgïtä gitabalu.”

6 Nyi be engga Giranyu gïdünädälä gidiliganu didi didu'ri didi yeleny ngwuru nono ma aar ü'rü ngwulem, gänü ngwonganu ngwoo kwo'rongo (4) ngwumidu na mbumbunga giloo. Gätï ngwiil kwo'ra tä'rïl (7), ngwäti 'to ngwäy kwo'ra tä'rïl (7) ngwani ngwügï'rïm kwo'ra tä'rïl (7) ngwudi Ngwaalu ngwanni ngwükäjïng je gïdïdlä ku. 7 Ngwube 'dongga ngwape gitab kuy gidi gaama gidi nginde nggwoo gwujalu gididu'rala didi yeleny. 8 Anni mung ape, a ngwong ngwoo kwo'rongo (4) ngwumidu na mbumbunga giloo liru küü'rï na kwo'rongo (24) adaci Giranyalu nggoo yirku ye. A dïjï de'te de'te 'denggenanu 'dar dapu dümbärä aar määtädä yïndängälä yiru dab yonyadu yilunala yani otaci Ngwaalingalu gwudi ngwüjü ngwanni ngwuju'ru. 9 Aar elnge delnga diyang aar ari,

“Nga gwädï gu ndi ape gitab
nga ïgïtï dilge düngün,
ndi ari nga gwü'rïdïnä ngwulem,
a yïn ye yunga, nga gwuma ngwüjälü
ü'rïdäcï Ngwaalinga gïyïïlü 'dar na ngwungla 'dar na ngwüjï giyen 'dar.
10 Nga je ruji yeleny na ngwur'dal ndi äpïjï Ngwaalinga ngwege yiiru,
na ngwa ape yelenya gïdïyängälü.”

11 Nyi be ombajidalu nyi 'dingini yal yidi yï'rr yonyadu yi'ranu ngwüü'rï na ngwüü'rï na ngwüü'rï na ngwüü'rï 'dï yomonanu ngwüü'rï 'dï, aar rekaji didu'ralu didi yeleny na ngwong ngwoo ngwumidu na mbumbunga. 12 Ati aar elngala gwulleny aar ari,

“Girany gädï gu ganni gima aar ü'rü ngwulem,
ndi ape yelenya na yur'tu na yibegeng na yiima
na denya na näjï na orta.”

13 Nyi be 'dingini ngwony 'dar kerala na gïdïyängälü na gïdïyängänü na giyaanu na ngwong 'dar ngwanni ngwuju gwanu aar opepala aar ari,

“Nginde gwanni gwujalu gi-didu'rala didi yeleny na Girany
aar je ortada aar je denya na aar je näjï aar je ruji yiima,
gwur'tal na gwur'tal.”

14 A ngwong ngwoo kwo'rongo (4) ngwumidu ari, “Yiru gu,” na mbumbunga kwucalu yirku ye aar äpïjï yobo.

6

Ngwulge kwo'ra tä'rïl

1 Nyi ge'te ngwäyälü nyi engga Giranyu nggoo ngwïgïtï dilge didi gwerre gwerreng ngwulge ngwoo ngwuru kwo'ra tä'rïl. Nyi 'dingini gony ge'te ngwonganu ngwoo ngwuru kwo'rongo ngwumidu ngwondaji dulu de dipa gärnänü nono gere gïmï'rïnänü ngwari, “Ila!” 2 Nyi ombajidalu nyi engga dimirta dibidu yi'remna ki'ra gwere 'dünggüny, gwanni

gwändï gwälä gwapu gwu'rijal, aar ätädä gukuna gidi yeleny ngwü'tü dimirta de ndi dugidi gïyäärä yonyadu ngwudami.

3 Anni ma Girany o're ngwïgïtï dilge ndoo didi gwodaning, nyi 'dingini gony nggoo gimidu gidi gwodaning ngwari, “Ila.” 4 A be dimirta 'tüdä gi'ra rom (2) di'ter, duri yi'remna. Gwanni gwändï gwälä gwätädäär yelenya ngwäbrï adatingalu gïdïyängälü nunnu ngwügäbïcï ngwüjü aar dugidi aar ayi. Aar ätädä galala gipa.

5 Anni ma Girany ïgïtï dilge ndoo diru gi'ra tä'rïl, nyi 'dingini gony nggoo gimidu giru gi'ra tä'rïl ngwari, “Ila.” Nyi ombajidalu nyi engga dimirta dümnä yi'remna ki'ra gweere 'dünggüny. Gwanni gwändï gwälä gwapu mijaan kuy güngün. 6 Nyi 'dingini dula daru nono dulu didi dïjï dümnä dï'tüdï gidiliganu ngwong ngwoo ngwuru yi'ra kwo'rongo ngwumidu ngwari, “Gu'ru gidi ngwülä ngwudi yirende ginya ge'te pu, giru dinar* de'te pu na gidi ngwülä ngwudi yon yinya tä'rïl, giru dinar de'te pu, a be gu'ru gidi abaar gwudi yila na di'rica, aa'ti ngwa je akani nono.”

7 Anni ma Girany ïgïtï dilge ndoo diru gi'ra kwo'rongo, nyi 'dingini gony nggoo gimidu giru gi'ra kwo'rongo ngwari, “Ila.” 8 Nyi ombajidalu nyi engga dimirta diru dilo yi'remna ki'ra gweere 'dünggüny, gwanni gwändï gwälä gwucaar yi'rany a del didi yi'rany gwujanalu. Aar je ätädä yelenya ndi aar äbrï dïyäng kwo'rongo kay ge'te aar 'rinye ngwüjü galal ge, a je ngwamu 'rinye, a je dümdï 'rinye, a je ngwäng 'rinye ngwudi dïyängälü.

9 Anni ma Girany ïgïtï dilge ndoo diru gi'ra tudini, nyi engga giyoralu yidi dagad ngwangina ngwudi ngwüjï ngwanni ngwü'rïnyïtäär je gwani ngwuja'ri ngwudi Ngwaalu na gwani inggidi gwanni gwinggidaar gwe 10 aar urnida dula de gwulleny aar ari, “Gwani Doorta danni Diju'ru diru 'didanu, jadu gwuru gwada gwe obalu ngwüjü ngwe ngwudi dïdlä na jadu gwuru gwada gwe gwalli dämjä gwani yïn yärï?” 11 Ati aar ätä dïjü de'te de'te direda dibidu aar ondaci ndi dünï gwoko, 'di aar 'rinyeta ngwïnädä ngwuru gimaad gegen na ngwenggen ngwegen 'dar ngwanni ngwuru ngwïnäd ngwudi Kirictu ngwanni ngwa je yi'rany mbuji nono ngindeng je.

12 Nyi ombajidalu nyi engga anni ma Girany ji ndi ïgïtï dilge ndoo diru gi'ra nyärläl, a dïyäng lagadalu gwulleny. A lingen gwurli ngwümnï 'tï'tïn nono ngwured ngwudi gïmärä a düüwä gwurli 'dar ngwuri nono yïnä. 13 A yuurrum mi'ri'tadalu gïdïyängälü kerala, nono ati gu dirun dojema nono mi'ritiyi yimnigora gidimnigorala ma dirun ärïyï. 14 A gere pänïdï nono gwele ati gu dirna pänïdï nono ngwududi a yen gwaginadalu mbüny na ngwaalu giyaanu gwaginadalu ngwaalu ngwegen.

15 A be ngweleny ngwudi dïdlä, ngwubegeng, ngwanni ngwünänü na ngwartan na ngwongor na 'dar lanni liru ngwïnäd na 'dar lïgätïnälü, aar änälü ngwubanganu na ngwur'danu ngwudi yen. 16 Ati aar ci yeno na ngwur'da, “Ï'dädï nje nono nje gwü'rübäjälü ngwäy ngwüngün gwanni gwujalu gididu'rala didi yeleny na küündä gidi Girany. 17 Ndi ari gomon gipa gidi güündä gegen gima obana na yärü

* **6:6** 6.6 Dinar de'te pu dati de dïjï ape yii gilinen. **6:14** 6.14 Ajaya 54.10 **6:17** 6.17 Yüwïl 2.11

gwuru gwanni gwa dünï ngindeng ngwäyänü?”

7

Aar je mï'rä 144,000

1 Anni ma yi'ral ele giyee nyi be engga yï'rrä kwo'rongo (4) yïdünädälä giyi'rundu kwo'rongo yidi dïyäng, aar dünäjï diruna didi yi'rundu kwo'rongo (4) aar ümïnïcï ndi ärïyï dïyängälü na yaw a da'ri dere. 2 Nyi o're nyi engga gï'rrä gi'ter mana gändï gïtäny gwe gapana gu'runga gidi mï'rä gidi Ngwaalu ngwumidu. Ngwurnida yï'rrä giyoo kwo'rongo (4) dulu de gwulleny yanni yima aar je ätädä yiima ndi ari aar akani dïyängü nono na yaw, ngwuje ci, 3 “Aa'ti ngaa la akani dïyängü nono na yaw na ngwa'ri 'di ar mï'rä ngwïnädä gïyïdülälä ngwudi Ngwaalu ngwege gu'rung ge.” 4 Nyi be 'dingini ngwüjü ngwanni ngwuma aar je mï'rä ngwudi yïïlü 'dar yidi Yïjïräyïl ngwuru yi'ra ngwüü'rï küü'rï tudini na 'dï kwo'rongo na kwo'rongo (144,000).

5 Kïïlü gidi Yäwüdä, aar je
mï'rä ngwüü'rï 'dï na rom (12,000),
kïïlü gidi Räbïn, aar je mï'rä ngwüü'rï 'dï na rom (12,000),
kïïlü gidi Jad, aar je mï'rä ngwüü'rï 'dï na rom (12,000),
6 kïïlü gidi Äcïr, aar je mï'rä ngwüü'rï 'dï na rom (12,000),
kïïlü gidi Nabitali, aar je mï'rä ngwüü'rï 'dï na rom (12,000),
kïïlü gidi Manaji, aar je mï'rä ngwüü'rï 'dï na rom (12,000),
7 kïïlü gidi Jamaan, aar je mï'rä ngwüü'rï 'dï na rom (12,000),
kïïlü gidi Lawi, aar je mï'rä ngwüü'rï 'dï na rom (12,000),
kïïlü gidi Yajakir aar je mï'rä ngwüü'rï 'dï na rom (12,000),
8 kïïlü gidi Jablun, aar je mï'rä
ngwüü'rï na rom (12,000),
kïïlü gidi Yüjïb, aar je mï'rä ngwüü'rï 'dï na rom (12,000),
na kïïlü gidi Bïnïyämïn, aar je
mï'rä ngwüü'rï 'dï na rom (12,000).

Ngwüjï ngwonyadu ngwugenna ngwureda ngwubidu

9 Anni ma aar ele giyee, nyi be ombajidalu nyi engga ngwüjü ngwonyadu ngwa'ti ngwa dü'räni ngwïndï giyen na gïyïïlü na ngwüjï na ngwungla aar dünäcï didu'ralu aar dünï ngwäyänü ngwudi Girany, ngwugenna ngwureda ngwubidu ngwapana yi'rina yidi ngwi'di ngwuy ngwe ngwegen. 10 Aar opepala gwulleny aar ari,

“Gilang gwuru gwudi Ngwaalu ngwege,
gwanni gwujalu gididu'rala didi yeleny,
ngwuru gwudi Girany.”

11 A yï'rr 'dar dünälä aar ü'rü didu'ralu gu'rigu'tu didi yeleny na mbumbunga giloo lijalu na ngwong ngwoo kwo'rongo ngwumidu. Aar üllänü aar kwuci didu'ralu didi yeleny yirku ye aar äpïjï Ngwaalinga yobo. 12 Aar ari,

“Yiru gu!
Orta na näjï na bebere na yäy 'tu na denya
na yeleny na yiima
aar ru yidi Ngwaalu ngwege gwur'tal na gwur'tal.
Yiru gu.”

13 Aar nyi be mbumbu gwe'te otacalu aar nyi ci, “Ngwüjï ngwee ngwugenna ngwureda ngwubidu ngwuru ange? A ngwïndï ne?”

14 Nyi be ci, “Nga gwuru gwülïngïdï gwani doorta.”

Aar nyi be ci, “Ngwüjï ngwee ngwuru ngwanni ngwuma gïlängïdïnä gïdïrbänü danni dipa. Ngwuma uya ngwureda ngwegen ngwuma aar je bidiyi gïyïn yidi Girany. 15 Yäy gu no,

Aar be dünäcï didu'ralu didi yeleny didi Ngwaalu
aar äpïjï yobo lingen le dilu de kobanu güngün,
na nggwo gwujalu gididu'rala didi yeleny
ling je gwü'rübäjälü diil de didi gä'tä güngün.
16 Ngwa'ti ngwa je ngwamu enyanu mana,
na ngwa'ti ngwa je ngwäädä eny mana.
Ngwa'ti ngwa je deja mï'rï,
na ngwa'ti ngwa je ngwübrürtä ngwere ape.
17 Ndi ari Girany ganni gijalu gidiliganu didi didu'ri didi yeleny,
ga ru doo'ra degen,
ling je oktada ngwel ngwudi yaw yanni yätï ngwäyänü yidi midi.
La je Ngwaalu brota yal ngwäy yere 'dar.”

8

Dilge gi'ra kwo'ra tä'rïl na gïndäng giru dab

1 Na anni ma Girany ïgïtï dilge ndoo diru gi'ra kwo'ra tä'rïl, a ngwaalu jalu bïny bïny kerala 'di aar ape gaji gü'ränü. 2 Nyi engga yï'rrä kwo'ra tä'rïl yïdünäcä Ngwaalingalu aar je ätädä yiil kwo'ra tä'rïl.

3 A gï'rr ila gi'ter gapana gïndängä giru dab ngwüdünï gidagad didi gatalu. Aar ätädä yiluna yonyadu ngwuje gatalu ulingani gwe gwudi ngwüjï ngwanni ngwujaw gidagad diru dab gididu'ralu. 4 A dïlü didi yilun 'tüdä kuy gidi gï'rr na ulingani gwudi ngwüjï ngwanni ngwujaw allu aar obani ngwäyänü Ngwaalu. 5 A be gï'rr ape gïndängä nggoo giru dab ngwonjaji lïgälä lanni lijalu gidagadalu ngwugata gïdïyängälü, a ngwaalu mï'rïnänü nono gwele gere a dulu ji a ngwaalu enyanu aar lagadalu.

Yiil yi'ra kwo'rongo yidi gwerre gwerreng

6 A yï'rr giyoo kwo'ra tä'rïl giyoo yapana yiil aar ji mama ndi aar je ärï.

7 A gï'rr gidi gwerre gwerreng ärï giil güngün a gïjï'rïm giru yuurrum na lïgä 'didalu gïdïyängälü dïlägänänü yïn ye ngwu'diyi dïyängü ngwangridu tä'rïl na ngwa'ri ngwangridu tä'rïl na yanya yanni yïgïnyä 'dar.

8 A gï'rr gi'ra rom ärï giil güngün aar gata gony ge'te giyaanu giru nono geno gipa gu'du lïgä ngwügwürlï yaw ngwangridu tä'rïl aar ru yïn, 9 a ngwong ngwanni ngwumidu giyaw aar je 'rinye ngwangridu tä'rïl a ngwübälükä dudi ngwangridu tä'rïl.

10 A gï'rr gi'ra tä'rïl ärï giil güngün a guurrum mi'ra kerala gipa gu'du nono lingla lidi lïgä ngwacaji ngwubirta na ngwel ngwudi yaw ngwangridu tä'rïl. 11 Ngwürïny ngwudi guurrum nggoo ngwani Di'roker* a yaw gwurli aar 're cicir nono di'rokera ngwangridu tä'rïl, aar 'rinye ngwüjü ngwonyadu ndi ari yaw yi'ri gwulleny.

12 A gï'rr gi'ra kwo'rongo ärï giil güngün a lingen mï'rïnï ngwangridu tä'rïl na düüwä na yuurrum a ngwaalu ru dïrïm ngwangridu tä'rïl a lingen le ngwangridu tä'rïl aar ümnänü a buri erne na 'to dilu de ngwangridu tä'rïl.

13 Nyi be ombajidalu nyi engga gï'räyü giru dïïyü gï'dï'rü kerala nyi 'dingini ngwari yal ye yipa ngwari, “Ngwäjäj bi! Ngwäjäj bi! Ngwäjäj bi! Ngwüjï gïdïyängälü gwani yal yidi yiil yanni yadi je yï'rr tä'rïl yi'ter ärä.”

7:17 7.17 Ajaya 49.10; 25.8 * **8:11** 8.11 Da'ri danni diru diji'rindi.

9

Giil gi'ra tudini

1 A gï'rr nggoo giru gi'ra tudini ärï giil güngün, nyi engga guurrumu gï'dü kerala ngwüllä gïdïyängälü, aar ätädä mubita gwudi ïgïtï delo diru gïbü'rïl. 2 Anni mung äbräjï delalu diru gïbü'rïl, a gu dïlü 'tüdä danni dipa gi'ranu nono dïlü didi güdä a lingen ru dïrïm na gere, dïlü de danni dï'tüdï kïbü'rïl nggoo. 3 A ngwama 'tüdä gïdïlänü aar elalu gïdïyängälü aar je ätädä yelenya ndi iyiyi ngwüjü yi'rendenya nono yiiya yidi ngwümü ngwudi dïyängälü. 4 Aar je ondaci ndi ari aa'ti ngwa akani yanya nono yidi dïyäng, na ngwong ngwüküdïnä na da'ri, aar be gwoda 'dogo ngwüjü 'dar ngwanni ngwa'ti aar je mï'rädï gïyïdülälä yegen mï'rä gwe ngwudi Ngwaalu. 5 Aar je iyiyi yi'rendenya ngwüüwäyü tudini (5) aa'ti ngwa aar je 'rinye. Aar je iyiyi yi'rendenya nono gwele yiiya yidi dümü mung dugi dïjü. 6 Giyomon giyoo ngwüjï ngwa bupi yi'rany, a ya'ti ya aar je mbuji, ngwa jada ndi ayi, a ngwa je yi'rany abri.

7 Ngwama ngwoo ngwuru yi'remna nono ngwumirta ngwüjä'rïmädäär je ngwadi aar ngwe ele gïyäärä ngwugenna ngwony giyi'rala yegen ngwuru nono yukuna yiru dab aar ru ngwäyänü nono ngwüjü ngwümnä. 8 Aar 'tü ngwä'rü ngwuru nono ngwä'rü ngwudi ngwaw a ngwad gwegen ru nono ngwad ngwudi ngwira. 9 Ngwätï ngwäärä giyonggomala ngwuru ngwaaba, ngwümï'rïnä ngwubung ngwe ngwegen nono gwele yal yidi ngwumirta ngwonyadu ngwäbrädï gïyäärä. 10 Aar ätï ngwiya ngwati obe nono gwele ngwümü, ngwiya ngwee ngwätädäär je yiima ndi iyiyi ngwüjü yi'rendenya ngwüüwäyü tudini (5). 11 A ngwüktï je deleny diru gï'rr gidi gïbü'rïl gani Yïbrïyängä “Äbädün” na ngwani Yïgïrïgïyängä “Abuliyun.”*

12 A wäjäj bi gwudi gwerreng medadi ngwo're ngwugwujalu gi'ra rom.

Giil gi'ra nyärläl

13 A gï'rr nggoo giru gi'ra nyärläl, ärï giil güngün, nyi 'dingini yal yïndï giyiil giyoo kwo'rongo gidagadalu ndoo diru dab ngwäyänü Ngwaalu. 14 Yal giyoo aar ci gï'rrä nggoo giru gi'ra nyärläl ganni gapana giil, “Gwällädï yï'rrälü giyoo kwo'rongo yigekannalu gidibirta dipa dani Burad.” 15 A yï'rr giyoo kwo'rongo gwallanalu kaji nggoo a komon nggoo gïdüüwä ndoo na gïdïdlä ndoo, yiju gu be mama nunnu aar 'rinye ngwüjü ngwangiridu tä'rïl (3). 16 Aar je enggaci yi'ra yidi gwu'tulu gwanni gwändï ngwumirtala gwuru ümn, aar mbuji ndi ari gwuru yi'ranu küü'rï 'dï ngwüü'rï ngwubaalu (200,000,000).

17 A nyi dilingid eny nyi engga ngwumirta ngwändï gu ngwüjälä, ngwugenna ngwärä ngwuru ngwaaba giyonggomala ngwuri nono lïgä aar ïgïnyänü nono gälgätüm aar ranu girende nono gïbrïtï. A yi'ra yegen ru nono yi'ra yidi ngwira ati lïgä na dïlü na gïbrïtï 'tüdä ngwulem ngwegen. 18 Aar 'rinye ngwüjü ngwangiridu tä'rïl dimdi de ndoo tä'rïl diru lïgä na dïlü na gïbrïtï danni dï'tüdï ngwulemanu ngwegen. 19 Yiima yidi ngwumirta ngwee yiju ngwulem na ngwiya ngwegen, ndi ari ngwiya ngwegen ngwuru nono ngwüüngä ngwätï yi'ra yati

* **9:11** 9.11 Ngwuja'ri ngwee 'dün Yïbrïyängä na Yïgïrïgïyängä, ngwani “Geradalu.”

aar ye obe ngwüjü aar je ätïyï ngwämmä.
20 Na ngwüjï ngwoko ngwanni ngwuma je 'ti dimdi ndoo 'rïnyïtï, aar 'ti jo'renyana aar gatana ngwony ngwanni ngwuge'taar je ngwuy ngwegen, aar 'ti dünäjä äpïjïng ngwujego'ro yobo na yi'remna yiru dab na buta yo'rr na yü'rï, yi'remna yanni ya'ti ätï ngwäy ndi ombajidalu aar aa'ti ätï ngwänï ndi 'dingini aar 'ti ätï yora ndi ele. 21 Aar 'ti jo'renyana ndi 'rinyidi, ndi arri yu'rinyu, gïyïjïn yegen na giyu'ram yegen.

10

Gï'rr na gitab ganni gooko

1 Nyi be aji nyi engga gï'rrä gi'ter gätï yelenya ngwüllä kerala, gigenna gïbä'rü, a dulili ji ki'rala 'dünggüngün. Giru ngwäyänü nono lingeno a yora yüngün ru yidingo yiru lïgä. 2 Gapu gitab gooko kuy güngün gïgïtïnä. Ngwugatu gora güngün gidi gaama giyaala na gidi gängïr gïdïyängälü. 3 Ngwube mï'rï dula gwulleny nono guba gidi dira. Anni mung mï'rï dula gwulleny, gere gïmï'rïnänü kwo'ra tä'rïl ondaja. 4 Anni ma dulu didi gere gïmï'rïnänü kwo'ra tä'rïl ondaji, nyi ji mama gwadi ulli, nyi be 'dingina dula kerala ngwondaja, “Mï'rädï ngwuja'ri nga je määtä yujimida ngwanni ngwaru ngwe gere gïmï'rïnänü kwo'ra tä'rïl aa'ti ngwa je ulli.”
5 A be gï'rr nggoo gänggädïny gïdünädï giyaala na gïdïyängälü, allijaji guyala güngün gidi gaama kere. 6 Ngwümï'rï yi'rany ngwürïny ngwudi nginde gwanni gwumidu gwur'tal, gwanni gwuge'ta yere na 'dar yanni giyo gu, dïyäng na 'dar yanni giyo gu, na yaw na ngwong 'dar ngwanni ngwo gu ngwari, “Ya'ti ba be ya jana. 7 Giyomon yanni yadi ye gï'rr giru gi'ra kwo'ra tä'rïl mï'rïdä giil güngün, yujimidi yidi Ngwaalu ya be medadi, anaku ondacing ye ngwïnädä ngwüngün ngwuru ngwïjïr.”
8 A be dulu danni di'dingininy 'tu'tu kerala aar nyi ondaca mana aar nyi ci, “Ïndï ang ape gitab nggone gooko gïgïtïnä kuy gidi gï'rr nggone gïdünädälä giyaala na gïdïyängälü.”
9 Nyi be ele kï'rr nyi otacalu nyi ci ätädïny gitab nggoo gooko. Aar nyi be ci nu, “Apa ang eny, ga ang nyinyilaji ngwulemanu nono ngwaay a be ga ang uliyanu.” 10 Nyi ape gitab nggoo gooko kuy gidi gï'rr nyi eny, aar nyi nyinyilaji ngwulemanu nono ngwaay a be anni minyi eny aar nyi uliyanu gilaranu. 11 Aar nyi be ci, “A gwa alliji yïjïrä mana gwani ngwüjï ngwonyadu, ngwüjï giyen, ngwungla na ngweleny.”

11

Ngwüjï rom ngwanni ngwänggädï

1 Aar nyi be ätädä gipuru giru nono gimur gidi ïdï, aar nyi ci, “Ïndï nga ïdï gobo gidi Ngwaalu na dagad didi gatalu na nga ï'rä ngwüjü ngwanni ngwäpïjä Ngwaalinga yobo ngenone. 2 Nga be gäbïcï gubunga gidi gobo poor aa'ti ngwa je ïdï ndi ari ngwumaar je ätädä ngwüjü ngwuru Garany. Ngwa ru'ti gündärä ganni giju'ru yora ye ngwüüwäyü küü'rï rom na rom (42). 3 A linje ätädä lüny rom lanni länggädï yiima la jalu gïmärä aar alliji yïjïrä yomon ngwüü'rï na küü'rï tudini rom na 'dï nyärläl (1260).”
4 Giloo rom lanni länggädï, liru ngwümïnïtï rom (2) na yudin yidi ngwamba rom (2) yanni yïdünädälä ngwäyänü ngwudi Deleny didi dïyäng. 5 Manari dïjï dere dima ari ngwuje akani

nono, a lïgä 'tüdä ngwulemanu ngwegen ngwu'diyi güwänü gegen. Na gwere gwanni gwa ari ngwung je akani nono gwa gu ayi no. 6 A ngwa ätï yiima ndi längïtï gere aa'ti girany ga ni gaji ganni gadi aar ge ji ndi alliji yïjïrä. Aar je ätï 'to yiima ndi gwürlï yaw aar ru yïn na ndi mï'rï dïyängü dimdi de 'dar ma aar gu bupi.

7 Manari lima medaji inggiding gwegen, a be gom'reny ganni giki drü gati 'tüdä kïbü'rïl ngwuje 'dï'rä nono aar ngwe dugidi ngwuje dami ngwuje 'rinye. 8 A ngwangina ngwegen gätïnälü kayalu gidi gündär gipa ganni gätädäär ngwürïny gi'remna gani Jadum na Mijir ngwaalu ngwanni ngwäpädäär gu 'to Delenya degen kü'rälä. 9 A ngwüjï 'dar gïyïïlü 'dar na ngwungla 'dar na ngwüjï giyen 'dar ombajaji ngwanginalu ngwegen ngwäyädälü yomon 'tä'rïl na gomon ganni gü'ränü aar je gu etadi ndi aar je gatu. 10 Ngwüjï ngwanni ngwunyurtanu gïdïyängälü ngwa jayanu yi'rany ye yegen ngwape yï'rïnyïnä aar angidajidi ngwony ndi ari ngwïjïr ngwee rom ngwärrü ngwüjü ngwanni ngwunyurtanu gïdïyängälü yündä gwulleny.

11 Anni ma yomon tä'rïl na ganni gü'ränü medadi, a je gu Ngwaalu ngwükäjä lïgï'rïmänü lidi midi aar 'dï'rälü aar dünälä yora ye yegen a lanni liju ndi je ombaji a je yedeny eny gwulleny. 12 A ngwïjïr ngwoo rom 'dingini dula kerela aar je ci, “Andar ngene.” Aar allu kerela gïyïbä'rälä a je güwän gegen engga.

13 A gaji nggoo no, a ngwaalu lagadalu ati ngwu'dun 'dï kündär ï'dï gi'ra ge'te aar 'rinye ngwüjü ngwüü'rï kwo'ra tä'rïl (7,000), a ngwanni ngwuma gilang, a je yedeny eny aar ortada Ngwaalinga ngwudi gerala.

14 A wäjäj bi nggwo gi'ra rom medadi a wäjäj bi gwanni gwuru gi'ra tä'rïl ji kay ndi ila.

Giil gi'ra kwo'ra tä'rïl

15 A be a gï'rr nggoo giru gi'ra kwo'ra tä'rïl ärï giil güngün a dulu aranu dipa kerala ngwari,

“Yeleny yidi dïdlä yima aar je ätädä Delenya dege
na ngindeng gwüngün gwanni gwani Kirictu Gwubrutaar yelenya,
na gwadi ru Deleny gwur'tal.”

16 A mbumbunga giloo liru küü'rï na kwo'rongo lijalu ngwudu'rala ngwudi yeleny ngwegen ngwäyänü Ngwaalu, aar je kwucalu yirku ye. 17 Aar ci,

“Licanga yäy 'tu gwani Deleny diru Ngwaalu ngwuru yiima,
ngwanni ngwo na ngwanni ngwuju,
nunnu nga gwuma ape yiima yunga yipa
na nga gwuma aalu ndi ape yelenya.
18 A güündä ape ngwüjü giyen, na güündä gunga gima ila.
A gaji gima ila ndi obalu ngwüjü ngwe ngwanni ngwayu,
na ndi ätädä ngwïnädä ngwunga ngwanni ngwuru ngwïjïr gu'ru
na lunga lanni liju'ru na ngindenga 'dar lanni lïdïnyädï ngwürïny ngwunga,
lanni loko na lanni lipa,
na ndi geraji ngwüjälü ngwanni ngwugeraja dïyängälü.”

19 A be gobo gidi Ngwaalu ïgïtïnä kerala, kobanu güngün a gu dïmbür didi Gekajidi enggani. Ngenone a gu gere enyany a gu dulu ari a gu gere mï'rïnänü a gu ngwaalu lagadalu aar ï'dï gïjï'rïmä gipa giru yuurrum.

12

Daw na däg'rï'dïr

1 A gi'remna giru yiima 'tädälü
kerala, a daw ji digenna lingeno
a düüwä ji giyoralu yüngün a
ki'rala güngün digenna gukuna
gätï yuurrumu 'dï na rom (12).
2 Diju lari le ngwuji gito dadi
lenge, a yajima enyanu ngwari.
3 O're a yi'remna yiru yiima yi'ter
'tädälü kerala a däg'rï'dïr danni
duri dibinga dätï yi'ranu kwo'ra
tä'rïl na ngwiil 'dï ngwätï yukuna
kwo'ra tä'rïl giyi'rala yüngün.
4 Ngwoda yuurrumu kerala ng-
wangiridu tä'rïl (3) liya le lüngün
ngwuje gata gïdïyängälü. Ng-
wube dünäcï dayalu ndo diju
gito dadi linge, nunnu mung
lingeta ngwungadini gïjü güngün
diti'rambal. 5 A daw lingeta gïjü
giru dur giru ganni gadi ruyi
ngwüjü giyen yelenya guura ge
giru laaba. Aar äbrï gïjü güngün
nggoo aar ge ele Ngwaalu na gi-
didu'ri didi yeleny düngün. 6 A be
daw abri ngwele gïtäny a gu Ng-
waalu gï'tïjï ngwaalinga ngenone
nggu ji aar gu ombaji yomon ng-
wüü'rï na küü'rï 'dï na 'dï nyärläl
(1260).

7 A be yäärä 'dï'rä kerala, a
Mägäyïlïngä yï'rr ye yüngün aar
dugidi däg'rï'dïrngä le yï'rr ye
yüngün. 8 Aa'ti be däg'rï'dïr
ojema nono gwulleny aar je dami
aar je apada ngwaalinga ngwegen
kerala. 9 Aar gata däg'rï'dïrä
ndoo dibinga gïdïyängälü. Diru
düüngä duubu dani dijego'rr
danni dati üktïnï ngwüjü 'dar
gïdïdlä ngwuje dudiyi. Aar ï'dä
gïdïyängälü yï'rr ye yüngün.

10 Nyi be 'dingini dula dipa ker-
ala ngwari,

“Gwene gilang na yiima na yeleny
yidi Ngwaalu ngwege yima
ru,
na yeleny yidi nginde
gwüngün gwanni Gwubru-
taar yelenya.
Ndi ari dijego'rr danni dati
ü'rïdä ngweengga ngwege
ngwuja'ri nono,
danni dati je ü'rïdä ngwuja'ri
nono lingen le na dilu
de ngwäyänü Ngwaalu ng-
wege,
dima aar linynya dima aar
gata gïdïyängälü.
11 Dima aar obedalu
yïn ye yidi Girany
na ngwuja'ri ngwe ngwegen
ngwanni gwinggidaar je,
aar 'ti ämnä miding gwudi yigo'ro
yegen gwulleny,
nda je yedeny eny giyi'rany.
12 Yäy gu no, jayanu gwani gere
na nga nga lanni gilo gu ja-
yaranu!
A be wäjäj bi gwani dïyäng na
yaw,
ndi ari dijego'rr dima üllä
'danggalu!
Dapu güündä giru lïgä,
ndi ari dïlïngïdï yomon
yüngün yima jalu yooko.”

13 Anni ma däg'rï'dïr engga
ligo'ro lüngün ndi ari dima
gätïnä gïdïyängälü, ngwugwurli
ngwübïnï dayalu ndoo dïlïngïtï
gïjü giru dur. 14 Aar gï'tïjï dayu
ngwubung ngwudi gï'rä giru
dïïyü nunnu ngwe 'dï'rï ngwele
ngwaalu ngwanni ngwügï'tïjäär
je gïtäny nggu ji ngeneno aar
gu ombaji ngwüdläyü tä'rïl
na ngwüüwäyü nyärläl nunnu
ngwabri däg'rï'dïrä. 15 A düüngä
gata yaw ngwulemanu ngwüngün
nono däärü nunnu aar ape
dayu. 16 A be dïyäng ïgïtïnä
ngwungadini däärä ndoo dïgätï
däg'rï'dïr ngwulem ngwüngün
ngwataji dayu düwä. 17 A
güündä ape däg'rï'dïrä gidaw
ngwo'rada gilinge nono güngün
ganni gi'dengenaca ngwuja'ri
ngwudi Ngwaalu aar inggidi ndi

ari yiru ngwüjï ngwudi Yicu, aar ye dugidi. 18 A däg'rï'dïr dünï kïmämü gidi yaw.

13

Gom'reny gï'tüdï giyaanu

1 Nyi engga gom'renya gï'tüdï giyaanu, gätï ngwiil 'dï na yi'ra kwo'ra tä'rïl na ngwi-ilala ngwüngün ngwätï yukuna 'dï na giyi'ra yüngün yüllïnä ngwürïny ngwüllüdï Ngwaalinga. 2 Gom'reny ganni gänggädïny giru nono ga'dirgany ngwube ru yora nono yidi dämbä'rü ngwuru ngwünyü nono ngwudi dira. A däg'rï'dïr ätädä gom'renya yiima yüngün ngwätädä didu'ri didi yeleny na yeleny yipa. 3 A be gi'ra ge'te gidi gom'reny gü'rïdäär dämmä dani yi'rany a be dämmä ndoo u'ri nono. A ngwüjï ngwudi dïdlä 'dar allalu ndïr aar gwuji gom'renya. 4 A ngwüjï kwuci däg'rï'dïrälü yirku ye ndi ari dima ätädä gom'renya yelenya, aar kwuci gom'renyalu 'to yirku ye aar utalu, “Yärü gwuru gwanni gwuru nono däg'rï'dïrä? Yärü gwuru gwanni gwa aar gwe 'täjïdï yongra ngwudami?”

5 Aar ätädä gom'renya ngwulem ngwe ondaji yi'ral ngwuye piyi ligo'ro lüngün ngwe lo Ng-waalinga ngwape yelenya yüngün ngwuje ruyi ngwüüwäyü küü'rï rom na rom (42). 6 Ngwullo Ngwaalinga ngwullo ngwürïny ngwüngün na gobo na ngwüjï ngwudi gerala. 7 Aar ätädä yiima ndi ari aar dugidi ngwüjï ngwe ngwanni ngwuju'ru nunnu ngwuje dami. Aar ätädä 'to yelenya gïyïïlü 'dar, ngwüjï na ngwungla na ngwüjï ken. 8 Ngwüjï 'dar gïdïdlä ngwa kwuci gom'renyalu nggoo yirku ye ngindenga 'dar lanni la'ti üllïnä ngwürïny ngwegen kitabanu gidi midi. Gitab gidi Girany ganni gü'rïdïnä ngwulem 'tu'tu gï'tïnä gu dïdlälü.

9 Gwanni gwätï länï, ngwu'dingini.

10 Manari yiru ndi ari aar ape dïjü
yiwaya ken
da aar ape.
Manari yiru ndi ari aar 'rinye
galala ge,
da aar 'rinye galal ge.
Giyee yïbüpïnä a ngwüjï ng-wanni ngwuju'ru määtä yiguri aar or'temaji aar ru yigor ye'te pu.

Gom'reny gï'tüdï gïdïyäng

11 Nyi be o're nyi engga gom'renya gi'ter gï'tüdï gïdïyängänü gätï ngwiil rom ngwuru nono ng-wiil ngwudi girany ngwube ondaji nono däg'rï'dïrä. 12 Ngwape yi'ral yeleny ye 'dar yidi gom'renya gele gidi gwerre gwerreng ngwügäbïcï ngwony 'dar gïdïyängälü na ngwüjï aar kwuci gom'renyalu gele gidi gwerre gwerreng yirku ye ganni gima u'ri dämmä nono düngün ndoo didi yi'rany. 13 Ngwape yi'remna yidi yiima 'di ngwuge'te lïgä lu'du lüllü kerala ngwüllä gïdïyängälü a ngwüjï engga 'dar. 14 Ngwududiyi ngwüjü gïdïyängälü yiima ye giyee yanni yimanding ye kom'reny nggoo gidi gwerre gwerreng. Ngwuci ngwüjü gïdïyängälü aar ga'riji gi'remna aar näjï gom'renya ganni gü'rïdär dämmä galal ge nggona be ji gimidu. 15 Aar ätädä yiima ndi ari ngwübüdä gi'remna düwänü gidi gom'reny nggoo gidi gwerre gwerreng, nunnu ngwügäbïcï ngwondaji ngwügäbïcï ngwüjü 'dar ng-wanni ngwu'donya ndi kwuci gi'remnanalu yirku ye aar je 'rinye. 16 Ngwügäbïcï ngwüjü, ngwanni ngwooko na ngwanni ngwupa, ngwanni ngwünänü na ngwanni ngwuru ngwuwayi, ngwudi 'dunung na ngwïnäd, aar je mï'rä gubu'ru kaama güngün

na kïdülälä güngün, 17 nunnu aa'ti dïjï da ellang na aar ella, 'dogo manari dätï gubu'ru nggoo. Gubu'ru nggoo giru ngwürïny ngwudi gom'reny na gi'ra gidi ngwürïny ngwüngün.

18 Giyee yïbüpïnä a bebere ji. Gwere gwanni gwubebera, gäbïcär ngwï'rä gi'ra gidi gom'reny ndi ari giru gi'ra gidi dïjï dümnä. Gi'ra güngün giru nyärläl nyärläl nyärläl (666).

14

Girany na ngwüjï ngwanni ngwü'rädïjälü

1 Nyi be engga Giranyu gïdünü kenala gani Jäyün gijaar ngwüjï ngwe ngwüü'rï küü'rï tudini na 'dï kwo'rongo na kwo'rongo (144,000) ngwullaar je gïyïdülälä ngwürïny ngwüngün na ngwudi Papa gwüngün. 2 Nyi 'dingini dula kerala daru nono gwele yaw yonyadu nono gwele yal yidi gere gïmï'rïnänü gwulleny, na dulu danni di'dingininy, daru nono yal yidi ngwüjï ngwärü aar mï'rï ngwümbärä ngwegen. 3 Aar ji ndi elnge delnga diru diyang giyoranu yidi ngwudu'ri na ngwong ngwoo ngwumidu ngwuru kwo'rongo na mbumbunga. Aa'ti dïjï dere lïngïdï ndi elnge delnga a be ngwüjï ru 'dogo ngwo ngwuru ngwüü'rï küü'rï tudini na 'dï kwo'rongo na kwo'rongo ngwanni ngwü'rädäär jälü gïdïyängälü. 4 Ngwüjü ngwee ngwuru ngwanni ngwa'ti rngïyä ngwangina ngwegen ngwaw ngwe, aar be etadi ngwangina ngwegen aar ju'ri. Ngwati gwujani Giranyu nggoo ngwaalu 'dar ngwati nggu ele. Ngwuru ngwü'rädäjälü aar ru yi'ra ngwüjänü ngwanni ngwügätäjär je Ngwaalingalu aar je gätäjï Giranyalu. 5 Ngwa'ti 'tüyä yi'duru yere ngwulemanu ngwegen aar jayi nono.

Yï'rr tä'rïl ngwuja'ri ngwe ngwegen

6 Nyi be engga gï'rrä gi'ter gï'dï'rü gidiliganu kerala gapana ngwuja'ri ngwanni ngwujaw ngwudi gwur'taling ngwe ondaci ngwüjü gïdïyängälü ngwüjï 'dar ken, na gïïlü na lingla na ngwüjï. 7 Ngwondaji dulu de dipa ngwari, “Dïnyädär Ngwaalinga ngaa je näjï, ndi ari gaji gima be ila gidi pïcï ngwüjü yelenya. Kwucaralu yirku ye gwanni gwuge'ta gere na dïyäng ngwuge'te yaw na ngwäy ngwudi yaw.”

8 O're a gï'rrä gwujanalu gi'ter ngwari, “Gwuma ï'dï! Gwuma ï'dï! Babil gwanni gwupa! Gwanni gwürlälïyü ngwüjü di'rica didi yïjïn yüngün.”

9 O're a je gï'rr gwujanalu giru tä'rïl ngwari dula dipa, “Manari dïjï dere danni dikwuca gom'renyalu na gi'remna güngün yirku ye ngwätï gubu'ru güngün gïdülälä güngün na kuy güngün, 10 nginde gwa ïyï 'to di'rica dani güündä gidi Ngwaalu danni di'dejaralu yiima 'dar kiny gidi güündä güngün, aar iye yi'rendenya gïbrïtï ge giru lïgä ngwäyänü ngwudi yï'rr yanni yiju'ru na ngwäyänü ngwudi Girany. 11 Ati aar 'tü dïlü didi yi'rendeny yegen yidi gwur'taling. La'ti la gatu düwä dilu de na lingen le, lanni la kwuci gom'renyalu na gi'remna güngün yirku ye aar ape gubu'ru gidi ngwürïny ngwüngün.”

12 Ngene, mätïnälü gwudi ngindenga lanni lïdünälü, aar ape yiiru ngwuja'ri ngwe ngwudi Ngwaalu aar jalu liru yigor ye'te pu ndi Yicu.

13 Nyi be 'dingini dula kerala ngwari, “Ullu, la aar je onjaci lanni

ladi ayi 'tu'tu gomon gidi gweneng liru ngwüjï ngwudi Deleny.”

A be Lïgï'rïm ari, “Ndi ari ngindenga la gatu düwä gïdïrbä degen, ndi ari la je yiiru yegen gwujani.”

Engga gwudi pï yelenya yidi gwodaning

14 Nyi ombajidalu nyi engga ki'ra gweere 'dünggüny gïbä'rü gibidu giju gu dïjälä diru nono ngindeng gwanni gwuma ru nono gïjï gidi dïjï dümnä, ki'rala güngün, gigenna gukuna giru dab ki'rala güngün ngwape mänjälä guy güngün gwätï yïnï. 15 A be gï'rr gi'ter 'tüdä kobo gidi Ngwaalu ngwurnida dulu de gwulleny ngindeng nggwo gwujalu kïbä'rälä ngwuci, “Dingada mänjälä gwunga ang uni. Gaji gidi uni gima ila, ndi ari yuula yidi dïyäng yima banyi.” 16 A nggwo gwujalu kïbä'rälä, dingada mänjälä gwüngün ngwuni yuula gïdïyängälü.

17 O're a gï'rr gi'ter 'tüdä kobo kerala gapana 'to mänjälä gwätï yïnï. 18 A be o're a gï'rr gi'ter 'tüdä gidagad didi gatalu gätï yelenya kïlïgä ngwurnida dulu de gwulleny gï'rrä nggoo gapana mänjälä gwätï yïnï ngwuci, “Dingada mänjälä gwunga gwätï yïnï nga ü'rü dütü didi dügïrï ndi ari yügïrï yüngün yima banyi.” 19 A gï'rr dingada mänjälä gïdïyängälü ngwü'rü dütü ngwugatu kigoganu gipa gidi ündï yügïrï gidi güündä gidi Ngwaalu. 20 Poor kündär ngenone aar je gu mirenyanu yora ye 'di aar 'tüyä yïnä kigoganu gidi ündï aar allala 'di aar obani gidilli didi dimirta aar badalu aar ole bränü küü'rï 'dï (200).

15

Dimdi didi gwodaning kwo'ra tä'rïl

1 Nyi be engga kerala gi'remna giru yiima gi'ter gibinga giralu 'ter, yï'rr kwo'ra tä'rïl yapana dimdi kwo'ra tä'rïl didi gwodaning dadi aar de medaji gündä gidi Ngwaalu. 2 Na nyi engga gony giru ngwäyänü nono yaw yiru gijaja yïlägänänü lïgä le aar gu dünädä gito gilo lanni lima dami gom'renya na gi'remna güngün na gi'ra gidi ngwürïny ngwüngün, ngindenga lapu ngwümbärä ngwätädï je Ngwaalu, 3 aar elnge delnga didi dïnäd didi Ngwaalu dani Müjä na deelnga didi Girany aar ari,

“Yiiru yunga yipa yiralu 'ter,
Gwani Deleny diru Ngwaalu ngwuru yiima.
Dünälü na 'didanu gwuru gay gunga,
Gwani Deleny didi gwur'taling.
4 Yärü gwanni gwa'ti gwa yedeny eny 'dunggunga gwani Deleny,
na yärü gwanni gwa'ti gwa näjï ngwürïny ngwunga?
Ndi ari nga gwuru jücü gwanni gwuju'ru.
Ngwüjï giyen 'dar ngwa ila ngwa ang kwucalu yirku ye,
ndi ari apepe gwunga gwanni gwüdünälü gwuma 'tädälü.”

5 Anni ma yi'ral ele giyee, nyi ombajidalu nyi engga gobo giru gä'tä gidi Ju'ri ïgïtïnä kerala. 6 A gu yï'rr 'tüdä kwo'ra tä'rïl yele yapana dimdi kwo'ra tä'rïl, yigenna ngwureda ngwujaw nono ngwubidu pupu'rul aar ü'rïdïnänü ngwägüwä ngwuru dab giyonggomala yegen. 7 Gong ge'te ngwonganu ngwoo ngwuru kwo'rongo ngwumidu, ätädä yï'rrä giyoo kwo'ra tä'rïl yinya kwo'ra tä'rïl yiru dab yonyadu güündälä gidi Ngwaalu ngwanni ngwumidu ngwudi gwur'taling. 8 A dïlü onyadi gobala didi näjï Ngwaalinga na yiima yüngün, aa'ti dïjï dere mbuja gay gading

ge änï gïdrü 'di a dimdi medadi ndoo diru kwo'ra tä'rïl.

16

Güündä gidi Ngwaalu

1 Nyi be 'dingini dula dipa kobo ngwuci yï'rrä giyoo kwo'ra tä'rïl,
“Ïndär ngaa 'deje gündälü gidi Ngwaalu giyinyanu kwo'ra tä'rïl gïdïyängälü.”
2 A gï'rr ganni giru gi'ra ele ngwu'deja ginyalu güngün gïdïyängälü, a ngwomboro ngwanni ngwuki ngwübüdü yiiya määtä ngwüjü ngwanni ngwätï gi'remna gidi gom'reny na ngwanni ngwati kwuci gi'remnalu güngün yirku ye.
3 A gï'rr nggoo giru rom 'deje ginyalu güngün giyaanu, a yaw gwurli aar ru yïn nono yïn yidi dïjï dayu, a ngwong 'dar ngwanni ngwumidu ayi giyaanu.
4 A gï'rr nggoo giru tä'rïl 'deja ginyalu güngün ngwubirta na ngwel ngwudi yaw aar gwurli aar ru yïn. 5 Nyi be 'dingini gï'rrä gidi yaw ngwari,
“Gwani Ngwaalu nga gwübïdänü giyeleny yunga giyee,
nga gwanni nggwo, gwanni ngwuju, nga gwanni gwuju'ru,
ndi ari lima je le obalu no.
6 Ngindenga lanni lï'rïnyïtï ngwüjü ngwanni ngwuju'ru aar 'rinye ngwïjïrä,
na ngwuma je ätädä yïnä aar je ïyï ndi ari yädï gu 'denggen.”
7 Na nyi 'dingini a dagad gwä'räcänü ngwari,
“Yäy gwani Deleny diru Ngwaalu ngwuru yiima,
'didanu na übïdänü na yeleny yunga yiru.”
8 A gï'rr giru gi'ra kwo'rongo 'deje lingeno ginya nono, aar ätädä lingeno yiima ngwu'diyi ngwüjü lïgä le. 9 A ngwüjï ü'dïnï ngwübürtä ngwe ngwüngün ngwübüdü gwulleny. A ngwüjï lo ngwürïny ngwudi Ngwaalu ngwanni ngwätï yiima ndi üllïyä dimdi ndee, aa'ti ngwüjï jo'renyana aar 'ti näjä Ngwaalinga.
10 A gï'rr giru gi'ra tudini 'deje didu'ri didi yeleny didi gom'reny ginya nono güngün, a yeleny yüngün gwurli aar ru dïrïm, a ngwüjï iyani ngwunglalu ngwegen gwani yi'rendeny yanni yiju. 11 Aar lo Ngwaalinga ngwudi gerala gwani yi'rendeny na ngwomboro ngwegen, aar 'ti jo'renyana giyiiru yegen yanni yiki.
12 A gï'rr gi'ra nyärläl 'deje ginyalu güngün gidibirta dipa didi Burading a yaw yüngün undi aar ge'te gay gidi ngweleny ngwanni ngwïndï gïtäny gwe. 13 Nyi be engga ngwü'rïllä tä'rïl ngwuru nono ngwuro a de'te 'tüdä ngwulemanu ngwudi däg'rï'dïr ndoo na de'te 'tüdä ngwulemanu ngwudi gom'reny na de'te 'tüdä ngwulemanu ngwudi gom'reny nggoo giru gi'ra rom giru dïjïr diru di'duru. 14 Ngwü'rïllä ngwuru ngwudi dijego'rr ngwati ape yi'remna yidi yiima ati aar ele ngweleny ngwudi dïdlä 'dar aar je gwä'räjälü gwani yäärä komon gipa gidi Ngwaalu ngwuru yiima.
15 “Arnganar! Äny nggwo gwïndï nono gwele du'ramu! Jayi nono gwani nginde gwanni gwujalu ngwäy ngwe ngwarnga ngwureda ngwüngün nunnu aa'ti gwa elalu ngwanginu ngwanu aar apiyi ngwüjü yaaru.”
16 A be ngwü'rïllä ngwee ngwudi dijego'rr gwügwä'räjä ngwelenyalu gwüpäng ngwaalu ngwani Armajidun Yïbrïyängä.
17 A gï'rr gi'ra kwo'ra tä'rïl 'deje ginyalu güngün gidirun a dulu dipa ara gididu'ri kobo gidi Ngwaalu ngwari, “Yi'ral

yima ärrïnï.” 18 A ngwaalu
aranu yal aar mï'rïnänü gere
aar enyanu a dïyäng lagadalu
gwulleny da'ti gu lagadalu no
gomon gere anaku ge'taar gu dïjü
gïdïyängälü nggu lagadalu dikalu
gikidang. 19 A gündär ganni
gipa ü'rïdïnänü ngwuru yerelanu
'tä'rïl a yündär yidi ngwüjï giyen
ï'dï, a Ngwaalu diwayini Babiling
gwuru gündär gipa, ngwïcï ginya
gonyadu di'ricala dïdägïnä lïgä
didi güündä güngün. 20 A
ngwaalu giyaanu abralu aar
dudi a yen dudi. 21 A gïjï'rïm
giru yurrumu yipa yipa yïnänü
gwulleny ï'dä kerala aar acaji
ngwüjü, a ngwüjï lo Ngwaalinga
gwani dimdi didi gïjï'rïm diki
gimra.

17

Dedr dibinga na gom'reny

1 A nyi be gï'rr ïlïjä ge'te,
gïyï'rränü giyoo yiru kwo'ra tä'rïl,
yanni yapu yinya kwo'ra tä'rïl
aar nyi ci, “Ila nga enggaci rera-
jing gwudi dedr dipa, danni diru
gündär ganni gïdünädälä giyaala
yonyadu 2 na danni dïmï'rïdäär
ngwäyänü ngweleny ngwe ng-
wudi dïdlä ngwürlälïyï ngwüjü
ngwudi dïdlä di'rica de didi mï'rï
ngwäyänü ngwüngün.”

3 A nyi be gï'rr ape Gïlïgï'rïm
aar nyi ge ele gïtäny, nyi be
engga dayu dijalu kom'renyala gu-
uri yi'remna gubu ngwürïny ng-
wangina nono ngwudi lo ngwätï
yi'ranu kwo'ra tä'rïl na ngwätï
ngwiil 'dï. 4 Daw ndoo, digenna
ngwureda ngwuru yi'rura nono
di'roker aar uuri yi'remna di-
genna dab nono na yi'rigar ye
yiru yo'rr na yoora yiru yo'rr,
dapu ginya kuy güngün giru dab
gonyadu ngwonyala ngwuru yütä
na rngï gwudi mï'rï ngwäyänü
gwüngün. 5 Na düllïnä kïdülälä
ngwürïny ngwee,

“Yujimid gwani Babil gwanni
gwupa,
gwuru nanni gwudi ngwedr
ngwuru nanni gwudi yütä
yidi dïyängälü.”

6 Nyi be engga dayu dïrlälïyä yïn
yidi ngwüjï ngwanni ngwüdünälü
na yidi ngwüjï ngwanni ngwon-
daja gay ge gidi Yicu.

A nyi gwe ngwaalu elalu anni
minyi engga.

7 A nyi be gï'rr ci, “A gwarra ma
ara gwe ngwaalu elalu? Nggwa
ang enggaci yujimida yidi daw
ndee na gom'reny nggee gändïng
gu ganni giru yi'ranu kwo'ra
tä'rïl na ngwiil 'dï. 8 Gom'reny
nggee gänggädängä, giju gwerre
na gweneno, ga'ta be, gadi 'tüdä
kïbü'rïl ngwele ndi anadalu. Na
ngwüjï ngwudi dïdlä ngwallalu
ndïr ngwanni ngwa'taar je ullu
ngwürïny 'tu'tu ge'taar gu dïdläyü
kitabanu gidi midi, ma aar engga
gom'renya. Ndi ari giju gwerre,
a be gweneno ga'ta be ga 'tädälü
mana.

9 Na ngene, arngani gwa be
büpïnï gwani ïrïyï ngwäyälü na
bebere. Yi'ra giyoo kwo'ra tä'rïl
yiru yidotr kwo'ra tä'rïl yiju gu
daala. 10 Aar ru 'to ngweleny
kwo'ra tä'rïl. Yima gu ï'dï tudini,
nggoo giru nyärläl nggona, na ng-
goo giru kwo'ra tä'rïl, nggona ga'ti
ïndï. Na ma ji mung ila, ga'ti ga
jalu gaji golanu. 11 A be gom'reny
nggee ganni giju gwele gima be
erne gweneno, gani deleny danni
diru gi'ra 'dübä gidi ngindenga
gilo liru kwo'ra tä'rïl, nggo be kay
gadi ele ndi geradalu gwüngün.

12 Na ngwiil ngwoo 'dï ng-
wanni ngwänggädä je, ngwuru
ngweleny 'dï ngwa'tina apu ye-
lenya a be ngwadi ape yelenya
gom'renyinga le gaji ge'te pu.
13 Na bupi gwegen gwuru gwe'te
pu ndi ari aar ätädä gom'renya
yiima na yelenya yegen. 14 Aar
be dugidi Giranyinga le ngwuje

be dami ndi ari gwuru Doorta
didi ngwoortanga ngwuru De-
leny didi ngwelenyinga na ngwüjï
ngwe ngwüngün ngwanni ng-
wurnidung je gwugwujaar yigor
ye ye'te pu, ngwa aar ngwe dami
gwüpäng."
15 A nyi be gï'rr ci, "A be yaw
yanni yänggädä je yanni yiju gu
dedrala, yiru ngwüjï aar ru yïïlü
yidi ngwüjï na ngwüjï giyen na
ngwungla. 16 Na ngwiil ngwoo
'dï ngwänggädä je na gom'reny
la je dedr ndoo ke ngwäy, da aar
gwalla ngwuredalu mbüny, da aar
gatanalu da geradalu, da aar be
eny da aar u'diyi lïgä le. 17 Ndi
ari Ngwaalu ngwuge'ta ngwuja'ri
ngwüngün giyigoranu yegen aar
je ärrï. Aar be mätäjïdï ndi aar
ätädä gom'renya yiima yegen ndi
ape yelenya 'di a ngwuja'ri ng-
wudi Ngwaalu mbuti. 18 Na daw
ndoo dänggädängä, diru gündär
ganni gipa danni dati mätï ye-
lenya ngwuye ruyi ngwelenya ng-
wudi dïyängälü."

18

Ï'dï gwudi Babil

1 Anni ma yi'ral ele giyee, nyi
be engga gï'rrä gi'ter güllü kerala
gätï yelenya yipa a buri gwudi
näjï gwüngün o'rra dïyängälü.
2 Ngwurnidi dulu de gwulleny ng-
wari,
"Gwuma ï'dï! Babil gwanni
gwupa gwuma ï'dï!
Gwuma ru ngwu'dun ngwudi
ngwujego'rr
a gwuma ru ngwubang ngwudi
ngwü'rïllä 'dar
na yï'rä yanni yïrngü yiru
yïläng.
3 Ndi ari ngwüjï giyen 'dar ngwïyü
di'rica
didi ami'ra gwudi yïjïn
yüngün.
Ngweleny ngwudi dïyängälü ng-
wucidaar ngwe,
na ngwüjï ngwanni ngwati
illidi ngwudi dïyängälü
ngwünänü
ïrälü gwe gwudi ubanu
gwüngün."
4 Nyi be 'dingini dula di'ter
mana kerala ngwari,
"'Tüdär gu lani ngwüjï ngwüny
nunnu aa'ti ngaa lacajidi ndi
ke gwüngün
ara je dimdi mbuji.
5 Ke gwüngün gwuma gendadi 'di
gwuma obana kerala,
a Ngwaalu ngwa'ti dodana
gimra güngün ganni ga-
pung.
6 Ärrär gu anaku ärrä je gu rera-
jar manni mama gwani ärrï
gwanni gwärrärä je
na giny ganni gïcärä je, ïcär
gu yomonanu rom.
7 Ängï'rïyär ngwäy nga runiyi
anaku näjïng gu ligo'ro
lüngün ngwarri yayu
ndi ari dica ligor lüngün nu,
'Äny gwujalu gwuru daw diru
deleny
nggwa'ti rüdï dedel a runi
gwa'ti gwunyi mbuji a'tur.'
8 Yäy gu no, gwa dimdi ndee mbuji
gomon ge'te pu,
yi'rany, runi, ngwamu na da
ü'dïnï lïgä le,
ndi ari Deleny diru Ngwaalu ng-
wanni ngwureraja, ngwuru
yiima."
9 Gwa ngweleny arada ngwudi
dïyängälü gwa aar rünïjï ngwanni
ngwümï'rïdäär ngwe ngwäyänü
aar ngwe acidi giyayu yüngün
ma aar engga dïlü didi u'di
gwüngün. 10 Ngwa dünï ngwaalu
ngwolanu yedenyo ndi angi'ri
ngwäy gwüngün ngwari,
"Wäjäj bi! Wäjäj bi gwani
güündär ganni gipa,
Gwani Babil, gwuru güündär
giru yiima!
Kaji ge'te pu geradalu gwunga
gwuma ji."

11 Gwa ngwüjï arada gwa aar
rünjï ngwanni ngwati illidi ng-
wudi dïyängälü, ndi ari ngwong
ngwudi ellang ngwa'ta be ngwa
je dïjï dere ellang 12 ngwong
ngwanni ngwuru dab na buta
na yi'rigar yiru yo'rr na yoora
yiru yo'rr na ngwured ngwuju
mi'reny, ngwuranu di'roker aar
ru arir na ngwanni ngwuri, yü'rï
yanni yami düwä, na ngwong
'dar ngwanni ngwügï'tïnä yoje'rr
ye yiru ngwad ngwudi ngwun-
gur na ngwanni ngwügï'tïnä yü'rï
ye yiru ngwumra, na ngwanni
ngwügï'tïnä buta gwe na ngwanni
ngwügï'tïnä ngwaaba ngwe na
ngwanni ngwügï'tïnä yimur ye,
13 na ngwong ngwuru ngwu-
uwa ngwanni ngwami düwä, na
ngwong ngwuru yilun, ngwu-
uwa, na gwudu'rul, ngwong ng-
wuru di'rica na yila yidi yïmïnïtï,
ngwülä ngwanni ngwuju'ru, na
ngwudi yon na goola giru yoo'ra,
na ngwumirta na ngwürïmbïl,
ngwïnäd na ngwüjï ngwumidu.

14 Ngwadi ari, “Yima ang doda
yanni yämï'rädï ligor lunga,
nänü 'dar na arri yelenya 'dar
yima ang abri ngwäyälü na
ya'ti ya je mbuji.” 15 Na ngwüjï
ngwanni ngwati ella ngwony
ngwee aar ngwe nänü, ngwa
dünï ngwaalu ngwolanu yedenyo
gwudi yi'rendeny yüngün ngwa
ari ngwa runi 16 na ngwari,

“Wäjäj bi! Wäjäj bi! Gwani
gündär ganni gipa,
gigenna ngwureda ngwuju
mi'reny, ngwuranu di'roker
aar uuri,
ngwugenne dab nono, ngwu-
genne yi'rigara na yoora!
17 Yeleny giyee 'dar, kaji ge'te pu,
yima aar je gerajalu.”

Na 'dar lanni liru yi'ra yidi
ngwübälükä na ngwüjï ngwanni
ngwati ele ngwübälükä ngwe na
lanni lati ruyi ngwübälükä na
ngindenga 'dar lanni lati mbuji
enying bile gwe giyaanu, la dünä
ngwaalu ngwolanu, 18 ma aar
engga dïlü lidi u'di gwüngün
ngwürrï dula ngwari, “Gündär
gïndï ne giru nono gündärä nggee
gipa.” 19 Na la ürränï dïyäng
giyi'rala yegen la ari la runi la ürrï
dula la ari,

“Wäjäj bi! Wäjäj bi! Gwani
gündär ganni gipa!
Lanna 'dar lanni lätï
ngwübälükä giyaanu
lanni lima nänü goola ge
güngün!
Kaji ge'te pu 'dogo gima aar gera-
jalu!
20 Jayanu gwani gere!
Jayaranu lanni liju'ru na ng-
woo'ra ngwükäjäär je na
ngwïjïr!
Ndi ari dima de Ngwaalu obalu
anaku ärrär je gu.”

21 A gï'rr gojema nono apa
go'rralu gipa giru nono lille ngwu-
gatu giyaanu ngwari,

“Yiima ye giyee no,
gündär gidi Babiling ganni
gipa ga aar gu gatu no
ga'ti ga mbüjïnï ba be.
22 Deelnga didi ngwüjï gwanni
ngwati mï'rï ngwümbärä
lanni lati elnge na
ngwüjämbïr
na lanni lati ärï yuulla na
lanni lati ärï yiil,
la'ti la aar je 'dingini
'dunggunga mana a'tur.
Dïjï didi yiiru yere
da'ti da mbüjïnï 'dunggunga
mana a'tur.
Aranu gwudi ngwaaba ngwürüdï
gwa'ti gwa 'dïngïnïnï
'dunggunga mana a'tur.
23 Buri gwudi lamba gwa'ti gwa
enyanu 'dunggunga mana
a'tur.
Dïïyä didi gur gagu na gera gägïnä
da'ti da 'dïngïnïnï 'dunggunga
mana a'tur.

Ngwüjï ngwunga ngwanni ngwati
illidi ngwuru ngwüjï ngwupa gïdïdlä.
Yu'riny ye yunga yüktä ye ngwüjü 'dar giyen aar je dudiyi.
24 'Dunggunga, yïn yïrädï gwälü yidi ngwïjïr na yidi ngwüjï ngwuju'ru
na 'dar lanni lï'rïnyïtäär je gïdïyängälü."

19

Jayanu kerala

1 Anni ma gï'rr nggoo giru yiima medaji ondajing, nyi 'dingini dula dipa daru nono dulu didi ngwüjï ngwonyadu kerala aar opepala,
"Ar ortada Ngwaalinga!
Gilang na näjï na yiima yiru yidi Ngwaalu ngwege,
2 ndi ari obalu gwüngün gwuru 'didanu gwüdünälü.
Gwuma obalu dedr de dipa
danni dïrngïyä ngwüjü gïdïyängälü mï'rï gwe ngwäyänü gwüngün,
gwuma gu gwalli dämjä didi yïn yidi ngwïnäd ngwüngün."
3 O're aar ari mana,
"Ar ortada Ngwaalinga!
Dïlü didi u'di gwüngün dï'rü'rädï gwere gwur'tal."
4 A mbumbunga gilo liru küü'rï na kwo'rongo na ngwong ngwoo kwo'rongo ngwumidu, aar aalu yirku ye aar kwuci Ngwaalinga ngwujalu gididu'rala aar opepala,
"Yiru gu, ar ortada Ngwaalinga."

Gi'tidi kay gwudi Girany

5 A dulu 'tüdä gididu'ri ngwari,
"Elngajar Ngwaalinga ngwege
nga nga 'dar liru ngwïnäd ngwüngün,
nga nga 'dar lanni lati denya,
lanni looko na lanni lipa."
6 Nyi be 'dingini dula dipa daru nono dulu didi ngwüjï ngwonyadu, aar ari nono yal yidi yaw yonyadu yüllü därä na aar ari nono yal yidi gere gïmï'rïnänü gwulleny aar opepala,
"Ar ortada Ngwaalinga!
Ndi ari Delenya diru Ngwaalu ngwege dima määtä yelenya
danni diru yiima giyi'ral 'dar.
7 Ar jayanu ar opepala
ar näjï ngindeng
ndi ari gi'tidi kay gwudi Girany gwuma ja gito
na gera güngün gima aar ja'rima
8 na gima aar ätädä direda dibidu dijaw nono nunnu ngwugenne."
Na dired ndee diru gi'remna gidi yiiru yanni yïdünälü yidi ngwüjï ngwudi Ngwaalu ngwanni ngwuju'ru.
9 Aar nyi be gï'rr ci nu, "Ullu ngwuja'ri ngwee, 'Lonjacaar je lanni lurnidaar je aar ilada gïyï'rïnyïnä yidi Girany.' " Ngwo're ngwugendaji ngwari, "Ngwuja'ri ngwee, ngwuja'ri ngwuru ngwanni ngwuru 'didanu ngwudi Ngwaalu."
10 Nyi be jürbälü gadi nyi kwucalu yirku ye, aar nyi be ci, "Aa'ti ärrü yi'ral giyee äny gwuru dïnäd nono ngang nyi ru nono ngwanggalu ngwanni ngwo ndi inggidi ndi ari ngwo ndi gwuji Yicung. Kwucu Ngwaalingalu yirku ye, ndi ari gwanni gwati inggidi Yicu gwe gwa gu lïgï'rïm ji lanni lati ji ngwïjïr."

A Kirictu dami gom'renya

11 Nyi be engga gere ngwïgïtïnï a dimirta ji dibidu a dïjï danni dändï gwälä, dani gwanni gwuru Ligor le'te pu ngwuru 'Didanu, ndi ari gwati pï yelenya yüdünälü nggu dogodada. 12 Ngwäy ngwüngün ngwuru nono lïgä ngwugenne yukuna yonyadu ki'rala güngün ngwätï ngwürïny ngwüllïnä 'dünggüngün ngwa'ti je dïjï dere lïngïdï 'dogo nginde.
13 Digenna direda dülläjär gïyïnänü dani "Ngwuja'ri ngwudi

Ngwaalu.” 14 Ati be gwu'tulu gwudi gerala gwujanalu ngwumirta ngwe ngwubidu gwugenna ngwureda ngwuju mi'reny ngwubidu ngwuju'ru. 15 Ati galal ganni gätï yïnï 'tüdä ngwulemanu ngwüngün ngge mï'rï ngwüjü giyen. Na ngwading je ruyi yelenya guura ge giru laaba ngwurgwony yügïränü kigoganu yani güündä gidi Ngwaalu ngwuru yiima. 16 Aar ulli gidired düngün na kora güngün giru gïmänï ngwürïny ngwee,

“DELENY DIDI NGWELENYA
NA DOORTA DIDI NGWOORTANGA.”

17 Nyi be engga gï'rrä güdünädï gilingen. Ngwümï'rï dula dipa ngwümï'rïcï yï'räyü 'dar yanni yati 'dï'rï kerala ngwari, “Ilar ar ele gïyï'rïnyïnä yipa yidi Ngwaalu, 18 aang eny ngwelenya na lanni liru yi'ra na ngwongor ngwanni ngwojema nono na ngwumirta na ngwüjü ngwanni ngwändï gwälä na ngwüjï 'dar ngwudi 'dunung na ngwïnäd ngwanni ngwoko na ngwanni ngwupa.”

19 Nyi be engga gom'renya nggoo na ngweleny ngwudi dïyäng gwu'tulunga le legen aar o'rajidalu ladi dugidi dïjïngä le ndoo dändï gidimirtala na gwu'tulu gwüngün. 20 Aar määtä gom'renya dïjïr de ndoo diru di'duru danni dapu yi'remna yidi yiima ngwäyänü ngwudi gom'reny nggoo. Yi'remna yidi yiima giyo yanni yiming ye dudiyi ngwüjü ngwanni ngwämnä gi'remna gidi gom'reny nggoo na ngwanni ngwukwuci gi'remna güngün yirku ye. Aar ape gom'renya na dïjïr ndoo diru di'duru aar je gatu limidu kïbüng gidi gïbrïtï giru lïgä. 21 Na ngwoko aar je 'rinye galal ge nggo gï'tüdï ngwulem ngwudi dïjï ndo dändï gidimirtala, a yï'rä pe ngwangina ngwegen.

20

Ngwüdläyü ngwüü'rï

1 Nyi be engga gï'rrä güllü kerala gapana mubita gwudi gïbü'rïl ngwapana gu'runga gipa 2 ngwümäätä däg'rï'dïrä, düüngä ndoo duubu du'rin diru dijego'rr, ngwugekajalu ngwüdläyü ngwüü'rï (1000). 3 Ngwugatu kïbü'rïl ngwülängïtäjï ngwüngïdä, nunnu aar etaci ndi ï'däjï ngwüjänü mana giyen 'di a ngwüdlä ngwoo ngwuru ngwüü'rï ele aar medadi. Aar be aji aar gatalu gaji gooko.

4 Nyi be engga ngwudu'ri ngwudi yeleny na ngwüjï ngwanni ngwuju gwala ngwätädäär je yiima aar pï yelenya. Nyi engga ngwügï'rïmä ngwudi ngwüjï ngwanni ngwü'rï'täjäär je yi'ralu mbüny ndi ari nunnu ngindenga linggidu Yicu gwe aar ondaji ngwuja'ri ngwe ngwudi Ngwaalu. Ngindenga la'ti kwuca gom'renyalu nggoo na gi'remna güngün yirku ye aar 'ti üpïnä gi'remna güngün gïyïdülälä yegen na ngwuy nono ngwegen. Ngwüjï ngwee ngwo'ra ndi midi aar ape yelenya Kirictunga le ngwüdläyü ngwüü'rï (1000). 5 'Dï'rï gwuru nggwee gwudi gwerre gwerreng. A be ngwoko ngwanni ngwayu ngwa'ti ngwo'ra ndi midi 'di a ngwüdlä ngwüü'rï medadi. 6 'Dar lanni lacajidu ndi 'dï'rï nggwee gwudi gwerre gwerreng, liru lanni lonjacaar je liju'ru. La'ti la je yi'rany yidi gwodaning mbuji aar be ru ngwur'dal ngwudi Ngwaalu na Kirictu aar le ape yelenya ngwüdläyü ngwüü'rï (1000).

Aar dami dijego'ro

7 Ma be ari ngwüdlä ngwoo ngwüü'rï (1000) ngwuma medadi, aar be gata dijego'ralu korkon. 8 Ngwube 'tü ngwele ndi dudiyi ngwüjü giyen giyi'rundu kwo'rongo yidi dïyäng. Ngwüjï

giyen ngwee ngwucaar je Juj na Majuj, ngwuje gwä'räjïdï gwüpäng gïyäärä. Ngwonyadu yi'ranu gwulleny aar ru nono dïjïcïrä didi dibirta. 9 Aar badalu gïdïyängälü 'dar aar ännï ngwaalinganu ngwudi ngwüjï ngwudi Ngwaalu, gündär ganni gämnïng. A be lïgä üllä kerala ngwuje u'diyalu ladibur. 10 A dijego'rr danni dï'däjï jänü, aar gatu kïbüng gidi gïbrïtï giru lïgä ganni nggo gu gom'reny nggoo dïjïr de ndoo diru di'duru. Ngenone aar gu ape yi'rendenya lingen le na dilu de gwur'tal.

Aar pïcï ngwüjü yelenya ngwanni ngwayu

11 Nyi be engga didu'ri didi yeleny dipa dibidu na ngindeng gwanni gwuju gwala, gere na dïyäng abri ngwäyänü ngwüngün nyïrül aar je 'ti ba be änggädï mana. 12 Nyi engga ngwüjü ngwayu, ngwanni ngwupa na ngwanni ngwooko aar dünäcï didu'ralu didi yeleny a yitab ïgïtïnä o're a gitab gi'ter ïgïtïnä giru gitab gidi midi. Aar pïcï ngwüjü yelenya ngwanni ngwayu yi'ral ye yanni yüllïnä giyitabanu giyoo, aar je pïcï yelenya dïjü de'te de'te yiiru ye yüngün yanni yapung je. 13 A yaw apa ngwüjü ngwanni ngwayu ngwuju gu a yi'rany na del didi yi'rany aar apa ngwüjü ngwanni ngwayu ngwuju gu. Aar je pïcï yelenya, dïjü de'te de'te yiiru ye yüngün yanni yapung je. 14 Aar be gatu yi'rany na del didi yi'rany kïbüng gidi lïgä. Gïbüng nggee gidi lïgä gani yi'rany yidi gwodaning. 15 Na ngindenga 'dar ngwürïny ngwegen ngwanni ngwa'ti üllïnä kitabanu gidi midi, aar je gatu kïbüng gidi lïgä.

20:11 20.11 Daniyal 7.9–10

21

Gere ganni giyang na dïyäng danni diyang

1 Nyi be engga gere ganni giyang na dïyäng danni diyang. Ndi ari gere gele gidi gwerreng na dïyäng dele didi gwerreng, ngwuma erne, na aa'ti ba be yaw yere ju. 2 Nyi be engga gündärä ganni giju'ru, Üräjälïm gwanni gwuyang gwüllü Ngwaalu kerala, gwuru nono gera gija'rimana gigikaar ngwureda ngwujaw gadi aar gï'tïjï duru düngün kay. 3 Nyi 'dingini dula dipa gididu'ri ngwari, “Gweneno Ngwaalu ngwuma ji gidiliganu didi ngwüjï ngwuma aar ngwe ji. Aar ru ngwüjï ngwüngün aar ji Ngwaalinga le na nginde gwa ru Ngwaalu ngwegen. 4 Ngwung je brotada yal ngwäy ngwäbrï yi'rany ngwäbrï runing ngwäbrï yal na yi'rendeny, ndi ari yi'ral yele yiru yu'rin yima medadi.”

5 A nggwoo gwujalu gididu'rala didi yeleny ngwari, “Yi'ral 'dar yinje ge'te ya ru yiyang.” Aar nyi be ci, “Ullu je giyee, ndi ari ngwuja'ri ngwee ngwädï gu a ngwuru 'didanu.”

6 Ngwube ari, “Yi'ral yima ra'tadi. Äny gwuru gwanni gwuru gi'ra nyi ru gwanni gwuru gora, nyi ru gwudi gwerreng na gwudi gwodaning. Nggwa ïcï dïjü danni dïtï ngwäädä 'dogo a'tur gidel didi yaw yidi midi. 7 Gwanni gwa dami, gwa ape yu'rina 'dar giyee na äny gwa ru Ngwaalu ngwüngün na gwa ru gïjï güny. 8 A be ngwüjï ngwanni ngwuru ngwudeny, na ngwanni ngwa'ti ämnä Ngwaalu, ngwanni ngwürngü na ngwanni ngwuru gimra na ngwanni ngwuru ngwïjïn na ngwanni ngwuru yu'riny na ngwanni ngwäpïjä yi'remna yobo, na ngwu'duru ku, ngwaalu ngwegen ngwadi

ru gïbüng gidi gïbrïtï giru lïgä. Yi'rany yidi gwodang yiru giyee.”

9 Aar nyi be gï'rr ge'te ïlïjä gïyï'rr giyoo yiru kwo'ra tä'rïl (7) yapana yinya yele kwo'ra tä'rïl (7) yonyadu dimdala didi gwodaning kwo'ra tä'rïl aar nyi ci, “Ila ang enggaci gera giru daw didi Girany.” 10 Aar nyi ape Lïgï'rïm le nyi allu kenala gipa golala aar nyi enggaci Üräjälïmïng, gündär ganni giju'ru güllü Ngwaalu kerala 11 garu näjïng gwudi Ngwaalu ngwäyänü kïr kïr ngwenyanu nono gadbay giru go'rr giru gi'rigar gu'ru giju'ru ngwäyänü jicu'rr nono daginya. 12 Gätï gundi'ru gipa golala, gätï ngwängïränü 'dï na rom ngwüdünü gu yï'rr 'dï na rom (12). Ngwängïrälä ngwoo, ngwüllïnä gu ngwürïny ngwudi yïïlü yidi Yïjïräyïl yiru 'dï na rom (12). 13 Ngwängïr tä'rïl aar jada gïtäny gwe, na tä'rïl aar jada kängïr, na tä'rïl aar jada kaama, na tä'rïl aar jada gi'ra ge. 14 A gundi'rr gidi gündär ätï yidingo 'dï na rom (12) yapu ngwürïny ngwudi ngwoo'ra ngwükäjäär je 'dï na rom (12) ngwudi Girany.

15 A gï'rr nggoo gondaciny, gapana gimur gidi ïdï giru dab nunnu ngge ïdï gündärä na ngwängïr, na gundi'ru güngün. 16 Aar be ü'rü gündärälü giru yimiri kwo'rongo yubidanu, ole gwüngün na ongranu gwüngün, aar ubidanu. Ngwube ïdï gimur ge ngwumbuji gola bränü ngwüü'rï na küü'rï tudini tudini (1,500) ole na ongre na olala, gwüngün aar ubidanu. 17 Ngwube ïdï gundi'ru güngün ngwumbuji giru ngwuyanu küü'rï tä'rïl na nyärläl (66) ïdï gwe gwudi dïjï gwanni gwïdï gwe gï'rr. 18 Gundi'rr gidi gündär gallijaar yo'rr ye yiru gu'ru yuuri aar ïgïnyänü a gündär ru dab diju'ru nono gijaja giju'ru. 19 Yidingo yidi gundi'rr gidi gündär yallijaar je yo'rr ye 'dar yiru gu'ru yiru yi'rur. Gidingo ganni giru gi'ra, giru go'rr gïgïnyänü ngwuuri na go'rr ganni giru gi'ra rom, giru gïgïlü na nggo giru gi'ra tä'rïl, gibidu pupu'rul, na nggo giru gi'ra kwo'rongo, gïgïnyä, 20 na go'rr ganni giru gi'ra tudini, gümnä na go'rr ganni giru gi'ra nyärläl, guuri na go'rr ganni giru gi'ra kwo'ra tä'rïl, gïgïnyänü nono yïmïnïtï, na go'rr ganni gi'ra 'dübä giranu di'ruju. Go'rr ganni giru gi'ra tudini kwo'rongo, giru go'rr giru gälgätüm giranu girende na go'rr ganni giru gi'ra 'dï, giru go'rr gïgïnyä na go'rr ganni giru gi'ra 'dï na gwe'te, giranu di'roker, na go'rr ganni giru gi'ra 'dï na rom, giru go'rr gïrcïnänü yi'rur ye yonyadu. 21 Na ngwängïr ngwüngün 'dï na rom, ngwuru yoora yiru yo'rr yiru gu'ru 'dï na rom, längïr le'te le'te, lige'taar goora ge ge'te pu giru go'rr giru gu'ru na gay ganni gipa gidi gündär gege'taar giru dab diju'ru nono gijaja giju'ranu.

22 Nyi 'ti änggädï gobo kündär ndi ari Deleny diru Ngwaalu ngwuru yiima na Girany, lima ru gobo güngün. 23 Gündär ga'ti bupa buri gwudi lingen na gwudi düüwä ndi o'rracalu, ndi ari gati näjï gwudi Ngwaalu o'rracalu na Girany ru lamba lüngün. 24 Ngwüjï giyen ngwa ele giburalu gwüngün, ga ngweleny ngwudi dïdlä äpïjä yelenya yegen. 25 Na ngwängïr ngwüngün ngwa'ti ngwa längïtïnï gomon gere a'tur, ndi ari ngwaalu ngwa'ti ngwümnänü ngenone. 26 Ga ngwüjï giyen denya aar näjï. 27 Ga'ti ga gu gong gere gïrngü änï na dïjï dere danni därrü yi'ral yiru yaaru, na dïjï danni dati ï'däjï ngwüjänü, aar be 'dogo ngin-

denga lanni lätï ngwürïny ngwegen ngwüllïnä kitabanu gidi midi gidi Girany.

22

Dibirta didi yaw yidi midi

1 A nyi be gï'rr enggaci dibirta didi yaw yidi midi yiju'ru ngwäyänü jucu'riny nono ngwaginya yübïdälü gididu'ri didi Ngwaalu na didi Girany 2 aar ïrälü gidiliganu ngwayalu ngwupa ngwudi gündär. Giyerel yidi dibirta, a gu da'ri dünï didi midi dati 'ri'ri yuula 'dï na rom (12) gïdïdlä, dati 'ri'ri guula ge'te pu gïdüüwä, ngwänï ngwüngün ngwati u'riyi ngwüjü nono giyen. 3 'Täjï ngwünyü gwere gwa 'ti gwa ji mana. Didu'ri didi Ngwaalu na didi Girany da ji kündär a gu ngwïnäd ngwüngün kwucalu yirku ye 4 aar engga ngwäyänü ngwüngün a ngwürïny ngwüngün üllïnï gïyïdülälä yegen. 5 Dilung da'ti da ji ngenone na la'ti la bupi buri gwudi lamba na lingen ndi ari Deleny diru Ngwaalu ling je o'rracalu. Na ngindenga la ji giyeleny yidi gwur'taling.

6 Aar nyi be gï'rr ci nu, “Ngwuja'ri ngwee ngwuru ngwädï gu aar ru 'didanu. Deleny diru Ngwaalu ngwanni ngwati ru lïgï'rïm ngwïjïr, ngwükäjä gï'rrä güngün nunnu ngwü'täcï ngwïnädä ngwüngün yi'ralalu yanni giyo gito yadi ji.”

Yicu nggwo gwïndï

7 A Yicu ari, “'Dinginar, äny nggwo gwïndï puprang, gwonjacaar gwanni gwa määtä ngwuja'ri ngwudi yïjïr ngwanni ngwüllïnä kitabanu nggee.”

8 Äny gwuru gwani Yuwana, nggwu'dingina nyi engga yi'ral giyee. Anni minje 'dingin nje engga, nyi jürbälü nggwadi kwuci gï'rrälü yirku ye giyoranu ganni genggaciny yi'ral giyee. 9 Aar nyi be ci, “Aa'ti ärrü yi'ral giyee äny gwuru dïnäd nono ngang na nono ngwanggalu ngwuru ngwïjir nono ngindeng je 'dar lanni lïmätï ngwuja'ri ngwudi gitab nggee. Kwuca Ngwaalingalu yirku ye.”

10 Aar nyi be ci, “Aa'ti nga gwa mï'rä ngwuja'ri ngwudi yïjïr yidi gitab nggee, ndi ari gaji nggo gito. 11 Gwanni gwuki, ngwugwuji keng gwüngün na gwanni gwürngü ngwugwuji rngïng gwüngün na gwanni gwüdünälü ngwugwuji dünïngälü gwüngün na gwanni gwuju'ru ngwugwuji ju'ring gwüngün.”

12 A Yicu ari, “'Dinginar, äny nggwo gwïndï puprang gwapana gu'ru ganni gadi nyi ätädä dïjü gani yiiru yüngün. 13 Äny gwuru gwanni gwuru gi'ra äny gwuru gwanni gwuru gora, nyi ru gwudi gwerreng na gwudi gwodaning nyi ru gwanni gwädäälü nyi ru gwanni gwüm'rädï.”

14 Lonjacaar lanni luyu ngwureda ngwegen ndi ari lätädäär je yelenya ndi eny gida'ri didi midi na ndi aar änï ngwängïr aar änï kündär. 15 A be lanni gilo kündär poor, liru yinyen aar ru yu'riny aar ru ngwïjïn aar ru gimra aar ru lanni läpïjä yi'remna yobo aar ru ngwu'duru na 'dar lanni lati je yi'duru jadanu aar je ärrï.

16 Äny gwani Yicu, “Äny gwuma gwükäcä je gï'rrä güny ara je 'täcï inggiding nggwee gwani yi'doonga yidi Ngwaalu. Äny gwuru guuwa gidi Däwüd nyi ru gilinge güngün. Äny gwuru guurrum giru Daapa gïtänü.”

17 Lïgï'rïm lidi Ngwaalu na gera laru nu, “Ila.” Na gwanni gwu'dingina ngwari, “Ila!” Gwere gwanni gwïtï ngwäädä ngwila, na

gwere gwanni gwüjädï gu, ngwape angidajing gwudi yaw yidi midi.
18 Linje arnga lanni la 'dingini ngwuja'ri ngwudi yïjïr ngwanni ngwïndï kitab nggee. Manari ngwuma je dïjï gendaji ngwere, da Ngwaalu gendaci dimdi danni daru de gitab nggee. 19 Na manari dïjï dima äbräjï yi'ralu yere yidi ngwuja'ri ngwudi yïjïr ngwanni ngwo kitabanu nggee, da Ngwaalu äbräcï gu'ralu güngün gida'ri didi midi, na kündär ganni giju'ru giyee rom yanni yinggidaar je kitabanu nggee.
20 Gwanni gwinggidu yi'ral ye giyee gwaru nu, “Yäy, äny nggwo gwïndï puprang.”
Yiru gu, ila gwani Deleny dani Yicu.
21 A yïmï'rü yidi Deleny dani Yicu ji ngwüjï 'dar ngwudi Ngwaalu. Yiru gu.